This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

J. H. KRELAGE.

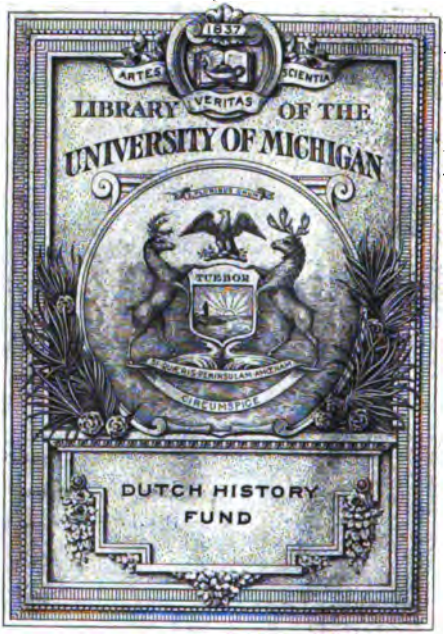
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
DUTCH HISTORY
FUND

AP
14
.V1

MENGELWERK

VOOR

1829.

VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN, OORDEELKUNDIG TEVENS EN VRIJMOEDIG VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

tot Fraaije Letteren, Kunsten en Wetenschappen, betrekkelijk.

TWEEDE STUK.

VOOR

1829.

MENGELWERK.

Te AMSTERDAM, bij

G. S. LEENEMAN VAN DER KROE

en

J. W. IJNTEMA.

1829.

INHOUD

VAN HET

MENGELWERK.

Dutch lit.
Nijhoff
10-3.2

INHOUD
VAN HET
MENGELWERK.

Schets eener Geſchiedenis des Slavenhandels. Bl. 1
Iets over de Krankzinnigen en de behandeling van dezelve. Door J. SMITS, JZ^n., *Rentmeester van het Stads Krankzinnigen- en Beterhuis te Dordrecht.* 15
Bijzonderheden, *Holland* onder LODEWIJK NAPOLEON betreffende. 26
De Dood van ALI-*Pacha* van *Janina*. Volgens R. WALSH. 33
De *Engelſche* Opium-eter. 35
De Togt naar *Maréa*. — *Dichtſtukje*. 40
Den Heere Mr. S. DE WIND, in antwoord op zijne aanmerking, dat hij ſedert lang geen vers van mij gezien had. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg*. — *Dichtſtukje*. 43
De Hond van *Liverpool*. 47
De *Portugees* aan *Don* MIGUEL, bij het ronddeelen van Eerekruilen. *Puntdicht*. 48
Schets eener Geſchiedenis des Slavenhandels. (*Vervolg van bl.* 14.) 49
De Haringtogt. 60
Nog iets over den *Jaculator*. Medegedeeld door C. TEN HORT, J.Z. 61
Bouw- en Beeldhouwkundige Gedenkſtukken van het oude *Egypte*. 62
Iets, over Scheepvaart onder water. 64
Bijzonderheden, *Holland* onder LODEWIJK NAPOLEON betreffende. (*Vervolg van bl.* 33.) 66
De Oorſprong der Hervorming van het Krijgswezen in *Turkije*. 72
Verraad van ODYSSEUS. — Roemrijke Val van *Ipſara*. 74
De *Chineſche* Schouwburg. 75
De Stem van het Geweten; een Voorval uit de Geſchiedenis van *Denemarken*. 78
Iets, rakende den vermaarden Fluitſpeler DROUET. 83
VOLTAIRE en de Aartsbisſchop van *Toul*. 84
Een paar koddige Stalen van despotieke Liberaliteit. 85
Ter waarſchuwing van Pleitzieken. 85
Opmerkelijke Getuigenis, rakende de *Jezuiten*. 86
Wie zal Keizer zijn? 86

INHOUD.

Ontzettende Berekening van *Franſche* Ellende! 87
Ontvangſten der voornaamſte *Parijſche* Schouwburgen in ſlechts twee maanden. (Nov. en Dec. 1828.) 87
Antwoord aan mijnen Vriend N. N., over zeker Geſchrift van deze onze dagen. Door Mr. S. I. Z. WISSELIUS. *Dichtſtukje.* 88
Bij het einde van 1828. Door Mr. A. BOXMAN. *Dichtſtukje.* 90
Op een' onwaardigen Staatsdienaar. *Puntdicht.* 92
De invloed der huiſelijke deugden op het geluk der Maatſchappij en van de Wereld. Door H. VAN LOGHEM. 93
Iets tot Karakterkennis van Keizer NICOLAAS I. 103
De Ondergang der *Janitſaren.* 105
GÖTHE's vroegſte Leeftijd (1749—1765) geſchetst door H. DÖRING. 112
De Aardbeving te *Lima.* 115
Bijzonderheden, *Holland* onder LODEWIJK NAPOLEON betreffende. (*Vervolg van bl.* 72.) 116
Proeve eener Vertaling uit de *Cecilia* van ERNST SCHULZE, door W. H. WARNSINCK, BZ. 120
Franſche Kloosters. 126
Oordeel van CATHARINA DE II over de *Turken.* 127
Zeldzame Aankondiging, in de Courant van *Louisville*, in *Miſſouri*, vóór eenigen tijd, geplaatst. 128
De Proef. *Eene Perziſche Anekdote.* 128
Wreede Straf eener ſchuldige Echtgenoote. *Eene ware Anekdote.* 129
Afgrijſelijk Patriotismus. 130
Vriendſchap. Door J. BRESTER, AZ. *Dichtſtukje.* 130
De *Indiaanſche* Weduw. *Eene Vertelling.* Door J. W. IJNTEMA. 132
Schets eener Geſchiedenis des Slavenhandels. (*Vervolg van bl.* 60.) 141
Uittrekſel uit eenen Brief, rakende den Heer JOHN BOWRING. 157
GÖTHE's vroegſte Leeftijd (1749—1765) geſchetst door H. DÖRING. (*Vervolg van bl.* 114.) 163
Bijzonderheden, *Holland* onder LODEWIJK NAPOLEON betreffende. (*Vervolg en ſlot van bl.* 120.) 168
Schrikkelijke Ontdekking, door een' Walvischvaarder, in den jare 1775. 174
Lord BYRON op het Eiland *Groſſa.* 176
Bezoek bij een' *Turk* van aanzien te *Orfah*, het *Ar* in den Bijbel. 178
VOLTAIRE en de Pagie van FREDERIK II. 180

INHOUD.

De Varkendief. 180
Mijn Uitſtapje naar *Madura*. — *Dichtſtukje*. 181
Heldenſpraak. 184
Schets eener Geſchiedenis des Slavenhandels. (*Vervolg en ſlot van bl.* 157.) 185
Beſchrijving en Afbeelding van een brilvormig Werktuig ter verhelping van het Scheelzien, uitgedacht door A. G. VAN ONSENOORT, *Med. et Chir. Doctor, Eerſte Officier van Gezondheid bij de Armee, te Utrecht*. 201
Nog een Voorbeeld van vergaande Dweeperij in *Noord-Amerika*. 204
GÖTHE's vroegſte Leeftijd (1749—1765) geſchetst door H. DÖRING. (*Vervolg en ſlot van bl.* 168.) 207
Iets over *Ierland*. 212
Gevangenneming eener Rooversbende, ten gevolge van onvrijwilligen Doodſlag. 215
Iets wegens het *Amſterdamſche* Schaakgenootſchap. 217
Aan mijnen Vader, bij het wederkeeren der Lente. Door A. DE JONG, GTZ. *Dichtſtukje*. 228
De Pacha en de Mufti. *Dichtſtukje*. 230
Vraag en Antwoord. 231
Anekdote, rakende den jongen NAPOLEON, in *Holland* overleden. 232
Roekelooze Eerzucht. 232
Het wijze en weldadige onzer onkunde van de Toekomst. Eene Leerrede, over *Pred.* VIII: 7ª. Door G. H. HEIN, *Predikant te Kampen*. 233
Iets over de Natuurlijke Geſchiedenis der *Krokodillen*. Door J. v. D. H. 242
HUGO DE GROOT. BILDERDIJK. 248
Brieven, over de zoogenoemde *Verdediging* van Prins MAURITS van *Oranje* van Mr. C. M. VAN DER KEMP tegen ADR. STOLKER, door den laatstgemelden. No. I. 253
Wat ſtaat ons, *Nederlanders*, thans te doen, nu wij Begraafplaatſen hebben in het openе veld? 262
De vuurſpuwende Berg op de *Sandwich*-Eilanden. 269
Generaal JACKSON, Voorzitter der Vereenigde Staten van *Noord-Amerika*; naar een Uittrekſel uit het Dagboek eens Reizigers. 275
Kordate Godsdienſtigheid in *Noord-Amerika*; volgens COOPER. 276
Don MIGUEL. 277
Onfeilbaar Middel, om zich van zijne Crediteuren te ontſlaan. *Een waar Voorval*. 278

INHOUD.

De Zon. Door C. GRAVÉ, 1828. *Dichtſtukje.* 279
Levensſchets van Mr. DANIEL HERMANNUS BEUCKER ANDREÆ. Door Mr. J. W. DE CRANE, *Oud-Hoogleeraar te Franeker.* 281
Fragment uit eene onlangs gehoudene Predikatie over MATTH. XXVII: 15—23. 301
Brieven, over de zoogenoemde *Verdediging* van Prins MAURITS van *Oranje* van Mr. C. M. VAN DER KEMP tegen ADR. STOLKER, door den laatstgemelden. No. II. 303
Iets over het aanbelang der Luchtinblazing bij ſchijndood ter wereld komende Kinderen. 316
Bevolking van *China.* 316
Belasting op de Suiker in *Engeland.* 317
Iets uit eenen Brief des Heeren CHAMPOLLION uit *Nubië.* 317
De Octobermaand te *Rome.* 319
Gedenkt te ſterven! 320
Eene Proceſſie te *Florence* in 1827, door eene Dame, als Ooggetuige, medegedeeld. 321
De Schoenmaker van den nieuwen Paus. *Eene echte Anekdote.* 321
De beleefde Cipier. *Een waar Voorval.* 322
Aan Arist. Door Mr. P. R. FEITH. *Dichtſtukje.* 323
Vlugtige Uitboezeming, ter herinnering aan *Miſs* SMITHSON. Door J. W. IJNTEMA. *Dichtſtukje.* 326
Don MIGUEL. 328
Eenige Gedachten over den aard, de waarde en ſtrekking der beſchrijvende Dichtkunst. 329
AARON EERLIJK, en zijne ſchrandere tegenwerping tegen het Christendom. Door den Eerw. J. G. C. KALCKHOFF, te *Laren*, bij *Zutphen.* 345
De vuurſpuwende Berg op de *Sandwich*-Eilanden. (*Vervolg en ſlot van bl.* 275.) 352
Drie Brieven, tuſſchen den Heer J. F. WILLEMS en den Baron DE STASSART onlangs gewiſſeld. Medegedeeld door den Heer A. J. VAN DER AA, te *Antwerpen.* 362
Op de Baden te *Karlsbad*, in *Bohemen.* Naar het *Latijn* van LOBKOWITZ. Door Mr. A. F. SIFFLÉ, te *Middelburg.* — *Dichtſtukje.* 367
De Tweelingen. *Eene ware Gebeurtenis.* 370
De Regtvaardige nooit verlaten. *Een Huiſelijk Tafereel.* 373
Bij het lezen van het beklag eens *Franschmans*, wegens het door de Mode te *Parijs* ingevoerde gebruik der Tabakspijp. Door J. W. IJNTEMA. *Puntdicht.* 376

Redevoering, over de treffende en leerzame overeenkomst, welke er in menigerlei opzigt bestaat, tusschen de Wereld der Kinderen en der volwassene Menschheid. Door Mr. H. J. H. MODDERMAN, *Advocaat te Winschoten.* 327
Iets in antwoord op een Fragment eener onlangs gehoudene Voorlezing. 393
Brief van den Heer JOHN BOWRING, te *Londen*, aan den Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.* 399
Drie Brieven, tusschen den Heer J. F. WILLEMS en den Baron DE STASSART onlangs gewisseld. (*Vervolg en slot van bl.* 367.) 402
Verslag van geheime Genootschappen in *China.* 408
De *Fransche* Policie. 411
Iets, over het vermogen der Vliegen en andere Insekten, om hun ligchaam in eene, met de wet der zwaartekracht strijdige, rigting te houden. 412
Iets wegens den jongen NAPOLEON aan het Hof van *Weenen.* 414
Eenige zinsneden uit eenen Brief van *Gent.* 416
Eensgezindheid. Door A. HOEXUM VAN DIJK. *Dichtstuk.* 416
De Uurwerkmaker van den Paus. *Eene echte Anekdote.* 421
Middel, om den geur der Rozen te versterken. 423
Hartig woord van LABBEY DE POMPIÈRES. 423
Vernuftige Inval, om een' Zakkenroller te ontdekken. 423
Leverancier-streek. 424
De beschaamde *Engelsche* Predikant. 424
Het beste Zweetmiddel. 424
De waardige Schoonzoon. *Puntdicht.* 424
Vergelijking van DIONYSIUS den Ouden, Tiran van *Syrakuse*, en OLIVIER CROMWELL. (Door den Schrijver der *Vergelijking van* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH, enz.) 425
Ontdekking der Bronnen van den *Mississipi* en de Roode Rivier. 437
Iets, over de bezwaren, welke, in de felle koude der Poolgewesten, de sterrekundige waarnemingen vergezellen. 440
De Ontkoming van WASHINGTON. Een treffend Voorval uit 's Mans krijgskundige loopbaan; naar het Handschrift. 442
Bijlage tot de Recensie van het *Handboek der Christelijke Godsdienst en Kerkgeschiedenis*, door HERMAN HUNTINGHE, vertaald door J. MUNTENDAM, in No. VI, bl. 233 volg., van dit Tijdschrift. 448
Brief uit en over het *Oosten.* 454

INHOUD.

De Olifant van FRANCONI, te *Parijs*. 461
Aan den bevrozen *Rijn*, in Februarij 1829. Door D. C. VAN EMDEN, te *Arnhem*. — *Dichtſtukje*. 465
Kleine Ijdelheid in groote Mannen. 467
Bevolking van *Ierland*. 468
Bevolking van *Frankrijk*. 468
Dr. SWIFT en *Lady* BERKELEY. 468
Draagbare Huizen in *Schotland*. 470
De Heiligverklaarde Ketter. 471
Iets van *Lord* BYRON, en Iets uit zijnen *Don Juan*. 472
Redevoering, over den zegenrijken, thans reeds merkbaren, Invloed der *Franſche* Omwenteling op Beſchaving en Volksgeluk. Door Mr. A. BOXMAN, te *Gorinchem*. 473
Brieven, over de zoogenoemde *Verdediging* van Prins MAURITS van *Oranje* van Mr. C. M. VAN DER KEMP tegen ADR. STOLKER, door den laatstgemelden. No. III. 495
Brief uit en over het *Oosten*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 461.) 507
JAKOB MORLAND, de Hoevenaar. *Een landelijk Verhaal*. 514
De *Franſche* Policie onder DE SARTINE. 519
Één Man den arbeid verrigtende van honderdduizend. 521
De Vrouw in Loterij. 522
De onverſaagde Prediker. 524
Naïf Aanbod. 524
Galante Wending. 524
Promeſſen een Landsprodukt. 524
De Nadeelen eener bekrompene Vaderlandsliefde uit onze vroegere Geſchiedenis geſchetst, door H. J. NASSAU, *Rector te Aſſen*. 525
De Loodsvisch. 543
Iets, over de vrije opheffing in de lucht, bij kleine, draadtrekkende Spinnen. 545
Iets over ARNOLD MOONEN, bijzonder als Latijnsch Dichter. Door den Eerw. ISAK VAN HARDERWIJK, *Predikant te Katwijk aan Zee*. 546
Bouw- en Beeldhouwkundige Gedenkſtukken van het oude *Babylonië* en *Perzië*. 548
Historisch Verhaal van een' *Griek*, behoorende tot de Equipagie van het *Turkſche* Admiraalſchip, tijdens deszelfs verbranding in de Haven van *Scio*. 552
Hans komt door zijne domheid voort. *Eene Voorlezing*. 557

INHOUD.

De Bezoldiging der Zonde. *Een treffend Verhaal, op eene ware Gebeurtenis gegrond.* 560
Noodig Beſcheid op de *Antikritiek* van Dr. B. F. TIJDEMAN, in den *Recenſent ook der Recenſenten*, No. VII. 1829. 567
Vertrouwen op God. Naar PAUL GERHARD. Door P. R. FEITH. *Dichtſtukje.* 570
De kleine *Savojaards.* 572
Onwillekeurige Loffpraak. 572
Iets, over de verſchillende oogpunten, waaruit men, in deze dagen, het Strafregt beſchouwt, en de wijze, waarop dezelve vereenigd kunnen worden. 573
Dierlijke Natuurdrift. 588
De Zonmikroscoop. 589
Brief uit en over het *Oosten.* 590
Hans komt door zijne domheid voort. (*Vervolg en ſlot van bl.* 561.) 598
De Bezoldiging der Zonde. (*Vervolg en ſlot van bl.* 566.) 605
Getal der *Joden* in verſchillende Aardſtreken. 610
Iets, over de *Engelſche* Mode-romans. 610
Ach, ware het bij de *Franſchen* alleen zoo gaſteld! 611
Mijn laatſte Vriend. 613
Weldadige Kattentrouw. 616
Over den Oorſprong der Doopsgezinden van de oude *Waldenzen.* 617
Iets over het Polsvoelen. 633
Waarſchuwing rakende Minnen. 634
Brief uit en over het *Oosten.* (*Vervolg en ſlot van bl.* 598.) 634
NAPOLEON aan zijn Hof. Door Mevr. de Wed. van den Generaal DURAND, *Eerſte Staatdame van de Keizerin* MARIA LOUISA. 643
Brieven, over de zoogenoemde *Verdediging* van Prins MAURITS van *Oranje* van Mr. C. M. VAN DER KEMP tegen ADR. STOLKER, door den laatstgemelden. No. IV. 649
Vernuft van eenen Olifant. 656
Dankbaarheid van eene Hyena. 656
Welmeenende Waarſchuwing aan Rijmelaars. *Eene Vertelling.* 657
Stoomrijtuig op een IJzerbaan. Door den Heer A. C. W. STARING. 658
Mijn Uitſtapje door *Tenger*, (van *Probolingo* naar *Paſuruan.*) *Dichtſtukje.* 658

INHOUD.

Het Geweten. Door J. F. BOSDIJK, te *Goes*. — *Dichtſtukje*. 662
Over den Oorſprong der Doopsgezinden van de oude *Waldenzen*. (*Vervolg en ſlot van bl.* 633.) 665
Hocuspocus met den Koninklijken Walvisch te *Ostende*. 677
Onderhouding van den Zondag. Medegedeeld door den Heer en Mr. VAN GOENS, te *Hoorn*. 681
Brieven, over de zoogenoemde *Verdediging* van Prins MAURITS van *Oranje* van Mr. C. M. VAN DER KEMP tegen ADR. STOLKER, door den laatstgemelden. No. IV. (*Vervolg van bl.* 655.) 684
NAPOLEON aan zijn Hof. (*Vervolg en ſlot van bl.* 618.) 692
Uittrekſel uit eene Voorlezing, gehouden op den 15 Junij 1829, door den Heer LAUTS, te *Brusſel*. 697
Geldoffers, alleen door *Hydriooten*, aan de *Griekſche* Omwenteling gebragt. 703
Iets over de Paardenteelt in *Engeland*, inzonderheid met betrekking tot Harddravers. 704
Het Wonderkind van *Palermo*. 705
Herinnering aan MARAT en CHARLOTTE CORDAY. 706
Nog een blik op den *Franſchen* Gruweltijd. 709
Geestelijke Liederen op profane Zangwijzen. 709
Grondſlag der Zegepraal. 710
Waarom en hoe? Door wijlen H. P. KRETSCHMER. *Dichtſtukje*. 710
Verhandeling, over BALTHASAR BEKKER. Door J. P. AREND, *Lector in de Hoogduitſche en Engelſche Talen en Letterkunde aan de Doorluchtige School te Deventer*. 713
Statistiek van *Rusland*. 743
Het Hof van den tegenwoordigen Koning van *Zweden*. Naar het Verhaal van een *Engelsch* Reiziger. 744
Afgeluisterd Geſprek tusſchen den Heer KESSELS en den Walvisch te *Parijs*. 748
Een tot duslange ongedrukte Brief van BONAPARTE aan TALMA. 751
JACOVAKY RIZO NEROULOS, op zich zelven. Naar het Nieuw-Gricksch, door A. F. SIFFLÉ. *Dichtſtukje*. 752
HENDRIK DE IV en zijn Kleermaker. 754
NAPOLEON's Lompheid jegens Vrouwen. 754
Bij het einde des Jaars. Door P. CRANS. *Dichtſtukje*. 754

Het *Plaatje* van een OOGWERKTUIG tegenover bladz. 204.

MENGELWERK.

SCHETS EENER GESCHIEDENIS DES SLAVENHANDELS.

(Uit het werk: *Historisch-Philosophische Darstellung aller Veranderungen des Negerslavenhandels*, enz. Door A. HÜNE. II Deelen.)

Hoe verschrikkelijk de slavenhandel ook wezen moge, kan men echter niet ontkennen, dat dezelve in alle tijden bestaan hebbe, en dat de meest verlichte volken zich aan deze onmenschelijkheid hebben schuldig gemaakt. Het schijnt zelfs, dat deze handel van het begin der maatschappij af bestaan heeft; de oudste geschiedkundige berigten ten minste maken daarvan reeds gewag. MOZES leert ons, dat ABRAHAM slaven hield, die hij gekocht had (*Gen.* XVII: 23, 27). De zonen van JAKOB, zich van hunnen broeder willende ontdoen, verkochten hem aan *Midianitische* kooplieden, welke hem weder in *Egypte* verkochten (*Gen.* XXXVII: 28); het schijnt dus, dat te dien tijde de handel in slaven in het Oosten reeds bekend en algemeen was. De bevelen van MOZES, betrekkelijk de slaven, doen ons zien, dat de *Hebreërs*, na hunnen uittogt uit *Egypte*, reeds een groot aantal bezaten, en dat zij dezelve kochten en verkochten. De Profeet EZECHIËL (EZ. XXVII: 13) spreekt van de stad *Tyrus*, als van eene beroemde slavenmarkt; en onderscheidene plaatsen in de *Odyssea* bewijzen vrij duidelijk, dat, ten tijde van HOMERUS, de *Egyptenaren* en *Phenicièrs* algemeen bekend stonden, als handel drijvende in slaven. Men weet, dat de *Phenicièrs* kundige en werkzame zeelieden waren; en men heeft alle reden om te gelooven, dat hunne koopvaardijschepen zich niet enkel tot het drijven van koophandel bepaalden, maar dat zij ook van tijd tot tijd het beroep van zeeroovers uitoefenden, en mannen, vrouwen en kinderen van de kusten, welke zij bezochten, wegnamen; ondernemingen,

waartoe het groot aantal eilanden, baaijen en golven van de Middellandſche zee bijzonder gunſtig was. Eene menigte plaatſen bij de oude ſchrijvers kunnen deze onderſtelling bevestigen. De *Grieken*, *Carthagers* en *Romeinen* hadden, om zoo te ſpreken, geheele legers van ſlaven; zij verkregen dezelve meest in den oorlog, dewijl de bewoners van de overwonnene ſteden gewoonlijk in ſlavernij gebragt werden. Het is blijkbaar, dat hieruit een zeer drokke handel in ſlaven moest geboren worden, gedurende de Republiek en onder de eerſte Keizers. Het Christendom bragt in het *Romeinſche* rijk eene groote verzachting in het lot der ſlaven te weeg; maar na den val van *Rome* zien wij de ſlavernij weder te voorſchijn komen. Toen de oude *Germanen* geene andere bezigheid kenden dan de jagt en den oorlog, hadden zij geene ſlaven, daar zij hunne gevangenen in den ſtrijd ombragten. Maar toen zij hunne bosſchen begonnen weg te ruimen, hunne woeste velden in vruchtbare landen te herſcheppen, en eene menigte nieuwe behoeften hadden leeren kennen, begrepen zij, dat het beter was, het leven aan hunne gevangenen te laten, en hen ter bebouwing van het land en ter uitoefening van nuttige handwerken te gebruiken. Van toen af waren er ſlavenmarkten in vele ſteden van *Duitschland*, vooral in die, welke aan de Noordzee gelegen waren. Deze handel ſchijnt zelfs vrij aanmerkelijk geweest te zijn, daar, in de toltarieven der *Frankiſche* Koningen, de regten, welke voor den doorvoer van ſlaven moesten betaald worden, even zoo bepaald zijn als die der overige koopwaren. Dezelve was vooral zeer levendig van de vijfde tot de negende eeuw. De *Sclaven* en *Wenden* (*) hadden zich voornamelijk van denzelven meester gemaakt. Zij kochten vele ſlaven in *Duitschland* en *Bohemen*, en verkochten ze aan de *Ruſſen*, welke dezelve tot naar *Konſtantinopel* zonden. Later, onder de Keizers uit het *Sakſiſche* huis, werden de *Sclaviſche* volken, uit het noorden van *Duitschland*,

(*) Zie, over de woonplaats dezer volken, WAGENAAR, *Vad. Hist.* Iſte D. bl. 273, 274. *Vert.*

welke het Christendom weigerden te omhelzen, in slavernij gebragt door hunne overwinnaars, welke Christenen waren, en zij werden alzoo door geheel *Duitschland* verspreid. In *Engeland*, *Frankrijk* en *Italië* bestond de slavernij nog algemeen in de negende en tiende eeuw. De steden *Bristol*, *Lyon*, *Verdun* en *Rome* hadden groote markten, waar duizende Christenslaven van allerlei jaren en kunne te koop werden aangeboden, en dikwijls overgeleverd aan *Moorsche* koopers. Reeds toen, echter, was deze handel het voorwerp van hevige tegenkantingen; de Geschiedenis heeft ons de namen van vele Kerkvoogden bewaard, die te dien tijde zich met kracht tegen dit wreede misbruik verzetteden, als de H. WULSTAN, Bisschop van *Worcester*, AGOBARD, Bisschop van *Lyon*, en de H. ANSCHAIRE, eerste Aartsbisschop van *Hamburg*. Door hun voorbeeld aangemoedigd, namen de verlichtste en braafste leden der geestelijkheid hunne geestelijke wapenen op, om de slavernij te bestrijden, verklaarden dezelve onbestaanbaar met de voorschriften van het Evangelie, en bevalen het vrijlaten der slaven als een verdienstelijk werk aan, geschikt om hun de gunst van God te doen verwerven. Hun prediken was niet zonder goed gevolg, en de slavenhandel verdween langzamerhand uit de noordelijke deelen van *Europa*; maar met de zuidelijke was het zoo niet gelegen: daar bepaalde de geestelijkheid zich tot het afkeuren van het gebruik om Christenslaven te hebben, maar verzette zich niet tegen het houden van zoodanige, welke *Muzelmannen* waren. De verovering van *Spanje* door de *Afrikaansche Mooren*, hunne lange en bloedige oorlogen met de Christenbewoners van dat Koningrijk, hunne veelvuldige invallen in *Frankrijk*, hunne gedurige strooperijen op de kusten van *Italië*, hadden de Christenen en *Muzelmannen* zoodanig tegen elkander opgezet, dat men van weerzijden alle die genen in slavernij bragt, welke te arm waren om zich los te koopen. Verre van teruggehouden te worden door godsdienstige beweegredenen, zagen de Christenen eene weldaad in het in slavernij brengen van de ongeloovigen, welke

in hunne handen vielen. Ook zag men toen op de markten van *Italië* en *Frankrijk* meer *Muzelmanſche* ſlaven te koop aanbieden, dan tegenwoordig Christenſlaven op markten in de *Barbarijſche* ſtaten. Deze ſtaat van zaken duurde tot aan de zestiende eeuw; en, wanneer men in aanmerking neemt, dat men toen de *Mooren* met de *Negers* verwarde, en dezelve beſchouwde als behoorende tot dezelfde ſoort van menſchen en hetzelfde geloof belijdende, begrijpt men ligt de gemakkelijkheid, waarmede KAREL V, gezworen vijand van de *Mooren* in *Afrika*, de invoering van *Neger*-ſlaven in zijne *Amerikaanſche* volkplantingen toeſtond. — Dit was de oorſprong van den handel.

De *Europeanen*, echter, waren niet de eerſten, welke in *Afrika* den ſlavenhandel hebben ingevoerd; deze barbaarſche handel was er reeds vele eeuwen bekend, vóór dat de *Portugezen* en *Spanjaarden* handelsbetrekkingen hadden met dit werelddeel. EDRISI, een voornaam aardrijkskundige van de twaalfde eeuw, leert ons, in zijne beſchrijving van *Afrika*, dat de ſteden *Tocrur*, *Sala*, *Beriſa* en *Gana*, aan den *Nijl* gelegen, in zijnen tijd grooten handel dreven, en dat zij, behalve vele andere waren, ook menſchen verkochten. Hij voegt er bij, dat de bewoners der genoemde ſteden menigvuldige invallen deden in het land *Lamlam*, ten zuiden van *Tocrur* gelegen, en deszelfs bewoners weghaalden, om dezelve vervolgens op de markten van *Marokko* en de *Barbarijſche* ſtaten te verkoopen. Van *Abyſſinië* ſprekende, verhaalt hij, dat de *Arabieren* daar verſchillende koopwaren aanbragten, en daarvoor goud en ſlaven terugnamen. IBN AL VARDI, een ander *Arabiſch* ſchrijver, verzekert, dat de inwoners van *Zengitane* (nu *Zangabar*), aan de oostkust van *Afrika* gelegen, hunne kinderen aan de bewoners van *Omam* verkochten. De *Venetiaanſche* reiziger CADA MOSTO, die de kusten van westelijk *Afrika*, ongeveer in het midden der vijftiende eeuw, bezocht, zag daar groote *Arabiſche* karavanen, welke zich naar *Tombutto* of *Tombuctou* begaven,

en naar vele andere ſteden van Middel-*Afrika*, om daar zijden ſtoffen te brengen, welke te *Grenada* en *Tunis* vervaardigd waren, alsmede zilveren vaatwerk en paarden, welke zij tegen goud, peper en ſlaven ruilden. LEO de *Afrikaner*, een geleerde *Moor* uit *Grenada*, geboren in de laatſte helft der vijftiende eeuw, welke langen tijd de ſtad *Fez* bewoonde en een groot gedeelte van *Afrika* doorreisde, verzekert, dat de bewoners van *Barbarijen* met die van *Nigritia* handelsbetrekkingen begonnen hebben tegen het einde der tiende eeuw, en dat van toen af de handel in ſlaven er een gedeelte van uitmaakte. Hij haalt het koningrijk en de ſtad *Tombutto* of *Tombuctou* aan, gelegen in de nabijheid van een der armen van den *Niger*, als grooten handel drijvende ten tijde, dat hij dezelve bezocht (ongeveer in 1500), en verzekert, dat het opperhoofd van dat land dikwijls zijne naburen aantaſtte, om gevangenen te maken, waarmede hij de paarden en koopwaren betaalde, welke hem de *Arabiſche* karavanen verkochten. Hij ſpreekt even zoo van den Koning van *Bornou*, en noemt de ſtad *Gago*, 400 mijlen zuidoost van *Tombuctou* gelegen, als eene der beroemdſte ſlavenmarkten. Deze verſchillende getuigenisſen ſtellen het beſtaan van den ſlavenhandel in *Afrika* buiten twijfel, en zulks op een tijdſtip, zeer verre vóór dat de *Europeanen* den handel in *Negers* begonnen hebben; en wij weten door de nieuwere reizigers, dat nu nog deze handel zeer levendig is in onderſcheidene gedeelten van *Afrika*, met welke de *Europeanen* weinig of geene betrekking hebben. Ieder jaar brengen talrijke karavanen uit *Nubië*, *Dongolo*, *Darfour*, *Bornou*, en andere binnenlandſche provinciën van *Afrika*, zwarte ſlaven, beſtemd om de markten van *Cairo*, *Siout*, *Esneh* enz. te voorzien, waar *Turkſche* en *Arabiſche* kooplieden dezelve komen koopen; en de middelen, waardoor deze karavanen zich de ongelukkige ſlagtoffers van hunne begeerlijkheid verſchaffen, doen in wreedheid niet onder voor die, welke de *Europeſche Neger*-handelaars gedurende drie eeuwen gebruikt hebben.

Offchoon voor het overige de *Europeanen* zich niet te verwijten hebben, dat zij den *Afrikanen* het eerst den ſlavenhandel hebben doen kennen, kunnen zij zich echter niet vrijpleiten van het verwijt, van aan dezen handel eene veel grootere uitgebreidheid gegeven te hebben. De meeste *Europeſche* volken hebben in denzelven min of meer gedeeld; maar de *Portugezen* waren de eerſten. Men weet, dat, in den loop der vijftiende eeuw, de nijverheid van dit volk zich voornamelijk tot ondernemingen ter zee bepaalde. De Infant Don HENDRIK, zoon van Koning JAN I en broeder van Koning EDUARD, een voor zijnen tijd zeer verlicht Vorst en een vriend der wetenſchappen, hield zich daarmede met veel ijver bezig. Ieder jaar bemande hij verſcheidene ſchepen, beſtemd om ontdekkingen op de westelijke kust van *Afrika* te doen, welke vóór hem ſlechts tot kaap *Bojador*, onder den zesentwintigſten graad N. breedte gelegen, bekend was. Hij had de Officieren, welke over deze uitrustingen het bevel hadden, gelast, zich van eenige inboorlingen meester te maken, en dezelve naar *Portugal* te brengen. Zijn voornemen was, van hen berigten in te winnen over deze onbekende ſtreken, en zich daarvan te bedienen, om met hunne landgenooten vriendſchapsverbindtenisſen aan te gaan, welke eenen geregelden koophandel zouden kunnen daarſtellen. Misſchien ook hoopte hij dezelve als werktuigen te kunnen gebruiken, geſchikt om die Heidenſche volken te bekeeren en den Christelijken godsdienst in *Afrika* in te voeren; een ontwerp, dat hem na aan het hart lag. — Dit was geene gemakkelijke zaak; overal, waar de *Portugezen* voet aan land zetteden, vlugtten de inboorlingen verſchrikt in het binnenſte des lands. Na vele pogingen zonder gevolg, maakte een dezer zeelieden, ALPHONSO GONZALVES BALDAJA, die in 1440 tot op 30 mijlen van kaap *Bojador* doordrong, tien inwoners gevangen, allen *Muzelmannen* van *Moorſch* of *Arabiſch* ras. Drie van hen, welke waarſchijnlijk tot de vermogendſte geſlachten van het land behoorden, boden aan, zich los te koopen. Don HENDRIK zond hen

naar hun vaderland terug, en hunne bloedverwanten bragten daarop terſtond aan de *Portugezen*, voor hunnen verkoop, eene aanzienlijke hoeveelheid ſtofgoud en tien *Neger*-ſlaven uit *Guinea* afkomſtig; en dit waren de eerſte *Negers*, welke men in *Portugal* zag. Door dezen goeden uitſlag aangemoedigd, begonnen de *Portugeſche* zeevaarders het bedrijf van zeeroovers uit te oefenen, nu eens des nachts aan de kusten komende, om de ongelukkige inwoners in hunne hutten te overvallen, dan weder tot in het binnenſte des lands doordringende, om gevangenen te maken, welke zij naar *Portugal* voerden en als ſlaven verkochten, ten zij zij de hoop hadden eenen grooten losprijs te bekomen. Het gevolg hiervan was, dat de enkele verſchijning van een *Portugeesch* ſchip op de kusten ſchrik verſpreidde en alle inwoners deed vlugten. Deze geweldenarijen, echter, hadden een ander doel, dan Don HENDRIK beoogde; ook gaf hij ſtrenge orders, om dezelve te doen ophouden. Langzamerhand ſlaagde men in het daarſtellen van eenige vriendſchapsbetrekkingen met de inboorlingen; en in 1456 vond de *Venetiaanſche* reiziger ALVIRIO DA CADAMOSTO op het eiland *Arguin*, niet verre van de *witte Kaap*, *Portugeſche* kantoren, welke eenen regelmatigen handel dreven met de *Mooren* van den *Senegal*, en hun koorn, ſtoffen en andere koopwaren verſchaften, waartegen zij ſtofgoud en *Neger*-ſlaven ontvingen. Deze handel breidde zich uit, naarmate de *Portugezen* hunne ontdekkingen verder voortzetteden; dezelve werd levendiger, toen Koning JAN II bezit van *Guinea* had genomen (in 1484), en toen hij er het fort *St. George del Mina* had doen bouwen, beſtemd om de vastigheden van zijne onderdanen op deze kust te beſchermen. Deze handel was echter nog zeer beperkt, aangezien de *Portugezen* alleen zwarte ſlaven gebruikten in hunne bezittingen op de kusten van *Afrika*, welke niet zeer aanzienlijk waren, en ook de andere *Europeſche* ſtaten dezelve nog niet kochten; maar de ontdekking van *Amerika* deed den ſlavenhandel weldra zeer uitbreiden.

Ongetwijfeld bragt de zucht ter vergrooting van het veld der menſchelijke kundigheden CHRISTOPHORUS COLUMBUS tot het ondernemen der gevaarlijke togten, waarvan de ontdekking der nieuwe wereld het gevolg was. Ongelukkig geleken de gelukzoekers, welke met en na hen zich derwaarts begaven, hem niet. De goud-dorst beheerschte hen uitſluitend, en verdoofde in hen elk gevoel van menschlievendheid; ook werd hunne aankomst in het andere halfrond voor deszelfs bewoners eene bron van onheil en rampſpoeden. Men weet, dat de *Spanjaarden* op het eiland *Haïti*, of *St. Domingo*, hunne eerſte vastigheden hadden, en dat hun voornaamſte doel was het bewerken der goudmijnen, welke het eiland bevatte. Deze arbeid vorderde veel meer handen, dan de *Spanjaarden* zelve konden te werk ſtellen. Hoe nu dit gebrek te verhelpen? Zij waren niet verlegen met het uitdenken van middelen hiertegen. Het land met alle de bewoners als hunne wettige verovering beſchouwende, dwongen zij de inboorlingen, om in de mijnen te werken; en het *Spaanſche* Gouvernement wettigde dit geweld, door den Gouverneur van *Haïti* te magtigen, om alle de *Indianen* tusſchen hem en zijne Officieren te verdeelen, welke dezelve vervolgens aan de volkplanters tot zekeren prijs verhuurden. De vermoeijenisſen van het werken in de mijnen, welke de krachten dezer van natuur zwakke menſchen te boven gingen, de wanhoop van zich aan hun vreedzaam lot ontrukt te zien en onderworpen aan de willekeur van wreede meesters, en de mishandelingen, waarmede men hen overlaadde, deden hen bij duizenden omkomen. In weinige jaren verminderde de bevolking op eene ontzettende wijze. Volgens den waarheidlievenden ROBERTSON, bevatte het eiland *Haïti*, bij de eerſte ontſcheping van COLUMBUS, omſtreeks een millioen inwoners; vijftien jaren later, in 1508, waren er ſlechts 60000, en na de telling van den Gouverneur ALBUQUERQUE (*) niet meer dan 14000!

(*) Aan ALBUQUERQUE werd een groot gedeelte der magt gegeven, welke te voren COLUMBUS gehad had.

De *Indianen*, echter, hadden, ſedert de oprigting der *Spaanſche* vastigheden, ijverige vrienden gevonden in de *Dominikaner*-monniken, welke gekomen waren met het oogmerk, om hen tot den Christelijken godsdienst over te halen. Deze ſtelden alles in het werk, om het lot van deze ongelukkige inboorlingen te verzachten; zij verweten hunnen landgenooten, op eene nadrukkelijke wijze, hunne wreedheid; zij beſchuldigden die genen van goddeloosheid, welke de *Indianen* als ſlaven behandelden, en gingen zelfs ſoms zoo verre, van hun de kerkgeregten te weigeren: maar alle hunne pogingen leden ſchipbreuk op de ſchandelijke begeerlijkheid der volkplanters en de bemoeijingen der *Franciskaner*-monniken, welke, misſchien uit naijver, zich de zaak der *Spanjaarden* aantrokken, en ſtaande hielden, dat de volkplanting niet konde bloeijen, zoo de inboorlingen niet geheel en al van haar afhingen. Door middel van deze redenen gelukte het hun, een Koninklijk beſluit te verkrijgen, ſteunende op de beſliſſing van eene vergadering van God- en Regtsgeleerden, welke de ſlavernij der *Indianen* voorſtelde als overeenkomſtig met Goddelijke en menſchelijke wetten, en als het eenig krachtdadig middel, om deze Heidenen tot het Christendom te doen overgaan (*). De *Dominikanen* lieten zich hierdoor niet affchrikken; een hunner, BARTHELEMI DE LAS CASAS, begaf zich naar *Spanje*, om de herroeping van het beſluit te verwerven. FERDINAND geſtorven zijnde zonder iets beſlist te hebben, wendde zich LAS CASAS tot den Kardinaal XIMENES, met het beheer van het Koningrijk *Spanje*

Zie, over dit en het te voren gezegde, ROBERTSON, *Geſchiedenis van Amerika*, Iſte D. bl. 334, en over de pogingen van LAS CASAS, waarvan ſtraks geſproken wordt, *ibid.* bl. 339 en volgg. *Vert.*

(*) Vóór dit beſluit was er een ander geweest ten voordeele der *Dominikanen*, hetwelk de *Indianen* tot een vrij volk verklaarde. Zie ROBERTSON, Iſte D. bl. 336 en volgg. *Vert.*

belast, onder den titel van Regent, tot de aankomst van den jongen Koning KAREL. Op zijne bede benoemde XIMENES eene Commisfie, voorzien van zeer uitgeſtrekte volmagten, welke zich naar de plaats zelve moest begeven, om partijen te hooren, en tusſchen hen te beſliſſen. Na een lang en wijdloopig onderzoek, overtuigde zich deze Commisfie, dat, aangezien het kleine getal *Spanjaarden*, op *Haïti* gevestigd, de bewerking der mijnen en de bebouwing van den grond de hulp der *Indianen* noodig hadden, en dat deze zonder ſtelligen dwang nooit zouden werken; dat bij gevolg, wilde men de volkplanting niet geheel en al verlaten, en *Spanje* van de voordeelen berooven, welke hetzelve daarvan trok, men de verdeeling (*) der *Indianen* en hunne ſlavernij moest handhaven. Zij oordeelde het echter gevoegelijk, eenige verordeningen te maken, ſtrekkende om het lot der *Indianen* te verzachten, en te beletten, dat men hen met werk overlaadde, of mishandelingen deed ondergaan.

Deze uitſlag voldeed LAS CASAS geenszins, wijl hij niet enkel verzachting in het lot der *Indianen* verlangde, maar bevrijding van de ſlavernij. Hij keerde dus naar *Spanje* terug, om zijne verzoeken te hernieuwen, en vond de *Vlaamſche* Ministers (†) van KAREL wel genegen om hem aan te hooren; maar hij bemerkte weldra, dat de moeijelijkheid, om aan de volkplanting van *St. Domingo* een voldoend aantal handen te verſchaffen, hetzij voor

(*) Verdeelingen, *repartimentos*, werden dus genoemd, omdat de *Indianen* daardoor in partijen verdeeld, en ſlaven werden van de onderſcheidene *Spanjaarden*, welke zich te dien tijde in *Amerika* bevonden; zie ROBERTSON, t. 2. pl.; alsmede van eenige gunſtelingen in *Spanje*; ROBERTSON, bl. 338. *Vert.*

(†) Dat KAREL V ſteeds van *Vlaamſche* Hovelingen omringd was, dat hij te hunnen opzigte vrij wat eenzijdigheid koesterde, en dat zulks den *Spanjaarden* zeer in de oogen ſtak, is uit de Geſchiedenis van dien tijd bekend. Zie ROBERTSON, *Geſchiedenis van* KAREL V, IIIde D. bl. 57 en 70. *Vert.*

het bewerken dat mijnen, hetzij voor het kweeken van het ſuikerriet, hetwelk een aanzienlijke tak van nijverheid geworden was, altijd een onoverkomelijke hinderpaal tegen het welgelukken zijner pogingen zijn zoude. De *Indianen* door vrije *Spanjaarden* te doen vervangen, was naauwelijks mogelijk; de *Spanjaarden*, welke naar *St. Domingo* gingen, waren allen ſoldaten of gelukzoekers, gelokt door de hoop om ſchatten te verzamelen, zonder vele moeite aan te wenden, en geenszins genegen om hunnen kost te winnen door zwaren en aanhoudenden arbeid. De *Mooren* en *Neger*-ſlaven, welke LAS CASAS in vrij grooten getale in *Spanje* zag, en waarvan zelfs verſcheidene van daar naar *St. Domingo* gezonden geweest waren, ſchenen hem, daarentegen, zeer geſchikt daartoe; te meer, daar zij baarblijkelijk ſterker, en geſchikter waren, om vermoeijenisſen door te ſtaan, dan de *Indianen*. Hij ſtelde dus aan het *Spaanſche* Gouvernement voor, om in *Haïti* een vrij aanzienlijk getal *Negers* van *Guinea* in te voeren, om de handen der *Indianen* te kunnen misſen, welke eindelijk geheel zouden uitſterven, indien men hen bij voortduring tot eenen arbeid gebruikte, welke ontwijfelbaar hunne krachten te boven ging.

Het ſchijnt bij den eerſten opſlag zeker vreemd, dat een man, wiens redenen en daden welwillendheid en liefde tot grondbeginſel hadden, eenen raad konde geven, welke in zichzelven zoo laakbaar en in de gevolgen zoo ſchrikkelijk was. Evenwel, wanneer men in aanmerking neemt, eensdeels den bijzonderen toeſtand van LAS CASAS, anderdeels de vooroordeelen zijner eeuw, zijner natie en van zijnen ſtand, (vooroordeelen, boven welke hij zich niet had weten te verheffen) kan men dit vreemde eenigzins begrijpen. LAS CASAS was naar *St. Domingo* gezonden geworden, om de *Indianen* tot het Chriſtendom te bekeeren; hierdoor beſchouwde hij zich als geroepen, om hen bijzonder te beſchermen; getuige van hun lijden, ſtelde hij in hun lot een veel levendiger belang, dan in dat der *Afrikanen*. Daarenboven hadden de zoo zachte *Indianen* den *Spanjaarden*

nimmer eenig kwaad gedaan; integendeel hadden zij hen, bij hunne eerſte ontſcheping op hun eiland, vriendſchappelijk ontvangen, en hun alle mogelijke hulp verſchaft. Hen in ketenen te klinken voor hunne gastvrijheid was zich ſchuldig te maken aan de grootſte ondankbaarheid. De vraag, echter, veranderde van natuur ten opzigte der *Negers*, welke LAS CASAS, even als zijne tijdgenooten, met de *Mooren* verwarde. Deze waren *Mahomedanen*, en bijgevolg gezworen vijanden van alwat Christen was; zij behoorden tot een geſlacht, dat weleer *Spanje* vermeesterd had; dat gedurende eene reeks van eeuwen tegen de *Spanjaarden* krijg gevoerd had, en hetwelk bij voortduring in vijandſchap met hen leefde. Zij zelve waren gewoon, de Christenen, welke in hunne handen vielen, tot de hardſte ſlavernij te doemen; de *Spanjaarden* oefenden dus eene regtvaardige wraak, door, bij den arbeid van hunne volkplantingen, *Negers* te gebruiken, welke, van eene ſterkere natuur zijnde, beter de vermoeijenisſen konden verduren, en daarvan minder zouden lijden, dan de *Indianen*. Zoodanig waren, naar alle waarſchijnlijkheid, de redeneringen van LAS CASAS, en de redenen, welke hem bewogen tot het geven van eenen raad, die de verſchrikkelijkſte gevolgen had voor de ongelukkige bewoners van *Afrika*, en die den *Indianen* weinig baatte; want deze bleven, niettegenſtaande de invoering van *Negers* in de volkplanting van *St. Domingo*, beroofd van hunne vrijheid, en, gelijk LAS CASAS voorſpeld had, verdween hun geſlacht op de eilanden dermate, dat men er thans geene overblijfſels meer van vindt.

Had het *Spaansch* Gouvernement zich weinig genegen betoond, om de welwillende inzigten van LAS CASAS, betrekkelijk de *Indianen*, te ondersteunen, het nam daarentegen gretig zijn voorſtel aan, ten opzigte der *Negers* van *Guinea*. De Raad van Koophandel van *Sevilie* werd belast met hetzelve te onderzoeken, keurde het met eenparigheid van ſtemmen goed, regelde de voorwaarden, waarop deze nieuwe invoer moest geſchieden, en be-

paalde op 4000 het getal *Negers*, dat men jaarlijks zoude invoeren op de eilanden *St. Domingo*, *Fernandino*, *St. Jan* en *Jamaica*, alwaar de voornaamſte *Spaanſche* vastigheden beſtonden. Terzelfder tijd verleende de Koning aan een' zijner gunſtelingen, den Markies DE LA BRESA, het uitſluitend voorregt van dezen nieuwen tak van handel voor den tijd van acht jaren, en deze verkocht hetzelve wederom aan *Genueſche* kooplieden voor eene ſom van 25000 dukaten. Van de gifte van dit voorregt af, in 1517, dagteekent de wettige en geregelde daarſtelling van den ſlavenhandel. Reeds bij den aanvang had dezelve een gewenscht gevolg; de volkplanters bemerkten weldra, dat één *Neger* zoo veel werk konde doen als vier *Indianen*; ook zochten zij dezelve met zoo veel ijver, dat die, welke de *Genuezen* verſchaften, niet voldoende waren. De *Portugezen* trokken hun voordeel uit deze omſtandigheid, en voerden er in tegen de wet; hunne vastigheden in de Koningrijken *Congo* en *Angola* en op de kust van *Guinea* hadden hen met den ſlavenhandel reeds gemeenzaam gemaakt, en maakten hun de middelen gemakkelijk, om vele *Negers* uit het binnenſte van *Afrika* te bekomen. Bij het eindigen van het voorregt der *Genuezen*, belastten zij zich, om aan de *Spaanſche* eilanden de *Negers* te verſchaffen, welke zij noodig hadden, en ſedert voorzagen zij bijna uitſluitend alle de *Spaanſche* volkplantingen gedurende meer dan eene eeuw. Zij verloren dit voordeel eerst in 1640, ſedert de omwenteling, welke het huis van BRAGANZA op den troon van *Portugal* plaatſte, en eene langdurige vijandelijkheid tusſchen de beide volken deed ontſtaan. Voor het overige hadden de vastigheden der *Portugezen* in *Brazilië* veel meer *Negers* noodig dan de *Spaanſche* volkplantingen. De bewoners van dat land, meer gehard dan die der eilanden, lieten zich zoo gemakkelijk niet ten onder brengen; zoodat men van den beginne aan er op bedacht moest zijn, om *Negers* te gebruiken tot het bebouwen van den grond. Daarenboven maakte de nabijheid der kusten van *Afrika* de

invoering der ſlaven te gelijk gemakkelijker en voordeeliger; vermits er, gedurende den korten overtogt van *Congo* naar *Rio Janeiro*, veel minder omkwamen, dan wanneer men dezelve tot *St. Domingo* vervoeren moest, of wel naar *Mexico* en *Peru*. Ook zochten de ſlavenhandelaars hunne betrekkingen aan deze zijde; en deze handel werd zoo levendig, dat, tegen het einde der zestiende eeuw, *Brazilië* van de kust van *Angola* alleen meer dan 28000 *Negers* ontving. (Zie TURNER's *Voyage*, in HACLUIT's *Collection of Voyages*, *T. IV. p.* 1243.)

Gedurende de geheele zestiende en de eerſte helft der zeventiende eeuw waren de *Portugezen*, om zoo te zeggen, meester van den ſlavenhandel; op de markten, welke zij op de *Kaap-Verdiſche eilanden* hadden, kwamen de overige volken ſlaven koopen, daar zij dezelve niet onmiddellijk van de kusten van *Afrika* konden bekomen, welke de *Portugezen* met naijver bewaakten. Later werden zij genoodzaakt, de voordeelen van dezen handel met de *Engelſchen* en de *Hollanders* te deelen; en eindelijk bleef hun niets over, dan het voorzien van hunne eigene volkplantingen.

De *Spanjaarden*, nimmer vastigheden gehad hebbende op de kust van *Afrika*, zijn altijd in de noodzakelijkheid geweest, middelaars te gebruiken, om zich de ſlaven te verſchaffen, welke zij voor hunne volkplantingen noodig hadden. De *Genuezen*, *Portugezen*, *Engelſchen*, *Hollanders* en *Franſchen* waren beurtelings de genen, welke er hen van voorzagen. Het *Spaanſche* Gouvernement, dezen handel als zeer winstgevend beſchouwende, verhuurde de monopolie daarvan aan vreemde maatſchappijen, die van haar voorregt gebruik maakten, om hare ſlaven aan de *Spaanſche* volkplanters te verkoopen tot zeer hooge prijzen; en in dit opzigt, zoo als in vele andere, keerden de handelsbeſluiten van het hof van *Madrid* ten nadeele van deszelfs eigene onderdanen.

(*Het vervolg hierna.*)

IETS OVER DE KRANKZINNIGEN EN DE BEHANDELING VAN DEZELVE. Door den Heer J. SMITS, JZ*.*, *Rentmeester van het Stads Krankzinnigen- en Beterhuis te Dordrecht.*

Het is eene gegronde aanmerking, dat in ons vaderland de ongelukkigen, welke in eenen ſtaat van krankzinnigheid verkeeren, in de meeste geſtichten wel van het noodige verzorgd en goed verpleegd worden, maar dat men hier minder, dan in andere landen, proeven neemt, om dezelve, langs verſchillende wegen, van hunne krankzinnigheid, indien mogelijk, te herſtellen.

Ik heb mij voorgeſteld, de oorzaak daarvan op te ſporen, en tevens te onderzoeken, in hoe verre dit de genezing van die ongelukkige lijders, in het algemeen genomen, werkelijk vertraagt of verhindert.

De krankzinnigheid is eene ziekte, welke uit zoo vele verſchillende oorzaken ontſtaat en zoo vele bijzondere wijzigingen heeft, dat de geneeswijze derzelve eene ſtudie op zichzelve is, die niet, dan nadat men zich vele jaren op dezelve heeft toegelegd, en dan nog zeer moeijelijk en altoos met wisſelvalligen uitſlag, beoefend kan worden.

In ons vaderland, alwaar de meeste Krankzinnigenhuizen, althans die voor onvermogenden, onder de zoogenaamde *Godshuizen* geteld worden, die of uit bijzondere fondſen, of door bijvoeging van ſubſidiën van wege de gemeente beſtaan, is de geneeskundige behandeling dier ongelukkigen aan één of meer Geneesheeren toevertrouwd, welke, daar zij tevens de geneeskundige praktijk in de ſtad zelve uitoefenen, aan zoodanig geſticht niet bepaald verbonden zijn, en ook hunnen tijd te weinig vrij hebben, om dagelijkſche proefnemingen op dezelve te kunnen doen, indien zelfs al de beſturen dier geſtichten daartoe ten volle konden en wilden medewerken. De geneeswijze in die huizen bepaalt zich dus veelal tot de toediening van inwendige geneesmiddelen,

werkende op het zenuwgeſtel, volbloedigheid, wormen en dergelijke, zonder dat echter hierbij uit het oog verloren wordt, om ook krankzinnigheid uit min duidelijke oorzaken geneeskundig te behandelen; hoezeer altoos door middelen, welke, indien zij al geene heilzame gevolgen voortbrengen, echter uit hunnen aard onſchadelijk zijn en den zieke aan geene verergerende toevallen blootſtellen.

Dan, het is niet zoo zeer die geneeswijze, waarvan men in de meeste geſtichten voor krankzinnigen de heilzame uitkomst hunner herſtelling verwacht; maar het is voornamelijk eene goede, zachte en doelmatige behandeling van die ongelukkigen, welke men veelal als de beste geneeswijze beſchouwt, en die ook ongetwijfeld de meeste gelukkige uitkomſten heeft opgeleverd.

Sedert een tijdvak van vierentwintig jaren mij in het beſtuur over zoodanig geſticht bevindende, acht ik mij bevoegd, om over deze zaak bij ondervinding iets te mogen zeggen. Ik werd daartoe te meer genoopt door de recenſiën van het uitmuntend geſchrift van den Heer GUISLAIN, *Med. Doctor* te *Gent*, *Traité ſur l'aliénation mentale et ſur les Hospices des aliénés*, in 1826, in twee deelen, uitgegeven; een werk, hetwelk ik reeds kort na de uitgave met zeer veel genoegen en belangſtelling gelezen had, en waarvan mij de beoordeelingen, te vinden in dit tijdſchrift voor 1827, No. IX, en in den *Recenſent*, *ook der Recenſenten*, van 1828, No. III, dan ook zeer welkom waren.

In laatstgenoemde recenſie wordt de verſchuldigde lof toegekend aan den Heer GUISLAIN over zijne wijze van behandeling van het onderwerp; een lof, waarmede ik mij gaarne vereenig: dan het jammert mij, dat men in dezelve heeft ingevoegd, dat die ongelukkigen, welke tot de minvermogenden behooren, *meestal op eene* RUWE *wijze* in de Krankzinnigenhuizen behandeld worden. Deze uitdrukking, welke geenszins met de kieschheid overeen te brengen is, die in andere deelen van deze

recenſie doorſtraalt, wekte ten hoogſte mijne opmerking, daar eene zoodanige behandeling niet in het karakter onzer Natie ligt, die te veel voor ongelukkigen gedaan heeft en nog dagelijks doet, om op die wijze eene vlek te worden aangewreven.

Het is niet een enkel Krankzinnigenhuis; het is zelfs niet dat, hetwelk hier ter ſtede beſtaat, op hetwelk ik het oog heb; maar onder de menigvuldige geſtichten van dien aard, welke ik in *Holland* heb bezigtigd, trof ik er nooit één aan, alwaar de ongelukkige lijders op eene *ruwe* wijze behandeld worden. Het ſpreekt van zelve, dat men, vooral in de behandeling van razende en gevaarlijke krankzinnigen, voorzorgen gebruiken moet, ter voorkoming, dat zij zichzelven of anderen niet kunnen ſchaden; dat men verpligt is, ſommigen in afzonderlijke vertrekjes op te ſluiten, anderen door lange en geſlotene mouwen, of lederen riemen, het vrije gebruik van hunne handen te benemen: dan deze voorzorgen zullen toch wel niet onder de *ruwe* behandelingen kunnen geteld worden, en meermalen heb ik de ongelukkigen beklaagd, die langen tijd, buiten die geſtichten, in eenen ſtaat van razernij bij hunne betrekkingen waren behandeld geworden, en of in hunne bedſteden of op hunne ſtoelen waren gebonden geweest, wegens de min doelmatige wijze, waarop zij vóór hunne plaatſing elders waren behandeld, zonder nogtans deze *ruwere* behandeling aan eenige onmeêdoogendheid toe te ſchrijven, maar alleen als een natuurlijk gevolg van mangel aan betere middelen, die alleen in een geſticht, voor krankzinnigen beſtemd, kunnen gevonden worden. Neen! de Natie, waartoe wij behooren, neemt te veel deel in het ongeluk harer medemenſchen, — zij bewijst dit in te vele gevallen, dan dat zij in dit éêne op eene zoo onverdiende wijze zoude kunnen miskend worden.

In andere landen van *Europa* treft men oneindig minder geſtichten van liefdadigheid, minder wees- en armenhuizen, minder gast- of ziekenhuizen, en minder geſtichten voor krankzinnigen aan. Meestal vindt men in de

groote Staten ſommige uitgebreide geſtichten van dien aard in de hoofdplaatſen of bij enkele voorname ſteden; — hier (in *Holland*) zijn zij meer algemeen verſpreid, en naar die mate ook veelal op eene kleinere ſchaal ingerigt; en ik wil niet ontveinzen, dat het bij mij zeer twijfelachtig is, welke van die beide ſoorten de voorkeur verdient.

Tot het daarſtellen van eene meer uitgebreide geneeswijze dier ongelukkigen zijn zeker de groote inſtellingen meerder geſchikt; zij worden veelal ten koste van den Staat daargeſteld, hebben grooteren omvang, vaste en inwonende Geneesheeren, badhuizen, ſtort- en druipbeden, draai- of wentel-werktuigen, ſchommelzakken, en andere inrigtingen, om proeven van onderſcheiden aard op de lijders te kunnen nemen, waarvan een kleiner geſticht, dat gedeeltelijk uit fondſen *ad pios uſus* is daargeſteld, of ten koſte van de gemeente wordt onderhouden, de uitgaven niet beſtrijden kan. Dan daarentegen kan weder, in een geſticht van minderen omvang, op den zedelijken toeſtand der krankzinnigen meer oplettendheid aangewend worden; het beſtuur heeft dáár een meer vaderlijk toevoorzigt, en daalt meer tot die kleinigheden af, die ſomtijds in grootere de geneezing in den weg ſtaan, daar de herſtelling, gelijk ik meermalen heb ondervonden, dikwijls wordt te weeg gebragt door het involgen van geringe toegeeflijkheden, die in eene beperkte inſtelling kunnen opgemerkt en ingewilligd worden, en in eene grootere niet te verwachten zijn: want, offchoon in een uitgebreid Krankzinnigenhuis meerdere oppaſſers voorhanden zijn en de verzorging even regelmatig geſchiedt, kan met geene mogelijkheid de man, welke het oppertoezigt heeft, zich dagelijks zoo zeer met alle ongelukkigen bemoeijen; en ik houde het daarvoor, dat de binnenvader (of zoo als hij anders mag genoemd worden) van dergelijk geſticht ten hoogſte een getal van 80 tot 100 ongelukkigen onder zijn moeijelijk beſtuur kan en moet hebben, zal hij niet verpligt zijn, de kleine zorgen geheel op zijne onderhoorige oppaſſers te laten aankomen, welke, aan minder verantwoordelijkheid onderworpen, zich

zelden op die menschlievende wijze van hunnen pligt kwijten, indien zij dit niet onder het oog van hunnen meester doen.

Wat men dan ook ten voordeele van soodanige uitgebreide geſtichten moge zeggen, zoo geloof ik, dat kleinere geſtichten even goed, zoo niet beter, aan het oogmerk, *de oppasſing en verzorging der krankzinnigen, en het aanwenden van de noodige middelen ter herſtelling van dezelve*, kunnen voldoen, en dat alleen in de soodanige, welke thans beſtaan, van zulke verbeteringen in de inrigting, de voeding en behandeling, en vooral van die aanwijzing in de genezing moet gebruik gemaakt worden, als waartoe het werk van GUISLAIN aanleiding geeft; en dit echter met de noodige voorzorg, daar wij ook in hetzelve zien, dat men werktuigen heeft uitgedacht, om die ongelukkigen te herſtellen, welke even barbaarsch als gevaarlijk zijn, en de wasdoeken ſchommelzak wel eens een voorbeeld heeft opgeleverd, dat men den ongelukkige, in plaatſe van herſteld, dood in denzelven gevonden heeft. (Zie GUISLAIN, IIde D., bl. 264.)

De Heer GUISLAIN geeft een algemeen overzigt van de geſtichten voor krankzinnigen en de behandeling derzelven, zoo in ons vaderland als elders; vermeldt een aantal nieuwe proeven, vooral in *Frankrijk*, *Engeland* en *Duitschland* daartoe uitgedacht, en een groot getal Geneesheeren, die zich onledig gehouden hebben, om dezelve op die ongelukkigen te nemen. Onder de duizend en één geneesmiddelen, aldaar opgegeven, zijn er een groot aantal, tegen welke zich GUISLAIN verklaart. Zoo wordt, onder anderen, het Dierlijk Magnetismus door hem geheel verworpen; Electriciteit en Galvanismus hebben maar zeer enkele gelukkige uitkomſten opgeleverd; van een aantal inwendige middelen zijn de verdoovende Opium en de Belladonna veeltijds van zeer goed effekt bevonden; van de *rotatoirs* (draaimachines) van verſchillenden aard hebben ſommige proeven goede

uitkomsten, andere daarentegen een' veel verergerden toestand te weeg gebragt, enz.

Ik heb noch het oogmerk, noch de bevoegdheid, over deze geneeswijzen te schrijven; maar ik wil enkel de uitkomsten, die zulks op de herstelling dier ongelukkigen gehad heeft, nagaan, en die vergelijken met de herstellingen in het gesticht te dezer stede, alwaar tot nog toe geene dergelijke proeven zijn genomen, en de herstelden hunne beterschap alleen aan eene doelmatige behandeling, liefderijke zorg, en, waar het nuttig scheen, toediening van inwendige geneesmiddelen, te danken hebben. Ik heb daartoe genomen een overzigt over de laatste tien jaren, en daarvan de volgende Tabel opgemaakt:

JAREN.	INGEKOMEN.		HERSTELD.		OVERLEDEN.		AANMERKINGEN.
Er waren in het Huis	Mann.	Vrouw.	Mann.	Vrouw.	Mann.	Vrouw.	
31 Dec. 1817	23	26					Onder de herstelden zijn niet begrepen die, welke, zonder genezen te zijn, weder zijn opgenomen, even min als *drie* krankzinnigen, welke in dit tijdvak naar elders zijn verplaatst, en zich aldaar nog in denzelfden ongelukkigen toestand bevinden.
1818	9	7	3	4	1	4	
1819	6	4	3	4	2	2	
1820	7	4	2	2	3	2	
1821	4	3	5	2	4	1	
1822	6	9	4	5	2	—	
1823	6	5	4	3	3	2	
1824	4	9	3	2	—	2	
1825	6	8	6	3	—	3	
1826	10	12	3	4	3	3	
1827	5	8	5	7	1	3	
	86	95	38	36	19	22	
	181		74		41		

Het getal der herstelden staat dus tot dat der ingekomenen als 41 *tot* 100.
Het getal der gestorvenen tot dat der ingekomenen als 21 *tot* 100.

Wanneer men nu de resultaten van de herstelde krankzinnigen in andere inrigtingen, door den Heer GUISLAIN opgegeven, inziet, bevindt men:

In *Frankrijk*, *à la Salpetrière* en *Bicêtre* te *Parijs*, en in twee bijzondere Instituten te *Dubuisson* en *d'Eloquirol*, van 1802 tot 1813, over 4427 krankzinnigen, 1984 herstelden; dus 49 van de 100; dus 8 meerder dan boven.

In *Engeland*, *Bedlam* en *St. Lukas* te *Londen*, te *York*, het Kwakers-Instituut, *Montrose*, *Nottingham*, *Exeter*, *Glasgow* en *Manchester*, van 32744 krankzinnigen, 12254 herstelden; dus 37 van de 100, of 4 minder dan boven.

In *Duitschland*, te *Berlijn*, in 1816, volgens BARROW, omtrent 50 herstelden van de 100, hetgeen 9 meerder dan bij ons zoude zijn; dan deze opgave, slechts over één jaar loopende, kan tot geene voldoende vergelijking verstrekken.

Te *Wurzburg*, van 1802 tot 1823, van 528 ingekomenen, 292 hersteld; zijnde 55 van de 100, of 14 meerder dan bij ons.

En in *Nederland*, waartoe ik de opgave van eenige gestichten in of bij de hoofdplaatsen der provinciën gekozen heb:

Te *Brugge*, van 726 krankzinnigen, 333 hersteld; dus 46 van de 100, of 5 meerder dan bij ons.

Te *Amsterdam*, van 778 krankzinnigen, 322 hersteld; dus 40 van de 100, of 1 minder dan bij ons.

Te *Maastricht*, van 115 krankzinnigen, 46 hersteld; dus 40 van de 100, of 1 minder dan bij ons.

Te *Gent*, van 608 krankzinnigen, 208 hersteld; dus 34 van de 100, of 7 minder dan bij ons.

Te *Antwerpen*, van 482 krankzinnigen, 167 hersteld; dus 34 van de 100, of 7 minder dan bij ons.

Te *Gheel*, van 401 krankzinnigen, 102 hersteld; dus 25 van de 100, of 16 minder dan bij ons.

Uit welk overzigt blijkt: 1. Dat het getal der herstelden in evenredigheid het grootste is in *Duitschland*; zijn-

de te *Wurzburg* en *Berlijn* dooreen ruim 52 van de 100. 2. Dat daaraan volgt *Frankrijk*, alwaar de herſtelden tot de krankzinnigen ſtaan als 49 tot 100. 3. Dat in *Engeland* de minſte herſtellingen van krankzinnigen plaats hebben; zijnde maar 37 tot 100. 4. Dat, in ons vaderland, het geſticht te *Brugge*, in *Vlaanderen*, de meeste herſtelden heeft opgeleverd, zijnde 46 van de 100; dat het geſticht te *Dordrecht* op hetzelve volgt, zijnde 41 van de 100; en dat, van alle de overige opgenoemde plaatſen, te *Gheel* het minſte getal krankzinnigen herſteld zijn, als zijnde maar 25 van de 100.

Wij willen daaruit echter niet afleiden, alsof deze uitkomst altoos aan eene betere of mindere behandeling zoude zijn toe te ſchrijven; andere oorzaken kunnen daarop even zeer invloed hebben. Men zoude de reglementen dier Inſtituten, en de voorwaarden van opneming in dezelve, alle moeten nazien en tegen elkander vergelijken, om de oorzaak van het verſchil te kunnen vinden. In *Duitschland* beſtaan geſtichten, zoo als b. v. te *Siegburg*, (en welligt is dit te *Wurzburg* op denzelfden voet) waar men geene andere krankzinnigen opneemt, dan dezulken, welke nog maar weinige maanden in dien ongelukkigen ſtaat zijn geweest. Daar nu de ondervinding leert, dat bij dezen de herſtelling doorgaans beter gelukt, dan bij die, welke vele jaren in dien toeſtand verkeerd hebben, volgt daaruit natuurlijk, dat in die Inſtituten in evenredigheid meerdere herſtellingen te wachten zijn, dan in die, waar allen zonder onderſcheid worden opgenomen. Ook ſchijnt het mij toe, zoo wel naar het gering aantal der lijders, als naar de zeer aanmerkelijke kosten van verpleging, in de *Duitſche* geſtichten, dat dezelve alleen voor meervermogenden beſtemd zijn; terwijl in onze Godshuizen de aanneming zich tot alle klaſſen der Maatſchappij uitſtrekt.

Frankrijk en *Engeland* leveren te dezen geheel ſtrijdige uitkomſten op. De oorzaak daarvan ligt misſchien in den verſchillenden heerſchenden Godsdienst in die beide landen. Het is door GUISLAIN zeer juist opgemerkt, dat onder de belijders van het Proteſtantendom

veel meer menſchen gevonden worden, die, door overſpanning van godsdienſtige denkbeelden, in verſtandsverbijstering vervallen, dan men onder de volgers van den Roomschkatholijken eerdienst, welke minder inſpanning en nadenken vereischt, aantreft. Vanhier, dat dan ook *Schotland* de meeste krankzinnigen van die ſoort oplevert; en, daar deze verſtandsverbijstering zeldzamer herſtelt, is het zeer mogelijk, dat daarin het verſchil van de herſtelde krankzinnigen in deze beide landen te zoeken is.

In de Krankzinnigenhuizen in ons land, alwaar men die uit den behoeftigen ſtand der gemeente meestal om niet verpleegt, en die van andere gemeenten tegen een zeer matig kostgeld opneemt, worden dezelve ontſlagen, zoodra zij zoo verre herſteld zijn, dat zij zonder gevaar aan de Maatſchappij kunnen teruggegeven worden. Dit brengt het belang of van het Godshuis, of van de armenkasſen mede, welke niet zelden van zeer geringe middelen voorzien zijn. Te *Gheel*, alwaar een groot gedeelte der bevolking van die plaats door de herberging en verzorging van krankzinnigen beſtaat, en dezelve in geen geſticht of gebouw vereenigd zijn, belemmert een omgekeerd belang de te vroege ſlaking. Beide heeft zijn vóór en tegen. Het is buiten twijfel verkeerd, de lijders, welke in beterſchap toenemen, hunne vrijheid te hergeven, vóór zij geheel herſteld zijn; daar zij meermalen, door te ſpoedig in aanraking te komen met perſonen of zaken, die tot hunne ongeſteldheid aanleiding gaven, even ſpoedig weder inſtorten. Vanhier, dat zelfs in beroemde *Duitſche* inrigtingen bevolen is, alle bezoeken van bloedverwanten of vrienden zeer ſpaarzaam toe te ſtaan. Daarentegen kan en moet de voortdurende bewaking en verzorging op eenen reeds herſtelden mede nadeeligen invloed hebben en hem zeer afmatten; terwijl het hemzelven weder in den waan brengen kan, dat anderen zijne aanhoudende ongeſteldheid opmerken, offchoon hij zelf die niet gevoelt, — een denkbeeld, dat niet misſen kan, weder nadeelig op zijne vermogens te werken. Beide uiterſten moeten dus worden vermeden.

Men is vrij algemeen van gevoelen, dat de meestmogelijke vrijheid aan de krankzinnigen moet gegeven worden; en op dien grond berust ook de bijzondere aanprijzing van de behandeling dier ongelukkigen te *Gheel*, door den Heer GUISLAIN in het IIde Deel, bl. 178, voorgedragen. Hiertegen ſtaan echter vrij groote zwarigheden over, zoo als de verkeering van de beide ſekſen, die hierdoor niet kan worden voorgekomen, en zeer nadeelige gevolgen en onaangenaamheden, zoo voor den lijder, als voor zijne aanverwanten, opleveren kan; het misbruik van ſterken drank, waartoe de ongelukkige vervallen kan en dikwijls zoo gaarne vervalt; de verkeering met menſchen van zedeloos of onbehoorlijk gedrag, en dergelijke. Wij voor ons zouden gelooven, dat de plaatſing in een ruim en luchtig gebouw, dat van wandelplaatſen en tuin is voorzien, in hetwelk men, zich eenige kosten getroostende, gelegenheid tot werkzaamheden en uitſpanningen geven kan, en waar mannen en vrouwen van elkander geſcheiden zijn, verreweg de voorkeur verdient. Ook bewijst de Tabel van *Gheel* voldingend, dat de zoogenaamde vrijheid, welke aldaar genoten wordt, geen' gunſtigen invloed op de herſtelling heeft, daar zij het minſte getal herſtelden in evenredigheid oplevert; terwijl ook de opgave der ſterfgevallen aldaar (29 van de 100 in 14 jaren) grooter is, dan de evenredigheid in de geſtichten te *Brugge*, te *Gent* en te *Dordrecht* in hetzelfde tijdvak. Ook moeten wij ons verwonderen, dat, als een blijk van de gezondheid aldaar, wordt aangevoerd, dat de rekening des Apothekers aldaar, wegens geleverde geneesmiddelen, nooit de ſom van 500 franken in het jaar te boven ging; daar bij ons de geneesmiddelen in de laatſte 10 jaren te zamen maar *f* 667-20 bedragen hebben, zijnde dus dooreen niet meer dan *f* 66-72 voor ieder jaar (of minder dan de helft in evenredigheid van het getal der beide inrigtingen), waaronder ook de geneesmiddelen voor de geconfineerden om wangedrag en de bedienden begrepen zijn.

Offchoon ik er verre af ben, om zelf iets te willen doen, of anderen aan te raden, dat den voortgang der

wetenſchappen, konde beleemmeren, of zelfs het goede niet dankbaar zoude willen opmerken, dat door zoo vele nieuwe uitvindingen en inrigtingen wordt voortgebragt, — zoo geloof ik echter, dat het niet aan de hooggeſpannen verwachting zoude beantwoorden, indien men, in dezen het voorbeeld van *Frankrijk* en *Engeland* volgende, geſtichten in ons land daarſtelde, in welke eenige honderden, ja zelfs duizenden krankzinnigen vereenigd en verpleegd werden; maar dat het daartegen zeer nuttig zijn kan, om in de beſtaande Kranzinnigenhuizen verbeteringen, naar de voorſchriften van den Heer GUISLAIN, in te voeren, en die geſtichten, op eenen minder bekrompen voet, ook tot genezingsgeſtichten te doen ſtrekken, opdat daardoor de herſtellingen, zoo mogelijk, nog vermeerderd en in verhouding met die van het naburige *Duitschland* gebragt worden, in welk land toch mede de beste reſultaten in geſtichten van 80 tot 100 lijders zijn ondervonden; terwijl anders welligt de ongelukkige lijders aan de zorgvuldige en vaderlijke behandeling onttrokken zouden worden, die zij in minder groote inſtellingen tot heden genieten.

Eindelijk moet ik hier nog bijvoegen, dat het mij, zoo wel als vele anderen, toeſchijnt, dat het wenſchelijk ware, dat de Krankzinnigenhuizen niet meer tot verblijfplaatſen van perſonen gebezigd wierden, die om wangedrag, voor eenen zekeren tijd, in dezelve worden geconfineerd. De finantiéle toeſtand der gemeenten is de oorzaak van deze vrij zonderlinge zamenvoeging in de meeste geſtichten van dien aard geweest, daar elk dier inſtellingen afzonderlijk een veel grooter getal oppaſſers zoude vereiſchen, dan nu in beide, te zamen vereenigd, worden gevorderd. Misſchien ware het zeer goed, om ſommige dier beſtaande inſtellingen tot Krankzinnigenhuizen en andere tot Verbeterhuizen te doen ſtrekken. Tot de eerſten konden bij voorkeur de grootſte localen, met de ruimſte tuinen of plaatſen voorzien, genomen, en dezelve van een behoorlijk getal oppaſſers worden voorzien, ter vervanging van die perſonen, uit de mindere klaſſen der Maatſchap-

pij, in hetzelve om wangedrag geplaatst, welke dikwijls tot oppasſers van de krankzinnigen worden gebezigd, of wel andere dienſten verrigten, die ten nutte van het geſticht verſtrekken.

Men ſtelle zich echter ook deze zwarigheid niet te erg voor; want, terwijl aan die geconfineerden de middelen benomen zijn, om hun verkeerd gedrag voort te zetten, en er dus van die zijde reeds weinig vrees voor verleiding of het geven van ſlechte voorbeelden beſtaat, moet ik ook openhartig bekennen, dat ik meermalen heb verbaasd geſtaan over het geduld, de liefde en zorg, waarmede de ongelukkige lijders, niet ſlechts door de vrouwen, maar zelfs meermalen door de mannen, welke in het Godshuis te dezer ſtede om wangedrag geplaatst waren, werden behandeld en opgepast, en hetwelk mij overtuigd heeft, dat, hoe laag de mensch ook gezonken zij, hij altoos nog een gevoel van medelijden voor ongelukkigen heeft overgehouden.

BIJZONDERHEDEN UIT EEN NIEUWUITGEKOMEN FRANSCH WERK, HOLLAND ONDER LODEWIJK NAPOLEON BETREFFENDE.

(*Mémoires ſur la Cour de* LOUIS NAPOLÉON *et ſur la Hollande. Bruxelles*, 1828.)

„ Het *Franſche* werk, waaruit wij hier een aantal kleine en eenige grootere, meer en min belangrijke ſtalen ontleenen, werd geſchreven door eenen *Franschman*, door ſtaatkundige en maatſchappelijke betrekkingen op het tooneel der gebeurtenisſen geplaatst, van welke hij ooggetuige was. De Lezer, vertrouwen wij, zal in die ſtalen beurtelings wetenswaardige en lachverwekkende bijzonderheden aantreffen, meerendeels elders niet, of niet alzoo, voorhanden. De Schrijver ſchijnt een man, met ſcharander en onpartijdig oordeel begaafd, en alzoo meermalen, gelijk men ſpreekt, den ſpijker op den kop ſlaande; doch tevens, gelijk nagenoeg alle zijne landgenooten, van tijd tot tijd, nopens ons land en landaard, in de zonderlingſte misvattingen vervallende, welke niet zelden vermakelijk zijn. De Vertaler, zich ſlechts één

enkele maal eene teregtwijzing vergunnende, heeft zich voorts opzettelijk van alle aanmerkingen, waartoe anders veelvuldige gelegenheid zich aanbood, onthouden. — Geene kans ziende, om in het voetstoots medegedeelde eenig verband te brengen, zij de Lezer nog verwittigd, dat elke nieuwe regel eene op zichzelve staande bijzonderheid of opmerking vervat."

* * *

Toen LODEWIJK de kroon van *Holland* aannam, wilde hij van den titel van *Connétable* van *Frankrijk* afstand doen, buiten twijfel om zich des te beter geheel aan de belangen zijner onderdanen te wijden. NAPOLEON bemerkte zijn voornemen, en noodzaakte hem, deze hooge waardigheid te behouden, welke, zeide hij, hem zijne pligten jegens den Keizer der *Franschen* voorhoudende, hem gedurig zou herinneren, dat hij slechts onder diens vergunning en bescherming *Koning* was.

Men heeft, betrekkelijk *Leidens* ramp, in *Holland* beweerd, dat het schip met buskruid bestemd was, om het in *den Haag* te doen springen, en wel bepaaldelijk, om het paleis van Koning LODEWIJK mede in de lucht te laten vliegen.

JOSEPH BONAPARTE, oudste broeder van NAPOLEON, was nog niet op den troon van *Spanje* geplaatst, toen de Keizer aan LODEWIJK een voorstel liet doen, om de *Hollanders* te verlaten, ten einde over de *Spanjaarden* te komen regeren (*). LODEWIJK weigerde het stellig; en deze weigering vermeerderde grootelijks de achting en liefde der *Hollanders* voor hunnen Koning, die hun zoo treffende blijken gaf van voorkeur en belangstelling.

(*) Brief van NAPOLEON aan den Koning van *Holland*.

„ . . . . . 27 Maart, 1808.

„Mijn Broeder! — De Koning van *Spanje*, KAREL IV, heeft afstand gedaan. Het *Spaansche* volk roept luide om mij. Zekerlijk zal ik geen' duurzamen vrede met *Engeland* hebben, dan door eene groote beweging op het vasteland te veroorzaken. Ik heb besloten, een' *Franschen* Prins op den troon van *Spanje* te plaatsen. De *Hollandsche* lucht is niet goed voor u; en bovendien, *Holland* kan zich, na zijnen val, niet weder verheffen. Het zij er vrede kome of niet, bij de geweldige veranderingen in de wereld, is er geen middel voor hetzelve, om zich staande te houden. Bij deze gesteldheid van zaken denk ik aan u voor den troon

Frankrijk, in *Holland* eene geheime en weigeregelde *politie* willende hebben, droeg aan zekeren GATEAU den last op, om vooraf in het land zelve de noodige kondschap te dien einde op te doen; en deze slimme spoorhond zocht zoo listig zijn doel te bereiken, dat hij, onder een schoonschijnend voorwendsel, tot den Koning zelven wist te naderen, die echter, daar hij zijn oogmerk bevroedde, hem niet terstond in verlegenheid wilde brengen, door hem te ontmaskeren; maar LODEWIJK nam zoodanige maatregelen, dat die *politie* niet tot stand kwam, ofschoon de zendeling van *Parijs* reeds vele lieden aan zich had verbonden, ja zelfs personen, die in ondergeschikte bedieningen aan het Hof des Konings geplaatst waren.

Wat moeite men ook deed, om het tegendeel te beweren, NAPOLEON liet zich niet overtuigen, maar hield vol, dat geheel *Holland* besmet was met eene laakbare zucht voor de *Engelschen*, en hij noemde Koning LODEWIJK *den eersten smokkelaar*.

Het ligchaamsgestel van LODEWIJK was tamelijk sterk geweest; maar sedert gemelden tijd hadden rheumatieke pijnen zijne regterhand verlamd, en hij ging kreupel aan de gevolgen van eenen val van het paard. Desniettegenstaande had de Koning van *Holland*, die werk maakte van zijn *toilet*, eene zeer goede houding, en overtrof in weigemaaktheid zijne broeders.

Overal gelijken de Hovelingen elkander. Zedelijk karakter ontbreekt hun. De vernederende wrijvingen, die zij ondergaan, misvormen hen en doen hen onkenbaar worden. Men

---

van *Spanje*. Antwoord mij stellig, hoe gij over dit plan denkt. Indien ik u tot *Koning van Spanje* benoem, laat gij u de keuze welgevallen? kan ik op u rekenen? Antwoord mij ten eerste slechts met een paar woorden: „Ik heb uwen brief van den . . . . ontvangen; ik antwoord *ja*," en dan verwacht ik, dat gij doen zult, wat ik zal willen; of *schrijf neen*, hetgeen dan wil zeggen, dat gij mijnen voorslag niet aanneemt. Schenk aan niemand in dezen uw vertrouwen, en spreek, bid ik u, tot niemand, wie hij ook zijn moge, van den inhoud dezes briefs; want eene zaak moet reeds haar volle beslag hebben, eer men laat blijken, er aan gedacht te hebben.

(Geteek.) NAPOLEON."

zou de Hovelingen bij de *Joden* kunnen vergelijken; zonder een volk uit te maken, zijn zij nogtans overal dezelfde.

Van *Holland* bestond, na de inlijving, niet meer, dan de bodem. Daar vond de zucht naar overweldiging zich beperkt. De veroveraars kunnen de lichtsgesteldheid van een land niet doen verwisselen, den aard van den grond niet veranderen, den loop der rivieren niet stuiten of verleggen, noch den volksgeest geheel vernietigen; maar alles, behalve dit, moet voor hunne eerzucht onderdoen.

De opbrengst van vijftig ten honderd van de koloniale waren, tijdens de vereeniging met *Frankrijk* in *Holland* gevonden, behalve zoo vele andere bedragten, had de vertrekken van den Grootmaarschalk in het Paleis te *Amsterdam* bijna geheel gevuld met klinkende munt. Deze verbazende menigte geids werd openlijk in vaartuigen, op eene in het oog loopende wijze, vervoerd naar *Antwerpen*, en van daar verzonden naar *Parijs*. Welk een bedroevend schouwspel voor de *Hollanders*, hunne schatten, de vruchten hunner vlijt en nijverheid, zoo met schepen te zien wegvoeren naar den vreemdeling! En evenwel vernam men geene klagten!

Sommige *Hollanders*, welke niet tot het gemeen behoorden, zelden, (ter gelegenheid van een kostbaar vuurwerk, op *Sint*-NAPOLEON te *Amsterdam* afgestoken) dat het beter ware, tweehonderd ongelukkigen gedurende een jaar te onderstennen, dan eene groote menigte menschen voor eenige oogenblikken vermaak zonder eenige nuttigheid te verschaffen.

De hoofdstad van *Holland* is slechts honderdtwintig mijlen van de hoofdstad van *Frankrijk* gelegen; maar let men op het onderscheid van zeden en op het karakter der bewoners, zoo schijnt de afstand wel duizend mijlen te zijn. De Natuur heeft tusschen twee elkander zoo nabij zijnde volken een zeer sterk geteekend verschil daargesteld. Eene koele gemaardheid heerscht blijkbaar bij den *Hollander*. Zijne gelaatstrekken duiden eenige vastheid aan, die licht het voorkomen van stijfhoofdigheid heeft, maar zich gewoonlijk openbaart op dezelfde bestendige wijze. De *Hollander* gaat regt toe tot zijn doel; hij laat er zich niet van verwijderen. Zijn geduld komt alle beletselen te boven. Hij is een voortreffelijk vriend, wanneer hij dengenen, dien hij aan zich verpligten wil, beproefd heeft. Hij betaalt het vermaak; maar

hij gaat tot hetzelve, gelijk hij zich naar zijn werk begeeft, en zijn gelaat, dat bijna altijd zekere rust teekent, doet zelden zijne gevoeligheid blijken; nogtans is hij zeer beleefd en zeer liefderijk.

De *Conſcriptie*, door Koning LODEWIJK als onmogelijk in *Holland* beſchouwd, en even verderfelijk gerekend als het vernielen der dijken, kwam het werk (der vereeniging met *Frankrijk*) bekroonen, verſlagenheid onder alle ſtanden der maatſchappij verſpreidende, en die genen der *Hollanders*, welke de vereeniging van hun land met *Frankrijk* toegejuicht hadden, zuchtten, even als alle andere huisvaders.

Indien DE CELLES, Graaf van het *Franſche* Keizerrijk, weder Baron geworden, gelijk voorheen, thans Afgezant van het Koningrijk der *Nederlanden* bij den Heiligen Stoel ter gelegenheid van een *Concordaat*, aan het Hof van *Rome* niet meer aantrekkelijke eigenſchappen, waardigheid en bekwaamheden medebrengt, dan hij in zijne *prefectuur* toonde; indien hij op de puinhoopen van het Kapitool zijne *ſpotachtige ruwheid* niet heeft afgelegd, is het te vermoeden, dat de Regering geene reden zal hebben, om zich te verheugen over de hem toevertrouwde zending. — Indien Mevrouw DE GENLIS, grootmoeder van Mejufvrouw DE VALENCE, echtgenoote van den Heer DE CELLES, het beſtuur over de opvoeding van dezen had gehad, zou zij buiten twijfel een zoo weinig beminnelijk karakter hebben zoeken te verbeteren.

Toen men het Stadhuis van *Amſterdam* bouwde, was *Holland* dikwerf het tooneel van burgerlijke onluſten, en om wijze redenen heeft men bij het optrekken van dit groote gebouw, waarin de bewaarplaats van onmeetelijke rijkdommen moest zijn, niet zoodanigen ruimen ingang willen maken, waardoor ook eene oproerige menigte te gemakkelijker, bij gelegenheid, zou hebben kunnen binnendringen. De hoofdingang beſtaat uit negen kleine portalen, derwijze vervaardigd, dat de ruimte van elk derzelven juist groot genoeg is, om er een ſtuk kanon te plaatſen. Negen kanonnen, welbediend uit het binnenſte van het Stadhuis, zouden een gewapenden opſtand, welke het plunderen der aldaar bewaarde ſchatten ten doel had, gemakkelijk in bedwang kunnen houden.

Volgens eene waardering, tegen het einde van Wintermaand 1810 gedaan, werd het huisraad van het Paleis te *Amſterdam* geſchat op 467,691 gulden. De vier andere Pa-

leizen (op het *Lan*, te *Utrecht*, *Zoestdijk* en *Haarlem*) kunnen er wel voor 600,000 bevatten.

Delft is, zegt men, het vaderland van HUBERT NOOT, ſchepper van het Treur- en Herdersdicht bij de nieuweren. Zekere VENNEKAAS, te *Amſterdam*, koopman in turf en hout, de levering van brandſtof bij den Gouverneur hopende te krijgen, noemde denzelven (in zijn verzoek) *Prins der Excellentien*. In een klein verzoekſchrift aan den Gouverneur, waarin zekere BOSCH alle mogelijke titels van den Prins zocht op te ſommen, meende, zoo het ſchijnt, de verzoeker, in plaats van denzelven *Duc de Plaiſance* te noemen, zich meer in zijne gunst in te dringen, met hem te begroeten als *Duc de Complaiſance* (*Hertog van gedienſtigheid*).

Toen NAPOLEON te *Breda* kwam, werden hem de ſleutels der ſtad door den *Maire* aangeboden. De Keizer kende deszelfs ſtaatkundige denkwijze, ſchopte met den voet tegen het bord, waarop de ſleutels lagen, zoodat ze op den grond vielen, en zeide op een' zeer norſchen toon: „Pak u weg! „bewaar uwe ſleutels, om de poorten te openen voor uwe „lieve vrienden, de *Engelſchen*; ik heb ze niet noodig, om „in uwe ſtad binnen te komen, waar ik meester ben."

NAPOLEON had, gedurende zijn verblijf te *Utrecht*, verſcheidene perſonen laten noodigen, om met hem en de Keizerin het middagmaal te houden. De Keizer, na geruimen tijd te paard gezeten te hebben, gevoelde vermoeijenis, en begaf zich te bed, zoodra hij was teruggekomen. Toen men hem kwam aanzeggen, dat alles gereed ſtond, liet hij aan zijne gemalin boodſchappen, dat zij zich zonder hem aan tafel moest zetten met de genoodigde gasten. MARIA LOUISA ging naar hem toe, en gaf hem hare verlegenheid te kennen, wanneer zij in gezelſchap zou zijn met zoo vele deftige perſonen, tot welke zij niets wist te zeggen. Vergeefs! NAPOLEON hield vol, en de Keizerin was genoodzaakt, te gaan eten zonder den Keizer. Tegen het einde van het tweede gerecht kondigde men de komst des Keizers aan. Hij verſchoen in een' morgenjas en op kamermuilen.

Het volgende voorval gaf aanleiding tot eene menigte valſche geruchten, tot duizend ongerijmde verhalen. Overal, waar NAPOLEON zich bevond, uitgezonderd op het ſlagveld, droeg de Kamerdienaar zorg, dat er ſteeds een bad in gereedheid was; en te dien einde gebruikte hij een' keukenjongen, welke niet anders te doen had, dan het water altijd op zoodanigen graad van warmte te houden, als men

wist, dat voor den Keizer paste. Te *Utrecht* had NAPOLEON de benedenslaapkamer van zijnen broeder LODEWIJK betrokken, naast welke de badkamer was. Toen de Keizer, na zijne aankomst, des avonds zich te bed begeven had (*), maakte de knaap, offschoon, even als zoo vele andere hofbedienden, afgemat van vermoeijenis en nat van den regen, het bad in gereedheid, en legde zich daarna ter ruste in een vertrekje naast de badkamer. Des nachts wil hij, om eene behoefte, welke hij te dier plaatse niet voldoen kon, naar buiten gaan; maar hij weet den weg niet. Nog half in slaap, bemerkt hij eene deur, draait de kruk zachtjes om, treedt binnen, en zoekt al tastende een' anderen uitgang. Hij stoot tegen een' stoel; op het gedruisch, dat hij maakt, vraagt eene forsche stem (het was de hem welbekende stem des Keizers): „Wie daar?" De knaap, in de uiterste verlegenheid wegens zijne dwaling, geraakt geheel in verwarring; zijne belemmerde tong kan geen woord uitbrengen. In de donkerheid tast hij rond, en loopt tegen ander huisraad aan, terwijl hij te vergeefs weder door de deur zoekt uit te gaan, waar hij is ingekomen. De Keizer herhaalt zijne vraag, en wel op hoogeren toon; verbeeldt zich, dat men hem op bed wil overvallen; springt er af, en grijpt, tot zijn verweer, een zwaar zilveren zakuurwerk, dat altijd aan het hoofdeneinde van zijn bed lag. Het gelukt hem, den ongelukkigen jongen bij den kraag te grijpen, die meer dood dan levend was, en, naar het vermoeden des Keizers, bij zijne ontwaking uit den eersten slaap, eenen aanslag op zijn leven scheen in den zin te hebben. NAPOLEON roept, schreeuwt, vloekt; op het gerucht, dat hij maakt, schiet de Kamerdienaar toe, brengt licht, en vindt den Keizer der *Franschen*, ten naastenbij als een vuistvechter, met een' armen duivel, die, met eene forsche hand bij de keel gegrepen, zonder zich te durven verdedigen, vruchtelooze pogingen doet, om zich uit de handen van zijne tegenpartij los te rukken. Den Kamerdienaar volgde de Kamerheer, voorts de *Aide-de-camp*, de Grootmaarschalk, de *Prefect* van het Paleis; kortom, in een oogenblik was het geheele Hof op de been. Voor dat men de ware toedragt der zake wist, waren velerlei gissingen, de eene onwaarschijnlijker dan de andere, over dit voorval gemaakt. Men had, zeide men, NAPOLEON willen opligten; men had hem zoeken te dooden; maar hij had den sluip-

(*) Op zijne reizen was elk Logement hem wel, mits geen straaltje lichts zijne slaapkamer konde binnendringen; zelfs geen nachtlampje duldde hij." — *Mémoires de Mad.* DURAND.

moordenaar geſmoord. En inderdaad, had hij wapenen gehad, hij zou *hem* door de herſenen geſchoten hebben, die hem zoo onzacht uit den ſlaap wekte, doch tegen wien hij nu niet anders doen kon, dan hem eenige ſlagen op het hoofd toebrengen met dat dikke horlogie, waarmede hij in de verwarring zich had gewapend tot zijne verdediging.

(*Het vervolg hierna.*)

DE DOOD VAN ALI-PACHA VAN JANINA.

(Uit eene nieuwe Reis in *Turkije* van R. WALSH, behoorende tot de Ambaſſade van Lord STRANGFORD.)

De dood van ALI is op verſchillende wijzen, doch meestal onnaauwkeurig, verhaald. Ziehier (verkort) de *echte* bijzonderheden, ontleend uit den mond van den *Reis-Effendi*, alsmede van ooggetuigen.

ALI had, als geheimen Agent, die hem van alles, wat er voorviel, heimelijk verſlag deed, te *Konſtantinopel* een' *Albaneſchen Turk* geplaatst; maar, hem van verraad verdenkende, beſloten, zich van hem te ontdoen. Twee andere *Albanezen* kregen last, hem te vermoorden; maar, op zijne beurt wantrouwend geworden, konden deze zendelingen hem niet dan voor een venſter te ſpreken krijgen. Onder ſchijn van hunne brieven voor hem te zoeken, grepen zij heimelijk naar hunne pistolen, losten die op hem, en kwetſten hem, zonder hem te dooden. Van dezen aanſlag, dien een der afgezondenen met het leven boette, werd der *Porte* berigt gedaan, die zich de zaak aantrok, en dezelve te baat nam, om een' firman uit te vaardigen, bij welken ALI werd vervallen verklaard van zijn bewind, en hetzelve aan zijnen vijand opgedragen. Hij weigerde aan dit bevel te gehoorzamen; en, op raad van HALET-*Effendi* werd een leger tegen ALI afgezonden, en hij, door HOURCHID-*Pacha*, ten laatſte zoo zeer in het naauw gebragt, dat hij zich genoodzaakt vond, eene wijkplaats te zoeken in de ſterkte van *Janina*, met ongeveer 50 hem getrouw gebleevenen. Dit was een gebouw van drie verdiepingen: hij zelf, met de zijnen, beſloeg de hoogſte; zijne ſchatten, die onmetelijk geacht werden, waren geplaatst op de tweede; terwijl de eerſte vol was van kruid en andere brandſtoffen, dusdanig verdeeld, dat zij, op een' enkelen wenk, te gelijk konden losbarſten. HOURCHID, van alles onderrigt, deed hem weten, dat zijn

voorhemen, om zich met al zijne ſchatten in de lucht te doen ſpringen, hem bekend, maar dat hetzelve nutteloos was, naardien, zoo hij weigerde zich onvoorwaardelijk over te geven, hij, HOURCHID, zelf onmiddellijk het kruid zou komen in brand ſteken. Deze bedreiging verſchrikte den grijsaard; en de zucht tot het leven zegepraalde, in het oogenblik zelve, dat hetzelve voor hem van geene waarde meer konde zijn. Na eenige onderhandelingen kwam men overeen, dat ALI met zijn' kleinen volkshoop de veſting zoude ruimen, en zich begeven naar een eilandje in het meer nabij de ſtad, om aldaar de bevelen des Sultans te verbeiden. Hij werd aldaar ontvangen met al de eere, aan zijnen rang van Pacha en Gouverneur verſchuldigd. Verſcheidene Pachas van minderen rang kwamen, ſchier elken dag, hem bezoeken. Op den 5 Februarij maakte ook de Gouverneur van *Morea*, MOHAMED-*Pacha*, bij hem zijne opwachting: zij hielden een lang en geheim mondgeſprek, en wederzijdſche vriendſchap greep tusſchen hen plaats. MOHAMED, aan ALI gevraagd hebbende, waarmede hij hem voor zijne tafel konde dienen, verzocht de grijsaard, na zijne religieuze bezwaren te dezen te hebben doen gelden, hem om zekere ſoort van verſterkenden *wijn*, welke hem dan ook beleefdelijk werd toegezegd. Na een allerminzaamst onderhoud ſtond de Pacha van *Morea* op, om affcheid van ALI te nemen, en beiden wedijverden, als 't ware, in vriendſchapsverzekeringen. Naardien zij gelijken rang hadden, rezen zij gelijktijdig van de ſofa, op welke zij gezeten waren. De Pacha van *Morea*, heengaande, groette plegtſtatig, zich zeer laag buigende; die van *Janina* desgelijks; maar, vóór hij zich konde oprigten, trok MOHAMED zijn ſlagzwaard, en ſtak hetzelve met zulk eene kracht ALI in de borst, dat het hem het hart doorboorde, en hij dood voor zijne voeten nederviel! Zijn moordenaar, met het bebloede zwaard in de hand, verliet terſtond het vertrek, en verkondigde, dat ALI opgehouden had te beſtaan. Eenige ſoldaten uit het gevolg van MAHOMED ſtoven binnen, en, na het hoofd van ALI van het ligchaam te hebben geſcheiden, vertoonden zij hetzelve, zegepralend, aan het volk, als dat van een' verrader. Diens ſoldaten, na een' korten, maar krachtigen wederſtand, werden overweldigd; en zij, die aan het bloedbad ontſnapten, voegden zich bij de overwinnaars, uitroepende: „ Leve de Sultan en diens Vizier HOURCHID-*Pacha!*" — Dit was het uiteinde van ALI-*Pacha*. Deszelfs

moordenaar, handelde volgens ſtellige orders van het *Turkſche* Gouvernement, hetwelk zulks openlijk erkende, en MOHAMED met de grootſte eerbewijzingen overlaadde.

Het hoofd van ALI werd op den 24 Februarij op de plaats van het Serail voor het publiek ten toon geſteld. Doorgeen' *Janitſaar* verzeld, begaf ik mij mede derwaarts. Als Pacha, werd zijn hoofd niet op de poort van het Serail gehecht, maar geplaatst in eene kom, op een' lagen marmeren pilaar, waar het ('t zijn de woorden des Schrijvers, Lezer!) volmaakt geleek op het hoofd van JOANNES DEN DOOPER. Boven hetzelve was een geſchrift, zijne beſchuldiging vermeldende. Een *Bostandgi* ſtond ter zijde, met een' ſtaf in de hand. — De *Turken* zijn zeer bedreven in de kunst, om de dus ten toon geſtelde hoofden te *prepareren*. De uitwendige vorm, de trekken, de gelaatsuitdrukking zelve weten zij, tot zekere mate, te behouden, of liever te herſtellen; gelijk dan ook die van den beruchten ALI-*Pacha* van *Janina* allezins kenbaar, en zelfs al het karakteristieke bewaard was gebleven.

DE ENGELSCHE OPIUM-ETER.

(Uit een *Engelsch* werkje, dezer dagen uitgekomen.)

De uitwerkſels van het *opium* zijn bronnen van *genot* en van *foltering*. In beiderlei opzigt worden dezelve levendig beſchreven.

Een geweldig rheumatismus in het hoofd gaf den Schrijver de eerſte aanleiding tot deze gevaarlijke gewoonte. In minder dan een uur tijds, zegt hij, welk eene verandering werd ik ontwaar, welk eene omkeering der inwendige wereld! welk eene vlugt van den geest naar de etheriſche gewesten! De volkomene verdwijning der ſmart was niets, in vergelijking van het vergezigt der hemelſche vermaken, dat zich op eens voor mij ontſloot. Ik had een algemeen geneesmiddel ontdekt tegen de kwalen der menschheid, en het geheim des geluks gevonden, door zoo vele wijsgeeren vruchteloos gezocht. Voor een *penny* kon ik van nu af aan koopen en bij mij dragen, hetgeen mij in geestverrukking opvoeren en het reinſte geluk kon verſchaffen!

De ſoort van dronkenſchap, door het *opium* verwekt, verſchilt te eenemaal van die, welke de wijn veroorzaakt. Het

eerstgenoemde brengt den geest in een' ſtaat van kalme en zelfs ernſtige genieting, in dezelfde hooge mate gedurende acht of tien uren aanhoudende. Alle de zielsvermogens ſchijnen alsdan eene buitengewone ontwikkeling, met behoud der volmaaktſte harmonie tusſchen dezelve, te ontvangen; de edele gevoelens, de welwillende aandoeningen verkrijgen meer levendigheid en uitgebreidheid; alle gemoedsbeweging houdt op; alle wanklank verdwijnt; de ziel ſchijnt tot hare oorſpronkelijke natuur terug te keeren, en zich als van zelve te verheffen tot het kalm en helder gewest, waar het licht der zuivere kennis ſtraalt.

In het eerst nam ik ſlechts eenmaal in de drie weken het *laudanum*, en doorgaans des Donderdags of Zaturdags. Op die dagen zong GRASSARI, eene vermaarde *Italiaanſche* zangeres. Ik bleef niet in gebreke, mij alsdan naar de Opera te begeven, nadat ik mijne doſis had ingenomen; en geene taal is vermogend, om het overheerlijk effekt te beſchrijven, dat de muzijk nu op mij deed. Elk ſtuk, elk koor ſcheen, als op een rijk tapijtwerk, mijn geheel voorgaand leven voor mij ten toon te ſpreiden. Alle gebeurtenisſen vertoonden zich aan mij, niet door eene daad van het geheugen, maar als door tooverije; dezelve ſchenen mij te eenemaal in muzijk herſchapen, en deze gedaantewisſeling vergeestelijkte dezelve als 't ware, en gaf haar eene tint van verheffing en heerlijkheid, welke alle pijnlijke herinneringen verwijderde.

Op andere tijden liep ik *Londen* door, peinzende over de menſchelijke natuur, over het lot der rijken en der armen, over de kontrasten van het gezellige leven, alles van den ſchoonſten kant beſchouwende, en mij zoo gelukkig voelende, dat de uren ongemerkt voorbijvlogen. Maar, wanneer mijne verrukking den hoogſten trap bereikte, ontvlood ik het gedruisch en zocht de eenzaamheid, om mij, geheel op mijn gemak, in onuitſprekelijke mijmerijen en zalige gezigten te verdiepen. Meermalen gebeurde het, dat ik bleef zitten aan een venſter, van waar zich de zee en de ſtad *Londen* aan mijn oog vertoonden, van den opgang der zon tot aan haren ondergang, zonder het minſte verlangen te gevoelen, om van *plaats te veranderen*. Alsdan ſcheen het mij toe, dat ik het *beeld des heelals* voor mij zag. De ſtad *Londen* ſtelde de *aarde voor*, met hare ſmarten en graven; maar ik zag haar *ſlechts in de verte en gelijk eene* herinnering. De nooit ge-

ſtoorde kalmte van den Oceaan bood mij het afdrukſel mijner zielsgeſteldheid. Ik zweefde ver boven het gewoel van het leven; de onrust, de gemoedsbeweging, de geheime bezwaren, welkè het hart ter nederdrukken, alles was verdwenen; het was een rustdag van de ellenden der menschheid. De vreugden en de hoop van het aardſche leven waren verzoend met het graf, en de vordering in kennis ſpoedde zich als van zelve en zonder vermoeijenis voorwaarts, gelijk de ſterren zich aan den hemel bewegen; en boven dat alles eene diepe kalmte, geenszins het gevolg van een' ſtaat van vadzigheid, maar van het evenwigt van onmetelijke en tegenſtrijdige krachten: het was eene beurtelingſche onbegrensde werkzaamheid en eindelooze rust.

Gedurende acht jaren, van 1804 tot 1812, maakte ik een matig gebruik van het *opium*, en mijne gezondheid leed er hoegenaamd niet onder; maar in 1813 werd ik eene groote gevoeligheid van de maag gewaar, die mij verpligtte hetzelve dagelijks te nemen; waarna de doſis ſpoedig zoo zeer toenam, dat ik, nog vóór 1816, elken dag tot 320 greinen gebruikte. Thans veranderde het tooneel, en begon het *opium*-lijden.

Het eerſte verontrustende verſchijnſel was eene verhoogde prikkelbaarheid, alsmede eene zonderlinge geneigdheid van het oog, om zich allerlei ſoort van beelden te ſchilderen; en omſtreeks het midden van 1817 werd deze geſteldheid voor mij eene ware foltering. Des nachts, wakker te bedde liggende, zag ik lange proceſſiën, bij wijze van lijkſtaatſie, mij voorbijtrekken, of kroonlijsten, op welke eindelooze gebeurtenisſen gebeeldhouwd waren, beſtendig van een' ſomberen en plegtigen aard.

Bovenal was in mijnen ziekelijken toeſtand opmerkelijk, dat, naar gelange deze ſcheppingskracht in het oog toenam, eene ſoort van ſympathie plaats greep tusſchen de gezigten, die mij wakende en in mijne droomen verſchenen; zoodat alle de beelden, welke ik vrijwillig opriep, onfeilbaar in mijnen ſlaap wederkeerden. Wat mij het meeste kwelde, was, dat ik mij niet konde onttrekken aan het te werkſtellen van dit vermogen van het oog. Zoodra ik mij in het donker bevond, veranderden alle mijne gedachten en herinneringen in zigtbare verſchijnſels; vervolgens, door eene mij noodwendig toeſchijnende verbinding, keerden deze nog flaauwe ſchetſen in mijne droomen terug, maar alsdan met zoo krachtige en ſchit-

terende verwen, dat dezelve voor mij iets ondragelijks verkregen.

Alle mijne droomen gingen verzeld van een' onbeschrijfelijken indruk van sombere zwaarmoedigheid en een' onuitsprekelijken angst. Elken nacht daalde ik neder in bodemlooze afgronden, in grenzenlooze duisternis, zonder hope van daar weder uit te geraken; en deze indruk duurde zelfs voort na mijn ontwaken. Ik verwijl daarbij niet langer, omdat ik in de menschelijke sprake niets vind, in staat om te beschrijven, wat ik daaronder leed.

De denkbeelden of de zin van ruimte en tijd werden op de zonderlingste wijze aangedaan. In den droom zag ik landschappen en gebouwen van zulk eene uitgebreidheid, dat geen menschelijk oog dezelve konde omvatten. De ruimte scheen zich uit te zetten en aan te groeijen tot in het oneindige. Maar hetgeen mij den grootsten angst veroorzaakte, was de ontzettende lengte van den tijd. Dikwijls verbeeldde ik mij, in den loop van een' enkelen nacht, tachtig, ja honderd jaren geleefd te hebben; nog meer, ik had somwijlen, als 't ware, de duidelijke aanschouwing van een' duur van een millioen jaren, die over mij waren voorbijgegaan.

Lang geleden, bij het beschouwen van de *Romeinsche* oudheden door PIRANESI, hoorde ik door den Heer COLERIDGE een stel teekeningen van dien kunstenaar beschrijven, zijne droomen voorstellende gedurende eene koortsijlhoofdigheid. In eene dezer teekeningen zag men een onmetelijk *Gottisch* gebouw, bevattende eene menigte werktuigen, raders en kabels, katrollen en hefboomen, de werking eener groote kracht aanduidende, om een' magtigen wederstand te overwinnen. Langs de wanden verhief zich een trap, en op denzelven zag men PIRANESI, met drift omhoog stijgende. Nog eenige treden, en de trap nam op eens een einde. Daár moest PIRANESI of staan blijven, of in den voor hem geopenden afgrond nederstorten. Maar, de oogen opheffende, zag men, hooger, een' tweeden trap, op welken men wederom PIRANESI aanschouwde, met dezelfde inspanning opklimmende; nog hooger, al weder een' derden trap en een' derden PIRANESI, en zoo vervolgens, tot dat deze aaneenschakeling zich verloor in de donkerheid van het koepeldak. — Met een gelijk vermogen van oneindige nieuwe voortbrenging arbeidde, of liever worstelde, mijn geest in mijne droomen.

Op deze wonderen der bouwkunst volgden, gedurende eenigen tijd, beelden van meren en groote oppervlakten van helder water. Dezelve vervolgden mij dermate, dat ik mij in het hoofd zette, dat ik eene herſenwaterzucht had; maar eindelijk veranderde derzelver karakter, en, in ſtede van ſtille meren, als ſpiegels ſchitterende, zag ik niet anders dan woedende zeeën en verbolgene oceanen. Thans begon datgene, wat ik noemde de foltering der menſchenaangezigten; foltering, die mij meer of min tot aan mijne herſtelling is bijgebleven. De ontſtelde wateren ſchenen mij op eens als geplaveid met een oneindig getal van menſchenaangezigten, naar den hemel gekeerd, met de meestmogelijk verſchillende uitdrukking van verdriet, woede en wanhoop. Alle deze aangezigten rezen, daalden, wentelden met de golven; ik voelde mijzelven door den ſtorm geſlingerd, en mijn ſchrik was onbegrensd.

Eindelijk moet ik nog verſlag doen van een' droom, die mij, bij het ontwaken, de haren als te berge deed ſtaan, en uitroepen: „Nooit wil ik meer ſlapen!" — Deze droom dan begon met eene muzijk, welke ik meermalen in mijne droomen hoorde; eene muzijk, die iets buitengewoons aankondigde en deed huiveren. Derzelver plegtige en eentoonige harmonie verwekte het denkbeeld van een' ontzaggelijken optogt, of van den marsch van ontelbare legers. Een verſchrikkelijke dag was gekomen, dag van *criſis* en beſliſſenden ſtrijd voor de menſchelijke natuur, in het duister gehuld door eene geheimzinnige eklips, gefolterd door eene vreesſelijke bezoeking. Eene onmetelijke worſteling, een veldſlag, een doodſtrijd had ergens plaats, ontwikkelde zich als een ſomber drama; maar ik wist niet, waar, hoe en waardoor. Het belang, dat ik in de zaak ſtelde, was te ondragelijker, daar ik derzelver natuur, oorzaak en waarſchijnlijke uitkomst niet kende. Gelijk zulks dikwijls in den droom gebeurt, waarin wij altijd het middelpunt van alwat er voorvalt uitmaken, ſcheen het mij toe, dat ik het vermogen bezat, om die uitkomst te beſliſſen, en dat ik hetzelve tevens niet bezat. Ik gevoelde, dat ik het zou hebben, indien ik de kracht had van het te willen; maar ik werd als verplet door een' geweldigen laſt, waarvan ik niet vermogt mij te ontſlaan. Ik bleef dus werkeloos. Nu naderde de *criſis*; de worſteling werd ſterker; alles vlood in alle rigtingen; men hoorde het gedruisch van ontelbare vlugtenden. Ver-

volgens verſchenen duisternis en lichtſtralen, te midden van welke ik menſchenaangezigten zag zweven: de gelaatstrekken van die ik het liefst op aarde had vertoonden zich aan mij, en alles was verloren; een enkel oogenblik ſlechts was ons vergund; men moest voor altijd ſcheiden. Nu volgden handdrukken en hartverſcheurende ſnikken, en van alle kanten hoorde men herhalen: „ Vaart wel voor eeuwig! Vaart wel voor eeuwig!"

Eindelijk nam de Schrijver, zijne kwaal van dag tot dag ziende toenemen, het vaste beſluit, van het *opium* afſtand te doen; en dit gelukte hem, hoewel met voorbeeldeloos lijden. Hij begon met van lieverlede de gewone giften te verminderen, en bragt het alzoo tot 12 greinen per dag. Welhaast werd ook deze hoeveelheid nog meer verkleind, en gedurende verſcheidene maanden bepaalde hij zich tot 180 droppels *laudanum*. Nu beproefde hij het, beneden de 100 droppels te blijven. Eindelijk kwam hij tot 60, vervolgens tot 25, en zoo tot nul; waarna hij allengskens zijne vorige gezondheid herkreeg.

DE TOGT NAAR MOREA.

Ludimus an ſerio loquimur?

Wat ſtoft ge op vroegre heldendaân,
Gij, driekleur van den Gal!
Al mogt ge op Memphis tempels ſtaan
En Acre's reuzenwal;
Al woeit gij ſtatig van den trans
Der Piramiden neêr:
De witte vaan draagt hooger glans;
Zij duldt geen wonden meer!

Gij vloogt door heel Europa heen,
Met zege en bloed bevracht;
Van Keizersvest en Koningsſteên
Woeit ge in ontzetbre pracht;
Wat muur of heir een rijk omſchans',
't Lag open voor uw' moed:
Toch draagt de witte hooger glans;
Zij duldt *geen* druppel bloed!

Zij ſtormde op 't grijze Navarijn,
Met reuzenmuur omwald,
En — ſchoon er duizend Turken zijn —
Geen enkle Franschman valt.
Weg dan met uw' bebloeden krans,
Gij, driekleur van voorheen!
De witte vaan, met reiner glans,
Duldt breuk in arm noch been!

Naar Coron trekt de dappre ſtoet,
En hakt de poort aan twee: —
De Turk, verſtomd door zoo veel moed,
Helpt zelf een handje meê.
Waar zijt gij, trotſche driekleur! thans,
Omzwart van pulverſmook?
De witte vaan draagt zilverglans,
Daar zij geen buskruid rook!

Nu vliegen zij op Modon los,
Langs' muren van arduin;
Daar valt een ſteen met hol geklos,
En butst eens hopmans kruin.
Wat onheil! — maar kocht ge ooit een ſchans,
Gij, driekleur! dan voor bloed?
De lelievaan draagt hooger glans;
Zij denkt ſlechts bol of hoed!

Patras ſluit fier hare ijzren poort:
Maiſon roept woedend: „Laadt!"
De Pacha heeft naauw 't woord gehoord,
Als 't fort reeds openſtaat.
O, poch dan op uw' doodendans,
Gij, woeste driekleur, niet!
De lelievaan draagt hooger glans;
Zij wint reeds vóór zij ſchiet!

Morea's flot alleen ſtaat pal;
Maar 't Fransch kanon ſchiet bres;
De veldheer rijdt, door d' open wal,
De vest in per kales:
Geen Turk ſchoot weêr van muur of trans.
Doorſchoten driekleur, taan!
De lelievlag draagt hooger glans;
Geen kogel ſchond heur baan!

Athene wenkt haar in 't verſchiet:
Daarheen met ſlaande trom!
Maar 't koppig England duldt het niet,
En — ijlings keert zij om.
Gij, trotſche driekleur des Tirans!
Gaaft ge ooit om vloek of beê?
De lelievaan draagt zachter glans,
Op d' eerſten wenk gedwee!

Naauw wappert zij op vreemden boôm,
Of 't heimwee buigt haar neêr;
Voor Turken heeft zij vrees noch ſchroom,
Voor Britſche vloten meer.
Gij, driekleur aan des Corſers lans,
Waart t' huis op heel deze aard'!
De lelievaan draagt hooger glans;
Ze is 't liefst bij eigen haard!

O, vlet daar lang, in volle pracht,
Op Zefirs vlerkgeſuis!
Verſmaad een' krans, met moord bevracht,
En houd u ſtil in huis!
En — moet het eenmaal aan den dans —
Hoezee! dan zingen wij:
Die lelievaan met zilverglans,
Geen makker duif dan zij!

DEN HEERE MR. S. DE WIND, IN ANTWOORD OP ZIJNE AANMERKING, DAT HIJ SEDERT LANG GEEN VERS VAN MIJ GEZIEN HAD.

Ja! ik verdien 't verwijt van traagheid. — Hoe veel weken
Zijn eerder dan ik wist nu reeds voorbij geſtreken,
Sinds ik den laatſten toon uit dees mijn citer dwong,
En 't huwlijk van een' Vriend met vrij wat vuur bezong!
Mijn hart was toen vervuld van vreugde. Willig ſtroomde
Mijn feestlied, als een vloed, dien dijk noch dam betoomde:
Slechts uit het harte welt de ware poëzij,
En niet de dichter, maar zijn zielsgevoel is vrij.

Het ſtaat niet in mijn magt, mijn Zangſter te bevelen
Mij aan te blazen; en — een zielloos lied te kwelen,
Is tijdverkwisting, die noch U noch mij behaagt!

't Is *echte* poëzij, waar Ge uwen Vriend om vraagt.
Zoo 's Hemels adem zijne ſnaren niet doet trillen,
Van *hooger' invloed* moet hij dan niet beuzlen willen;
En vat hij, *op verzoek*, de dichtpen in de hand,
Dan ook erkenne uw Vriend, dat hij geen citer ſpant:
Hij late zijn vernuft ſlechts onbelemmerd ſpelen,
En zijn prozaïſch rijm zal niemand dan vervelen.
Geen liedren hef ik aan: ik ſchrijf U ſlechts een' brief.
Mijn Vriend! ik bidde U: neem 't geringe zoo voor lief!

Doch is 't wel zóó gering? — Men voerde in vroeger jaren,
Wanneer men voor den disch had zoeken zaam te garen
Alwat de tongen ſtreelt, die eigen malle taal
Tot zijne gasten; *zij* verhieven dan 't onthaal
Met zoo veel' ijver, als de gastheer dat verkleende:
Maar — gast, en gastheer ſprak, wat geen van beiden meende.

Het ſchrijven van een' brief is geen geringe taak:
Soms kost het drupplen zweets en geeft ons geen vermaak,
Althans zoo vaak men naar den inhoud nog moet zoeken,
En dus de ſtoffe ſteelt uit halfvergeten boeken,
Uit nieuwspapieren, of uit praatjes in de buurt.

Er dient in waarheid wel een Muze toe gehuurd,
Om ſierlijk over niets ſlechts ééns in 't jaar te ſchrijven!
Die niet verzinnen kan, mag hier wel achter blijven.

Hoe 't zij! ik ſchrijf een' brief, maar zoek nog naar de ſtof.
Ik wacht op mijn geſchrijf geen' onverdienden lof.
DE WIND! wij zullen nooit elkaar hoovaardig maken:
Gij ſpreekt gelijk Gij denkt. — Mogt mijn geſnap U ſmaken!

Triumf! ik vond den tekst. — Herinnert Gij U nog
Dien avond, toen de Tijd, doorſlepen in bedrog,
Ons al te ras ontkwam, en wij zoo nuchter keken,
Omdat een nieuwe dag gereed ſtond aan te breken?
Herinnert Gij U nog, hoe niets ons dwazer ſcheen,
Dan de ingenomenheid, ach! van zoo menigeen',
Met eigen ſmaak en keus, in 't onderzoek der waarheid
En 't malen van het ſchoon. 't Is, of met middagklaarheid
Dit bleek aan menigeen', dat juist de wetenſchap
Of kunst, die *hij* verkoos, den hoogſten eeretrap
Bekleedt in 't heiligdom van 's menſchen geeſtverlichting.

Een koddig ſtaaltje of zes ſtrekke U en mij tot ſtichting!

Gij kent dien denker, voor het ſchoon der kunſten koud
En voor het menschdom dood, die zich onledig houdt
Met ſteeds te turen op zijn lijnen of zijn hoeken,
En ſoms het vierkant van den cirkel zit te zoeken?
Hem is de Wiskunde al zijn zaligheid op aard';
Alle andre wetenſchap is hem geene aandacht waard.
Maar ach! hij heeft een reeks geduchte tegenvoeters.

Hij vindt hen in dien drom van doorgeleerde wroeters
In d' opgedolven Grieksch-Latijnſchen letterſchat,
Die jaren ſuffen, om uit Plato dit of dat,
In 's Wijsgeers echten zin, te ontwikkien, op te klaren,
En als een groot geheim aan 't menschdom te openbaren.
„ Waar Griek of Romer zweeg, dáár ſtaat de Rede ſtil,
„ En wee hem, die iets meer van eenig' Wijsgeer wil!"
Te denken als een Griek, ziedaar hun hoogſte ſtreven;
En niet in Neêrland, maar in Attica te leven,
(Ten minſte naar den geest) dit is hun wensch, hun heil.
Geen Juiste Wetenſchap heeft deze vreugde veil;
En heel de Wiskunst met haar zusters en haar telgen
Zijn doornen in hun oog.

Laat vrij hun taal u belgen,
o Mathematicus! een derde treedt daar aan,
Met parkementen en met Charters overlaân:

Zoo gij in 't ſtrijdperk treedt, ook *hij* zal met u twisten.
Hem raakt het waarlijk niet, wat Griek of Romer wisten,
Noch wat men *heden* weet. Matheſis, Algebra,
Ja zelfs de Rekenkunst deelt in zijne ongenâ.
Één wetenſchap alleen houdt ſtaag hem opgetogen;
Op naauwlijks leesbaar ſchrift ſlaat hij de ſtrakziende oogen
Des Lands Geſchichten, uit het Handſchrift opgegaârd
En in het licht geſteld, zijn al zijne aandacht waard.

Hoe lacht die kwant hem uit, die met Penſeel en Verwen
Vernoegd en vrolijk leeft, en liever nog zou ſterven,
Dan zich verpijnen in die boeken, waar *zijn* kunst
(Gelijk de losbol waant) geen voedſel vindt. De gunst
Der jonge ſchoonen was hem nimmer onverſchillig:
Door geldgebrek genoopt, is hij tot werken willig;
Bezielt paneel of doek, betoovert en bekoort,
En grijpt de ſchijven zaam, en trekt naar Rome voort.
Hij ſpot met alwat leeft van zwaneſchacht of veder,
En ziet meêdoogend op den Toonkunstmeester neder.

Maar *deze* ſchat zijn kunst ver boven allen ſpot
Verheven; hoort in *haar* de ſtemme van een' God,
Die in het lijden troost, de vreugde leert te ſmaken,
En voor het echte ſchoon met reine ziel te blaken.
't Is alles maat en toon, waar hij bij dag aan denkt
En in den nacht van droomt. — Alwie zijn herſens krenkt
Met doode talen of met cijfers en figuren,
Of op het mengſel van zijn verwen zit te turen,
En zich een' ſchepper noemt, wanneer zijn ſtout penſeel
Het heerlijkst ideâal doet leven op paneel:
Verſtaan zij geen Muzijk; geleerden, kunſtenaren
Zijn, naar zijn ſnoeven, dan ten halve nog barbaren.

Een Dichter hoort dat woord, en, met een' grammen zin,
Stelt hij 't orakellied der wraakprofeten in:
„ Wijkt, ongewijden, wijkt! *Ons* is het Rijk der aarde:
„ Voor *ons* is 't, dat de vlijt een' ſchat van kennis gaarde.
„ Verſtomme, wie de magt der Poëzij miskent,
„ En de eer der Godheid, die ons aanblaast, immer ſchendt!
„ Geen kleuren mengen wij, maar — ſchilderen met woorden.
„ De Toonkunst drage roem, maar — op *bezielde* akkoorden;
„ Koud zijn haar klanken, zet de geest der Poëzij
„ Geen vuur, geen leven aan die doode galmen bij.

„ De Dichtkunst tooit haar hoofd met palmen en laurieren:
„ Haar moet de Wetenſchap als Schutgodeſſe vieren;
„ En welk een Kunst er ooit de harten ſchokt en ſtreelt,
„ 't Is de aâm der Poëzij, die in de trekken ſpeelt
„ Van ieder meesterſtuk, waarop de wereld ſtaarde.
„ Wij plonderen 't heelal: *ons* is het Rijk der aarde!"
Ja, Dichters! waarlijk, ja! gij plondert onbeſchaamd....
Maar neen! gij plondert niet, wat gij in leening naamt.
Erkent uw boekſchuld aan den echten waarheidzoeker!
De ſchatten, die hij vond, zet hij op hoogen woeker,
Zoo *gij* de onkenbre munt bij 't menschdom gangbaar maakt.
De geestdrift, die zoo grootsch in uwen boezem blaakt,
Bezielt alle andre kunst, die, van *gelijke* waarde,
Geen minder ſchepping, dan uwe eigen ſchepping, baarde....

Geleerden, Kunſtenaars! ſtaakt uwen dwazen ſtrijd;
Rukt uit uw vrije borst den angel van den nijd;
Verbroedert u bij 't licht door Wijsgebeerte ontſtoken,
En laat voor *haar* alleen u aller altaar rooken!

Mijn Vriend! Gij, die met mij die wetenſchap (*) vereert,
Die ons de wetten van ons wezen kennen leert;
De grenzen en den aard bepaalt van onze kunde;
Wat pligten God gebood, wat regten Hij vergunde:
Als *U* de Muze der Geſchiedenis bekoort,
Doch andre Zanggodin *mij* lokt in blijder oord;
Wij zullen om die keus niet met elkander twisten,
Als zoo veel dwazen, die van ſchoon- noch waarheid wisten,
Dan in dien eigen vorm en in dat eigen kleed,
Waarin dat edel paar zich aan hen kennen deed.

Één zucht naar 't hoogſte goed verbindt de welgezinden:
Dat wij van *deze* zucht ons ſteeds doordrongen vinden!
Verſchillend zij ons pad, het eigen zielsgevoel
Geleidt ons op den togt naar 't eigen heerlijk doel.
Volmaaktheid!... ſchittrend beeld, blijf ons voor oogen zweven!...
Mijn Vriend! zij wordt ons deel aan 't einde van ons ſtreven.

Middelburg,
6 October 1828. A. F. SIFFLÉ.

(*) De Critiſche Wijsbegeerte, of Transſcendentale Bovennatuurkunde.

DE HOND VAN LIVERPOOL.

Een pachter te *Liverpool* bezat een' moedigen en vernuftigen hond; maar tevens behebt met een gebrek, dat, ten minſte in honden, onverſchoonlijk is: het haperde bij hem aan goede beginſelen. Van tijd tot tijd verdwenen er jonge lammeren uit de ſchaapskooi van den landman. Aan wolven *viel hier* niet te denken: want deze vindt men in *Engeland* niet. In het eerst kwam de herder in verdenking; maar weldra werd de ſchuldige ontdekt, en ontving de welverdiende kastijding. Zich niet beterende, werd nu de herhaling van het misdrijf zóó zwaar geſtraft, dat de misdadiger, op de plaats zelve, waar hij hetzelve had gepleegd, voor dood liggen bleef. Hij ſleepte zijn zwaar gewond ligchaam naar een naburig kreupelbosch; en, terwijl men hem dood waande en vergat, waren intusſchen zijne wonden, ten gevolge van zijn ſterk geſtel, en veelligt ook van het mangel aan alle geneeskundige tusſchenkomst, van zelve geheeld. Maar, wat hielp hem zulks? Zich voor altijd door zijnen meester verſtooten achtende, beſchouwde hij of zichzelven der vergiffeniſſe onwaardig, of, misſchien, wanhoopte hij zelf aan het overwinnen van eene zijner onweêrſtaanbaarſte neigingen; hetgeen zich, naar het vermaarde ſtelſel van eenen onzer nieuwere Phyſiologen, gemakkelijk laat verklaren. Wat hiervan zij, de hond verrees, ontvlood *Liverpool*, leidde het leven van een' ergen vagebond, en verbond zich ten laatſte (om het op eene menſchelijke wijze uit te drukken) met eene bende ſtruikroovers, welke de groote wegen onveilig maken.

Twee of drie jaren waren verſtreken, toen de pachter van *Liverpool* eene reis deed. De nacht en een onweder overvielen hem, niet verre van eene afgelegene herberg, welke er allerongunſtigst uitzag. Door den nood geperst, trad hij dezelve binnen. Een oud wijf en drie mansperſonen zaten rondom den haard; een groote hond deed het ſpit draaijen: de pachter herkende in denzelven, met verbazing, zijnen ouden knecht, en, door eene onwillekeurige opwelling van oude genegenheid gedreven, naderde hij, om hem te ſtreelen. Het beest gromde, liet de tanden zien, en ſcheen hem te willen bijten; maar, door de oude vrouw met een' ſchop beſtraft, hervatte het zijne taak, alsof er niets gebeurd was.

De landman, na het nuttigen van een ſober avondeten, begaf zich naar de hem aangewezene ſlaapplaats, en maakte

zich gereed om te bedde te gaan, toen een gehuil aan zijne deur zijne oplettendheid tot zich trok. Hij opent dezelve, en — de spitdraaijer stapt binnen. Maar het was thans niet hetzelfde grimmige, dreigende, booze dier; zachtzinnig vlijde het zich voor de voeten zijns voormaligen meesters neder, en lekte hem de handen, alsof het hem, in zijne taal, vergeving kwam vragen voor zijne driftvervoering. De pachter streelde den hond wederkeerig, en wilde hem vervolgens weder wegzenden; maar dit ging niet. De reiziger, wien zijn logement almede zekeren schroom had ingeboezemd, besloot nu, den hond bij zich te houden, en wilde de deur sluiten; maar het beest verzette zich daartegen, vatte met de tanden een der panden van zijn' rok, en poogde hem met zich naar buiten te trekken. De man begreep niet, wat dit beduidde, en zijne bevreemding steeg nog hooger, toen hij, het bedde naderende, door den hond met alle kracht naar de deur getrokken werd, en, wanneer hij zich geliet hem te willen volgen, het beest de uitbundigste blijdschap vertoonde. Dit alles bragt hem tot nadenken. Waar bevond hij zich? In een afgelegen huis, te midden van een eenzaam oord. De gelaatstrekken der bewoners hadden hem al aanstonds verdacht toegeschenen. Bevond hij zich misschien in een roovershol?..... Hij koos zijne partij, sloot den hond buiten, laadde zijne pistool, opende zachtjes de blinden, nam behoedzaam een laken van het bedde, knoopte het wel stevig aan het venster vast, verborg het licht onder den schoorsteen, verschanste zich zoo goed hij konde, en wachtte de uitkomst af. Niet lang leed het, of eene veer sprong los, een valluik opende zich aan het voeteneinde der bedstede, het bed werd onderstboven geworpen en verdween. Op dit gezigt liet zich de reiziger in allerijl langs het laken naar beneden glijden, en liep, op goed geluk af, naar het naaste gehucht. Het gelukte hem, de bewoners op de been te brengen, die, gewapend, hem naar het verdachte huis volgden, hetzelve bezetteden, de schelmen overvielen en bemagtigden. Men doorzocht het verblijf. De hond verstrekte daarbij tot gids. Het valluik dekte een' grooten kuil, waar verscheidene onder kalk bedolvene lijken en een groot aantal menschenbeenderen verspreid lagen.

De dankbare pachter nam zijnen hond mede, die nu geene lammeren meer stal; maar tot dusverre blijft het een onopgelost vraagstuk, of de hond zijnen terugkeer tot betere beginselen aan de school der struikroovers, dan aan die des tegenspoeds hebbe te danken.

DE PORTUGEES AAN DON MIGUEL, BIJ HET RONDDEELEN VAN EEREKRUISEN.

Wie door uw kruis zich vind' vereerd,
Ik dank u voor het mijne:
Sinds gij als Koning hier regeert,
Heeft elk genoeg aan 't zijne.

MENGELWERK.

SCHETS EENER GESCHIEDENIS DES SLAVENHANDELS.

(*Vervolg van bl.* 14.)

De eerſte *Engelſchman*, welke deel nam aan den ſlavenhandel, was Kapitein JOHN HAWKINS. Op zijne reizen naar de *Kanariſche eilanden* had hij gezien, dat de *Negers* eene zeer gezochte koopwaar uitmaakten op *St. Domingo*, en dat men zich dezelve op de kusten van *Afrika* gemakkelijk konde aanſchaffen; hij beſloot, deze ſoort van handel uit te oefenen, en, onder zijne landslieden eenige kooplieden gevonden hebbende, genegen om hem te helpen, rustte hij drie ſchepen uit, bemand met honderd koppen, met welke hij, in den jare 1562, naar *Afrika* ſtevende. Hij ging tot aan de rivier *Sierra Leona*, en, gedeeltelijk door koop, gedeeltelijk door geweld, verzamelde hij meer dan 300 *Negers*, welke hij op *St. Domingo* met zeer groot voordeel verkocht. Door het welgelukken van deze eerſte poging aangeſpoord, deed hij onderſcheidene ſoortgelijke togten; en Koningin ELIZABETH, welke dezelve eerst ſtreng afgekeurd, en verklaard had, dat het niet misſen konde, of de toorn des Hemels zoude op de aanleggers daarvan nederkomen, eindigde met dezelve uitdrukkelijk te wettigen. Sedert vormden zich in *Engeland* verſcheidene maatſchappijen, welke den handel in *Neger*-ſlaven ondernamen, en forten bouwden op de kusten van *Afrika*, om hunne kantoren te verdedigen; zij verkregen achtervolgens van Koningin ELIZABETH en van de Koningen JACOBUS I, KAREL I en KAREL II het uitſluitend voorregt van den ſlavenhandel. Deze handel werd ſterk uitgebreid, toen de *Engelſchen* zich op het eiland *Barbados* nederzetteden, en nog meer, toen zij, in 1655, den *Spanjaarden Jamaica* ontnamen. De teelt van het ſuikerriet

en van den koffijboom, welke voor deze beide eilanden eene bron van rijkdommen werden, verderde een groot aantal handen; en, gelijk *Barbados* ſedert de ontdekking niet bewoond was, en de door de *Spanjaarden* begane wreedheden op *Jamaica* van hetzelve de inboorlingen geheel hadden doen verdwijnen, moest men de geringheid der bevolking door de invoering van *Neger*-ſlaven vergoeden. Het monopolie, aan de *Afrikaanſche* maatſchappij toegeſtaan, werd weldra het voorwerp van vele klagten aan de zijde der volkplanters en van bijzondere perſonen, welke dezen winstgevenden handel wenſchten te drijven; dezelve werden gunſtig ontvangen; in 1698 verklaarde eene akte van het Parlement den ſlavenhandel vrij, en van dien tijd af werd dezelve jaarlijks levendiger, tot in 1772. Gedurende den *Amerikaanſchen* oorlog verſlapte dezelve aanmerkelijk, en was op het punt, om geheel opgeſchorst te worden, maar kreeg wederom eene nieuwe kracht bij den *Parijſchen* vrede, en in de vier jaren, welke onmiddellijk op denzelven volgden, werden meer dan 100,000 *Negers* in de *Britſche* bezittingen in de *Westindiën* ingevoerd.

Uit de echte ſtukken, aan het Parlement door de *Afrikaanſche* maatſchappij en de *Neger*-handelaars verſchaft, bij de twisten, welke tusſchen hen plaats hadden, blijkt, dat van 1680 tot 1700 de maatſchappij in de *Engelſche* volkplantingen 140,000 *Negers* had ingevoerd en de *Neger*-handelaars 160,000, te zamen 300,000 uitmakende. Volgens de tolregisters, zijn op *Jamaica* van 1700 tot 1786 610,000 *Negers* ingevoerd; BRYAN EDWARDS ſchat op het dubbel het getal der genen, welke gedurende dezen tijd in de zuidelijke ſtaten van *Noord-Amerika* en op de eilanden onder den wind zijn ingevoerd, zoodat men het getal *Negers*, van 1680 tot 1786 in de *Engelſche* bezittingen ingevoerd, op 2,130,000 kan rekenen, (BRYAN EDWARDS, *History of the British Colonies*, T. II. p. 55.) en volgens alle waarſchijnlijkheid is deze berekening eer beneden dan boven de waarheid, daar dit gemiddeld ſlechts 20,000 *Negers*

per jaar zoude uitmaken, terwijl het bewezen is, dat in sommige jaren de invoer tot 50,000 gestegen is.

Eerst in de laatste helft der zeventiende eeuw begonnen de *Fransschen* vastigheden op de kust van *Afrika* aan te leggen; het eenige middel, om een werkdadig deel aan den slavenhandel te kunnen nemen. Sedert het jaar 1660 hadden zij een kantoor op het eiland *St. Louis*, aan den mond van de *Senegal*; in 1677 maakten zij zich meester van het eiland *Gorea*, en na den vrede van *Nijmegen* (1678) van de geheele kust, van de *witte Kaap* af, tot aan de riviet de *Gambia*. Zij trokken hieruit het voordeel, om met de *Neger*-vorsten van deze streken een verbond aan te gaan, hetwelk hun het uitsluitend regt verzekerde, om daaruit gom, goud en slaven te halen. Er vormden zich in *Frankrijk* verscheidene handelmaatschappijen, onder den naam van maatschappij van de *Senegal*, van *Guinea*, van *Asfiento*, aan welke het Gouvernement het voorregt van den slavenhandel gaf, onder voorwaarde van jaarlijks aan de *Fransche* volkplantingen in de *Westindiën* een zeker getal *Negers* te verschaffen. In het begin der achttiende eeuw gaf het *Spaansche* Gouvernement aan de *Fransche* maatschappij van *Asfiento* het verlof, om *Negers*, in deszelfs *Amerikaansche* volkplantingen in te voeren. In dezen tijd, en gedurende den geheelen Succesfieoorlog, hielden zich de *Fransschen* met den meesten ijver met den slavenhandel bezig. Na den *Utrechtschen* vrede (1713) deed het overwigt ter zee der *Engelschen* en *Hollanders* het deel, hetwelk de *Fransschen* in dezen handel gehad hadden, verminderen, en noodzaakte hen, zich te bepalen tot het voorzien van hunne eigene volkplantingen, en zelfs, zoo men RAYNAL mag gelooven, (*Hist. Phil. et Polit. de l'Inde*, T. VI. p. 123.) konden zij er jaarlijks slechts 13 à 14,000 leveren, terwijl zij er 20,000 noodig hadden. In 1784 werd de handel met *Afrika* geheel vrij verklaard, en, den slavenhandel willende aanmoedigen, gaf het *Fransche* Gouvernement aanzienlijke premiën aan de schepen, voor den *Neger*-handel bestemd. Deze maatregelen deden den slavenhandel derwijze herleven, dat in 1785 bij

de 133,000 *Negers* door *Franſche* ſchepen in de *Antilles* werden ingevoerd; dezelve werd zeer levendig voortgezet, tot aan den oorlog, door de omwenteling veroorzaakt, gedurende welken den *Franſchen* de meeste hunner volkplantingen ontnomen werden, hetgeen hunnen zeehandel een' geweldigen knak gaf.

Namen de *Hollanders* geen zoo aanzienlijk deel aan den ſlavenhandel, als de Mogendheden, waarvan wij geſproken hebben, het was niet omdat zij denzelven als onzedelijk beſchouwden, maar omdat zij er minder voordeel van konden trekken. Hunne voornaamſte overzeeſche bezittingen waren in *Indië*, waar overvloed van handen was; eerst nadat zij zich van *Suriname* hadden meester gemaakt (1666), alwaar zij uitgeſtrekte ſuikerplantaadjen vonden, waren zij genoodzaakt, zich ſlaven aan te ſchaffen. De *Hollandſche Weſtindiſche* maatſchappij werd eerst uitſluitend belast met de zorg, om *Suriname* van ſlaven te voorzien; later werd de handel vrij verklaard, en maakte zulke vorderingen, dat, alleen in het jaar 1769, de *Hollanders* van de kusten van *Afrika* meer dan 11,000 *Negers* uitvoerden. In het vervolg verminderde dezelve aanmerkelijk, en van 1783 tot 1793 voerden zij er gemiddeld ſlechts 4000 jaarlijks uit. De ſlaven, welke zij in hunne volkplanting aan de Kaap *de goede Hoop* gebruikten, kwamen niet van de weſtelijke kusten van *Afrika*, zij waren meest *Maleiers* van afkomst, en ondergingen over het algemeen eene zachtere behandeling dan de *Negers*.

De handelsvoordeelen, welke de groote Mogendheden van *Europa* van hare volkplantingen trokken, maakten eenige Rijken van den tweeden rang begeerig, om ook dusdanige in de *Weſtindiën* te hebben. Het gelukte den *Deenen*, er te veſtigen op de eilanden *St. Thomas*, *St. Crux*, en *St. Jan*; dewijl zij ſuiker teelden, hadden zij ſlaven noodig, welke zij zelve op de kusten van *Afrika* gingen halen. De *Zweden* en *Pruiſen* deden ook pogingen, om aan den ſlavenhandel deel te nemen, maar met weinig gevolg.

Wij hebben reeds gezegd, dat de *Engelſchen* vele ſlaven in hunne volkplantingen van *Noord-Amerika* hadden ingevoerd; de ſteden *Boston*, *Philadelphia* en *Charlestown* rustten, toen zij onder *Engelſche* heerſchappij waren, jaarlijks een aanzienlijk getal ſchepen voor den ſlavenhandel uit. Gedurende den onafhankelijkheidsoorlog nam het Congres der Vereenigde Staten eenige maatregelen, om den ſlavenhandel af te ſchaffen, en ging daarmede voort zelfs na den vrede. In de noordelijke ſtaten is het getal ſlaven gering; hetzelve is zeer aanzienlijk in de zuidelijke. Ook heeft de afſchaffing van dien handel daar eene ſterke tegenkanting ondervonden.

Wij hebben gezien, dat bijna alle volken van *Europa* aan den ſlavenhandel deel genomen hebben; maar ieder op eene verſchillende wijze. De *Portugezen*, welke eerst bijna alleen het bezit van dezen handel hadden, ſtonden denzelven later, voor een groot gedeelte, aan de *Hollanders*, *Engelſchen* en *Franſchen* af, welke zich uitſluitend daarvan meester maakten. Volgens de ſtukken, aan het *Engelſche* Parlement door de kooplieden van *Liverpool* verſchaft, bij het eerſte onderzoek naar dezen handel, hebben de *Europeanen* van 1788 tot 1793 jaarlijks 74,000 *Negers* uit *Afrika* gevoerd; van dit getal voerden de *Engelſchen* 38,000, de *Franſchen* 22,000 uit. Volgens alle waarſchijnlijkheid was de uitvoer in de eerſte tijden van den handel ſterker, toen er nog geene *Negers* waren, in de volkplantingen zelve geboren; dezelve moest langzamerhand afnemen, toen de volkplanters, beter met hunne belangen bekend, de huwelijken hunner ſlaven aanmoedigden. Maar, nemende voor gemiddelden jaarlijkſchen uitvoer 74,000, zoo zouden, gedurende de 300 jaren, dat de ſlavenhandel beſtaan heeft, meer dan 20,000,000 *Negers* alleen door de *Europeanen* aan hunnen geboortegrond ontrukt zijn, zonder die genen mede te rekenen, welke, gedurende eeuwen, de karavanen van het Oosten jaarlijks, uit het binnenſte van *Afrika*, op de kusten van *Barbarije*, in *Turkije*, *Perzië* en *Indië* ter markt brengen!

Tot dusverre de geſchiedenis, oorſprong en opkomst van den ſlavenhandel. Wij gaan thans over, om eene ſchets te geven van de pogingen, welke ter affchaffing van dezen barbaarſchen handel in het werk geſteld zijn.

Toen deze handel zich uitbreidde, en de wreedheden ten opzigte der ſlaven zeer verre gingen en velen in het oog liepen, waren er van tijd tot tijd wel eenige menſchen, welke hunne ſtemmen verhieven ter verligting van het lot dezer ongelukkigen; doch deze hunne afzonderlijke pogingen waren van weinig gevolg; hiertoe was eene vereeniging van menſchen noodig, welke zich door niets lieten affchrikken, en geenerlei moeite ontzagen, om alle zwarigheden te boven te komen.

Deze vereeniging had eerst plaats bij het genootſchap, *Kwakers* genoemd, aan hetwelk de eer toekomt, dezen langen en edelen ſtrijd begonnen te hebben. Alles liep te zamen, om de Kwakers voor deze onderneming zeer geſchikt te maken; de aard en de ſtrekking hunner godsdienſtige denkbeelden, hun werkzame en ondernemende ijver, hunne onverſchrokkenheid, wanneer het er op aankomt, om ſtaande te houden, hetgeen zij waarachtig en regtvaardig meenen te zijn, de innige en broederlijke band, welke hen vereenigt. Voegen wij er de omſtandigheid nog bij, dat de Vrienden-maatſchappij zich ſchielijk zelfs in die ſtreken verſpreidde, waar het werk van den landbouw voornamelijk door ſlaven gedaan werd. Weinig tijds na de opkomst dezer ſekte doorreisden verſcheidene Kwakers de *Antilles*, en predikten er met goed gevolg. Getroffen door de hardheid, waarmede de volkplanters over het algemeen de *Negers* behandelden, vermaanden zij hen, te hunnen opzigte van gedrag te veranderen, hen als broeders te beſchouwen, en hun toe te ſtaan, de prediking van het Evangelie bij te wonen. Volgens alle waarſchijnlijkheid waren hunne vermaningen niet zonder vrucht; ten minſte de ijverigſte voorſtanders van den ſlavenhandel toonden hun ongenoegen daarover, en wenden voor, dat de Kwakers de *Negers* tot opſtand aanzetteden. Zij verkregen van de Overheid een bevel, het-

welk den Kwakers verbood, Zwarten bij hunne vergaderingen toe te laten; en, dit onderscheidene malen door hen overtreden zijnde, verbood men hun, te vergaderen. Op het eiland *Barbados* ging de Gouverneur zelfs zoo ver, dat hij aan de Kwakers, welke uit *Engeland* kwamen, niet toestond aan land te komen. Ook werden de Kwakers langzamerhand geheelenal uit de *Antilles* verdreven, en hunne pogingen, om er den slavenhandel te verzachten, waren zonder gevolg. Beter gelukte het hun in de volkplantingen van *Noord-Amerika*. De leden van de Vrienden-maatschappij onderscheidden zich terstond van de overige volkplanters, door de goedheid, zachtheid en welwillendheid, waarmede zij hunne slaven behandelden; maar weldra gingen zij verder. Op het einde der zeventiende eeuw betoogden verscheidene hunner in de algemeene vergadering van *Philadelphia*, dat het den belijderen van het Evangelie geenszins voegde, een regt van eigendom op huns gelijken uit te oefenen, en menschen te koopen of te verkoopen, welke hunne broeders waren. Over de vraag werd lang getwist; men kwam niet tot eene stellige beslissing; de algemeene vergadering bepaalde zich bij eene vrijdelijke vermaning aan alle broeders, om geene slaven meer te koopen, en die, welke zij reeds bezaten, met zachtheid te behandelen. Deze vermaning werd in volgende jaren dikwijls herhaald; en, zoo dezelve al geen volledig gevolg had, belette zij echter vele Kwakers, deel te nemen aan den slavenhandel.

De ijverigste leden der sekte werkten echter onophoudelijk, om hunne denkbeelden, opzigtelijk den slavenhandel, te verspreiden; wij willen er twee van noemen, welke een groot gedeelte van hun leven aan de vervulling van deze taak opofferden, te weten: JOHN WOOLMAN en ANTON BENEZET. WOOLMAN was in 1720 te *New-Jersey* geboren. Hij kwam jong bij de Kwakers, en op den ouderdom van 24 jaren werd hij reeds in godsdienstige zendingen gebruikt. De landschappen *Maryland*, *Virginië* en *Carolina* doorreizende, had hij ge-

legenheid, den ongelukkigen toeſtand der ſlaven van nabij te zien, en tevens den verderfelijken invloed van den *Neger*-handel op de zeden; ſedert nam hij het beſluit, werkzaam te zijn tot het vrijmaken der *Negers*, en, in den loop zijner veelvuldige reizen, gelukte het hem, vele volkplanters over te halen, hunnen ſlaven de vrijheid te ſchenken. ANTON BENEZET, van afkomst een *Franschman*, maar in *Engeland* opgevoed, begaf zich in 1731 met zijne geheele familie naar *Noord-Amerika*, en liet zich onder de Kwakers opnemen. Zijne broeders gingen in den koophandel, en wonnen daarmede aanzienlijke ſchatten; hij verkoos, zich aan het onderwijs der jeugd te wijden, en gebruikte al zijnen invloed, om zijnen leerlingen den diepſten afkeer van den ſlavenhanhel in te boezemen. Nadat hij in de dagbladen van *Philadelphia* verſcheidene ſtukken had doen plaatſen, geſchikt om de algemeene aandacht op deze zaak te vestigen, deed hij achtervolgens, van 1762 tot 1772, drie werken verſchijnen, waarin hij alle de berigten mededeelde, welke hij zich over dat gedeelte van *Afrika* verſchaft had, waar de ſlavenhandel voornamelijk plaats vond, over den oorſprong en den voortgang van dezen handel, over het ongelukkige lot der ſlaven in de *Engelſche* volkplantingen, en over hunne geſchiktheid, om uit den ſtaat van verwerping en ruwheid te geraken, waarin de *Europeanen* hen hielden. Om door ondervinding de waarheid dezer laatſte ſtelling te bewijzen, ſtichtte hij, in 1781, te *Philadelphia* eene ſchool, waar die *Negers*, welke hij door zijne vermaningen had doen vrijmaken, om niet onderwijs konden ontvangen; en hij had de voldoening, eene menigte *Negers* van verſchillenden ouderdom dezelfde talenten en hetzelfde vernuft te zien ontwikkelen, als de Blanken. Zonder twijfel moet men aan den aanhoudenden ijver van BENEZET toeſchrijven het beſluit, in 1774 door de algemeene vergadering der Kwakers van *Penſylvanië* en *New-Jerſey* genomen, om diegenen uit hun genootſchap te verbannen, welke voortgingen, op eenigerhande wijze, deel aan den ſlavenhandel te nemen,

of weigerden, hunne ſlaven in vrijheid te ſtellen. Dit voorbeeld werd gevolgd door de algemeene vergaderingen der Kwakers van *New-York*, *Maryland*, *Virginië*, de beide *Carolina's* en *Georgië*; zoodat in 1787, in de geheele uitgeſtrektheid der Vereenigde Staten, geen enkele ſlaaf meer in dienst was van een Kwaker, welke als zoodanig erkend werd.

De geſchriften, door de Kwakers verſpreid, maakten veel indruks in alle de *Engelſche* volkplantingen van *Noord-Amerika*, ook op perſonen, welke niet tot hun genootſchap behoorden, en men zag een groot getal volkplanters hunne ſlaven vrijmaken. Vóór den onafhankelijkheidsoorlog wendden zich vele landſchapsvergaderingen met verzoekſchriften tot den Koning, om wetten te hebben, geſchikt ter bedwinging van den ſlavenhandel; maar, in plaats van deze menschlievende aanzoeken gunſtig op te nemen, dwarsboomde het Gouvernement op nieuw de vrijlating der ſlaven. Echter verſlaauwde de ijver dezer menſchenvrienden niet. In 1774 vormde zich te *Philadelphia* eene vereeniging, zamengeſteld uit de aanzienlijkſten van de verſchillende godsdienſtige gemeenten, welke in *Amerika* beſtonden, ten doel hebbende de afſchaffing van den ſlavenhandel. Haar arbeid, naauwelijks begonnen zijnde, werd afgebroken door den opſtand der *Engelſche* volkplantingen; maar de zaak, welke zij zich voorgenomen hadden te ondersteunen, vond daarom niet minder deelgenooten gedurende den onafhankelijkheidsoorlog. De *Amerikaanſche* Republikeinen, gelukkig hunne vrijheid verkregen te hebben, vonden het ſchandelijk, in hun midden den ſlavenhandel te dulden; en, hoewel het Congres, geheel bezig met de zorg voor de verdediging des lands, zich met dit onderwerp nog niet konde bezig houden, namen echter verſcheidene ſtaten gedeeltelijke maatregelen, ſtrekkende om ten minſte de invoering van nieuwe ſlaven te verhinderen. Na den vrede van 1783 zag men in de Vereenigde Staten eene menigte geſchriften verſchijnen, geſchikt, om de belangſtelling, welke de *Amerikanen* reeds ſtelden in het lot der Zwarten, te onderhouden en

aan te kweeken. De maatſchappij voor de afſchaffing van den ſlavenhandel, welker werkzaamheid gedurende den oorlog geſchorst was, vereenigde zich op nieuw, werd met een groot aantal invloed hebbende mannen uit de verſchillende ſtaten vermeerderd, en verkoos tot derzelver voorzitter FRANKLIN. Dank zijner pogingen, begreep de wetgevende magt eindelijk, dat het beſtaan der ſlavernij, en nog meer de handel in *Negers*, ſtrijdig was met de grondſtellingen der nieuwe Republiek; en, toen in 1787 de afgevaardigden van alle de ſtaten zich te *Philadelphia* verzamelden, om de grondwet der vereeniging op te maken, ſtelden verſcheidene hunner voor, om er een artikel in te brengen, de afſchaffing der ſlavernij en van den ſlavenhandel inhoudende. Dit voorſtel werd ſterk betwist door de afgevaardigden van de beide *Carolina's*, *Virginië*, *Maryland* en *Georgië*; zijnde de vijf ſtaten, waar het getal der ſlaven het aanzienlijkst was, en welke het meeste deel namen aan den ſlavenhandel. Zij ſtemden er echter in toe, na eene lange tegenkanting, onder voorwaarde evenwel, dat deze wet niet zoude worden ten uitvoer gebragt vóór den 1 Februarij 1808, en dat, tot op dien tijd, het Congres geenen der ſtaten, welke werkelijk deel aan de vereeniging hadden, zoude kunnen beletten, ſlaven in of uit te voeren, mits een regt van 10 dollars per hoofd betalende. Het is opmerkelijk, dat de opſtellers van dit artikel zorg droegen, eene omſchrijving te gebruiken, om te vermijden zich van het woord *ſlaaf* te bedienen, hetwelk hun met den geest der grondwet ſtrijdig ſcheen. Het grondbeginſel van de afſchaffing des ſlavenhandels werd dus aangenomen en vastgeſteld door het Gouvernement der Vereenigde Staten; en, zoo eene menigte bijzondere belangen tot in 1808 den tijd, waarop hetzelve de geheele toepaſſing moest ontvangen, deed verſchuiven, had deze bepaling echter ſlechts plaats ten opzigte der vijf bovengenoemde ſtaten. De overige ſtaten bleven vrij, om zich vóór dezen tijd te bepalen; vele hunner hadden zelfs het oogenblik niet afgewacht, om den handel af te ſchaffen, en andere

namen geſtrenge maatregelen, om denzelven vóór het verloop van den bepaalden tijd te doen ophouden. Wat het Congres betreft, het gebruikte den tuſſchentijd van 1787 tot 1808, om wetten te maken, geſchikt om de geheele afſchaffing van den ſlavenhandel voor te bereiden. Zoo verbood het, bij voorbeeld, in 1794 aan elk burger of bewoner der Vereenigde Staten, op eene boete van 2000 dollars, om ſchepen uit te rusten, beſtemd om den ſlavenhandel in vreemde volkplantingen uit te oefenen. In 1798 verbood het, op gelijke wijze, aan elk burger of bewoner van het gemeenebest, deel te hebben in eenige ſpeculatie, den ſlavenhandel betreffende, op eene boete van de dubbele waarde van ieders aandeel. Eene wet van den jare 1800 verklaart diegenen van hun burgerregt vervallen, welke vrijwillig op een vreemd ſlavenhandelſchip dienst zouden nemen. In 1807, eindelijk, maakte het Congres de ſtrafbepalingen bekend, betrekkelijk den ſlavenhandel, welke, van den 1 Januarij 1808 af, in de geheele uitgeſtrektheid der vereeniging ten uitvoer moesten gebragt worden. Om van de uitvoering dezer wetten meer verzekerd te zijn, werd de helft van alle de daarbij vastgeſtelde boeten aan de aangevers der overtreding beloofd, en elk, die een' eigenaar van tegen de wet ingebragte ſlaven konde aanwijzen, werd eene geldelijke belooning toegezegd.

In 1808 werd de nieuwe wetgeving betrekkelijk den ſlavenhandel in werking gebragt, en ſedert heeft het Congres beſtendig voor derzelver uitvoering gezorgd; het heeft kruiſers op de kusten van *Afrika* en *Amerika* geplaatst, om de ſchepen te nemen, welke mogten voortgaan den ſlavenhandel te drijven, en maatregelen genomen, om die *Negers*, welke tegen de beſtaande wetten ingevoerd waren, weder in hun vaderland te brengen. Om de begeerlijkheid nog krachtiger te betoomen, ging het in 1819 over tot het bevelen aan alle regtbanken, om de doodſtraf uit te ſpreken tegen ieder, welke *Negers* in de Vereenigde Staten zoude invoeren, met oogmerk om dezelve te verkoopen, of als ſlaven te gebruiken. De Ver-

eenigde Staten hebben dus de eer, aan alle andere Mogendheden het voorbeeld van de afschaffing des slavenhandels gegeven, en strenge maatregelen genomen te hebben, om dezelve uit te voeren. Deze verdienste is des te grooter, daar het aantal slaven en slavenhandelaars in de Vereenigde Staten zeer groot was, en bij gevolg eene menigte belangen door het verbod van dezen tak van koophandel geschokt werden.

(*Het vervolg hierna.*)

DE HARINGTOGT.

De merkwaardige togten van den Haring, op welke hij zoo vele kusten der oude en nieuwe wereld aandoet, en aldaar de altijd geopende tonnen vult, maken dezen visch tot het als voedmiddel meest uitgebreide zeeprodukt. Aan vele oevers der bewoners eenige spijs, wordt hij in de diepste binnenlanden hooggeschat, en is aldaar dikwijls het eenige zeedier, dat de ingezetenen *in natura* te zien krijgen. De marschroute, welke hij geregeld door het bekken des *Atlantischen* oceaans neemt, is, in het groot beschouwd, deze: De togt begint, ten oosten van *IJsland*, uit den noordelijken poolkring, gaat om de *Britsche* eilanden heen, komt door de zeeëngte van *Calais* en het *St. George*-kanaal in den oceaan, verschijnt ten noorden van *Madera*, zakt alsdan schuins tot den twintigsten graad af, kromt zich naar het westen, trekt nu de *Antilles* voorbij, langs de kusten van *Amerika* opwaarts, en komt eindelijk, langs de zuidpunt van *Newfoundland*, wederom daar, van waar hij is uitgegaan. De Haring volbrengt deze groote reis in den tijd van een jaar. In Julij, Augustus en September bevindt hij zich aan de *Engelsche* en *Fransche* kusten; in October bij *Madera*; in Januarij is hij de *Antilles* voorbij; in Februarij, Maart en April bezoekt hij de Vereenigde Staten; in Mei rigt hij zijnen koers op *IJsland*, alwaar hij tegen het einde van Junij aankomt; waarop de kringvormige togt van nieuws begint.

NOG IETS OVER DEN JACULATOR.

Aan den Heere Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Toen ik in het Mengelwerk van uw tijdſchrift voor December 1828, N°. XVI, het artikel las over den zoogenaamden *Jaculator*, overgenomen uit het *Edinburgh new philoſophical Journal*, meende ik dadelijk, mij te kunnen herinneren, dat onze vaderlandſche natuurkundigen, MARTINET en UILKENS, in hunne werken, reeds van dat merkwaardige vischje gewag hadden gemaakt; en bij nader onderzoek bevond ik inderdaad, mij daaromtrent niet bedrogen te hebben. De eerstgemelde toch ſchrijft, in deszelfs beroemden *Katechismus der Natuur*, IIde D. 2de druk, bl. 331: „Bij deze gelegenheid valt „mij in de verwonderlijke konst van eenen visch, dien „een mijner vrienden te *Batavia* gezien heeft. Deze, „in eene belommerde beek zwemmende, loert op de „vliegen, die op de bladeren der overhangende boomen „of planten zitten, waarvan hij leeft. Zoodra hij er „eene gewaar wordt, zwemt hij er, tot op zes voeten „afſtands, naar toe; en ſchiet dan, met eenen enkelen „drop waters uit den bek, de vlieg zoo net van 't „blad, dat ze in 't water valt en zijne prooi wordt." — Deze beſchrijving komt zoo volmaakt overeen met die in het aangehaalde artikel, dat er, mijns bedunkens, volſtrekt niet te twijfelen valt, of de Heer MARTINET heeft hetzelfde vischje bedoeld, hetwelk daar onder den naam van *Jaculator* vermeld wordt. — De Heer UILKENS, daarentegen, (in deszelfs *Natuurlijke Historie*, uitgegeven door de Maatſchappij: *tot Nut van 't Algemeen*, IIIde D. bl. 57) gewaagt alleen met een enkel woord van zekeren visch in de *Oostindiën*, den *langſnuitigen Bandvisch* genoemd, van welken hij zegt, „dat „dezelve de inſecten, welke op waterplanten zitten, „beſpuit, zoodat zij, daar afvallende, hem ter prooije

„ worden;" doch dat ook deze langſnuitige Bandvisch dezelfde is met den bedoelden *Jaculator*, ſchijnt mij toe, even min in twijfel getrokken te kunnen worden.

Daar nu de ſchrijver van het meergemelde artikel in het Edinburgsch nieuw wijsgeerig tijdſchrift de eerſte ontdekking van dit vischje aan den Heer JOHN MITCHELL meende te moeten toeſchrijven, zoo heb ik mij verpligt geacht, U mijne bevinding desaangaande, ter beſtrijding dier dwaling, mede te deelen; vertrouwende, dat Gij, tot dat einde, aan dezen gaarne een plaatsje in een der eerstuitkomende nommers van uw tijdſchrift zult inruimen.

Met achting noem ik mij

Nijmegen, Uw' beſtendigen Lezer,
den 13 Januarij 1829. C. TEN HOET, J.Z.

BOUW- EN BEELDHOUWKUNDIGE GEDENKSTUKKEN VAN HET OUDE EGYPTE.

De gedenkſtukken der hooge oudheid, welke hem, die *Egypte* van het Noorden naar het Zuiden doorwandelt, te voren komen, zijn de *Piramiden;* die verbazend groote, met onbegrijpelijke kunst, van ſteen opeengeſtapelde gevaarten, welker omvang en hoogte, reeds van ouds, altijd de bewondering der wereld tot zich trok. In eene lengte van ongeveer 8 mijlen, van *Dſchiſeh* (gewoonlijk *Giſe* geſchreven) ſchuins tegenover *Kahira*, de tegenwoordige hoofdſtad van *Egypte*, op den westelijken oever van den *Nijl*, tot aan *Meidun*, vindt men de *Piramiden*, nu eens afzonderlijk, dan eens in getale. Sommige van deze zijn zoo vervallen, dat men niet dan ſporen van dezelve vindt, terwijl andere bij voortduring de vergankelijkheid trotſeren. Zij ſtaan alle op dat groote doodenveld, op den rotsachtigen, met zand bedekten en met graven vervulden bodem, die zich aan den voet van de *Lybiſche* bergketen uitſtrekt. De *Piramiden* in de nabijheid van *Dſchiſeh*, tegenover *Kahira*, zijn de eerſte en de hoogſte;

op deze volgen, $2\frac{1}{2}$ mijlen verder zuidelijk, die van *Sacara*, in de nabijheid van het oude *Memphis*. Verderop ziet men die van *Dahschur* en andere, welke toch alle meer vervallen zijn, tot aan het dorp *Meidun*, in welke nabijheid men de laatste *Piramide* vindt.

Over de beſtemming van deze gedenkſtukken kan men naauwelijks in het onzekere blijven, wanneer men overweegt, vooreerst, dat zij ſtaan midden onder graven en in de bergen uitgehouwene graftcelonken; ten andere, dat in eenige van dezelve zorgvuldig gebalſemde en wel bewaarde lijken gevonden zijn, tot welke men toegang verkreeg door labirintiſche gangen. Waarſchijnlijk wezen deze, reeds ſedert verſcheidene duizenden van jaren daar ſtaande, gedenkſtukken de grafplaatſen aan der Koningen van *Memphis*. De *Piramiden* zijn omringd van eene ontelbare menigte van grafgewelven, die, gedeeltelijk in de ſteile zijden der bergen uitgehouwen, gedeeltelijk onder den rotsachtigen bodem van den grond, als groote kelders zijn aangelegd, in welke men door openingen of putten nederklimt. Derzelver wanden zijn niet alleen met *hieroglyphen*, maar ook met beeldhouwwerk bedekt, hetwelk zoo wel zaken tot den Godsdienst behoorende, als bezigheden van het dagelijkſche leven voorſtelt.

Terwijl in *Middel-Egypte* de *Piramiden* de eenige gedenkſtukken zijn der bouwkunde, die boven den grond zijn bewaard gebleven, is daarentegen *Opper-Egypte* zoo veel te rijker aan overblijfſelen der prachtigſte gebouwen uit de hoogſte oudheid. De reeks van deze gedenkſtukken begint bij *Denderah* (het oude *Tentyra*), op den westelijken oever van den *Nijl*, waar de Tempel van *Iſis*, die door zijnen *Dierenriem* zoo beroemd geworden is, de eerſte zigtbare voorſtelling geeft van eene wijze van bouwen, welke derzelver wedergade niet heeft in eenig ander land der wereld. Maar deszelfs beſchouwing is ſlechts eene voorbereiding voor die der groote wonderen, welke den verbaasden reiziger, ongeveer vijf mijlen zuidelijker, verbeiden, onder de overblijfſelen van *Thebe*, de groote ſtad van JUPITER AMMON.

Langs de beide oevers van den ſtroom is de grond bedekt met de bouwvallen van de oudſte koningsſtad der aarde; en, waar de woningen der levenden eindigen, beginnen ook hier de woningen der dooden, die zich uitſtrekken tot diep in de westelijke bergketen. Tempels, wier verbazende gevaarten zich gelijk gebergten verheffen, omringd door *kolosſale beelden*, *Sphinxen* en *Obelisken*, die groot genoeg zijn, om, meer in derzelver nabijheid, niet onopgemerkt te blijven, liggen verſtrooid in de vlakte; duizenden van jaren gingen reeds over hen voorbij, maar noch de hand des tijds, noch de vernietigende woede der barbaren, heeft hen kunnen overweldigen. Aan de zuidelijke grenzen van *Egypte* hoopen deze gedenkſtukken zich al gedurig meer opeen, en eindigen op het eiland *Philae*, voorbij de watervallen van den *Nijl*. De muren van deze gebouwen zijn met ontelbare voortbrengſelen der beeldhouwkunde bedekt, die met derzelver levendige kleuren grootendeels ongeſchonden bewaard zijn gebleven. Dewijl deze beelden nu eens godsdienſtige plegtigheden en optogten, dan eens veldſlagen, beſtormingen van vestingen en zegepralen, nu weder jagten, visscherijen en, werkzaamheden van den landbouw, dan weder tooneelen uit het huiſelijke leven voorſtellen, zoo ligt in deze afbeeldingen het oude *Egypte*, en het leven van deszelfs bewoners, in alle deszelfs betrekkingen, open voor onze oogen. Zelfs ook voorwerpen uit de Bijbelſche oudheid ontvangen door deze voorſtellingen menigmaal een onverwacht licht; en de beſchouwer wordt verraſt, wanneer hij op de muren van eenen tempel, op dit ver gelegene *Philae*, heilige gereedſchappen ontdekt, wier gelijkvormigheid met die, welke in het tweede boek van MOZES worden beſchreven, niet te miskennen is.

IETS, OVER SCHEEPVAART ONDER WATER.

Een zekere BAUDOUIN, in *Frankrijk*, heeft voor de uitvinding van een vaartuig, waarmede men onder water varen kan, kosteloos Patent verworven; en het laat zich aanzien,

dat zijne vinding werkelijk zal daarstellen, wat vroegere proefnemingen, als 't ware, slechts hadden aangekondigd. Zij baant alzoo den mensch den toegang tot eene hoofdstoffe, welke hem tot heden nagenoeg ontzegd bleef, en is veelligt, nevens de stoomwerktuigen, bestemd, om, in de morele en physieke wereld, de grootste veranderingen te bewerken.

Reeds ARISTOTELES gewaagt van scheepvaart onder water, door middel van klokken of luchtzakken. Schrijvers, die 1600 jaren na den zoon van PHILIPPUS de pen opvatteden, verhalen, dat de overwinnaar van DARIUS in schepen onder het water hebbe gevaren. Meer geloofs verdient echter, dat men van de 13de tot de 16de eeuw dergelijke werktuigen heeft beproefd, en dat de bewoners der *Ukraine*, om de *Turksche* galeijen te ontgaan, groote booten hebben vervaardigd, door middel van welke zij zich onder het water verborgen.

Ten jare 1664 gaf Pater MERSANNE een geschrift uit over duikschepen, en twintig jaren later zag men te *Londen* een door DREBBEL gebouwd vaartuig voor twaalf roeijers en een aanmerkelijk getal passagiers, onder welke laatsten zich Koning JACOBUS bevond. Eene vloeibare stoffe, slechts aan den uitvinder bekend, zuiverde de door het ademhalen bedorvene lucht; maar zijn geheim daalde met hem ten grave. Op gelijke wijze ging het met een 72 voet lang schip van denzelfden aard, in 1663 door een' *Franschman* te *Rotterdam* gebouwd, daar de kunst van zamenstellen en besturen onbekend bleef. De duikbrander, dien BUSHEL, van *Connecticut*, in 1776, vervaardigde, en die zich door middel eener schroef van ARCHIMEDES bewoog; FULTON's, in 1801, naar hetzelfde stelsel gebouwde schip; de *Nautilus*, waarmede de gebroeders CORSSIN, in 1809, te *Havre* proeven deden, en andere soortgelijke ondernemingen, verschaften reeds lange de overtuiging, dat de mogelijkheid eener scheepvaart onder water niet te betwijfelen valt. De *Engelsche* scheepskapitein JOHNSON vormde zelfs het ontwerp, om, op deze wijze, met een duikschip van 100 voet lengte, RUDSON LOWE zijnen Gevangene te ontvoeren. Hij en anderen volgden steeds het stelsel van FULTON en BUSHEL. BAUDOUIN's handelwijze is geheel nieuw, en grondt zich op den druk des waters op de lucht, in den staat van derzelver verdunning, en van de lucht op het water;

beide zelfſtandigheden nemen, naar verkiezing van den onder water zeilenden ſtuurman, beurtelings de eene de plaats der andere in. Tot hiertoe voorzagen zich de zeevarenden van water; de hoofdſtoffe, waarvan BAUDOUIN zich voorziet, is lucht. Door middel van eenvoudige, gemakkelijke bewerkingen, perst hij deze in hooge mate veerkrachtige ſtoffe ineen, en wel zoodanig, dat een vat van een kubiekvoet inhouds 60 kubiekvoeten inadembare lucht kan bevatten.

BIJZONDERHEDEN UIT EEN NIEUWUITGEKOMEN FRANSCH WERK, HOLLAND ONDER LODEWIJK NAPOLEON BETREFFENDE.

(*Mémoires ſur la Cour de* LOUIS NAPOLÉON *et ſur la Hollande. Bruxelles*, 1828.)

(*Vervolg van bl.* 33.)

NAPOLEON bezoekt, te *Amſterdam*, den *Franſchen* ſchouwburg niet, wat men ook deed, om hem daartoe te bewegen. De reden hiervan was deze: De Actrice BOURGOIN, die, bij gelegenheid van de reis des Keizers, met den troep uit *Parijs* herwaarts was gekomen, had hare onbezonnenheid zoo ver gedreven, dat zij, naar men zegt, op eene onbeſcheidene wijze zich uitliet over zekere geheime betrekking; terwijl zij tevens vrij luid te kennen gaf, dat zij zich vleide, den Keizer wel te zullen trekken naar het tooneel, waar zij ſpeelde. Deze kleine pralerij kwam den Keizer ter ooren, en hij wilde niet in den ſchouwburg verſchijnen. Aan TALMA, wien hij veel genegenheid betoonde, gaf hij last, om der fraaije tooneelſpeelſter het ſtilzwijgen op te leggen, en haar aan te kondigen, dat zij, bij de minſte onbedachtzaamheid in het ſpreken, onder goed geleide, naar *Parijs* teruggezonden zou worden.

Gedurende het verblijf van NAPOLEON te *Amſterdam* gaf men te zijner eere een prachtig feest in *Felix Meritis*. *Hollanders*, die zich onderſcheidden, zoo door aanzienlijke geboorte, als door diepe geleerdheid, geleidden den Keizer door de onderſcheidene vertrekken van het ſchoone gebouw; doch naauwelijks kon men hem volgen, en nooit was hij meer ſtilzwijgend. Een oogenblik ſtond hij voor de *phyſiſche inſtrumenten*, doch zonder zich op te houden. Met dezelfde over-

haasting ſnelde hij door de andere vertrekken. In het laatſte gekomen zijnde, liet hij aan de Keizerin zeggen, dat hij heenging, dewijl hij liet langer kon vertoeven in eene plaats, die *zoo zeer ſtonk van tabaksrook;* en hij vertrok werkelijk. — Zonderlinge en bijkans ongeloofelijke onheuschheid in eenen man, die in het veld dikwerf omringd was van onophoudelijk rookende ſoldaten, en die zoo menigmaal, zonder de minſte klagt te doen hooren, de kazernen bezocht, die van tabakslucht geheel doortrokken waren.

Nadat men des daags door zeilpartijen en ſpiegelgevechten op den *Amſtel*, in de nabijheid der *Hoogeſluis* (ook *pont des amoureux* genoemd), den Keizer en de Keizerin had zoeken te vermaken, zou des avonds aldaar een fraai vuurwerk afgeſtoken worden, dat de feestviering moest beſluiten; maar het regenachtig weder begunſtigde dit niet. NAPOLEON was dien dag in eene zeer goede luim, en zeide, al ſchertſende: „ *Oh! non, ces bons Hollandais, ils ne ſont pas nés pour l'artifice.*" (*) — Bij het terugkeeren naar het Paleis, na dit feest, dat ongelukkig eindigde, ontving NAPOLEON een' koerier uit *Parijs*, die hem het doorbreken van den eerſten tand des *Konings van Rome* boodſchapte.

NAPOLEON bezocht ook *Saardam* en het huisje van *Czaar* PETER aldaar. Toen hij dit bezigtigd had, zeide hij tot een der lieden van zijn gevolg: „ Ziedaar, Generaal, naar „ mijne gedachten, het ſchoonſte gedenkteeken, dat er in „ *Holland* is!"

Saardam was weleer eene zeer rijke ſtad, doch is zeer in verval, ſedert de Regering daar niet meer oorlogsſchepen laat bouwen. Men telt er thans evenwel nog bij de tweeduizend windmolens, welke meerendeels dienen, om hout te zagen en ſnuif te malen. (†)

(*) Eene niet onaardige, maar onvertaalbare woordſpeling, gegrond op den dubbelen zin, in het *Fransch*, van *artifice*, beteekenende zoo wel *vuurwerk*, als *kunstgreep*, *list*, *bedrog*. — *Vert.*

(†) Hoe onnaauwkeurig zijn ſoms de berigten van vreemdelingen, die ſlechts vlugtig eene plaats bezoeken! Om ſlechts één uit zoo vele te nemen: de beide, weleer bloeijende, dorpen *Oost-* en *West Zaandam* werden door een *decreet* van NAPOLEON, bij zijn kort verblijf aldaar, tot eene *ſtad* vereenigd, onder den naam van *Zaandam*. Oorlogsſchepen werden er niet gebouwd, maar wel vele koopvaardijſchepen; het-

NAPOLEON moest ſtilhouden in het dorp *Veenhuizen*. Men wist vooraf, dat men vereerd zou worden met zijne tegenwoordigheid. Om hem behoorlijk te ontvangen, bragt men eenige lieden, zoo goed gewapend, als dit in de haast mogelijk was, bij elkander. Deze moesten eene *nationale garde* verbeelden. Men voegde aan dezelven een, hier te lande gevestigd, *Franschman*, een gewezen trompetter, toe, die op de clarinet ſpeelde. Bij eenen eereboog, aan den ingang van het dorp opgerigt, wachtten de leden der Regering, de aanzienlijken en het volk, de *nationale garde* en de muzikant den Keizer op. Hij verſchijnt! De trompetter, in verwarring zekerlijk wegens de ontzagwekkende tegenwoordigheid van NAPOLEON, in plaats van te ſpelen, gelijk hij voorgenomen had: *Où peut-on être mieux, qu'au ſein de ſa famille*, blies uit al zijne magt: *Ah! le bel oiſeau, maman, etc.* De Keizer, verwonderd en misnoegd, gromde tegen de regeringsleden, wilde geene gelukwenſching aannemen, en reed het dorp door, zonder ſtilhouden. Hoe klein vertoonen groote mannen zich ſomtijds!

Toen de Keizerin van *Haarlem* te *Amſterdam* teruggekeerd was, zeide zij tot de Hertogin VAN MONTEBELLO: „Ware „ ik in deze gewesten geboren, buiten twijfel zou ik „ *Holland* beminnen; maar ik beken u, dat ik er van ver„ veling zou ſterven, indien ik er moest wonen, na *Duitsch„ land* verlaten te hebben."

Bij het verlaten van *Haarlem* had MARIA LOUISA haar verlangen naar eenige bloemen te kennen gegeven. Men had de oplettendheid, haar van daar alle morgens te *Amſterdam* een mandje met bloemen te zenden, alhoewel het jaargetijde reeds verre was gevorderd. Daar zij gezegd had, dat zij die wel wilde betalen, bleef men niet in gebreke, daags vóór haar vertrek, de rekening van al het vorige bij de laatſte verzending te voegen; en deze rekening bedroeg 372 gulden, „ *wegens hulde van bloemen, gedurende tien dagen, aan de* „ *doorluchtige Vorstin*;" zoo luidde woordelijk het hoofd der rekening.

---

geen echter, ten gevolge der kwijning van koophandel en zeevaart, geheel heeft opgehouden. Vóór weinige jaren is er op nieuw eene ſcheepstimmerwerf aangelegd. Niet bij de *tweeduizend* molens, gelijk de *Franschman* verzekert, maar bij de *tweehonderd* worden er nog geteld, zijnde meerendeels zaagmolens, oliemolens en pelmolens. — *Vert.*

Het *Duitsch* is een gezuiverd *Hollandsch*; of liever, het *Hollandsch* is het oude *Duitsch* van de dertiende eeuw. Maar men zou de eigenliefde van den *Hollander* kwetsen, wanneer men tot hem van zijnen tongval, als van een bedorven *Duitsch*, wilde spreken. Hij is te trotsch op zijne verouderde spraak, waarin hij geene verbetering heeft gemaakt. Deze eigenzinnigheid staat in verband met de gehechtheid aan het geboorteland: want in het algemeen zullen *Hollanders* niet ligt toestemmen, dat er oorden gevonden worden, die meer begunstigd zijn, dan de hunne; eene dwaling, waarin doorgaans alle die volken deelen, welke weinig reizen. De *Laplanders* denken ook, dat er geene schooner gewesten zijn, dan hunne, met ijs en sneeuw bedekte, woeste velden.

Het is eene onloochenbare waarheid, dat er bij de *Hollanders*, en vooral bij de bewoners der hoofdstad, eene bijzondere uitdrukking, zekere kenmerkende trek in het gelaat wordt gevonden. Een vreemdeling kan dezen, het volk eigenen, oorspronkelijken vorm het best opmerken en onderscheiden; en hij moet aan eene zelfde oorzaak denken, terwijl hij dezelfde eenparigheid overal in *Holland* wedervindt.

De *Hollandsche* kooplieden zijn werkzaam, ik stem het toe; maar zij zouden minder behoeven te werken, indien zij vlugger in hun werk waren, en niet zoo vele uren van den dag met drinken, eten en rooken doorbragten.

In *Braband*, en ook bij vele *Hollanders*, vindt men geene andere slaapplaats, dan eene soort van groote kas, *bedstede* genoemd, waarin men zich des nachts opsluit, en waaraan men gewoon moet zijn, om zich niet gedurig te stooten. Is er eene voor de gezondheid nadeeliger gewoonte, dan steeds te slapen op een bed van dons, en, om zich voor de koude te beveiligen, zich met een ander bed van dons te dekken? Men bedient zich in *Holland* van dekens en lakens, die de helft te kort zijn.

Strijdt het niet tegen de welvoegelijkheid, dat men, als het roofdier, veel vleesch zonder brood eet? Is het niet eene zonderlinge dwaasheid bij de *Hollanders*, dat zij zoo ligt geneesmiddelen gebruiken, alsof het lekkernijen waren, en dat zij gewoonlijk zoo veel van hunne ziekten spreken? De Geneesheeren zijn er ook bijna allen rijk, en *Holland* is het Land der Belofte voor de Apothekers.

Franschen, die aan soberheid gewoon zijn, vinden de publieke tafels in *Holland* ruim voorzien. De spijzen zijn

gelijk gewoonlijk in zeeplaatsen, sterk gekruid, om te voldoen aan den smaak van de vreemdelingen, die uit alle landen in groote zeesteden zamenvloeijen. En de prijs aan deze tafels is niet te hoog voor *Hollanders*, dewijl zij een gulden, ter waarde van 42 *sous* in *Frankrijk*, zoo gemakkelijk winnen, als men te *Parijs* 20 *sous* wint.

Men bemerkt in een uitgelezen gezelschap een' beteren toon onder de vrouwen, dan onder de mannen; deze nemen zeer dikwijls den schijn aan, alsof zij nog een weinig van hun oorspronkelijk karakter — van die overhelling tot het ruwe, welke zij *ongedwongenheid* noemen — willen behouden. De zoo vermaarde ingetogenheid der *Bataviers* bestaat sedert langen tijd niet meer. Dit gelukkige land, eenmaal zoo achtingwaardig om de oude eenvoudigheid der zeden, is grootelijks veranderd. Het goud, de begeerlijkheid, de weelde, de zucht voor vermaken, de zinnelijkheid, geheime minnehandel, allerlei driften en hartstogten zijn onder hen ingedrongen, en men vindt thans in *Holland* alle ondeugden, alle gebreken, alle verkeerdheden, welke men opmerkt bij andere volken in *Europa*. Nog langen tijd zal men spreken van de oude *Hollandsche* zeden; maar deze eenvoudige en edele zeden der *Bataviers* zijn verdwenen, en zullen nooit wederkeeren. Te vergeefs willen heden ten dage eenige *Hollanders*, door middel van eene meer ernstige kleeding en van een somber voorkomen, eene vertooning maken, alsof zij de gewoonten en het karakter van hunne voorouders bewaard hebben. Misschien volgen zij een weinig later, dan andere volken, den voortgang der beschaving; maar omgang met vreemdelingen (*) heeft allengs hunne oorspronkelijke geaardheid veranderd.

Men ziet nog nergens in *Frankrijk*, gelijk in *Holland*, mannen aan het hoofd van huizen der ontucht. Zoodanige verlaging schijnt eenigzins minder schandelijk te zijn voor eene vrouw, welker zwakheid, tot op een zeker punt, die hatelijke kostwinningen misschien zou kunnen doen verontschuldigen; maar een man, die met dergelijke dingen zijn voordeel zoekt te doen, is wel het allerverachtelijkste wezen! De speelhuizen in *Holland* overtreffen, in schandelijkheid, alles, wat van dien aard bekend is bij andere volken.

Het Genootschap *Concordia et Libertate* is het oudste, houdt bij uitsluiting zich bezig met kunsten en wetenschappen, en kan zich beroemen, mannen van verdienste en zeer

(*) Met *Fransche*n, behoorde hier te staan. — *Vert.*

uitſtekende geleerden tot leden te hebben. Hetzelve doet zijnen oorſprong opklimmen tot eene Maatſchappij van *Adepten*, of Ingewijden, weleer bekend onder den naam van *Ridders van het Heelal*; eene orde, welke in betrekking ſtond met die der Vrijmetſelaren.

Felix Meritis mag men wellig die Maatſchappij noemen, welke het meest doet voor de wetenſchappen en voor de menſchenliefde, van wege het groot aantal waarlijk brave en inderdaad verſtandige mannen, die leden zijn. Dezelve werkt ſteeds, om aan haren ſchoonen naam te beantwoorden en *Gelukkig door Verdienſten* te maken. Men houdt er wetenſchappelijke vergaderingen, waarin geleerden van den eerſten rang zich verwaardigen, onderwijs te geven; en men hoort er, in eene prachtige zaal, de ſchoonſte Concerten van *Holland*. Men weet inderdaad niet, waaraan de voorkeur te geven, of aan de koſtelijke kabinetten voor de natuurkunde, ſcheikunde en ſterrekunde, of aan de galerijen met ſtandbeelden, ſchilderſtukken, modellen voor de bouwkunde, en zeldzame voorwerpen, welke de liefhebbers tot zich trekken en hun ſteeds voldoening geven.

Doctrina et Amicitia is eigenlijk een gezelſchap, waar men zich bepaalt tot het lezen der nieuwspapieren, en noch wetenſchappen, noch ſchoone kunſten behandelt. Alleen aan de genoegens van gezelligen omgang en vriendſchap is hetzelve gewijd.

Het *Leesmuſeum* is geenszins eene geleerde Maatſchappij, maar een ander gezelſchap, dat zeer vele leden telt. Men vindt er alle couranten en tijdſchriften. De boekerij, waaruit ieder lid boeken kan medenemen zonder bewijs van ontvang, is zeer wel voorzien. Daar dit *Muſeum* in de nabijheid der Beurs wordt gevonden, is er gewoonlijk zeer veel volks, dewijl ieder lid daar vreemdelingen kan brengen. Men bewondert de orde, die er heerscht, tot verhooging van het genoegen der deelhebbers; en de ſtilte wordt er zoo wèl in acht genomen, dat twintig of veertig aanwezige perſonen niet meer geruchts maken, dan twee menſchen, die zachtkens te zamen ſpreken.

De Maatſchappij: *tot aankweeking van Taal- en Dichtkunde*, beſchouwt zich als wieg en bakermat van wetenſchappen en kunſten in *Holland*. Dezelve werd het eerst opgerigt te *Leiden*, ten tijde der afſchudding van het *Spaanſche* juk. Men behandelt er alleen onderwerpen betrekkelijk dicht- en

letterkunde. Onder de leden zijn mannen van voortreffelijke bekwaamheden. (*)

(*) Wij herhalen, wat wij reeds zeiden, dat wij ons opzettelijk van nagenoeg alle aanmerkingen onthouden, als die veelligt even veel plaats als de tekst zelf zouden beslaan, en bovendien doorgaans overbodig zijn. — *Vert.*

(*Het vervolg en slot hierna.*)

DE OORSPRONG DER HERVORMING VAN HET KRIJGSWEZEN IN TURKIJE.

(*Histoire moderne de la Grèce*, door RIZOS NERULOS; *Genève*, 1828.)

Toen SELIM DE III ten jare 1789 den troon besteeg, was de *Porte* sedert 1786 met *Rusland*, en sedert 1788 met *Oostenrijk* in oorlog. Naardien hij, nadat hij uit zijne kluizenaarsschap (want daarmede heeft van oudsher het verblijf der toekomstige Sultans de meeste overeenkomst) ten troon was verheven, vernam, dat genoemde twee Mogendheden ongestraft de wapenen der *Mohamedanen* wederstonden, riep hij uit: „Ik wil hen kastijden! Ik wil krijg!" Deze vermetele woorden klonken in alle bevelen des Sultans aan den Grootvizier, aan de *Pachas* en Gouverneurs der provinciën in *Europa* en *Azië*. Maar bevelen alleen geleiden niet tot zegepraal; de verliezen der *Turken* vernieuwden zich; een geheel leger werd door den Prins VAN COBURG en den Generaal SUWAROFF vernietigd. De verbaasde SELIM schreef deze nederlagen toe aan de zorgeloosheid des Grootviziers en der overige bevelhebbers, en zette hen af. Maar de fortuin bleef hem evenwel ongunstig. De vermaarde HASSAN-*Pacha*, die (onder ABDUL-HAMID) van *Kapudan-Pacha* tot Grootvizier zich had weten te verheffen, werd onthoofd; desgelijks zijn opvolger; tot dat eindelijk, onder den nieuwen Grootvizier, den eigenlijken bewerker des oorlogs, daar de *Turksche* wapenen niet gelukkiger waren dan voorheen, de moedeloos geworden SELIM, door twee zijner gunstelingen, zich tot den vrede (1792) liet overhalen. Een derzelven was JUSSUF, opwachter der Sultane-moeder, door welke hij zich ook de gunst des zoons zoo wel, als een' belangrijken invloed op denzel-

ven, wist te verwerven. Naardien hij de *Ulemas*, welke tot dusverre ſteeds de opſtanden der *Janitſaren* veroorzaakt en ondersteund hadden, vreesde, beſloot hij, hen te verzwakken, door hun een tegenwigt tegen te ſtellen. Hij wist de bekwaamſte en voornaamſte Ministers der *Porte* voor zijn ontwerp te winnen, en vestigde op die wijze eene ſoort van *oligarchie*, welker hoofd, in naam, SELIM was. Deze *oligarchie* vereischte echter eene gewapende magt, om die der *Ulemas* en der *Janitſaren* te kunnen wederſtaan; en alzoo maakte zij het plan, een korps geregelde troepen te vormen, op hetwelk zij hare perſoonlijke veiligheid konde vestigen. Een toeval begunſtigde de uitvoering van dit ontwerp. MUSTAPHA DE III, de voorganger van ABDUL-HAMID, dien zijn neef, SELIM DE III, opvolgde, had, ten gevolge van de groote nederlagen gedurende den eerſten oorlog met *Rusland*, de overtuiging bekomen, dat het zonder geregelde troepen onmogelijk was, *Europeſche* legers te ſtaan, en diensvolgens beſloten, hunne taktiek aan te nemen. De dood, echter, belette hem, zulks te bewerkſtelligen. Intusſchen leerde SELIM DE III het plan zijns vaders toevallig kennen. Op zekeren dag, namelijk, zich bevindende in de Keizerlijke ſchatkamer, doorzocht hij eenige koffers met boeken. Onder deze vond hij drie deelen van den vermaarden VAUBAN, op wier rug een ſtuk papier bevestigd was, met deze door MUSTAPHA eigenhandig geſchrevene woorden: „Deze boeken zul„len overgezet, en de plans, welke zij bevatten, ten uit„voer gelegd worden." De eene band handelde over de belegering van ſterke plaatſen, de andere over derzelver verdediging, en de derde over de taktiek. Onverwijld zorgde SELIM voor de overbrenging dezer boekdeelen in het *Turksch*, en, toen dezelve te *Konſtantinopel* gedrukt waren, zond hij aan alle bevelhebbers van vestingen in het rijk daarvan een exemplaar, gelastende tevens de vorming van geregelde troepen. Nog eene andere omſtandigheid ondersteunde het ontwerp. In 1793, namelijk, zond de *Porte*, ter bevestiging van vriendſchappelijke betrekkingen met *Oostenrijk*, eenen Gezant, met name RATIB-*Effendi*, een man van ongemeene bekwaamheid en kennis, naar *Weenen*. Deze was een medelid der genoemde Ministeriële *oligarchie*, en maakte er gevolgelijk, gedurende zijn verblijf aldaar, zijn werk van, kondſchap op te doen van de *Europeſche* krijgstucht, en deelde nu, in eigenhandige Memoriën, zijne kundigheden weder aan de *Porte*

mede, terwijl hij de noodzakelijkheid aantoonde, om eene geregelde armee op te rigten, die in ſtaat was, niet alleen om zich te meten met vijanden van buiten, maar ook om aan de oproeren der *Janitſaren* paal en perk te zetten. — Ziedaar den oorſprong en de oorzaken van de vestiging van geregelde troepen in *Turkije*. (*)

(*) RIZOS verklaart, deze aanteekeningen uit de papieren van RATIB-*Effendi*, welke, na diens vermoording op het eiland *Rhodus*, in handen van eenen *Turk*, dien hij kende, vielen, te hebben ontleend.

VERRAAD VAN ODYSSEUS. — ROEMRIJKE VAL VAN IPSARA.

(*Mémoires ſur les événemens de la Grèce, par* JOURDAIN, *Colonel au ſervice du Gouvernement Grec. Paris*, 1828.)

Terwijl de aanval der *Turken* op *Morea* aller gemoederen bezig hield en beangſtigde, terwijl het *Griekſche* Gouvernement, zich verlatende op de getrouwheid van ODYSSEUS, die de engten van *Thermopylé* bewaakte, welke de vijand moest overweldigen, om den *Peloponneſus* in te dringen, zijne troepen had verdeeld in de blokkering van *Patras*, *Modon* en *Coron*; terwijl *Argos*, *Naupli* en *Korinthe* niet dan een handvol ſoldaten ter verdediging meer over hadden, ontving de Generaal COLOCOTRONI van ODYSSEUS dit zonderlinge briefje: „Ik zend u dertigduizend *Turken*; han„del met dezelve naar welgevallen; maar ik zal er niet meer „laten paſſeren." Hij liet hun inderdaad de *Thermopylen* doortrekken, om zich te wreken op het Driemanſchap, hetwelk hem vervolgd, en hem zijn bevelhebberſchap had willen ontnemen, om het aan den echtgenoot van eene der bijzitten des Ministers van Oorlog te geven. Men weet niet, waarover men zich meer hebbe te verwonderen, — over dit heilloos verraad, of over den bijtenden ſpot, waarmede een *Griek* zichzelven kenbaar maakt als den veroorzaker van eene der ſchrikkelijkſte rampen, met welke *Griekenland*, gedurende den Vrijheidsoorlog, is bezocht geworden! Men weet, dat ODYSSEUS dezelfde naam is met ULYSSES: moet dan de trouweloosheid zich ſteeds hechten aan dien naam? — Niet lang had ODYSSEUS genot van zijne wraak; hij ſtierf weldra een' noodlottigen dood, en het vaderland werd op zijne beurt gewroken.

—— Eene *Turkſche* vloot van tweehonderd zeilen daagde op, om *Ipſara* te bemagtigen. Op den 4 Julij 1824, toen de *Ipſarioóten* hunne talrijke vijanden verſterkt zagen met nieuwe troepen, die telkens zich vermeerderden; toen hun, daarenboven, geene levensmiddelen meer overſchoten, om de komst der *Hydrioótſche* en *Spezzioótſche* vloot te kunnen verbeiden, achtten zij eene langere verdediging nutteloos, en dat voor hen het uur gekomen was, om als Helden te ſneven: de geheele bevolking koos den dood boven de ſlavernij. Omſtreeks twee ure in den achtermiddag trad een *Ipſarioót* buiten het kasteel, met eene brandende toorts in de hand, ten einde een groot, onderaardsch kruidmagazijn, door hen aangelegd, in brand te ſteken; — hij viel, van kogels doorboord. Een tweede vertoonde zich, en onderging hetzelfde lot. Tot zes toe, werd hij door anderen opgevolgd, die desgelijks omkwamen. Toen ſtaakten de *Grieken*, voor eenige minuten, hun vuur. De *Turken*, in den waan, dat zij zich wilden overgeven, ijlden in maſſa naar de fortres, en waren op het punt van daar binnen te dringen, toen dezelve een ſtuk geſchut loste, de *Ipſarioótſche* vlag beesch, en eensklaps een wit vaandel werd geplant, waarop te lezen ſtond: *Vrijheid, of de Dood!* Naauwelijks wapperde die ſchandaard in de lucht, toen een vreesſelijke ſlag zich deed hooren; *St. Nicolas* ſtortte ineen; *Ipſarioóten* en *Turken* verdwenen, vervolgen door de uitbarſting, welke het eiland zelve deed daveren, en een' geweldigen ſchok veroorzaakte aan de ſchepen, welke zich in de ſtreek van *Ipſara* bevonden. Bijkans 6000 *Turken* en 2000 *Ipſarioóten*, behalve de grijsaards en de kinderen, kwamen, ten gevolge van dit heldhaftig beſluit, om het leven. — Inderdaad, zulke menſchen *verdienen* vrij te zijn; en, wanneer men bedenkt, dat zij bij dusdanige onverſaagdheid een' levendigen en vernuftigen geest bezitten, wordt men overtuigd, dat zij, éénS vrij zijnde, niet zullen in gebreke blijven, hunne plaats in de rij der meestbeſchaafde volken te hernemen.

DE CHINESCHE SCHOUWBURG.

De *Chinezen* hebben niets tot volkomenheid gebragt, het tooneel zoo min als de ſchilderkunst, de muzijk en andere kunſten, wier kindſche toeſtand kontrasteert met hunne ver-

ouderde beſchaving. Zou in het geſtel van den *Chineet* ook de natuurkundige oorzaak te zoeken zijn van deze ongeſchiktheid ter volmaking? Zonder twijfel, vindt men in de bewerktuiging van een' *Chineſchen* kop een zeer opmerkelijk verſchil met dien van een' *Europeër*. Deze *Aziaten* kunnen de *b* noch de *r* uitſpreken: zou de oorzaak hiervan zich alleen bepalen tot de geſteldheid van de kinnebakken? Zij hebben ſchier geen neus; hunne oogen hangen nederwaarts: deze afwijkingen van den menſchelijken *typus* ſtrekken voorzeker ten bewijze van andere, inwendige.

Zij willen geene ſchaduw, geenen afſtand in hunne ſchilderijen; zij beweren, dat de onvolkomenheden van het menſchelijk oog, hetwelk de dingen anders ziet dan zij werkelijk zijn, geene reden oplevert, om de voorwerpen der natuur op eene onvolkomene wijze voor te ſtellen. Een *Mandarijn*, het portret beſchouwende van Keizer CAM-HI, gemaald door den zendeling CASTIGLIONE, zeide, dat het waarlijk jammer was, dat eene zoo fraaije afbeelding bedorven was door eene vlek; en die vlek was de ſchaduw van den Keizerlijken neus!

De tooneelgezelſchappen in *China* hebben veel van onze (*Franſche*) troepen hansworſten; zij worden door de aanzienlijken in hunne huizen geroepen, wanneer zij feestvieren. Na vele door hen uitgeſtalde grimaſſen, kiest de voornaamſte der gasten uit de lijst der voorhanden zijnde ſtukken (*répertoire*) datgene, hetwelk hij het liefst zou willen zien ſpelen; maar het wordt eene onwelvoegelijkheid geacht, een ſtuk te kiezen, waarin een der perſonaadjen gelijken naam voert met een' der gasten.

Sinds de *Mantchoux-Tartaren* meesters zijn van het *hemelſche Keizerrijk*, draagt het treurſpel de kenmerken van hunne ruwe en krijgshaftige zeden. Eertijds heerschte de zang; thans doen zulks de gevechten en krijgsbewegingen. Maar in het zuiden, waar de veroveraars min talrijk zijn, is zulks minder in het oog loopend.

De bij ons aangenomene tijdsbepaling wordt niet vereischt in den duur van een ſtuk; het omvat ſomwijlen eene geheele Dynastie. Men doodt, men keelt op het tooneel; men veroorlooft zich duizend onbetamelijkheden, ten gevalle der *Hongs* en *Mandarijnen*. Deze lieden, zoo plegtſtatig, zoo afgepast in hunne manieren, ontſpannen hunnen geest met te lagchen over de laagſte kluchten.

Hunne komiſche ſtukken worden vervrolijkt door een' grappenmaker, die zich gewoonlijk meester maakt van de gan-

ſche oplettendheid der aanſchouwers. Wil hij een gewest gaan vermeesteren, hij gebruikt zijn' ſtok als paard, zweept regts en links, loopt driemaal het tooneel in 't rond, en wordt dan onderſteld ter plaatſe gekomen te zijn, waar zijn leger zal manoeuvreren. Moet hij eene engte doortrekken, eenige digt aan elkander geſlotene ſoldaten verbeelden terſtond de rotſen, tusſchen welke het leger doortrekt.

Zij hebben bovendien zinnebeeldige ſtukken. Een *Engelschman*, onlangs uit *China* teruggekeerd, verhaalt er dit van: Het laatſte ſtuk, dat vertoond werd, was eene groote Pantomime, die, af te nemen uit de ongemeene toejuiching, waarmede zij ontvangen werd, in de oogen der *Chinezen* een meesterſtuk van vinding en bewerking moest zijn. Dit zinnebeeldig ſchouwſpel, zoo veel ik er van heb kunnen begrijpen, verbeeldde het Huwelijk van den Oceaan met de Aarde. De Aarde vertoonde hare ganſche verſcheidenheid van voortbrengſelen en bewoners; draken, olifanten, tijgers, arenden, ſtruisvogels, eiken, pijnboomen en andere van allerlei ſoort. De Oceaan bleef niet achterlijk, maar ſtalde op het tooneel den ſchat van zijn rijk uit, in de gedaanten van walviſchen, dolfijnen, bruinviſchen en andere zeemonſters; hij vertoonde ook ſchepen, rotſen, ſchelpdieren, ſponsgewaſſen, koralen. Alle deze voorwerpen werden voorgeſteld door vermomde Acteurs, die hunne rollen op eene bewonderenswaardige wijze vervulden. Nadat deze beide regementen, Aarde en Zee voorſtellende, langen tijd afzonderlijk hadden rondgewandeld, elk een' cirkel vormende, vereenigden zij zich, en naderden gezamenlijk den voorgrond des tooneels, waar zij, na eenige krijgsbewegingen, zich regts en links ontſloten, om plaats te maken voor den walvisch, die alles ſcheen te bevelen. Deze naderde, zich kronkelende tot op den rand van het tooneel; vervolgens opende hij den bek, en ſpoot in den bak eene hoeveelheid waters, die verſcheidene vaten had kunnen vullen, maar ſchielijk verdween, door middel van gaten in den vloer ter lozing. Deze theatercoup werd uitbundig toegejuicht; en twee of drie Rijksgrooten, aan mijne zijde gezeten, maakten mij op denzelven opmerkzaam, als iets zeer belangrijks; ten zelfden tijde uitroepende: *Hao! koung hao!* (Heerlijk! voortreffelijk!)

DE STEM VAN HET GEWETEN; EEN VOORVAL UIT DE GESCHIEDENIS VAN DENEMARKEN.

De Graaf VAN RANTZAU was een der voornaamste oorzaken en medebewerkers geweest van de in hechtenis neming der Koningin MATHILDA, gemalin van Koning CHRISTIERN VII van *Denemarken*, en van den val en de teregtſtelling van haren gunſteling STRUENSEE. Weinig weken later, de hand niet willende leenen aan de verdere uitvoering der heerschzuchtige plannen van JULIA MARIA, 's Konings ſtiefmoeder, die haren eigen' zoon tot het regentſchap (bij CHRISTIERN's zedelijke en ligchamelijke onbekwaamheid om den ſchepter te zwaaijen) wilde opvoeren, verviel hij zelf in ongenade, en zag zich genoodzaakt, *Koppenhagen* te verlaten. De Graaf huurde een ſchip af, om zich naar *Elſeneur* en voorts naar *Warrenburg* te laten overvoeren. Alleen zijn kamerdienaar, ERNST genaamd, die te voren in dienst van STRUENSEE geweest was, vergezelde hem. Op die reize had het voorval plaats, hetwelk ik belangrijk genoeg geoordeeld heb, om door middel van dit geachte tijdſchrift aan ons publiek medegedeeld te worden. Ik heb het vertaald uit de *Franſche* overzetting, door den Heer J. COHEN, van het werk over de Noordſche Hoven (*), waarvan de *Engelschman* JOHN BROWN ſchrijver is. Het oorſpronkelijke werk niet bezittende, heb ik mij met het navolgen der *Franſche* vertaling moeten tevreden ſtellen.

Ziehier vooraf, wat in het gemelde werk aangaande het karakter van den Graaf VAN RANTZAU, D. I. bl. 171 en 172, te lezen ſtaat: Met zeer ſchoone hoedanigheden waren in hem groote ondeugden vereenigd. Zijne heerschzucht was niet minder geweldig dan die van STRUENSEE, en zijne zeden waren even losbandig als die van laatstgenoemden. RANTZAU benijdde STRUENSEE; hij dorstte naar wraak, en, om zich die wraak te verſchaffen, ging hij de palen der voorzigtigheid te buiten, en verbond zich met zijne doodvijandin (de Koningin-moeder JULIA MARIA, hier genoemd de ſlechtſte vrouw van geheel *Denemarken*). Bij deze gelegenheid toonde hij eene zwakheid, die hem alle aanſpraak op belangſtelling doet

(*) *Les Cours du Nord, ou Mémoires originaux ſur les Souverains de la Suède et du Danemarc.*

verliezen. STRUENSEE werd het slagtoffer van zijne baatzucht en laatdunkendheid; de Graaf VAN RANTZAU viel door zijne verkeerde staatkunde.

Nu volgt het verhaal van het voorval, hetwelk plaats had in den zomer van het jaar 1772. STRUENSEE en zijn vriend BRANDT waren in de lente van dat zelfde jaar geregt. (D. I. bl. 181.)

Onder zeil gegaan zijnde, scheen de Graaf VAN RANTZAU verdiept in gepeinzen. Het zien van het kasteel *Cronenburg* herinnerde hem MATHILDA en haar lijden; en, het zij dat hij zich aangedaan gevoelde over het lot der Koningin, of over het zijne, — want hij kon niet twijfelen, of hij ging voor altijd als een banneling weg, — een traan ontrolde zijne oogen. De Scheepskapitein al laverende een gang gedaan hebbende, die het vaartuig nader, dan een oogenblik te voren, bij *Koppenhagen* bragt, bevonden zich de reizigers juist tegenover de plaats, waar de overblijfsels van STRUENSEE en BRANDT (aan staken en op raderen vastgehecht) ten toon gesteld waren. Op dit gezigt beving den Graaf eene geweldige siddering; zijne gelaatstrekken teekenden angst en ontzetting. „Wend oogenblikkelijk!" riep hij, op een' forschen toon, den stuurman toe: „meent gij, „dat ik lust heb in het aanschouwen van de overblijfselen „dezer menschen?" Niet wetende, wat den Graaf zoo gramstorig maakte, antwoordde de schipper, dat het hem onmogelijk was, zijn' koers te veranderen, eer hij zekere hoogte bereikt zou hebben. RANTZAU, zich zijner zwakheid schamende, wierp den man een' dukaat toe, en ging naar beneden, waar hij, met het hoofd op de hand leunende, onbewegelijk en zonder een woord te spreken, zitten bleef. — De schipper was uit *Noorwegen* geboortig. Vernomen hebbende, dat de kamerdienaar van den Graaf zijn landgenoot was, liet hij hem den dukaat zien, en zeide: „Wat heeft uw' heer zoo doen sidderen, toen hij de ver„minkte leden van BRANDT en STRUENSEE zag? en „hoe kon hij mij gelasten te wenden, daar hij toch weten „moest, dat het mij, zonder nog een' gang te doen, niet „mogelijk zou zijn voort te komen, bij den wind, dien wij „hebben?" De bediende schudde het hoofd, maar antwoordde niets. De schipper vervolgde: „Misschien is het „herfengestel van uwen heer niet regt in orde; of (op zijn „hart wijzende) zou hier eenige onrust schuilen? Heeft hij

„ welligt medegewerkt tot het ellendig uiteinde van deze „ mannen? In dat geval zij hem de Heer genadig! Ik zou „ niet willen, dat mijne hand met hun bloed bevlekt ware; „ neen, dat zou ik niet willen om al de dukaten, die in de „ wereld zijn!" ERNST zag den ouden man oplettend aan, en vraagde hem in beider landstaal: „ Zijt gij niet PETER „ NIELSEN, die 's Konings leven gered hebt, toen hij, nog „ Kroonprins zijnde, eens in zee gevallen was?" — „ Ja," antwoordde de ſtuurman, „ die ben ik. Ik geloof waarach„ tig, dat de ſchelm BROCKDORFF (*) (God vergeve „ mij, indien ik den man onregt doe!) in den zin had, „ CHRISTIERN te doen verdrinken. Koning FREDRIK, „ (zijn vader) zaliger gedachtenis, gaf mij een handvol „ gelds, en beval, dat er voor mij gezorgd zou worden; „ maar niemand dacht daaraan, tot dat de jonge Koningin „ eens bij toeval hoorde zeggen, dat ik haren man eertijds „ het leven gered had. God zegene haar, en zij haar gids „ en haar behoeder! Zij ontbood mij, opdat ik haar mogt „ verhalen, hoe die zaak zich toegedragen had. Ik deed „ zulks op mijne, eenvoudige wijze. De ſchoone Koningin „ ſchudde het hoofd, als wilde zij zeggen: Ik weet wel, „ wat er op den bodem van dat alles ligt. Dit nu wist ik „ ook zeer goed; maar ik ſprak er niet van. Zij beval toen „ aan hare ſtaatjuffers, mij te zeggen, dat er voor mij „ gezorgd zou worden, zoodra de Koning, die toen in *En„ geland* was, terug zou zijn. Zij vatte mijne hand, en „ zeide aan haar kind, ook zoo te doen, uit dankbaarheid „ voor het redden van zijns vaders leven. Zij gaf mij eenig „ geld; want ik was zeer verarmd, door de gevolgen van „ ziekten en verſchillende ongelukken. Toen de Koning we„ der in het land was, liet hij mij inderdaad aan het paleis „ komen, en drukte mij de hand. Graaf STRUENSEE was „ tegenwoordig; hij was toen nog geen Graaf; het zou „ misſchien gelukkig voor hem geweest zijn, indien hij dit „ nimmer geworden was; hij was toen ſlechts de *Duitſche* „ lijfarts van den Koning. Ik ſprak zeer gebrekkig *Hoog„ duitsch.* Hij zeide mij, dat ik, mijn leven lang, honderd

(*) Van dit voorval, en van het deel, hetwelk BROCKDORFF (een uit 's Konings gevolg) aan het over boord vallen van den Kroonprins had, wordt melding gemaakt in de Noot 2. achter het gemelde IIde Deel. — *Vert.*

„ rijksdaalders (*écus*) 's jaars hebben zou, zoodat ik niet „ meer zou behoeven te werken of te varen. Ik viel op „ mijne knieën, om den Koning en de Koningin te bedanken; „ maar ik zeide, dat ik sterven zou, indien ik niet meer „ werkte en de zee verliet. Dit deed hen allen glimlagchen, „ en de Koning sprak: Mijn goede vriend, gij zult niet ster- „ ven, indien uw behoud van mij afhangt! Waarop dokter „ STRUENSEE (God zij zijner ziele genadig, en schelde „ hem zijne zonden kwijt!) hernam: Het zou misschien be- „ ter zijn, hem een scheepje ten geschenke te geven. — „ Dat is waar, zeide de Koningin; hij zal een schip heb- „ ben, en het jaargeld daarbij. — Ingevolge daarvan kreeg „ ik dit jagt, hetwelk, zoo als het reilt en zeilt, een ge- „ schenk is van de Koningin. Zeg mij nu, of niet ik en de „ mijnen reden hebben, om voor onze weldoenster te bid- „ den?" — ERNST was zoo getroffen door dit verhaal, dat hij geen woord uitbrengen kon; hij had STRUENSEE dik- wijls van dit voorval hooren spreken, maar den man, wien het betrof, nooit gezien. Wonderbare zamenloop van om- standigheden! De Graaf VAN RANTZAU, in ongenade ver- vallen, moest, voor altijd *Denemarken* verlatende, zich op een schip bevinden, door MATHILDA geschonken. De rei- zigers hadden op dat pas voor den wind; de onderstuurman hield het roer; de Graaf was nog beneden; de oude Kapitein en ERNST stonden op den voorsteven, zoodat de wind hunne woorden wegwoei. Het hart van den jongman was zoo vol, dat hij niet langer kon verzwijgen, dat hij de be- gunstigde bediende van STRUENSEE geweest was; dat hij nu den Graaf VAN RANTZAU diende, en dat deze zich aan boord van het jagt bevond. Deze ontdekking trof den grijsaard diep; want hij had tot op dat oogenblik den naam niet geweten van den heer, die zijn schip in huur had. „ Nu „ verwondert het mij niet meer," zeide hij met verontwaar- diging, „ dat zijn geweten hem wroegingen heeft doen „ gevoelen, toen hij de overblijffelen van de bewuste man- „ nen zag! Maar hoe is het mogelijk, dat *gij* in dienst ge- „ treden zijt van den verklaarden vijand, van den moordenaar „ van uwen heer!?" — „ Ik raakte alles kwijt," antwoordde ERNST, „ toen ik in de gevangenis geworpen werd, en er „ bleef mij geen vooruitzigt over, omdat ik noch tegen mijn „ meester, noch tegen de Koningin getuigen wilde. De „ Graaf VAN RANTZAU is goed en edelmoedig. Van mijne

„ getrouwheid hebbende hooren gewagen, en juist een' ka-
„ merdienaar noodig hebbende, nam hij mij in zijnen dienst,
„ en heeft mij sedert steeds met de uiterste inschikkelijkheid
„ behandeld." — „ God geve," hervatte de schipper, dat
„ zich uwe eerlijke ouders niet over u zullen behoeven
„ te schamen! Ik heb ze te *Bergen* zeer goed gekend, en
„ heb meer dan één goed glas wijn uit hunnen kelder gedron-
„ ken. Geloofd zij de Hemel, die met schande en ongenade
„ hem straft, die zoo veel kwaads aan mijne weldoeners ge-
„ daan heeft! Neem dezen dukaat," voegde hij er bij;
„ geef dien aan zijne Excellentie terug, en zeg hem, dat ik
„ alwat ik bezit aan de genen, wier val hij veroorzaakt
„ heeft, verschuldigd ben." — „ Gij bedriegt u ten opzigte
„ van 's Graven karakter," zelde ERNST. — „ Neen! ik
„ bedrieg mij niet," antwoordde de Kapitein; „ en zoo gij
„ hem zijn' dukaat niet wedergeven wilt, zie dan welk een
„ gebruik ik er van maak! (het geld in de zee werpende.)
„ Indien ik dat goud behield, zou het op mij en de mij-
„ nen den vloek des Hemels doen nedcrdalen!" Daarop begon
hij een lang betoog, om ERNST over te halen, den dienst
van den Graaf te verlaten; terwijl de jongman zijn best
deed, om hem te doen begrijpen, dat hij zich een te ongun-
stig denkbeeld van zijnen meester vormde. Toen men te
Warrenborg aankwam, had geen van beiden den anderen nog
overtuigd. De Kapitein beloofde, dat hij den rang des rei-
zigers niet zou bekendmaken, ten zij hij zelf geene geheim-
houding daaromtrent verlangde. Intusschen zwoer hij, ter-
wijl hij het voor den overtoge bedongene geld ontving, deze
som aan werken van liefdadigheid te zullen besteden, opdat
deze specie niet vermengd geraakte met zijn eerlijk geld!

De Graaf aan zijn' knecht gevraagd hebbende, hoe hij zoo
bedrukt keek, deed deze hem verslag van het gesprek, het-
welk hij met den ouden schipper gehad had, zonder evenwel
van de verwenschingen, welke NIELSEN tegen den Graaf
uitgesproken had, te reppen. Dit verslag was niet geschikt,
om RANTZAU op te beuren. Hij vroeg, of de schipper
hem herkend had, en zeide, toen hij een ontkennend ant-
woord ontving: „ Dat spijt mij; ik zou gaarne zijne trouw
„ en zijne belangeloosheid eens op de proef hebben willen
„ stellen. Ik heb hem een' dukaat gegeven, omdat ik hem
„ wat driftig bejegend had; welligt zou hij dien niet aange-
„ nomen hebben, zoo hij geweten had, dat hij hem van

„ den Graaf VAN RANTZAU had gekregen." — „ Zoodra „ hij dit gewaar geworden is, heeft hij hem in zee ge„ gooid," zeide ERNST. — „ Hoe nu!" hernam de Graaf gramstorig; „ zeidet gij niet, dat hij mij niet had herkend?" Toen verhaalde de kamerdienaar omstandig alwat er voorgevallen was. De Graaf was gevoelig getroffen over zoo sterk een blijk van afkeer. „ Zoo ben ik dan alreeds," riep hij uit, „ uit de zamenleving verbannen! Ik dool als KAÏN om! „ Aller menschen hand is tegen mij gekeerd!"

Het duurde een' geruimen tijd, eer RANTZAU zijne bedruktheid weder van zich af kon zetten. — Vóór zijnen dood had er eene soort van verzoening tusschen hem en Koningin MATHILDA plaats. — Op eene reize, welke hij door *Frankrijk* deed, werd hij te *Avignon* van het leven beroofd door een *Engelsch* Officier, die wraak wilde nemen van den smaad, door RANTZAU MATHILDA (die eene *Engelsche* Prinses was) in 1772 aangedaan.

IETS, RAKENDE DEN VERMAARDEN FLUITSPELER DROUET. (*)

(*Mémoires sur l'Impératrice* JOSÉPHINE, *Tome II. Bruxelles*, 1828.)

De Heer DROUET, een jonge *Hollander*, kwam te *Parijs*. De fluit op eene meesterlijke wijze spelende, vond hij echter aldaar duizend hindernissen om zich te laten hooren, waarvan echter het onderhoud van eenen vader en eene zuster afhing. Wij wilden hem voorthelpen, als een jongman, wiens ongeluk evenzeer als zijn talent ondersteuning verdiende. Wij verzochten gehoor bij de Koningin HORTENSE, en spraken haar over DROUET. Zij verzekerde ons, dat zij order zou geven, dat hij aan haar wierd voorgesteld; dat zij hem hooren wilde, en dat zij alles doen zou, om hem van dienst te zijn; dat hij intusschen een Concert moest aankondigen, voor hetwelk zij 80 biljetten wilde nemen. Zij hield woord; en

(*) Wij deelen deze bijzonderheid voornamelijk mede, om den Heer DROUET, of dezulken, die hem gemeenzaam kennen, in de gelegenheid te stellen, van zijne eer, zoo die in deze *Mémoires* te onregt werd beklad, te handhaven; hetgeen ons, als zijne landgenooten, die op zijn waarlijk ongemeen talent roemdragen, bijzonder aangenaam zijn zal,

aan haar was het, dat DROUET den ſpoedigen opgang had te danken, welken hij te *Parijs*, en vervolgens aan verſcheidene Hoven van *Europa*, verwierf. Hij bezit thans een groot vermogen, hetwelk hij eeniglijk aan HORTENSE verſchuldigd is. Doch misſchien heeft hij zulks, gelijk zoo vele anderen, reeds vergeten. Immers ik vernam naderhand, dat de Heer DROUET de belangſtelling niet verdiende, welke wij hem waardig dachten. Hij had, wel is waar, zijnen vader en zijne zuster bij zich; maar de een was zijn *knecht*, en de andere zijne *keukenmeid*. Een mijner bekenden, hem bezoekende, vond hem aan zijn ontbijt; zijne zuster ſtond achter zijn' ſtoel, *hem bedienende*, en zijn oude vader *poetſte zijne laarzen* in de zijkamer.

VOLTAIRE EN DE AARTSBISSCHOP VAN TOUL.

Uit de Staten van eenen Koning verdreven, wiens vertrouwde vriend hij was geweest, betrad VOLTAIRE wederom den *Franſchen* bodem. Gekrenkt door zijne ongenade, wilde hij in ſtille afzondering leven, en, daar juist het landgoed *Champagneux*, in *Lotharingen*, (tusſchen *Toul* en *Nancy*) te koop was, vervoegde zich VOLTAIRE deswege bij den Heer DE MARIZIEUX, Notaris te *Nancy*. De zaak had nagenoeg haar beſlag, en in de ganſche omſtreek ſprak men niet dan van den vermaarden man; de verſtandigen verblijdden zich, de *Tartuffes* waren ontſtuts. Op eens meldt zich de Heer DE KORAS, Aartsbisſchop van *Toul*, bij den Notaris aan. „ *Champagneux* zal verkocht worden?" — „Ja, „ Monſeigneur! Een beroemd man wil het koopen." — „Het „ is een goddelooze." — „ Dat gaat mij niet aan, Mon„ ſeigneur!" — „ Maar het gaat *mij* aan, Mijnheer! en gij „ zult den beroemden man zeggen, dat ik niet *wil*, dat „ hij *Champagneux* bewone." — „ Gij zult hem dat toch niet „ kunnen beletten." — Ja wel, ja wel! Ik doe hem in den „ ban." — „ Daar zal hij om lagchen." — „ Dat weet ik. „ Waarachtig, *ik zelf zou daar om lagchen!* Maar — de wijn„ ſtok zal bevriezen, de hagel zal den oogst ter nederſlaan, „ droogte zal de velden doen verdorren, en ik zal den boe„ ren toeroepen, dat de met den ban geſlagene hun al dat „ onheil berokkent. Weldra zult gij *Champagneux* en deszelfs „ eigenaar door de vlam zien verteren..... Heer Notaris,

„ zeg dat mijnentwege aan den beroemden man!" — VOLTAIRE kwam op den bepaalden dag, om het contract te teekenen; wanneer de Heer DE MARIZIEUX hem zijne ontmoeting met den Aartsbisschop verhaalde. „ God behoede „ mij," riep VOLTAIRE uit, „ dat ik mijzelven aan de „ moord- en brandzuchtige woede eens geestdrijvers, of aan „ den dolk eens sluipmoordenaars zou blootgeven!" — VOLTAIRE verrrok terstond, en begaf zich naar *Ferney*.

EEN PAAR KODDIGE STALEN VAN DESPOTIEKE LIBERALITEIT.

Toen BONAPARTE zich tot Consijl *ad vitam* wilde doen benoemen, hield een *Fransch* Generaal, aan het hoofd zijner troepen, deze rede: „ Kameraden! Men is voornemens, den „ Generaal BONAPARTE tot Consul voor zijn leven te be„ noemen. De gevoelens zijn vrij, volmaakt vrij. Intus„ schen moet ik u waarschuwen, dat ik den eersten, die „ niet voor het levenslange Consulaat stemt, voor het front „ van het Regement zal laten doodschieten. Leve de Vrijheid!"

Terwijl SANTANDER, in *Nieuw-Grenada*, liberale beginselen voorwendde, oefende hij aldaar een onbepaald gezag uit. Er werden dienvolgens een aantal vlugschriften tegen zijn bewind heimelijk verspreid. Van een derzelven kwam hij den auteur op het spoor, deed hem voor zich komen, en sprak hem aldus aan: „ Gij waant dan, dat, dewijl gij in „ eene Republiek leeft, gij het regt hebt, alles te bekelen; „ dat het u vergund zij, de openbare meening te bederven, „ door de daden des Gouvernements aan te randen? Naar„ dien het slechts woorden zijn, die u tot dwaling gebragt „ hebben, wil ik mij wel verledigen, u weder op den regten „ weg te helpen. Verbeeld u, dat gij in *Turkije* zijt, en „ dat ik de Sultan ben, die u, wanneer het mij behaagt, „ op staanden voet kan laten opknoopen. Prent u dit ter „ degen in het geheugen, en gedraag u daarnaar."

TER WAARSCHUWING VAN PLEITZIEKEN.

(*Gazette des Tribunaux*, 22 Nov. 1828.)

In *Engeland* liepen onlangs eenige schapen op het erf van een' pachter, en verslokten er eenige appelboomen. De scha-

de werd begroet op een guinje (*f* 12 - 60); maar de man eischte 30 (*Eng.*) schellingen (*f* 18 - :). De eigenaar dier schapen weigerde dezelve, en bragt de zaak voor het Hof van het Graafschap. Zij werd naar dat van 's Konings bank verwezen, waar een bewijs werd afgegeven tegen den pachter voor 7 guinjes (*f* 88 - 1), en voor de loopende onkosten à 127 pond st. (*f* 1524 - :). Zijne meubelen werden daarvoor in beslag genomen, en verkocht voor 70 p. st. (*f* 840 - :). Daarenboven beliepen de onkosten van de getuigen, welke hij voor de Assises had doen dagvaarden, en die van zijnen Procureur, voor de eersten à 19 pond st. (*f* 228 - :), en voor den laatsten à 70 pond st. (*f* 840 - :). Voeg hierbij, dat de pachter, ten einde zich naar de gevangenis van 's Konings bank, waar hij thans in hechtenis zit, te begeven, verpligt geweest is, eene reis van 150 mijlen af te leggen!

OPMERKELIJKE GETUIGENIS, RAKENDE DE JEZUITEN.

De Markiezin DE POMPADOUR schreef, naar luid haarer *Mémoires*, aan den Aartsbisschop van *Parijs*: „Wat uwe *Jezuiten* aangaat, men behoort hen over te laten aan de „regtvaardigheid der Parlements; hunne Societeit is de geesel geweest der Koningen en der Staten, die hen geduld „hebben. Een man, die hen wel kende, zeide onlangs, „dat zij niets goeds verrigt hadden, dan alleen, dat zij den „kinabast uit *Peru* hebben medegebragt. Men moet dus de „koorts hebben, om die lieden te beminnen!"

WIE ZAL KEIZER ZIJN?

(*Eene echte Anekdote*, volgens ANCELOT.)

De Overste MOURAVIEW, een der voornaamste zaamgezworenen, op het eind des jaars 1826, in *Rusland*, stond voor het front zijns Regements, en hield eene vurige rede tot zijne soldaten, ten einde hen over te halen, om eene *Republiek* te helpen oprigten. „Ja, ja," sprak een oude Onderofficier, uit de linie voortredende, „wij willen terstond „*Hurrah, de Republiek!* roepen; maar zeg ons vooraf, wie „Keizer zijn zal?" — „In eene Republiek bestaat geen „Keizer," antwoordde de Overste. Thans wendt zich de On-

derofficier tot het volk, en zegt: „ Wij zullen geen Keizer „ hebben! Nu ziet gij het klaar, dat de Overſte den ſpot „ met ons drijft!"

ONTZETTENDE BEREKENING VAN FRANSCHE ELLENDE.

(*Coup-d'oeil ſur la miſère volontaire, par M.* LAFOREST.)

Arme Bedelaars in *Frankrijk*	5,000,000
Dieven van beroep	130,000
In de Gevangenisſen en Hospitalen	150,000
Ontſlagene Galeiboeven	11,464
Ontſlagene Gevangenen	7,896
Daglooners, Kinderen van Bedelaars zonder toevlugt	60,000
Bijzondere perſonen, zonder bekende middelen van beſtaan	2,000,000
	8,359,360

De berekening *en gros* van jaarlijks geſtolen gelden wordt, dooreen, ten minſte op twee millioenen geſchat; en het onderhoud der ellendigen te zamen op vijftig millioenen!

ONTVANGSTEN DER VOORNAAMSTE PARIJSCHE SCHOUWBURGEN IN SLECHTS TWEE MAANDEN (NOV. EN DEC. 1828.)

Porte St. Martin.	Fr. 124, 426
Cirque Olympique (het Paardenſpel)	„ 120, 955
Variétés.	„ 114, 334
Théâtre de Madame	„ 110, 425
Nouveautés.	„ 92, 424
Opéra.	„ 86, 311
Opéra Comique.	„ 83, 786
Gaité.	„ 70, 433
Théâtre Français.	„ 64, 413
Vaudeville.	„ 54, 782
Ambigu.	„ 53, 593
Odéon.	„ 25, 487
	Fr. 1,001, 369

ANDWOORD AAN MIJNEN VRIEND N. N., OVER ZEKER GESCHRIFT VAN DEZE ONZE DAGEN.

Wat zit gij, als van kracht beroofd,
Te treuren, met een hangend hoofd
En haarloos hair en flappe handen?
Wat zwoegt, wat bijgt uw borst naar lucht,
Omdat gij vuile lasterzucht
Uw' letterarbeid aan ziet randen?

Bezie toch, bid ik, van nabij,
Wat pijl u trof, en wie het zij,
Die u zoo vinnig aan komt basfen....
Misschien een ijdle knaap, ontbloot
Van rede en tucht, ter naauwernood
Des meesters roede en plak ontwassen.

Vermetelheid, door waan geteeld
Bij zelfzucht, en door trots geftreeld,
Is vaardig in het oordeel vellen;
Maar mag het vonnis, dat zij ftrijkt,
Waarvan 't onzinnige ftraks blijkt,
Des wijzen mans gemoed ontftellen?

Stuift niet fomwijl, verwoed van zin,
Een zwijn ten rijken lusthof in,
En werpt omveer hamel en ftoten,
En fpaart noch bloem- noch balfemplant,
Maar fcheurt die af met fellen tand,
En kneust het al met fnuit en pooten?

Welligt ook fchond u 't muikgebroed,
Dat, in zijn' driesten-euvelmoed,
En ftaat en ftaatsvorm aan durft randen,
En, onder fchijn van vrijheidszucht,
Zich vijand toont van orde en tucht,
En wetten fcheidt voor flaffche banden:

Dat ras, dat voortholt onbefuisd,
Zelfs Vorst en 's Vorften Raad verguist,
Van alle deugd en trouw verbasterd.

Doch dan gedijt het u tot eer,
Bij alwat braafheid mint, hoe meer
U zulk een ſnood geboeſte laſtert.

Hier zien we een, die, berooid en kaal,
Met ſchimpen en ongure taal,
Den grooten hoop, ſteeds wuft van zinnen,
Vermaakt en ketelt voor hun geld,
Om voor den honger, die hem kneld,
In oneer ſchandlijk brood te winnen.

Ginds een, uit zijn geboorte-oord
Verbannen, 't zij om diefſtal, moord,
Of bankbreuk, 't zij om oproer kraaien,
Die nu, betaald door vreemde hand,
In ons gezegend Nederland,
Met liegen, tweedragt poogt te zaaien.

Daar vindt ge een boef, weleer verknocht
Aan 't Korzikaanſche wangedrocht,
Toen plaag van in- en opgezeten,
Die thands (zoo 't heeten moet) voor regt
En vrijheid, als een Roland, vecht,
En pocht zelfs op een rein geweten.

Ginds ſluipt een huichelaar herom,
Verkocht aan 't ſchuim van 't Prieſterdom,
Die, veinzend voor Gods eer te branden,
Met Satans loosheid werkt en woet,
Den dwang ten dienst, om 't vrij gemoed
Op nieuw te ſlaan in kloosterbanden.

Is 't dan wel vreemd, dat, in 't geſnap
Dier eervergeten broederſchap,
Vooral gezonde letterkennis,
Die zorgvol ſchijn van wezen ſchift,
En 't rijk van 't ware en ſchoone ſtift,
Niet veilig is voor hoon en ſchennis?

Schepp' nijd, ſchepp' domheid daarmit vreugd,
Gemeen en baardelooze jeugd
Moge onbedachts meé ſnaterbekken;

Wie niet verblind is, kon terſtond,
Van d'aanvang af, den waren groud
Dier helſche pogingen ontdekken.

Broodſchrijver, kloosterknecht, en zij,
Die, bij de leus van *vrank en vrij*,
's Lands onafhanklijkheid belagen,
't Heeft al één wit, een zelfde doel,
Om, door hun onderling gewoel,
Het rijk der duisternis te ſchragen.

Laat gij u dan niet, door gehuil
Van onweersvogel, raaf en uil,
Verbluffen, noch van moed berooven,
Strijk voor geen boosheid immer zeil....
Verdienſte zinke eens onder peil,
Zij haalt met glans het hoofd weêr boven.

1828. S. I. Z. WISELIUS.

BIJ HET EINDE VAN 1828.

Niet als de lente bloemen ſpreidt
In 't donzig weidengroen,
En Zefir dartlend ſpelemeit
Door 't bottend tuinplantſoen;
O neên, niet als de leeuwrik zingt,
Het beekje murmlend vliet,
De bloedſtroom vlug door de aders ſpringt
En heel ons *zijn* geniet;
O dan niet — op een' lentedag —
Verlaat ons hier het Jaar,
Gelijk een vriend na 't feestgelag,
Met bloemen in het haar.

Maar doodsch en eenzaam, woest en koud
Ligt alles ſtervend neêr;
De ſtorm giert huilend door het woud,
En 't ijs verſtart het meer;
De nevelnacht omfloerst het licht;
Een doodskleed dekt het veld,
En 't harte ſluit zich krimpend digt,
Van ijziger bloed doorweld;

O dan eerst, ſomber, ſtil, verlaat
Ons, hier in 't Noorden, 't Jaar,
Gelijk een vriend uit 't ſterfhuis gaat
Van 's dierbren doodenbaar.

Dus ernſtig, plegtig brenge ons lied
Aan 't Jaar den afſcheidsgroet!
Een luide juichtoon voegt hier niet,
Of dartlende overmoed.
De ſtorm, die losbarst om ons heen,
De mist, die 't al verzwart,
Der armen klagt en noodgeween,
't Benaauwt ons alles 't hart;
En angſtig ſtaart de onwiſſe blik
De duistre Toekomst aan,
Die, zóó omſtuwd van nacht en ſchrik,
Daar aanrolt op haar baan.

Wat bergt dat dreigend ſpookgevaart'
In zijn' ontzetbren ſchoot?
Omſluit het heil en vreugd voor de aard',
Of brengt het ramp en dood?
Gij ziet het, Zon! die 't al doorgloort;
Gij, God! die 't verst geſlacht
Reeds vloek of zegen ſpreken hoort
Voor 't geen dit Jaar ons bragt;
Gij ziet reeds, hoe het ſchandmerk gloeit,
Door 't kroost hem ingebrand,
Of de eerkroon, die zijn kruin ombloeit,
Gereikt door Clio's hand.

Maar wij, kortzigtig kroost der aard',
Wij wachten 't angſtig af,
Of 't ons geleidt ten rozengaard,
Of heenſleurt naar het graf;
Of 't ſchoon de zege rijpen doet,
Waar 't Christenbloed voor vloot;
Of Mecca's Maan verhoogt in gloed
En ſchrikbaar vlammenrood;
Of 't dwazen wegſchopt van den troon,
Te lang door hen ontwijd;
Dan of 't, ook om der wijzen kroon,
Het floers der dwangzucht ſpreidt.

Onzeekre Toekomst, bang verfchiet!
Wat pijnt ge ons martlend af!
Een troost flechts blijft ons: God gebiedt,
En goed is 't, wat Hij gaf!
Hij, de eeuwge Bron van Regt en Licht,
Hij fchut ze ook hier op aard';
En, dekt ze ook foms een nevel digt,
Dra is hij opgeklaard;
Hij heft den dwazen foms ten troon,
Opdat hij dieper ftort',
En duldt een fnet op 's wijzen kroon,
Opdat ze eens reiner word'.

Tot Hem dus ftijgt de bede omhoog,
Nu 't Jaar in 't niet verdween!
Hij hoort ze, van Zijn' Hemelboog,
Door ftorm en nooddaag heen.
O God! brei uit, brei uit langs de aard'
De Vrijheid, 't Licht, het Regt;
Verpletter, wie heur vlugt bezwaart,
En wie heur lagen legt!
Uw gunst dale op Europa neêr,
Bevruchte er 't Christenbloed;
Dat 't Kruis, zeeghaftig als weleêr,
Rijze uit den purpervloed!
Op Neêrland vloeije Uw heilftroom af,
Op Vorst en volk te zaam;
En vrijheidshoed en koningsftaf
Blijv' daar, tot aan der eeuwen graf,
Vereend en zonder blaam!

A. BOXMAN.

OP EEN' ONWAARDIGEN STAATSDIENAAR.

„ Tot loon van al mijn dienst, zie ik mij dan verftooten.
„ Wat onregtvaardigheid! Ziedaar het lot der Grooten!
„ Ik offerde alles op ...." *Vergeet flechts niet, Mijnheer,*
Dat gij daarander zelf uwe opgeöfferde Eer!

In dit N°. *Mnem.* bl. 78, reg. 15, staat *Warrenburg*, lees *Warrenborg*.

MENGELWERK.

DE INVLOED DER HUISELIJKE DEUGDEN OP HET GELUK DER MAATSCHAPPIJ EN VAN DE WERELD.

Door

H. VAN LOGHEM.

De maatschappij bestaat uit een aantal huisgezinnen; de bevolking der aarde, met uitzondering van die woeste stammen, alwaar eigenlijk nog geene zamenleving gevonden wordt, uit eene menigte dier maatschappijen. Ieder burger heeft derhalve eenen onmiskenbaren invloed, niet alleen op de grootere of kleinere, maar ook op het geheel. De gemeenschap van de onderscheidene natiën met elkander is van lieverlede meer en meer uitgebreid geworden; en, niet minder dan de voortbrengselen van den grond, gaan ook verlichting en beschaving, deugden en ondeugden van de eene op de andere over. Ieder lid van een huisgezin werkt op de bewoners der aarde, in evenredigheid der verschillende betrekkingen, en strooit zaden uit, die kiemen, opschieten en vruchten dragen. Hoe gelukkig mag men dan eene maatschappij, in eenen ruimen of meer beperkten zin, niet noemen, waarin die huisgezinnen de kweekhoven van het goede en edele zijn, en waar het telgje tiert, dat, eenmaal tot ceder opgegroeid, alom eene weldadige schaduw zal verspreiden; hoe gewigtig is derhalve niet de invloed van eenen enkelen op het geheel!

Dezen gering achten, zal, voorzeker, niemand, die, deugden en gebreken opmerkende, van de uitwerkselen tot de oorzaak opklimt. Immers, gelijk aan den stroom, die door een aantal zamenvloeijende beken wordt gevormd, bestaat ook de bevolking uit eene menigte zamenlevende leden; gelijk het zoete of brakke van het water van den aard van datgene, wat denzelven wordt toege-

voerd, afhangt, zoo ook bepaalt de zedelijkheid dier leden de mate van die, welke wij bij dezelve aantreffen. Ongetwijfeld hebben handel met, en betrekkingen op vreemden, naar gelange der onderscheidene omstandigheden, nu eens een' meerderen, dan weder een' geringeren invloed op eene natie; maar, wanneer zij niet door andere volken overweldigd en onder het juk gebragt wordt, vormt deze, met eenige wijzigingen, zichzelve. De maatschappij ontvangt hare burgers uit de kweekhoven der huisgezinnen; het telgje heeft voorzeker iets van den stam, uit welken hetzelve ontsproot; de takjes zijn reeds vroeg, het zij dan in eene goede of verkeerde rigting, hier meer, daar minder, geleid geworden, wanneer het in den gemeenen tuin wordt opgenomen: en wie zoude dan het belangrijke van de gesteldheid der sappen en dier leiding voor de maatschappelijke vruchten kunnen voorbijzien? De maatschappij sticht, maar op reeds gelegde grondslagen. De eerste akkerlieden hebben gezaaid; zij moet kweeken en wieden; en wèl haar, vindt zij op den jeugdigen akker den tierenden halm; wee haar, moet zij gestadig het onkruid bestrijden: want dit laatste, reeds diepe wortelen geschoten hebbende, wordt nimmer volkomen uitgeroeld. Zoo onschatbaar zijn dan voor haar de huiselijke deugden. Dit zal ons nog duidelijker, door de meer opzettelijke beschouwing van eenige dezer, blijken.

De matigheid. Is het niet de slaaf der onbeteugelde zinnen, welken de zamenleving een aanmerkelijk gedeelte van hare rampen te wijten heeft? Deze verteert dikwerf in éénen dag, wat voor maanden moest dienen, en zinkt welhaast met vrouw en kinderen in de nijpende armen van het gebrek; gene gaat zich telkens in het genot van bedwelmenden drank te buiten, stoort hare rust, en bevolkt de gevangenissen. De zedeloosheid ent eenen scheut van haren gifboom op de reeds bedorvene jeugd, en welhaast verspreidt zich de besmetting; ja, van lieverlede vreet een kanker in, dien zelfs de afsetting der bedorvene leden niet stuiten kan. Maar de jongeling,

die in het ouderlijk huis geleerd heeft matiglijk te genieten, zich het overtollige te ontzeggen, zijne driften en lusten te breidelen, brengt, wanneer hij de zamenleving intreedt, eenen zegen voor haar mede. Aanzienlijk of gering zij dan zijn vermogen, hij vergenoegt zich met de vruchten van hetzelve, of die van zijnen arbeid, en legt, is het mogelijk, op. Hij oefent zich met eene zorgende gade in het sparen, en hun kroost wordt reeds vroeg in die kunst onderwezen; gij vindt hem nimmer daar, waar de zwelger voorzit en men het blozen ontleert; hij geeft aan anderen het voorbeeld van orde en geregeldheid, dat meer dan lessen vermag; dikwerf houdt het den onbedachten op de glibberige baan der vermaken terug, en redt de onschuld der ligt verleide. Dat voorbeeld heeft de weldadige strekking, om de weelde, die van lieverlede toeneemt, het merg der volken verteert, en eene vruchtbare bron van uitspattingen en misdrijven is, te beteugelen, en de maatschappij voor haren ondergang te behoeden. Ja, voorzeker is zij aan een aantal van zulke wijzen en edelen de mate van welvaart en geluk, welke zij mag genieten, grootendeels verschuldigd.

Arbeidzaamheid. De ledigheid is der pest gelijk, die verwoest en besmet; de kweekschool van het lage en verachtelijke; de onzalige bron der armoede. De maatschappij moet hare leden voeden, en heeft derhalve eene voortbrengende kracht noodig, om in de behoeften van allen te voorzien: en, wat moet er dan van haren akker worden, wanneer zij voor het bearbeiden van denzelven geene genoegzame handen vindt? Maar onschatbaar zijn voor haar de jongeling en het meisje, die, door de weldadige zorg der ouderen gevormd, den onschatbaren tijd leerden waarderen, de vereischte kundigheden voor eenig beroep of bedrijf verkregen, op die baan allengskens voortgingen, en, wanneer zij eenmaal leden van dezelve worden, berekend zijn, om hun bestaan en dat van hunne huisgezinnen te verzekeren, en, als eerwaardige vaders en moeders, den alles regelenden schepter te voeren. Het gevoel van pligt wordt sterker, naar mate wij den-

zelven langer en meer gemoedelijk hebben betracht; de lust tot eene zaak ontleent zijn onderhoud van de voortreffelijkheid der vruchten, wier waarde wij leerden kennen; de gewoonte houdt ons op den weg, dien wij, van onze jeugd af aan, bewandelden; het geoefende, eindelijk, is een waarborg voor het welgelukken der ondernemingen. Ja, voorzeker, in het land, waar handel, kunsten en wetenschappen bloeijen, zijn de zaden dier onschatbare planten onder het ouderlijk dak uitgestrooid geworden.

Zeden en Kieschheid. Zijn het niet de zeden, waarvan de maatschappij hare duurzaamheid moet ontleenen; is het niet de deugd, die al het goede en edele bevorderen, haar in het worstelperk met de rampen staande houden, uit den nood redden moet. Waar bestond immer eene natie, tot in het hart door de zedeloosheid bedorven, die niet eindelijk uit de rij der volken werd gewischt; waar bleef het dierbaarst kleinood voor den redelijken mensch, de Vrijheid, in zoodanigen Staat bewaard? Wordt de medoogenlooze drijver daar niet, in zekere mate, noodzakelijk, waar de burger schier beneden het dier zonk, en men elkanders geluk, als het ros, dat zijnen teugel heeft afgeworpen, hollende, verwoest? En vanwaar zal het volk die zedelijkheid ontleenen, wanneer dezelve niet eene vrucht der opvoeding is? Maar, van de vroegste jeugd in de huisgezinnen gekweekt, wint zij met elken dag aan in kracht, wordt van lieverlede een meer vermogend schild tegen de verleiding, zuivert het hart, leert naar beginselen handelen, en levert allen de bouwstoffen voor den tempel der deugd. Niet gemakkelijk lokken de Sirenen den jongeling, aldus gevormd, in hare netten; als eene rots zal de maagd, op dezen weg geleid, den ellendeling afwijzen, die hare onschuld belaagt; werken zullen beiden door hun voorbeeld; aantrekken door de tooverkracht van het goede; verbindtenissen vormen, waarbij het schoone zich met het edele vereenigt, om het voortreffelijke voort te brengen; der maatschappije een kroost schenken, geschikt om dien tempel allengs te volmaken.

Gebrek aan kieschheid in de zamenleving is de eerſte trap tot haar verderf. Men gewent zich aan het aanſchouwen van het afzigtelijke, en zoo ook aan dat van het onbetamelijke; de knaap, dien men geenen eerbied voor de onſchuld heeft ingeboezemd, zal gedurig die teedere bloem beleedigen; en zij, die van jongs af aan niet leerde, voor haren fluijer zorg te dragen, loopt gevaar denzelven eindelijk geheel af te leggen. Maar, reeds vroeg door de overtuiging geleid, dat het uitwendige de ſpiegel van het hart moet zijn, onachtzaamheid nimmer den verleider lokken, voorkomen, houding, gebaren en geſprekken den ſtempel der zuiverheid dragen moeten, wordt die kieschheid eene ſchutsgodes der deugd. Wanneer de maagd zich zoodanig in de maatſchappij vertoont, dan houdt zij den losbandigen van den aanval terug, redt menige, die gevaar loopt van te ſtruikelen, werkt vermogend op het algemeen, en bevordert dien geest van eerbaarheid, welke eene borstwering tegen de verleiding is.

Wilt gij voor dit alles bewijzen, verplaatst u dan met uwe verbeelding naar het Zuiden, en hoe verder gij op dien weg voortgaat, zoo veel te meer zullen dezelve u in het oog vallen. Daar, helaas! zijn de huisgezinnen geene kweekſcholen der deugd; daar behoort de echt zedelijke opvoeding niet tot de verdienſten der ouderen; daar leert men den lust niet beteugelen, maar doet denzelven integendeel door het verleidend voorbeeld meer en meer ontvlammen; daar zijn, dikwerf reeds vóór hunne intrede in de maatſchappij, de handen van den knaap voor den arbeid bedorven, de fluijer der maagd gevallen en het ſchild der ſchaamte verbroken. En hoedanig is het in die gewesten met het maatſchappelijk geluk geſteld? Zit de losbandigheid aldaar niet op den troon; is het doelloos vlinderleven er niet het hoogst geroemd genot, niet het *far nienſe* eene ingekankerde en voor den ſtaat verderfelijke gewoonte geworden; ſpeelt er de ſchandelijke geestelijkheid niet met het karakterloos volk, terwijl zij de kiemen der zedelijkheid verwoest;

is er, eindelijk, het aanroepen der onſchatbare vrijheid niet ſchier eene misdaad geworden?

Gelukkig Vaderland! Ja, gij hebt uwe gebreken en vlekken; maar een groot aantal edele huisvaders en huismoeders vormen, in de ſchaduw van hun dak, leden voor den ſtaat, wier zeden uwe grondzuilen zijn, wier ijver de welvaart lokt, wier verlichting en beſchaving uwen roem bevorderen, wier armen de ſtormen trotſeren, en ons de onwaardeerbare gaaf van den Hemelſchen Vader, die der Vrijheid, verzekeren. O, mogt deze uwe voortreffelijkheid boven zoo vele andere volken tot op den laatſten naneef overerven!

Liefde. Kan de maatſchappij niet, dan door de zucht van hare leden om elkanders geluk te bevorderen, bloeijen; worden derzelver vereenigde krachten, om dat doel te bereiken, vereischt; moet ieder haar die offers brengen, waardoor de algemeene geest gevormd, het ſchoone, nuttige en edele daargeſteld kunnen worden; moet het *eigen ik* voor de belangen van *het algemeen* zwichten: wat heeft zij dan te wachten van de kweekelingen dier huisgezinnen, alwaar de liefde niet woont? Zal het kind, welks hart niet van dankbaarheid voor de zorgende ouders gloeit, immer de weldaden der algemeene moeder erkennen; de broeder, wiens lust het niet is, het geluk der zuster te bevorderen, voor hen waken en zwoegen, op wie hij eene minder naauwe betrekking heeft? Zullen zij zich aan het heil der geringere ſtanden wijden, die geene goedwilligheid ten aanzien der ondergeſchikten hebben geleerd; dienſten bewijzen, wanneer dit voor hen in het huisgezin geen genoegen, geene behoefte geworden is? Voorzeker neen. Maar aan die zonen en dochteren, welke, aan de hand van voortreffelijke leidslieden, den weg der liefde bewandelen en hare geurige vruchten kennen leerden; wier genot het reeds vroeg was, de tranen af te droogen en de lachjes uit te lokken; die dubbel genoten, wanneer zij dat genot met hunne dierbaren en dienstbaren deelen mogten; die zich door de ondervinding overtuigden, dat geen oogst zoo gezegend is als die van het

weldoen; die, eindelijk, met alle de leden des gezins in het kleine een geheel vormden, zoo als de maatschappij in het groote behoort te zijn, — aan dezen is zij haren voorspoed verschuldigd. Zij zijn het, die hunne medemenschen als bloedverwanten, hunne landgenooten als broeders en zusters beschouwen; die men te allen tijde gereed vindt tot raden, helpen, ondersteunen en redden; die onophoudelijk bezig zijn met het onkruid der luiheid uit te roeijen en den arbeidzamen werk te verschaffen, zich der weduw aantrekken en het weesje voeden. Zij zijn het, aan welke de zamenleving verlichting en beschaving te danken heeft; die den bloei der kunsten bevorderen, de beoefenaars der wetenschappen in hunne vlugt schragen, en de domheid uitdrijven. Zij zijn het, die de ondeugden verbannen, den misdadigen, door de toovermacht der liefde, verbeteren, en de gevangenissen ledigen. Zij zijn het, eindelijk, die, door vermogen, les en voorbeeld, de jeugd voor God, de deugd en het vaderland vormen, alles veil hebben voor het geluk van hetzelve, en, moet het zijn, voor dien dierbaren grond op de laatste borstwering sneven. Ja, uit de kweekelingen van zoodanige huisgezinnen werden eens die groote mannen en vrouwen, wier roem onsterfelijk is.

Godsdienst. Wat moet van eenen Staat worden, waar deze niet heerscht, om het hart voor het goede en edele te stemmen, de onstuimige driften te beteugelen, den voortgang der zedeloosheid te stuiten, de misdaden voor te komen, alle krachten in het brandpunt der liefde te vereenigen? Maar, met dien Godsdienst van het hart; met die verlichting, welke van denzelven afstraalt, en op geenen anderen veiligen en duurzamen grond rusten kan; met die beschaving, het heerlijk gevolg der veredeling; met die goedwilligheid, welke deze bevordert in dat groote gezin van broeders en zusters, door zijnen invloed bezield: hoe gelukkig moet daar de zamenleving niet zijn! En nu, waar zullen zulke verdienstelijke leden voor haar gekweekt worden, is het niet onder het ouderlijk dak? Wie, behalve de vaders en moeders, kunnen het goede

zaad, van het wiegje af aan, in het hart ſtrooijen; wie, op ſchoot en knien, de eerſte ſpruitjes zorgvuldig gadeſlaan; wie, met eene zoo zachte en geene wonden veroorzakende hand, wieden, ſnoeijen en leiden? Wie zijn zoo geſchikt, om elkander den lust voor het zalig weldoen, door de kleine dienſten, in te boezemen, als de jongeling en het meisje, in dezelfde ſchool onderwezen, door dezelfde liefde gevoed? Waar leert men den Algoede hartelijker bidden voor het geluk der dierbaren, innliger, vuriger danken voor Zijnen zegen? Waar is de traan, bij lief en leed, eene behoefte, als daar? Waar, eindelijk, wordt men aan de dienstvaardigheid zoo gewoon, als onder de leiding van wijze, liefderijke en godsdienſtige ouders? Zulke leden voor de maatſchappij zijn onſchatbare juweelen. Zij trachten alles te vormen, zoo als zij gevormd werden; zij gaan voor, en vinden navolgers, omdat de echte glans dezen lokt; zij zijn berekend om mede te werken tot de zegepraal van het goede, en bereid om hetzelve te bevorderen; bij hen woont de ware verlichting, de onwaardeerbare vrucht van den redelijken Godsdienst; voor hunne oogen hangen de nevelen van het bijgeloof niet, en zij ligten broederlijk de ſchillen van die der zwakkeren af; zij, eindelijk, leven minder voor eigen geluk, dan vóór dat van anderen. De ſtorm der hartstogten wordt door de kalmte van den bedaarden geest vervangen, wanneer de maatſchappij zich op een aanzienlijk aantal van zoodanige leden mag beroemen; de luidruchtige tooneelen der ongebondenheid maken dan plaats voor het ſtil en Godewaardig genot van den gemoedelijken Christen; de ellendige verleide doet ons daar niet ſidderen voor den blik der wanhoop, en de lagchende onſchuld behoudt hare rozen. De veredeling gaat voort van trap tot trap; en voorzeker ziet de Hoogſte Liefde met welgevallen op die vereeniging van Hare echte kinderen neder.

Moed bij Tegenheden. Deze behooren tot de huishouding der Natuur, en zijn, in meerdere of mindere mate, onafſcheidelijk van elk gezin en elken Staat. De eenige

beukelaar tegen dezelve is de vaste geest, welke zijne kracht van het onwrikbaar vertrouwen op den Algoede ontleent; zonder dezen, zonder het taai geduld, dat den ſtroom eenen onbezwekenen tegenſtand biedt, ſleept de laatſte ons mede. Mannen en vrouwen derhalve, die van de jeugd af aan nu en dan met rampen te worſtelen hadden, en aan de hand der zorgende ouderen die leerden beſtrijden, door aanhoudende inſpanningen het dagelijksch brood te verdienen, de wonden, hun door het lot geſlagen, te heelen, de welvaart te lokken en aan te kweeken tot eenen ſtam, wiens takken het gezin overſchaduwen; zoodanige mannen en vrouwen zijn voortreffelijke burgers en burgeresſen voor de maatſchappij. Terwijl deze den moedeloozen, die voor het gewigt dier tegenheden, waar ſtandvastigheid had kunnen redden, bezweek, met haar merg moet voeden, geven zij een voorbeeld, dat weldadig op anderen werkt, de ſluimerende krachten opwekt, en over den onſpoed leert zegevieren. Waar weelde de armen heeft verſlapt, ſpannen zij de ſpieren weder, en nieuw leven ſtroomt door de aderen; waar de ſtrijd hagchelijk is, heeft de ondervinding hen met een adelaarsoog toegerust, dat, op welken afſtand ook, de middelen ter redding weet te ontdekken; waar, eindelijk, de noodſtorm loeit, en alles ſchijnt verloren te zijn, is het hunne vastheid, welke den Staat behoudt. Zij, die mannen, zijn dat leger, hetwelk uit geene ſoudenieren beſtaat, maar deszelfs loon in het overwinnen der gevaren vindt; onbekwaam, om eenen Ceſar te volgen, maar altijd gereed, om zich, als de Leonidasſen en Deciusſen, op te offeren. Die vrouwen redden de bedrukte moeders, vormen de handen der behoeftige jeugd voor den weldadigen arbeid, en leeren door haar voorbeeld, wat de kunne, die men zwak noemt, maar dikwerf den man in zedelijke kracht en grootheid overtreft, vermag.

Tot hiertoe hielden wij ons alleen bezig met de beſchouwing van den invloed der huiſelijke deugden op het geluk der afzonderlijke maatſchappijen: laat ons thans

nog aan dien, welken deze op dat van andere volken uitoefenen, eenige oogenblikken wijden.

Het liefderijk doel van den verhevenen Schepper, om de bewoners der aarde door den band der broederlijke liefde te verbinden en allen tot elkanders heil te doen medewerken, is voor het opmerkzaam oog onmiskenbaar. De Hoogste Wijsheid maakte aan hetzelve het belang en de behoeften der redelijke schepselen dienstbaar; en de werking van die prikkels vertoont zich alom. Ook de arbeidzaamste heeft zijnen broeder noodig: want de grond levert niet overal gelijke vruchten op; de volken verwisselen de voortbrengselen van den hunnen; de handel heeft eene gemeenschap tusschen deze geopend; de nimmer rustende geest van denzelven is allengs tot die landen doorgedrongen, wier bestaan vroeger zelfs niet werd vermoed; en met elken dag breidt zich de kring van dezen, in zijne vlugt door de kunsten en wetenschappen geschraagd, verder uit. Niet slechts voert hij de voorwerpen van noodzakelijkheid, voor gemak en weelde, maar ook de bloemen der eersten, het licht der laatsten rond; het Zuiden deelt in den oogst van het Noorden, en het nijvere Westen geeft met woeker weder, wat het Oosten schonk. En zouden dan, bij die gemeenschap en reeds naauwere betrekkingen, ook de deugden en ondeugden van de onderscheidene volken niet overgaan? Wat hebben die van Europa van elkander niet al overgenomen; hoe vele planten van den Britschen grond vinden wij niet in Noord-Amerika en den Indostan; wat zaalde Holland niet in onderscheidene gewesten der wereld; hoe veel onkruid, uit het bijgeloovig Spanje oorspronkelijk, bedekt niet het land, nu aan deszelfs ijzeren schepter schier ontwrongen! Wat zullen wij niet eens van onze kennis, van onze zeden, van onze gebreken naar het binnenste van dat werelddeel overbrengen, welks zoomen wij pas overschreden hebben; wat, eindelijk, ontvingen de eilanders, over de Stille Zuidzee verspreid, niet reeds van ons; welken invloed zullen wij niet verder op hunne zedelijkheid, op hunne gebreken, op hunne geheele vorming hebben!

Niet toch de gewoonten slechts van zeelieden en handeldrijvenden, niet alleen het levend voorbeeld van het edele of lage, dat zij geven, bevorderen die overneming, maar ook de uitvinding, welke wij aan den onsterfelijken KOSTER te danken hebben, verplaatst den bewoner van den eenen aardgordel weldra met zijne gedachten op het tooneel van den anderen; en zoo worden dan onophoudelijk de deugden meer vruchtbaar, het gif der zedeloosheid meer besmettelijk. Ontzettend en verrukkelijk denkbeeld tevens! Ons voorbeeld werkt mede, om onze broeders en zusters gelukkig of rampzalig te maken.

o, Mogt gij dit alles nimmer vergeten, Ouders! bij de opvoeding van uwe kinderen; Burgers! in het maatschappelijk leven; Vorsten en Bestuurders! aan het hoofd der Staten geplaatst! Mogt gij u beijveren, om het goede met onvermoeide hand uit te strooijen, het onkruid te verdelgen, trouw op den akker, u door den Hemelschen Vader aangewezen, te werken, voor het geluk van uzelven, van uwe dierbaren, van het vaderland, van de menschheid te zorgen! Mogt gij dit vooral, geliefkoosd Nederland! dat door uwe nijverheid, door uwe trouw, door uwe standvastigheid, door uwe menschenliefde, door uwe vorderingen op de baan van verlichting en beschaving, van kunst en kennis, zulke schitterende voorbeelden aan anderen gaaft; mogt eenmaal het nageslacht van ons, mijne Landgenooten! getuigen: „Ook zij waren hunne voortreffelijke Vaderen waardig!"

IETS TOT KARAKTERKENNIS VAN KEIZER NICOLAAS I.

Ten jare 1816 deed hij, als Grootvorst, eene groote reis, op welke hij ook *Engeland* bezocht. Een trek van goedhartig- en weldadigheid verzelde zijnen eersten stap op het *Engelsche* grondgebied. Hem ter eere werd, bij zijne aankomst te *Dover*, het geschut gelost. Een karrepaard werd daardoor schuw, holde door de straten, en viel dood neder. De Grootvorst vernam zulks, en

zeide: „Daarvan ben ik de onſchuldige oorzaak;" terwijl hij den eigenaar eene rijke ſchavergoeding deed toekomen.

Nederigheid, praalverſmading, huiſelijke teederheid kenmerken zijne Hofhouding. Hij is Echtgenoot en Vader, gelijk dit onze WILLEM is. Dikwijls rijdt hij, zonder eenig gevolg, met zijne Gemalin in eene ligte, door hemzelven beſtuurde kabriolet; dikwijls ook wandelt hij met haar alleen; zoo ziet men het Vorſtelijk paar vaak op de *Newa*-kaai te zamen, en alsdan ſpreekt hij elk, dien hij kent, minzaam aan. De opvoeding der vijf kinderen, met welke zijn echt gezegend is, ademt denzelfden geest. Het oudſte zoontje, thans 10 jaren tellende, wandelt, met een' ſpeelmakker van zijne jaren, die met hem wordt opgevoed, bij het ſtrengſte weder, bloot in zijne uniform, of rijdt in eene ſlede op een' tijd, dat zich elk in zijnen mantel wikkelt, en lacht en ſchertst vol moed en levenskracht, en knikt allen minzaam toe, die hem groeten.

's Keizers werkzaamheid is voorbeeldig. Reeds ten 7 ure verſchijnt de Generaal DIEBITSCH, en arbeidt tot 9 ure met hem. Elk Minister heeft zijnen bepaalden tijd in de week, waarop hij een naauwkeurig verſlag te doen heeft. Den Senaat bezoekt de Keizer zeer dikwijls. Ten een ure verſchijnt hij op de Parade. Daarna wandelt of rijdt hij op boven vermelde wijze. Van 3 tot 4 ure houdt hij het middagmaal. Des avonds arbeidt hij wederom, in zijn kabinet, met de Ministers of Geheimſchrijvers. Dit duurt gemeenlijk tot 10 ure, wanneer het Keizerlijk gezin zich ter ruste begeeft.

Van zijne arbeidzaamheid zoo wel, als regtvaardig- en menschlievendheid, ſtrekke nog ten bewijze, dat, naar zijne verordening en volgens een door hemzelven ontworpen beſtek, hem geregeld eene lijst van alle gevangenen gewordt, waarop derzelver namen, de oorzaken, de duur hunner gevangenſchap vóór en ná hunne veroordeeling, naauwkeurig moeten vermeld ſtaan. Bij het doorloopen van die lijst wordt vaak door hem het vonnis

verzacht, wanneer die gevangenschap reeds lang vóór de vonnissing is ingegaan, of ook het bespoedigen der uitspraake aanbevolen. Hoe veel zegen deze maatregel, in een Rijk als *Rusland* vooral, aanbrengt, behoeft geen betoog.

DE ONDERGANG DER JANITSAREN.

(Uit R. WALSH, *Reize van Konstantinopel door Romelie, het Balkan-gebergte, Bulgarije, Wallachije, Zevenbergen en Hongarije*; van welk belangrijk *Engelsch* werk eerestdags eene *Nederduitsche* vertaling, bij den Boekhandelaar BRIJBRINGER, het licht zal zien.)

De regerende Sultan heeft veel karaktermatige overeenkomst met PETER DEN GROOTEN; dezelfde vastheid in zijne ondernemingen, dezelfde kracht in de uitvoering, dezelfde onbuigzame gestrengheid in het doorzetten van eenig ontwerp. Gelijk PETER, konde hij de heerschzucht zijner lijfwacht niet verdragen; en, gelijk PETER zich van zijne *Strelitsen* bevrijdde, wilde MAHMOUD zich van zijne *Janitsaren* losmaken.

Reeds lang had de *Turksche* Regering het ontwerp gekoesterd, hare krijgsmagt aan *Europesche* tucht te gewennen. SELIM beproefde zulks, nevens andere verbeteringen, welke deze verlichte *Turk* poogde in te voeren; maar zijne onderdanen waren nog niet rijp daarvoor, en hij viel, als een offer van de woede zijner *Janitsaren*. De *Griekse* opstand, echter, had nu elken nadenkenden van het noodwendige dezer maatregels overtuigd, dewijl men zag, dat het *Egyptische* krijgsvolk de *Europesche* tucht had aangenomen, en daardoor, hoewel veel zwakker dan de *Turksche* krijgsmagt, in staat gesteld werd, den staat der zaken in *Morea* geheel van gedaante te doen veranderen. Sultan MAHMOUD besloot, de proef nog eens te wagen. Zoo de *Janitsaren* hunne toestemming gaven, dan wilde hij hen door zijn, aan de nieuwe tucht gewone, krijgsvolk in bedwang houden; maar hen geheel verdelgen, zoo zij er zich tegen kantten. Nadat hij zich eerst van de medewerking van eenige der belangrijkste staatspersonen had verzekerd, bragt hij zijn ontwerp tot rijpheid, en ging daarop tot de uitvoering over.

Hij begon met het meerendeel der *Janitsaren*-hoofden, door welaangebragte geschenken, door beloften, door bedreigin-

gen, door heimelijke ter doodbrenging der wederſpannigen, tot medewerking te brengen. Om echter van dezelve te zekerder te zijn, en hun den terugkeer onmogelijk te maken, vorderde hij van hen eene ſchriftelijke verklaring van hunne billijking zijns voornemens, en van hun beſluit, om zijne oogmerken te bevorderen. Zij kwamen met den Sultan overeen, 150 man uit elke *Orta* te leveren; en men ontbood *Egyptiſche* Officieren, welke reeds in den *Europeſchen* wapenhandel onderrigt en geoefend waren, om de nieuwe manſchap in denzelven te onderrigten en aan krijgstucht te gewennen.

De *Turken*, gelijk alle onwetende volken, hechten meer gewigts aan woorden dan aan zaken, en men moest hen gevolgelijk in dit opzigt om den tuin leiden. De Regementen, welke SELIM voorheen wilde herſcheppen, werden *Niſam dſchedid*, of de nieuwe inrigting, genoemd; en reeds de bloote klank, welke eene nieuwigheid tegen oude gebruiken aankondigde, had het volk daartegen vooringenomen. Deze naam, welke een kwaad voorteeken opleverde, werd diensvolgens thans ter zijde geſteld; dezelfde zaak kreeg een' tegenovergeſtelden naam, *Niſam attiek*, de oude inrigting, en het krijgsvolk was tevreden. Men verklaarde bovendien, dat er alleen van de herſtelling eener oude verordening van SOLIMAN DEN I ſprake was. Aldus ging, in deze meening, alles zeer bedaard zijnen gang, en de ſoldaten kwamen geregeld op, bij de wapenoefeningen.

Zoo ver was men reeds gekomen, dat de 15 Junij 1826 tot eene algemeene monſtering werd bepaald. De Sultan, de *Ulema's* en de Ministers wilden daarbij tegenwoordig zijn, en op de *Etmeidan* zouden de exercitiën plaats grijpen. Dit is een zeer groot plein, bijkans in het midden der ſtad, hetwelk altijd ten dienſte der *Janitſaren* ſtrekte, en voor de groote wapenſchouw verbreed en ingerigt werd. De naam beteekent, woordelijk, *vleeschplaats*. De toegang tot dezelve is door eene hooge poort, en daar tegenover ziet men een gebouw, met een opſchrift in groote *Turkſche* letteren: *Dit is de plaats, waar den* Janitſaren *vleesch wordt toegedeeld*.

's Daags te voren kregen de onderſcheidene afdeelingen bevel, aldaar te verzamelen, en zich te oefenen, om de krijgsbewegingen voor den Sultan des te vaardiger te kunnen volbrengen. Thans bemerkten de ſoldaten voor het eerst, dat zij juist *dat* zouden verrigten, hetwelk zij beſloten hadden tegen te werken. Een *Bairaktar*, of Standaarddrager, zelf ver-

wonderd, dat dit denkbeeld nu eerst bij hem opkwam, riep overluid: „Wel, dat is immers geheel hetzelfde als de *Russische* exercitiën!" Een ander voegde er nevens: „Nog veel erger!" Een lewendig gevoel van misnoegen begon, onverwachts, zich te openbaren. Met oogmerk om hetzelve te onderdrukken, deed de *Aga*, der *Janitsaren*, wien men zulks meldde, een' der morrenden een streng verwijt; terwijl een ander van eenen *Egyptischen* Officier, onbedacht, een' slag in het aangezigt ontving. Dit scheen het sein tot eene algemeene losbarsting des gevoels te zijn. Alle krijgstucht hield nu op, en al de bijeenverzamelde troepen geraakten op eens in beweging. Zij verdeelden zich in de straten, plonderden en beleedigden allen, die hen ontmoetten, en het oproer werd zoo algemeen, dat de Policie niet eens beproefde, hetzelve te stuiten. De *Aga* had zich voornamelijk gehaat gemaakt, als een ijverig voorstander van het nieuw ontwerp. Een troep muiters begaf zich naar zijn huis, om hem te vermoorden. Hij had nog even tijd, om te ontkomen; maar zijn *Kiaja*, of Luitenant, werd gedood, en alles, wat het huis bevatte, vernield. In hunne woede gingen zij zelfs zoo verre, dat zij eene plaats schonden, door den *Turk* steeds hoogelijk geëerbiedigd; zij drongen in den Harem, en beleedigden en beschimpten zijne vrouwen.

De Keizer was op dien tijd te *Beschiktasch*, ongeveer een uur opwaarts aan den *Bosforus*. De *Aga* der *Janitsaren*, de Grootvizier en de overige Ministers begaven zich oogenblikkelijk derwaarts, en meldden hem het voorgevallene. Naauwelijks hadden de Ministers de *Porte* (het paleis des Grootviziers, het middelpunt der staatzaken) verlaten, toen de muiters daar verschenen. Eene ontzettende volksmenigte had zich bij hen gevoegd, en, om gemeene zaak met het gepeupel te maken, verscheurden de nieuwe soldaten hunne uniformen, en traden die, in de straten, met voeten. Zij plonderden het paleis, roofden alwat eenige waarde had, en vernielden de Archiven, in welke, naar hunne meening, het oorspronkelijke der nieuwe instelling bewaard werd.

De *Janitsaren* legden thans eene vastberadenheid aan den dag, welke zij alleen in den uitersten nood openbaren. Het eerste, wat mij, bij mijne komst te *Konstantinopel*, in het oog viel, was een regt smerige kerel, in eene lederen buis gekleed, geheel met blikken sieraden bedekt, en met eene van riemen gevlochtene zweep in de hand. Hem volgden twee even

zoo zonderling uitgeruste knapen, die eene ſtang op de ſchouders droegen, aan welke een groote koperen ketel hing. Zij zetteden eene hooge borst, terwijl zij de hoofdſtraten doortrokken, en iedereen ging hun ijlings uit de voeten. Bij nader onderzoek vernam ik, dat het de ſoepketel eener afdeeling van *Janitſaren* was, welke in hooge eere gehouden wordt. Soep is bij de *Janitſaren* een zoo uitſtekend iets, dat het Hoofd derzelven *Tſchor-Badſchi*, of Soepuitdeeler, heet. Hun ketel is vanhier hunne eigenlijke banier, welke het ſein tot eene ſtoute onderneming geeft, zoo dikwijls zij zich vertoont. Deze ketel werd nu plegtſtatig naar de *Etmeidan* gebragt, midden op het plein omvergeworpen, en weldra waren 20,000 *Janitſaren* rondom denzelven verzameld.

Het beſliſſende oogenblik was thans gekomen, door den Sultan evenzeer gevreesd als gewenscht, en hij ſtelde nu terſtond al de middelen te werk, welke hij voor dusdanig voorval in gereedheid had gebragt. Eerst zond hij aan den *Aga-Pacha* en den *Topdſchi-Baſchi*, of Hoofd der Artillerij, geheimen last, om zich met hunne magt gereed te houden, wanneer hunne tegenwoordigheid mogt vereischt worden. Vervolgens riep hij zijnen Raad bijeen, en ſchetſte hun den toeſtand der *Janitſaren*, den geest des oproers, die hen bezielde, en hunne ongeſchiktheid, om te gehoorzamen; hij verklaarde hun zijn beſluit, om of zonder hunnen invloed te regeren, of naar *Azië* over te ſteken, en *Konſtantinopel* en *Europisch Turkije* aan derzelver noodlot over te laten; en ſloeg hun eindelijk, als een' maatregel van dringende noodzakelijkheid, voor, de *Sandak-Scheriff*, of de heilige vaan des Profeets, op te ſteken, opdat alle goede *Mohamedanen* zich om deze banier konden ſcharen. Deze voorſlag vond algemeenen bijval, en er werd terſtond bevel tot de uitvoering gegeven.

Dit geheiligd overſchot, hetwelk men voor MOHAMED'S broek uitvent, wordt alleen bij de plegtigſte gelegenheden te voorſchijn gebragt, en het was ſinds 50 jaren te *Konſtantinopel* niet gezien. Men haalde het uit de Keizerlijke ſchatkamer, en bragt het naar de Moskee van Sultan ACHMED over (*). De *Ulema* en *Softa* gingen vooruit, en de Sultan

(*) Deze is bij de *Etmeidan* gelegen, en is de ſchouwplaats van plegtige optogten van het Hof. Derwaarts be-

volgde met zijnen ganschen Hofstoet; terwijl allen gedeelten uit den *Koran* lazen. Openbare uitroepers, of *Fella's*, werden uitgezonden, om alomme bekend te maken, wat er gebeurd was, en weldra was de plegtige boodschap door de geheele stad verbreid. Dit was, zoo 't schijnt, een schrandere trek van staatkunde, waardoor de Sultan op eens het vooroordeel en de getoolswoede des ganschen volks naar zijne zijde deed overslaan. Naauwelijks was de tijding algemeen bekend, of duizenden verlieten van alle kanten hunne huizen, en sloten zich, met woeste geestdrift, aan den feestelijken trein. In de prachtige Moskee gekomen, plaatste de *Mufti* de vaan op het spreekgestoelte, en de Sultan sprak den vloek uit over allen, die in gebreke bleven, zich om die vaan te verzamelen. *Aga-Pacha's* krijgsvolk kwam nu van den *Bosforus* optrekken, en de *Topdschi-Baschi* plantte zijn geschut bij de *Jali-Kosk*, digt onder de muren des Serails. De *Galiondschi*, of matrozen, en de *Bostandschi*, of tuinlieden, waren desgelijks gereed en gewapend; en alzoo scheen alles even welvoorbereid als welaangelegd te zijn. Eenig krijgsvolk, wel is waar, dat zich bij de *Janitsaren* had gevoegd, was verderop geland, maar slechts weinig in getale; en het was blijkbaar, dat de zaak der muitelingen zeer slecht stond.

Nu werden vier Hoofdofficieren naar de *Etmeidan* gezonden, om den *Janitsaren* de vergiffenis des Sultans aan te bieden, ingevalle zij hunne eischen opgeven, hunne dwaling erkennen, en terstond uiteen wilden gaan. Deze opeisching werd, gelijk men verwachtte, met verontwaardiging verworpen. De ondervinding van eeuwen had hun geleerd, dat zij slechts bij hunne vorderingen hadden te volharden, om voldoening te erlangen. In deze overtuiging bragten zij terstond de vier Officieren om hals, die genoodzaakt geweest waren, hen tot onderwerping te vermanen. Zij eischten, op een' beslissenden toon, dat de Sultan voor altijd zijne ontwerpen tot nieuwigheden opgeven, en hun den Grootvizier, den *Aga-Pacha*, den *Aga* der *Janitsaren*, alsmede NEDSCHIB-*Effendi*, den *Egyptischen* zaakgelastigde, zoude overleveren, ten einde hen, als schenders der oude Rijksgewoonten, te straffen. De Sultan vroeg nu den *Sheik-Islam*, of het hem geoorloofd was, oproerige onderdanen met geweld tot onder-

geeft zich de Sultan met zijnen Hofstoet op de twee groote *Bairam*-feesten, om het gebed der vaste te verrigten.

werping te noodzaken. De *Sheik* beantwoordde zulks toeſtemmend. „Welaan," ſprak de Sultan, „geef mij dan een *fetwa*, die mij geregtigt, hen te dooden, wanneer zij wederſtand bieden!" Dit geſchiedde, en — het werd volbragt.

De *Aga-Pacha* had intuſſchen 60,000 man bijeengebragt, op welke hij zich konde verlaten, en kreeg nu terſtond bevel, de *Janitſaren* met geweld ten onder te brengen, hetgeen hij zonder beraad volvoerde. Hij omſingelde de *Etmeidan*, waar zij allen, met veel gedruisch en in een' digten drom, zich verzameld hadden, zonder dat zij den maatregel, die hen bedreigde, ſchenen te duchten; en velen hunner werden hunnen hagchelijken toeſtand niet gewaar, vóór dat een moorddadig ſchrootvuur uit het geſchut der *Topdſchi* hen begroette. Zeer velen werden op de plaats gedood, en de overigen weken naar hunne barakken, welke in de nabijheid gelegen waren. Zij bleven echter alle voorſlagen tot overgave verwerpen, en, om hen te verdrijven, moest men de barakken in brand ſteken. Toen zagen de bewoners van *Pera* de vlammen aan onderſcheidene plaatſen op gene zijde van den oever opgaan, en, opdat niemand zoude ontſnappen, werden ook de barakken, gelijk de *Etmeidan*, met geſchut omringd. Onafgebroken werd er geſchoten. 't Is onmogelijk, zich iets ſchrikkelijkers te verbeelden, dan de toeſtand, waarin zich de ongelukkige *Janitſaren* thans bevonden. Terwijl de gebouwen boven hunne hoofden brandden, werden de muren door het kanon vaneengereten en verbrijzeld, en puinhoopen en brandende balken bedekten de rampzaligen, wier geheele verdelging was beſloten. Geen hunner werd nu meer lijfsgenade aangeboden of toegeſtaan. De brand en de donder des geſchuts hielden den geheelen dag aan. De *Janitſaren*, hoewel overvallen en niet voorbereid op wederſtand, verweerden zich met de woede en onverſchrokkenheid der vertwijfeling. De *Aga-Pacha* werd gekwetst; vier paarden werden hem onder het lijf gedood, en zijn volk leed zwaar. Eindelijk nam de wederſtand een einde, toen niemand meer over was, in ſtaat om wederſtand te bieden. Het vuren verflaauwde — het zweeg; de vlammen doofden, en den volgenden morgen vertoonde zich een allerontzettendst ſchouwtooneel — brandende puinhoopen, in bloed gebluscht; eene ongehoorde maſſa van verminkte lijken en rookende aſche!

Gedurende de twee volgende dagen bleven de ſtadspoorten

gesloten, met uitzondering van één enkele, welke de getrouwe *Moslems*, van alomme toestroomende, binnenliet, die der heilige vaan hunne hulde kwamen betoonen. Men zag hen bij geheele scharen aankomen, met den *Imam*, of Priester, aan het hoofd. Het voornaamste overschot der *Janitsaren*, welke het bloedbad op de *Etmeidan* ontgaan waren, werd op deze wijze ingesloten, en onophoudelijk gejaagd en verdelgd. De straten zoo wel, als de barakken, waren overal met lijken bedekt. Intusschen mogt geen *Christen*, onder welk voorwendsel ook, binnen *Konstantinopel* komen; maar, hoezeer beide gedeelten slechts door eene smalle gracht gescheiden zijn, heerschte echter te *Pera* de volmaaktste rust. Het volk kocht en verkocht, deed zijne gewone bezigheden, en zou wellig van de ontzettende geboortepijn aan genen oever niets geweten hebben, zoo niet de opstijgende vlammen en de donder des geschuts het zulks verkondigd hadden.

Het ten toon stellen der *Sandak-Scheriff* bragt eene ontzaggelijke volksmenigte naar *Konstantinopel*. Het was voor de geloovigen een even zeldzame als heilige aanblik, en menigeen hield het voor even verdienstelijk, zich denzelven te verschaffen, als het bezoeken van het graf des Profeets. De Sultan vertoonde zich, al dien tijd, in de kleedij des nieuwingerigten krijgsvolks, en, in stede van zijn gewone gevolg van *Janitsaren*, verzelden hem de *Seymen*, *Topdschi* en *Kromberadschi*, bij het bezoeken der Moskeën. Overal werden de *Nisam*, of kenteekenen der *Janitsaren*, afgeschenrd en met voeten vertreden. Men had dezelve aan zeer vele poorten en wachthuizen in de stad gehecht, waar zij de uitgebreide magt en het gezag der krijgsheden verkondigden, aan welke zij toebehoorden. Op den volgenden dag sprak de Sultan den vloek uit tegen de *Janitsaren* in het algemeen; verbood, derzelver naam te noemen, of zelfs zich eene toespeling op hen te veroorloven, en gaf, plegtstatig, aan zijne nieuwe troepen den naam van *Asakiri Mohammeditsch*, of Krijgsmagt van MOHAMMED. In den avond werden openbare uitroepers naar alle wijken der stad en voorsteden gezonden, om de hersteide rust aan te kondigen.

Het getal der omgebragte *Janitsaren* wordt verschillend begroot. Behalve die op de *Etmeidan*, in de barakken en op de straten omkwamen, werden er velen in de huizen, of waar men hen vond, gevangen genomen en heimelijk ge-

worgd; en men meent, dat niet één van den talrijken hoop, die zich bijeen vond, is ontkomen. Men weet, dat alle Officieren zijn gedood, behalve eenige aanvoerders van hoogen rang, die de partij des Sultans hadden gekozen. Verscheidene dagen achtereen waren karren en ander voertuig in beweging, om de misvormde lijken weg te halen, en dezelve in de haven en den *Bosforus* te werpen. Hier bleven ze, tot dat ze, bij de verrotting boven komende, weder op de oppervlakte dreven, en in de zee van *Marmora* voortgestuwd werden, van waar de springvloeden ze dikwijls in stilwater voerden. De oppervlakte was met groote, rottende klompen bedekt, door welke booten, en zelfs schepen, zich somtijds gestuit zagen; en zoo vertoonde zich, bijkans in hetzelfde oord, werkelijk, wat, naar de schildering des Dichters, de schepen van XERXES bejegende, die door de ligchamen zijner eigene krijgslieden werden opgehouden —

Cruentis
Fluctibus, ac tarda per densa cadavera prora.

GÖTHE'S VROEGSTE LEEFTIJD (1749—1765) GESCHETST DOOR H. DÖRING.

JOHANN WOLFGANG GÖTHE werd op den 28 Augustus 1749 te *Frankfort aan den Mein* geboren. Door onhandigheid der vroedvrouw kwam hij voor dood ter wereld, en niet dan na zeer vele vruchtelooze pogingen gelukte het, het levensvonkje weder te doen opwakkeren. Dit voorval, dat zijnen ouderen grooten angst kostte, gedijde zijnen medeburgeren tot groot voordeel, naardien GÖTHE's grootvader, J. W. TEXTOR, daaruit aanleiding nam, om te bewerken, dat een vroedmeester aangesteld, en het onderwijs der vroedvrouwen ingevoerd of vernieuwd werd. Deze grootvader van moederszijde bekleedde den post van Regter, de hoogste waardigheid in het rijksstedelijk bestuur van *Frankfort*. Hij was een deftig, in zijne zaken zeer ijverig man, die weinig sprak, en van een zeer koel gestel. Zijn studeervertrek zoo wel, als alles, wat hem omringde, was hoog ouderwetsch. In zijne boekerij bevonden zich, buiten regtsgeleerde werken, niet dan eenige reisbeschrijvingen. Zijn geliefkoosde verblijf in ledige uren was een tuin achter zijn huis, en de teelt van vruchten en bloemen ging hem schier even

na ter harte als zijne ambtsbezigheden. GÖTHE's vader was een lakoniek ernstig man, bijzonder leer- en weetgraag, eerlijk van grondbeginselen, maar angstig gehecht aan gebruiken en gewoonten. Hij had zijne jeugd gesleten op het *Coburgsch* Gymnasium, zich aldaar taalkennis, en wat verder tot eene geleerde opvoeding betrekking heeft, verworven, daarna te *Lzipsig* zich op de regtsgeleerdheid toegelegd, en was eindelijk te *Gietsen* gepromoveerd. Zijne Dissertatie: *Electa de additione hereditatis*, wordt nog altijd door regtskundigen met lof aangehaald. Om zijne vorming te voltooijen, deed hij eene reis door *Duitschland* en *Italië*. Maar zijn plan, om, na zijne terugkomst, een' ondergeschikten post in zijne geboortestad waar te nemen, en wel zonder emolumenten, mits men hem denzelven zonder ballotage opdroeg, sloeg, tot zijn groot verdriet, vlak. Offchoon zulks strijdig was met wet en gebruik, vermeende hij deze onderscheiding te verdienen, van wege zijne bekwaamheid en goeden wil. Bij het afslaan dus van dit zijn aanzoek verzeide hij het, immer ergens eenigen post aan te nemen. Om zulks voor het vervolg onmogelijk te maken, wist hij zich de hoedanigheid van Keizerlijken Raad te bezorgen, welke den Regter en de oudste Schepens der stad, als een' bijzonderen eertitel, vergund werd. Hierdoor stond ook hij gelijk met de eerste stedelijke regeringsleden, en konde men hem geene ondergeschikte bediening opdragen. Zijne tijdelijke omstandigheden veroorloofden hem, als een privaat persoon te leven, en zich, op eene genoegelijke en nuttige wijze, nu met tuinarbeid, dan met onderscheidene studiën, of ook met het onderwijs zijner kinderen bezig te houden, welke echter meest vroeg stierven, zoodat alleen onze GÖTHE en zijne zuster CORNELIA overbleven. Bij dit onderrigt, alsmede bij andere gelegenheden, vertoonde hij nu en dan eene gemelijke luim, waarbij hij zijne huishouding als een' Staat beschouwde, wijl hem het stadsbestuur ontgaan was, en viel alsdan niet zelden zijner opgeruimde, bekwame en goedhartige vrouwe zoo wel, als zijnen kinderen, zeer lastig.

De ouders van GÖTHE bewoonden een oud huis, hetwelk eigenlijk uit twee aaneengetrokkene woningen bestond. Een trap, als van eenen toren, geleidde naar met elkander niet verbondene vertrekken, en het ongelijke der verdiepingen werd door trapjes verholpen. GÖTHE en zijne jongere zuster waren het liefst in de groote benedenkamer, welke, nevens de deur, van een groot houten traliewerk was voor-

zien, hetwelk onmiddellijk op de straat uitkwam. Vrolijke speelkameraden vielen hem ten deel in de, tegenover hem woonende, drie gebroeders VON OCHSENSTEIN, die hem dikwijls plaagden, en hem eens tot den moddwil verleidden, om een groot aantal pannen en tegels van het latwerk op de straat neder te slingeren; terwijl hij, met kinderlijke vreugd, in de handjes klapte, wanneer deze hem een aanmoedigend: „Nog meer!" toeriepen. De achterzijde van het huis (boven welks ingang aan de straat eene *Lyra* met eene ster, een profetisch zinnebeeld als 't ware, zich bevond, welke laatste GÖTHE nog in zijn wapen voert) had, vooral uit de bovenste verdieping, een zeer aangenaam uitzigt over eene groote oppervlakte van naburige tuinen, die tot aan de stadsmuren zich uitbreidden; maar een vrij hooge tuinmuur scheidde den knaap van dit zoo nabijgelegen Paradijs. Op de tweede verdieping was een vertrek, door GÖTHE's vader de tuinkamer genoemd, dewijl men het gemis van eenen tuin aldaar door eenige gewassen aan het venster had pogen te vergoeden. Daar was, toen GÖTHE opwies, zijn geliefkoosde, wel niet sombere, maar toch het verlangen naar meer opwekkende verblijf. Immers, over de genoemde tuinen en stadsmuren en grachten, aanschouwde men de schoone, vruchtbare vlakte, welke naar *Höchst* loopt. Hier leerde hij des zomers gemeenlijk zijne lessen, sloeg het onweder gade, en verlustigde zich in de ondergaande zon. Desgelijks zag hij de buren in hunne tuinen wandelen en hunne bloemen verzorgen, kinderen spelen, gezelschappen zich vermaken, hoorde het gedruisch van kegelspelen, enz. enz. Zoo paarde zich allengskens het gevoel der eenzaamheid en des verlangens aan den ernstigen en verwachtingvollen aanleg van het knaapje. De sombere bouworde van het huis, vol hoeken en kronkelingen, was mede zeer geschikt, om in het kinderlijk gemoed angst en vreeze te verwekken. GÖTHE's vader poogde deze indrukken daardoor te bestrijden, dat hij, wanneer de kinderen, bij nacht, uit beangstheid, hun eenzaam vertrek verlieten, en het bijzijn der dienstboden zochten, zich in een omgekeerd beddejak op hunnen weg plaatste, en hen alzoo in hunne slaapkamer terugdreef; maar de moeder van GÖTHE, daarentegen, bezigde een oordeelkundiger middel, daar zij hem en zijne zuster eene ruime belooning in vruchten beloofde, wanneer zij hunne nachtelijke vrees overwonnen.

(*Het vervolg hierna.*)

DE AARDBEVING TE LIMA.

In Maart 1828 vielen op de *Antillen* twee aardbevingen voor, de eene op den 6den, de andere op den 29sten. Beide keeren voelde men alleen één' langzamen, aanhoudenden schok. In anderhalf jaar is dit ten minste twaalfmaal gebeurd. De aardschudding van den 29sten, 's morgens ten 4 ure op *Martinique* waargenomen, stond met de verschrikkelijke aardbeving in verband, welke, op den 30sten, 's morgens ten 7 ure, een gedeelte van *Peru* vernielde. De rigting wordt op *Martinique* en in *Peru* als van het oosten naar het westen opgegeven, en zulks wordt daardoor bevestigd, dat men de schudding op de *Antillen* vroeger waarnam. Dus verliep er dan een geheele dag, eer zich dezelve over de *Atlantische* zee, het vasteland van *Amerika*, waar dit op zijn breedst is, en de keten der *Anden* verbreidde. Sinds 60 jaren onderging *Peru* geen ontzettender, meer verwoestende aardbeving, dan deze. Wij (dus verhaalt een ooggetuige) gevoelden aan boord, in de baai van *Lima*, sterke schokken, en wendden onwillekeurig onze blikken naar den kerktoren in het fort *Callao*; eensklaps zagen wij denzelven verdwijnen; ontzaggelijke stofwolken kondigden ons groote verwoestingen te *Lima* aan, en, toen wij ons aan wal begaven, zagen wij inderdaad verscheidene huizen ingestort, en alle, zonder uitzondering, hadden zoo zeer geleden, dat de ongelukkige bewoners dezelve onmiddellijk hadden moeten verlaten. Zij liepen halfnaakt naar de pleinen, wierpen zich op de knien, en smeekten om erbarming aan de deuren der kerken, die boven hen ineenstortten. De muren hadden scheuren, door welke men zich een' weg kon banen; de spitsen der staangeblevene torens waggelden, en dreigden met de kerken neder te storten. Meer dan duizend menschen zijn er omgekomen, eene menigte gekwetst; *Lima* gelijkt naar een' puinhoop. Men breekt geheele kerken, koepeldaken en andere hooge gebouwen af, welke bij elke windvlaag waggelen, en waarvan er dagelijks instorten. Geen wagen rijdt, geene klok luidt er, tot groot verdriet der inwoneren; het is Paschen, maar nergens kerkfeest, nergens eene processie; men waagt het nauwelijks, zich te bewegen, zoo groot is de angst, en de vrees voor eene tweede aardbeving. Men kampeert op de pleinen en op het veld; op de reede

mag geen ſalvo gelost worden; dagelijks vallen, bij dozijnen, de huizen van zelve in. In 't kort, *Lima*, die rijke, prachtige, levendige hoofdſtad, is, in 52 ſekonden, (zoo lang duurde de aardbeving) als 't ware, eene groote vlakte geworden, waar jammer en ellende heerſchen. In den nacht van den 30ſten ondervond men nog twee ſchokken, maar zoo zwak, dat alleen de inwoners die gevoelden; maar de geestdrijverij, hier meer dan ergens elders heerſchende, had bijkans een ſchouwſpel aangeregt, ijsſelijker dan de aardbeving zelve. De dienaars van den Algoede kwamen op den wreedaardigen inval, aan de *Joden*, de *Engelſchen* en alle niet katholijke vreemdelingen deze zoogenaamde Godsſtraf toe te ſchrijven; en, had de ſchrik niet de weinige veerkracht, voor welke de inwoners vatbaar zijn, als verlamd, dan had gewis een tweede Bartholomeusnacht deze ramp gekenmerkt; maar ſlechts één *Engelschman*, zoo men meent, is thans het ſlagtoffer der ſchandelijkſte opruijing geworden. — Zoo even was ik, aan boord, ooggetuige van eene windvlaag, die over de ſtad heentoog, en eene waarlijk majestueuze ſtofwolk als tot den hemel opvoerde. — Geheel Opper-*Peru* moet door de aardbeving geweldig geleden hebben; naar ik verneem, zijn twee ſteden, van 15 tot 30 mijlen van *Lima* gelegen, geheel verwoest, en verſcheidene dorpen met bewoners en velden verzwolgen.

BIJZONDERHEDEN UIT EEN NIEUWUITGEKOMEN FRANSCH WERK, HOLLAND ONDER LODEWIJK NAPOLEON BETREFFENDE.

(*Mémoires ſur la Cour de* LOUIS NAPOLÉON *et ſur la Hollande. Bruxelles*, 1828.)

(*Vervolg van bl.* 72.)

De *Hollandſche* vrouwen tellen onder hare bekoorlijkheden blaauwe oogen, die eene teedere uitdrukking hebben, ſchoone haren, en bovenal eene ſchitterende friſchheid van kleur; maar zij behouden de rozen op hare wangen niet boven den ouderdom van dertig jaren. Fraai is hare geſtalte, maar de gang minder bevallig dan die der *Fransche* Dames, ſchoon verre boven dien der *Engelſche* vrouwen. Over het algemeen hebben zij ſlechte tanden; en buiten

twijfel moet men zoo wel aan den invloed van het luchtgeſtel, als aan het overdadig gebruik van koffij en thee, het verlies van een ſieraad toeſchrijven, zonder hetwelk er geene ware ſchoonheid zijn kan. Het gedurig gebruik van ſtoven benadeelt hare beenen, en beneemt haar reeds vroeg eene bevalligheid, die der *Franſche* vrouwen tot in gevorderde jaren bijblijft. De *Franſche* modes, op welke zij zeer gezet zijn, komen zoo geregeld en naauwkeurig tot haar over, alsof zij aan de poorten van *Parijs* woonden. Bij de ſchitterende bijeenkomst in *Felix Meritis* kon men zich verbeelden, in het midden der *beau monde* op een der prachtigſte avondgezelſchappen van *Parijs* te zijn.

De minnarijen geſchieden in *Holland* op eene zeer vrije wijze. De meisjes van goeden huize gaan daar op bals zonder hare ouders, en wandelen alleen met hare minnaars, zonder dat men er iets kwaads in vindt.

De vochtigheid van den dampkring maakt het veelvuldig gebruik van ſterken drank noodzakelijk. Een vreemdeling beſchuldige dáárom het *Hollandſche* volk niet terſtond van dronkenſchap, dat men hier veel jenever drinkt. Ook ſchijnt de invloed der lucht de gevaarlijke uitwerkſelen te verminderen, die elders op het zoo ruim gebruik van geestrijke vochten zouden volgen.

Zoo veel landen, zoo veel gebruiken en zeden; maar een *Franschman*, die de ruwheid en het onbetamelijk gedrag van het gemeen bij de *Hollandſche* tooneelvertooningen niet gezien heeft, zal naauwelijks kunnen gelooven, dat men in den eerſten ſchouwburg der hoofdſtad ſtinkende ſcharren, boterhammen, appelen, peren, noten enz. eet; dat men er punch, koffij, thee, wijn enz. drinkt, en dus eene plaats, die aan goeden ſmaak, orde en welvoegelijkheid gewijd behoorde te zijn, verandert in eene kroeg! — In *Holland* heeft men weinig voordeels getrokken van den voortgang der verlichting, althans niet ten opzigte van het blijſpel en treurſpel; want men is er naauwelijks uit den ſtaat der barbaarſchheid getreden. De *Hollandſche* taal moet wel zeer ongeſchikt voor het tooneel zijn; want, zoodra er een ſtuk wordt gegeven, dat een weinig boven het gebied der zotheid verheven is, moet bijna ieder *Hollander*, die de vertooning komt zien, hetzelve gedrukt voor zich hebben, om al lezende de ſpelers te volgen en te kunnen begrijpen.

Niemand zal de ontwijfelbare waarheid kunnen ontken-

nen, die door alle waarnemingen van reizigers en landhuishoudkundigen genoegzaam bewezen is, dat namelijk in *Protestantsche* gewesten het land veel beter bebouwd wordt, dan in *Roomschkatholijke* Staten; vergelijk *Ierland* met *Engeland*, *Holland* met den *Kerkelijken Staat*.

Zoo men, als opmerker, de omstreken van *Amsterdam* bezoekt, ziet men overal, waar men zich wendt, inwoners dier stad, welke met hengelen zich vermaken; stille, vreedzame bezigheid, die zoo veel overeenkomst heeft met het karakter dezer lieden. Ja, zonder twijfel moet *Holland* den eersten hengelaar aanschouwd hebben!

Welligt vindt men nergens anders, dan te *Amsterdam*, eene geheele gracht ingenomen door *doodkistenmakers*. Hunne geopende werkplaatsen stellen aan de voorbijgangers doodkisten in soorten ten toon, die eene treurige aandoening veroorzaken en de ziel in eene sombere stemming brengen; en, welk eene zonderlinge tegenstelling, die deze herinneringen des doods nog treffender maakt! juist in de nabijheid van den *Franschen* schouwburg worden deze akelige voorwerpen uitgestald: zelfs het vermaak najagende, wordt men genoodzaakt, aan den dood te denken! — De *Hollanders*, voor het meerendeel zoo eenvoudig, zoo zedig, zoo spaarzaam in menig opzigt, laten de doodkisten zeer kostbaar maken; eene overdaad, welke geenerlei nut heeft. Dezelve worden vervaardigd met eene netheid en volkomenheid, welke men gewoonlijk geeft aan huisraad, dat tot dagelijksch gebruik moet dienen. Men maakt er een groot aantal van elkenhout, en ook vele van mahonijhout. De wanden zijn versierd met handvatsels van gepolijst koper, en het binnenste is altijd bekleed met fijn linnen, met zwart lint geboord. De plaats, waar het hoofd moet liggen, is gevuld met eene soort van hoofdpeluw; laatste en treffende opleettendheid van den overlevenden vriend voor den vriend, die niet meer is. De doodkisten voor het gemeen zijn altijd zwart geverwd.

De kooplieden van *Amsterdam* gelooven, dat hunne Beurs een wonder — een gebouw is, dat zijns gelijken niet heeft. Ondertusschen heeft dit somber gebouw meer het aanzien van een monnikenverblijf, dan van een' tempel, aan MERCURIUS gewijd. De hoofdingang heeft niets groots of verhevens, dat beantwoordt aan den onmetelijken handel, welke daar gedreven wordt. Het ijzeren hek, waarmede de Beurs wordt gesloten, is minder fraai, dan het hek van menig bui-

tengoed, dat niet bijzonder de opmerkzaamheid trekt. Doch men ziet eene zeer groote menigte deze Beurs bezoeken; alle volken schijnen er afgevaardigden te hebben: de verscheidenheid der kleedingen bewijst de algemeenheid der betrekkingen van deze, in den ruimsten zin des woords, geheel en al handeldrijvende stad. *Amsterdammers!* gaat de nieuwgebouwde Beurs te *Parijs* zien, een der schoonste werken van deze soort, en vergelijkt dan hiermede uwe Beurs. Bekennen moet men echter, dat op deze Beurs, in alle vakken, veel meer omgaat, dan op de Beurs te *Parijs*. Doch de meeste zaken worden te *Parijs* gedaan op de kantoren, door tusschenkomst van Makelaars enz. De eigenlijke Beurs dient daar, om zoo te spreken, alleen tot verzamelplaats, om wat te praten; want zonder de wet op den verkoop van effekten zou de Beurs weinig of niet bezocht worden.

Zekere *Madame* DE NICOLAÏ, eigenares van een dier huizen te *Amsterdam*, aan *Venus impudica* gewijd, had de stoutheid, om tot in het paleis des Keizers door te dringen; ten einde er gevaarlijke vermaken aan te bieden aan de *Franschen*, welke zij daartoe genegen oordeelde. De Hertog VAN FRIOUL werd onderrigt van de gangen van NICOLAÏ, gaf aan de schildwacht strenge bevelen te haren opzigte, en joeg den lakkei weg, die deze vrouw in het verblijf van H. M. had binnengeleid. — Met een' grooten naam omhuld, trachten deze onbeschaamde vrouwspersonen de nieuwsgierigheid te prikkelen; gelijk eene derzelven, in 1806, in *den Haag* deed, tijdens de komst van Koning LODEWIJK, zich *Prinses van Oranje* noemende.

Met die korte, krachtige manier van spreken, welke dikwijls aan het ruwe grensde en zoo vele lieden van hun stuk bragt, zeide NAPOLEON tot zekeren *Vries*: „Wie zijt gij?" En deze antwoordde: „Mijn vader was koopman; ik doe „niets, want de handel is dood."

De *Hollanders* behoorden minder tegenzin tegen vereeniging met de *Franschen* te toonen, zoo zij de vroegste tijden raadpleegden. De Geschiedenis immers leert ons, dat, in de derde eeuw, de *Franken* zich vestigden in het toen aan hen onderworpen land der *Batavieren*. De naam van *Batavieren* bestond niet meer; maar de verandering van naam bragt geene verandering in zeden en gebruiken te weeg. Een *Hollandsch* Geschiedschrijver verzekert zelfs, dat de eerste Koningen van *Frankrijk*, van PHARAMOND tot aan

MEROVEUS, den zetel van hun rijk geplaatst hadden in *Holland*. Het kasteel van *Warmond*, bij *Leiden*, ontleent zijnen naam van Koning PHARAMOND, en eveneens dat van *Merwede*, bij *Dordrecht*, van Koning MEROVEUS. (!)

(*Het vervolg en slot hierna.*)

PROEVE EENER VERTALING UIT DE CECILIA VAN ERNST SCHULZE, DOOR W. H. WARNSINCK, BZ.

(Briefswijze medegedeeld.)

Waarde Vriend!

Hoe geheel stem ik in met hetgeen gij mij, als uw gevoelen, omtrent het *Reistogtje naar Hamburg in den zomer van* 1826, door den *Groninger* Hoogleeraar, Mr. B. H. LULOFS, uitgegeven, hebt medegedeeld, en ik schrijf het u gaarne na: „Ook mag ieder, die er de minste roeping toe voelt, „zijn best wel mede helpen doen, om toch een weinig „meer afwisseling in onze Litteratuur te brengen, en niet „eenwigdurend denzelfden toon aan te slaan. Hij doe dit „zelfs *au risque* van, op een nieuw ingeslagen pad, tus„schenbeiden eens van den regten weg te dwalen." Ik weet wel, dat niet allen de zaak uit dit oogpunt beschouwen, en elk geschrijf in *rijm* en *onrijm*, dat niet hoog-statig, afgemeten, regt verstandig en ernstig is, zullen afkeuren; maar behoort men niet elke schrijfwijze te beoordeelen naar het *bijzonder doel*, hetwelk zich een Autheur heeft voorgesteld? En daar de Heer LULOFS blijkbaar mede ten oogmerk had, eene bijdrage te leveren tot bevordering van een' onderhoudenden briefstijl, en het doen waarderen van in- en uitheemsche letterkunde; waarom zou men dan — aangezien eene zoodanige poging in zichzelve reeds lofwaardig is — den *Groninger* Professor niet gaarne op zijn reistogtje willen vergezellen? Men onderscheide slechts ernst van scherts, welke laatste slechts aan zekere soort van lieden, wier namen ik liefst niet noemen wil, kan mishagen.

Maar, Vriend! — want ik wil mijne hoogwijze beoordeeling afbreken — welk eene taak vordert gij van mij! Gij wilt van mij de vertaling der vijf coupletten uit de *Cecilia*

van SCHULZE, door den Heer LULOFS, in het Ifte Deel, bl. 351—355, in het oorſpronkelijke medegedeeld, en door eene proza-vertaling, aan den voet der genoemde bladzijden, vergezeld. Hebt gij dan de bijgevoegde regels des Profeſſors niet gelezen? Luister! dus ſchrijft hij: „Zie daar eene „proza-vertaling voor den met de taal des oorſpronkelijken „min bekenden lezer! Die de aangehaalde coupletten in „dezelfde maat, en zonder dat of de zin of de poëzij er „te veel bij zoek raakt, in het Nederlandsch vertaalt, zal „allen lof verdienen."

Dat *lof verdienen* nu geheel daargelaten, zoo moet ik bekennen, dat het — en te regt — gevorderde niet zoo gemakkelijk te volbrengen is. Zie, Vriend! dat losſe, ongezochte en natuurlijke van den ſtijl, in de oorſpronkelijke verzen, kan maar niet overal, door onze Nederlandſche taal, geëvenaard worden; en wat het juistgekozene en levendig ſchilderende van ſommige uitdrukkingen betreft, desaangaande kan de Vertaler niet altoos even goed rekenſchap geven als de oorſpronkelijke Dichter; eindelijk geven de *drieklanken*, zoo wel der ſtaande als loopende regels, in ieder couplet voorhanden, den vertolker handen vol werks.

Gij weet echter, dat ik gaarne doe, wat ik kan, inzonderheid wanneer ik daarmede een goed vriend kan verpligten; en vanhier dan ook het beſluit, om mijne krachten aan de vertaling van dit brokſtuk te beproeven. Dat ik daarbij de proza-vertolking van LULOFS heb geraadpleegd, zal wel geene vermelding behoeven; even min als ik zal noodig hebben op te merken, dat *maat* en *rijm* mij niet zelden noodzaakten, zonder eenig geleide, mijnen eigen' weg te gaan: hoe dikwerf ik daarbij geſtruikeld ben, zult gij het best kunnen ontwaren bij de vergelijking van het oorſpronkelijke met mijne overbrenging, welke ik hier volgen laat:

De held ſtapt van zijn ros; door klip en doornig groen
Steeg hij ter graſpoorte op, langs nooit betreden wegen;
Hij ſtak, met luid geſchal, de ſchelle krijgsklaroen,
En bonzend viel de ſlag van d'ijzren oorlogsdegen;
De den des bergtops trilde, en, tusſchen 't bevend groen
Der heiden, vloot de bron hare oevers angſtig tegen;
Zelfs ſidderde de nacht, die om den heuvel ſliep,
Toen SKIOLD, vol moed in 't hart, zijn ſtem verheffend, riep:

„Op, wachter! op, ten ſtrijd! verbreek uw doodenkluister!
„Rijs, ſchrikbeeld! uit uw rust! Geen doodkist boeije u meer!
„Sier u 't vermolmde lijf nog eens met wapenluister!
„Grijp weêr de ſtrijdknods op! herneem uw ſchild en ſpeer!
„Op, wachter! op, ten ſtrijd! verlaat dit oord, zoo duister!
„Kom, SKIOLD verbeidt u, kom! o kluisbewoner, kaer!
„Hoor! SKIOLD *van Roskild* roept. — Het graf zwaand, aan uw
„Zij hem ten zegebuit! — Op, wachter! op, ten ſtrijde!" (zijde,

Een kil geſuis doortrilde ſtruik en blaên,
Toen SKIOLD den geest bezwoer. Het ritſelde in de zwijgen;
Een ſomber wolkenfloers omhulde 't beeld der maan,
En angſtig ſcheen het dal te luiſtren en — te zwijgen,
Terwijl gepakte wolken ſtijgen,
Als torens, hoog gebouwd, die om den rotswand ſtaan;
Zij rekten 't dreigend hoofd, gelijk ontzetbre ſchimmen,
Die, met hunn' reuzenblik, het oord des ſtrijds begrimmen.

Reeds ſcheurt de ſtorm het zwerk vaneen;
Reeds ſchiet de blikſem neêr in 's afgronds donkre kuilen;
Langs afgelegen paên hoort men het bang geween
Der wolven in de rots, die 't aaklig graflied huilen;
En, krasſend, vliegen rave en giergebroed en uilen,
Luid ſtaddrende, om het graf des woesten krijgers heen.
Hier, waar, nog korts geleên, het leven ſcheen te ſlapen,
Voert blikſem, donker, ſtorm het alverdelgend wapen.

En nu rijst uit de Hunnegroev'
Een ritſlend rammlen op; een ijzingwekkend ſtenen,
Dof, als de wapenklank van ijzer oud en ſtroef,
Een onverſtaanbaar lied ſuist om den Ridder heven,
Als zocht de ſtramme tong aan toonen, bang en droef,
Aan 't oude krijgsgezang, met moeite, kracht te leenen.
Reeds knarst de grendel. Zie! daar opent zich de poort,
En dreigend treedt het ſpook van uit de grafkluis voort.

„Dat 's tamelijk wel vertaald; maar . . ." Ik bid u, mijn Vriend! ſpaar *uwe* maren, daar ik de *mijnen* reeds in gereedheid heb. Ik wil er u eenigen van mededeelen; want met die allen op te ſommen, zou ik te wijdloopig worden. Gij zult er uit beſpeuren, dat ik met de — dikwerf onvermijdelijke — gebreken van mijnen eigen' arbeid tamelijk bekend ben. Niets — ik betuig dit in alle opregtheid — zal mij

aangenaamer zijn, dan dat gij, of een ander, lust mogt gevoelen, mijnen arbeid te verbeteren, door het oorspronkelijke (altoos in dezelfde maat en rijmklanken, dit verstaat zich) nader te komen.

„ *Und wand durch Stein und Dorn zur Pforte sich empor,*" heeft niet gewonnen bij de vertolking: „Door klip en door rig groen steeg hij ter grafpoorte op." Ook is het: „Een bonzend viel de slag van d' ijzren oorlogsdegen," zwakker, dan: „ *Und schlug an's hohe Grab mit dumpfen Schwertesschlägen.*" Insgelijks is het: „ *die Nacht erschrack,*" nog iets anders, dan het: „de nacht sidderde."

In het tweede couplet zijn de woorden: „ *zerbrich der Sarges Klammer!*" in eene berijmde vertolking, niet te behouden. Ditzelfde geldt omtrent „ *den schweren Hammer*" en „ *eh'rner Waffenlast,*" waarvoor ik „ strijdknods" en (om des lieven rijms wille) „ *wapenluister*" heb gekozen.

Wilde ik, van woord tot woord, op deze wijze voortgaan, dan wierp ik welligt mijne gebrekkige navolging in mijn vrolijk brandend haardvuur; en daarom zal ik, om mijzelven niet verder te ontmoedigen, de kleinigheden maar onaangeroerd laten. De heerlijke regel, in het derde couplet: „ *und bang' schien Wald und Thal zu horchen und zu lauern,*" zou, naar mijn gevoel, zelfs bij eene letterlijke vertaling lijden; immers drukt ons *loeren* iets anders uit, dan het Hoogduitsche *lauern*, in het verband, waarin dit woord hier voorkomt. *Wij* denken daarbij altoos aan eenig *listig* bedrijf; terwijl het Hoogduitsche woord hier ter plaatse (vergeef mij de uitdrukking) een *angstig-spookachtig* gewaad aantrekt. Wij denken hier niet aan den jager, die het wild *beloert*, ten einde hetzelve te bemagtigen; maar aan het angstig *rond-, om- en her- en derwaarts kijken* en *gluren* van een kind, hetwelk voor de verschijning van eenige schrikgedaante bevreesd is.

Ik voeg hier niets meer bij; eensdeels, omdat gij, mijn Vriend! uit het weinige, dat ik opmerkte, genoegzaam kunt opmaken, dat ik over mijnen volbragten arbeid niet bijzonder gunstig denke; anderdeels, omdat ik ook u vrijheid wilde geven, met uwe *maren*, *evenwels* en *echters* voor 't licht te treden. Denk evenwel aan de bekende spreuk:

La critique est aisée, mais l'art est difficile.

en bovenal, lever mij eene betere, meer getrouwe vertaling, *s'il vous plâit!*

Maar welligt zegt gij: „Wat is dat eene akelige, ſchrik„ wekkende poëzij!" Ja, lieve Vriend! wat zal ik zeggen? Begeert men, in de Poëzij, alles tot het gewone en alledaagſche betrekkelijk te maken, met uitſluiting van het vrije ſpel der verbeelding en den echt romantiſchen geest, dan zal men in den arbeid van een' SCHULZE weinig behagen vinden. Verkiest men echter de kunst binnen zulke naauwe grenzen te beperken, waar dan gebleven met de meestberoemde Dichters van alle tijden? Gaarne geef ik u, en elk, wie er lust toe gevoelen moge, de vrijheid, op het plan, den aanleg en de algemeene uitvoering der beste ſtukken uwe hoogwijze, hoogverlichte en hoogesthetiſche aanmerkingen te maken; de ſchoonheden van *détail* zullen echter door niemand, die eenigen kunstſmaak bezit, over het hoofd kunnen gezien worden; en voor het genot dier ſchoonheden laat ik u, mijn Vriend! en wie er lust toe gevoelen mag, den roem uwer ſnedige aanmerkingen, met den aankleve van dien.

Ik voor mij houde het medegedeelde brokſtuk uit de *Cecilia* van SCHULZE voor een juweeltje, zonder iemand te dwingen, hetzelve, nevens mij, ook daarvoor te houden. Maar men moet dan, in ſtede van mijne gebrekkige vertaling, het oorſpronkelijke lezen, ontleend uit de *Herva rar ſaga*. Het geheel is zeer ſchilderachtig, en de voorſtelling zoo treffend als ſtout; ik kan mij het genoegen niet ontzeggen, dit heerlijk tafereel, in eenige bijzonderheden, wat nader te omſchrijven.

SKIOLD *van Roskild* is aan den voet des grafheuvels genaderd, met het vast beſluit, om het noodlottige, in de oud-Noordſche fabelkunde en liederen beruchte, toovermagt *Tyrfing* te vermeesteren. Nu ſtijgt de held van zijn paard, en, even vast beraden als onverſchrokken, dringt hij, in het holſte van den nacht, tusſchen klippen, met dorenſtruiken begroeid, langs nooit betreden paden, naar de hooggelegene grafplaats. Verre, zeer verre is van den koenen held het denkbeeld verwijderd, om het begeerde zwaard door listig overlegden grafroof meester te worden; immers zou zulk een laag bedrijf den Ridder onteeren en zijne krijgsdeugd en dapperheid bevlekken. Hij wil een edel kampvechter, maar geenszins een ſluipende roover zijn — en zijn beſluit is genomen. Het bewuste zwaard, bij het lijk van deszelfs voormaligen bezitter in den grond gelegd, wil hij aan

dezen op eene echt ridderlijke wijze ontweldigen, en hij geeft alzoo, op zijne wijze en naar de denkbeelden van zijnen leeftijd, aan den bewoner der groeve kennis van zijne aankomst te dezer plaatse, en tevens van zijne bijzondere bedoeling. Hij steekt, met luid geschal, de geweldige krijgsklaroen, en zijne dolle zwaardslagen bonzen tegen de hooge grafpoort. Onder deze verrigting blijft hij geheel onverschrikt en zonder vreezen; maar de hem omringende schepping, door het *genie* des Dichters hier als bezield en werkzaam voorgesteld, neemt deel in de gevaarvolle onderneming des koenen helds: want de den aan de afhelling des heuvels, de golven der rotsbron, en het heidekruid in het woeste dal, beginnen zich, als van angst, te reppen en te roeren; ja, de nacht, die rondom den heuvel sluimert, ontwaakt met bangen schrik, toen de dappere SKIOLD den grafbewoner bezwoer, zich ten strijde gereed te maken, de harren zijner doodkist te verbreken, uit zijne vadzige rust te herrijzen, nog eenmaal schild, speer en strijdmoker te grijpen, het vermolmde lijf met de zware wapendragt te bekleeden, en het donkere slaapvertrek te verlaten; dit alles besluitende met de ijzingwekkende uitdaging: „SKIOLD verbeidt u. Te voorschijn, gij sombere kluisbewoner! SKIOLD *van Roskild* daagt u uit, en eischt van u, als zegeroof, het zwaard des heuvels! Op, o wachter! op, ten strijde!"

Deze taal van onzen held, hoezeer geschikt om schrik en ontzetting te weeg te brengen, was van geene uitwerking op den nooit verwonnen strijder, den bewoner der Hunnegroeve; maar de Dichter maakt hier weder de geheele schepping dienstbaar aan zijne bedoeling, het verwekken van angst en ontzetting; en hoe natuurlijk en eenvoudig bereikt hij dit zijn oogmerk! De maan gaat schuil achter een droevig wolkenfloers; de wolken, door den nakenden storm voorgestuwd, stapelen zich, als torens, opeen, en omringen de steile rotswanden; zij worden al hooger en hooger, en rekken hare reusachtige kruinen, gelijk spookgestalten, en alsof zij den aanstaanden strijd wilden aanschouwen.

Maar er ontbreekt nog veel, hetwelk het ontzettende des geheels zou kunnen verhoogen; en zie! reeds breekt de storm door wolken en neveldamp; de blikfem schiet, stralende, door den donkeren nacht; op vergelegene bergpaden, en in woeste rotspelonken, begint de rosse wolf zijn lijkgehuil aan te heffen, en rondom het hoofd des Ridders, en om de Hun-

negroeve, fladderen raven, gieren en uilen, met luid vlerkgeklapper en een fchor gekrijsch; ja, dáár, waar, vóór weinige oogenblikken, de ftilte des grafs gebied voerde en het leven den laatften polsflag had voelen kloppen, heerschten thans blikfem, donder, verwoesting, ftorm en gedruisch.

Dit alles was echter geenszins alleen het gevolg van den fchrik, die geheel de Natuur deed beven; maar ook tevens een ijzingwekkend voorfpook van volgende ontzettende verfchijnfelen. Nu toch drong uit de Hunnegroeve, eerst, een dof gerammel en geritfel, gepaard met een ijzingbarend gefteen; en hierna galmde het dof en dompig uit dezelve, gelijk aan het klinken van verroest wapentuig. Een geftadig in de keel hakend lied werd, met onverftaanbaar gemommel, aangeheven, juist alsof de lang gefloten mond, met moeite, zich weder aan het aloude ftrijdgezang poogde te gewennen. Dan, nu ook was het bange uur der befliffing daar! Reeds knarfte de grendel, reeds fprong de grafdeur open, en rijzig en dreigend treedt het grimmig fpookfel uit de grafkluis te voorfchijn, in den donkeren nacht!

Gij ziet het, mijn Vriend! in de geheele teekening fchijnt onze Dichter, als 't ware, zijnen held uit het oog te verliezen; maar hij doet het op eene wijze, die ons SKIOLD *van Roskild*, in al zijne heldengrootheid, doet aanfchouwen, zonder dat hij de beeldtenis van den dapperen ftrijder, in uitvoerige trekken, teekent: wij leeren hem kennen uit de omftandigheden, waaronder hij hier geplaatst wordt, en hij verfchijnt ons, als zoodanig, in den hoogen glans van ware heldengrootheid, zoo als het tijdperk, waarin hij leefde, ons dezelve kennen doet.

Maar ik heb u reeds te lang met mijn gefchrijf bezig gehouden. Bevalt u mijne proeve van vertolking, dan beproef ik wellig, ter gelegener tijd, eens mijne zwakke krachten aan de vertaling der geheele *Epifode* van het *Tyrfingzwaard*, waaruit de aangehaalde couplettten ontleend zijn. Voor het tegenwoordige, vaarwel! enz.

T. T.

12 Januarij, 1829. W.

FRANSCHE KLOOSTERS.

Op den 7 Junij 1828 had te *Parijs*, in de kerk *Notre Dame*, groote Priesterwijding plaats. De Aartsbisfchop be-

ſtonde de plegtigheid. Tweehonderd-drieëndertig mannen — mannen? neen; *mannen* waren 't waarlijk niet! — zwoeren, voor altijd, de ijdelheden der wereld, de aanlokkelijkheden der vrouwen, de vreugden des levens af. — 't Is een karakteristieke trek voor de Geſchiedenis der Beſchaving, met welk eene drift heden ten dage eene menigte mannen en vrouwen, tot dusverre van hunnen handenarbeid levende, zich in de klooster-eenzaamheid gaan opſluiten, en zich toewijden aan de luiheid, te midden van een land, waar zoo vele ſtreken nog onbebouwd zijn, en ſlechts op ontginning en bevolking wachten. Deze plotſelinge beweging, zonder eenig redelijk doel, onder eene zekere klaſſe van bijzondere perſonen, is blijkbaar bewerkt door lieden, die evenzeer de belangen van den Godsdienst als die des vaderlands miskennen. Wat het laatstgenoemde betreft: de geldſommen, in *Frankrijk* bekeerd om kloosters en andere plaatſen van opſluiting te ſtichten, zouden voorzeker beter beſteed worden met het opdroogen van moerasſen en het ontginnen van heidegronden; en de Godsdienst, wèl verſtaan, heeft geen welbehagen in die kweekerijen van doenieten. De Kardinaal DAVIA zeide reeds: „In de kloosterördes bevinden zich één derde Heili„gen, één derde gekken, en één derde misnoegden." En BENEDICTUS DE XIV, op het gezigt der *Franciskaners*, hun verblijf houdende in het Kapitool: „Men beleedigt de „ſchimmen der oude *Romeinen*, door aldaar de monniken „van ST. FRANCISCUS te herbergen: men moest er de „borstbeelden van Wijsgeeren en Keizers plaatſen, om de„zelve te verzoenen." Hem waren de armen liever dan de monniken. In zijne oogen was de pralende weelde der Kerkelijken een roof, aan de armoede gepleegd. De Prelaat, belast met zijne geheime weldaden, zeide hem op zekeren tijd, dat zijne beurs altijd ledig was, omdat de Paus beſtendig milddadigheden beval, waaraan hij niet langer in ſtaat was te voldoen. „Stil!" hernam deze glimlagchende: „Zoo „de armen dit hoorden, zouden zij ons onze equipages, „onze meubelen, onze paleizen vragen, als een goed, hun „toebehoorende; en wat zouden wij hun kunnen antwoorden?"

OORDEEL VAN CATHARINA DE II OVER DE TURKEN.

CATHARINA's groote plan, *de Turken uit Europa te ver-*

drijven, werd, gelijk bekend is, voornamelijk door de *Franschen*, voor te grooten aanwas der *Russische* magt bedúcht, tegengewerkt. Dit wist de Keizerin zeer wel, en onderhield den Graaf SEGUR, die haar op de merkwaardige reis naar de *Krim* verzelde, dikwijls over *Frankrijks* vriendschap voor de *Turken*. „Ja," zeide zij eens lagchende tot hem, „gij „wilt niet, dat ik uwe geliefde kinderen, de *Turken*, uit „mijne nabuurschap zal verdrijven. Nu, gij hebt aan hen „waarachtig regt aardige zuigelingen! Men moet bekennen het „zijn kweekelingen, welke u eer aandoen! Maar ik wensch„te slechts, dat gij dergelijke naburen hadt in *Piemont* of „in *Spanje*; lieden, welke u jaarlijks eenmaal eene kleine „pest of hongersnood toeschikten, of u jaarlijks een 20,000 „menschen kostten, of u anders in den grond hielpen. Ik „wilde u dan vragen, of gij het aangenaam vondt, wanneer „ik deze uwe lieve naburen onder mijne bescherming nam."

ZELDZAME AANKONDIGING IN DE COURANT VAN LOUISVILLE, IN MISSOURI, VÓÓR EENIGEN TIJD, GEPLAATST.

Aan de Wereld!

Ik verklaar, dat de Aarde hol en inwendig bewoonbaar is. Zij bevat een aantal vaste, gelijkmiddelpuntige spheren, de eene in de andere, en is aan de polen 12—16° open. Ik verpand mijn leven, dat dit waar is, en ben bereid, de holen te onderzoeken, wanneer men mij wil ondersteunen. Ik verlang 10 wakkere medgezellen, om van uit *Siberië* met rendieren en sleden over het ijs te trekken. Ik geef mijn woord, dat wij een warm, rijk land, met weelderigen plantengroei en vet rundvee, zullen vinden, wanneer wij slechts een graad verder dan 82 komen. In de naastvolgende lente keeren wij weêr terug.

IM. CLERVES SYMNES, van *Ohio*,
Kapitein des Noord-Amerikaansche Vrijstaats.

DE PROEF.

De Vizier van eenen Schah van *Perzië* weigerde een bevel van dezen te volbrengen, wijl het hem onregtvaardig dacht.

De Schah, deswege geweldig vertoornd, gaf hem op ſtaanden voet zijn affcheid, en benoemde eenen anderen in zijne plaats. Nadat de eerſte opwelling van gramſchap bedaard was, liet de Schah den in ongenade gevallenen voor zich komen. „Gij verdiendet, wel is waar," dus ſprak hij tot hem, „voor uwe wederſpannigheid eene zwaardere ſtraf; maar ik wil het echter daarbij laten berusten, dat gij uwen post voortaan niet meer te roer zult ſtaan, en, uit aanmerking uwer veeljarige dienſten, ſchenk ik u alles, wat ge, tijdens uw Vizierſchap, van mij hebt ontvangen." — „Magtige Heerſcher!" antwoordde de Vizier, „ik heb de ſchatten niet van noode, waarmede mij uwe goedheid overladen heeft. Ik ſmeek zelfs, dat het mij moge vergund zijn, dezelve weder aan uwe voeten neder te leggen. Bijaldien ge mij echter nog met ééne gunst wilt verwaardigen, zoo bid ik u, mij daarvoor een woest en verlaten dorp in uw groot rijk te ſchenken, opdat ik dit door mijne vlijt, ijver en zorgen, met behulp der mijnen, weder opbouwe, en den verwaarloosden bodem weder vruchtbaar make." — De Schah gaf onmiddellijk bevel, zulk een dorp op te zoeken, en het op den afgezetten Vizier in eigendom over te dragen. Na veel en lang zoeken berigtte men den Schah, dat men dusdanig woest en verlaten dorp nergens had kunnen opſporen. Andermaal werd nu de Vizier voor den Schah geroepen, en deze zeide tot hem: „Het doet mij leed, dat ik aan uw verlangen niet kan voldoen. Een dorp, gelijk gij van mij begeerdet, wordt in mijn rijk niet gevonden." — „Dat wist ik!" hernam de Vizier: „Immers, gedurende al den tijd, dat ge mij den post van Vizier hebt toevertrouwd, heb ik noch ijver noch moeite geſpaard, om alomme welvaart en kultuur te verbreiden. Mijn verzoek geſchiedde alleen, om u van den toeſtand uws rijks bij mijne verwijdering te vergewisſen, opdat ge mijnen opvolger mogt inſcherpen, te zorgen, dat hij eens, bij het aftreden van zijnen gewigtigen post, u deswege even goede rekenſchap geven kunne."

WREEDE STRAF EENER SCHULDIGE ECHTGENOOTE.

Eene ware Anekdote.

Een man betrapte zijne vrouw op overſpel. Tot dusverre hadden zij te zamen gelukkig en eensgezind geleefd. Op eens

verkeerde zijne liefde in den onverzoenbaarſten haat. Maar hij bedwong zichzelven, en ſprak, met ſchijnbare koelbloedigheid, tot den roover zijner eer: „ Van u vorder ik geene „ andere eervergoeding, dan den penning, dien gij gewoon „ zijt aan een *meisje van plezier* te geven." De eerlooze minnaar trok zijne beurs, wierp een ſtuk gelds op tafel, en vertrok. De echtgenoot zeide geen enkel woord tot zijne vrouw, maar nam het geld op, en, van dien dag af, zonder zich het geringſte verwijt te veroorloven, legde hij hetzelve, bij het middagmaal, telkens tuſſchen het bord zijner echtgenoote en het zijne. Met haar in gezelſchappen verſchijnende, hield hij het altijd in de hand, en liet het, op eene kwaadaardige wijze, blinken. — De ſchuldige, maar geenszins ondeugende vrouw was niet beſtand tegen deze ſtomme, maar verſchrikkelijke wraakoefening; hare gezondheid nam van dag tot dag af, en, tien maanden na haar vergrijp, ſtierf zij van hartzeer.

AFGRIJSELIJK PATRIOTISMUS.

Een nog levend Lid van de Club der *Franſche Jakobijnen* begon zijne rede aldus: „ De Vrijheid heeft geen ander „ bed dan lijken, en voedt zich met menſchenbloed."

VRIENDSCHAP.

Zingt gij van vriendſchap, dwazen!
In 't woest rumoer der vreugd,
Nu ge u aan volle glazen
Bij disch en dans verheugt?
Ziet ge al, die u omringen,
Voor uwe vrienden aan? —
Och! ga maar voort met zingen,
Gelukkig in uw' waan.

Maar einden zang en ſpelen,
En zwijgt het feestgedruisch,
Dan nemen er zoo velen
De vriendſchap meê naar huis.
Wie vroeger haar betrouwde,
Miskent thans Rome niet,
Dat haar geen tempel bouwde,
Noch wierook branden liet.

Maar zoekt gij haar, mijn vrinden!
Doe 't niet bij disch en dans:
Gij zult geen heilstar vinden
Bij toorts- en fakkelglans.
Gij kunt haar hooren spreken,
Aan hulp en troost zoo rijk,
Waar stille tranen leken,
Maar niet bij feestmuzijk.

In 't huis van hen, die treuren
Om scheiding of gemis,
Dáár komt ze om op te beuren;
Dáár toont ze, wie zij is.
Waar nijd en laster deren,
Met onverdienden smaad,
Dáár durft zij hen trotseren,
En tart en hoon en haat.

En aan het bed des kranken,
Dat ze onbevreesd genaakt,
Slaakt zij geene ijdle klanken,
Maar helpt en heelt en waakt.
Is 't doodsuur ook geslagen,
Dan weent zij nog aan 't graf,
En troost er vriend en magen,
En droogt hun tranen af.

Maar, schaars is zij te vinden
Bij weelde en overvloed:
Men kent eerst regt zijn vrinden
In eigen tegenspoed.
Gij zoudt den troost benijden,
Dien zij den droeven biedt;
Maar kent gij leed noch lijden,
Gij kent de vriendschap niet.

Of haar dan bij den heiden
Altaar noch drievoet stond,
De Christen ziet ze beiden
Aan 's veegen vrienden spond'.
Het offer: hulp verleenen,
Streelt haar altijd, alom:
Elk huis, waarin er weenen,
Is haar een heiligdom.

Oct. 1828. J. BRESTER, AZ.

DE INDIAANSCHE WEDUW.

Eene Vertelling.

Daar zat zij, de Indiaansche weeuw,
De handen in den schoot,
En, onder 't razend volksgeschreeuw,
Te wachten op den dood.

Den dood? — Zijzelv' had dien begeerd,
En eerde Brama's wet,
En steeg, van schrik reeds half verteerd,
Op 't aaklig weeuwenbed.

Zijzelv' had dien begeerd, o ja!
Maar toch, met meerder lust,
En liever, dan den dooden gâ,
Een' levenden gekust.

Zij was zoo jong, zoo schoon, zoo goed,
Van alle hulp beroofd;
En menig had, zelfs met zijn bloed,
De houtmijt graag gedoofd.

Maar, schoon elk gruwde van haar lot,
En elk het harte kromp,
Toch vijlde de eerbied voor 't gebod
Het medelijden stomp.

Reeds zwaait zij ze in de schoone hand —
De toorts, haar toevertrouwd,
Gereed om zelv', ja zelv' den brand
Te steken in het hout.

Daar dringt op ééns een ganſche schaar
Van Europeërs door,
En baant, met dreigend krijgsgebaar,
Gewapend zich een spoor;

En eischt, in naam der menschlijkheid,
De schorsing van de daad,
En dat men eerst een zaak bepleit,
Waarmeê zij valt of staat.

De priesterschap, met wrevlen kop,
Verbluft door overmagt,
Schort wrokkend nu 't voltrekken op
Van 't offer, dat men wacht.

Thans treedt een drietal mannen aan,
Vol ijver, vuur en moed;
Een Fransch en Engelsch onderdaan,
En een van Hollandsch bloed.

De Brit, menschlievend boven maat,
(In Indië vooral!)
Betoogt de onmenschlijkheid der daad,
In offers zonder tal;

Roept vrijheid in, op heerschers toon;
Roemt hoog der Britten wet;
En vordert, dat men aan dien hoon
Der menschheid palen zet.

De priesterschaar, door 't volk geschraagd,
Verheft nu Brama's leer,
En grondt zich op hetgeen zij vraagt,
En hoort den Brit niet meer.

De Franschman nadert; en, getrouw
Aan zijn galant bestaan,
Vangt hij het pleit voor de arme vrouw
Geheel verschillend aan.

Hij spreekt tot lof van Frankenland
En der wellevendheid,
Die jonge weeuwen nooit verbrandt,
Maar troost en koost en vleit;

En, vol van ingebeelden waan,
Zijn' landaard zoo gemeen,
Dat hem geen vrouw kon wederſtaan,
Sprak hij haar ſlechts alleen,

Vraagt hij een mondgeſprek, en zweert
Bij Goden zonder tal,
Dat, zoo hij 't weeuwtje niet bekeert,
Hij met haar ſterven zal.

Dat werkte, op volk en overheid,
Als olie in de vlam;
En weinig ſcheelde 't, dat het pleit
Een bloedig einde nam.

Toen kwam de Nederlander uit;
En 't geen de ſlugge Brit
En losſe Franschman had verbruid,
Dat bragt hij weêr in 't lid.

Eerst ſprak hij van de levenszucht,
Elk ſchepſel ingeplant;
En hoe het elken vijand vlugt,
Die daar zich tegen kant;

Beriep zich toen op 't oudſte boek,
Het werkboek der natuur,
Dat, zelfs in d' onbekendſten hoek,
Vereerd wordt, tot dit uur;

Dat moederzorg en moedertrouw
Aan moedermin verbindt,
En voordert, dat een weduwvrouw
Zal leven voor haar kind.

Hij bond het ſtuk zoo treffend aan
Als menſchentaal vermag,
Tot men in menig oog een' traan
Van weemoed blinken zag.

Hij liet zijn hart den vrijen loop,
De landswet ongemoeid;
Zoodat een huivring elk bekroop,
En elk de daad verfoeit.

De ſtrenge prieſterſchaar, zoo 't ſcheen
Op wederſpraak gevat,
Zag eerst eens naar de weduw heen,
Die als verweezen zat;

En, ſteunende op haar vast beſluit,
Dat naar dit offer dong,
Daagt zij haarzelve ſtoutlijk uit,
Of men haar keuze dwong?

Zij zwijgt; en, als in zegepraal,
Wendt zich der Goden tolk,
Ter gunſte van een' dood' gemaal,
Geeſtdrijvend tot het volk.

„Hoe!" ſpreekt hij, „wil men hier een vrouw,
„Die haren man beweent,
„Verhindren, dat zij, hem getrouw,
„Zich met dien man *hereent*?" ...

Naauw was het woord uit zijnen mond,
Of 't weeuwtje, met een vaart,
Springt van de houtmijt op den grond,
En vliegt hem in den baard.

„Wie," roept zij, „ſprak mij daarvan ooit?
„Hereenen met mijn' man!
„Hereenen, zegt ge? Neen, dat hooit;
„Voor 't minst zoo ſpade ik kan!"

Nu ſtak men, onder volksgeſchreeuw,
De ſcharfkore houtmijt aan;
Maar niet, vóór dat de dróéve weeuw
Weêr huiswaarts was gegaan.

* * *

Men waarborgt de echtheid van het feit;
En ieder, wien het lust,
Ga vrij, tot meerder zekerheid,
Eens naar Bengales kust!

Doch, wat er van die echtheid zij,
Mij trof het voorval zeer;
En, toen ik mij te slapen let,
Trof mij een droom nog meer.

Die brandwet, dan, was, in mijn' droom,
Van 't Indiaansche strand,
Per stoomboot, uit den Gangesstroom,
Hier aan het IJ verplant.

Dat gaf een jammer in de stad!
De dames vielen flaauw;
En die haar' man het liefste had,
Scheen wel het meest in 't naauw.

Ja, die vaak zwoer, dat zij zijn' dood
Niet overleven wou,
Hem trouw beloofde in dood en nood,
Was troostloos nu van rouw.

En of men haar al zei: „Mevrouw!
„Dan krijgt ge juist uw' wensch." —
„Neen!" riep 't model van huwlijkstrouw,
„'k Verbrand mij voor geen mensch!"

Maar, erger was het voor de jeugd,
Vooral van ons geslacht,
En plotseling de dag der vreugd
Verkeerd in bangen nacht.

Geboden werden straks gestuit;
Men gruwde van de trouw,
En menig jonge en blijde bruid
Werd liever non, dan vrouw.

Men deed de vrijers in den ban,
Met harten, hard als steen;
Geen meisje wilde er aan den man;
Elk liep een blauwe schoen.

Ja, zette een jongman slechts den voet
In kransjen of salet,
Waar hij steeds minzaam werd begroet
Met kaakjes en banket;

Dan stoof de maagdenrij bevreesd
Uiteen, van schrik half dood,
Gelijk weleer de Schoone 't Beest,
Haar' lieve' Azor, ontvlood.

Maar kwam hij nader, geen van haar,
Die geen leeuwin geleek,
En, bij 't bedreigde welpenpaar,
Voor deze in woede week.

Men sprak den naam van vrijer uit,
Als dien van d' Irokees,
(Die menschen eet met haar en huid)
Al sidderend van vrees.

En banger was geen schoolmatres
Voor 't giftig koepokmet,
Dan meisjes van slechts driemaal zes
Voor 't moordend huwlijksbed. —

Maar, stond de jeugd ontsteld, verbaasd,
Het bleef daarbij geenszins:
Want alwat op de dooden aast,
Had aan die wet een grins.

Hoe menig Administrateur
Kreeg jammerlijk de bons!
Gesloten was de gouden deur
Van ieder Weeuwenfonds.

Thans kwijnde ook de oude en achtbre kring
Van 't ravenſwartig gild:
Bij zoo veel veeenvoudiging,
Werd flechts de helft geſpild.

Want, was 't met man en vrouw gedaan,
Men vond het zeer bekwaam,
Twee vliegen in één' klap te ſlaan,
En voegde beiden zaam.

En waar men, 't oude niet ontwend,
't Gebruik nog hield in ſtand,
Was 't formulier: „Ik maak bekend,
„Dat zamen zijn *verbrand*",...

Ligt werd de kweſtie thans beſliſt,
't Begraven in de kerk:
De dooden werden haar ontgrist;
Men vroeg naar kist noch zerk.

Men deed het met een kruikjen af
Van aardewerk of glas;
De vrienden, in de plaats van 't graf,
Bewaarden zelve de asch.

Beklaaglijk was dus bovenal
's Doodgravers rouwmisbaar:
Van ſpijt om hun beroepsverval
Begroeven zij elkaar!

* * *

Dan, zelfs geen helleglœd van vuur
Verzwelgt ooit Amor's vlam;
Zoodat weêr de inſpraak der natuur
In 't eind' haar regt bekwam.

Er werd gekuſt, gevrijd, getrouwd;
Alleen, geen jonge meid
Nu door een' grijskop, om zijn gouw,
Meer tot de trouw verleid.

Geen zwakkeling, of muskadijn,
Hoe aardig, hoe vol geest,
Verwierf de hand van 't maagdelijn,
Voor 't weeuwenlot bevroesd.

Dat wekte de eerzucht, bij de jeugd
Van ons vroegrijp geslacht;
Het werd een prikkel tot de deugd,
Die moed verleent en kracht.

Toen was 't, of elken echtgenoot
De hemel nader kwam,
Dien Mahomed zijn' volgers bood:
Xantippes werden tam.

Zelfs de ijdelste van haar geslacht,
Een vreemdlinge in haar huis,
Ontsnapte hem de minste klagt,
Bleef bij haar' echtvriend thuis.

En was hij eens wat hiep of wrak,
Of viel een beursgang zwaar,
Zij vierde luim en gril en zwak,
En stelde wondren daar.

Zij spaarde, want zij sparen kon,
Voor Meester Wilborn's kunst;
Want zonder Russische japon
Had manlief rust noch gunst.

Bij 't minste koortsje, dat Mevrouw
Vermoedde bij haar' gâ,
Kreeg hij kamillen voor de kou,
Quinine, etcetera!

En werd hij ongelukkig krank,
Haar zorg, bij dag en nacht,
Was honig in den alsemdrank,
En schonk hem nieuwe kracht.

De Dokters werden rijk betaald,
En vaak, in 't nachtlijk uur,
Werd heel de Faculteit gehaald
Bij een rabarber-cuur!

De gouden eeuw ſcheen voor den man
Herboren in de trouw;
En wat hij immer wenſchen kan,
Dat vond hij in zijn vrouw.

* * *

Hier werd mijn mijmering geſtuit,
Door 't knappen van ons licht;
En 't was met Brama's brandwet uit,
En heel mijn droomgezigt.

Maar, ſchoon mij ook de lieve ſeks
Een ſchaamtloos monſter noem',
Dat ik haar, als een tooverheks
Weleer, ten vure doem;

Toch wenschte ik, (om mijzelv' niet, neen!
Mij bindt te zacht een band)
Maar voor het heil van 't algemeen,
Die wet in Nederland.

Doch één beding wenschte ik er bij:
Dat ſlechts de wrevle vrouw,
Die liefdloos dong naar heerſchappij,
De brand-eer gelden zou.

Dan viel gewis, voor huiskrakeel,
Die hel van man en kroost,
Aan elk het reinst geluk ten deel,
En bleef hem onverpoosd.

En zeldzaam ('t branden doet zoo zeer!)
Rees 't Indisch weeuwenbed:
Men vond geen booze vrouwen meer,
En dankte 't Brama's wet.

J. W. IJNTEMA.

MENGELWERK.

SCHETS EENER GESCHIEDENIS DES SLAVENHANDELS.

(*Vervolg van bl.* 60.)

Ook in *Engeland* waren de Kwakers de eerſten, welke pogingen aanwendden ter afſchaffing van den ſlavenhandel. Sedert het begin der achttiende eeuw deed de algemeene vergadering te *Londen* aan alle de leden van het genootſchap dringende vermaningen, om zich van alle deelneming aan dezen onmenſchelijken handel te onthouden; zij herhaalde dezelve dikwijls, en in 1761 nam zij het beſluit, uit haar midden ieder te verbannen, welke, middellijk of onmiddellijk, deel in een ſchip, voor den ſlavenhandel beſtemd, zoude nemen. Sedert dien tijd werden de Kwakers geheel vreemd aan deze ſoort van handel. Hunne werkzame liefde bepaalde zich niet, om daarvan voor zichzelven af te zien; zij wilden hun best doen, om dezelve geheelenal te doen ophouden. In 1783, bij gelegenheid van eene *bill*, welke den Officieren van de *Engelſche Afrikaanſche* Compagnie verbood, *Neger*-ſlaven uit te voeren, diende de vergadering der Kwakers een verzoekſchrift aan het Parlement in, waarin dezelve verzocht, dit verbod algemeen te maken, en het ongelukkige lot der ſlaven in de *Engelſche* volkplantingen in overweging te nemen. Zij liet ter zelfder tijd een geſchrift drukken, onder den titel: *De zaak onzer broederen, de verdrukte* Afrikanen, *aan het onderzoek van de weigevende magt van* Engeland *nederig aanbevolen door hen, welke Kwakers genoemd worden*, en zonden er exemplaren van aan den Koning, aan de Koningin, aan den Prins van *Wales*, aan de Miniſters, en aan de leden van de beide Kamers. Door hunne zorg ook werd het werk van BENEZET, over den ſtaat der ſlaven in de *Engelſche* volkplantingen, herdrukt en door geheel *Engeland* verſpreid. Ter zelfder tijd vormde er zich in het

groote genootſchap der Kwakers eene vereeniging van eenige ijverige en werkzame mannen, welker bijzonder doel was de vrijmaking der *Negers* in de *Westindiën* en de afſchaffing van den ſlavenhandel. Derzelver leden werkten ſterk op den algemeenen geest, zoo wel door in de *Engelſche* tijdſchriften ſtukjes over dit onderwerp te plaatſen, als door het uitgeven van werken, welke daarover handelden, alsmede door zich te vereenigen met menſchen, welke, zonder tot de Kwakers te behooren, met hen dezelfde gevoelens aangaande den ſlavenhandel koesterden. Eene toevallige omſtandigheid gaf hun weldra een' medewerker, veel ijveriger nog dan allen, welke zij tot dusverre gevonden hadden. In 1785 loofde de Onderkanſelier der Univerſiteit van *Cambridge*, Dr. PECKARD, eenen prijs uit voor de beſte verhandeling over de vraag, of het geoorloofd zij, iemand tegen zijnen wil in ſlavernij te brengen. Een jong *Engelſchman*, met name THOMAS CLARKSON, welke zijne graden te *Cambridge* verkregen, en er te voren verſcheidene prijzen behaald had, dong hiernaar, en, wetende, dat Dr. PECKARD zich, in eene zijner preken, zeer ſterk tegen den ſlavenhandel had uitgelaten, dacht hij, de vraag voornamelijk uit dat oogpunt te moeten beſchouwen. Hij had eerst ſlechts een letterkundig doel gehad; maar, deze ſtof beſtuderende, werd hij zoodanig met afgrijzen voor dezen handel doordrongen, en met medelijden vervuld voor de ongelukkige *Afrikanen*, dat hij den prijs uit het oog verloor, en enkel bedacht werd, om een werk te vervaardigen, dat nutig kon zijn voor de ongelukkigen, welker zaak hij bepleitte. Zijne verhandeling werd bekroond, en dit welgelukken ontvlamde meer en meer in hem de zucht, om de redder der *Afrikanen* te worden. Sedert zeide hij alles vaarwel, en wijdde zich bij uitſluiting aan het bevorderen van zijn edel doel. Jong, zonder fortuin, zonder ondervinding en zonder vermogende vrienden, moest hij vóór alles trachten, belangſtelling in zijne zaak op te wekken bij menſchen, welke hem krachtdadig konden ondersteunen. Tot dit einde vertaalde hij zijne *Latijnſche* verhandeling in

het *Engelsch*, daarbij vele belangrijke ontwikkelingen voegende; hij gaf dezelve in 1786 uit, onder den titel: *Proeve over de menschelijke slavernij, inzonderheid der Afrikanen*, en bood ze aan verscheidene leden van de geestelijkheid en van het Parlement aan. Deze namen het geschrift welwillend aan, en keurden zijne oogmerken goed, zonder evenwel hem de moeijelijkheden te ontveinzen van eene onderneming, welke zoo vele belangen in de waagschaal stelde. WILBERFORCE, een van hen, tot welke hij zich gewend had, betuigde hem zelfs zijn verlangen, om zich ernstig met de zaak der *Negers* bezig te houden, en beloofde hem, dezelve voor het Parlement te brengen, zoodra hij tijd zoude gehad hebben, om er zich genoegzaam op voor te bereiden. CLARKSON haastte zich toen, een Comité te vormen, bestemd, om alle berigten, welke men noodig had, te verzamelen, en gang te brengen in de stappen, welke men doen wilde; hij had weinig moeite, een twaalftal personen te vinden, meest Kwakers, genegen, zich bij hem te voegen, en een gedeelte van hunnen tijd aan deze eervolle bezigheid te wijden. Vóór en aleer handen aan het werk te slaan, meende het Comité eene voorloopige vraag te moeten oplossen. Moest men de slavernij in het algemeen en den *Neger*-handel, beide even berispelijk, even hatelijk, even verschrikkelijk in de gevolgen, te gelijk aantasten, of moest men zich tot een van beide uitsluitend bepalen, en, in dat geval, welk van deze beide misbruiken moest men dan bij voorkeur bestrijden? De leden van het Comité overtuigden zich, na onderzoek der zaak, weldra, dat, door te gelijk den handel en de slavernij zelve te willen afschaffen, men eene te groote hoeveelheid belangen te bestrijden zoude hebben, om zich met een goed gevolg te kunnen vleijen, en dat men zich bijgevolg tot eene dezer kwalen moest bepalen, waaromtrent de keus niet twijfelachtig konde zijn. De afschaffing der slavernij te vragen, was zich blootstellen aan het verwijt, van het bestaan en het leven der volkplanters zelve in de waagschaal te willen stellen, door de plotselinge en onbedachte

vrijlating van menſchen, ongeſchikt om een goed gebruik van de vrijheid te maken, en welke niet in gebreke zouden blijven, zich aan de verſchrikkelijkſte wanorden over te geven. Het was, in de oogen van vele menſchen, eenen eigendom aanranden, even heilig als alle andere, en door wettige magt verkregen. Er was weinig waarſchijnlijkheids, dat het Gouvernement een dusdanig verzoek zoude goedkeuren. De vraag veranderde ten opzigte van den ſlavenhandel. Geen twijfel, of het Gouvernement had het regt, zoodanigen tak van handel, als hetzelve ſchadelijk voor het algemeene welzijn zoude rekenen, te regelen, te beperken, en zelfs geheel te verbieden. Vervolgens, zoo het gelukte, den handel te doen afſchaffen, moest er natuurlijk uit volgen, dat de ſlaven met meer omzigtigheids door hunne meesters zouden behandeld worden, dewijl deze, hen niet meer door *Afrikanen* kunnende doen vervangen, een onmiddellijk belang zouden hebben, om hun minder wreede ſtraffen op te leggen, om hunne onderlinge huwelijken te begunſtigen, in één woord, om hun lot te verzachten. Deze verſchillende beweegredenen bewogen het Comité, zich voor het tegenwoordige alleen tot de afſchaffing van den ſlavenhandel te bepalen. Dit oogmerk bekend makende, noodigde het alle gevoelige menſchen uit, zich bij hen te voegen, en hetzelve te ondersteunen, het zij door perſoonlijke medewerking, het zij door geldelijke inſchrijvingen, om de kosten te gemoet te komen, welke deszelfs werkzaamheden zouden veroorzaken. (Het zegel des Genootſchaps voor de afſchaffing van den Slavenhandel ſtelde een' *Neger* op de knien voor, zijne geketende handen ten hemel heffende, met het omſchrift: *Am I not a man and a brother?* Ben ik geen mensch en broeder?)

Men konde zich niet vleijen, de aandacht van het *Engelſche* Parlement op dit onderwerp te vestigen, door enkel de voorſchriften van het Evangelie en de wetten der menſchelijkheid in te roepen, of door de wreedheden der *Neger*-handelaars in alle kleinigheden onder deszelfs oogen te brengen, het zij bij het aanſchaffen der ſlaven in

Afrika, het zij gedurende den overtogt, het zij bij den verkoop; men moest ſtellige bewijzen voor deze daadzaken bijbrengen. Daarenboven was het van belang, te kunnen aantoonen, dat deze handel eer ſchadelijk dan nuttig voor het *Engelſche* zeewezen was; dat deszelfs affchaffing geen wezenlijk nadeel aan den koophandel zoude toebrengen, en dat dezelve gemakkelijk konde vervangen worden door andere, even winstgevende takken. Eindelijk, men moest zich in ſtaat ſtellen, op eene zegevierende wijze te kunnen antwoorden op alle de tegenwerpingen, welke men konde verwachten, wanneer de zaak eens aan de overweging van de wetgevende magt onderworpen was. Niets was te dien einde nog voorbereid. De werken, over den ſlavenhandel reeds in het licht gegeven, waren zonder twijfel wel geſchikt, om bij het publiek medelijden te verwekken met het lot der *Afrikanen*, maar konden geenszins tot grondſlag ſtrekken voor eene behandeling in het Parlement. Het Comité oordeelde het dus noodzakelijk, CLARKSON naar *Briſtol* en *Liverpool* te zenden; twee ſteden, waar de meeste handelaars in *Neger*-ſlaven zich bevonden, om er alle berigten in te winnen, welke hij noodig had. Hij verkreeg welhaast zekerheid, dat de ſterfte veel grooter was op de ſchepen, met *Negers* bevracht, dan op alle andere koopvaardijſchepen, en dat derzelver bevelhebbers hunne manſchappen niet voltallig konden krijgen dan door list, dewijl het bekend was, dat zij hunne zeelieden met eene verregaande ſtrengheid behandelden. Hij verſchafte zich het bewijs, dat, gedurende den *Amerikaanſchen* oorlog, de ſtad *Liverpool* veel minder ſchepen voor den *Neger*handel had uitgerust dan gewoonlijk, en dat evenwel de inkomende regten niet verminderd waren; waaruit duidelijk bleek, dat de welvaart dezer ſtad niet van dien handel afhing. Ten opzigte van de wreede behandeling, welke de bevelhebbers en de *Neger*-handelaars de ongelukkige ſlaven deden ondergaan, vond CLARKSON eene menigte ooggetuigen, welke hem de verſchrikkelijkſte omſtandigheden dienaangaande verhaalden; maar

toen hij hun vroeg, of zij, ingevalle zij daartoe verzocht werden, hunne verklaringen voor het Huis der Gemeenten wilden herhalen, weigerden zulks de meesten; sommigen, dewijl zij, belang hebbende bij de uitrustingen der hiertoe beſtemde ſchepen, de voortduring van dien handel wenschten; anderen, dewijl zij ſchroomden, zich den haat der *Neger*-handelaars op den hals te halen, welke te *Liverpool* een aanzienlijk en magtig ligchaam uitmaakten. Een enkel man toonde meer vastheid; dit was een oud ſcheepsgeneesheer, met name ALEXANDER FALCONBRIDGE, welke vier malen de reis van *Afrika* op ſchepen met *Negers* gedaan had, die dus van nabij alle de verſchrikkelijkheden van den ſlavenhandel gezien had, en het ontzettend verlies van volk, dat dezelve aan de *Engelſche* zeemagt veroorzaakte. FALCONBRIDGE verbond zich, om onder eede zijne verklaringen vol te houden, overal waar zijn getuigenis van nut konde zijn, en hij hielp CLARKSON zeer veel in zijne onderzoekingen. Gedurende dezen tijd hield het Comité eene zeer uitgeſtrekte briefwisſeling met menſchen uit alle landen, bekend door het levendig deelnemen aan de zaak der *Negers;* het verſpreidde rondgaande brieven, en liet onderſcheidene werken drukken, geſchikt om de belangſtelling meer algemeen te maken. Inderdaad gelukte het hem, de aandacht van het algemeen te leiden, werwaarts hij zulks verlangde; de ſlavenhandel werd het onderwerp van alle bijzondere geſprekken en in de openbare verzamelplaatſen, welke in *Engeland* zoo menigvuldig zijn. Hierdoor gebeurde het, dat, in de maand Februarij 1788, vijfendertig verzoekſchriften voor de afſchaffing van den ſlavenhandel aan het Huis der Gemeenten werden aangeboden. Deze algemeene beweging deed het Gouvernement beſluiten, de zaak in overweging te nemen, vóór dat dezelve voor het Parlement gebragt werd. Ten gevolge daarvan benoemde de Koning een Comité, zamengeſteld uit eenige leden van zijnen bijzonderen Raad, en gelaſtte hetzelve, den tegenwoordigen toeſtand des koophandels van *Engeland* met *Afrika* te onderzoeken,

voornamelijk in betrekking tot den slavenhandel. Vóór dat dit Comité vergaderde, had CLARKSON een mondgesprek met PITT, en deelde dezen Minister den uitslag zijner onderzoekingen mede. De wijze, waarop hij door dezen ontvangen werd, gaf hem groote hoop op een goed gevolg. Evenwel beantwoordde het begin van het onderzoek der getuigen niet aan de wenschen van de vrienden der *Negers*. De afgevaardigden van de stad *Liverpool*, voor het Comité van den bijzonderen Raad geroepen, allen persoonlijk belang hebbende bij den slavenhandel, ontkenden stellig de door CLARKSON aangevoerde daadzaken; volgens hen zuchtten de *Negers* in hun eigen land onder zulk een wreed despotismus, dat het een wezenlijk geluk voor hen was, door de *Europeanen* aan hunne beulen ontrukt en in een beschaafd land gebragt te worden, te meer, daar zij, zoo gedurende den overtogt, als in de volkplantingen, met veel meer zachtheids en omzigtigheids behandeld werden, dan in hun eigen vaderland. Deze verzekeringen, stoutelijk voorgedragen, door lieden, wel in staat om de waarheid te kunnen weten, maakten terstond veel indruks, en reeds begon men de verdedigers der *Negers* te beschouwen als opgewondene menschen, welke zich door valsche berigten hadden laten misleiden. Gelukkig liet PITT eenigen der getuigen van CLARKSON ontbieden, en hunne verklaringen verminderden ten minste gedeeltelijk den indruk, door de *Neger*-handelaars van *Liverpool* veroorzaakt. Het getuigenis van den *Zweedschen* natuuronderzoeker SPARRMANN, welken het toeval toen juist te *Londen* bragt, op zijne terugkomst van eene reis naar den *Senegal*, en wiens verhaal juist overeenkwam met de verzekeringen van CLARKSON, deed de schaal nog meer te zijnen voordeele overhellen; ook vermenigvuldigden de verzoekschriften zeer sterk. De stad *Londen* bood er een aan, niettegenstaande de tegenkanting van verscheidene kooplieden; de Universiteiten van *Oxford* en *Cambridge* volgden dit voorbeeld; vele fabrijksteden en geheele graafschappen deden dit insgelijks, en de geestelijkheid van de

Episcopale kerk openbaarde te dezen opzigte dezelfde gevoelens en dezelfde wenschen, als de verschillende andere kerkgenootschappen.

Eindelijk verscheen het oogenblik, dat deze belangrijke zaak voor de Kamer der Gemeenten moest gebragt worden. WILBERFORCE, ziek zijnde, kon zelf de ontworpene motie niet doen; hij haalde zijnen vriend PITT over, om hem te vervangen. De 9 Mei 1788 werd hiervoor bepaald. De Minister, het woord voerende, zeide, dat hij de Kamer met een onderwerp van het hoogste belang moest bezig houden, te weten den slavenhandel; dat de verzoekschriften, der Kamer in zoo grooten getale aangeboden, bewijzen konden, hoezeer dit stuk de algemeene aandacht tot zich trok, en hoe noodzakelijk het was, zich daarmede bezig te houden; maar dat, in aanmerking genomen het uiteenloopen van de gevoelens der verzoekers, waarvan sommigen de geheele afschaffing van den slavenhandel begeerden, anderen slechts wetten verlangden om denzelven te regelen; in aanmerking genomen de afwezigheid van zijnen vriend WILBERFORCE, welke dit stuk grondig kende, en de reeds ver verloopene zitting, hij het voegzaam rekende, het onderzoek tot de zitting van 1789 uit te stellen; een tijdstip, waarop het Comité, door den Koning benoemd, waarschijnlijk deszelfs werkzaamheden zoude geëindigd hebben, waarvan de uitslag aan de Kamer konde blootgelegd worden, en dienstig konde zijn, om dezelve in te lichten. De Heeren FOX en BURKE bestreden dit uitstel en de redenen, waarop het zich grondde, hevig; maar, niettegenstaande hunne tegenkanting, werd het uitstel aangenomen. Weinige dagen daarna verzocht Sir WILLIAM DOLBEN aan de Kamer verlof, haar eene *bill* te mogen voorleggen, bestemd om de al te groote ophooping der *Negers* op de schepen te beletten, en om hun, gedurende den overtogt, genoegzame plaats en levensmiddelen te verschaffen. Deze *bill* scheen hem des te meer spoed te vorderen, aangezien men konde verwachten, dat de *Neger*handelaars, ongerust wegens den uitslag van de aangekon-

digde beraadslagingen, hun best zouden doen, gedurende dezen tijd, uit *Afrika* zoo vele slaven uit te voeren als zij konden, zonder eenigzins op derzelver gezondheid te letten. De *Neger*-handelaars van *Liverpool*, ontrust door dezen stap, leverden dadelijk een verzoekschrift in aan de Kamer der Gemeenten, en toonden aan, dat de afschaffing van den slavenhandel den ondergang van de meesten der verzoekers zoude te weeg brengen, de algemeene inkomsten zoude verminderen, en de handelsspeculatiën binnen veel te naauwe grenzen zoude beperken; dat zij gevolgelijk der Kamer verzochten hen te hooren, alvorens eenig besluit of *bill* aan te nemen, betrekkelijk een voor hen zoo gewigtig onderwerp. De Kamer stemde in hun verzoek, en vereenigde zich in Comité, om de getuigen te hooren, welke door de verzoekers van *Liverpool* medegebragt waren. Uit dit onderzoek, hetwelk vijftien dagen duurde, bleek het, dat op de schepen, voor den *Neger*-handel bestemd, ieder *Neger*, welke ook zijne gestalte was, om te slapen slechts eene ruimte had van 5 voet 6 duim lengte en 16 duim breedte; dat op vele schepen het tusschendek slechts 4 voet hoog was, en dat men op die, waarvan het tusschendek meer dan 5 voet hoog was, dikwijls eene dubbele rij *Negers* plaatste; dat hun voedsel naauwelijks toereikend was om hen voor sterven te behoeden, en dat de sterfte, gedurende den overtogt, dikwijls tot het derde gedeelte beliep. Deze uitslag beschaamde de voorstanders van den slavenhandel. PITT zelf betuigde krachtig zijn afgrijzen van zulke schreeuwende misbruiken, welke nimmer tot zijne kennis gekomen waren, en de *bill* van WILLIAM DOLBEN ging met algemeene stemmen door. In het Hoogerhuis ondervond dezelve eene heftige tegenkanting, vooral van den Kanselier, Lord THURLOW, den Hertog VAN CHANDOS en den Graaf VAN SANDWICH, welke voorwendden, dat de minste schok, aan den slavenhandel toegebragt, den val van den koophandel, van het zeewezen en der volkplantingen van *Engeland* na zich zoude slepen. Hunne tegenkantingen werden met nadruk bestre-

den door den Hertog VAN RICHMOND, den Markies VAN TOWNSHEND, de Graven CARLISLE en STANHOPE, en den Bisschop van *Londen*; en, na eenige veranderingen ondergaan te hebben, werd de *bill* door het Hoogerhuis op den 10 Julij aangenomen en den volgenden dag door den Koning bekrachtigd. Dezelve bevatte hoofdzakelijk verscheidene bepalingen, om het al te digt opeenpakken der *Negers*, gedurende den overtogt, te voorkomen.

Dit was de uitslag van de eerste behandeling der afschaffing van den slavenhandel in het Parlement: het was zeker weinig, met opzigt tot het doel, dat men hoopte te bereiken; het was veel, met opzigt tot de zwarigheden, met welke men te worstelen had gehad. Het grootste voordeel intusschen, dat de zaak der *Negers* uit deze behandeling trok, was, dat dezelve gelegenheid gaf tot welsprekende redevoeringen, in de beide Huizen te hunnen voordeele uitgesproken, welke noodwendig eenen sterken indruk op het *Engelsche* publiek moesten maken.

Na het verlengen der zitting van het Parlement, bragt het Comité van het Genootschap ter afschaffing van den Slavenhandel een berigt uit over den uitslag van de overwegingen der beide Huizen en over deszelfs eigenen arbeid. Men ziet er onder anderen uit, dat, in den tijd van omstreeks dertien maanden, hetzelve 51 malen vergaderd was geweest, terwijl iedere zitting vijf uren geduurd had, en dat hetzelve meer dan 50,000 exemplaren van stukken en werken, den slavenhandel betreffende, had uitgedeeld.

De overwinning, door de tegenstanders van den slavenhandel behaald in de zitting van het Parlement in 1788, was zonder twijfel weinig belangrijk, daar dezelve zich bepaalde bij eene regeling, strekkende, om het lot der *Negers*, gedurende hun vervoer van *Afrika* naar de volkplantingen, te verzachten; maar het was ten minste één stap gedaan, en eene aanmoediging voor het vervolg; ook verdubbelden zij hunnen ijver en hunne werkzaamheid, om middelen voor te bereiden, welke tot meer beslissende

uitkomsten konden leiden. CLARKSON ging de havens van het zuiden van *Engeland* bezoeken, om er getuigen te vinden, wier verklaringen datgene, wat de getuigen der *Neger*-handelaars ten voordeele gezegd hadden, zouden kunnen wederleggen. Maar hij bemerkte weldra, dat zijne tegenstanders ook niet ledig gezeten hadden. Het is waar, hij verzamelde, in afzonderlijke gesprekken, eene menigte nieuwe daadzaken, ter bevestiging van hetgene in het Parlement gezegd was over de wreedheden, waartoe de slavenhandel aanleiding gaf, en het ongerijf voor het *Engelsche* zeewezen; maar toen hij deze daadzaken in schrift wilde stellen, en hun, welke hem dezelve medegedeeld hadden, verzocht, dezelve door hunne onderteekening te bekrachtigen, en zich te verbinden, dezelve te herhalen, het zij voor de Regtbanken, het zij voor het Huis der Gemeenten, weigerden zulks bijna allen. Sommigen waren bevreesd, zich vijanden te maken onder de eigenaars der plantaadjen, of onder de *Neger*-handelaars; anderen, welke eenige gunst van het Gouvernement verwachtten, of deszelfs bescherming noodig hadden, achtten het beter en voorzigtiger, geene partij te kiezen in eene zaak, waarover zij het Ministerie verdeeld zagen. Eindelijk vond CLARKSON van 47 personen, wier getuigenis de zaak der *Negers* sterk konde bevoordeelen, toch 9, welke voor de Regtbanken verklaringen wilden afleggen. Echter had het Comité ook eenige getuigen gevonden; het had daarenboven het dagboek van een jong heelmeester ontvangen, met name ARNOLD, welke van eene reis uit *Afrika* terugkwam, op welke hij zorgvuldig alles verzameld had, wat op den slavenhandel betrekking had; een stuk, des te belangrijker, daar de steller de waarheid van hetzelve met eede had bevestigd.

Op deze bewijzen steunende, verzocht WILBERFORCE, in Maart 1789, het Huis der Gemeenten, de lezing te gelasten van het besluit, in de vorige zitting genomen, waarbij hetzelve de zaak van den slavenhandel in overweging wilde nemen. Ten gevolge van dit voor-

ſtel bepaalde het Huis den 23 April, om zich alsdan te dien einde in algemeen Comité te vereenigen. Terſtond begon er eene groote levendigheid te komen onder de eigenaars der plantaadjen, de *Neger*-handelaars en alle perſonen, welke op eenigerhande wijze belang bij den ſlavenhandel hadden. In hunne bijeenkomſten werden de hevigſte voorſtellen uitgebragt en met gretigheid aangenomen. Om het Ministerie ſchrik aan te jagen, ging men zelfs zoo ver van te zeggen, dat, zoo het Gouvernement de belangen der volkplantingen niet behartigde, zij wel eens toonen konden, de hulp van het moederland niet te behoeven. Alle openbare bladen waren opgevuld met ſtukken tegen hen, die den ſlavenhandel wilden afſchaffen. Men herhaalde wederom, dat het lot der *Negers* in de volkplantingen veel zachter was, dan in hun eigen vaderland; dat de afſchaffing van den ſlavenhandel de volkplantingen in rep en roer brengen, een aanzienlijk déficit in de inkomſten van den Staat veroorzaken, en den koophandel en het zeewezen van *Engeland* zoude doen verminderen; men voegde daar nog bij, dat, zoo het Gouvernement den ſlavenhandel verbood, het niet voorbij kon, de handelaars en kapitalisten, welke door dezen maatregel zouden lijden, ſchadeloos te ſtellen, en dat deze ſchadeloosſtelling, volgens eene juiste berekening, ten minſte 80 tot 100 millioenen p. ſterl. zoude bedragen. Hoe ongegrond dit voorgeven ook was, maakte het echter eenen aanmerkelijken indruk op de leden van het Parlement. Verſcheidene hunner verlieten WILBERFORCE geheelenal; anderen beſloten eenen middelweg te houden, en ſlechts te ſtemmen voor maatregelen, welke ten oogmerk hadden, den ſlavenhandel eenigzins te beperken.

Intusſchen was het onderzoek, door de Commisſie van den bijzonderen Raad ondernomen, geëindigd. PITT deed van hetzelve verſlag aan de Kamer; en, om den afgevaardigden tijd tot onderzoek te geven, ſtelde hij voor, de behandeling dezer zaak tot den 12 Mei uit te ſtellen. Dit uitſtel gaf beide partijen den noodigen tijd, om zich voor te bereiden tot den grooten ſtrijd, welke ſtond

plaats te hebben. Toen de bepaalde tijd eindelijk gekomen was, opende WILBERFORCE de vergadering met eene lange en welsprekende redevoering. In even gematigde als krachtige taal ontwikkelde hij de schandelijkheid van den slavenhandel en deszelfs verwoestende gevolgen; hij beantwoordde nadrukkelijk alle zwarigheden, tegen de afschaffing van den handel voorgesteld, en verklaarde, dat, wat hem betrof, hij niet rusten zoude, vóór hij het ophouden daarvan verkregen zoude hebben. Hij bragt vervolgens twaalf artikelen ter tafel, welke hij getrokken had uit het verslag van den bijzonderen Raad, en welke hij ter beraadslaging der Kamer wenschte te brengen.

Toen WILBERFORCE met spreken geëindigd had, bragten Lord PENRHYN, GASCOYNE en eenige andere voorstanders van den slavenhandel alle oude gezegden wederom te berde, over het ongerijf, dat de afschaffing derzelve zoude na zich slepen, en over de schadeloosstelling, welke er gegeven zoude moeten worden, zoo dezelve plaats had; terwijl andere leden der Kamer er op aandrongen, dat men zich bepaalde, om den slavenhandel aan zekere bepalingen te onderwerpen. Beide werden wederlegd door BURKE, Lord GRENVILLE, PITT en FOX. De eerste zeide, dat hij gaarne had gezien, dat zijn vriend WILBERFORCE, in plaats van eene algemeene behandeling daar te stellen, welke waarschijnlijk de zaak lang slepende zoude houden, dadelijk de afschaffing voorgesteld had; — de laatste verklaarde, dat deze schandelijke handel door geen Gouvernement geduld moest worden, veel minder door Christelijke Gouvernementen; dat het regelen van denzelven eene regeling van moord en roof was, en dat de wetgevende magt denzelven óf geheel moest afschaffen, óf de verantwoordelijkheid van alle de daarvan onafscheidelijke wreedheden op zich nemen. De behandeling der bovengemelde twaalf artikelen had plaats op den 21 Mei. Nieuwe verzoekschriften ten voordeele van den handel werden door de Aldermans NEWNHAM en WATSON,

de Lords MAITLAND en PENRHYN en de Heeren BLACKBURNE en GASCOYNE aangeboden. Het verflag van den bijzonderen Raad werd beſtreden, als ſteunende grootendeels op enkel hooren zeggen, vele anders bevondene daadzaken behelzende, en in deszelfs vorm ſtrijdig met de grondwet; men ſtelde bovenal op den voorgrond de onregtvaardigheid, om de *Neger*-handelaars van eenen zoo winstgevenden tak van handel te berooven, zonder hun ſchadeloosſtelling te geven. In het antwoord hierop trachtte BURKE vooral te bewijzen, dat, in een geval als dit, geene ſchadeloosſtelling in aanmerking konde komen. Het Gouvernement, zeide hij, moedigt alle takken van koophandel aan, welke den Staat nuttig zijn kunnen, en met regtvaardigheid en menſchelijkheid overeenkomen. Wat die aangaat, welke onzedelijk en voor het algemeene welzijn ſchadelijk zijn, heeft het Gouvernement zonder twijfel het regt, deszelfs beſcherming te weigeren, wanneer het zulks voegzaam oordeelt. Zij, welke aan den ſlavenhandel deel namen, kenden er de wisſelvalligheid van, en moeſten het verlies voorzien, dat zij ondervinden zouden, zoo de wetgevende magt eens ophield, hare beſcherming daaraan te verleenen. Nu was het onmogelijk, denzelven langer te dulden, dewijl het niets anders dan een rooversſtelſel was. — De debatten over dit punt, als ook over alle andere, welke op de hoofdzaak eenige betrekking hadden, waren lang en levendig; meer dan 30 leden van het Parlement werden beurtelings gehoord, en meermalen was de ſpreker der Kamer genoodzaakt, dezelve tot de orde te roepen. Eindelijk verwierven de voorſtanders van den handel een uitſtel voor de behandeling, met toelating, om nieuwe getuigen bij te brengen, wier verklaringen, volgens hen, de in het verflag van den bijzonderen Raad geſtelde daadzaken volkomen moeſten te niet doen. Dus ging de zitting van 1789 voorbij, zonder eenig voordeel voor de zaak der *Negers*, behalve de vernieuwing der *bill* van WILLIAM DOLBEN, betrekkelijk het vervoeren der ſlaven.

De voorſtanders van den handel maakten zich dit uitſtel ten nutte, om van alle kanten getuigen te verzamelen, welke hunne zaak begunſtigen konden. Hunne tegenſtanders deden ook nieuwe pogingen. Het nut gevoelende, dat zij van de medewerking van *Frankrijk* zouden hebben, zonden zij den Heer CLARKSON naar *Parijs*, om betrekkingen aan te knoopen met de leden der Conſtituérende Vergadering, welke men wist, dat over de zaak der *Negers* gunſtig dachten, en om deze Vergadering over te halen, de afſchaffing van den ſlavenhandel onder de talrijke verbeteringen, waarmede zij zich bezig hield, op te nemen. Zoo zoude men de verdedigers van den ſlavenhandel eene hunner magtigſte bewijsredenen ontnomen hebben, welke daarin beſtond, dat men zeide, dat *Engeland* door het afſchaffen van den ſlavenhandel niets zoude bewerken, dan dat deze zoo winstgevende handel in de handen der *Franſchen* overging. De listen der *Franſche Neger*-handelaars en der geldſchieters, welke bij hunne ondernemingen belang hadden, deden deze pogingen mislukken. Bedreigingen, beloften, middelen van omkooping, alles werd in het werk geſteld, om den goeden wil van eenige afgevaardigden te zwenken, en zelfs hun voornemen verdacht te maken. CLARKSON, ziende dat zijn verblijf te *Parijs* van geen nut konde zijn, keerde naar *Engeland* terug, waar hij het geluk had, eenige nieuwe getuigen te ontdekken, welke in ſtaat waren, belangrijke berigten te geven over de wijze, waarop de *Afrikaanſche* kooplieden zich de ſlaven aanſchaften, welke zij aan de *Europeſche* kooplieden verkochten. Evenwel werd het onderzoek der getuigen, door de Kamer bevolen, zoodanig ſlepende gehouden, dat het jaar 1790 voorbijging, zonder dat het Parlement zich daarmede had kunnen bezig houden; hetzelve werd eerst geëindigd in April 1791. Weinige dagen daarna vernieuwde WILBERFORCE zijn voorſtel, betrekkelijk de afſchaffing des ſlavenhandels, en onderſteunde hetzelve door eene welſprekende redevoering. Hij haalde nieuwe wreedheden aan, door de *Neger*-handelaars begaan; hij maakte de listige handel-

wijzen bekend, welke door hen in het werk gesteld werden, om de onderscheidene stammen der inboorlingen aan te hitsen om elkander te bevechten, ten einde uit die oorlogen gevangenen voor de slavenmarkten te bekomen; hij schilderde met de sterkste kleuren de ellenden, welke men den *Negers* gedurende hunnen overtogt deed ondergaan; hij toonde klaarblijkelijk, dat de voorspoed der volkplantingen, van den koophandel en het zeewezen van *Engeland* geenszins in den slavenhandel lag, en eindigde met zijnen vrienden de volgende woorden toe te voegen: „Welk „ook het besluit der Kamer zijn moge, laat ons niet „wanhopen! Onze zaak is eene heilige zaak; zij zal „eindigen met te zegepralen, en de uitslag zal onze po„gingen eens bekroonen. Wij hebben ten minste reeds „bemerkt, dat de ongelukkige *Negers* worden gerekend „menschen te zijn, hetgeen men hun lang betwist heeft. „Ziet daar de eerste vrucht van onzen arbeid! Volhar„dende, zullen wij eindelijk slagen. Werken wij dus „zonder ophouden, tot dat wij den Christelijken naam „van deze vlek zullen bevrijd, tot dat wij de laatste „sporen van dezen handel zullen uitgewischt hebben, „welke de nakomelingschap ons verwijten zal, te lang „geduld te hebben!"

In antwoord op de rede van WILBERFORCE, hielden zijne tegenstanders vol, dat de slavenhandel in den grond niet als ongeoorloofd konde beschouwd worden, daar vooreerst ieder mensch het regt had, over zijne vrijheid te beschikken, en ten tweede de krijgsgevangenen en de misdadigers, door de wetten van hun land tot slavernij veroordeeld, ook wettig verkocht konden worden door hen, in wier magt zij zich bevonden. Betrekkelijk de zedelijkheid van den slavenhandel zeiden zij, dat dezelve, in plaats van bloed te doen stroomen, dit eerder spaarde, door ten minste het leven te redden van krijgsgevangenen en misdadigers, welke op eene jammerlijke wijze ter dood zouden zijn gebragt. Van wederzijden werd met vuur en zelfs met hevigheid gestreden. De voornaamste redenaars der Kamer, PITT, FOX, BURKE,

SHERIDAN, GREY enz., ſtemden voor het voorſtel van WILBERFORCE; maar hetzelve werd niettemin verworpen met eene meerderheid van 75 ſtemmen. Deze onverwachte uitſlag was meest veroorzaakt door de omſtandigheden van het oogenblik. De ſtaatkundige gebeurtenisſen in *Frankrijk*, welker gevolgen een' der oudſte troonen van *Europa* omverwierpen, hadden een groot aantal der leden van het Parlement met ſchrik bevangen, en hen geſlagene vijanden van alle nieuwigheden gemaakt. De opſtanden, welke op *St. Domingo*, *Martinique* en zelfs in de *Engelſche* volkplantingen waren uitgebarſten, ſchenen de voorſpellingen der *Neger*-handelaars en hunner vriénden maar al te zeer te regtvaardigen; deze werden daardoor aangezet, de voorſtanders van de afſchaffing des ſlavenhandels als Jakobijnen te behandelen, en hun vele onheilen te wijten, welke reeds op de eilanden ontſtaan waren, en er noodzakelijk verder ontſtaan moesten. Hun geſchreeuw maakte meer indruks dan de verzoekſchriften, tegen den handel voorgeſteld, hoewel deze een getal van 519 uitmaakten, terwijl er ſlechts 5 ten voordeele werden aangeboden. Voor het overige veranderde de uitſlag van het verhandelde in het Parlement den algemeenen geest geenszins; overal vormden zich nieuwe vereenigingen, in welke men middelen beraamde, om het ontwerp ter afſchaffing van den ſlavenhandel te doen gelukken.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

UITTREKSEL UIT EENEN BRIEF, RAKENDE DEN HEER JOHN BOWRING.

..... Gij weet het, mijn Vriend, vreemde taal en zeden te willen naäpen, en met elken vreemdeling ingenomen te zijn en als 't ware weg te loopen, is een zwak, dat onzer natie meermalen en te regt verweten is. Hoe dikwerf heeft zij van deze dwaasheid, met ſchade en ſchande, leergeld betaald! Doch dat de ondervinding in dit opzigt voor haar verloren is, heeft zij in den naastvoor-

gaanden zomer door een versch en veel gerucht makend voorbeeld bewezen.

De *Engelsche* Heer JOHN BOWRING had in zijn *Batavian Anthology* eenige verzen onzer beste Dichters in *Engelsche* dichtmaat overgebragt, ten einde zijn volk bekend te maken met onze Dichters, die aan de *Engelschen* schier even onbekend waren, als dezelve dit zijn aan de boorden van *Hindostan*. Deze poging kon niet anders dan ten hoogste aangenaam wezen aan onze Dichters en Letterkundigen, die zich altoos en niet zonder reden beklaagden, niet verder dan de grenzen van hun land bekend te wezen. Doch wat *Hollander*, die eenig besef van de stemmigheid onzes landaards en eigene zelfstandigheid heeft, had kunnen denken, dat de Heer BOWRING met die buitensporige en stuipachtige toejuiching zoude ontvangen geworden zijn, welke hem hier is te beurt gevallen? Zoodra hij voet aan wal had gezet, meldden de nieuwspapieren zijne verschijning in *den Haag*, te gelijk met die van den *Britschen* Kapitein PARRY, die een' doortogt bij de Noordpool beproefd heeft: 't was of niet minder dan een BENTLEY of NEWTON ons met zijne tegenwoordigheid verwaardigde. De Genootschappen beijverden zich om strijd, om hem maaltijden te geven, *toasten* toe te drinken; de Dichters zonden hem hunne werken, schreven lieve, vleijende of brommende versjes in zijn Album; overal was het: „Leve de edele, de geleerde, de deugdzame *Brit*!" Aller harten, aller huizen stonden voor hem open, waar hij als eigen kind ontvangen, geherbergd en gekoesterd werd. Dit rolde zoo, epidemisch, van stad tot stad, van provincie tot provincie voort, tot dat hij eindelijk te *Groningen* de volkomene Apotheóse ontvangen heeft. Ik vroeg aan mijzelven: Wat heeft die man toch gedaan? Door wat doorwrocht werk heeft hij toch epoque in de geleerde wereld gemaakt? Och, in de geleerde wereld is hij, wat zijne werken betreft, zoo veel ik weet, niets; maar hij heeft eenige verzen in het *Engelsch* vertaald, en daar zijn wij zoo verheugd over, zoo dankbaar voor, dat het met geene woorden

is uit te spreken. Nu weten immers de *Britten* ook, dat er *Nederlandsche* Dichters zijn; en welk eene hooge eer, van een' *Brit* gekend, geroemd te wezen! Eilieve, mijn Vriend, wat moet een *Brit* denken van eene natie, die in alles toont zich zelve niet genoeg te wezen, en door hare buitensporige beleefdheden bewijst, dat zij het zegel der goedkeuring van een *Engelsch* particulier behoeft, om over zichzelve tevreden te wezen? De uitkomst heeft het geleerd. De Heer BOWRING heeft in ruim twintig brieven, die in de nommers van den *Morning Herald* van Augustus, September en October zijn opgenomen, [een enkele ook in de *English Chronicle* en *Gleaner*] verslag van zijne bevinding hier te lande gedaan; en hoewel daar zaken in voorkomen tot lof van ons land, zoo heeft hij echter ook de roede gebruikt, om het een en ander wel strengelijk te gispen en te geeselen.

De Dichters, de Heeren, die hem het meest aangeloopen en gecajoleerd hebben, zijn natuurlijkerwijze ook degenen, welke hij het meest geschuijerd heeft. Den brief, die over hen loopt, opent hij met de verklaring, dat nog nimmer eenig land zoodanig met een' zondvloed van jammerlijk geschreevene rijmen en jammerlijk schrijvende rijmelaars overstroomd werd (*), als *Holland* tegenwoordig; voorts, dat hier een volslagen gebrek aan gezonde kritiek heerscht, en men, uit kracht van een verbond van wederzijdsche toegewendheid, elkanders fouten genadig door de vingeren ziet. Zoodat het hieromtrent zoude wezen: „de eene mullezel kraauwt den ander!". Voorts loopen de aanmerkingen van den Heer BOWRING over allerlei zaken, te veel om u te noemen; over het inwendige der huishoudingen, de hoedanigheid en den prijs der spijzen; over de onschendbaarheid der openbare ambtenaren, gevestigd op de valsche onderstelling van hunne onvatbaarheid voor omkooping en kwade trouw, en het daaruit voortvloeijende gebrek aan publiciteit; over het tienjarig budget, gecalculeerd op eene verwijderde toekomst, dat

(*) *Scribbled Rhymes and scribbling Rhymers.*

is, op de basis der onzekerheid; over de predikanten, als volgers en vleijers, en geen voorgangers en toonzetters, der openbare meening; zelfs over de fooijen, met welke een tafelgast in *Holland* aan de dienstboden het eten en drinken betaalt, waarop hunne heeren hem getrakteerd hebben. Dat is waar ook; die fooijen loopen drok; maar, *Master* BOWRING, vondt gij het nog niet wel zoo *comfortable*, als in een logement uw lieve geld te verteren? Gij zijt immers zulk een oolijke rekenmeester!

Maar *raillerie à part!* Er zijn zeker eenige misstellingen in de berigten van den Heer BOWRING. Want, zonder te komen op het onherkenbaar verknoeijen van een aantal namen, verhaalt hij, bij voorbeeld, dat de Mennisten de meeste overeenkomst met de Kwakers hebben, en dat de *Vriesche* boeren alle zondagavonden de kat uit de ton kneppelen (*). Nu, als een goed Mennist, weet gij zelf de valschheid van het eerste, en die van het laatste is mij verzekerd door een *Vriesch* Heer, die ten platten lande geboren is. Maar, behalve deze kleinigheden, geeft de Heer BOWRING dikwerf de duidelijkste blijken, dat hij goed gezien en juist onderscheiden heeft; en ik acht het zeer der moeite waardig, dat elk *Nederlander*, die door het denkbeeld onzer volmaaktheid nog niet geheel verblind is, in zijne brieven nage, uit welk oogpunt een vreemdeling onzen tegenwoordigen toestand beschouwt. Ook ben ik de man niet, die den Heer BOWRING zijne critiques beleeten, of hem de grenslijn daarvan trekken wil; want weldaden leggen den beweldadigde nooit de verpligting op, om alles in zijnen weldoener fraai te vinden, en om zijnenthalve de waarheid te verzwijgen of te vendraaijen; maar, zoo mijn gevoel mij niet bedriegt, zal men in den toon zijner berispingen het besef moeten kunnen opmerken, dat hij vriendelijkheden genoten heeft. Ik maak een groot onderscheid tusschen een' *Brit*, die, van geene andere recommandatiebrieven

(*) Zie den brief in de *English Chronicle* van November 8—11, gedagteekend *Crou*, den 12 October.

voorzien dan een zak vol guinjes, en terende op eigen kosten, zonder een sterveling toe te spreken het land door-reist; en tusschen een' *Brit*, die hier overal als vriend ontvangen, opgenomen, geherbergd, onthaald is, en zich al die vriendelijkheden niet alleen heeft laten welgevallen, maar ook betuigd, daardoor tot in de ziel getroffen te zijn. De eerste, die alles met den koelen en afkeerigen blik van een' vreemdeling aanschouwd heeft, zal, thuis-komende, in zijn verslag doen gevoelen, dat er niets is, hetwelk zijn hart aan dit land bindt; maar de ander, zoo hij eenig denkbeeld van erkentenis heeft, laat te midden zijner critiques een teeken van gehechtheid blijken aan het land, waar hij zoo veel goeds heeft genoten; en zelfs jegens zotten, die hem welgedaan hebben, zal hij een' toon van toegevende inschikkelijkheid gebruiken. Dien toon nu mis ik in de brieven van BOWRING; dit land is hem vreemd gebleven, even vreemd als toen hij er in-kwam, en die hem beschuldigt, dat hij de dingen alhier door den bril der vooringenomenheid bekeken heeft, doet hem groot onregt. Als hij drie of vier dagen door iemand, die hem hoolt te voren zag, gul en vriendelijk geherbergd en onthaald is, deelt hij, zonder juist kwaad te spreken, maar met eene onnavolgbare koelzinnigheid, berigten mede wegens de bijzonderheden der menage, even of hij in een logement zijn geld verteerd, en, na den kas-telein betaald te hebben, verder geene betrekkingen van kieschheid of vriendschap te eerbiedigen had. Zoo zal hij u, bij voorbeeld, verhalen, hoe de vrienden de bo-terham smeren niet alleen, maar ook, dat de gastheer het huis van zijn' buurman, een groot Heer, op con-tributie gesteld heeft, om de lekkernijen te leveren, die men op eene tafel zet, waar een gast als BOWRING aanzit! (*) Vindt gij het niet aardig, dat de *Brit*, nadat hij zich eerst verwaardigd heeft om die lekkernijen mede op te peuzelen, zulks vervolgens aan de *Engelsche* natie in den *Morning Herald* bekend maakt?

(*) Zie, in den *Morning Herald* van den 21 October 1828, den brief, gedagteekend: *Naaxens* [lees *Waaxens*] den 10 October.

Zoodanige behandeling, welverre van mij te bevreemden, komt mij zeer natuurlijk voor. Een *Brit* denkt, als CESAR, dat deze wereld voor hem gemaakt is! Hij ontvangt de bewijzen van eer en vriendschap niet als een gunstbetoon, maar als een regt, dat elke natie, en voornamelijk de *Dutchman*, aan zijne grootheid schuldig is. Ook wil ik u wel bekennen, dat de straffe manier, waarop hij onze Dichters aanpakt, mij goed heeft gedaan; niet zoo zeer om de gegrondheid van zijn oordeel, als omdat die genen, die het meest om zijne voeten kroopen, met een' genadigen tred gestraft zijn, en dus, anderen ten voorbeeld, die lust mogten gevoelen, om weder een' vreemdeling triumfantelijk in te halen, loon naar werken ontvangen hebben. Die zich zoo gretig naar den lof des vreemdelings toont, die dien lof bedelt, die voor het ontvangen van dien lof den buitensporigsten dank bewijst, en alzoo zichzelven wegwerpt, hoe wil hij hebben, dat de vreemdeling achting voor hem zal koesteren? Laten onze Dichters maar goede verzen maken, onze Geleerden werken schrijven als VOSSIUS, HUIGENS of GROTIUS, onze Staatsmannen zich kwijten als de FAGELS en de DE WITTEN; en laten zij dan, met eene fiere onverschilligheid voor den lof of de berisping van vreemden, zeggen: *Sumo superbiam quæsitam meritis.* Dit middeltje komt mij beter voor, om den *Brit* ontzag in te boezemen, dan hem lekker te trakteren. Laten wij *Nederlanders* toch nooit vergeten het zeggen van MAZARIN. LODEWIJK DE XIV vroeg eens, in zijne jeugd, aan MAZARIN, wat hij doen moest, om zich door de genen, die hij dagelijks moest spreken, te doen eerbiedigen. *Sire*, antwoordde de Kardinaal, *respectez vous, et on vous respectera.*

Nu, zeg het voort, en breng het, waar zulks te pasle komt. Vaarwel!

S. S.

P. S. Tot troost van u en uwe kunstbroeders kan ik hier nog bijvoegen, dat de Heer BOWRING echige uit-

zonderlingen op de groote lijst onzer prulpoëten maakt. BILDERDIJK is, volgens hem, een waarachtig Genie; maar, onder andere grove gebreken, is hij een veelschrijver, die honderd bundels geeft, daar hij tien moest geven. Met TOLLENS schijnt hij zeer ingenomen, als den Dichter, die den weg tot het hart gevonden heeft. Maar KINKER is weder beneveld met den mist van het Kantianisme. LOOTS is niet meer, die hij was, en zoo vervolgens. *Proficiat!*

Voorts moet ik u herinneren, dat de genoemde brieven in den *Morning Herald* en elders niet door BOWRING onderteekend zijn; maar dat de inhoud, [het bijwonen b. v. van letterkundige feesten, enz.] de kleine dorpen, waaruit zij gedateerd zijn, [en waar nooit een *Engelschman* komt] gelijk ook de datums, bij mij geen twijfel overlaten, of hij heeft ze geschreven. Zoodra hij openlijk intrekt, wat in die brieven staat, of ontkent, dat zij van hem zijn, kunt gij ook intrekken, wat ik u van hem geschreven heb.

GÖTHE'S VROEGSTE LEEFTIJD (1749—1765) GESCHETST DOOR H. DÖRING.

(*Vervolg van bl.* 114.)

Zeer vroeg werd GÖTHE's geestdrift voor *Italië* en deszelfs kunst door eene reeks *Romeinsche* gezigten opgewekt, met welke de vader eene voorzaal had opgesierd. De *Piazza del Popolo*, het *Coliseum*, het *St. Pieters*-plein, die kerk van buiten en binnen, de *Engelenburg* en soortgelijke voorwerpen maakten op hem een' diepen indruk, en de anders zeer lakonieke vader verledigde zich somwijlen, eene beschrijving van dezelve te geven. Bovendien werd zijn kunstzin op verlei wijze opgewekt en gevoed door eene verzameling van marmer en *naturalia*, door een groot aantal bouwkundige teekeningen, kaarten, prenten, zeldzame *Venetiaansche* glazen, bekers, bokalen, ivoorwerk, brons, enz. in de beste orde gerangschikt. De boekerij bevatte de schoonste *Hollandsche* uitgaven der *Latijnsche* schrijvers, veel, wat tot *Ro-*

meinſche oudheden en regtkunde betrekking had, de voornaamſte *Duitſche* en *Italiaanſche* dichters, de beste nieuwere reisbeſchrijvingen, taalkundige en woordenboeken in ſoorten. Eene bijzondere voorkeuze betoonde GÖTHE's vader voor het *Italiaansch*; waarbij hem een oude *Italiaanſche* taalmeester, GIOVINAZZI, die ook zijne vrouw in genoemde taal en in de muzijk onderwees, behulpzaam was.

Een ongemeenen en blijvenden indruk op het ligtbewogen gemoed van den knaap maakten de figuren van een poppenſpel, hetwelk hem zijne grootmoeder, ter oefening in tooneelmatige voorſtelling, had vereerd; maar tot zijne algemeene en veelzijdige vorming gaf de verbouwing aanleiding, welke het oude huis onderging. De groote verandering, welke daardoor in de gewone behuizing voorviel, gaf aan zijne jeugdige verbeelding, welke zich aan die oude vormen hechtte, meerdere ruimte en vrijheid; en weldadig was het bovendien voor hem, dat hij zich thans aan bepaalden arbeid en onderwijs, op eene ſchool, verbonden zag. Hier ontbrak het GÖTHE niet aan gelegenheid, zich in lijdzaamheid te oefenen; want hij en zijne medeſcholieren werden dikwijls door de leermeesters hard en norsch bejegend, ja hadden, naar den toenmaligen ſtaat van het ſchoolwezen, niet zelden ſlagen en ſtompen te verduren.

De huiſelijke wanorde had ten gevolge, dat de opmerkzaamheid van den knaap zich begon te vestigen op zijne geboorteſtad, welke, door werkzaam republikeinismus, drokke bevolking, verſcheidenheid van leefwijs, maar vooral door hare oudheden en merkwaardige herinneringen, aan openbare pleinen en gebouwen verbonden, meer, dan eenige andere *Duitſche* ſtad, geſchikt was, om een' dichterlijken aanleg tot een poëtisch Genie op te voeren. Met name vervulde het ſtadhuis, met zijne *Romeinſche* zalen, antieke borstbeelden enz., zijne verbeelding en gemoed met het denkbeeld van *Duitſche* grootheid en heerlijkheid; waardoor zich bij hem eene zucht voor de Oudheid ontwikkelde, welke door oude kronijken en houtſneêprenten van de belegering van *Frankfort* begunſtigd en gevoed werd.

Intuſſchen was de bouw van het vaderlijke huis voltooid, en de te voren verſpreide heerlijke ſchilderijen verfierden nu gezamenlijk de wanden van één vrolijk vertrek naast de ſtudeerkamer. Om dezen tijd, op den 1 November 1755, viel de aardbeving van *Liſſabon* voor. Het ontzettende eener

onzigtbare, onderaardsche, verwoestende magt maakte op den poëtischen geest des toen zesjarigen knaaps, aan welken het Noodlot zich voor het eerst in zijne huiveringwekkende verhevenheid vertoonde, een' zeer diepen indruk. Eenige jaren daarna, over deze gebeurtenis nadenkende, kwam het hem met Gods goedheid en wijsheid onvereenigbaar voor, dat de regtvaardige met den onregtvaardigen het verderf ter prooije werd. Bij het godsdienstig onderwijs was hem eene droge zedeleer ingeprent, welke ziel noch hart bevredigde. Hij had van velerlei sekten hooren gewagen, die zich daarom van de heerschende kerk hadden gescheiden; en, daar hunne bedoeling was God te naderen, kwam de met zijne godsdienstige begrippen overhoop liggende knaap op het denkbeeld, zichzelven in onmiddellijke verbindtenis met het Hoogste Wezen te brengen. Hij wilde hetzelve een altaar oprigten; voortbrengsels der Natuur moesten de wereld, als bij gelijkenis, verbeelden; eene vlam op dat altaar branden, die het naar zijnen Schepper verlangende gemoed des menschen beteekende. De verzameling van *naturalia* diende GÖTHE, om, met behulp der fraaiste ertsbrokken, op een' roodverlakten, goudgebloemden muzijklessenaar zijns vaders, zulk een altaar, in de gedaante eener vierhoekige piramide, zamen te stellen. Toen nu de zon zich boven de daken vertoonde, stak hij, door middel van een brandglas, de in eene porseleinen schaal op den top geplaatste wierookkegeltjes (*Räucherkerzen*) aan, wier glimmen en verdampen het vurig verlangen naar God moest aanduiden. Bij herhaling der plegtigheid de schaal ontbrekende, plaatste hij den wierook op het roode lak, en bemerkte, in zijnen vromen ijver, niet, hoe het brandde, en zwarte, onuitwischbare sporen achterliet.

In het gevoel zijner bekwaamheid, en de toenmalige onderwijzers mistrouwende, nam GÖTHE's vader voor, zijne kinderen zelf te onderwijzen, en hen niet dan enkele uren door eigene leermeesters te laten onderrigten. Hij erkende en waardeerde de aangeborene gaven in zijnen zoon, die, door snelle bevatting, arbeidzaamheid en volharding, weldra het onderrigt ontwies, hetwelk zijn vader en overige leermeesters hem konden bijbrengen. Hem mishaagde de Grammatica, wier regels hem belagchelijk voorkwamen, wijl zij door zoo vele uitzonderingen wederom werden opgeheven, welke alle weêr afzonderlijk moesten worden aangeleerd; maar hij vatte evenwel de spraakvormen en wendingen gemakkelijk, terwijl

hij even ſpoedig ontwikkelde, wat in het begrip eener zaak, lag opgeſloten. In het redekunſtige, en wat daarmede in verband ſtond, week hij voor niemand van zijne jaren, waarin zijn vader groot behagen vond, hem dikwijls met een, voor zulk een knaapje vrij aanzienlijk, geldgeſchenk beloonende. In hetzelfde vertrek, waar de zoon zijnen CELLARIUS van buiten leerde, onderweesd hij zijne dochter in het *Italiaansch*; en, daar de jonge GÖTHE doorgaans zijne les ſpoedig kende, luisterde hij over zijn boek heen, en leerde het *Italiaansch*, welks overeenkomst met het *Latijn* hem weldra in het oog viel, zeer behendig.

De uren, in welke GÖTHE met eenige kinderen van naburen bijzonder onderwijs ontving, waren hem weinig van nut tot zijne verdere vorming. Gebrek aan toezigt van den kant der onderwijzers had meermalen tegenzin en verwarring bij dit gemeenſchappelijk onderrigt ten gevolge. Hierbij kwam, dat de dichterlijke aanleg van GÖTHE door het lezen der *Duitſche* dichters van dien tijd zich zeer duidelijk begon te openbaren. Hij had met eenigen zijner medeleerlingen een zondagsgezelſchap, waarin ieder verzen van eigen maakſel moest voordragen. De dichterlijke voortbrengſelen van GÖTHE verwierven dikwijls algemeenen lof, en hij kon nu voor den ſtijven CORNELIUS NEPOS, voor CELLARIUS, en voor den *Catechismus* geen' ſmaak meer krijgen.

Zijn leeslust vond rijkelijk voedſel in den *Orbis Pictus* van AMOS COMENIUS, in den grooten Folio-Bijbel met platen van MERIAN, in GOTTFRIED'S *Kronijk* met platen van denzelfden, in de *Acerra Philologica* en dergelijke werken, die de plaats van eene kinderbibliotheek, welke men destijds nog niet had, vervullen moesten. De *Gedaanteverwiſſelingen* van OVIDIUS bragten de jeugdige verbeeldingskracht van GÖTHE op menigvuldige wijze in werking, en hij beoefende vooral de eerſte boeken derzelven met bijzondere vlijt. Beter en zedelijker uitwerking had het gebruik van FENELON'S *Telemachus*, door NEUHIRCH vertaald. *Robinſon Cruſoë* en *het Eiland Rotſenburg* werden insgelijks met gretigheid gelezen, gelijk ook ANSON'S *Reis rondom de Wereld*, waarin het bekoorlijke der verdichting met getrouwe waarheid is verbonden. Zeer aanlokkelijk was ook voor GÖTHE een boekenſtalletje voor de huisdeur van een' *Frankforter* boekenkramer, waar hij zich den *Uilenſpiegel*, *de ſchoone Meluſine*, *Keizer* OCTAVIANUS, *de ſchoone Magelana*, *Fortunatus* en

dergelijke volksleesuur aanschafte, die, niettegenstaande het slechte papier en den bijna onleesbaren druk, door hem en zijne medeleerlingen als verslonden werden.

In de boekerij van zijnen oom, den bij de *St. Katharinekerk* beroepenen Prediker STARK, leerde GÖTHE, omstreeks dezen tijd, voor het eerst HOMERUS kennen, en wel volgens de vertaling in *prosa* door J. H. VON LORN. De beschrijving der verovering van het *Trojaansch* gebied behaagde hem zeer; alleen had hij dit op het werk aan te merken, dat het van de verovering van *Troje* geen berigt geeft, en zoo plotseling met den dood van HECTOR afbreekt. Zijn oom, wien hij deze aanmerking mededeelde, maakte hem opmerkzaam op VIRGILIUS, die dan ook aan zijn verlangen volkomen voldeed.

Deze aangename oefeningen werden een tijdlang afgebroken, daar GÖTHE de kinderpokken kreeg. Zijn geheele ligchaam was daarmede overdekt. Verscheidene dagen lag hij blind en had veel te lijden. De pokken lieten echter geene blijkbare sporen achter; alleen de vorm van zijn gelaat was aanmerkelijk veranderd. Offchoon hij reden had, om tevreden te zijn, dat hij het daglicht weder kon aanschouwen, was hem evenwel de herinnering aan zijnen vorigen toestand steeds zeer onaangenaam. Nogtans kon zijne tante, die aan eenen droogist, met name MELBERT, gehuwd was, en voorheen meermalen de schoonheid des knaaps geprezen had, zelfs in latere jaren niet nalaten uit te roepen: „Wel duivekater, neef, wat ben je leelijk geworden!"

Bij deze tante, welker woning en winkel in het levendigste gedeelte der stad, aan de markt, was, heeft GÖTHE echter dikwijls met zijne jongere zuster, CORNELIA, genoegelijke uren doorgebragt. Hij zag daar uit het venster het gewoel en gewemel op de straat; en, offchoon hem in den winkel, onder zoo veelerlei dingen, aanvankelijk alleen het zoethout en het daaruit vervaardigde drop belangstelling inboezemde, zoo werd hij toch allengs bekend met de groote menigte voorwerpen, welke bij zoodanig bedrijf af en aan gingen.

Eene aangename plaats van uitspanning, na het eindigen der lessen, was voor GÖTHE en zijne zuster de in de *Friedberger* straat gelegene woning hunner grootouders. Deselve scheen eertijds een burg geweest te zijn. Men kwam door eene soort van poort met torentjes in een' smallen gang, die naar eene tamelijk breede plaats leidde, omgeven

met ongelijke gebouwen, welke te zamen tot één woonhuis vereenigd waren. Gewoonlijk spoedde zich GÖTHE met zijne zuster terstond naar den tuin, die zich in aanmerkelijke lengte en breedte achter de gebouwen uitstrekte en zeer goed onderhouden werd. Het latwerk ter wederzijde der paden was meerendeels met wijngaardranken bezet; de overige ruimte diende voor keukengewassen en voor bloemen, die, van de vroege lente tot laat in den herfst, in menigvuldige verscheidenheid de perken versierden. De jeugdige belangstelling was vooral gevestigd op eene lange rij aal- en kruisbessen. Ook een oude, hooge en zich wijd uitbreidende moerbeziënboom was voor den knaap een beduidend iets, zoo wel om de vruchten, als dewijl hij gehoord had, dat de zijdewormen met deszelfs bladeren gevoed werden. Op deze vreedzame plek gronds besteedde GÖTHE's grootvader, TEXTOR, uit liefhebberij en met zorgvuldige vlijt, een gedeelte van den avond, om het fijnere werk der oost- en bloemkweeking te verrigten, terwijl een tuinman den groveren arbeid deed. Hij getroostte zich veel moeite, om fraaije anjelieren te hebben, de takken der perzikboomen regelmatig langs de schuttingen te leiden, en verschillende soorten van rozen te enten. Het beeld van dezen zonderling gekleeden, eerwaardigen grijsaard bleef nog lange na diens dood den kleinzoon levendig voor den geest.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

BIJZONDERHEDEN UIT EEN NIEUWUITGEKOMEN FRANSCH WERK, HOLLAND ONDER LODEWIJK NAPOLEON BETREFFENDE.

(*Vervolg en slot van bl.* 120.)

De verschrikkelijke ligting der *Gardes d' honneur* veroorzaakte eene groote beweging in *Holland*, bedroefde iedereen, vernietigde de vooruitzigten van vele huisvaders, en bragt de moeders tot wanhoop. De Prefekt van het Departement der *Zuiderzee*, waarvan de hoofdplaats *Amsterdam* was, dreef de gestrengheid tot het uiterste van woeste ruwheid, in de uitvoering van het bevel ter oprigting van *Gardes d' honneur*. Hij voegde daar, tot overmaat, nog eene soort van spotternij bij, die den voor vele familiën zoo wreeden maatregel nog hatelijker maakte. Tot hiertoe hadden de *Hollanders* met gelatenheid zich onderworpen aan de ontelbare opofferingen,

welke de Keizerlijke Regering van hen gevorderd had; maar ditmaal begonnen gemor en misnoegen zich luide te openbaren: Zoo het hun, tot welken prijs ook, mogelijk geweest ware, hunne kinderen vrij te koopen, dit zou een krachtig middel geweest zijn, om de schatkist van *Frankrijk*, die ledig begon te worden, weder te vullen. Niets zou hun te veel geweest zijn. Het volgende moge er ten bewijs van strekken. De Heer HOSTHUIS, (?) een rijk man, bood aan, om eene gekeele Compagnie op zijne kosten te wapenen en uit te rusten, zoo hij zijnen zoon mogt behouden; maar dit aanbod werd onmeêdoogend verworpen!

Het is waarlijk eene soort van wonder, dat de waardige handlanger van den Prefekt, de Heer DUBOIS, niet met een' steen aan den hals in eene der grachten is geworpen; want dit was het plan der opstandelingen in den bekenden verschrikkelijken nacht. Doch door middel van een vrouwegewaad, en onder bescherming van een' *Hollander*, die hem den arm gaf, ontkwam hij midden door de verbitterde menigte, en had zijn leven te danken aan een' dier brave inwoners, welke hij zoo dikwijls had verguisd en getergd door zijne boosaardige spotternijen en willekeurige handelingen.

Toen NAPOLEON zijnen broeder *Koning van Holland* wilde maken, bragt LODEWIJK, als eene tegenbedenking, de zwakheid zijner gezondheid in, welke tegen den vochtigen dampkring niet bestand zou zijn. Maar de Keizer hield vol, en zeide: „dat het beter was, als Koning te sterven, dan als Prins te leven."

Brief des Konings van *Holland* aan den Keizer.

Parijs, den 23 Maart 1810.

Mijn Broeder! — Indien gij den tegenwoordigen toestand van *Frankrijk* wilt verbeteren en vrede ter zee verkrijgen, of *Engeland* met goed gevolg bestrijden, door zoodanige middelen, als het sluiten der havens, zult gij uw doel niet bereiken. Neen, te dien einde moet gij geenszins een door u opgerigt Koningrijk vernietigen, noch uwe bondgenooten verzwakken, noch hunne meest geheiligde regten verkrachten, noch tegen de eerste beginselen van het regt der volken en der billijkheid handelen, maar *Frankrijk* doen beminnen, door bondgenooten te helpen en te bevoordeelen, zoo zeer aan u gehecht, als uwe broeders. De ondergang van *Holland*,

welverre van een middel te zijn, om *Engeland* te vernederen; zal integendeel een middel worden, om dat land in magt te doen toenemen, de wijl alle kunstvlijt en alle rijkdommen daarheen zullen wijken. Er zijn slechts drie middelen, om *Engeland* te vernederen; namelijk, door *Ierland* van hetzelve af te scheiden, of door de *Oost-Indiën* te vermoesteren, of door eene landing. De beide laatste middelen, offchoon de beste, zijn onuitvoerbaar zonder zeemagt. Maar ik verwonder mij grootelijks, dat men van het eerste heeft afgezien. Dat is veiliger middel, om vrede op goede voorwaarden te verkrijgen, dan zichzelven en de zijnen te benadeelen, met oogmerk, om den vijand grootere schade toe te brengen.

(Geteek.) LODEWIJK.

Brief des Keizers van *Frankrijk* aan den Koning van *Holland*.

Ostende, 20 Mei 1810.

Mijn Broeder! — In de omstandigheden, waarin wij ons bevinden, moeten wij onbewimpeld spreken. Ik ken uwe geheimste overleggingen, en wat gij mij van het tegendeel moogt verzekeren, baat niets. *Holland* is in een' moeijelijken toestand; ik erken het, en begrijp, dat gij verlangt, van daar te gaan. Het is niet mijne zaak, hierin iets te doen, maar de uwe, en de uwe alleen. Zoo gij door uw gedrag de *Hollanders* overtuigt, dat gij handelt volgens mijne bedoelingen, dat alle uwe ondernemingen en gevoelens met de mijne overeenkomen, dan zult gij bemind en geacht zijn, en de noodige zelfstandigheid verkrijgen, om *Holland* te herstellen. Wanneer u de eernaam dierbaar is, dat gij de vriend van *Frankrijk* en mijn vriend zijt, dan zal geheel *Holland* zich in een' natuurlijken toestand bevinden. Sedert uwen terugkeer uit *Parijs*, hebt gij te dien einde niets gedaan. Wat zal het gevolg van uw gedrag zijn? Uwe onderdanen, tusschen *Frankrijk* en *Engeland* geslingerd wordende, zullen zich in de armen van *Frankrijk* werpen, en luijde roepen om vereeniging, als middel tegen zoo veel onzekerheid. Heeft de kennis van mijn karakter, hetwelk is, altijd regt toe tot mijn doel te gaan, zonder mij door eenige bedenking te laten ophouden, u niet genoeg ingelicht, wat wilt gij dan, dat ik in dezen doen zal? Ik kan *Holland* missen, *Holland* niet mijne bescherming. Indien het, onderworpen aan een' mijner broeders, van mij

alleen bijn hèll verwachtende, in hem niet dezelfs beeld vindt, vernietigt gij alle vertrouwen in uw bestuur — gij verbreekt zelf uwen fchepter. Bemin *Frankrijk*, bemin mijnen roem; dit is de eenige weg, om den Koning van *Holland* te dienen. Waart gij geweest, wat gij zijn moest, *Holland*, een deel van mijn gebied geworden, zou mij te dierbaarder zijn, daar ik aan hetzelve eenen Prins had gegeven, die bijna mijn zoon was. Toen ik u op den troon van *Holland* plaatfte, meende ik daarop een *Fransch* burger te plaatfen; doch gij hebt geheel tegen mijne verwachting gehandeld. Ik heb mij genoodzaakt gezien, u *Frankrijk* te verbieden, en een gedeelte van uw land te bemagtigen. Terwijl gij u als een flecht *Franschman* gedraagt, zijt gij voor de *Hollanders* minder, dan een Prins van *Oranje*, aan wien zij den rang van *volk*, en langen duur van voorfpoed en roem te danken hebben. Het is aan *Holland* gebleken, dat uwe verwijdering van *Frankrijk* hetzelve heeft doen verliezen, wat het onder SCHIMMELPENNINCK of onder een Prins van *Oranje* niet verloren zou hebben. Wees eerst *Franschman* en *broeder des Keizers*, dan moogt gij u verzekerd houden, dat gij op den regten weg zijt, om de belangen van *Holland* te behartigen. — Het lot is geworpen; gij zijt onverbeterlijk: reeds wilt gij de weinige *Franfchen*, die u nog overig zijn, wegjagen. Noch raadgevingen, noch waarfchuwingen, noch betuigingen van genegenheid baten iets; bedreiging en geweld moet ik gebruiken. Wat beteekenen die geheimzinnige vast- en bededagen, welke gij uitfchrijft? LODEWIJK! gij wilt niet langer regeren. Alle uwe daden toonen beter, dan uwe vertrouwelijke brieven, de gevoelens van uwe ziel. Kom terug van uwen dwaalweg. Wees van harte een goed *Franschman*, of uw volk zal u wegjagen, en gij zult *Holland* verlaten, als een voorwerp van fpotternij, en wel van de fpotternij der *Hollanders*. Met verftand en ftaatkunde regeert men de Staten, niet met fcherpe en bedorvene vochten (*une lymphe âcre et vicieé*).

(Geteek.) NAPOLEON.

Brief des Keizers aan den Koning.

Rijsfel, den 23 Mei 1810.

Mijn Broeder! — Op het oogenblik, dat gij mij de ftatijfte betuigingen doet, vernèem ik, dat het gevolg van mij-

nen Ambasſadeur mishandeld is geworden te *Amſterdam*. Mijne begeerte is, dat de genen, die zich zoo ſchuldig gemaakt hebben, mij overgeleverd worden, ten einde de wraak, die ik nemen zal, anderen ten voorbeeld ſtrekke. De Heer SERRURIER heeft mij verſlag gedaan van uw gedrag op de bijeenkomst der Gezanten. Ik verklaar u dus, dat ik geen' Ambasſadeur van *Holland* meer te *Parijs* wil; de Admiraal VERHUELL heeft last, om binnen vierentwintig uren te vertrekken. Fraaije woorden en verzekeringen heb ik niet meer noodig; het is tijd, dat ik wete, of gij *Holland* ongelukkig wilt maken, en door uwe dwaasheid dat land in het verderf ſtorten. Ook wil ik niet, dat gij een' Minister naar *Oostenrijk* zendt, en even min, dat gij de *Franſchen*, welke in uwen dienst zijn, wegzendt. Ik heb mijnen Ambasſadeur teruggeroepen; ik zal in *Holland* ſlechts een *Chargé d'affaires* houden. De Heer SERRURIER, welke er in deze hoedanigheid blijft, zal u van mijne oogmerken onderrigten. Ik wil geenen Ambasſadeur meer blootſtellen aan uwe beleedigingen. Schrijf mij niet langer met uwe gewone uitdrukkingen; het is reeds drie jaren, dat gij mij dezelve herhaalt, en ieder oogenblik bewijst derzelver valschheid.

Dit is de laatſte brief, dien ik van mijn leven aan u ſchrijf.

(Geteek.) NAPOLEON.

Brief, door LODEWIJK, na den gedwongen afſtand, uit *Duitschland* geſchreven aan zijnen Broeder.

Sire! — De naderende oorlog met *Frankrijk* heeft mij ſedert eenige maanden doen bedacht zijn, om dit land te verlaten. Ik ben den 10 Augustus vertrokken. Ik ſchrijf u van de grenzen van *Beijeren*.

Ik had het voornemen, *Sire!* mij in de ſtille rust der afzondering te begeven, die ik zoo zeer noodig heb; maar op het oogenblik, dat ik aan deze mijne behoefte wilde voldoen, vernam ik de onheilen in *Spanje*; ik hoorde, dat de vijanden van dezen kant op de grenzen waren; ik zag, dat de oorlog dreigde, en dat gij een millioen tegen u gewapende mannen zoudt te beſtrijden hebben. Ik heb gemeend, mij niet aan het dreigende gevaar te moeten onttrekken. Ik beteeken wel weinig; maar alwat ik ben, dat ben ik in de eerſte plaats aan *Holland*, en daarna aan *Frankrijk* en aan u verſchuldigd. Ik ga dan naar *Zwitſerland*, om van daar door u geroe-

pen te kunnen worden, wanneer gij zult gelooven, het te kunnen doen, zonder mij de hoop te benemen van weder in *Holland* te komen bij den algemeenen vrede, en op eene wijze, die niet ſtrijdt tegen den eed, welken ik aan hetzelve gedaan heb. Zoo ik aan *Frankrijk* en u ooit nuttig zijn kan, gij zult beter, dan ik, weten, op welke manier dit voegt aan den genen uwer broederen, welke Koning van *Holland* is geweest.

Ik bid u, *Sire!* in aanmerking te nemen, dat ik tot u kom, om te lijden; dat ik dit te ſterker verlang, naar mate het gevaar toeneemt; en dat ik, in de ongelukkige betrekkingen, waarin de omſtandigheden mij geplaatst hebben, wel niet langer in den voorſpoed van mijne familie mogt deelen, maar geenszins aan derzelver gevaren mij onttrekken. Mogten die, welke dreigen, niet zoo wezenlijk zijn, als ik vreeze! Maar de toerustingen ten ſtrijde zijn verbazend, en in een' geheel anderen geest, dan te voren. Ieder zucht, en roept om oorlog tegen *Frankrijk*. *Sire!* ik volbreng mijnen pligt, zoo jegens *Holland*, als jegens *Frankrijk* en u, terwijl ik tot u nader en mij meer onder uw bereik ſtel. Nooit zal ik mij hebben te verwijten, dat ik met mijne zwakke hulp, hoedanig die dan ook zijn moge, in gebreke ben gebleven; en deze overtuiging zal mij altijd vertroosten, wat er dan ook gebeure.

Op de grenzen van *Beijeren* en *Oostenrijk*,
den 4 Augustus 1813.

(Geteek.) LODEWIJK NAPOLEON.

Alzoo eindigde de rol, die *Holland* moest ſpelen in het groote drama van de opkomst en den ondergang des *Franſchen* Keizerrijks. Steeds eene ſchuilplaats voor zoodanigen onzer landgenooten, die ſlagtoffers van het ongeluk der tijden waren, is *Holland* voor *Frankrijk* weder een bevriend land geworden, dat dikwijls verfraaid werd door onze ſchoone kunſten. De wettige vrijheid, deze groote weldoenſter der volken, beerscht daar, onder de grondwettige beſcherming van eenen Vorst zonder dweeperij. Om kort te gaan, het *Nederlandſche* volk, de Koning en zijne opvolgers kunnen rekenen op eene voortdurende gelukkige en nuttige regering, dewijl in hun land geene *Jezuiten* zijn.

SCHRIKKELIJKE ONTDEKKING, DOOR EEN' WALVISCHVAARDER, IN DEN JARE 1775.

Op een' schoonen avondstond, in Augustus 1775, werd de Kapitein van een' Walvischvaarder, WARRENS, op ongeveer 77 graden Noorderbreedte, door windstilte overvallen, te midden van het ijs. Men zag ijsbergen van onmetelijke hoogte tot in het oneindige zich uitstrekken; en derzelver toppen, met sneeuw bedekt, zich op elkander stapelende, verhieven hunne dreigende punten, als 't ware om den waagzieken scheepvaarder te verschrikken. Dit gezigt bewees ontegenzeggelijk, dat de Oceaan van dien kant als geblokkeerd was, en alles scheen aan te duiden, dat die ijsgevaarten daar sedert langen tijd bestaan hadden. Kapitein WARRENS zou zich thans gaarne van deze plaats verwijderd hebben; maar, geenerlei wind hem ten dienste staande, was hij genoodzaakt, ter plaatse te blijven, waar hij zich bevond. Thans verdubbelde hij zijne waak- en werkzaamheid, alles met ongerustheid gadeslaande, en niet twijfelende, of hij stond aan de grootste gevaren ten doel, bijaldien het ijs van standplaats mogt verwisselen. Gedurende een' geruimen tijd bleef dezelfde kalmte heerschen; maar tegen middernacht verhief zich eene frissche koelte, verzeld van eene digte sneeuwjagt; en welhaast verkondigde een ontzettend gekraak en onheilspellend gerucht, dat er eene groote beweging in de ijsschotsen plaats greep. Het schip onderging geweldige schokken, welke elk oogenblik onrustbarender werden; en de duisternis was zoo dik, dat het scheepsvolk niets konde onderscheiden. Den ganschen nacht door bleef men werkzaam, om, zoo veel mogelijk, het gevaar te ontwijken, telkens wanneer en waar men hetzelve meende aanwezig te zijn. Tegen den morgen ging de wind liggen, en de Kapitein merkte, tot zijne groote voldoening, op, dat zijn schip geene belangrijke schade had geleden. Hij zag tevens met verbazing, dat de ijsschotsen, die den vorigen avond eenen ondoordringbaren muur vormden, zich verdeeld hadden, en dat tusschen dezelve een doortogt was gebaand, die zich tot op een' aanmerkelijken afstand uitstrekte. Tegen den middag nam zijne verbazing niet weinig toe, wanneer hij uit den mond van het nieuwgevormde kanaal een vaartuig zag naderen. De zon blonk thans in vollen luister, en eene kleine koelte woei uit het noorden. De ijsschotsen verhinderden, in den beginne, den Kapitein, iets anders

dan deszelfs masten te onderscheiden: hij meende in het eerst, zich bedrogen te hebben; maar, naar gelange het schip naderde, overtuigde hij zich, dat het geen zinbedrog ware; en weldra konde hij den jammerlijken toestand der zeilen, masten en van het want onderkennen. Een tijdlang dreef het schip voor den wind af; maar welhaast, door het ijs gestuit, bleef het onbewegelijk. Door eene levendige nieuwsgierigheid gedreven, aarzelde nu de Kapitein geen oogenblik, om zich, met eenige manschap, in de sloep te werpen, en naar dat vaartuig zich te begeven. Alles duidde aan, dat het geweldig geleden had. Niemand bevond zich op het dek, door verscheidene voeten sneeuw geheel bedekt. Herhaalde malen riep de Kapitein aan de equipagie; maar hij kreeg geen antwoord. Bij het beklimmen van het schip ontdekte hij, door de opening van eene geschutpoort, een voorwerp, dat zijne ganssche oplettendheid tot zich trok. Het was een man, zittende aan eene tafel, op welke verscheidene papieren verspreid lagen. Hij riep: geen antwoord, geene beweging. Nu begaf hij zich naar de kajuit, trad er binnen, en eene kille huivering beving hem, toen hij, nader tredende, ontwaarde, dat het een geheel verstijfd, levenloos ligchaam was, welks oogen, schoon open, verdoofd waren, en welks aangezigt met doodsbleekheid overtogen was! Het hield nog eene pen in de hand, en naast hem lag een geopend schrijfboek, blijkbaar bestemd tot het maken van aanteekeningen; op eene pasbegonnen bladzijde las men het volgende: „11 November 1762. „Wij zijn ingesloten door het ijs sinds 17 dagen. Het vuur „ging gisteren uit, en de Kapitein heeft vruchteloos gepoogd, „hetzelve weder te ontsteken. Zijne vrouw is dezen morgen „bezweken. Wij hebben geene levensmiddelen, geene toe„vlugt meer." .... De dood had, ongetwijfeld, hem verrast, bij dezen laatsten volzin. De Kapitein en zijn volk verwijderden zich, zonder een enkel woord te spreken. In een ander vertrek vonden zij werkelijk het lijk eener vrouwe, op een bed uitgestrekt; hare handen hadden al het voorkomen van leven behouden; de ineenkrimping der ledematen alleen bewees, dat zij dood was. Een ander lijk, op de balie gezeten, was dat van een' jongman; in de eene hand hield hij een' vuurslag, in de andere een' vuursteen, en nevens hem lagen verscheidene stukken linnen. Voor in het schip zag men eenige matrozen, op hunne legersteden liggende, en een' hond, in een' hoek verscholen, alsof hij sliep. Geenerlei le-

vensmiddelen of brandſtoffen werden ergens gevonden. Kapitein WARRENS wilde zijn onderzoek verder uitſtrekken; maar de bijgeloovige vooroordeelen zijner matrozen verhinderden zulks. Hij nam het aanteekeningboek mede, en keerde naar zijn ſchip terug, met eene ziel, door ſomberheid ter neêr geſlagen. De equipagie verlangde met ongeduld zich van daar te verwijderen, en de Kapitein, hoezeêr zijns ondanks, van een' gunſtigen wind gebruik makende, ſtevende naar *Engeland*. Bij zijne terugkomst aldaar deed hij onderzoek omtrent verſchillende ſchepen, die verdwenen waren, zonder eenig ſpoor van derzelver lot; en, bij het vergelijken van de datums en onderſcheidene andere aanteekeningen met die, welke het Journaal van het bewuste ſchip bevatte, erlangde hij bevestiging, dat dit vaartuig ſinds dertien jaren in het ijs beſloten geweest was.

LORD BYRON OP HET EILAND GROSSA. (*)

Lord BYRON was een hartstogtelijk liefhebber van watertogtjes, en, zwemmer zonder wedergade, ſchroomde hij niet, bij het involgen van deze zijne drift, zich aan eenig gevaar bloot te ſtellen. Gedurende zijn verblijf te *Venetië*, beſtudeerde hij des morgens, bij de monniken van *St. Lazarus*, het *Armenisch*; des namiddags deed hij togtjes op de *Adriatiſche* zee, en, daar hij ruim betaalde, ſtonden de Gondeliers hem als om ſtrijd ten dienſte. Het eiland *Sabioncello*, in de nabuurſchap van *Raguſa*, was een van die, welke hij bij voorkeur doorkruiste. Dikwijls liet hij zich derwaarts overbrengen in eene gondel met vier riemen, doorgaans verzeld van de Markiezin VAN G. en twee of drie gemeenzame vrienden. Elk voorzag zich dan van al datgene, wat, naar zijnen bijzonderen ſmaak, konde dienen, om het vermaak te verhoogen. Uitgezochte wijnen, mondbehoeften, lekkernijen,

(*) Deze Anekdote lag bij de Redactie ter plaatſing gereed, toen zij dezelve, met eenige bevreemding, in de *Amſterdamſche Courant* vond medegedeeld. 't Is ſinds eenigen tijd in zwang geraakt, ook de *Couranten* van *Letterkundig Mengelwerk* te voorzien. Wij laten het intusſchen aan het oordeel der Lezeren over, waar ſtukjes, als dit b. v., eigenaardigst te huis behooren.

lectuur, teekengereedſchap, ſchietgeweer, hengels, netten enz. maakten de gewone lading van het ranke vaartuig uit. Somtijds, wanneer kleinere eilandjes op den togt de aandacht wekten, deden zij dezelve aan, zich aldaar vermakende met jagen en viſſchen, of ook om er een ontbijt te nemen. Op zekeren dag deed het vrolijk gezelſchap eenen uitſtap naar het eilandje *Groſſa*, geheel uit eene rots van eene halve mijl lengte beſtaande, met groen bedekt. De friſchheid van het gras, het gemurmel van eene bron, uit boſchjes van welriekende heesters voortſpruitende, lokte hen uit, om aldaar eenigen tijd te vertoeven, en men beſloot, het middagmaal te houden in de ſchaduw van dat lagchend loof; en, terwijl de Gondeliers den viſch enz. bereidden, verſpreidde zich het gezelſchap ginds en elders over het eiland. Maar, wat gebeurt? De gondel, niet wel vastgemaakt, of door de deining losgeſchuurd, verwijderde zich van den oever, en dreef zeewaarts in! Zij was, naar gis, reeds meer dan twee mijlen van het eiland verwijderd, toen men zulks ontwaarde. Thans was goede raad duur. Zij voerde den voorraad voor eene week met zich. Men was 25 mijlen van *Sabioncello*, en geen der nabij liggende eilandjes bewoond. Het eerſte, waarop men bedacht was, was, een' zakdoek der Markiezin aan het einde van een' polsſtok, tot een ſein, te bevestigen en op te ſteken. De lucht was zeer helder; echter kon het ſcherpſtziend oog geenerlei vaartuig, zelfs op den verſten afſtand, ontdekken, en de noodvlag wapperde vruchteloos. De weinige leeftogt, welken men had ontſcheept, was, ondanks de grootſte ſoberheid, ſpoedig verteerd. Eenige fleſſchen wijn ſchraagden nog den moed van eenigen; maar, toen dezelve geledigd waren, begon ook hen de hoop te begeven. Men raadpleegde onafgebroken; allerlei, ook de zonderlingſte voorſtellen kwamen ter bane, maar geen van die alle was uitvoerbaar. Men wilde b. v. een vlot zamenſtellen; maar het houtgewas op het eiland was daartoe te eenemaal ongeſchikt. Lord BYRON konde gemakkelijk, al zwemmende, het naaste eiland bereiken, gelijk hij eenmaal den *Hellespont* had overgeſtoken; maar wat zou zulks gebaat hebben, daar alle de naburige kleine eilanden even min bewoond waren als *Groſſa* zelve? Vergeefs wekte men de ſcherpzinnigheid der Gondeliers op, door het uitloven van rijke belooning; zij wisten geen redmiddel. Men ſcheen zich dus te moeten onderwerpen aan het harde noodlot, om van honger te ſterven, en

gaf den moed geheel verloren. Eensklaps kreeg een der Gondeliers, wien men den bijnaam van *den Cycloop* had gegeven, vermits hij maar één oog had, een' gelukkigen inval. Men had, namelijk, een klein vat naar de fontein van *Grossa* overgebragt, om hetzelve met versch water te vullen, waaraan op *Sabioncello* gebrek was. De *Cycloop* stelde voor, dit vat in een bootje te herscheppen, zich daarin te plaatsen, en zich, in dit broze vaartuig, aan de golven te vertrouwen. Dit ontwerp vond algemeenen bijval. Men maakte eene ruime opening in het vat, en verbond met hetzelve eenige stokken, bij wijze van riemen; de stoutmoedige *Venetiaan* kroop in hetzelve, en werd in zee afgestooten. Zoo lang mogelijk volgde men hem met starende blikken; maar weldaast voerde een stroom het vat mede, en men zag het niet meer. Men wist, dat die stroom naar het vasteland gerigt was; dit was een gelukkig voorteeken. Des anderen daags kwam de *Venetiaansche* schuitevoerder werkelijk opdagen, in eene galei van vijf riemen, bejaden met levensmiddelen en verkwikkingen van allerlei soort. Het was ook tijd; want het gezelschap begon den scherpen prikkel des hongersnoods te gevoelen. De Gondelier verhaalde, dat hij door den stroom naar de kust van *Ragusa* was gevoerd, op dertig mijlen afstands, en dat al het volk was zamengevloeid, op het gezigt van eene zoo vreemde en hagchelijke uitrusting. Lord BYRON beloonde den man, die aldus zijn leven had gewaagd, om het zijne en dat zijner vrienden te behouden, op de edelmoedigste wijze, en schonk hem daarenboven, bij zijne terugkomst te *Venetië*, eene nieuwe gondel, welke, ter gedachtenis van dit avontuur, den naam voerde van *het Vat*.

BEZOEK BIJ EEN' TURK VAN AANZIEN TE OKFAH, HET AR IN DEN BIJBEL.

(BUCKINGHAM's *Reis door Klein-Azië*, enz.)

Vóór zonsondergang begaven wij met ons drieën ons naar het huis eens groengetulbanden afstammelings van den Profeet. Wij werden in eene zeer prachtige zaal geleid, met goudgestikte kleeden, divans met rijke bekleedsels en zijden kussens, en meer andere blijken van weelde versierd. In het gezelschap bevonden zich twee *Indische Fakirs*, die hun be-

lang te wèl verſtonden, om hunnen beſchermer te verlaten. Deze lieden, in lompen gehuld, welke een aantal touwen, waarmede dezelve waren vastgemaakt, ter naauwernood vermogten bijeen te houden, en met al het ongedierte overdekt, dat zich in de laatſte drie jaren, waarin zij niet van kleederen gewisſeld, en veelligt niet eenmaal het ligchaam gereinigd hadden, bij hen had opgehoopt, waren met de overigen op dezelfde ſofa gezeten, en werden met gelijke opietendheid als de andere gasten bediend. Dit gebruik, om de haveloozen en morſigen op dezelfde plaats toe te laten met de reinen en welgekleeden, alsmede de gewoonte, om de bedienden des nachts op de divans te laten ſlapen, beide *Turkſche* gewoonten, veroorzaken, dat de huizen der rijken bijkans even vol ongedierte zijn als de woningen der armen. Het is vanhier ook niets ongewoons, zelfs de rijkſten en aanzienlijkſten een' dezer ongenoode gasten in zijnen marsch te zien aanhouden; maar, in plaats van hen gelijk de *Spanjaarden* te bejegenen, blazen zij hen verre van zich midden in het vertrek, naardien zij het voor te walgelijk en onwelvoegelijk houden, den terugkeer derzelven door een' onmiddelijken dood te voorkomen. Onze avondmaaltijd werd op een groot metalen prezenteerblad opgedragen, hetwelk met eene menigte *Arabiſche* teekeningen en ſpreuken was verſierd, en ten minſte veertig ſchotels bevatte, welker middelſte, naar gewoonte, *pilau*, of gekookte rijst, en de omringende geſtoofde vleesch, vruchten en onderſcheidene kunstmatig toebereide geregten opleverden. Onder de dranken waren gekoelde melk, *lebben*, een voortreffelijk ijsſorbet van honig, ſpeerijwater en kruiderijen, en granaatappelſap van het vorige jaar, met rozewater vermengd. Het doek, dat over het prezenteerblad, en ver genoeg over deszelfs rand hing, om de knie der gasten te bedekken, was van fijn zijden gaas vervaardigd, aan de randen en hoeken geſtikt, en beſtond uit één ſtuk van 18 tot 24 voet lengte en 3 voet breedte. Het water brag men ons in zilveren ſchalen, en wij wieſchen ons over zilveren bekkens. Onze avondpijp en onze koffij genoten wij op het terras van het huis, dat, door deszelfs hoogte en ligging in het midden der ſtad, een' aangenamen blik verre in het rond vergunde.

VOLTAIRE EN DE PAGIE VAN FREDERIK II.

Wanneer de Koning kleine reizen deed, was hij gewoon, VOLTAIRE met zich te nemen. Op een' dezer togten volgde de laatſte den Vorst, en was, alleen, in eene postchais gezeten. Een jonge Pagie, dien VOLTAIRE, eenige dagen geleden, ſtrengelijk had doorgehaald, had beſloten zich te wreken. Diensvolgens, daar hij vooruitreisde om paarden te beſpreken, zeide hij aan de postmeesters en postiljons, dat de Koning een' ouden aap had, van welken hij veel werks maakte, dien hij vermaak ſchiep om nagenoeg te kleeden als een groot heer aan het hof, en die hem altijd op zijne reisjes volgde; dat dit dier niemand reſpecteerde dan den Koning, en dat het daarenboven zeer kwaadaardig was; dat, zoo het bij geval uit het rijtuig wilde komen, men wel zorg moest dragen, dit niet te gedoogen, enz. Toen nu, na deze kennisgeving, VOLTAIRE aan onderſcheidene posthuizen wilde afſtappen, vond hij al de knechts in de weer, om hem dit te beletten; hoe ſterker de aandrang was, des te krachtdadiger ook de tegenſtand, zoodat, wanneer hij de hand uitſtak, om zelf het portier open te maken, men hem zelfs met zweepſlagen op dezelve begroette, vergezeld van een ſchaterend gelach. VOLTAIRE, die geen Duitsch ſprak, kon geene opheldering krijgen van deze ongehoorde bejegening; zijne woede verdubbelde, tot groot vermaak der postmeesters, en al het volk kwam op de been, om *den aap des Konings* te zien en uit te jouwen. Op deze wijze volbragt hij de reis; en, hetgeen zijne gramſchap ten top voerde, was, dat de Vorst de grap zoo aardig vond, dat VOLTAIRE hem niet konde bewegen, om den uitvinder te ſtraffen, wiens wraak alzoo volkomen was.

DE VARKENDIEF.

(*Gazette des Tribunaux, Févr.* 1829.)

JEAN PIERRE REITREIT en JEAN PIERRE FABAROU verſchenen op den 16 Februarij l. l. voor het *Cour d'Aſſiſes* te *Toulouſe*. Een der getuigen legde deze verklaring af: REITREIT, om eene landhoeve rondſluipende, ontdekte een varken, hetwelk hij voornam te ſtelen. Vóór de vol-

voering van zijn ontwerp, echter, deden de eigenaars van het beest, hetzelve vet genoeg oordeelende, hetzelve dooden. Op zekeren avond vergunden zij nachtverblijf aan een' dier bergbewoners, die, van plaats tot plaats, de leerzaamheid van kameelen en beeren zoo wel, als de potsen van apen aan het gapende volk vertoonen. Deze man plaatste een beer in het kot, waar het geslagte varken had gehuisd. In dien zelfden nacht wilde REITREIT zijnen diefstal volbrengen. Hij brak in het verblijf van den knorrenden gast; maar zijn ruige plaatsvervanger viel, onder afgrijselijk brullen, op hem aan, en liet de merkteekens zijner forsche klaauwen op den rug des doodelijk ontstelden diefs achter; hetwelk dan ook tot onloochenbaar bewijs van zijne schuld leidde.

MIJN UITSTAPJE NAAR MADURA.

'k Was gevoelig voor al de eer,
Toen Madura's Groote Heer
Schreef, dat ik hem zou plezieren,
Door de bruiloft meé te vieren
Van zijn' eerstgeboren zoon,
Van den erfgenaam der kroon.

Van het Sourabaysche strand
Roeide ik naar den overkant,
Met acht luije Madurezen,
Om bij 't hooge feest te wezen.
Bitter door de zon verbrand,
Naderde ik op 't laatst het land.

'k Ging te Camel (*) aan den wal.
Daar kwam paard voor paard van stal,
Mager, blind en stijf van beenen,
Regt geschikt om bij te weenen;
Echter stonden ze, alle vier,
Voor de koets in vijf kwartier.

Was het span ooit vlug voorheen,
't Was een kwart-eeuw vast geleén.

(*) De afstand van *Camel*, tegenover *Sourabaya*, tot *Bancallan* (de Residentie van den Sultan) is ongeveer 3 uren gaans.

Toen men ze eindlijk voort ging drillen,
Vond op kop en rug en billen,
Aan den buik en iedren poot,
Elk insekt een' wisſen dood.

Want geen zweep of ſtok alleen,
Boomen zelfs en brokken ſteen
Werden nu gebruikt tot villen;
Maar ik zag geen poot vertillen:
's Avonds bragt ik 't hof mijn' groet;
Maar, het ſpreekt van zelv', te voet.

Klagen aan Madura's vorst
Over alles, honger, dorst,
Paarden, ſchuit en zonnetenten,
Waren de eerſte komplimenten,
Die ik bij mijne intreé deed,
Vuil beſtoven, nat bezweet.

's Andrendaags was 't groot muzijk;
Al het ſchoonſte was te kijk:
Bramis, die als krijgslieden vochten; (*)
Rongins, die, in duizend bogten, (†)
't Ligchaam draaiden in het rond,
En zich ſchreeuwden paars en bont.

Voor de poort ſtond, van papier,
Een groot monſter van een dier.
Uit de dikte zult ge ontwaren,
Sprak de vorst, dat het moet baren;
En van vijftig jongens vast
Had het beest zich ſtraks ontlast.

Op het pleín, aan de andre zij',
Stond een bnde ruiterij.
Zij nogtans, die ruiters waren,
Hadden 't leven niet te ſparen;
Want, was 't uitzigt ruw en ſtout,
't Waren krijgers ſlechts van hout.

Op een' afſtand nu van daar
Stond ook, even kant en klaar,

(*) Vechtersbazen. (†) Dansmeisjes.

Een gelijk getal daarover.
Nu, nu zult gij zien, hoe 'k moeve!
Sprak de Sultan; let wel op:
Voorwaarts! marsch en in galop!

Honderd klappers, aan den ſtaart
Vastgehecht van ieder paard,
Werden nu in brand geſtoken.
't Vee verplette elkaar de knoken.
Wie geen ribben had aan ſtuk,
Die mogt ſpreken van geluk!

's Avonds leidde men ons uit
Naar den bruigom en de bruid,
Opdat, we, in hun minnend kozen,
Ons wat zouden gaan verpoozen;
Maar — daar zat het vurig paar
Met de ruggen naar elkaar!

'k Hield het voor een waar paskwil,
Zoo te zitten, ſtijf en ſtil;
't Gansch gelaat met geel beſtreken,
En geen woord te mogen ſpreken.
Ware ik bruigom, zei 'k in 't end,
'k Had den ſteven lang gewend!

't Kaartſpel was nu aller keus;
Vingt-et-un, dat was de leus.
Fluks aan tafel neêrgezeten;
Hoopen gelds er op geſmeten,
En de kaarten omgedeeld,
Opgenomen en geſpeeld.

Over mij zat broêr Chinees;
Achter ſtond zijn ſlaaf, die wees,
Door de vingers op te ſteken,
Hoeveel oogen 'k mogt ontbreken;
Daarop kocht de gaauwdief door,
Zoodat ik het vaak verloor.

Toen het uit was met de bank,
Deden lekkre ſpijs en drank
Onzen moed op nieuw ontvonken;
Dapper werd er ingeſchonken;

Raakte er een daardoor in 't net,
Dan eerst had de Sultan pret!

't Naakte bruine volk, in 't rond,
Stond, met opgeſperden mond,
Al het wonders af te kijken;
't Schenen wel verrezen lijken,
En, bij 't lamplicht, had het veel
Van een vagevuurstooneel.

't Meubilair was voorts aan 't hof
Regt antiek en dik van ſtof.
Aan den wand ſoms fraaije platen,
Maar meest oud en vol met gaten,
En daar naast weêr, in een vak,
Prentjes uit den almanak.

Dor is ook Madura's grond:
'k Zag geen boom, die welig ſtond,
En geen plant vol jeugdig leven;
Daar op Java, vlak daarneven,
Al de ſchoonheid en de pracht
Der natuur ons tegenlacht.

Naar was weêr de reis terug.
't Span was altijd even vlug,
En de roeijers even moedig!
't Ging dus ook weêr razend ſpoedig;
Maar ik troostte me in de ſchuit
Met te denken: 't is haast uit!

G. D. R. (*)

(*) Den inzender van dit en vorige luimige versjes durven wij wel aanmoedigen, den lezer van ons Tijdschrift op meer dergelijke uit zijne *Oostindische* portefeuille te vergasten. — *Redact.*

HELDENSPRAAK.

Mijn *laatſte* droppel bloeds zal voor de Vrijheid vlieten.....
Ik huiver maar alleen, den *eerſten* te vergieten.

In het *Meng.* No. III, bl. 139, coupl. 6, ſtaat:
Zij ſpaarde, want zij ſparen kon. Men leze, voor *want*, *wat*.

MENGELWERK.

SCHETS EENER GESCHIEDENIS DES SLAVENHANDELS.

(*Vervolg en Slot van bl. 157.*)

Zijn ſtelſel van volharding getrouw blijvende, vernieuwde WILBERFORCE zijn voorſtel in de zitting van 1792. Bij de bewijzen, welke hij in zijne vorige redevoeringen had aangevoerd, voegde hij thans het voorbeeld van *Denemarken*, welks Koning een bevel had uitgevaardigd, waarbij bepaald werd, dat met het jaar 1803 alle invoer van ſlaven in de *Deenſche* volkplantingen zoude ophouden, en hetwelk, gedurende het tijdvak van 1792 tot 1803, den ſlavenhandel aan zekere bepalingen onderwierp; hij gaf zijn leedwezen te kennen, dat *Engeland* zich de eer had laten ontnemen, het eerst aan de ſtem der menſchelijkheid gehoor gegeven te hebben. Beide partijen ſtreden met gelijke krachten. Om deze tot elkander te brengen, ſtelde de Heer DUNDAS eene trapswijze afſchaffing voor, met de navolgende bepalingen: 1°. Dat, van den 1 Mei 1792 af, het niet meer geoorloofd zoude zijn, nieuwe ſchepen, voor den ſlavenhandel beſtemd, in de *Engelſche* havens uit te rusten; dat hetzelfde verbod plaats zoude hebben voor de *Weſtindiſche* havens, van den 10 October 1792 af. 2°. Dat, van den 1 Mei 1793 af, het den *Engelſchen* niet meer geoorloofd zoude zijn, *Negers* voor de vreemde volkplantingen uit te voeren. 3°. Dat, van dien zelfden tijd af, het verboden zoude zijn, *Negers* boven de 20 en *Negerinnen* boven de 16 jaren in de *Engelſche* volkplantingen in te voeren. 4°. Dat, van den 10 October 1797 af, ieder *Neger*, in dezelve ingevoerd wordende, onderworpen zoude zijn aan een regt van 5 tot 15 p. ſterl., naar gelange van zijnen ouderdom; dat men, van dien tijd af, geene *Negers* meer, van vreemde volkplantingen komende, mogt invoeren; en dat, na den 1 Januarij 1800, alle

invoer van *Negers* geheel zoude verboden zijn. Dit ontwerp voldeed de tegenstanders van den handel geenszins; zij rekenden vooral den voorgestelden tijd te lang, en trachtten te bewijzen, dat de eilanden genoegzaam met slaven voorzien waren, en van het oogenblik af nieuwen invoer konden ontberen. Betrekkelijk de voorregten, te voren aan de *Neger*-handelaars toegestaan, beweerden zij, dat dezelve geene zwarigheden aanbragten, aangezien de daden van vorige Parlementen het tegenwoordige niet dusdanig verbond, dat het daarin geene veranderingen zoude kunnen maken. Men betwistte elkander den grond voet voor voet. Eindelijk werd de 1 Januarij 1796 gesteld als tijd, waarop de slavenhandel moest ophouden, met eene meerderheid van 19 stemmen. De aldus beperkte *bill* werd naar de Kamer der Pairs gezonden. Bij de opening der discussie stelde Lord HORMONT voor, nog eenmaal de tegenwerpingen der volkplanters en hunne getuigen te hooren, en een nieuw onderzoek aangaande den tegenwoordigen staat der *Antilles* te laten doen, vóór men eenig besluit nam. Zijn voorstel werd bestreden door Lord GRENVILLE en ondersteund door den Hertog VAN CLARENCE, welke zich hevig tegen de afschaffing verklaarde, en eindelijk zeide, dat deze handel onontbeerlijk was voor het welvaren der volkplantingen. Het voorstel van Lord HORMONT ging met eene groote meerderheid door; ten gevolge daarvan werd een nieuw onderzoek gelast, en hetzelve duurde zoo lang, dat de zitting eindigde, vóór dat men tot een besluit konde komen.

Niettegenstaande dit herhaalde mislukken, werd WILBERFORCE niet moede, om wederom voor de zaak der menschelijkheid op te treden. Van 1793 tot 1799 hernieuwde hij zijn voorstel telkenreize. Ziende, dat de dadelijke afschaffing te veel hinderpalen ontmoette, beproefde hij, eene trapswijze of gedeeltelijke voor te stellen, ten einde ten minste een gedeelte der *Afrikaansche* kust van dezen geesel te bevrijden; maar alle zijne pogingen mislukten telkens. Zonder twijfel was persoonlijk

belang de voorname beweegreden van den tegenſtand, welken hij ontmoette; evenwel moet men denzelven gedeeltelijk toeſchrijven aan de ongerustheid, welke de *Franſche* omwenteling deed geboren worden. De buitenſporigheden, welke dezelve vergezelden en volgden, en de omkeeringen, welke zij in de ſtaatkundige wereld veroorzaakte, de ondergang van het beſtaan van vele bijzondere perſonen, welke zij na zich ſleepte, hadden velen afkeer ingeboezemd voor alle verandering in de beſtaande inſtellingen. Wanneer zelfs, merkte men aan, de *Neger*-handel zoo ſtrijdig was met de wetten der menſchelijkheid en de leſſen des Christendoms, als deszelfs voorſtanders zulks voorgaven; wanneer het zelfs bewezen was, dat dezelve noodzakelijk eene menigte barbaarſche en wreede daden na zich ſleepte, was het dan wel voorzigtig, dit ſtuk te behandelen in een oogenblik, waarin de geheele wereld, om zoo te ſpreken, in gisting was? Konde men ter goeder trouwe denken aan het nemen van maatregelen, welke den ſtaat der volkplantingen geheel zouden veranderen, op een oogenblik, waarin het ſchrikverwekkende voorbeeld van *St. Domingo* het gevaar deed zien, dat er in ſtak, om denkbeelden van vrijmaking en vrijheid in te boezemen aan menſchen, geheel ongeſchikt om dezelve in den waren zin te vatten? Deze en dergelijke redeneringen hadden de zaak der *Negers* vele voorſtanders doen verliezen, en den ijver van een nog grooter getal doen verſlappen. Daarenboven hield de oorlog, welken *Engeland* toen moest voeren, het algemeen bijna uitſluitend bezig. Zelfs oordeelden de tegenſtanders van den handel het voegzaam, gedurende vier jaren alle pogingen bij het Parlement op te ſchorten; maar WILBERFORCE droeg zorg, der Kamer van tijd tot tijd te herinneren, dat, zoo hij zijn voorſtel niet jaarlijks weder vernieuwde, dit zijn ſtilzwijgen niet gelegen was in verkoeling voor de zaak der menschheid, maar in redenen van anderen aard.

Eindelijk, in 1804, meende het Comité voor de afſchaffing van den Slavenhandel deszelfs pogingen weder

te moeten vernieuwen. Het oogenblik scheen des te gunstiger, daar de *Ierſche* afgevaardigden, welke dit jaar voor de eerſte reis toegelaten waren, om in het Huis der Gemeenten zitting te nemen, uit kracht der vereeniging van het *Ierſche* Parlement met dat van *Grootbrittanje*, meestal vijanden van den ſlavenhandel waren, en geneigd om tot de afſchaffing mede te werken. WILBERFORCE hernieuwde dus zijne motie, en dezelve had thans een volkomen goed gevolg; hij verkreeg de toeſtemming, om eene *bill* aan te bieden, welke de afſchaffing van den ſlavenhandel inhield, en deze *bill* ging, bij de derde lezing, met eene groote meerderheid door. Maar de Kamer der Pairs was nog niet van gedachten veranderd. De Hertog VAN CLARENCE vooral hield op nieuw ſtaande, dat de ſlavernij der *Negers* verre was van zoo onderdrukkend te zijn, als derzelver tegenſtanders zulks beweerden, en dat derzelver afſchaffing de grootſte onheilen zoude veroorzaken. De *bill* van WILBERFORCE, ſlechts zwak ondersteund, werd verſchoven door het voorſtel, om het onderzoek daarvan tot de volgende zitting uit te ſtellen. Het volgende jaar mislukte het hem zelfs bij het Huis der Gemeenten; zijne *bill* werd verworpen bij de tweede lezing, met eene meerderheid van 7 ſtemmen. Dit lag echter minder in eene verandering van gevoelens, dan wel in de nalatigheid van ſommige afgevaardigden, welke de afſchaffing begunſtigden en niet verſchenen waren; de vrienden der *Negers* werden dus hierdoor niet ontmoedigd, maar bereidden zich, om den ſtrijd in 1806 weder te beginnen. Een onverwacht toeval, de dood van PITT, welke den 23 Januarij 1806 plaats had, begunſtigde hem zeer. Deze beroemde ſtaatsman had ſteeds geſtemd voor de afſchaffing van den handel; en, zoo men CLARKSON gelooven mag, die hem dikwijls geſproken had en zijne denkbeelden kende, ging PITT oprégt te werk in zijn gedrag bij het Parlement betrekkelijk deze zaak; maar de hardnekkige tegenkanting van die leden van het Kabinet, welke veel invloeds hadden, de Kanſelier Lord THURLOW en de Lords LI-

VERPOOL en MELVILLE, beletten hem te handelen, zoo als hij wel gewild had.

De Minister, welke hem opvolgde, was daarentegen geheel en al voor de afschaffing. Weldra stelde de Advocaat-generaal der Kroon, de Heer A. BIGOTT, aan de Kamer eene *bill* voor, houdende verbod, om slaven in de vreemde, door *Engeland* bemagtigde volkplantingen in te voeren, verbod om slaven uit de *Britsche* volkplantingen uit te voeren na den 1 Januarij 1807, alsmede verbod aan alle *Britsche* onderdanen, welk land zij ook bewoonden, om zwarten in volkplantingen van vreemde Mogendheden, het zij vijanden, het zij onzijdigen, in te voeren. Deze *bill*, welke ten doel had, de *Britsche* onderdanen te beletten, hunne kapitalen en schepen te gebruiken, om den slavenhandel voor vreemde Mogendheden te drijven, en aldus om dezen handel te beperken, werd in de Kamer der Gemeenten ondersteund door den Heer FOX en zijne vrienden, in die der Pairs door den Hertog VAN GLOCESTER, de Bisschoppen van *Londen* en *St. Asaph*, de Lords GRENVILLE, HOLLAND, LAUDERDALE, AWKLAND, enz. Dezelve ging in beide met eene groote meerderheid door. Om de uitvoering daarvan te verzekeren, werd elk *Engelsch* schip, onwettiglijk tot den slavenhandel gebezigd, verbeurd verklaard, en de eigenaar tot eene boete van 50 p. sterl. voor elken slaaf der lading veroordeeld. Elk *Engelsch* schip, gebruikt om *Negers* van de kust van *Afrika* naar vreemde schepen over te voeren, werd insgelijks verbeurd verklaard.

Deze *bill* beperkte reeds aanmerkelijk den slavenhandel; maar het Ministerie had besloten, niet ter halver wege te blijven stilstaan, en in den loop der beraadslagingen verklaarden Lord GRENVILLE en de Heer FOX, dat zij hun Ministerie voor altijd meenden beroemd te maken, en mede te werken, tot den luister van *Grootbrittanje*, indien zij slaagden, om eenen zoo barbaarschen en onregtvaardigen handel, als die der slaven was, geheel af te schaffen. Eene tweede *bill*, terstond daarna aangeboden,

en met eenparigheid van ſtemmen aangenomen, verbood, voortaan tot dien handel andere ſchepen te gebruiken, dan die, welke daartoe vóór den 1 Auguſtus 1806 gebezigd waren. Eindelijk bood de Heer FOX, op den 10 Julij deszelfden jaars 1806, de *bill* aan, betrekkelijk de ſtellige afſchaffing van den handel. Bij den aanvang zijner rede verzekerde hij, dat hij zoodanig van het gewigt en de noodzakelijkheid van den voorgeſteldèn maatregel doordrongen was, dat, zoo hij gedurende de 40 jaren, die hij zitting in het Parlement gehad had, niets anders gedaan had, dan die afſchaffing te verwerven, hij het vaderland eenen dienst zoude gedaan hebben, groot genoeg, om zich aan de wereld te onttrekken met het aangename gevoel, zijnen pligt als burger vervuld te hebben. Hij ontleedde vervolgens de gevoelens, door onderſcheidene leden der Kamer geuit, en toonde aan, dat, niettegenſtaande hun verſchil van denkbeelden in andere opzigten, allen, met uitzondering van eenige afgevaardigden uit *Liverpool*, aangaande de onzedelijkheid en onregtvaardigheid van den ſlavenhandel overeenkwamen. Na de zaak van alle kanten beſchouwd te hebben, eindigde hij met het volgende beſluit voor te ſtellen: De Kamer, overwegende, dat de *Neger*-handel gelijkelijk ſtrijdig is met de beginſelen van regtvaardigheid, menſchelijkheid en gezonde ſtaatkunde, zal maatregelen nemen, om denzelven, op de voegzaamſte wijze, binnen den geſchiktſten tijd, te doen ophouden. — Desgelijks betuigde Lord CASTLEREAGH zijn verlangen, den ſlavenhandel te zien ophouden; maar hij wilde eene trapswijze afſchaffing, door middel van aanzienlijke regten op denzelven, en door het nemen van maatregelen in overeenſtemming met de volkplanters. De Generaal GASCOYNE, daarentegen, beſtreed het voorſtel met de gewone redenen, en poogde zelfs den ſlavenhandel te regtvaardigen door het aanhalen der H. ſchrift. WILBERFORCE, hem antwoordende, toonde het onvoegzame van dergelijke aanhalingen in eene Parlementaire redewisſeling aan, en deed de zwakheid van zijne redenering duidelijk zien. Ten opzigte van het voorſtel van

Lord CASTLEREAGH bewees hij, dat regten op den handel der *Negers* flechts dienen zouden, om den prijs der slaven te verhoogen en den handel te doen voortduren. Hij verzekerde, dat men van de volkplanters niets konde verwachten, om den slavenhandel af te schaffen, dewijl de wetgevende magt der volkplantingen, door het Ministerie geraadpleegd over de beste wijze om denzelven te doen ophouden, geantwoord had, dat zij zouden trachten het lot der slaven te verbeteren, maar zonder oogmerk tot eene toekomstige afschaffing van eenen tak van handel, waarvan het Gouvernement het regt niet had hen te berooven. Na verscheidene andere redevoeringen, voor en tegen uitgesproken door de Heeren S. ROMILLY, W. YOUNG, Lord HENRY PETTY, de Heeren ROSE, CANNING, enz. ging men tot de stemming over; 115 leden stemden voor het voorstel van FOX, en slechts 15 tegen. Dadelijk hierop deed WILBERFORCE een Adres aan den Koning aannemen van den volgenden inhoud: „De Kamer verzoekt Z. M., de middelen aan te „ wenden, welke dezelve het geschiktst zal oordeelen, „ om de vreemde Mogendheden tot eene gelijkheid van „ denkbeelden ten opzigte van den slavenhandel te bren„ gen; en zij verzekert Z. M., dat, overtuigd dat regt„ vaardigheid en volksroem gelijkelijk bij deze zaak be„ lang hebben, zij gereed zal zijn, de pogingen, welke „ Z. M. te dien aanzien wel zal willen aanwenden, „ krachtdadig te ondersteunen."

Toen het door FOX voorgestelde besluit in de Kamer der Pairs behandeld werd, verzocht de Hertog VAN WESTMORELAND terstond, dat, in aanmerking nemende de bij de Kamer ingediende verzoeken, men vóór alles met een nieuw onderzoek zoude beginnen. Lord GRENVILLE verzette zich daar tegen. Hij merkte aan, dat het besluit, aan de Kamer der Pairs voorgesteld, de slotsom was van twintig jaren arbeid en onderzoek; dat alles voor en tegen gezegd was, en dat er niets overbleef, dan hetzelve goed te keuren of te verwerpen. Hij werd ondersteund door Lord HAWKESBURY, den

Bisschop van *Londen*, en den nieuwen Kanselier, Lord ERSKINE. Deze laatste verklaarde, dat, ooggetuige geweest zijnde van de wijze, waarop de slavenhandel op de kust van *Afrika* plaats had, en van de behandeling, welke de ongelukkige *Negers* gedurende den overtogt moesten ondergaan, hij verzekeren konde, dat niets barbaarscher en ijselijker was. Hij voegde er bij, dat, daar deze wanorden der Kamer ter kennis gekomen waren, het haar pligt was, daaraan een einde te maken; en dat hij niet twijfelde, of de volkplanters zouden het Parlement ten opzigte van dezen maatregel gaarne ondersteunen. De debatten namen eenen anderen loop, dan in de voorgaande jaren. Het getal der voorstanders van den handel was sterk verminderd, of ten minste, het nutteloze hunner pogingen voorziende, onthielden zij zich van spreken, en het besluit van het Huis der Gemeenten werd aangenomen met eene meerderheid van 21 stemmen. Een Adres, ten oogmerk hebbende, den Koning te verzoeken, om zich met de vreemde Mogendheden te verstaan, ten einde eene algemeene afschaffing van den slavenhandel te verkrijgen, ging met algemeene stemmen door.

De zitting was te ver gevorderd, om de stellige *bill* in gereedheid te brengen en aan te bieden. Het werd dus noodzakelijk, eenige maatregelen te nemen, om de *Neger*-handelaars te beletten, hunne werkzaamheid, gedurende den tijd, welke hun nog overschoot, te verdubbelen, en het getal hunner slagtoffers te vermeerderen: er werd dus eene *bill* aangenomen, weinige dagen vóór de verlenging van het Parlement, om te verbieden, nieuwe schepen voor den slavenhandel te bouwen.

Alles was dus voorbereid, om den laatsten stap te doen; te weten, de voorstelling der *bill*, welke den slavenhandel stellig zoude afschaffen; en men konde voorzien, dat in de volgende zitting dezelve weinig tegenstands zoude ontmoeten. Maar FOX, die steeds een ijverig voorstander van dezen maatregel geweest was, had de voldoening niet, denzelven vervuld te zien; hij stierf in de maand October des jaars 1806. Weinig tijds vóór zijn sterven zeide hij tot zijne

vrienden, dat, hetgeen hij het liefst wenschte, bevorens zijne loopbaan te eindigen, was, het herstel van den vrede in *Europa* en de afschaffing van den slavenhandel. „Van deze beide zaken," voegde hij er bij, „wensch ik de laatste het meest; want ik weet, dat wij meer middelen hebben, om onze vijanden te wederstaan, dan de arme *Negers*, om zich te onttrekken aan de wreedheid hunner onderdrukkers." De dood van FOX veranderde den geest van het Ministerie in geenen deele. Den 2 Januarij 1807 bood Lord GRENVILLE aan de Kamer der Pairs de *bill* aan, welke den slavenhandel geheel zoude afschaffen. Niettegenstaande de tegenwerpingen van de Advocaten der kooplieden van *Liverpool* en der volkplanters van *Jamaica* en *Trinidad*, in de balie der Kamer toegelaten, en ondanks de hevige redevoeringen van eenige Pairs, ging de *bill* van Lord GRENVILLE door met eene meerderheid van 100 stemmen tegen 36, en de 1 Januarij 1808 werd bepaald als tijd, waarop de slavenhandel zoude ophouden. Naar de Kamer der Gemeenten verzonden, gaf dezelve op nieuw aanleiding tot zeer hevige debatten; maar eindelijk toch stemden 283 leden voor, en slechts 16 tegen dezelve. Eene laatste poging van de zijde der voorstanders van den handel, om de uitvoering der nieuwe wet ten minste tot het jaar 1812 te verschuiven, had geen gevolg, en de *bill*, door de beide Kamers goedgekeurd, werd door den Koning geteekend, op den 25 Maart 1807.

Dus werd deze belangrijke vraag, welke gedurende twintig jaren het *Engelsche* Parlement verdeeld had, ten laatste op eene voor de menschheid gunstige wijze beslist. De beroemdste redenaars van *Grootbrittanje* hadden alle middelen en al hunnen invloed gebezigd, om tot dit doel-einde te geraken. Twee der grootste mannen dezer eeuwe, PITT en FOX, verklaarde tegenstanders van elkander in alle andere opzigten, waren het omtrent dit punt eens; maar noch de een noch de ander zag den uitslag van dezen langen strijd: het geluk, om denzelven te eindigen, was voor Lord GRENVILLE bewaard.

Door dezen goeden uitslag aangemoedigd, stelde Lord PERCY de emancipatie der *Negers* in de volkplantingen voor. De even schrandere als menschlievende WILBERFORCE nam dadelijk het woord, om dit te bestrijden, en verklaarde, dat hij en zijne vrienden steeds de afschaffing van den slavenhandel van de emancipatie der *Negers* hadden onderscheiden, en dat, in alle hunne pogingen bij het Parlement, zij slechts de eerste op het oog hadden gehad. „Wij verlangen zonder twijfel," voegde hij er bij, „dat men den *Negers* eens de vrijheid zal kunnen schenken; maar, door hun deze weldaad op eens te doen genieten, zoude men onberekenbare onheilen veroorzaken, en zich aan wezenlijke onregtvaardigheid tegen de volkplanters schuldig maken." Slechts door een klein getal afgevaardigden ondersteund, werd de motie van Lord PERCY verworpen. De debatten, welke bij deze gelegenheid plaats hadden, deden duidelijk zien, dat de tegenstanders van den slavenhandel niet door eenen blinden, onnadenkenden ijver gedreven werden, en dat zij de belangen van hunne landgenooten evenzeer ter harte namen als die der menschheid.

De korte uiteenzetting der beraadslagingen van het Parlement, betrekkelijk den slavenhandel, schijnt genoegzaam het gevoelen te wederleggen, dat *Engeland*, door de afschaffing daarvan, slechts deszelfs handelvoordeelen en den ondergang der vreemde volkplantingen op het oog zoude gehad hebben. Van het begin af ziet men onder de tegenstanders van den slavenhandel enkel mannen, aanbevelenswaardig door hunne deugden, en geleid door gevoelens van menschlievendheid, regtvaardigheid en welwillendheid; terwijl hunne bestrijders, voor het grootste gedeelte, volkplanters of *Neger*-handelaars waren, of renteniers, welke hunne gelden in dien handel geplaatst hadden; menschen dus, welke door belang gedreven werden. De langdurigheid zelfs van den strijd tusschen beide partijen toont genoegzaam aan, dat de afschaffing van den slavenhandel meer moet toegeschreven worden aan de volharding van edele menschenvrienden, dan aan de berekening eener looze staatkunde.

Het was zeker eene groote overwinning, eene *bill* verkregen te hebben, welke den slavenhandel aan alle *Britsche* onderdanen verbood; maar dit was nog niet genoeg. Zoo lang de overige Mogendheden voortgingen dezen handel toe te laten en zelfs te begunstigen, konde men gemakkelijk voorzien, dat de begeerlijkheid der *Engelsche Neger*-handelaars middelen zoude vinden, om de wet te ontduiken; en, inderdaad, ontdekte men welhaast, dat zeer aanzienlijke *Engelsche* kapitalen gebruikt werden tot den slavenhandel, welke door onderdanen van andere Mogendheden gedreven werd; dat, niettegenstaande de strafbepalingen der *bill* van afschaffing, schepen, tot den *Neger*-handel bestemd, in de havens van *Londen* en *Liverpool*, werden uitgerust, om *Negers* van de kust van *Afrika* naar de *Spaansche* en *Portugesche* volkplantingen over te brengen, en dat zelfs ladingen van slaven, tegen de wet, in de *Engelsche* volkplantingen werden ingevoerd.

Het Ministerie werd dus sterk aangezocht, om met de vreemde Mogendheden onderhandelingen aan te knoopen tot het nemen van overeenstemmende maatregelen, om dit te doen ophouden; maar, het zij hetzelve het oogenblik niet gunstig oordeelde, het zij hetzelve er minder belang in stelde, er had geene handeling te dien opzigte plaats. In het verbond, in 1810 tusschen *Grootbrittanje* en den Prins Regent van *Portugal*, toen te *Rio Janeiro* zijn verblijf houdende, gesloten, werd van den slavenhandel melding gemaakt; maar *Engeland* vergenoegde zich met eene bloote belofte van den Prins Regent, om zich daarmede bezig te houden; eene belofte, welke geen gevolg had (*).

Na de handelingen over het traktaat van *Parijs*, in 1814, stelden de beide Kamers aan den Prins Regent het

(*) Dat thans in *Brazilië* de slavenhandel nog openlijk en sterk wordt voorgezet, blijkt daaruit, dat in de maand Januarij 1826 te *Rio Janeiro* nog 5672 slaven zijn aangekomen. Als inkomend regt, echter, wordt voor ieder hoofd 100 gulden betaald. Zie *Konst- en Letterbode*, 1826. No. 31. *Vert.*

gewigt van eenen algemeenen maatregel betrekkelijk den ſlavenhandel voor, vermits de vrede noodzakelijk een nieuw leven aan dezen handel zoude geven, bijaldien niet alle Mogendheden zich vereenigden, om denzelven te vernietigen. De *Britſche* gevolmagtigden ontvingen, ten gevolge daarvan, last, om dit ontwerp te ondersteunen; maar, na lange onderhandelingen, konden zij van *Frankrijk*, hetwelk er het meeste belang bij had, ſlechts de belofte verwerven, om den ſlavenhandel na verloop van vijf jaren af te ſchaffen, en gedurende dezen tijd de *Franſche Neger*-handelaars te verbieden, ſlaven elders, dan in de volkplantingen hunner natie, in te voeren. De Gouvernementen van *Spanje* en *Portugal* toonden zich nog minder geneigd, om het verzoek van *Engeland* in te willigen: alwat de Koning van *Spanje* toeſtond, was, zijnen onderdanen te verbieden, ſlaven in de volkplantingen der overige Mogendheden in te voeren.

Op het *Weener* Congres in 1815 kwam Lord CASTLEREAGH weder ter bane, en haalde de gevolmagtigden van de acht Mogendheden, welke het traktaat van *Parijs* geteekend hadden, over, om zich te vereenigen, ten einde over de afſchaffing van den ſlavenhandel te raadplegen. Zijn voorſtel werd vrij wel opgenomen door de meeste afgezanten; maar *Spanje* en *Portugal* verzetteden zich hardnekkig tegen algemeene maatregelen, onder voorwendſel, dat hunne volkplantingen nog niet genoegzaam van ſlaven voorzien waren, om nieuwen invoer te kunnen ontberen, en dat de reſpective Gouvernementen moesten beoordeelen, op welken tijd zij zonder ongerief het voorbeeld van *Engeland* konden volgen. Het eenige, wat men verkrijgen kon, was de plegtige verklaring van den 8 Februarij 1815, geteekend door de gevolmagtigden van *Grootbrittanje*, *Rusland*, *Zweden*, *Frankrijk*, *Spanje*, *Portugal*, *Pruiſſen* en *Oostenrijk*, behelzende in ſubſtantie: „ Dat, daar de handel, bekend onder den naam van ſlavenhandel, door regtvaardige en verlichte mannen van alle tijden beſchouwd was als ſtrijdig met de beginſelen van menſchelijkheid en zedekunde, en deszelfs

afschaffing door den algemeenen geest van alle beschaafde landen gevraagd werd, de gevolmagtigden op het *Weener* Congres hunne waardigheid niet beter konden vereeren, en de grondbeginselen hunner bijzondere Vorsten doen blijken, dan door in derzelver naam het verlangen te kennen te geven, dat deze geesel mogt ophouden, welke *Afrika* zoo lang verwoest, *Europa* zoo lang onteerd, en de menschheid zoo lang bedroefd had; dat zij gevolgelijk verklaarden, de afschaffing van den slavenhandel te beschouwen als een' maatregel, overeenkomende met den geest der eeuw en de grondbeginselen der Mogendheden; dat zij op alle mogelijke wijze daartoe zouden zamenwerken, met al dien ijver en volharding, welke eene zoo schoone zaak verdiende."

Gelijk wij straks gezegd hebben, had *Frankrijk* zich verbonden, den slavenhandel na verloop van vijf jaren te doen ophouden. Een onverwacht toeval verkortte dezen tijd. NAPOLEON BUONAPARTE, van het eiland *Elba* terugkomende, haastte zich, den slavenhandel aan alle zijne onderdanen te verbieden. Toen hij ten tweeden male genoodzaakt werd, den troon van *Frankrijk* aan LODEWIJK XVIII af te staan, liet Lord CASTLEREAGH, in de onderhandelingen, welke te *Parijs* plaats hadden, eene nota aan Vorst TALLEYRAND overgeven, waarbij hij hem voorhield, dat, daar de slavenhandel nu door eene wet afgeschaft was, men van deze omstandigheid gebruik moest maken en denzelven *niet* herstellen. TALLEYRAND antwoordde op deze nota, dat elke daad van den veroveraar als onwettig en van geene waarde moest beschouwd worden, en geen gewigt in de schaal konde leggen; maar dat de Koning, uit eigene beweging, en overtuigd, dat de dadelijke afschaffing van den slavenhandel de welvaart der *Fransche* volkplantingen geenszins in de waagschaal stelde, reeds gelast had, dat, aan de zijde van *Frankrijk*, alle slavenhandel van nu aan voor altijd zoude ophouden.

De Koning der *Nederlanden* had terstond, in 1814, een besluit genomen, hetwelk verbood, schepen, voor

den *Neger*-handel beſtemd, in de havens van zijne Staten uit te ruſten of toe te laten, hetwelk aan zijne onderdanen alle deelgenootſchap aan dezen handel ontzeide (*). Maar *Spanje* weigerde lang elke verbindtenis van dien aard. Eindelijk, in 1817, ſtemde het toe, om, voor de ſom van 400,000 p. ſterl., als ſchadeloosſtelling, door *Engeland* te betalen, voor de ſchepen der *Neger*-handelaars, door de *Engelſchen* genomen, dadelijk van den

(*) Het bedoelde beſluit is van den 15 Junij 1814. Bij hetzelve had onze geëerbiedigde Koning reeds eenige voorloopige maatregelen in het werk geſteld, om den ſlavenhandel te keer te gaan. Bij de wet van den 20 November 1818 werd dezelve middellijk en onmiddellijk verboden, en geſtrenge ſtrafbepalingen, tot het beteugelen daarvan, tegen de overtreders bepaald. Zie deze wet in het *Staatsblad*, 1818, N°. 39, *Staatscourant* van 30 November 1818, en verder de deliberatiën der Staten-Generaal over dezelve, *Staatscourant* van 18, 19, 20 en 24 November. Op den 4 Mei deszelfden jaars had de Koning der *Nederlanden* met dien van *Grootbrittanje* een Contract aangegaan, waarbij wederkeerig maatregelen genomen zijn ter krachtdadige wering van dezen handel; wordende daarbij tevens een wederkeerig regt van viſitatie van verdachte ſchepen, onder zekere bepalingen, toegeſtaan, en gemengde Geregtshoven daargeſteld, welke over de te dezen aanzien begane overtredingen zouden vonniſſen, waarvan het eene in eene der bezittingen van Z. M. den Koning der *Nederlanden*, het andere op de kust van *Afrika* zoude reſideren. Zie dit Contract in de *Staatscourant* van 31 October 1818, en de Reglementen voor de wederkeerige viſitatiën en de gemengde Geregtshoven in de *Staatscourant* van 2 November 1818. Verder heeft Z. M. den 16 April 1821 nog een beſluit genomen, waarbij de invoer van ſlaven in de volkplantingen van ons Rijk, bijzonder in *Suriname*, verboden wordt uit zoodanige vreemde volkplantingen, alwaar derzelver invoer uit *Afrika* verboden is. Zie hetzelve in het *Staatsblad* van dat jaar. Eindelijk nog zijn, bij beſluit van 4 Januarij 1826, eenige verordeningen gemaakt op het houden der ſlavenregiſters, en op de aangiften daarop bij geboorte, ſterven, overgang van eigendom enz. in de volkplantingen van ons Rijk. Verg. *Arnhemſche Courant* van 17 Augustus 1826. *Vert.*

handel ten noorden des Evenaars af te zien, en dezelven, van den 30 Mei 1820 af, aan alle hare bezittingen te verbieden. Er werd daarenboven bedongen, dat deze beide Mogendheden elkander onderling zouden magtigen, om door hare oorlogsſchepen, tot dit einde met bijzonderen last voorzien, de koopvaardijſchepen te doen onderzoeken, welke verdacht zouden zijn, den ſlavenhandel, tegen de wet, te drijven, en dezelve voor de regtbanken te brengen, zoo zij aan overtreding ſchuldig bevonden werden.

Na deze overeenkomſten maakten verſcheidene Mogendheden verordeningen, welke op de overtreding zware ſtraffen ſtelden; maar, het zij door ſlaauwheid aan de zijde der magten, met de uitvoering belast, het zij door gebrek aan middelen om dit krachtdadig te kunnen doen, die verordeningen hadden weinig gevolg. Het Comité van de *Afrikaanſche* Societeit te *Londen*, hetwelk zich hiermede met goed gevolg belaste, kreeg zekerheid, dat, niettegenſtaande alle beloften en alle verbod der Gouvernementen, de ſlavenhandel eene nieuwe werkzaamheid verkregen had ſedert den algemeenen vrede. Dezelve had voornamelijk plaats onder *Spaanſche* en *Portugeſche* vlaggen; er werden ook vele *Franſche* ſchepen toe gebruikt, en bij den *Senegal* had dezelve zoo openbaar plaats, dat men in de tarieven der koopwaren den prijs der *Negers* las naast dien der ſtruisvederen, olifantstanden enz. Door de *Afrikaanſche* Societeit aangezocht, om deze wanorden te doen ophouden, ſtelde Lord CASTLEREAGH aan alle Zeemogendheden voor, elkander wederkeerig het regt toe te ſtaan, door de oorlogsſchepen de koopvaardijſchepen te laten onderzoeken, welke men onder zekere breedten zoude ontmoeten, en die in beſlag te nemen, welke ſlaven aan boord zouden hebben, als het eenige middel, om de aanhoudende inbreuken op de Reglementen betrekkelijk den ſlavenhandel te doen ophouden. Dit voorſtel had geen gevolg. De Zeemogendheden, hare goede dienſten aanbiedende, om de gehele afſchaffing van den ſlavenhandel te beſpoedigen, verwierpen eenſtemmig, het

denkbeeld van het regt van wederkeerig onderzoek, als te veel ongerief voor den koophandel opleverende. Eene tweede poging van denzelfden aard, gedaan op het Congres te *Aken*, mislukte insgelijks. Het *Russische* Kabinet stelde een ander ontwerp voor, waardoor het zich vleide, het verlangde te zullen verkrijgen; namelijk de oprigting eener volkplanting op de westkust van *Afrika*, waartoe alle Christenmogendheden zouden medewerken. Voor altijd onzijdig verklaard en buiten alle staatkundig belang, moest dezelve ten oogmerk hebben, om de wetten betrekkelijk den slavenhandel, door alle Mogendheden gemaakt, te handhaven. Tot dit einde moest dezelve een zeker getal oorlogsschepen hebben, een Geregtshof, met het onderzoek der overtredingen dienaangaande belast, en eenen oppersten Raad, welke de vonnissen van dat Geregtshof zoude doen ten uitvoer brengen, en verantwoordelijk zijn aan een Congres, zamengesteld uit afgezanten van alle de *Europesche* Mogendheden. Dit ontwerp scheen Lord CASTLEREAGH onuitvoerbaar toe; ook had hetzelve geen gevolg; en men moest van alle algemeene maatregelen afzien, welke de gedeeltelijke, door de verschillende Zeemogendheden daargesteld, van goede uitwerking hadden kunnen doen zijn.

Dat de voorstellingen van Lord CASTLEREAGH, betrekkelijk dit onderwerp, te *Aken* zoo weinig goed gevolg hadden, hiervan moet men misschien de oorzaak zoeken in het mistrouwen der Zeemogendheden ten opzigte van het *Britsche* Kabinet. Daar men wist, dat voornamelijk door middel van *Engelsch* goud de slavenhandel onder *Spaansche* en *Portugesche* vlag plaats had, waren velen geneigd om te gelooven, dat de ijver, waarmede het *Engelsche* Ministerie de geheele afschaffing van den slavenhandel aandrong, verborgene inzigten had; dat deszelfs oogmerk was, om zich uitsluitend dezen handel toe te eigenen, of wel daardoor de volkplantingen der overige Mogendheden te vernielen; en dat het enkel op het regt van onderzoek stond, om dusdoende den koophandel der andere volken te dwarsboomen, en meer

en meer het oppergezag te dien aanzien te verkrijgen. Wat er ook zijn moge van alle deze onderſtellingen, waarvan ſommige ten minſte genoegzaam wederlegd ſchijnen door alles, wat betrekkelijk deze zaak in *Engeland* is voorgevallen, het is zeer waarſchijnlijk, dat dezelve invloed gehad hebben op het gedrag der overige Mogendheden, en daardoor het oogenblik is vertraagd geworden van de dadelijke afſchaffing des ſlavenhandels.

Al te wel bewezene daadzaken toonen, dat de ſlavenhandel nog verre is van geheel te hebben opgehouden. Men moet echter niet gelooven, dat de edele pogingen van eenen WILBERFORCE en zijne vrienden zonder gewenſcht gevolg zijn gebleven. Heimelijk moetende geſchieden, is de ſlavenhandel thans veel minder uitgeſtrekt, dan toen alle Gouvernementen denzelven beſchermden, en in de wijze van dien te beſchouwen is groote verandering gekomen. De vrijwording van *Zuid-Amerika* en de erkenning van *St. Domingo* zijn twee gebeurtenisſen, welke zeker een' grooten invloed op deze zaak moeten hebben; en alles doet de hoop voeden, dat het begonnen werk welhaast eenen goeden uitſlag hebben zal.

BESCHRIJVING EN AFBEELDING VAN EEN BRILVORMIG WERKTUIG TER VERHELPING VAN HET SCHEELZIEN, UITGEDACHT DOOR A. G. VAN ONSENOORT, *Med. et Chir. Doctor, Eerſte Officier van Gezondheid bij de Armee, te Utrecht.*

Onder het aanmerkelijk aantal ooggebreken zijn er weinige, welke zoo veelvuldig voorkomen, en waartegen de hulpmiddelen meestal met zoo weinig goed gevolg zijn aangewend geworden, als het ſcheelzien. Dit door bewijzen te ſtaven, zal wel onnoodig zijn, dewijl zulks niet alleen uit de dagelijkſche ondervinding van elk Genees- en Heelkundige, maar ook door vele familiën en lijders zelve kan worden bevestigd.

Wel is waar, het zij het ſoms gelukt is, dezen misſtand, welke het ſchoonſte gelaat ontſiert, min of meer te verhelpen, en men zulks aan de doelmatige aanwending van in- en uitwendige middelen, leefregels enz., toegepast op de oorzaken, heeft willen toeſchrijven, of wel dat men dergelijke voordeelige uitkomſten door oefening heeft verkregen; zoo is het evenwel bewezen, dat dit gebrek meestal *mechaniſche* hulpmiddelen vordert, zonder dat men aan deze een beter ſlagen in de bereiking van het gewenschte doel tot dusverre heeft kunnen toekennen.

Of nu deze mislukking aan de bijzondere hardnekkigheid van het gebrek, aan het miskennen van deszelfs oorzaken, aan de ondoelmatige toepaſſing der hulpmiddelen, of wel aan het gebrekkige in de zamenſtelling der bedoelde werktuigen moet worden toegeſchreven, zal ik thans niet onderzoeken; te minder, dewijl mijn oogmerk niet is, hierover uit te weiden, en het gebrek zelve noch deszelfs oorzaken te beſchrijven.

Het is bekend, dat die misſtand naar alle rigtingen aan één oog, en ook aan beide, kan plaats grijpen; maar dat de zijwaartſche, en wel die naar den binnenkant, de meest voorkomende is. Het is mij gebleken, dat de vastblijvende middelpuntige openingen, welke in de bedoelde werktuigen gevonden worden, eerder tot ſchade dan tot voordeel verſtrekken, dewijl van het ziekelijk deel op eens te veel gevergd wordt, met den oogappel naar het *centrum* terug te voeren.

Hiervan overtuigd, was ik ſinds lange bedacht, om de tot heden beſtaande werktuigen, onder den vorm van zoogenaamde dopjes, brillen enz., met een doelmatiger te doen verwiſſelen, hetgeen de ſtrekking had, om, door deszelfs middelpuntige beweegbare openingen, den van het *centrum* naar buiten of naar binnen afgeweken oogappel, naar willekeur en langzamerhand, naar deszelfs natuurlijk ſtandpunt terug te dwingen.

Dit werktuig dan heeft de gedaante van een' gewonen bril, en wordt als deze gedragen. Dezelve kan van zilver of ook van ſchildpad vervaardigd worden. De bui-

tenzijde der platen, die de plaats der glazen vervullen, wordt door waaijerswijze gevouwene lederen ligchamen, en de binnenzijde derzelven door den neus beperkt. De ſchuifjes in de dwarſe middellijn der platen, die elk met eene middelpuntige opening voorzien zijn, kunnen naar willekeur buiten- en binnenwaarts bewogen worden. De nevensgaande afbeelding en verklaring zal deze korte beſchrijving beter ophelderen. (*)

Bij de aanwending van dit werktuig, hetgeen den geheelen dag door moet gedragen worden, zorge men, dat hetzelve goed tegen de oogen aangebragt worde, zoodat geene lichtſtralen tusſchen hetzelve en het oog kunnen vallen, maar dit laatſte als 't ware geheellijk ingeſloten worde.

Zoodra het werktuig is opgezet, geeft men aan het met eene opening voorzien zijnde ſchuifje eene zoodanige rigting, dat de oogappel tegen deze opening overſtaat; men verſchuift het alsdan, om den 4den of 6den dag, (om aan de ſpier, welke den oogbol naar zich trekt, genoegzamen tijd te geven, zich te kunnen uitrekken) ongeveer eene vierde lijn naar die zijde, waarhenen men den oogappel wil gevoerd hebben, tot dat dezelve een weinig het middelpunt heeft overſchreden, om dan tot dit laatſte terug te komen en den oogappel aldaar te doen ſtand houden.

Heeft men ſlechts eene eenzijdige ſcheelheid te beſtrijden; en wil men een beter gevolg verkrijgen, zoo kan men, naar omſtandigheid, en zulks noodzakelijk geoordeeld wordende, het doordringen van het licht tot het goede oog beletten, door de opening aan die zijde in het ſchuifje op de eene of andere wijze te ſluiten.

Daar ik vermeen, dat het onderhavige werktuig welligt eenig nut konde aanbrengen, zoo heeft mij dit bewogen, hetzelve algemeen bekend te maken.

Verklaring der Plaat.

Fig. 1. ſtelt het brilvormig werktuig voor in deszelfs

(*) Dit werktuig is zeer goed vervaardigd door den Heer L. VAN VOORST, Mr. Goud- en Zilverſmid te *Utrecht*.

geheel, voorzien met de ſchuifjes, waarin de middelpuntige openingen en waaijerswijze gevouwene lederen zijſtukken. De bladen, ter vasthouding om het hoofd beſtemd, zijn in elkander geſchoven afgebeeld.

Fig. 2. Het brilvormig werktuig van deszelfs zijſtukken ontdaan en van voren te zien.

a. Het voor het linkeroog beſtemde gedeelte, waarin:

b. Eene langwerpige opening, welker zijden door de groeven, voor het ſchuifje beſtemd, beperkt worden.

c. Het voor het regteroog dienende gedeelte, waarin:

d. Het beweegbaar ſchuifje met eene middelpuntige opening.

e.e. De einden, waarin de ſcharnierswijze bladen gevoegd worden, ter vasthouding om het hoofd beſtemd.

f.f. De geſlotene openingen, om te verhinderen, dat het licht niet van den binnenkant in de oogen kan doordringen.

Fig. 3. Een der voormelde bladen in elkander geſchoven.

Fig. 4. Het ſchuifje.

Fig. 5. Het ſchuifje in deszelfs groeven geplaatst.

NOG EEN VOORBEELD VAN VERREGAANDE DWEEPERIJ IN NOORD-AMERIKA.

In het *Mengelwerk* der *Letteroeff.* No. XVI. des vorigen jaars werd een berigt van de treurige verbijstering der *Methodisten* onder de *Negers* medegedeeld. Het volgende, ten deele uit den *Columbus* (een *Amerikaansch* tijdſchrift) ontleend, is mede eene, misſchien niet onbelangrijke, bijdrage tot de Kerkelijke Geſchiedenis der Negentiende Eeuw.

In den Staat *Kentucky*, voornamelijk in het landſchap *Woodfort*, wordt de dweeperij tot een verbazend uiterſte gedreven. Aldaar heeft zich zekere aanhang van *Puriteinen* gevormd, welke in den nieuwjaarsnacht van 1828 onder den blooten hemel eene vergadering hield, waarin zeventien perſonen, als *hoogverlicht*, ingewijd, en over de honderd voor *opgewekte* en bijzondere openbaring *waardige* zielen verklaard werden.

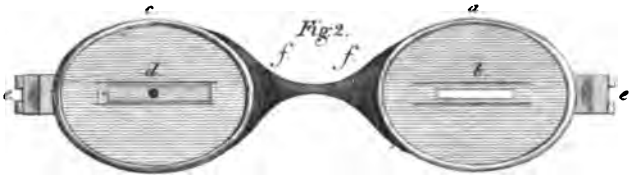

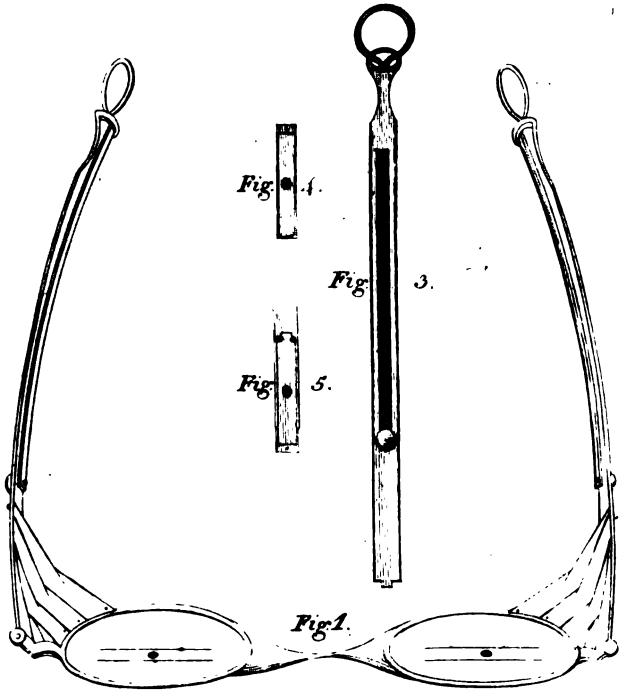

A. Verhoesen. del.t

C. C. Fuchs. sculp.t

Reeds in de laatſte jaren der vorige eeuw vertoonden zich aldaar ſporen van eene zonderlinge verſtandsverbijstering, welker uitwerkſelen bijna alle geloof te boven gaan. De lieden, tot dien aanhang behoorende, vergaderen, in talrijke hoopen, op den berg *Pisgah*, op den *Great-Crosſings* en aan andere oorden, die weleer, ten tijde der *Indianen*, wegens ſpookgeſchiedenisſen berucht waren. Daar gedroegen zij zich dan als krankzinnigen. Dikwijls zag men er wel achthonderd dier razenden bij elkander verzameld; terwijl er van tien- tot twaalfduizend aanſchouwers waren, onder welke ook honderden van tijd tot tijd met zonderlinge bewegingen nederſtorteden. Deze *Puriteinen*, namelijk, meenen God te dienen, wanneer zij, de een na den ander, zich ſchreeuwende, met trekkingen en ſchuddingen des ligchaams, op den grond werpen, waar dan mannen en vrouwen, jongelingen en meisjes in wilde verwarring onder elkander omrollen, en door bijten, krabben enz. hunne *verbrijzeling van geest* aanduiden. Men noemt dit den *rollenden dienst* (*rolling exercise*). De een rukt dan den anderen neder, en men rolt zich over den grond, als een kogel. Geraakt iemand bij dit wentelen in het diepe ſlijk, zoo veel te beter. Hoe meer hij zich bemorst vindt, des te meer houdt hij zich geregtvaardigd. Deze rollende dienst, namelijk, moet eene *vernootmoediging voor God* zijn. — Nadat die zinneloozen alzoo verſcheidene uren, onder een erbarmelijk geſchreeuw, zich heen en weder gerold hebben, beginnen zij eene ſoort van *St. Vitus*-dans. Zij pogen deze verfoeijelijke gewoonte te verontſchuldigen, of wel te verdedigen, met zich te beroepen op het voorbeeld van DAVID, die immers voor de Arke des Verbonds gedanst heeft!

Nog zonderlinger moet eene ſoort van verrukking zijn, welke deze menſchen *the jerks*, of *de beproeving*, noemen. Dezelve beſtaat in eene onbeſchrijfelijke beweging, of liever, in eene akelige vertrekking, van alle ſpieren en deelen des ligchaams. De beſchrijving, welke de *Columbus* daarvan geeft, is inderdaad verſchrikkelijk. De vrouwelijke *Jerkers* vooral moeten een wild en vreesſelijk aan-

zien hebben. Overigens wordt in genoemd tijdschrift de meening geopperd, dat deze *jerking* waarschijnlijk eene soort van *delirium tremens* (bevende krankzinnigheid) zij, welke het eerst onder en gedurende zoodanige oefeningen van dweepzuchtige *Puriteinen* ontstond. Dit intusschen is opmerkelijk, dat meermalen personen, welke dit onzinnig doen afkeurden, en heengingen om het gade te slaan en te bestrijden, onwillekeurig zelve door den *jerks* aangegrepen werden. De ondervinding heeft geleerd, dat, hoe meer het ligchaam door dronkenschap en uitspattingen verzwakt is, des te ligter zoodanige kramptrekkingen plaats vinden.

Met deze zinneloosheid moet, volgens gemeld berigt, in de zamenkomsten dier *Puriteinen* nog een ander bedrijf van zonderlinge dweeperij verbonden zijn. Men bootst, namelijk, *uit ootmoed voor God*, de honden na, gromt en blaft als deze, laat de tanden zien, loopt op handen en voeten rond, enz. (*) en, hetgeen opmerkelijk is, niet alleen de onkundige menigte, maar ook lieden van opvoeding en aanzien spelen deze hondenrollen mede.

Voorts blijkt uit SIDONS' berigten over *de Vereenigde Staten van Noord-Amerika* (te *Leeuwarden*, 1828, vertaald uitgegeven), dat zoodanige uitzinnigheden niet alleen in *Kentucky*, maar ook in het veel meer beschaafde *Pensylvanië* gedreven worden. De *Methodisten* houden zoogenaamde *Camp-Meetings*, of vergaderingen in de opene lucht, alwaar dan dikwerf eenige duizenden menschen zamenkomen, zich hutten van boomtakken enz. bouwen, en, terwijl zij naar hunne onstuimige redenaars hooren, aan de zonderlingste buitensporigheden zich overgeven. Zij zuchten, huilen, slaan op de borst, trekken zich de haren uit, en maken zoo lang misbaar, tot dat zij als dood nedervallen. De Heer SIDONS woonde eene zooge-

(*) De *Columbus* herinnert daarbij een oud *Hoogduitsch* kerklied: „Herr, ich wil ja gerne bleiben, was ich bin, *dein armer Hund*;" hetgeen onze *Europesche Jerkers*, die er in zekeren zin, onder andere benamingen, genoeg gevonden worden, misschien wel weder in gebruik zouden willen brengen.

naamde godsdienstoefening van dien aard bij, welke tegen den avond begon en tot half elf des nachts duurde, beſtaande uit ongeveer vierduizend van wijd en zijd verzamelde menſchen. Van die vergaderingen ſprekende, maakt hij deze aanmerking: „Die weet, dat deze lieden bijna „ enkel uit den geringen ſtand, zonder opvoeding en be„ ſchaving, beſtaan, en meerendeels jonge lieden van „ beide geſlachten zijn, welke op deze gelegenheid met „ ongeduldig verlangen wachten en van heinde en ver za„ menkomen, zal zich niet verwonderen, wanneer hij, „ als daadzaak, hoort verhalen, dat niet minder dan „ *tachtig* onechte kinderen, in den omtrek van 20 *En*„ *gelſche* mijlen, hunne geboorte aan de drie nachten, „ welke deze vergadering duurde, te danken hebben."

En dat moet *Godsdienst* heeten! Hoe kan dweeperij den mensch, als 't ware, verbeeſtelijken!

GÖTHE'S VROEGSTE LEEFTIJD (1749—1765) GESCHETST DOOR H. DÖRING.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 168.)

Maar zelfs ten huize des grootvaders, alwaar meer, dan ergens, duurzame vrede ſcheen te moeten heerſchen, ontſtond verdeeldheid, toen, in 1756, de zevenjarige oorlog eenen aanvang nam. Deze merkwaardige gebeurtenis bleef niet zonder invloed op het volgend leven van GÖTHE, die toen juist zijn achtſte jaar was ingetreden. De tijdgenooten, welke niet alleen als aanſchouwers, maar ook als beoordeelaars optraden, verdeelden zich terſtond in twee partijen; en onder GÖTHE's nabeſtaanden zag men een beeld van het geheel.

Zijn grootvader, die, als Schepen van *Frankfort*, het krooningsverhemelte boven FRANS I gedragen en van de Keizerin een' zwaren gouden ketting met hare beeldtenis ontvangen had, was, met eenige aangehuwde zonen en dochters, *Oosteurijks*-gezind. GÖTHE's vader, welken KAREL VII, gelijk vroeger is vermeld, tot Keizerlijken Raad benoemd had, nam hartelijk deel in het lot van dezen ongelukkigen Vorst, en helde, met de kleinere helft der familie, naar de zijde van *Pruisſen* over. GÖTHE was ook *Pruis*-gezind; de

perſoon des grooten Konings wekte bij hem levendige belangſtelling. Gaarne ſchreef hij de zegeliederen, tot lof van den held vervaardigd, af, en nog liever de ſpotverzen tegen partij, hoe onbeduidend ook de rijmelarij ware. Alles moest wijken voor de deelneming, waarmede de vurige knaap FREDERIK *den Grooten* en de zegepralen van zijn leger, dat tegen half *Europa* krijg voerde, ſteeds volgde. Des te meer griefde hem de miskenning van zijnen held in het huis des grootvaders. De ſnel op elkander volgende krijgsbedrijven verſchaften telkens op nieuw ſtof voor de levendigſte geſprekken, tot dat eindelijk *Frankrijks* deelneming het tooneel der oorlogs tot in de nabijheid van *Frankfort* dreigde te verplaatſen.

GÖTHE en zijne zuster werden nu meer, dan voorheen, te huis en op menigerlei wijze bezig gehouden. Men zocht het marionettenſpel weder op, dat de knaap, gelijk vroeger is verhaald, van zijne grootmoeder ten geſchenke had ontvangen. Eerst werd het eigenlijke ſtukje, waartoe de poppenvertooning ingerigt was, uitgevoerd. Doch weldra verkreeg alles een hooger leven. De kleedij, de tooneelſieraden werden veranderd, en men waagde zich aan verſcheidene ſtukken, die voor eene zoo kleine ſchouwplaats te uitgebreid waren. Intusſchen oefende GÖTHE door deze bemoeijingen zijne geestvermogens in het uitvinden en voorſtellen. Zoo verkreeg hij zekeren kunstſmaak.

Vroeg had hij geleerd, met paſſer en liniaal om te gaan, en zijne kennis van de meetkunde toegepast op het vervaardigen van menigerlei ſpeelgoed. Van deze bezigheid trok hij thans vooral nut, daar hij plannen maakte voor aardige buitenplaatſen, die met pilaren, hooge trappen en platte daken moesten verſierd worden. Standvastiger, dan in deze ontwerpen, die grootendeels onuitgevoerd bleven, toonde zich GÖTHE in de toerusting eener wapenkamer, die bij de tooneel- en treurſpelen moest dienen, welke hij, nadat zij de poppen boven het hoofd gewaſſen waren, zelf met zijne makkers verlangde uit te voeren. Een bediende zijns vaders, een kleermaker van beroep, was hem daarbij behulpzaam. Terwijl GÖTHE zich bevlijtigde, om verſcheidene zijner medgezellen behoorlijk uit te rusten, maakte hij zich voor hen ſteeds onontbeerlijker; offchoon het natuurlijk niet ontbrak aan twist en kibbelarijen, waartoe zoodanige ſpelen licht aanleiding geven. Eenen nog grooteren invloed had hij op zijne makkers door het vertellen van ſprookjes, waarin hij aan zijne

verbeeldingskracht ten deele die tint gaf, welke in zijne latere dichtwerken schittert (*). Het streven van GÖTHE, om met de beste vaderlandsche dichters bekend te worden, was door zijnen vader niet verhinderd. CANITZ, HAGEDORN, DROLLINGER, GELLERT, CREUZ, HALLER en anderen stonden in de boekerij, in schoone *Fransche* banden. Hierop volgden de *Telemachus*, door NEUKIRCH, *Jeruzalem verlost*, door KÖPPEN, en andere vertalingen. GÖTHE had al deze werken van kindsbeen af vlijtig gelezen, ten deele van buiten geleerd, en door het opzeggen van enkele brokken meermalen tot veraangenaming des gezelschaps bijgedragen. De naam van KLOPSTOCK deed uit de verte op hem eene groote werking; maar zijn vader, die het rijm in een dichtwerk voor onontbeerlijk hield, kon niet in de algemeene bewondering van den *Messias* deelen. Hij had dus zich wel gewacht, dit werk te koopen; doch een vriend van den huize, de Raad SCHNEIDER, bezorgde heimelijk het boek aan moeder en kinderen. GÖTHE en zijne zuster CORNELIA leerden nu in de vrije uren, zich ergens in een' hoek verbergende, verscheidene plaatsen uit den *Messias*, vooral de roerendste en sterkste, van buiten. Den droom van PORCIA zeiden zij dikwijls op, en het wilde, wanhopige gesprek tusschen SATAN en ADRAMELECH, welke in de *Doode Zee* gestort werden, verdeelden zij onder elkander. GÖTHE nam de eerste rol, als de geweldigste, op zich; zijne zuster de andere, die een weinig zachter en treuriger was. De wederzijdsche, wel afschuwelijke, maar toch welluidende verwenschingen vloeiden alzoo uit hunnen mond, en beide grepen elke gelegenheid aan, om elkander met deze helsche spreekwijzen te begroeten.

Op eenen zaturdagavond in den winter, toen de vader van GÖTHE, volgens gewoonte, zich bij kaarslicht scheren liet, om des zondags vroeg zich behoorlijk voor de kerk te kunnen aankleeden, zat de knaap met zijne zuster op eene bank achter de kagchel, en beide reciteerden, terwijl de barbier inzeepte, de vermelde vloekspraak binnensmonds. Maar nu moest ADRAMELECH den Satan met kracht omvatten; CORNELIA greep dan ook haren broeder geweldig aan, en zeide, met klimmenden hartstogt, de volgende regels uit den *Messias* op:

(*) Eene dier vertellingen, *de nieuwe Paris* getiteld, welke den dichter ook in latere jaren nog levendig in het geheugen bleef, vindt men in zijne werken, *Bd.* 17. *S.* 78 *u. f.*

Red mij! Ik wend mij tot u; ik bid zelfs, zoo gij dit vordert;
U, o wangedrogt, aan! Zwarte, verworpene booswicht,
Red mij! Ik lijde de pijn der eeuwige, wrekende doodſtraf!...
Eertijds konde ik, met vurigen, grimmigen haat, u nog haten;
Thans vermag ik 't niet meer: ook dit is grievende ſmarte!

Tot hiertoe ging alles nog zoo tamelijk; maar bij de volgende uitboezeming:

o, Hoe ben ik verplet!...

verſchrikte de barbier, en ſtortte het zeepwater uit het ſcheerbekken langs den hals en over de borst van GÖTHE's vader uit. Daarop kwam veel beweging, en de zaak werd zeer ernſtig opgenomen, vooral uit hoofde van het ongeluk, dat had *kunnen* gebeuren. GÖTHE en zijne zuster, om niet van moedwilligheid verdacht te worden, bekenden, welke rollen zij ſpeelden; en het onheil, door de *hexameters* veroorzaakt, was te blijkbaar, dan dat de vader die niet op nieuw veroordeeld en verbannen zou hebben.

Eene ſtoring van veel ernſtiger aard, dan de zoo even vermelde, bedreigde de huiſelijke rust, ten gevolge van *Frankrijks* deelneming aan den zevenjarigen oorlog, welke, tot nu toe ſlechts in de verte dreigende, met den jare 1759 zeer drukkend en bezwarend voor de inwoners van *Frankfort* werd. In zijn naauwelijks voltooid huis vreemde troepen te moeten ontvangen, hun de fraai geſtoffeerde en meest geſlotene pronkkamers in te ruimen, dit was voor GÖTHE's vader eene des te onverdragelijker gedachte, daar hij, buitendien reeds *Pruisgezind*, nu met *Franſchen* zoo na in aanraking moest komen. Den 2 Januarij 1759 wierpen dezelve bezetting in de ſtad, en men had het niet-verblijdende uitzigt, dat de krijgshaftige gasten welligt verſcheidene jaren gehuisvest zouden moeten worden.

De Luitenant, Graaf THORANE, uit *Graſſe* in *Provence*, omſtreeks *Antibes*, geboortig, werd in het huis van GÖTHE ingekwartierd. Terſtond bij zijne aankomst toonde hij, een warm vriend van teeken- en ſchilderkunst te zijn. Toen hij, namelijk, van eene kamer met ſchilderijen hoorde ſpreken, verzocht hij, offchoon het reeds nacht was, met kaarslicht de ſtukken ten minſte vlugtig te mogen beſchouwen. Hij vond veel ſmaak in die ſchilderijen, en toen hij hoorde dat de meesters, die ze geleverd hadden, meerendeels in *Frankfort* of in de nabuurſchap zich ophielden, gaf hij zijnen vu-

rigen] wensch te kennen, om met hen in aanraking te komen. In weerwil van deze toenadering van den kant der kunst, gevoelde GÖTHE's vader zekeren tegenzin tegen den vreemdeling.

Voor GÖTHE, daarentegen, had het verblijf van den Graaf eene aangenaame en, in meer dan één opzigt, nuttige betrekking ten gevolge. Zijne aangeborene neiging voor kunst verkreeg nieuw leven, toen de Heer THORANE, terstond in de eerste dagen na zijne aankomst, al de *Frankforter* schilders, HIRT, SCHÜTZ, TRAUTMANN, NOTHNAGEL, JUNKER, en ook SEEKAZ uit *Darmstad*, bij zich ontbood, om hen in zijne nabijheid voor zich te laten werken. GÖTHE's bovenkamer werd dus in een kabinet en werkplaats veranderd, en den knaap kon niet ligt eene schooner gelegenheid, om zijnen kunstsmaak verder te vormen, te beurt vallen. Van zijne vroegste kindschheid af had hij die schilders gekend, en hen dikwijls in hunne werkplaatsen bezocht, wanneer zij iets voor zijnen vader te doen hadden. Daar nu de Graaf hem wel scheen te mogen lijden, zoo was hij dikwerf bij opgaven en beraadslagingen wegens schilderstukken niet alleen tegenwoordig, maar nam ook wel eens de vrijheid om zijne meening te zeggen, vooral wanneer onderwerpen en schetsen ingeleverd werden.

Reeds vroeger had hij zich bij liefhebbers van schilderijen, doch bijzonder op verkoopingen, die hij vlijtig bezocht, den roem van kunstkenner verworven. Zijne beoordeeling van stukken uit de Fabelkunde of van zinnebeeldige voorstellingen was meestal juist en treffend. Meermalen had hij de kunstenaars bewogen, het eene of andere voorwerp te schilderen. Toen zij ten huize zijns vaders verzameld waren, stelde hij hun eens een uitvoerig opstel ter hand, waarin hij twaalf beelden beschreef, welke de geschiedenis van JOZEF moesten daarstellen. Eenige schetsen vond men zoo treffend, dat ze werkelijk uitgevoerd werden.

Uit het gezelschap dezer kunstenaren, in wier midden men den weetgierigen en met zoo schoonen aanleg begaafden knaap gaarne zag, werd hij eens, op bevel van den Graaf, voor den tijd van acht dagen verbannen, dewijl jeugdige nieuwsgierigheid hem verleid had, om een achter de kagchel geplaatst zwart kistje te openen. De daarin voorhanden zijnde teekening was eene zoodanige, welke men gewoonlijk niet aan ieders oogen blootstelt; en Graaf THORANE, die hem bij de bezigtiging daarvan verraste, zeide hem, dat hij

het vertrek in eene week niet weder mogt betreden; een verbod, dat door den gevonnisde ten ſtiptſte werd opgevolgd.

Spoedig echter was de verbrokene betrekking met den Graaf weder herſteld, en de vernieuwde omgang had voor GÖTHE dit niet onbelangend voordeel, dat hij hierdoor de *Franſche* taal, die hem geheel onbekend was, vrij goed leerde. Hij vatte zeer gemakkelijk klank en uitſpraak, wendingen, toon en andere eigenſchappen derzelven; terwijl zijne kennis van het *Latijn* en *Italiaansch* hem hierbij te ſtade kwam.

IETS OVER IERLAND.

Ierland, nog zoo weinig bekend, vereenigt alles in zich, om elke ſoort van weetgierigheid op te wekken en te bevredigen. Den Letterkundige biedt het eene taal, die uitſlijt; overleveringen, die verloren geraken; gewoonten, die met elken dag verdwijnen. Den Oudheidkundige: nog onverklaarde gedenkteekenen van verſchillende eeuwen. Den Natuurkundige: eene lange reeks kusten van bazalt; een' grond, overal kenmerken dragende van volkaniſchen oorſprong, en die onverklaarbare *bogs*, volkanen van ſlijk, die van tijd tot tijd uitbarſten, en, gelijk de lava van de *Etna*, zich over de velden verſpreiden. Den Schilder: eene onuitputtelijke bron van pittoreske tooneelen. Den Huishoudkundige: beoefenende grondſtoffen tot oplosſing der belangrijkſte vraagſtukken. Den Geſchiedkundige: een' als 't ware nog ongerepten buit; eene maatſchappij, welker inrigting heldere lichtſtralen kan verſpreiden over gelijkſoortige tijdperken, minder gemakkelijk te beſtuderen. De Staatsman woont er het groote ſchouwſpel bij van eene nationale en tevens godsdienſtige worſteling; de gewone beſchouwer, tooneelen van het hoogst dramatisch effekt. De Wijsgeer, eindelijk, terwijl hij het lot betreurt van eene natie, beheerscht door geweld en onregtvaardigheid, kan zich daarvan bedienen, als eene ſchitterende bevestiging van alle zijne ſtelſels, en deze tot een voorbeeld aanwenden voor andere volken.

Ierland is het gewest der tegenſtrijdigheden: de allergrootſte ellende op den rijkſten grond; heerlijke rivieren en havens nagenoeg zonder eenig ankerend ſchip; weinig arbeid, gevolgelijk weinig loon, en met dat al eene bevolking, ſedert veertig jaren *verdubbeld* (*), terwijl die van het mag-

(*) In 1788 was de geheele bevolking 3,800,000; thans haalt zij *acht millioenen!*

tig *Engeland* slechts een derde is toegenomen; in één woord, eene verklaarde afwijking der natuurwetten, eene volstrekte wederspraak van alle wetenschappelijke berekeningen. Omstreeks *Limmerick* is de grond zoo vruchtbaar, dat hij, zonder zich uit te putten, tien achtereenvolgende graanoogsten schenkt; en nergens evenwel leeft de mensch ellendiger. Veen, moeras en steengronden beslaan de helft van *Connaught*. In deze arme provincie vindt men noch koophandel noch nijverheid; men vindt er niet één groote stad, en de bevolking, die, in het zuiden van *Schotland*, slechts 127 menschen op de vierkante mijl bedragt, telt er 137 in *Connaught*. In *Ulster*, *Leinster* en *Munster* klimt zij tot 240. Wat toch heeft deze zeldzame uitkomst daargesteld? Wat veroordeelt dit volk, om van honger te sterven, in den schoot der overvloed? Wat dwingt hetzelve, te midden van zoo vele hinderpalen, zich zoo snel te vermenigvuldigen? — Driederlei onmiddellijke oorzaken schijnen mij toe zich te vereenigen, om *Ierland* te gelijk arm en vruchtbaar, bevolkt en ellendig te doen zijn: 1°. De uitsporige versnippering der pachthoeven; 2°. de invoering der aardappelen als hoofdvoedsel; de vroegtijdige huwelijken der bewoners, aangemoedigd door hunne Priesters. Maar, bij deze oorzaken stil te staan, is, het verschijnsel der kwaal aanzien voor de kwaal zelve; is, den stortvloed trachten te stuiten, zonder tot deszelfs beginsel op te klimmen. In het oog van elken onpartijdigen, is de bron des lijdens van *Ierland* te zoeken in de overweldiging, in de onderdrukking. De bewoners van dit schoon gewest zijn inderdaad niet minder werkzaam, niet minder verstandig, dan die van *Engeland*. Waardoor zijn zij zoo laag gezonken, terwijl hunne naburen zich ten toppunt van beschaving verhieven? Om hen te onderwerpen, heeft men gepoogd hen te vernederen. Alle welvaart, alle eerzucht, alle hoop zijn hun ontzegd geworden. Onherroepelijk aan hunnen toestand vastgeketend, heeft men hun belet, zich boven denzelven te verheffen; men heeft in hunne zielen alle zaden van verstandelijke en zedelijke volmaking verstikt. Het leven, een physiek, dierlijk leven, ziedaar alles, wat men hun heeft gelaten; en echter eischt men van hen bedachtzaamheid. Bedachtzaamheid van slaven! — Wel is waar, deze slaven beginnen zich te doen gelden. Er zijn er tegenwoordig weinigen, die niet kunnen lezen en schrijven. Maar, zoo hunne verstandelijke vermogens ontwaken, het is om met hunne mees-

ters af te rekenen; en *Engeland* heeft nog meer te vreezen van hunne verlichting, dan van hunne onwetendheid. — Bevredigen, en, om te bevredigen, *emancipéren*; daarop moet men in allen gevalle terugkomen. Met dezelve is alles mogelijk; zonder dezelve, niets.

Allen, die het Parlement heeft opgeroepen, om hetzelve nopens den toestand van *Ierland* voor te lichten, stemmen overeen, ten aanzien van deszelfs diepe ellende. Dat ieder vierdedeel eens akkers zijnen man voedt, is niet meer eene dichterlijke hersenschim in dat ongelukkig land, maar eene onweêrsprekelijke statistieke daadzaak. Meer dan zes millioenen landbouwers zijn over deszelfs oppervlakte verspreid; en — iets, dat zich schier niet denken laat bij een beschaafd volk — hunne hutten kunnen zelfs niet halen bij de *wigwams* van de *Indianen* der Nieuwe Wereld. Dezelve hebben schoorsteen noch huisraad, vele gezinnen geene bedden; de kinderen zijn gedekt met lompen, of geheel naakt. En wanneer de aardappel-oogst mislukt, of slechts niet volkomen wèl uitvalt, (hetgeen voor 't minst om de vijf of zes jaren plaats grijpt) verspreidt zich de hongersnood, en de ziekten, welke hem op de hielen volgen, over al de deelen van *Ierland*, en *decimëren* deszelfs bevolking. De Katholijke Bisschop van *Leighlin*, Dr. DOYLE, schrijft: „De bevolking van *Ierland* neemt bestendig toe door onbedachte echtverbindtenissen; doch, mijns inziens, spruiten deze huwelijken grootendeels voort uit de ellende des volks. Deze arme lieden bekreunen zich niet meer aan het verwerven van een' beteren lijken stand in de maatschappij, of aan het verbeteren van hun lot; een verlangen, dat allen koesteren, die reeds eenigen eigendom bezitten. De ellende heeft hunne veerkracht geheel verlamd. Zij meenen, dat hun toestand niet kan verslimmeren, wanneer zij gehuwd zijn; en dienvolgens paren zij, gelijk de wilden in de bosschen. Onmogelijk is het, eenen meer ellendigen staat van zamenleving zich te verbeelden. Wanneer ik denzelven aanschouw, gevoel ik daarbij zulk eene smart en schrik, dat ik meer dan eens God gebeden heb, mij tot zich te roepen, opdat ik dit schouwspel van jammer niet meer voor oogen hebbe!" — Aan de wanhoop, als gevolg der uiterste armoede, moet een groot deel der misdaden worden toegekend, die dat ongelukkig land verwoesten. Wat men ook zegge, hongersnood en onderwerping zijn twee onvereenigbare zaken. Hersenschimmig is het, te denken, dat ge-

westen, waar de massa der bevolking aan al de verschrikkingen der armoede ter prooije is gelaten, rustig kunnen zijn. Dezulken, die geenerlei eigendom hebben te verdedigen, of geene hoop hebben dien te verkrijgen, zijn weinig geneigd, om dien van anderen te eerbiedigen; en geen Volk is meer geneigd tot het daarstellen van eene omwenteling, dan dat, waarvan negen tienden alles te winnen en niets te verliezen hebben bij de omverwerping der bestaande orde van zaken.

GEVANGENNEMING EENER ROOVERSBENDE, TEN GEVOLGE VAN ONVRIJWILLIGEN DOODSLAG.

(*Gazette des Tribunaux, Fevr.* 1829.)

Nantua, 17 Febr. 1829.

Ziehier het naauwkeurig verhaal van een zeer zonderling geval: Een voerman, dagelijks af en aan rijdende van *Bourg* naar *Genève* en terug, naderde laatstgenoemde stad, toen hij eene arme vrouw ontmoette, uitgeput, zoo 't scheen, van vermoeijenis, welke hem om een plaatsje bad in zijn rijtuig, opdat zij vóór den nacht de poort mogt bereiken. De voerman, bewogen door het besef, dat dit mensch, bij de strenge koude, vooral des nachts, ligtelijk konde bezwijken, was terstond gereed, haar, behalve eene plaats, een' bos stroo af te staan. De voetgangster prevelde eenige woorden van dankbaarheid, steeg op, strekte het matte lijf achter in het rijtuig uit, en sliep in, na zich met hooi en stroo welgedekt, en de kap van haren mantel over het aangezigt gehaald te hebben. Weldaast verkondigde een regelmatig snorken den hulpvaardigen man, dat zijne gezellin een' diepen slaap genoot; waarom hij haar dan ook niet wilde vergen af te stijgen, ten einde zijn paard te verligten, bij de scherpe helling van eenen berg, niet verre van *Genève*. In de vlakte gekomen, trok hij den ijzeren haak (*sabot*) terug, die een der wielen vastheld, en, om zich de moeite te sparen van denzelven, volgens gewoonte, vast te maken, wierp hij dien onachtzaam in het rijtuig, en kwam nu te voet aan de poort. Zich thans de arme vrouw herinnerende, riep hij haar toe, dat de togt volbragt was, en dat zij zou afstijgen. Hij riep herhaalde keeren, maar kreeg geen antwoord. Onverduldig zette hij nu den voet op een der wielen, en, zich met de eene hand vast-

houdende, greep hij met de andere de vrouw bij de beenen, en trok haar, zonder pligtplegingen, naar zich toe tot aan den rand van het rijtuig, beftendig roepende: „Vrouwtje! vrouw! word dan wakker!" Maar de vrouw bleef onbewegelijk en antwoordde niet, fchoon zij niet meer fnorkte. Thans eenig onheil vermoedende, fprong hij in het rijtuig, fchudde haar bij herhaling, en ontdekte nu, tot zijne groote ontftelenis, dat hij een lijk omvatte! Terftond werd er om een geneesheer gezonden. Deze verfcheen, verzeld van een' beambte der Policie. Thans bleek, dat een geweldige flag, aan het hoofd toegebragt, den dood had veroorzaakt. De flag was het werk geweest van den voerman: de haak, onvoorzigtig heengeworpen, had de flapen der ongelukkige getroffen. Zoo was dan het mededoogen van den goeden man de oorzaak geworden van een' onvrijwilligen moord! Intusfchen ging men voort met de vrouw te fchouwen, en weldra deden zich uitroepingen van verwondering hooren. „O!" riep de Griffier, „deze zoogenaamde vrouw is een man!" — „Hemel!" riep een ander, „ziedaar een dolk! ziedaar pistolen!" Bij voortdurend onderzoek, vond men in een' der zakken een' brief, bij welken de gewaande vrouw verzocht werd, zich dien eigen' avond, om middernacht, aan de poort van zeker kasteel te laten vinden digt bij *Genève*, met belofte van krachtdadige medehulp en het uitzigt op een' goeden buit. — Reeds daalde de nacht op het meer. Begunftigd door deszelfs fchaduwen, legden de Gendarmes zich in hinderlaag rondom het bedreigde kasteel. Weldra werden negen perfonen, hetzelve naderende, gevat en gekneveld. Men wekte de bewoners van het kasteel; en de eigenaar, een zeer rijke grijsaard, vernam nu te gelijk het groot gevaar, dat hem boven het hoofd had gezweefd, en zijn behoud door de onvoorzigtigheid van een' voerman. Gedrongen door een dankbaar gevoel voor de befchermende hand der Voorzienigheid, heeft hij, naar men verneemt, den man, die, onwetend, hem veelligt het leven heeft gered, een jaargeld gefchonken. — In gevolge van de inlichtingen, door het beftuur van *Genève* aan dat van *Nantua* gevraagd, is reeds gebleken, dat zich een misdadiger uit die omftreken onder de roovers bevindt.

IETS WEGENS HET AMSTERDAMSCHE SCHAAKGENOOTSCHAP.

Veel is er over het Schaakſpel geſchreven; meer dan één bijzonder perſoon ſtaat, het zij door uitgegevene werken, het zij door hem eigene inzigten, als uitmuntend ſchaakſpeler bekend; maar nooit, voor zoo verre mij bekend is, beſtond er een Schaakgezelſchap, dat twee achtereenvolgende keeren in het ſtrijdperk trad en zoo roemrijk de overwinning behaalde, als het *Amſterdamſche* Schaakgenootſchap.

Nadat het in het jaar 1824 met dat van *Rotterdam* twee partijen geſpeeld had, waarin dat van *Amſterdam* van beide de partijen overwinnaar bleef, gaf eene advertentie in het *Journal d'Anvers*, dato 26 Febr. 1827 (*), aanleiding, dat het *Amſterdamſche* Schaakgenootſchap aan de *Club des Échecs* te *Antwerpen* het voorſtel deed, om, tot uitbreiding van kennis in dit ſpel, twee partijen, (opdat ieder een' eerſten zet hebben kon) bij wijze van briefwisſeling, met elkander te ſpelen.

Dit voorſtel met welgevallen aangenomen zijnde, bepaalde men, dat de regelen van het ſpel, zoo als PHILIDOR die opgeeft achter in zijne *Analyſe du Jeu des Échecs*, zouden geldig zijn, even gelijk dit met het *Rotterdamſche* Schaakgezelſchap had plaats gehad; dat men het ſchaakbord nommeren zou als het tweede hier bijgevoegde model, terwijl het eerſte voor *Amſterdam* en *Rotterdam* gediend heeft.

Allerbelangrijkst voor de beminnaars van dit edele ſpel, waarvan menigmaal herhaald is, dat het te veel filozofie was voor ſpel en te veel ſpel voor filozofie, is het den ſteller voorgekomen, hun deze partijen, zoo wel die van *Amſterdam* met *Rotterdam*, als van *Amſterdam* met *Antwerpen*, mede te deelen, daar toch, wie ook immer over het Schaakſpel

(*) Deze advertentie luidt aldus: *Le Club des Échecs d'Anvers est entré hier dans ſon nouveau local, place de Meir, au cidevant Café du Palais. Cette Société, qui au* 1 *Mars* 1825, *jour de ſon inſtallation, ne comptait que ſoixante membres, en poſſède deja en ce moment plus du double, ſans y comprendre les membres honoraires qui n'habitent point la ville. On y remarque les amateurs les plus distingués aux jeux d'échecs et de dames de cette grande cité, ainſi que la plupart de ceux réputés de la première force dans le Royaume.*

ſchreef, altijd zijn eigen pro en contra boekte, en het tegenſpel noodzakelijk zoodanig moest inrigten, dat het einde conſequent was aan het voorgenomen doel; terwijl, in deze vier onderſcheidene ſpellen, verſchillende Geniën al het hunne moesten inſpannen, om den lauwer der overwinning weg te dragen.

Meenende hiermede dan een' wezenlijken dienst te bewijzen, zoo volgen hieronder de vier geſpeelde partijen. Die het voorregt had van eerst te ſpelen, bezigde de witte ſtukken, en deze waren geplaatst op het bord met *Rotterdam* van No. 1 tot 16, en op dat met *Antwerpen* van A 1 tot H 2. Het dubbel punt achter de nommers beteekent het nemen van een ſtuk, terwijl het ſchaakgeven aan den koning door een kruis wordt aangeduid.

Model van het ſchaakbord voor *Amſterdam* met *Rotterdam*. (*)

64	63	62	61	60	59	58	57
56	55	54	53	52	51	50	49
48	47	46	45	44	43	42	41
40	39	38	37	36	35	34	33
32	31	30	29	28	27	26	25
24	23	22	21	20	19	18	17
16	15	14	13	12	11	10	9
8	7	6	5	4	3	2	1

(*) Gemakshalve voor den druk zijn de donkere ruiten wit gelaten, als voor den kenner van dit ſpel voldoende.

Spel, waarvan *Rotterdam* het eerst geſpeeld heeft.

1ſte	zet	*Rotterdam*	pion	No.	12	op	No.	28
		Amſterdam	pion	"	52	"	"	36
2de	"	*Rott.*	paard	"	2	"	"	19
		Amſt.	pion	"	53	"	"	45
3de	"	*Rott.*	raadsheer	"	3	"	"	30
		Amſt.	pion	"	54	"	"	46
4de	"	*Rott.*	pion	"	13	"	"	29
		Amſt.	koningin	"	61	"	"	54
5de	"	*Rott.*	pion	"	14	"	"	22
		Amſt.	raadsheer	"	62	"	"	26
6de	"	*Rott.*	koningin	"	5	"	"	21
		Amſt.	raadsheer	"	59	"	"	52
7de	"	*Rott.*	raadsheer	"	6	"	"	20
		Amſt.	raadsheer	"	26	"	"	33
8ſte	"	*Rott.*	paard	"	7	"	"	13
		Amſt.	raadsheer	"	33	"	"	42
9de	"	*Rott.*	raadsheer	"	20	"	"	34
		Amſt.	pion	"	45	"	"	37
10de	"	*Rott.*	raadsheer	"	34	"	"	52:
		Amſt.	koningin	"	54	"	"	52:
11de	"	*Rott.*	paard	"	19	"	"	36:
		Amſt.	pion	"	37	"	"	30:
12de	"	*Rott.*	koningin	"	21	"	"	30:
		Amſt.	paard	"	63	"	"	53
13de	"	*Rott.*	paard	"	36	"	"	42:
		Amſt.	pion	"	49	"	"	42:
14de	"	*Rott.*	koning roqueert			"	"	6
		Amſt.	koning roqueert			"	"	62
15de	"	*Rott.*	pion	"	11	"	"	27
		Amſt.	paard	"	68	"	"	43
16de	"	*Rott.*	kasteel	"	5	"	"	4
		Amſt.	paard	"	53	"	"	47
17de	"	*Rott.*	koningin	"	30	"	"	12
		Amſt.	koningin	"	52	"	"	44
18de	"	*Rott.*	pion	"	15	"	"	23
		Amſt.	kasteel	"	57	"	"	60
19de	"	*Rott.*	pion	"	9	"	"	17
		Amſt.	koning	"	62	"	"	63
20ſte	"	*Rott.*	koningin	"	18	"	"	19
		Amſt.	kasteel	"	60	"	"	58

21ſte	zet	*Rotterdam*	pion	No.	10	op	No.	26
		Amſterdam	paard	"	43	"	"	60
22ſte	"	*Rott.*	koningin	"	19	"	"	18
		Amſt.	koningin	"	44	"	"	45
23ſte	"	*Rott.*	pion	"	17	"	"	25
		Amſt.	paard	"	60	"	"	54
24ſte	"	*Rott.*	kasteel	"	4	"	"	20
		Amſt.	pion	"	46	"	"	38
25ſte	"	*Rott.*	pion	"	29	"	"	37
		Amſt.	pion	"	38	"	"	30
26ſte	"	*Rott.*	koning	"	6	"	"	15
		Amſt.	pion	"	51	"	"	35
27ſte	"	*Rott.*	kasteel	"	1	"	"	5
		Amſt.	paard	"	54	"	"	39
28ſte	"	*Rott.*	pion	"	23	"	"	31
		Amſt.	pion	"	35	"	"	28 :
29ſte	"	*Rott.*	koning	"	15	"	"	6
		Amſt.	koningin	"	45	"	"	37 :
30ſte	"	*Rott.*	koningin	"	18	"	"	4
		Amſt.	kasteel	"	52	"	"	53
31ſte	"	*Rott.*	koning	"	6	"	"	14
		Amſt.	paard	"	47	"	"	32
32ſte	"	*Rott.*	pion	"	27	"	"	35
		Amſt.	koning	"	63	"	"	64
33ſte	"	*Rott.*	pion	"	35	"	"	42 :
		Amſt.	paard	"	59	"	"	24 f
34ſte	"	*Rott.*	koning	"	14	"	"	6
		Amſt.	pion	"	56	"	"	40

en *gewonnen.*

Spel, waarvan *Amſterdam* het eerst geſpeeld heeft.

1ſte	zet	*Amſterdam*	pion	No.	12	op	No.	20
		Rotterdam	pion	"	52	"	"	36
2de	"	*Amſt.*	pion	"	14	"	"	30
		Rott.	pion	"	54	"	"	38
3de	"	*Amſt.*	paard	"	7	"	"	22
		Rott.	paard	"	63	"	"	46
4de	"	*Amſt.*	pion	"	15	"	"	23
		Rott.	paard	"	58	"	"	43
5de	"	*Amſt.*	raadsheer	"	6	"	"	15
		Rott.	pion	"	53	"	"	45

6de zet	*Amſterdam*	paard	No.	2	op	No.	19	
	Rotterdam	raadsheer	"	62	"	"	35	
7de "	*Amſt.*	paard	"	19	"	"	25	
	Rott.	koningin	"	61	"	"	53	
8ſte "	*Amſt.*	pion	"	13	"	"	21	
	Rott.	raadsheer	"	59	"	"	52	
9de "	*Amſt.*	raadsheer	"	3	"	"	12	
	Rott.	raadsheer	"	35	"	"	44	
10de "	*Amſt.*	paard	"	25	"	"	19	
	Rott.	pion	"	56	"	"	48	
11de "	*Amſt.*	koning roqueert			"	"	2	
	Rott.	koning roqueert			"	"	58	
12de "	*Amſt.*	pion	"	20	"	"	28	
	Rott.	paard	"	46	"	"	56	
13de "	*Amſt.*	paard	"	19	"	"	13	
	Rott.	kasteel	"	64	"	"	63	
14de "	*Amſt.*	pion	"	11	"	"	27	
	Rott.	paard	"	43	"	"	26	
15de "	*Amſt.*	raadsheer	"	12	"	"	26:	
	Rott.	raadsheer	"	44	"	"	26:	
16de "	*Amſt.*	koningin	"	5	"	"	4	
	Rott.	pion	"	51	"	"	35	
17de "	*Amſt.*	pion	"	27	"	"	36:	
	Rott.	pion	"	45	"	"	36:	
18de "	*Amſt.*	paard	"	22	"	"	37	
	Rott.	raadsheer	"	52	"	"	45	
19de "	*Amſt.*	pion	"	9	"	"	17	
	Rott.	raadsheer	"	26	"	"	33	
20ſte "	*Amſt.*	pion	"	28	"	"	35:	
	Rott.	raadsheer	"	33	"	"	51	
21ſte "	*Amſt.*	paard	"	13	"	"	28	
	Rott.	raadsheer	"	51	"	"	37:	
22ſte "	*Amſt.*	pion	"	30	"	"	37:	
	Rott.	kasteel	"	63	"	"	60	
23ſte "	*Amſt.*	pion	"	35	"	"	43	
	Rott.	paard	"	56	"	"	62	
24ſte "	*Amſt.*	koningin	"	4	"	"	25	
	Rott.	koning	"	58	"	"	57	
25ſte "	*Amſt.*	kasteel	"	3	"	"	19	
	Rott.	kasteel	"	59	"	"	51	
26ſte "	*Amſt.*	kasteel	"	8	"	"	3	
	Rott.	pion	"	50	"	"	42	

27ſte zet	*Amſterdam*	raadsheer	No.	15	op	No.	6
	Rotterdam	paard	"	62	"	"	47
28ſte "	*Amſt.*	raadsheer	"	6	"	"	41
	Rott.	raadsheer	"	45	"	"	59
29ſte "	*Amſt.*	raadsheer	"	41	"	"	50†
	Rott.	raadsheer	"	59	"	"	50:
30ſte "	*Amſt.*	pion	"	43	"	"	50:†
	Rott.	kasteel	"	51	"	"	50:
31ſte "	*Amſt.*	kasteel	"	19	"	"	59†
	Rott.	kasteel	"	60	"	"	59:
32ſte "	*Amſt.*	kasteel	"	3	"	"	59:†
e	*Rott.*	kasteel	"	50	"	"	58
33ſte "	*Amſt.*	kasteel	"	59	"	"	58:†
	Rott.	koning	"	57	"	"	58
34ſte "	*Amſt.*	paard	"	28	"	"	43†

en *gewonnen.*

Model van het ſchaakbord voor *Amſterdam* met *Antwerpen.*

A 8	B 8	C 8	D 8	E 8	F 8	G 8	H 8
A 7	B 7	C 7	D 7	E 7	F 7	G 7	H 7
A 6	B 6	C 6	D 6	E 6	F 6	G 6	H 6
A 5	B 5	C 5	D 5	E 5	F 5	G 5	H 5
A 4	B 4	C 4	D 4	E 4	F 4	G 4	H 4
A 3	B 3	C 3	D 3	E 3	F 3	G 3	H 3
A 2	B 2	C 2	D 2	E 2	F 2	G 2	H 2
A 1	B 1	C 1	D 1	E 1	F 1	G 1	H 1

Spel, waarvan *Antwerpen* het eerst gespeeld heeft.

1ste zet	*Antwerpen*	pion	E	2	op	E	4
	Amsterdam	pion	E	7	"	E	6
2de "	*Antw.*	pion	D	2	"	D	4
	Amst.	pion	D	7	"	D	5
3de "	*Antw.*	pion	E	4	"	E	5
	Amst.	pion	C	7	"	C	5
4de "	*Antw.*	pion	C	2	"	C	3
	Amst.	koningin	D	8	"	B	6
5de "	*Antw.*	pion	F	2	"	F	4
	Amst.	paard	B	8	"	C	6
6de "	*Antw.*	paard	G	1	"	F	3
	Amst.	raadsheer	C	8	"	D	7
7de "	*Antw.*	pion	A	2	"	A	3
	Amst.	pion	A	7	"	A	5
8ste "	*Antw.*	pion	A	3	"	A	4
	Amst.	paard	G	8	"	H	6
9de "	*Antw.*	raadsheer	F	1	"	B	5
	Amst.	pion	C	5	"	D	4
10de "	*Antw.*	raadsheer	B	5	"	C	6
	Amst.	pion	B	7	"	C	6
11de "	*Antw.*	paard	F	3	"	D	4
	Amst.	pion	C	6	"	C	5
12de "	*Antw.*	paard	D	4	"	F	3
	Amst.	paard	H	6	"	F	5
13de "	*Antw.*	paard	B	1	"	A	3
	Amst.	raadsheer	F	8	"	E	7
14de "	*Antw.*	koning roqueert			"	G	1
	Amst.	koning roqueert			"	G	8
15de "	*Antw.*	pion	G	2	"	G	4
	Amst.	paard	F	5	"	H	6
16de "	*Antw.*	pion	H	2	"	H	3
	Amst.	koning	G	8	"	H	8
17de "	*Antw.*	pion	C	3	"	C	4
	Amst.	pion	D	5	"	D	4
18de "	*Antw.*	paard	A	3	"	B	5
	Amst.	pion	F	7	"	F	6
19de "	*Antw.*	kasteel	A	1	"	A	3
	Amst.	paard	H	6	"	F	7
20ste "	*Antw.*	koningin	D	1	"	E	2
	Amst.	koningin	B	6	"	C	6

21ſte zet	*Antwerpen*	pion	B	2	op	B	3
	Amſterdam	raadsheer	D	7	"	C	8
22ſte "	*Antw.*	kasteel	A	3	"	A	2
	Amſt.	raadsheer	C	8	"	B	7
23ſte "	*Antw.*	koning	G	1	"	H	2
	Amſt.	pion	G	7	"	G	6
24ſte "	*Antw.*	pion	H	3	"	H	4
	Amſt.	pion	F	6	"	F	5
25ſte "	*Antw.*	pion	G	4	"	G	5
	Amſt.	koning	H	8	"	G	7
26ſte "	*Antw.*	raadsheer	C	1	"	A	3
	Amſt.	kasteel	A	8	"	E	8
27ſte "	*Antw.*	koning	H	2	"	G	3
	Amſt.	kasteel	F	8	"	H	8
28ſte "	*Antw.*	kasteel	F	1	"	H	1
	Amſt.	pion	H	7	"	H	6
29ſte "	*Antw.*	kasteel	H	1	"	H	2
	Amſt.	pion	H	6	"	G	5:
30ſte "	*Antw.*	pion	F	4	"	G	5:
	Amſt.	koningin	C	6	"	F	3:
31ſte "	*Antw.*	koningin	E	2	"	F	3:
	Amſt.	raadsheer	B	7	"	F	3:
32ſte "	*Antw.*	paard	B	5	"	C	7
	Amſt.	paard	F	7	"	E	5:
33ſte "	*Antw.*	paard	C	7	"	E	6:
	Amſt.	koning	G	7	"	F	7
34ſte "	*Antw.*	paard	E	6	"	C	7
	Amſt.	kasteel	E	8	"	D	8
35ſte "	*Antw.*	raadsheer	A	3	"	C	1
	Amſt.	raadsheer	F	3	"	C	6
36ſte "	*Antw.*	paard	C	7	"	B	5
	Amſt.	paard	E	5	"	D	3
37ſte "	*Antw.*	kasteel	H	2	"	C	2
	Amſt.	raadsheer	C	6	"	B	5:
38ſte "	*Antw.*	pion	C	4	"		5:
	Amſt.	raadsheer	E	7	"	D	6†
39ſte "	*Antw.*	koning	G	3	"	H	3
	Amſt.	kasteel	H	8	"	H	4:
40ſte "	*Antw.*	koning	H	3	"	G	2
	Amſt.	kasteel	D	8	"	E	8
41ſte "	*Antw.*	kasteel	C	2	"	E	2
	Amſt.	kasteel	H	4	"	G	4

42ſte zet	*Antwerpen*	koning	G	2	op	F	1
	Amſterdam	kasteel	E	8	"	H	8
43ſte "	*Antw.*	kasteel	E	2	"	F	2
	Amſt.	kasteel	H	8	"	H	1
44ſte "	*Antw.*	koning	F	1	"	E	2
	Amſt.	paard	D	3	"	F	2:
45ſte "	*Antw.*	raadsheer	C	1	"	E	3
	Amſt.	pion	D	4	"	D	3†
46ſte "	*Antw.*	koning	E	2	"	F	2:
	Amſt.	kasteel	H	1	"	H	2†
47ſte "	*Antw.*	koning	F	2	"	F	1
	Amſterdam gewonnen.						

Spel, waarvan *Amſterdam* het eerst geſpeeld heeft.

1ſte zet	*Amſterdam*	pion	E	2	op	E	4
	Antwerpen	pion	E	7	"	E	5
2de "	*Amſt.*	pion	F	2	"	F	4
	Antw.	pion	D	7	"	D	5
3de "	*Amſt.*	pion	E	4	"	D	5:
	Antw.	koningin	D	8	"	D	5:
4de "	*Amſt.*	paard	B	1	"	C	3
	Antw.	koningin	D	5	"	E	6
5de "	*Amſt.*	paard	G	1	"	F	3
	Antw.	pion	E	5	"	F	4:
6de "	*Amſt.*	koning	E	1	"	F	2
	Antw.	raadsheer	C	8	"	D	7
7de "	*Amſt.*	pion	D	2	"	D	4
	Antw.	koningin	E	6	"	H	6
8ſte "	*Amſt.*	koningin	D	1	"	E	2†
	Antw.	koning	E	8	"	D	8
9de "	*Amſt.*	paard	F	3	"	E	5
	Antw.	koningin	H	6	"	H	4†
10de "	*Amſt.*	koning	F	2	"	G	1
	Antw.	paard	G	8	"	H	6
11de "	*Amſt.*	paard	C	3	"	D	5
	Antw.	pion	C	7	"	C	6
12de "	*Amſt.*	paard	E	5	"	F	3
	Antw.	koningin	H	4	"	H	5
13de "	*Amſt.*	paard	D	5	"	F	4:
	Antw.	koningin	H	5	"	F	5

14de	zet	*Amſterdam*	koningin	E	2	op	E	1	
		Antwerpen	koning	D	8	"	C	8	
15de	"	*Amſt.*	raadsheer	F	1	"	D	3	
		Antw.	koningin	F	5	"	F	6	
16de	"	*Amſt.*	paard	F	4	"	H	5	
		Antw.	koningin	F	6	"	E	6	
17de	"	*Amſt.*	koningin	E	1	"	E	6:	
		Antw.	raadsheer	D	7	"	E	6:	
18de	"	*Amſt.*	raadsheer	C	1	"	H	6:	
		Antw.	pion	G	7	"	H	6:	
19de	"	*Amſt.*	paard	H	5	"	F	4	
		Antw.	raadsheer	E	6	"	D	7	
20ſte	"	*Amſt.*	kasteel	A	1	"	E	1	
		Antw.	raadsheer	F	8	"	D	6	
21ſte	"	*Amſt.*	paard	F	3	"	E	5	
		Antw.	raadsheer	D	7	"	E	8	
22ſte	"	*Amſt.*	pion	C	2	"	C	4	
		Antw.	paard	B	8	"	D	7	
23ſte	"	*Amſt.*	raadsheer	D	3	"	F	5	
		Antw.	koning	C	8	"	C	7	
24ſte	"	*Amſt.*	koning	G	1	"	F	8	
		Antw.	paard	D	7	"	E	5:	
25ſte	"	*Amſt.*	pion	D	4	"	E	5:	
		Antw.	raadsheer	D	6	"	C	5†	
26ſte	"	*Amſt.*	koning	F	2	"	F	3	
		Antw.	raadsheer	E	8	"	D	7	
27ſte	"	*Amſt.*	pion	G	2	"	G	4	
		Antw.	kasteel	A	8	"	E	8	
28ſte	"	*Amſt.*	kasteel	E	1	"	E	2	
		Antw.	raadsheer	D	7	"	E	6	
29ſte	"	*Amſt.*	pion	B	2	"	B	3	
		Antw.	raadsheer	C	5	"	D	4	
30ſte	"	*Amſt.*	raadsheer	F	5	"	E	6:	
		Antw.	pion	F	7	"	E	6:	
31ſte	"	*Amſt.*	paard	F	4	"	H	5	
		Antw.	kasteel	H	8	"	F	8†	
32ſte	"	*Amſt.*	koning	F	3	"	E	4	
		Antw.	pion	C	6	"	C	5	
33ſte	"	*Amſt.*	paard	H	5	"	F	6	
		Antw.	kasteel	E	8	"	E	7	
34ſte	"	*Amſt.*	pion	H	2	"	H	4:	
		Antw.	kasteel	E	7	"	G	7	

35ste zet	*Amſterdam*	kasteel	E	2	op	G	2
	Antwerpen	koning	C	7	-	C	6
36ste -	*Amſt.*	pion	G	4	-	G	5
	Antw.	pion	B	7	-	B	5
37ste -	*Amſt.*	kasteel	H	1	-	H	3
	Antw.	pion	B	5	-	C	4:
38ste -	*Amſt.*	pion	B	3	-	C	4:
	Antw.	kasteel	F	8	-	B	8
39ste -	*Amſt.*	kasteel	H	3	-	A	3
	Antw.	kasteel	B	8	-	B	1
40ste -	*Amſt.*	kasteel	A	3	-	A	6†
	Antw.	kasteel	B	1	-	B	6
41ste -	*Amſt.*	kasteel	A	6	-	B	6:
	Antw.	pion	A	7	-	B	6:
42ste -	*Amſt.*	paard	F	6	-	H	5
	Antw.	kasteel	G	7	-	G	8
43ste -	*Amſt.*	paard	H	5	-	F	4
	Antw.	koning	C	6	-	D	7
44ste -	*Amſt.*	pion	G	5	-	H	6:
	Antw.	kasteel	G	8	-	G	2:
45ste -	*Amſt.*	paard	F	4	-	G	2:
	Antw.	raadsheer	D	4	-	F	2
46ste	*Amſt.*	pion	H	4	-	H	5
	Antw.	raadsheer	F	2	-	G	3
47ste -	*Amſterdam gewonnen.*						

Tot zoo ver werden deze vier partijen uitgeſpeeld, aangezien, de ſtrijd met *Rotterdam* den 27 April 1824 geopend zijnde, en na met elkander een keer iedere week eenen zet gewisfeld te hebben, den 20 December deszelfden jaars *Rotterdam* voor *Amſterdam* het zwaard vallen liet, en diens Schaakgenootſchap van beide partijen overwinnaar verklaarde, onnoodig oordeelende die verder uit te ſpelen.

Zoo eindigden ook de ſpelen van *Amſterdam* met *Antwerpen*. Deze namen eenen aanvang in de maand April 1827; er werd beurtelings iedere week een zet overgezonden, en den 8 Februarij 1829 verklaarde de *Club des Échecs* te *Antwerpen* het onnoodig, de partijen verder te vervolgen, alzoo de overwinning van beide de ſpellen onbetwistbaar het *Amſterdamſche* Schaakgenootſchap toekwam.

Wenſchelijk ware het voor de beoefenaars van dit edele en aloude ſpel, dat aan dit *Amſterdamſche* Schaakgenootſchap

ook van buitenlands een wedſtrijd wierd aangeboden, om te zien, of wezenlijk de hoogſte trap van volmaaktheid in het Schaakſpel in den boezem huns Genootſchaps beſta, dan wel, of het alleen in kracht boven dat van hunne landgenooten uitmunt.

AAN MIJNEN VADER, BIJ HET WEDERKEEREN DER LENTE.

Natuur zal haast het kleed ontplooijen,
Dat lang heur ſchoon verborgen hield;
De lente, bloem en loover ſtrooijen:
Reeds ligt de winter als ontzield.
De wouden hebben uitgeſlapen;
Ras vangt der vooglen lofzang aan;
Wat ademt, voelt zijn kracht herſchapen;
Wat rustte, is weder opgeſtaan.
Alom, waar zich het oog mag keeren,
Ontwaart het, met erkentlijkheid,
De vaderlijke zorg des Heeren,
Die over alles ligt geſpreid.
De neevlen wijken voor het ſtralen
Der ſchoon verrezen lentezon,
Wier gloed het aardrijk zal onthalen
Op wat het lang niet ſmaken kon.
De waatren ſtroomen golvend weder,
Of murmlen langs den oeverkant.
Gods milde zegen dauwt ter neder
Op heuvel, akker, boom en plant.
Wat diep in treurigheid verzonken
En loom en dor ter nederlag,
Verrijst, en groet, met ſtille lonken,
Den lang verbeiden lentedag.
Zoo, God van liefde, licht en leven!
Wiens lof mij ſtamelend ontvliet,
Wilt Ge all' in alles dankſtof geven,
En opent, na een pijnlijk ſtreven,
Een heerlijk, onbewolkt verſchiet.

Lacht dat verſchiet, geliefde vader!
Ook uwe levensdagen aan?
En voelt ge, met natuur te gader,
Uw hart voor d' eigen indruk ſlaan?

Herleeft, bij 't blozend, zacht ontwaken
Van haar, wier ſchoon de ziel verrukt,
Die gloed, die 't pak u ligt kan maken,
Dat zwaar op uwe ſchoudren drukt?
Zal u de lente bloemen kweeken,
Na zulk een' bangen winternacht?....
Gewis, haar ſchoon zal tot u ſpreken,
Haar bloei ſchenkt ook uw leven kracht.
Gij hebt zoo lang, zoo veel geleden;
Zoo kommervol was ieder uur;
Slechts flaauw, vermoeid en afgeſtreden,
Gloeide in uw borst het levensvuur;
De rampſpoed deed uw haren grijzen,
En ploegde rimpels in uw hoofd;
Al bleef uw tred de tred des wijzen,
Veel levenszoet zaagt ge u ontroofd.
Ontroofd?.... welk denkbeeld doet mij ſchrikken?
Ook ik heb deel aan uw verdriet.
Ik ſchaam, ſchoon met betraande blikken,
Mij, vader! die bekentnis niet.
De ſmart, die u houdt neêrgebogen,
Grieft diep en pijnlijk mijne ziel,
Doch ſterkt mij in het vurig pogen,
Bij 't werk, dat mij te beurte viel.
O! 't zou mij vreugd en rust hergeven,
Als u mijn arbeid vreugde gaf;
En daarom, „ God van liefde en leven,
„ Sluit lang, ſluit lang nog vaders graf!
„ Dat ik aan hem moog' wederſchenken,
„ Wat hij door mij op aard' verloor,
„ Een kalme rust zijn dagen drenken;....
„ Gij, Almagt! ſtaat den braven vóór.
„ Op U rigt ik, met ſtil vertrouwen,
„ Het oog, bij 't ſtaamlen van mijn lied;
„ Wie op Uw Vaderliefde bouwen,
„ U ſmeeken zij toch vruchtloos niet.
„ Neen! Gij verhoort de kinderbede,
„ Aan 't hart vol oudermin ontvloeid,
„ En voegt bij vaders zielevrede
„ Nog menig blijde levensſchrede,
„ Die hem, voor ons, aan de aarde boeit."

's Hage, 3 Maart 1829. A. DE JONG, GTZ.

DE PACHA EN DE MUFTI.

(Eene Vertelling.)

„ Hoe! houdt het volk niet op te woelen?"
Sprak wrevlig Pacha Ibrahim:
„ 'k Wil in zijn bloed mijn woede koelen!
„ Wee!" riep hij, vol van tijgergrim:
„ Wee de oproermakers en verraders!
„ Dat ieder voor mijn gramschap beev'!"
(Hier voer een rilling door elks aders.)
„ Wie nog mij schatting schuldig bleef,
„ Word' levende gespiest!" — De scharen
Der hovelingen staan verbluft,
En voor den wreedsten der barbaren
Als roereloos en gansch verstuft.
Thans waagt een Mufti voor te treden,
En buigt zich driemaal voor den vorst,
En spreekt demoedig deze reden,
Met de armen kruislings op de borst:
„ Heer! is het mij vergund te ontvouwen,
„ Hetgeen, aan Omar's poort, mijn oog
„ Nog dezen morgen mogt aanschouwen,
„ En mij tot stil gepeins bewoog?
„ Dáár stond een groote drift kameelen,
„ Gereed ten karavanentogt.
„ Twee knaapjes zag ik hen bevelen,
„ En, naar hun zwakke kracht vermogt,
„ Een hagelbui van harde slagen
„ Verdeelen op der dieren huid:
„ Doch lijdzaam werd die smaad gedragen;
„ Geduld zag hun ten oogen uit:
„ Gehoorzaam knielden ze alle neder,
„ Tot elk zijn last was opgelaân;
„ En 'k zag ze, op 's drijvers stemme, weder
„ Gelijklijk overeinde staan.
„ Niet alzoo zij, wie, in 't bevrachten,
„ Één *okka* (*) meer was opgeleid
„ Dan 't wigt, berekend voor hun krachten:
„ Geen slagen, Vorst! die 't onbescheid

(*) Twee pond Oostersch gewigt.

„ Hun wreedlijk toebrengt, ja geen plagen,
„ Zoo fel, dat men hen op deed ſtaan!
„ Men dwingt geen kemel, meer te dragen,
„ Dan hij in ſtaat is te ondergaan." —
Hier zweeg de Mufti, en — de blikken
Des Pachas werden mild en zacht;
En 't woord, welks ſtoutheid elk deed ſchrikken,
Tot heil des volks, in gunst gedacht,
Herſchiep het volk, getergd tot woede
Door lasten boven kracht en maat,
Thans vreedzaam, ſtil en wel te moede,
In 't willigst lastdier van den Staat.

* * *

Mogt elke vorst dit voetſpoor drukken!
En waren in elk Christenland,
Waar Christen-Pachas 't volk verdrukken,
Ook zulke Muftis bij de hand!

Naar het *Hoogduitsch*. J. W. IJNTEMA.

VRAAG EN ANTWOORD.

Naar luid van een *Engelsch* tijdſchrift, hadden de Priesters te *Liſſabon*, kort vóór de jongſte vergadering der *Cortes*, een Heiligenbeeld opgegraven. Men ſtelde het terſtond in eene kerk ten toon, en de vromen verdrongen elkander, om hetzelve hunne hulde te bewijzen. Deze Heilig moest de belangrijke vraag beſlisſen, of PEDRO de wettige Koning was. Met luider ſtemme vroeg alzoo de Priester: „ Is *Don* PEDRO de regtmatige beheerſcher dezer landen?" Het beeld ſchudde met het hoofd. Vervolgens vroeg de Priester: „ Is *Don* MIGUËL de Koning?" Het beeld knikte. Deze ondervraging werd meermalen herhaald, en het bijgeloovige volk ſtond telkens opgetogen van zulk een wonder. Doch, op zekeren tijd, naar het verhaal van een' *Engelschman*, daarbij tegenwoordig, nadat de eerſte vraag als gewoonlijk beantwoord was, bleef het antwoord op de tweede achter. Bij herhaling deed de Priester, met blijkbaar ongeduld, dezelfde vraag, wanneer eindelijk een klein jongsken, zijn hoofd van achter het beeld verheffende, met eene benaauwde ſtem antwoordde: „ Eerwaardige Vader! ik heb geen ſchuld; het „ touw is gebroken."

ANEKDOTE, RAKENDE DEN JONGEN NAPOLEON, IN HOLLAND OVERLEDEN.

(*Mémoires sur l'Impératrice* JOSÉPHINE, *Tome II. Bruxelles*, 1828.)

Terwijl Koningin HORTENSE zich in *den Haag* bevond, ontving zij van hare moeder, voor haar zoontje, eene groote kist vol kostbaar speelgoed. Het kind, bij een venster aan het Park gezeten, ontving de geschenken, welke men voor hem uitstalde, met de grootste onverschilligheid, en hield onafgebroken zijn gelaat gekeerd naar de groote laan voor hem. De Koningin, gemelijk over zijne ongevoeligheid, vroeg hem, of hij geene dankbaarheid gevoelde voor de liefde zijner grootmoeder, welke hem zoo vele fraaije dingen zond? — „o Ja, Mama! maar het verwondert mij niet; zij is zoo goed jegens mij, dat ik er aan gewoon ben." — „Behaagt u dan dit fraaije speelgoed niet?" — „Ja, Mama! maar....." „Wel nu?" — „Ik verlang naar iets anders." — Zeg mij dan, wat gij wilt, en ik zal het u toestaan, mijn kind!" — „o, Mama! gij zult niet." — „Begeert gij geld voor de armen?" — „Papa heeft mij dit dezen morgen gegeven, en ik heb het ook reeds uitgedeeld; maar...." — „Spreek vrij uit; wat wilt gij dan toch?" — „Mama, ik wilde, dat ge mij toestondt, in het *mooije slijk* van deze laan te wandelen; dat zou mij meer vermaken, dan iets anders." Dit mogt evenwel niet zijn; en het kind deed den ganschen morgen niet dan zich beklagen, dat hij zich verveelde, en dat hij zoo gaarne doen wilde als de kleine jongens, die vrank en vrij door het *mooije slijk* en in den regen liepen.

Arme Vorstenkinderen! de geringste knaap is vaak gelukkiger dan gij.

ROEKELOOZE EERZUCHT.

Twee hooge *Amerikaansche* Officieren hebben, te *Brussel*, dezer dagen, in tegenwoordigheid van velen, als 't ware, het tooneel vernieuwd van WILLEM TELL, en, te dier gelegenheid, eene verwonderlijke, maar ontzettende behendigheid doen blijken. Op 21 schreden afstands, schoot elk van hen, met den snaphaan, eenen appel van het hoofd zijns vriends. TELL zelf mikte niet juister.

MENGELWERK.

HET WIJZE EN WELDADIGE ONZER ONKUNDE VAN DE TOEKOMST.

EENE LEERREDE, OVER PRED. VIII: 7.

Door

G. H. HEIN,

Predikant te Kampen.

Het is den mensch bijzonder eigen, met zijnen geest in het toekomende te willen indringen. Ligtelijk zal hij het verledene vergeten, hoezeer hem dat ook overvloedige stoffe tot aangename en nuttige herinneringen oplevere; terwijl hij, de toekomst voor oogen hebbende, gedurig denkt en vraagt: „wat zal het nu wel zijn?" Peinzen wij intusschen hierover eens een weinig na, en vragen wij, wat hem dat bate, en of hij in staat zij, de gordijn, welke voor de toekomst geschoven is, op te ligten; dan kan het antwoord niet anders dan ontkennend wezen, *want* — en deze is ook de uitspraak van den wijzen Prediker in den tekst — *hij weet niet, wat er geschieden zal.*

„De mensch weet niet, wat er geschieden zal," of — hetgeen toch met die woorden wordt te kennen gegeven — „hij is onkundig van de toekomst." Deze waarheid behoeft geen ander bewijs dan dat, wat uit den geest des menschen, die, met opzigt tot kennis, eindig en zeer beperkt is, van zelf volgen moet, en wat de ervaring daarenboven een iegelijk aan de hand geeft. Hoeveel toch zagen wij gebeuren, dat wij ons in het geheel *niet* of *anders* hadden voorgesteld! Hoeveel, dat, hadden wij het geweten, aan onze pogingen en bedrijven eene geheel andere rigting zou hebben gegeven! Hoeveel, eindelijk, dat, zoo het vooraf te bepalen geweest ware,

door ons, menſchelijkerwijze geſproken, zou zijn voorgekomen! Men merke hierbij wel op, dat ik niet ſpreek van datgeen, wat wij als bij gevolgtrekking, of als *vermoedelijk* toekomſtig uitwerkſel van eene of andere aanwezige oorzaak, kunnen berekenen. Hierin licht de ondervinding, en het verband tusſchen oorzaak en uitwerkſel, ons voor. Zulke dingen bedoel ik, die, met het tegenwoordige in geene betoogbare verbinding ſtaande, door geene menſchelijke berekening te bepalen zijn. Ten voorbeelde ſtrekke: wanneer het uur van onzen dood zal ſlaan; welke wisſeling er in ons levenslot zal plaats hebben; van hoedanigen aard de ontmoetingen mogen wezen, die ons nog zullen bejegenen; en welke uitkomſten wij in het een of ander, dat het algemeen of ons bijzonder raakt, zullen zien geboren worden. Daar nu hieromtrent het een en ander kan plaats grijpen, zonder dat er tot eene berekening daarvan eenige aanleiding aanwezig is, zeggen wij ook van den mensch: *hij weet niet, wat er geſchieden zal.* God alleen weet dat, voor wien het verledene, het tegenwoordige en het toekomende ſlechts *één* is, en *die van den beginne aan verkondigt het einde, en van ouds af die dingen, die nog niet geſchied zijn* (*). Hij moet een Profeet des Allerhoogſten zijn, die de toekomst zal openbaren: en waren er weleer zulken, wie heeft het hun te kennen gegeven? God, door wiens Geest gedreven zij ſpraken van hetgeen daarna geſchieden zou (†).

Maar, wat valt er nu van deze onkunde des menſchen te oordeelen, of wat oordeelen wij zelven daarvan?

Het is zoo — hier ſchijnt de waarheid, door den Prediker geleerd, zóó voor te komen, dat zij meermalen de oorzaak is van vele onheilen, die de menſchen drukken, voor zoo ver zij, indien zij van de toekomst geweten hadden, anders zouden hebben gehandeld (‡); en dat dit, onder zekere bepalingen nogtans, zoo is, lijdt volſtrekt geenen twijfel. Het is ook waar, dat die zelfde

(*) *Jeſ.* XLVI: 10. (†) Vergel. 2 *Pet.* I: 21. (‡) Men zie het *Bijbelsch Huisboek* van STRÖNCK op deze plaats.

onkunde van de toekomst voor den mensch, die, zoo als wij aangemerkt hebben, gaarne in dezelve indringen wil, dikwijls iets onaangenaams heeft, hetwelk wij dan vooral gevoelen, wanneer wij gaarne omtrent dit of dat bepalingen zouden wenschen te maken, en het nogtans niet vermogen te doen; en welk onaangenaam gevoel wij de menschen niet zelden dan hooren openbaren, wanneer het bij hen is: „wist ik nu eens, wat het vervolgens wezen zal!" of: „o, had ik dat mogen vooruit weten!"

Doch, M. H.! zouden wij de zaak, over welke wij thans spreken, ook niet van eenen anderen kant beschouwen, en van haar datgeen opnoemen kunnen, hetwelk veeleer in staat zal zijn, om ons met haar geheellijk te bevredigen? Dat komt mij niet alleen wel zoo voor, maar ik reken dat zelfs van zeer groot belang; en, daar ik des Predikers woorden in den tekst, als eene algemeene waarheid, ons onze onkunde van de toekomst herinnerende, in zich behelzende, beschouw, wilde ik, in dit uur van dezen dubbel plegtigen dag (*), beproeven, *u en mijzelven met deze onze onkunde te verzoenen*, door u op het *wijze* en *weldadige* daarvan opmerkzaam te maken.

Laat mij dan, hiertoe overgaande, I. in eenige bijzonderheden, *het wijze en weldadige onzer onkunde van de toekomst* aantoonen; om II. daarop *eene en andere herinnering, tot nuttige aanwending van het betoogde*, te laten volgen.

I. *De mensch weet niet, wat er geschieden zal.* Zekerlijk, die *onkunde* is *wijs* en *weldadig*: 1. met opzigt tot het *smartelijke*, voor *ons gevoel* en voor *onze rust*; 2. met opzigt tot het *wenschelijke*, voor *onze vreugde* en *dankbaarheid*, en 3. met opzigt beide tot het *smartelijke* en het *wenschelijke*, voor *onzen moed* en *ijver in de betrachting onzer onderscheidene pligten*.

1. Veel, zeer veel is er, dat ons in het toekomende bejegenen kan, hetgeen wij, stond het aan ons te kiezen, niet zouden begeeren, en dat *smartelijk* voor ons

(*) Deze Leerrede werd uitgesproken op den eersten Zondag in 1825 en van dit jaar 1829.

zou wezen. Wij allen moeten ſterven; en, ſchoon wij dat weten als iets, dat te eeniger tijd gebeuren moet, is nogtans de trek tot het leven den menſch ook zoodanig ingeſchapen, dat zijne natuur zich, op het denkbeeld des doods, geſchokt gevoelt. Dat ſterven nu kan plaats hebben ieder jaar, iedere maand, iedere week, iederen dag, ja ieder uur en oogenblik; het kan nog ver af, maar ook zeer nabij wezen. Wie telt alle de onheilen en rampen, die het vaderland, ons gewest, de ſtad onzer woning, onze huisgezinnen, onze perſonen of onze dierbaarſte betrekkingen kunnen treffen? Wie maakt zich een denkbeeld van de jammeren, die er te beleven — van de tranen, die er te ſchreijen zullen zijn, wanneer de ondoorgrondelijke wijsheid en raad Gods dat zoo zal willen, en niemand der ſtervelingen het kan keeren?

Stelt dit nu eens voor een oogenblik — ſtelt, dat gij dit alles vooraf wist, met opzigt tot den tijd, wanneer, en tot alle de omſtandigheden, waaronder iets van het genoemde zou plaats hebben; wat zou dat voor uw *gevoel* zijn, en wat zou er van uwe *rust* worden? Neen! gij hadt geen genoegen meer aan het leven, dat ons anders niet onverſchillig mag wezen. Het onſchuldigſt genot zou voor ons verbitterd zijn, en wij zouden wegkwijnen met iederen dag, die ons nader bragt aan het tijdſtip, waarop het voorziene onheil, dat niet af te keeren is, zou treffen.

Hoe veel beter derhalve, om ons *gevoel* te ſparen en ons de genoegelijke *rust* des levens te laten behouden, dat wij *niet weten*, *wat er geſchieden zal*; dat wij niet lezen kunnen in het boek van Gods raadsbeſluiten, waarin alle onze grootere en kleinere lotgevallen naauwkeuriglijk ſtaan aangeſchreven! Weten wij dan niets van de toekomst; zoo veel weten wij toch van de mogelijkheid van ieder der genoemde uitkomſten, als genoeg is, om ze ons ſteeds elken dag als mogelijk voor te ſtellen, en ons daardoor bij ons zingenot in toom te laten houden. Het is dan *wijsheid* en *weldadigheid*, waarmede *onze onkunde van de toekomst* gekenmerkt is.

2. Zoo mogelijk als het is, dat ons in het vervolg nog vele rampſpoedige dagen wachten, zoo mogelijk is het ook, dat wenſchelijke zaken ons zullen toekomen. Het is mogelijk, dat wij nog vele jaren levens te goed hebben — dat wij ons vaderland nog eens weêr tot deszelfs ouden bloei zullen zien teruggebragt — dat wij allerwegen, in ons oord, in onze ſtad en in onze kringen, alle bronnen van beſtaan geopend en in zegen en welvaart mildelijk zullen zien ſtroomen, gelijk in de dagen van vroegere geſlachten. Het is mogelijk, dat wij de uitwerkſelen van het Christendom, in beſchaving, veredeling en verbroedering der menſchen, ſchooner dan ooit zullen mogen opmerken. Het is mogelijk, eindelijk, dat ongedachte zegeningen, in onze perſonen, in onze kinderen en betrekkingen, ons zijn toegedacht, en dat wij, wat wij ook hebben moeten lijden en dragen, te eeniger tijd, ieder naar zijnen ſtand en kring, dermate zullen verblijd worden, dat wij, van dankbaarheid gloeijende, met den Dichter zullen moeten zeggen: *een oogenblik is er in Gods toorn, (maar) een leven in zijne goedgunſtigheid: des avonds vernacht het geween; maar des morgens is er gejuich* (*). Dit alles zal moeten gebeuren, wanneer de Allerhoogſte dat zal willen.

Dan, nu maakt gij welligt de bedenking: Zoo het al voor ons menſchelijk gevoel en voor onze rust niet goed zij, vooraf te weten, wat kwaad ons zal bejegenen, welk nadeel zou het ons kunnen aanbrengen, te weten het goede, dat ons in de toekomst verbeidt? Geliefden! dat zou hinderlijk zijn aan *onze vreugde* en *dankbaarheid*. — Aan *onze vreugde:* althans die wenſchelijke uitkomſten zouden voor ons niet meer zoo *verraſſend* zijn, als wij lang te voren wisten, dat ons dit of dat geluk, deze of die zegen te beurt zou vallen; en het *verraſſende* — hoe verblijdt dat! Wij menſchen behouden altijd veel van de kindſche jaren, of blijven den kinderen gelijk. Wil men het kind met het een of ander verblijden, dan moet men hetzelve niet weken en maanden te voren het geſchenk, dat

(*) *Pſ.* XXX: 6.

men het toegedacht heeft, bekend maken en laten aanschouwen: want dan gewent hetzelve er te zeer aan, en het oogenblik, op welk dat geschenk zal worden uitgereikt, is voor het kind niet meer zoo aangenaam, zoo verblijdend. Ook voor ons, zagen wij de schakel der zegeningen duidelijk voor ons, lang vooruit, zouden dezelve veel van hare aangenaamheid verliezen en minder vreugdverwekkende zijn. Ja, dan ook, als wij alles vooraf wisten, ware ons iets ontnomen, dat wij op den weg door dit leven volstrektelijk niet ontberen kunnen — ik meen de *hoop*. Zij heet de *gezellin* des levens, en te regt; want zij is de vreugde van hetzelve niet alleen, maar ieder mensch hoopt tot aan het graf. Ontneem hem de hoop, die vaak meer is dan het genot, die de regte veerkracht geeft aan alle onze verrigtingen; wat zal hij dan, wat zijn leven zijn? Een leven zonder vreugde, zonder geluk! Dat wij derhalve de hoop behouden, en liever niets weten van de toekomst, hoe blijde en gelukkig die ook zij! — Wat nu verder *onze dankbaarheid* betreft: ook daaraan zou het zeer hinderlijk zijn, vooraf te weten het goede, dat ons wacht. Naarmate toch eenig goed, dat ons ten deele valt, ons te meerder treft, naar die mate werkt ook het gevoel van dankbaarheid gewoonlijk te sterker. Wie twijfelt er aan, of deze stelling wel waar zij? Maar dan geldt zij evenzeer in eenen omgekeerden zin; dat is, dan zal dat dankgevoel ook minder levendig in ons wezen, naar gelange iets ons minder treft. Nu hebben wij duidelijk aangetoond, hoe de voorwetenschap van het *wenschelijke*, dat ons nog is toegedacht, aan hetzelve veel zou ontnemen van het verrassende en treffende; dus volgt daaruit van zelf, dat die zelfde voorwetenschap voor onze dankbaarheid zeer nadeelig moet zijn.

Is nu *vreugde* des levens de ziel des levens — *dankbaarheid* een gevoel, dat het genot eener weldaad verhoogt; hoe veel beter dan al wederom, dat *wij niet weten, wat er geschieden zal*, en alzoo ook niet de zegeningen vooraf kunnen bepalen, welke God ons misschien nog genadiglijk verleenen zal! *Wijsheid* en *weldadigheid*

is het dus, die wij in *onze onkunde van de toekomst* eerbiedigljk opmerken.

3. Wij hebben *vele* en *onderſcheidene pligten* te betrachten — pligten, die op ons, als redelijke en zedelijke wezens, rusten — pligten, die nader voor ons bepaald worden door den rang, den ſtand en de betrekking, in welke wij ſtaan tot Christendom, kerk, vaderland, maatſchappij of bijzondere kringen — pligten, eindelijk, door elk, die er gevoel van heeft, ſteeds *heilig* geſchat, en als zoodanig altijd te beſchouwen, dat hij, ter getrouwe vervulling derzelven, veel *moed* en *ijver* behoeft.

Alwat den menſch derhalve *moedeloos* maakt of *traag*, moet van eene allerſchadelijkſte uitwerking zijn op de betrachting dier pligten. — Denkt nu eens, dat gij vooraf wist en voorzaagt alle die rampen en ellenden, die u wachten, en, als baren der zee, u nog eenmaal over het hoofd zullen henengaan — denkt, dat dit natuurlijk uw gevoel zoude pijnigen en u de rust des levens benemen — en oordeelt dan, of dat vooruitzigt u niet ligtelijk allen *moed* tot het onafgebroken getrouw betrachten van uwen pligt zou doen verliezen! O, hoe dikwijls zouden wij daar moedeloos ter neder zitten, en zou alles, bij het akelig vooruitzigt, ons tot een' ondragelijken last worden! — Denkt, aan den anderen kant, dat gij vooruit wist al den zegen en voorſpoed, waarmede gij in het vervolg verblijd zult worden — het lange leven, dat gij zult genieten, den hoogſten ouderdom, dien gij zult bereiken; zou dat, terwijl het, gelijk wij boven gezien hebben, de vreugde des dadelijken genots aanmerkelijk in den weg zou ſtaan, u niet traag in het bemaarſtigen, niet ijverloos in den pligt doen zijn? Mij dunkt, wij zullen onszelven en onze geſteldheid te wèl kennen, dan dat wij het gegronde dezer vrees niet zouden inzien.

Hoeveel beter dan ook, om onzen *moed* en *ijver* in het betrachten van onze pligten te behouden, *dat wij niet weten, wat er geſchieden zal*, dat wij zoo onkundig zijn van de toekomst! *Wijsheid*, nog eens, en *weldadigheid*, die wij daarin zien!

Heb ik eenigzins te uwer overtuiging geſproken, en ſtemt gij mij toe, dat het *wijs* en *weldadig* is, dat de toekomst voor ons is verborgen; dan laat gij u immers ook ligtelijk *met die onkunde verzoenen?* Zoo wordt trouwens *uw gevoel en rust geſpaard, uwe vreugde en dankbaarheid verhoogd*, en *uw moed en ijver tot en in uwen pligt behouden.* Hoe! als gij bedenkt, hoe veel u daaraan gelegen ligt, en hoe dit alles eenmaal op uw waar geluk zal uitloopen, zoudt gij dan meer begeeren, zoudt gij dan nog wenſchen *te weten, wat er geſchieden zal?*

II. Ik wil nu nog *eene en andere herinnering, tot nuttige aanwending van het betoogde*, laten volgen. Zoo ik wèl oordeele, moeten dezelve deze zijn: 1. *Nooit moeten wij de wijsheid en weldadigheid Gods, in onze onkunde van de toekomst zoo merkbaar, miskennen, door eenigzins over die onkunde ons te beklagen;* 2. *wij moeten geen verkeerd gebruik van dezelve maken tot onverſchilligheid*, en 3. *wij behooren vooral dankbaar te weezen voor het vertrouwen, dat wij, bij deze onkunde, op God, onzen Vader in* CHRISTUS JEZUS, *mogen ſtellen.*

1. Ik vleije mij, dat gij mij alles hebt toegeſtemd, wat ik ter aanwijzing van het *wijze* en *weldadige* van Gods beſchikking, ten opzigte van onze *onkunde van de toekomst*, heb aangemerkt. Immers kondt gij, dunkt mij, daartegen niets met reden inbrengen, maar moest het gegronde er van erkennen.

Maar zult gij dan voortaan u ook weder eenigzins ontevreden betoonen, dat gij van de toekomst niets weet? dat toonen, door zelfs toe te geven aan het verlangen, om meer daarvan te mogen weten, en, als u eene of andere uitkomst overvalt, te zeggen, of maar te denken: „o! had ik dat mogen weten?" Voorzeker, dat zou eene laakbare miskenning der Goddelijke wijsheid en weldadigheid zijn, waaraan gij, hoop ik, u toch niet gaarne zult willen ſchuldig maken!

Weest en blijft tevreden met de mate uwer kennis, en wacht u ſteeds om bot te vieren aan eenen wensch, waar-

mede gij niet alleenlijk niet verder komt, maar waardoor gij tevens God onteert, en uzelven verheft boven hetgeen Hij wilde, dat gij zijn zoudt!

2. *Onverschilligheid* zou het worden, als wij meenden, dat, daar wij toch niet weten, wat ons in het vervolg zal bejegenen, wij ons ook daarover niets hebben te bekommeren, noch ons redelijk behoeven bezorgd te maken en voor te stellen, wat ons al of niet zou kunnen treffen. Het is geheel iets anders, te vragen: „wat zal het vervolgens wezen?" uit eene ijdele en ontevredenheid verradende zucht om het te weten, of dat te vragen met geen ander oogmerk, dan om steeds op elke mogelijke uitkomst, op den tegenspoed en den voorspoed, op den dood en het leven wèl voorbereid te wezen, ten einde onder de eerste zich wel te gedragen, en van de laatste het beste gebruik te maken; dat te vragen, om het besef van onze afhankelijkheid van God in ons bestendig levendig te houden; dat te vragen, eindelijk, om ons zoo veel te beter te laten besturen in den pligt der ware levenswijsheid. De vraag in den eerstgenoemden zin mag niet geschieden, maar is in den laatsten van zeer veel belang voor ons.

Wachten wij ons derhalve zorgvuldiglijk voor die onverschilligheid! Dezelve zou ons zorgeloos en ongeschikt maken voor hetgeen wij, ieder in het onze, zijn moeten, — ijverige en getrouwe dienstknechten Gods.

3. *Wij weten niet, wat er geschieden zal.* Wij weten niet, wat de toekomst ons zal baren; zelfs niet bij het getrouwst verrigten van ons werk, noch bij den meesten ijver in onzen pligt. De wijsheid en goedheid Gods houdt dat voor ons verborgen. Maar, wat zullen wij dan, als die vraag, terwijl wij nogtans het onze doen, in ons opkomt: „wat zal het nu zijn?"

O, Mijne Broeders en Zusters! wij kennen God, door JEZUS CHRISTUS, als eenen wijzen en goedertieren Vader, die goed en kwaad, vreugde en droefheid, leven en dood gebiedt; die alles doet voor de behoefte der menschen, alles tot onzen beste. Zouden wij het dan behoe-

ven te weten, wat de toekomst ons zal opleveren, als wij weten:

Dat Hij ons vreugd of ongeval,
Naar wij behoeven, zenden zal (*)?

Dat zij ons allen genoeg; en zoo zij het gedurig, wanneer bangstigende gedachten in ons opkomen, tot onszelven en tot elkander:

Vertrouwt het aan Zijn wijsheid vrij;
Hij weet, wat elk het nuttigst zij (†).

Mogen wij dat, mogen wij zóó aan God ons geheele lot toevertrouwen, o dat wij Hem daarvoor dankbaar zijn, en niets meer vragen!

Ziet daar ons eene en andere herinnering gegeven (‡), welke door ons behartigd moeten worden, indien wij willen toonen, door de erkentenis van *het wijze en weldadige onzer onkunde van de toekomst*, met dezelve verzoend te zijn! *Weten wij* dan *niet, wat er geschieden zal* — God geve het ons te gevoelen, diep in het hart te gevoelen, *dat wij nooit daarin Zijne wijsheid moeten miskennen, door er over te klagen — nimmer daarom mogen onverschillig worden* — en *dankbaar op Hem behooren te blijven vertrouwen, met eenen redelijken en Christelijk-vromen zin!* AMEN!

(*) *Evang. Gez.* XX: 1. (†) *Evang. Gez.* XVIII: 3.
(‡) Ik heb dit *toepasselijk* gedeelte hier aanmerkelijk verkort.

IETS OVER DE NATUURLIJKE GESCHIEDENIS DER KROKODILLEN.

De krokodillen behooren tot de tweeslachtige of kruipende dieren, en hebben eene gedaante, welke met die der hagedissen hoofdzakelijk overeenkomt. Ook beteekent het woord *krokodil*, hetgeen een *Ionisch* woord is, ei-

genlijk niet anders dan *hagedis*. De *Grieken*, wien wij de eerſte berigten omtrent deze dieren verſchuldigd zijn, noemden dezelve aldus; terwijl de *Egyptiſche* naam, ten tijde van HERODOTUS, *champſe* was. Het eenſtemmig getuigenis der reizigers leert ons, dat zij heden in *Egypte temſach* genoemd worden, in welke namen veel overeenkomst is.

Men vindt dieren van dezen vorm, in verſcheidene ſtreken van de oude en ook van de nieuwe wereld. Het zijn groote, vleeschetende hagedisſen, die in zoet water wonen. Zij hebben in iedere kaak eene enkele rij van ſcherpe, kegelvormige tanden. Hunne tong is vleezig, onbewegelijk en plat. De teenen der achterpooten zijn met een zwemvlies geheel of ten deele vereenigd. Hun ſtaart is van ter zijde zamengedrukt, en van boven met een' getanden kam voorzien, die aan den grond van den ſtaart dubbel is. Zij hebben vier vingers aan de voorſte, vijf aan de achterſte pooten; de drie binnenſten alleen zijn genageld. Hun ligchaam en ſtaart zijn met groote, harde ſchilden, als met een harnas, bedekt. Slechts de zijden des ligchaams zijn met kleine, ronde ſchubben voorzien.

HERODOTUS en ARISTOTELES hebben vrij naauwkeurige beſchrijvingen van den *Nyl*-krokodil gegeven. De beſchrijvingen van den laatſten zijn, zoo het ſchijnt, van de berigten des eerſten ontleend. In de geſchiedenis der dieren van ARISTOTELES vindt men dienaangaande het volgende: „De waterkrokodillen hebben varkensoogen, groote, uit den mond te voorſchijn tredende tanden, ſterke nagels, eene ondoordringbare, ſchubachtige huid. Zij zien onder het water niet zeer duidelijk, maar hebben buiten het water een zeer ſcherp gezigt. Daarom brengen zij het grootſte gedeelte van den dag op het land door, en den nacht onder water, omdat hetzelve alsdan lauwer is dan de lucht." (*Hist. Anim.* L. II. C. 101) — Door landkrokodillen verſtonden de Ouden, gelijk PROSPER ALPINUS heeft opgemerkt, groote hagedisſen, welke men thans *monitors*, of ook *tupinambis*, noemt. Deze landkrokodillen noemden

zij ook *ſcinci*, en ſchreven daaraan opwekkende en zonderlinge krachten toe. Bij PLINIUS kan men daaromtrent meer vinden. De *Egyptenaren* verkeerden in het denkbeeld, dat, de eijeren van krokodillen op het land gelegd zijnde, deze *ſcinken*, en in het water krokodillen voortbragten. Wat de eigenſchap betreft van zich 's nachts onder water op te houden, hieromtrent verdient te worden opgemerkt, dat geloofwaardige reizigers ons hetzelfde aangaande den *jacaré*, of *Zuid-Amerikaanſchen* kaiman, berigten (*).

Op eene andere plaats van ARISTOTELES lezen wij het volgende: „De waterkrokodil legt vele eijeren, gemeenlijk omtrent zestig, van eene witte kleur. Hij broeit zestig dagen, want hij leeft lang. Het is het grootſte dier uit het kleinſte ei; het ei toch is niet grooter dan een ganzenei, en het jong is daaraan evenredig. Maar, als hij volwaſſen is, meet hij wel zeventien el. Sommigen beweren, dat hij groeit zoo lang hij leeft." (*Hist. Anim.* V. 30. Zie ook PLINIUS, *Hist. Nat.* L. VIII. C. 25.)

Hierin is waar en onwaar doorechgemengd. Het is waar, dat het ei van den krokodil zeer klein is voor een dier van die reusachtige grootte; het ſchijnt eveneens waar te zijn, dat de krokodil altijd groeit. Reeds vroeg zijn de beenuitwaſſen in dit dier met de beenderen vergroeid, en men ziet dezelve in geraamten van kleine krokodillen reeds zonder tuſſchenliggend kraakbeen met de groote beenderen vereenigd. Dit kenmerk, om over den volwaſſenen toeſtand te oordeelen, laat ons dus bij deze dieren onzeker. Wat voorts de zestig eijeren en zestig dagen betreft, het was een volksbegrip der *Egyptenaren*, dat *zestig* een bijzonder getal der krokodillen was. De krokodillen werden daarom gezegd zestig eijeren te leggen, zestig dagen te broeijen (hoewel zij niet broeijen), zestig jaren te leven, zestig wervelen te hebben, enz. Wanneer de Ouden ons dergelijke berigten mededeelen, voegen zij er wijsſelijk bij: „*Dit zeggen de Egyptenaars.*"

(*) Vergelijk D'AZARA, *Quadr. du Paraguay*. *Paris*, 1801. 8vo. II. p. 380—386.

Het getal der wervelen, onderlinden, verſchilt in de krokodillen werkelijk niet veel van zestig, en CUVIER heeft eenmaal juist dit getal bij een krokodillen-ſkelet waargenomen. Het geraamte der krokodillen onderſcheidt zich overigens door korte dwarſe beentjes aan de halswervelen, welke men als onvolkomene ribben beſchouwen kan, en die de zijdelingſche beweging van den hals zeer moeijelijk maken. Vanhier, dat men, door zich om te wenden, op het land deze dieren ontgaan kan.

Men onderſcheidt thans vele ſoorten van krokodillen, hoezeer nog vóór veertig of vijftig jaren alle ſoorten tot eene enkele gebragt, en onder den naam van *Lacerta crocodilus* verward werden. SCHNEIDER, doch vooral CUVIER hebben in dit gedeelte der Natuurlijke Geſchiedenis veel licht verſpreid. Men brengt de ſoorten thans tot drie geſlachten.

Het eerſte geſlacht noemt men *kaaiman*, of wel *alligator*. De laatſte benaming komt van het *Portugeſche lagarto*, welk woord (*lacerta*) hagedis beteekent. Bij deze kaaimans zijn de vingers der achterpooten ſlechts voor een gedeelte met een vlies verbonden. Hunne tanden zijn ongelijk, en de vierde van de onderkaak wordt aan wederzijden in eene holte van de bovenkaak opgenomen, wanneer de mond zich ſluit. Zij hebben eenen ſtompen bek.

Al de ſoorten van dit geſlacht, die men tot nog toe kent, zijn van de nieuwe wereld. In *Zuid-Amerika* vindt men den brilkrokodil of *jacaré*, welke tot den 30ſten Z. B. verbreid is. Dezelve leeft vooral van viſch en watervogels, en wordt tien voet lang. In *Noord-Amerika* vindt men den krokodil met den ſnoekenkop, die zich eveneens tot den 30ſten graad N. B. uitſtrekt, en gevolgelijk de plaatsvervanger der vorige ſoort in het noordelijk halfrond is. Toen de *Nijl*-krokodil, gelijk ten tijde van HERODOTUS, zich nog tot *Delta* uitſtrekte, bereikte dezelve echter den 30ſten graad ten noorden der linie nog niet; thans is zulks nog veel minder het geval, en men mag dus gerust vaststellen, dat de geographiſche ver-

breiding naar het zuiden en noorden in het geslacht der kaaimans uitgestrekter is dan in een der twee overige geslachten.

Het tweede geslacht noemt men *gavial*, het derde meer bepaald *krokodil*. Bij beide deze geslachten vindt men de volgende kenmerken, die zij gemeen hebben, en waardoor zij zich van de kaaimans onderscheiden. Hunne achterpooten hebben een zwemvlies, hetgeen de vingers geheel of voor een groot gedeelte verbindt. De vierde tand van de onderkaak wordt niet in eene holte, maar in eene groeve of uitsnijding aan de buitenzijde van de bovenkaak opgenomen. Achter de oogholten zijn twee groote ronde gaten in den schedel, die men door de huid heen op het gevoel onderscheiden kan.

De *gavial* heeft daarenboven eigene kenmerken, waardoor hij zich van alle overigen onderscheidt. Vooral is zijn buitengewoon lange, smalle bek, welke met een' regten rand voortloopt, merkwaardig. Zijne tanden zijn ongenoeg gelijk. Deze dieren leven in den *Ganges*; het is nog niet uitgemaakt, of er twee soorten van bestaan, dan of de daarvoor aangenomene afwijkingen in geëante gevolgen van verschillenden ouderdom zijn. Hoe zeer de *gavials* zeer groot worden, zijn zij echter niet gevaarlijk, maar voeden zich vooral met visschen. De mannetjes hebben, als zij volwassen zijn, een zonderling knobbelachtig uitwas aan de punt van den bek bij de neusgaten, hetgeen inwendig hol is. Eene plaats van ÆLIANUS kan hiertoe gebragt worden, daar hij van de krokodillen van den *Ganges* zegt: „Zij hebben een uitsteeksel op de punt van den bek, even als een hoorn (*). Dit zonderling uitsteeksel is hol en neemt lucht op, waarschijnlijk om de ademhaling bij het dompelen onder water te onderhouden (†)." Doch het blijft hierbij onverklaard, waarom de wijfjes dit deel missen.

(*) *De Animal. nat.* Lib. XII. C. 41. medio. Sommigen lezen: *even als de cerastes*, eene soort van gehoornde slangen in *Egypte*.

(†) Zie GEOFFROY ST. HILAIRE, *Mém. du Mus. d'Hist. nat.* XII. 1825. p. 100—115. Pl. V.

Het derde geſlacht, eindelijk, is dat der meer bepaald aldus genoemde *krokodillen*. Behalve de kenmerken, die zij met de *gavials* gemeen hebben, onderſcheiden zij zich door een langwerpig, platgedrukt hoofd, terwijl de randen der kaken ſchuins en in golvende kromtingen van den ſchedel naar voren loopen. Hunne tanden zijn ongelijk; de voorſten van de onderkaak doorboren bij oude dieren de bovenkaak, en komen met hunne punten in den ſchedel daaruit te voorſchijn. De meeste ſoorten van dezen vorm zijn uit de oude wereld; maar ook op *St. Domingo* en de overige *Antillen* wordt eene ſoort van dit geſlacht gevonden (*crocodilus acutus*).

Op *Java* en de overige eilanden van den *Oost-Indiſchen Archipel* vindt men den tweekammigen krokodil (*crocodilus bipocatus*), die eene lengte van 18 voet bereikt, en zoo verſlindend is, dat men eenmaal in deszelfs maag de overblijfſels van het lijk eener vrouw, van een hond en van een ſchaap, eene geheele kat, en verſcheidene oorringen van vrouwen gevonden heeft (*).

Tot deze afdeeling behoort ook de *Nijl*-krokodil, de ſoort, welke het vroegſte van allen bekend is geweest. Thans wordt dezelve alleen in *Opper-Egypte*, in het oude *Thebais*, gevonden. Op den oever zijn deze dieren vreesachtig; zij ſchuwen elk geruisch, en begeven zich bij het hooren van de ſtem eens menſchen ſchielijk naar het water; maar in het water zijn zij onverzadelijk en onvermoeid in het najagen van buit, en bijten dikwerf met hunne ſterk gewapende kaken een' arm of been af van hem, die onvoorzigtig in hunne nabijheid zich verſtout te baden. Hetgeen HERODOTUS zegt, dat zij alleen de bovenkaak bewegen, is in zoo ver waar, als zij den geheelen ſchedel met de bovenkaak opligten, terwijl de onderkaak onbewogen blijft, even gelijk het dekſel van eene ſnuifdoos, die zich met een ſcharnier opent.

(*) Zie over deze ſoort hetgeen de Hooggel. Heer N. C. DE FREMERY onlangs heeft bekend gemaakt in de *Natuurk. Bijdragen*, verzameld door H. C. VAN HALL enz. III. bl. 329 en verv.

De eijeren der krokodillen worden door *ichneumons* en *monitors* opgegeten. De Natuur, zegt PLINIUS te regt, achtte het niet genoeg, aan den krokodil slechts éénen vijand te geven, om het kwaad, dat hij kan aanregten, binnen de behoorlijke perken te houden. En echter hebben de *Egyptenaars* dit vreeselijke dier vergood, en achtten zich moeders gelukkig, wanneer hare kinderen door den God werden verslonden! Sommigen meenen, dat de *Egyptenaars* zulks gedaan hebben uit dankbaarheid jegens de krokodillen, omdat zij door vrees de roovers van hen afhielden. Voor roovers kan men zeker veilig zijn, als men zich laat verslinden. De *Tentyriten* dachten er anders over, en meenden den last, om roovers weg te jagen, niet aan de krokodillen te moeten toevertrouwen. Zij maakten eene sterke jagt op deze dieren, met dat gevolg, dat men op die plaatsen in den *Nijl* naar lust kon baden en zwemmen (*); terwijl het op andere plaatsen, waar de krokodil als goddelijk vereerd werd, niet eens veilig was, in het water van de rivier zijne voeten te wasschen, of anders dan met de meeste omzigtigheid langs den oever te wandelen.

Zoo is in de zedelijke, gelijk in de natuurlijke wereld, niets gevaarlijker dan een bijgeloovig ontzag voor het kwade, terwijl de mensch, die hetzelve moedig tegen durft gaan, in zichzelven de kracht zal voelen aangroeijen, om het met gelukkig gevolg te bestrijden.

J. v. d. H.

(*) AELIANUS, *de Anim. nat.* Lib. X. C. 24. PLINIUS, *Hist. Nat.* L. VIII. C. 25.

HUGO DE GROOT. SILDERDIJK.

Nemo omnes, omnes neminem fallunt.

SENECA.

Ongelukkig het land, door partijwoede van rust en vrede beroofd; ongelukkig de nakomelingschap, gedach-

tig slechts aan de dwalingen der vaderen, en onachtzaam op de lessen der wijsheid, die eene duurgekochte ondervinding haar aanbiedt. Neen! wij behoeven het oog niet te sluiten voor de gebreken, welke het karakter van groote mannen hebben ontsierd. Het is niet de ware hulde, hen boven menschelijke zwakheden verheven te wanen en tot den rang der onsterfelijke Goden op te voeren. Doch evenmin is het iemand, wie dan ook, geoorloofd, met onbeschaamde moedwilligheid de grootheid van beroemde mannen in de schaduw en geringe vlekken (zoo die al inderdaad op hen rusten) in vollen dag te stellen; ja, door eene ellendige factiezucht gedreven, tegen waarheid en regtvaardigheid aan, b. v. eenen DE GROOT van al wat hij groots en edels bezat te berooven, en hem, naar eigen inzigt en vinding, misdaden aan te tijgen, van welke hem de Geschiedenis vrijspreekt. Onzalig is het, zichzelven eene vrijheid te vergunnen in het *beoordeelen*, die anderen in het *handelen naar pligt en geweten* alle vrijheid ontneemt. Eene bezadigde onpartijdigheid stelt ware verdiensten, naar leeftijd en toestand berekend, op den echten prijs. Haar oordeel is blijvend, is duurzaam. Dan, waartoe vervoert de strijd voor hartstogtelijke inzigten en begrippen — waartoe het vooroordeel niet? BILDERDIJK, de groote BILDERDIJK leert het ons.

In *het Buitenleven* lezen wij, bl. 21:

„ Zoo wist in 't kerkerleed, begraven in zijn boeken,
De wakkre Huig de Groot de rust van 't hart te zoeken,
En wischte in de oefening van 't doorgeletterd hoofd
Vergrijp en vonnis uit, met wat zijn eer verdooft!"

Onder de *Aanteekeningen* lezen wij, bladz. 161, de volgende:

„ *De wakkre* HUIG DE GROOT.

„ Zeker, om bewonderaar van een groot man te zijn, behoeft men hem niet tot een heilig te maken. Wee hun, die geloven, dat men in staatspartijschappen of punten van Godsdienstleer niet ter goeder trouw dwalen, ja, uit

zucht voor zijne partij, zelf te ver gaan en naar rechten ſtraſbaar worden kan, zonder daarom op te houden een eerlijk man te zijn. Wij hebben in onze dagen voorbeelden van uiterſten gezien, waardoor deze waarheid thans buiten tegenſpraak geſteld behoorde te zijn. Ik ben noch in het Godgeleerde noch in het Staatsſystheem van de partij van OLDENBARNEVELD en DE GROOT; ik ben het nooit geweest, en ik ben het thans minder dan ooit. Ik vereenig mij even weinig met de gronden der toenmalige tegenpartij in den Staat, en zoo men mij hoort, beiden hadden ongelijk in ſtaatsbeginſels, waaruit zij handelden. Maar ſchoon ik ook 't vonnis van beide die groote mannen onderſchreven had, zij zouden mij toch groot en achtingwaardig blijven. Er is onderſcheid tusſchen het *Forum externum* en *internum*. Men kan in het een ſchuldig en ſtraſbaar zijn, terwijl men in 't ander onſchuldig of ten minſte bij zijn ſchuld zeer verſchoonbaar is, en omgekeerd. Voor mij, ik ben altijd van 't gevoelen des Oosterſchen wetgeleerde geweest, aan wien TIMOURLENK vroeg, wien men voor *Schedid* (*) te houden hebbe? Zie het ſtukje in de *Dichterlijke Handſchriften*, bij UYLENBROEK, XI. 30, (†) zedert in mijne *verſpreide Gedichten*, I. 94. herdrukt. Ook heeft mijn gedrag en wandel dit in de verſchillende tijden, die wij beleefd hebben, bewezen. B." — Deze aanteekening is in vele opzigten belangrijk, vergelijkt men den vroegeren met den lateren BILDERDIJK. Wij hebben niets *curcijf* geplaatst, om daardoor de aandacht op te wekken, overtuigd, dat elk verſtandig lezer zelf ge-

(*) *Martelaar.* (†) Nieuwe beknopte uitgave, 1823. I. 249. Wij deelen dit antwoord van SCHARAFEDDIN, dat BILDERDIJK tot zijn eigen gevoelen maakt, voor 't gemak van den lezer, mede. „ Martelaar is," zegt hij:

Die met een vroom gemoed, door plichtbeſef gedreven,
En naar zijn beste licht, voor de eer der Godheid vecht;
Die offert, ſchoon hij doolt, der Godheid bloed en leven,
En ſterft als Martlaar Gods, aan wat partij gehecht."

makkelijk dat alles zal opmerken; vooral wanneer wij, na dit uiteengezette gevoelen van het jaar 1802, volgen laten, wat BILDERDIJK in 1826 van DE GROOT ſchrijft. Noch met het een noch met het ander ſtemmen wij in. Het bovenſtaande eerbiedigen wij, als het gevoelen van eenen man, wien althans dezelfde vrijheid toekomt, waarop wij voor onszelven aanſpraak maken, wanneer het een vrij onderzoek der Geſchiedenis geldt; maar in de volgende regelen vinden wij niets dan opzettelijke heiligſchennis, gepleegd aan den eerbiedwaardigen naam van *Neêrlands* grootſte ſieraad. Men leze nogmaals de aanteekening naauwkeurig na, en vergelijke dan:

„ HUIG DE GROOT (*).

„ 'k Heb eens ter goeder trouw den nagalm opgevangen,
En hield beroemden Huig als ongelijkbaar groot;
Maar zoo die wolk van waan mij eenmaal om bleef hangen,
Zij brak, en 'k zag den man, in al zijn naaktheid, bloot.
Geleerdheid had hij, ja, zooveel zijn hoofd verzwelgen,
Maar ſlecht (†) verteeren kon hij 't vroeg bezwaard verſtand,
En die de roem moest zijn der vrijgeworden Belgen,
Werd dienſtbaar aan 't verderf van 't rijzend vaderland.
Eens werktuig in de hand van drijvende tijrannen,
Wier pen en mond hij wierd, kortzichtig in hun doel,
En, 't zij in 't net verſtrikt (‡) of in hun juk geſpannen,
Werd, bij hun val, de wraak zijn eenigst zielsgevoel.
Nu holde 't waalend brein, verdoofde 't licht der reden,
Zijn vroeger glorie ſmolt in dwaas- en nietigheên; (‡)
Zijn naam gaf ze aanzien, en werd zinloos aangebeden;
Twee eeuwen hield hij 't uit, maar eindlijk, hij verdween.
Voor wijzer inzicht? — Neen, voor grooter wangevoelens,
Zich wortlende in den tronk, die van hem overbleef;
En Neêrland ſmaakte de eeuw des ſtaats- en kerkomwoelens,
Die al wat was verplaatſte, en alles even ſcheef."

1826.

Levert nu de vergelijking het bewijs voor eene veranderd-

(*) *Avondſchemering*, 1828. bl. 116.

(†) Apropos! Men leze hier, buiten vele anderen, ERNESTI en SEGAAR eens na! (‡) 2 SAM XII: 7.

de opinie, of.....? Doch genoeg. Wij beſluiten met de volgende regelen:

Aan Mr. W. BILDERDIJK, *na de lezing van het bovenſtaande ſtukje.*

'k Vereer, ja, mag het zijn, 'k aanbid u, Bilderdijk!
'k Vind in het nieuw Euroop geen Dichter, u gelijk;
'k Zink in bedwelming weg, waar gij de ſnaren ſpant;
Één vonk van 't heilig vuur, dat in uw' boezem brandt,
Zet heel mijn hart in gloed, en weenend kniel ik neêr
Bij 't Paradijs-gezang of 't loflied tot Gods eer.
Doch waartoe, grijze Bard! in 't aanzien van den dood,
Uwe elpen lier geſnaard tot ſmading van de Groot?
Moest ge eenmaal balling zijn, en ſtroomde uw' vadren bloed (*)
Voor de eer van Neêrlands God en vrijheid van 't gemoed;
Was eens uw ziel en zang gewijd aan 't vaderland:
Waarom uit Neêrlands kroon, met fel verwoede hand,
De parel weggerukt, die glans geeft voor heel de aard'?
De Groot, Europa's roem, zoo groot een roem ook waard!
Of woont ook lasterzucht in 's Dichters vrije borst?
Of is 't een ſtrijd, die past aan aller dieren vorst,
Door razernij verwoed, te ontvlammen op het lijk
Des boschleeuws, eens, als hij, de roem van 't dierenrijk?
Of glanst uw kroon te meer, de Groot van kroon beroofd?
Of heeft ooit aadlaarsvlugt den gloed der zon verdoofd? —
Neen! hoe des jonglings ziel aan uwe toonen hangt,
En bij 't onſterflijk lied, dat ſchooner nooit vervangt,
Een' hemelwellust ſmaakt, waarbij haar de aarde ontſchiet,
't Verguizen van de Groot, dit, neen, dit duldt zij niet! —
Zinkt eens uw levenszon, mijn morgenſtar zijt gij!
Maar, wat de Groot ſteeds was, mijne avondſtar blijft bij!

P.

(*) *Avondſchemering: de Balling in* 1795, bl. 32.

BRIEVEN, OVER DE ZOOGENOEMDE VERDEDIGING VAN PRINS MAURITS VAN ORANJE VAN MR. C. M. VAN DER KEMP TEGEN ADR. STOLKER, DOOR DEN LAATSTGEMELDEN.

No. I.

Waarde Vriend!

Vreemd was mij, in uwen laatſten, uwe betuiging van verwondering, dat ik nog niets geantwoord had op hetgeen de Heer VAN DER KEMP tegen mij geſchreven heeft, ten aanzien der *gezindheid van Prins* MAURITS *jegens de Remonſtranten*. Ik heb u toch, kort nadat ik zijn boekje, onder mijne voorbereidſelen tot het verlaten van de ſtad, vlugtig had doorgeloopen, ſtellig geſchreven, dat ik er niets tegen dacht te doen, dewijl het, naar mijn oordeel, noch antwoord verdiende, noch behoefde. 't Is waar, dat gij mij, eenigen tijd daarna, gemeld hebt, dat gij, met onze gemeene vrienden t' uwent, van ſtrijdig begrip waart; doch uwe toen gemelde redenen konden mij niet overtuigen: en, toen gij mij, in het najaar, bezocht, en zaagt, in welke beſlommering ik, op mijn nieuw verblijf, nog zat, ſcheent gij mij ook toe te ſtemmen, dat ik tot het ſtellen van eenig tegenſchrift, hetwelk toch altijd eenige uitgebreidheid hebben moest, volſtrekt geene gelegenheid had: en, daar gij nu wist, welk ongeluk mij ſedert is bejegend, en hoe lang ik, in gevolge van mijnen ſmartelijken val, tot alle ſchrijfwerk buiten ſtaat geweest ben, en gij mij zelf meldt, dat u, in het best van uwen leeftijd, de geſtrengheid van dezen langdurigen winter geweldig belemmerd heeft, kan ik niet begrijpen, hoe gij u hebt kunnen verbeelden, dat ik, zwakke oude man van nu nagenoeg achtenzeventig jaren, mij onledig zou hebben kunnen of willen houden met het vervaardigen van een geſchrift, hetwelk ik verklaard had voor noodeloos te houden. — Dan, dit zij zoo! — Gij ſchrijft mij nu op nieuw, dat gij, met onze vrienden, nog altijd van gedachten blijft, dat ik mijnen tegenſchrijver behoor te wederleggen; dat mijne eigene verdediging dit ſchijnt te vorderen, opdat men niet wane, dat ik dit *niet* KAN *doen*, en ik daardoor mijn *crediet* bij het publiek niet verlieze; en dat het ook zeer dienſtig zou zijn, om dezen nieuwen en nog jeugdigen beſtrijder van waarheid en verlichting, die, in vervolg, bij eenvoudigen, nog zeer

veel kwaads zou kunnen ſtichten, daarin te voorkomen, door hem, in zijne waarde, als ſchrijver, bekend te maken, en te doen zien, welke geloofwaardigheid en welk gewigt aan zijn ſchrijven zij te hechten; en gij blijft aandringen, dat ik, zoo ik 't nog niet gedaan heb, de pen tegen hem zal opvatten. Ik ben, in waarheid, om dien aandrang wat ontevreden geweest. Wel! (dacht ik) wat legt er dan toch zoo bijster veel aan gelegen, of men al dan niet blijft gelooven, dat Prins MAURITS de *vijand en vervolger der Remonſtranten* geweest is? Ik meende het tegendeel bevonden te hebben, en wilde daarom den Vorst, die buiten dat genoeg bezwaard is, ten minſte van deze blaam ontheffen. Achten anderen, dat ik het mis heb, en vinden zij goed, dat, met veel opheſ, tegen mij te beweren, wel, ik gun hun die vreugd! Het oordeelkundig en onzijdig publiek moge het pleit beſliſſen. Het is voor de Geſchiedenis van geen verder belang, dan voor zoo veel er de Prins meer of min hatelijk in voorkomt, en de zaak is nu van weêrzijde genoeg toegelicht. Het blijve dus daarbij! — En of nu Mr. VAN DER KEMP, die, na eventjes den tempel der wetenſchappen te hebben ingekaken, ſedert een' blaauwen maandag, als auteur, is op het tooneel verſchenen, en *gedebuteerd* heeft, met mannen, wier gezag, in het gebied der letteren, reeds gevestigd was, eer hij geboren werd, onhebbelijk te bejegenen, het van bijzonder belang voor zijn *domperianisme* geacht heeft, mij vooral verwaten aan te vallen; wel! de jonge man verklaart zelf, dat hij *niet verwacht er veel mede te zullen uitregten.* En inderdaad elk, die, het geen hij leest, ook verſtaat en beoordeelen kan, doorziet terſtond de belagchelijkheid zijner geheele onderneming, om Prins MAURITS tegen mij, zoo als hij het noemt, te VERDEDIGEN, en elk niet oppervlakkig lezer merkt aanſtonds zijne onkunde, ſophisterij en kwaadwillige misduiding van mijn geſchrijf op. En zal ik dan nu mijnen kostelijken tijd gaan ſpillen, om dat alles aan te wijzen, en hem (zoo hij er vatbaar voor is) daarover te beſchamen? — Ik bedank daar hartelijk voor. Dat hij zich vermake, zoo als kinderen doen, die ſneeuwballen werpen, zonder iemand te raken, of althans aan iemand eenig wezenlijk leed toe te brengen, en daarvoor het verkleumen en beſmetten hunner handen over hebben! Wie, dan een dwaas, ſtoort zich daaraan, en lacht niet veeleer om het onnoozel kinderſpel? Of (zoo gij deze vergelijking niet gepast genoeg acht) wat wijze zal eenen onverlaat, die hem, in

het voorbijloopen, eene kladde op den mantel werpt, met kwade namen achterna ſchreeuwen, om hem nog het genoegen te verſchaffen van te zien, dat men er zich boos over maakt, en hem uit te lokken, om bij zijnen moedwil nog beſpotting te voegen? Mij zij dan ook het *culpam pœna premit comes*, en den Heere VAN DER KEMP zij de ſchande, welke hij, wegens zijne dwaasheid en verkeerdheid, bij alle verſtandige en beſcheidene lezers heeft ingeoogst, ſtraf genoeg!

Ondertusſchen, terwijl ik, in de hervatte koude, onder vernieuwde ſmarten, buiten ſtaat, om iets anders te doen, alzoo, in mijnen leuningſtoel, voor een goed vuur, over uwen laatſten zat te peinzen, overwoog ik ook uwe nadere drangreden, waarmede gij mij tot ſchrijven opwekt. Gij oordeeldet, dat mij mijne achting bij *eenvoudigen*, die, door den Heer VAN DER KEMP, wellig tegen mij konden zijn ingenomen, niet zoo geheel onverſchillig behoorde te zijn, en dat het van belang was, hem bij zulken een *crediet* te benemen, waardoor hij, in vervolg, bij hen nog zeer veel nadeel zou kunnen doen. Maar (dacht ik) hoe vele zulke *eenvoudigen* zouden toch zijn en mijn geſchrift wel hebben gelezen, en hoe velen zal hij dan, door het zijne, wel hebben medegeſleept? En zal ik dan nu voor die *weinigen* gaan zitten ſchrijven, om ze, op mijne beurt, weêr met mij te ſlepen? Dit, waarlijk, dunkt mij voor mij geene zeer waardige, noch op zich zelf belangrijke, bedoeling te zijn. Neen: ik ſchrijf voor zulken niet. Zij zijn de dommerikken in eene pleitzaal. Als de *eiſcher* geſproken heeft, zeggen zij: hij heeft gelijk; en, als zij den *antwoorder* gehoord hebben, herhalen zij hetzelfde. Pleit voor hen vervolgens van *repliek* en *dupliek*, en zoo gij wilt *tripliek*, *quadrupliek*, enz., gij blijft met hen altijd even ver. Wat Advocaat zou voor zulken pleiten willen? Ik hoop zelfs de Heer VAN DER KEMP niet. Ik althans bedank er voor. En of zijn Ed. nu zoodanigen moge hebben medegeſleept, en dat, in vervolg, nog veelvuldig zou kunnen doen; wel, wat belemmering zou dat aan den voortgang van waarheid en verlichting kunnen toebrengen? Waarlijk, zij hangt van zulken niet af. — Het is echter waar, dat alle eenvoudigen juist geene moedwillige dommerikken zijn, en ſommigen ſlechts waarſchuwing tegen de drogredenaars, en teregtwijzing behoeven, om tot het licht gebragt te worden. Maar daaraan ontbreekt het waarlijk thans niet, en, zoo zij ſlechts hun eigen oordeel eenigzins te werk ſtellen

en zien willen, zullen zij niet blind blijven. Ik zelf heb hun hiertoe reeds veelvuldig getracht dienst te doen, en wil dat ook, zoo veel ik kan, in vervolg nog doen; maar, in het tegenwoordig geval! — Heeft dan de nakomelingſchap, wier gevoelen men doorgaans, als onzijdig, eerbiedigt, niet, ſedert twee eeuwen, omtrent het oordeel, hetwelk men over Prins MAURITS te vellen heeft, niet ſlechts in *Nederland*, maar in het geheel beſchaafd en verlicht *Europa*, beſliſt? Wel, dat men dan daar tegen druiſche, en tegen eenen oven gape! Ik mag het lijden, en zal er met anderen over lagchen. En of MAURITS al, dan niet, *vervolger der Remonſtranten* geweest zij, dat is mij, gelijk ik zeide, geen penneſtrijd waardig.

Tot dus ver, mijn Vriend! ziet gij, dat gij nog weinig bij mij gevorderd waart. Maar nu rezen nog de volgende vragen bij mij op: Zult gij dan aan het oordeel van vrienden, waarvoor gij altijd zoo vele *deference* hadt, en die de zaak misſchien beter inzien, dan gij, niets toegeven; daar het u zoo weinig moeite behoeft te kosten, om aan hun verlangen te voldoen? En kunt gij denken, dat alle verſtandige lezers lust genoeg gehad hebben, om uw geſchrift en dat van uwen tegenſchrijver oplettend genoeg te overwegen, en het een met het ander te vergelijken, om te beoordeelen, in hoe ver hij dit en dat, met grond, ten uwen laste gebragt heeft; en behoort gij dan dezulken niet in ſtaat te ſtellen, om deswege ſtellige uitſpraak te doen? Kom, (zeide ik bij mijzelven) gij kunt nu toch niets gewigtiger verrigten: laat u het boekje van uwen Antagonist, dat gij toch ſlechts zoo haastig hebt doorgeloopen, nog eens brengen, en bezie nader, of gij er iets tegen wilt doen. Ik herlas het dan, hetgeen anders gewis nooit geſchied zou zijn, èn, om kort te gaan, ik beſloot, om u eenigzins genoegen te geven: en, ziedaar, ik kom thans de uitvoering van dit beſluit aanvangen. — Maar zie nu het woord *eenigzins* niet over het hoofd! Want ik ben volſtrekt niet gezind, om het geſchrijf van den Heer VAN DER KEMP van A tot Z (zoo als men zegt) te gaan ziften, zoo als hij de vertooning gemaakt heeft van het mijne te doen. Dat ware een ſtal van AUGIAS zuiveren, en zou een geheel boekdeel vorderen, hetwelk ik zoo min ſchrijven wil, als anderen, dan dwazen, het zouden willen koopen of lezen. Reken eens! Mijn ſtukje zal, als gij er de inleiding aftrekt, *vijftig* bladzijden groot geweest zijn. Hiertegen heeft de Heer

Advocaat er *honderd en zestig* geſchreven; en hoe velen zoude ik er dan wel behoeven, zoo ik alles wilde uitpluizen? Ettelijke honderden. Ik heb er de kik van; en de geheele kool is mij die ſop niet waardig. Neen: ik wil alleen, tot een proefje, hoe ik zijn geheele boekje, in navolging van hem, zou kunnen analyſeren, en hoe ik er, over het geheel, het zotte en nietige van zou kunnen aantoonen, zijn *Voorberigt* wat bijzonderder onder de cenſuur nemen; maar, voor het overige, ſlechts hier en daar over eenige punten van zijn geſchrijf zoo veel zeggen, als ik noodig acht, om over het geheel een oordeel naar waarde te vellen. En hoe, en in wat vorm, zal ik dat nu best doen? Mij dunkt, daar ik nu begonnen heb met er aan u over te ſchrijven, moet ik daarmede maar voortvaren. Dan kan ik er mij, in gemeenzamen ſtijl, die er toch best voor voegen zal, met u over blijven onderhouden, en behoef ik naar geen ander ontwerp van ſchrijfwijs om te zien. Welaan! Ik wil dan in dezen (dewijl ik nu nog wat tijds heb) vooreerst het koſtelijk *Voorberigt* van het boekje behoorlijk toelichten. In volgenden over het boekje zelf.

Ik bid u, zie dat *Voorberigt* nog eens even door. Het is wel, door zijne noodelooze herhalingen, meer dan de helft te lang, maar beſlaat toch ſlechts vier en een halve bladzijden. Zie eens, of gij het zonder *meesmuilen* kunt lezen. Zoo ja, dan zijn uwe lachſpieren niet zoo ligt aangedaan, als de mijne. Schering en inſlag van het voornaamſte deel is hier, dat de ſchrijver zijne *verwachting* uit, *dat zijn boekje, over het algemeen, met ongenoegen zal ontvangen worden*, — dat hij *vreest, er niet veel mede te zullen uitwerken*, — dat hij *tegen de algemeene denkwijs moet oproeijen*, — dat hij *er geen goede ontvangst van verwacht*, enz. Welnu! oordeel, of het dan niet *beſpottelijk* is, echter zulk een boekje te gaan zitten ſchrijven; en of men niet van eene ongemeene ſchrijfjeukte gekweld moet worden, om zoo, zonder vooruitzigt van ſchier eenig nut, zijnen tijd te verbeuzelen? — En, let wel! hij moet (zegt hij) *tegen de algemeene denkwijs oproeijen*. — Maar *de denkwijs, dat* MAURITS *de vijand en vervolger der Remonſtranten geweest is*, welke ik heb trachten te wederleggen, was gewis, tot op de uitgave van mijn geſchrift, de *algemeene*, welke ook die van den Heer VAN DER KEMP is, en waarvoor hij ook thans ijvert. Indien hij dan nu *tegen de algemeene denkwijs moet oproeijen*, dan houdt

hij hèt daarvoor, dat ik, door mijn ſchrijven, die *oude algemeene* denkwijs overwonnen heb, en dat thans de mijne de *algemeene* geworden is. Wel! daarin verblijde ik mij dan uitermate. Ik zoude zoo veel van mijn geſchrijf niet hebben durven verwachten; maar verwonder mij dan nu minder, dat hij gedacht heeft, met het zijne *niet veel te zullen uitregten*. Ondertusſchen dat laatſte dacht ik ook, en daarom meende ik, dat het geene weêrlegging behoefde. — Maar vervolgens: de ſchrijver treedt op tot *verdediging*, zoo als hij het noemt, van Prins MAURITS tegen mij. Nu heb ik mij altijd verbeeld, dat iemand *verdedigen* is hem vrijpleiten van iets, hetwelk hem, verkeerd, als iets ſlechts, was te last gelegd; en ik hield het daarvoor, dat Prins MAURITS na te geven, dat hij de *vijand en vervolger der Remonſtranten* geweest was, hem met iets ſlechts bezwaarde: want ik dacht, dat hij, die zijne Medechristenen, om verſchil van betwistbare gevoelens, noch vijandig was noch vervolgde, *voortreffelijker* was, dan hij, die dit niet deed, en ik meende dus *Prins* MAURITS *te verdedigen*. Maar neen: de Heer VAN DER KEMP is van ſtrijdig gevoelen. Hij begrijpt, dat ik den Vorst hoogelijk heb te kort gedaan; hij beweert, dat hij wel degelijk *der Remonſtranten vijand en vervolger* geweest is, — en dit heet hij den Vorst *verdedigen!* Hoordet gij ooit iets ongerijmder? En was het noodig, hem hierover ten toon te ſtellen?

Ik kon niet begrijpen, wat hem mogt bewogen hebben, om zich, door iets dergelijks te beweren, zoo te ſchande te maken: maar *hij lost* ons *het raadſel op*. Hij wil voor de leer der *Dordſche* Vaderen ijveren, en deze leer (zegt hij) is *met zijne* zoogenoemde *verdediging van* MAURITS *gedrag zeer naauw verbonden*. Dit zegt duidelijk, met andere woorden: zoo MAURITS geen *vijand en vervolger der Remonſtranten* geweest is, dan verliest die leer van haar gezag; dan ontvalt haar een gewigtig ſteunſel; dan kan zij niet zoo beſliſſend, als *waarachtige en volkomene leer der zaligheid*, waarvoor hij verklaart haar te houden, worden voorgedragen. Wat zegt gij nu daarvan? Ik heb altijd gedacht, dat de grondſlag dier leer was de onderſtelde onfeilbaarheid der *Dordſche* Vaderen: maar neen; die moet, volgens VAN DER KEMP, geſchraagd worden door het betwistbaar gedrag van MAURITS! Wel bekome hem die *paradox!* Hij moge ze aan hen, die met hem in het *Dordſch* ſystema ſtaan, verantwoorden.

Zien wij verder, welke fraaije dingen al meer in zijn *Voorberigt* te lezen ſtaan. — Hij legt er eene ſchoone belijdenis in af, wegens zijne *verdraagzaamheid*. Hij wil *een ieder in zijne godsdienſtige gevoelens eerbiedigen, hij moge Heiden, Mahomedaan, Jood, Roomschgezind, of Protestant, van welke ſekte ook, zijn*. Dit rekent hij gewis zichzelven tot lof; maar gevoelt niet, dat hij hiermede zijnen MAURITS, die hij beweert, dat de Remonſtranten in hunne gevoelens *niet* eerbiedigen wilde, dewijl hij er hen (volgens hem) om vervolgde, een zeer ſleeht compliment maakt en lijnregt zichzelven tegenſpreekt. Welk een oolijkerd! — Doch dit in het voorbijgaan. — Wat voorts zijne *eerbiediging van elks gevoelens* betreft: hij *vordert ſlechts*, als voorwaarde, *dat men niet mag verſchillen van de leer des Kerkgenootſchaps, waarvan men zich lid noemt, en blijft noemen*. Wie derhalve, bij een Kerkgenootſchap, waar elk godsdienſtig gevoelen, in deszelfs *formulieren*, zoo naauw mogelijk bepaald is, daarvan eenigzins afwijkt, dien zal hij, in zijne afwijkende gevoelens, niet eerbiedigen; en wat hij doen zal omtrent die gevoelens van eenen zoodanigen, waaromtrent de *formulieren* niets bepaald hebben, daarover houdt hij het ſtilzwijgen. Verder moet dan een *Heiden*, een *Mahomedaan* enz., om op de eerbiediging zijner gevoelens door den ſchrijver te kunnen ſtaat maken, blijven hetgeen hij is. — En waarop moeten nu de leden dier Kerkgenootſchappen, welke geene *formulieren* hebben, en wier leden aan geene bepaalde gevoelens gebonden zijn, ten aanzien zijner eerbiediging, rekenen? Wel! blijkbaar daarop, dat zij zich in hunne vrijheid van te gevoelen en belijden, wat zij zelf oordeelen waarheid te zijn, handhaven. Dezulken zal hij dan in hunne gevoelens eerbiedigen! — Dit zij zoo! Alzoo loopen dan de zoodanigen geen gevaar, dat zij ooit met hem bittere geſchillen over die gevoelens zullen behoeven te voeren. Dit is, voor de rust van het Protestantsch Christendom, eene belangrijke verzekering, en gij hebt dus, ten minſte van dezen kant, geene vrees te voeden, dat hij, in vervolg, *kwaad* zal *ſtichten*.

Verder *wenscht* de ſchrijver, zeer nederig, *het daartoe te brengen, dat alle oprechten en waarheidlievenden overtuigd zullen zijn, dat er* IN MAURITS NIETS TE BERISPEN *is*. Zie, dat is dan eens eene regt *heroïque* onderneming, waaraan zich nog nooit iemand gewaagd heeft! MAURITS *onberispelijk!* dus, hetgeen niemand onder de ſtervelingen nog ooit was, *gelijk*

aan den eenigen Onberispelijken van hooger oorſprong, die ooit op aarde leefde! — Maar, zoo erg zal hij het toch niet *gemeend* hebben! Doch wat doet hij zich dan te vermeten, om voor het publiek te ſchrijven, zoo lang hij zijne *meening* niet duidelijk en bepaald weet uit te drukken, vooral als hij *alle opregten en waarheidlievenden* (gelijk hij zegt) *wenscht te overtuigen?* Die wensch ondertusſchen, wat hij dan ook *gemeend* moge hebben, is jammerlijk onvervuld gebleven. Hij heeft niet alleen, zoo min als allen, die vóór hem MAURITS verdedigd hebben, het zoo ver niet gebragt, dat hij heeft bewezen, dat hij *onberispelijk* was in de punten, welke hij heeft aangeroerd; maar hij heeft integendeel, gelijk zal blijken, den Vorst meer bezwaard, dan hij ooit te voren was, en zijne uiterſte zielsvermogens te werk geſteld, om den lak, dat hij een *vijand en vervolger der Remonſtranten* geweest is, waarvan ik hem had pogen te ontheffen, op hem te doen blijven kleven.

Wat hij nu voorts klaagt over *gebrek aan waarheidsliefde*, het *berusten in het zeggen van anderen*, het *niet verzaken van alle blind geloof*, — dit alles kan aan niemand, met meer regt, verweten worden, dan aan hemzelven. *Ridemus Gracchos, de ſeditione querentes.* Maar het dient excellent, om onkundigen zand in de oogen te werpen. — Wat hij van mijn werkje zegt, dat het *te gevaarlijker is, naar mate het, in den eerſten opſlag, gunſtiger ſchijnt voor de eer van Prins* MAURITS: hier *ſchijnt* hem zoo iets van de waarheid, dat hij, die niemand, om verſchil van godsdienſtige gevoelens, vervolgt, te prijzen is boven hem, die dit niet doet, voor het gezigt geſchemerd te hebben; maar die ſchemer is weldra verdwenen voor het licht, dat de vervolger verre te praefereren is! — Wat betreft, dat *een ieder, die eenige roeping gevoelt, verplicht is aangerande waarheid voor te ſtaan*, en dat hij, die het niet doet, *onder het vermoeden ligt, van de tegenſprekers toe te ſtemmen*, waarvoor hij *wenscht, dat God hem bewaren zal:* wel, wat zal de man dan niet altijd veel te doen vinden, als hij zich van zijnen *pligt* kwijten zal, vooral als zijn verſtandsoog, omtrent het onderſcheiden van waarheid, zoo geweldig blijft ſchemeren, als het doet in ons geval! — Maar, hij zal waarſchijnlijk niet altijd *roeping gevoelen.* Ik wensch, om zijnentwil, zoo zeldzaam mogelijk.

NIEMAND (*vertrouwt* hij) *zal* hem, tot het ſchrijven tegen mij, *onbevoegd rekenen.* Wel, gewis niet! Hij heeft zich,

tot hiertoe, zulk een knap, kundig, onbevooroordeeld en geloofwaardig schrijver betoond, in zijne *beroemde* geschriften, dat men het hem veilig mag aanbetrouwen, tegen mij de pen te voeren! NIEMAND kan daaraan twijfelen. Maar, met zijne permissie! ik twijfel daaraan geweldig. Het reeds gezegde en het vervolg mogen uitwijzen, of ik het te regt doe.

Hij heeft *zich van alle harde uitdrukkingen tegen mij, of iemand anders, gewacht, dan voor zoo ver de noodzakelijkheid der wederlegging zulks vorderde.* Wel zeker! Heeft de Heer Professor TIJDEMAN hem daarover niet reeds een compliment gemaakt, dat hem zeer gebold heeft? Het spijt mij, dat ik hier wederom geen *amen* op kan zeggen. Maar wij zullen daar nader van spreken.

Over hetgeen volgt, wil ik luchtig heenstappen; want het verveelt mij al, bij al het ongerijmde enz. zoo *puntueel* stil te staan. — Den *dienst*, dien hij verlangt, dat men hem doen zal, om hem *te bewijzen, dat* hij *of de waarheid niet genoeg, of de leugen, gediend heeft*, heb ik reeds begonnen, en zal ik vervolgen, hem te bewijzen, en dan zullen wij tevens zien, of ik, die Prins MAURITS heb trachten te verdedigen, dan of hij, *door bedrieglijke voorstellingen, het beminlijk karakter en gedrag* van den Vorst *verduisterd, en de waarheid zeer te kort gedaan* hebben. Het *beminnelijke* zal ik voor mij echter maar buiten het spel laten; ten minste voor zoo ver ik op het *beminnelijke* der schilderij, waarin *hij* den Vorst afmaalt, geene aanmerking moge goedvinden te maken.

Eindelijk besluit hij zijn *Voorbarigt* zeer gematigd. Hij *vertrouwt* nu slechts, dat de onpartijdige onderzoekers der waarheid *zijne gevoelens* NIET GEHEEL ONGEGROND *zullen vinden*, en zegt, dat hij *zijne moeite* GENOEG BELOOND *zal rekenen*, als zijn *boekje* IETS *zal hebben toegebragt tot bevordering der waarheid.* Dat hij het derhalve *daartoe* zou *brengen, dat alle oprechten en waarheidlievenden overtuigd* zouden *zijn, dat er in* MAURITS NIETS *te berispen is*, — daaraan scheen hij hier wat te wanhopen; want dan dienden zij zijne gevoelens wel GEHEEL GEGROND te vinden. Ondertusschen, hij zal geenen voor een *onpartijdig onderzoeker der waarheid* houden, dan die onze stukjes *tegen elkander vergelijkt, en tevens onze bronnen nagaat.* — Ja wel, goede morgen! Hoe vele zulke *onderzoekers* van zijn en mijn geschrijf waant hij, dat er wel zijn zullen? Ik denk al zeer weinigen. Ik denk, dat wij veilig mogen onderstellen, dat ten minste de helft van het gede-

biteerde onzer brochures aan de *Leesgezelschappen* geſteten *is*, en dat ſlechts weinigen van de lezers dier gezelſchappen de ſtukken gelezen hebben. Doch dezeh hebben ze nu niet meer onder zich, en kunnen ze dus niet vergelijken. Onder de overigen, die ze zichzelven mogen hebben aangeſchaft, zullen er wederom ſlechts weinigen zijn, die lust tot de geëischte vergelijking hebben zullen, en nog minderen, die er toe in ſtaat zijn. — En ook onze *bronnen* na te gaan! Wel, kundigen, die in het geſchiedkundig vak, waarin ons geſchil valt, wat meer te huis zijn, dan de Heer VAN DER KEMP, hebben dat nagaan niet noodig. Zij kennen den inhoud dier bronnen van buiten, en waarſchijnlijk zullen zij, gelijk ik zeide, ons geſchil niet van zulk belang achten, dat zij er zoo maar aanſtonds een omſlagtig onderzoek van zullen willen aanſtellen. Wie zullen dan dat onderzoek willen doen? Zij, voor welken de Heer VAN DER KEMP voornamelijk ſchrijft? Zij, die nooit onderzoeken, die ſlechts berusten in hetgeen hij en de zijnen hun op de mouw ſpelden, die onze *bronnen* niet alleen niet kennen, en geene derſchrijvers, welke zij zouden moeten raadplegen, bezitten, maar ook niet eens weten, welke *titels* hunne werken voeren? — Wie hoorde ooit iets zotter? De man eischt *quaſi* eene uitwijzing van ons *proces* van zulken, welke hij wel weet, dat nooit uitſpraak zullen willen of kunnen doen. Maar zijn beroep kan ondertuſschen alweêr dienen, om onnoozelen te misleiden, en hun het hooge denkbeeld in te boezemen, dat het onderwerp van 's mans ſchrijven, dat waarlijk weinig om het lijf heeft, *van het alleruiterſte gewigt*, en *met de Godsdienſtleer*, welke zij aankleven, *zeer naauw verbonden* is. — *Mundus vult deripi*, (zegt de Charlatan) *decipiatur ergo!*

Dit maal geen woord meer! — Ik ben, enz.

13 Maart, 1829.

WAT STAAT ONS, NEDERLANDERS, THANS TE DOEN, NU WIJ BEGRAAFPLAATSEN HEBBEN IN HET OPENE VELD?

(Fragment van eene Voorlezing, onlangs gehouden in eene Departementsvergadering van de Maatſchappij *Tot Nut van 't Algemeen.*)

Zoo hebben wij, *Nederlanders*, dan nu ook ſedert den aanvang van dit jaar, door de weldadige beſchikkingen van on-

een wijzen en goeden Koning, even als de meeste overige volken van *Europa*, begraafplaatsen buiten onze kerken en steden in het openе veld. Hiermede begint en dus voor de inrigting en de versiering van deze rustplaatsen der dooden onder ons een nieuw tijdperk. En wat is nu onze pligt?

De stedelijke Regeringen hebben op de meeste plaatsen een ruim veld hiertoe aangewezen, doorsneden met wandelpaden en beplant met boomen en heesters, voorzien van een hek met een gepast opschrift, en omringd met eene breede gracht, of op sommige plaatsen, dat ik echter minder gepast vinde, met een' hoogen steenen muur (*); en deze kunnen dus, wanneer zij hierbij nu nog een doodenhuis voegen, om in twijfelachtige gevallen te kunnen zorgen, dat geen schijndoode begraven worde, gerekend worden, hiermede het hare gedaan te hebben; — maar wat moeten wij nu doen, om, op onze nieuwe begraafplaatsen, het stof en de nagedachtenis onzer afgestorvene en dáár begravene geliefden waardiglijk en nuttiglijk te vereeren?

Ik zou, in de eerste plaats, wenschen, dat wij allen de rustplaats onzer geliefden, door de vermelding enkel van hunnen naam, en zonder titels of wapens, kenbaar maakten.

(*) Het moge iemand toeschijnen, dat het omringen der begraafplaatsen met een' hoogen steenen muur, in plaats van met eene gracht, beter is, om het stelen der lijken te verhoeden, vooral bij den winter, als de wateren bevrozen zijn, mij komt het denkbeeld van een' kerker, of van eene kerk, waarin de dooden als zijn ingesloten, bij het zien van eene begraafplaats van een' muur omringd, telkens voor den geest; en gelijk daarin de kwade dampen en uitwasemingen dan blijven hangen, die op eene openе begraafplaats door den wind gedurig worden weggevoerd, en hier dus het doel van het aanleggen van buitenbegraafplaatsen, om de gezondheid te bevorderen, of liever de ongezondheid dier plaatsen tegen te gaan, geheel niet bereikt werd, zoo vervalt, op eene begraafplaats met een' muur omringd, het genot van dat ruime uitzigt, dat wij op een open kerkhof ontwaar worden, dat met het verhevene zoo naauw verwant is, en dat ons daar naar het oneindige en eeuwige henen wijst; en zeer juich ik dus het besluit des Konings toe, om in dit opzigt vrijstelling te geven van de wet van den 23 *Prairial* van het 12 jaar, volgens hetwelk alle begraafplaatsen met muren omringd moesten worden.

Toen onze graven in de kerken waren, konde men de begraafplaatsen onzer geliefden onder de geſtoelten en de banken niet vinden, en de kerken waren ook meesttijds geſloten, of, als zij ter viering van den openlijken Godsdienst geopend waren, was er geene gelegenheid, om naar de plaatsen te zoeken, waar het gebeente onzer afgeſtorvenen rust.

Ik vinde dus, ook reeds wat dit oogpunt betreft, het begraven in het opene veld verreweg te verkiezen boven dat in de kerken. Voor mij ten minſte is het bij elke wandeling, die ik op onze nieuwe begraafplaatsen doe, eene weemoedige, maar tevens aangename gedachte, dat ik zoo al de plaatsen kan aanwijzen, waar het ſtof mijner lieve betrekkingen rust; dat ik zoo bij elken voetſtap tot mijzelven zeggen kan: „Daar rust mijne moeder, daar mijne zuster, daar mijn ambtgenoot, daar mijn vriend, en hier zal waarſchijnlijk eenmaal mijn ſtof naast dat mijner lieve moeder, God geve het in vrede! rusten."

Zullen wij dit echter van al onze betrekkingen kunnen doen, dan is het noodzakelijk, dat wij de graven van onze geliefden kenbaar maken, door hunne namen, het zij dan in ſteen, of in ijzer, of in hout, daarop te plaatſen, en ook alzoo hun aandenken duurzaam te maken.

Ik zou wenſchen, dat alleen de naam van den ontſlapenen, met den dag van zijne geboorte en van zijn ſterven, daarop geplaatst werd, maar zonder titels of wapens aan die titels verknocht, daar wij toch in het vrolijk gebied der wormen, om met BORGER te ſpreken, allen aan elkander gelijk zijn, en hier alle verſchil in rang en ſtand geheel ophoudt.

Wil men iets meer op de graven zetten, dan zoude ik wenſchen, dat er de eene of andere gepaste ſpreuk werd bijgevoegd, die den wandelaar tot deugd en godsvrucht ſtemmen kan, of tot het vereeren van het aandenken zijner betrekkingen.

Of zou het u niet treffen, mijne Hoorders! als gij daar op een der graven laast: *De gedachtenis des regtvaardigen zal in zegening blijven*, en zoudt gij u daardoor niet opgewekt gevoelen, om ook regtvaardig te zijn, opdat ook uw aandenken in zegening blijve? Zou het u niet treffen, als daar, op eene andere plaats, u mede de woorden werden toegeroepen: *Zalig zijn de dooden, die in den Heere ſterven; zij rusten van hunnen arbeid, en hunne werken volgen hen*; en zou

dit u niet aanſporen, om hier zóó te leven, dat gij ook eenmaal zulk een einde met grond zoudt kunnen verwachten? Zou het u niet treffen, als gij dáár op eene grafzerk deze woorden laast: *Alwat uwe hand vindt om te doen, doet het met al uwe magt; want daar is geene wijsheid, noch werk, noch verzinning, noch wetenſchap in het graf, daar gij henen gaat;* en zou u dit dáár, midden onder de dooden en tusſchen de graven, niet aanſporen, om werkzaam en vlijtig te zijn, zoo lang het voor u nog dag is? Zou het u niet treffen, als gij dáár ook op eene grafzerk gebeiteld vondt: *Zaad voor God gezaaid, om ten dage des oogſtes te rijpen;* of als gij, op het graf eener beminde moeder, deze woorden van onzen LULOFS vondt uitgehouwen:

„ Wat ons het lot op aarde ook weêr moog geven,
„ Wat wonden 't heel' met liefderijke hand,
„ God ſchenkt maar één, één Moeder in dit leven;
„ God knoopt maar ééns dien heilgen, dierbren band."

Zegt het mij, M. H., zou ieder kind, bij het lezen dezer roerende woorden, niet de waarde van zijne moeder gevoelen; niet gevoelen, dat hij zulk een geſchenk ſlechts eenmaal in dit leven verkrijgt, en dat hij dus zijne moeder in eere moet houden? En zouden bij zulke en ſoortgelijke opſchriften niet onze nieuwe begraafplaatſen leerſcholen worden voor deugd en godsvrucht; zouden ook zij dan niet den naam verdienen, dien alle begraafplaatſen in *Duitschland* dragen, van *Gods Akkers;* en zouden zij daardoor niet onze meest behagelijke en meest nuttige (*) wandelplaatſen worden?

Ik zou echter gaarne zien, dat men meer algemeen, even als in *Duitschland*, *Zwitſerland* en *Frankrijk*, op de graven onzer geliefden eenvoudige, ſtaande Monumenten plaatſte, in ſtede van al die koude, liggende zerken, die te voren, in onze kerken en op onze kerkhoven binnen derzelver omſtreken, de eenige middelen waren, om onze graven te bedekken, maar die wij nu misſen kunnen.

Ik weet het, dat niet alle *Nederlanders* in die gelukkige

(*) Om dit laatſte doel algemeen te bereiken, zou ik wenſchen, dat alle opſchriften op de graven in het *Nederduitsch*, en wel in zuiver (goed taalkundig) *Nederduitsch* geplaatst werden, en dat daartoe op alle plaatſen de opſchriften, vóór zij gebeiteld of geſchilderd werden, door iemand, die de taal verſtaat, werden nagezien en, zoo noodig, verbeterd, opdat wij de ſchande van de onkunde onzer taal niet met onze grafzerken vereeuwigden.

omſtandigheden zijn, dat zij het ſtof hunner geliefden door gedenkteekens van duurzaam metaal (*) of prachtig marmer

(*) Te *Deventer* worden, in de IJzergieterij aldaar, zeer aardige gedenkteekenen van ijzer vervaardigd, van alle vormen, die men ſlechts opgeeft, en waarvan ſommige niet meer dan een groote honderd gulden kosten, dat men ook al voor eene zerk betalen moet, als dezé eenigzins fraai gebeiteld is. Het ſtuk, bij voorbeeld, waarvan de afbeelding hier boven ſtaat, kost te *Deventer*, met de 350 letters, geraalmerken en zinteekens, die op de vier zijden van hetzelve

aan de vergetelheid kunnen ontrukken; maar voor het zedelijk doel maakt de ſtof hier geen verſchil, en of dan het gedenkteeken van ijzer of van ſteen, of ook ſlechts van hout zij, de woorden, die gij daarop beitelen of ſchilderen laat, zullen, zoo lang zij leesbaar zijn, denzelfden zedelijken en godsdienſtigen indruk maken; en dan kunnen, door de bevallige gedaanten en treffende zinnebeelden, of zelfs ſchilderſtukken, die gij op de graven uwer geliefden plaatst, deze tevens dienen tot opwekking van het gevoel voor het ſchoone, en, door het verband van het ſchoone met het goede, van ſchoonheid en zedelijkheid tevens, onmiddellijk op onze deugd werken; en zoo zullen onze nieuwe begraafplaatſen tevens leerſcholen zijn voor de deugd en modellen opleveren van onzen goeden ſmaak.

Eindelijk, hoe rijk of hoe behoeftig wij ook zijn mogen, één middel blijft ons allen over, om de graven onzer geliefden te verſieren; en dat is, door er bloemen op te planten, die in het wild groeijen, en die wij dus, zonder eenige kosten, allen bekomen kunnen, of door er bloemen op te ſtrooijen.

Die gewoonte hadden reeds de *Romeinen*, en is van hen op andere volken overgegaan. Waarom zouden wij hen in dezen niet volgen? O, het is zulk een genoegelijke aanblik, als men, in *Duitschland*, *Frankrijk* of *Zwitſerland*, op een kerkhof treedt, hetzelve aan alle kanten, waar men ook heenziet, met bloemen beplant te zien, die, als natuurlijke zinnebeelden van het vlugtig menſchelijk leven, op de graven geplaatst, ons tevens eene nuttige herinnering geven!

Zoo zouden wij onze nieuwe begraafplaatſen hervormen in aangename bloemtuinen, die welhaast door kleur en geur ons liefelijk zouden aantrekken, en dus de verblijven der dooden, die wij nu doorgaans aanmerken als verzamelplaatſen van verderf en vermolming, weldra doen bezoeken, als plaatſen, waar zoo wel ons zinnelijk als ons zedelijk deel voedſel krijgt, en wij zoo wel ons gevoel voor het ſchoone als dat voor het verhevene bevredigd vinden.

Nederlanders! wij volgen in zoo vele ſtukken, die niet

---

verheven gegoten zijn, ſlechts *f* 132-: Naar het Oosten ſtaat op hetzelve de naam, geboorte- en ſterfdag van de ontſlapene; naar het Westen het opſchrift, dat men op de afbeelding leest; en naar het Zuiden en Noorden: ZALIG ZIJN DE DOODEN, DIE IN DEN HEERE STERVEN, en: DE GEDACHTENIS DER REGTVAARDIGEN ZAL IN ZEGENING BLIJVEN.

goed zijn, de vreemdelingen na; waarom zouden wij hen dan ook niet volgen in eene zaak, waar hun voorbeeld zoo algemeen navolgenswaardig is?

Heerlijk zijn toch de begraafplaatsen, die wij in onderscheidene streken van *Duitschland*, *Zwitserland* en *Frankrijk* gezien hebben; treffend de beschrijving, die ons anderen van dezelve geven, bij voorbeeld LULOFS, in zijn *Reistogtje naar Hamburg*, die ons aldaar, in het IIde deel, op bladz. 124 env., de begraafplaatsen bij die stad in deze woorden beschrijft:

„ Het was niet, alsof wij op een kerkhof traden, waar „ doodschheid en somberheid rondom de graven zweven; neen, „ maar alsof wij in eenen tuin wandelden, met bloemen ver„ sierd, met nette paden doorsneden, en waarin populieren, „ olmen en ander houtgewas een liefelijk lommer verspreid„ den. Stille rust ademde ons tegen, toen wij de hooge deur „ van het eerste kerkhof — ik meen, dat het van het kerspel „ *St. Michaelis* was — binnenstapten. Wel verstomde hier het „ woest gedruisch des dags; maar de zonnestralen speelden „ toch vrolijk op de graven, en onder bloemen sliepen de „ dooden. In een aantal perken en kleine omtuiningen „ was het kerkhof afgedeeld. Elk van die perken bevatte „ een of meer graven, sommige met een' grooter of kleiner „ steen bedekt, andere blootelijk door eene onbeduidende op„ hooping van aarde aangewezen, enkele ook met het eene „ of andere gedenkteeken versierd. Hier en daar vond men „ eene soort van grafkelders. Geurig roken een aantal hees„ tergewassen en bloemen, die met hare levendige verwen „ bevallig afstaken bij de graauwkleurige zerken of bij de „ donkerbruine aarde van sommige verse grafheuvels, nog „ met geen graskleed overtogen. Ginds en elders was een „ tuiltje op de rustplaats van den een' of anderen geliefden „ doode gelegd. Zoo bekranst men nog in het graf hen, die „ men mint. Op andere plaatsen lagen bloemen gestrooid, „ ook al een offer van liefde en vriendschap aan de ontslape„ nen. Lanen van hoog geboomte liepen om de begraafplaats „ henen, of doorsneden ze hier en daar; en, als het koeltje „ zich van tijd tot tijd verhief, scheen het, alsof het in de „ ligt beweegbare popelbladeren eene zachte treurmuzijk op de „ dooden lispelde. Opschriften, in steen of hout gesneden, „ toonden aan, wie de gestorvenen waren, en hoe langen tijd „ het graf ongeopend moest blijven. Allerlei stichtelijks, in „ kleine verzen en spreuken bevat, was boven vele rust„ plaatsen te lezen, b. v. KLOPSTOCK's schoone versregel:

„ *Saat, von Gott geſäet, dem Tage der Garben zu reifen.*"
„ en ſoortgelijke. Kleine prieelen omringden ſommige graſheu-
„ vels, en men vond in dezelve wel eens eene zitbank van
„ zoden, zeker opdat vrienden of magen zich op haar kon-
„ den nederzetten, om over de dooden, die aan hunne voe-
„ ten rustten, te mijmeren."

DE VUURSPUWENDE BERG OP DE SANDWICH-EILANDEN.

Merkwaardige bijzonderheden, de geſteldheid van dezen berg en de verſchijnſelen van deszelfs uitbarſtingen betreffende, hebben wij aan eenen Zendeling te danken. De zucht ter voortplanting des Christendoms en de beoefening der wetenſchappen, verre van elkander te ſchaden, ſloten, tot heil der menschheid, een verbond, dat nooit verbroken zal worden. Deze twee neigingen der ziel, offchoon van verſchillenden oorſprong, zijn even min onbeſtaanbaar met elkander, als Christelijk geloof en gezond menſchenverſtand. Sedert de Zendelingen ondernomen hebben, onder de onbeſchaafde volksſtammen eenige nuttige kundigheden, eenige weldaden der kunſten te verſpreiden, vinden zij hunne hoorders opmerkzamer, en derzelver gemoederen beter voorbereid voor de verhevene waarheden, die zij hun verkondigen. Eene gelukkige proef van dezen aard levert zoo belangrijke en welbewezene uitkomſten, dat men in het toekomende niet zal nalaten, het voorbeeld der Heeren ELLIS en STEWARD na te volgen. Men zal dus beginnen met de menſchen te beſchaven, om hen des te ligter en zekerder te winnen voor den Christelijken Godsdienst. De voortplanters van het geloof hebben in *Auſtralië* meer gedaan, dan enkele perſonen te bekeeren; in landen, welke door hunne prediking verlicht werden, hebben zij het Christendom gevestigd door het onderwijs, dat zij overal behartigden, door de ſcholen, die zij oprigtten en in werking bragten, door de kunſten, die zij aan de inboorlingen leerden, waarin zij hen bekwaam maakten, en waarvoor zij hun ſmaak inboezemden. De betrekkingen dezer oorden met de *Europeſche* koopvaarders zullen het werk der Zendelingen in ſtand houden; en welligt zal dit de eerſte maal zijn, dat de ontdekking van een nieuw land voor deszelfs inwoners de aanvang eens tijdperks van nieuw geluk zal zijn.

Het berigt, dat hier volgt, is ontleend van den eerwaardi-

gen CHARLES STEWARD. Toen de korvet *la Blonde*, gevoerd door *Lord* BYRON, neef van den dichter en erfgenaam van diens naam, de lijken van Koning RIHO-RIHO en van deszelfs gemalin, beide in *Engeland* geſtorven, naar *Haouau*, een der *Sandwich*-eilanden, had overgevoerd, vormde men het plan, om den vuurſpuwenden berg te bezoeken, en daar natuurkundige waarnemingen te doen. Men nam zoodanige maatregelen, dat alles bij dezen uitſtap behoorlijk opgenomen kon worden. Daar STEWARD een zoo beknopt als naauwkeurig verſlag heeft gedaan, zullen wij zijn berigt hier laten volgen:

Den 27 van Zomermaand 1825 begonnen wij ons uitſtapje naar den top van den *Keraouia*; dus noemt men den volkaan. Het ſcheepsvolk van de *Blonde* maakte het grootſte getal der reizigers uit; men telde daaronder, behalve den Scheepsbevelhebber, de Heeren BALL, eerſten Luitenant, MALDEN, Luitenant, DAVIN, Heelmeester, BLOXAM, Geestelijke, A. BLOXAM, Delfſtofkundige, DAMPIER, Kunſtenaar, WHITE, een der zonen van den Graaf DE BANTRY, en POWELL, Scheepsoppaſſer. KAAHUMANU, meest begunſtigde gemalin van TAMEHAMEHA I (*), had aan MARO, een der opperhoofden van het gewest *Hido*, last gegeven, om ons te vergezellen met honderd inboorlingen, aangevoerd door hunnen bevelhebber CATERER. Deze lieden moesten voor ons dragen, hetgeen wij op onzen togt noodig hadden. Een ander inboorling, *Sir* JOSEPH BANKS, of, gelijk men hem gewoonlijk noemde, JOE BANKS, had onderſcheidene posten. Tolk, Kamerheer enz., vereenigde hij in zijn' perſoon alle hofbedieningen, waarmede Koningin KAAHUMANU aan *Lord* BYRON blijk van achting wilde betoonen. Deze Vorstin deed, wat haar mogelijk was, opdat wij alles in overvloed mogten hebben, wat ons uitſtapje gemakkelijker en aangenamer kon maken. Zeer nette tenten waren op onzen weg, twaalf of vijftien (*Engelſche*) mijlen van elkander, in haast opgeſlagen; en de bevolking der plaatſen, waar wij zouden doortrekken, acht dagen te voren gewaarſchuwd zijnde,

(*) Deze Vorst kan misſchien aangemerkt worden als de *Czaar* PETER der *Sandwich*-eilanden. Hem is het gelukt, het eerst een regelmatig beſtuur en eenige gebruiken van beſchaafde volken in te voeren, in plaats van de oude woestheid der eilanders.

moest ons voorzien van varkens, gevogelte, *taro*, aardappelen enz. Men wilde, dat de *Britsche* Bevelhebber ten uiterste voldaan zijn zoude. Toen wij verzameld waren, en gereed stonden, om ons op weg te begeven, vormden wij eene vrij talrijke en zeer schilderachtige groep. Ons keukengereedschap, verdeeld onder eene menigte dragers (want ieder kon slechts eene kleine vracht hebben), onze mantelzakken, onze levensmiddelen omringden twee hangmatten, welke door vier welgespierde eilanders gedragen werden. Maar weldra kon onze zonderlinge trein op die wijze niet meer voorttrekken: onze lieden moesten achter elkander gaan, en een smal, oneffen, afmattend voetpad volgen. Anders kon men niet, zonder een' langen omweg te maken, op den berg komen.

Wij legden de vier eerste mijlen af in een open, maar oneffen land, dat weldoorwaterd en met boomen bedekt was, welke deels afzonderlijk, deels in groepen vereenigd stonden. Het waren voornamelijk broodboomen, *lavalas* en *tutuis*. Wij trokken langs een bosch van omtrent vier mijlen uitgestrektheid. Ik kan mij niet herinneren, ooit zoo prachtig loof meer gezien te hebben. Opmerkelijk waren vooral de hooge en breede kruinen der *tutuis*, wier witachtige bladeren en fraaije bloemen sterk afstaken bij het donkere groen der *lianen*, die, om den stam der boomen slingerende, zich tot aan den top verhieven en van daar weder op den grond nederhingen, alsof het nabootsingen van de prieelen en groene zomerhuisjes onzer tuinen waren. Doch het binnenste van het bosch scheen ondoordringbaar, en deszelfs groote donkerheid had niets aantrekkelijks.

Wij gingen met moeite over scherpe brokken lava, die onze schoeisels beschadigden, onze voeten gedurig bedreigden, en zelfs meermalen de enkels in gevaar bragten, wanneer wij over deze losse klompen struikelden. Hooge varen en andere ons hinderlijke planten, die langs het voetpad welig groeiden en er over hingen, vermeerderden grootelijks de moeijelijkheid van onzen weg, daar een des nachts gevallen regen dezelve rijkelijk had bevochtigd. Wij kwamen echter deze zwarigheid te boven, en plaatsten ons, om uit te rusten, onder de liefelijke lommer, welke ons de boomen van een minder digt bosch aanboden. Wij waren toen op een' vasteren grond, en hoopten, dat wij vervolgens minder beletselen zouden ontmoeten.

Wij hadden nog ongeveer dertig mijlen af te leggen, alvo-

rens den krater des bergs te bereiken. Wij moesten eene ſtreek van zwarte lava volgen, die ſoms zoo glad was, dat men gevaar liep van te vallen. De brandende en vloeijende ſtof, langs de zijden van den volkaan zich verſpreid hebbende, had bij het koud worden de verſchillende vertooningen van eenen vloed behouden. Naarmate wij hooger klommen, was de grond minder vruchtbaar. De lava had op haren weg, ter breedte van niet minder dan vier of vijf mijlen, den plantengroei geheel vernield. Hier en daar bemerkte men aan den kant eenige afgeknotte en bijna verdorde boomen. Overal, waar de lava was begonnen ontbonden te worden, en op eenige plaatſen, die dezelve niet geheel bedekt had, herſtelde zich de plantengroei allengskens; men zag er leverkruid, mosſen, gras, varen, eenige heesters. Wij vonden geene woning op onzen weg; maar eene hut, die wij in de verte bemerkten, en de rook, die tusſchen de boomen opſteeg, deden ons van tijd tot tijd ontwaren, dat wij niet door eene woestijn reisden. Ter regterhand vertoonden zich de kruinen van *Mouna-kea* en van *Mouna-roa* in al hare heerlijkheid; ter linker bepaalde de oceaan onzen gezigteinder, en van de hoogte, waar wij ons toen bevonden, ſchenen deszelfs wateren met de lucht zich te vermengen; het oog kon de ſcheiding tusſchen beiden niet meer bemerken.

Wij hielden het middagmaal, dertig mijlen van de plaats onzes vertreks, onder de ſchaduw van den prachtigen *tutuis*, onzen geliefkoosden boom. De ganſche bevolking der omliggende oorden was toegeloopen, om *Arii nui maï berekania maï* (*den grooten Bevelhebber van Grootbrittanje*, zoo noemden de eilanders *Lord* BYRON) te zien. Twee mijlen van deze aangename rustplaats vonden wij de verblijven, die men voor ons had gereed gemaakt; maar, dewijl het nog te vroeg was, beſloten wij, den nacht daar niet door te brengen. Na dus eenen dans, welken de bewoners der nabuurſchap voor ons uitvoerden, bijgewoond te hebben, begaven wij ons weder op weg, en rekenden, des avonds aan te komen bij de volgende legerplaats, tien mijlen van de eerſte; maar de nacht overviel ons, eer wij daar konden zijn, en wij namen onzen intrek in twee vervallen hutten, die wij gelukkiglijk bereikten. De lieden van ons gevolg hadden den vervallen toeſtand van deze verblijven weldra herſteld met bladeren; zij verzamelden eene menigte varen, waarmede zij den grond bedekten, en ſpreidden daar matten over, om ons tot bedden te dienen.

Onze eilanders waren niet gewoon aan zoo lange togten en dagreizen, als wij gedaan hadden. Voor hen, derhalve, was de rust nog meer behoefte, dan voor ons. Zoodra zij vernamen, dat wij daar ons nachtverblijf zouden nemen, waren zij vol vreugde. Terstond maakten zij toebereidselen, verdeelden met verwonderlijke snelheid de werkzaamheden onder elkander, en bezorgden op deze wijze alles in zoo korten tijd, dat wij er over verbaasd stonden. Eenigen namen op zich, boomtakjes, bladeren, gras enz. te halen; anderen herstelden, met deze bouwstoffen, de hutten; weder anderen zochten brandhout, enz. Men vergat ons niet, te midden dezer toebereidselen, waarmede ieder voor zichzelven bezig was: de vlam van het vuur steeg knappende in de hoogte; de ketel dampte kokend; onze thee was klaar. In weinige minuten zagen wij een werk volbragt, dat ons toeschoen, langer dan een uur te moeten duren. De nacht werd zeer donker, daar wolken den hemel bedekten. Dewijl onze hutten op eenigen afstand van elkander waren, had men in de tusschenruimte toortsen van *tutuis*-hout geplaatst. Deze rookende en dwarrelende lichten droegen niet weinig bij, om een zeer zonderling aanzien te geven aan onze nachtlegering, die wel het penseel van een bekwaam schilder waardig was. In het midden van elke hut hing eene groote lamp; en, daar wij geene deuren hadden, verspreidde zich het licht naar buiten: onze medgezellen in de andere hut konden dus de aardige groep zien, die wij toen vormden, op zijn *Turksch* rondom *Lord* BYRON gezeten zijnde, die zijne drinkschaal vulde met *dat vocht, hetwelk vervrolijkt, zonder dronken te maken* (de thee). Velen onzer bruine togtgenooten beschouwden ons met eene gretige nieuwsgierigheid, en schenen onze leefwijze naauwkeurig te willen opnemen. Rondom een groot vuur, dat ten koste der struiken van den omtrek brandende werd gehouden, zag men andere, even vreemde groepen, uit menschen van zeer verschillenden ouderdom en van beide geslachten bestaande. Uit hoofde van de nachtelijke koude op de bergen, waren zij in stoffen van onderscheidene kleuren gewikkeld: men zag er wit, zwart, groen, geel, rood. Eenigen rookten gerust hunne pijpen; anderen maakten hun avondeten gereed, en kookten aardappelen of visch. Het roepen van namen, het houden van luide en levendige gesprekken, het gaan en komen duurde tot aan den dageraad. Zoodra men de voorwerpen duidelijk genoeg konde onderscheiden, brak onze karavane op.

Ten negen ure ontbeten wij op de laatſte rustplaats, waar men voor ons een verblijf in gereedheid had gebragt. Ten elf ure waren wij ſlechts drie mijlen nog van het doel onzer reize. De voorwerpen, die zich voor onze oogen vertoonden, werden ſteeds meer belangwekkend. Planten in velerlei verſcheidenheid, offchoon minder krachtig van groei, waren grootendeels nieuw voor ons. Eenige boschjes van boomen worden op deze hoogte nog gevonden. De wind verwijderde den rook des volkaans van ons. Wij zetteden ons neder op eene hoogte, van waar het gezigt, op onmetelijken afſtand, zich uitſtrekte over de zee en over de *Sandwich*-eilanden. Eene effene en met liefelijk groen bedekte plek gronds onder een' eerbiedwekkenden *koa* (ſoort van *acacia*) was eene hekoorlijke plaats, welker aangenaamheid ons het nemen van eenige verkwikking een weinig deed uitſtellen. Onze opmerkzaamheid was geheel gevestigd op de groote voorwerpen, die wij voor oogen hadden.

Een zware rook, die in de gedaante van eene zuil zich omhoog verhief, digter en zwarter wordende, naarmate wij er naderbij kwamen, deed bij ons de begeerte ontſtaan, om den verborgen oorſprong daarvan te weten. Wij verdubbelden dan onze ſchreden, in weerwil van de hitte der middagzon, en kwamen eindelijk aan den rand des kraters, die eene diepte had van omtrent tweehonderd voet. Deszelfs wanden waren begroeid met boomen en heesters. Wij daalden tot op den bodem neder, langs een zeer ſteil en moeijelijk pad. Daar hadden wij eene vlakte van eene halve mijl voor ons. Wij gingen dwars over dezelve, en bevonden ons aan den rand van eene andere ſteilte, die ongeveer vierhonderd voet diep is, en welker binnenzijden met boomgewas verſierd zijn. De wanden des kraters omringen, in den vorm van een hoefijzer, den bodem van deze diepte, gelijk ook de kleine vlakte, op welke wij toen waren; eene vrij effene tusſchenruimte van een vierde mijl in uitgeſtrektheid was er nog tot aan den afgrond, waaruit de rook opſteeg. Het kwam er dus op aan, om een pad te vinden, dat ons niet in gevaar bragt, om neder te rollen op den bodem van de tweede, trechtervormige opening, die nog dieper was dan de eerſte. Wij deden gelukkiglijk deze ontdekking, en, in weerwil der moeijelijkheid van het afdalen, hadden wij het genoegen, zoo nabij, als mogelijk was, de verbazend groote ſtookplaats te beſchouwen, boven welke wij ons bevonden.

Het ſchouwſpel, dat wij voor oogen hadden, kan niet beſchreven worden. De krachtigſte ſtijl is geenszins in ſtaat, er een denkbeeld van te geven, en de tooverkunst des ſchilders zou even min, als de taal, ſlagen, indien zij zoo verhevene voorwerpen had voor te ſtellen. Onze ontroering was zoo ſterk, dat wij er bijkans onder bezweken. Eene brandende vuurkolk van acht mijlen (omtrent drie uren) in omtrek, ter diepte van honderdvijftig voet, gaapte ons aan. Een enkele misſtap had ons in het midden dier vlammen kunnen ſtorten. Onwillekeurig ſloot men de oogen. Het oor werd evenzeer afgemat, als het zintuig des gezigts. Het koken, het ſchokken, het ſisſen en huilen der dampen, die los geworden uit de diepte opſtegen, — de ontploffingen, veroorzaakt door luchtſoorten, die bij aanraking met den dampkring ontbrandden; alle deze oorzaken van een verſchrikkelijk geraas en gedreun waren niet zeer geſchikt, om ons gerust te ſtellen. Ik volgde, ik wil het wel bekennen, onwillekeurig het voorbeeld van een onzer medgezellen, die, aan den rand des kraters gekomen zijnde, zeer ſpoedig terugdeinsde en zijn aangezigt bedekte: „Wat gij ook van mij „ moogt denken," zeide hij tot ons, „ ik kan het daar niet „ houden. Ik wil er niet meer van zien."

Wij hadden den geheelen namiddag beſteed tot de twee afdalingen in de diepten, en tot eene eerſte bezigtiging der plaatſen. Wij waren verſpreid op verſchillende hoogten der helling van de verbazende en naar beneden naauwer toeloopende opening des bergs. De vreesachtigſten hadden niet willen afdalen, en de beide ſtoutmoedigſten waren tot aan den krater doorgedrongen. Allen oordeelden, dat men belangrijker onderzoekingen tot den volgenden morgen moest uitſtellen.

(*Het vervolg hierna.*)

GENERAAL JACKSON, VOORZITTER DER VEREENIGDE STATEN VAN NOORD-AMERIKA; NAAR EEN UITTREKSEL UIT HET DAGBOEK EENS REIZIGERS.

De hoofdkaraktertrek des nieuwen Voorzitters is vastberadenheid en eene zoo hardnekkige willekeur, dat, wanneer hij eenmaal eenigen maatregel heeft genomen, hij denzelven ten einde toe zal volgen, zonder gelijk of ongelijk in aanmerking

te nemen; terwijl zijne heerschzucht nimmer wederspraak of vertoogen duldt. Hij is achtervolgens Regter, Generaal, Gouverneur en Raadsheer geweest. Zijne veerkracht, vastheid en werkzaamheid zijn inderdaad buitengewoon. Hij is een goed Soldaat, en zou een groot Veldheer geweest zijn, bijaldien hij geplaatst ware geweest te midden der *Europesche* oorlogen. Zijne landgenooten beschouwen hem als den grootsten Generaal der wereld; maar hij heeft nimmer gelegenheid gehad, zulks te bewijzen: want zijn strijd met de *Indianen* zoo wel, als zijne overwinning te *New-York*, hoezeer hij daarin, voor het oogenblik, voldoende bekwaamheid deed blijken, waren meer geschikt, om zijn talent als een dapper man, dan als een groot Veldheer, te ontwikkelen. Wil men intusschen zijn karakter leeren kennen, ziehier eenige trekken, welke als daadzaken wegens hem worden vermeld: In een tweegevecht, waarbij de beide belanghebbenden naar verkiezing konden vuren, liep hij, na het schot van partij te hebben ontvangen, driftig op zijnen man toe, en schoot hem door het hoofd. (Dit is een geval, dat door al de Vereenigde Staten verhaald en geloofd wordt.) Hij vernietigde eens het vonnis van eenen Krijgsraad, en deed twee menschen ter dood brengen, omdat hij hen doodschuldig keurde. Hij hief, op eigen gezag, het *habeas-corpus* in *Nieuw-Orleans* op, en zette eenen Regter, wegens een uitgevaardigd bevel tot arrest, gevangen, of bedreigde althans hem met kerkerstraf. Hij deed den Gouverneur van *Florida* in hechtenis nemen, bezette eigendunkelijk een naburig grondgebied, en dreigde openlijk verscheidene Raadsheeren der Vereenigde Staten met het afhijden der ooren, dewijl zij een onderzoek gevraagd hadden wegens buitengewone maatregelen. — Anderen mogen nu beoordeelen, of zulk een man, inzonderheid in eenen tijd van vrede, geschikt zij, om de belangen of den waren roem van zijn land naar eisch te dienen.

KORDATE GODSDIENSTIGHEID IN NOORD-AMERIKA.

(Volgens COOPER.)

Op twaalf millioen menschen vindt men in *Noord-Amerika* meer kerken, dan in eenig ander land ter wereld. Ik had eens een gesprek met een' waard, wiens huis slechts een paar schreden van eene kerk verwijderd was, welke nog gebouwd werd. Ik vroeg hem, voor welken aanhang dezelve be-

ſtemd was. „ Voor de *Presbyterianen*." — „ Zijt gij van die gezindte?" — „ Neen; ik werd in de Bisſchoppelijke kerk gedoopt, en belijd derzelver leer van harte." — „ Gij betaalt dus niet tot dezen kerkbouw?" — „ Ik draag daartoe bij, even als anderen." — „ Waarom betaalt gij tot het inſtandhouden van een geloof, dat niet het uwe is?" — „ Ik kan daaromtrent handelen naar vrije verkiezing; maar ik wil in dezen mijne buren helpen, gelijk zij mij in hetzelfde geval zouden onderſteunen. Bovendien zijn zij Christenen, even als ik; en, zoo lang wij geene Bisſchoppelijke kerk hebben, wil ik eene bank in deze beſpreken, om des zondags eene goede preek te hooren." — „ Men zal u bekeeren." — „ Wel nu," zeide de man, lagchende, „ dan ben ik een *Presbyteriaan*, en mijne vrouw en ik zien door denzelfden bril. In *Amerika* ſchroomt men niet, aan de waarheid het oor te leenen; zij moge zich doen hooren zoo als zij wil."

DON MIGUEL.

Den wreedſten dwingeland, dien 't nageſlacht moog baren,
Zal dezes dwinglands naam ſteeds onverdiend bezwaren.

NERO, of CALIGULA, (om 't even) wenschte, dat het *Romeinſche* volk ſlechts één hoofd had, opdat hij hetzelve met éénen ſlag konde onthalzen: *Don* MIGUEL koestert zulk een' wensch niet; hij wil niet in maſſa, maar ſtukswijze kelen. Bijaldien het *Portugeſche* volk ſlechts één hoofd had, hoe konde hij dan het bloed van den zoon op den vader doen nederdruppelen? Zoo hij deze natie, van welke hij de oppermagtige Gebieder is, met éénen ſlag vernietigde, hoe konde hij dan het vermaak genieten, van bij zijn ontbijt de gruwelen van den nacht te vernemen? hoe konde men hem bij dag vervrolijken, door hem te berigten, dat de vader van een zijner ſlagtoffers zijne dagen uit wanhoop verkort had, de echtgenoote van een ander derzelven van ſmart geſtorven was?..... Groote God! Er beſtaan onderlinge verzekeringen tegen brand, tegen hagel, tegen onweders; maar de volken hebben geene waarborgen tegen dwingelanden, die de wetten vertrappen, die dooden, die uitplonderen, die moorden, en wier bloeddorſtige woede noch teugel noch grenzen kent! — Ware deze man ſlechts een tijger of een hyena, zoo konde

men hem dagelijks zijn beſcheiden deel doen geworden, en de *Portugezen* gerust ſlapen, nadat hij verzadigd was; maar zijn dorst naar bloed is onleschbaar, wordt geprikkeld naar gelange men denzelven poogt te verſlaan, en, ongelukkig! *Don* MIGUEL voedt zich niet met lijken. — *Jezuiten* geleiden zijne ſlagtoffers ten dood. Van welk een' God mogen zij toch wel tot hen ſpreken? Zeker niet van den onzen. Intusſchen zijn zij daar op hunne regte plaats, als vertrouwelingen van den tiran, en begunſtigers van zijne gruweldaden; zij genieten, tot het uiterſte toe, den jammer, dien zij veroorzaken; geen enkele zucht van den doodsangst ontgaat hun: men levert hun de ſlagtoffers met lijf en ziel; zij hebben er het volle genot van, tot den jongſten ſnik!

ONFEILBAAR MIDDEL, OM ZICH VAN ZIJNE CREDITEUREN TE ONTSLAAN.

(*Een waar Voorval.*)

Op den 16 Maart l. l. begaf zich een *Engelschman*, opziener der ſmederijen van *Creuſot*, door zijne ſchuldeiſchers geperst, naar *Lyon*, zoo wel om zich aldaar, voor eenigen tijd, aan hunne vervolgingen te onttrekken, als om er eenigen gehoopten bijſtand te vinden. Dan, nauwelijks was hij in de voorſtad van *la Guillotière*, waar hij dacht te logeren, aangekomen, of hij werd aangeſproken door twee zijner crediteuren, die hardnekkig weigerden heen te gaan zonder betaling. Zij vergezelden hem diensvolgens den ganſchen dag, en volgden hem des avonds wederom in zijn logement, waar ook zij hunnen intrek namen. Des anderen daags dezelfde hardnekkigheid van hunne zijde. Eindelijk, tot het uiterſte gebragt door deze meêdoogenlooze kwelling, vroeg de *Engelschman*, terwijl hij met hen op de brug van *la Guillotière* ſtond, of zij voornemens bleven hem te volgen, overal werwaarts hij zich begaf. Op hun bevestigend antwoord, hernam de man: „En, zoo ik in het water ſprong, zoudt ge mij ook daar vervolgen?" — „Waarachtig niet!" riepen beiden te gelijk. — „Wel dan, zoo ben ik behouden! Vaartwel!" Dit zeggende, wierp hij zich in de *Rhône*, waaruit hij dood werd opgehaald.

DE ZON.

O Dagtoorts, die in 't ſcheemrend Oost'
De ſchimmen van den nacht verpoost,
Maar, ſtijgende, naar 't Westen
Uw ſtralende oogen keert en wendt,
En kleurt den rand van 't firmament,
En de aarde, en wat er zweeft omtrent,
Met karmozijn ten lesten!

Hoe blinkend rijst uw ſchoon gelaat
De poort uit van den dageraad,
En ziet naar alle kanten
Des breeden hemels om en om,
En groet den wentelenden drom
Der ſferen, in Gods heiligdom,
Gelijk een heir trawanten!

Wie is er, die de ſterren weet,
Die gij uit uw gepurperd kleed
Beſprenkelt, dat ze glimmen
En glinſtren als een avonddauw,
Als perels, weemlende in het graauw
Der wolken, die het hemelblaauw
Omwandelen als ſchimmen?

Want niet de melkweg put alleen
Zijn zilver uit uw' ſlonkerſteen,
Maar wie daar boven zweven
En wandlen, eeuwen door en lang,
Melodisch in hun maatgezang:
Den opgang en den ondergang
Geeft gij het blinkend leven!

De barning door der diepe zee
Voert gij een' ſtroom van wellust meê,
En roept de ſpartelviſchen,
Die, bij uw' enklen aanblik vlug,
Zich ſcharen om uw zonnebrug,
En, ſpringende, den gladden rug
In vloeijend purper wiſſchen.

Gij zijt het, die uw kolorijt
Weeft om het bloemige tapijt
Der grazige landouwen;
Die met een onnavolgbaar ſtift
Uw' ſtempel op de bergen grift,
En alle kleuren ſcheidt en ſchift,
Die menſchenoogen ſchouwen.

Gij ſchenkt den kleinen kolibriet
Het groen, dat om zijn' ſchedel ſchiet,
En 't goudgeel zijner pennen;
Maar niemand weet, uit welk een bron
Uw milde hand, o ſchoone Zon,
Die duizend verwen putten kon,
Die gij aan 't oog doet kennen!

Wel ſtichtte eens Quito's prieſterſchaar,
Alsof 't gewrocht eene oorzaak waar',
U tempels en altaren;
Want gij, bezielſter van het bloed,
Drongt in hun ziel met uwen gloed,
Met regt regerende in 't gemoed
Van... die nog Heidens waren.

Doch nu een reiner zonnelicht
Dien ſluijer afnam van 't gezigt
Is uw altaar verbroken.
Nu ſtroomt een ſchooner lofgeluid
De volle en dankbre harten uit,
En doet, o reine Hemelbruid!
Gods heil'ger outers rooken.

Want Hij, uw Schepper, toch is meer
Dan gij, die, wentlende in uw ſfeer,
Zijn grootheid moet verkonden,
Van waar de dag, zijn gouden poort
Ontſluitende, op uwe aankomst gloort,
Tot daar uw oog in 't Westen boort
En zoekt der zeeën gronden.

Ei, wandel dán aan 't Hemelſpoor
Het aspunt om u zelve door
Tot aan der jären ende;
Maar toon, als gij met kleuren ſpeelt,
Die niemand weet, hoe gij ze teelt,
Mijn' ziel, o Zon, in u het beeld
Van Hem, dien zij niet kende!

G. GRAVÉ, JSZ.

MENGELWERK.

LEVENSSCHETS

VAN

Mr. DANIEL HERMANNUS BEUCKER ANDREÆ.

Door

Mr. J. W. DE CRANE,

Oud-Hoogleeraar te Franeker.

Dat algemeen werkende tijdsomſtandigheden, vooral niet minder dan eigen ſtand en betrekkingen, grooten invloed hebben op de ontwikkeling van het karakter en der bekwaamheden van lieden, welke de natuur met de kiem van buitengewone gaven als bedektelijk had begunſtigd, dit heeft voorzeker de laatstverloopen halve eeuw door tallooze voorbeelden getoond. Hoe velen toch hebben, door heldenmoed of krijgskunde, door ſchrander ſtaatsbeleid, door wegſlepende welſprekendheid of andere bekwaamheden, zich luisterrijk onderſcheiden, die in min woelige tijden, ſchoon al om andere verdienſten geacht, welligt nooit van dien kant zouden gekend zijn, veelmin roem hebben verworven!

Dan, behalve dezen meer eenzijdigen invloed, om een enkel groot, maar ongekend talent te doen uitkomen en ſchitteren, kunnen zulke tot werkzaamheid zoo krachtig opwekkende tijdsomſtandigheden eene geheel andere uitwerking hebben op de zoodanigen, wier uitgebreide vatbaarheid, zoo als die aan waarlijk groote Geniën niet zelden eigen is, hen voor velerlei ontwikkeling tevens geſchikt maakt. Dezen toch, die, waren zij, bij kalme rust, aan eigene keuze en neiging geheel overgelaten, in eene of andere maatſchappelijke betrekking van zelven tot eene verbazende hoogte, hetzij in geleerdheid, kunst,

vernuft of wijsheid, zouden geklommen zijn, en, door duurzame proeven daarvan, de roem niet slechts van hunnen leeftijd, maar de bewondering der nakomelingschap hadden kunnen worden; dezen, zeg ik, wanneer zij zich blootstellen aan de zoo veelzijdige als gelijktijdige werking der omstandigheden, worden, in dien woeligen drang, door eigen gevoel van kracht gedreven, door goedwilligheid aangevuurd, gedurig als vervoerd en medegesleept tot eene levendige ontwikkeling en gedienstige aanwending hunner veelvuldige vermogens, en offeren zoo, in een immer bezig leven, en het genot en den naroem, welke, bij meerdere zelfbepaling, de beoefening van een enkel vak hun onfeilbaar zou gegeven hebben, vaak geheel op aan het belang en heil hunner tijdgenooten en de steeds wisselende behoeften van den kring, waarin zij leven.

Een treffend en achtingwaardig voorbeeld hiervan heeft men gezien in den Heer en Mr. DANIEL HERMANNUS BEUCKER ANDREÆ. Die kundige, schrandere, werkzame en goedhartige man had ook de leeraar van volgende geslachten kunnen wezen, maar heeft zich willen vergenoegen met voor zijnen tijd en kring alleen door werkzame bemoeijingen nuttig te zijn. Hij overleed, na eene ziekte van slechts weinige dagen, te *Leeuwarden*, den 18 Maart 1828, in den ouderdom van bijna 56 jaren; en de openbare aankondiging daarvan in het stedelijk blad (*) was tevens de onmiskenbare uitdrukking van het algemeen gevoel bij zijn gemis, en der echte waardering van zijne voortreffelijkheid.

„ Het Vaderland" — zoo luidde dat berigt — „ verliest „ in hem (wiens veelvuldige bettekkingen en titels wij „ hier niet vermelden) een' van deszelfs grootste Geleer„ den, die, hoewel niet als boekenschrijver roem ver„ worven hebbende, in zeer vele uiteenloopende vakken

(*) In de *Leeuwarder Courant* van Vrijdag den 21 Maart 1828, No. 24. In dit blad, en ook in den *Letterbode*, No. 14, vindt men den ouderdom gesteld op 55 jaren; in die eerste opgave had men zich vergist.

„ van wetenſchap eene grondige en volledige kennis be-
„ zat; zoodat zij, die tot hem in betrekking waren,
„ of in zijnen aangenamen en leerrijken omgang deelden,
„ daarover telkens verbaasd ſtonden. — Als Wijsgeer,
„ Regtsgeleerde, Geſchied-, Aardrijks-, Wis-, Landbouw-
„ en Kruidkundige zoude hij, indien zijne zucht, om
„ *alle* vakken van wetenſchap te beoefenen, hem daarin
„ niet had belemmerd, waardiglijk eenen Hoogleeraars-
„ ſtoel hebben kunnen bekleeden; en uitmuntend, zeer
„ uitgebreid en kostbaar is de verzameling van boeken,
„ manuſcripten, en voorwerpen van natuur en kunst,
„ door hem nagelaten.

„ Verre van door het bezit van zoo groote wetenſchap
„ ſtroef en ongezellig te zijn, was hij altijd ongemeen
„ levendig en onderhoudend, en deelde hij, met verkwis-
„ tenden overvloed, uit den rijkdom zijner denkbeelden
„ aan anderen mede; terwijl een zeldzaam geheugen, een
„ juist oordeel en eene buitengewone mate van vernuft
„ hem in ſtaat ſtelden, om zich alles op den regten
„ oogenblik helder voor den geest te brengen en daarvan
„ partij te trekken.

„ Onvermoeid was hij dag en nacht werkzaam in het
„ doen van navorſchingen in het gebied der wetenſchap-
„ pen en in het uitbreiden zijner kennis, maar ook werk-
„ zaam ten nutte van anderen. Hij immers paarde met
„ zijne diepe geleerdheid eene groote mate van minzaam-
„ heid, goedaardigheid, gedienſtigheid en vredelievend-
„ heid. Hij was de vraagbaak van geleerden en ongeleer-
„ den: want de eerſten ſtond hij ten dienſte door belang-
„ rijke bijdragen, moeijelijk elders verkrijgbaar, en droeg
„ alzoo niet weinig bij tot de volmaking en verrijking
„ hunner ſchriften; de laatſten hielp hij gaarne te regt
„ in de belangen des gemeenen levens; en niemand, aan
„ wien hij hulp konde verleenen, werd door hem afge-
„ wezen; zoodat hij altijd overladen was met arbeid voor
„ en ten nutte van anderen.

„ Van al dien arbeid rust dat hoofd, dat zooveel wijs-
„ heid bevatte; maar de gedachtenis van den waardigen

„ en verdienſtelijken man zal lang bewaard, en zijn ver-
„ lies diep betreurd worden."

Waarheid, keurigheid en rijkheid zijn in dit tafereel vereenigd; men ziet het zedelijk beeld van ANDREÆ met fikſche trekken wèl getroffen. Gelijk de levendige voorſtelling, door den eerſten indruk van het verlies zoo natuurlijk opgewekt, die als van zelven in de pen had gegeven, zoo herkende ook elk, die den zeldzamen man gekend had, deze gelijkenis, en gaf zijne volkomene goedkeuring aan den gelukkigen ſchetſer.

Maar wie verlangt nu niet, ook de omſtandigheden wat nader te kennen, onder welke zulk een man zich vormde, en zijnen zoo werkzamen levensloop volbragt? Eene hartelijke vriendſchapsbetrekking van bijna veertig jaren maakt het mij evenzeer tot genoegen als pligt, hieraan eenigzins naar mijn vermogen te voldoen, en door eene korte Levensſchets ook mijne hulde zijner dierbare nagedachtenis toe te brengen.

Hij werd geboren, den 26 Maart 1772, te *Sint Anna Parochie* op het *Bildt*, van welke Grietenij zijn Vader, Mr. HENRICUS ANDREÆ, den post van Secretaris bekleedde. Zijne Moeder was BAUKJE MARIA LYCKLAMA A NYEHOLT. Beide waren uit deftige geſlachten van dit gewest geſproten, en aan dezulke verwant. Zijn bijgevoegde eerſte geſlachtnaam BEUCKER werd ontleend van zijne vaderlijke Grootmoeder TÆTSKE MARGRIETA BEUCKER, en wel ter vereerende gedachtenis aan dien familienaam, voorheen in *Friesland* zoo vermaard (*) om uitſtekende Regtskunde, aan wel-

(*) JOHANNES BEUCKER, of ook VAN BEUCKER *Senior*, de Betovergrootvader van onzen ANDREÆ, een leerling van ULRIC HUBER, is als Procureur Generaal 's Hofs van *Friesland* van 1679 tot 1704 zoo wel, als door zijne *Deciſiones Friſicæ*, roemrijk bekend.

Nog meer zijn oudſte Zoon, insgelijks JOHANNES geheeten, wiens zeldzame bekwaamheden in denzelfden post, als opvolger zijns Vaders, van 1704 tot 1742 betoond, nog

ker beoefening de vooruitloopende beſchikking der ouderlijke zorg den knaap ook van jongs af als toewijdde. De uitkomst heeft bewezen, dat hij dien naam zijner voorvaderen even waardig dragen kon, als hij er ſteeds eene eer in ſtelde, een geboren *Fries* te zijn.

Zijne Moeder, eerder gehuwd geweest aan Mr. DIRK JAN DIBBETZ, en met dezen als Raad van Justitie van *Nederlands Indië* naar *Batavia* vertrokken, doch na een verblijf van ſlechts drie jaren als weduwe met haar eenig Zoontje uit dien echt (*) in het Vaderland teruggekeerd, was eene brave en ſchrandere vrouw, die met voortreffelijke talenten de wijsheid der onderviuding reeds in den bloei des levens had leeren paren. Onder haar beſtuur dan was het, vooral bij 's Vaders drukke bezigheden, dat ook de eenige Zoon uit haar tweede huwelijk gevormd werd, en wel geheel door huiſelijke opvoeding, toeverzigt en onderrigt. Aan het toenmaals zoo gebrekkig on-

in levendige gedachtenis bewaard worden. De Zoon en Kleinzoon van dezen zijn mede bekwame Regtsgeleerden geweest.

De tweede Zoon van JOHANNES *Senior*, HENRICUS BEUCKER, de Overgrootvader van ANDREÆ, was als voortreffelijk Pleitbezorger in groot aanzien, toen een te vroegdige dood hem der maatſchappije ontrukte. Zijn oudſte Zoon, JOHANNES BEUCKER, heeft denzelfden roem gehandhaafd tot zijnen dood, in 1771.

Eene Dochter van JOHANNES *Senior*, PETRONELLA BEUCKER, is de Echtgenoote geweest van JACOBUS VOORDA, en alzoo de Moeder van BAVIUS en van JOHAN HENDRIK VOORDA, alle drie als voortreffelijke Regtsgeleerden beroemd, en weleer ſieraden der *Franeker*, *Leydſche* en *Utrechtſche* Hoogeſcholen. Met de beide laatstgenoemden heeft ANDREÆ nog lang in naauwe vriendſchap mogen leven.

Men zie over allen GAB. DE WAL, *Oratio de claris Friſiæ Jureconſultis*, *Leov.* 1825. p. 130, 134, 136, 378, 395, 387.

(*) Mr. REINIER DIBBETZ, ook naderhand een man van vele bekwaamheden, groote ſchranderheid en vlugheid, die verſcheidene belangrijke posten bekleed heeft.

derwijs eener dorpſchole toch wilde zij het knaapje geenszins wagen, dat, bij een' zachten en teedergevoeligen aard, al vroeg een' bijzonder vluggen en levendigen geest liet blijken. Zoo is hij dan aan hare leiding en leering de eerſte ontwikkeling van dien geest verſchuldigd geweest; terwijl hij voorts in alles, waartoe voorkomende gelegenheden ſlechts eenige aanleiding gaven, door het gebruik, hetwelk hij er van wist te maken, als van zelven vorderde.

Behalve in lezen en ſchrijven, heeft hij van eenen braven grijsaard, DIRK PIETERS, Doopsgezind Prediker destijds te *Sint Anna*, en in de nabuurſchap zijner ouderen wonende, eenig onderrigt in de beginſelen der Rekenkunde gehad; doch hij ging daarop door eigene oefening verder zoo voort, dat hij van zelven de Algebra geleerd heeft, en zich bijna zonder onderrigt de gronden der Meetkunde eigen gemaakt. Zoer vroeg reeds betoonde hij dien onverzadelijken leeslust, welke hem altijd is bijgebleven. Reisbeſchrijvingen waren bovenal toen zijn vermaak. Moeders verhalen hadden dien lust misſchien het eerst opgewekt; maar zekerlijk heeft hij zoo reeds den grondſlag gelegd tot die uitgeſtrekte land- en volkenkennis, die hij later bezat.

Ondertusſchen was zijne groote levendigheid oorzaak, dat hij zich niet lang bij één ding ophield; men zocht dus meer gezette bezigheden voor hem. Gelukkig was de geleerde EGBERTUS HENRICUS TENCKINCK (*), een man, die eenen leerſtoel in de oude Letterkunde aan eene Hoogeſchool even veel eer zou hebben aange-

(*) Vele bijzonderheden, den kindſchen en jeugdigen leeftijd van ANDREÆ betreffende, ben ik aan de vriendelijke berigten van dezen zoo eerwaardigen grijsaard verſchuldigd, die nog in drieëntachtigjarigen ouderdom, onder het genot eener goede gezondheid, zijnen dienst als Predikant te *Britswerd* en *Wieuwerd* volijverig waarneemt, en nog onlangs een *Latijnsch* gedicht van meer dan 100 verzen heeft uitgegeven, ter vereering van zijnen ouden begunſtiger en vriend, den Baron H. W. VAN AYLVA.

daan als den predikſtoel, toen Predikant te *Sint Anna Parochie*, en wel genegen zich met het onderwijs bezig te houden. Aan dezen voortreffelijken meester werd hij dus gerust bevolen en toevertrouwd. Veel moeite had de brave man in het eerst, om de oplettendheid des ſpeelzieken leerlings te bepalen, vooral bij de meer dorre beginſelen der talen. Doch zijn weetlust, die zijne vlugtigheid ten minſte evenaarde, overwon deze ook vaak; zoodat, op eenig vermaan, hij dikwijls toonde te kennen en begrepen te hebben, hetgene met onoplettendheid ſcheen veronachtzaamd te wezen. Die leergierigheid nam ſpoedig toe, en beantwoordde dra aan de voortreffelijkheid van het onderwijs. Hij leerde veel in korten tijd en met weinig moeite. Niet alleen de kennis der *Latijnſche* en *Grieksche* talen, maar ook de ſmaak voor het ſchoone in de oude Schrijvers, zoo Dichters als Redenaars, waardering van gezonde oordeelkunde en uitlegging, en de grondſlag tot algemeene Letterkunde, waren de rijke vruchten, welke ANDREÆ daarvan inoogstte, en waarvoor hij zijnen hooggeſchatten leermeester met dankbaarheid en erkentelijkheid, deugden hem bijzonder eigen, geheel zijn leven lang hartelijk heeft blijven vereeren.

Zoo uitſtekend dan voorbereid, en nu tot wetenſchappelijke ſtudiën gereed, verliet hij eindelijk zijne geboorteplaats, en kwam aan de *Frieſche* Univerſiteit, waar hij op den 26 Maart 1789, juist zijn zeventiende verjaardag, bij den Rector Magnificus J. H. VERSCHUIR zijnen naam in het Album inſchreef. Zijne ouders vergezelden hem ook met der woon naar *Franeker*.

En nu bleken de uitgeſtrektheid van zijnen weetlust en de gemakkelijke vatbaarheid zijner vermogens, bij de ruime gelegenheid, die hij vond, om deze bezig te houden en aan genen te voldoen. De Regtsgeleerdheid zou zijn hoofddoel wezen; doch niet ſlechts die ſtudiën, welke daartoe voorbereidend geacht worden, maar ook andere, minder daarmede verwant, trokken tevens zoo zeer zijne belangſtelling, dat hij die alle wilde kennen, niet ter loops, maar grondig, en hij was ook hiertoe

in ſtaat. Hij beoefende dus elk derzelve met eenen ijver, als ware het eene lievelingſtudie, en alle, zelfs vele te gelijk, met die onpartijdigheid en die gemakkelijkheid, waardoor alle onderlinge benadeeling en belemmering verviel.

Gedurende volle drie jaren woonde hij de lesſen bij over de Geſchiedenisſen, *Romeinſche* Oudheden en verſcheidene *Latijnſche* Schrijvers. Als een ſtaal van zonderlinge vlijt mag hier aangevoerd worden, dat hij, die Oudheden beſtuderende, voornam, daarmede het gezette lezen van LIVIUS te paren, en, de uitgave van DRAKENBORCH daartoe gebruikende, tevens, met de pen in de hand, uit de aanteekeningen alles verzamelde, wat de Antiquiteiten betreft.

Met geene mindere vlijt behartigde hij de *Griekſche* Letterkunde, en bleef de lesſen van den beroemden Hoogleeraar WASSENBERGH tot in het vijfde jaar ſteeds bezoeken.

Ondertusſchen was tegelijk de Wiskunde voor hem nog even aanlokkelijk. In derzelver beginſelen reeds vrij bedreven, zette hij, nu onder geleide van den zoo bekwamen Hoogleeraar PIERSON THOLEN, de beoefening daarvan niet ſlechts verder voort, maar ook de verhevener deelen dier wetenſchap hielden meer en meer zijnen geest bezig.

Ten zelfden tijde hechtte hij zich mede zeer aan den helderdenkenden en doorkundigen Hoogleeraar ANTOINE CHAUDOIR, door wiens lesſen en omgang hij zijnen wijsgeerigen ſmaak vooral gevormd heeft. Op alle beſpiegelende vakken van Wijsbegeerte, en op de Natuurkunde in haren omvang, leide hij zich met vlijt toe. Zelfs heeft hij met zijnen tijdgenoot en vriend C. EKAMA (*) afzonderlijk bij CHAUDOIR zich in de hoogere Astronomie geoefend.

De Regtsgeleerdheid werd toen te *Franeker* onder-

(*) De Heer EKAMA is, als Hoogleeraar in die wetenſchap aan de Univerſiteit te *Leyden*, overleden, den 23 Febr. 1826, in den ouderdom van 53 jaren.

wezen: door den vermaarden en reeds grijzen HERMANNUS CANNEGIETER en den nog jeugdigen, maar ſchranderen Regtskundige, JOANNES PHILIPPUS SCHEIDIUS. Van beider leſſen, onderrigtingen en gemeenzamen omgang heeft hij vier jaren een allervlijtigst gebruik gemaakt, en alzoo de hechte gronden gelegd tot die, door eigene aanhoudende oefening ſteeds vermeerderde, uitgeſtrekte en wijsgeerige Regtskunde, welke men in hem zoo hoog gewaardeerd heeft.

Van alle deze zijne leermeesters nu nog alleen overgebleven, mag ik met levendig genoegen aan hem als mijnen toenmaligen leerling gedenken, die ſedert ook mijn vriend bleef, en mij, menſchelijkerwijze geſproken, niet had behooren voor te gaan; maar ik moet hier ook bijvoegen, dat hij van alle zijne leermeesters evenzeer geacht en bemind was; dat hij ook toen reeds aller vriendſchap genoot, en tot hunnen dood behouden heeft; terwijl hij hen allen ook met opregte hoogachting vereerde.

Ruim zes jaren bragt ANDREÆ alzoo loffelijk door aan de *Frieſche* Hoogeſchool, en zou, onder andere omſtandigheden, dezelve nog wel niet ſpoedig verlaten hebben. Reeds eenigen tijd had hij zich bijzonder bezig gehouden met een wijsgeerig onderzoek en beſchouwing van Taal in het algemeen, als het verwonderlijk vermogen, dat, in de natuur des menſchen oorſpronkelijk gegrond, hem als ten werktuig der Rede verſtrekt (*). Hij had zich voorgeſteld, met eene Verhandeling over dit onderwerp den rang van Doctor in de Wijsbegeerte te verkrijgen; en men moet zich waarlijk nu nog beklagen, verſtoken te blijven van zijne naſporingen over dit belangrijk ſtuk, dat hem nog altijd naderhand ter harte ging. Hij zou toen ook met geene minder waardige Verhandeling den Doctoralen titel in de Regtsgeleerdheid

(*) Reeds den 26 Januarij 1793 verdedigde hij, onder Prof. CHAUDOIR, onder anderen, deze Theſis: *Sermonis ortgo ex ipſa hominis natura, externisque hujus relationibus repeti potest. De ſupernaturali quadam inſtitutione aut miraculo hic cogitare, nec opus est nec decet.*

hebben kunnen nemen; maar het was de Omwenteling des jaars 1795, welke dit een en ander verijdelde.

De alles medeslepende geest des tijds, de woelige toedragt van zaken, die alle gezette bezigheden verstoorde en afbrak, hadden ook grooten invloed op onzen ANDREÆ, die met jeugdig vuur de Gemeenebestgezinde beginselen dier dagen omhelsde; terwijl de geheel veranderende staat van zaken ook nieuwe uitzigten opende, nieuwe werkzaamheden scheen aan te wijzen. Hij besloot dan den loop zijner studiën te eindigen. Hij werd den 8 Junij 1795, op gegevene *Theses Juridicæ inaugurales*, door zijnen leermeester J. P. SCHEIDIUS tot *juris utriusque Doctor* bevorderd, en aanvaardde ook terstond het bezige leven, reeds den volgenden dag ingeschreven als *Advocaat voor den Hove van Friesland*, en nog in dezelfde maand aangesteld tot *Fiscaal bij het Geregt van het Bildt;* doch dezen post bekleedde hij slechts tot October.

Toen namelijk, volgens de nieuw ingevoerde orde van zaken, Representanten van het Volk van *Friesland* uit de Grietenijen en Steden gekozen waren, en men dienstig had gevonden, uit die zoo talrijke Vergadering eene bijzondere blijvende Commissie van achttien leden te benoemen, aan welke men de behandeling of voorbereiding der meest gewigtige zaken opdroeg, werd ANDREÆ, bij besluit van 8 Sept. 1795, als *Secretaris* bij dezelve aangesteld. Zoo trad hij de staatkundige loopbaan of maalstroom in, waarvan hij weldra de moeite en onrust ondervond. Toegedaan aan Gemeenebestgezinde beginselen, was hij echter tevens doordrongen van eerbied voor regt en wetten, en te zeer vriend van orde, om niet de onbandige Democratische partij tegen te staan, die zich toen vooral in *Friesland* begon te verheffen. Hij ijverde dus voor de toenmalige gematigde meerderheid, maar maakte zich daardoor vele vijanden; hetwelk, na de zegepraal der Demagogen, en de in dit gewest in Januarij 1796 bewerkte omwenteling, waardoor ook zijn post verviel, hem aan vele onaangenaamheden blootstelde.

Hij verliet nu *Friesland* en begaf zich naar *'s Hage*, waar zijne bekende bekwaamheid zijne aanbeveling was. Hij werd in Augustus dezes jaars 1796 aangesteld tot *Secretaris van het Departement van Finantiën* van het Committé tot de Algemeene Zaken van het Bondgenootschap te Lande, en verwierf zich, door zijne onvermoeide werkzaamheid en vlugge inzigten, in dien post veel goedkeuring.

Na de omwenteling, die in *'s Hage* den 22 Januarij 1798 voorviel, en bij de verandering, daardoor veroorzaakt, werd hij in Februarij aangesteld tot *Eerſten of Hoofdcommies bij het Agentſchap van Oorlog;* en daar, het Committé van Bondgenootschap toen ontbonden zijnde, de oude zaken, die tot hetzelve behoorden, aan het Agentschap overgingen, werd hij ook daartoe bijzonder benoemd, als *Secretaris van het gecontinueerd Departement van Finantiën* van het voormalig Committé; welke betrekking bleef voortduren tot Maart 1799. — Bij de onderscheidene reorganisatiën is hij aanhoudend in dezelfde werkzaamheden gebleven, onder den titel van *Hoofdcommies of Chef van het Finantieel Departement bij het Agentſchap*, naderhand *bij den Raad van Oorlog*, tot October 1802, wanneer hij, op zijn verzoek, honorabel is ontslagen.

Toen middelerwijl in den jare 1793 de tegenomwenteling door den Generaal DAENDELS den 12 Junij was bewerkt, werd ANDREÆ (naar de taal dier dagen) gerequireerd, en bij besluit van het Intermediair Uitvoerend Bewind den 16 Junij aangesteld, nevens den Heer SLOET VAN OLTRUITENBURG, tot *Commisſaris van voornoemd Bewind ter reorganiſatie in Friesland, Groningen en Drenthe.* Hij volbragt dien last met de meeste gematigdheid, en werd deswege gedechargeerd bij approbatoire resolutie van den 15 Augustus daaraanvolgende.

Gedurende zijn zesjarig verblijf in *'s Hage* onder drokke bezigheden, waarbij hij zijne wereld- en menschenkennis grootelijks vermeerderde, en zijn doorzigt in zaken steeds uitbreidde, liet hij zich in geene aanmerkelijke letter-

kundige betrekkingen in, maar was een ijverig werkend lid van een regtsgeleerd genootſchap, bijzonder aan praktiſche oefeningen van inſtruéren, pleiten, adviſeren, vonnisſen enz. gewijd.

Ik ben ook aan zijne nagedachtenis hier de vermelding ſchuldig van eene bijzonderheid, die zijner wetenſchappelijke kunde, toen reeds erkend, tot eere verſtrekt. Wanneer in 1797 door het Provinciaal Beſtuur van *Friesland* de herſtelling der Akademie te *Franeker* beſloten was, werd mij de aangename last opgedragen, om ANDREÆ tot het aannemen van een Profesſoraat in de Regten uit te noodigen. Men wenschte hem in die betrekking gaarne hier te hebben. Ik had gelegenheid, om mondeling met hem te handelen. Zijn antwoord was: „ dat niet lang „ geleden een ſoortgelijk voorſtel, maar voor eenen an„ deren leerſtoel, aan hem was gedaan; dat hij, nu in „ een' kring van werkzaamheden van geheel anderen „ aard tot zijn genoegen geplaatst, zoo om die reden, „ als uit aanmerking van zijne nog jeugdige jaren, na „ beraad, hetzelve had van de hand gewezen; dat hij „ bekende, dat een leerſtoel in de Regten, en wel aan „ de *Frieſche* Akademie, voor hem veel aantrekkelijk„ heids had; maar dat hij echter, op dezelfde gronden „ als te voren, ook nu niet beſluiten kon, zijnen tegen„ woordigen ſtand te verlaten, en dus van het aanbod „ zich verſchoonde." — Na eene korte poos voegde hij er bij: „ Zoo er eenig Profesſoraat ware, dat mij „ misſchien zou kunnen bewegen, zou het in de Wis„ kunde moeten zijn." Ik voer dit laatſte aan, als een blijk, hoe ſterk zijne neiging ook tot die ſoort van wetenſchap toen was, en zoo is die hem altijd bijgebleven (*).

(*) In het laatſte jaar zijns levens verhaalde hij mij, dat hij weder, gelijk meermalen, last had van ſlapeloosheid in den voornacht, doch zich in dien anders vervelenden toeſtand nu niet, zoo als voorheen, met lezen bezig hield, maar daartoe Algebraïſche voorſtellen verkoos, welke hij zich denkende oploste, tot dat de ſlaap hem beving. Welk eene voorſtellingskracht en werkzaamheid van geest!

De verandering van den regeringsvorm, die, ten gevolge der in October 1801 aangenomene nieuwe Staatsregeling, werd ingevoerd, gaf ANDREÆ eindelijk, in 1802, aan zijn geboortegewest weder, waaraan hij ook verder geheel zijn verdienstelijk leven gewijd heeft. *Friesland* werd toen in veertien *Drostambten* verdeeld, en ANDREÆ tot *Drost van het elfde* aangesteld, bevattende *Ferwerderadeel*, het *Bildt* en *Menaldumadeel*. Hij aanvaardde dien post den 1 November, en verkoos *Dronrijp* tot zijne woonplaats.

Hier begaf hij zich, in October des volgenden jaars 1803, in eene allergelukkigste echtverbindtenis met CATHARINA ELISABETH HUBER, eene vrouw van het edelst karakter. Ruim achttien jaren (*) heeft hij in haar de getrouwe gezellin en de vreugde zijns levens mogen bezitten, wier verhevene deugden den tegenspoed konden lenigen, den voorspoed verhoogen, die hem door zalige huiselijke genoegens, voor welke zijn hart zoo geheel vatbaar was, den last zijner drukke werkzaamheden verligtte en verzoette.

In 1806 werd er in de *Drostambten* eene verandering gemaakt, waardoor, het getal nu op zestien gebragt zijnde, ANDREÆ sedert 24 Februarij *Drost* bleef van het

(*) Mevrouw ANDREÆ overleed te *Leeuwarden*, den 28 Febr. 1822, in den ouderdom van bijna 43 jaren, in het kraambed van een Dochtertje, dat, CATHARINA ELISABETH PETRONELLA geheeten, na zes jaren hare zalige Moeder in het graf volgde, den 8 Febr. 1828, en zoo haren treurenden Vader slechts eene maand voorging. Voorheen hadden de kinderlievende ouders te zamen het verlies te betreuren gehad van een Dochtertje, METJE ELISE, dat, na een smartelijk lijden van bijna zes, in den ouderdom van omtrent negen jaren bezweek. Nu wordt de dierbare nagedachtenis der beide waardige Ouders dankbaar vereerd door twee Dochters en eenen Zoon, met name HENRIETTA TÆTSKE MARGRIETA BEUCKER ANDREÆ, Echtgenoote van Jr. C. L. WAUBERT DE PUISEAU, JOHAN HENDRIK BEUCKER ANDREÆ, en BAUKJE MARIA BEUCKER ANDREÆ.

toen genaamde *tweede diſtrict*, dat alleen uit *Ferwerderadeel* en het *Bildt* beſtond. Nadat LODEWIJK NAPOLEON Koning van *Holland* was geworden, werd, in 1807, de ittel van *Drost* in dien van *Baljuw* veranderd. Onder dezen dan bleef ANDREÆ van den 8 October af dezelfde waardigheid in hetzelfde diſtrict bekleeden. — Met voldoening voor zichzelven, en onder het genot van de achting der ingezetenen, beijverde hij zich der waarneming van deze gewigtige posten tot in den jare 1811. Alleenlijk had hij het ongenoegen, dat, ſchoon ſedert 1806 reeds *Menaldumadeel* tot een ander diſtrict was gebragt, hij zich nog in 1809 genoodzaakt vond, zijn zoo aangenaam nabij *Dronrijp* gelegen buitengoed *Schatſenburg* te verlaten, en zich ter woon te begeven naar het dorp *Ferwerd*.

Dan, aleer zijnen verderen levensloop te beſchouwen, is het hier de plaats, om gewag te maken van iets, dat een bijzonder bewijs oplevert, niet alleen van de vlugge vatbaarheid en doordringendheid van zijnen geest, maar ook van den grooten invloed, welken toevallige omſtandigheden op hem hadden, om dezelve op te wekken en te wijzigen. *Drost* geworden, wisſelde hij het woelige *Haagſche* leven met de ſtille rust van het land. De pligten van zijn ambt gaven hem aanleiding, om vaak de ſchoone ſtreken van zijnen kreits te doorkruiſen; veld en akkers bekoorden zijn oog, en zijn nimmer rustende geest zocht en vond tegen de verveling van het eenzelvig rijden weldra eene onderhoudende bezigheid in de bezigtiging van een en ander meest treffend gewas. Zoo werd de lust geboren, en ook ſpoedig het beſluit genomen, om de kennis der gewasſen als uitſpanning te beoefenen. Hij voorzag zich van de beste nieuwe werken daartoe, en zijn ſchrander vernuft maakte zich binnen kort de beginſelen der Kruidkunde eigen. Maar hij was de man niet, om alleen uit boeken te leeren; hij moest zelf zien, de natuur vragen en raadplegen. Nu ontleedde hij en onderzocht eene menigte van planten, en verzamelde allengskens, met groote naauwkeurigheid, een voortreffelijk *Her-*

barium (*) vooral van *Frieſche* planten, dat met den tijd tot eene aanzienlijke grootte is uitgedijd. Later voegde hij er ook eigene kweeking van planten bij. Doch, gelijk hij de geſchiedenis eener wetenſchap altijd gaarne kende, en de onbillijkheid veroordeelde, om, door het ware of ſchijnbaar nieuwe alleen ingenomen, de vindingen en kundigheden van vroegere groote mannen te verachten of te miskennen, las hij ook, ter vergelijking, alwat de Ouden, alwat de beroemdſte Kruidkundigen van de 16de en 17de eeuw geſchreven hebben.

Zoo werd dan ANDREÆ zelf een geleerd en doorbedreven kenner der Kruidkunde, en behield voor dezelve al zijn leven eene bijzondere zucht. Doch, beſchouwelijke kennis zonder nuttige toepaſſing niet hoog waarderende, zag hij ook ligtelijk de betrekking dezer wetenſchap met den Landbouw door, en maakte ook denzelven tot een ernſtig voorwerp zijner naſporing.

Met zijne dus verkregene kundigheden heeft hij ſteeds getracht door mededeeling alle mogelijk nut te doen, en hij vond, zoo wèl verdiend, hiertoe ook bijzonder gunſtige gelegenheid. Hij werd benoemd tot *Medelid van eene Departementale Commisſie tot examinatie en uitbrenging van een gemotiveerd Advies over het Ontwerp van een Code rural*, volgens beſluit van 19 Maart 1811, en vervolgens, den 28 Maart, tot *Lid van de Commisſie van Landbouw in Friesland.*

Na de inlijving dezer Landen in het *Franſche* Rijk onderging de toeſtand van ANDREÆ eene geheele verandering, en wel door de organiſatie van de nieuwe Regterlijke Magt in het begin des jaars 1811, wanneer hem den 1 Maart de post van *Regter van Inſtructie bij de Regtbank van eerſten aanleg* te *Leeuwarden* werd opgedragen. Zoo werd nu ook *Leeuwarden* de plaats zijner

(*) Dit *Herbarium* is, zoo als ik vernéem, door de familie beſtemd tot een geſchenk voor 's Rijks Athenæum te *Franeker*. Het zal alzoo een blijvend gedenkteeken zijn, en gelegenheid geven, om de kundigheden des verzamelaars in bijzonderheden te doen kennen.

inwoning, en is die gebleven. Zijne algemeene regtskunde en ondervinding, zijne juiste bedrevenheid in de *Fransche* taal, zijne kennis van de zeden, denkwijze en gewoonten der *Franschen*, waartoe hij in *'s Hage* vooral te over gelegenheid had gevonden en gebruikt, gepaard met zijn vlug doorzigt, maakten hem regt geschikt tot zulk eenen post, bij de invoering der *Fransche* Wetgeving en Regtspleging, en men herdenkt nog erkentelijk de goede diensten, welke hij daaromtrent destijds en later heeft gedaan.

Niet langer echter dan een jaar bleef hij in den evengemelden post. Na reeds van 1 Januarij 1812 tegelijk als *Provisioneel Griffier* te hebben gefungeerd, nam hij den 1 April van denzelven zijn ontslag, en aanvaardde dadelijk den post, welken hij vervolgens levenslang bekleed heeft, dien van *Griffier bij de Regtbank van eerste aanleg*. Bij de toenmalige toedragt van zaken stelde hij er eenig belang in, ook *Traducteur Juré* voor het Arrondissement te zijn, en werd daartoe den 25 April beëedigd. Naauwelijks eene maand later (27 Mei) nam hij ook op zich de werkzaamheden van *Provisionelen Griffier bij de Regtbank van Koophandel*, doch werd den 17 Junij des volgenden jaars 1813 vervangen door eenen vasten *Griffier*.

Na de gezegende Omwenteling van November 1813, waarin ANDREÆ, als een waar vriend van Vaderland en Vrijheid, ijverig deel nam, werden hoe langer hoe meer zijne hulp en raad in zaken van allerlei aard verlangd, en hij tot verscheidene posten en Commissiën uitgenoodigd en verkozen. Van Mei 1814 tot Junij 1815 was hij *Kapitein van den Landstorm*, dat natuurlijk weinig in zijnen smaak viel. Aangenamer was hem in 1816 de aanstelling tot *Medecurator over de Latijnsche Scholen*, welker belangen hem zeer ter harte gingen; zoo ook de benoeming tot *Honorair Lid van de Maatschappij van Weldadigheid*, in Maart 1818, en kort daarop tot *Lid der Subcommissie*. Genoegzaam ten zelfden tijde werd hij *Corresponderend Lid van de Nederlandsche*

Huishoudelijke Maatschappij, en drie jaren later *President van het Departement dier Maatschappij te Leeuwarden.* In dit laatstgemelde jaar 1821 werd hij ook tot *Lid van den Raad der Stad* gekozen, en in het volgende aanvaardde hij, den 15 Mei, mede de uitgebreide werkzaamheden van *Secretaris der Commissie van Landbouw*, die hij vervolgens tot zijnen dood toe met bijzonderen ijver heeft verrigt.

Ondertusschen vond hij zich meermalen tot eenige tijdelijke Commissie geroepen. Zoo was hij in 1816 *Lid van de Commissie wegens den Gelderschen Watersnood*, en desgelijks in 1820 van die *wegens de Overstrooming in Gelderland en Holland.* In dit zelfde jaar was hij ook *Lid van de Provinciale Commissie wegens de beoordeeling van Goederen, aangeboden ter verzending naar de Tentoonstelling te Gent.* In het laatst van 1825 was hij aan het hoofd der *Hulpcommissie tot verzameling van een Fonds tot ondersteuning der Grieken*, wier lot zijn menschlievend en vrijheidminnend hart diep griefde. Toen in 1827 de *Commissie, belast met de verzameling van statistieke opgaven in de Provincie Friesland*, door den Heer Gouverneur was ingesteld, werd ANDREÆ tot President derzelve benoemd.

Als vriend van ware verlichting, was hij ook een ijverig voorstander van de Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, meermalen Lid van het Bestuur in zijn Departement, een verstandig begunstiger van het verbeterd Schoolonderwijs, en betoonde hij zich gaarne bij allerlei gelegenheden eenen bevorderaar van alle nuttige inrigtingen en verbeteringen.

Gedurende eene inwoning van zeventien jaren binnen de stad, en later ook des zomers op zijn nabijgelegen *Marienburg*, vond hij alzoo te *Leeuwarden*, in zijne ambtsbetrekkingen, in die, tot welke zijne medeburgers of anderen hem riepen, en in dezulke, waartoe zijn eigen ijver hem voerde, in eenen zeer uitgestrekten kring, voor zijne welwillende dienstvaardigheid, zoo vele bezigheden, dat derzelver menigte hem als overstelpte. Dit

gaf aan zijne, hem natuurlijk eigene, levendigheid vaak het voorkomen van zekere ongedurigheid, en den ſchijn van de eene bezigheid na de andere ſpoedig af te breken, om weder eene nieuwe te beginnen of eene vroegere af te doen. Ditzelfde maakte hem ſoms in den omgang zelven afgetrokken, en deed hem wel eens onverwacht een gezelſchap verlaten, om iets, dat hem inviel en van meer belang ſcheen, te gaan volbrengen. Zoo onvermoeid was altijd zijne werkzaamheid. Maar zeer verre was hij daarbij van ongezellig te wezen. Integendeel, zelf bijzonder gastvrij, nam hij ook bij anderen altijd levendig deel in allerlei gezellige verkeering, en kon ook dan, door de rijkheid zijner geſprekken, en de wending, die zijn vernuft aan dezelve gaf, het genoegen van grootere en kleinere zamenkomſten niet weinig bevorderen.

Desniettemin woekerde hij nog ſteeds tijd voor zich, voor zijne letteroefeningen. Alwat, in den omvang zijner wetenſchappelijke kennis, nieuw werd voorgedragen of uitgevonden, mogt zijne oplettendheid en onderzoek niet ontgaan; hij moest de vorderingen van zijnen tijd bijhouden. Van grooten dienst was hem hiertoe de zeldzame vlugheid, met welke hij las. Een boek als doorbladerd hebbende, begreep hij het doel, en had de bewerking overgezien met dien ſcherpen blik, dat hij terſtond beſliste, of het al of niet eenige nadere aandacht voor hem waardig was. — Schoon met een zeer vast geheugen begaafd, was hij echter veelal gewoon, alwat hem merkwaardigs ontmoette of voorkwam, kortelijk en als voor hemzelven alleen, op te teekenen. Zelden was hij ergens, zonder ſchrijfgereedſchap bij zich te dragen.

Gelijk de oude Talen, las hij ook met gemak de meeste hedendaagſche, kende hare bijzondere eigenheden, en was in derzelver letterkundige geſchiedenis zeer bedreven. Ook de beoefening der *Nederduitſche* Taal was bij hem zeer geliefd, en hij een waardig *Lid van de Maatſchappij van Nederlandſche Letterkunde te Leyden.* De *Frieſche* Landtaal, die hij grondig verſtond, beminde hij en achtte hij zoo hoog, dat hij het ontwerp wensch-

te uit te voeren, om, door gezet onderwijs in die moedertaal, op alle ſcholen door het geheele gewest, dezelve mede algemeen te doen ſpreken, ſchrijven en lezen. Hij was ook in 1827 een der ijverigſte oprigters van het *Provinciaal Friesch Genootſchap ter beoefening der Frieſche Geſchiedenis, Oudheid en Taalkunde*, maar helaas! het eerſte lid, wiens ſmartelijk verlies het Genootſchap moest betreuren. Zijn lust tot taalkennis bewoog hem, nog vóór weinige jaren, zich in het *Hebreeuwsch* te oefenen, om, zoo hij zeide, eenigzins over het Oude Testament te kunnen oordeelen, gelijk hij over het Nieuwe deed, met welks bijzonder taaleigen hij vrij wel bekend was.

Om mede den welgeregelden leeslust van anderen te bevorderen en te voldoen, getroostte hij zich; bij alle zijne bezigheden, nog het beſturen van Leesgezelſchappen. Voor zichzelven verzamelde hij eene hoogstſchatbare Bibliotheek; zijne alleruitgeſtrektſte boekenkennis ſtelde hem in ſtaat, zulks met keurigheid te doen. Die boekerij toch, van grooten omvang, beſtaat uit voortreffelijke en vooral zeldzame grootere en kleinere werken in allerlei talen en wetenſchappen; en, had hij langer mogen leven, ook die volledigheid, welke nu nog eenigzins mag gemist worden naar zijn wijdvattend ontwerp, zou door aanvulling ligtelijk aan dezelve gegeven zijn.

Uit dezen ſchat deelde hij ook aan zijne vrienden gaarne mede, wat zij verlangden; maar het is te beklagen, dat van de vruchten, die zijne eigene ſchranderheid daaruit heeft getrokken, nimmer iets in het openbaar verſchenen is. Schoon eene zeer groote menigte van ſtukken en Memoriën enz., bij onderſcheidene gelegenheden, in vroeger en later tijd, door hem geſteld zijn, is er uit zijne pen, behalve een of ander klein ſtukje, in de *Weegſchaal* of ander mengelſchrift geplaatst, of iets over de *Grieken*, en dan nog alle nameloos (*), niets, zoo veel ik

(*) In den *Letterbode*, 1828, No. 14, wordt alleen, als op den naam van ANDREÆ, door de *Nederlandſche Huishoudelijke Maatſchappij*, als Bijlage, uitgegeven, vermeld en ge-

weet, in druk uitgekomen. En, hoezeer men zich nog met hoop gevleid heeft, ſchijnt het, dat hij ook niets, voor de pers in gereedheid gebragt, heeft achtergelaten.

Ziet daar, hetgene ik mij alleen ter taak heb durven nemen, DANIEL HERMANNUS BEUCKER ANDREÆ, in zijn' vroegſten aanleg en opvolgende ontwikkeling van zeldzame bekwaamheden, en in zijn zoo nuttig als werkzaam openbaar leven, in eenige trekken ten minſte, geſchetst! Noch wijde roem, noch groote eertitels en onderſcheidingen, die hij ook weinig telde, zijn hem te beurt gevallen; maar de welverdiende achting zijner tijdgenooten was zijn loon, en die blijve zijner nagedachtenisſe gewijd!

Ik beſluit met de aanhaling der vereerende woorden, met welke de Hoog Ed. Geſtr. Heer Gouverneur van *Friesland*, Baron VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, in deszelfs keurig Verſlag, aan Hun Ed. Grootachtb. de Heeren Staten dezer Provincie, bij het openen der Vergadering, den 1 Junij 1828, het verlies van ANDREÆ gemeld heeft: „De kunſten en wetenſchappen „hebben alhier, ſedert kort, zeer belangrijke verliezen „geleden. Was de dadelijke werkkring van den Heer „D. H. BEUCKER ANDREÆ niet regtſtreeks aan „de wetenſchappen gewijd, hoeveel kennis, hoeveel „geleerdheid in onderſcheidene vakken bezat hij niet! „hoe gaarne deelde hij niet aan anderen de vruchten „van zijne, zoo uitgebreide en inderdaad buitengewone, „belezenheid mede! en hoe vele geleerden maakten zich „dikwijls deze zoo rijke bron van kennis ten nutte! „Zijn te vroege dood is voor de wetenſchappen in het „algemeen en voor deze Provincie in het bijzonder een „belangrijk verlies. De Landbouw, waarvan hij een „ijverig voorſtander en kundig beminnaar was, mist in „hem een werkzaam Lid en Secretaris van de Com„misſie, die hare belangen voorſtaat."

roemd, *Waarnemingen wegens den invloed van het Zeewater op het Plantenrijk, bij de laatſte geweldige overſtrooming in Friesland.*

FRAGMENT UIT EENE ONLANGS GEHOUDENE PREDIKATIE OVER MATTH. XXVII: 15—23.

— Hier doet ons de geſchiedenis verbaasd ſtaan, daar wij thans dat zelfde volk, met de uitzinnigſte woede, op JEZUS veroordeeling hooren aandringen, dat, vóór ſlechts weinige dagen, hem, met een ſchaterend gejuich, in zegepraal binnen *Jeruzalem* gebragt had. Vanwaar toch deze zoo ſpoedige omkeering? Omdat de Heiland aan 's volks hooggeſtemde en ongerijmde verwachtingen niet voldaan had. Hierom eischte men wel de kruisſtraf niet, maar hiervan bedienden zich zijne aanzienlijke vijanden, om hunne affchuwelijke oogmerken te bereiken. Het minbeſchaafde en dusverre het grootſte gedeelte eener natie toch wordt alleen door vooroordeelen, ſektengeest, hartstogten en zinnelijken invloed gedreven. Zonder terug op het verledene, of vooruit op het toekomende te zien, leeft het ſlechts voor het tegenwoordige oogenblik. Die hiermede voordeel wil doen, kan het brengen, waartoe hij wil. Uit hetgene men van JEZUS gehoord en gezien had, beſloot men, dat Hij de lang verwachte wereldbeheerſcher moest zijn. Toen men nu bevond, dat Hij die noch was, noch wilde wezen, beſloot men voorbarig, dat Hij een misleider en Godslasteraar was. Listig wisten de priesters al de driften, uit misnoegen en ſpijt over deze teleurgeſtelde verwachtingen geboren, op te winden en den volksgeest tot razernij te voeren. Listig wisten zij zich van het gepaste oogenblik daartoe te bedienen, waarſchijnlijk door lieden, die in ſtaat waren, het gif van hunnen haat, als een pestdamp, onder de menigte te verſpreiden. — Die menigte intusſchen, roepende: *aan het kruis, aan het kruis met hem!* leert ons de zoogenaamde volksſtem kennen, welke men wel eens, Godslasterlijk, *de ſtemme Gods* genoemd heeft. Neen, het is doorgaans de ſtem der volksmenners, volksdrijvers en volksopruijers, logenaars en baatzuchtige bedriegers, waardoor men, niet zelden, met de vrijheid in

den mond, onregt en geweld pleegt, en, gelijk men PILATUS deed, Regenten ſchrik poogt aan te jagen en te dwingen, om de heilige zaak der waarheid en des regts prijs te geven. O! hoe weinig is er op het oordeel der menigte te roemen en te rekenen, op hare gunst te vertrouwen, op hare toejuiching zich te verheffen! Want de *Joden* zijn, ten aanzien van dwaasheid en ligtzinnigheid, van andere volken niet onderſcheiden. Leest derzelver vroegere en latere geſchiedenisſen, en gij zult overal denzelfden geest van volgzucht, onberadenheid en woestheid wedervinden. Gelukkig dan het Land, alwaar de toomen van het bewind in even vaste en klemmende als waardige handen zijn! Gelukkig, waar het niet ontbreekt aan Wijzen en Edelen, om die met kracht te onderſteunen! Gelukkig, waar de verlichting niet gevreesd, maar veeleer, met de zegeningen eener goede opvoeding en onderwijzing der jeugd, aanhoudend uitgebreid wordt! Door deze moeten de gevaren, welke de domheid en ſoms ook de dweeperij van het gemeen in alle Landen doen duchten, geſtaag verminderen en de volksgeest immer verbeteren; zoodat hij, ten laatſte, niet meer die van een ligtzinnig en oproerig gepeupel, maar die van eene beſchaafde en veredelde volksklaſſe kan worden, welke aan de Overheid zelve zekeren eerbied inboezemt! — Zegen zij op het hoofd van een ieder, die daartoe het zijne gaarne bijdraagt, door zijn eigen oordeel ſteeds meer te ontwikkelen, het voor partijdigheid en overhaasting te behoeden, en, niet alleen onder de zijnen, maar ook in uitgebreider kringen, zoo verre zijn vermogen reikt, waarheid en godsvrucht uit te breiden!

Doch zien wij op de overſten des volks, die hier van hunnen invloed een allerſnoodst en verderfelijkst misbruik maken, dan denken wij aan het oordeel van JEZUS: *die mij aan u heeft overgegeven, heeft grootere zonden*, en tevens aan zijne krachttaal, elders gebezigd: *het ware hem beter, dat een molenſteen aan zijnen hals gebonden en hij in het diepſte der zee verdronken ware*, enz. enz.

W.

BRIEVEN, OVER DE ZOOGENOEMDE VERDEDIGING VAN PRINS MAURITS VAN ORANJE VAN MR. C. M. VAN DER KEMP TEGEN ADR. STOLKER, DOOR DEN LAATSTGEMELDEN.

No. II.

Waarde Vriend!

Ik zet mij thans tot het ſchrijven van dezen tweeden aan u, over het ſtukje van den Heer VAN DER KEMP tegen mij, volgens mijne belofte, en treed, zonder omwegen, terſtond, ter zaak.

Ik onderſtel, dat gij nu, gelijk ik, ons beider geſchrift naast u legt, en ik noodig u, om zijn *prologue* eens in te zien, en, zonder te letten op den ſraaijen ſtijl en het keurig gebruik van het woord *verdienſten* op bladz. 1, het *hokus pocus* op te merken, waarmede hij, op bl. 2, *Remonſtranten* knaphandig verandert in *Remonſtrantisme*. Ik beweerde, dat MAURITS *geenszins de vijand der* REMONSTRANTEN geweest is, en „door deze ſtelling (zegt hij) kan ik niet anders ver„ ſtaan, dan dat MAURITS, *omtrent het* REMONSTRANTISME, „ *gants onverſchillig* is geweest." Wat zegt gij van zulk eene uitlegging? Belooft zulk eene valſche voorſtelling van den ſtaat des geſchils, terſtond in den aanvang, voor het vervolg niet zeer veel goeds? — Op bl. 3 betuigt hij, om zijne lezers voorin te nemen, dat hij alles, *met de meeste waarheidsliefde* en *zoo veel mogelijke afſlegging van alle vooroordeel, onderzocht* heeft; doch wij zullen bevinden, dat hem zijn onderzoek niets gebaat, en hij niet één vooroordeel verzaakt heeft. — Nu volgt, op dezelfde bladzijde, de opgaaf der *logiſche* orde, waarin hij tegen mij ſchrijven zal. Hij zal, namelijk, de paarden achter den wagen ſpannen, en EERST *de bewijzen* nagaan, welke ik voor mijn gevoelen heb aangevoerd, en VERVOLGENS *mijn gevoelen* beſchouwen; en daarmede gaat de ſlag aan.

Ik heb, op bladz. 13 van *mijn* boekje, beweerd, dat *Prins* MAURITS, *vóór* 1616, *van geene kerkelijke partij was*, en, als eerſte bewijs, hiervoor aangevoerd, dat, toen, in het gemelde jaar, de Staten van Holland zich buiten ſtaat bevonden, om, hunne bevelen, tot het weren van ſcheuring, tegen de *Contra-Remonſtranten* (dat is, tegen de oproerige

Contra-Remonſtrantſche ſcheurmakers) te handhaven, OLDENBARNEVELD den Prins aanzocht, om zich, tegen hen, bij de Staten te voegen, doch van hem tot antwoord kreeg, *dat hij begeerde, dat men hem buiten dit geſchil zou laten. Hij had zich altijd neutraal gehouden.* UITENBOGAERT, aan wiens woorden de Heer VAN DER KEMP zich, om redenen, verkiest te houden, (ik had BRANDT gevolgd) zegt: *hij begeerde, in alle manieren, buiten dit geſchil, als neutraal, gelaten te worden.* — Zie nu eens, hoe veel *onwaars* en *ſophistiſchs* onze man hierover nederſchrijft, op bl. 4 enz. Hij zegt, dat ik *juist datgeen verzwijg, waaruit blijkt, dat* MAURITS, *voor zich, als lid der Gereformeerde kerk, wel degelijk partij had gekozen, en het gevoelen der Remonſtranten geenszins was toegedaan.* — Wie moet hier niet denken, dat ik, uit het verhaal van het gebeurde, opzettelijk en trouweloos, woorden heb teruggehouden, waaruit moest blijken hetgeen hij zegt? Maar, waar zijn die woorden? Heeft de beſchuldiger die te berde gebragt? Neen: niet één eenig. En geen wonder. Zulke woorden beſtaan niet. Noch UITENBOGAERT noch BRANDT, van welken het verhaal ontleend is, hebben *jota* of *tittel* meer, dan ik van hen heb opgegeven. Welk een onverſtand, of welk eene onbeſchaamdheid, heeft dus deze *valſche beſchuldiging*, tot welker bewijs niets wordt aangevoerd, ingegeven?

Vervolgens: het zou moeten blijken, dat MAURITS, *voor zich, partij had gekozen.* — Zoo dit al waar was, wat zou het tegen mij uitdoen? *Voor zich* zou dan moeten beteekenen: *in het geheim, bij zichzelven*, had hij beſlist, welke partij gelijk had. Maar, als ik zeide, *hij was van geene partij*, beteekende dit duidelijk, hij had zich OPENLIJK bij geene partij gevoegd, noch zich voor de eene of andere *verklaard.* — Verder: het zou moeten blijken, dat MAURITS (voor de *Contra-Remonſtranten*) partij gekozen had, *als lid der Gereformeerde kerk.* Dit zal moeten zeggen, dat hij die natuurlijk had *moeten* kiezen, dewijl hij lid der gezegde kerk was. Maar, hoe gek en belagchelijk is dit! — Eene andere *Gereformeerde kerk*, dan die, waarvan *alle Remonſtranten*, zoo wel als MAURITS, leden waren, beſtond thans niet. Hadden dan *alle Remonſtranten*, omdat zij met MAURITS leden van die kerk waren, ook partij gekozen voor de *Contra-Remonſtranten?* — Doch dit is eene kleinigheid. Van meer belang is het volgende: OLDENBARNEVELD (zegt hij)

verzocht MAURITS *zijne macht, als Stadhouder, te willen leenen ter handhaving der Remonſtranten en tot tegenſtand tegen de Contra-Remonſtranten.* Al wederom volſtrekte onwaarheid. OLDENBARNEVELD verzocht MAURITS niet *tot handhaving der Remonſtranten.* Dezen behoefden die niet; zij werden *genoegzaam* gehandhaafd door de Staten; maar hij verzocht hem, zijne magt te leenen, *tot handhaving der publieke authoriteit* tegen de weêrhoorige *Contra-Remonſtranten.* MAURITS weigerde, *willende* (gelijk onze Schrijver voortgaat) *als neutraal, zoo als* UITENBOGAERT *zegt, gelaten worden. Hij was dus* (beſluit hij) *niet neutraal, maar wilde als Stadhouder voor neutraal gehouden worden.* — Dit wijkt al wederom hemelsbreed van de waarheid af. Herhalen wij UITENBOGAERT's woorden! MAURITS (zegt hij) *begeerde in alle manieren buiten dit geſchil, als neutraal, gelaten te worden.* Hij had er, namelijk, tot hiertoe geen deel in genomen, en wilde er ook alsnog buiten blijven. En welk geſchil bedoelde hij? Zekerlijk geen ander, dan dat, waarin OLDENBARNEVELD wilde, dat hij nu deel zou nemen. En welk was dat? Wel, zonneklaar dat *tuſſchen de Contra-Remonſtranten en de Staten*, of het namelijk den eerſten, tegen de uitdrukkelijke bevelen der laatſten, vrijſtond, ſcheuring aan te regten; daarvan was hier eeniglijk de rede, niet van de geſchillen *tuſſchen de Remonſtranten en Contra-Remonſtranten*, zoo als Mr. VAN DER KEMP het duiden wil. *Als neutraal* heeft ook bij UITENBOGAERT kennelijk den zin van *als zijnde neutraal*; maar de Heer VAN DER KEMP legt er de beteekenis in van *als ware hij neutraal*, en trekt er dan de fraaije concluſie uit: *hij was dus niet neutraal, maar wilde voor neutraal gehouden worden*; veranderende het *gelaten worden* van UITENBOGAERT in GEHOUDEN *worden.* Zie, zoo veel geknoei, woordverdraaijing, drogrede en onwaarheid, in ſlechts twaalf regels opeengeſtapeld, had de man noodig, om mijn eerſte bewijs, zoo het heet, te wederleggen, en MAURITS, dien hij heet te *verdedigen*, als een *veinsaard* ten toon te ſtellen, gelijk ik, op het ſlot van mijn ſtukje, gezegd heb, dat allen doen moeten, die hem voor *vijand en vervolger der Remonſtranten* houden. Hij bekladt hierover nu nog wel derdehalve bladzijde, draaft altijd op denzelfden voet door, en vlecht er nog vele ongerijmdheid tuſſchen; doch ik heb daar geene weêrlegging voor over. Alleen wil ik u verzoeken op te merken, hoe hem nu, op

bl. 6, zijn verwijt aan mij, van eene *petitio principii* begaan te hebben, voor het hoofd ſpringt, daar al zijn geſchrijf tot hiertoe louter op dit gebrek van redekaveling berust. Maar het is 's mans geliefkoosd woord, dat wij nog meer zullen ontmoeten, en waarmede hij ook tegen de Hoogleeraren SIEGENBEEK en TIJDEMAN geſchermd heeft. Hij is, namelijk, een geſtreng *Logicus*, en dat moeten wij weten. Maar wie kon twijfelen, of hij het hoofdſtuk, *de Sophismatibus*, con amore beſtudeerd had?

Slaan wij nu ons oog op bl. 7. — Ik had, op bl. 14, ten bewijze, dat MAURITS *de geſchillen tuſſchen de Remonſtranten en Contra-Remonſtranten niet kende*, verhaald, dat, als eenige afgevaardigden van *Zeeland*, mede in 1616, hem over die geſchillen kwamen onderhonden, hij geantwoord had: *Ik ben een krijgsman. Dit zijn zaken van Theologie, die ik niet verſta, en daarover ik mij niet bemoeije.* Hier maakt onze Schrijver eene *zeer vernuftige onderſtelling.* De afgevaardigden zullen den Vorst *hebben aangemaand, om zelf die theologiſche geſchillen te beſlisſen.* De Geſchiedenis rept hier wel niet van; maar de onderſtelling is toch *zeer natuurlijk!* De Heeren moesten immers van zelf begrijpen, dat MAURITS tot zulke beſlisſing allezins *bevoegd* was, en dat, als hij ſlechts ſprak, het met alle geſchil gedaan moest zijn! MAURITS, echter, had geen zin, om er de proef van te nemen, en zeide, om er zich af te maken: *Ik verſta mij die zaken niet: ik ben een krijgsman.* Maar dit zeide hij, volgens onzen man, zoo als men dagelijks van iets zegt, *ik weet er niet van*, wanneer men te kennen wil geven, dat men zich ſlechts *zoo houdt*; en, *ik verſta geene theologiſche zaken*, wilde zeggen, *ik houde mij, alsof ik ze niet verſta!* Nu was het immers klaar voor de Heeren, dat hij goede reden had, om ze niet te beſlisſen, dewijl hij *zich hield*, alsof hij er geene kennis van had! o, Hoe uitſtekend handhaaft hier onze *verdediger van* MAURITS weder 's Vorſten *opregtheid*, en hoe regtmatig keurt hij mijn bewijs van 's Vorſten onkunde hier *zeer zwak*, dewijl hij het, door zijn onnoózel *onderſtellingje*, zoo gemakkelijk doet in duigen ſpatten!

Ik had, op mijne bladz. 15, het zeggen van MAURITS tegen den Heer DE LANGE, dien onze beiezene *Historicus* blijkt niet te kennen, aangevoerd: *Ik weet van geene praedestinatie, of ze graauw of blaauw is.* Nu, het was dom van mij, dat ik dit eerſte *letterlijk* had opgevat; want de

praedestinatie kon immers niet *graauw* of *blaauw* zijn! Ik moest ook een *onderſtellingje* gemaakt hebben, zoo als onze vriend hier weder doet. MOGELIJK heeft de Burgemeester DE LANGE het dus of zoo willen doen voorkomen, enz. — Zie, zulke wederleggingen ſnijden hout!

Ik had, op gemelde bladzijde, ook bijgebragt, dat MAURITS tot de Wethouderſchap van *Delft* had gezegd, dat er *veel diſpuut viel over de religie;* dat hij *niet wist*, wat van de zaak was; dat daarover eene Synodale verklaring moest geſchieden, *opdat hij eenmaal mogt weten, hoe hij zich gedragen moest.* Zeker moest het den Heere VAN DER KEMP wat moeijelijk vallen, hier een' wasſen neus aan te zetten. Een *onderſtellingje* ſchijnt hij hier niet te hebben kunnen vinden. Maar, waar weet een Advocaat van kwade zaken geen raad voor? Vooreerst bedient hij zich hiertoe van een verſleten oud loopje, om hardst triumf te roepen, als men diepst het onderſpit delft, en wat men minst kans ziet te weêrleggen, alsof het niets om het lijf heeft, te doen voorkomen. Zoo verblindt men vast een aantal onnoozele lezers. Hij zegt, te dien einde, dat ik *meen, hoe langer hoe ſterker in mijne bewijzen te worden;* (hoe heeft de ſnuggere man zoo juist kunnen raden?) maar hem *dunkt, dat ik hoe langer hoe zwakker worde.* Nu, des te gemakkelijker kan hij mij dan wederleggen. Dit doet hij dan ook zeer knaphandig, nu door een eenvoudig *omſchrijvingje* van hetgeen MAURITS in *vier* regels gezegd had in maar *tweeëntwintig* regels, waarin hij alles aan den Vorst opdicht, wat hij noodig heeft, om hem te laten zeggen, wat hij goedvindt, en er dan uit te halen, wat hij, in zijn valsch pleidooi, tot de concluſie, welke hij nemen wil, behoeft. Mij is dit geheele pleidooi geen woord tot antwoord waardig, dewijl het dat voor lezers met neuzen niet noodig heeft. Alleen merk ik nog aan, dat de Heer VAN DER KEMP hier vergeten heeft te herinneren, dat, als MAURITS zeide, *niet te weten, wat van de disputen was*, hij eigenlijk ſlechts zeggen wilde, dat hij *zich zoo maar hield:* want dan zou het immers wel eens zoo mooi geklonken hebben, dat hij het *verlangde te weten, om er zich naar te gedragen!* Men moest zijn Ed. hierop opmerkzaam maken, opdat hij, bij eene waarſchijnlijke tweede uitgave van zijn ſtukje, dit invulde!

Wij komen nu, op zijne bladz. 12 env., tot het geſprek tuſſchen MAURITS, Graaf WILLEM LODEWIJK en AL-

BERTUS HUTTENUS, en tot de beoordeeling van het gezag en de geloofwaardigheid der aanteekening, waaruit dit getrokken is. En hier ſtaan wij gereedelijk toe, dat, zoo dit het *eenig* berigt behelsde van MAURITS *onkunde*, daaromtrent bedenking zou kunnen rijzen; maar wij hoorden deswege reeds anderen. Het is ook waar, dat de perſonen, door welken dit berigt is medegedeeld, niet met name genoemd worden; maar zij worden toch zoo nadrukkelijk als geloofwaardig beſchreven, dat hun getuigenis niet maar zoo voetſtoots, als een leugenverdichtſel, kan verworpen worden. Naar mate het meer met vroegere getuigenisſen inſtemt, is het te waarſchijnlijker. Het eene onderſteunt het andere. Ondertusſchen de Heer DA COSTA heeft het voor een' *uitgeſtrooiden laster* verklaard, en de Heer VAN DER KEMP zegt mede, *aan dat praatje geen het minſte geloof te hechten.* De een heeft zoo min genoegzamen grond voor zijne verklaring, als de ander. Zoo zij het in het midden wilden gelaten, en er geen zeker beſluit uit getrokken wilden hebben, kon men hun toegeven; maar meer niet. Maar heeft de Heer DA COSTA dan niet bewezen, gelijk de Heer VAN DER KEMP wil, dat *de anecdote belagchelijk is*, en *zichzelve beſchaamt?* Ik antwoord neen, hoevele bladzijden hij ook ſpilt, om het, op zijne manier, te bewijzen. Hij vraagt, of ik de bewijsgronden van den eerſten heb uit den weg geruimd, en beweert *neen.* Ik zeg *ja.* Hoewel zonder melding van mijnen naam, heb ik die kostelijke bewijsgronden met weinige woorden (dewijl zij niet meer waardig waren) wederlegd in de Recenſie van DA COSTA's *Inlichtingen omtrent het Karakter van Prins* MAURITS, in de *Letteroefeningen* van 1825. St. I. bl. 59. Indien hij, die zich zoo breed met dit geſchil wilde inlaten, behoorlijk beſlagen ten ijs was gekomen, zou hij dit weten. Of heeft hij het, naar loffelijke gewoonte der Schrijvers van zijne *klique*, BILDERDIJK, DA COSTA enz., die nooit laten blijken, dat men hen weêrlegd heeft, maar ſteeds (zoo als VOLTAIRE plagt te doen) onbeſchaamd herhalen, wat zij ééns onwaars geſchreven hebben, opzettelijk verzwegen? Dan moge het van zijne goede trouw getuigen. Ik zeg er nu, ook kortelijk, alleen het volgende van. Geen van DA COSTA's *drie* bewijzen heeft iets om het lijf. Het *eerſte* is ontleend van MAURITS kerkgang bij UITENBOGAERT. Antwoord: UITENBOGAERT behandelde geene geſchillen op den predikſtoel; derhalve kon MAURITS ze

uit zijne predikatiën niet leeren kennen. Het *tweede* dringt het getuigenis van GROTIUS aan, dat MAURITS een *uitmuntend verſtand en oordeel* had. Antwoord: dat ſtem ik toe. Maar ik ben gewoon wat naauwkeuriger te onderſcheiden, dan de DA COSTAAS en VAN DER KEMPEN c. ſ., en *verſtand* en *oordeel* verſchillen bij mij van *kennis*. De ſchranderſte en ſcherpzinnigſte kan van het een en ander diep onkundig zijn. Wat het *derde* manke bewijs aangaat, dat MAURITS het punt der *Voorſchikking* BETER VERSTOND, dan UITENBOGAERT; dit noem ik, op mijne beurt, *belagchelijk*. MAURITS VERSCHILDE van UITENBOGAERT in het begrip van *Gods Voorzienigheid omtrent het kwade*, (welke DA COSTA hier wederom verwart met *Voorſchikking*) en het *begrip* van MAURITS is ook het *begrip* van DA COSTA. *Ergo* (concludeert deze) *was* MAURITS *begrip* BETER, *dan dat van* UITENBOGAERT. Dit is zekerlijk eene zeer beſliſſende en zeer zedige uitſpraak: want (wie durft het ontkennen?) het begrip van den hoogstkundigen en onfeilbaren DA COSTA is *de ſtandaard der waarheid!* — Ik paſſeer nu verder alles, wat onze man, in zijne onkunde of verloochening van het boven geſchrevene, nog in de lucht ſchermt tot op bl. 26; alleen wil ik niet voorbijgaan, wat hij, op bl. 18 en 19, declameert over de *domheid*, welke ik, volgens hem, aan MAURITS zou hebben te last gelegd, en welke al weder een bewijs is zijner onbekwaamheid, om behoorlijk te *onderſcheiden*, en tevens een bewijs van eigene *domheid*, op nieuw te bewonderen in den man, die, als *zaalgeleerde*, opgetreden is, om aan de eerſten in dit vak onder ons leſſen te geven, en zelfs de beteekenis van het woord *dom* niet kent. *Dom* is hij, die iets, hetgeen, door het gemeen menſchenverſtand, niet moeijelijk te bevatten is, niet kan begrijpen. Dit is aan MAURITS nooit toegeſchreven. Maar (gelijk reeds gezegd is) men kan zeer verre van *dom*, en integendeel van een *zeer vlug begrip*, en echter van het een of ander *doodonkundig* zijn. — Schame zich dus de beſchuldiger!

Op bl. 26 env. tracht hij mij te wederleggen, daar ik beweerd heb, dat MAURITS, *in den beginne*, *alleen ijverde*, *om aan de Contra-Remonſtranten*, die zich van de *Remonſtranten* afſcheurden, *kerken te bezorgen*, *maar geenszins voor hunne leer in de bres trad*. Het eerſte ſtaat hij mij echter toe; maar van het laatſte wil hij het tegendeel bewijzen, en

doorſpekt hetgeen hij daarover ſchrijft alweder met *onwaarheden*. Bij voorbeeld: hij zegt, *dat den Contra-Remonſtranten, zoo veel mogelijk, overal, door* BARNEVELD's *invloed, de kerken ontnomen, of liever*, (want hij ſcheen hier te gevoelen, dat hij dit niet kon waarmaken) *dat zij, voor hunne gevoelens ijverende, van de predikdienst ontzet werden, en de Remonſtranten alzoo alleen meester bleven.* Hij ſchrijft hier ſtechts TRIGLAND *c. ſ.*, die honderd malen gelogenſtraft zijn, na, en heeft of niets, dan hem en *conſorten*, gelezen, of weet, dat niemand van den predikdienst ontzet is buiten zoodanigen, die, door hun oproerig prediken tegen de uitdrukkelijke bevelen der Overheid, door hun hatelijk ſchelden en lasteren der *Remonſtranten* van de predikſtoelen, en door hun aanregten van ſcheuringen, de gemeenten beroerden, en burgerhaat en tweedragt ſtookten. Niemand, die zich binnen de palen van gematigdheid hield, werd om zijne leer gemoeid. En, voor het overige, de *Contra-Remonſtrantſche* Leeraars bleven altijd verre de grootſte menigte uitmaken, en, wie geene volſtrekt onbeſchaamde kaken heeft, zou blozen over het ſchrijven, dat *de Remonſtranten alleen meesters waren*, of *bleven.*

De Schrijver werpt vervolgens de vraag op, waarom MAURITS, zoo hij voor zichzelven niet *Contra-Remonſtrantsch-gezind* geweest was, voor hunne belangen zou geijverd hebben? Alsof hij nooit gehoord had, dat het MAURITS niet zoo zeer om den Godsdienst, als om zijn politiek belang te doen was.

Nu meer bijzonder tegen mijne bewijzen, dat MAURITS *zich niet voor de leer in de bres ſtelde*, te veld trekkende, haalt hij nog eens zijn geſprek met UITENBOGAERT, over Gods Voorzienigheid omtrent het kwade, op, en ſchrijft daarover niet minder dan veertien bladzijden, van 28 tot 43. Alwat hij daarover ondertuſſchen ten principale zegt, bepaalt zich tot het volgend kostelijk argument: MAURITS verſchilde in dit *bijzonder gevoelen* van UITENBOGAERT: UITENBOGAERT was *Remonſtrantsch*; ergo bleek, dat MAURITS wel degelijk *de geheele Remonſtrantſche leer* voor valsch hield. Zie, dat heet dingtaal van een' *Logicus!* Op dit fraaije argument praat hij vervolgens voort, en is mij geene wederſpraak waardig. Verder haalt hij nog zeer veel om, dat ter wereld niets uitdoet tegen het door mij beweerde, dat MAURITS *voor de leer geene partij trok:* want wat raakt

daaraan, of UITENBOGAERT's aanbieding, om zijn ontslag, als Leeraar, te nemen, met verklaring, dat hij evenwel geen aanhang zou maken, en bij de *Contra-Remonſtranten* ter predikatie zou komen, om goed exempel te geven, al dan niet *een' wasſen neus* had, dien men hem echter niet aan kan paſſen, als men zelf geen neus heeft, die gaarne ſtank riekt, waar niets ſtinkends, ten ware in den neus zelv', te vinden is? De eerlijke en vredelievende UITENBOGAERT deed gewis zijn aanbod in alle opregtheid, en het is even kwaadaardig, als laag, hem deswege verdacht te maken. — Wat betreft, dat ik bij de woorden *ter predikatie komen*, gevoegd heb *bij de Contra-Remonſtranten*; dit wil de bediller ſlechts *als onderſtelling* aannemen. Maar laat hij ons eens aanwijzen, waar UITENBOGAERT elders ter predikatie kon gaan, om *aan de Contra-Remonſtranten een goed exempel* van gematigdheid *te geven?* — Of voeg ik hier dit laatſte, *aan de Contra-Remonſtranten*, ook verkeerd in? Neen. Hij ging mij daarin reeds voor, op bl. 36. — Welke voorts de gezindheid der *Haagſche* Leeraars met betrekking tot de betwiste gevoelens was, raakt al wederom ons geſchil over MAURITS niet; en wat aangaat, dat, in het oog der *Remonſtranten*, geen braver, verſtandiger en der godsdienſtige geſchillen kundiger man, dan deze Vorst, zou geweest zijn, zoo hij *hunne* partij getrokken had, hier geeft hij ons juist de reden op, waarom de Prins zoodanig geacht wordt bij hemzelv' en de zijnen, en hij beoordeelt de harten en verſtanden der *Remonſtranten* naar zijne eigene en die zijner medeſtanders. Maar de *Remonſtranten* verlangden nooit iets ſtelligs van MAURITS, dan hetgeen alle vreedzamen in den lande verlangden, dat hij zich, voor zoo veel den voorſtand van kerkelijke verdraagzaamheid betrof, bij hen en 's lands Staten zou voegen; en zij waren nooit zoo verkeerd of verblind, dat zij, offchoon hij dat gedaan had, verder eenig kwaad in hem goed geheeten, of hem kundigheden, welke hij niet bezat, toegeſchreven zouden hebben, zoo als Mr. VAN DER KEMP, DA COSTA enz. daarin ijveren. — Of wijders MAURITS, bij zijn antwoord aan UITENBOGAERT, op bl. 37, zichzelven al dan niet kennelijk tegenſprak, dit durft onze man zelf niet loochenen; maar hij heeft al wederom een *hulpmiddel*, om het gevolg, dat men daaruittrekt, af te weren. En welk? Och! dat men ſlechts weêr een onnoozel *onderſtellingje* make, *dat het antwoord van* MAURITS EENIGZINS ANDERS *moet ge-*

weest zijn, dan de Geſchiedenis hem in den mond legt. — Bij hetgeen hij nu voortgaat te ſchrijven, over hetgeen MAURITS door *Accommodatie* verſtond, wil ik geen woord verliezen, dewijl het al wederom tot ons eigenlijk verſchil niets doet. Maar wij komen nu, op bl. 41, tot het geſchil, of ik aan ſommige *Contra-Remonſtrantſche* geestelijken, te regt dan onregt, SCHEURZIEKTE heb te last gelegd. De Schrijver ontkent dit natuurlijk, en beweert, dat, als men ſlechts *onderſtelt*, dat de *Contra-Remonſtranten* zich *innerlijk overtuigd* hielden, dat zij in hunne godsdienſtige gevoelens gelijk hadden, hun ijver den naam van *ſcheurziekte* niet verdient, en zij, wegens denzelven, *eer te prijzen, dan te laken* waren, even als *Apostel* PAULUS achting verdiende, toen hij *de gemeente Gods vervolgde, meenende Gode daardoor eenen dienst te doen.* Volgens dit keurig raiſonnement is het dus genoeg, dat men zich ſlechts *innerlijk overtuigd* houdt, dat men gelijk heeft, om, wegens allen ijver voor zijne gevoelens, al is die ook nog zoo oproerig, en al ſtrekt zich die ook tot evenveel welke buitenſporigheid uit, niet alleen niet gelaakt te worden, maar zelfs lof te verdienen. Zelfs de *Amſterdamſche naaktloopers* en de *Munſterſche wederdoopers*, voor zoo ver zij zich ſlechts van de waarheid hunner gevoelens *innerlijk overtuigd* hielden, mogten de afſchuwelijkſte tooneelen aanregten: zij bleven *achtingwaardig*, en zij zijn dus *te onregt vervolgd en geſtraft!* En *Apostel* PAULUS! Wie durft twijfelen, of hij niet *uit innige overtuiging* voor het *Jodendom* ijverde, toen hij *dreiging en moord blies tegen de Discipelen des Heeren?* Het is waar, hij was *door Joodſche vooroordeelen* verblind, en DE HEER ſtuitte hem in zijne woede door de vraag: SAUL! SAUL! *wat vervolgt gij mij?* maar hij handelde toch *lofwaardig*, en hij was buiten twijfel daarna door *Christelijke vooroordeelen* verblind, toen hij *zichzelven*, wegens zijnen voormaligen ijver, *veroordeelde*, en zich, om denzelven, niet alleen *den minſten der Apostelen*, maar zelfs *den naam van Apostel onwaardig* verklaarde! — Is een Schrijver, die zulk eene ſtelling durft drijven, breede wederlegging waardig? Beleedigt men een verlicht publiek niet, wanneer men zich met zijne wederlegging inlaat? Moet men hem niet veeleer aan deszelfs verſoeijing overgeven? — Zie intusſchen eens, waar het met zijne ſtelling heengaat! Hij is zeker *innig overtuigd*, dat BILDERDIJK, DA COSTA, VIJGEBOOM, zijn geliefde MOLENAAR, en alle hunne aan-

hangers, met hem *de eenige ware zaligmakende leer* voorſtaan. Voor deze leer mag, ja moet men *ijveren*. En, of de *ijver* wat verre mogt gaan, de ijveraars moeten weten, dat zij altijd *achtingwaardig*, en om hunnen ijver te *prijzen*, niet te *laken* zijn. En dit moet men openlijk verkondigen: want de tijd zou kunnen komen, dat men wierd opgeroepen, om, met nog wat *warmer* en *dadiger* ijver, voor de leer in de bres te treden, dan thans; en dan moet niemand achterblijven, verſtaat gij?

Na de *ſcheurziekte* in het gemeen zoo treffelijk verdedigd te hebben, als wij hoorden, treedt de Heer VAN DER KEMP, op bl. 43 env., op, als Advocaat der *Rotterdamſche* ſcheurmakers in het bijzonder. Natuurlijk pleit hij voor hen op de vorige gronden, die geene nieuwe tegenſpraak behoeven of verdienen. Ik ſtap dan over dat pleidooi heen. Maar ik verwijl bij hetgeen hij ſchrijft op bl. 46. Ik had, op mijne bl. 19, gezegd, dat het Hof van *Holland* aan de *Rotterdamſche* ſcheurmakers *voorbariglijk* (*om niets harder te zeggen*) *proviſie tegen de Regering verleende, bij mandamente*. Hierover leest hij mij duchtig de les. *Wat beteekenen* (vraagt hij) *die woorden, voorbarlglijk, om niets harder te zeggen, anders, dan zonder genoegzaam en behoorlijk onderzoek, ja* TER KWADER TROUW? Ik antwoord, dat, wie mij, in de gemelde woorden, het Hof van *kwade trouw* doet beſchuldigen, en daarop, twee bladzijden lang, doordraaft, zelf *ter kwader trouw* te werk gaat. Vraagt hij, wat ik dan verſtond, door *iets harder?* Ik antwoord: *partijdiglijk* en *ſtrijdig met hetgeen aan het Hof vrijſtond*. En vraagt hij weder, hoe ik dan deze beſchuldiging zal goedmaken? zoo zal hij hooren, dat hij, met *onbeſchaamde* aanhaling van KLUIT's *Hist. der Holl. Staatsreg.* IIIde D. bl. 48 enz., *eene volſtrekte onwaarheid* geſchreven heeft, toen hij ons wilde wijsmaken, dat *het Hof recht had, om*, op klagt van ingezetenen, *tuſſchen den Magistraat en den burger uitſpraak te doen:* want dezelfde, door hem aangehaalde, KLUIT bewijst, in hetzelfde berigt, waarnaar hij ons verwijst, juist het tegendeel van hetgeen hij ons verzekert, met de eigene woorden van het beſluit der *Hollandſche* Staten van 10 September '591, (te vinden in het *Groot Plakkaatboek*, D. I. bl. 1062) hetwelk dus luidt: *dat bij den Hoogen en Provincialen Rade tegen de ſteden geene proviſie zal worden verleend, zonder alvorens de Requeste van partijen aan de ſteden gezonden te hebben.* Dat nu het Hof

dit laatſte niet gedaan had, is zonneklaar: want, was dit geſchied, en had de ſtad daarop berigt aan het Hof gezonden, en het Hof daarop de *proviſie* verleend, dan ware er *een gewijsde in forma* geweest, welks intrekking MAURITS nooit geëischt, noch het Hof ingewilligd zou hebben, of, zoo het dat gedaan had, zou het zich, ſtrijdig met zijnen pligt, aan zeer groote *lafheid* hebben ſchuldig gemaakt; en wat zou er dan van den *roem*, dien hij *te regt* zegt, dat het *ſteeds, wegens ongekreukte regtvaardigheid en waarheidszin, gehad heeft*, geworden zijn? Dien *doorgaanden* roem, intusſchen, zij het verre van mij, *over het geheel*, eenigzins te willen betwisten; maar ik *durf* echter (hetgeen de Schrijver, op bl. 47, vertrouwde, dat ik *niet* zou *durven*, en hetgeen hij zegt, dat *te ongerijmd* zou wezen) beweren, dat het Hof, in het geval, waarover wij handelen, *verkeerd heeft recht geſproken*, en dat het hier, *gelijk meermalen* in de dagen van partijſchap, getoond heeft, voor *menſchelijke zwakheid* vatbaar te zijn. Weet de Schrijver dat niet? Hij wijte het zijner *onkunde*, zoo hij het niet op rekening zijner *ontveinzing* gezet wil hebben. Ik onthoud mij, alleen om der hatelijkheid wille, van het te bewijzen. — Ten ſlotte: MAURITS ſtond overal de ſcheurmakers voor. Hoe komt het, dat hij zich hier zoo ſterk tegen hen ſtelt, dat hij *hen mede wilde helpen houden*, (gelijk hij zeide) *om zich met den voorſlag van de Heeren Magiſtraten te contenteren?* (Zie mijne bl. 19.) Voorwaar, zij moeten dit zeer onredelijk geweigerd, en het Hof hun dus zeer onbillijk in het gelijk geſteld hebben. En zulke ſcheurmakers verdedigt echter de Schrijver!

Hij zegt vervolgens, op bl. 50, dat mijn *beginſel* is, *dat de Contra-Remonſtranten* (dat is *allen, zonder uitzondering*) *ſcheurmakers waren.* — Hij bedriegt. Mijn beginſel is, dat die HEF der *Contra-Remonſtranten*, die *oproerige Zeloten* onder hen, (want het *betere deel* hield zich rustig) die hunne gemeente verlieten, afzonderlijke gemeenten ſtichtten en kerken innamen, *ſcheurmakers* waren. Op bl. 51, reg. 2 en 3, ſchrijft hij *Contra-Remonſtranten.* Het moest zijn *Contra-Remonſtrantſche ſcheurmakers.* — Wat hij onmiddellijk laat volgen, dat die ſcheurmakers *wel degelijk recht hadden geweld te gebruiken*, is de taal van een voorſpraak van het oproer; — wat hij van *eigen kerken* der oproerigen, die ſlechts *het ſchuim* eener gemeente uitmaakten, zegt, is geen wederſpraak waardig; en wat hij er hier bijvoegt, en boven nog in de

pen hield, *dat hun de kerken*, welke zij nooit bezaten, *door de Remonſtranten ontweldigd werden*, is een even *zot verdichtſel* (om hier ook geen harder woord te gebruiken) als wij er al meer weêrlegd hebben. Zoo zou men van de zoogenoemde *herſtelde Lutherſchen* even fraai kunnen beweren, dat hun, door die van het zoogenoemde *Nieuwe Licht*, de kerken ontweldigd zijn! — Dat hij, op bl. 53 en 54, van MAURITS een *profeet* maakt, mag ons eens hartelijk doen lagchen; en wat hij vervolgens, over het gebeurde in *den Haag*, ſchrijft, behoeft nu wel mijne aanmerkingen niet meer. — Het beweerde op bl. 57, dat de *Haagſche* ſcheurmakers *niet konden gegispt worden, als zij een last* van 's lands Staten *overtraden, tenzij het bewezen zij, dat zij dien last behoorden te hebben nageleefd*, kenmerkt wederom den verdediger van het oproer. Wilt gij, als *bewijs*, tegen hem de Apoſtoliſche vermaning aanvoeren: *alle ziel zij de magten, over haar geſteld, onderworpen, want er is geene magt, dan van God* enz., zijn antwoord zal gewis gereed zijn: *men moet God meer gehoorzamen, dan de menſchen!* De oproermakers hoorden, namelijk, *inwendig* eene ſtem van God, welke tegen den Apoſtel inriep: Gij moogt, tegen het bevel der Magt, welke ik over u geſteld heb, met uw tienen of honderden, op naam van duizenden, die u nooit last gaven en u verfoeijen, zeer wel oproer aanregten; en daarmede afgedaan!

Over het innemen van de *Haagſche Kloosterkerk* hooren wij nu, op bl. 58, het oude liedje; doch het heeft ons boven reeds al te zeer verveeld, om er hier weder naar te luisteren. Zoo is het ook, op bl. 60 env., ten aanzien van hetgeen wij MAURITS *onverſchoonlijke heviqheid* noemden, maar hier weder, als *warme en heilige ijver*, gelijk die van Apoſtel PAULUS, *loffelijk* gekeurd wordt. Wij willen echter den Schrijver gaarne toegeven, dat die ijver, welke MAURITS met de *ſcheurmakers* gemeen had, een *zelus ſecer* was. — Doch het wordt tijd, dat ik dezen, reeds al te langen, brief afbreke. In het kort hoop ik te vervolgen en, zoo mogelijk, te voleindigen. Intusſchen, enz.

21 April, 1819.

IETS OVER HET AANBELANG DER LUCHTINBLAZING BIJ SCHIJNDOOD TER WERELD KOMENDE KINDEREN.

De Heer JULIA FONTENELLE deelde, in de zitting der *Parijſche* Akademie der Wetenſchappen van 27 April 1829, bij geſchrifte zeer belangrijke daadzaken mede, waargenomen door den Heer PORTAL, en deed, ten gevolge derzelven, der vergaderinge opmerken, hoezeer dezelve ſtrekken ten bewijze van het overgroote nut der inblazing van lucht bij ſchijnbaar dood geboren kinderen, behoudens in allen gevalle de noodige matiging bij het drijven derzelve in de borst. Het geval, 't welk den Heere PORTAL aanleiding gaf tot de bedoelde mededeeling, was het volgende: Men had hem een verſtikt geboren kind gebragt, hetwelk reeds eenigen tijd in zijne zaal was verbleven, toen hij zich gereed maakte, om de ontleding te bewerkſtelligen. Dan, op het oogenblik, dat hij de eerſte inſnijding zou doen, kreeg hij den gelukkigen inval, hetzelve in den mond te blazen. Na verloop van twee à drie minuten keerde de natuurlijke warmte weder; de bloedsomloop begon zich te herſtellen; het hart ving aan te kloppen, en weldra werd dit lijkje een kind vol levenskracht, hetwelk hij aan deszelfs ouders, als uit den dood verrezen, terugzond! — Een dergelijk geval gebeurde eenen Ontleedkundige van *Lyon*, die zulks in der tijd den Heere PORTAL mededeelde.

BEVOLKING VAN CHINA.

(*Bulletin des ſc. géogr. Paris, Sept.* 1828, *p.* 86—92.)

Men heeft tot nog toe veel moeite gehad, om eene juiſte opgave te verkrijgen van de bevolking van het *Chineſche* Keizerrijk. Noch de reizigers, die, na de ontdekking van de Kaap *de Goede Hoop*, eerst de kusten van *Macao* en *Canton* bezochten, noch de Zendelingen, die er in de achttiende eeuw de gunst der regering ondervonden, hebben ons zekere berigten gegeven, waardoor men zich hieromtrent een ſtellig gevoelen vormen kan. De beroemde reis, eindelijk, van den *Engelſchen* Gezant MACARTNEY, in de jaren 1792—1794, geeft ons eene bevolking op van 333 millioe-

nen; welke opgave door velen blindelings is overgenomen. De Heer MARTUCCI van *Rome*, die drie jaren te *Canton* gewoond heeft en eene zeer uitgebreide verzameling van handschriften en andere merkwaardigheden van zijne reize heeft medegebragt, bepaalt, zich op staatsopgaven verlatende, de bevolking van *China* op slechts weinig meer dan 143 millioen inwoners. Hiermede komt het getal vrij wel overeen, hetgeen de Heer THOMAS, een op *Macao* wonende *Engelschman*, heeft opgegeven. Volgens dit berigt zijn in *China* de inwoners van het vasteland, met het leger en de landsbeambten, ten getale van 144,280,163 en de op het water in schepen levende inwoners 2,000,000

In het geheel 146,280,163.

BELASTING OP DE SUIKER IN ENGELAND.

(*Bulletin des sc. géogr. Paris*, *Oct.* 1828, *p.* 251,252.)

In 1827 heeft de belasting op de suiker de ontzettende som van 4,200,000 pond st. opgebragt, hetgeen meer dan tweemaal de opbrengst der tienden van *Ierland* bedraagt. Over deze laatste belasting heeft men boekdeelen geschreven; over de eerste heeft men naauwelijks gesproken. Dit bewijst wederom, dat de indirecte belastingen betrekkelijk weinig hinderlijk zijn voor de massa der belast wordende bevolking; terwijl directe belastingen, vooral die, welke den tienden graanhalm aan den landman ontneemt, een' diepen indruk op de belastingschuldigen maken.

IETS UIT EENEN BRIEF DES HEEREN CHAMPOLLION UIT NUBIË.

Ouadi-Halfa, tweede Cataract, 1 Jan. 1829.

— De groote tempel van *Ibsamboul* is alleen de reis naar *Nubië* waard; het is een wonder, dat zelfs in *Thebe* zou worden hooggeschat. De arbeid, aan deze opdelving besteed, is verbazend. De voorgevel is versierd met vier zittende, reusachtige beelden, niet minder dan 61 voet hoog: alle vier, heerlijk bewerkt, verbeelden RAMSES den Grooten; de aangezigten zijn portretten, gelijkende volmaakt op de afbeel-

dingen van dien Koning te *Memphis*, *Thebe* en elders. Het is een gewrocht, de hoogſte bewondering waardig. Het inwendige beantwoordt volkomen aan het uitwendig voorkomen; maar deszelfs bezigtiging is eene zware proef!

Toen wij daar kwamen, hadden het zand en de *Nubiërs*, die zorg dragen hetzelve op te ſtooten, den ingang geſloten. Wij deden hetzelve wegruimen, verzekerden, zoo goed wij konden, den engen toegang, en namen alle mogelijke voorzorg tegen den indrang van dat helſche zand, hetwelk, in *Egypte* zoo wel als in *Nubië*, alles dreigt te verzwelgen. Ik ontkleedde mij bijna geheel, alleen mijn *Arabisch* hemd en eene linnen broek aanhoudende, en plaatſte mij, op den buik liggende, voor de kleine opening eener poort, die, ontbloot zijnde, ten minſte 25 voet hoog zou zijn. Het was alsof ik voor den mond van een' oven lag; en, mij geheel binnen den tempel, al kruipende, gewrongen hebbende, bevond ik mij in eene atmospheer, verhit tot 51°. Wij doorwandelden deze ontzettende opgedolvene ruimte.

Zij is verdeeld in 16 hoofdzalen, alle overrijk in ſchoone, godsdienſtige basreliefs, de wetenswaardigſte bijzonderheden aanbiedende. Alles wordt, als 't ware, bekroond door een altaar (*ſanctuaire*), in welks diepte vier heerlijke beelden, veel meer dan levensgroot, in eene zittende houding zich bevinden. Deze groep, voorſtellende AMMON-RA, PHRÉ, PHTA, en RAMSES den Grooten te midden van hen, verdient van nieuws afgeteekend te worden.

Na twee en een half uur in bewondering geſleten te hebben, gevoelden wij de behoefte, om verſche lucht in te ademen, en waren wij verpligt, den ingang van dit fornuis weêr op te zoeken en door te kruipen. Ik droeg zorg, mij met twee flanellen vesten, eene wollen deken en mijn' grooten mantel te bekleeden, zoodra ik het daglicht weêr aanſchouwde; en daar, neêrgezeten digt bij een' der buitenſte kolossen, wiens ontzaggelijke kuit den noordewind onderſchepte, rustte ik een half uur uit, om het zweet een weinig te laten opdroogen. Vervolgens begaf ik mij naar het vaartuig, waar ik nagenoeg twee uren op mijn rustbed ſleet. Deze proef heeft mij geleerd, dat men twee en een half à drie uren binnen den tempel kan verblijven, zonder eenige belemmering in de ademhaling, maar alleen eene matheid in de beenen en gewrichten te ontwaren; waaruit ik beſluit, dat wij, bij een tweede bezoek, de geſchiedkundige basreliefs zullen kunnen afteekenen.

DE OCTOBERMAAND TE ROME.

Het Noorden zal het naauwelijks gelooven, dat er een land beſtaat, en dat dit land het Eden van *Europa*, namelijk *Italië*, is, waar, in het gezellige leven zoo wel, als in de Natuur, de Meimaand ontbreekt, offchoon dezelve elk jaar behoorlijk in den Almanak ſtaat aangeduid. Zoo iets in ſtaat zij, de genoegens te verſtoren, welke den vreemdeling, met name den Noordlander, te *Rome* verbeiden, dan is het dat elfmaandſche jaar, hetwelk zijn beste deel mist. Dan, niet alleen de Mei, maar de geheele Lente ontbreekt. Hoe zou dit ook anders kunnen zijn, daar de bot- en bloeitijd over het geheele jaar verdeeld is, de weiden nooit zonder bloemen zijn, en de hitte zoo plotſeling invalt, dat men den overgang van den koelen Winter tot den verzengenden Zomer niet of naauwelijks gewaar wordt. Heet, op den middag zelfs ondragelijk, is het hier altijd, wanneer de zon ſchijnt, in welk jaargetijde men ook zijn moge. De fraaiſte boombloeſem, welke er beſtaat, de roode Amandelbloeſem, komt reeds op het einde van Januarij, of met het begin van Februarij, te voorſchijn, welke tijd met onze Maart overeenkomt; terſtond daarop volgen de Spaanſche Vlier en Sering, en met het begin van April alle de overige vruchtboomen. Tegen half April begint het eigenlijke beſtendige weder, met een' ſteeds onbewolkten zonnehemel; en nu is de bloeitijd voorbij, en de hitte, van 10 tot 4 ure reeds ondragelijk, neemt nog altijd zoo ſnel toe, dat er van den bloei der Citroen-, Sinaasappel- en Oranjeboomen op het eind dezer maand geen ſpoor meer overig is. Zoo gaat, gelijk gezegd is, de Lente, en met haar de aanvallige Mei, voorbij, zonder bij den mensch dat onbeſchrijfelijk ſtreelende gevoel, waarmede hij in het Noorden het ontwaken der Natuur en hare ontwikkeling uit het beſneeuwde winterkleed geniet, te hebben voortgebragt. Nimmer binnen vier enge wanden opgeſloten, kent de *Romein* dat vurig verlangen naar de vrije lucht niet, hetwelk den Noordlander bij het eerſte toelagchen der Lentezon naar buiten drijft.

Maar, terwijl zij de Lente misſen, hebben zij, in derzelver plaats, een' des te geſtrengeren Zomer, die te *Rome* geheel het karakter des Noordſchen Winters heeft; want, hoe verſchillend ook beider oorzaken zijn, brengen zij evenwel

dezelfde uitwerkfels te weeg. Men verlaat alsdan zijne kamer niet, weert door vierdubbele fchermen en gordijnen den indrang der lucht en der zon af; bloemen, planten, boomen, ja de ganfche Natuur verfterft, en de menfchen zinken in eene verdooving weg, waarbij zij nog juist zoo veel veerkracht behouden, om, een half uur vóór zonsondergang, deuren en venfters te openen, om de koele lucht in te laten, en, een uur daarna, dezelve weder te fluiten, om de vochtige lucht af te weren. Wanneer, in dezen ftaat van plantenleven, de mensch de drie maanden Julij, Augustus en September heeft doorgeftaan, begint, na dezen omgekeerden Wintertijd, de Lente, dat is de Herfst, die te *Rome* geheel de plaats der Lente bekleedt. Thans ontwaken de menfchen uit hunne verdooving, en befchouwen zichzelven en hetgeen hun omringt met verwondering; het is bijkans het ontwaken van EPIMENIDES, en niet te onregt heet daarom dit jaargetijde, fchoon, wel is waar, flechts in het burgerlijke of bedrijvige leven, de *Stagione morta*. De eerfte woorden, wederom met vol bewustzijn uitgefproken, zijn: *Andiamo in Villeggiatura!* Intusfchen is met de Natuur zelve gelijke verandering voorgevallen: de weiden groenen van nieuws; eene ontelbare menigte herfstkruiden bloeijen; de Tijm en Rozemarijn wafemen hunne liefelijke geuren uit; het loof ontfpruit weder, en de Citroenboom draagt andermaal bloemen. De Natuur herleeft.

GEDENKT TE STERVEN!

De ondervinding heeft bewezen, dat van 100 menfchen, die er geboren worden,

50 beneden het 10de jaar,
20 tusfchen 10 en 20,
10 —— 20 en 30,
6 —— 30 en 40,
5 —— 40 en 50,
3 —— 50 en 60 fterven.

Dus beleven van de 100 menfchen flechts 6 meer dan 60 jaren!

EENE PROCESSIE IN FLORENCE IN 1827, DOOR EENE DAME, ALS OOGGETUIGE, MEDEGEDEELD.

— Wij kwamen (dus ſchrijft deze vrouw) op den 20 Mei, des zaturdags, te *Florence*. Des zondagmorgens werden wij door een opkomend onweder verhinderd uit te gaan. Wij hadden echter het geluk, in eene zeer levendige ſtraat gelogeerd te zijn. Hier trof ons weldra een voorwerp, dat onze ganſche opmerkzaamheid tot zich trok. Wij zagen, namelijk, twee proceſſiën, welke onder onze venſters voorbijtrokken. De eerſte was ſlechts klein; de tweede, integendeel, zeer talrijk, en werd door vele aanzienlijke heeren en dames gevolgd. Het beſluit derzelve was een ezel, op welken een kindje van ten hoogſte drie jaren gezeten was. Dit arme ſchaap was in een gewaad van gouden ſtof gehuld, had eene kroon op het hoofd, en een' ſchepter in de handjes; het moest JEZUS CHRISTUS verbeelden! Daar nu het arme wicht doornat, of liever doorweekt was van den geweldig nederſtortenden regen, zoo ſchreeuwde het onophoudelijk. Om hetzelve te ſtillen, waren twee mannen, die ter wederzijden van den ezel gingen, beſtendig bezig, het kind af te leiden: de eene ſtopte het van tijd tot tijd beſchuitjes in den mond; terwijl de andere, met de levendigheid, den *Italianen* zoo bijzonder eigen, al het gebarenſpel uitputte, om het door fratſen tot lagchen te bewegen. Ik moest mij van het venſter verwijderen; want het jammerlijk ſchreijende kind deed mij even zeer aan, als mij het ſchouwſpel zelve tegen de borst ſliet. Wee het land, waar het volk dergelijke vertooningen behoeft, als een prikkel voor het geloof!

DE SCHOENMAKER VAN DEN NIEUWEN PAUS.

Te *Rome* is thans de volgende Anekdote aan de orde van den dag. *Signor* CASTIGLIONE, Kardinaal zijnde, was gewoon, zich te laten ſchoeijen, niet door een' *Artiste*, maar door een' eigenlijken lapper, die zijn pothuis, zeer nederig, onder een' ſtal houdt. Deze ſchoenlapper heeft verſcheidene kinderen, welken de Kardinaal dikwijls eene gift ſchonk. Slechts lapper zijnde, achtte hij zich zeer gelukkig, gelegenheid te hebben gevonden, om nieuw werk te vervaar-

digen, en eene Eminentie onder zijne kalanten te mogen tellen. Zoodra de Kardinaal CASTIGLIONE tot Paus verkoren was, werd hem de maat genomen van zijn Pauſelijk gewaad, en tevens kwam een kunſtenaar in zijn vak hem die van zijn ſchoeiſel nemen: „Hoe nu!" riep de Paus, „dat is mijn gewone ſchoenmaker niet. Waar is *maestro* CARLA? *Hij* moet komen. Waarom zou zijn talent, gelijk men mij wil diets maken, mijner *Heiligheid* onwaardig zijn? Hij heeft mij als Kardinaal zeer wel geſchoeid; Paus zijnde, zal hij mij eveneens bedienen. Ik werd verheven; wel nu, hij zal zich met mij verheffen!" Men zond om den armen, maar eerlijken karel. Zijne buren kleedden hem, in de haast, zoo goed zij konden, en bevend verſcheen hij voor den Paus, die hem honderd piasters liet toetellen, ten einde hem in ſtaat te ſtellen, zich *Pauſelijken Schoenmaker* te heeten.

DE BELEEFDE CIPIER.

(*Gazette des Tribunaux*, *Avril* 1829.)

De Heer R..., Student in de Regten, te *Rennes*, hield te zijnent eene jonge, minderjarige perſoon opgeſloten. Hare familie deed naſporingen, en, haar verblijf ontdekt hebbende, klaagde den ſchaker aan. Een bevel tot arrest werd tegen den jongman uitgevaardigd. In een koffijhuis gevat, werd de Heer R..., wegens verdenking van roof en ſchaking eener minderjarige, naar den kerker geleid door een' ſtads Garde en een' deurwaarder, die deswege een bewijs van overlevering ontving. Tot dusverre was alles in den haak; aan de ſtrenge regtsvormen was ten volle voldaan; maar thans neemt de zaak eene kluchtige wending. De gevangenneming was in het vallen van den avond geſchied, en de Cipier afwezig, toen de Heer R... de gevangenis werd binnengeleid. Deze, *intra muros* eene goede kennis onder zijne medegevangenen ontmoetende, noodigde dien, om den tijd te verdrijven, in deszelfs kamer, als gast op een *ſouper*; en zij waren nog aan tafel gezeten, toen de Cipier, tegen 10 ure, binnentrad. „Wat doet *gij* hier, Mijnheer?" zeide hij, den Heer R... voor een' vriend van zijnen gevangene aanziende, gekomen om dezen in zijne eenzaamheid wat te vervrolijken. „Ik *ſoupeer*, gelijk gij ziet, in afwachting dat ge mij eene „kamer zult aanwijzen." De Cipier, dit antwoord voor ſcherts opnemende, antwoordde, dat eene gevangenis geen

hôtel garni was, en dat het tijd was, om te vertrekken. R... drong aan, om te blijven. De ander, zonder zijne rol te raadplegen, herhaalde zijn verzoek, dat hij zou heengaan; waartoe de Heer R... zich ten laatſte liet overhalen. De Cipier ſtak nu eene kaars op, geleidde hem over de binnenplaats, opende zelf hem de buitenpoort, en wenschte hem een' goeden nacht, hem waarſchuwende voorzigtig te zijn op den trap, en, tot overmaat van gedienſtigheid, riep hij der ſchildwacht toe, hem te laten paſſeren. Weldra, echter, ontdekte nu de Cipier, op de ſpade kennisgeving van den Portier, het voor hem zoo noodlottige misverſtand; maar het was te laat. Men meldt verder, dat de Heer R..., naar *Jerſey* ſcheep gegaan zijnde, van *St. Malo* aan een' zijner vrienden heeft geſchreven, hem verzoekende, den Cipier, uit zijnen naam, te bedanken voor de zoo beleefde wijze, op welke hij zijne gevangenen uitgeleide doet.

AAN

ARIST.

Arist! gij ziet uw' wensch voldaan,
En, buiten muur en vesten,
Naar 't vrije veld de dooden gaan,
Waar ze in de onmeetbre ruimte ſchaân,
Noch de open lucht verpesten.

Niet één van 't uitgebreid getal
Schijnt voor dien togt te ſchromen.
Zij doen hem willig overal,
En hunkren niet naar gracht of wal,
Om zoeter' droom te droomen.

Hun jongſte ſlaapſtede is er goed,
En in de ſteên niet zachter.
Ook laten zij hun hope en moed,
Eenmaal gevest op Christus bloed,
In ſtad of dorp niet achter.

Gewijde dienst en tempelpraal
Moog' diepen eerbied wekken,
En harmonie van klank en taal,
Van orgelſpel en zangkoraal
Het hart naar boven trekken!

Dat alles ſtreelt de ontſlaapnen niet,
Beroofd van ziel en leven.
De kille ſtofklomp hoort noch ziet;
En geesten ſtreelt een geestenlied,
Door engten aangeheven.

Of zou kapel en kerkgevaart
Ooit voor bederf beveilgen,
En 't ſtof van vromen, reeds verklaard,
Vermengd met ander ſtof in de aard',
Geſtorven ſnoodaards heilgen?

De wijze glimlacht om dien waan,
Uit dweeperij verrezen.
Of brengt een kerk vereedling aan?
o Neen! zij laat het lijk vergaan,
En kwaad en goed in wezen.

God kent de dooden, een voor een,
Waar ze ook ten grave dalen.
Hoe zou gewijde tempelſteen,
Zelfs monnikspij om vleesch en been,
Het Alziend Oog doen falen?

Noch zuilenrij, noch hooge tin,
Noch kerkelijk gewemel,
Al tuigt het van den vroomſten zin,
Schenkt afgeſtorvnen meer gewin,
Dan, boven 't graf, de hemel.

De ziel, door bittren rouw bekneld
En 's menſchen blik ontvloden,
Gevoelt zich 't best op 't ſtille veld,
Waar God alleen de tranen telt
Op de asch van lieve dooden.

Daar kleumt de kille graflucht niet,
In 't kerkgewelf vergaderd,
Noch vormt het licht, dat nederſchiet,
Een ſchijnſpook, dat langs muren vliedt,
Of tuſſchen pilaars nadert.

En overſchaauwt, langs groene zoôn,
Of eerenaald, of ſteenen,
Een den of treurwilg dierbre doôn,
't Is of ze er liefde en vriendſchap noôn,
Om 't hart eens uit te weenen.

Arist! met zulk een graf voldaan,
Begeeren wij geen ander,
En zullen nergens liever gaan,
Om, aan het eind der levensbaan,
Te peinzen op elkander.

Maar, gravenrijk reeds hier en daar,
Op bijgelegen plekken,
Valt toch mijn hart de keuze zwaar,
Waar vroeg of laat, op koets of baar,
Mijn doodkist heen zal trekken.

Ik koos een' bergtop bij de ſtad,
Naar St. Agniet geheeten,
Die ook à Kempis ſtof bevat,
Omdat ik vaak er nederzat
En 't aardſche kon vergeten.

Maar dan — ach! dan moet, vroeg of laat,
Mijn lijk langs lagrê dreven,
Waar reeds mijns vaders grafzuil ſtaat;
En, vriend! zoo lang mijn boezem ſlaat,
Kan ik dien last niet geven.

Noem wuſt en ijdel heel dat pleit,
En ſtof een prooi der winden!
't Is waar; maar aardſche ſchijn misleidt,
En van de boei der zinlijkheid
Zal me eerst de dood ontbinden.

Genoeg! — neen, nog één vraag, Arist!
Hoe zal nu 't rustveld heeten?
Een kerkhof?... Ei, geen kerk-hof is 't;
En, waar dat voorwerp zelf nu mist,
Worde ook de naam vergeten!

Hoor! 't oude *hunne* en *hennekleed* (*)
Blijft nog voor *lijkkleed* gelden;
En, daar dat woord mijn oor voldeed,
Geef ik aan al, wat *kerkhof* heet,
Den naam van HENNEVELDEN.

Zwolle. P. R. FEITH.

(*) 't Woord *hunne*, of *henne*, beteekent, in de oude Frieſche taal, *een lijk*. Vandaar misſchien het woord *hunnebed* voor *een graf*. Nog zegt men, bij ons, iemand *verhennekleeden*, voor *het doodkleed aantrekken*.

VLUGTIGE UITBOEZEMING, TER HERINNERING AAN MISS SMITHSON.

'k Bemin mijn Vaderland en Koning;
Zij zijn mij dier en waard,
En boven de ouderlijke woning
Geen plek mij lief op aard'.

Ik eer de Nederlandſche zeden,
Aan taal en kunst verwant,
En al mijn wenſchen en gebeden
Zijn voor mijn Vaderland.

Maar ver van mij 't kleingeestig ſmalen
Op 's nabuurs lauwerkrans,
Al zou ik 't hoofd ook onderhalen
Voor vreemden zonneglans!

Één is de Kunst, gelijk de Waarheid,
En aan heel de aard' gemeen;
Waar ze ook verrijze in volle klaarheid,
Mij treft haar ſchoon alleen.

Zóó, vrij — vrij van vooroordeels kluister,
Zag ik, op 't ſchouwtooneel,
U, Smithſon! en, bij zoo veel luister,
Was hoog genot mijn deel.

Wie maalt dat oog, dien blik, die trekken;
Dien zilvertoon der ſtem,
Die 't zachtst gevoel weet op te wekken
Met zoete tooverklem?

Wie ſchetst die houding, die gebaren;
Dien zucht van 't brekend hart;
Dat ijzingwekkend, roerloos ſtaren,
In 't hoogſte van de ſmart?

Dat onnavolgbaar, innig blaken
Der moederlijke vreugd;
Dien fieren trots, bij 't zelfverzaken,
Der ſhood belaagde deugd?

Die wroeging van het ſchuldig harte;
Dien rouw om bang gemis;
Dien kreet der liefde, hoop, of ſmarte;
Dat beeld der droefenis?

Dien hongerdood, dat nederzijgen;
Dien zinneloozen lach;
Dat zwijgend ſpreken, ſprekend zwijgen.....
Hij ſchetſe 't, wie 't vermag!

Maar, niet voldaan de ziel te roeren
Door Schrik en Medelij',
Weet gij ons aan onszelv' te ontvoeren
Door zoete tooverij.

Melpomene! waar zijn uw trekken,
Uw ſluijer, dolk en kroon?
'k Vermag geen enkel ſpoor te ontdekken,
In ſtand, gebaar of toon!

Thalia zelv' ſchijnt als verrezen
Uit de asch van Melpomeen,
Bezielt, vervult uw ganſche wezen,
En ſleept ons met zich heen.

Ach, waarom 't werk van uw vermogen
Met eigen hand vernield!
Waarom den indruk mij onttogen,
Dien ik zoo graag behield!

Ik moet, met tranen op de kaken,
(Hier baat geen tegenweer)
Het reinst gevoel te ſchande maken,
En ſchaatren keer op keer!

Die ſchalkſche trek om mond en lippen;
Die uitgelaten jeugd,
Zij ſpreekt zelfs uit uw vingertippen.....
Gij zijt het beeld der vreugd!

Gij doet ons lagchend ſpelemeijen,
In alles melodie;
Gij doet ons ſiddren, ſmelten, ſchreijen,
In alles harmonie! —

Ook wij, wij mogten eenmaal roemen,
o Smithſon! op een Vrouw,
Wier naam gij vaak met trots deedt noemen
En met vernieuwden rouw.

Die trots, die rouw, zij zijn mij heilig.
Wattier! ja, gij waart groot.
Maar 'k hield mij voor die afgunst veilig,
Die eigen teelt vergoodt.

Dat men Wattier en Smithſon prijze:
De Schoone Kunst is één.
Groot blijven beide op eigen wijze:
Haar zij de lof gemeen.

Mogt, Muller! u haar geest bezielen;
U, Hoop van ons Tooneel!
En zij, wat parels 't ook ontvielen,
Eens de oude roem zijn deel!

Mei, 1829. J. W. IJNTEMA.

DON MIGUEL.

Gehoorzaam, volk van Portugal!
Hij pijnt en moordt u in gemoede.
Wat haakt gij ſmachtend naar zijn' val:
Is hij geen Prinſe van den *bloede?*

MENGELWERK.

EENIGE GEDACHTEN OVER DEN AARD, DE WAARDE EN STREKKING DER BESCHRIJVENDE DICHTKUNST.

(Voorgelezen in eenen Vriendenkring, Nov. 1828.)

Die Poeſie ist für mich die Sprache des Herzens, die mit lebendigerer Energie auf uns wirkt, als die Proſa, und die ich zur Erhebung und Veredlung des Gemüths und Charakters der Menſchen fast unentbehrlich halte.

HERDER.

Wanneer wij het oog vestigen op den tegenwoordigen ſtaat onzer Dichtkunst, dan bemerken wij, dat, oordeelende uit de ſtukken, die zoo wel in onze letterkundige Genootſchappen nu en dan voorgedragen, als in ſommige dichtbundels geleverd worden, zich eene groote begeerte en gehechtheid openbaart voor het vak der *beſchrijvende* Poëzij. Niet dat ook hierin geene ſtukken, den Meester waardig, in het licht treden; maar, onpartijdig de voortbrengſelen van dien aard beſchouwende, zal men moeten erkennen, dat er vele gevonden worden, die, juist om derzelver beſchrijvenden trant, en het denkbeeld, dat de Dichter aan deze dichtſoort hecht, niet in den rang der poëtiſche kunstgewrochten kunnen geplaatst worden. Wij bezitten werken in dat *genre*, welke de bewondering van tijdgenoot en nakomeling ten volle verdienen; maar het is niet te ontkennen, dat in ſommige dat dichterlijke, die vinding, die belangrijkheid ontbreekt, die de verbeelding ontgloeit, den lezer en den hoorder medevoert, en ſteeds de waarde van elk dichterlijk werk, in onderwerp en zamenſtelling, verhoogen moet; terwijl vele tot zulke kleine en weinig belang inboezemende zaken afdalen, en met derzelver beſchrijving ons bezig houden, ja ſoms vermoeijen, dat zij, het hart koud en het hoofd ledig la-

tende, eer op het gebied van het berijmd Proza, dan op het bloemrijke veld der Poëzij te huis behooren.

Niet ongepast, voorzeker, is dan de vraag, welke onze vriendenkring ter beantwoording opgaf, en over welke wij voornamen onze gedachten mede te deelen. Zij is deze: *Wat verſtaat men door de beſchrijvende Dichtkunst? Kan men deze wel onder de hoogere dichtſoorten rangſchikken; en welke zijn de grenzen, die zij behoort in acht te nemen, om niet tot het berijmd Proza te vervallen?*

Wij zullen, deze drieledige vraag ook alzoo beantwoordende, onderzoeken:

1°. Wat men door *beſchrijvende* Poëzij verſtaan moet?

2°. Of men dezelve wel onder de hoogere dichtſoorten rangſchikken kan?

3°. Welke de grenzen zijn, die behooren in acht genomen te worden, om niet tot het berijmd Proza te vervallen?

Om dan, *vooreerst*, eene, zoo veel mogelijk juiste opgave te doen van hetgeen men door *beſchrijvende* Poëzij te verſtaan hebbe, is het noodig eerst na te gaan, welk denkbeeld men aan *beſchrijven* hechten moet.

Wanneer wij in ongebonden ſtijl van *beſchrijven* ſpreken, bedoelen wij hiermede, onder anderen: de voorſtelling, de ontvouwing van al zulke omſtandigheden, zoo wel meer als min belangrijke, welke deze of gene gebeurtenis kenmerken. De ſtof, de vorm, de ſieraden, de ſchoonheid, het geheel (*enſemble*) van een of ander voorwerp, hetzij onbezield of bezield, mede te deelen, kan men ook met den naam van *beſchrijven* beſtempelen. De voorvallen van eene reis, de verwoestingen van eene overſtrooming, de genoegens van huiſelijke feesten, de ijſelijkheden van eenen brand enz. (zoo als dit laatſte vooral voortreffelijk door STIJL, in zijne beſchrijving van den brand des *Amſterdamſchen* Schouwburgs, gedaan werd) mede te deelen, is *beſchrijven*. Dit een en ander nu verkrijgt dan eerst hooge voortreffelijkheid en waarde, wanneer men aan getrouwheid en naauwkeurig-

held, kortheid en natuurlijkheid (*naïveiteit*) paart, en iedere omſtandigheid op de regte plaats, en overeenkomſtig de tijdsorde en den gang der gebeurtenis voorſtelt.

Zet nu de Dichter den voet op dit groote veld uit: door rijke verbeelding, treffende overgangen en doelmatige verſiering ſtelt hij ons het geheel in zulke trekken voor, dat ons gevoel geroerd, ons hart getroffen wordt, en wij in alles leven, kracht en handeling aanſchouwen. Hij geeft, gelijk BLAIR zegt, aan ieder voorwerp de kleuren van leven en wezen, en plaatst het in zulk een licht, dat de ſchilder daarnaar werken kan (*). Hetzij hij dan de ſchoonheden der natuur, de vreugde des huiſelijken en gezelligen levens, de voorſtellingen van heldenmoed en menſchenmin, de afbeelding van aardſche of hemelſche tooneelen maalt; zijne hoofdverdienſte moet daarin beſtaan, dat hij, van zijn onderwerp vervuld, vol ware dichterlijke geestdrift, niet beſchrijft *om* te beſchrijven, gelijk zoo velen, maar, bij een edel en zedelijk doel, ſchildert voor het hart.

Hij, die bekend is met de taal, waarin HOMERUS zijn meesterſtuk, de *Iliade*, vervaardigde, zal het weten, hoe levendig, hoe ſchilderachtig hij, bij groote verſcheidenheid, de belangrijkſte voorvallen teekent; hoe hij vooral in de beſchrijvingen zijner gevechten uitmunt, en den lezer, iedere handeling der ſtrijders voor oogen ſtellende, als ware het, op het tooneel des krijgs verplaatst. Maar de zoodanige zal het niet minder moeten erkennen, hoe al de uitgezochtſte trekken van echtelijke en ouderlijke liefde zich vereenigen, als hij het aandoenlijk affcheid van *Hector* en *Andromache* afmaalt, hetwelk niet misſen kan de verhevenſte en treffendſte indrukken achter te laten. Ja, hetzij hij dit vaarwel, *Achilles* bij het lijk van *Patroklus*, of andere voorvallen, affchildert; door de levendigheid zijner tafereelen weet hij alles te bezielen en aan zich te boeijen. De getuigenis van BARTHELEMY, in zijnen *Anacharſis* moge

(*) *Leſſen over de Red. en fr. Let.* D. III. bl. 175.

op dit alles het zegel drukken. „Ik ſtijge," ſchrijft hij, „met hem ten hemel, en ken daar *Venus* ten volle aan dien gordel, die onophoudelijk vonken der liefde afgeeft; ik ken *Pallas* en hare gramſchap aan dat ſchrikd, waaraan ſchrik, tweedragt, geweld en de ijsſelijke Medúzenkop hangen. *Jupiter* heeft ſlechts een' blik noodig, om den *Olimp* te doen daveren. Ik dale met hem ter aarde: *Achilles*, *Ajax* en *Diomedes* zijn de vreesſelijkſte der *Grieken*; maar *Diomedes* deinst op het gezigt des *Trojaanſchen* heirs; *Ajax* wijkt, na hetzelve meer dan eens teruggedreven te hebben; *Achilles* vertoont zich, en het heir verdwijnt (*)." De eenvoudige opgave alleen doet ons zien, gevoelen en bewonderen; en voorzeker den Dichter, die zóó weet te beſchrijven, dat de beeldhouwer of ſchilder zijne kunſtſtukken hieruit ontleenen kan, komt, gelijk den *Iöniſchen* Bard, de hoogſte eere toe, daar deze door zijne beſchrijving het denkbeeld voor de vervaardiging van den *Olimpiſchen Jupiter* en de majesteit van den Oppergod in de ziel van eenen *Phidias* deed oprijzen.

Wil men andere voorbeelden van echte *beſchrijvende* Poëzij en meesterlijke ſchildering? Ik wil hier alleen de plaats aanhalen, waarin MILTON den Satan afteekent, zoo als hij zich aan het hoofd der gevallene Engelen vertoont. „Hij, in gedaante en houding trotſchelijk verheven boven de zijnen, ſtond daar gelijk een toren; zijne gedaante had nog niet al haren oorſpronkelijken luister verloren; als Aartsengel, maar als gevallen Aartsengel, ſchittert hij nog; ſlechts de overmaat van zijnen glans was verduisterd. Zóó gluurt de pas verrezene zon laag aan den hemel, van ſtralen ontkleed, door de benevelde lucht, of verſpreidt van achter de maan eene akelige ſchemering over de halve wereld, en doet Koningen door vrees voor verandering beven: dus ſchitterde, hoezeer verdonkerd, de Aartsengel uit boven allen (**)."

(*) Iſte D bl. 68. 2de druk.

(**) *Parad. lost*, B. I. v. 589. naar de vert. van den Heer VAN KAMPEN, in zijne *Verhand. over de Heldendichten.*

Iets uit den achtſten zang van het *verloren Paradijs* op te geven, is overbodig: deze teekening is, zoo als de geleerden te regt zeggen, geheel *paradijsachtig*. Bij de *Engelſchen* vindt men onder anderen nog THOMSON's Jaargetijden, waar men uitnemende plaatſen van *beſchrijvende* Poëzij aantreft. De *Franſchen* bezitten, in DELILLE en ST. LAMBERT, met roem bekende beſchrijvende Dichters. Onder de *Duitſchers* hebben wij de *Luiſe* van VOSS; de *Herman und Dorothea* van GÖTHE; en in HALLER's *Alpen* ontmoeten wij ſchoone plaatſen van dien aard. Men vindt aangeteekend, dat te *Weenen* een geheel kunstvertrek aan de *Meſſiade* van KLOPSTOCK gewijd is, waar eene ſchilderij, voorſtellende het tooneel, waar *Joannes*, na den dood van *Jezus*, de doornenkroon aan de vriendinnen des Verloſſers brengt, geheel naar de aangehaalde plaats van KLOPSTOCK geteekend is (*).

Ook wij bezitten dichtſtukken, die geheel in den beſchrijvenden trant zijn opgeſteld. De *Hugo van 't Woud* door IMMERZEEL, de *Nova Zembla* door TOLLENS, *de Gouden Bruiloft* door MESSCHERT, de *Naerebout* door NIERSTRASZ, de *Gustaaf en Amanda* door TEN HOET behooren tot deze dichtſoort. In TOLLENS' gedicht treft de beminnaar van beſchrijvingen de heerlijkſte proeven aan: niemand heeft hem ooit hierin overtroffen; en wie het waagde hem op zijde te komen, verviel vaak in eene in het oog vallende navolging, die al het nieuwe en verraſſende, waardoor dergelijke ſtukken moeten uitmunten, deed verloren gaan. Men bewondere, gelijk de Heer VAN KAMPEN teregt zegt, het affcheid van de ſtoute zeevaarders bij de uitvaart uit *Texel;* de ijsbergen; het herſcheppen van het ſchip in eene hut; het noorderlicht; het aanbreken van den morgenſtond na den maandenlangen winternacht; het wederzien van RIJP en HEEMSKERK: alles is op de ſchilderachtigſte wijze beſchreven (**). Het geheel

(*) Te vinden in de aanteek. bl. 109 van het *Mag. voor W. en K.* door VAN KAMPEN.

(**) *Geſchiedenis der Ned. L. en W.* D. II. bl. 463.

is in ieders geheugen, en wij behoeven dus geene plaatſen uit hetzelve op te geven.

Het een en ander reeds, uit klasſieke Schrijvers, opgegeven, zal, zoo wij vertrouwen, genoeg zijn, om ons in het gevoelen te beveſtigen, dat de *beſchrijvende* Poëzij die ſchilderachtige Dichtkunst is, die ons met levendige verwen de tooneelen der Natuur, de handelingen en bedrijven van bijzondere perſonen, de voorſtellingen van huis- en huwelijksliefde, van heldenmoed en dergelijke in eenen nieuwen tooi, in verraſſende wendingen, en vooral in rijkdom van taal en beeldſpraak, zelfs in bijzonderheden, aanſchouwelijk maakt.

Wij meenen genoeg gezegd te hebben ter beantwoording van het eerſte gedeelte der opgegevene vraag; en, daar zich in het vervolg onzer Verhandeling nog wel gelegenheid zal opdoen, om op ſommige der opgenoemde voortbrengſelen terug te komen, die ons tevens meer nog tot den aard en het wezen der *beſchrijvende* Dichtkunst zullen inleiden, achten wij verdere ontwikkeling overtollig, en gaan over tot het *tweede*, en tevens hoogst aangelegen gedeelte, namelijk: om te beantwoorden, *of men de beſchrijvende Poëzij wel onder de hoogere dichtſoorten rangſchikken kan.*

Om hierin ordelijk te werk te gaan, zullen wij vooraf moeten bepalen, wat men door *hoogere dichtſoorten* te verſtaan hebbe; om daarna het beſluit op te maken, of men het *beſchrijvend* Gedicht al dan niet onder de hoogere Poëzij eene plaats toekennen kan.

Er zijn over de ware bepaling van het wezen der Poëzij vrij wat gevoelens gewisſeld. De een ſtelt hetzelve in de verſiering, de ander in de nabootſing gelegen te zijn. RIEDEL noemt de Poëzij de kunst en wetenſchap, om volkomen zinnelijke, ſchoone, *imaginative* en opvolgende voortbrengſels daar te ſtellen, door middel van eene volkomen zinnelijke taal (*). BLAIR meent de naauwkeurigſte en meest bevattende beſchrijving der Poëzij te geven, als hij zegt: dat zij de taal der

(*) *Theorie der Schoone K. en W.* D. I. bl. 50.

drift of der gaande gemaakte verbeelding is, welke in eene geregelde maat gemeenlijk wordt voortgebragt (*). De Hoogleeraar MUNTINGHE zegt, in deszelfs *Inleiding tot de Psalmen*, (en deze omschrijving voldoet ons beter dan eenige der anderen) dat zij, door middel van eene volkomen zinnelijke taal, even zinnelijke voorwerpen, gedachten, gevoelens of handelingen uitdrukt, navolgt, beschrijft, en de verbeelding der hoorderen of lezeren met eene levendige sterkte gaande maakt. Men bemerkt, dat, wat het eerste gevoelen betreft, de Poëzij alleen in de versiering of verdichting niet kan gelegen zijn. Er kan iets poëtisch zonder verdichting en iets verdichts zonder Poëzij bestaan. Nabootsing is, gelijk HARRIS juist aanmerkt, niet bepaald genoeg. Er zijn ook andere kunsten, die zoo wel nabootsen als de Dichtkunst. Nabootsing van menschelijke zeden en karakters kan in het laagste proza, zoo wel als in de verhevenste poëzij geschieden. Dat zij ook alleen tot het *imaginative*, tot hetgeen de verbeelding schept, zich bepalen zoude, is de ware omschrijving niet: zij moet de fijnste snaren der ziel roeren; zij moet schokken en overmeesteren. Dit ligt in het gevoelen van MUNTINGHE meer ingeweven; en, wanneer wij ons zoo eens mogen uitdrukken, zijn denkbeeld is de erts, waaruit, bij de scheiding, in den smeltkroes zich het echte, het geldige ontwikkelt. Een denkbeeld, dat ons *Asmus* van de ware Poëten geeft, heeft ons altijd bijzonder getroffen. „Ze zijn," zegt hij, „heldere, reine keisteenen, aan welke de schoone hemel, en de schoone aarde, en de heilige Godsdienst aanslaan, dat er vonken uitvliegen (**);" en FEITH getuigt van deze beschrijving: „Ze is meer waarheid dan in de meeste wijsgeerige verhandelingen bijeengenomen (***)."

Maar wat behoeven wij langer de, dikwijls zoo zeer uiteenloopende, gevoelens van vroegere of latere Schrij-

(*) *Lessen over de Red. en fr. Lett.* D. III. bl. 95.
(**) *Wandsbecker Bothe*, IIIter Theil, S. 58.
(***) *Brieven over versch. onderwerpen*, D. VI. bl. 153.

vers op te halen, en derzelver waarde te toetſen? De man, die, hoezeer wij ook met zijne denkbeelden over het godsdienſtige en ſtaatkundige mogen verſchillen, echter de eerſte Dichter van *Nederland* mag genoemd worden, de groote en onvergelijkelijke BILDERDIJK, heeft ons (en wie is er, die eenig gevoel voor het goddelijke der Poëzij in den boezem omdraagt, die het niet erkent?) het ware wezen der Dichtkunst in onbenevelden glans in het licht geſteld, als hij, in de hoofdzaak, het navolgende ſchrijft: „Zij is uitſtorting van overſtelpend gevoel: even onwillekeurig als ſchreijen of lachen. Uitſtorting van gevoel dat lucht eischt, dat zich uitbreiden, dat zich meêdeelen, dat zich verveelvuldigen moet; of het hart zou barſten, en de geest tot overſpanning der razernij overgaan. Die zich koel en kalm in zijn leuningſtoel nederzet, om een Vers te maken; die zich dat, wat hij zeggen willen, voorſtelt; dit in woorden brengt; deze woorden in maat; en het rijm tot de verzen zoekt; laat, ô mijne Vrienden, laat den welmeenenden ſukkel zijn troostrijke inbeelding, gij zult nooit misleid worden, om hem voor Poëet, of zijne nietige, konde voortbrengſelen voor Poëzij te houden. Hij-alleen, die van zijn gevoel overmeesterd, zich-zelven onmachtig, dat gevoel in den ſtijl, de bewoording, de maat, die het zelf tevens ingeeft, en in eens te gelijk vormt en kneedt, overſtort; hij-alleen zal u meêſleepen, hij-alleen uwe ziel aan zijne tonen kluisteren, hij-alleen uw God zijn, in wiens uit- en overvloeiende volheid ge u verliest (*)."

Wij konden ons niet weêrhouden, deze geheele beſchrijving van den aard en het wezen der Dichtkunst over te nemen, en beſchouwen het zelfs nu ongepast, om ons verder te verdiepen in zoo vele theoriën, als welke den lateren Dichteren tot voorbeeld en regel moesten verſtrekken; te meer, daar wij ons thans op het grondgebied bevinden, vanwaar ons de Poëzij, in al hare warmte, gloed en alles bezielende kracht, gelijk de zon tegenſchittert.

(*) *Taal- en Dichtk. Verſch.* D. I. bl. 7 en verv.

Wij weten het nu, uit welke grondtoonen en overgangen de Hymnen, Oden en zoo vele Lyrische kunstvoortbrengſelen zijn zaamgeſteld; en wij zien ons verplaatst op dat verhevene ſtandpunt, waarop zich de hoogere Poëzij als ſchepſter en bezielſter in al hare eigendommelijke waarde vertoont; waar zij, door hare hemelſche taal, der nakomelingſchap zóo wel de wetten en regten der volken verkondigt, den ruwen en in domheid verzonken mensch veredelt en verengelt, als bij het verheffen van hare ſtem vreugde, bewondering, dankbaarheid en verbazing rijzen doet; terwijl zij in heilige gezangen de ziel tot den Eeuwige verheft, en aller harten ſtemt, om met haar de ſchatting van eer en lof, van hulde en aanbidding den opperſten Regeerder der Schepping toe te brengen.

Uit deze toonen, als wij ons zoo mogen uitdrukken, beſtonden de liederen, door de SAPPHO'S en PINDAREN vervaardigd; zóó klonken de zangen van een' MOZES en DAVID; zóó ſtemde een VAN VONDEL (vooral in zijne Reijen) de zielen tot het ware en verhevene; zóó verhief een VAN ALPHEN, in zijnen *Starrenhemel*, den bewoner der aarde tot de verblijven des hemels; zóó zingt een BILDERDIJK en een DA COSTA, als de een met zijn onuitputtelijk genie ons bij de tooneelen der paradijsmenſchen vertoeven doet, of op de vleugelen der gedachten de wereld der Geesten inleidt; of de ander, in den toon der *Hymne*, ons voor het beſtuur eener wijze en hemelſche Voorzienigheid doet nederknielen. Dat is die hoogere poëzij, die een heilig vuur in ons binnenſte ontſteekt, en het hart ten altaar vormt, vanwaar de gewijde wierookgeuren tot haren eerdienst zuiven dankbaar opſtijgen.

Zegt nu, na alles, wat wij, door het gezag van vele Geleerden en Wijsgeeren ondersteund, omtrent het ware wezen der Poëzij, hebben opgegeven, onze rede en ons gevoel: voorzeker! zulk eene taal, zulk eene beeldſpraak, zulk eene uitſtorting, zulk eene overgieting in onze ziel van de reinſte en verhevenſte denkbeelden, die verteede-

ren, roeren en schokken, is de taal des waren Dichters, wien, bij uitsluiting, die hooge eernaam toekomt: dan zullen wij nu moeten zien, in hoever de *beschrijvende* Poëzij hiertoe kan gebragt worden; en of het mogelijk is, om haar onder de rij der verhevene en hoogere dichtsoorten eene plaats te vergunnen.

Zonder thans in bijzonderheden de gevoelens te wederleggen van hen, die, ook in hun oordeel over de *beschrijvende* Poëzij, den gulden middelweg verlatende, tot uiterſten overſlaan, en haar of het wars wezen, het toppunt der kunst, of nietige beuzelpraat, het graf der Poëzij noemen, willen wij liever, na opgave van hetgeen ſommige Schrijvers omtrent hare waarde bepaald hebben, ons oordeel beſcheidenlijk mededeelen.

Hoewel ſommigen de *beſchrijvende* Poëzij als een afzonderlijk vak willen beſchouwd hebben, wordt zulks echter door bevoegde letterkundigen weêrſproken. Onder dezen noemen wij BLAIR. Hij verſtaat door *beſchrijvende* Poëzij geene bijzondere ſoort van dichtſtukken (*). Een *Fransch* letterkundige zegt ergens, dat de *beſchrijvende* Poëzij niet beſchouwd kan worden als een afzonderlijk vak, en dat zij nimmer, door de wetgevers van den ſmaak, tot den rang der erkende vakken zoude verheven worden, zoo als het Heldendicht, Tooneeldicht, Leerdicht en anderen (**); en het is dat gevoelen, waaraan wij ten volle onze toeſtemming ſchenken. *Beſchrijvende* Poëzij vindt men toch zoo wel in den *Ilias* en het *verloren Paradijs*, als in de *Idyllen* van GESNER en den *Gijsbrecht* van VONDEL. Om ze dus geheel als eene bijzondere ſoort, als een geheel bijzonder *genre*, onder de verſchillende vakken der Poëzij te willen rangſchikken, komt ons voor onvoegzaam te zijn; maar wij gelooven niettemin, dat zij in ſtaat is, om datgene uit te oefenen, wat onze zielen kluisteren, ons gevoel overmeesteren, en de tolk der verhevenſte

(*) *Leſſen over de Red. en fr. Lett.* D. III. bl. 174.

(**) ESMENARD, *la Navigation, Poëme*, dans le disc. prélim. XXII. ſuiv.

aandoeningen worden kan. De Natuur alleen zij hare geleidſter; en het ſcheppend vernuft des Dichters doe hem naar dat Ideaal ſtreven, waardoor hij, niet tot het zwakke en gemeene afdalende, alles ſchooner, verheerlijkt en indrukwekkend afſchildert.

Of hoe! zou eene beſchrijving van de magt des Allerhoogſten in den donder, en wel, tot verheffing van het tooneel, in een onweder op zee, door den *Idumeesch-Hebreeuwſchen* Zanger voorgeſteld, onze ziel niet met eerbied en ontzag vervullen? Zou de onnavolgbare afteekening, door DAVID, in die ſchoone ſchilderij der ſchepping, in den 104den *Pſalm* gegeven, ons niet de grootheid en liefde des Alverzorgers doen gevoelen? Zou de beſchrijving der bewonderenswaardige natuurtooneelen, door HALLER in zijne *Alpen* voorgedragen, niet dezelfde uitwerking bij ons te weeg brengen? Zou de roerende beſchrijving, in de *Henriade*, van den dood van *de Coligny* ons niet met medelijden, ontroering, ſchrik en ijzing vervullen? Zou de heerlijke epiſode van *Elpine* en haren minnaar, door BILDERDIJK, in zijnen *Ondergang der eerſte Wereld*, gemaald, ons niet verrukken en treffen? Zou..... maar waartoe meer? — Aan zulke beſchrijvingen kent men den Meester; en hier zijn die trekken aanſchouwelijk, door het ware en ſchoone geteekend, die ons, als ware het, het *typus* der kunst voor oogen ſtellen. Hier zien wij den Dichter, die, daar hij de geheele Natuur omvat en beheerſcher der zinnen en hartstogten is, tot het gevoel en de verbeelding ſpreekt, en dat Ideaal in zijne beſchrijvingen zweven doet, waardoor hij ons het hoogere en verhevene verkondigt. En zulke beſchrijvingen, maar dezulke ook alleen, behooren tot het ware wezen der kunst, tot de hoogere Poëzij. Dezulke zijn niet het werk van den koelen en kouden, voor tijdverdrijf ſchrijvenden verzenmaker; neen! zij zijn het werk van hem, in wiens ziel die hoogere geest is ingevaren, waardoor hij, de wieken uitſlaande, zich niet aan het nietige en ſtoffelijke hecht, maar zich opwaarts verheft, ons Godentaal doet hooren, en tot het hemelſche opvoert.

Wanneer wij nu, na deze beschouwingen, het besluit opmaken, zal hetzelve hierop nederkomen, dat, schoon wij de *beschrijvende* Poëzij, als een geheel bijzonder *genre*, geene plaats onder de hoogere dichtsoorten toekennen, wij echter beschrijvingen van dien aard, als wij opgaven, wel degelijk met den naam van poëzij bij uitnemendheid bestempelen, welke steeds de groote proefsteen zullen blijven van dichterlijke verbeeldingskracht, waardoor men het oorspronkelijk *genie* des Dichters ligtelijk van den, zich, welligt in zijnen leuningstoel, afpijnigenden, beschrijver zal kunnen onderscheiden. — Worden de beschrijvingen, welke de Dichter ons geeft, naar dezen toetssteen gewaardeerd, en hebben zij zoodanig gehalte niet, zij zijn dan zelfs te eenemale den naam van poëzij onwaardig. Zijne tooneelen wekken alsdan geen belang; zijne beschrijvingen vervelen; het dagelijksche treft ons niet; en, welk een koloriet hij in zijne schilderijen ook brengen moge, eenheid, doelmatigheid, leven en werking worden door de bonte kleurenpracht niet daargesteld, en zijn laf en zenuwloos beschrijven behoort niet meer tot het edele en heilige der Dichtkunst, maar daalt tot het berijmde, ja zelfs tot het gebrekkige proza af.

Het is dus noodzakelijk, dat de Dichter, die zich op het beschrijvend gebied der kunst begeeft, wete, wat hij behoort in acht te nemen, om niet op deze klippen schipbreuk te lijden; en wij zijn alzoo tot het *derde* deel der vraag, die wij ons ter beantwoording voorstelden, genaderd; namelijk: *om de grenzen aan te wijzen, die men behoort in acht te nemen, om niet tot het berijmd proza te vervallen.*

Even gelijk de Schilder, die de Natuur tot zijn model kiest, niet slaafs, niet angstvallig haar, in al hare voorstellingen, afmalen, maar datgene, wat wezenlijk schoon in hare zamenstelling is, op het doek of paneel brengen zal, het een en ander naar zijn Ideaal zóó plaatst en schikt, dat alles de krachtigste en meestgewenschte uitwerking doet, waardoor het behaagt en het schoon-

heidsgevoel bevorderen kan; zoo ook moet zich de Dichter in zijne beſchrijvingen gedragen. Hij moet de ſchoonſte deelen, de bevalligſte partijen uitkiezen, en zoo veel mogelijk zijne beſchrijvingen verlevendigen door bezielde wezens. Een ijsveld, eene uitgeſtrekte vlakte, waarop wij ſlechts hier of daar een' ſtruik, een' boomſtam, eene ſchuur of een weihek aantreffen, — eene doode natuur — zal ons niet behagen. Hoe zal men hiervan iets dichterlijks kunnen voorſtellen? Wat zal van de beſchrijving worden? Hier ligt de ſlagboom, die het den Dichter onmogelijk maakt binnen te treden. De Prozaïst moge hiervan de bijzonderheden, het plaatſelijke (*locale*) opgeven, den Dichter voegt deze taak niet; en wie het wagen wil, om in bepaalde maat en rijm dit te beſchrijven, de rijmelaar zal ons berijmde beuzelpraat leveren. Zoo zijn, om dit door een voorbeeld op te helderen, de kleinigheden, die DOU en VAN MIERIS ons in hunne kunſtſtukken ſchilderen en wier uitvoerigheid wij bewonderen, niet dienſtig voor de beſchrijvingen des Dichters. Men moet zorgen, gelijk wij eens ergens lazen, dat men de Muze, die dochter des hemels, beſtemd om de tolk onzer verhevenſte aandoeningen te wezen, niet tot eene gemeene dienstmaagd verniedere. OSTADE en TENIERS, RUBBENS en VAN DIJK hebben hunne eigenaardige verdienſten en zijn den eernaam van Schilders waardig, want wij zien, welk verſchil in hunne kunſtwerken ook wezen moge, in alles beweging en handeling; maar de verzenmaker, die zich tot de optelling en beſchrijving van levenlooze voorwerpen bepaalt, zal nimmer den naam van Poëet verdienen, of zijne voortbrengſelen die van poëtiſche kunnen of mogen dragen. „Die ellendige beſchrijvers," zegt HERDER, „die de lente, de bloemen, het ijs, den winter met de gemeenſte trekken langwijlig en koud ſchilderen, zij zijn noch goede Dichters, noch goede Prozaïsten: het verſchil is te groot tuſſchen de gemeene woord-ſchilderijen, en het beſchouwen van levende, werkende wezens." Waarom dan toch de beſchrijvingen opgevuld met kleingeestige voorſtellingen van niets beduidende kleinigheden, die voor gevoel noch

ſmaak eenige waarde bezitten! Wat boezemt het toch voor belang in, dat men ons den vorm van allerlei huisſieraad of werkgereedſchap beſchrijft; dat men ons het doorbuigen van eene plank, het klappen met duim en vinger wil doen zien of doen hooren? En het zijn echter leemten, die men in het beſchrijvend gedicht, bij anders hoogſtverdienſtelijke Poëten, aantreft.

Wil men zich al, in eene beſchrijving, tot kleinigheden bepalen, men kieze dan die, welke groot en belangrijk worden door de plaats en de wijze, waarop zij zijn aangebragt. Wanneer ons eene voorſtelling van eene prachtige zaal, waar de genooden zich ter viering van een gedenkwaardig feest vereenigd hebben, gegeven wordt, zal het ons weinig kunnen boeijen, of ons al de ornamenten der rijke *Corinthiſche* kroonlijst, of de kleuren en bloemen in het voettapijt, beſchreven worden; even min zal het ons behagen, wanneer men, bij de beſchrijving van een' rijk aangeregten disch, ons den vorm van ieder tafelſieraad afmaalt. Hier voegt dit alles niet. Het worden gerekte en vervelende beſchrijvingen, die de aandacht van de hooſdvoorwerpen aftrekken. Maar wanneer TOLLENS, b. v., in zijn *Nova Zembla*, het afmaken der beeren beſchrijvende, van het ſcheepsvolk zegt:

„ En gaart het ſmeer en 't vet tot brandſtof voor de lamp."

Of:

„ De brand wordt afgepast bij luttel tal en maat,
„ De dunne pit geſplitst, eer ze in de lamppijp gaat,
„ De korlen zout geteld en 't zuivel voorgemeten."

dan zijn, voorzeker, *ſmeer* en *pit*, *lamppijp* en *korlen zout* op zichzelven al zeer prozaïſche uitdrukkingen, en het bewaren van het *ſmeer*, het *ſplitſen der pit*, het *tellen der zoutkorrels* al zeer nietige handelingen; maar zij zijn belangrijker, indrukmakender en grooter, dan de wijdloopigſte beſchrijving van het gemis der eerſte levensbehoeften hier wezen zoude. Hierdoor klimt de voorſtelling van den nijpenden nood ten hoogſten toppunt; en door zulke verzen werkt de Dichter waarachtig op het gevoel en de verbeelding. Of, om nog een voorbeeld bij

te brengen, als REINIER ANSLOO, in zijn gedicht *de pest te Napels*, waarin zoo veel schoone en roerende *détails* voorkomen, in de toestandsbeschrijving der arme, zwangere *Faustijn* zegt:

„ Tapijt noch tafereel de muren hier bedekken;
„ Alleen zoo hing bij 't bedt, om d' aandacht op te wekken,
„ Geschildert op een print, de Schepper van 't heelal,
„ Gebakert in een krib, geboren in een stal."

en kort daarna van luttel aardewerk, van stoel en kas, van dekens en dergelijke gewaagt, dan zou men dit een en ander als plat en bont kunnen aanmerken, en de prent vooral hier eene zonderlinge werking doen; dan, wanneer hierop eene treffende vergelijkende toespeling volgt, die ons het geheel des armoedigen gezins als in éénen trek voorstelt, door den regel:

„ Een *Bethlehem* in print, een *Bethlehem* in 't leven."

dan is die geschilderde prent hier allergelukkigst geplaatst; en, daar zij het *effect* van de ganssche schilderij verhoogt, gevoelt men eerst de waarde der kleinigheden.

De beschrijvende Dichter zorge dan, dat hij de palen zijner beschrijving, zoo weinig mogelijk, buiten de grenzen des werkdadigen levens uitzette; en doet hij zulks al, hij blijve dan indachtig, dat hij door versiering en inkleeding het een en ander in een poëtisch gewaad moet doen optreden. De Hoogleeraar KINKER zegt, in de, zoo wel voor het *theoretische* als *praktische*, hoogstbelangrijke Voorrede vóor zijne Poëzij: „ Die den koortsbast bezingt, zal ik gaarne mijne hulde toebrengen; doch ik weet vooraf, dat hij, om dit dichterlijk te doen, de *china* onder eene leiding van gedachten en begrippen zal moeten opnemen, welke wijsgeerig is, of, met andere woorden, dat hij deze stof tot een belangrijk onderwerp van bespiegeling zal moeten maken; en ook daardoor alleen zal dit onderwerp nog niet dichterlijk behandeld zijn: want dit zal afhangen van de wijze, waarop hij dit voorwerp zijner overdenking verzinnelijkt en om-

kleedt (*)." Ja, voorzeker! dit moet overal plaats hebben; en waar deze dichterlijke omkleeding niet aanwezig is, dáár zal de Dichter tot zulke nietigheden vervallen, als hem, in plaats van te bewonderen, belagchelijk maken zullen. Waar hij den aard, den vorm, de werking, de eigenſchappen van een voorwerp beſchrijft, daar overlade hij vooral zijn dichtwerk niet met kunsttermen, noch make van hetzelve, als wij het zoo noemen mogen, een *terminologisch* woordenboek. Hij moet niet alles ſchilderen. Hij neme, hek zijn ſmaak tot het *deſcriptive* over, een' ANTONIDES, BILDERDIJK, TOLLENS en anderen tot voorbeeld. Daar vindt hij beſchrijvingen, die niet door dorheid of platheid vervelen, maar de geoefende meesterhand kennen doen. Hem zweve ſteeds levendig voor den geest, wat de verdienſtelijke BAKKER, in zijne *Verhandeling over het Ideaal*, ſchreef: „De Dichtkunst bezigt de Natuur niet gelijk de Schilderkunst, door haar tot in de kleinſte *détails* te beſchrijven en voor te ſtellen. Niet alleen dat de beſchrijvende Dichtkunst ſomtijds bijna ophoudt dichtkunst te zijn; maar de beide kunſten zijn zoo zeer in wijze van voorſtelling verſchillend, dat zij moeijelijk hierin met elkander kunnen vergeleken worden. Voorzeker, zoo de Dichter het Ideaal in zijne tafereelen wil naderen, hij vervalle dan niet in het beuzelachtige, maar doe alles bewegen en handelen (†)."

Zoo doende, zullen de toonen der beſchrijvende Poëzij geen wanklank wezen in de hemelharmonie, waarmede de goddelijke Dichtkunst ooren en harten ſtreelt; en, waar zij voor natuur en liefde, voor Christendom en deugd, voor God en het vaderland, voor menſchenbeſtemming en onſterfelijkheid hare liederen klinken doet, dáár zullen wij haar de reinſte offers brengen, en haar huldigen als de kunst, die menſchen beſchaven, verlichten, verbeteren en voor meer dan éene wereld vormen kan.

(*) *Gedichten*, D. I. bl. IX.

(†) Te vinden, in de *Werken der Holl. Maatſchappij van fraaije Kunſten en Wetenſchappen*, D. VII. bl. 85.

AARON EERLIJK, EN ZIJNE SCHRANDERE TEGENWERPING TEGEN HET CHRISTENDOM.

„ Wel duizend *Heidenen* zijn reeds tot CHRISTUS
„ toegebragt, tegen misschien één' bekeerden *Jood* of
„ *Mohammedaan;* en wie weet, of misschien, naar Gods
„ bestuur, niet eerst de volheid der *Heidenen* moet in-
„ gaan, eer gansch *Israël* zalig zal worden!"

Deze woorden van den Hoogleeraar J. WILLMET (in zijne schoone Aanspraak in de algemeene Vergadering van het *Nederl. Bijbelgenootschap*, 30 Julij 1828) komen mij belangrijk genoeg voor, om voor eene openlijke Prijsvrage de stof te leveren; zij gaven mij althans gereede aanleiding tot de vierledige vrage: 1) Steunt het eerste lid van dat gezegde op genoegzamen grond? 2) Zoo ja, welke zijn de voornaamste oorzaken van zulk een zonderling verschijnsel? 3) Kan men daaruit iets met grond besluiten omtrent den tijd, wanneer het *Mohammedisme* te gronde gaan, en inzonderheid wanneer gansch *Israël* zal zalig worden? 4) En welk gebruik behooren *Christenen* in 't gemeen, en Christelijke Bijbel- en Zendelinggenootschappen inzonderheid, daarvan te maken?

Zonder de gegrondheid van 's Hoogleeraars boven aangehaald gezegde in twijfel te trekken, of mij aan eene voldoende oplossing dier vraagpunten te wagen, wil ik hier slechts de bedenking opperen: Of niet eene der voornaamste oorzaken van der *Joden* hardnekkig ongeloof aan JEZUS CHRISTUS te zoeken zij bij de *Christenen* zelven; t. w. in de diepe verachting, welke de eersten van de laatsten doorgaans ondervinden; in de zedeloosheid, waarmede vele *Christenen* hunne eigene geloofsbelijdenis schandvlekken; en inzonderheid in de verregaande ontheiliging der Christelijke Zon- en Feestdagen, zoo zeer afstekende bij de naauwgezette Sabbatsviering enz. der *Joden?* Of niet dat een en ander allezins geschikt zij, om de *Joden* in hunnen afkeer van het *Chris-*

tendom te ſtijven? En of men dus wel gegronde hope hebbe, dat de *Joden* (enkele gevallen uitgezonderd) zullen ophouden *Joden* te zijn, zoo lang de *Christenen* (in wier midden zij grootendeels wonen) niet meer algemeen beginnen *Christenen in waarheid* te worden?

Zou ook wel het zedelijk verval der Joodſche Natie zóó groot zijn, en men zich inzonderheid over zóó veel valschheid en arglistig bedrog te beklagen hebben, indien zij door de *Christenen* (om van andere Volken niet te ſpreken) met meer menschlievendheid behandeld ware en nog wierd? Of leert niet de Geſchiedenis, b. v. van *Griekenland*, den voor het volkskarakter hoogſtverderfelijken invloed eener langdurige overheerſching en onderdrukking? En ziet men niet nog dagelijks, bij onze dienſtelingen, arbeiders enz., de verſchillende uitwerkſelen eener menschlievende of verachtelijke bejegening?.... Of zou zulks opzigtelijk de *Joden niet* plaats hebben?

En eindelijk, zou het zedelijk verval der Joodſche Natie wel zóó *algemeen* en zóó *diep* zijn, als velen, die ſchier *alle Joden* voor bedriegers houden, zich verbeelden? Ik, voor mij, kan zulks niet gelooven, als hebbende zelf — vooral dáár, waar men gewoon is de *Joden* menschlievend te behandelen — meer dan éénen achtingwaardigen *Israëliet* leeren kennen, die, ofſchoon tegen het *Christendom* bevooroordeeld, echter, naar zijn licht, God in geest en waarheid vereerde, en blijken gaf van een deugdzaam beſtaan. Met de openlijke vermelding van een merkwaardig voorbeeld, hoop ik den lezer van dit Tijdſchrift geen ondienst te doen.

Omtrent twee jaren geleden, ſtierf, in het naburig *Lochem*, een arme en ſtokoude *Jood*, die, bij eene ſobere en ongemakkelijke broodwinning (*), de vergenoegdheid

(*) Een naauw vertrekje, van ſlechts zeven of acht guldens jaarlijkſche huur, maakte zijne geheele woning uit; en hij, hoe doof en bevende ook in de klimmende jaren, moest dagelijks, met eene houten kast op den rug, langs de, veelal verſtrooide, huizen en hutten der omliggende dorpen, en

zelve was. Hij heette AARON; doch de plaatselijke Burgemeester — of liever Burgervader — H. J. THOMASSON, wien hij, in NAPOLEON's tijd, over de keuze van een familienaam, verlegen kwam raadplegen, gaf hem den welverdienden en algemeen goedgekeurden bijnaam EERLIJK. Trouwens AARON was, in den volsten nadruk, en uit godsdienstige beginselen, *eerlijk*. Want de vreeze Gods vervulde zijn hart en bestuurde zijne daden. Steeds opregt, bescheiden en erkentelijk voor de geringste gift en dienst, stond hij bij elkeen in de grootste achting. Het lezen der H. Schrift was zijne dagelijksche behoefte en spijze, zonder welke hij meermalen verklaarde niet te kunnen leven; en in een godsdienstig gesprek stelde hij altijd een bijzonder belang en vermaak. Kortom, zoo ver ik AARON EERLIJK, uit eenparige getuigenissen, en vooral uit vele eigene ontmoetingen (want hij kwam dikwijls in mijne gemeente en woning) heb leeren kennen, geloof ik, dat ook *hij* deze vereerende toespraak verdiende: „Gij zijt waarlijk een *Israëliet*, in wien geen bedrog is. Gij zijt niet verre van het Koningrijk der Hemelen. U ontbreekt slechts het geloof in JEZUS *van Nazareth*, als den Zoon Gods en den Zaligmaker der Wereld."

Een paar jaren vóór 's mans dood, had er tusschen hem en mij het volgende gesprek plaats, dat, wegens zijne heldere denkbeelden, edele gevoelens, en inzonderheid wegens zijne schrandere tegenwerping tegen het *Christendom*, mij altijd levendig is bijgebleven, en der openlijke mededeelinge waardig voorkomt.

Ik. Vrede zij u (*), AARON! aldus begroete ik u welmeenend, want ik ben een vriend van de Joodsche Natie, en wensch haar hartelijk alle goeds toe.

gehuchten rondsukkelen, om uit een' onbeduidenden koophandel een gering bestaan te vinden.

(*) Dit is de gewone heilwensch, waarmede de *Joden* nog hedendaags elkander begroeten in het Hebreeuwsch, en ook door *Christenen* gaarne begroet worden.

Hij. Ja, dat weet ik, Dominé! doch slechts weinige *Christenen* doen zulks; bij de meesten staat ons Volk in diepe verachting.

Ik. Verwondert u zulks? Zijn er onder de *Joden* niet vele bedriegers?

Hij. Dat kan ik niet ontkennen; maar die zijn er ook onder de *Christenen*. Ik weet dat bij ondervinding; meermalen ben ik door hen bedrogen, offchoon ik dat *niemand* doe.

Ik. Maar gijl. bestempelt ons met den scheldnaam *Gooi*, d. i. *Heidenen*, en toont daardoor eene groote afkeerigheid van de *Christenen*.

Hij. Hoe kan dat een *scheldnaam* zijn? De Dominé weet toch, dat *Goot* (גוי) een *Volk* beteekent, en in de *Thora* (H. Schrift des O. V.) ook van de *Joden* meermalen gebezigd wordt. (גוי ישראל, het Volk *Israël*.)

Ik. Dit laatste stem ik gaarne toe, hoewel *Am* of *Gnam* (עם) de doorgaande naam is, waarmede *Israëls* Volk in de H. Schrift bestempeld wordt. Maar waarom noemen de *Joden* dan de *Christenen Gooi?* Is het niet, om hen aan de afgodische *Heidenen* gelijk te stellen? Of denkt *gij* er anders over?

Hij. Ik, voor mij, heb geene vrijheid, op de *Christenen* zóó *laag* te vallen. Ik ken onder hen vele *brave*, en heb voor dezulken groote achting. Dezen zijn zeker ook welbehagelijk in Gods oogen. Inzonderheid zullen mijne weldoeners onder hen, hier of in de Eeuwigheid, daarvoor beloond worden.

Ik. Gelooft gij dan een toekomend leven, en dat ook *Christenen* kunnen gelukkig worden?

Hij. Ja, zeker geloof ik een toekomend leven, waarin God ieders werk voor het gerigt brengen, en elkeen', hij zij *Jood* of *Onjood*, zal vergelden naar zijne werken. Wie den Heere vreest en weldoet, wordt zeker eeuwig gelukkig.

Ik. Ik zeide u zoo even, dat ik een vriend van de *Joden* ben. Weet gij wel, waarom?

Hij. Dat wenschte ik gaarne nader te vernemen.

Ik. En even gaarne wil ik u zulks mededeelen. 't Is dan, omdat God de *Joden*, als afstammelingen van den uitmuntenden geloofsheld ABRAHAM — wien, wij, niet minder dan gijlieden, hoogschatten — tot zijn bijzonder Volk verkozen, en, behalve andere voorregten, van oudsher begunstigd heeft met de heerlijkste openbaringen en beloften, inzonderheid nopens eenen doorluchtigen Messias, uit hun eigen Volk voort te komen, in wien alle geslachten der aarde zullen gezegend worden. En alhoewel de *Joden*, reeds sedert vele Eeuwen, van Tempel en Priesterdienst verstoken, als ballingen over de ganssche aarde verstrooid, veelal in druk en verachting, rondzwerven; er rusten nogtans op uw Volk de heerlijkste Godsbeloften, en het zal nog eenmaal hersteld worden en gelukkiger, dan het ooit te voren geweest is.

Hij. (Met een zigtbaar genoegen.) Ja, dat zegt onze *Thora*, en daarop vertrouwen wij volkomen.

Ik. Dat zegt niet alleen *uwe* H. Schrift, welke wij *Christenen*, even als gijlieden, als Gods Woord eerbiedigen; maar dat leert ook *onze* Christelijke *Thora*, welke gij verwerpt. Vindt gij niet de juiste overeenstemming van beiden, in zulk een gewigtig punt, (om van andere punten thans niet te spreken) al zeer opmerkelijk, en daarin een bewijs van de geloofwaardigheid onzer Christelijke *Thora?* ..... (Toen hij hierop zweeg, vervolgde ik:) Maar zeg mij eens, AARON EERLIJK! *Door wien*, gelooft gij, zullen de *Joden* nog eens hersteld en gelukkig worden?

Hij. Dat zal geschieden door den *Messias*, welken wij, volgens Gods Woord, verwachten.

Ik. *Wanneer* en *van waar* zal die Messias komen?

Hij. God de Heer zal Hem ons op zijnen tijd beschikken, uit den stam van JUDA en uit het huis van Koning DAVID.

Ik. Maar de *Joden* hebben, al sedert vele Eeuwen, geene voortloopende geslachtregisters meer; en hoe zullen ze, wanneer de verwachte Messias eens komt, Hem

behoorlijk kunnen onderkennen, als geſproten uit JUDA's ſtam en DAVID's huis?

Hij. God de Heer zal Hem met zóó gewiſſe kenteekenen, als den waren Meſſias, aanduiden, dat wij niet misleid kunnen worden.

Ik. Sedert *Jeruzalems* verwoesting zijn er reeds 1750 jaren verloopen, en gij zijt reeds diep in de 70. Maakt u dit niet wankelmoedig in de verwachting van een' toekomenden Meſſias?

Hij. Wankelmoedig? Neen, dat geenszins! Bij den Heer zijn duizend jaren niet meer dan één vervlogen dag; ten regten tijde zal Hij zijne plegtige beloften zeker volbrengen: want Hij is de Almagtige en Getrouwe.

Ik. Uw godvruchtig vasthouden aan 's Heeren beloften verblijdt mij. Maar zou het niet mogelijk zijn, dat de Heer den beloofden Meſſias *reeds dadelijk* gezonden had?

Hij. Ware dit zoo, dan moesten wij er toch behoorlijke *kennis* van hebben.

Ik. Wel nu, AARON! op goede gronden kan ik u ſtellig verzekeren, en de Eeuwigheid, die gij reeds zóó nabij zijt, zal er u volkomen van overtuigen, dat de beloofde Meſſias reeds vóór 1800 jaren dadelijk gekomen, en met onbedriegelijke kenmerken van echtheid is bekend gemaakt; en wel allereerst aan de *Joden.* Velen hunner hebben Hem ook daarvoor erkend en er zich wèl bij bevonden; maar de meesten (het voetſpoor drukkende hunner tegen God en zijne Profeten weêrſpannige voorvaderen) verwierpen Hem hardnekkiglijk, en berokkenden daardoor hunnen eigenen ondergang, en het treurig lót, dat de Joodſche Natie ſedert vele Eeuwen getroffen heeft, en nog zóó lang zal doen zuchten, tot dat zij van dien doorluchtigen Perſoon, welken wij, *Christenen*, als den waren Meſſias eerbiedigen, zal zeggen: „Gezegend is Hij, die komt in den naam des Heeren!"

Hij. In vele ſtukken komen wij nog al wel overeen; maar *dit* is juist het punt, waaromtrent wij het nimmer ééns zullen worden.

Ik. Waarom niet? Wat hebt gij er tegen?

Hij. Volgens de Schrift zal *onze* Mesſias een *Vredevorst* zijn; (denkelijk doelde AARON hier op JESAIA IX: 5, en inzonderheid op het elfde Hoofddeel van dat boek) maar *uw* Mesſias zegt: *Ik ben niet gekomen, om vrede te brengen, maar het zwaard.* Hoe kan dat nu zamengaan? Het eene ſpreekt immers het andere regelregt tegen.

Ik. (Verwonderd over de ſchrandere tegenwerping van den eenvoudigen *Jood.*) Uw tweeledig gezegde ſtem ik gaarne toe, maar geenszins de gevolgtrekking van *onoplosbare tegenſtrijdigheid.* In de door u waarſchijnlijk bedoelde plaatſen (MATTH. X: 34—36. LUK. XII: 51—53) ſpreekt onze Mesſias tot zijne toenmalige leeren zendelingen, die zich verbeeldden, dat het Mesſiasrijk, ſpoedig en gemakkelijk, alom zou worden uitgebreid, en overal eene ongeſtoorde rust en uitwendige welvaart ten gevolge hebben. Om hen van deze dwaling terug te brengen, verzekert Hij ſtellig, dat die groote onderneming, vooral in de beginſelen, zóó heftigen tegenſtand zou ontmoeten, dat ſomtijds zelfs huisgenooten en naaste betrekkingen, door verſchillende gevoelens omtrent den Mesſias verdeeld, elkander zouden haten, vervolgen en aan den marteldood overleveren. Dit is het, wat Hij te kennen wil geven met de woorden: „Meent „niet, dat ik gekomen ben, om vrede te brengen op „de aarde. Ik ben niet gekomen, om vrede te bren„gen, maar het zwaard," enz. Onze Mesſias wil echter dit gezegde niet zóó verſtaan hebben, alsof die verdeeldheden, vervolgingen en moordtooneelen door Hemzelven eigenlijk *bedoeld* waren en *bevorderd* zouden worden; dat zij verre! maar integendeel aldus: dat dezelve, alleen wegens de verkeerdheden van vele menſchen, het noodlottig *gevolg* zouden zijn van zijne komst op aarde en de oprigting van zijn Rijk. Deze, door de uitkomst bevestigde, aankondiging is juist een bewijs van zijn Mesſiasſchap, en geenszins ſtrijdig tegen de Profetiſche beſchrijving van den Mesſias als een' *Vredevorst.* Want

onze Heer JEZUS CHRISTUS *is* zulks wezenlijk in den volſten nadruk en in den verhevenſten zin, voor alle zijne opregte vereerders.....

Hier werd ons geſprek afgebroken, door de verregaande doofheid van AARON EERLIJK, die mij niet volledig begreep, en door mijne ſterk vermoeide borst, die geene verdere inſpanning duldde. Ook kwam er naderhand geene gelegenheid meer, voor een zamenhangend geſprek over belangrijke onderwerpen.

J. G. C. KALCKHOFF,
te *Laren*, bij *Zutphen*.

DE VUURSPUWENDE BERG OP DE SANDWICH-EILANDEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 275.)

Hetgene ik gezegd heb, is reeds voldoende, om dezen volkaan eenigermate te doen kennen en onderſcheiden van alle anderen, waarvan wij eenige beſchrijving hebben. Zijn krater is geen afgeknotte en op zichzelven ſtaande kegel, rondom welken men gaan kan, en dien men van alle kanten des gezigteinders aanſchouwt; dezelve vormt eene wijde en diepe opening in eene der zijden van den *Mouna-roa*, boven die verhevene vlakten, welke dit reusachtig gebergte als onderſteunen. De krater is geenszins toegankelijk van de zijde of van beneden; men kan er niet bij komen, dan door te klimmen over den berg tot aan het hoogſte gedeelte van de kom, en er dan met voorzigtigheid in neder te dalen. Men mag de uitbarſting van dezen volkaan vergelijken met die, welke op de zijde van den *Etna* een' nieuwen mond opende en een' tweeden krater vormde. SPALLANZANI, die nieuwe opening van de oudſte onderaardſche vuurkolk, welke bekend is, beſchrijvende, oordeelde, dat de plaats der nieuwe uitbarſting ten bewijs kon ſtrekken van de verzwakking en van den krachteloozen ouderdom van den *Etna*. Hij meende, dat diens vlammen geen gewelds genoeg meer hadden, om het verbazende gevaarte des bergs, een gewrocht van een zoo groot aantal elkander opvolgende uitbarſtingen en lavaſtroomen, te ſchokken en als weg te ſlingeren; offchoon de uitzettende kracht der ingeſloten dampen nog vrij groot bleef. En inderdaad, de opening ter zijde des bergs is benedenwaarts naar den voet van den *Etna*, en zeer klein, in

vergelijking van die op de kruin. Maar de krater van den *Keraouia* ſchijnt nog al de ſterkte der jeugd te hebben. Dat dezelve niet op den top van den *Mouna-roa* zich bevindt, komt hiervan, dat dit gebergte niet zijn werk is, maar reeds vóór de uitbarſting beſtond; en had het onderaardſche vuur zich eenen uitweg gebaand boven op dezen berg, zoo zou hetzelve niet de rigting der minſte tegenſtandbieding gevolgd zijn, maar integendeel die, waar de meeste beletſelen waren, hetgene ſtrijdt tegen de wetten der werktuigkunde. Om deze reden heeft, bij de laatſte omkeering van *Calabrië*, de hoogere bergſtreek ſlechts zoo zwakke ſchokken ondervonden, dat er niets is omgeworpen; terwijl in de vlakten, aan den voet des bergs, de gebouwen inſtorteden, en de bewoners van ſteden onder puinhoopen begraven werden. Het is dus waarſchijnlijk, dat het eiland *Haouau* ten naastenbij die gedaante, welke men heden ziet, reeds had, toen de *Keraouia* de eerſte vlammen uitwierp en de eerſte ſtroomen lava deed vloeijen. Op dat zeer verwijderd tijdpunt hadden de boorden des kraters misſchien een' kegelachtigen vorm, en achtervolgende ſchokken hebben dezelve in zoodanigen toeſtand kunnen brengen, als wij ze thans zien. Deze kom van ongeveer vijftien of twintig (*Eng.*) mijlen wijdte, die de beide vlakten, waarvan ik geſproken heb, en den tegenwoordigen mond des volkaans bevat, is geheel gevormd uit opgeworpene ſtoffen, die in de zonderlingſte verwarring op elkander gehoopt liggen. De beide vlakten zijn blijkbaar door twee verſchillende uitbarſtingen gevormd; en de benedenſte, die aan de verſchrikkelijke opening, waaruit thans vlammen en rook opſtijgen, eindigt, ſchijnt nog niet zeer oud te zijn. Naar het midden derzelve bemerkt men zekeren rand, in de gedaante van eenen omgang, van ongelijke breedte, op eenige plaatſen drie à vier voet bedragende. Op denzelven kan men nederdalen. Deze rondloopende rand, die bijkans overal even hoog is, zal wel aan geene andere oorzaak toe te ſchrijven zijn, dan aan eene werking des volkaans. Het ſchijnt, dat de lava door het geweld der vuurkolk tot aan deze hoogte opgevoerd is geworden, en dat dezelve, in aanraking met de wanden der opening komende en verkoelende, daar in het ronde zich heeft vastgehecht, op het oogenblik, dat de vreesſelijk kokende vuurgloed door ſcheuring de dampen, die denzelven hadden doen oprijzen, liet ontſnappen, en dus, bij vermindering der uitdrijvende kracht, weder in de diepte nederploſte.

Gemelde rand is eene geſchikte plaats, om de gedurige uitbarſtingen der veertig of vijftig kraters beneden in den afgrond waar te nemen. Men bemerkt er eenigen, wier groen en geel gekleurde vlammen blijk van metaalzwavels ſchijnen op te leveren. Behalve de lichtende toppen der kleine kraters en eenige loodkleurige vlammen, die van tijd tot tijd aan de zijden zich uitſtrekken, heeft de geheele opening beneden een akelig zwart. De wanden van eene verbazende hoogte, eenigermate ſchuins afloopende op enkele plaatſen, en loodregt nederdalende op meer dan de helft van den omtrek, vertoonen eene mengeling van kleur, die wel gelijkt naar geſchilderde vlammen; men ziet er rood, geel, zwart en eenige ſporen van groen. Het geel, dat wij konden naderen, bewees ons, dat deze volkaan eene der rijkſte zwavelmijnen heeft. Maar de bewerking zou niet gemakkelijk zijn, offchoon er ruime voorraad van deze ſtof gevonden wordt op de meest toegankelijke gedeelten van de trechtervormige kom, in de nabijheid van den rand. Het rood, in nog grootere hoeveelheid dan het geel, ontſtond uit ijzerverzuurſel.

Des nachts wordt het ſchouwſpel des volkaans prachtiger en meer belangwekkend. Dan konden wij onderſcheiden, hetgene het daglicht ons belet had te bemerken: twee kraters, die wij onmiddellijk voor onze oogen hadden, wierpen, bij zeer korte tuſchenpoozen, asch en ſteenen uit, welke in de diepte van den afgrond weder nedervielen of tegen de wanden ſloegen. Elke uitbraking was vergezeld van een donderend geraas, dat den grond op vrij grooten afſtand deed ſchudden. Wij voelden de ſchokken zeer duidelijk, vooral wanneer wij op onze matten waren gelegen. Terſtond na de nederploffing verhief zich de vlam hooger en werd helderder; daarop verzwakte dezelve allengs; weldra was er rook onder vermengd, en eindelijk bedekte eene kolom van graauwachtige en donkerkleurige dampen den geheelen krater, tot aan eene nieuwe uitbarſting. Ik behoef niet te zeggen, dat wij weinig ſliepen. Zoo de vermoeijenisſen van den dag de rust niet noodzakelijk voor ons gemaakt hadden, zouden wij den ganſchen nacht wel hebben willen doorbrengen, om gedurig de lava, die in vuurſtroomen uit deze kraters vloeit, het meer, dat dezelven ontvangt, de vurige golven, waarmede dit bedekt is, de eilandjes, welke de door den volkaan geſlingerde of door het vloeijend vuur medegevoerde ſteenen

hier vormen, zonder ophouden te beschouwen. Vol van verwondering en verbazing in de nabijheid van deze wonderen des Almagtigen, riep ik met heiligen eerbied uit: *Wat zijn uwe geheimenissen vreesselijk, o Koning der Heiligen!*

Den volgenden dag maakten wij de noodige schikkingen, om dieper in den berg ons te begeven. De Heer MALDEN, die ongesteld was, kon ons niet volgen; DAMPIER, die eene teekening moest voltooijen, en RUGGLES, die zich vergenoegde met hetgene hij boven zag, gingen niet mede. De weg, of liever de kloof, die wij volgden, bragt ons, nadat wij groote vermoeijenissen hadden doorgestaan, vierhonderd voeten beneden de hoogte van ons nachtverblijf. Steenen, die onder onze voeten rolden, beletteden ons meestal, regtop te gaan; wij moesten dan kruipen. Hierbij was het grootste gevaar, dat de achterSten steenen op de voorsten deden vallen. Eindelijk, den bovengemelden rand of omgang naderende, vonden wij een' veel beteren weg, zijnde de bedding van een' vroegeren lavastroom. Onze togt was moeijelijk geweest, en wij hadden, in eene regte lijn van boven af gerekend, slechts een vierde van eene mijl afgelegd. Vóór dat wij allen aan den rand ons weder bij elkander bevonden, waren de Heeren BLOXAM en POWELL, geleid door de stoutsten onzer eilanders, ons verre vooruit geraakt, zoodat wij, gedurende dezen morgen, in twee partijen verdeeld waren. Die, waarbij ik was, bestond uit de Heeren *Lord* BYRON, DAVIN en WHITE, den oppasser van den Kapitein, en een' jongen *Sandwich*-eilander, welken ik als bediende had aangenomen. De laatstgenoemden droegen onzen voorraad van water, en de zeldzaamheden, die wij in groote menigte opzamelden. Wij waren welvoorzien van rottingen en lange stokken, om telkens den grond te peilen; eene voorzorg, welke niet overbodig was, gelijk men vervolgens zien zal.

Wij gingen bijna altijd over hoopen van zeer broze uitgebrande stoffen, over puimsteen, die bij den minsten stoot in gruis viel, over asch, die als met een' bedriegelijken sluijer de spleten bedekte, in welke wij zouden hebben kunnen vastraken, ons kwetsen, of zelfs voor altijd verdwijnen. Eenige stooten met onze stokken deden ons al deze gevaren kennen. Eene enkele aanmerking zal genoeg zijn, om een denkbeeld te geven van de diepte dier bergkloven: eenigen derzelven hebben zekerlijk gemeenschap met de stookplaats der onderaardsche vuren; want men ziet er

vlammen, rook en heete dampen uit opklijgen. Luchtvormige ſtoffen zijn overal doorgedrongen, en hebben de lava dermate vervuld met bobbels, dat dezelve ſlechts weinig vastheids bezit. Wij konden er gemakkelijk groote brokken van losrukken. Wij zagen er anderen van zelve afbreken en weder in den afgrond nederſtorten. Onze ſtokken deden ons niet alleen ſcheuren onder onze voeten, maar ook in de wanden des kraters ontdekken; deze laatſten waren klein, en er kwamen geene vlammen uit. Als wij rondachtige verhevenheden op de oppervlakte der rots aangezet zagen, waren eenige ſtooten voldoende, om die er te doen afſpringen; en dan kwamen meestal digte dampen, voor welke wij den toegeſloten uitgang weder openden, uit de veelvuldige gaten dringen, waarmede de rotaſteen, even als eene zeef, doorboord was. De rand, op welken wij rondgingen, ſchijnt door de invretende werking der dampen en door de hevige ſchokken, die hier plaats hebben, gedurig af te nemen; vroeg of laat zal dezelve geheel nederſtorten in den afgrond, welke de beſtanddeelen daarvan heeft opgeworpen.

Na de klompen zwavel, waaronder wij kristalſchietingen van eene groote ſchoonheid vonden, bezigtigd te hebben, gingen wij verder langs den rand, welke als eene kroonlijst den krater omgaf; maar deze liep meer en meer binnenwaarts, en de rots, waarop dezelve ſteunde, begon de loodlijn te naderen. Eindelijk werd het onmogelijk, verder te komen in deze rigting. Geplaatst op uitſtekende ſteenen, eenige voeten boven een' verſchrikkelijken afgrond, zagen wij voor ons eenen muur van achthonderd tot duizend voeten hoogte, en diens oneffene en geſpletene oppervlakte, op verſcheidene plaatſen dampen en rook doorlatende, was bezet met groote, uitſpringende ſteenen, welke onze hoofden bedreigden, en daar opzettelijk geplaatst ſchenen, om onze roekeloosheid te ſtraffen. In dezen vuurſpuwenden berg vereenigt zich alles, om verbazing en ſchrik te verwekken. Te midden van deze lava, van deze puimſteenen, van deze glasachtige ſtof, zagen wij de ſporen eener geweldige opwerping van ſlijk en modder. Stroomen van leem en klei van verſchillende kleuren hadden, hunne beddingen, die zeer nabij elkander en bijkans evenwijdig liepen, vereenigende, in een' zeer breeden val zich nedergeſtort. Dit verſchijnſel moest niet lang geleden plaats gehad hebben; want alles verſcheen er nog in den oorſpronkelijken toeſtand, zoo als

het na het opdroogen der kiel was geworden. Wij raapten overal zeer ſchoone voorwerpen op. Ieder onze verrijkte zijne verzameling. Wij trokken langzaam voort, en de tijd verliep; wij beſteedden meer dan twee uren, om twee (*Eng.*) mijlen af te leggen.

Eindelijk vonden wij middel, om eene plaats te bereiken, die ons gelegenheid aanbood, om nog dieper neder te dalen: er waren rotsklompen, die ſchuins naar onderen liepen, waarſchijnlijk ten gevolge van eene groote omkeering. Deze ſchrikwekkende inſtortingen ſchenen zich tot op den bodem des afgronds uit te ſtrekken; want de val van zoodanige zwaarte kon niet door de wanden des kraters tegengehouden zijn. Ziet daar dan eenen weg geopend, om tot het doeleinde van onzen togt te geraken; maar, hoe zouden wij zonder gids ons derwaarts kunnen begeven? Terwijl wij raadpleegden, hoe het aan te leggen, zagen wij eensklaps een' onzer medgezellen verſchijnen; hij was nedergedaald, en klom weder naar boven. Met dringende belangſtelling ondervroegen wij hem; maar hij deed alle pogingen, om ons deze laatſte onderneming, die hem zoo weinig voldaan had, af te raden. Doch zijne vermaningen hadden eene tegenovergeſtelde uitwerking; *Lord* BYRON, wel overtuigd van de mogelijkheid der zaak, nam terſtond zijn beſluit, en trok ons allen mede, met uitzondering alleen van den ontmoedigden togtgenoot. Wij waagden het dan, om van rots op rots te glijden, en kwamen, behalve eenige kwetſingen aan de handen, zonder ongeluk op den bodem, in twintig minuten. Dat geringe ongemak werd ons echter overvloedig vergoed, doordien wij intuſſchen eenen eilander hadden gevonden, die zijne toeſtemming gaf, om ons als gids te dienen voor eene belooning, welke de Kapitein hem beloofde. Wij vroegen hem, of de bodem toegankelijk was. Hij antwoordde: *Dit is de plaats des Duivels; hoe zou dezelve niet zeer ſteil zijn?*

En inderdaad, toen wij eindelijk de met zoo veel moeite gezochte plaats bereikten, konden wij bezwaarlijk onderſcheiden, of verwondering, dan of ſchrik bij ons de overhand had. Deze muren van eene verbazende hoogte, die ons aan alle kanten omringden, ſchenen die eener gevangenis te zijn, waaruit geene aardſche magt de ongelukkigen zou hebben kunnen redden, welke men daar ingeworpen had. Op het oogenblik, dat wij er waren, ſchoten de ſtralen der

zoo loodregt op den bodem neder, en derzelver hitte, gevoegd bij die van den volkaan, van de dampen en lava, was onverdragelijk. De zwavelreuk, het aanzien van deze verschrikkelijke plaatsen, de geheel ongewone indruk van een' verstikkenden dampkring, misschien ook mede het gezigt van onze hut, welke ik vijftienhonderd voeten boven mij zag, en waarin ik zoo gaarne eenige rust zou hebben willen nemen, — alle deze omstandigheden te zamen bragten mij in eene hevige ontroering, die ik echter bedwong, om mij geheel te kunnen bezig houden met het onderzoeken der belangrijke voorwerpen, die mij omringden. Ik kan dezelve met geene bekende dingen vergelijken. De zwarte bodem, die ons boven de onderaardsche vuren droeg, is veel oneffener, dan de oppervlakte van het ijs der zeeën nabij de polen. In denzelven worden breede en ontelbare scheuren gevonden, waaruit gedurig zwavelachtige dampen opstijgen en dikke zuilen van rook zich verheffen. Bovendien ziet men er, gelijk ik reeds zeide, vele kegelvormige hoogten op; en verscheidene derzelven zijn kleinere kraters, welke nog werken.

Wij waren nog niet ver gevorderd in deze kom, wanneer wij werden opgehouden door eene kloof van dertig voet breedte. Wij konden de diepte niet peilen, dewijl onderscheidene beletselen ons verhinderden, er na genoeg bij te komen. Wij moesten dus op onze schreden terugkeeren, of bij de scheur langs gaan tot aan het uiteinde, of er overspringen, waar de wijdte dit zou toelaten. Wij kozen het laatste, maar hadden niet voorzien, dat een ander beletsel ons op nieuw in den weg zou komen. Dit was eene rookkolom, die naar ons toegedreven werd en ons bijkans deed verstikken. Gelukkiglijk was de lucht gedurig in eene dwarlende beweging; wij werden dus spoedig van dezen gevaarlijken dampkring bevrijd, en vonden over de kloof eene vrij uitgestrekte en heldere ruimte, waar de ademhaling minder werd belemmerd. Wij bemerkten zeer nabij ons een' der voornaamste kraters, wiens uitbarstingen wij gedurende den nacht aanschouwd hadden. Waarschijnlijk zal ik nooit weder iets zien, dat er eenigermate naar gelijkt: men verbeelde zich een' afgeknotten kegel van ongeveer honderdvijftig voet hoogte, het uitwerpen van bleeke, blauwachtige vlammen, eenen stroom van lava op eene der zijden, geweldigen rook, die bij tusschenpoozen er uitkomt, steenen en asch, tot eene verbazende hoogte geworpen, — met één woord,

eenen volkaan, niet afzonderlijk op zichzelven ſtaande, maar vergezeld van een groot aantal anderen, die uit dezelfde vuurkolk toevoer ontvangen. Ik wilde mijn teekenboek nemen, en ten minſte de ruwe omtrekken van dit verheven tafereel op het papier brengen; maar mijn boek was in handen van mijnen bediende, daar boven op den rand, gebleven. Ik moest mij dus vergenoegen met een ſtuk kladpapier, dat een mijner medgezellen mij aanbood. In de plaats en omſtandigheden, waar wij ons bevonden, was het mij van grooté waarde. Terwijl ik teekende, gingen de anderen voorwaarts; want men moest den tijd zich ten nutte maken. *Lord* BYRON en zijn gevolg beproefden, om verder in den krater naar beneden zich te begeven, en de vlammen nog meer van nabij te gaan beſchouwen. Gewaagde onderneming! Nauwelijks hadden zij eenige ſchreden gedaan, of de onverdragelijke hitte der plaats noodzaakte hen, om ten ſpoedigſte weder opwaarts te klimmen.

Wij konden ons niet losrukken van deze plaatſen, offchoon de Heer DAVIN ons dikwijls had gewaarſchuwd voor het gevaar, dat wij liepen, om plotſeling omringd te worden door doodelijke dampen, in het midden van welke wij zouden moeten omkomen. Eindelijk ſprak hij tot ons op eenen toon van gezag, en vermaande ons, om niet verder te gaan, zoo wij althans geen plan hadden, om onszelven in den brandenden berg te begraven. Getroffen door de ernſtige vermaningen van den Geneeskundige, hielden wij ſtil, en eene ſchielijke dwarling van verſtikkende dampen deed ons de noodzakelijkheid van het gehoorzamen zijns welmeenenden raads gevoelen. Met leedwezen verlieten wij de prachtige zwavelkriſtallen, bij welke wij zoo digt genaderd waren. Wij moesten van deze rijkdommen afzien. Wij klommen opwaarts, en kwamen zonder ongeluk en zonder groote moeijelijkheden aan den rand, offchoon wij een' anderen weg genomen hadden, dan langs welken wij nedergedaald waren.

Tegen twee ure waren wij weder bij onze hut, afgemat van vermoeijenis, zeer dorſtig en hongerig. Toen vooral mogten wij ons gelukkig achten, dat wij den raad van onzen Doctor niet miskend hadden. De geheele kom, namelijk, werd vervuld met een' dikken, zwavelachtigen rook. In minder dan een half uur was alles er mede bedekt, zoodat men zelfs op de plaats, waar wij ons bevonden, niets meer konde onderſcheiden. De ademhaling werd belemmerd. Ein-

delijk bedaarde alles weder, en de rust was zoo volkomen, dat de volkaan scheen te slapen. Doch, in weerwil van deze schijnbare kalmte, oordeelden wij het voorzigtig, onzen terugtogt voort te zetten.

Des avonds vertoonde zich de rook weder naar het zuiden, voortgedreven door een zacht koeltje. Offchoon de Luitenant MALDEN nog ziek was, deed hij echter waarnemingen, om de hoogte van den bovenften rand des kraters boven den benedenften rand of omgang, waarop wij geweest waren, te bepalen; dezelve was negenhonderd voeten, gelijk de *Amerikaanfche* Zendelingen vroeger reeds berekend hadden. Daar nu deze onderfte omgang zeker zeshonderd voeten boven den bodem is, waarop wij nedergedaald waren, ziet men, dat de krater ten minfte eene diepte van vijftienhonderd voeten heeft. De omtrek van den bodem op zeven (*Eng.*) mijlen geschat zijnde, en die van het bovenfte gedeelte der kom op tien, kan men zich een denkbeeld vormen van de gedaante en grootheid dezer verbazingwekkende opening in den berg.

Onze voorraad van levensmiddelen was verbruikt; wij moesten dus terugkeeren. Gaarne zouden wij eene geheele week hebben willen doorbrengen op plaatfen, waar zoo veel was op te merken. Het fpeet ons zeer, dat wij niet ten minfte nog éénen dag konden befteden, om de fchoone en rijke zwavelmijn des bergs te bezigtigen, en onze verzameling van gekristalliseerde zwavel, van opgeworpen glasklompen, puimfteen en fponsachtige lava enz. te vergrooten; maar dringender behoeften noodzaakten ons, den terugtogt te verhaasten.

De dag eindigde, en de nacht verfchafte ons weder het fraaije fchouwfpel van de verlichting door het vuur des volkaans. Ditmaal vergenoegden wij ons, hetzelve flechts twee uren te genieten, en toen begaven wij ons ter ruste. Wij allen hadden flaap noodig. Onze eilanders, even zeer afgemat als wij, legden zich ook neder. De gefprekken hielden op. Geene ftem van menfchen werd meer gehoord in onze legerplaats; en evenwel konden wij niet flapen. De berg begon weder te werken. Men hoorde een loeijend huilen, met fteeds toenemende woede. Eene zonderlinge en akelige mengeling van onderfcheidene geluiden fcheen de nabijheid eener geweldige omkeering aan te kondigen. Men zou gezegd hebben, dat een boos en magtig wezen, gevangen gehouden in de holen des bergs, pogingen deed, om zijnen kerker te

verbreken. Waarſchijnlijk werden die vreemde geluiden veroorzaakt door geweldige bewegingen in het binnenſte, zoodat dezelve, in plaats van ſteeds van denzelfden kant te komen, de geheele uitgeſtrektheid van het inwendige des volkaans doorliepen. Van tijd tot tijd hoorden wij er ook beneden ons; en dan gingen dezelve vergezeld van vrij hevige ſchokken. De diepſte ſlaap moest wel wijken voor die herhaalde ſchuddingen. Ieder ſtond angſtig op, en *Lord* BYRON riep: *Wij zullen zekerlijk eene uitbarſting hebben; niets kan eene zoo geweldige werking wederſtaan!* Naauwelijks had hij deze woorden geſproken, of wij zagen eene dikke rookkolom uit den krater opſtijgen en naar ons toe komen. Dezelve verhief zich uit den grooten kegel, dien wij den vorigen dag bezocht hadden, en toen voor reeds geruimen tijd vast en veilig meenden te mogen houden. Na verloop van weinige oogenblikken verminderde het onderaardsch geraas. Vlammen, gloeijende ſteenen en asch kwamen uit den volkaan, en vlogen tot eene aanmerkelijke hoogte. Brandende lava, waarvan wij den gloed op dezen afſtand naauwelijks konden verdragen, ſtortte over den rand des kegels. Een vuurpoel van omtrent twee mijlen in de rondte was in weinige minuten gevormd. Deszelfs oppervlakte, hevig bewogen, als die eener door ſtorm beroerde zee, woelde onſtuimig, en vertoonde ons golven, waarvan eenige misſchien niet minder dan veertig voet hoogte hadden. De ſtoutſte verbeelding zou het naauwelijks durven wagen, zoo buitengemeene voorwerpen zich te ſcheppen, als wij hier werkelijk voor oogen hadden. Deze verbazende vuren, ontſtoken door de hand des Scheppers, deden denken aan een ander vuur, dat nog meer te duchten is en nooit wordt uitgebluscht. Ik was doordrongen van de waarheid dezer gedachte: *Wat is God vreesſelijk in zijne heerlijkheid — verſchrikkelijk in zijne werken!*

De inboorlingen van *Haouau* plaatſen in den brandenden berg eene Godheid, die zij PELÉ of PAILAI noemen. Daar dezelve nu eens als weldoende, dan weder als wreed in hare wraak wordt voorgeſteld, was hare vereering, gegrond op hoop en ſchrik, een gedeelte van den Godsdienst der eilanders. Dit bijgeloof is aanmerkelijk verminderd, en zal weldra voor altijd verdwenen zijn. Niemand der genen, die ons vergezelden, deed de minſte vrees blijken; de Godin of Geest van den Volkaan ontving van hen geene hulde.

Na een' bijkans geheel ſlapeloozen nacht verlieten wij deze

plaatsen, maar niet zonder meer dan eenmaal ons om te keeren, om dezelve telkens nog weder te zien. De morgenstond was schoon, maar een weinig koud; bij het opkomen der zon teekende de thermometer van FAHRENHEIT 56°. Breede schaduwen, door het bovenste des kraters op eenige deelen der kom, waarin dezelve zich verheft, geworpen, terwijl andere geheel verlicht waren, deden eene verwonderlijke uitwerking, daar het eene zoo zeer bij het andere afstak: in de schaduw een donkere nacht, in het licht de weerschijn van een schitterend rood. De afwisselende kleuren en bewegelijke vormen der rookkolommen, het heldere blaauw des hemels, de verbazende gevaarten van *Mouna-roa* en *Mouna-kea* vertoonden aan onze oogen eene schilderij, waarvan de schoonheid en grootheid niet overtroffen kunnen worden. Ik liet alle mijne togtgenooten vooruitgaan, en hield stil, om ten minste met weinige trekken dit prachtig gezigt te teekenen. — Het afdalen van den berg ging spoediger, dan het beklimmen. Omstreeks den middag bereikten wij eene der tenten, die op onzen weg waren opgeslagen. Wij bevonden ons weder in een bevolkt oord, en hadden geen gebrek meer aan levensmiddelen. Wij besloten dus, tot den volgenden morgen uit te rusten. De eilanders onthaalden ons weder op eenen dans, gelijk bij onze heenreis. Daags daarna, genoeg hersteld van onze vermoeijenissen, kwamen wij aan bij de haven, zeer voldaan over onze togtgenooten, over ons goed onthaal onder de eilanders, en over ons uitstapje.

DRIE BRIEVEN, TUSSCHEN DEN HEER J. F. WILLEMS EN DEN BARON DE STASSART ONLANGS GEWISSELD.

Aan den Heer Redacteur der *Vaderlandsche Letteroefeningen.*

Mijnheer!

Vertrouwende, dat het velen uwer Lezeren, die niet in de gelegenheid zijn, de in deze provincie gedrukt wordende *Fransche* dagbladen te lezen, niet onverschillig kan zijn, hoe men hier over de regten onzer schoone moedertaal denkt, neem ik de vrijheid, U bij dezen eene vertaling aan te bieden van drie Brieven, onlangs door den Heer J. F. WILLEMS alhier en den Baron DE STASSART, Lid der Tweede Kamer, in het *Journal d'Anvers* geplaatst. Te meer werd ik

hiertoe aangespoord, daar ik vertrouw, dat de eerste dezer Heeren in de Noordelijke provinciën, als een der *Zuid-Nederlanders*, die het gelukkigste onze gemeenschappelijke taal beoefenen, even zoo *beroemd* is, als de laatste aldaar, als voormalig *Prefect van het Departement der Monden van de Maas*, BEFAAMD is.

Aangenaam zal het mij dus zijn, deze vertaling, waarbij ik eenige vlugtige aanmerkingen gevoegd heb, in uw geacht Tijdschrift geplaatst te zien; hebbende ik de eer, mij met de meeste achting te noemen

Antwerpen, Uw Eds. dienstwilligen Dienaar
den 30 April 1829. A. J. VAN DER AA.

Aan den Redacteur van het *Journal d'Anvers*.

In uw dagblad van den 28 Februarij hebt gij een gedeelte der Redevoering opgenomen, die de Heer Baron DE STASSART in de zitting van de Tweede Kamer der Staten Generaal uitgesproken heeft. Onder de grieven, welke die Afgevaardigde gaarne zoude hersteld zien, haalt hij inzonderheid aan, *het belagchelijke verbod, om zich in de publieke akten van de* Fransche *taal te bedienen, welke* (zegt hij) *de oude volkstaal van* België *is, zoo als zulks genoegzaam door onderscheidene gedenkstukken onzer Geschiedenis bewezen wordt; als daar zijn de Akte van afstand van* KAREL DEN V, *het Verzoekschrift, der Landvoogdesse* MARGARETHA VAN PARMA *aangeboden, het eeuwig Edict van de Aartshertogen* ALBERT *en* ISABELLA, *even als de Ordonnantiën der Oostenrijkſche Vorsten.*

Het is wel te begrijpen, dat de Heer DE STASSART, die vrij aardige *Fransche* verzen maakt, en behagen schept, om met de taal van het grootste gedeelte zijner landgenooten, in eenige artikels der te *Parijs* gedrukte *Revue Encyclopédique*, den spot te drijven; het is te begrijpen, zeg ik, dat een *Fransch* Dichter, zoo als hij, *belagchelijk* vindt, dat de akten onzer Notarissen uitsluitend in de *Nederduitsche* taal moeten opgemaakt worden, en de pleidooijen onzer Advocaten in die taal behooren te geschieden; maar men begrijpt niet, hoe een *Belgisch* Afgevaardigde, een Vertegenwoordiger der Natie, zoo weinig met de geschiedenis van zijn land kan bekend zijn, om te beweren, dat eenige algemeene Edicten onzer Souvereinen, en het Verzoekschrift,

door een gedeelte van den Adel dezes lands der Landvoogdesse MARGARETHA aangeboden, ten voldingenden bewijze zouden ſtrekken, dat de *Franſche* taal te allen tijde door ons voormalig Gouvernement in de akten van binnenlandsch beſtuur gebruikt is.

Ook moet ik doen opmerken, dat de Heer DE STASSART, toen hij van den afſtand van KAREL DEN V ſprak, ſlechts de redevoering van dien Vorst kan op het oog gehad hebben, daar er geen ander ſtuk betrekkelijk dien afſtand in de *Franſche* taal beſtaat. Het is waar, dat de Keizer die redevoering in het *Fransch* gedaan heeft, vooreerst omdat hij die taal het vlugſte ſprak, en ten tweede dewijl hij zich wilde doen verſtaan door de hooge perſonaadjen, die deze plegtigheid bijwoonden, onder welke men den Koning en de Koningin van *Bohemen*, den Hertog van *Savoije*, de Koninginne Weduwe van *Frankrijk* en *Hongarije*, de Hertogin van *Lotharingen*, en de Ridders van het Gulden Vlies telde. Deze redevoering betoogt echter niets ten voordeele der bewering van den Heer DE STASSART; want indien men dit als bewijsgrond wil aannemen, dán zal men ook uit de redevoeringen, die Koning KAREL JAN aan het Hof van *Stokholm* uitgeſproken heeft, onwederſprekelijk kunnen bewijzen, dat het *Fransch* de volkstaal der *Zweden* is. Iedereen weet, dat bijna alle de Vorſten uit het *Bourgondisch-Oostenrijksch* Huis, die over ons geregeerd hebben, geen *Vlaamsch* ſpraken.

Om met den ouden ſtaat van zaken, betrekkelijk onze taal, bekend te worden, had de Heer DE STASSART de oorſpronkelijke akten van plaatſelijk beſtuur, in dat gedeelte van *België*, waar de *Franſche* taal thans als nutteloos beſchouwd wordt, moeten raadplegen. Hij had de blijde inkomſten onzer Vorſten moeten lezen, welke de verdragen van den Souverein met het volk van *België* uitmaken. Deze allen zijn *alleen in de Vlaamſche taal opgeſteld.* (Zie DE NENY, *Mémoires ſur les Pays-Bas Autrichiens*, page 230.) Volgens deze inſtellingen konde een *Waal geen Kanſelier of Lid van den Raad van Braband worden, indien hij de Vlaamſche taal niet verſtond.* Een ander artikel behelsde, *dat de opene of de geſlotene brieven van den Vorst moesten uitgevaardigd worden in de taal, die men ſprak op de plaatſen, voor welke zij beſtemd waren.* En mogt de Heer DE STASSART eenigermate aan de toepaſſing van dit artikel twijfelen, dan zijn onze plaatſelijke kostumen dáár, om hem te antwoorden. Deze

kostumen, welke onder het bestuur van ALBERT en ISABELLA bekrachtigd zijn, *bestonden slechts in het Vlaamsch* voor de steden en plaatsen van *Braband* en *Vlaanderen*, waar de volkstaal thans hare regten herkregen heeft, zonder er *Brusfel* en *Leuven* zelfs uit te sluiten. Die van *Antwerpen* behelsden, dat alle afkondigingen van den Magistraat, even als de geschriften en pleidooijen bij de Regtbanken, moesten opgesteld zijn *in de Nederlantsch Duytsche tale, niettegenstaende dat partijen die niet en verstaen.* Wat het eeuwig Edict van ALBERT en ISABELLA op het beheer der Justitie aangaat, het is mogelijk, dat het origineel van dit reglement in de *Fransche* taal opgesteld is, dewijl het eveneens voor het *Walenkwartier*, het *Luxemburgsche*, *Artois* enz. dienen moest; maar ik zal mij verstouten, den achtbaren Afgevaardigde te doen opmerken, dat dit zelfde Edict echter in het *Vlaamsch* afgekondigd is voor het *Vlaamsche* gedeelte van *België*, zoo als men de beide tekften in het vierde deel der *Plakkaerten van Braband*, bladz. 459 volg., zien kan.

Ik zoude verscheidene andere oorkonden kunnen bijbrengen, die bewijzen, dat het uitdrukkelijk verboden was, zich van de *Fransche* taal te bedienen; maar het gezegde zal voldoende zijn, om het geschil te beslisen. En in waarheid, wanneer men ziet, dat de algemeene staatsregeling des lands, en de plaatselijke kostumen, die de reglementen der onderscheidene jurisdictiën bevatteden, slechts in het *Vlaamsch* bestonden, kan men redelijkerwijze niet meer betwijfelen, wat onze volkstaal was.

Maar, zegt men, waarom vergunt men niet, dat de beide talen, het *Fransch* en het *Vlaamsch*, te zamen gebezigd worden? Ik wil mij hier niet in een geschil inlaten, waarover men geheele boekdeelen zoude kunnen volschrijven. MERLIN heeft hetzelve, in zijn *Répertoire*, op het Art. *Langue Française*, voldoende behandeld, bij gelegenheid dat hij spreekt over een besluit van het *Fransch* Gouvernement van 24 *prairial* van het jaar XI, hetwelk het gebruik der *Fransche* taal in *België* voor de openbare akten voorschreef, terwijl het tevens veroorloofde de vertaling in de landtaal ter halver bladzijde van deze akten te plaatsen. De Notarisen van *Brusfel* hadden te vergeefs verzocht, dat het hun vergund ware voort te gaan, de originelen hunner akten in de *Vlaamsche* taal op te maken. Zoude dit wel niet bewijzen, dat die laatste taal, te dien tijde, te *Brusfel*, nog eenigzins nationaal was?

Ik verzoek u, Mijnheer de Redacteur, deze aanmerkingen een plaatsje in uw geacht dagblad te vergunnen.

Antwerpen, J. F. W.
den 4 Maart 1829.

Aan den Redacteur van het *Journal d'Anvers*.

Ik heb niet te veel tijd, noch den wil om geschilpunten in de dagbladen te behandelen. Echter kan ik, zonder onbeleefd te zijn, niet weigeren, den handschoen op te nemen, dien een achtbaar Lid van het *Amsterdamsche* Instituut mij zoo beleefd aanbiedt! — Weinige woorden zijn mij genoeg.

De Geleerden zijn, even als de verstandige lieden, somtijds aan verstrooidheid van gedachten onderhevig; en het is ongetwijfeld in zulk eene verstrooidheid, dat de Heer J. F. W. ons zeer ernstig zegt, dat men, om te weten, welke de oude volkstaal van *België* is, *den tekst moet raadplegen der akten van* INWENDIG *bestuur* in dat gedeelte van *België*, waar thans het gebruik der *Fransche* taal als nutteloos beschouwd wordt; en hierop haalt hij *de blijde inkomsten*, PLAATSELIJKE *kostumen*, ja zelfs die van *Antwerpen* aan.....

En wie krijgt het nu in zijn hoofd, slechts eenigermate te willen tegenspreken, dat in onderscheidene gewesten de *Vlaamsche* tongval de overhand had, dat zij de taal van deze of gene stad was; maar, toen onze gewesten zich onder denzelfden schepter bevonden, werd het *Fransch* niettemin, in den Ministeriélen zin, de volkstaal, dat is te zeggen de taal van het algemeen Gouvernement; het was bovendien de taal van het grootste aantal ingezetenen, op zekeren tijd, vóór de overwinningen van LODEWIJK XIV, b. v. onder de regering van ALBERT EN ISABELLA.

Men moest, zegt men, *om Kanselier of Lid van den Raad van* Braband *te zijn, de* Vlaamsche *taal verstaan*. Ongetwijfeld: want de Raad van *Braband* was eene regtbank, voor een gemengd gewest ingesteld; de vonnissen werden er nu eens in de eene taal, dan weder in de andere opgesteld; maar de kennis van het *Vlaamsch* was geen vereischte, om in den *geheimen Raad* (*Conseil privé*) zitting te kunnen nemen; daar werden de zaken van algemeen bestuur behandeld, voor welke men altijd de *Fransche* taal gebruikte. De bewijzen, dat deze laatste taal die van het *Belgische* Gouvernement

was, beſtaan allerwegen; onze boekerijen zijn daar, om er getuigenis van te geven, en de daadzaken, in mijne Redevoering van den 25 Februarij aangehaald, verdienden, naar het mij voorkomt, niet door den Heer J. F. W. met zulk eene trotſche minachting ontvangen te worden.

Het komt mij overigens voor, dat de Heer J. F. W. bij zijne uitgebreide geſchiedkunde eene zeer levendige verbeelding voegt, indien ik, ten minſte daarover moet oordeelen naar hetgene hij betrekkelijk mijne artikelen in de *Revue Encyclopédique* beweert..... Die levendige verbeelding zal hem in het denkbeeld gebragt hebben, *dat ik de taal van het grootſte gedeelte mijner landgenooten belagchelijk gemaakt heb.* Ik daag ieder, wie het ook zij, uit, om eene enkele zinſnede aan te wijzen, waardoor men in ſtaat zij, een dergelijk verwijt te regtvaardigen.

Ik eindig..... Het is noodeloos, deze deftige twistredenen langer te doen voortduren; het publiek weet, waaraan het zich houden moet, en omtrent dit onderwerp kan men zich, even als omtrent vele andere, met vertrouwen op het gezond verſtand der natie verlaten.

Ontvang, enz.

Bruſſel, den 9 Maart 1829. De Baron DE STASSART.

(*Het wederantwoord van den Heer* WILLEMS *in het eerstvolgende N°.*)

OP DE BADEN TE KARLSBAD, IN BOHEMEN.

(Naar het *Latijn* van LOBKOWITZ.)

Voorafgaande inlichting.

Een Heer, die met goed gevolg de wateren te *Karlsbad* bezocht had, verhaalde mij, dat de Geneesheer aldaar hem van zeker lofdicht op die bronnen verſchillende vertalingen in Franſche, Engelſche en Duitſche verzen had laten zien, doch dat er tot heden toe eene Nederlandſche navolging ontbrak. Gaarne wenschte men in dat gebrek te voorzien. De Geneesheer gaf dan een afſchrift van het Latijnſche lofdicht, en voegde er in het Fransch nog eenige aanteekeningen bij, die ik hier, vertaald, laat volgen.

Aanteekeningen voor den Nederlandſchen Vertaler van het Lofdicht, omſtreeks het einde der 15de eeuw vervaardigd door den vermaarden Dichter BOHASLAW VON LOBKOWITZ, *uit het Huis der Vorſten van dien naam, op de wateren of baden te Karlsbad, in Bohemen.*

Vs. 2 en 3. *Venaeve mcantis ſulphuris.* De wateren van *Karlsbad* bevatten geene zwavel; maar ten tijde van LOBKOWITZ, toen de Scheikunde in hare kindschheid was, geloofde men het dus, waarſchijnlijk om de geelachtige kleur van het zakſel. De Vertaler behoort het woord *zwavel* te behouden.

Vs. 7. *Antenorium... Timavum.* De *Timavus* ſchijnt de rivier te zijn, welke men tegenwoordig de *Brinto* noemt, en de baden, waar de Dichter op zinſpeelt, zijn onbetwistbaar die van *Abano*, toen ter tijd beroemder dan thans.

Vs. 15. *Pavidaeque puellae* moet vertaald worden met woorden, die veeleer bleekheid van tint en beſchroomdheid aanduiden, dan wel vrees voor den dood.

Vs. 16 en 17. *Morbis... omnibus* is eene dichterlijke vrijheid. Men moet het vertolken met *talrijke*, of zelfs met *ontelbare*, doch niet met *alle* kwalen: want onze wateren zijn geen volſtrekt algemeen geneesmiddel.

Vs. 18. Dat *immerſerit artus* moet getrouw worden overgebragt, omdat men, ten tijde van den Dichter LOBKOWITZ zich in de baden te *Karlsbad dompelde*, zonder de wateren te *drinken*; een gebruik, dat eerst werd ingevoerd door WENZEL BEJER, den eerſten ſchrijver over onze wateren, dat is te zeggen in 1521, na den dood van LOBKOWITZ, geboren in 1462 en overleden in 1510.

Tot dusver de aanteekeningen van den Geneesheer. De herſtelde lijder, zijne bloedverwanten in *Zeeland* bezoekende, verzocht mij eene navolging in Nederlandſche dichtregels, ten einde die naar *Karlsbad* te zenden. Ik meende aan deze vereerende uitnoodiging gehoor te moeten geven; en hier volge dan mijne vertaling, voorafgegaan door het Latijn.

IN THERMAS CAROLI IV.

Fons, Heliconiadum merito celebrande cohorti,
Unde tibi latices calidi venaeve meantis
Sulphuris, aut vivae (dictu mirabile) calcis?
Per terras Siculûmve ignis, qui provocat Aetnam,
Id facit? an Stygii forſan vicinia Ditis
Has tepefecit aquas?

Bajarum littora cedant,
Atque Antenorium prospectans unda Timavum,
Et quae caeruleo consurgit proxima Rheno,
Nobilitata tuo, sanctissime Carole Regum
Interita.

Quantas emittit in aëra bullas!
Adspice, quam varie lapides et marmora pingit
Per quaecunque fluit! Vix ipsa coloribus Iris
Collucet totidem.

Felix per saecula mana,
Fons sacer, humano generique salutifer esto!
Redde seni validas vires, pavidaeque puellae
Formosam confer faciem, morbisque medelam
Omnibus, et patrias accedat laetior oras,
Quisquis in hac lympha fragiles immerserit artus!

BOHASLAUS A LOBKOWITZ.

OP DE BADEN TE KARLSBAD, IN BOHEMEN.

Bronwel, door de Zanggodinnen nooit te loven naar waardij!
Welk een onverklaarbaar wonder zet u zulk een hette bij?
Ongeleschte kalk bezielt u; zwavel kleurt uw waatren geel. —
Wordt ook van de vlam, die d'Etna blaakt en rooken doet, een deel,
Doch door onderaardsche buizen, heimlijk naar u afgeleid?
Of heeft, onder u, de Helle hare grenzen uitgebreid?

Haalt de hoofden schaamrood onder, Stroomgodinnen van het bad,
Waaromstreeks weleer Antenor d'Italjaanschen grond betrad.
Zwijg van uwen lof, o Baja! waar Augustus' eeuw van waagt;
En gij Aken, waar Europa thans nog haren roem op draagt!
Maakt de dood van Grooten Karel, Aken! uwen naam vermaard,
Minder hulde zijn *uw* waatren, dan *Bohemes* waatren, waard.

Bron, wier deugden *ik* vereeuwig, met wat golving bruist gij op,
Adert, holt en kleurt uw marmers door den stagen waterklop!
Heeft de Hofbodin des Hemels zoo veel verwen in haar' boog?
Neen! de diadeem van Iris taant hier voor ons starend oog.

Vloei in vrede door al de eeuwen, bronwel, die mij dierbaar zijt!
Blijf het menschdom tot een' zegen, en der Godheid toegewijd!

Schenk den dorren grijsaard krachten; geef ook aan de teedre maagd
Dat betoovrend blosje weder, dat zij fluistrend van u vraagt!
Red zoo velen gij het domplen in uw heilzaam bad vergunt
Van dat aantal droeve kwalen, waar gij hen van redden kunt!
En zij reizen, blij en dankbaar, naar het wachtend vaderland,
Waar het altaar der erkentnis eeuwig u ter eere brandt.

Middelburg, 1829. A. F. SIFFLÉ.

DE TWEELINGEN.

(*Eene ware Gebeurtenis.*)

In den herfst van 1826 bezocht ik de ſtad *N.*, overſchoon gelegen op den wester oever van de rivier *Connecticut*. Mijne zaken bragten mij ten huize van B., een' Regtsgeleerde van zeventig jaren, thans rustende van zijnen arbeid, en de vruchten genietende van een leven, even gelukkig als volſtandig toegewijd aan zijn beroep. Zijne zijkamer was ruim en rijk verſierd met keur van ſchilderijen. Eene derzelven trok inzonderheid mijne aandacht. Zij vertoonde eene moeder met twee ſchoone kinderen, in elken arm een; een dunne fluijer was als over de groep geworpen, en een derde drukte de lippen op moeders wang. „Dat," riep ik uit, op het ſchilderſtuk wijzende, „is eene fraaije ſchilderij. Zeg mij, bid ik u, wie verbeeldt het?" — „Het is eene moeder en hare tweelingen; het ſtuk zelf wordt zeer fraai geacht; maar ik waardeer het nog hooger, van wege de herinneringen, aan hetzelve verknocht." Ik zag mijnen vriend aan; hij verſtond mij. „Ga zitten," ſprak hij; „ik wil u de hiſtorie van dit ſchilderſtuk verhalen." Wij zetteden ons neder, en mijn vriend deed mij het volgende verhaal.

Tijdens den omwentelingskrijg woonde in het westelijk deel van *Maſſachuſetts* een landman, met name STEDMAN. Hij was een wakker man, van zeer achtingwaardige *Engelſche* afkomst, welopgevoed, zich onderſcheidende door ongemeene vastheid van karakter, onkreukbare eerlijkheid, en ſtandvastige verkleefdheid aan zijnen Koniug. Zijne achting was zoo wèl gevestigd, dat, zelfs toen de geweldigſte afkeer tegen het Koningſchap zich bij de gemeente openbaarde, STEDMAN, ſchoon een *Tory*, om zijne ſtaatkundige gevoelens geenen overlast had te lijden.

Thans verſcheen het tijdſtip, dat BURGOYNE uit het Noorden kwam opdagen; een tijd van groote bezorgdheid voor de vrienden zoo wel als de vijanden der omwenteling, en die hunne uiterſte krachtinſpanning vorderde. De patriotſche Militie ſchaarde zich onder den ſtandaard van GATES en STARK; terwijl velen der *Torys* zich naar het hoofdkwartier van BURGOYNE en BAUM begaven. Onder de laatſten was ook STEDMAN. Zoodra hij zulks als uitgemaakten pligt beſchouwde, nam hij een teeder afſcheid van zijne echtgenoote, eene vrouw van ongemeene ſchoonheid, van zijne tweelingzonen en zijne dochter, ſteeg te paard, en vertrok. Hij voegde zich bij de rampſpoedige togtgenooten van BAUM, en werd, door den zegepralenden STARK, nevens anderen, krijgsgevangen gemaakt.

Hij gaf zich geene moeite, om zijnen naam of karakter te verbergen; beide waren dus weldra bekend, en hij werd diensvolgens, als een verrader, naar den kerker gevoerd. Die kerker nu bevond zich in bouwvalligen toeſtand. De landman werd, op zekeren nacht, gewekt door verſcheidene perſonen. „Gij kunt," zeiden zij tot hem, „uwe vrijheid erlangen: wij hebben eene bres gemaakt in de gevangenis, door welke gij kunt ontſnappen." Tot hunne verbazing, echter, weigerde STEDMAN hardnekkig, dezelve te verlaten. Vergeefs drongen zij bij hem aan; vergeefs hielden zij hem voor, dat zijn leven op het ſpel ſtond. Zijn antwoord was, dat hij een eerlijk man was, een onderdaan van Koning GEORGE, en dat hij, om zijnen hals van de galg te bevrijden, niet bij nacht ſteelswijs door een gat wilde kruipen, en de rebellen op die wijze ontloopen. Alle hunne pogingen vruchteloos vindende, verwijderden zich zijne vrienden ten laatſte, niet zonder hunne geraaktheid te doen blijken.

Eindelijk kwam ook zijne zaak aan de orde van den dag. De plaats, waar het Hof zitting hield, was ongeveer 60 mijlen van daar gelegen. STEDMAN deed den Schout (*Sheriff*), die hem kwam afhalen, opmerken, dat het kosten en ongerijf zou uitwinnen, wanneer hem vergund werd, alleen en te voet derwaarts te gaan. „En onderſteld," zeide de Schout, „dat gij uw lijfsbehoud boven uwe eer ſteldet, en mij u in het *Britſche* kamp liet zoeken?" — „Ik dacht," hernam de landman, bloedrood van verontwaardiging, „dat ik ſprak tot iemand, die mij kende." — „Ik ken u inderdaad," zeide de Schout; „ik ſchertſte ſlechts; gij zult

uwen zin hebben. Ga, en over drie dagen wacht ik u te *S.*" De landman ging, en ten beſtemden tijde leverde hij zichzelven in handen van den Schout.

Mijne taak was het, hem als Advocaat bij te ſtaan. STEDMAN ſtond er op, voor het Hof, om zijne ganſche hiſtorie te verhalen; en, wanneer ik partij wilde trekken van ſommige kunſttermen, viel hij mij telkens in de rede, zéggende, dat hij mij niet had aangenomen om te draaijen, maar alleen om hem bij te ſtaan in het vermelden der waarheid. Nimmer heb ik zulk een voorbeeld van eerlijke naauwgezetheid bijgewoond. Het was aandoenlijk, getuige te zijn van zijne zucht voor ſtrikte, onbewimpelde waarheid, hem verheffende boven elke andere bedenking, en zijne borst beheerſchende, als een gevoel, ſterker zelfs dan de liefde tot het leven. Meer dan eens zag ik tranen in de oogen zijner Regters. Nooit voorheen, noch ſedert, heb ik zulk eene belangſtelling gevoeld in eenen kliënt. Ik pleitte voor hem, gelijk ik zou gepleit hebben voor mijn eigen leven. Tranen perſte ik af; en toch vermogt ik niet, het oordeel te zwenken van geſtrenge mannen, meer gedreven door pligtbeſef, dan door de meêwarige inſpraak der menſchelijkheid. STEDMAN werd ter dood veroordeeld. Ik zeide hem, dat er kans van *pardon* beſtond, wanneer hij daar om wilde verzoeken. Ik ſtelde een verzoekſchrift op, en verzocht hem, dit te teekenen; maar hij weigerde zulks. „Ik heb," dus ſprak hij, „gedaan, wat ik pligt achtte. Ik kan vergiffenis vragen van mijn' God en mijn' Koning; maar huichelarij zou het zijn, vergeving te vragen van deze menſchen, voor eene daad, welke ik andermaal zou verrigten, zoo ik wederom in gelijke omſtandigheden werd geplaatst. Neen! verg mij niet, dit verzoekſchrift te teekenen. Indien, hetgeen gij de zaak der vrijheid van *Amerika* noemt, het bloed vordert van een eerlijk man, voor de gemoedelijke vervulling van hetgeen hij pligt keurt, laat mij dan deszelfs ſlagtoffer zijn! Ga naar mijne Regters, en zeg hun, dat mijne vrees noch hope op hen berusten." — Vruchteloos was het, dat ik de zaak aandrong, en ik verwijderde mij als wanhopig.

Huiswaarts keerende, ontmoette ik toevallig een mijner bekenden, een jong man van ſchitterende talenten, bezield met eene hartstogtelijke zucht voor de ſchilderkunst. Dit dreef hem telkens aan tot uitſtappen door het land, met oogmerk om zulke voorwerpen en tafereelen te ſchetſen, als

hem belang inboezemden. Hij keerde juist terug van eene dier omzwervingen. Ik vond hem zittende voor zijn' ezel, de laatſte toetſen gevende aan de ſchilderij, welke uwe bijzondere aandacht trok. Hij vroeg mijn oordeel over dezelve. „ Een ſchoon ſtuk," zeide ik; „ is het verdichting, of zijn het portretten?" — „ Het zijn portretten," hernam hij; „ en, behoudens misſchien eene kleine opſiering, zijn het, zoo ik mij niet bedriege, ſtrikt gelijkende portretten van de vrouw en kinderen van uwen ongelukkigen kliënt STEDMAN. In den loop van mijne wandeling bragt het geval mij aan zijne woning te *H.* Nooit zag ik eene fraaijer groep! De moeder is eene uit duizend, en de tweelingen zijn een paar Cherubijnen." — „ Zeg mij," riep ik, de hand naar het ſchilderſtuk uitſtrekkende; „ zeg mij, zijn het waarlijk getrouwe en welgelijkende portretten van de vrouw en kinderen van STEDMAN?" Mijne drift deed mijnen vriend mij met verbazing aanſtaren. Hij verzekerde mij andermaal, dat, voor zoo veel hij over zijne eigene gewrochten vermogt te oordeelen, de portretten bijzonder geleken. Ik vroeg niets meer, maar greep de ſchilderij, en vloog met dezelve naar den kerker van mijnen kliënt. Ik vond hem gezeten, het aangezigt met zijne handen bedekkende, en, naar het ſcheen, door bittere gemoedsaandoeningen gefolterd. Ik plaatſte het tafereel op zulk eene wijze, dat het niet misſen konde, of hij moest het opmerken. Ik leide het verzoekſchrift op de kleine tafel naast hem neder, en verwijderde mij haastig, zonder te ſpreken.

Na verloop van een half uur keerde ik terug. De landman greep mijne hand, terwijl de tranen langs zijne wangen biggelden; zijne oogen ſtaarden op de ſchilderij, vervolgens op het verzoekſchrift. Hij ſprak geen woord, maar reikte mij het laatſte over. Ik nam het aan, en verliet het naar verblijf. Het verzoekſchrift was geteekend. Het vond een gunſtig gehoor, en STEDMAN werd op vrije voeten geſteld.

DE REGTVAARDIGE NOOIT VERLATEN.

(*Een Huiſelijk Tafereel.*)

O Wanhoopsnacht, verdwijn!
Verban, o ſterveling, uw zorgen!
De zwartſte wolk verkeert ligt morgen
In heldren zonneſchijn.

Het was zaturdagavond, en de weduw in de hut van het dennenwoud zat bij hare helder brandende takkebosſen, met hare vijf ſchamele kinderen aan hare zijde. Zij luisterde naar het geſnap der kinderlijke onnoozelheid, en zocht alzoo de ſombere droefheid harer ziel te verdrijven. Een jaar lang hadden hare eigene zwakke handen in de behoeften van het hulpeloos gezin voorzien; want daar was geen mensch, die haar hulp of troost verſchafte. Zij kende geenen vriend in de wijde wereld rondom haar. Donker zijn dikwerf de wegen der Goddelijke Voorzienigheid. Haar overviel eene zware ziekte, en hare geringe middelen geraakten uitgeput. Het was nu midden in den winter, en de ſneeuw lag diep in de omringende wouden, terwijl een ſtorm ſchéen op te komen, en de aanwakkerende wind door de nederhangende dennen ſuisde en hare zwakke woning ſchudde.

Haar laatſte maal, beſtaande uit twee panharingen, rookte op de kolen vóór haar. Zij had geen ander voedſel meer. Geen wonder, dat haar verlaten, radelooze toeſtand al de zorgen eener moeder in haren boezem deed rijzen, wanneer zij op hare kinderen zag. Geen wonder, dat moedeloosheid haar ſoms nederdrukte, offchoon zij wist, dat het woord van Hem, die beloofd heeft voor weduwen en weezen te zorgen, niet zal falen. Vóór eenige jaren had haar oudſte zoon de ouderlijke woning in het woud verlaten, om zijn geluk op de wijde zee te beproeven. Brief noch tijding ontving zij van hem, ſedert zijn vertrek. Door den dood van haren man was, in lateren tijd, haar medgezel en ſteun op den moeijelijken weg des levens haar ontnomen. Tot nu toe had zij ſteeds zich weten op te beuren; zij was in ſtaat geweest, om voor hare kinderkens te zorgen, en had nooit de gelegenheid laten voorbijgaan, om in de behoeften dier ongelukkigen te voorzien.

De luiaard, de ongevoelige moge armoede kunnen verdragen, terwijl er nog middel overblijft, om het noodige onderhoud te erlangen. Een eenig perſoon, die ſlechts in eigen nood heeft te voorzien, komt ligt, al lijdt hij ſoms gebrek, den winter door; hij wordt niet gewond in zijn teederſt gevoel — het leed zijner kinderen drukt hem niet op het hart. De behoeftige in volkrijke ſteden kan hopen; want de Chriſtelijke liefde heeft hare hand en haar hart nog niet geſloten: de ellende trekt en treft haar oog. Maar de vlijtige moeder van hulpe-

looze kinderen, die buiten haar geene toevlugt hebben, verre van menschelijke hulp verwijderd, heeft niets van dat alles tot hare vertroosting. En zoodanig was de toestand der weduw van de hut in het dennenwoud. Maar toen zij voor het vuur nederbukte, en het laatste sobere overschot der spijze opnam, om het aan hare kinderen rond te deelen, scheen het haar helderder voor den geest te worden, als door eene plotselijke en onverklaarbare gewaarwording; en zij gevoelde haren moed vermeerderen, bij de onwillekeurige herinnering van COWPER's schoone dichtregelen, waarvan de zin hierop nederkomt:

Beoordeel nooit den Heer naar uw beperkt verstand:
Steeds zorgt Hij voor uw heil, met liefderijke hand.
Is Zijn Voorzienigheid u donker in Haar wegen,
Zijn vriendlijk aangezigt straalt één's gewis u tegen.

Naauwelijks was het vermelde laatste maal op tafel gezet, of een zacht kloppen aan de deur en het luid blaffen van den hond trokken de opmerkzaamheid van het gezin. De kinderen deden haastig open, en een afgemat reiziger, in gescheurde kleederen en, zoo het scheen, in eenen niet gunstigen staat van gezondheid, trad binnen en bad om verblijf en een mondvol eten, zeggende: *Het is nu vierentwintig uren, dat ik geen brood proefde.* Het hart der weduw bloedde op nieuw, alsof een nieuw onheil haar bejegende; want haar medelijden bepaalde zich niet tot den hoek van den haard. Zij weifelde geenszins: alles, wat zij had, bood zij den vreemdeling aan, om het met hem te deelen. *Wijzullen niet verlaten worden*, sprak zij, *noch zwaarder lijden om eene daad van menschlievendheid.*

De reiziger naderde de tafel; maar, toen hij de schaarschheid der spijs ontdekte, sloeg hij met verbazing zijne oogen ten hemel en zeide: *Is dit al uw voorraad? En biedt gij nog een gedeelte daarvan aan iemand, dien gij niet kent? Zoodanige liefdadigheid zag ik nog nooit. Maar, goede vrouw!* voer hij voort, *benadeel uwe kinderen niet, door een deel van uwen laatsten beet aan eenen vreemdeling te geven.*

Ach! sprak de arme weduw, en tranen rolden uit hare oogen, terwijl zij dit zeide; *ik heb een kind, een' dierbaren zoon, ergens in de wijde wereld, zoo God hem niet weggenomen heeft; en ik doe slechts aan u, wat ik zou wenschen, dat anderen aan hem*

deden. God, die Israël in de woestijn ſpijsde, kan ook voor ons zorgen; en hoezeer zoude ik tegen Hem misdoen, zoo mijn zoon ook, verlaten als gij, omzwierf, en Hij dien een verblijf, zoo arm gelijk dit, deed vinden, wanneer ik u zonder hulp wegzond!

De weduw zweeg, en de vreemdeling, opſpringende van zijne zitplaats, drukte haar in zijne armen. *God*, riep hij uit, *heeft inderdaad uwen zwervenden zoon zoodanig verblijf doen vinden, en hem rijkdom geſchonken, om de goedheid van zijne weldoenſter te vergelden. Mijne moeder! o, mijne moeder!*

Het was haar lang verloren zoon, die uit *Indië* aan haren boezem terugkwam. Hij had zich op die wijze verkleed, om de zijnen des te meer te verraſſen; en nooit was er volkomener verraſſing, noch plotſelijker overgang tot de zoetſte vreugde.

De hut in het woud werd verwisſeld met eene geſchikte en zelfs fraaije woning in het dal. De weduw leefde nog langen tijd met haren braven zoon in het genot van tijdelijken overvloed, terwijl zij in het betrachten der deugd genoegen ſmaakten. Op den weligen treurwilg, die zijne takken breed, en groen boven haar graf uitbreidt, wijst men den voorbijgaanden reiziger, terwijl hij luistert naar het eenvoudig en ongekunſteld, maar niet geheel onbelangrijk verhaal.

BIJ HET LEZEN VAN HET BEKLAG EENS FRANSCHMANS, WEGENS HET DOOR DE MODE TE PARIJS INGEVOERDE GEBRUIK DER TABAKSPIJP (*).

Geen wonder, dat Parijs op 't Hollandsch pijpje ſmaalt,
Door Modegril, o ſpijt! daár juichend ingehaald:
Het heugt den Franschman nog, hoe, vóór ruim vijftien jaren,
Bij 't volk, dat hij beſchimpt, zijn landaard is gevaren;
Toen deze, bij de vlam, door dwinglandij geſtookt,
Een pijp, zoo leelijk, als ooit ergens, heeft gerookt!

J. W. IJNTEMA.

(*) In een artikel uit den *Echo de Paris*, overgenomen in het *Algemeen Handelsblad* van 6 Junij ll., leest men, onder anderen, dit: „ — Metderdaad is de tabakspijp te *Parijs* geheelenal in de *mode*; zij beheerscht er met een overmagtig geweld. In de ſtraten, op de pleinen, in de publieke tuinen vermengen zich hare verpestende wolken met het opſtuivende ſtof, en maken den dampkring zwart, dien wij inademen. Reeds zijn wij, op het voorbeeld van *Amſterdam*, zoo verre verzeild, dat wij te paard en in rijtuig de pijp in den mond hebben. Dien behoorde deze gewoonte aan matrozen en ſoldaten over te laten," enz.

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DE TREFFENDE EN LEERZAME OVEREENKOMST, WELKE ER IN MENIGERLEI OPZIGT BESTAAT, TUSSCHEN DE WEREELD DER KINDEREN EN DIE DER VOLWASSENE MENSCHHEID.

Door

Mr. H. J. H. MODDERMAN,

Advocaat te Winschoten.

(Uitgesproken in het aldaar gevestigd Departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*)

Er is voorzeker niemand, die niet dikwijls en gaarne een' iets meer dan vlugtigen blik werpt op de ons, te midden der groote menschen-maatschappij, bijna overal omringende kinder-wereld. Immers tot deze gevoelen wij de naauwste betrekking, het zij, voor zoo verre dit ons onschatbaar voorregt moge zijn, dewijl onze dierbaarste panden tot haar behooren, het zij, voor zoo verre zulks ons geval, of in het geheel niet mag wezen, of althans nu niet is, naardien wij toch als menschen ons zoo innig verbonden zien aan die kinderwereld, tot welke wij allen ook eenmaal behoorden, en die nu reeds het geslacht weder omvat, waarvoor wij langzamerhand onze plaats hier beneden moeten inruimen.

Wanneer wij dan met eenige opmerkzaamheid de aankomende menschheid zich in dezen haren eigendommelijken kring zien bewegen, eene inderdaad eigene wereld als 't ware uitmaken; wanneer wij hare kinderlijke spelen en bedrijven aanschouwen, hare zonderlinge denkbeelden en vrolijk gesnap zich hooren uiten, haar onophoudelijk gedruisch, haar woelen en wemelen aandachtig

gadeſlaan, is het niet zoo? dan kunnen wij ons ſoms met moeielijkheid van dat kinderlijk beſtaan geen naauwkeurig denkbeeld meer vormen; dan pogen wij te vergeefs dien eigenen geest te doorgronden en, al ware het dan ook ſlechts voor eenige oogenblikken, weder geheel den onzen te maken; dan zoude het ons eene ongerijmdheid kunnen toeſchijnen, te moeten gelooven, dat ook wij eenmaal tot die kinderwereld behoord hebben, ware het niet, dat de herinnering ons nog eenige, deels flaauwe, deels ſcherpe trekken vertoonde van het vervlogen beeld onzer eigene jeugd, of van die onzer tijdgenooten, en op deze wijze, gepaard met waarneming en ondervinding, de ſtelligſte zekerheid gaf, dat wij inderdaad ook eens burgers waren van die wereld, tuſſchen welke en ons wij thans, door den onophoudelijk voortſnellenden Tijd, eene onoverſchrijdelijke kloof zien daargeſteld; van die wereld, welker beminnelijke onnoozelheid ons zoo vaak verrukt, welker onſchuldige dwaasheid ons zoo dikwijls doet lagchen.

Dan, M. H., offchoon er door de natuur eene kennelijke afſcheiding is verordend tuſſchen des menſchen jeugdigen en volwaſſenen leeftijd, — eene afſcheiding, door welke wij, op den levensweg reeds een meer of min aanzienlijk eind gevorderd, even zoo zeer belet werden, al willen wij het ook ſlechts denkbeeldig doen, geheel in de kinderwereld terug te treden, als zij, die kinderen zijn, zich uit deze geheel kunnen verplaatſen in de groote menſchenwereld; zoude daarom tuſſchen die beide eigendommelijke wereldkringen geene treffende overeenkomst kunnen beſtaan, en zou de afſtand tuſſchen die beide wel zoo groot, het verſchil wel zoo gewigtig zijn, als de door hoogmoed verblinde mensch ſomtijds waant?

Dit laatſte gewisſelijk niet. Immers, die werelden mogen al ieder op zichzelve ſtaan, de ondervinding bevestigt het, willen wij voor haar licht niet willens blind zijn, dat wij menſchen door alle tijdperken onzes levens in menigerlei opzigt dezelfde blijven; dat wij, van genen tijdkring tot dezen overgaande, veel van dat kinderachtige

blijvend medenemen, veel van dat dwaze ons duurzaam aankleeft, hetgeen ons bij de beschouwing van kinderen niet zelden bij den eersten aanblik verwondert, of ook, zonder verder nadenken, onwillekeurig doet lagchen.

In eene vergadering, welke zich ten doel stelt *het nut van 't algemeen*, scheen het mij derhalve geen ongeschikt onderwerp toe, de aandacht te vestigen op *de treffende en leerzame overeenkomst, welke er in menigerlei opzigt bestaat, tusschen de wereld der kinderen en die der volwassene menschheid*, — of, wilt gij liever en korter, op het betoog, *dat de mensch in zeer vele opzigten een groot kind is.*

Ik zeide, in menigerlei, in zeer vele opzigten; want voorzeker in *alles* gelijk zijn die werelden, zijn kind en mensch niet: welk verschil hoofdzakelijk daaruit ontstaat, dat in den eerstgenoemden kring, dat bij het kind minder verstandsontwikkeling, maar ook meer eenvoudigheid en onschuld gevonden — in de laatstgenoemde wereld, of bij den mensch, daarentegen, meerdere kennis en daaruit voortvloeijende regelmatigheid, maar ook helaas! mindere reinheid, eene door heerschappij der driften ontstane grootere bedorvenheid wordt aangetroffen. Dit verschil, hetwelk nu eens de balans ten voordeele van *gene*, dan weder van *deze* wereld doet overslaan, zal ons hier en daar van zelf in het oog springen, en blijve overigens aan ons eigen verder nadenken overgelaten.

I. Met regt, dunkt mij, moeten wij in de eerste plaats een oogenblik stilstaan bij die onnoozelen in de kinderwereld, welke zich nog bevinden in de eerste vaag des levens, hulpeloos en zonder zelfbewustheid daarhenen liggen, wier eenige werkzaamheid vooralsnog bestaat in de vervulling der noodzakelijkste natuurbehoeften, waarvoor anderen onophoudelijk moeten zorgen, daar het arme wicht tot niets in staat is, en die overigens in het schommelend wiegje, of op den teederen moederschoot, sluimeren, of de kleine huiswereld met geschreeuw vervullen.

Leven er ook in de menschenwereld niet velen zonder

zelfbewustheid henen, of die althans als zoodanig zich gedragen? Vinden wij daar ook geene volwasfene kinderkens, maatschappelijke zuigelingen, wier eenige bezigheid gelegen is in de bevrediging hunner wel meer verfijnde en vermenigvuldigde, maar toch waarlijk niet verhevener zoogenaamde levensnoodwendigheden, welke anderen hun dagelijks moeten verschaffen; die, zonder eenigen, althans nuttigen arbeid, hunne kostbare levensdagen, den gulden morgentijd ook grootendeels verslapen, of genoeg meenen te doen, wanneer zij de wereld met getier en onophoudelijk geschreeuw vervullen?

De zuigeling in de kinderwereld geeft intusschen na korte weken, hoe gering dan ook, reeds blijken van eenige toeneming. — Mogen wij, al is het dan ook eerst na verloop van eenige jaren, wel hetzelfde zeggen van alle maatschappelijke grove diamantslijpers, van alle onze met redelijken geest voorziene luiaards, marmeldieren, roerdompen en nachtuilen?

II. Het kind, iets grooter geworden, begint naar alles te grijpen, wat slechts onder deszelfs bereik valt; hunkert inzonderheid driftig naar hetgeen blinkt of schittert, offchoon het juist daarmede zich vaak het eerst kan beschadigen; werpt ieder voorwerp, na het betast te hebben, onverschillig op den grond, daar het kind van de betrekkelijke waarde der zaken geen het minste denkbeeld heeft, en schreit, wanneer het met eigene hand moedwillig vernielde onherstelbaar gebroken is; of wel, ziet het niet eens achterna, maar valt weder begeerig op iets anders.

Wanneer wij dit alles in de kinderwereld zien, niet waar? dan lagchen wij; of, heeft het kind zich bij ongeluk bezeerd, of iets vernield, dat het niet had behooren aan te raken, dan houdt nog de enkele gedachte, „ het kind wist niet beter, de volwasfene had zorgvuldiger opgepast," ons van alle gramstorigheid op het wicht terug. — Maar wat moeten wij zeggen, in dat bedrijvige kind, welks wereld nog in zijn' tafelstoel beslaat, onze eigene beeldtenis, maar in min verschoonlijken

toeſtand, in veel dwazere opzigten, te midden der groote menſchenmaatſchappij, herkennende?

Of zien wij daar ook geene volwasſenen, die gaarne grijpen naar alles, wat zij ſlechts bereiken kunnen, ook maar al te dikwijls naar datgeen, waar zij nimmer naar grijpen moesten? Of hunkeren wij dwazen vaak niet driftig naar eer, rang of vermogen, kortom naar alles, wat blinkt en ſchittert, en werpen het min aanzienlijke, wat alleen in ſtaat was ons wezenlijk geluk te bevorderen, verachtelijk en willens en wetens op den grond; of zelfs, dwazer dan het kind, dat het min ſchitterende althans ook nog betast en op zijne wijze onderzoekt, verwaardigt niet zoo menigeen niet eens met eenen navorſchenden blik, veel min met eene kleine proeve, datgeen, wat hem zoo ernſtig door anderen wordt aangeprezen?

Wat dunkt u, hebben wij menſchen ook niet wel eens reden om te weenen over eene wonde, die wij onszelven toebragten, door het behandelen van voorwerpen, welke wij echter wisten, dat ons moesten beſchadigen, of om te treuren over een door onszelven verwoest geluk, over eene ſchoone levensbloem, die wij met eigene hand baldadig vernielden? Zijn er ook geene menſchen, die uit wispelturigheid van het een op het ander vallen, zonder iets te behouden? Zijn er ook, helaas! niet de zoodanigen, die, zonder eens met eenen ernſtigen blik het kwaad achterna te zien, dat zij reeds berokkend hebben, dadelijk weder loszinnig op dezelfde wijze voortvaren?

En zullen wij nu ook voor onze dwaasheid die verſchooning kunnen aanvoeren: „gij, mensch, wist niet beter; Hij, die het oppertoevoorzigt houdt, had het moeten voorkomen!" — wij, die eenen ontwikkelden redelijken geest bezitten, welke onze handelingen kan beſturen; een kenvermogen, waardoor wij het goede van het kwade kunnen onderſcheiden, wanneer wij hetzelve ſlechts ernſtig willen bezigen, en aan de uitſpraak van eene inwendige, nimmer falende ſtem meer gehoor geven,

dan aan die onzer woeste driften! — Raadplegen wij slechts dat geweten, en zulk een schandelijk zelfbedrog althans zal niet lang bij ons huisvesten.

III. Allengskens toenemende, leert het teeder wicht, door behulp van leibanden, of, zoo als thans meer gebruikelijk is, kruipend op den grond en scharrelend aan de hand eener geleidster, na menigvuldig vallen en opstaan, nu eens lagchend, dan weder schreijend, eindelijk de moeijelijke kunst van alleen te loopen. — Roerende en beschamende beeldtenis, voorwaar, voor ons volwassenen! Ook wij moeten, door behulp van wel onzigtbare, edoch niet min sterke zedelijke leibanden, aan de hand eener wel onlighamelijke, maar toch krachtige leidsvrouw, den levensweg leeren betreden; en wee ons! zoo wij die onmisbare leibanden in de groote menschenmaatschappij ook als schadelijk zouden willen affchaffen. Wee ons! wanneer deze ons niet steeds in bedwang blijven houden, of wij ons vermeten, de hand onzer weldadige schutsgodin, der echt godsdienstige deugd, geheel los te laten; of, zijn wij door het begaan van zulk eene dwaasheid gevallen, wanneer wij de hulpmiddelen afwijzen, welke ons alleen weder kunnen oprigten, zinneloozer dan het kind, dat in zoodanig geval den aangebodenen bijstand vaardig aangrijpt.

Nu eens lagchende, dan weder weenende, door menigvuldig struikelen en opstaan moeten ook wij genoegzame kracht en oefening verkrijgen, om eindelijk alleen zonder *menschelijke* hulp te kunnen staan, en onafhankelijk, mag het zijn, onzen eigenen weg te bewandelen. Wel ons! zoo wij het ten langen leste maar zoo verre brengen als *alle* kinderen, die toch eindelijk niet meer kruipen, minder en minder vallen, zonder zich angstig aan anderen vast te klemmen.

Hoe velen echter in de groote menschenwereld struikelen, vallen, geven den moed aanstonds, of na weinige proeven, op, en denken aan geen opstaan, vóór dat die ijskoude hand hen met geweld uit de baan wegscheurt, welke niemand der stervelingen kan wederstaan! Hoe

menigeen vergenoegt zich met een verachtelijk kruipen, zijn geheele leven door, rondom zijne regtopgaande medemenſchen! Hoe menig ander gelooft zich altijd angſtig aan anderen te moeten vasthouden, zonder het eenmaal te durven wagen op eigene voeten te ſtaan, of, moge hij zulks al eene enkele maal beproeven, grijpt, uit vrees of karakterloosheid, den nietigſten ſtroohalm zelfs aan, en, op dezen zich verlatende, ſtort op den grond, eer hij het nog vermoedt! Hoe velen wanen, gelijk het kind, op hunne eigene beenen te gaan, waar zij willen, maar worden inderdaad door anderen geleid, of onwetend als aan de hand rondgevoerd! Hoe velen eindelijk, gelijk ſommige kinderen liever in een wagentje getrokken, of op den arm eener dienſtmaagd gedragen worden, dan zich in het loopen te oefenen, vinden het verkieslijker, dat anderen hen door de wereld kruijen of dragen, dan er zich op toe te leggen, met inſpanning van eigene krachten, zich door dezelve te helpen!

IV. Met de ontwikkeling van het ſpraakvermogen, eenen veel ſnelleren wasdom dan het langzaam toenemend verſtand hebbende ontvangen, begint zich de levendigheid des kinds van lieverlede meer te openbaren. Het ſnapt en ſnatert welhaast, het keuvelt en redeneert op zijne wijze; maar alles draagt nog de kenmerken van kinderachtige en verwarde denkbeelden. Dat onophoudelijk gepraat en gevraag, wel eens misſchien toevallig vol geest, houdt vader en moeder dikwijls aangenaam bezig. Zelfs al is het ook niet zelden geheel geesteloos, kan het anderen toch vaak hartelijk vermaken; doch ſlechts voor een oogenblik: als het te lang achtereen voortduurt, of ongelegen komt, wordt het wel eens lastig.

In de groote menſchenwereld zien wij ook, ſchoon beide bij den volwaſſenen gelijkelijk ontwikkeld moesten zijn, ſpraak en verſtand op verre na geenen gelijken tred behouden. Ook daar treffen wij vele ſnappers en babbelaars aan, wier onophoudelijk ſnateren de duidelijkſte bewijzen oplevert van weinig geregelde denkbeelden en van een brein met wind opgevuld. Door alles uit te bazui-

nen, wat hun flechts voor den mond komt, zeggen die beſtendige praters bij toeval ook wel eens iets geestigs, of kunnen onze lachſpieren in beweging brengen door beſpottelijke verhalen, welke zij echter niet weten te kruiden met het fijne zout van *Attica*, en dan ook aldra vervelen.

In de menſchenwereld ontmoeten wij ook van die zoete keuvelaars, welke ons voor een oogenblik kunnen vermaken; van die onvermoeide vragers, welke wij naauwelijks zoo ſpoedig weten te beantwoorden, als reeds eene andere vraag ons weder gedaan wordt, en wier ſoms laakbare nieuwsgierigheid ons meermalen even zoo verlegen maakt, of hinderlijker is, dan het onophoudelijk gevraag van het kind, door eene loffelijke weetgierigheid aangedreven. — Zonderling intuſſchen, dat die groote ratels der menſchenmaatſchappij doorgaans alleen op dezelfde wijze tot zwijgen gebragt kunnen worden als de kleine ratels in de kinderwereld, door een eenigzins norsch antwoord of eene indrukmakende magtſpreuk, en dat geen van beide hun klepperen ſchijnen te bemerken!

V. Een weinig verder gekomen, zien wij het kind zich vermaken met het bouwen en omverwerpen van geringe opeenſtapelingen, welke het *torens* noemt, en met klimmen en klauteren, dat, niet altijd met bedachtzaamheid geſchiedende, meermalen eenen ſpoedigen val en eene pijnlijke kwetſuur ten gevolge heeft. Het kind begint ſpeelpoppen te zoeken, en zich ſterk aan dezelve te hechten; het rijdt vrolijk op zijn ſtokpaardje de kamer rond, of ſchept behagen in ander ſpeeltuig.

Aardig knaapje, aanminnig meisje, hoe vermaakt gij ons niet alleen, door op deze wijze langzamerhand uwen verſchillenden aard, uwe eigendommelijke inborst te openbaren; maar hoe vertoont gij ons, onwetend, ook hier eenen getrouwen ſpiegel van ons eigen beſtaan in de groote menſchenwereld! — Ja, ook wij verlustigen ons, of liever beſteden ons geheele leven met het vormen en opeenſtapelen en voltooijen van plannen, welke in *ons* oog wel gewigtig zijn, maar, zoo dezelve door verhevener

wezens wierden gadegeſlagen, door hen voorzeker veelal even nietig zouden geacht worden, als aan ons die kinderlijke torens zich voordoen. Ook wij zien de reusvormige gebouwen van onzen waanzin, aan het optrekken van welke wij vaak onze beste levensjaren met onvermoeide vlijt toewijden, bij gebrek van hechte grondſlagen en door verwaarloozing der eerſte regels van bouwkunde topzwaar geworden, in één oogenblik van zelve inſtorten. Wij vinden eveneens behagen in opbouwen en omverwerpen, in aanleggen en verwoesten, in verplaatſen, omſchikken en veranderen.

Wij menſchen zijn, even gelijk gij, dartel jongsken, ſpeelziek meisje! beminnaars van klimmen en klauteren. Wij toch verheffen ons zoo gaarne uit den ſtand, waarin wij ons oorſpronkelijk geplaatst zien, uit den rang, welken wij in de maatſchappij bekleeden; wij ſtijgen, door eerzucht gedreven, indien wij daartoe ſlechts kans zien, al hooger en hooger; wij zoeken, door denzelfden kinderachtigen zin bezield, grooter en grooter te worden, wanende, even als gij, dat in hoogte en grootte het ware levensgenot is. te vinden: maar ach! even als gij, moeten wij dat klimmen en klauteren, bij gebrek van wel toe te zien, waar wij onze treden zetten, niet zelden met eenen pijlſnellen, zwaren val bezuren. Gelukkig mogen ook wij ons dan achten, indien wij er met eene ligte kneuzing afkomen, en onze eerſte ſtelling mogen hernemen.

Met poppen of ander kindertuig, zegt misſchien iemand uwer, ſpelen wij volwaſſenen toch niet, noch rijden op houten ſtokpaardjes de wereld door..... Och ja, M. H., ook wij menſchen ſpelen met poppen in eenen letterlijken, vermaken ons met deze in eenen figuurlijken zin. Hoe toch anders noemt gij, bij voorbeeld, die bontkleurige papiermonſtertjes, waarmede wij ons in het algemeen geliefkoosd kaart-, of de meer zelfſtandige, maar niet minder misvormige gedaanten, met welke wij ons in het meer afgetrokken ſchaakſpel zoo gaarne bezig houden; de gedrogtelijkheid van welke zelfs de

aandacht onzer kleinen niet ontſnapt? Hoe anders noemt gij de prenten, waarmede wij onze huiswanden, — de beelden, met welke wij onze lusthoven verſieren, ja zelfs de nagedachtenis onzer helden en verdienſtelijke mannen zoeken te vereeren?

En wilt gij, om thans van de levende ſaletpoppen onzer zoogenaamde groote wereld, van de levenlooze marionetten onzer kermisvierende lagere ſtanden, en van alle eigenlijke poppenvertooningen onzer maatſchappelijke pligtplegingen, gebruiken en inrigtingen te zwijgen, wilt gij u van den leenſpreukigen zin overtuigen, in welken wij *allen* onze kindſche poppen hebben, ontneemt voor eene wijle tijds, bij voorbeeld, ſlechts den lekkerbek zijne tafel, ons, beminnaren van *Virginiës* dampkruid, onze tabakspijpen, der ſekſe haren dierbaren *Java*-drank of haren opſchik, den weelderige zijner praalmeubelen, den gierigaard zijn goud, den koopman zijne vlottende prijscouranten, den boekenverzamelaar zijne hem nuttelooze bibliotheek, in één woord, ontneemt een' iegelijk onzer een der doode voorwerpen, waarop hij het meeste zwak heeft, en alle deze beroofden zullen zich aanſtellen als het kind, dat gij het ſpeelgoed ontneemt, waaraan het op het zeerst gehecht was.

Hebt gij eindelijk lust, indien ik voor een oogenblik figuurlijk mag voortredeneren, om den volwasſenen mensch op zijn ſtokpaardje te zien rijden, begint eene zamenſpraak met den zeeman over de winden, den landbouwer over zijn vee, den geneesheer over zijne zieken, den regtsgeleerde over pleitzaken, den geweldigen Nimrod over hazen en patrijzen, zoo gezien als geſchoten; met onze vrouwen over huishouding, kinderen en dienstboden vooral niet te vergeten, kortom met een' ieder over zijn vak; brengt een' iegelijk onzer op zekere verhalen of onderwerpen, met welke gij door een weinig opmerkzaamheid ligtelijk ontdekt, dat de aangeſprokene bijzonder veel opheeft, — en vrolijk ziet gij ons aldra ieder op een eigen paardje daarhenen draven, en zoo geheel in dat kinderſpel verdiept voortrijden, dat wij,

uw holla! roepen niet eens hoorende, ſoms niet anders te ſtuiten zijn, dan door eenen geweldigen greep in de teugels.

Ik ga andere ſpelen uit de kinderwereld, om tijd te beſparen, met ſtilzwijgen nu voorbij, te eerder dewijl ik toch billijk mag vooronderſtellen, dat een deswege beſtaand zinrijk dichtſtuk van onzen eerbiedwaardigen CATS aan niemand uwer geheel onbekend zal zijn.

VI. De geestvermogens des kinds vatbaar geworden zijnde voor de aanleering van noodzakelijke en nuttige kunſten en wetenſchappen, wordt, door verſtandige opvoeders althans, aan deszelfs levensloop eene min beuzelachtige en meer ernſtige wending gegeven. Het gaat dagelijks, verſcheidene achtereenvolgende jaren, ter ſchool, en ontvangt, zoo het bijzonder wèl opgevoed wordt, daarenboven ook nog (vergunt mij hier dit vreemde woord) *privaat*-leſſen. Het leert nu eens met vreugd, dan weder met verdriet. In de verſchillende vakken van menſchelijke kennis, waarin het onderwijs mag genieten, vordert het nu eens ſneller, dan weder trager; maar, hoe verſtandiger het kind waarlijk wordt, hoe meer het overtuigd moet zijn, dat zijne wetenſchap inderdaad nog *niets* is. — Zoo dan, al leerende en ſpelende, al lagchende en ſchreijende, vliegen de kinderlijke jaren daarhenen. Wij geraken, eer wij er aan denken, uit de kinderwereld; hetgeen wij toch ook dikwijls verlangden, om *groot* te zijn, om geteld te worden. Het eertijds aardig knaapje ſtaat daar als een rijzig jongeling, het lieve meisje als eene bekoorlijke maagd. — Maar ook die vrolijke Meimaand des levens is ſpoedig voorbij. Wij treden als gevormde menſchen in de maatſchappij op, worden meerendeels echtgenooten, en, mag de oudervreugde volgen, ziet daar ons aldra, ook eer wij er regt om denken, op nieuw door eene kindergroep omringd, als 't ware midden in die wereld terug, van welke wij ons evenwel afgeſcheiden gevoelen door eene onoverſchrijdelijke kloof, welke de Tijd, als ongemerkt, tusſchen de kinder- en menſchen-wereld plaatst.

Intusschen ook hier weder heerscht meer dan ééne treffende gelijkheid tusschen mensch en kind. Eene gedurig min beuzelachtige en meer ernstige wending aan ons bestaan te geven, schrijven en de telkens toenemende jaren, en rede en pligt gebiedend voor. Dat wij allen, in eene verhevener beteekenis des woords, op dit benedenrond ter school gaan, is u te bekend, om daarover uit te weiden. Maar ook elk onzer, M. H., de verstandigste niet uitgezonderd, houdt vele gedwongene *privaat*-lessen, en wel bij eene vrouw van voortreffelijke bekwaamheden; lessen, die ons nu en dan wel eens uitermate begrooten en duur te staan komen, maar toch, wèl behartigd, blijvend nut aanbrengen. Men noemt de hoofdvakken van haar onderwijs *menschenkennis*, *voorzigtigheid* en *ware levenswijsheid*. Die eerbiedwaardige leermeesteres, op welke de schoone sekse voorzeker niet weinig roems kan dragen, dat zij, nevens de-*Deugd*, althans bij zeer vele volken, zoo ook in *Nederland*, zich aan hare zijde geschaard heeft, heet *Ondervinding*. Voegt bij deze nog eenen anderen *privaat*-onderwijzer, wiens gestrengheid soms ondragelijk zwaar valt, maar de noodzakelijkheid van wiens lessen wij stervelingen toch moeten erkennen; ik bedoel den *Tegenspoed*. Ook wij volwassenen leeren nu eens in opgeruimder, dan weder in treuriger stemming datgeen, wat ons tot eigen best wordt onderwezen. Ook wij maken nu eens sneller, dan weder trager vorderingen in die vakken van menschelijke kennis, waarop pligt of verkiezing onze meer bijzondere bevlijtiging vordert. Gerustelijk mogen wij de spreekwijze, vooral bij den minbeschaafden in zwang en bij dezen alleen geloofd, van *uitgeleerd*, op de lijst plaatsen van die gezegden, welke de duidelijkste blijken opleveren van een nog zeer bekrompen verstand. Wie toch zal het betwisten, dat, naar gelange wij eenige wezenlijke vordering maken, in welke wetenschap of kunst het dan ook zijn moge, wij naar die zelfde mate te meer gevoelen, hoe veel ons nog ontbreekt, hoe luttel onze eigene, hoe gering zelfs alle menschelijke kennis zamengenomen is? Wie zal het loo-

chenen, dat wij, tot aan het einde onzer loopbaan, al ſtrekt dezelve zich ook tot den hoogſten ouderdom uit, dagelijks leeren, en hoe langer zoo zekerder overtuigd moeten worden, dat wij inderdaad *niets* weten? Wie, dat wij allen, de verſtandigſte niet uitgezonderd en vaak de geleerdſte juist het meest, kinderen zijn in de kennis zelfs van vele zaken, welke tot het gemeene leven behooren, en ons van jongs af dagelijks omringen? Wie, eindelijk, dat meer dan één kinderlijk vooroordeel of dwaalbegrip, meer dan ééne bijgeloovigheid of kinderachtige vrees, wanneer wij onszelven regt willen onderzoeken, zelfs onwetend nu en dan weder boven komt, en onwillekeurig deze of gene handeling van den anders verſtandigſten mensch blijft beſturen? — Zoo dan, al leerende en ſpelende, al lagchende en ſchreijende, ſnellen ook onze levensjaren op de vlugge wieken des Tijds daarhenen. Wij geraken, eer wij er aan denken, aan de grens des levens. Kunnen wij ook zeggen, dat wij dikwijls verlangen naar eenen overgang, die, vroeg of laat, voor ons allen onvermijdelijk zal wezen?

VII. Hoort men in de onderlinge zamenſpraken der kinderen vele zotternijen, in hunne bijeenkomſten vele nietigheden de ſtoffe hunner geſprekken uitmaken, — onze zamenſpraken, onze gezelſchappen zijn doorgaans niet minder beuzelachtig; en, mogen wij te dezen in de menſchenwereld ook al meerdere regelmatigheid en minder volſlagenen onzin opmerken, in de kinderwereld daarentegen zijn kwaadſprekendheid en laster, die pesten van maatſchappelijken omgang, ten eenemale onbekend.

Ziet men, dat kinderen grooten prijs ſtellen op fraaije kleederen, op lekkere ſpijs en drank, — onze mode- en konfituurwinkels, de keur van ſpijzen, waarmede onze tafels bij prachtige gastmalen als overladen zijn, de uitgezochte wijnen, welke in onze feestbokalen tintelen, getuigen, dat de menſchenwereld dien kinderzin zorgvuldig heeft opgekweekt! Onmatigheid en daaruit voortvloeijende onpaſſelijkheden behooren tot beide; maar zwelgerij en ongebondenheid, door welke de mensch zich be-

neden het redelooze dier verlaagt, zijn de onzalige vruchten der volwasſenheid, welke zich aan de ſlavernij des zingenots te dikwijls overgeeft.

Ontſnapt het onzer aandacht niet, dat in de kinderwereld veel getier en geſchreeuw om niets heerscht; dat de jeugd tot kribben en kloppen ligtelijk onderling overhelt; dat zij ruw en plomp in hare handelingen te werk gaande, het eene kind het andere dikwijls bezeert, — wij moeten met beſchaming erkennen, dat dit alles ook in de menſchenwereld plaats heeft, en ook meestal uit de beuzelachtigſte oorzaken. Het wraaknemen, het bloedvergieten, 't welk tallooze huisgezinnen in den diepſten rouw dompelt, of, om in meer bepaalden kring te blijven, het broederhaten, de familieverdeeldheden, het overhoop liggen van den eenen burger met den anderen om kleinigheden, welke ieder der twistende partijen voor zichzelven als zoodanig erkent, maar uit kinderachtige trotschheid weigert het eerst voor zijnen gewaanden beleediger als zoodanig te belijden, liever jaren lang tegen elkander voortpruilende, — leveren zij niet alle de duidelijkſte bewijzen op, hoeverre de volwasſene menschheid is ontaard van de tot verzoenlijkheid zoo ligt geneigde kinderwereld, ja in hoofdigheid en dwaasheid zelfs het onverzettelijkst kind verre te boven gaat, dat toch nooit langer met pruilen volhoudt dan eenige uren, dat daarna vergeeft, en dat altijd vergeet?

Wij menſchen, vooral wij zoogenaamde beſchaafden, door meer afgemetene bewegingen, ſlooten of kwetſen elkander uit plompheid zoo dikwijls niet als de woeste en ruwe jeugd, en geſchiedt het al, bij ongeluk, eene enkele maal, wij haasten ons om ſtrijd, elkander om verſchooning te vragen, en onszelven te beſchuldigen; wij bejegenen elkander met meer beleefdheid, beſteden menig oogenblik ter oplosſing der zwaarwigtige vraag, wie het eerst eene geopende deur zal binnentreden, eene in rang hoogere plaats mag innemen, of de aangebodene verſnaperingen het eerst zal aanroeren; wij buigen of neigen voor elkander, en hebben altijd den mond vol betuigingen van

eer hebben of eer geven: maar ſtooten, of knijpen, of kwetſen die zelfde eervolle lieden elkander niet maar al te vaak in het geheim en opzettelijk, wanneer zij er ſlechts kans toe zien? — pogen ſommigen niet door kuiperijen, door heimelijke *intrigues* (ach, mogt de zaak zelve aan *Nederland* even vreemd zijn als het woord!) en andere ongeoorloofde middelen juist die genen zwart te maken, den voet te ligten of te onderkruipen, welke zij in den dagelijkſchen omgang niet gedoogen, dat op de ſtraat ter linker hand nevens hen wandelen, of in gezelſchappen niet ſteeds den voorrang boven hen behouden?

Bemerken wij in de kinderwereld, dat de aankomende menschheid zich vermaakt in het aanhooren of lezen van ſprookjes, vertellingen en verdichte verhalen, welke wij nu in onze hooge wijsheid uitermate belagchelijk vinden; wij moeten toch toeſtemmen, dat juist in dien zelfden begoochelingszin de wezenlijke grond ligt van het genoegen, dat wij volwaſſenen vinden in treffende romans en tooneelſpelen, alles toch meestal verdichtſel, om van de met graagte vaak verſlonden wordende laffe produkten in beide ſoorten niet te gewagen, welke de hedendaagſche menſchenwereld als overſtroomen.

Zien wij, eindelijk, onze lieve jeugd, in eenen letterlijken zin, naar de maan grijpen, een dwaallichtje voor eene ſter houden, of, bij het driftig najagen van een' ſchoongekleurden vlinder, ſtruikelen of vallen; vergeten wij toch nooit, in die dwaasheden, figuurlijk, onze eigene beeldtenis op te merken!

VIII. Wanneer de dag ten einde ſpoedt, dan verſchijnt in de kinderwereld, volgens de bevelen der zorgende ouders, eene bedjende, die aan al dat kinderwoelen en ſpelen aldra een eind maakt, niet om hunne genoegens te verſtoren, maar alleen omdat de tijd daar is, waarop de kinderen moeten gaan ſlapen. Het eene kind moge op eenen ſtoel ſtaan; het andere op den grond of in een' donkeren hoek verſcholen liggen; een derde haar pogen te ontloopen; een vierde, dat nog gaarne een poosje

wilde voortſpelen, door vriendelijk aanhouden eenig uitſtel bekomen; een vijfde, dat vermoeid en ſlaperig is, haar met uitgeſtrekte armpjes te gemoet ijlen: die dienstbare weet ze toch *allen* te vinden, haalt het eene kind voor, het andere na uit de woonkamer weg, en legt ze, zij mogen lagchen of ſchreijen, achtervolgens in hunne ſlaapſteden neder. Weldra heerscht eene diepe ſtilte; gij ziet wel den grond nog met allerlei ſpeelgoed als overdekt, dat ook ſtraks wordt weggeruimd; maar de kinderen zelve, zij ſlapen ginds eenen nieuwen morgen te gemoet.

Ziet, mijne ſpeelgenooten! zoo verſchijnt ook in de groote menſchenwereld, op hooger Vaderbevel, een dienaar des Hemels, door ſommigen met reden een Koning der Verſchrikking, door anderen met niet minder regt een vriendelijke Engel genoemd, die aan al ons gewoel, aan alle onze bezigheden en vermaken paal en perk ſtelt, niet om ons te kwellen, maar alleen omdat het ook ons dan beter is te gaan rusten. De neigende avondſchaduw kondigt wel den minſten onzer de komst van dien bode aan, en gewisſelijk zal hij voor velen, om wijze redenen, reeds op den vollen middag verſchijnen; maar zeker is het, dat, het zij wij in hoogeren rang verheven zijn of ons in lageren ſtand bevinden, het zij wij hem pogen te ontvlugten of met opene armen ontvangen, of, eindelijk, hem voor eene poos als 't ware nog verbidden, zeker is het, dat hij ons allen ter beſtemde ure zal weten te vinden, ons van hier wegvoeren, en, om het even of wij hem volvaardig of met weêrzin volgen, in onze laatſte houten wieg tot eenen diepen ſlaap nederleggen. Dan ook zal de kleine kring, in welken wij ons bewogen, nog eene korte wijle overdekt blijven met dat zinnelijk ſpeeltuig, te midden van welks genot wij werden weggenomen; maar ook dit verdwijnt aldra. In onze tegenwoordige verblijfplaats zal wel geene ſtilte ontſtaan, ja zelfs ons weggaan naauwelijks opgemerkt, zeer ſpoedig vergeten worden; want een ander geſlacht, dat wij reeds langzamerhand zien op-

komen, zal onze plaats innemen, en ſpelen en woelen even gelijk wij. Doch ginds, waar wij ſlapen, rondom onze legerſteden, zal niets vernomen worden dan eene onafgebrokene doodſche ſtilte. Maar ook wij, M. H., zullen eenen nieuwen dageraad te gemoet ſluimeren, en, ontwakende, o mogt het voor ons allen dan een ſchoone, heerlijke morgen zijn!

IETS IN ANTWOORD OP EEN FRAGMENT EENER ONLANGS GEHOUDENE VOORLEZING, GEPLAATST IN DIT MENGELWERK VOOR 1829. N°. VI. (*)

Het verſchil van denkwijze over eene zelfde zaak, hetwelk dikwijls tuſſchen gelijkelijk met gezond verſtand begaafde en met goeden wil bezielde perſonen plaats heeft, is iets, dat vaak mijne grootſte verwondering heeft verwekt. Men zoude zeggen, wat goed is, is goed; wat wijs is, is wijs, en het een en ander moet dus door elk goed en verſtandig mensch voor zoodanig gehouden en erkend worden; dit ligt in de rede; en evenwel hoe te meermalen leert ons de ondervinding niet, dat, wat door den een' als goed wordt erkend, niets dan afkeuring van een' anderen verkrijgt; dat, wat door dezen als een verſtandige maatregel wordt aanbevolen, als eene te ſchuwene verkeerdheid door genen wordt uitgekreten. Trouwens, denkwijzen zijn: *tot rijpheid gebragte gedachten;* om dus den oorſprong der denkwijzen te lee-

(*) Wanneer, omtrent onderwerpen als het onderhavige, de gevoelens zoo zeer tegen elkander over ſtaan, ligt van wederzijden meestal iets waars ten grondſlag der bewering, en de waarheid in het midden van beide. Redacteur, voor zichzelven meer inſtemmende met den *Fragment*-ſchrijver, vond daarin geene voldoende reden, om ook niet de keerzijde aan het oordeel der Lezeren van dit Tijdſchrift te onderwerpen, en onthoudt zich daarom van het mededeelen der bedenkingen, welke bij het lezen van dit *Iets* zich aan hem als opdrongen.

ren kennen, zou men dien der gedachten moeten kunnen opſporen — en zulk een onderzoek, door ſommige wijsgeeren wel eens ondernomen, waar is het ooit op uitgekomen, dan op de beſchamende overtuiging van, aan het einde gekomen, even weinig van de zaak te weten als toen men begon? Mijn oogmerk is dan ook nu geenszins, mij in duistere beſpiegelingen te begeven, maar alleen het boven gezegde als eene inleiding te gebruiken tot, en toepaſſelijk te maken op hetgene volgt, tot het ter neder ſchrijven waarvan mij een artikel in dit Mengelwerk, betiteld: *Wat ſtaat ons*, Nederlanders, *thans te doen, nu wij begraafplaatſen hebben in het openе veld?* aanleiding gegeven heeft.

Geheel nu verſchil ik van denkwijze met den ſteller van genoemde artikel; niet zoo zeer met opzigt tot de veranderde wijze van begraven, (omtrent welke ik mij niet vermete, 's Konings beſchikkingen te beoordeelen) als voor zoo veel de hulde, volgens 's mans denkwijze aan de afgeſtorvenen te betoonen, aangaat.

Sterven is, mijns inziens, het afleggen van een broos, zeer onvolkomen ligchaam door de ziel, die, hare verbindtenis met hetzelve vaarwel zeggende, terſtond, om zoo te ſpreken, vrijer ademt, eenen nieuwen werkkring aanvangt, welligt een nieuw bekleedſel ontvangt, en toegerust wordt met grootere bekwaamheden, dan zij, op aarde zijnde, immer uitoefenen kon. Aanvankelijk, misſchien, zal door den opperſten Regter eenige belooning of ſtraf uitgedeeld worden, en beſtaan in de meerdere of mindere bekwaamheid, aan het nieuwe wezen geſchonken. Dan, dit, waaromtrent wij niet meer dan giſſen kunnen, daargelaten, het afgelegde ligchaam is toch niets meer van eenig belang; deszelfs waarde is minder dan die van een onbruikbaar geworden kleed, en na weinige dagen verandert het doorgaans zoo zeer van gedaante, dat zij, die het levende mensch het meest liefhadden en met het grootſte welgevallen aanzagen, zich met afſchuw van het lijk afwenden. De ziel intusſchen leeft, maar niet meer voor ons op eene merkbare wijze;

dus, wie eenen geſtorvene beweent, kan met rede niet anders zeggen, dan: „ deze lieveling is voor mij, zoo lang ik hier op aarde vertoef, verloren." — Om al deze redenen heb ik mij altijd bijzonder daarover verheugd, dat bij ons niets gebruikelijk was van al dat hulde bewijzen aan lijken, waarvan ik veel, als in andere landen plaats hebbende, hoorde ſpreken en las. Bloemen planten, bloemen ſtrooijen op een graf, terwijl men daarbij gaat weenen, is mij altijd als een bewijs van overdrevene gevoeligheid (*ſenſiblerie*) voorgekomen; ja, wat meer is, als eene ſoort van, voor Christenen, ongepaste daad, als die influit, óf dat men aan ſtof en asch meer waarde hecht dan het verdient, óf dat men de ziel van den afgeſtorvene nog als in eenige aanraking met de levenden beſchouwt; iets, dat tot allerlei bijgeloovigheden aanleiding geven kan, en zoo vaak in vroegere dagen gegeven heeft. „ De *Romeinen*," zegt de ſteller van het artikel, „ hadden reeds de gewoonte, om de graven met „ bloemen te beplanten of te beſtrooijen: waarom zouden „ wij hen in dezen niet volgen?" — Ik antwoord: omdat wij Christenen zijn, zij Heidenen waren. Bij de onzekerheid, welke vóór 's Heilands komst aangaande het lot der afgeſtorvenen heerschte, mogt ieder *individu* welk denkbeeld hem het aannemelijkst voorkwam omhelzen, en, van een' CHARON, van een' PLUTO enz. droomende, zijn' geliefden overledene de reize naar de onderaardſche gewesten zoo aangenaam en gemakkelijk trachten te maken, als hem mogelijk ſcheen, ja zijn verblijf in de onbekende ſtreken of *Elyſeſche* velden pogen te vervrolijken door bewijzen van liefde of teeder aandenken; maar nu wij weten, (dank zij Hem, die het leven en de onſterfelijkheid aan het licht gebragt heeft!) dat God niet een God der dooden, maar der levenden is, en dat zij Hem allen leven, nu betaamt het ons, dunkt mij, geenszins, oude Heidenſche gewoonten weder in zwang te brengen, en zoo doende onze heilige, zuivere en redelijke Godsdienst door dwaze uitwendigheden te ontheiligen; uitwendigheden, welke alleen het ſtoffe-

lijk overschot van eenig mensch ten voorwerp hebben, of aan eenen niet meer bestaanden omgang met diens ziel doen denken. Wat dan? Moet men, een' geliefden echtvriend of echtvriendin, een teeder bemind kind, een' boezemvriend of vriendin, een' geëerbiedigden vader of moeder, een' dierbaren broeder of zuster, of anderen bloedverwant, door den dood van onze zijde gerukt ziende, dien begraven en — vergeten, zonder aan zijne nagedachtenis eenige hulde toe te brengen? Dit is geenszins, wat ik verlang, of wat de Christelijke Godsdienst ons gebiedt. Men treure, men weene, maar te huis, zich met geene zinnelijke teekenen, maar met zedelijke bespiegelingen bezig houdende; — men zoeke troost, niet in het zien groeijen of in het rieken eener bloem, maar in het bepeinzen van de veelvuldige troostwoorden van Hem, die het leven zelf was; — men overtuige zich meer en meer van de waarheid, dat God nooit iets te vroeg of te laat gedaan heeft; dat Hij zijne wijze redenen had, om den betreurden persoon nu van de aarde op te roepen, gelijk Hij zijne wijze redenen heeft, om er den treurende nog te laten; en zoo schikke men zich tot eene kinderlijke berusting in 's Hoogsten wil. Hulde bewijze men voorts aan den afgestorvene, door zijne of hare deugden te herdenken en na te volgen, en voortaan niets te doen, waarvan men zou kunnen denken: „dit zou met zijne of hare, op Godsdienst en rede gegronde, beginselen niet hebben gestrookt." Zoo zullen wij, dunkt mij, het best als Christenen treuren en de dooden vereeren, het zij hun lijk in eene kerk of in het open veld begraven ligt; en kunnen zij weten, wat de overgeblevenen te hunnen opzigte doen, zoo zullen zij hen met meer welgevallen aanzien, in hun huis of elders hunne werkzaamheden voortzettende, aan de verheerlijkte ziel met teederheid gedenkende, dan nutteloos tijd verspillende bij een graf, en vergankelijke bloemen plantende of strooijende op de aarde, die het reeds vergaande lijk bedekt.

Over hetgeen door den man, wiens gevoelen ik bestrij-

de, op het laatst van meergemelde artikel geſproken is, heb ik het eerst gehandeld, omdat het meer, dan het vroeger door hem geboekte, tot de Godsdienst betrekking heeft. Nu blijft mij nog over, mijn verſchil van denkwijze, ook over het plaatſen van gedenkteekenen op de graven, te kennen te geven. Naam, geboorte, en ſterfdag en jaar, dit moet, mijns inziens, *alles* zijn, wat men op de graven te lezen vinde; — alle *monumenten* hoegenaamd zoude ik uitſluiten; en waarom? omdat, de gewoonte van dezulken op te rigten eens aangenomen zijnde, deze, bij de bekende geſteldheid der menſchen, óf tot voeding hunner ijdelheid, óf tot het bedrijven eener ongepaste vleijerij, óf tot lastige berisping van anderer doen noodzakelijk aanleiding geven moet. Tot het eerſte; daar zeker een hoogadellijk perſoon, of een zeer rijk man, een' hoogeren prijs, dan b. v. *f* 132, voor eene gedenkzuil zal willen beſteden, al ware het alleen, om, bij den eerſten oogopſlag, den, de grafplaats betredenden, wan delaar te doen opmerken, dat op die plek het lijk van een' perſoon van aanzien ligt, wiens rustplaats zich van die des daar naast aan gelegenen armen daglooners onderſcheiden moet; en zoo zal dan het gedenkteecken op het opene veld hetzelfde uitwerkſel hebben, als voorheen de wapenborden of hoogdravende opſchriften in de kerken hadden. Tot het bedrijven van ongepaste vleijerij (ten tweede) moeten de gedenkzuilen aanleiding geven, dewijl al ligt het graf van een' man, die den naam van geleerde, van wijsgeer, van onderwijzer, of wat dies meer zij, droeg, met de vermelding van zijne waardigheid zal prijken, en met den lof van zijne uitſtekende talenten, al is het dat hij inderdaad beneden zijn beroep geſtaan, en geene bijzondere vermelding verdiend hebbe; te meer, daar de overgeblevene bloedverwanten, al ware het ſlechts welſtaanshalve, of ook om zichzelven in hem te wierooken, niet nalaten zullen, hem den roem, aan zijnen post eenigermate verknocht, te laten wedervaren. Eindelijk (ten derde) zal tot lastige berisping, door de gewoonte

van gedenkteekenen te plaatſen, aanleiding gegeven worden: want omtrent iemand, die van die gewoonte zou afwijken, zal al ligt gezegd worden: „hij toont, dat zijn doode hem weinig waard was;" — omtrent een', die een te gering gedenkteeken ſticht: „had men zoo iets nietsbeduidends van dien man, voor zulk eene vrouw of moeder enz., verwacht!" — omtrent een', die, volgens de algemeene ſchatting, het *monument* te fraai laat maken: „zie eens, welk eene vertooning! de erfportie moet groot geweest zijn; anders had de erfgenaam zijn geld wel beter kunnen beſteden!" enz. enz. Wie kan al de te makene aanmerkingen kunnen optellen, waartoe het bezoeken van eene grafplaats met gedenkzuilen den bezoeker, die er dikwijls naar toe zal gaan, minder om over leven en dood na te denken, dan om uit nieuwsgierigheid eens te gaan zien, welk *monument* men voor dezen of genen, hem onverſchilligen overledene opgerigt heeft, of met oprigten bezig is, ruime ſtof verſchaffen zal?

Ten ſlotte dan, men begrave zijne dooden, thans in het opene veld, gelijk voordezen in de kerken, met eene gepaste ſtatigheid en ernst, dekke de graven het zij met graszoden, het zij met eene zerk, neme dan affcheid van het lijk, behoude de nagedachtenis des overledenen, en huldige zijne deugden door navolging van dezelven op eene den Christen waardige wijze, tot dat ook voor den thans treurende de tijd daar is, waarop zijn lijk tot dat zijner vaderen verzameld zal worden, en zijne ziel zal juichen over hare verlosſing uit het ligchaam des doods!

N. W.

BRIEF VAN JOHN BOWRING AAN DEN REDACTEUR DER VADERLANDSCHE LETTEROEFENINGEN. (*)

Londen, den 16 Mei 1829.

Aan den Redacteur der *Vaderlandſche Letteroefeningen*.

Wel Edel Heer!

Ik ben eerst dezen morgen van eene reis naar *Ierland* teruggekomen, en vind in Uw nommer van April ll. een ſtuk opgenomen, hetwelk eenen geheel onverwachten en, zoo ik vertrouw, volſtrekt onverdienden aanval op mijn karakter behelst. Ik haast mij, U daarop de volgende regels te doen toekomen, hoewel ik misſchien eenen zoodanigen aanval, van iemand die zich niet noemt, onopgemerkt had kunnen laten. Ik beken, dat mijne *Brieven over Holland* zeer in de haast opgeſteld en in vele opzigten onvolledig zijn; maar zeker is het, dat zij niet met zoodanige bedoelingen en gevoelens geſchreven werden, als die, waarvan Uw Correspondent mij verdenkt; en niét minder zeker is het, dat die Brieven reeds eene uitwerking gehad hebben, geheel verſchillende van die, welke hij tamelijk voorbarig van dezelve ſchijnt te verwachten. Ik ſchreef als een vriend van *Holland* en van de *Hollanders*, en ik verheug mij in de overtuiging, dat ik iets heb toegebragt, om eenig belang in te boezemen en eenigen eerbied op te wekken voor dat volk, waartoe de Brieffchrijver behoort.

Een groot gedeelte van zijnen Brief behelst onbepaalde beſchuldigingen, en de Brieffchrijver veroordeelt zijne eigene landslieden, wegens het vriendelijk onthaal, aan eenen vreemdeling gegeven. Voorzeker, het is waar, dat zij dien vreemdeling met meer heuschheid ontvingen, dan waarop hij aanſpraak zoude hebben durven maken; doch daarom was deze heuschheid, en dit moet de ſchrijver zelf bekennen, door geene vleijerij gekocht. Het is mogelijk, dat deze vreemdeling

(*) Blijk van onpartijdigheid te mogen geven, is den Redacteur ſteeds welkom; daarom plaatst hij, onverwijld, dezen *ongefrankeerden* Brief; terwijl hij intusſchen, op denzelfden grond, voor een wederantwoord, bijaldien de eerſte Brieffchrijver zich daartoe genoopt vinde, zijn Tijdſchrift desgelijks openſtelt.

eenige verkeerde indrukken, als gevolgen van het verſchil tusſchen de zeden der twee volken, heeft ontvangen en medegedeeld; doch, waar dit het geval mogt zijn, daar geſchiedde zulks niet met verachting of bitterheid, veel minder nog met een gevoel van ondankbaarheid. In zijn eigen Vaderland heeft men hem beſchuldigd, bezet te zijn met ingewortelde vooroordeelen ter gunſte van de *Hollanders*, en heeft men hem uitgedaagd, om nu ook de andere zijde der ſchilderij te vertoonen. Hij heeft hierop ſlechts één antwoord kunnen geven: *Tantum vidi.*

Waarom ſchept de Brieffchrijver er behagen in, om zaden van haat en mistrouwen om zich heen te ſtrooijen? Waarom, niet tevreden met de beleedigingen mij aangedaan, zoekt hij ook nog, op eene verkeerde en onopregte wijze, het *Engelsch* karakter aan te vallen? Gedragen ſommige *Engelſchen* zich trotsch en onbeſchaamd, — dat men die trotschheid en onbeſchaamdheid beſtraffe, en ik zal de eerſte zijn, die zulk eene berisping toejuich; maar zoowel de wijsbegeerte als de Christelijke liefde verbieden eene zoodanige veroordeeling van eene geheele natie met eene enkele penneſtreek. Indien toch de Brieffchrijver S. S., bij voorbeeld, eens als een bewijs van *Nederlandſche* opvoeding, billijkheid en opregtheid, werd aangehaald, zou ik dan niet, in het belang van eerlijkheid en goede trouw, eene betere proef, een ander voorbeeld, mogen vorderen?

De beſchuldigingen, tegen mij gerigt, zijn: dat ik geen perſoon van gewigt of verdienſten ben. Wierd zulks bewezen, dan zoude dit meer mijn *ongeluk* dan mijne *ſchuld* zijn. Voorts, dat ik hen, die mij de meeste vriendelijkheid bewezen, gegispt en in een belagchelijk daglicht geſteld heb. Dit is eene onwaarheid, even kwaadaardig als oneerlijk. Dat ik mij met de publieke zaken en de bijzondere huishouding bemoeid en de huiſelijke gebruiken der *Hollanders* berispt heb. Hierop, gelijk op al het overige, kunnen de Brieven zich zelve verdedigen. *Scripta manent.*

Twee meer bepaalde beſchuldigingen worden er opgegeven; te weten, dat ik de Doopsgezinden met de Kwakers heb verward, en dat ik melding heb gemaakt van het katknuppelen door de *Frieſche* boeren. In dien S.. de eigenaardigheden van de Kwakers beſtuderen wil, — de eenvoudigheid van hunne eerdienst, hunnen afkeer van eeden en van de krijgsdienst, hunne ſtrenge zedeleer, — en zoo hij dit alles wil vergelij-

ken met datgene, hetwelk de Doopsgezinden onderscheidt, dan zal misschien zijn eigen oordeel eene wijziging ondergaan. En, wat de ruwe volksvermakelijkheden betreft, waarvan ik gesproken heb, — ik bezit er een schriftelijk bewijs voor, van de hand van eenen aanzienlijken *Fries*. Ik ben er nimmer ooggetuige van geweest, en hoop, dat het geen plaats meer hebbe; doch, hoe dit zij, S. S. moet mij niet beschuldigen, eene opzettelijke *valschheid* verhaald te hebben. Dat is eene uitdrukking, die niet betaamt.

Ik heb eene daadzaak medegedeeld, en ik deed het ter eere van eenen geachten vriend, en omdat ik er een voorbeeld in dacht te vinden van eenvoudigheid van zeden, de tijden der Aartsvaderen waardig; de daadzaak, namelijk, dat, toen ik, met een gezelschap vrienden, op de pastorij van *Waaxens* aankwam, de spijskamer van den Heer des dorps het noodige tot het onthaal voor de onverwachte gasten moest opleveren. En dit is nu het thema voor eene lange reeks van aantijgingen. Ik denk, dat mijn waardige Gastheer zich de zaak niet zal aantrekken, en veel minder nog de uitlegging, door den Briefschrijver aan mijne woorden gegeven, voor zijne rekening nemen.

Wat de drukfouten betreft, — ik beken, dat derzelver aantal groot is; maar ik bevond mij nog op reis, toen de Brieven gedrukt werden, en S. S. kan er zich op verlaten, dat die feilen zouden zijn verbeterd geworden, indien ik destijds in *Engeland* ware geweest.

Nog een woord ten slotte. Ik heb veel gereisd. Het is mijn voorregt geweest, mij onder vele volken te hebben mogen ophouden, en onder die alle bezit ik vrienden, wier aandenken mij steeds dierbaar blijft. Indien de ondervinding, welke ik opdeed, mij iets geleerd heeft, dan is het dit, dat het geene wijsheid te kennen geeft, wanneer men iemand, buiten noodzakelijkheid, leed aandoet, en geene deugd, wanneer men bitterheid en verdeeldheid bevordert. Den schrijver zij daarom, met eene kleine verandering, de spreuk van MAZARIN aanbevolen: „Eerbiedig anderen, en zij zullen u eerbiedigen;" of, liever nog, en meer in den geest des Christendoms: „Heb anderen lief, en zij zullen u liefhebben."

Wel Edel Heer!

Uw Ed. Dienaar

(was get.) JOHN BOWRING.

DRIE BRIEVEN, TUSSCHEN DEN HEER J. F. WILLEMS EN DEN BARON DE STASSART ONLANGS GEWISSELD.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 367.)

Aan den Redacteur van het *Journal d'Anvers*.

Daar de Heer DE STASSART, volgens zijnen brief van den 9 dezer, den handſchoen opgenomen heeft, en zijne krachten wel voor een oogenblik tegen mij beproeven wil, reken ik het mij tot eene eer, eene lans met hem te breken. Hij behoeft niet te vreezen, dat ik, in mijne *trotſche minachting*, hem eenen verraderlijken ſteek (*coup de jarnac*) wil toebrengen; het ſtrijdperk zal niet met bloed bevlekt worden, en, als het mij gelukt hem uit den zadel te ligten, zal ik, op zijn hoogst genomen, tot prijs der overwinning, hem trachten te ontdoen van die wapenrusting, zoo ſchitterende van *Franſche* ſierlijkheid, welke zoo ſterk afſteekt bij mijn oud *Vlaamsch* harnas. Onze wapens zijn, zoo als gij ziet, niet gelijk; en, indien het hier alleen te doen ware om *Franſche phraſes* te maken, zoude ik dadelijk bekennen, dat ik overwonnen was, even als onze *Hollandſche* Afgevaardigden, wanneer zij het wagen hem op dat terrein aan te vallen. Ik zal beginnen met mijne achtbare tegenpartij te verzoeken, niet te veel op de ruwheid mijner uitdrukkingen te letten; hierin het voetſpoor onzer voorvaderen volgende, die allen, wanneer zij in de *Franſche* taal wilden ſchrijven, tot zelfs de *Waal* PAQUOT toe, in een nederig voorberigt *zich op de knieën wierpen*, en aan de *Franſchen* verſchooning verzochten voor de taalfouten, die zij begaan mogten. Ik zal dus, even als de Heer DES ROCHES, in de voorrede van zijne *Histoire ancienne de la Belgique*, zeggen: *Ik ſchrijf in eene taal, die de mijne niet is.* (Dat was regt aardig van dien Mijnheer DES ROCHES; want de Heer DE STASSART verzekert ons, in de *Revue Encyclopédique* van April 1822, bl. 138, dat dit Lid der *Bruſſelſche* Akademie de eenige *Belg* was, die het *Fransch* konde ſchrijven: zoo zeer was die taal ons eigen!)

De Heer DE STASSART gelooft, dat ik eenigzins aan verſtrooidheid van gedachten onderhevig ben. Het ſchijnt,

dat ik onze volkstaal niet in het *inwendig* beſtuur onzer provinciën had moeten zoeken, maar wel aan het Hof onzer Vorſten, of in de raadsvergaderingen van den Souverein, zoo als b. v. in den geheimen Raad, die *geen regtsgebied* op het volk uitoefende. (DE NENY, tome II, page 98.) Ik waande in mijne eenvoudigheid, dat men door *langue nationale* (*nationale* of *volkstaal*) *de taal van de natie* of van *het volk* verſtond. Maar zoo gaat het, wanneer men zijn *Fransch* niet goed verſtaat! De Heer DE STASSART leert mij, dat het de taal van den Vorst is. En wat zoude dan nu onze volkstaal zijn? Wat gaat het mij aan, of de diplomatieke zaken aan ons Hof nog in het *Fransch* behandeld worden, als het volk maar in zijnen eigen tongval beſtuurd wordt?

Indien de Heer DE STASSART nog wil ſtaande houden, dat het niet de volkstaal is, die hij op het oog heeft, zal ik mij veroorloven hem af te vragen, waarover hij zich dan in de Staten Generaal beklaagd heeft, en of het ook in verſtrooidheid van gedachten is, dat hij, in zijne Redevoeringen van 25 Februarij en 5 Maart, van de taal van het algemeene Gouvernement of van den Vorst willende ſpreken, bij uitſluiting van de toepaſſing der beſluiten van 1819 en 1822 gehandeld heeft, die geene betrekking op dit algemeene Gouvernement hebben? Hij zegt onder anderen, dat de inwoners van *Brusſel* genoodzaakt zijn, eene bedevaart naar *Waterloo* te doen, ten einde er huwelijkskontrakten te doen opſtellen, die zij met kennis van zaken kunnen teekenen. Wel, dat is regt aardig! De inwoners van *Brusſel* moeten geweldige liefhebbers van bedevaarten zijn; want anders konden zij toch zelve de huwelijksvoorwaarden in de *Franſche* taal opſtellen, die voorwaarden bij eenen Notaris deponeren, en hem verzoeken, om, daarmede overeenkomſtig, zijne akte in het *Nederduitsch* op te ſtellen. Maar de Heer DE STASSART heeft niet in ernst geſproken. Er ſchuilt daar zeker eene poëtiſche inſpiratie onder. Men weet, dat de poëten van verdichtingen houden, en dat de Heer DE STASSART zeer lieve fabelen maakt. Neen, de inwoners van *Brusſel* hebben genoegzame achting voor hunne Notarisſen, om zich op hen te verlaten, even zoo als mijn achtbare tegenpartij zich ſomtijds op zijne Collega's in de Tweede Kamer verlaat; want ik wed, dat hij niet zal willen erkennen, dat hij *zonder kennis van zaken* over dat groot aantal *Vlaamſche* Verzoekſchriften geſtemd heeft. Maar, zegt hij, wat ſchaadt het onder-

ſcheid van Tongval? *Hebben de* Elzasſers, *niettegenſtaande hunne Duitſche taal en hunnen Duitſchen oorſprong, getoond, dat zij minder, dan het volk van* Tourraine *en* Normandije, *aan* Frankrijk *verknocht waren?* (*) Men ziet, dat hij er behagen in vindt, om zijne voorbeelden uit *Frankrijk* te halen. (Zijne Redevoering van den 25 Februarij is er vol van; hij ſpreekt daarin van *Franſche* Kersliederen (*Noëls*), van GRESSET, van LODEWIJK XIV, van LODEWIJK XV, van LODEWIJK XII.) Hij had echter niet zoo ver behoeven te gaan; de *Belgiſche* Geſchiedenis leert ons, dat, in de omwenteling tegen FILIPS II, zij, die het *Fransch* tot moedertaal hadden, de eerſten geweest zijn, om de zaak van WILLEM I en der Algemeene Staten te verlaten. Hoewel ik, voor mij, overtuigd ben, dat zij er zeer grondige redenen toe hadden (**), is het echter geene daadzaak. Ik zal niet ſpreken van hetgene men in 1815 uit liefde tot de *Franſche* taal deed (***): laat ons zulks vergeten, en tot den in uw dagblad van gisteren medegedeelden brief terugkeeren.

(*) Deze verknochtheid zal zich dan ook wel meest bepalen tot die *Elzasſers*, die van lieverlede de *Franſche* taal aangenomen hebben; ten minſte zij uit dit Departement, die in het *Duitsch* geſchreven hebben, leggen zulks in geenen deele aan den dag; men leze ſlechts, in de gedichten van PFEFFEL, het ſchoone gedicht *An die Schweizer, bey ihrem Heimzug aus Frankreich, im October* 1792, medegedeeld door N. G. VAN KAMPEN, in deszelfs *Handboek der Hoogduitſche Letterkunde*, Ilde St. bl. 248, waar die Geleerde, naar het mij voorkomt, geenszins het gevoelen van den voormaligen *Prefect der monden van de Maas* beaamt. Ook de Schrijvers van het *Converſations-Lexicon* ſchijnen daarmede niet in te ſtemmen, wanneer zij op het Art. *Elſas* zeggen: *Die Einwohner haben gröſstentheils die Franzöſiſche* SPRACHE UND SITTE *angenommen*; latende hun dus tevens met de zeden de taal aannemen. — VAN DER AA.

(**) Over dit onderwerp hebben wij den Heer WILLEMS, in het *Koninklijk Genootſchap van Taal- en Dichtkunde* te *Antwerpen*, eene Verhandeling hooren voorlezen, welke wij, om de nieuwheid der gezigtpunten, waaruit dit gedeelte der Geſchiedenis daarin beſchouwd wordt, gaarne zouden zien in druk verſchijnen. — VAN DER AA.

(***) Het is bekend, dat de Heer DE STASSART in 1815,

De regering van ALBERT en ISABELLA wordt daarin aangehaald, als het tijdvak, waarin de *Franſche* taal reeds die van het grootſte aantal *Belgen* geworden was. Ik heb thans voor mij liggen eene verbeterde uitgave der *Deſcription des Pays-Bas* van GUICCIARDIN, die in 1609 gedrukt is. Ik vind bl. 34 en 161, dat onze *natuurlijke ſpraak* (*parler naturel*) toen *Vlaamsch* was, en dat men overal in die taal pleitte, *behalve in die ſtreek, waar voornamelijk de ſteden* Nyeveit, Genappes *enz. liggen.* Wij hebben gezien, dat onder die Vorſten, wier gedachtenis met regt in eere gehouden wordt, en aan wie het zeker niet onbekend was, welke de taal van het grootſte aantal *Nederlanders* was, alle onze kostumen in het *Vlaamſch* verleend zijn. Toen in 1622 die van *Leuven* door hen bevestigd werden, en de Hoofdſchout en andere ambtenaren van het gedeelte des *Walenkwartiers*, hetwelk tot het regtsgebied van *Leuven* behoorde, verzochten, dat men in de *Franſche* taal mogt pleiten, wanneer er een geding *tuſſchen de bewoners van het gezegde Walenkwartier* (*Roman Pays*) *van Braband* ontſtond, werden zij *in derzelver einden en de concluſiën, genomen in hun verzoek, afgewezen en niet ontvangbaar verklaard*, bij deciſie gegeven te *Bruſſel* den 26 Julij 1622, die men in de Archiven van *Leuven* vindt, in de *Chartres ende andere munimenten der ſtadt Loven*, ſub Litt. N. O. P., Deel VII, bl. 208 en 209. Waar was dan toen de *Franſche* volkstaal? Als men den Heer TARTE *Cadet* (een' anderen kampvechter) gelooven mag, was zij nergens. *Op het geheele grondgebied* (zegt hij, over onze dertien Departementen, toen zij met *Frankrijk* vereenigd werden, ſprekende) *was de Franſche taal bekend, maar ſlechts bij een zeker aantal perſonen; nergens was zij de volkstaal. Het Waalsch, het Vlaamsch en het Duitsch verdeelden onderling het grootſte aantal ingezetenen.* (Voorrede der *Flandricismes, Wallonismes etc. ouvrage dans lequel on indique les fautes que commettent les Belges en parlant l'idiome français; Bruxelles, chez* RAMPELBERGH, 1811.) Het zoude zeker te verwonderen zijn, dat de *Franſche* taal onder ALBERT

de zaak van zijn vaderland verlatende, zich in dienst begaf van zijnen ouden meester, NAPOLEON, en dat hij, bij het inrukken der *Franſche* legers in *België*, reeds tot *Intendant-général de la Belgique* benoemd was. Zie *Biographie des Contemporains*, op het Art. DE STASSART. — VAN DER A-

en ISABELLA die van het grootſte aantal ingezetenen zoude geweest zijn, dewijl zij het thans niet is. Men heeft opgemerkt, dat men thans nog *Vlaamsch* ſpreekt op alle plaatſen in *België*, waar het vóór meer dan zes eeuwen geſproken werd; dat te dien opzigte de *Franſche* taal geen duim gronds gewonnen heeft (*), en dat alle menſchen, die daar ter plaatſe geboren en opgevoed zijn, ten huidigen dage nog datzelfde *Vlaamsch* ſpreken; en, bovendien, de Christelijke onderwijzing van den Catechismus geſchiedt er uitſluitend in die taal. Of wel zoude nu onze Geeſtelijkheid dermate eene monopolie van de *Vlaamſche* taal gemaakt hebben, dat zij de taal van het grootſte getal inwoners niet wilde ſpreken? Of zouden de kinderen der voorſtanders van de *Franſche* taal niet ter kerke gaan? 't Is waar, dat ſommigen hunner zich van den kant der godsvrucht niet onderſcheiden. De te *Brusſel* uitgegevene herdrukken der werken van VOLTAIRE, PARNY, VOLNEY, DUPUIS, SANTO-DOMINGO hebben het getal der geloovigen, in ons land, niet vermeerderd. Nog niet lang geleden zag ik in de militaire mis iemand naast mij, met een in marokijn gebonden exemplaar van den bij de Gebroeders LAURENT uitgegeven druk van BERANGER. Waarſchijnlijk bezigde hij het, om er *la meſſe du Saint Esprit* in te lezen!

Dit herinnert mij aan het *Vlaamſche* blijſpel, dat de Heer LAMBRECHT, *Heer van Neer Ockerſeel*, Secretaris van den geheimen Raad des Konings, omſtreeks het jaar 1659 vervaardigde, toen het de mode werd, *Franſche* gebedenboeken te gebruiken. Men leest daarin:

Pantagrul.

Wanneer de jonckheyt maer alleen begint te loopen,
Syn d'ouders al bezorgt haer ſack vol *Frans* te koopen.
Vooreerst een kerkeboeck, half *Waels* en half *Latyn*,
Dat is de rechte wech voor die wil heylich ſyn.

(*) Dit is zoo waar, dat men, met eene duidelijke kaart der zuidelijke provinciën in de hand, aan den loop der aldaar gelegene bosſchen, op de meeste plaatſen, kan weten, waar *Vlaamsch* en waar *Fransch* geſproken wordt. Zoo is het *Sonienbosch* (*bois de Soignes*), ten zuiden van *Brusſel*, in *Zuid-Braband*, de grensſcheiding tusſchen die beide talen; terwijl het *Ardennerwoud*, in het *Luxemburgſche*, het *Hoogduitsch* van het *Fransch* afſcheidt. — VAN DER AA.

Koryn.

Neen, vrindt, Godt kan verſtaen wel alderhande talen.

Pantagrul.

Ja wel, die *Frans* dan bidt, Godt ziet ze aan voor *Waelen*.

De Heer DE STASSART eindigt zijnen brief met iedereen, wie het ook zij, uit te dagen, om hem eene enkele zinſnede aan te wijzen, waarin hij onze *Vlaamſche* taal had zoeken belagchelijk te maken. Ik behoef daartoe de afleveringen der *Revue Encyclopédique* niet te doorbladeren; zijne Redevoeringen in de Tweede Kamer bewijzen het genoegzaam: want, is het niet klaarblijkelijk de *Vlaamſche* taal beſpotten, wanneer men zegt, dat wij geene andere volkstaal hadden dan het *Fransch?* Maar er zit in deze afleveringen meer: er zijn dingen in, die ik niet weet te noemen; ik heb moeite te gelooven, dat de Heer DE STASSART dezelve thans voor zijn werk zoude willen erkennen, zoo als b. v. hetgene hij in zijn artikel over een treurſpel van den Heer ALVIN (*) van de taal zegt (Julij, 1821). Ik zoude zelfs haast gelooven, dat dit artikel niet van zijne hand is, hoewel er zijn naam onder ſtaat: want een *Nederlandsch* Afgevaardigde zoude ons Gouvernement geen *Hollandsch Gouvernement* noemen, en niet aan den vreemdeling verzekeren, dat dit Gouvernement *pogingen* aanwendt, *om het gebruik der Franſche taal in België te weren;* alsof het in ons land verboden ware, *Franſche* treurſpelen te maken? Neen, nog eenmaal, de Heer DE STASSART heeft dat niet kunnen ſchrijven; hij, die alle jaren zijne ſtem geeft, om vrij aanmerkelijke ſommen tot het aanmoedigen der beoefening van die taal toe te ſtaan. Inderdaad, wanneer men ziet, dat de Koning, op kosten van den Staat, de *Bruſſelſche* Akademie herſteld heeft; dat Z. M. aanmerkelijke ſommen aan de *Franſche* Schouwburgen toeſtaat; dat Hoogstdezelve *Franſche* Schrijvers aanmoedigt; dat die taal aan onze Hoogeſcholen, in onze Athenæën, in de Rijksſcholen onderwezen wordt, — heeft men dan geen ongelijk, zich te beklagen?

Wat mij betreft, ik houd ook veel van de *Franſche* taal, hoewel ik mijne moederſpraak verdedig. Somtijds zelfs be-

(*) GUILLAUME, *Tragédie en cinq actes et en vers, par M.* ALVIN; *Bruxelles*, 1821.

kruipt ook mij de lust, om den *Franſchen* Parnas te beklimmen, dien de Heer DE STASSART in alle deszelfs ſchuilhoeken kent. Ik zal, ten bewijze, een der coupletten mededeelen, welke ik onlangs, op de wijze van een der liedjes van BERANGER, gemaakt heb:

Foin de la Gallomanie
Dont le Belge est accablé;
Ce Flamand, que l'on renie,
Par nos pères fut parlé.
N'empruntons de nos voiſins
Que leurs truffes et leurs vins.
Mes amis, mes amis,
Soyons de notre pays!
Oh, ſoyons de notre pays!

Antwerpen,
den 14 Maart 1829. J. F. W.

VERSLAG VAN GEHEIME GENOOTSCHAPPEN IN CHINA.

De Gouvernementen van *Europa* zijn niet de eenige, die bevreesd zijn voor geheime Genootſchappen. De aloude bodem van *Azië* heeft ook de zijne, en *China* zelf telt er verſcheidene in zijnen boezem. Aldaar, gelijk elders, was het ontevredenheid en zucht naar verbetering, welke hun het beſtaan gaven; terwijl ſtaatkundige beweegredenen zich paren aan de algemeene drijfveren, welke elders de vestiging van dusdanige Genootſchappen te wege bragten. Men weet, dat *China* onder het juk is van vreemde overheerſchers, die de oude nationale Dynastie vervangen hebben. De *Mantchoux-Tartaren* zijn de tegenwoordige meesters van het *Chineſche* Keizerrijk; en het ſchijnt, dat zij, in hun ſtelſel van beheer, nooit bedacht geweest zijn, om het overwonnen volk de herinnering hunner overweldiging te doen vergeten. Hun wantrouwen heeft de ingezetenen verwijderd uit ſchier alle hooge bedieningen, en de heerſchende ſtam oefent zijne magt uit, zonder eenige wederhouding. Ten gevolge van die onderdrukking, heeft dan ook de natie het aandenken harer eigene Vorſten gemoedelijk bewaard, en ſteeds omtrent hare nieuwe meesters een misnoegen onderhouden, hetwelk hun trots niet [illegible]. Men gevoelt, dat in een land,

waar zulke geneigdheden kiemen, geheime Genootschappen een' talrijken aanhang moeten vinden; en, wanneer men de onmetelijke bevolking van *China* in aanmerking neemt, zal men zich niet verwonderen, dat allengskens het getal der misnoegden kan aangroeijen tot eenige honderdduizend menschen.

Het meest vermaarde dier geheime Genootschappen is dat van de *Broeders der Drieëenheid*. Deszelfs oorsprong, naar de bewering der leden, klimt op tot de stichting van het Keizerrijk van *het Midden*, gelijk de *Chinezen* hun eigen land noemen. Eerst voerde het den naam van *Genootschap van Hemel en Aarde*; maar, onder de regering van Keizer KIA KING, stelde het Gouvernement, ontrust door deszelfs ontzaggelijken aanhang in schier alle provincien van het Keizerrijk, alles in het werk, om het te vernietigen. Eenigen der opperhoofden, gevat zijnde, werden onthalsd; en de Courant van het Hof van *Pekin* kondigde, in haren zwellenden stijl, aan, „ dat, in den ganschen omtrek van de tent der hemelen, geen enkel lid dezer strafwaardige vereeniging meer gevonden werd." Het Genootschap werd echter geenszins ontbonden, maar zag zich alleen verpligt, van naam te veranderen, en dien van *Genootschap der vereenigde Drie*, of *der Drieëenheid*, aan te nemen. Deze geheimzinnige benaming beteekent bij de *Chinezen* het Heelal, met alles, wat het bevat. Van die drie vereenigde wezens is het eene de Hemel, vader aller dingen; het andere de Aarde, moeder aller dingen; het derde de Mensch, het eenige schepsel op deze wereld, dat, door zijne Rede, het vermogen bezit, de dingen te onderscheiden.

In weerwil der omstandigheden, onder welke het Genootschap zich heeft gevormd, schijnt deszelfs doel niet uitsluitend staatkundig te zijn. Men betigt het van allerlei wanorden te begunstigen, en beweert zelfs, dat de leden, goeddeels tot de gemeene volksklasse behoorende, zich aan diefstal en rooverij overgeven. De *Chinesche* kooplieden, die te *Java*, *Singapore* en *Penang* handeldrijven, zijn, zoo men wil, om hunner roofzucht te ontgaan, verpligt, aan het Genootschap eene jaarlijksche schatting te betalen; op welke voorwaarde zij volkomen veilig kunnen handeldrijven. Getrouw aan zijne verbindtenissen, heeft hetzelve meermalen aan deze schatpligtigen doen teruggeven, hetgeen eenigen van deszelfs leden, minder naauwgezet omtrent de onschendbaarheid des

verdrags, hun ontroofd hadden. Men voelt intusschen, dat deze bijzonderheden geene volkomene zekerheid hebben. In een land, zoo weinig zich mededeelende als *China*, heeft men dubbele omzigtigheid noodig in het vermelden van zaken, die, uit derzelver aard, bovendien niet dan zeer onvolledig kunnen bekend zijn. Alwat de verhalen der reizigers, die van de geheime Genootschappen in *China* gewaagden, stellig bevestigen, is derzelver bestaan; terwijl de volgende bijzonderheden nog vermelding verdienen. De leden des Genootschaps noemen zichzelven, onder elkander, *het groote gezin der Broeders*. Elk van hen moet deszelfs voorschriften eigenhandig afschrijven; want de hoofden zijn voorzigtig genoeg geweest, om zé nimmer te laten drukken. Elk nieuw lid moet, bij zijne intrede, een aantal eeden afleggen, en ijselijke verwenschingen tegen de verraders uitspreken. De kandidaat wordt daarbij geplaatst onder een gewelf van blanke sabels, en de plegtigheid wordt besloten met, voor zijne oogen, een' levenden haan den hals af te snijden, als zinnebeeld van het lot, dat den eedverbreker wacht. De bijzondere zinnebeelden bestaan, meerendeels, in geheimzinnige getallen, in welke de 3 vooral eene groote rol speelt, gelijk in vele andere werelddeelen. De *Broeders der Drieëenheid* herkennen elkander aan zekere geheime teekens, aan zekere bewegingen der vingeren, en aan de wijze, op welke zij het dekstel hunner theekoppen afnemen. Het Genootschap heeft zijne bijzondere gezangen, onverstaanbaar voor oningewijden, en waarvan de leden zich almede ter herkenning bedienen. Zij kennen die alle van buiten, en de eerste woorden van een dier geheimzinnige coupletten zijn hun vaak genoeg, om een geheel denkbeeld aan hunne ingewijden verstaanbaar te maken. De grootste eensgezindheid schijnt tusschen de *Broeders der Drieëenheid* te heerschen, en zij verleenen elkander, in behoefte, wederzijdschen bijstand. Ziehier een hunner geliefde spreekwoorden:

Hebt gij eenige vreugd,
Doe ons daarin deelen;
Hebt gij eenige smart,
Doe ons daarin dragen.

Het zegel des Genootschaps heeft, op een van deszelfs acht hoeken, eenige verzen, op de vereeniging der Broeders en de hooge ondeugd dier vereeniging doelende.

Behalve dit Genootſchap, beſtaan er in *China* en in de *Chineſche* volkplantingen eenige andere, wier doel niet veel meer bekend is. Een der voornaamſte is dat van de *Koningin des Hemels*, ook genoemd *Genootſchap der Moeder*. Het ſchijnt, dat hetzelve allengskens zich heeft uitgebreid tot in de *Engelſche Oostindiën*.

DE FRANSCHE POLICIE.

Eene Policie, welke zich verwijdert van hare eenvoudige inſtelling ter rustbewaring en beſcherming, is inderdaad eene verſchrikkelijke en monſterachtige zaak. Die, onder het beſtuur van FRANCHET en DALAVAU, was nog wel de ergſte van alle. Zij was die van de *biddende partij*. *Jezuiten* bovenal, niet tevreden met hun inkomen, hechtten zich aan eenige magtige perſonen, in de hoedanigheid van niet bezoldigde ſpions, in het vertrouwen, dat er een tijd zou komen, waarin zij hun eerloos bedrijf niet ſlechts *eershalve*, maar als een middel, om fortuin te maken, konden uitoefenen. Die tijd verſcheen met de vorming van het jongſte Ministerie. De *ultra-Monarchale* en bovenal *Jezuitſche* Policie vestigde zich onder DELAVAU, en hare hoofdplaats was *Montrouge*. Het paleis van den Directeur kon zijn eigen *zwart kabinet* niet ontberen. Het ſchijnt, dat het geheime bureau, door het beſtuur van het postwezen belast met het openen van brieven, aan de bedoelingen van het Gouvernement niet toereikend voldeed, daar hetzelve goedvond, zulks aan de Prefectuur der Policie op te dragen. Aan den Heer FOUDRAS, toen Inſpecteur-generaal, is men de ſchepping en volmaking dezer inſtelling der duisternis verſchuldigd. Groote geldſommen te zijner beſchikking hebbende, viel het hem gemakkelijk, bij het meerendeel der vreemde gezantſchappen, bijzondere perſonen om te koopen, die hem de briefwisſeling der Ambasſadeurs met hunne Hoven overleverden. Men deed, met de grootſte naauwkeurigheid, eene menigte nagemaakte zegels vervaardigen van de onderſchepte pakketten. Door middel van een ſtrijkijzer wist men de ſporen van het openen derzelven uit te wisſchen. Zekere LENOIR, (een naam, zijn bedrijf waardig!) inzonderheid te werk geſteld tot het openen en weêr digtmaken der brieven, vond het geheim uit van eene metaalmenging, welke, na den afdruk van het

zegel te hebben ontvangen, eene groote mate van vastheid verkreeg. Ten gevolge dier ontdekking, waren weldra, met de volmaaktste naauwkeurigheid, de zegels van alle persoonaadjen, in correspondentie met alle Afgezanten, en van die der Afgezanten zelve, nagemaakt. Men maakte de zegels los, zoo zij van was waren, door er een heet lemmer onder te brengen, en herstelde zulks vervolgens met een weinig gesmolten was. De ouwels werden door stoom verweekt. Op deze schandelijke manier kwam men ter kennisse van de geheele *Engelsche* diplomatieke correspondentie. — Bijaldien in de jaarboeken der eerloosheid iets grappigs zich konde voordoen, dan zouden wij zulks moeten vinden in den persoon van denzelfden DELAVAU, vervolgd door het denkbeeld, dat men hem wilde vermoorden, en geplaatst onder de beschermende vleugelen dierzelfde handlangers, als eene Engelenwacht rondom hunnen Heilig!

IETS, OVER HET VERMOGEN DER VLIEGEN EN ANDERE INSECTEN, OM HUN LIGCHAAM IN EENE, MET DE WET DER ZWAARTEKRACHT STRIJDIGE, RIGTING TE HOUDEN.

HOME ontving van wijlen den vermaarden BANKS een exemplaar, niet minder dan 5¾ oncen wegende, van de *Lacerta Gecko*, eene soort van hagedis, op het eiland *Java* te huis behoorende, die des avonds van uit het dak der huizen te voorschijn komt, en langs de gladde, loodregte wanden loopt, om vliegen te vangen, die haar tot voedsel verstrekken, waarna zij weder dakwaarts opklimt. Hij onderzocht dit dier. Elk van deszelfs voeten heeft vijf teenen, welke ieder, behalve den duim, aan het einde een' zeer scherpen en sterk omgebogen klaauw hebben. Aan het onderdeel van elken teen bevinden zich zestien dwarsspleten, die tot even zoo vele holen of zakken leiden, welke bijkans zoo diep als de klaauwen lang zijn. Alle openen zich naar voren, en de opperrand van elke opening is fijn getand. De holligheden zijn inwendig met een opperhuidje overtogen, en de getande randen desgelijks daarmede gedekt. Verscheidene aan deze deelen zich bevindende spieren trekken de klaauwen nederwaarts, openen den mond der holligheden, en drukken de getande randen op de oppervlakte, op welke het dier staat. Toen HOME den onderkant der teenen, terwijl de zakken gesloten waren,

naauwlettend onderzocht, trof het hem, dat de oppervlakte aan dat deel van den zuigvisch (*Echineis remora*) gelijkvormig was, waarmede dat dier zich aan den haai of aan den bodem der ſchepen vasthecht. Hetzelve onderzoekende, vond hij de oppervlakte vooraan den kop, waarmede de zuigvisch zich vasthecht, van ovale gedaante, en, in evenredigheid van de grootte des diers, van vrij grooten omvang. Zij heeft een' breeden, bewegelijken rand, die zich vast aan de oppervlakte, waarmede hij in aanraking komt, ſluiten kan; en het is blijkbaar, dat, wanneer de buitenrand zulk eene geſteldheid erlangt, en de kraakbeenige bekleedſels zich opheffen, de tusſchenruimten even zoo vele luchtledige ruimten worden, terwijl de getande randen dier kraakbeenige deelen zich aan eenig voorwerp genoegzaam vasthechten en in dien toeſtand blijven kunnen, daar de drukking des hen omgevenden waters eene grootere werkzaamheid der ſpieren onnoodig maakt. Hieruit volgt, dat de verklaring van het aanhangen der zuigviſſchen in de luchtledige ruimten, die door middel eener bewerktuiging, welke eene vrijwillige ſpierbeweging zich ten nutte maakt, worden veroorzaakt, alsmede in de drukking des omringenden waters, te zoeken is. — Hetzelfde nu vindt plaats bij onze hagedis; met dit onderſcheid alleen, dat, daar in het eene geval het aanhangen onder het *water* plaats grijpen en langer voortduren moet, de door de natuur daartoe gebezigde middelen eenvoudiger, — in het andere, daarentegen, waar die zelfde inrigting in de *lucht* moet werken, waar de zwaartekracht haar grootere zwarigheden tegenſtelt, waar de werkzaamheid van zeer korten duur zijn, en terſtond weder vernieuwd moet worden, eene fijnere zamenſtelling der deelen, eene evenredig grootere diepte der holligheden en eene meer zamengeſtelde vorming der ſpieren noodzakelijk is. Aldus de wet hebbende nageſpoord, volgens welke een dier, zoo groot als deze hagedis, in ſtaat is, zich, bij voortgaande beweging, tegen de wet der zwaartekracht vast te houden, meent hij tevens daarin de verklaring gevonden te hebben, hoe de vliegen en andere inſekten zich zoo gemakkelijk, onder nog veel ongunſtiger omſtandigheden, kunnen vasthouden; terwijl hij verder opmerkt, dat men zich daarvan nader kan overtuigen, wanneer men de beweging der pooten van een, op de binnenzijde eener glazen klok zich bevindend, inſekt door een ſterk vergrootend mikroskoop waarneemt. Men ziet alsdan, hoe het beestje den eenen zuiger na den anderen van de oppervlakte

van het glas wegtrekt en wederom op een ander gedeelte nederzet. — HOME heeft dezelfde inrigting waargenomen aan den voet van een' walrus. Bij de vlieg moeten deze deelen honderdvoud worden vergroot, om derzelver vorming voor het oog zigtbaar te maken; maar bij den walrus zijn dezelve zoo groot, dat men die viermaal in doorsnede moet verkleinen, om ze op een kwart blad papier te kunnen afteekenen.

IETS WEGENS DEN JONGEN NAPOLEON AAN HET HOF VAN WEENEN.

(*Le Fils de l'Homme, ou Souvenirs de Vienne; par* MÉRY *et* BARTHÉLEMY. *Bruxelles*, 1829.)

Een der genoemde Schrijvers begaf zich dezer dagen naar *Weenen*, ten einde aan den jongen NAPOLEON een exemplaar te overhandigen van beider gemeenschappelijk dichtstuk: NAPOLÉON *en Egypte*. Deze poging, echter, mislukte te eenemaal. Zij wreekten zich van deze teleurstelling door een nieuw dichtstuk, *Le Fils de l'Homme*. En het is uit de toelichtende aanteekeningen achter hetzelve, dat wij het volgende ontleenden:

Ik vervoegde mij tot den Graaf VAN CZERNINE, 's Keizers Opperhofmeester. Deze eerbiedwaardige grijsaard ontving mij allerminzaamst, en verwees mij naar den Graaf DIETRICHSTEIN, inzonderheid belast met de opvoeding van den jongen Prins, als zijnde deszelfs Grootmeester. Nadat ik het doel mijner reize had ontwikkeld, nam 's mans gelaat terstond eene uitdrukking aan — ik zal niet zeggen van misnoegdheid, maar van zekere onaangename verlegenheid. Na eenige oogenblikken zwijgens, zeide hij: „Is het wel waar, dat gij herwaarts gekomen zijt, alleen om den jongen Prins te zien? Wie kan u daartoe hebben aangespoord? Is het mogelijk, dat gij gerekend hebt op welslagen? Men vormt zich dan in *Frankrijk* geheel verkeerde, ja belagchelijke denkbeelden wegens hetgeen hier omgaat. Is u onbewust, dat de staatkunde van *Frankrijk* en die van *Oostenrijk* evenzeer beletten, dat eenig vreemdeling, vooral *Franschman*, den Prins nadere? Hetgeen ge mij verzoekt, is dus volstrekt onmogelijk. Het doet mij waarlijk leed, dat gij éene zoo lange en moeijelijke reis gedaan hebt, zonder eenige kans op welslagen." — De Schrijver putte nu, als 't ware, zijne welsprekendheid uit, om tot zijn doel te geraken. „Ik vraag niet," zeide hij onder anderen, „den Prins te spreken zonder getuigen. In uw bijzijn, in dat van tien

andere personen, zoo ge wilt, moge het zijn; en, zoo mij een enkel woord ontsnappe, dat de achterdochtigste staatkunde kan verontrusten, ben ik bereid, mijn leven in een' *Oostenrijkschen* kerker te eindigen." Doch alles vruchteloos; en, op de aanmerking, dat het, ondanks alle genomene voorzorgen, toch wel niet ondoenlijk geweest ware, zoo men zulks gewild had, den jongeling dit of eenig ander geschrift in handen te spelen, ontving hij dit zeer opmerkelijk bescheid: „Weet, Mijnheer, dat de Prins niets hoort, ziet of leest, dan hetgeen wij willen, dat hij leze, zie of hoore. Zoo hij, bij geval, een' brief, een papier, een boek ontving, dat onzer waakzaamheid ontsnapt, en tot hem gekomen was, zonder door onze handen te zijn gegaan, zijn eerste werk zou zijn, het aan ons te geven, zonder het te openen; hij zou er geen oog in slaan, vóór dat wij hem gezegd hadden, dat hij zulks zonder gevaar kon doen." — „Het schijnt dus, Mijnheer de Graaf, dat de Zoon van NAPOLEON op verre na zoo vrij niet is, als wij hem ons in *Frankrijk* verbeelden." — „De Prins, Mijnheer, is geen gevangene; maar — hij bevindt zich in eenen geheel bijzonderen toestand. Wees zoo goed, mij geene vragen meer te doen, en tevens van uw voornemen af te zien, waaromtrent, ik herhaal zulks, eene volstrekte onmogelijkheid bestaat." — Na verloop van veertien dagen, herhaalde de Schrijver, als ten overvloede, zijn bezoek bij den Grootmeester, en ontving dezelfde afwijzing, met deze bijvoeging: „Ik begrijp inderdaad niet, Mijnheer, hoe ge er zoo veel in stellen kunt, om den Prins te zien. Houd u voldaan met te vernemen, dat hij gelukkig is, dat hij geene eerzucht kent. Zijne baan is afgeperkt. Nooit zal hij *Frankrijk* naderen; *de gedachte zelfs zal niet bij hem opkomen.* Zeg dit uwen landgenooten, en help hen, is dit mogelijk, uit hunne dwaling. Gij behoeft niets geheim te houden van alwat ik u zeide; integendeel, ik verzoek u, bij uwe terugkomst in *Frankrijk*, het bekend te maken, te laten drukken zelfs, zoo u dit goeddunkt. Wat betreft het behandigen van uw exemplaar aan den Prins, dit kan niet zijn: het stuk is zeer fraai, als dichtstuk beschouwd; maar het is niet dienstig voor den Zoon van NAPOLEON. Uw beeldrijke stijl, de levendigheid van beschrijving, de kleuren, door u aan de Geschiedenis gegeven, dit alles zou in zijn jeugdig hoofd eene geestdrift en zaden van eerzucht kunnen opwekken, welke, zonder eenig nut, zouden strekken, om hem zijnen tegenwoordigen toestand onaangenaam te maken."

EENIGE ZINSNEDEN UIT EENEN BRIEF VAN GENT.

(*La Sentinelle du Royaume des Pays-Bas.*)

— De Koning heeft ons verlaten: bemind en betreurd is hij vertrokken. Leven de volksfeesten, waar geene Policie de hand in heeft! Nooit had de ſtad een vrolijker en levendiger voorkomen: daarin was niets gekunſtelds. Eene nuttige les werd door Z. M. gegeven aan den Inſpecteur der Accijſen, die tot Hem zeide: „ Gij weet, Sire! dat de koophandel zich niet „ dan langzaam *verplaatst*." — „ Wat meent gij daarmede?" hernam de Koning met driſt: „ Ik wil niet, dat de koop- „ handel zich verplaatſe. Ik ſchep geenerlei behagen, om een „ mijner kinderen te kleeden ten koste van het andere." In den ſchouwburg, opmerkende dat Hij zich een weinig ver-veelde, kwam men Hem vragen, of Hij ook verkoos, dat het tweede bedrijf der *Veſtale* werd overgeſlagen. „ En het „ Publiek dan, dat betaalt?" antwoordde de Koning: „ Wat „ het biljet belooft, moet men het geven." En Hij bleef tot aan het einde, de vervelende vertooning uithardende met eene volſtandigheid, der oude NASSAUS waardig! Goed, geheel van nature; minzaam, zonder te groote gemeenzaam-heid; zijne geſprekken kruidende met vrolijkheid, gulhartig-heid en geestigheid, heeft Hij aller harten gewonnen, zonder daartoe eenige poging te doen, en zelfs de harten der *petit-tie*-teekenaars! — De Koning heeft *Gent* vóór eenige jaren gezien; thans herkende Hij noch de ſtad, noch hare inwo-ners. De ſtad was kwijnende, doodsch en zonder leven; de inwoners, op eene treurige toekomst ſtarende, zagen Hem met ſtilzwijgen voorbijgaan: hunne ſtugge houding te dien tij-de moet den Koning overtuigd hebben van de opregtheid hun-ner tegenwoordige toejuichingen.

EENSGEZINDHEID.

De tras verbindt den harden ſteen,
Ten ſchutsmuur voor 't geweld;
Geen beitel klieft den kei vaneen,
Uit zand ſlechts zaamgeſteld;
Het zeewier hangt uit vezels zaam,
Maar breekt der golven kracht;
De vlok groeit tot een' ſneeuwval aan:
Zoo maakt ook Eendragt magt.

Ja, de Eendragt was dier leus getrouw
Van d'aanvang van den tijd,
Bij Babels trotſchen torenbouw
En Neêrlands worſtelſtrijd;
Zij ſchept uit zwakheid reuzenkracht,
En grootheid als uit niet,
En helden uit een bloo geſlacht,
En ſtaten uit wat riet.

Men vraag' het aan 't tienduizendtal,
Dat Xenophon gebood,
Aan der Spartanen heldenval
En der Waldenſen nood;
Men ſpeure 't na op Waſa's ſpoor
En op Helvetie's grond,
En merke 't op, alle eeuwen door
En heel de wereld rond.

Nog houdt de Leeuw van Nederland
Zijn pijlen zaamgetast;
Nog bindt ze de eigen eendragtsband
In éénen bundel vast;
Nog ſpoort dit ons, als 't voorgeſlacht,
Tot eensgezindheid aan,
En wijst ons in vereende magt
Der Vad'ren gloriedaân.

Doorzoekt de wetten der Natuur
In 't uitgeſtrekt Heelal, —
Zij blaken van datzelfde vuur,
Dat niet verdooven zal;
't Is harmonie en eenheidsmin
En grootheid, wat men ziet,
En, ééns geſtemd tot éénen zin,
Vergaan haar werken niet.

Één kracht houdt al wat is in ſtand,
De ſtarren in haar baan;
Één kenmerk van de moederhand
Kleeft al 't geſchapene aan;
Één ſtreven naar volkomen ſtaat
Verheft het trap bij trap;
Één trek in 't menſchelijk gelaat
Toont aller broederſchap.

Dezelfde wet, gelijke kracht
Is 't zeedlijke ingeleid:
Één denkbeeld van een hooger magt
En van onſterflijkheid;
Één aanleg voor een beter ſpheer;
Één neiging tot den val;
Één ſtreven naar geluk en eer
In 't ondermaanſche dal.

Komt, zonen uit hetzelfde huis,
Te zaam de taak verrigt!
Komt, dragers onder 't zelfde kruis,
Elkaar den last verligt!
Op, ſchutters naar hetzelfde merk!
Wat blijft ge werk'loos ſtaan?
Op, ſtrijders in hetzelfde perk!
Wij rukken zamen aan.

De tijd is rijp en de oogst is daar;
Het zaad, alom gezaaid,
Wenkt, ſchuddend met zijn zwellende aar,
De ſikkel, die het maait.
Ziet, hoe het tiert in gansch Europ,
Door volk bij volk gekweekt!
Ziet, hoe 't, gekoesterd door de Hoop,
Schier uit zijn' bolſter breekt!

Ja, de Eensgezindheid wint er veld,
Trots zeden, taal en rang;
In ſpijt van Domheid en Geweld,
Gevoelt het één belang.
Vergeefs, o Vorſten! keert gij 't af,
Onttrekt ge u aan 't verbond.
Treedt toe: verhaast niet zelf de ſtraf,
Die ſteeds de Heerschzucht vond!

Geen Dweepzucht gaat dien ſtroom te keer,
Die uit Beſchaving welt;
De Staatkunde is geen geeſel meer,
Die 't ſuffend volk onſtelt:
Dat monſter werpt het masker af;
De volken merken 't op,
En zweepen 't naar zijn gapend graf,
Verbrijz'len het den kop.

De geest des tijds roept tot het licht,
Wat in het duister waart;
De Vorsten dekken 't aangezigt,
Voor zoo veel glans vervaard:
Maar Neêrlands Koning gaat hen voor,
Vereenigd Volk en Vorst,
En wijst hun, hoe Hij 't roemrijk spoor
Het eerst betreden dorst.

Dat heilverbond kweekt broedermin
En eensgezindheid aan;
Dat heilverbond sluit allen in,
Zal wank'len noch vergaan.
Al schuift een wolk soms voor 't gezigt,
't Blijft helder in 't verschiet:
Wat in het licht is, mint het licht,
Keert tot het duister niet.

Komt, broeders, gaan wij hand aan hand!
Wat ziet ge op rang of staat?
Komt, knoopen wij den eendragtsband,
Verbannen we allen haat!
Bewegen we ons in kleiner perk,
Te vaster klem' die hand!
't Geheel wordt door zijn deelen sterk,
De deelen door 't verband.

De kiem, tot botten steeds bereid,
Ligt in ons aller hart:
't Is de aanleg tot gezelligheid,
Die deelt in vreugde en smart.
Zij wacht de hand slechts, die haar kweekt,
Waar ze opluikt in den hof;
Gelijk de zon de warmte ontsteekt,
Aanwezig in de stof.

Wat schat ge uw' naasten ligt als 't kaf,
Uzelven zwaar als 't graan?
Wat weegt gij in de goudschaal af
De waarde van zijn daân?
Hij streeft, als gij, naar d'adeldom,
Aan eer en deugd verpand;
Ligt ziet hij naar een' leidsman om, —
Reik gij hem dan de hand!

En als ge uw' broeder ſtruik'len ziet,
Vermaan hem op te ſtaan!
En weigert hij 't, verguis hem niet;
Maar laat zijns weegs hem gaan!
Ligt haalt hij 't in, en droogt u 't zweet
Op weg naar deugd en eer;
Met de eigen maat, waarmeê gij meet,
Meet hij u eenmaal weêr.

Zeg niet: ik ken alleen het ſpoor,
En kan alleen het gaan.
Hoe! ziet gij dan de nev'len door,
Die voor de toekomst ſtaan?
Wie maakte u toch den weg bekend,
Die u te volgen ſtaat?
Wie zegt, in 't zekere, u het end
Van dien gij thans nog gaat?

Maak vrij u vrienden door uw geld
En ſlaven door uw magt;
Wat bouwt ge op rijkdom en geweld
En ſteunt op eigen kracht?
De kans verkeert, de weg wordt glad,
Verdwenen is de ſtoet,
En 't ſlavenrot rooft, wat gij hadt,
En ſchopt u met den voet.

Wat ſterk is, houd' het zwakke vast;
Ligt ſtrekt het eens ten ſtut:
Het ſchip zinkt door zijn' overlast;
Het eiloof ſteunt de hut;
Het ſtaal wordt door den roest verteerd,
De keiſteen door den drop;
't Koraalgewas, in rots verkeerd,
Hoopt zich tot klippen op.

Vermijd die klippen, op den togt
Naar 't overzeesch gewest;
Doorzoek niet elke baai en togt;
Houd koers naar de eeuw'ge veſt:
Al blinkt de haven in 't verſchiet,
Steun niet op eigen kracht;
Verlaat den zwakken ſtuurman niet:
Want — Eendragt ſlechts maakt magt.

Februarij, 1829. A. HORXUM VAN DIJK.

DE UURWERKMAKER VAN DEN PAUS.

(Eene echte Anekdote.)

Is bekend, dat de bedelaars te *Rome* hun toilet maken op het Kapitool; dat de koekebakkers zich onthouden op den berg *Avensin*; dat de waarzeggers hunne orakels op de *Tarpeïsche* rots uitkramen, en dat de gerstewater-venters, met hunne geplumde mutsen en verzilverde bellen, trotschelijk het renperk betreden, waar NERO de Keizerlijke kroon ter zijde legde, om voor het *Romeinsche* volk te dansen of te declaméren. De oude Volkspoort is niet gelukkiger dan de doorluchtige overblijfselen, die haar omringen: vijf of zes stalletjes, die men winkels gelieft te noemen, vermelden hare onsterfelijkheid! In een dezer nederige verblijven woonde, onder het Pausschap van CLEMENS XIV, JACQUES BORNOMIO, een zeer ervaren werktuigkundige en uurwerkmaker. Vol geestdrift voor zijne kunst, had hij vier werelddeelen doorkruist, en geraadpleegd met de *Magi* en de *Bramins*, de *Chaldesche* wijzen en de *Parijsche* wiskundigen. Sinds zijn twintigste levensjaar hadden zijne gelukkige ontdekkingen hem de bewondering en hoogachting van onderscheidene geleerde Genootschappen verworven; maar — van vermaardheid zoo min, als akademische lauwerkransen, kan iemand leven. De LIEFDE had hem eene echtgenoote, HYMEN kinderen geschonken. Men moet de pligten vervullen, welke deze beide Godheden ons opleggen; maar BORNOMIO wist, dat *sine Cerere et Baccho friget Venus*. Te *Rome*, zijn aangenomen vaderland, zich nederzettende, huurde hij een winkeltje, tegen de Volkspoort aan gebouwd. Daar stalde hij scheepsuurwerken, uurglazen, kostbare snuifdoozen uit, die, onder den neus der verbaasde snuivers, de aardigste *Napolitaansche* airtjes speelden. Het gemeen vermaakte zich met de vernuftige voortbrengselen van het genie van BORNOMIO aan te gapen; maar BORNOMIO verhongerde, en de onvruchtbare bewondering zijner medeburgeren, arm en onbeschaafd, bragt geene once vleesch in den pot van het gezin! Wat zou hij doen? Behoefte scherpt den geest, en gaf hem dit besluit in. Hij schreef aan den Paus: „ Zeer heilige Vader! Uwe treffende minzaamheid, „ Uwe onveranderlijke liefdadigheid bezorgen U telkendage „ tallooze verzoekschriften. De armste misschien van alle

„ Uwe onderdanen heeft flechts ééne nederige en vurige bede. „ Dingsdag gaat Gij naar het *Quirinaal*. Verwaardig U, drie „ minuten te vertoeven aan de deur van een' armen uurwerk„ maker, die in een winkeltje woont aan de Volkspoort. „ Uwe tegenwoordigheid zal voor hem eene bron van zegen „ en voorfpoed zijn, en Gij zult het geluk verzekeren des „ ongelukkigen gezins van Uwen zeer nederigen, zeer ge„ trouwen en zeer onderdanigen onderdaan, BORNOMIO." De Paus ontving het fmeekfchrift van den uurwerkmaker, glimlachte, en antwoordde, dat hij niet zou in gebreke blijven, om aan de uitnoodiging, hem gedaan, te voldoen. Het behaagde hem zelfs, zijne weldaad te verhoogen, door, tegen gewoonte, te bevelen, ditmaal naar het *Quirinaal* te rijden in groote liverei. Naauwelijks had het rijtuig van den Heiligen Vader de Volkspoort bereikt, en hield het gevolg ftil, of BORNOMIO, omringd van zijn gezin, trad uit zijne woning, wierp zich aan de voeten van den Paus, en bood hem een zeer zamengefteld horologie aan, dat den tijd van alle de gewesten der aarde aanwees, en elk uur de twaalf Apostelen van uit eene foort van galerij deed verfchijnen, en zich plaatfen op het uur, waarmede zij in betrekking ftonden; maar, hetgeen den eerbiedwaardigen Kerkvoogd inzonderheid ftreelde, was een zakuurwerk, verfierd met zijn portret, en beurtelings het *Te Deum*, het *Exaudiat*, het *Gloria in excelfis* en het *Credo* fpelende. Nadat BORNOMIO blijken der vorftelijke milddadigheid des Paufen had ontvangen, zette hij boven zijnen winkel, met groote letteren: UURWERKMAKER VAN DEN PAUS. Des anderen daags ftroomden de *Engelfchen*, *Franfchen*, *Grieken* en *Duitfchers*, die te *Rome* woonden, naar hem toe, en hij kreeg beftellingen ter waarde van meer dan een half millioen guldens. „ O, Gelukkige inval," riep hij naderhand dikwijls, in het midden van zijn welvarend huisgezin, uit, „ die op ééns alle de bezwaren mijner moeijelijke loop„ baan deed verdwijnen! Ik fliep als op eene harde rots, „ thans rust ik op dons; ik dronk het water, dat de *Tiber* „ als met weêrzin in onze openbare fonteinen ftort, thans „ lep ik den wijn van *Sicilië* en van *Frankrijk*. Mijne kin„ deren," vervolgde hij, „ verwerft u kundigheden en fchept „ u talenten!" De goede man vergat, dat wetenfchap niet geleidt tot kuiperij, en dat hij zelf, in weerwil zijner kennisfe, van zijnen moed en zijne werkzaamheid, veelligt altijd arm en onopgemerkt zou zijn gebleven, indien het hem niet gelukt ware te worden *Uurwerkmaker van den Paus*.

MIDDEL, OM DEN GEUR DER ROZEN TE VERSTERKEN.

Plant een groote uije ter zijde van de rozeſtruiken, zóó dat dezelve met den wortel der laatſten in aanraking komt. De rozen zullen een' ſterker en aangenamer geur bekomen, en het rozewater, uit dezelve overgehaald, erlangt desgelijks eene voortreffelijker natuur.

HARTIG WOORD VAN LABBEY DE POMPIÈRES.

De 78jarige LABBEY DE POMPIÈRES, Lid van de *Franſche* Kamer der Afgevaardigden, zeide onlangs, in een uitgebragt advies: „ Veertienduizend francs voor het over-„ brengen van een' *leeuw* naar onze diergaarde, moge er-door „ kunnen; maar dertienduizend francs voor het geleiden van „ een' *tijger* naar *Portugal*, is te erg!" Dit betrof de reis-kosten van *Don* MIGUEL.

VERNUFTIGE INVAL, OM EEN' ZAKKENROLLER TE ONTDEKKEN.

„ Er is een dief onder ons, want men heeft mij 8 francs uit mijn' zak ontſtolen; men moet dien uitvinden," zeide LEBERT, een der bedienden bij zekere inrigting te *Parijs*, tot zijne kameraden. Elk van hen betuigde zijne onſchuld. „ Dat moet evenwel aan den dag komen," ſprak GUILLOU, „ en mij valt daar een middel in, om den dader te ontdekken. Laat ons zoo veel ſtroohalmen nemen als wij ſterk zijn: hij, die den *langſten* heeft, is de dief." Dit voorſtel kwam allen, in den eerſten opſlag, belagchelijk voor; maar de voorſteller was een ſnuggere bol, en het gelukte hem eindelijk, al ſchertſende, hetzelve te doen aannemen. GUILLOU verzamelde de benoodigde halmen, bood elk van hen eenen aan, en — die van ROUCARD was veel *korter*, dan die zijner kameraden. „ Gij zijt de dief!" (met dezen uitroep viel nu terſtond, op een' nadrukkelijken toon, GUILLOU dezen op het lijf:) „ want gij hebt uzelven verraden, door den halm te breken, uit vrees van den *langſten* te hebben: zoo gij onſchuldig waart, zoudt gij uwen halm niet verkort hebben; zij waren alle even lang." Zijn onwillekeurig beven zoo wel, als zijn hardnekkig wederſtreven van die proef, hadden den dader reeds vooraf aan den ſchranderen GUILLOU kenbaar gemaakt.

LEVERANCIER-STREEK.

Een Leverancier bezocht het korenmagazijn van een' rijken boer, en zeide tot hem: „Dit graan bevat veel ontuig; ik neem het niet, voordat het gezift is; want ik koop geene slechte waar voor het leger, dat regt heeft op eene goede behandeling." De boer liet nu terstond het graan ziften; op de tien last viel er meer dan een halve last door, welke de Leverancier voor een vierde van den prijs van het graan kocht, en ze daarop terstond weder onder het gezuiverde graan mengde.

DE BESCHAAMDE ENGELSCHE PREDIKANT.

Een *Engelsch* predikant, overgegeven aan het jagtvermaak, pochte eens op zijne onfeilbare kunde, om een haas op te sporen. „Zoo ik een haas was," zeide een Kwaker, daar tegenwoordig, droogweg, „zou ik mij verschuilen op eene plaats, waar ik zeker konde zijn, door u niet opgejaagd te worden, van primo januarij tot ultimo December." — „Wel, waar zoudt gij dan gaan?" — „In uw studeervertrek."

HET BESTE ZWEETMIDDEL.

Een' Kandidaat in de Medicijnen, wien het Examen zeer bang viel, werd, onder andere vragen, door een' der Professoren, deze voorgelegd: „Welk zweetmiddel zoudt gij, in een rheumatismus, het doelmatigst achten?" — „Ik zou"... was het stotterend antwoord, „ik zou den patiënt *examinéren*, en"... Hier bleef hij steken, en een onwillekeurig, schaterend gelach onthief hem van verdere beantwoording.

DE WAARDIGE SCHOONZOON.

Een beedlaar had één kind, een dochter, jong en aardig;
Een kreupele eenoog dacht zich harer liefde waardig,
En vroeg, tot blussching van zijn' brand,
(Ook hij was bedelaar) den vader om haar hand.
Voorwaar, dat is wat fraais! sprak deze, in toorne ontstoken:
Waar bid ik, zou bij u de schoorsteen toch van rooken?
Een been en oog gezond, en gij vraagt om mijn kind!....
Verlies ook 't andre been, word eerst volkomen blind;
En, als we elkaar dan weêr ontmoeten,
Kan 't zijn, dat ik u eens als schoonzoon zal begroeten.

MENGELWERK.

VERGELIJKING VAN DIONYSIUS DEN OUDEN, TIRAN VAN SYRAKUSE, EN OLIVIER CROMWELL.

(Door den Schrijver der *Vergelijking van* HANNIBAL *en* MARLBOROUGH, enz.)

Wanneer men de Geſchiedenisſen der Staten, die het meest door partijen verſcheurd werden, beſchouwt, zoo is het hoogst zeldzaam, daarin een uitſtekend karakter, dat in die partijſchap bijzonder gedeeld heeft, te vinden, aan hetwelk eene kalme, onzijdige beoordeeling, althans van zijne tijdgenooten, is te beurt gevallen. Bijna alle de genen, die de gebeurtenisſen, waarvan hij de held — of het ſlagtoffer was, hebben geboekt, behoorden tot zijne, of tot zijne tegenpartij; en terwijl dus de hartstogt, of toch eene bijna onwillekeurige vooringenomenheid in het ſpel komt, wordt hij beurtelings vergood of tot den afgrond verdoemd, of toch — in alles geprezen, in alle zijne daden gelaakt. De kalmere nakomelingſchap neemt die berigten over; en, zoo zij al de vooringenomenheid des Schrijvers beſpeurt, is het haar toch moeijelijk, zoo niet onmogelijk, die berigten van de kleur, de wijze van voorſtelling te ontdoen, waarmede de partijdige tijdgenoot dezelve getooid of misvormd heeft, en zich weder in het juiste oogpunt te plaatſen, waaruit de Geſchiedenis moet beſchouwd worden. Het was, ja, wel een oordeel van tijdgenooten, 't welk POPE als voorbeeld aanhaalt: „De „ een zegt, dat op KALVIJN Gods eigen Geest is neêr„ gedaald; de ander noemt hem een werktuig der Helle;" maar heeft, na drie Eeuwen, dat zoo uiteenloopend oordeel niet nog een' merkbaren invloed op de beſchouwing der geſchiedenis van dien merkwaardigen man?

Even zoo is het met anderen. Weinige menſchen zijn zoo bekend als *tirannen*, als DIONYSIUS, Zoon van HERMOKRATES, van *Syrakuſe*, en OLIVIER

CROMWELL. De ondergang der heerſchappij van den eenen, kort na zijnen dood; de vrijheidsgeest der *Grieken*, en vooral der *Syrakuſers*; de bewondering voor DION en TIMOLEON, vernietigers zijner magt, hebben op de latere Schrijvers den beſliſſendſten invloed gehad; en, terwijl het werk van PHILISTUS, den lofredenaar van DIONYSIUS en den niet ongelukkigen navolger van THUCYDIDES, is verloren gegaan, hooren wij den nagalm der berispers en verachters van DIONYSIUS in de verhalen van DIODORUS en van PLUTARCHUS. MITFORD, de hevige voorſtander van alles, wat *monarchaal* is, heeft daarentegen, in zijne *Geſchiedenis van Griekenland*, DIONYSIUS tot een voorbeeld van deugd en ware grootheid verheven. — Even zoo is aan CROMWELL door CLARENDON eene ſchandzuil gezet, die door vele volgende Schrijvers is bevestigd geworden. De onſterfelijke HUME werd door zijne koele geaardheid en ſcherpen blik voor overdrevenheid in zijn oordeel bewaard; doch latere Geſchiedſchrijvers zijn een' tegenovergeſtelden weg ingeſlagen, en een nakomeling des *Protectors* heeft, voor weinige jaren, de poging gewaagd, om zijnen voorzaat bijna tot een' Heilige te verheffen. — Hoe is het mogelijk, in zulk eene geſteldheid van zaken, de waarheid te vinden? Door de naakte berigten der Schrijveren te nemen, en die van alle hunne oordeelvellingen, van hunne wijze van zien, zoo veel mogelijk, te ontkleeden. Dit omtrent deze twee merkwaardige mannen te doen, zou een geheel werk vereiſchen. Wij zullen ons met enkele trekken en wenken, zoo verre die tot beider beoordeeling onmisbaar zijn, vergenoegen.

Zoo veel is althans zeker, dat, hetgeen beide mannen *gedaan* hebben, bewijst, dat zij geene gewone menſchen waren. Voor iemand, als DIONYSIUS, die tot de lagere klaſſe behoorde, was het toch veel, eene ſtad, als die van *Syrakuſe*, uit eenen ſtaat van regeringloosheid, vrees voor den vijand en zwakte tot eene magt van den eerſten rang onder de *Griekſche* Staten te herſtellen, zich

binnens- en buitenslands geducht te maken, en zoo ter zee en te lande niet alleen de *Karthagers*, oude aarts- en erfvijanden van *Syrakuse*, na eene lange en dikwerf herhaalde worsteling, eindelijk te doen zwichten, maar ook zijn Rijk ongestoord op zijnen Zoon te doen overgaan; iets, 't welk onder de *Griekſche* tirannen slechts weinigen mogt te beurt vallen. Het destijds zoo magtige *Lacedémon* zocht met aandrang zijn Bondgenootschap tegen de voorstanders der onafhankelijkheid van *Griekenland*. Hij bemagtigde daarenboven een groot gedeelte der *Griekſche* Staten in *Italië*. — CROMWELL verhief zich uit den burgerstand zonder bijzondere voorspraak of begunstiging, zonder welsprekendheid, zonder een innemend uiterlijk voorkomen, van trap tot trap, — al was het dan ook over het lijk zijns Konings heen — tot *Lord Protector* van *Engeland*, *Schotland* en *Ierland*, die onder dezen minderen titel eene magt bezat, welke menig latere Koning van *Engeland* hem zou benijd hebben. CROMWELL voerde te gelijk de zeemagt van *Engeland* ten top, en onder BLAKE streed zij met vrij wat meer voorspoed tegen de *Nederlandſche*, zelfs onder een' TROMP, dan later, in den tweeden *Engelſchen* Oorlog, onder Prins ROBERT, MONK en YORK, tegen DE RUITER. *Frankrijk* sidderde voor hem, en wedijverde met *Spanje* in pogingen, om hem tot vriend te bekomen. Toen het eindelijk daarin slaagde, was het alleen op voorwaarde, dat *Duinkerken* hem zou worden in handen gesteld, dat hij wel toestemmen wilde, om die stad op de *Spanjaarden* te helpen veroveren; eene bezitting van het uiterste belang, die slechts een ellendeling, als KAREL DE II, in staat was, terstond weder te verkoopen, om den prijs tot buitensporige vermaken te kunnen besteden. Daarenboven deed de oorlog tegen *Spanje* aan CROMWELL het onschatbare eiland *Jamaica* in de *Westindiën* winnen.

Maar waarin bestond nu de bekwaamheid van beiden? Of waren het misschien alleen de omstandigheden, die hen zoo hoog deden klimmen? Dit laatste was ongetwij-

feld grootelijks het geval; maar zonder groote talenten konden zij, ook met de meeste begunſtiging der Fortuin, daarvan zekerlijk dat gebruik niet gemaakt hebben. Die omſtandigheden nu waren, te *Syrakuſe*, de onzekere ſtaat des beſtuurs door burgerlijke verdeeldheden, de vrees voor de telkens toenemende magt der destijds veroverende *Karthagers*, en de groote onbekwaamheid der toenmalige volksleiders. Het tijdſtip der verovering van *Agrigentum*, 't welk te *Syrakuſe* iedereen met ſchrik vervulde, en algemeene achterdocht deed ontſtaan, deed DIONYSIUS, die zich *en* in den oorlog voordeelig had onderſcheiden, *en*, daar hij eene zeer goede opvoeding had ontvangen, geene geringe mate van *populaire* welſprekendheid ſchijnt te hebben bezeten, onder een aantal lieden van minder aanzien, geringe opvoeding en (zoo 't ſchijnt) weinig bekwaamheden, tot Opperhoofd kiezen. Gemakkelijk ligtte hij nu *dezen* ambtgenooten, die hij als verraders deed voorkomen, den voet, en deed zich tot *algemeenen en uitſluitenden Veldheer* benoemen, onder welken titel hij het beſtuur achtendertig jaren, tot aan zijnen dood, heeft behouden. — CROMWELL, uit goeden huize geſproten, zou, daar hij tot de onderliggende partij in Staat en Kerk, (destijds hetzelfde) namelijk die der *Puriteinen* of *Presbyterianen*, behoorde, eene ſchuilplaats, om vrij zijn geloof te kunnen beleven, in *Noord-Amerika* hebben gezocht; maar het ſchip werd, door de dwaze ſtaatkunde des Konings, KAREL I, belet, uit te zeilen. CROMWELL *moest* nu blijven, en van dat oogenblik vatte hij een' gezworen' haat tegen het Koningſchap op, aan welken hij door de ſpoedig daarop gevolgde burgerlijke onlusten botvierde, door zich in de wapenen te onderſcheiden. Te voren had hij zich noch in de wetenſchappen, noch in eenig ander vak, zelfs niet als redenaar in het Parlement, gunſtig doen kennen; thans deed zijne bekwaamheid in den oorlog de te voren zeer weifelende krijgskans geheel naar de zijde van het Parlement overhellen. Immers, de godsdienſtige gisting tegen de dwingelandij der Bisſchoppelijke kerk, die van de

Roomſche, aan welke zij opgevolgd was, de zucht tot vervolging ſcheen te hebben ontleend, de geheele miskenning van den publieken geest, de openbare ſchending van de regten des volks, daar men in geene elf jaren een Parlement had bijeengeroepen, en intusſchen onwettige belastingen opgelegd; dit alles bragt eene ſpanning te weeg, die in openbaren opſtand tegen den Koning uitbarstte. De geestdrift, die CROMWELL bezielde, zijne ware of geveinsde godsvrucht, die alle zijne ondernemingen als zoo vele *ſtrijden des Heeren* tegen de vijanden des waren Christendoms wilde doen voorkomen, de kracht zijner anders onbevallige, altijd met Bijbelplaatſen doorwevene taal, zijne groote bekwaamheid, om de menſchen in hun zwak aan te tasten, ſleepten alles met zich: hij wist een leger te ſcheppen, bezielde het met zijnen geest en met eene voortreffelijke krijgstucht, verſloeg den Koning en nam hem gevangen, verdreef daarop de *Presbyterianen*, die met hem handelen wilden, uit het Parlement, en door zijn beſtel voornamelijk werd den ongelukkigen KAREL in 't openbaar het leven benomen. — Thans eerst ontwikkelden zich allengs zijne bedoelingen. Nadat hij, als Opperveldheer, de *Schotten* tweemaal geſlagen, en hen zoo wel, als de *Ieren*, tot het erkennen en huldigen des nieuwen Republikeinſchen Regeringsvorms had genoodzaakt, ontbond hij het lange Parlement, en deed zich, vier jaren na 's Konings dood, tot *Protector* verklaren. Hij beriep en ontbond nu de volgende Parlementen, die meestal uit zijne ſlaafſche aanhangers beſtonden, naar willekeur; maar het mogt hem niet gebeuren, zoo lang als DIONYSIUS het aldus verweidigde gezag te behouden. Slechts vijf jaren na zijne aanſtelling werd hij, in weerwil zijner ſtelligſte verwachting en zelfs voorzegging, door den dood weggerukt; maar nogtans liet hij het Rijk aan zijnen Zoon achter, die na hem *Protector* werd, maar noch den moed, noch de bekwaamheden, noch den lust bezat, om zoo veel gevaar en moeite voor het gebied te trotſeren.

Wij zien dus, dat wel eensdeels zulke omſtandigheden

moesten zamenloopen, om *reſultaten*, gelijk wij gezien hebben, voort te brengen, maar dat ook aan den anderen kant alleen menſchen van uitſtekende begaafdheden zich aan de ſpitſe van zulk eene omverwerping der ſtaatsregeling konden hebben geſteld, ten einde uit de puinhoopen een ander gebouw, *te hunnen behoeve*, te ſtichten. Ook is omtrent de bekwaamheden van DIONYSIUS zoo wel, als van CROMWELL, bij alle Schrijvers ſlechts ééne ſtem. Maar, hetgeen bijna even zoo algemeen wordt aangenomen, is de ſlechtheid hunner *zedelijke* beginſelen; is hun geheel gebrek aan kieschheid in de middelen, die tot bereiking van hun doel geleidden; is, eindelijk, de regtvaardige ſtraf daarvoor in den haat, dien zij inboezemden, en de vrees voor hunne onderhoorigen, die hen tot eenen graad van wantrouwen deed overſlaan, welke bijna belagchelijk zou geweest zijn, indien dezelve niet ook hare zeer ernſtige zijde gehad had; een bewijs, dat de ondeugd reeds hier beneden haar eigen beul is.

Veel is hiervan onbetwistbaar. Doch, om wèl te kunnen oordeelen over de *daden* van beide tirannen, (want dit was CROMWELL ook, althans volkomen in den zin der Ouden; men zie ſlechts de beſchrijving van den tiran bij PLATO, in het achtſte boek der *Republiek*) moeten wij de *beginſelen*, waaruit zij handelden, trachten op te ſporen. En dit was bij DIONYSIUS zekerlijk voor het meerendeel *eer- en heerschzucht*, die zoo ver ging, dat hij, die eigenlijk tot de *ariſtokratiſche* partij te *Syrakuſe*, of die van HERMOKRATES, behoorde, de gewone kunſten der *Demagogen* niet ontzag, om de ſmalle gemeente te vleijen, eerst de beſturende Veldheeren, en vervolgens zijne ambtgenooten, die hij zelf uit den lageren burgerſtand had doen aanſtellen, te lasteren en van verraad te betigten, om daarna door dit middel ten zetel te klimmen, en aan het Volk alle gezag te ontnemen. Of zou de zuivere zucht tot het algemeene welzijn, het beſef, dat *Syrakuſe* onder een Volksbeſtuur niet gelukkig *kon* zijn, en hij de man was om het te herſtellen, hem hebben bezield? Hiertegen pleiten vele

verrigtingen van dezen volksleider en gezagvoerder, die flechts *eigenbelang* ten doel hebben, vooral zijne veroveringen in *Italië*, en met name de geheele vervreemding der landerijen ten behoeve zijner aanhangers en ſoldaten. Nogtans willen wij eenige zucht, om, terwijl hij zijne eigene grootheid bevorderde, ook aan zijn Vaderland nuttig te zijn, geenszins uitſluiten; want inderdaad bloeide *Syrakuſe* onder zijne lange Regering, en genoot eene rust, die het ſederd maar al te dikwijls moest derven. Voorts was DIONYSIUS blijkbaar de wreedaard niet, waartoe het vrij algemeene vooroordeel hem ſtempelt. Schoon door eenen herhaalden opſtand bijna tot wijken gedwongen, herſtelde hij zich nogtans door kloekmoedigheid en veerkracht op den ſchier verloren' zetel; en het was toen, dat hij duidelijk zijn oogmerk deed zien, om niet meer geweld te plegen of bloed te ſtorten, dan volſtrekt noodig was tot handhaving van zijn overweldigd gezag. Immers, DIODORUS, die hem alles behalve genegen ſchijnt te zijn, erkent, dat hij aan de bij die gelegenheid ontvlodene burgers volledige *Amnestie* ſchonk, en zich omtrent degenen, die zich op zijn woord verlieten, zeer menſchelijk gedroeg. Zekerlijk was dit zijn belang; maar toch ook zijn *welbegrepen* belang. Ook bij andere gelegenheden ſchonk hij aan zijne vijanden vergiffenis, en eens in *Italië* aan een reeds ingeſloten leger onvoorwaardelijk vrijen aftogt. Zelfs in de bekende geſchiedenis van DAMON en PYTHIAS komt hij in een meer gunſtig dan hatelijk daglicht voor. Het is waar, dat hij een' dier beide vrienden, om eene zamenzwering tegen zijn leven, tot den dood veroordeelde, en den edelen vriend, die voor genen borg bleef, dat lot zou hebben doen ondergaan; maar, toen de ander in vliegende haast terugkwam, om zijn' halsvriend te bevrijden, door zelf te ſterven, bleef de tiran niet ongevoelig voor deze grootheid, en verzocht, de derde te zijn in hun edel verbond; iets, hetwelk ons toeſchijnt, meer eene opwelling van edele gewaarwording, dan eene tooneel-*coup* te zijn. Maar herhaalde aanſlagen tegen zijn bewind deden hem gevoe-

len, dat hij *gehaat* was; en, in'ſtede dat zulks hem, indien *vaderlandsliefde* het roerſel zijner daden geweest ware, tot neêrlegging van zijn bewind moest hebben genoopt, maakt het hem nu wrevelig, achterdochtig, en hij doemde zich liever tot eeuwige vrees, dan een gebied te verlaten, dat ſlechts door geweld kon worden gehandhaafd. Hij vreesde zijn' eigen' Zoon, hield hem ſteeds in huis opgeſloten, deed hem niets degelijks leeren, en zette hem aan de draaibank (*); niemand, zelfs zijne naaste bloedverwanten mogten niet gekleed in zijn ſlaapvertrek komen, maar zich geheel uitkleeden, althans door de lijfwachten geſtreng laten onderzoeken. Wanneer iemand, ook om de onſchuldigſte reden, in zijne tegenwoordigheid een wapen gebruikte, gelijk zijn broeder, om met eene piek iets op den grond af te teekenen, kostte zulks der lijfwacht, die dit wapen geleend had, het leven; iemand, die *gedroomd* had, dat hij hem doodde, en zulks onvoorzigtig verhaalde, moest daarom ſterven; ja hij vertrouwde het afnemen van zijnen baard aan niemand, dan aan zijne Dochters. Hij zelf gevoelde zijnen ongelukkigen toeſtand, blijkens het zwaard, dat hij aan een haar boven het hoofd van DAMOKLES, die zijn geluk zich gewenscht had, deed ophangen (†). Eenige dezer bijzonderheden zijn misſchien, ja waarſchijnlijk, door zijne vijanden zeer overdreven; maar de grond derzelven, het eeuwige, knagende wantrouwen, de martelende vrees voor hinderlagen, is toch ongetwijfeld waar. En in dit ſtuk geleek hem CROMWELL volkomen, wiens karakter echter in andere opzigten aanmerkelijk van het zijne verſchilde.

Dweeperij was daarvan een voornaam beſtanddeel; eene dweeperij, die zoo wel godsdienſtig was als ſtaatkundig. En dit was in die Eeuw doorgaans het geval. Even als MOHAMMED, ſchijnt OLIVIER CROMWELL in het eerst ter goeder trouwe geweest te zijn in de over-

(*) PLUT. *in* DIONE.
(†) PLUT. *in* DIONE. — CICERO, *Tusc. Quæst.*

tuiging, dat de Hemel zijnen arm verlangde, om de nieuwe Afgodendienaars, die *Engeland* bedreigden, de raadgevers van KAREL I (vooral den Aartsbisschop LAUD) uit te roeijen of te verdrijven. Naderhand, toen alles hem gelukte, heeft de eerzucht gewis op zijne handelingen veel invloed bekomen. Immers, het ontbreekt aan geene voorbeelden, dat de dweeperij, hoezeer ter goeder trouwe handelende, eerst, ter bereiking harer, zoo zij denkt, heilige doeleinden, een vroom bedrog aanwendt, en daarna, al van erger tot erger gekomen, zich op zekere hoogte geplaatst ziende, de middelen, die haar tot dezelve gevoerd hebben, ook tegen beter weten aan blijft bezigen; in 't algemeen denkende, dat een gunsteling des Hemels (gelijk men zich door den uitslag verbeeldt te zijn) wel iets boven andere menschen vooruit mag hebben. En in dit geval verbeeld ik mij, dat zich CROMWELL bevond. Dat hij toch in het tweede gedeelte zijner loopbaan, als uiteendrijver van het lange Parlement, als bijeenroeper en ontbinder van de zoogenoemde *Vergadering der Heiligen*, of voorstanders van het duizendjarige Rijk, alles in den *name des Heeren* deed, eindelijk zijne verheffing tot *Protector* doet wel blijken, dat hij geenszins meer de oude dweeper, maar thans, zoo al geen huichelaar, ten minste voor een zeer groot gedeelte door aardsche belangen geleid was (*). Naarmate echter de overtuiging van de goedheid zijner zaak, die hem in het eerst zijner loopbaan bezield had, begon te verdwijnen, naarmate eene geheime stem hem zeide, dat het thans

(*) CROMWELL was, toen hij reeds Generaal was, somtijds uitgelaten dartel, zelfs bij de gewigtigste zaken; iets, hetwelk ons zeer moet doen twijfelen, of hij toen nog wel de oude dweeper was. Toen men, vóór 's Konings regtsgeding, over den Regeringsvorm raadpleegde, smeten hij en LUDLOW elkander al grappend met kussens naar 't hoofd, en bij de onderteekening van 's Konings doodvonnis smeerde de aanstaande *Protector* de pen met inkt zijnen Collega MARTIN in 't gezigt, die hem op zijne beurt eveneens teekende. Zie HUME.

niet meer de *goede oude zaak*, maar zucht tot eigene grootheid was, die zijne daden beſtuurde, naar die mate moest ook zijn vertrouwen op de beſcherming des Hemels verzwakken, en achterdocht zich van zijne ziel meester maken. En vandaar dezelfde verſchijnſelen in zijn *reeds gevestigd Beſtuur*, die wij bij DIONYSIUS waarnemen. Hij had alle zijne grootheid en magt aan het *leger*, gelijk DIONYSIUS, aan zijne lijfwacht, te danken. Zoodra nu deze ſteun van zijn gezag hem begon te begeven, zoodra LAMBERT, een man van weinig minder bekwaamheid dan hij, zijne zijde verliet, toen moest hij alles vreezen. Hij ging nooit uit, dan met eene lijfwacht, droeg een harnas onder zijne kleederen, en ook degen, dolk en pistolen. In gezelſchap was hij ongerust. Men weet de voorzorgen, die hij droeg, door zelden drie nachten achtereen in dezelfde kamer te ſlapen, en nooit te zeggen, in welke. Immers, *brave lieden* verfoeiden den overweldiger, die beurtelings zijnen Koning en de Republiek had verraden, om zichzelv' eenen troon te ſtichten, drukkender dan die van KAREL I; en de deelgenooten zijner ongeregtigheid (enkel de gemoedelijke, doch misleide menſchen, zoo als MILTON, uitgezonderd) ſtonden bij den minſten tegenſpoed gereed, zijne zaak, die noch op regt, noch op oudheid, noch op liefde gegrond was, vaarwel te zeggen; en die, tot belooning zijner medehulp, niet bekwam, wat hij vraagde, vond, voor afval uit *perſoonlijke wraak*, het voorwendſel van *haat tegen de dwingelandij* gereedelijk bij de hand. Dus vermenigvuldigden zich de aanſlagen tegen zijn gezag en zijn leven; en HUME meent, dat hij voor zijn geluk ten regten tijde geſtorven is. Met dat alles heeft CROMWELL zich even min als DIONYSIUS immer aan eigenlijke *wreedheid* ſchuldig gemaakt, uitgezonderd dáár, waar zijn onmiddellijk belang, in den gevaarvollen toeſtand, waarin hij zich te roekeloos had geworpen, zulks ſcheen te eiſchen. Het is waar, hij heeft zijn' Koning het ſchavot doen beklimmen, en zou gewis ook diens Zoon, wanneer hij hem in handen bekomen had,

niet gespaard hebben; maar dit achtte hij misschien, of tot het behoud der Republiek, of voor het zijne, noodzakelijk. Als *Protector* was hij niet slechts geen ROBESPIERRE, maar zelfs min bloeddorstig dan NAPOLEON.

Mogten wij dus onderstellen, dat er zich bij DIONYSIUS, in de eerste jaren van zijn bewind, eene begeerte, om de regeringloosheid uit *Syrakuse* te verbannen, en de inwendige rust dier stad te herstellen, bij zijne eerzucht gevoegd had, zoo zou de overeenkomst tusschen hem en CROMWELL daardoor echter niet grooter worden; want in het karakter van DIONYSIUS was niets, hetgeen ook slechts van verre naar de dweeperij van CROMWELL geleek. Integendeel was hij een openlijk spotter met den Godsdienst en de heiligdommen zijns Volks. Men weet, dat hij zich niet ontzag, de tempels te plunderen, en zulks niet onder eenig schijnbaar voorwendsel, maar onder spot en hoon. Zoo beroofde hij een JUPITERS-beeld van een' gouden mantel, zeggende: „hij is te warm in den „zomer, te koud in den winter!" en een ÆSCULAPIUS-beeld van een' gouden baard, met te zeggen: „uw Vader APOLLO is wel zonder baard; waartoe „draagt gij er dan een'?" Men gevoelt dus, dat DIONYSIUS zich boven den Volksgodsdienst wilde verheffen; maar het was, hoogstwaarschijnlijk, geenszins, om betere godsdienstige of zedelijke beginselen daarvoor in de plaats te stellen. Immers, ook bij PLATO's verhevene lessen over de deugd bleef hij ongevoelig, indien wij ten minste PLUTARCHUS mogen gelooven. Dit is ten minste zeker, dat de *Syrakusische* Bewindhebber in *dit* opzigt hemelsbreed van den *Britschen* verschilde, dat *hij* koel *vooraf* de rol berekende, die hij te spelen had, en dat CROMWELL daarentegen, in eene Eeuw van godsdienstige en staatkundige geestdrijverij, door de omstandigheden en eigene opgewondene stemming werd medegesleept, tot dat die omstandigheden hem de kroon in 't verschiet deden zien; en het is waarschijnlijk, dat hij toen eerst eene rol begon te *vertoonen*.

Voor 't overige was DIONYSIUS als Echtgenoot, hoewel hij zich het huwelijk met twee Vrouwen gelijktijdig, in weerwil der *Griekſche* zeden, veroorloofde, minzaam, en verdeelde zijne liefde (indien dit mogelijk is) tusſchen zijne beide Vrouwen gelijkelijk. Omtrent zijnen Zoon belette de ſnoode achterdocht hem, gelijk wij zagen, regtvaardig en een teeder Vader te zijn; maar zijne vriendſchap, zijn vertrouwen in zijnen Schoonbroeder DION bleven ongeſchonden, zelfs nadat de tiran PLATO van zijn Hof had verwijderd, wien DION naar *Syrakuſe* had doen komen. DION bleef *hem* ook altijd getrouw, en PHILISTUS, de Geſchiedſchrijver, was de boezemvriend van DIONYSIUS, reeds ſedert een' gewigtigen dienst, dien hij hem in zijne jeugd had bewezen. — Wij kunnen zoo iets niet zeggen van CROMWELL. De ongelukkige had zijne beste vrjenden door zijne heerschzucht van zich verwijderd. HARRISON en LAMBERT, zijne getrouwſte vrienden, offerde hij op aan een gezag, waarvan wij de wrange vruchten voor zijne rust hebben gezien.

Ziet daar dan, waartoe eer- en heerschzucht mannen van den grootſten aanleg geleiden kan. Niet alleen waren DIONYSIUS en CROMWELL in hun leven diep ongelukkig, (indien ten minſte eeuwigdurende onrust en vrees een ongeluk is) maar de nakomelingſchap heeft hen nog erger beoordeeld dan zij inderdaad waren. De man toch, die bijna veertig jaren lang met eene ſterke vuist het beſtuur van *Syrakuſe* hield, zonder verdrukking dan van zijne perſonele vijanden, terwijl hij de vijanden verſloeg en binnenlandſche rust en veiligheid handhaafde; de *Protector*, wiens regering dàn eerst in het ware licht verſchijnt, wanneer men die met het jammerlijke beſtuur van den verachtelijken *wettigen* Koning, KAREL DEN II, vergelijkt; de *Protector*, onder wien *Engeland* van buiten ontzien en magtig, en van binnen althans in 't *godsdienſtige* vrij was; de *Protector*, die de *Waldenſen* voor de woede van het *Papismus* beſchermde, — deze menſchen verdienden eigenlijk niet voor affchuwelijke wezens, als *tirannen* van

den ergſten ſtempel, te worden uitgemaakt. Maar het werd toch hun lot, en ook in zeker opzigt met regt; want, door alles aan verlangen naar den troon op te offeren, hebben zij hunne achting bij de nakomelingſchap verbeurd, welke zij anders, als dappere en bekwame verdedigers van hun Vaderland, als mannen van groote talenten, ondanks hunne overweldiging, zouden hebben verworven.

ONTDEKKING DER BRONNEN VAN DEN MISSISSIPI EN DE ROODE RIVIER.

De *Franſchen* en *Engelſchen* hebben achtervolgens de bronnen dier buitengewone rivieren in bezit gehad, zonder zulks te vermoeden. Verſcheidene reizigers hebben getracht, dezelve te ontdekken, maar zijn genoodzaakt geweest, dit onderzoek te ſtaken, uit hoofde van de menigvuldige gevaren en moeijelijkheden, die zij in dat woeste gedeelte der wereld ontmoetten. Onderſcheidene Gouvernementen hebben vergeefs herhaalde togten laten doen, ten einde dit doel te bereiken; in de laatſte jaren rustte dat der Vereenigde Staten nog twee dergelijke ontdekkingsreizen uit, die geen' gunſtiger uitſlag hadden, dan de vorige. De eerſte geſchiedde onder het bevel van PIKE, de andere onder dat van den Generaal CASS, Gouverneur van *Michigan*. De roem, om die moeijelijke onderneming te volbrengen, was bewaard voor een' *Italiaan*, den Heer BELTRAMI, die alle de hoedanigheden van een' ontdekker bezit; een onverſchrokken moed en een onuitputtelijk geduld. Beſloten hebbende, zijn leven en zijn vermogen aan het welgelukken van zijn ontwerp te wagen, werd BELTRAMI geenszins ontmoedigd, van wege de vergeefſche pogingen zijner voorgangers, maar beſloot, nog meer dan zij te ondernemen. Dit beſluit zou reeds op zichzelve hem allezins tot eere geſtrekt hebben; maar hij heeft hetzelve op eene waarlijk heldhaftige wijze ten uitvoer gebragt. Hij verliet *Ita-*

lië, ſtak de *Atlantiſche* zee over, en kwam te *Pittsburg* aan; daarop, den loop der *Ohio* volgende, zeilde hij den *Miſſiſſipi* binnen, en voer die rivier op tot aan het kasteel *St. Antony*. Van het kasteel *St. Louis* tot *St. Antony* was onze reiziger op een ſtoomvaartuig gekomen, hetwelk hij bij zijne aankomst te *St. Louis* aantrof, en 't welk voor de eerſte maal den *Miſſiſſipi* bevoer. Hij geeft een luimig verhaal van de blijdſchap en de verwondering, die de wilden aan den dag legden, toen zij het vaartuig den ſtroom zagen opvaren zonder zeilen of riemen. Het genoegen, 't welk dit ſchouwſpel hem verſchafte, werd echter ten koste van zeer groot gevaar gekocht. Inderdaad beletteden de gevaren, waaraan het vaartuig was blootgeſteld, en de moeijelijkheden, die deszelfs loop belemmerden, dat men eene tweede poging waagde. De bevelhebber van *St. Antony* en verſcheidene andere perſonen zochten den Heer BELTRAMI te overtuigen, dat hij een' gewisſen dood te gemoet ging, en wilden hem overreden, om terug te keeren; maar men deed vergeefſche moeite, om hem van zijn ontwerp af te brengen. Hij rigtte zijnen togt naar het noordwesten, tot aan de bron der *St. Pieters*-rivier; vervolgens noordwaarts den koers rigtende, te midden van eene onmetelijke zandvlakte, kwam hij aan de ſtichting van Lord SELKIRK. Men herhaalde aldaar de reeds meermalen aangewende pogingen, om hem te bewegen, zijne onderneming te ſtaken; maar hij bleef onverzettelijk in zijn beſluit volharden, en vervolgde zijnen togt dwars door de vlakte tot aan de Roode Rivier. Deze rivier maakt eene ſcheiding tusſchen de *Sioux* en de *Chipaways*; men noemt haar ook de *Bloedrivier*, uit hoofde van de wreede oorlogen, die de wilden elkander, ſchier zonder tusſchenpoozing, op derzelver oevers aandoen. De Heer BELTRAMI voorzag zich van eene kleine kanoe, met oogmerk om die rivier op te varen tot aan hare bron. Hij had veel moeite, om iemand te vinden, die hem ten gids zou ſtrekken; maar eindelijk vond hij, na ontelbare bezwaren, twee *Indianen*, met welke hij overeenkwam.

Het waren twee *Chipaways*, die de helft van hunnen ſtam jagende in de vlakte hadden gelaten, en zich thans op weg bevonden, om zich bij de andere helft te voegen, die zich bezig hield met viſschen op het roode meer. Weinige dagen daarna vertrok BELTRAMI, vergezeld van zijne gidſen; zij werden overvallen door de *Sioux*, die op hen ſchoten; een der *Indianen* werd gewond, en zij begaven zich onmiddellijk op de vlugt, terwijl onze reiziger alleen zijn' togt moest volbrengen, zoo goed hem zulks doenlijk was. Zonder door de eenzaamheid en de gevaren, die hem in die onmetelijke woestijn omringden, zich te laten afſchrikken, zette hij zijne reis met nieuwen moed voort. Hij was onbekend met de wijze, om zijn ſchuitje tegen den ſtroom op te werken; maar, ondanks die zwarigheid, wilde hij niet weder achteruitgaan. Integendeel beſloot hij, te voet langs de rivier te reizen, en zijne kanoe telkens achter zich na te trekken, wanneer de laagte van den oever zulks gedoogde. Na verloop van vijf, in ongehoorde vermoeijenisſen geſleten dagen, kwam hij aan het roode meer. In deszelfs nabijheid ontdekte BELTRAMI nog verſcheidene andere, tot dusverre onbekend. Hij zag op die meren de *Indiaanſche* vrouwen, zich bezig houdende met het inzamelen van wilde rijst, die zich aldaar in zeer grooten overvloed bevindt. De rijst wordt in de ſchuitjes gelegd; de vrouwen plaatſen zich in het midden, en ſlaan dezelve met ſtokken; indien de korrels in het ſchuitje vallen, raapt men ze op; maar indien ze in het water rollen, geeft men er geen acht op, zoo groot is de overvloed. Na deze meren onderzocht te hebben, zette BELTRAMI zijne reis met denzelfden ijver en hetzelfde geduld voort, en kwam eindelijk aan een der hoogſte gedeelten van *Noord-Amerika*, waar hij zijne werkzaamheden beloond en zijn verlangen voldaan zag. Op den top van een' berg, die het geheele omringende land beſtrijkt, vond hij een meer van drie mijlen in den omtrek, 't welk de gedaante van een hart vertoonde. Het is de zuidelijkſte bron der Roode Rivier en de noordelijkſte van den *Miſſiſſipi*, welke beide tot

dusverre nog onbekend waren. Dat kleine meer is, derhalve, de oorſprong dier twee groote rivieren, welker wateren van de eene zijde in de IJszee, en van de andere in de *Mexikaanſche* golf uitloopen. De eerſte ſtroom van den *Miſſiſſipi* loopt, met moeite, door eene bijna ontoegankelijke maſſa van riet en wild gras, en loopt uit in het *Tortoiſer*-meer. BELTRAMI konde zijn ſchuitje niet wagen op de plaats, van waar de bron ontſpringt; maar toen hij aan het meer was gekomen, begaf hij zich ſcheep, en beſloot, den loop van den *Miſſiſſipi* te volgen tot aan de zee. Op die wijze kwam hij te *Nieuw-Orleans* aan, nadat hij eene ontdekking gedaan had, die men onmogelijk achtte, en eenen ſtroom van duizend uren in deszelfs geheele lengte was opgevaren.

IETS, OVER DE BEZWAREN, WELKE, IN DE FELLE KOUDE DER POOLGEWESTEN, DE STERREKUNDIGE WAARNEMINGEN VERGEZELLEN.

Gedurende de overwintering van Kapitein PARRY in de haven *Bowen*, van 1824 tot 1825, deed de Scheepsluitenant H. FORTER verſcheidene waarnemingen met een zeer goed reis-inſtrument, door DOLLOND vervaardigd; maar hij had met groote zwarigheden te kampen, en is nog ſteeds eenigzins in twijfel omtrent de naauwkeurigheid derzelven, van wege de buitengewoon ſtrenge koude. Hij vermoedt, dat het werktuig, zamengeſteld uit onderſcheidene en op verſchillende wijze voor uitzetting vatbare metalen, in die buitengewoon lage temperatuur eene ongunſtige verandering heeft kunnen ondergaan, welke het onmogelijk was na te gaan. Men heeft geen' vasten maatſtaf van de ſtraalbuiging kunnen verkrijgen, en echter moest zij grooter zijn in dien dampkring, welke door de koude verdund was. Wat den waarnemer zelven betreft, hij moest noodzakelijk iets van zijne gewone bedrevenheid verliezen, toen het enkele aanraken van het werktuig hem de vingers *brandde:* want

dit is de uitwerking van metalen, die tot den graad van het bevriezen van het kwik verkoud zijn; en nog te meer is dit het geval, wanneer het kwik beneden dien graad gezakt is. Men ondervindt, wanneer men dezelve aanraakt, eene zeer pijnlijke gewaarwording, even alsof men zich brandt, en de gevolgen zijn ook omtrent dezelfde. Eene andere zwarigheid is deze: de werking der koude op het oog des waarnemers ontlokt hem tranen, die dadelijk bevriezen; men moet zich van die ijskegels ontdoen, en wanneer eindelijk het zinruig in ſtaat is te werken, wordt het oogglas van den kijker ſpoedig verdonkerd door de uitwaſeming, die op hetzelve bevriest. Het is dus van belang, ten einde in die ruwe luchtſtreken juiste waarnemingen te doen, dat men werktuigen vervaardige, die den waarnemer zijn onderzoek gemakkelijker maken, waarvan hij zich onafgebroken kan bedienen, en zonder dat zijne aandacht aanhoudend afgeleid worde door pijnlijke indrukken, die hem in zijn onderzoek belemmeren. De ſterre- en aardrijkskundige wetenſchappen verwachten dit nieuwe ontdekkingsmiddel van de natuurkunde en van de nieuwe uitvinding en toepaſſing der *machines*. Derzelver gebruik zal noodzakelijk zijn, zelfs nadat de herkenning van dat gedeelte des aardbols geſchied zal zijn. Men zal, als van zelve, er van tijd tot tijd op terugkomen, om deszelfs voortdurend beſtaan, of de veranderingen, die het ondergaat, mede te deelen. Deze gewesten van eeuwig ijs zijn ook onder de heerſchappij van het onderaardſche vuur, en kunnen derzelver werking ondervinden. Het ras der dieren kan daar gewijzigd, vernieuwd worden; in één woord, die gewesten zullen voor alle volgende eeuwen een voorwerp van beſchouwing opleveren, hetwelk de aandacht ſteeds zal gaande houden, en derzelver jaarboeken zullen eene plaats bekleeden onder die der andere gewesten des aardbols. Men zal derhalve te allen tijde reizen hebben te doen naar de poolſtreken, en de waarnemers, die men derwaarts zal zenden, zullen voorzien moeten zijn van werktuigen, geſchikt om, zelfs in de koudſte luchtſtreken, ge-

bruikt te worden; want het zoude wel zeer dwaas zijn, af te gaan op de voorzeggingen van eenige ſtelſelbouwers, die de verwonderlijkſte omwentelingen op de oppervlakte des aardbols verkondigen, en beweren, dat de oranjeboom eenmaal gekweekt zal worden op de kusten der *IJszee*, en misſchien op die van *Spitsbergen*.

DE ONTKOMING VAN WASHINGTON.

(Een treffend Voorval uit 's mans krijgskundige loopbaan; naar het Handſchrift.)

WASHINGTON 's a watch-word, ſuch as ne'er
Shall ſink, where there 's an echo left to air.

BYRON.

De naam van WASHINGTON is elken *Amerikaan* dierbaar. Niet alleen door dapperheid en kunde, maar ook door de edelſte deugden, die het menſchelijk hart eere aandoen, zich onderſcheidende, verwierf hij algemeene achting bij andere volken, en erlangde een' onſterfelijken naam door de zegeningen, die hij over *Amerika* verſpreid heeft. Hij gelijkt de zon, die nog lange na haren ondergang ſchijnſel geeft, licht en warmte over de wereld verſpreidende. Voorzigtig en ſchrander zijnde, werd hij niet ligt in de engte gebragt door ontmoedigende misſlagen, noch verontrust door dreigende gevaren. Zijn ſcherpe blik doorgrondde de geheimſte bedoelingen, en zijne vindingrijkheid ſtelde hem in ſtaat, om de ſluwſte listen te ontkomen. De middelen, door den vijand gebezigd, om hem te benadeelen, werden door zijne hand dikwerf tot hun eigen verderf gekeerd. Een blijk zijner kloeke voorzigtigheid en welberadenheid heeft men in het volgend verhaal, dat mij werd medegedeeld door een achtbaar man, die vóór eenige jaren is geſtorven.

Toen het *Amerikaanſche* leger, ten tijde van den bevrijdingsoorlog, te *West-Point* ſtond, was het *Britſche* hoofdkwartier niet verre van daar, aan de *Hudſon*;

en, even als met de ſtukken op het ſchaakbord, wachtte men wederzijds op een gunſtig oogenblik, om elkander in verwarring te brengen en afbreuk te doen. Op kondſchap uitgaande afdeelingen waren oorzaak, dat er gedurig ſchermutſelingen tusſchen de ſtrijdende partijen plaats hadden; en wagens met levensmiddelen, krijgsbehoeften en kleedingſtukken vielen dan gewoonlijk in handen der genen, die in aantal en behendigheid de anderen overtroffen. Bij eene dier gelegenheden was een aantal *Engelſche* uniformen door eene afdeeling der *Amerikanen* bemagtigd; en de belangrijke voordeelen, door laatstgenoemden behaald, boezemden den vijand een ſterk verlangen in, om dit betaald te zetten. Omtrent dien tijd, gedurende het verblijf te *West-Point*, had Generaal WASHINGTON een gemeenzaam vriend niet ver van het leger wonen. In deszelfs gezin genoot hij alle gastvrijheid, en vond er meermalen eene welkome ontſpanning, in de moeijelijke omſtandigheden, welke zijne ziel bezig hielden en niet zelden bezwaarden. Daar alles door verſpieders werd overgebragt, kon een bezoek, als dit, niet vele mijlen van het leger der *Engelſchen*, hun niet lang onbekend blijven; en, konden zij WASHINGTON in hunne magt krijgen, dit zou, naar hunne meening, de krijgskans beſliſſen. Maar de onderneming was moeijelijk. De *Amerikaanſche* bevelhebber werd altijd gedekt door eene wacht. Men kon zijne bezoeken niet weten, dan door iemand van het huisgezin om te koopen of over te halen. De vriend, welken de Generaal bezocht, werd eens verdacht, dat hij zich de belangen der *Engelſchen* aantrok; maar hij had toen zich ſtellig ten voordeele van *Amerika* verklaard, en, alhoewel hij een ſtoutmoedig man was, nam hij de volkomenſte onzijdigheid in acht, waarvoor hij als redenen bijbragt zijne jaren en den toeſtand van zijn huisgezin.

Gedurende dien gemeenzamen omgang des Generaals, verſpreidde zich in het *Amerikaanſche* leger een gerucht, dat men zijnen vriend meermalen uit de *Britſche* legerplaats had zien terugkeeren. WASHINGTON ſcheen op

het berigt geen acht te ſlaan; want hij hield niet op, die lieden te bezoeken, en ging zoo vertrouwelijk met zijnen gastvriend om, alsof geenerlei vermoeden bij hem ware opgekomen. Eindelijk, als op zekeren dag de Generaal afſcheid nam, verzocht die man hem dringend, om den volgenden middag bij hem te eten. Met zekeren onwillekeurigen nadruk noemde hij het uur van *twee*, waarop hij hem verwachtte. Hij ſprak van het ongemeen genoegen, dat zijn gemeenzame omgang aanbragt; verzocht hem, alle pligtplegingen daar te laten en dit huis als het zijne aan te merken, en gaf voorts zijne vrees te kennen, dat de Generaal het niet in dit licht beſchouwde, daar de wacht, die hem ſteeds verzelde, toch niet ſcheen aan te duiden, dat hij het huis van eenen vriend bezocht. „In geenen deele, mijn waarde Heer!" antwoordde WASHINGTON; „daar is niemand, dien ik meer acht, dan u: en om een bewijs te geven van het vertrouwen, dat ik in u ſtel, wil ik u morgen alleen bezoeken. Ik geef u mijn woord van eer, dat geen krijgsman mij zal verzellen." — „Ik bid u, Generaal!" zeide de gastheer, „waarom zoo ernſtig bij eene zoo onbeduidende zaak? Ik ſchertſte ſlechts." — „Wie twijfelt daaraan?" antwoordde de Held glimlagchende: „Maar, inderdaad, ik heb reeds lang het plaatſen van dien buitenpost als onnoodig beſchouwd; te meer nog, daar dezelve argwaan bij den vijand zou kunnen verwekken. En, hoewel het eene onbeduidende zaak is, wil ik uwer vriendſchap daarmede geenen aanſtoot geven." — „Maar nu, het uur, Generaal?" — „Dat is ook waar; met de klok van twee, zeidet gij?" — „Juist zoo," hernam de ander.

Den volgenden dag, toen de klok één ſloeg, beſteeg de Generaal zijn beste paard, en reed, onverzeld, langs eenen bijweg, naar de gastvrije woning. Het was nu omtrent half twee, en de verpligtende gastheer ontving hem met opene armen, terwijl het verheugde gezin hem op het minzaamst begroette. „Hoe naauwlettend op den tijd!" riep de vriend, op den toon der hartelijke genegenheid,

uit. — „Naauwlettendheid," hernam WASHINGTON, „is eene kostelijke zaak, zoo wel in de geringste als in de belangrijkste zaken. Hij, die eenen vriend niet naauwkeurig woord houdt, twijfelt misschien aan deszelfs oprechtheid." De gastheer werd onthutst; maar, zich herstellende, zeide hij: „Uwe oplettendheid is dus een bewijs, dat wij uw vertrouwen ten volle genieten." WASHINGTON sloeg hem eene wandeling op de opene plaats bij het huis voor, eer zij aan tafel gingen. Van daar had men het uitzigt over eene oneffene landstreek, eenige mijlen in het rond, — over korenvelden, hier en daar golvende aan den voet van dorre heuvels, welke niets dan rots en een weinig gras vertoonden, — plassen en beken, langs de lagere plaatsen van den oneffenen bodem vloeijende, en soms ook verborgen in boschachtige streken, die het vrije uitzigt over het landschap belemmerden, — nu en dan afgewisseld door den zilverglans van de *Hudson*, zich langs den hellenden grond heenslingerende, en aan beide zijden afstekende bij de donkere, purperkleurige bergen, nu eens afgebroken door grijze spitsen, dan weder zacht overgaande in lagchende dalen, sterk door de zon verlicht. „Welk een fraai, welk een prachtig landschap!" riep de Generaal uit, die geheel van verrukking opgetogen scheen te zijn wegens de schoonheid van het uitzigt. „Ja, Mijnheer!" antwoordde zijn vriend, die starend rondzag, alsof hij iemands aankomst verwachtte; maar, den doordringenden blik van WASHINGTON ontmoetende, sloeg hij in verwarring zijne oogen op den grond. „Ik moet ook eens met u schertsen, mijn vriend!" zeide de Generaal, hem scherp aanziende: „Ziet gij daar die stip, welke zich boven het water verheft, en dan weder zich verliest achter den heuvel, die het gezigt belemmert?" — „Ja!" antwoordde de vriend verstrooid, terwijl zijne gedachten blijkbaar met geheel iets anders zich bezig hielden — „Daar," dus ging de Held voort, „zijn mijne vijanden gelegerd; en, ware er geen dunne nevel tusschenbeiden, zoo zoude ik mij verbeelden, dat ik zijn paar-

denvolk in beweging zie. Maar, luister, het kanon! Dunkt u niet, dat dit uit het hoofdkwartier des vijands komt?"

Terwijl de beide vrienden over het veld uitzagen, was het gelaat des eenen dikwerf gekeerd naar de tegenovergeſtelde zijde, alwaar hij met eenig ander voorwerp, zoo het ſcheen, onmiddellijk achter het huis, zich bezig hield. Hij bedroog zich niet. Naar het zich liet aanzien, was het een troep *Engelſche* ruiterij, die op eenen afſtand eenen heuvel afkwam, en, met onderſcheidene wendingen, tuſſchen de verſchillende plantſoenen zich voorwaarts ſpoedde, tot dat men dezelve beneden door de vallei zag rennen, en dan weder verdwijnen achter gehoomte, dat zich hier en daar in het veld verhief. „Zoude het niet ongelukkig zijn," merkte de Generaal aan, die van de beweging achter zich niets ſcheen te weten, dat *Amerika*, in weerwil van alle mijne pogingen, de vrijheid door eigene ſchuld verloor?" — „De Hemel verhoede het!" ſprak zijn vriend, die minder terughoudend werd, en vuriger in het gevoelen van den anderen begon te deelen. — „Maar," hernam WASHINGTON, „ik heb gehoord van verraad, midden in ons eigen leger; en gij weet buiten twijfel, dat het mogelijk is, zelfs in het huis van eenen vriend verraden te worden." — „Heer!" vroeg de ander, verward, en niet in ſtaat, den vorſchenden blik van zijnen medgezel te verduren, „hoe kan het mogelijk zijn, dat iemand zoo ſtoute misdaad zou durven wagen?" — „Ik wilde alleen zeggen," antwoordde de Generaal, „dat verraad de ſnoodſte aller misdaden is; want, even als JUDAS, zou de verrader zijnen Heer voor geld verkoopen." — „Dat is wel zoo, mijn waarde Heer!" hernam de onthutſte verrader, terwijl eene bende *Engelſche* ruiters den heuvel omreed en in vollen ren op de gastvrije woning afkwam. — „Is het nog geen twee ure?" vroeg WASHINGTON: „Ik heb heden namiddag iets te doen in het leger; het ſpijt mij, dat hierom mijn bezoek korter zal moeten zijn, dan ik had voorgenomen." — „Het is er nog een kwartier voor," zeide de vriend, die omtrent zijn horlogie

In twijfel ſcheen te zijn, van wege de aankomst der ruiterij: „Maar, God beware ons! wat paardenvolk is dit, dat zoo ſnel het huis nadert?" — „O!" hernam WASHINGTON op een' onverſchilligen toon, „misſchien is het een troep ligte ruiterij, die niets kwaads in den zin hebben; en, zoo ik mij niet bedriege, zijn ze gezonden te mijner bedekking." Terwijl hij dit zeide, zag men den aanvoerder der bende van het paard ſtijgen, en zijn voorbeeld werd gevolgd door zijne manſchap. — „Generaal!" ſprak nu de verrader, die zich intusſchen herſteld had, zeer gemeenzaam naar hem toe tredende en hem op den ſchouder kloppende, „gij zijt mijn krijgsgevangene." — „Dat geloof ik niet," ſprak WASHINGTON, met bedaardheid naar de mannen ziende, die hem naderden; „want, vriend!" dus vervolgde hij, hem op zijne beurt op den ſchouder tikkende, „ik weet, dat gij de mijne zijt. Hier, Kapitein! breng dezen verraderlijken huichelaar naar het leger. Ik wil hem tot een voorbeeld voor de vijanden van *Amerika* ſtellen."

De *Engelſche* Generaal had dezen man heimelijk eene zeer groote ſom aangeboden, om eene afſpraak tegen twee ure met den Held te maken, op welken tijd hij ruiterij wilde zenden, om zich van zijn' perſoon te verzekeren. Maar WASHINGTON, zoodanige list vermoedende, had eenen troep der zijnen bevel gegeven, om, in het uniform van *Engelsch* paardenvolk, een half uur vroeger te komen, dan dezelve verwacht werd.

Zij vervolgden hunnen weg naar het leger, juichende over de ſcherpzinnigheid van hunnen bevelhebber, die de kunſtenarijen van den *Britſchen* Generaal op eene zoo fijne wijze had verijdeld. Maar de menschlievendheid van WASHINGTON werkte ſterker, dan zijn gevoel van regtvaardigheid. Bewogen door de tranen en beden der nabeſtaanden, ſchonk hij den verraderlijken vriend vergiffenis, op voorwaarde, dat hij het land voor altijd zou verlaten. Deze deed alzoo, en zijn naam kwam in vergetelheid.

BIJLAGE TOT DE RECENSIE VAN HET HANDBOEK DER CHRISTELIJKE GODSDIENST EN KERKGESCHIEDENIS, DOOR HERMAN MUNTINGHE, VERTAALD DOOR J. MUNTENDAM, IN NO. VI, BL. 233 VOLG., VAN DIT TIJDSCHRIFT.

In het allerminst hadden wij tegenſpraak gewacht op onze genoegzaam voldongene ongunſtige uitſpraak over de bovengenoemde vertaling. Het doet ons leed, dat al wederom deze mislukte vertaling door ons moet ter hand genomen worden. Niet de tegenſpraak, maar de onheuſche aanval op onze onpartijdigheid, in dit tegengeſchrijf, heeft ons opgewekt, ons Tijdſchrift van die blaam te zuiveren. De *bitterzoete* keuvelarijen, of liever kibbelarijen, verdienen weinige aandacht. Met den naam *broeder*, en met vermaningen, die wij ten opzigte van 's mans vertaling niet noodig hadden, en met eigene betuiging van beſcheiden te zijn, kan men toch *onbeſcheiden* wezen, door namelijk alles verdraaid voor te ſtellen. De Apoſtoliſche ſpreuk *liefde*, maar *in waarheid betracht*, gebiedt geene bedekking van fouten in een vertaald werk, maar wel kwaad denken. In hoeverre MUNTENDAM zich aan deze ſpreuk houdt, zal ieder onpartijdige, uit hetgeen hij in den *Recenſent*, *ook der Rec.* No. VI. *Antikritiek*, bl. 221 volg., geſchreven heeft, gemakkelijk opmaken.

Ook zonder het gebruik van ééne ſcherpe uitdrukking is het liefdeloos, dat men aan toeleg denkt, om diepe onkunde openlijk aan te wrijven, waar onpartijdigheid fouten openbaart. Het ſlaan met een' ſtok en het hekelen was ons nu even vreemd, als de waarheid te verkrachten uit partijdige liefde. De *φιλαυτία* van MUNTENDAM is die liefde niet, waaraan ieder Christen zich behoort te houden. Wij zijn ſcherp tegen minachting van het Publiek, en zouden tegen onzen pligt onbeſcheiden zijn, indien wij, *op 's mans begeerte*, van die ſtootende fouten niet hadden gerept. Hiervan genoeg. Dit ons geſchrijf moet ſlechts dienen als bijlage tot onze Recenſie.

De Redactie dezer *Letteroefeningen* is MUNTENDAM dank verſchuldigd voor de aanwijzing van fouten, begaan door de correctie. Hier zal men ons eerder geloof geven, dan MUNTENDAM vinden zal bij hetgeen hij over *Panoplia*, bl. 227, zegt. Over deze fout ſtraks nog iets naders.

DRUKFEILEN, *door* MUNTENDAM *aangewezen.* — Op bl. 223. reg. 15. van ond. „ bl. 6. (niet bl. 7.)" *Letteroeff.* bl. 235. reg. 11. van ond. Op bl. 226. reg. 8. „ bl. 323. (niet bl. 312.)" *Letteroeff.* bl. 236. reg. 6. van ond. Op bl. 227. reg 8. „ bl. 281, en al wederom niet op bl. 231, „ zoo als *ten derdenmale* verkeerd is aangeteekend." Dit is alleen het geval met *Letteroeff.* bl. 227. reg. 8. Deze fout is niet *driemaal* begaan, flechts *eenmaal.* Doch MUNTENDAM heeft niet altijd het geluk, zich duidelijk uit te drukken. Wij helpen dan den Lezer uit den droom, dat hij heeft willen zeggen, dat dit de derde fout is met getalmerken, die door de correctie ligtelijk over het hoofd gezien wordt. Hij verraadt den toeleg om te hekelen; maar die zoo weinig te berispen heeft, en het toch doet in den ergften zin, handelt deze, bij zoetfappige taal, liefdeloos of Christelijk? Het *Turpe doctori*, ons, gelijk wij bewijzen zullen, zoo averegts toegevoegd, konden wij hier en op meer plaatfen U beter, dan Gij ons, voorleggen. Doch dit doen wij niet. Het *UEd.* wil *ons* bij dit hartig woordje niet zoo gemakkelijk uit de pen, als *U.*

MUNTENDAM fchrijft, bl. 221: „ Reeds naamt gij de „ vertaling van voornoemd werk, volgens uwe eigene bekentenis, met vooringenomenheid ter hand (of een Recenfent „ dit doen mag, laat ik aan het oordeel van onbevooroor„ deelden over), *als zijnde nutteloos en ondoelmatig, daar*" enz. In de *Letteroeff.*, waarvan MUNTENDAM nu de bladzijde niet aanwijst, in welke kleinigheden hij anders bijzonder groot wil zijn, komt, bl. 234, letterlijk het volgende voor: „ Hoewel dus eene blooze vertaling van 's mans werk, „ op het zachtfte genomen, ondoelmatig en nutteloos is, zou „ echter, bij het mededeelen der zeker belangrijke aanmer„ kingen, juist daardoor de vertaling hare eigene waarde al„ tijd hebben behouden. *Uit dien hoofde namen wij dit ge„ fchrift met eenige vooringenomenheid ter hand, daar ons „ eene vertaling werd beloofd door eenen van 's mans uitmun„ tende leerlingen, die tweemaal in den Akademifchen wedftrijd „ het goud heeft weggedragen.*" Ieder ziet, dat wij juist die vooringenomenheid hadden bedoeld, welke MUNTENDAM zoo vurig verlangt. Maar nu verdraait hij zin en woorden, om onze partijdigheid volgens eigene bekentenis aan het licht te brengen. Is dit Christelijke liefde? Of mag men, bij honigzoet geteem, zoo *met opzet* woorden verdraaijen?

Nog een ſtaaltje van woordverdraaijing. MUNTENDAM ſchrijft, bl. 226: „ Op dit laatſte merkt UEd. aan, dat hij „ (PIUS II), blijkens de geſchiedenis, *niet wispelturig* was." In de *Letteroeff.* wordt gezegd, bl. 236: „ Dat deze PIUS „ zoo wispelturig van *karakter* was, leert de geſchiedenis „ niet." Is dat Chriſtelijk, dat men beſcheiden is in uitdrukkingen, die men bezigt, maar onbeſcheiden in het verdraaijen der woorden, welke men belang heeft niet onvervalscht mede te deelen?

Bl. 222 zegt MUNTENDAM, dat het mededeelen der *Obſervationes* van MUNTINGHE *heiligſchennis* zou zijn geweest. Dit gelooven wij ook, indien al de *Obſervationes* waren bedoeld. De geheele vertaling houden wij nog daarvoor, omdat al zijn geſchrijf over *zijn* gekozen oogpunt zekerlijk niets afdoet, bij den uitgedrukten wil van Prof. MUNTINGHE: „ *cui ſaltem ſoli*" (utilitati ab Auditoribus inde percipiendae) „ qualemcunque hunc laborem *inſervire* VOLUI." Heeft men deze heiligſchennis tegen uitdrukkelijken wil gepleegd, dan wordt deze nog grooter door onthouding van de *Opheldering*en over het *Compendium*. Dat deze zeker belangrijke aanteekeningen alleen bedoeld zijn, en niet al de *Obſervationes*, verklaren wij, indien dit *voor hem* niet duidelijk is, uit hetgeen wij bl. 234 hebben gezegd.

Bl. 224 (want het overige ſlaan wij over, om niet te wijdloopig te worden) zegt MUNTENDAM: „ Op bl. 7 is de „ aanmerking gegrond, daar deze vertaling, *Staatsmannen*, „ verkeerd is." Dat is goed. Maar onze vertaling, *ſchriftkundige*, is fout, omdat *ſchriftkundig* is, in den gemeenen zin des woords, *iemand*, *die in de H. Schrift ervaren is*. Wij dachten, dat alleen *Bijbelkundig* deze beteekenis altijd heeft, maar dat *ſchriftkundig* zoo wel te kennen gaf *kundig in* HET *ſchrift*, als *in* DE *Schrift*. Zondigt MUNTENDAM door *chicane* niet tegen het gezond menſchenverſtand, wanneer hij deze beteekenis aanroert bij *oudheid- en ſchriftkundige* WERKEN? Letterſchriftkundige deelt het denkbeeld ſlechts gedeeltelijk mede. Hier wordt niet enkel bedoeld de form der letters, het *letter*ſchrift, maar ook *de taal*. Ja, men kan, het woord *Diplomatici* lezende, *Staatsmannen* vertalen; want MUNTENDAM, die toch meent veel te weten, leest *in* OPERIBUS *antiquariis et* DIPLOMATICIS, en geeft eene vertaling, tot welke alleen kennis aan de *titels* der werken van GRUTER, MABILLON en MONTFAUCON den weg voor

het gezond menschenverstand geheel afkeurt. Hoe de Heer MUNTENDAM hier over *het verbond* iets kan zeggen, is ons onbegrijpelijk. Doch, dient dit ook tot *zand in de oogen?*

„ Dan laat ons verder gaan," schrijft MUNTENDAM, bl. 225: „ Prof. MUNTINGHE schreef, p. 197: *Ex his Do-* „ *minicani, qui et Praedicatores appellabantur, auctore Do-* „ *minico Hispano, anno* MCCXXI *mortuo, orti.*" (Op het volgende hechten wij niet, alzoo wij, *Letteroeff.* bl. 236, de *enkele* font in het vertalen aanwezen, en *niet alles* beduiden.) „ Ik schreef: *Aan het hoofd stond* DOMINICUS, „ *gestorven ten jare* 1221. Dit moest, naar uwe aanwijzing, „ geweest zijn: *De stichter dezer orde was*, enz." Ja, dit zeggen wij nog, *vooreerst* omdat MUNTINGHE dit bedoelde, en *ten tweede* omdat eenige regels vroeger de instelling dier orde door Paus GREGORIUS X ten jare 1274 vermeld wordt. DOMINICUS kon toen niet meer aan het hoofd staan dier orde. MUNTENDAM wil vertalen, en laat MUNTINGHE in het Nederduitsch onzin schrijven, die aan 's mans Latijn vreemd is. De voorbeelden van CALVIJN en ZWINGLI zijn kwalijk gekozen. Want het zou evenzeer onzin zijn, bij het verhalen van eene *latere* gebeurtenis te zeggen, dat deze mannen aan het hoofd *stonden* der *Calvinisten* en *Zwinglianen.*

Op dezelfde bladzijde wil MUNTENDAM zijne vertaling, *sacram sedem sibi vindicantes, aanspraak maken*, verdedigen. Elk weet, zegt hij, hoe deze Pausen hunne aanspraak poogden te bewijzen. Doch het is de vraag niet, of elk dit weet, maar wat MUNTINGHE schreef. Deze zeide toch iets meer, dan MUNTENDAM uitdrukt.

Bl. 226 wil MUNTENDAM bewijzen, dat het *inconstantiae dedecore* van MUNTINGHE door hem goed is vertaald met *wispelturig.* WEILAND moet hier het woord *wispelturig* ophelderen, en dan redt zich MUNTENDAM, naar eigen oordeel, zekerlijk uitmuntend. *Homo varius et mutabilis* wordt niemand genoemd, die slechts eenmaal uit eigenbaat van partij is veranderd. *Wispelturig* is *veranderziek.* Dat was PIUS II van *karakter* nooit. Zelfs bij verandering van meening bleef hij zich gelijk, maar in heerschzucht. Als *Kardinaal* koesterde hij een gevoelen, dat vooral aan *Kardinalen* de handen ruim liet, en dat hij uit dien hoofde, als *Paus*, moest laten varen.

Kinderachtig is 's mans vertaling van *Pelagianismum sapere*,

het SMAAKT *naar het Pelagianisme.* Zulke aanmerkingen passen den man niet, die beſcheiden wil *heeten.* Doch indien MUNTENDAM, gelijk het behoort, vertaald had: *het* RIEKT *naar het Pelagianisme*, zou zelfs de ongeleerde nu zien, dat zijn *voorſtaan* kwalijk te pas kwam. Wil men bedillen, dan moet men ook hierin eerlijk zijn. *Zijn* SMAKEN is hier niet van *onzen* ſmaak.

„ En nu de beſtaande misſtelling" (bl. 227) „ met betrek-„ king tot de zoogenaamde *Panoplia* VAN EUTHYMIUS ZIGA-„ BENUS." Uwe verontſchuldiging, dat gij *Panoplias* voor *Panopliae* gelezen hadt, zou ijdel zijn. Het geval blijft hetzelfde. Uwe verontſchuldiging uit ziekte ontleend is geldende, waar dit woord in uwe vertaling zoo misſelijk voorkomt. Doch neemt gij het werk van anderen over, zonder het naderhand in te zien? Voor fraaije *Errata* was er achter uwe vertaling toch ſchoone gelegenheid en overvloedige ſtof. Laat gij den *Corrector* ook vertalen? De zonde zit alleen in *Panoplia* niet. Maar onpartijdigen kunnen, uit hetgeen *Letteroeff.* bl 237 door ons is gezegd, die ergerlijke fouten zelve ontdekken. Het *quaſi* verbeteren van ANNA COMMENA in ANNA COMNENA geldt niet ons, maar uzelven en uwen Leermeester MUNTINGHE. Daarom roerden wij die fout niet aan. Maar uw onbeſcheiden aanval op mijne onpartijdigheid, bl. 228, mag niet ongemerkt voorbijgegaan worden. Indien men den familienaam *Comnenus* kent, dan is juist de *genitivus Comnenae* bewijs, dat het woord *vrouwelijk* is Uw hoofd denkt nog te veel aan de eerſte declinatie. De Konſtantinopolitaanſche Schrijvers der Kerkgeſchiedenis worden daardoor eenigzins in uw gehengen verdrongen. Uw *Turpe doctori* houden wij daarom voor eene drukfout, even als met *Panoplia* het geval zal zijn.

Op bl. 228 verdedigt MUNTENDAM zijne vertaling van *literalique ſenſui adhaeret, die den letterkundigen zin heeft nageſpoord.* Hoort eens, hoe die verdediging afloopt: „ Voor „ het woord *literalis* kon, met even goed regt, *grammaticus* „ gebruikt zijn, en wie zou dit dan niet overzetten: *ſpraak-*„ *kundigen zin?*" Dat bewijs ſnijdt zekerlijk hout. Is bij u *ſpraakkunſt* en *ſpraakkunde* hetzelfde? Doch wat doet dit ook tot het verſchil van *letterlijk* en *letterkundig?* Dit verſchil erkent gij zelf. Maar, met betrekking tot den zin, is dit verſchil, naar *uw* oordeel, niet groot. Voorzeker omdat gij verkeerd hebt vertaald. Gij weet dit alles wel beter.

Over *allegoriſche* Schriftverklaring handelende, kent gij, ook wat den zin aangaat, het groote onderſcheid tusſchen *literalis* en *literarius* zeer goed. Maar de fout bepaalt zich hier tot *literalis* alleen niet. Waarom laat gij het overige dan onaangeroerd?

Op bl. 229 verdedigt zich MUNTENDAM over de vertaling van *Iſidorus Hispalenſis*, ISIDORUS, *Biſchop* VAN *Spanje*. Hij had *geſchreven* Biſchop IN Spanje. Goed. Maar wij beoordeelden hetgeen gedrukt en uitgegeven was. Het andere was ons niet bekend Zoo ver gaat die verdediging goed. Maar is dit nu vertaling van *Iſidorus Hispalenſis*? Wat MUNTINGHE ſchreef, moest gij geven, of, zoo gij reden er toe hadt van eenig gewigt, in eene aanteekening mededeelen, waarom gij van uwen Schrijver afweekt. Dit zou geldig zijn, bijaldien de ſpraak was over den man op zichzelven; maar de *Decretalen* kennen alleen ISIDORUS *van Sevilië*, of *Hiſpalenſis*. Dit hadt gij of goed vertaald, of, hetgeen gemakkelijker was, onvertaald moeten gegeven hebben. Doch de fout zit geheel de vertaling dezer plaats door, zoo als deskundigen kunnen zien uit hetgeen *Letterœff.* bl. 238 voorkomt. De man leze dit nog eens na, en overtuige zich, dat hij grove fouten begaan kan!

Voor het overige zeggen wij, dat wij den Heere MUNTENDAM geene volſlagene onkunde hebben toegeſchreven, noch dit hebben willen doen. Hij grijpt, door dit voor te wenden, ſlechts de gelegenheid aan, om zichzelven te prijzen. Eene bijzondere ſoort van beſcheidenheid, wanneer men anderen veroordeelt, die rond en goed wezenlijke gebreken aanwijzen! Indien wij diepe onkunde zelfs vermoed hadden, zouden wij juist daardoor Hoogleeraren miskennen, die hem tot tweemalen hebben onderzocht, en bevonden, dat zijne verhandelingen, als van hem oorſpronkelijk, geenszins het *motto* verdienden: *Sic vos, non vobis.* Doch bij kunde moet men geven, wat men kan. En hierin is MUNTENDAM nalatig gebleven. Zijne zoogenaamde *Antikritiek* overtuigt ieder daarvan op het duidelijkſte. Ons geſchrijf zal den man lastig zijn. Dit kan men gemakkelijk voorzien. Maar, ons naar het hart miskennende, lokt hij ons, hoe zoetſappig hij ook ſchrijft, tot ſcherpte uit. Doch verder zullen wij nu zwijgen, indien hij iets tegenſpreekt. Onze Recenſie is nu genoeg verdedigd; en, ons te zijnen opzigte houdende aan de ſpreuk:

Ignoti nulla cupido
Nullaque averſatio est,

betuigen wij in alle opregtheid, dat, zoo min als het laatſte (*averſatio*) onze pen nu heeft beſtuurd, zoo min ook het eerſte ons oordeel ooit zwenken kan, al werden wij ook tot toegeven aangezocht. *Liefde — maar in waarheid.* Dit zal wel hetzelfde zijn, als *waarheid — maar in liefde.*

BRIEF UIT EN OVER HET OOSTEN.

Niet verre van *Cairo*, op den weg naar de woestijn, ligt het ſchoonſte kerkhof van *Egypte*, dat der *Mammelukken*, waar de *Beys* en hunne familiën begraven liggen. De gedaante hunner tomben is zeer onderſcheiden, en men vindt onder dezelve ſommige, die zeer prachtig zijn. De praalgraven zijn geplaatst onder kiosken met marmeren zuilen, en er zijn er verſcheidene, die met zeer fraai beeldhouwwerk voorzien zijn. De graffleden der *Kalifs* bevinden zich aan eene andere zijde, op omtrent anderhalve mijl afſtands van de ſtad, te midden van zandvlakten. Het zijn ſchoone gedenkſtukken van *Moorſche* bouwkunst, die ongeſchonden bewaard zijn gebleven. Zij zijn gedekt met uitnemend ſchoon bewerkte koepeldaken en Minarets.

Ik ontmoette op zekeren tijd langs de ſtraten een' ſtatigen optogt, die eene jonggehuwde naar de woning van haren echtgenoot verzelde. Zij zat onder een zijden verhemelte, ondersteund door twee harer vrouwelijke bloedverwanten. De trein werd geopend door hare vriendinnen en eenige ſlavinnen; daarop volgden drie mannen, ſpelende op fluiten en tambourins. De digte kleeding, waarmede de koningin van het feest bedekt was, belette ons, hare gelaatstrekken te onderſcheiden, en gaf haar een onbevallig voorkomen. Haar gezigt was achter een' zeer digten ſluijer verborgen, waarin twee openingen gemaakt waren, door welke groote zwarte oogen heen ſchitterden. Dit grove kleedingſtuk bedekt dikwijls het rijkſte kostuum. Maar de ſchoone vormen en het aangezigt, alles, tot zelfs het gewaad der jonge echtgenoote, op dien plegtigen dag, worde zorgvuldig verborgen gehouden. Op het oogenblik, wanneer zij het ſlaapvertrek binnentreedt, verdwijnt hare vermomming. Dan eerst aanſchouwt het ongeduldig oog

des echtgenoots, soms met verrukking, dikwijls ook met eene pijnlijke verwondering, die hij naauwelijks kan verbergen, zijne onbekende gezellinne. De trein trok langzaam voort, onder de toonen der muzijk en de toejuichingen der vrouwen.

Cairo is omringd door een' zeer ouden muur, die tien mijlen in den omtrek beslaat. De *Mokatam*, welks geelachtige zijden geheel onvruchtbaar zijn, bestrijkt de stad en de omliggende vlakten. Beneden, op eene hoogte, strekt de citadel in de verte hare halfverwoeste borstweringen uit. Dit kasteel heeft zijne vermaardheid inzonderheid te danken aan den jongsten moord der *Mammelukſche* hoofden.

De *Mammelukſche* legerbenden te *Cairo* bestonden uit vijftot tienduizend man uitgelezene troepen, die onder het bevel stonden van verscheidene *Beys*. Het was een uitmuntend schouwspel voor een' vreemdeling, bij de wapenoefeningen dezer schitterende ruiterbenden tegenwoordig te zijn, die dagelijks op het groote plein geschiedden. Echter heerschte er eene verouderde wangunst tusschen de *Beys* en MOHAMMED-ALI. De Satraap van *Egypte* trachtte hunne magt te verzwakken en te vernietigen, en dezen waren beducht voor zijne eerzucht. Na eene langdurige reeks van openbare vijandelijkheden en voorgewende verzoeningen, gaf de *Pacha* hun blijken van de opregtste genegenheid; en, ten einde het zegel te drukken op de eendragt, die hen moest verbinden, noodigde hij hunne bevelhebbers tot een prachtig gastmaal op het kasteel. Deze ongelukkigen waren derwijze verblind, dat zij geloof sloegen aan de betuigingen van een' man, wiens vijandige gezindheid zij zoo veel reden hadden te duchten. Op hunne trotsche paarden gezeten, en versierd met hunne rijkste kleederen, begaven zij zich, ten getale van driehonderd, op het kronkelige pad, hetwelk naar het kasteel geleidt. Dit pad is tusschen de rotsen gemaakt, en zoo smal, dat twee lieden te paard er niet naast elkander kunnen rijden. De sterke poorten bij den toegang naar het kasteel werden gesloten, nadat die lange rij *Mammelukken* dezelve was binnengetrokken, die in hunnen optogt vertraging ondervonden van wege de bogten en steilten van den grond. Thans ging ook de poort der citadel achter die ongelukkigen toe, en boven van de rotsen werden ontelbare slagtoffers door snaphaanschoten geveld. In hunne wanhoop schoten zij met ontbloote sabel op de verraders los; maar hunne paarden, insgelijks gewond, begonnen

te ſteigeren, wierpen hen af, en vermengden hun gebinnik met het gekerm der zieltogenden. Binnen weinig tijds waren allen afgemaakt. MOHAMMED-ALI hoorde boven van de citadel dat gerucht en dien noodkreet, en nooit misſchien klonk eenige muzijk welluidender in zijne ooren! Deze ſlagting eindigde met den volſlagen ondergang van de magt der *Mammelukken*, die zich op de vlugt begaven, toen zij den dood hunner bevelhebbers vernamen.

IBRAHIM, oudſte Zoon van den *Pacha*, verrigtte, eenigen tijd daarna, eene ſoortgelijke daad, met verkrachting der plegtigſte beloften. Hij had de nog overgeblevene manſchap der *Mammelukken* verzocht, hunne tegenwoordige wijkplaats, de bergen van *Opper-Egypte*, te verlaten, en zich met hem in de vlakte te vereenigen. Die ongelukkigen waren bijsterzinnig genoeg, om aan zijne woorden geloof te ſlaan; maar, naauwelijks in zijne legerplaats aangekomen, liet hij hen omſingelen en ſlagten. Een klein getal ontkwam dezen algemeenen moord; onder anderen een jong mensch, die vervolgens benoemd werd tot Gouverneur van *Ramla*, in *Palestina*. Van hem ontleen ik deze bijzonderheden. Zonder deze afgrijſelijke middelen ook maar van verre te willen verontſchuldigen, wordt men echter onwillekeurig gedrongen, te erkennen, dat de dood der *Beys* het éénige middel was, om de magt van MOHAMMED-ALI te beveiligen tegen hunne mededingende aanſlagen, en om voor altijd hunne heerſchappij te vernietigen, die, ſedert zoo vele eeuwen, de geeſel van *Egypte* was geweest.

Eene der ſtraten van *Cairo* ſtrekt tot ſtalling voor de huurezels. Wanneer gij dezelve intreedt, wordt gij overrompeld door de eigenaars dier dieren; ieder prijst u het zijne aan. Hun tuig en voorkomen zijn niet onbevallig, en hunne ſnelheid in het loopen is ongemeen. Zij zijn van een bijzonder ras, dat men in *Europa* niet kent; en het is zonderling, dat men er nog niet aan gedacht heeft, om het derwaarts te vervoeren en aan de luchtſtreek te gewennen. Men ziet er, waarvan de huid blank of zwart is van het hoofd tot de voeten. Men huurt ze bij het uur; en de *Arabier*, aan wien het beest toebehoort, vergezelt u, met een' ſtok in de hand. Het is niet ongevallig, de ſtraten van *Cairo* op dat zedige ros in galop door te rijden; terwijl de gids alle behendigheid gebruikt, om de hinderpalen te vermijden, die den weg belemmeren.

De Conſul-generaal had mij een' brief gegeven voor den Heer CAVIGLIA, een *Italiaansch* oudheidskenner, die de Piramiden bewoonde, het middelpunt zijner nieuwe navorſchingen. Deze, dien ik te *Cairo* ontmoette, verzocht mij dringend, hem te vergezellen, bij zijnen terugtogt naar de woestijn. Wij vertrokken te zamen, ten twee uré des namiddags, onder eene verſtikkende hitte, en lieten ons den *Nijl* overzetten nabij het dorp *Gizeh*. De affland van *Cairo* naar de Piramiden is, in eene regte lijn, ſlechts tien mijlen. De overſtrooming noodzaakte ons, een' omweg te maken, die onzen weg verdubbelde, maar tevens des te aangenamer maakte. Wij ontmoetten inderdaad, bij tuſſchenpoozingen, boſchjes van palm- en dadelboomen, die de eenzelvigheid der woestijn verminderden. Door hitte en dorst afgemat, vertoefden wij een weinig in een gehucht, dat met palmboomen beſchaduwd werd, aan den rand eener fontein. In onze luchtſtreken kan men zich het genoegen niet verbeelden, dat men in *Egypte* ondervindt, wanneer men in de gelegenheid is, zijnen dorst te leſſchen. Men gevoelt er het ſcherpe zwaard des hongers niet; maar wanneer men, na de brandende zandwoestijnen te zijn doorgetogen, aan de oevers van den *Nijl* eene reeks boomen ontmoet, en men, onder derzelver lommer gezeten, een' drank van limoenſap bereidt uit de vruchten zelve, die men geplukt heeft, met het rivierwater gemengd en met *Egyptiſche* ſuiker, zoo levert die nektar een genot op, dat men alle andere genoegens daarbij vergeet. Men gevoelt alsdan de ſchoonheid en de kracht dier beelden uit de Heilige Schrift, waar de zachtſte gemoedsbewegingen vergeleken worden met die, welke de reiziger gevoelt in de woestijn, aan den rand der fontein, die eenen verkoelenden dronk biedt aan zijnen ondragelijken dorst.

Het wasſen van den *Nijl* had de dorpen en palmboſchjes in zoo vele eilandjes veranderd. Hier zag men gehuchten en boomgaarden; verder ſchenen bergen van zand, rotſen en ingeſtorte tempels op het uitgeſtrekte meer te drijven, 't welk door de overſtrooming gevormd was. Wij gingen over verſcheidene wegen, die zich boven die watervlakte in de lengte verſpreidden; en bij zonsondergang kwamen wij aan het gedeelte der woestijn, in welks midden de Piramiden zich verheffen. De terugkaatſing der zonneſtralen op die groote gedenkſtukken brengt eene wonderbare uitwerking te weeg, en hunne verbazende uitgebreidheid misleidt omtrent den af-

ſtand. Wij kwamen er aan te middernacht. De *Arabieren* waren uit de grafkelders gekomen, om onze aankomst door hunne toejuichingen te begroeten. Wij daalden, langs een kronkelig pad, af naar eene benedenkamer, in de rots uitgehouwen, en die tot een graf ſchijnt geſtrekt te hebben. Aldaar op den blooten grond gezeten, namen de Heeren CAVIGLIA, SPINETTE, zijn medearbeider, een *Duitsch* reiziger en ik, een' kleinen maaltijd, beſtaande uit gekookt gevogelte; waarna het gezelſchap mij de plaats afſtond. Ik had inderdaad rust noodig. Een der *Arabieren* hing eene kleine lamp aan den muur van den grafkelder, en ik zocht op eene biezen mat in te ſluimeren. Maar het zonderlinge van mijnen toeſtand, en het denkbeeld, een gedenkteeken te bewonen, rondom hetwelk de menſchelijke verbeeldingskracht ſedert zoo vele eeuwen doolt, weerden den ſlaap gedurende een' geruimen tijd van mijne oogleden.

Des volgenden daags, bij zonsopgang, gebruikten wij de koffij in deze grot, welke ſtootte aan eene bres, die op het plein uitzag en ons tot kruisraam ſtrekte. Mijn bediende, die mij den vorigen dag gevolgd was en mijne tent droeg, was verdwaald geraakt, en kwam eerst tegen middernacht aan. Niemand ziende, en geene woning ontdekkende, zwierf hij rondom de Piramiden om, terwijl hij luidkeels ſchreeuwde en pistoolſchoten loste; eindelijk beſloot hij, het overig gedeelte van den nacht door te brengen in eene gracht, te midden dier zandvlakte gegraven.

In den morgen bezochten wij verſcheidene der onderaardſche gangen, die door den Heer CAVIGLIA geopend waren geworden: in een' derzelven was eene bevallige galerij van witten ſteen, bedekt met hieroglyphen, welker kleuren zoo frisch en levendig waren, dat men gemeend zou hebben, dat dezelve eerst onlangs vervaardigd was. Op eene diepte van zestig voet traden wij drie zalen binnen. In eene derzelven zagen wij twee groote lijkkisten, in de rots uitgehouwen, waar wij niets dan kleine afgoden vonden. Eene andere, van vierkanten vorm, was merkwaardig door hare wanden, met zinnebeeldige figuren bedekt. (De Heer SALT was derzelver ontdekker.)

De Heer CAVIGLIA houdt zich thans bezig met eene zeer gewaagde onderneming. Hij gelooft, dat er eene onderaardſche gemeenſchap beſtaat, die hij hoopt te ontdekken, tuſſchen de Piramiden van *Gizeh*, die van *Saccara* en de

ruïnen van *Memphis*, offchoon deze ſtad op zestien mijlen afſtands van *Gizeh* en bijna even ver van *Saccara* verwijderd ligt. Hij heeft reeds eene loopgraaf in de zandvlakte geopend over eene lengte van eenige honderd roeden. Dit onderzoek zal eenen arbeid van verſcheidene jaren vereiſchen; maar, in allen gevalle, zal die tijd niet verloren zijn, en het is waarſchijnlijk, dat die uitgravingen onſchatbare ontdekkingen zullen ten gevolge hebben. Men moet met de ſterkſte geestdrift bezield zijn, om in deze eenzaamheid te leven, beroofd van alle de genietingen des maatſchappelijken levens; en om, gelijk een ſlaaf, te werken aan het hoofd van veertig of vijftig *Arabieren*, van den vroegen morgen tot den ondergang der zon, te midden van rotſen en zandvlakten en onder een' brandenden hemel.

Omtrent twee- of driehonderd roeden afſtands van de groote Piramide is de beroemde Sphinx. Tuſſchen de twee voorpooten verhief zich eertijds een altaar. Het gelaat van de Sphinx is misvormd; maar men ziet, dat derzelver hoofd een' *Nubiſchen* vorm heeft. Dit kolosſale hoofd is in de rots uitgehouwen; het heeft 26 tot 30 voet hoogte, en 16 voet van het oor tot de kin. Men kan de afmetingen van het ligchaam niet nagaan, hetwelk bijna geheel in het zand begraven ligt. De opvermoeide CAVIGLIA heeft den moed gehad te ondernemen, om dit kolosſale gedenkſtuk geheel te ontblooten. Hij had er zes weken aan gearbeid. Het was een reuſachtig werk; want de wind, die in die rigting woei, dreef het zand naar het monſter, naar gelange men hetzelve opdolf.

Des avonds, na het vertrek der *Arabieren* naar hun dorp, namen wij een' ſoberen maaltijd aan de deur van den grafkelder. Niets verſtoorde de ſtilte, die in de woestijn heerschte. Een Santon (*Mahomedaanſche* Heilig), die in een' naburigen onderaardſchen kelder zijn verblijf hield, het eenige levende wezen, 't welk met ons in deze doodſche vlakte beſtond, bad in ſtilte. In de geestgeſteldheid, waarin ik mij bevond, woog een uur, als 't ware, eene eeuw op, te midden van het gedruisch der ſteden doorgebragt, en liet onuitwischbare herinneringen achter.

Des anderen daags beklommen wij de groote Piramide. Zij beſtaat van buiten uit vooruitſtekende lagen ſteenen, van het voetſtuk tot den top; deze ſteenen, van eene heldergele kleur, hebben twee tot vier *Engelſche* voeten dikte, hetgeen het op-

klimmen moeijelijk, hoewel niet gevaarlijk, maakt. Van de hoogte van dat gedenkſtuk heeft men een verwonderlijk ſchoon gezigt: aan de eene zijde ziet men eene akelige woestijn, welker eenzelvige oppervlakte niet dan door kale rotſen en zandbergen wordt afgebroken; aan de andere, den loop van den *Nijl*, afgeteekend door de vruchtbaarheid zijner oevers, en door de ſchoonheid van het landſchap; meer in de nabijheid, als 't ware een' archipel van gehuchten en bosſchen, gevormd door de overſtrooming der rivier; en aan den gezigteinder, aan den voet van den *Mokatam*, de Minarets van *Cairo*, met den rook, die uit deszelfs daken opſtijgt.

De groote Piramide heeft 500 *Engelſche* voeten hoogte. Aan haren voet zijn de vier zijden elk 700 voet lang, en vormen een' omtrek van ongeveer 3000 voet. Zij heeft een' top, met eene oppervlakte van 28 vierkante voeten. Het is zeer waar, gelijk een beroemd reiziger reeds heeft opgemerkt, dat men zich teleurgeſteld ziet, wanneer men voor het eerst een' vlugtigen blik op de Piramiden ſlaat. Het is in het begin moeijelijk, zich een naauwkeurig denkbeeld van derzelver hoogte te vormen; want zij liggen op eene onmetelijke zandvlakte, en geene naburige hoogte biedt aan het oog eenig punt van vergelijking aan; maar hoe meer men dezelve beſchouwt, hoe meer men verbaasd ſtaat over hare reusachtige evenredigheden. Men weet, welken indruk zij op BUONAPARTE te weeg bragten, toen hij, op het oogenblik, waarop hij de *Mammelukken* zoude aanvallen, wier ſchitterende ruiterbenden zich in de vlakte ſchaarden, deze bezielde taal deed hooren: „ Soldaten! van den top der Piramiden ſlaan veertig eeuwen u gade!"

Des avonds begaven wij ons, met fakkels, in de groote Piramide, langs een' trap van 100 voet; vervolgens klommen wij wederom naar boven, langs eene galerij van graniet van 100 voet, die buitengewoon ſteil was en ons naar de groote zaal bragt. Hare zoldering beſtaat uit ſteengevaarten van 16 voet lengte. De muren, die de onderſcheidene grafkelders van elkander ſcheiden, beſtaan insgelijks uit groote ſteen- of granietklompen. Het is moeijelijk te begrijpen, hoe en met welk oogmerk men dergelijke ſtukken hebbe kunnen vervoeren en plaatſen. De afmetingen echter van het kleine getal zalen, welke wij bezocht hebben, ſtonden niet in evenredigheid met den omvang dier verbazend groote gedenkſtukken. Derzelver bouworde is zoo ſtevig, zij hebben zoo wei-

nig geleden door de verwoesting van zoo vele eeuwen, dat men zich niet kan onthouden van te denken, dat zij zoo lang als onze aardbol zullen beſtaan. De groote ſarkophaag, waar de Heer CAVIGLIA, ik weet niet op welke gronden, beweert, dat de overblijffelen van JOZEF, den zoon van JAKOB, ter aarde werden beſteld, ſtaat in de groote zaal. Zij is door den hamer geſchonden geworden, die vele ſtukken van dezelve heeft losgerukt.

De Piramide van CEPHRENES, in welke de Heer BELZONI het eerst is doorgedrongen, ſtaat nevens die van CHEOPS; maar men kan er niet inklimmen.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE OLIFANT VAN FRANCONI, TE PARIJS.

De *Parijzenaars* ſtroomen, ondanks het zomerſaizoen, naar het *Cirque Olympique* van FRANCONI, alwaar thans onafgebroken een ſtuk vertoond wordt, waarin een Olifant werkelijk de hoofdrol ſpeelt, getiteld: *De Olifant van den Koning van Siam*, een kort, maar getrouw verſlag van welks inhoud van de zeldzame afgerigtheid des Hoofdacteurs moge getuigen.

Twee Opperprieſters betwisten elkander het voorregt, om op den troon van *Siam* eenen Vorst van zijne keuze te plaatſen. De een wil de kroon aan eenen eerzuchtigen jongeling gegeven hebben; de ander is de belangen van NADIRSAHM, des laatſten Konings zoon, toegedaan. De jeugdige mededingers naar den troon zijn beide verliefd op de ſchoone IDANORA. Zij zelve bemint NADIR. Aan den Olifant heeft hij het te danken, dat hij aan alle hem gelegde lagen ontſnapt; en, wanneer de overweldiger zich den diadeem op het hoofd zet, ontneemt de beſchermer van NADIR hem denzelven met zijne ſlurf, en plaatst dien op het voorhoofd van zijnen gunſteling. Dit inſtinkt van *legitimiteit* in het dier is inderdaad verwonderlijk. Nu eens deelt het, van achter den muur eens tuins, bloemen aan de dames uit, daar binnen gezeten; dan weder komt het, te midden van een lijkfeest, zijne hulde bewijzen aan de overblijffels van den geſtorven Koning en deszelfs graf ſluiten. Vervolgens ziet men den Olifant in zijn bijzonder verblijf. Hier vooral gaf het publiek,

door luid handgeklap, zijne verbazing te kennen. Aan tafel gezeten, en bediend door een aantal lakkeijen, roert de Koninklijke Olifant telkens de ſchel, wanneer hij een ander bord verlangt. Op den maaltijd, gedurende welken men hem bij herhaling flesſchen ziet ontkurken en zijn glas inſchenken, volgt een Bal. Verwonderlijk is het, den Kolosſus zich in de danſen te zien mengen van een aantal ſchitterende *Bayadères*, waarbij hij, op eene majestueuze wijze, zijne partij in een *pas de ſhawl* vervult. Maar het toppunt der kunst is, onzes oordeels, een tooneel, waar de *débutant* alléén op het tooneel werkzaam is. Twee zoodanige komen in het ſtuk voor. NADIR, in handen van zijnen vijand gevallen, is opgeſloten in een' koffer, en op het punt van in den vloed geworpen te worden, wanneer de ſoldaten, met dit doodvonnis belast, vol ſchriks vlugten op het gezigt van den Olifant. Deze nadert langzaam en gaat den koffer voorbij, wanneer de doffe kreet zijns meesters zijne aandacht trekt; hij keert terug en ſtaat ſtil; het dekſel wijkt voor de kracht van zijne ſnuit, en, daar NADIR, uitgeput van honger en kommer, niet in ſtaat is zich op te heffen, plukt zijn bevrijder vruchten van de hoogſte takken der boomen, en reikt hem dezelve toe. Intusſchen wordt NADIR andermaal door den overweldiger gevangen; eenige ſoldaten pogen vruchteloos hem te verdedigen; hij wordt met de zijnen in eene fortres opgeſloten. Wederom verſchijnt de Olifant, verbreekt de tralien van het venſter, waar hij het ſein van zijnen meester heeft gezien; vervolgens, op zijne achterpooten gaande zitten, ſchijnt hij, als 't ware, een berg, langs welken NADIR en zijne medegevangenen nederdalen. — Door den God der *Birmans*, zijne Regten en den Koninklijken Olifant beſchermd, beklimt NADIR eindelijk den voorvaderlijken troon. Het tafereel zijner zegepraal is betooverend. Hij verſchijnt in een paleis, ſchitterende van zonneſtralen, gedragen door den held van het ſtuk, die alleen in dit tooneel den dienst van een beest verrigt. De Olifant zwaait den ſchepter vooraan op het tooneel, en het ſcherm valt onder een daverend handgeklap. Door het algemeen geſchreeuw van: *l'Eléphant! l'Eléphant!* teruggeroepen, verſchijnt het dier andermaal, en dankt, door een driewerf herhaald nederig compliment, trots den wellevendſten Acteur, het publiek voor de eer, hem bewezen.

Dusverre het verſlag. Dit zeldzaam verſchijnſel op de Tooneelwereld gaf alreeds aanleiding tot een' luimigen brief,

door diezen Olifant aan dien van den Plantentuin te *Parijs* geſchreven, waarvan het ons lust, ook het voornaamſte aan onze Lezers mede te deelen:

Mijn waarde Neef!

Ik heb u mijne aankomst te *Parijs* gemeld, alsmede de overeenkomst, welke ik met een' Tooneeldirecteur heb getroffen, waar alle vernuftige beesten zich aan het Acteurſchap toewijden. Ik ben zeer voldaan over de oplettendheden, mij ſinds twee maanden bewezen; men behandelt mij veel beter, dan het meerendeel der menſchen, die met mij komedie ſpelen; ik word ruim beloond, koſtelijk gevoed en gehuisvest, en men bejegent mij met bijzondere beleefdheid. Ik heb mijne buitenkansjes, zoo wel als de Heer LAFON, den Eerſten Treurſpeler.

Eengisteren heb ik *gedebuteerd*. Ik zou u wel een biljet voor de *loge* gezonden hebben, zoo wel als aan onzen neef, den Giraffe; maar ik wilde niet onbeſcheiden zijn, gelijk die tweebeenige Acteurs, die geene nieuwe rol kunnen ſpelen, zonder den Directeur, een behoeve hunner gantſche familie, op contributie te ſtellen.

Het publiek heeft mij met geestdrift toegejuicht; maar ik deed ook mijn best. Welk een razend leven! Zoo gij dit vermaak kendet, zoudt gij ook verlangen, Acteur te zijn; gij, die uwe kunſten uitſtalt voor *Bonnes*, kinderen en Veteranen! 't Is wat te zeggen, om er niet trotsch op te zijn; maar ik ben wijsgeer, en eenig nadenken heeft mij doen beſeffen, wat er van dit alles zij.

Een aantal zotternijen heeft men mij doen verrigten. Verbeeld u een wezen van ons geſlacht, dat in zijne jeugd groote boomen in de *Ceylonſche* wouden ontworteld, en thans op de planken van een Theater met eene ſchel ſpeelt, om de goochelaars, belast om hem eten en drinken te bezorgen, te doen verſchijnen! Met veel bevalligheids heb ik de fleſſchen geledigd en teruggegeven; de beweging van mijne ſtaart heeft de tweeduizend aanſchouwers verrukt, voor welke ik mijne beſtudeerde bevalligheden heb ten toon geſpreid. De wijn was goed; en echter wenschte ik, dat mijne rol mij niet verpligtte, in het openbaar te drinken. Naar mijn gevoelen behoorde men in afzondering zijne ſpijs en drank te nuttigen; maar de *Franſchen* denken daar anders over: zij

zijn er op geſteld, elkander te zien eten en drinken, en beſpieden doorluchtige perſonen bij hun middagmaal.

Ik heb gedanst met bekoorlijke meisjes. Mijne vlugheid, mijne luchtige paſſen hebben het publiek betooverd. Men heeft mij deswege gecomplimenteerd, en gezegd, dat het ſlechts aan mij ſtond, om, in den dans, den edelen ſtijl, welke verloren is geraakt, weêr in de mode te brengen; maar, hoewel Actrice, koesteren ik geene verwaandheid, ſchoon zelfs een weekblaadjesſchrijver, op wiens *pamflet* ik niet heb ingeteekend, mij dit heeft medegedeeld.

Mijn voorhoofd heeft men met een' gouden band, mijnen rug met een gegalonneerd dekkleed verſierd, wat mij zeer wèl ſtond; maar één ding mishaagde mij: men deed mij een ſervet voor, toen ik aan tafel zat, waarſchijnlijk opdat ik mij niet vuil zou maken, alsof ik een zwijn of een mensch was!

Voor een oogenblik kwam er eene booze gedachte in mij op; maar ik verbande dezelve terſtond. Ik gevoelde mij als vernederd, door mij aldus aan het publiek te vertoonen, en gaf mijn ongeduld deswege door een' ſchreeuw te kennen. Ik ſtond op het punt om weg te loopen; maar weldra ſchaamde ik mij over dit denkbeeld van trouweloosheid. Ik bragt mij te binnen, dat ik een Contract had aangegaan, en ik wilde het voorregt van woordverbreking aan *menſchelijke* Acteurs overlaten. Was ik eene Zangeres geweest, ik ware ook naar *Brusſel* gegaan, om..... Maar ik ben Olifant, en wil de waardigheid van mijn karakter niet verzaken.

Ik geloof, mijn waarde Neef, (zoo groot is de toeloop, dien ik heb) dat, zoo de Koninklijke Walvisch, thans te *Parijs* ten toon geſteld, niet reeds een geraamte was, zij welhaast van ſpijt er een zou worden. Groote afbreuk doe ik desgelijks aan de *Oſages* en aan verſcheidene Redenaars van de Kamer der Afgevaardigden. Maar — eene geleerde vlieg, eene welafgerigte vloo, een koorddanſende kanarievogel is bij dit Volk in ſtaat, om mij van den troon te bonzen. de Giraffe heeft zijne beurt gehad, en ik zal ook de mijne hebben; wij zullen voorbijgaan, gelijk hunne groote mannen, gelijk VILLÈLE, ANTONIO DIAVOLO en zoo vele anderen. Blijf gij maar gerust, waar gij zijt: maakt gij geen opzien, gij hebt ook geenen val te duchten.

Vaarwel! Ik wilde u wel eens komen zien, en den geur van uwen tuin inademen; maar men houdt mij hier opgeſloten, tot dat mijne glorie taant met het verminderen der ontvang-

ſten. Ik geef u in verbeelding een' poot; ach! waarom kan ik dit niet werkelijk doen, te midden van dat bosch van kaneelboomen, waar wij in onze jeugd ons verlustigden!.....

De Uwe.

GRACIOSA DJECK.

P. S. Twee dingen vergat ik u te melden: Na den afloop van het ſtuk heeft men mij teruggeroepen, en ik heb mij, onverzeld, komen plaatſen voor die zée van vuur, welke men hier het *voetlicht* noemt. Tot driewerf toe heb ik mijn compliment gemaakt, onder een razend handgeklap. Dit is eene hulde, welke men eertijds aan TALMA bewees, en nog zeer onlangs aan BOIELDIEU. — Ik ſpeel *den Koninklijken Olifant van Siam*. Gij begrijpt, hoe natuurlijk mijne *graauwe* huid die van een *witten* Olifant voorſtelt; zoo naauw neemt men het hier met het kostuum en de waarheid! Hoe gelukkig is het voor hen, en ook vóór mij, dat ik niet ſpreken kan!.....

AAN DEN BEVROZEN RIJN, IN FEBRUARIJ 1829.

O Rijn! waar is uw kracht gebleven?
Die ſtoute vaart, die drift, vol leven,
Waarmeé gij langs uw boorden ſnelt?
Daar ligt ge, naauw den ſtrijd begonnen,
Door d' adem van Eool verwonnen,
Als dood, in 's winters boei gekneld!

Ik zag u, nog vóór weinig dagen,
Met fierheid vlag en wimpel dragen
En krachtvol voeren op en af;
Toen reeds de jeugd, vol vuur en leven,
De ſchaats langs ſtroom en beek deed zweven,
En proeven van haar vlugheid gaf.

Maar nu is al die kracht verbroken;
Nu ligt ge in 't harde juk gedoken,
En ſtrekt aan de oevers tot een brug;
Nu graven kar en wagentuigen,
Die door hun last en zwaarte buigen,
Al krakend, ſporen in uw' rug.

Wie kent in u den Rijn, wiens ſtralen
Zoo ſtout van de Alpen nederdalen,
Wiens ſtroom allengs in grootheid wint,
Die, golvend door de prachtigſte oorden,
In trotſche en rijk bezaaide boorden
Geen weêrgade in Europa vindt?

Kunt ge u niet aan den last ontrukken,
En ſcheuren uwe boei aan ſtukken,
Vóór dat de zon uw korst doorweekt?
Of rust ge alleen, om u te ſparen,
En nieuwe krachten zaam te garen,
Tot ge eensklaps 't ijz'ren juk verbreekt?

Ja, ſpoedig zal, in zuiderkringen,
Het water naar uwe oevers dringen,
Dat uit de zwang're wolken plast,
En van Germanjes hooge bergen,
Wier kruinen trotsch den hemel tergen,
Zich, ſtortende in uw' ſchoot, ontlast.

Dan ziet men u met kracht ontwaken,
En 't oogenblik al huiv'rend naken,
Waarop ge u aan uw boei ontwringt;
Wanneer, met een geducht geklater,
Het in kristal herſchapen water
Verwoed langs dijk en dammen dringt.

Zoo holt, in matelooze ſprongen,
Het jeugdig ros, 't gareel ontwrongen,
Door zucht tot vrijheid aangeſpoord;
Het voelt allengs zijn krachten groeijen,
Verbreekt, vertrapt zijn ſlaafſche boeijen,
Of ſleurt die ſling'rend met zich voort.

Welk heerlijk ſchouwſpel 't ook moog geven,
Als bergen ijs, met kracht gedreven,
Al hortend door elkander ſlaan;
Als ganſche drommen zware kluiten
Zich telkens beuken, breken, ſtuiten,
En golvend op en neder gaan;

Als hier een klomp zich tracht te ontwringen,
Door and're woedend weg te dringen,
Maar, meêgesleept, in kleem geraakt,
En, vele, daar weêr opgestooten,
Nu rijzend het gedrang vergrooten,
Dan neêrslaan, dat het dreunt en kraakt:

Elk moet, bij dit ontzettend woelen,
In 't hart een' klemmend' angst gevoelen,
Als hij zijn' blik naar de oevers wendt;
Als zijn verbeelding zware dijken
Voor uwe krachten ziet bezwijken,
En 't jammer perk noch palen kent.

O, Mogten uwe waterplassen
De kluisters niet dan spade ontwassen,
En voeren haar in gruis naar zee!
Dan zouden Arnhems grijze wallen
Voor 't oog wel minder heerlijk prallen,
Maar schokte ons ook geen smartlijk wee.

Ja, dan zou, langs de milde dreven
Van uwen stroom, 't gewoel herleven,
Het landvolk vrij van kommer zijn,
Ik mij in uwen roem verblijden,
En weêr mijn zwakke zangen wijden
Aan uwen lof, o schoone Rijn!

Arnhem. D. C. VAN EMBDEN.

KLEINE IJDELHEID IN GROOTE MANNEN.

Het *Amerikaansche* dagblad *Aurora* meldt, dat de zaakbezorger van LAFAYETTE te *Nieuw-York* aan het Gemeentebestuur van *Boston* heeft geschreven, dat hij van den Generaal den last had ontvangen, om op het slagveld van *Buncker-Hill* een okshoofd aarde te doen spitten, welke hij bestemd had, om hem, na zijnen dood, te dekken. De bezending moest vergezeld gaan van een getuigschrift, onderteekend door twee Veteranen van den tijd der bevrijding van *Amerika*, en van *Boston* of *Nieuw-York* naar *Hâvre* worden afgezonden.

Onmiddellijk heeft men den zaakgelastigde geantwoord, dat het Gemeentebeſtuur niet in gebreke zou blijven, aan des Generaals verlangen te voldoen, en dat de aarde zal genomen worden van de plek, waar de Generaal WARREN, een dappere *Ier*, die zijn vaderland verliet, om de *Amerikaanſche* vrijheid te gaan verdedigen, is gevallen.

BEVOLKING VAN IERLAND.

(*Morning Chronicle.* — GALIGN. *Meſſeng.* 9 Oct. 1828.)

Als men de bevolking van *Ierland* in vier groote klaſſen ten opzigte van den leeftijd verdeelt, levert de telling van 1821 het beklagenswaardig tafereel op van een land, hetwelk, hoezeer in het bezit van alle bronnen van nijverheid, en van een genoegzaam aantal handen, om hetzelve te bebouwen, echter diep ellendig is.

Kinderen van 5 jaren en daar beneden 1,040,666, *waarvan ten minſte de helft ſlecht gekleed en gevoed is.*

Kinderen van 5 tot 15 jaren 1,748,663, *waarvan er* 1,300,000 *geene opvoeding genieten.*

Werklieden van 15 tot 70 jaren 3,931,660, *waarvan er* 1,094,845 *zonder werk zijn.*

Grijsaards van 70 tot 100 jaren 81,191, *welke grootendeels bedelen.*

BEVOLKING VAN FRANKRIJK.

Vóór 40 jaren telde *Frankrijk* ongeveer 25 millioenen menſchen, en tegenwoordig nagenoeg 30. Evenwel wordt er niet meer graan dan toen verbouwd, en de invoer is even min toegenomen. Waarvan leeft dan thans dit *plus* van 5 millioenen, en wat verbouwt hetzelve? Eene menigte aardappelen en moeskruiden, van welke de 25 millioenen van weleer weinig of niet wisten; ziedaar het antwoord op beide vragen!

DR. SWIFT EN LADY BERKELEY.

Er zijn menſchen, wier ſatyrieke geest hen onophoudelijk

kwelt; en welligt heeft niemand ooit meer aan deze foort van zelfkwelling ten doel geftaan, dan Dr. SWIFT. De overhelling tot bitteren fpot verftoorde het geluk zijns levens, en toch was zijn hart niet boos Alwat hij zeide, fcheen Satyre. Hij leefde in onrustige tijden, waarin zich de menfchelijke eigenliefde meer blootgeeft dan in geruste dagen. „ Wij zijn religieus genoeg," zeide hij eens, „ om „ elkander te haten; maar niet genoeg, om elkander lief te „ hebben."

„ Den Eergierigen vergelijk ik met een' armen jongen *Sa-* „ *vojaard*, die, in den fchoorfteen klimmende, zich buigt en „ kromt, om fteeds hooger te ftijgen."

„ Hoe algemeen ook de gewoonte van *liegen* zij, en hoe „ gemakkelijk zij ook fchijne, herinner ik mij evenwel niet, „ in mijn ganfche leven drie goede leugens gehoord te heb- „ ben, zelfs niet van lieden, die te dezen den grootften „ naam verworven hadden."

SWIFT bezocht dikwijls Lady BERKELEY, de gemalin van zijnen weldoener. Deze Dame maakte veel werks van BOYLE's *Godvruchtige Overdenkingen*, en verzocht meermalen Dr. SWIFT, om haar daaruit een vertoog voor te lezen. Deze foort van voorlezingen beviel hem niet, en hij befloot, zich aan BOYLE te wreken over de verveling, welke hij hem deed ondervinden. Te dien einde fchreef hij een vertoog over een' *bezemfteel*, liet hetzelve drukken met dezelfde letter, op hetzelfde papier, en hechtte het in het exemplaar van Lady BERKELEY. Op zekeren dag floeg SWIFT, zeer ernftig, het boek bij die plaats op, waar hij zijne Parodie had ingelascht, en begon, met een ftemmig gelaat, te lezen: „ *Godvruchtige Overdenkingen over een' Bezemfteel.*" — „ Mijnheer SWIFT! geen fcherts, bid ik u, bij eene zoo „ ernftige en vrome lectuur." — „ Mevrouw! ik fcherts „ niet; ik lees, wat er ftaat." — „ Ja, waarlijk! *Godvruchtige* „ *Overdenkingen over een' Bezemfteel.* Welk een zonderling „ voorwerp van nadenken! Laat ons evenwel zien; de voor- „ treffelijke BOYLE is zoo vruchtbaar in zedekundige denk- „ beelden, dat ik overtuigd ben, hij heeft een fchijnbaar „ zoo gemeen voorwerp regt ftichtelijk behandeld." — Thans begon SWIFT eene zeer originele vergelijking tusfchen een' bezemfteel en den menfch voor te lezen, het lot des ftervelings op aarde tegen dat eens bezems overftellende. „ Deze „ ftok," zeide hij, onder anderen, in naam des Zedeleeraars,

„ deze ſtok, welken men verachtelijk in een' duisteren hoek „ geworpen ziet, heb ik eens bloeijend in een woud aan- „ ſchouwd: vol ſappen, was hij met bladeren en knoppen be- „ dekt; thans is hij verdord, van loof beroofd, en tot lage „ verrigtingen beſtemd. Wanneer ik deze verandering be- „ peins, dan zucht ik, en zeg tot mijzelven: dit is het lot „ van den ſterveling, die zich aan de dwaze hartstogten die- „ zer wereld overgeeft." — Toen nu SWIFT zijn vertoog had uitgelezen, riep Lady BERKELEY vol verrukking uit: „ Welk een bewonderingwaardig vernuft is BOYLE! Hoe „ treffelijk weet hij een zoo nietsbeduidend voorwerp aan de „ Zedekunde dienstbaar te maken! Waarlijk, alles, wat deze „ Zedeleeraar ſlechts aanraakt, verkeert in goud!" — SWIFT hield zich goed, knikte deftig, en nam afſcheid. Des avonds, in haren gewonen gezelſchapskring, was het eerſte onderwerp, dat zij aanſloeg, BOYLE's heerlijke *Overdenkingen over een' Bezemſteel*, en betuigde hare verwondering, dat nog niemand in haar bijzijn van dat uitmuntend vertoog gerept had. Elk ſtond verbaasd, en velen lachten. „ Gij lacht, Mij- „ ne Heeren!" zeide Lady BERKELEY, eenigzins gevoe- lig; „ BOYLE's vertoog over den bezemſteel is en blijft on- „ dertusſchen een hoogst merkwaardig opſtel, dezen grooten „ Zedeleeraar overwaardig." Men wordt meer opmerkzaam, en ontkent het beſtaan van dusdanig vertoog. De Lady brengt, met eene zegepralende houding, het boek te voorſchijn, en ſlaat het vertoog op, aan allen onbekend. Men ziet elkander aan. „ Gij ſtaat verſteld, Mijne Heeren!" zegt zij, „ en ik „ beken openhartig, dat ik zelve, zonder SWIFT, niets „ van deze originele overdenking had geweten, en dat hij „ het is, die mij met dezelve heeft bekend gemaakt." — „ Wat!" riepen allen uit, „ SWIFT? o! Dat is eene grap „ van zijn maakſel." Nu onderzocht men het exemplaar na- der, en het bedrog werd ontdekt. De Dame verborg hare ſpijt; maar van dit oogenblik af plaagde zij SWIFT niet meer met het voorlezen van ſtichtelijke overdenkingen.

DRAAGBARE HUIZEN IN SCHOTLAND.

Te *Edenburg* woont thans een ſchoenmaker met zijn gezin, aan het westeinde der Fonteinbrug, in eene aardige, draag- bare, houten woning, welke twee menſchen in eenen dag gemakkelijk afbreken en weêr opſlaan kunnen, en welke een enkel paard, op eene kar, van deze haar gene plaats kan

overbrengen. De ſchoenmaker zelf is de uitvinder dezer nieuwe wijze van bouwen. Elke zijde van het huis beſtaat uit drie deelen, welke van den grond tot aan het dak reiken. Twee ijzeren ſtangen, met ſchroeven en bouten, loopen langs de zijden, en vereenigen zich met de daaraan grenzende zijde aan de hoeken, welke daardoor vast verbonden worden. De balken, op welke de vloerplanken liggen, zijn aan de zijden ingekeept. Elke zijde van het dak is uit één ſtuk, en deszelfs vier zijden worden aan de kanten zamengeklonken. Geen deel van het huis is zoo groot, dat niet twee mannen hetzelve gemakkelijk zouden kunnen beheeren. Het huis heeft drie afdeelingen: woonkamer, ſlaapvertrek en keuken. — De voordeelen van dusdanige woningen, in zekere omſtandigheden, zijn blijkbaar, en zij zijn voor volmaking vatbaar.

DE HEILIGVERKLAARDE KETTER.

Toen, vóór eenige jaren, de Keizerlijke Cenſuur de Briefwisſeling van den Baron GRIMM met onderſcheidene *Duitſche* Vorſten, vóór de uitgave, onderzocht, werd een geheel deel, als gevaarlijk, uitgemonſterd. Dit deel verſcheen zeer onlangs in het licht. Uit hetzelve ontleenen wij deze Anekdote:

„SAINT VINCENT DE PAULE is een Heilig van nieuweren datum, de opperſte en de inſteller van de orde der *Lazaristen*, en hij ſtierf met den reuk der heiligheid. Hij deed, gedurende zijn leven, verſcheidene wonderen, door de onfeilbare Kerk als zoodanig erkend en verklaard. Hij ging door voor een ijverig *Molinist*; en de haat, dien hij ſteeds den *Janſenisten* betoonde, bragt niet weinig toe, om hem de eer der heiligverklaring te doen verwerven. Toen de *Lazaristen* deze onderſcheiding voor hunnen ſtichter van den Kardinaal FLEURY verlangden, vroeg deze Prelaat hun, of hun broeder VINCENT wonderen had verrigt; zij beaamden zulks. Vervolgens onderzocht hij, van welke natuur dezelve waren; of hij, b. v., dooden had opgewekt; zij antwoordden, dat zulks eenmaal door hem was geſchied. Hierop verwierven zij de heiligverklaring. Intuſſchen beſtond er in de familie van ARGENSON een verzegeld pakje, nagelaten door een van dien voorouders, met uitdrukkelijken last, om hetzelve niet dan na verloop van honderd jaren te openen. Dit tijd-

perk verſtreken zijnde, ging de Heer DE PAULMY over tot de ontzegeling van het pakket, in tegenwoordigheid des Konings en van Mevrouw DE POMPADOUR. Men vond daarin een geſchrift van SAINT VINCENT, (die in zeer vertrouwelijke betrekking ſtond met de ARGENSONS) waarin hij verklaarde, dat hij ſteeds geleefd had en zou ſterven in de grondbeginſelen van het *Socinianismus*; dat hij zich overtuigd hield, dat dezelve de eenig ware Goddelijke leer behelsden; en dat dit geloof, na alle de verſchillende valſche leeringen te hebben vernietigd, honderd jaren na zijnen dood algemeen zou erkend worden; dat hij begeerde, dat zijne geloofsbelijdenis onbekend zou blijven tot op het tijdperk, dat de waarheid zou zegepralen — Dit is niet gebeurd; het *Socinianismus* heeft geenszins de vorderingen gemaakt, welke SAINT VINCENT zich heeft voorgeſteld; en de onfeilbare Kerk moet alzoo niet weinig verlegen zijn met de wonderwerken van eenen ketter, — wonderwerken, wier echtheid zij erkend heeft, en op grond van welke aan SAINT VINCENT de eer der heiligverklaring is te beurt gevallen!"

IETS VAN LORD BYRON, EN IETS UIT ZIJNEN DON JUAN.

Volgende regels worden aan *Lord* BYRON toegekend, als door hem geſchreven in zijnen Bijbel:

Within this awful volume lies
The mystery of mysteries.
Oh! happiest they of human race,
To whom one God has given grace,
To hear, to read, to fear, to pray,
To lift the latch, and force the way;
But better they had ne'er been born,
Who read to doubt, or read to ſcorn.

In den *Don Juan* van BYRON, naar de *Franſche* vertaling, (Zang X) komt deze trek voor: „Hij (*Don* JUAN) bezocht 's *Gravenhage*, *Hellevoetſluis*, in dat vochtig vaderland der *Hollanders* en der kanalen, waar de jenever zijne beste ſappen geeft, en de rijkdommen, van welke de arme verſtoken is, vergoedt. De wijzen en de raadsvergaderingen hebben het gebruik van denzelven veroordeeld; maar het ſchijnt wreed, aan de gemeene volksklaſſe eene hartſterking te weigeren, welke maar al te dikwijls al de kleeding, al het voedſel en al het brandhout is, haar door het bewind overgelaten." En in den XIIIden Zang: „Maar ziedaar TENIERS, die u op vrolijker tafereelen noodigt; zijn boordevollertje maakt mij bijna zoo dorſtig als een *Deen* of een *Hollander*."

MENGELWERK.

REDEVOERING, OVER DEN ZEGENRIJKEN, THANS REEDS MERKBAREN, INVLOED DER FRANSCHE OMWENTELING OP BESCHAVING EN VOLKSGELUK.

Door

Mr. A. BOXMAN.

(Uitgesproken te *Gorinchem*, in het Letterkundig Gezelschap: *Bescheidenheid en Verlichting*, in October 1828.)

Wij stuiten in de Geschiedenis der Menschheid op sommige gebeurtenissen, welke voor het kortzigtige oog der door dezelve lijdende tijdgenooten niets dan jammer en ellende schenen aan te brengen, maar daarentegen door het onpartijdiger en beter onderrigte nageslacht worden beschouwd en gewaardeerd, als de geschiktste middelen in de hand eener besturende Voorzienigheid, om het menschdom eenige reuzenschreden te doen vorderen op den weg der verlichting en des maatschappelijken geluks. Uit den bajert der oogenschijnlijkste verwarring en verwoesting verrijzen meestal edeler orde en hooger heilstand, gelijk na de blikseminstralen en donderslagen van het verwoestendste onweder zuiverder luchtstroom vloeit en weldaadiger vruchtbaarheid ontkiemt. Gedenkt hier slechts aan de zegenrijke gevolgen van die Kruisvaarten, die *Europa* verarmden en ontvolkten, en voor het leven van millioenen niets anders kochten dan een armzalig landhezit, dat even spoedig en kostbaar verloren werd als het verkregen was; — herinnert u slechts, wat het beschaafdste gedeelte van *Europa* verschuldigd is aan de stormen en beroeringen dier godsdienstige Hervorming, welke vooral *Duitschland*, *Nederland* en *Frankrijk* zoo lang in eenen poel van gruwelen en ellende nederdompelde; — beschouwt den heil-

rijken invloed, welken deze beide wereldgebeurtenissen hebben uitgeoefend, en Gijl. zult het noch vreemd, noch ongepast vinden, dat ik U in dit uur, in eenige vlugtige omtrekken, den gezegenden invloed wilde schetsen, welken eene andere groote en niet minder vreesselijke gebeurtenis, de *Fransche* Omwenteling namelijk, reeds nu gehad heeft op de beschaving der menschheid en het geluk der volken. Zeker, eerst een later geslacht zal de geheele slotsom harer uitwerksels met juistheid kunnen opmaken; want nog dagelijks ontwikkelen zich de onverwachtste gevolgen, welke uit haar voortvloeiden, tot in de verste wereldstreken, voor onze bewonderende blikken; en *wij* zijn nog te digt bij den tijd en het tooneel dier groote gebeurtenis, om te kunnen bevroeden, welke zede- en staatkundige veranderingen er nog zullen ontstaan uit de geweldige schudding, die zij aan de geheele aarde heeft medegedeeld en nog doet voortduren; maar, ook zonder onzer verbeeldinge bot te vieren, zonder plaats te geven aan bedriegelijke droomen of gewaagde voorspellingen, zullen wij reeds verlegen zijn met den rijkdom van ons onderwerp, indien wij ons slechts bepalen tot datgene, wat reeds dadelijk als gevolg der *Fransche* Omwenteling bestaat, en door allen als zoodanig wordt erkend.

Wij allen, hetzij wij zelve dit Treurspel ten tooneele zagen voeren, hetzij wij alleen deszelfs uiteinde aanschouwden, terwijl ons de vroegere bedrijven door onze oudere tijdgenooten werden verhaald, zijn te bekend met deszelfs aanvang, handeling, tusschentooneelen en ontknooping, dan dat het noodig zijn zou, U deszelfs beloop anders dan in de vlugtigste omtrekken te schetsen. In het naburige *Frankrijk* was de beschaving, door verscheidene omstandigheden begunstigd, en vooral door de vereenigde pogingen van populaire Schrijvers en Wijsgeeren bevlugeld, tot zulk eene hoogte gestegen, dat de door haar gewijzigde geest van het meerendeel der natie zich niet meer kon voegen in de enge en knellende vormen eener despotische Regering. Daar bood de kortzigtigheid

van hen, die er het roer van Staat bestuurden, den *Noord-Amerikanen* de behulpzame hand in hunnen bevrijdingsoorlog tegen het Moederland; en de vonk, die reeds in het verborgene gloeide, door den adem van het voorbeeld en den tegtwind der tooverwoorden *Vrijheid* en *Regten van den Mensch en Burger* aangewakkerd, verbeidde slechts een gunstig oogenblik, om in lichtelaaije uit te barsten. Spoedig bood dit zich aan: — eene schromelijke verwarring in de geldmiddelen des Rijks, gedeeltelijk eene treurige erfmaking der vroegere Koningen, gedeeltelijk uit eigene verkeerde maatregelen oorspronkelijk, deed den goeden, maar zwakken LODEWIJK, wiens geest niet berekend was, om den naderenden storm door behendigheid, kalmte en kracht te bezweren, de lang in onbruik geraakte Vergadering van de drie Standen des Rijks bijeenroepen; — en de vlam sloeg uit, eerst bedaard en helder, alsof zij slechts het middeleeuwsche en onbruikbare zoude verteren, en de pijlers van het staatsgebouw reinigen van het omgroeisel, waarmede vorstelijke willekeur, hofweelde en adeldwang dezelve hadden onkenbaar gemaakt. Maar, helaas! de zwakheid des Konings, die in het openbaar den stroom toegaf, om in het geheim tegen denzelven op te roeijen; de hardnekkigheid van de Hovelingen en den Adel, die de schandelijke misbruiken, aan welke zij hunne schijngrootheid te danken hadden, met hand en tand verdedigden, en, toen dit niet baatte, uittogen, om dezelve met hulp van vreemde bajonetten te herstellen; eindelijk misschien de aanblazingen van afgunstige naburen, die het vuur aanstookten, om zich bij hetzelve te koesteren: alle deze oorzaken zamengenomen deden de eerst heldere vlam tot eenen verschrikkelijken vuurgloed aangroeijen, die niet slechts den troon, den Koning en een geheel vorstelijk geslacht verzwolg, maar ook het geheele maatschappelijke stelsel in eenen enkelen rookenden puinhoop herschiep, op welken slechts de geesten des afgronds schenen rond te waren en te juichen in de ongehoordste gruwelen.

Al het bestaande was geloopt; en, terwijl onkundige

en ongeroepene bouwmeesters elkander beurtelings vervolgden en vermoordden om de nietige eer van een ſtaatsgebouw op te ſlaan, dat telkens weder in duigen viel, had het beste en krachtigſte, nog overgeblevene gedeelte der natie de wapenen aangegord, en verdedigde met leeuwenmoed de onſchendbaarheid van de grenzen der nieuwe Republiek tegen de zaamvereenigde krachten der bevreesde Vorſten van *Europa*. Terwijl euvelmoed en dwingelandij, onder het masker der vrijheid, het binnenſte des lands tot eenen gruwel der verwoesting maakten, verrigtten die gewapende burgers wonderen van dapperheid, drongen niet ſlechts de vreemde aanvallers van den vaderlandſchen grond terug, maar plantten ook weldra de driekleurige vaandels, door de bedrogene volken als de ſtandaards der vrijheid begroet, op den bodem huner náburen. *België*, ons eigen Vaderland en een gedeelte van *Duitſchland* werden, zoo wel als *Italië* en *Zwitſerland*, niet alleen door de wapenen, maar ook door de denkbeelden der *Franſchen* veroverd; en, waar deze ingang vonden, daar werden de eeuwen oude ſtaatsinrigtingen nedergerukt, en op derzelver puinhoopen gebouwd en herbouwd, naar het voorbeeld van het moederland der gewaande vrijheid, zonder fondament of ſtevigheid van bouwſtof. Ja zelfs tot in de zanden van *Afrika* trachtte men den boom der Omwenteling te planten, en van den top der *Egyptiſche* Piramiden wapperden de driekleurige vaandels, omſtraald met den gloed der overwinning.

Intusſchen was in de ſchool des krijgs de Man des Noódlots gevormd, die zoo lang de zege aan zijn zwaard gekluisterd hield, en door de Voorzienigheid geroepen ſcheen, om den bajert der regeringloosheid te ordenen, en eene nieuwe gedaante aan de beſchaafde wereld te geven. Gerugſteund door zijne wapenbroeders, die hem vergoodden, maakte hij zich op eene gewelddadige wijze meester van het ſtaatsroer, en ſtuurde hetzelve met eene vaste en krachtige hand. Alleen en altijd het einddoel van eigene grootheid onverwrikt in het oog houden-

de, en aan deszelfs bereiking alles, zelfs het heiligste, opofferende, toog hij, als door den slag eener toovervroede, het prachtigste en stevigste staatsgebouw op, dat wel den naam der vrijheid op den gevel droeg, maar toch alleen op burgerlijke dwingelandij en slaafsche militaire gehoorzaamheid gegrondvest was. Door zijne ontzettende wapenfeiten, die alles, behalve het hardnekkige *Engeland*, deden bukken, vernederde hij de hooghartigste Vorsten van *Europa* zoo diep, dat zij hem gewillig als den opvolger van KAREL DEN GROOTEN erkenden, toen een verblind volk juichende hem met eigene hand de Keizerlijke kroon zag zetten op zijn hoofd, en het tot eene eer rekenden, zich met hem door de banden der bloedverwantschap te vereenigen. Ook toen hield de Fortuin niet op, hem met gunsten te overladen; iedere overwinning spoedig door eene grootere doende vergeten, vereenigde hij achtervolgens *Italië*, de *Nederlanden*, het rijkste gedeelte van *Duitschland*, *Illyrië* en de *Ionische* eilanden met zijn reusachtig rijk; stiet de Vorsten van *Napels*, *Spanje* en *Nederduitschland* van hunne zetels, om dezelve te schenken aan broeders, die van zijne wenken vlogen; en zijn onwederstaanbaar magtwoord, dat een bevel was ook voor die Vorsten, welke nog den schijn van onafhankelijkheid bezaten, werd gehoorzaamd door het geheele vasteland van *Europa*, van de westpunt van *Portugal* tot aan de grenzen van *Rusland* en de zeeën, die het *Turksche* gebied bespoelen.

Zoo scheen zijn Wereldrijk, van binnen door eene duizendoogige Politie bewaakt, en van buiten door talloozé en zich telkens weder aanvullende legers verdedigd, den hoogsten graad van hechtheid en duurzaamheid bereikt te hebben, toen hij, nog belemmerd door den strijd op leven en dood met het toen zoo heldhaftige *Spanje*, tegen *Rusland* optoog, ten einde ook deszelfs Beheerscher aan zijnen allesomvattenden invloed te onderwerpen, en door het sluiten zijner havens den genadeslag aan het hem nog trotserende *Engeland* toe te brengen. Doch hier verliet hem die koel berekenende bedaardheid,

door welke hij de Overwinning zoo lang tot zijne onaffcheidelijke gezellin gemaakt had; zijne trotschheid, in nieuwe zegepralen vermeerderd, wilde met eenen enkelen veldtogt het doel bereiken, dat hem bij eene tweede poging waarschijnlijk niet was ontgaan; hij vertrouwde op zijne fortuin, en werd voor de eerste maal bedrogen. De brand van *Moscou* dwong hem tot eenen terugtogt, op welken koude, honger en ellende zijnen dapperen de kracht benam, om zich tegen hunne vervolgers te verdedigen; en het krijgshaftigste en talrijkste leger, dat *Europa* nog immer aanschouwde, werd vernietigd door de onvoorzigtigheid van deszelfs aanvoerder en de krachten der Natuur. Dit verlies was het sein tot eenen algemeenen afval van bondgenooten en nieuw ingelijfden, allen het slavenjuk even zeer moede; ook zijne eigene medeburgers, door onophoudelijke oorlogen aan goed en bloed uitgeput, smachtten naar eene verandering, en ondersteunden hem slechts flaauwelijk in de ure des gevaars; en zoo moest hij, na wonderen van dapperheid en beleid tot verdediging van zijn grondgebied verrigt te hebben, onderdoen voor den storm, die van alle kanten op hem was losgebroken, en den troon ruimen voor het geslacht der BOURBONS.

Maar nog was het tijdperk der Omwenteling niet gesloten! De Voorzienigheid wilde de Vorsten, die weder in hunne regten en op hunne troonen waren hersteld, doen beseffen, dat hun bestaan geheel afhankelijk was van de liefde hunner volken, en dat zij, zonder hun eigen verderf, de herkregene magt niet konden bezigen tot het wederinvoeren dier misbruiken, welke ten koste van zoo veel bloeds waren afgeschaft. De BOURBONS en hunne medestanders, niet wijzer geworden door het ongeluk, en hunne oude denkbeelden en grondregelen van regering willende toepassen op eenen maatschappelijken toestand, die zoo oneindig veranderd was, maakten zich vreemd, ja gehaat bij de natie, welke hen pas met open armen had ontvangen; eene doffe ontevredenheid verspreidde zich onder alle standen, en NAPOLEON, wien

niets onbekend bleef, greep nog eens naar de kroon, die hem was ontvallen. Door weinige getrouw gebleevene krijgslieden vergezeld, verliet hij zijn eiland, landde in *Frankrijk*, en, telkens versterkt door de legers, welke tegen hem waren uitgezonden, verdreef hij, zonder een enkel kanonschot, de BOURBONS, die van allen verlaten werden, tot uit de laatste *Fransche* grensvesting. Maar ook hij zou de vrucht dezer nieuwe overweldiging niet plukken; de eerste verbazend gelukkige uitslag zijner aventuurlijke onderneming moest alleen strekken tot eene waarschuwende les voor de Vorsten, dat hun eigen geluk onafscheidbaar vereenigd was met dat hunner onderdanen; thans was zijne loopbaan voor altijd ten einde; het vereenigd *Europa* sloeg zijne laatste hoop neder op de heuvelen van *Waterloo*, en zette de BOURBONS weder op hunnen troon. Nu was eindelijk de afgrond der Omwenteling gedempt; een nieuw tijdvak in de Wereldgeschiedenis begon, — een tijdvak, dat uit de rampen en beroeringen van het voorgaande hoogere beschaving en algemeener volksgeluk erfde.

Nadat wij, door deze vlugtige schets uwe herinnering aan die groote gebeurtenissen verlevendigd, en U bekend gemaakt hebben met den wijden omvang, in welken wij de benaming van *Fransche* Omwenteling hier opvatten, kunnen wij thans behoorlijk voorbereid overgaan, om derzelver zegenrijke gevolgen te schilderen. Onpartijdigheid zal hier onze leidsvrouw zijn, en wij zullen trachten, ons alleen tot daadzaken te bepalen, en zoo veel mogelijk alle bespiegelende droomen te vermijden, ten einde ons aldus te hoeden zoo wel voor de overdrijvingen der Liberalen, als voor de uitersten hunner Monarchale tegenstanders. Want, waar men zich slechts met daadzaken bezig houdt, en dezelve zoo onbevooroordeeld mogelijk tracht te ontleden, daar is men op het spoor der waarheid, die slechts uit daadzaken en niet uit droomen bestaat. Wij zullen trachten dezelve onder vijf hoofdpunten te rangschikken, en men zal het ons, bij de onuitputtelijke rijkheid des onderwerps, niet ten kwade dui-

den, dat veel ons ontglipte, en dat ook veel van datgene, wat ons niet ontglipte, geene plaats kon vinden in deze Rede, welke de beſcheidenheid gebood binnen enge grenzen te bepalen. Verleent mij echter uwe aandacht, en vult hetgene in mijne beſchouwing ontbreekt aan uit uwe eigene opmerkingen.

I. De *Franſche* Omwenteling, en derzelver nasleep van gebeurtenisſen, werkte, opdat wij hiermede aanvangen, door de geweldige en gedurige verplaatſing van onderdeligen en geheele legerbenden, allerkrachtigst mede ter verſpreiding van licht en leven in de duisterſte ſtreken der wereld.

De hoogere ſtanden in *Frankrijk* hadden, door den bloei der Letterkunde onder LODEWIJK XIV, door de latere tallooze geſchriften der *Encyclopedisten*, en door de galanterie en de weelde, die heerschten aan een ſchitterend Hof, eene tint van beſchaving verkregen, welke allervoordeeligst afſtak bij den ongeletterden hoogmoed, die de adellijken en voornamen in het overig *Europa* kenſchetſte. Daar ſtak op eenmaal de orkaan der Omwenteling op. Om deszelfs woede te ontvlugten of te betemmen, verliet dat voornamer en beſchaafder gedeelte des volks, bijna als een eenig man, den vaderlandſchen bodem; en, na eenige vergeefſche pogingen, om zijne vroegere voorregten met de wapenen te herwinnen, verſpreidde het zich door de geheele bekende wereld, en bragt overal *Franſche* wellevendheid en *Franſche* beſchaving. Deze eerſte en grootſte Emigratie werd, vele jaren later, gevolgd door eene tweede, welke geenen minderen zegenrijken invloed uitoefende, dien de toekomst eerst zal kunnen berekenen. Toen de Man des Noodlots viel, deelden velen zijner aanhangers in zijnen val; de verbanningslijsten der BOURBONS verdreven er een aantal, die de grootſte ſtaat- en krijgskundige rollen vervuld hadden, en daaronder mannen van de uitſtekendſte talenten; eene menigte van hoogere en lagere krijgslieden, de nieuwe vaandels, welke de driekleurige vervingen, niet willende volgen, of om hunne trouw aan den vorigen beheerſcher

teruggezet, togen henen, en zochten met het zwaard, dat zij zoo uitmuntend wisten te voeren, zich bevordering en fortuin te verschaffen tot in de afgelegenste oorden. Ja, wij zouden het bijna durven beweren, men vindt geen land, dat eenen naam draagt op de wereldkaart, of er zijn schipbreukelingen der *Fransche* Omwenteling en Herstelling door de stormen der tijden heengeworpen; wij vinden hen, onder allerlei gedaanten, zoo wel in het Noorden als het Zuiden der Nieuwe Wereld, bijdragende tot den bloei der reeds gevestigde Staten, of tot de verwarring der jeugdige Republieken; wij vinden hen, als kunstenaars, geleerden en krijgsbevelhebbers, in dat nieuwe *Egypte*, nauwelijks herboren, en reeds weder door den bloedigsten en kosthaarsten oorlog uitgeput; wij zien hen, als Mandarijnen van den eersten rang, in *Cochin-China*, de vreemde gezanten inleidende in de troonzaal van eenen Despoot; wij treffen hen aan, als bevelvoerders over de benden dier krijgzuchtige *Sikhs*, die het noordelijk gedeelte van het *Engelsch-Aziatische* reuzenrijk bedreigen; zij dienen in de gelederen der *Perzen* zoo wel, als aan het hoofd der nieuwe *Turksche* Regementen, bij welke zij de *Europesche* krijgstucht hebben ingevoerd; zij verdedigen zoo wel de vestingen, op welke de Halvemaan geplant staat, als zij de ruwe krijgshoopen der *Grieken* tegen dezelve aanvoeren. En waar is het stadje van *Europa*, dat niet aan een' hunner eene rustplaats biedt in zijnen ringmuur? Zij zijn verspreid over de geheele aarde, gelijk de kinderen van *Israël*, maar tot een edeler doel, als edeler werktuigen in de hand der Voorzienigheid. Overal hebben zij kiemen van kennis en beschaving uitgestrooid, welke wij reeds gedeeltelijk vrucht zien dragen; overal hebben zij denkbeelden medegedeeld en behoeften doen gevoelen, die eenmaal, ook daar, waar het thans nog duister is, een nieuw licht zullen doen opdagen.

Maar, zoo reeds deze voorbeeldelooze verspreiding van zoo vele beschaafde ballingen der Omwenteling voordeelig moest werken op de uitbreiding van het Rijk des

Lichts, hoe veel meer moesten de gedurige oorlogen, welke dit gehecle tijdperk vervulden, daartoe niet bijdragen! Niet slechts de *Franschen* onder de vlandels der Republiek, maar bijna het geheele beschaafde *Europa* onder den adelaar van NAPOLEON overstroomde die landen, in welke verlichting en wetenschap gebannen of vreemd waren. In *Portugal*, *Spanje*, *Oostenrijk*, *Rusland*, de *Ionische* eilanden en *Egypte*, streken, waar de bloei van het volksgeluk onderdrukt werd, hier door bijgeloof en priesterlist, ginds door kleingeestige staatkunde, onbeperkte dwingelandij of diepe vernedering der lagere klasfen, dáár, overal blonken niet slechts de wapenen der beschaafdere vreemdelingen, maar wortelden ook hunne begrippen. En, alsof dit middel nog niet krachtig genoeg ware in het oog der Voorzienigheid, ook de ruwe natuurmenschen en de slaven der monniken moesten, aan hunne haardsteden ontrukt, de wonderen aanschouwen, die maatschappelijke orde en staatkundige beschaving gewrocht hadden; — de wilden uit de steppen van *Tartarije* hielden de wacht voor de kunstverzamelingen van *Frankrijks* hoofdstad; — *Spaansche* legioenen, naar *Denemarken* in ballingschap gezonden, leefden, tot hunne verbazing, in een land zonder monniken en heiligenbeelden; — de lijfeigenen uit *Rusland* huisden op den grond, waar de vrije burger, nog kort geleden, den opperbestuurder des lands met den naam van medeburger aanſprak, en nu nog de magtigste edelman met den geringsten boer gelijk staat voor de wet. Kon het anders, dan dat uit deze langdurige wrijving der meest tegenovergestelde uitersten van ruwheid en beschaving, van bijgeloof en ongeloof, van slavernij en vrijheid eene massa van lichtvonken geboren werd, van welke er zeker talloos vele verloren gingen, maar de duizendste ten minste vuur vatte in het tonder van een ontvankelijk gemoed, en daar bleef gloeijen en blaken, tot dat zij eenmaal in vlam zoude opgaan? Toonen de omwentelingen van *Spanje*, *Portugal*, *Napels* en *Piemont*, en de laatste gelukkig gedempte zamenzweringen in *Rusland* en *Po-*

len; alle van den ſtand der krijgslieden uitgegaan; het niet handtaſtelijk, welk eene groote verandering in denkbeelden en gevoelens er door deze wrijving is te weeg gebragt bij de anders willenlooze en gehoel lijdelijke werktuigen van geeſtelijk en wereldlijk Despotismus? Wijzen ons de geheime verbindingen in *Duitschland*, die met zoo vele moeite werden vernietigd, en grootendeels waren aangegaan door hen, die door hunne deelneming aan den Vrijheidsoorlog meer aan deze wrijving waren blootgeſteld, niet hetzelfde verſchijnſel? En geregtigt ons dit alles niet tot de hoop, dat dit eigenſte vuur, dat bij de eerſte uitbarſting, na lange onderdrukking, in wilde en verderfelijke vlammen uitſloeg, door de ondervinding bedaard en veredeld, eenmaal helderheid en warmte zal verſpreiden in die achterlijke landen, waar thans nog koude en duisternis heerſchen?

II. Ook een ander gevolg der *Franſche* Omwenteling, dat zich in den beginne ſlechts van eene nadeelige zijde voordoet, de geweldige omkeering der vermogens en ſtanden, door haar veroorzaakt, werkte weldadig op beſchaving en volksgeluk, daar zij een oneindig grooter aantal ondeeligen de weldaden ſchonk van verlichting en grondbezit.

Door een lang verjaard vooroordeel, dat de aanzienlijken zoo veel mogelijk ten hunnen eigen nutte verſterkten, was de baan tot ambten en eer, zoo wel in het burgerlijke als in den krijgsſtand, niet ſlechts in *Frankrijk*, maar ook in de andere landen van *Europa*, voor alle ſtanden, behalve voor den Adel en de zoogenaamde *Patriciërs*, geſloten. Daar kwam de Omwenteling, en ruimde den belagchelijken, maar toch onoverkomelijken ſlagboom der geboorte weg, door het afkondigen en toepaſſen van den grondregel: *dat alle menſchen tot vrijheid geboren, en alle burgers tot gelijkheid en dezelfde ſtaatkundige regten geroepen waren.* Verſchrikkelijk waren de verwoestingen, welke de onbeſuisde invoering van denzelven door *Jakobijnen* en *Sansculotten* aanregtte; meer die gruwelen bleven niet zonder heerlijke vergoe-

ding. Dit bloedige kouter doorploegde den grond der maatſchappij tot in hare ingewanden, en wierp nieuwe aardlagen op derzelver oppervlakte, welke, nog door geene langjarige bebouwing uitgeput en thans aan zonnewarmte en regendrup blootgeſteld, weliger en edeler vruchten moesten opleveren. Duizend talenten, die anders in lagen ſtand door armoede en vernedering zouden zijn te niet gegaan, ſchoten in het licht, en vonden in de algemeene verwarring, welke *Europa* het onderſtboven had gekeerd, gelegenheid, om zich op het ſtandpunt te plaatſen, dat hun behoorde, maar anders onbereikbaar voor hen zoude gebleven zijn. Beſchouwt de rijen van hen, die, niet ſlechts in *Frankrijk* en ons Vaderland, maar bijna in geheel *Europa*, het achterlijke *Oostenrijk* uitgezonderd, de opperſte leiding der verſchillende vakken van burgerlijk beſtuur in handen hebben, die de legerbenden aanvoeren, en, als erfelijke of gekozene Vertegenwoordigers, de belangen der volken verdedigen; en de hoeveelſte van hen werd geboren voor de plaats, die hij bekleedt, en is niet door de ſtormen der Omwenteling op dezelve ter neder gewaaid? NAPOLEON en BERNADOTTE toonden, dat niet ſlechts Prinsdommen en Maarſchalksſtaven, maar zelfs Keizerlijke en Koninklijke kroonen bereikbaar waren voor den Luitenant en Soldaat; GÖTHE en CHATEAUBRIANT, dat zelfs de post van Staatsminister door de lier en de veder kan verdiend worden; ROTHSCHILD en OUVRARD, dat men zich door nijverheid en koopmansgeest tot eene zoo duizelige hoogte kan verheffen, dat de uitſlag der oorlogen en de rust der volken afhangt van het ja of neen eens eenvoudigen Speculants. En moesten deze ſchitterende voorbeelden, welke men met talrijke andere konde vermeerderen, niet in alle ſtanden eene ongewone krachtontwikkeling, een rusteloos ſtreven te weeg brengen, — bij dezen, om de voordeelen, hun door eene edeler geboorte voorſpeld, te behouden, — bij genen, om de hinderpalen des lots, door tentoonſpreiding van talenten en verdienſten, te overwinnen? En ver-

meerderde deze edele wedstrijd niet in eene talrijke mate de onderdanen van het Rijk der Verlichting en Beschaving?

Maar niet slechts de baan tot ambten en eer werd door de *Fransche* Omwenteling voor allen opengesteld; zij had nog een ander gevolg, niet minder vruchtbaar voor het volksgeluk; zij verdeelde den grondeigendom op eene veel gelijkmatiger wijze en deed aan hetzelve duizenden aandeel krijgen, die daarvan vroeger waren verstoken. Ten gevolge der Emigratie, verloor de hoogere en lagere *Fransche* Adel, in wier handen het grootste gedeelte des gronds door de voorzorg van *majoraten* en *fidecommissen* voor eeuwen verzekerd scheen, alle zijne goederen door de onregtvaardigste verbeurdverklaringen; — later werden overal, zoo ver de reuzenarm van NAPOLEON reikte, de geestelijke gestichten opgeheven, en derzelver onmetelijke landerijen, even als vroeger die des Adels, tot stijving der schatkist verkocht. Tevens zorgde eene verlichtere staatkunde, dat de gemakkelijke overgang en verdere verdeeling van het landbezit geene hinderpalen in eerstgeboorteregten en *fidecommissen* ontmoette; en zoo werden de grondstukken allengs de eigendom van velen, die dezelve door hunnen arbeid en hun zweet deden vertiendubbelen van opbrengst. Duizenden uit de lagere standen, door deze oorspronkelijk onregtvaardige, maar in hare gevolgen weldadige, verdeeling tot den rang van landeigenaars verheven, vonden in deze nieuwe betrekking de middelen tot tijdelijke welvaart en zedelijke beschaving. En hoe groot het aantal van dezen geweest zij, blijkt daaruit, dat alleen in *Frankrijk* een derde gedeelte des volks belang had bij de instandhouding van den verkoop der Nationale goederen. Inmiddels deden de geweldige oorlogen, die gestadig gevoerd werden, en de verbreking van de gemeenschap ter zee tusschen de verschillende Staten, de voortbrengselen van den landbouw tot ongehoorde prijzen klimmen; terwijl de sluiting der *Engelsche* havens, die vroeger de geheele wereld van fabrijkgoederen voorzagen, en de onmogelijkheid, om uit

de Overzeesche bezittingen die voorwerpen van welke te verkrijgen, welke tot noodzakelijke behoeften geworden waren, den vindingrijken geest alom scherpten tot het uitdenken en hervoortbrengen van *surrogaten*, geschikt om dagene te vervangen, wat vreemden ons niet meer mogten leveren. Zoo ontwikkelde zich alom nijverheid en leven; landbouw en fabrijken rezen op het vasteland van *Europa* tot eene te voren ongekende hoogte; alle wetenschappen werden cijnsbaar gemaakt aan derzelver bloei en uitbreiding; en de geest van onderlinge vereeniging tot de bereiking van reusachtige doeleinden, door welke in *Engeland* zoo vele wonderen zijn hervoortgebragt, verspreidde zich door de geheele beschaafde wereld. Waarlijk, hij, die den toestand van landbouw en fabrijken, en het door dezelve gewijzigde lot en de beschaving der arbeidende klassen in *Europa*, vóór de Omwenteling, vergelijkt met het tegenwoordige, die zal uitroepen: „ Gezegend het onweder der Revolutie! Al daalde de blikfem op duizende hoofden neder, en regtte overal de schrikbarendste verwoestingen aan, frisscher leven, hooger welvaart en edeler geestkracht verrezen bij de herborene volken."

III. Naauwverbonden met dezen hoogeren bloei van landbouw en nijverheid is een ander uitwerksel der *Fransche* Omwenteling, hetwelk wij thans in de derde plaats willen beschouwen, — de verbetering der stoffelijke en geestelijke verbindingsmiddelen, door haar daargesteld, en de aangroei van onderling verkeer en wederkeerige wrijving, daardoor veroorzaakt.

Geen tijdvak zag op het vasteland van *Europa* zoo vele wegen aangelegd en verbeterd, zoo vele kanalen gegraven en geopend, als het onze. Verschillende omstandigheden werkten daartoe mede. De onophoudelijke oorlog met *Engeland* deed de noodzakelijkheid gevoelen, om in de gemakkelijkheid van het onderling verkeer te land en langs kanalen eene vergoeding te erlangen voor de onmogelijkheid van de gemeenschap ter zee; en de staatkunde van NAPOLEON begreep, dat er geen beter

middel was, om de verschillende volken onder zijn gebied zoo veel mogelijk te vereenigen en zamen te smelten; terwijl zijne zucht naar overwinningen daarin een hulpmiddel vond, om, door de snelheid zijner bewegingen, zijne vijanden te verrassen en te verpletten. De groote ontdekkingen, welke, ten gevolge van den wedijver der natiën, door de *Fransche* Omwenteling opgewekt, in de stellige wetenschappen gedaan, en terstond door de nijverheid toegepast werden; de kracht des stooms, dienstbaar gemaakt aan de voertuigen; de groote verbetering in het stelsel der zeevaart; de ijzerwegen en zoo veel meer, alles verkortte den afstand tusschen de afgelegenste volken, en maakte de langste togten tot aangename speelreizen. Wel is waar, de groote zeehandel werd door de geweldigste maatregelen zoo diep ter neder gedrukt, dat zij zich gedurende eenen dertienjarigen vrede nog niet heeft kunnen herstellen; maar dit schaadde niet aan dien anderen voordeeliger handel, welke bestaat in de omwisseling van gevoelens en denkbeelden, en aan den onderlingen omgang der volken; want de gemeenschap was even gemakkelijk gemaakt voor de reizigers, als zij moeijelijk gemaakt was voor de goederen. In plaats van balen en vaten, maken thans menschen de lading uit der stoomschepen, die met ongehoorde snelheid de zeeën in alle rigtingen doorkruisen; en troosten wij ons dus over de verslapping des zeehandels, die wel nimmer zijne vorige hoogte weder bereiken zal, daar de meeste volken, door de veredeling der voortbrengselen van hunnen eigenen grond, en door de wonderdadige uitbreiding van hun binnenlandsch verkeer, geleerd hebben, de tusschenkomst van vreemden in vele opzigten te ontberen.

En, om thans van het lagere tot het hoogere, van het stoffelijke tot het zedelijke over te gaan, welk eenen verhezenden invloed heeft de *Fransche* Omwenteling niet uitgeoefend op de vermeerdering van de voortbrengselen der drukpers in het algemeen, en vooral op dat geestige gemeenschapsmiddel, hetwelk de verwijderde burgers van denzelfden Staat, en de door zeeën en afstanden geschei-

dene bewoners der verſchillende landen, met elkander in eene dagelijkſche betrekking brengt, en zelfs aan de laagſte klasſen eene tint geeft van die wetenſchappelijke beſchaving, welke voormaals het uitſluitend eigendom was der hoogere rangen! — wij bedoelen de Dagbladen en Tijdſchriften. De volksleiders uit de dagen der Omwenteling bezigden dezelve tot hunne oogmerken, en leiden den eerſten grond tot derzelver volgenden bloei; want zij wisten, dat men alleen door medewerking van de masſa der natie eene duurzame verandering van zaken konde te weeg brengen; en hoe anders zal men op deze tallooze menigte van ondeeligen kunnen werken, behoeften en wenſchen hun inboezemen, hen voorbereiden tot het aangrijpen van gemeenſchappelijke maatregelen, dan door tot hen te ſpreken door middel van die vliegende bladen, welke, met eene ongeloofelijke ſnelheid langs eene verbazende oppervlakte verſpreid, op de verwijderdſte afſtanden gelijktijdig van de eene hand in de andere overgaan, en in duizende gemoederen op hetzelfde oogenblik dezelfde indrukſelen achterlaten? En toen naderhand, door den gelukkigen uitſlag hunner pogingen, het volk, dat voorheen ſlechts eene lijdende belastbare masſa was, geroepen werd om zichzelven wetten te geven en zichzelven te beſturen, toen moest het aantal en de invloed der dagbladen wel tot eene ontzettende hoogte klimmen. Zeker werkte de overheerſching van NAPOLEON, die de drukpers, welker magt hij kende en vreesde, in de engſte boeijen ſloot, hoogstnadeelig op dezelve; maar de groote nieuwstijdingen, welke iedere dag aanbragt, en de behoefte tot lezen, door een verbeterd onderwijs, mede een gevolg van den geest des tijds, bij de geringere klasſen opgewekt, hield de belangſtelling, welke reeds tot eene gewoonte geworden was, levendig. Eindelijk viel de Overheerſcher door de zaamvereenigde kracht der opgewondene volken, en zijn val beloofde het aanbreken van een nieuw tijdperk van vrijheid en volksgeluk. Daar herrezen de dagbladen weder; aller wenſchen werden in dezelve opgenomen, aller behoeften aangeduid, om de-

zelfde wenschen, dezelfde behoeften ook bij anderen te doen geboren worden; de openbare meening vestigde zich, en verkreeg een wapen tot bestrijding der misbruiken, gelijk de Vrijheid een verdedigingsmiddel tegen mishandeling en onderdrukking; en de Vorsten en hunne Staatsdienaren, door de ondervinding geleerd, tot welke verschrikkelijke uitbarstingen het lang getergd geduld der volken in staat is, werden dikwijls in het spoor der gematigdheid en regtvaardigheid teruggebragt door de stoute teregtwijzing van eenen onbekenden Dagbladschrijver. De Gouvernementen zelve versmaadden dit hulpmiddel niet meer; ook zij verwaardigden zich, om deze vliegende bladen te gebruiken tot verdediging hunner maatregelen, en tot opvoeding en vorming der volken naar hunne inzigten en voor hunne plannen. — Geen wonder derhalve, dat belang, gewoonte en behoefte het vertier en den omloop der dagbladen tot de ontzettende hoogte deden stijgen, waarop wij dezelve thans aanschouwen, en dat verlichte Regeringen, gelijk de onze, zorg dragen, dat zelfs het kleinste gehucht, door het bezit van een derzelven, bekend blijve met den gang der gebeurtenissen en vooruitga met den geest des tijds. En wanneer men thans dezen verbazenden aangroei van het aantal en de oplagen der dag- en tijdschriften in de beschaafdste landen van *Europa* in verband brengt met de ongeloofelijke menigte derzelven, welke de laatste jaren in *Amerika* en zelfs in *Australië* hebben zien geboren worden; wanneer men bedenkt, dat men er vindt van allerlei aard en ingerigt voor alle trappen der beschaving, dan zullen wij niet van den ontzettenden aanwas der niet periodieke Letterkunde behoeven te gewagen, om U te doen beseffen, welk eene onberekenbare menigte van menschen, voorheen in domheid en bijgeloof weggezonken, daardoor zijn verheven geworden tot den rang van hen, die ten minste eenigermate op beschaving en verlichting kunnen aanspraak maken.

IV. Tot nog toe hebben wij onze beschouwing meer tot de naaste en onmiddellijke gevolgen der *Fransche*

Omwenteling bepaald; maar hoezeer vermeerdert derzelver belangrijkheid niet, wanneer wij overwegen, welken invloed zij reeds op *Amerika* uitoefende, en welke uitzigten zij voor *Afrika* opende!

Aan een der schandelijkste *episodes* van het groote Treurspel, dat met de herstelling der BOURBONS eindigde, aan de huichelrol, door NAPOLEON te *Bayonne* gespeeld, welke de mislukte in bezitneming van *Spanje* en de overbrenging van den *Portugeschen* troon naar *Rio Janeiro* ten gevolge had, heeft de Nieuwe Wereld hare mondigheid, hare vrijwording te danken. Het is hier de plaats niet, om de wijze, *hoe* dit geschiedde, aan te toonen; wij houden ons alleen met de slotsom bezig, en deze is van zulk eene verbazende grootte, dat, hoe veel bloeds ook de Man des Noodlots moge gestort hebben, al dat bloed in de schaal der Geschiedenis nog ligt wegen zal tegen het heil, dat hij door deze wandaad tegenwillig bewerkte. Zoo schept de Voorzienigheid het goede uit het booze, en zelfs de misdaden van enkelen en het lijden van geheele volken doet Zij medewerken tot volmaking en heil van het groote geheel!

Waar thans eene onafzienbare keten van jeugdige Gemeenebesten, alleen door het Keizerrijk van *Brazilië* afgebroken, zich uitstrekt van de grenzen der langgevestigde *Noord-Amerikaansche* Staten tot aan het barre *Patagonië*, en, door den kamp der partijen verscheurd, zich bevindt in eenen staat van gisting en stormachtige beroering, daar heerschte vóór twintig jaren eene onafgebrokene rust, maar de rust des grafs en der stomste slavernij. Eene staatkundige dwingelandij, eene stelselmatige afkneveling en eene gewetens-Inquisitie, die alle begrip te boven gingen, vernederden dáár vooral de oorspronkelijke bewoners en ook de *Europesche* afstammelingen tot een menschenras, dat bijna niets dan het uiterlijke van redelijke wezens overig had, maar door domheid, bijgeloof en zedelijke slechtheid weinig op dezelve geleek. Natuurlijk moest dáár, bij de ontwaking uit den eeuwen langen doodslaap en bij de afschudding van het

knellendſte juk, de vrijheid tot losbandigheid overſlaan, en het zedelijk bederf, vereenigd met de ongetemde hartstogtelijkheid eener brandende luchtſtreek, verdeeldheden en gruwelen doen ontſtaan, van welke de beſchaafdere volken zich met afgrijzen afwendden. Maar thans reeds houden de gruwelen op, offchoon de ſtorm der partijſchap nog verre is van bedaard te zijn; en zeker, misſchien ſpoediger dan men verwacht, moet het tijdſtip komen, dat vrede en rust, welvaart en rijkdom, gematigde vrijheid en verſtandelijke beſchaving deze door de Natuur zoo gezegende landſtreken tot het Eden der wereld zullen vormen. Doch, waartoe ons in de toekomst verdiept! Wie kan het berekenen, hoe vele duizenden dáár thans reeds aandeel kregen in eene beſchaving, welke hun bij de geboorte onherroepelijk geweigerd ſcheen; welk eene menigte van lichtvonken thans reeds verſpreid is in die onmetelijke landen, nog zoo korteling tot den ſlaap des doods en den nacht der ſlavernij veroordeeld? Verwonderd zag reeds de landengte van *Panama* de afgevaardigden van alle de volken der Nieuwe Wereld bij elkander vergaderd, en hoorde met verbazing de woorden Vrijheid, Onafhankelijkheid en Verlichting wedergalmen in de raadzaal dezer nieuwe *Amphictyonen*; BOLIVAR beſtemde de ontzettende geldſom, welke het thans ondankbare *Peru* hem eenmaal als belooning voor hare bevrijding toewees, tot den opbouw van ſcholen en het invoeren van nieuwe leerwijzen; opvoedingshuizen en Akademiën worden overal opgerigt, dagbladen alomme verſpreid, en al het mogelijke aangewend, om licht te verſpreiden in dit voormalige land der *Egyptiſche* duisternis. Waarlijk, COLUMBUS moge het nieuwe halfrond ontdekt hebben, eene wandaad van den Man der Omwenteling deed het zijnen rang nemen onder de overige werelddeelen, wier luister het eenmaal zal verdonkeren.

Doch niet ſlechts voor eene verwijderde wereld, ook voor een menſchenras, dat in kleur en ligchaamsbouw zoo treffend van ons verſchilt, deed de *Franſche* Om-

wenteling eene nieuwe tijdrekening aanvangen. De beſluiten der Conſtituérende Vergadering over de gelijkheid en de regten van den mensch, weldra onder de ſlavenbevolking van *St. Domingo* bekend geworden, deden, na de ongehoordſte gruwelen, den Negerſtaat van *Haiti* verrijzen. Hij levert aan ons oog het wondertooneel van eene geheel *Europeſche* ſtaatsinrigting, welke voor geene der beſchaafdſte volken behoeft te wijken, opgebouwd en reeds jaren in ſtand gehouden door hen, aan welken vroegere geleerden den eernaam van menſchen weigerden, en die ook door helderder denkenden beſchouwd werden als in verſtandelijke vermogens verſcheidene trappen lager geplaatst dan de blanken. En, even alsof men ſlechts op dit bewijs van de volmaakbaarheid der Negers gewacht had, zoo behaalde weldra die zelfde tijdgeest, die de *Fransche* Omwenteling bewerkte, in het *Engelſche* Parlement de luisterrijkſte overwinning op een misbruik, waarover zich *Europa* eeuwen lang moest ſchamen; men gaf het ſpoedig door anderen gevolgde voorbeeld, om den Slavenhandel door wettelijke bepalingen af te ſchaffen, en begon aldus de wegruiming van den grootſten hinderpaal, die de beſchaving van *Afrika* dwarsboomde. *Engeland* en de Staten van *Noord-Amerika*, beducht voor het verleidende ſchouwſpel, dat het naburige *Haiti* aanbood aan hunne talrooze ſlaven, die in geene verhouding meer ſtonden met de blanke bewoners, beraamden maatregelen tot trapswijze afſchaffing der ſlavernij zelve; verſcheidene der jeugdige Gemeenebesten van *Amerika* volgden dit voorbeeld; de vrijgelatene of vrijgekochte Negers werden weder teruggevoerd naar den bodem, aan welken zij gewelddadig waren ontrukt; en thans verrijzen op die eigene kust van *Afrika*, zoo lang met den ſchandelijken naam van de *Slavenkust* beſtempeld, de *Engelſche* vrijſtad van *Sierra Leone* en het *Amerikaanſche Liberia*. Eene vrije Negerbevolking, op welingerigte ſcholen onderwezen in de kunſten en wetenſchappen van *Europa*, verſpreidt zich van daar in de omliggende ſtreken, en de Wijsgeer verblijdt zich van ook hier, ten gevolge der

Franſche Omwenteling, de eerſte zaden te zien ontkiemen van den oogst der beſchaving, welke eenmaal dit groote en rijkbevolkte werelddeel zal bedekken.

V. Eindelijk, en deze is zeker de grootſte en zegenrijkſte weldaad, welke wij aan de ſtormen der Omwenteling te danken hebben, zij voerden het grootſte gedeelte der beſchaafde wereld in de haven der Conſtitutionéle Regeringsvormen.

Bijna geheel *Europa*, evenzeer de onbeperkte alleenheerſching moede, in wier knellende kluisters het zoo lang gezucht had, als die losbandige vrijheid, wier naſleep van gruwelen het zelf had ondervonden of uit de verte aanſchouwd, ſmachtte naar eene gevestigde orde van zaken, die zoo wel aan de Volken hunne thans algemeen erkende regten waarborgde, als zij aan de Regeringen kracht en klem verleende, om het goede te bevorderen, en tevens aan Vorſten en Ministers zoo veel mogelijk de gelegenheid benam, om de regering in onderdrukking en de gehoorzaamheid der onderdanen in ſlavernij te veranderen. Ook de Vorſten, die alleen door de heldhaftigſte zelfopoffering hunner volken de kroonen herkregen, welke de *Korſikaan* hun had afgerukt, of flechts als beſpottelijke optooiſels hunner ſlavernij had laten behouden, werden deels door dankbaarheid bewogen, deels door den geest des tijds en de opgewondene ſtemming hunner volken gedwongen, om toe te geven aan deze diepgevoelde behoeften. Zij deden afſtand van een gedeelte der willekeurige magt, welke zij zich allengs wederregtelijk hadden aangematigd, en gedoogden, dat de Vertegenwoordigers des Volks door hunne toeſtemming wetten en belastingen moesten bekrachtigen. Op deze wijs werd de onderdaan tot ſtaatsburger, en kreeg een klein, maar gewigtig aandeel in de verdeeling der magt, daar hij zich door zijne Vertegenwoordigers wettiglijk konde verzetten tegen nadeelige of verdrukkende maatregelen. Zijne waarde werd daardoor noodzakelijk in zijne eigene ſchatting en in die der Regering verhoogd; hij werd daardoor aangeſpoord, om zijn eigen belang en dat des vaderlands te

onderzoeken en te leeren kennen, ten einde het óf zelf met woord of ſchrift te verdedigen, óf deszelfs verdediging aan de bevoegdſte lasthebbers te kunnen opdragen. Vandaar de onmetelijke voortgangen in die wetenſchappen, welke den meesten invloed hebben op volksgeluk, in de laatſte jaren gemaakt; wij bedoelen de Staatshuishoudkunde en de Leer van het Regt der Natuur en der Volken. — Door eene treurige ondervinding teruggekomen van de wilde en woeste droomen der beſpiegeling, die in de eerſte tijden der Omwenteling heerſchende waren, maar toch door dezelve met een aantal nieuwe en gezonde denkbeelden verrijkt, onderzocht men bij het licht der wijsbegeerte alle misbruiken, alle inkruipſelen, alle verjaarde leerſtellingen, die op goed geloof waren aangenomen, en toonde ze in derzelver afzigtelijke of beſpottelijke naaktheid, zoodat zelfs de eigenbaatzuchtigſte voorſtanders van het oude genoodzaakt waren, dezelve geheel te laten varen, of ten minſte te verglimpen en te verzachten. Zoo werden allengs de hinderpalen weggeruimd, die de Vorſten afzonderden van hunne volken; beider belangen vereenzelvigden zich meer en meer; vrijheid, geluk en welvaart verſpreidden zich onder de natiën, en volksliefde en veiligheid hielden de wacht om de troonen. — Dezen zelfden ſtaatsvorm, welken *Europa* in de ſchaduw der vorſtelijke ſchepters deelachtig werd, koos bijna geheel *Amerika*, tot zelfs de afſtammeling der *Irokezen;* maar kroonde deszelfs gevelſpits met den hoed der Vrijheid. Ook dáár zal hij, ſchoon onder eene andere gedaante, eenmaal de volken zaligen, thans nog door de ſtormen beroerd, die hunne geboorte vergezelden; want geen ſtaatsvorm vestigt meer, dan deze, alle de krachten, alle de denkbeelden der ondeeligen op hetzelfde brandpunt, het geluk des vaderlands en de welvaart van het algemeen.

Thans houden wij onze beſchouwing voor geëindigd. Hoe onvolledig dezelve ook zijn moge, hebben wij allen toch zeker uit dezelve eenen rijken troost vergaderd en vast vertrouwen op de alwijze leiding der Goddelijke

Voorzienigheid. Wij zagen, door Haar beſtuur, uit den afgrond, dien de verſchrikkelijkſte gebeurtenis der nieuwere Geſchiedenis opende; licht en leven, volksgeluk en beſchaving hervoortdagen, ook voor de verwijderdſte oorden eener korts nog woest liggende wereld, en voor *Europa* de waarborgen geboren, dat deszelfs beſchaving en welvaart niet kan teruggaan, maar langzamerhand meerder moet aangroeijen. Welke terugwerkingen wij dan ook aanſchouwen, door de zaamvereenigde wanhopige pogingen van *Oostenrijkſche* Oligarchen, *Franſche* Congreganisten en *Engelſche* Aristokraten; welke ſchijnbare teruggangen wij ook in het westen van *Europa* en in *Amerika* opmerken en betreuren, dit alles moet ons niet doen wankelen in onze hoop, en nog minder onze dankbaarheid vergallen. Want wij ten minſte genieten, in de ſchaduw van den grondwettigſten troon, en onder den ſchepter van den meest verlichten en volksgezinden Monarch, het grootſte gedeelte der voordeelen, welke wij als gevolgen der *Franſche* Omwenteling hebben leeren erkennen, in hunne geheele volheid. — Maar ook onze hoop moet niet wankelen. Zeker het is de wil van God, dat eenmaal de geheele aarde een Rijk worde van Vrijheid en Licht, bewoond door beſchaafde en gelukkige menſchen; en dat de wil van God bevorderd en bewerkt wordt door de dwaasheden en wandaden der ſtervelingen, dit toonde ons de jongſte Geſchiedenis, welke wij vlugtig met U hebben doorloopen, en zelfs de jongſte voorvallen van den dag verſterken ons in deze zalige overtuiging.

BRIEVEN, OVER DE ZOOGENOEMDE VERDEDIGING VAN PRINS MAURITS VAN ORANJE VAN MR. C. M. VAN DER KEMP TEGEN ADR. STOLKER, DOOR DEN LAATSTGEMELDEN.

No. III.

Waarde Vriend!

Eene zeer pijnlijke ongeſteldheid heeft mij, ruim zes we-

ken lang, lust en vermogen benomen gehad, om u mijnen *derden*, over het geschrift van den Heer VAN DER KEMP tegen mij, te zenden. Gij ontvangt dien bij dezen, en ik ga terstond mijne aanmerkingen op dat geschrift vervolgen. Wij bragten het, in mijnen vorigen, tot op bladz. 60 en volgende, en komen nu tot bl. 64. Hier onderneemt de Schrijver te wederleggen hetgeen ik, op bl. 24 van mijn stukje, geschreven heb, dat namelijk de Remonstrantsche Leeraars reeds in 1610 toonden van eene vreedzame scheiding niet afkeerig te zijn, en, in het slot hunner *Remonstrantie* van dat jaar, verklaarden, dat zij, zoo men hen, met hunne gevoelens, in de openbare kerk niet verdragen wilde, *tevreden waren, van hunne openbare dienſten, op hun Ed. Mog. bevel, afſtand te doen*, OM DAN VERDERS GOD EN HUNNEN NAASTEN TE DIENEN, ZOO ALS ZIJ, IN GEWETEN, NAAR GODS WOORD, ZOUDEN BEVINDEN TE BEHOOREN. — Wat heeft nu mijn bestrijder hier tegen in te brengen? Lees en verbaas u! „Wij „ontkennen, (zegt hij) dat de *Remonſtranten* ooit, ja zelfs „meer bijzonder, in hunne *Remonſtrantie* van 1610, zich „voor eene dusdanige vreedzame scheiding verklaard heb„ben, als MAURITS *had voorgeſteld*. Immers zij vorderden „eene onbepaalde dulding hunner gevoelens, *anderzins te„vreden zijnde, van hunne openbare dienſten, op bevel der „Staten, afſtand te doen.* MAURITS verlangde, dat beide „partijen bijzondere kerkgenootschappen zouden daarstellen: „de *Remonſtranten* boden aan afstand te doen, en wilden „geenszins afzondering." Wat zegt gij, Vriend! van dezen stelligen toon? Is het niet, alsof de man een orakel spreekt; terwijl hij (en men kan zich kwalijk overreden, dat hij het niet tegen beter weten doet) niet dan *valschheid* verkondigt? — *Vooreerst:* hij doet het hier voorkomen, alsof MAURITS, van wien hij zelf heeft moeten erkennen, dat hij zich niet, vóór 1616, met de geschillen bemoeid heeft, en dus, vóór dat jaar, van geene scheiding kan hebben gesproken, dezelve reeds HAD *voorgeſteld* in 1610. — Dan, dit zegt weinig. Maar, *ten tweede:* MAURITS zou eene *vreedzame* scheiding hebben voorgesteld; hetgeen hij, noch vroeger, noch later, ooit gedaan heeft. De eer van dat gedaan te hebben zullen wij zoo aanstonds, tegen des Schrijvers onbeschaamde ontkenning, *bewijzen*, dat alleen aan de *Remonſtranten* toekomt. — Wat MAURITS betreft: toen de *Contra-Remonſtrantſche* Zeloten, in 1616, reeds, *hier en ginds*, af-

afzonderlijke vergaderingen aangevangen en kerken ingenomen, dat is, met andere woorden, met geweld, en tegen het verbod der Staten, *ſcheuring* aangeregt hadden, zochten zij die *algemeen* door te dringen, en de Staten te dwingen, om hun daartoe alom kerken toe te ſtaan. Dit keurde MAURITS billijk, drong daar mede op aan, en wilde, dat de *Remonſtranten* daartoe zouden medewerken. De Staten bleven afkeerig van alle ſcheiding, en wilden ſlechts eenheid. De *Remonſtranten* waren wel tot *vreedzame ſcheiding* genegen, maar verfoeiden alle *geweldige ſcheuring*, welke, in weerwil der Staten, wier gezag, als hoogſte overigheid, zij altijd geeerbiedigd hadden, en ten einde toe bleven eerbiedigen, oproeriglijk zou worden tot ſtand gebragt. Beiden weigerden dus in zulk eene gedwongene ſcheiding toe te ſtemmen, en nu was MAURITS het met de ſcheurmakers eens, dat zij dan maar verder met geweld moest bevorderd worden, leende haar daartoe zijn gezag en voorbeeld, en ging zelf, openlijk, tot de ſcheurkerk over. Dit zal nu heeten, dat hij *eene vreedzame ſcheiding voorgeſteld* heeft! — Wat nu de *Remonſtranten* aangaat: wij zagen hierboven, wat zij, in hunne *Remonſtrantie* van 1610, aanboden. Ik heb dat met hunne eigene woorden voorgedragen, en de Schrijver neemt ze *gedeeltelijk* van mij over. „ Zij vorderden (zegt hij) eene onbepaalde „ dulding hunner gevoelens, *anderzins tevreden zijnde, van* „ *hunne openbare dienſten, op bevel der Staten, afſtand te* „ *doen.*" Maar nu houdt hij hunne daarop onmiddellijk volgende, en boven door mij mede aangehaalde, woorden achter. En waarom? Wel, omdat, zoo hij die ook had opgenomen, elk terſtond de volſlagene valschheid zou gezien hebben van hetgeen hij liet volgen: „ *Zij boden aan afſtand* „ *te doen, en wilden geenszins afzondering.*" Ondertusſchen gevoelde hij hierbij niet eens, hoe belagchelijk zijn verdichtſel was. — *Zij boden aan afſtand te doen, en wilden geenszins afzondering!* — Wat of zij dan toch, naar des Schrijvers oordeel, wel gewild hebben? — Dat ſlechts de Staten hunnen afſtand beveleh zouden, opdat zij dan ſtilletjes uit het ſtrijdperk met de *Contra-Remonſtranten* mogten kunnen wegſluipen, en de goede zaak, waarvoor zij tot hiertoe geijverd hadden, en wier voorſtand zij, later, ſpijt ballingſchap en eeuwigdurenden kerker, niet wilden opgeven, zoetjes en zachtjes mogten laten te niet loopen? — Wel, daarmede zouden hunne partijen, welke het dan volmaakt naar hunnen

zin zouden gehad hebben, eens regt in hunne nopjes geweest zijn! — Maar, welke gekskap zou zich dit laten wijsmaken? Zoo de Schrijver zelf het gelooven kon, zou men zich over hem moeten erbarmen; doch zoo zot is hij niet; maar hij wil liever het ongerijmdſte en onbeſtaanbaarſte beweren, dan erkennen, (hetgeen evenwel niet te loochenen valt) dat de *Remonſtranten*, en niet MAURITS, *eene vreedzame ſcheiding* hebben voorgeſteld. Van den laatſten zagen wij dit reeds: bewijzen wij het nu, ten aanzien der eerſten, uit die door den Schrijver achtergehoudene woorden uit hunne *Remonſtrantie*, waarin zij het doel verklaarden, waartoe of waarom zij afſtand doen wilden: OM (zeiden zij) DAN VERDERS GOD EN HUNNEN NAASTEN TE DIENEN, ZOO ALS ZIJ, IN GEWETEN, NAAR GODS WOORD, ZOUDEN BEVINDEN TE BEHOOREN. Kan men hieraan nu, in verband met het onmiddellijk voorgaande, een' anderen zin hechten, dan dat zij, wilde men hun niet toelaten God en hunnen naasten, naar hun geweten, te dienen in de openbare kerken, het dan in andere, dat is in afzonderlijke, kerken doen wilden; en wilden zij dus, in het onderſteld geval, ſcheiding, en *vreedzame* ſcheiding, of niet? Zouden zij hunne onverdraagzame partijen, die, als *Israël*, alleen wilden wonen, niet *vreedzaam*, en hun de openbare kerken latende, zijn uit den weg gegaan? En deden zij dit aanbod niet in 1610, toen het nog tot geenerlei ſcheuring gekomen was, en toen dus de afzondering, zonder ſchokken, of beroerten, in Kerk of Staat te verwekken, kon zijn tot ſtand gebragt? Wat naam verdient hij, die dit onbeſchaamd durft loochenen? en is hij, die dat doet, en die, om er een' glimp aan te geven, door het achterhouden hunner woorden, openbaar bedrog pleegt, voor zoo veel hem zelf belangt, wederlegging waardig?

De Heer VAN DER KEMP is hiermede echter nog niet tevreden. Hij moet daarenboven nog redenen verdichten, waarom de *Remonſtranten* geene afzondering zouden gewild hebben. — „Zij begrepen wel," (laat hij op zijne laatstaangehaalde en wederlegde woorden volgen) „dat, door eene „afſcheiding, het ſchijnen zou, dat zij zelve erkenden, van „de ware gereformeerde godsdienst te zijn afgeweken." Doch belagchelijker en zotter kan men zich al wederom niets verbeelden. Zoo ſchenen dan ook de *Protestanten*, door zich van de *Roomſchen* af te zonderen, zelf te erkennen, dat zij van de ware Christelijke kerk waren afgeweken! Ik

denk, dat zij, door hunne afscheiding, niet schenen, maar openlijk toonden, de vervalschingen en vreemde bijhangsels van den waren Christelijken godsdienst, in de *Roomsche* kerk, niet te hebben willen goedkeuren, maar denzelven in zijne oorspronkelijke eenvoudigheid en zuiverheid te hebben willen herstellen: en zoo meen ik, dat ook de *Remonstranten*, door hunne afscheiding, niet geschenen, maar dadelijk getoond zouden hebben, (gelijk zij daarna met de daad deden) den onverdraagzamen *Calvinischen* geest en de harde leerstellingen van *Geneve*, later te *Dordrecht* gecanoniseerd, en thans door schier de ganssche Protestantsche Christenheid geproscribeerd, uit hun bijzonder godsdienstig genootschap te hebben willen uitsluiten, en dus de *oorspronkelijke* milde en zachte leer van Neêrlands hervormde kerk, welke door *vreemde* ijveraars (*Vlaamsche ballingen*, die hier gastvrij waren opgenomen) verdrongen was, in hunne kerken weder te hebben willen terugbrengen.

Als eene *tweede* reden, waarom de *Remonstranten* geene afzondering zouden gewild hebben, geeft de Heer VAN DER KEMP op, dat zij *wel begrepen, dat zij, afgescheiden zijnde, genoegzaam van alle gemeente zouden ontbloot wezen*; en dit tracht hij, inzonderheid wegens *den Haag*, te bewijzen met het getuigenis van den hoogst partijdigen en logenachtigen CARLETON, volgens welken zou *gebleken* zijn, *hoe zeer* (*toen, in* 1617, *de afscheiding* (ALDAAR) *formeel was daargesteld*) *het getal der Contra-Remonstranten dat der Remonstranten te boven ging.* Hoe veel grooter het getal der eersten boven dat der laatsten toen wel was, meldt hij niet; schoon dit wel noodig zou geweest zijn, om te bewijzen, dat de *Remonstranten*, zoo zij zich thans hadden afgescheiden, *genoegzaam geene gemeente gehad zouden hebben.* Doch het getuigenis van eenen CARLETON is mij niet waardig, dat ik er mij bijzonder mede ophoude. Ik merk alleen, tot wederlegging van hetzelve, (wat het dan ook behelzen moge) aan, dat het, tot bewijs van het hier beweerde, er niet op aankomt, wat, in 1617, *toen* (zoo als de Schrijver zelf ons herinnert) *de afscheiding* (in *den Haag*) *formeel was daargesteld*, ALDAAR het geval moge geweest zijn, maar wat het *alomme, waar Remonstranten bestonden*, dadelijk was, zeven jaren vroeger, in 1610, toen zij afstand aanboden. Zouden zij toen ook hebben moeten duchten, dat zij, zich afscheidende, genoegzaam geene gemeente zouden gehad hebben?

Ik twijfel een weinig. MAURITS liet zich toen in *de geſchillen* nog niet zien, en had zich nog niet bij de ſcheurkerk gevoegd, welke nog niet beſtond. Hem was dus de menigte dier lage zielen, welke *de tegenwoordige wereld lief hadden*, zich te allen tijde *Regis ad exemplum* vormen, en zich voegen bij de partij, waar zij rekenen, dat de meeste koek te deelen zal vallen, nog niet gevolgd. Waren zij, in 1617, van de *Remonſtranten uitgegaan, omdat zij uit hen niet geweest waren*, en was daardoor de menigte van dezen gedund? Wel, zij zullen zich gewis het verlies van zulken, *die hunne knieën voor den Baäl bogen*, niet beklaagd, noch den *Contra-Remonſtranten* hunne aanwinst benijd hebben. Maar, zag het er inderdaad in 1617 zoo pover voor de *Remonſtranten* uit, als de Heer VAN DER KEMP ons wil wijsmaken? Wij twijfelen al weder een weinig. En dat ſcheen ook MAURITS te doen, toen hij, kort vóórdat hij zich bij de *klooster-*, dat is *ſcheur-kerk*, voegde, eenigen der zijnen, zoo in die *ſcheurkerk*, als in de *groote kerk*, waar UITENBOGAERT predikte, zond, om de toehoorders te tellen, opdat hij weten mogt, waar de meesten waren; gelijk UITENBOGAERT verhaalt in zijne *Kerkel. Hist.* bl. 681 en 913. Ook bleek, zelfs in 1618, nog zoo duidelijk niet van den *veegen* toeſtand der Haagſche *Remonſtranten*, toen UITENBOGAERT, in *Januarij* van dat jaar, in weerwil van het beſtaan der ſcheurkerk, kort vóór de bediening van het heilig avondmaal, nog *ruim zestig* perſonen, als nieuwe leden der gemeente, aannam, behalve die, welke zich bij zijnen Remonſtrantschgezinden ambtgenoot LA FAILLE hadden aangegeven, zoo als ons de eerstgemelde berigt in zijn *Leven, kerkel. bed. en verantw.*, bij mij bladz. 142. En, figureerde MAURITS aan het hoofd der *ſcheurkerk*, aan dat der *Remonſtrantſche* pronkten de *Prinses Weduwe van Vader* WILLEM met haren Zoon, *Prins* FREDRIK HENDRIK. Ook hield zich aan deze zijde de geheele *Magistraat van 's Gravenhage* en de ganſche *Hervormde Kerkeraad*, met eene groote ſchaar van *Aanzienlijken*. Ziedaar den ſtaat van zaken in het jaar der groote *cataſtrophe* zelf, en oordeel, hoe belagchelijk de Heer VAN DER KEMP dien, acht jaren vroeger, als genoegzaam *deſperaat* heeft voorgeſteld! Bedanken wij echter zijne beſcheidenheid, die, zekerlijk om ons *Arminianen* groote droefheid te beſparen, van den ſtaat der *Remonſtrantſche* zaken,

in 1610, buiten *den Haag*, niet gerept heeft, en maken wij hem niet boos, opdat hij, in eene volgende *brochure*, ons deszelfs ellende niet ga ſchetſen, ten aanzien van de ſteden *Rotterdam*, *Gouda*, *Schoonhoven*, *Nieuwpoort*, *Brielle*, en de dorpen *Zoetermeer* en *Zegwaard*, *Bleiswijk*, *Zevenhuizen*, *Nieuwkoop*, *Zevenhoven* enz., in Zuidholland, te *Hoorn* en *Alkmaar* in Noordholland, te *Utrecht* enz., en opdat hij de doodelijke ſtilte niet in het licht ſtelle, welke, nadat de *Remonſtranten* veroordeeld waren, alomme heerschte, zoodat het was, alsof zij allen waren uitgeſtorven, noch reppe van het ellendig zoodje, dat zich, na MAURITS dood, zoo hier en daar, weder vertoonde, en ſchier nergens in ſtaat was een ſober gemeenterje te ſtichten!

Tot dusverre bladz. 64. Nu krijgen wij, op de volgende, dat de Leeraars, die, in 1610, de *Remonſtrantie* geteekend hebben, ſlechts QUASI, *op bevel der Staten, afſtand aanboden.* — Gij zult u herinneren, dat ik dien laster, voor zoo veel hij ook UITENBOGAERT betreft, reeds in mijnen *tweeden* brief beſchaamd heb; doch, zoo u dat niet genoegzaam dunken mogt, verzoek ik u, het IXde Hoofdſtuk van zijne *Verantwoording* te lezen, en daar te zien, hoe lang, hoe dikwijls, hoe ernſtig hij, mondeling en ſchriftelijk, om zijn ontſlag, bij de Staten, bij MAURITS, bij den Magiſtraat, bij den Hervormden en den Waalſchen Kerkeraad, vruchteloos heeft aangehouden; en oordeel dan, welke ſtijve kaken men hebben moet, om, zonder blozen, te kunnen beweren, dat hij ſlechts QUASI ontſlag zocht! — Even onbeſchaamd is het nu, ditzelfde te beweren ten aanzien van de overige onderteekenaars der *Remonſtrantie*; mannen, die, te allen tijde, den roem van uitſtekende braafheid gehad hebben. Of heeft de lasteraar het, te hunnen aanzien, beter bewezen? Geenszins. Hij heeft deze valſche beſchuldiging ſlechts eveneens, als de vorige, uit de lucht gegrepen, en zij is niets anders, dan het kwaadaardig verdichtſel, hem ingegeven door den verfoeijelijken *religiehaat* tegen deze, reeds vóór twee eeuwen geſtorvene, braven, die hem nooit hebben kunnen misdoen, alleen omdat zij eenige andere godsdienſtige begrippen gehad hebben, dan hij. *Tantum* RELLIGIO *potuit ſuadere malorum.* Maar dit is die RELLIGIO niet, waarvan de Heer VAN DER KEMP een boven anderen ijverig voorſtander ſchijnen wil, en wier leer hij, in zijn Voorberigt, betuigt, als de *waarachtige en volkomene leer*

der zaligheid, vastelijk te geloven. Neen, dien godsdienst verloochent en lastert hij: want dezelve verbiedt allen *lastert*, alle *leugen*, allen *broederhaat*; zegt, dat hij, *die zijn' broeder haat, in de duisternis, een doodslager, en, zoo hij zegt God lief te hebben, een leugenaar is*; en verklaart, dat, zonder liefde, niemand voor God *iets* is, en geene *kennis*, geene *verborgenheid*, geen *geloof* hem *eenige nuttigheid kan geven*. Hij nu, die *zich dunken laat, dat hij godsdienstig is*, en zich alles geoorloofd acht, wat ware godsdienst verbiedt, *verleidt*, volgens Apostel JAKOBUS, *zijn eigen hart*, en *zijn godsdienst is ijdel*.

Ondertusschen tracht toch de Heer VAN DER KEMP zijnen laster op te schikken, en hangt hem hiertoe een ijl kleedje om, maar waardoor men zijne geheele naaktheid heenziet. *Zij wisten wel*, (gaat hij, wegens de *Remonstranten*, die *afstand* hadden aangeboden, voort) *dat zij geen nood hadden, dat de Staten hunnen afstand bevelen zouden*. Hoe zij dit wisten, en hoe hem dit bekend is geworden, zal hij ons, bij eene nadere gelegenheid, wel eens zeggen. Nu meldt hij er niets van. Wij mogen er derhalve naar gissen. Zij zullen dan vermoedelijk, naar zijn oordeel, met de Staten, of liever met de meerderheid der stedelijke Vroedschappen, (want die konden, bij elke dagvaart, andere *Gedeputeerden* ter Staatsvergadering zenden) in *colluśie* gestaan hebben, en deze zullen hun hebben verzekerd, dat zij van hun *systema*, om de eenheid in de kerk te handhaven, niet afgaan zouden! Nu moge het u wat vreemd en tegenstrijdig dunken, *zij wisten wel, dat de Staten hunnen afstand niet bevelen zouden*, en (gelijk hij onmiddellijk volgen laat) *hadden zij dien afstand zoo ernstig begeerd, die zou hun niet moeijelijk geweest zijn*: maar dat komt eenigzins daar van daan, dat gij de zaken niet zoo snugger doorziet, als de Heer VAN DER KEMP: want, hoe zeer zich de Staten door MAURITS en de scheurkerk, zelfs door geen geweld verzetten lieten, voor de *Remonstranten*, die met hen *colludeerden*, en hen bij den neus leidden, werwaarts zij wilden, moest dit *gemakkelijk* vallen: en, in allen gevalle, wat behoefden zij ook der Staten bevel tot hunnen *afstand* af te wachten? Het stond immers louter aan hen, om hun *afscheid te nemen*. Zij konden (dewijl zij geen afzonderlijk genootschap wilden oprigten, gelijk MAURITS van hen verlangde) vreedzaam uit de kerk, die hen toch niet dulden

wilde, zijn uitgegaan; en wie zou hun dat beletten hebben? Zegt gij: Zij zouden zich dan van bestaan beroofd hebben? zoo vraag ik: Wel, wat zwarigheid? Het kon hun immers *niet moeijelijk* vallen, aanstonds een ander te vinden, door te gaan *beidelen!*

Op mijne vraag, of hetgeen OLDENBARNEVELD wilde, namelijk *de eenheid bewaren door het band des vredes*, geen *Evangelisch voorschrift* ware, antwoordt onze man *ontkennend*. Geen wonder! Een ander Ridder van den Dompen was hem daarin voorgegaan, en was onbestraft gebleven. Hij meent dan wel gelijk gehad hebben. En hoe kon een man, als Mr. VAN DER KEMP, die zeker beter, dan iemand, wist, wat al of niet *Evangelisch* ware, daar aan twijfelen? Apostel PAULUS had wel aan de *Ephesische* Christenen, in zijnen *Brief*, (hoofdstuk IV, vers 3) een stellig voorschrift gegeven, van *zich te bevlijtigen, om eenheid door vrede te behouden*; maar dat was toch maar een voorschrift van PAULUS, niet van het *Evangelie*, en hij zal wel meer tot iets vermaand hebben, dat niet *Evangelisch* was! En, in alien gevalle, dat mag goed geweest zijn voor de *Ephesiërs*; maar voor andere Christenen, en vooral voor die van den *Kempiaanschen* stempel, paste het in 't geheel niet: want waar zou het met hen heen, zoo zij aan zulk een voorschrift verbonden waren? Neen, zij behoefden een vlak tegenstrijdig, en dat mogt dan niet *Pauliniaansch* zijn, maar het was toch echt *Evangelisch*. Ja, wie durfde zelfs beweren, dat het ook niet echt *Pauliniaansch* was, daar immers PAULUS en SAULUS dezelfde man was, en SAULUS het zelf ijverig betrachtte, tot op zijne ontmoeting op den weg naar *Damascus*; en, had hij zich toen niet dwaasselijk verbeeld, dat hij, door DEN HEER, tot een strijdig gedrag geroepen werd, hij zou nooit, zoo als BARNEVELD, daartoe gekomen zijn, om vervolgens tegen het *echt Evangelisch* voorschrift te handelen! Als SAULUS *liep hij wel*; maar, PAULUS wordende, liet hij zich, *door een gezigt, bestooveren, om de waarheid niet gehoorzaam te zijn*. Ondertusschen ware het wel te wenschen geweest, dat de Heer VAN DER KEMP, uit medelijden met mij en andere botterikken, die, schoon wij zeer vele jaren lang het Evangelie verkondigd hebben, echter nog niet weten, waar wij in hetzelve *zijn* voorschrift te vinden hebben, ons deswege eenige aanwijzing had gedaan; maar dit is slechts een klein verzuim geweest, en er

is geen twijfel aan, of hij zal, als hem ons verlangen deswege eene tijding ter kennis komt, zich wel haasten, om daaraan te voldoen. — Doch wellig ergert gij u aan mijne *ſcherts*, bij een onderwerp van zoo veel belang. Wel nu! wij hernemen dan onzen *ernst*. — Kunt gij u grooter onbeſchaamdheid verbeelden, dan die van alzoo eenen PAULUS in het aangezigt te wederſpreken en te heeten liegen? De Apostel vermaant, gelijk wij reeds hoorden, LETTERLIJK, *zich te beneerſtigen, te behouden de eenigheid des geestes, door den band des vredes*. „Wij ontkennen aanſtonds," (zegt onze man, die het beter weet, dan de Apostel, hierop) „dat dit „een voorſchrift des Evangelies is. Het Evangelie wil „niet *eenheid door vrede*, maar *vrede door eenheid*." Hij keert dus de vermaning om, en beweert, dat de Apostel juist het tegendeel van het Evangelie eischt. Heeft hij nu hiervoor eenigen den allerminſten grond? Kan hij zich ook beroepen op eenige verſchillende lezing in een of ander handſchrift van den oorſpronkelijken tekst? — Neen. — Is er ook eenige omzetting van woorden *mogelijk*, waardoor er een, met den gewonen ſtrijdige, zin kan uitkomen? — Neen. — Kan hij dan ook de eene of andere overzetting, oude of nieuwe, in deze of gene taal, aanwijzen, waarin aan de vermaning de beteekenis gehecht wordt, welke hij er aan opdicht? — Wederom neen, volſtrekt neen. Wel, zoo ſta hij dan hier openlijk aan de kaak, als de openbare uitvinder van eene volſlagen logen, als een of *allerdiepst onkundig*, of *moedwillig* verloochenaar en vervalſcher der Apoſtoliſche, dat is onbetwistbaar Evangeliſche, leer, tot zoo lang als hij niet onwederleggelijk bewezen zal hebben, dat zijne valſche uitlegging, boven die, welke tot hiertoe nooit door iemand betwijfeld werd, gelden moet, en dat zij niet, gelijk met de letter, zoo ook met den geheelen zachtmoedigen geest van het Evangelie, zoo wel als met elk redelijk voorſchrift van zedelijke wijsbegeerte, ſtrijdig is. Doch daarvan zal hij wel voor altijd in gebreke blijven; en het was gewis de volle overtuiging van zijn onvermogen hiertoe, welke hem niet alleen weerhield van één eenige letter tot goedmaking zijner uitlegging te ſpillen, maar hem ook noopte, om de geheele vermaning, alsof zij niet beſtond, ſtilletjes voorbij te ſluipen; opdat hare herinnering hem, bij de genen, die ze zich niet zoo aanſtonds herinnerden, niet onmiddellijk mogt logenſtraffen, en aan geen' onnoozelen en diep onkun-

digen, hoedanigen hij zich eenigſins vleijen kon te zullen kunnen misleiden, aanleiding tot eenig vermoeden van bedrog geven mogt. Hij diende evenwel iets te zeggen, om het eenigzins aannemelijk te maken, en daarom vervolgde hij, altijd op denzelfden ſtelligen toon van verzekering: „ een„ heid door vrede is eene wezenlijke oneenigheid; doch die „ niet uitbarst." Dit nu is een vreesſelijk ding, en lijnregt ſtrijdig met het Evangelie: want dit „ wil eenheid van hart „ en zin." Dat is dan, volgens onzen meester uitlegger, te zeggen: het Evangelie wil, dat alle oneenigheid zal uitbarſten, en dat, als men niet door *eenheid van hart en zin* overeenſtemt, men het tot die eenheid brengen zal door de *oneenigheid, die uitbarst*, — door elkander te beſtrijden, en, des noods, hemel en aarde te beroeren, en alles in vuur en vlam te zetten, om de lieve *eenheid van hart en zin* te veroveren. — Men wil wel, dat alle menſchen gelijk regt hebben, om voor zichzelven over waarheid en valſchheid te beſliſſen, en hunne overtuiging te volgen; doch dat is eene verſchrikkelijke ketterij. Neen: er is ſlechts één bevoorregt en uitverkoren geſlacht, dat alleen de waarheid in pacht heeft, aan welk, bij uitſluiting, hare verbreiding en handhaving is toevertrouwd, en dat er geene afwijking van gedoogen mag; en, o gadeloos voorregt! dat geſlacht beſtaat midden onder ons, in het *Chriſtelijk* ISRAËL van ons klein *Noord-Nederland*, waaraan die waarheid, vóór ruim tweehonderd jaren, door een onbetwistbaar orakel, is bekend gemaakt, zoo als geenen volke in de wijde wereld geſchied is! Wij kennen de groote mannen, welke het thans aan zijn hoofd heeft, — de BILDERDIJKEN, DA COSTAAS, CAPADOSES, VIJGEBOOMEN, MOLENAARENS, VAN DER KEMPEN, enz. enz. Dezen derhalve moet men hooren, en wie weigert, op hetgeen *zij* voor waarheid verklaren, *Amen* te zeggen, moet door de *oneenigheid, die uitbarst*, betengeld worden. — 't Is waar, dat dit geſlacht niet altijd het ſterkst is, en wel eens het onderſpit moet delven, en dat dan de waarheid verdrukt zal worden. Maar wat zwarigheid? Dit kan ſlechts voor korten tijd zijn; daarna zal zij zich te luisterrijker verheffen en te ſchitterender zegepralen. In zulk geval zich, naar de *anti-Evangeliſche* vermaning van den verbijsterden PAULUS, *te benaarſtigen, om eenheid door vrede te behouden*, is hoogst misdadig. Neen: men moet zich, naar het voorbeeld der *onfeilbare opvolgers van den Prins der*

Apostelen, PETRUS, rigten, van alle de *elementen* de wapenen ontleenen, om de ketters tegen te staan, en hen dwingen, om de waarheid te erkennen, of hen verdelgen. Men moet hen *hangen*, *verdrinken*, *verbranden*, *levend begraven*, of door *hout* of *staal* uit de voeten helpen. Zoo zal alle oneenigheid en tegenspraak ophouden, en de liefelijke *vrede door eenheid* zal heerschen. Kunt gij twijfelen, of dit *echt Evangelisch* zij: dan zal de Heer VAN DER KEMPU, door het *Evangelie* zelf, verstommen; want *dat gebiedt wel degelijk* (zoo als hij hier regt ter snede opmerkt) *met kracht te wederstaan*, *die*, *in het rijk der Goddelijke waarheid*, (dat is immers onbetwistbaar het rijk, waarin BILDERDIJK *cum suis* gebied voert) *oneenigheid zaaijen*, gelijk zij gewis doen, die *eenheid door vrede* zoeken, en dus lijnregt aandruischen tegen het *Evangelie*; want, nog eens, dit *wil eerst de waarheid*, *daarna den vrede*.

En *dit wist* ook de aartshuichelaar OLDENBARNEVELD *zeer wel*, die (gelijk onze vriend VAN DER KEMP hier, met het getuigenis van den eerzamen GOMARUS, bewijst) weleer *gezegd* had, *dat* DE WAARHEID VOORAL *moest verdedigd worden*, *maar dat* DE VREDE DAARNA *zich recommandeerde*, en echter daarna, (gelijk gij duidelijk ziet) het juist tegenstrijdige dreef, toen hij *eenheid door vrede* wilde, welke, (zoo als onze man zich verwonderlijk fraai, en met de volkomenste waarheid, uitdrukt) „ door publiek gezag voorgestaan, was, het publiekelijk autoriseren, dat er in dezelfde „ kerk ja en neen, waarheid en leugen zou gepredikt worden. En dit (vervolgt hij) was strijdig met de voorschriften des Evangelies, hetwelk uitdrukkelijk leert, dat, *in „ het koningrijk der hemelen*, CHRISTUS *en* BELIAL, *licht „ en duisternis*, *waarheid en logen* te zamen niet kunnen bestaan." — o Blinde *Arminianen*, die, even als uwe vaders weleer, nog niet zien wilt, dat het *koningrijk der hemelen* niet bestaat, dan onder hen, die, getrouw aan den *Dordschen* lastbrief, alleen de zuivere waarheid voorstaan, en dat onder hen alleen zich de echte belijders van CHRISTUS, de *kinderen des lichts*, bevinden, welke de *wezenlijke oneenigheid*, *die niet uitbarst*, verfoeijen, en de *eenheid van hart en zin*, door de *uitbarstende oneenigheid*, te allen tijde, zoo *krachtig* verdedigd, zoo gelukkig verkregen hebben! Ei, ziet toch uwe ellende en blindheid, en erkent eens eindelijk, dat gij, gelijk uwe vaders geweest zijn, niets anders, dan *zonen*

BELIALS, *kinderen der duisternis* en *logendienaars* zijt, met welken nooit *eenheid door vrede*, maar alleen *vrede door eenheid* mogelijk en geoorloofd geweest is, en nog is. Maar, helaas! gijlieden wildet nooit gehoor geven, en wilt het nog niet, aan de liefelijke ſtem, die u nu, al twee eeuwen lang, zoo krachtig tot die laatſte eenheid genoodigd en genoopt heeft. Gij hebt integendeel niet afgelaten, ſteeds anderen tot het zoeken van uwe verderfelijke *eenheid door vrede* aan te lokken, en hebt, in onze diep verbasterde eeuw, en door het bederf, dat in de wereld is, duizenden van de waarheid afvallig gemaakt, zoodat er, eilacie! nu nog ſlechts een klein *overblijffel* is der getrouwen, die met regt van zichzelven roemen mogen, *des Heeren tempel, des Heeren tempel, des Heeren tempel zijn dezen!* Maar wacht maar! Alle hunne groote mannen zijn *Ridders Gods geſlagen*; Helden, *die, voor d'eernaam, dien zij dragen, 't laatſte dropje zullen wagen, dat hunne aderen doorgloeit.* Reeds zijn zij *te wapen en te paard. Geen geweld kan hen vernêren, en geen aanſlag kan hen deren, en zij zullen triumferen: en de Baäls van dees tijd zullen ſidd'ren, zullen beven:* en, nu ook de Heer VAN DER KEMP *Ridder geſlagen* is, en zich onder hunne banier geſchaard heeft, kan het uur der wraak niet lang uitblijven. Ik voor mij, waarde Vriend! word bang, en durf niet voortvaren. Ik ſchenk zijn Ed. alles, wat hij over ons onderwerp nog volgen laat, en blaas den aftogt, als

Uw vervaarde Dienaar, enz.

BRIEF UIT EN OVER HET OOSTEN.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 461.)

De Piramiden zijn gebouwd op eene rotsbedding, die zich tot 150 voet boven de vlakte verheft; hetgeen oorzaak is, dat men ze op een' zeer verren afſtand reeds zien kan. Gedurende mijn verblijf woei de wind op zekeren dag zoo hevig, dat hij het zand met een geweld deed opſtuiven, dat mijne tent er door werd omvergerukt, en ik mij genoodzaakt zag, eene wijkplaats te zoeken in den grafkelder. Het onderaardsch verblijf, gedurende de zes maanden, welke hij hier doorbragt, door BELZONI bewoond, grenst aan de Piramide van CEPHRENES. Offchoon het er zeer heet is, is het-

zelve echter gemakkelijk en ruim. Toen wij er binnenkwamen door de opening, waardoor het verlicht wordt, werden wij door eene wolk van vleêrmuizen als beſtormd. Deze dieren bedekken, als 't ware, de overblijffels der woningen en tempels. BELZONI was gelukkig genoeg geweest, om ze te verjagen, door het ontſteken van vuren, wier rook ze op de vlugt dreef.

Wij bezochten, op zekeren avond, den Santon, die, niet ver van de Piramide, een ruimer onderaardsch verblijf bewoonde. Het was een bejaard man van een zeer gunſtig voorkomen, wiens achtbaarheid verhoogd werd door een' zwarten baard. De zonderlinge verblijfplaats, die hij zich gekozen had, verdeelde zich in twee vakken; hij bevond zich in het eerſte, waar hij, met de voeten kruiſelings over elkander, naar het ſcheen, in gepeins verzonken zat; hij ſtond dadelijk op, en verzocht ons, een kop koffij te gebruiken. Koffij, aangeboden door een' Santon, in de begraafplaatſen der FARAO'S, op eenige ſchreden afſtands van de Piramiden! dit was eene te zeldzame uitnoodiging, dan dat wij dezelve konden van de hand wijzen. Een *Turk* moet het inderdaad wel bejammeren, dat de Profeet dezen heerlijken drank niet heeft gekend; hij zou er den nektar van zijn paradijs van gemaakt hebben; want op aarde is voor den waren geloovige die drank het uitgezochtſte van het gastmaal, het bekoorlijkſte der eenzaamheid, het geneesmiddel voor zijne ſmarten! De heilige man, die hem ons aanbood, geleek niets naar een' Epicurist; hij paarde aan eene buitengewoon magere geſtalte een zwart, doch zeer levendig oog. Daar hij niets minder dan een oudheidskenner was, zoo begrepen wij niet, wat hem deze eenzaamheid konde doen verkiezen. Hij moest opregt zijn in zijne vroomheid; want hij had geene menigte volks, om te verblinden door de kunstgrepen, waarvan deze ſoort van lieden gewoon zijn zich te bedienen. Somwijlen, echter, kwamen de *Arabieren* der naburige dorpen hem bezoeken, en hem brood en tuinvruchten brengen.

In de nabijheid der Piramiden ziet men een boſchje boomen, die heilig genoemd worden. De *Arabieren* wachten zich zeer zorgvuldig, er een blad van af te plukken. Het beſtaat uit twee wilde vijge- en drie palmboomen, die, te midden der zandvlakte, eene eenzame groep vormen, waarvan het donkergroene loof het oog verkwikt.

De laatſtè avond, dien ik in deze ſtreken doorbragt, behaagde mij het meest. Ik zat, met den Heer CAVIGLIA, aan den ingang van zijn onderaardsch verblijf, op het oogenblik, toen de zon met hare laatſte ſtralen de Piramiden en de woestijn verlichtte. Nergens heeft het ondergaan van dien hemelbol mij zoo zeer getroffen, als in *Egypte*. De gloeijende horizon neemt eerst eene bloedroode kleur aan, die weldra ineenſmelt met de fijnſte ſchakeringen van geel, groen en hemelsblaauw. Omtrent eene mijl ter regterzijde had een ſtam *Bedouinen* halte gemaakt, en was thans bezig, zijne tenten op te ſlaan. De kameelen lagen op den grond uitgeſtrekt, de vuren werden aangeſtoken, en in het midden van dit tafereel liepen de *Arabieren* rond in hun pittoresk en krijgszuchtig kostuum.

Wij moesten des anderen daags, des morgens zeer vroeg, weder naar *Cairo* vertrekken. Nadat ik afſcheid genomen had van den Heer CAVIGLIA, trad ik weder in mijne cel, en wierp mij op mijne biezen mat; maar ik kon den ſlaap niet vatten. Duizend onderſcheidene gedachten verontrustten mijnen geest; het verledene maalde zich in denzelven af met de ſomberſte kleuren, en het vervolg mijner reis ſcheen mij bezaaid met moeijelijkheden en gevaren. Misſchien was zulks niet meer dan een indruk, verwekt op mijne herſenen door de hitte, de vermoeijenis, het ſomber voorkomen van mijn' grafkelder, en door den verſtikkenden damp, die zijne muren uitwaſemden. Ik ging uit om lucht te ſcheppen: eene diepe ſtilte heerschte rondom mij. De maan ſchoot haren helderen glans op de vlakte en de wateren; en de Piramiden, door hare ſtralen verlicht, ſchenen tot het zwerk te reiken. Terwijl ik, opgetogen over dit prachtig natuurtooneel, door de zandvlakte ging, zocht ik aan de oevers van den *Nijl* de kalmte weder, welke de ſlaap mij ontzeide.

Des volgenden daags vertrokken wij naar *Cairo*. Toen wij de zandvlakte verlieten, werd onze weg fraaijer, uit hoofde van de dadelboomen, die met vruchten prijkten. De dadels zijn het manna der *Egyptenaren* in de woestijn. Zij hebben een' laffen ſmaak, wanneer men ze plukt; maar wanneer men, na ze van de pit ontdaan te hebben, ze heeft laten droogen en in kisten opgehoopt, is derzelver ſmaak zeer aangenaam.

De wijze van begieten in *Egypte* is merkwaardig. Op ſommige plaatſen doet een buffel een rad met eene

ſoort van pomp, van emmers voorzien, rondwentelen; deze emmers ontvangen het water, om het in de groeven uit te gieten, waarmede de grond doorploegd is. Elders brengt een halfnaakte *Arabier* den dag door in de rivier, en put er het water uit met behulp van een ſtuk hout, aan hetwelk twee tobben zijn vastgehecht, die hij beurt om beurt vult en ledigt in de watergroeven. Deze onderſcheidene wijzen van begieting zijn noodzakelijk, omdat de overſtrooming niet de geheele oppervlakte der bebouwd wordende landen bedekt. Na de opſlorping van het water blijven de velden bedekt met een zwartachtig ſlijk, hetwelk zeer gemakkelijk vruchtbaar gemaakt wordt. Men kent hier geen ploeg, maar bepaalt zich tot het graven van voren met behulp van een lang pootijzer; men zaait er het graan, en weldra ziet men, als door tooverije, de akkers met een' overvloedigen oogst bedekt. Tweemalen wordt de oogst ingezameld; eerst in Maart, en daarna in October.

Wij ontmoetten onderweg de lijkſtaatſie van een' *Arabier*. De vrienden der overledene, ten getale van twintig, traden langzaam voorwaarts in eene laan van palmboomen, en zongen een' lijkzang. Zij gingen twee of drie naast elkander, met den priester aan hun hoofd. Nadat zij over eene beek getrokken waren, gingen zij aan onze zijde voorbij; zij droegen eene opene doodkist, waarin zich het lijk eener vrouwe bevond, in een wit gewaad gewikkeld, waarover een doodkleed van roode zijde.

De vrouwenmarkt te *Cairo* is de aandacht van den opmerkzamen waarnemer overwaardig, hoe terugſtootend de handel, dien men aldaar drijft, op zichzelven ook zijn moge. Deze vrouwen, die wij ongelukkig noemen, offchoon het twijfelachtig is, of zij er zelve zoo over denken, worden door hare eigene bloedverwanten te koop aangeboden, die bijna allen tot de klaſſe der boeren behooren, en door *Armeniſche* en andere kooplieden, die in *Georgië* en *Circaſſië* reizen, gekocht. Dikwijls laten hare nieuwe meesters haar de muzijk en de zangkunst leeren, en geven haar fraaije kleedingſtukken, waarna zij haar verkoopen aan rijke *Turken*, of haar naar de markt te *Cairo* voeren. De wetten der welvoegelijkheid worden, in deze ſoort van handel, niet openlijk geſchonden. Elke dezer ſlavinnen, geſluijerd en derwijze gekleed, dat de bevalligheden harer geſtalte daardoor verhoogd worden, wacht met haren meester, in een afzonderlijk vertrek, tot dat de

liefhebbers zich aanmelden. Wanneer een perſoon, die koopen wil, zich voordoet, ligt men haren ſluijer op, en ſpreidt men hare bekoorlijkheden voor hem ten toon. Men ziet dus, dat het beter is, eene *Circaſſiſche* ſlavin te koopen, dan eene *Turkſche* vrouw te huwen, welke men niet te zien krijgt, dan op het oogenblik zelf, waarop men haar ten huwelijk ontvangt. De *Georgiſche* vrouwen hebben, over het algemeen, eene regelmatige en tevens treffende ſchoonheid, en verwonderlijk fraaije zwarte oogen. De kooper bezigtigt eerst de geſtalte, de hand en den voet der vrouw, welke men hem voorſtelt, en doet vervolgens onderzoek, of zij talenten bezit, of zij kan zingen, muzijk verſtaat, enz. Verſcheidene dier vrouwen worden, wanneer zij talenten en ſchoonheid tevens bezitten, voor twaalf-, ja achttienduizend gulden verkocht.

Op zekeren dag legde ik, vergezeld door een' anderen reiziger, een bezoek af bij een' rijken *Jood*, een der eerſte kooplieden van *Cairo*. Hij ontving ons in een fraai vertrek. Een kostbaar tapijt bedekte den vloer, en de zaal, van boven verlicht, was omringd door een' prachtigen divan, op welken hij ons verzocht plaats te nemen; eenige ſchreden van ons af zaten zes dames, zonder ſluijer en in eene ſchitterende kleeding, op kusſens, en hielden het middagmaal rondom eene tafel van twee voet hoogte. De gastvrouw, pas uit eene ziekte herſteld, ontving voor de eerſte maal bezoek. Deze dames ſpraken zeer vrij onder elkander, en boden ons confituren en ſorbet aan. Het ſchijnt, dat, in alle tijdperken, de *Jodinnen*, in het Oosten, meer vrijheid hebben genoten, dan andere vrouwen. De Heilige Schrift haalt dikwijls vrouwenamen aan; en het ſchijnt zelfs, dat zij, vóór de verſpreiding van het *Joodſche* volk, verre waren van zonder invloed te zijn op de openlijke belangen; terwijl, in dezelfde eeuwen, de *Griekſche* vrouwen even zeer opgeſloten waren in hare vertrekken, als die der *Muzelmannen* zulks heden zijn in hare Harems. Onze gastheer zelde ons, dat zijne vrouw en hij beide op hun veertiende jaar gehuwd, dat zij nu zesentwintig jaren oud waren, en een talrijk gezin hadden. Na het middagmaal lieten de dames zich lange pijpen brengen en begonnen te rooken, terwijl zij aanhoudend ſnapten en koffij dronken. De tabak, dien de Oosterlingen gebruiken, gelijkt niet naar den onzen; dezelve paart aan vele welriekende kruiden een' zeer zoeten ſmaak, en tast

noch de keel, noch de herſenen aan. Het rooken is, voor de vrouwen dier ſtreken, een voorwerp van weelde, een deel van hare vermakelijkheden. Ik moet zelfs erkennen, dat eene amberpijp de koralen lippen niet misvormt, en dat een ſchoone arm zeer bevallig is om af te malen, wanneer hij de lange *cheïbouque* of de buigzame *narguilla* opligt.

Ik zal dezen langen brief eindigen met het vermelden van eenige daadzaken, welke ik opgezameld heb, nopens den Pacha van *Egypte* en diens zonen. Ik heb u reeds gezegd, dat MOHAMMED ALI een man is van omtrent zestig jaren. ISMAËL en IBRAHIM zijn, van alle de kinderen, die hij gehad heeft, degenen, die hij het meest heeft bemind. De eerſte onderſcheidde zich vooral in den oorlog tegen de *Wechabiten*, die het hem gelukte uit *Mekka* te verdrijven, en vervolgens in den togt tegen *Sennaar*, alwaar hij vermoord werd. Hij werd geacht meerdere bekwaamheden te bezitten dan zijn broeder IBRAHIM; maar hij had ook een bloeddorſtig en onverzoenlijk karakter. In den togt tegen *Sennaar* was hij vergezeld door verſcheidene *Europeſche* of andere Renegaten, die veel te lijden hadden in den krijgsdienst, dien zij aldaar deden. Een hunner, een Officier van de Artillerij, blootgeſteld aan de brandende zon dier landſtreek, verloor bijna geheel het gezigt. Toen hij zijn loon verlangde, en hetzelve an ISMAËL gevraagd had, gaf deze hem ten antwoord, dat hij geen loon moest verwachten, dan op het einde van den oorlog, en dat hij, tot zoo lang, hulpmiddelen moest zoeken in den buit der vijanden. „Het is waar," hernam de Officier, „dat onze artillerij de ongelukkige bewoners des lands bij honderden deed ſneuvelen; maar er bleef geen buit voor de overwinnaars over: men vermeesterde een uitgeſtrekt en onbebouwd grondgebied, waar men noch handel noch oogst vond, en waar men een woest en onverſaagd volk te bevechten had." De togt van het leger van ISMAËL bij het opvaren van den *Nijl*, op welken hetzelve in booten werd ingeſcheept, ging gepaard met veel wanorde. Dagelijks moest men zich aan land begeven, om voorraad op te doen; maar de troepen van ISMAËL beroofden zichzelven weldra van alle hulpmiddelen, welke de dorpen konden opleveren, door het geweld, dat zij er pleegden. De inwoners zagen zich van hunne granen berooven, en begaven zich met hun vee op de vlugt, zoodra zij het leger zagen naderen. Dit had ten gevolge, dat, na

verloop van eenige dagen, de troepen, zich ontſchepende om levensmiddelen te zoeken, niets anders zagen, dan ledige en verlatene huizen. Twee prachtige ſchuiten bevatteden den Harem van den jongen Pacha; want hoe zoude men in de eenzame velden van *Sennaar* oorlog voeren zonder Harem? De gewoonte der rijke *Muzelmannen*, om, nog zeer jong, een onbepaald getal vrouwen te bezitten, heeft voor hen zeer noodlottige gevolgen; zij boezemt hun verachting in voor de ſekſe, verſtikt in hun hart het gevoel der natuur, en doet hetzelve dikwijls door andere, ruwe en verachtelijke grondbeginſelen vervangen.

MOHAMMED ALI, wiens jeugd op eene zeer onrustige wijze is verſtreken te midden van zamenſpanningen en eerzuchtige ontwerpen, vergenoegt zich met een' Harem van zes of zeven vrouwen; maar zijn zoon, gretiger op genot dan hij, verlangde een grooter getal, en, om aan zijne begeerten te voldoen, maakte hij geene zwarigheid, om zich van alle vrouwen meester te maken, welke dezelve opwekten. Naar *Sennaar* optrekkende, werd ISMAËL door zijnen vader bekleed met eene onbeperkte magt, welke hij in den volſten zin deed gelden. Er kwam trouwens eene omſtandigheid voor, die bewees, hoe weinig die magt te beduiden had, wanneer zij in wederſpraak kwam met een bevel van den Pacha. Op eenige dagreizen van *Cairo* bezat MOHAMMED ALI eene ſuikerfabrijk, waar men heerlijken rum vervaardigde. Hij had aan den opzigter bevolen, geene flesch uit dezelve te verkoopen noch te laten volgen. Bij het opvaren van den *Nijl* hield ISMAËL op aan die fabrijk, met oogmerk om er eenige ververſchingen in te nemen, en drong bij den opzigter, die een *Europeër* was, ten ſterkſte aan, om hem eene zekere hoeveelheid van dien rum af te geven. Deze weigerde zulks hardnekkig, zich beroepende op het verbod van den Pacha; waarop de jonge Prins, zonder iets te antwoorden, hem dadelijk verliet en zich in zijn vaartuig begaf. Deze ſuikerraffinaderij is eene der inrigtingen, op welke MOHAMMED ALI hoogen prijs ſtelt, en elk eigenaar in *Egypte*, die ſuikerriet teelt, is verpligt, er zijne inzamelingen te brengen. De Pacha handhaaft zijne bevelen te dien opzigte met zulk eene geſtrengheid, dat een eigenaar, die zijnen oogst elders verkocht, om er een' beteren prijs voor te maken, die daad van ongehoorzaamheid noodwendig met zijn hoofd zou moeten boeten.

Ziehier een merkwaardig voorbeeld van de zeldzame ſoort van policie diens buitengewonen mans, en van de beſcherming, welke hij verleent aan de vreemdelingen, die in deſtreken reizen, over welke hij het gebied voert.

Twee reizigers, die elkander te *Cairo* ontmoeteden, kwamen overeen, om gezamenlijk zich naar *Jeruzalem* te begeven. De reis was gedurende de drie eerſte dagen voorſpoedig; maar, in den nacht van den derden, terwijl zij in hunne tenten in een' diepen ſlaap waren gedompeld, ſlopen er dieven binnen, die, benevens eenige andere voorwerpen, al het geld, dat zij bezaten, medenamen, ten bedrage van ongeveer duizend harde piasters. De dieven konden geene anderen dan *Arabieren* zijn, en er was geen twijfel aan, of de bediende, die de reizigers vergezelde, was het met hen eens. Zij wisten geenen anderen raad, dan terug te keeren, en hun voornemen op te geven, om naar het Heilige Land te reizen. Te *Cairo* teruggekomen, legden zij een bezoek af bij hunnen Conſul, en lieten, door zijne tusſchenkomst, den Pacha van den aan hen gepleegden diefſtal kennis geven. MOHAMMED ALI liet, zoodra hij daarvan onderrigt was, een bevel afvaardigen aan den Cheik van het district, waar de diefſtal gepleegd was, met last, om, op doodſtraffe, het beloop van het geſtolen geld uit te keeren. De Cheik gehoorzaamde, zonder echter in zijne beurs te tasten; want hij liet op de bewoners van zijn district eene belasting invorderen, tot op het beloop der geſtolene ſom, en zond die afgeperſte gelden naar *Cairo*. Door de bemiddeling van den Conſul werd het geld vervolgens den reizigers ter hand geſteld. Wat de andere verdwenen voorwerpen betreft, uit medaljes en oudheden beſtaande, deze werden ongetwijfeld naar de woestijn vervoerd; want men hoorde er niet meer van ſpreken.

JAKOB MORLAND, DE HOEVENAAR.

(Een landelijk Verhaal.)

Nooit zag ik den regtvaardigen verlaten.

PSALMEN.

De hoeve van JAKOB MORLAND was de bevalligſte in een der bekoorlijkſte dorpen van het landſchap. Men had

geene beteré ligging kunnen kiezen. Dezelve bood een onbelemmerd uitzigt over het omringend oord, in eene wijde uitgeſtrektheid, en was tevens door naburige heuvels gedekt voor het geweld van gure winden. De landelijke woning ſtond ver genoeg van het dorp, om van het gewoel geen' overlast te hebben, en niet te verre, om alle de voordeelen der nabijheid van menſchen te genieten. Een ſmal voetpad liep voorbij derzelver deur naar de kerk. Des zondags hielden de dorpelingen daar ſoms een weinig ſtil, om de netheid der hoeve te bewonderen, of den aangenamen geur der bloemen, die in elk ſaizoen in den welbewerkten en zorgvuldig gewieden tuin bloeiden, in te ademen, of om den nabuur te begroeten, wanneer hij zich naar de kerk begaf met zijne vrouw en vijf kinderen, allen voorbeelden van datgene, wat een landman met zijn gezin behoort te zijn.

Deze boerderij was ſedert ruim eene eeuw bezeten door JAKOB MORLAND en diens voorouders. Zij hadden nooit hooger noch lager ſtand gehad, dan eenvoudig dien van boeren, die het land in pacht of huur hebben, en hunne middelen waren ſteeds evenredig aan hunne behoeften of begeerten geweest. De vader van JAKOB, offchoon een braaf en geacht man, had echter zijn tijdelijk belang niet zeer behartigd. Hij had zijne vrouw vroeg verloren; en, toen hij ſtierf, liet hij zijnen zoon weinig anders na, dan een' goeden naam.

JAKOB was wèl gehuwd — *wèl*, in den eenigen zin, waarin dit woord op het huwelijk toegepast mag worden. Zijne vrouw was eene dier gezegenden, welke het heil van den godsdienst kennen, waarderen en genieten. Zijne kinderen werden opgevoed in de vreeze des Heeren. Godsdienſtigheid bevordert vergenoegdheid, en zonder vergenoegdheid is er geen geluk. Dit bleek hier vooral op eene treffende wijze, niet alleen aan het karakter en gedrag dezer landlieden en aan de geheele geſteldheid des gezins, maar ook aan hunne huiſelijke inrigtingen en aan hunne oplettendheid op alles, wat goede ſmaak mogt heeten en, door bevallige eenvoudigheid, hun huis zoo bekoorlijk maakte. JAKOB kwam dan ook nooit in verzoeking, om hetzelve te verlaten en elders het vermaak na te jagen, dewijl hij nergens meer genoegen, dan in den eigen' huiſelijken kring, kon vinden, alwaar zijne dierbare MARIA en vrolijke kleinen hem door hartelijke genegenheid zijn dagwerk verligtten, of na gedanen arbeid de moeite beloonden.

Donker zijn dikwerf de wegen der Voorzienigheid; doch voor het oog des geloofs is er meestal lichts genoeg, om te zien, dat, wanneer deugdzamen in verdrukking leven, de wederwaardigheden dienen, om hen te beproeven en te louteren, niet om hen te kwellen. Dan vooral blijkt hunne zedelijke sterkte, en hunne voortreffelijkheid openbaart zich in tegenspoed, gelijk de reuk van sommige bloemen, als ze gekneusd zijn, — krachtiger in uitwerkselen en in grootere uitgebreidheid nut doende. MARIA MORLAND had haar zesde kind ter wereld gebragt; maar hare ernstige en gevaarlijke ziekte hield haren echtgenoot sedert eenige weken van zijn werk. Naauwelijks was zij hersteld, toen hunne koe stierf, en twee hunner schapen gestolen werden. Dit ongeluk was oorzaak, dat JAKOB voor de eerste maal in zijn leven de pacht niet op den tijd betalen kon. Hij hoopte evenwel vroeg in den herfst het geld te hebben; maar, ten gevolge van de nablijvende zwakheid zijner vrouw, was zijn oogst zeer laat, en het natte jaargetijde begon, eer men de inzameling had gedaan. Hierbij kwamen nog andere rampen; en hij zag geene mogelijkheid, om de schuld te betalen, waarover de rentmeester van zijnen landheer, een koud en hardvochtig man, hem reeds zeer lastig viel. JAKOB was te opregt en eerlijk van beginselen, om binnen zeer korten tijd betaling te beloven; want hij wist, dat hij vele maanden van voorspoed zoude noodig hebben, om zich van de geledene schade te herstellen. Er werd dus beslag gelegd op zijn huis en land. JAKOB MORLAND zag zich met zijn gezin verdreven uit de oude bezitting zijner voorvaderen. Zij hielden niets over, dan hunne eerlijke harten en een nederig vertrouwen op Hem, dien zij kenden als dengenen, die de fraaije bloemen in hunnen tuin sierde en voor de tjilpende musschen zorgde, welke nestelden onder het dak der woning, waaruit zij verdreven werden.

Het gansche gezin was reeds over den drempel gegaan, en had zich eenige minuten in den tuin opgehouden. De vrouw vertrouwde haar jongste kind aan de zorg van den oudsten knaap; en keek door het half geopende venster in de onlangs nog zoo vrolijke en gelukkige kamer. Tranen kwamen in hare oogen; zij keerde zich om, plukte eene passiebloem af, en staarde met zoo menigen weemoed op dezelve, alsof zij het laatste vaarwel zeide aan eene plant, die zij langen tijd had gekweekt en bemind. Eene treurige groep kinderen

omringde haar, en deed haar menigvuldige vragen, onder anderen, of zij de bloemen niet zouden medenemen. De arme, diep bedroefde moeder wendde zich af — zij kon zich niet langer inhouden, maar elk der kinderen, het eene na het andere, aan haren boezem drukkende, weende zij bitterlijk, terwijl zij bad: *God! zegen hen!* Haar man, geheel bezig en schijnbaar onbezwaard, was nog eenmaal in de woning getreden, om te zien, of hij ook iets had achtergelaten; doch toen hij terugkeerde, was het blijkbaar, dat derzelver ontbloote muren en verlaten toestand een' diepen indruk op hem gemaakt hadden. Hij zag zijne vrouw aan, onderdrukte zijn hartzeer, en sprak tot haar: *Kom*, MARIA! *neem uw kind op; God zal ons naar een ander verblijf geleiden.* Het gansche gezin ging door de kleine tuindeur, keerde zich nog eens om, ten einde hun eenmaal zoo gelukkig huis te beschouwen, en verwijderde zich daarop schoorvoetende.

De huishond was een stil aanschouwer van het voorgevallene geweest, en scheen volkomen bewust te zijn van de droevige ramp, die zijns meesters huis had getroffen: hij liep van den eenen naar den anderen, huilde en kwispelde met den staart — dan weder ging hij in den tuin liggen, en keek onrustig naar zijn volk. Hij wachtte, tot de laatste der kinderen de tuindeur uitging, en volgde toen langzaam; maar, zoodra hij een weinig was voortgegaan, keerde hij terug, keek door de haag, huilde een treurig vaarwel, en verwijderde zich toen mede, zijne oude vrienden naloopende.

JAKOB MORLAND was in het gansche oord bekend als een braaf en eerlijk man. Hij ondervond ook weldra de voordeelen van een' goeden naam ten tijde van tegenspoed. Wat getrouwe *vriendschap* is, zou hem niet zoo duidelijk gebleken zijn, ware het hem steeds naar wensch gegaan in de wereld. Bij stilte vordert het schip geene inspanning van eigene of vreemde kracht; in den storm wordt deszelfs hechtheid beproefd.

JAKOB werd niet verlaten door zijne naburen, noch vergeten door dien Vriend, die rust beloofd heeft aan allen, die vermoeid en zwaar belast zijn en tot Hem om hulp roepen. De man was arm; maar zijn vertrouwen op God hield hem staande en welgemoed, als in betere dagen. Elken morgen en elken avond verzamelde zich het gansche gezin tot het gebed, zoo als zij van vroegeren tijd gewoon waren.

Iederen zondag kwamen zij te kerk in rein gewaad, offchoon minder opgetooid, dan bij vorige welvaart. Hunne nederige woning was, gelijk weleer bij gunftiger omftandigheden, een verblijf der blijmoedigheid en des geluks; in dezelve ontmoette men vrolijke aangezigten en vergenoegde harten. JAKOB moest nu weder van onderen op beginnen; maar het ging hem vervolgens zoo wel in de wereld, dat zijn voorfpoed als tot een fpreekwoord onder de naburen werd, terwijl zij daarbij zich herinnerden, *dat godsvrucht de belofte heeft des tegenwoordigen en des toekomenden levens.* Rampen verdriet bezoeken den braven flechts in het voorbijgaan; bij den ongodsdienftigen nemen zij duurzaam verblijf. Jaar op jaar volgden nieuwe zegeningen. Door vlijt en fpaarzaamheid werd JAKOB MORLAND, na verloop van niet zeer langen tijd, een welgeftelder man, dan hij in de dierbare woning zijner voorouderen was geweest. Zeven jaren, nadat hij in armoede was verdreven, had hij gelegenheid en middelen, om zijne voormalige hoeve te koopen. Hij werd dus eigenaar, en bewoont met de zijnen de kleine boerderij tot op dezen dag; hun ftand in de maatfchappij is thans hooger, maar hunne nederigheid en deugdzaam karakter blijven dezelfde.

Het tooneel der terugkeering van dit goed en gelukkig huisgezin tot de voorvaderlijke woning was van dien aard, dat het niet ligt vergeten zal worden door de lieden, die zoo wel de terugkomst als de verdrijving met eigene oogen aanfchouwd hadden.

Het was des avonds na een' fchoonen lentedag, toen zij de tuindeur binnenftapten. De jongere kinderen liepen haaftig, gispten de veranderingen, die er gemaakt waren, en begonnen reeds te fpreken van verfraaijingen des tuins, welke zij in den zin hadden; maar de moeder bleef een oogenblik ftilftaan; met een' traan van genoegen zag zij over de haag, en befchouwde alle de voorwerpen rondom haar met een gevoel, dat alleen hij kon beleffen, die de omftandigheden harer gefchiedenis wist. Na weinig tijds rondgezien te hebben, floeg zij hare oogen ten hemel, vouwde de handen, en weende van dankbare blijdfchap. Zij had geweend, toen zij de dierbare plek gronds verliet; zij weende thans bij het terugkeeren — toen had zij zich onderworpen, en nu was zij dankbaar. Uit onderfcheidene bronnen vloeiden hare tranen; zij had toen geloofd in de belofte, dat zij in den nood niet verlaten zou worden, en nu zag zij de belofte vervuld.

Haar man was bezig met het ontladen van zijnen wagen; maar ondertusschen deed hij haar verscheidene vragen, onder anderen of de kamperfoelie reeds bloem had, of de rozestruiken nog in wezen waren, of de leliën al bloeiden, en dergelijke dingen meer, welke hem en haar beide evenzeer ter harte gingen.

De hond moet niet vergeten worden — de oude hond, getrouwe medgezel in het ongeluk, thans deelgenoot in den voorspoed. Hij ging langzaam en statig langs elk pad in den tuin, alsof hij in iedere bloem en heester eene oude kennis wedervond; nu eens liep hij kwispelstaartende rondom zijnen meester, en dan weder legde hij zich bijgende voor de huisdeur neder.

Binnen weinig tijds was het geheele gezin in het woonvertrek gezeten, waar zich nu zekere welvaart vertoonde. Men vereenigde zich in een hartelijk gebed, zong een godsdienstig lied, en wijdde alzoo de voorvaderlijke woning weder in.

DE FRANSCHE POLICIE ONDER DE SARTINE.

De *Britsche* Hertog VAN GRAFTON, die *Parijs* bezocht, toen DE SARTINE, vóór de Omwenteling, aan het hoofd der Policie stond, liet, in een gesprek met dien Heer, zich verluiden, dat hij niet alle de wonderen kon gelooven, welke men van de *Fransche* Policie verhaalde. DE SARTINE toonde hem eenige pakken gestolen goed, en las hem een berigt voor van het ontdekken en gevangennemen van sommige personen, die verdacht waren de diefstallen gepleegd te hebben, en welke men langs zonderlinge wegen op het spoor was gekomen. De Hertog, evenwel, scheen nog niet overtuigd. „Het is mogelijk," zeide hij, „dat men lieden door geld omgekocht heeft, om zich aan te geven en te laten vatten, ten einde ontzag voor de Policie in te boezemen; en zoodanige personen zullen dan wellig naderhand, op eene of andere wijze, gelegenheid gevonden hebben om te ontsnappen. De monniken in *Italië* betalen bedelaars, die twee of meer jaren lang zich lam houden, en dan op eenigen feestdag, voorwendende door wonderdadige genezing hersteld te zijn, plotseling de krukken wegwerpen, om voor de verbaasde menigte onbelemmerd en vaardig daar heen te stappen. Dit dient, om de *Madonna* van het klooster en tevens den naasten kroeghouder te verrijken." — „Ik weet niet, wat ik hierop zal zeggen," antwoordde DE SARTINE. — „Ik zou overtuigd zijn," hernam de Hertog, „wanneer ik zelf zoodanig iets ondervond." — „Welnu," sprak DE SARTINE, „leen mij voor een oogenblik een der geldstukken, die gij in uwe beurs hebt." De Hertog bood hem terstond een *louis d'or* aan; DE SARTINE merkte dien heimelijk met een penne-

mesje, en gaf denzelven terug, zeggende: „Binnen vierentwintig uren zult gij van dien *louis d'or* beroofd zijn; wees op uwe hoede!" De Hertog sprak: „Zeer wel; ik wed, zoo hoog gij maar wilt, mits er geen geweld gebruikt worde."

Het eerste, dat de Hertog, na afscheid van den Luitenant-generaal der Policie genomen te hebben, deed, was, dat hij het stuk goudgeld afveegde en in zijnen mond stak. Dit kwam terstond ter kennis van DE SARTINE. De Hertog VAN GRAFTON ging den *Vesper* in *Saint Roch* bijwonen, welke toen de *mode*-kerk was. Hij nam plaats in eene der banken, die afzonderlijk voor lieden van rang bestemd zijn. Niet lang was hij in de kerk geweest, of een Heer, in dezelfde bank gezeten, haalde zijn' zakdoek uit, en liet zijn goudbeursje vallen, terwijl er tevens eenige *louis d'or* op den grond gestrooid werden. De eigenaar van de beurs nam er elf op, en scheen nog meer te zoeken. „Ik weet wel," zeide hij tot de personen, die het naast bij hem waren, „dat ik twaalf *louis d'or* in mijne beurs had. Mijn knecht deed ze er in, zoo als ik mijn huis zoude uitgaan, en door eene zonderlinge gril heeft hij ze allen met een pennemes geteekend." Toen toonde hij het merk der genen, die hij had opgenomen. Al zoekende, kwam hij bij den Hertog, die op eenigen afstand van de plaats zat, waar hij zijne beurs had laten vallen, en vroeg dezen: „Hebt gij, Mijnheer! ook bij geval een *louis d'or* opgenomen?" Die onbescheidene vraag maakte des Hertogs verontwaardiging gaande; deze vergat, dat hij zijn' eigen *louis d'or* in den mond had, en stamerde haastig eenig antwoord uit. „Ik durf wel wedden," zeide daarop de ander, „dat op dit oogenblik mijn *louis d'or* in uwen mond is." De Hertog werd ten uiterste gramstorig over deze verregaande onbeschoftheid; maar, hoe driftiger hij zich poogde te verontschuldigen, des te duidelijker scheen aan alle de omstanders te blijken, dat het waar was, wat men hem zoo stout te last legde. Eindelijk, om zich uit de verlegenheid te redden, besloot de Hertog, den *louis d'or* in zijne hand te nemen, en zeide toen: „Welnu, ik beken, dat ik een' *louis d'or* in den mond had; maar het was mijn eigen, en ik had dien daar verborgen om eene weddenschap. Zijn de gestrooide *louis d'or* allen gemerkt, zoo overtuige zich elk, dat de mijne niet tot derzelver getal behoort." En zie! men bevond, dat de *louis d'or* eveneens gemerkt was als die, welke uit de beurs gevallen waren — dezelve werd dus aan dien Heer gegeven. De Hertog verliet nu woedend de kerk, alwaar gelukkig niemand hem kende. Des avonds, op eene partij, door den Hertog VAN ORLEANS in het *Palais Royal* gegeven, stelde DE SARTINE den *louis d'or* weder aan den Hertog VAN GRAFTON ter hand, en verhaalde, ter regtvaardiging van den aanzienlijken gast, de ware toedragt der opspraak wekkende zaak aan het geheele gezelschap. — Destijds beroemde zich de *Fransche* Policie, alles te weten, en de rijken tegen de armen te beschermen.

ÉÉN MAN DEN ARBEID VERRIGTENDE VAN HONDERDDUIZEND.

De eigenaars van het *Engelsch* dagblad, de *Times*, verkondigden onlangs aan hunne lezers, dat van hetzelve, thans gedrukt wordende met behulp van een nieuw werktuig, door den Ingenieur CHARLES APPLEGATH uitgevonden, 4000 afdrukken in het uur, of 70 per minuut, worden getrokken. Dit is twintigmaal sneller, dan nog vóór twaalf jaren het geval was, wanneer men, met de beste pers, toen bekend, van een dergelijk blad niet meer dan 400 per uur, aan één zijde gedrukt, dus 200 volledige exemplaren, konde trekken. Belangrijk ware het, in het licht gesteld te zien, wat de drukpers al heeft toegebragt tot het menschelijk vermogen ter lichtverspreiding; en, hoewel het misschien onmogelijk zij, te dezen tot eene stellige bepaling te geraken, kan men daartoe echter al aanstonds een' slap naderen, door te berekenen, wat, bij de uitgave van den *Times* alleen, het *drukken*, voor het *afschrijven* in plaats gesteld, een handenarbeid bespaart. Vooreerst zou het overschrijven van den tekst van één nommer zes geheele dagen arbeids van den vlugsten kopijist vorderen. Op den *Times* worden 8 à 9000 exemplaren gedrukt. Voortredenerende op het eerstgenoemde getal, blijkt, dat 48,000 personen zouden vereischt worden, om, in éénen dag, de dagelijksche oplaag van dat blad af te schrijven. Maar deze berekening is wel verre nog van een juist begrip der waarheid te geven. Want wij hebben niet in aanmerking genomen, noch het overgroot vermogen, noch het onberekenbaar nut, voortvloeijende uit de *zamenpersing* bij den druk. Nu is het bewezen, dat het papier, tot het afschrijven van een nommer vereischt, twaalfmaal meer zou kosten, dan dat, tot den druk gebezigd. Verder: de groote omvang, daaraan verknocht, zou niet alleen de lezing van het dagblad zeer moeijelijk, maar ook de verspreiding schier onmogelijk maken. Het voordeel der zamenpersing erkend zijnde, en onderstellende, (hetgeen onuitvoerbaar is) dat, om dit voordeel te erlangen, men den kopijist zou moeten noodzaken, zijn afschrift binnen de perken van den gedrukten tekst zamen te persen, zoo zou daaruit volgen, dat zijne taak viermaal meer tijds zou vereischen, dan bijaldien hij op de gewone wijze schreef. Daarenboven zou men, om dit ontwerp op de uitgave van den *Times* toe te passen, dagelijks 192,000 afschrijvers moeten te werk stellen; terwijl één enkele stoompers dezen ontzettenden arbeid in het bestek van twee uren verrigt. Des vereischt, kan deze zelfde drukpers, onafgebroken, gedurende 24 uren in werking worden gehouden, en alsdan verrigt zij den arbeid van *twee millioenen, en tweemaal honderd- en- vier duizend afschrijvers*. Alle de handwerkzaamheden, intusschen, in den tegenwoordigen staat van zaken vereischt ter daarstelling van zoo groote uitkomsten,

vorderen flechts de zamenwerking van 24 perſonen. Om kort te gaan, het vermogen der werktuigelijke kunſten is zoo groot, dat één enkel man thans doen kan, hetgeen, vóór vier eeuwen, niet kon verrigt worden, dan door de vereenigde zamenwerking van honderdduizend menſchen.

DE VROUW IN LOTERIJ.

In eenen tijd, waarin de ſpeelwoede zoo algemeen is doorgedrongen, dat alle ſtanden zich met geeſtdrift aan de kans van het geval prijs geven, en dat men niet alleen geld en goederen en bezittingen van allerlei aard, maar ſomtijds zelfs het lot van Koningrijken ziet verſpeelen, kan het niet misſen, of eene zeldzame ſoort van loterij, in *Brunswijk* getrokken, moet met belangſtelling vernomen worden.

Eene Advertentie, waarbij eene jonge Dame haar beſluit aankondigde, om zichzelve te verloten, trok elks opmerkzaamheid. Zij zeide daarin, dat zij 32 jaren telde, eene beſchaafde opvoeding had genoten, van onbeſproken zeden was, en ruim *f* 30,000 (*Nederl.*) bezat. Een daarbij gevoegd prentje deed in haar een geeſtig gelaat en eene ſmaſje leest vermoeden. Zij berigtte voorts, zich onder den naam van Mejufvrouw FORTUNA verbergende, dat, ſinds eenige jaren, onderſcheidene perſonen hare hand gevraagd hadden; dat haar vader die allen had afgewezen; dat zulks haar niet ter harte was gegaan, naardien dezelve meer haren bruidſchat dan wel hare perſoon ſchenen te beoogen, één enkelen uitgezonderd; dat, ook deze laatſte vervolgens gehuwd zijnde, zij beſloot, ongehuwd te blijven; tot tijd en wijle zij zelve meeſteresſe van hare hand zoude geworden zijn; dat, die tijd thans gekomen zijnde, zij de bezorgdheid niet konde overwinnen, eenmaal nog het ſlagtoffer eener baatzuchtige min te zullen zijn; dat zij daarom te rade was geworden, het geluk haars levens aan het lot toe te vertrouwen, welks beleid in de hand der Voorzienigheid berustte; dat dienvolgens degeen, wien zij, bij de aanſtaande trekking, als prijs zou ten deel vallen, door haar zou worden beſchouwd als den echtgenoot, haar door den Hemel beſchoren; dat zij, door hare zorgen en hare teederheid, hem zou pogen te bewijzen, dat ook hij het groote lot des echtgeluks had getrokken; en dat zij vóór zichzelve achtte, op dat geluk, langs dezen weg, meerdere kans te hebben, dan zoo vele arme meisjes, over wier hand dagelijks beſchikt werd door ouders, die daarbij meestal niet het heil hunner kinderen, maar dusgenaamde familiebelangen, enz. beoogden.

De prijs van elk loterijbriefje was *f* 1—40. Het zeldzame der aankondiging, het grappige van het geval, de nieuwsgierigheid, de geringe prijs, alles wekte hier den ſpeellust op. Vele jonge Heeren namen tot twintig en meer biljetten; een

aantal gehuwde mannen zelfs namen briefjes, offchoon Regtsgeleerden, in de gezelfchappen, verklaarden, dat, zoo de fortuin hun de fchoone in handen fpeelde, zulks aanleiding konde geven tot een kostbaar regtsgeding. Intusfchen ging het debiet der biljetten zijnen gang; alle waren fpoedig aan den man, en de loterij was vol, eer nog de helft der liefhebbers zich had voorzien.

De groote dag verfcheen. Een jong Apotheker, die onpadenkend met den grooten hoop had medegedaan, was de uitverkoren; fchoon hij verloofd was aan een meisje naar zijn hart. Hoezeer van vermogen ontbloot, behield echter zijne liefde zoo wel, als zijn gevoel van eer, de overhand; en hij ftond gereed, om, op eene beleefde wijze, afftand te doen van den prijs, hem door het lot befchoren, toen hij eenen brief ontving van dezen inhoud:

„ Mijnheer!"

„ Ik vernecm, dat het lot u beftemd heeft tot mijnen medgezel in dit leven. Gij hebt dus al aanftonds wettige aanfpraak op het volkomenst vertrouwen; en ik ben gereed, u, door dezen, daarvan een doorflaand bewijs te geven. Sedert den dag, dat ik mijne perfoon zoo wel, als mijn vermogen, aan het lot heb toevertrouwd, is mij iets zeer buitengewoons en belangrijks bejegend. De man naar mijn hart, wiens hand mij eertijds door mijnen vader werd ontzegd, werd weduwenaar, en verlangt mij ten huwelijk. Oude liefde roest niet; en ik gevoel, dat hij alleen in ftaat is, mij gelukkig te maken. Ziedaar, Mijnheer, eene opregte biecht! Bijaldien het u intusfchen behage, mij te binden aan eene belofte, plegtig aan niet minder dan 60,000 biljetten door mij verknocht, ik zal ze geftand doen en ben de uwe. Maar ik waarfchuw u voorhands, dat onze huishouding een waar afbeeldfel zal zijn van het voorportaal der Hel. Nimmer toch zal ik u kunnen beminnen. Altijd zal ik u aanmerken als den verwoester van mijn geluk. — Maar, laat ons tot het punt komen, dat voor u, die mij niet kent, wel het voornaamfte zijn moet. Hoezeer doorkneede Regtsgeleerden mij verzekeren, dat ik volftaan kan met u den achtentwintig, dien gij verfpeeldet, terug te geven, wil ik daar geenszins gebruik van maken, maar bied u, bij wijze van afkoop, eene fom aan van *f* 10,000 in klinkende munt.

„ Ik ben Uwe onderdanige Dienaresse

FORTUNA."

Het zal wel niet noodig zijn te zeggen, dat de verloofde jongman zich niet lang beraadde. Bij namelooze Advertentie in verfchillende Couranten deed hij der onbekende fchoone weten, dat hij in het hem gedane aanbod berustte; en binnen weinige dagen werd hem de vermelde fom, door eenen onbekende, tegen handfchrift, uitbetaald.

Wil men nu weten, wat er van deze Jufvrouw FORTUNA en deze vreemdſoortige Loterij was? Drie gelukzoekers waren van meening, dat eene zoo zeldzame Advertentie niet misſen konde, hun het debiet van 60,000 briefjes, tot zoo geringen prijs, te verzekeren, en voorshands bedacht geweest op honderd uitwegen, om het voorgeſtelde huwelijk te ontduiken. De uitkomst bewees, dat de drie ſchobbejakken niet buiten den waard hadden gerekend. Zij oogſten *f* 72,000, van welke eene uitgave van *f* 12,000 hun in het onbetwist bezit ſtelde.

DE ONVERSAAGDE PREDIKER.

OLIVER MAILLARD, een volksgezind en mannelijk prediker, onder de regering van LODEWIJK XI, taſte gedurig de ondeugden van het Hof aan in zijne leerredenen, en ſpaarde zelfs den Koning geenszins, die hem ten laatſte deed weten, dat, zoo hij niet van toon veranderde, hij hem in de *Seine* zou laten werpen. „ De Koning," antwoordde de leeraar, „ kan doen, wat hij wil; maar zeg hem, dat ik te water het Paradijs eerder zal bereiken, dan hij met zijne poſtpaarden." (De inſtelling van het te poſt reizen was van dien Koning.) Dit ſtoute antwoord bleef zonder gevolg, en de man veranderde niet van toon.

NAÏF AANBOD.

Voor een der jongſte Aſſiſes te *Verſailles* kwam eene vrouw, en werd overtuigd van een' kleinen diefſtal. „ MARIANNE," dus begon de Regter, „ gij zijt ſchuldig bevonden aan eenen diefſtal ter waarde van 20 *ſous*." — „ Zeer wel, Mijnheer!" hernam zij gehoel onbevangen, terwijl zij hare hand in den zak bragt; „ hier is een ſtuk van 30 *ſous*; wees zoo goed, mij 10 *ſous* terug te geven."

GALANTE WENDING.

In het bijzijn van CHARLES FOX maakte iemand eene luimige vergelijking tuſſchen eene klok en eene vrouw. „ Ik „ ben niet van uw gevoelen," zeide FOX: „ want eene „ klok dient, om de uren aan te wijzen, en eene vrouw, „ om ons dezelve te doen vergeten."

PROMESSEN EEN LANDSPRODUKT.

Een koopman, bij het annonceren van onderſcheidene waren, bij hem voorhanden, voegde daarnevens, dat hij alleenlijk voort van landsprodukten in betaling nam, behalve *promeſſen*.

MENGELWERK.

DE NADEELEN EENER BEKROMPENE VADERLANDSLIEFDE UIT ONZE VROEGERE GESCHIEDENIS GESCHETST,

DOOR

H. J. NASSAU,

Rector te Asſen.

Liefde, eene zekere voorkeur voor zijne geboorteplaats en land, is den mensch algemeen eigen. De plaats, waar hij zijne kindschheid ſleet, als jongeling den eerſten ſtap in het maatſchappelijke leven zette, wordt hem, ook bij eene langdurige verwijdering, nimmer geheel onverſchillig. Het wisſelend levenslot moge hem nu ginds, dan herwaarts ſlingeren; onder den druk van tegenſpoed, of bij het genot van welvaart, moge de herinnering van hetzelve eenen geruimen tijd ſluimeren: ééne toevallige gebeurtenis, een woord in de taal van zijn land, of in den tongval van zijn gewest, roept met ongekend vermogen de oude herinneringen terug, en plotſeling herrijzen voor zijnen geest de liefelijke beelden van kindschheid en jeugd, een weemoedig gevoel bemagtigt zijne ziel, en hij leeft op nieuw onder zijne toenmalige betrekkingen. Verſchillend gewijzigd, leeft deze zucht bij alle menſchen, dewijl zij, haren grond hebbende in het gevoel van zwakheid en behoefte aan hulp, door gewoonte is verſterkt, en, hoewel door herinneringen veredeld, om zich te doen gevoelen geen' hoogen trap van beſchaving of ontwikkeling vordert, maar als van natuur allen menſchen eigen, en zelfs den dieren niet geheel onbekend is. Hoe natuurlijk nu, hoe menſchelijk dit gevoel is, het is echter nog ver verwijderd van die deugd, welke alle meer beſchaafde volken onder den naam van *vaderlandsliefde* hebben geëerd. Deze liefde toch is niet dezelfde gehechtheid, welke het

dier aan zijn leger, den ooljevaar aan zijn nest verbindt, een bloot lijdelijke toeſtand; zij is eene handelende deugd. Vaderlandsliefde is de toepaſſing der algemeene welwillendheid of menſchenliefde, die allen voor allen is aangeboren, zich in eenen bepaalden kring werkdadig betoonende, in den kring namelijk, die haar omgeeft; dien van landgenooten, van menſchen, om welke gelijke zeden, gelijke wetten, dezelfde regeringsvorm, vooral ééne taal en dezelfde hiſtoriſche herinneringen, een' algemeenen band ſnoerden. Zij is een edel zelfgevoel, gegrond op den roem en de grootheid van het voorgeſlacht, dat onbekrompene gemoederen met eene hoogere kracht vervult, niet om blootelijk te wenſchen en te haken naar een eng en bepaald plekje vaderlandſchen grond, maar om te werken, te handelen tot nut en heil van het gemeene vaderland, het zij dan binnen deszelfs grenzen levende, of aan gene zijde der zeeën.

Was er immer eenig volk, bij hetwelk deze hoogere, eigenlijke vaderlandsliefde voedſel kon vinden, dan was het zeker bij ons. De natuur ſchonk hier geene zuidelijke vruchtbaarheid en rijkdom, geenen zachten, helderen hemel: ſlechts moerasſen en duinen, heidegronden en ſchorren, bij een' meest bewolkten hemel en ongeſtadig luchtgeſtel, in eeuwigen kamp met zee en ſtroomen, zijn ons ten deel gevallen; en nood, volharding en nijverheid alleen hebben zulk eene landſtreek bewoonbaar kunnen maken. Vanhier mogen *Italiës* ſtreken de ziel met weelde vervullen, *Zwitſerlands* ſtoute bergen met gevoel van het groote en ontzaggelijke: die uitgemalen meren, ontgonnen heidevelden en bedijkte polders, ſtoute zeedijken en waterweringen, vuren de vaderlandsliefde oneindig meer aan, dan alle pracht der natuur. Zij toch doen de levendige overtuiging geboren worden, dat de mensch, bij wil en inſpanning, niet alles, maar veel, zeer veel vermag; dat hij, door moedig volharden, lot en drang met den voet verſchopt: en welk denkbeeld was ooit verheffender, welk gezigt kon ooit een' bezielender indruk maken op willen en ondernemen, dan deze menſchelijke ſchepping van land en woonplaats?

Geeft de bloote beſchouwing van het land reeds zoo veel voedſel aan eene edele vaderlandsliefde, onze hiſtorie verheft dezelve niet minder. Geene geſchiedenis is er, oude of nieuwe, met bedaarden zin, zonder dweepende overſpanning, beſchouwd, die bij de onze is te vergelijken. Inderdaad, het zou dwaas zijn, dit te ontkennen. De oorlogen met *Spanje*, die tegen het vereenigde *Frankrijk* en *Engeland* leveren, wel is waar, voorbeelden van zwakheid, tweedragt, eigenbaat, kwade trouw en allerlei menſchelijke gebreken; want menſchen, geene denkbeeldige wezens, hebben dezelve gevoerd: maar nimmer, in weerwil van die vlekken, zag *Europa*, zag de wereld gebeurtenisſen, die meer grootheid, meer voortreffelijkheid in den mensch lieten blijken, of die het menschdom zulke leſſen, niet voor het oogenblik, maar voor alle tijden, gaven. Dikwijls heeft men den *Perziſchen* oorlog der *Grieken* met den *Spaanſchen* vergeleken; maar ter goeder trouwe, en zonder vooringenomenheid met de *Grieken*, als de eerſte leermeesters van het overige *Europa*, en als een volk van ſchitterende en verhevene vernuften, kan men de overwinning bij *Salamis*, waar de *Grieken*, gedeeltelijk door liſt gedrongen, tegen de *Perzen* vochten, andere *Grieken* onder de ſmaldeelen der vijandelijke vloot ſtreden, vergelijken met den doorgaanden moed, de goede trouw, volhardíng en eensgezindheid van de oude *Nederlanders*, in hunnen vrijheidsoorlog? *Romes* ſtrenge burgerdeugden, ſtout als hunne werken en bedrijven, waren groot; maar de verdichte, of ten minſte overdrevene, koenheid en trouw hunner SCAEVOLA'S, hunner REGULUSSEN is meer dan eens in onze oude geſchiedenis verwezenlijkt. Groot waren zij in den oorlog; maar hunne eerſte oorlogen waren de kamp van een woesten, berooiden en oorlogzuchtigen hoop tegen reeds beſchaafder en vreedzamer ſtammen; later verpletteden zij de volken door de overmagt hunner legioenen, gehard en geleerd in onafgebroken oorlog, bezield en aangevuurd door ſtaatkunde, volksgodsdienst en reeds verworven roem. Hier, daar-

entegen, overwonnen de gezetene en vreedzame inwoners van een klein, afgelegen moeras den magtigſten Vorst van *Europa*, in wiens uitgebreide ſtaten de zon nimmer onderging. Bij gene werd gekampt om te heerſchen; hier voor geweten, regt, vrijheid en wat den mensch dierbaar is. En is het geoorloofd, dat een volk zich verheft op den invloed, dien het, onder het hoog beſtuur der Godheid, heeft gehad op het lot van het geheele menschdom, hoe heerlijk ſchittert dan *Neêrlands* grootheid! Door *Romes* invloed moge het grootſte gedeelte der toen bekende westelijke en noordelijke wereld tot eenheid van heerſchappij, tot den eerſten trap van beſchaving zijn gebragt, aan *Nederland* was het voorbehouden, door den Beſchikker der menſchelijke lotgevallen, de wereld tot eenen veel hoogeren trap op te voeren. Uit de vereenigde provinciën ging de roepſtem op, door haar werd het voorbeeld gegeven, waardoor de volken van het latere *Europa* tot nijverheid, vrijheid en verdraagzaamheid zijn gewekt en opgeroepen; en de zaden, vóór ruim twee eeuwen van hier uitgeſtrooid, zijn het, die nu ginds nog kiemen, daar reeds knoppen en bloeijen; zelfs de boom, in wiens ſchaduw zich de volken van *Amerika* verheugen, is eene loot, van hier derwaarts verplant, en *Noord-Amerika's* vereenigde ſtaten waren in den oorſprong eene navolging der oude Unie van *Utrecht* (*).

Heerlijk en ſchoon blijve alzoo immer de oude vaderlandſche naam, en de geſchiedenis van de oude Republiek der vereenigde *Nederlanden* het ſchoonſte gedeelte van de algemeene geſchiedenis der ſtaten: zij blijve 's volks roem en glorie: maar het is eene miskenning van de geſchiedenis, eene miskenning van waarachtige vaderlandsliefde en volksgeest, zoo wij altijd ſlechts de ſchoonſte partijen van het tafereel beſchouwen, en, gewillig de

(*) De Independenten of *Brownisten*, die, herwaarts om de vervolging des geloofs gevlugt, rusteloos van aard en overdreven in godsdienstijver, naar *Amerika* weken, bragten dit denkbeeld over. — N. C. LAMBRECHTSEN, *Geſchiedenis van Nieuw-Nederland.*

oogen ſluitende voor de gebreken, onze vaderlandsliefde eeniglijk doen beſtaan in het eindeloos aanheffen van lofgezangen op het voorgeſlacht. Bij al het ſchoone levert de geſchiedenis van het voormalige Gemeenebest voorbeelden van verkeerdheden, als zoo vele baken voor volgende leeftijden; baken, die geen volgend geſlacht ſtraffeloos uit het oog kan verliezen.

Onder deze gebreken ſchijnt in de eerſte plaats aandacht te vorderen eene te ver gedrevene liefde, ten koste van het geheel, voor eigen gewest; *provincialismus*. Door deze zwakheid, die beperkte vaderlandsliefde, is het opkomen van eene *algemeene* vaderlandsliefde, van eenen publieken geest, ſteeds belet, en wordt dezelve nog verhinderd. Hoe ſchoon, hoe heerlijk onze volksroem ſchittere, en hoeveel gronden er alzoo bij ons voor deze deugd zijn; door die bekrompenheid is er hier te lande nimmer eene geestdrift voor ons *Nederland* geboren, gelijk die voor zijn *Engeland* bij den *Brit* van alle ſtanden heerscht; eene geestdrift, die zich doet gevoelen en krachtdadig werkzaam betoont in onverzettelijke gehechtheid aan eigene taal en in het geheele leven en handelen der maatſchappij, en die zelfs in het zoo verſnipperde *Duitschland*, in de jongſte tijden, zich zoo krachtig ontwikkelde.

Gelijk vele gebreken en verkeerdheden, de meeste verſchijnſels in het leven van menſchen en ſtaten, veel meer het uitwerkſel zijn van de omſtandigheden, dan van bepaalden wil, beraad en opzet, zoo lag ook de oorzaak van deze gewestelijke vaderlandsliefde minder in den wil der voorvaderen, dan in de toenmalige geſteldheid van den ſtaat. Even als het aloude *Griekenland* uit verſcheidene ſtaten beſtond, door een onbepaald bondgenootſchap vereenigd, zoo waren ook de zeven provinciën even zoo vele onafhankelijke ſtaten, die geenen anderen band van vereeniging hadden, dan de voorloopige Unie van *Utrecht*, niet geſloten en beſtemd tot eene volledige grondwet, maar om de *generael Unie, by de pacificatie tot* Ghendt *gemaeckt, te ſtercken;* welke pacificatie, naar de eigene

woorden van de Unie, weder geen ander doel had, dan *om die* Spaengaerden *ende anderen vuytheemſche natien met haeren aenhang vuyt deze landen te verdryven.* Nagenoeg dezelfde oorzaken hadden dezelfde gevolgen: wat in *Griekenland* plaats had, werd ook hier, in eenige opzigten, het geval. Gelijk dáár de twisten tusſchen *Athene* en *Sparta* het onheil van geheel *Griekenland* veroorzaakten, zoo is het bij ons, in de eerſte plaats, de naijver tusſchen *Holland* en *Zeeland* geweest, die verliezen heeft doen ondergaan, welke door allen werden gevoeld. Dewijl zeevaart en koophandel de hoofdbronnen waren van beſtaan, en de landbouw op een' lagen trap ſtond, zoo had het lot der zeeprovinciën den grootſten invloed op den geheelen ſtaat. De oorlog met *Spanje* duurde tachtig jaren; maar, gedurende het grootſte gedeelte van dit tijdvak, was het tooneel des ſtrijds ver van de grenzen van genoemde provinciën. Voor deze was de oorlog ſedert lang ſlechts een geldelijk bezwaar, toen *Gelderland*, *Braband* en andere landprovinciën nog blootgeſteld waren aan al die rampen, die den oorlog plegen te vergezellen. De zeeprovinciën, daarentegen, vonden, reeds van het begin der zeventiende eeuw, hoewel het toen eerst het tweeëndertigſte van den oorlog was, en al vroeger, in dezen ſtrijd zelven die milde bron van welvaart, die, rijkelijk ſtroomende, tot heden, in de algemeene maſſa van den overgeblevenen nationalen rijkdom, het aanmerkelijkſte beſtanddeel uitmaakt. Niet alleen bezaten onze aan zee gelegene gewesten toen, wat *Europa* betreft, een ſcheepsbouw en zeevaart, welke die van al de overige volken van dat werelddeel met elkander zoo niet overtrof, zeker evenaarde; maar ook in de overige werelddeelen begonnen zij hunnen handel en bezittingen te vestigen. Wat *Portugal*, toen door *Spanje* overheerscht, in de *Oost* bezeten had, viel den *Hollanders* in handen; en de vrucht van VASCO DI GAMA'S togt en ALBUQUERQUE'S veroveringen werd geplukt, op ſtoute zeetogten, door *Amſterdammers* en *Noordhollanders*. Intusſchen bepaalde zich de uitbrei-

ding van den handel en der bezittingen niet tot de *Oost-indiën*; ook *Amerika* werd het tooneel van onzen roem, en ſcheen eene bron van rijkdom te zullen worden, die des te duurzamer zou zijn, naarmate zij aanvankelijk langzamer vloeide, dan die uit den *Indiſchen Archipel*. Onder de talrijke veroveringen der *Weſtindiſche* Compagnie behoorde ook *Brazilië*. Grootendeels onder de zuidelijke gematigde luchtſtreek gelegen, breidt zich dit gewest uit in eene onmetelijke uitgeſtrektheid van 140,000 vierkante mijlen — 120 maal de oppervlakte van het tegenwoordige Koningrijk der *Nederlanden*. Rijk in vele oosterſche en weſterſche voortbrengſels uit het plantenrijk, in diamantgroeven en metaalmijnen, wordt thans de jaarlijkſche opbrengst van deszelfs goudmijnen alleen op 30,000 mark begroot, hoewel het land nog heden grootendeels woest en niet ontgonnen is, en ſlechts eene bevolking heeft van zeven millioenen inwoners. Door de onzen, onder LONCK, WILLEKENS en P. HEIN, op de *Portugezen* veroverd, had Graaf MAURITS VAN NASSAU, bijgenaamd *de Amerikaan*, in 1637 derwaarts vertrokken, onze bezittingen langs een groot deel der kuſtſtreek van *St. Salvador* tot de *Amazonen*-rivier uitgebreid; zeven van de vijftien provinciën, waarin het land toen verdeeld was, waren onderworpen, en alles deed in *Brazilië* eene ſchoone en bloeijende volkplanting verwachten. Drie jaren later herneemt *Portugal* zijne onafhankelijkheid van *Spanje*; de acht niet veroverde provinciën keeren onder het gezag dier kroon terug, de zeven andere worden plegtig aan ons afgeſtaan. Weldra, echter, poogt *Portugal* zijne afgeſtane landen te heroveren, niet door openbaren oorlog, maar langs ſlinkſche wegen. In het geheim door *Portugal* aangezet en ondersteund, ſtaan de volkplantingen nu hier, dan daar op tegen het *Nederlandsch* beſtuur. Vooral na het vertrek van Graaf MAURITS, die zich, bij gebrek aan ondersteuning uit het moederland, te zwak gevoelde, om zich met roem ſtaande te houden, gaan onze zaken ſnel achteruit. Te vergeefs wordt er op onderſtand uit

het moederland aangedrongen; te vergeefs', na tien jaren worſtelens, kwam, in 1653, MICHIEL VAN GOCH, een der Raden van *Brazilië*, aandringen op het zenden van hulp, of ſchepen, om de *Nederlanders* af te halen: als voorheen, vergenoegde men zich met de eindeloos ſlepende onderhandelingen voort te zetten met *Portugal*, dat, even als voorheen, gedurende de geheele reeks van jaren, alleen tijd zocht te winnen (*). Eindelijk gaat in het volgende jaar, 1654, de geheele bezitting verloren met het veroveren van het *Recif* door eene *Portugeſche* vloot, en het verlies van twee andere ſterkten, die, in weerwil van eene lange verwaarloozing, tegelijk met eene uitgeſtrektheid van driehonderd mijlen langs de kust, ons nog waren overgebleven. Te laat verklaarde men hierop eenen oorlog aan *Portugal*, dien men flaauwelijk voerde. In 1661 werd aan dat rijk, bij een traktaat, waarbij zoo wel de betrekkingen in de *Oost*, als in de *West*, werden geregeld, en ieder in het bezit bleef van de landen, van welke hij *toen* meester was, zonder dat het uitdrukkelijk werd genoemd, *Brazilië* afgeſtaan; en, voor eene ſchadeloosſtelling van acht millioenen, ging eene volkplanting verloren, uit welke toen reeds, in één jaar, ter waarde van zesentwintig tonnen gouds werd aangebragt (†); die later, van 1698—1810, berekend wordt 14,000 centenaars goud en 2100 ponden diamant opgeleverd te hebben, en waar, in plaats van zeven, eenmaal misſchien honderd millioenen menſchen ruim levensonderhoud zullen vinden. Geene oorlogsrampen waren de oorzaak van dit verlies, geene overmagt van *Portugal;* bij de toenmalige veerkracht had men, in weerwil van den gelijktijdigen oorlog, bij het begin der onlusten, met *Spanje* en later (1652) met *Engeland*, des noods het altijd zwakke *Portugal* zelve tot een wingewest gemaakt: neen, het verlies dezer kostbare bezitting was het treurige gevolg van den partijdigen geest der gewesten.

(*) WAGENAAR, XII. 382.

(†) WAGENAAR, XI. 372.

Hieromtrent toch blijft geen twijfel, als wij nagaan, hoe *Amſterdam* het zenden van hulp derwaarts belemmerde (*); hoe *Holland* zich de teregtſtelling van de bevelhebbers voorbehield, die bij den eerſten aanval het *Recif* hadden overgegeven (†), en ſlap was in de ſtraf; hoe, na eene moedwillige verwaarloozing, in den tijd, dat de provincie *Holland* bijna oppermagtig was, de afſtand op eene bedekte wijze, in algemeene uitdrukkingen, geſchiedde (‡); hoe, eindelijk, de Admiraliteit van *Amſterdam*, in den daarop gevolgden oorlog, nog voortging met *paspoorten* voor de vaart op *Portugal* af te geven (§). Het was de naijver van *Amſterdam*, misſchien gewettigd, althans aangevuurd, door den ijverzuchtigen handelgeest der *Zeeuwen*, die aan het gemeene land een verlies veroorzaakte, dat nog heden te betreuren is, en eene wezenlijke vlek werpt op het ſtaatsbeſtuur van den Raadpenſionaris DE WITT, indien het geoorloofd zij, als vlekken in het bedrijf van groote mannen te beſchouwen, hetgeen zij, geleid door den geest hunner eeuw, als wettig en geoorloofd beſchouwden. — Oorzaak en verband liggen te duidelijk voor oogen, om dit verlies niet aan provincialen naijver toe te ſchrijven, ook al ware het minder uit de geſchiedenis na te gaan, dan het werkelijk is. De *Oostindiſche* Compagnie, die in gene tijden wel eens 80 procent aan hare deelnemers uitbetaalde, was voor de helft ter kamer *Amſterdam* gevestigd; in het geheel behoorde drie vierde van dezelve aan de provincie *Holland*. De *Westindiſche*, daarentegen, was meer eene algemeene onderneming; zelfs het toen minder zeehandeldrijvende *Groningen* had zijne *Westindiſche* kamer; maar *Zeeland*, *Hollands* mededinger in den handel, was voor het grootſte gedeelte in dezelve

(*) *Gedenkſchriften van Jr.* ALEXANDER VAN DER CAPELLEN, II. 268. VAN AITZEMA, *Zaken van Staet en Oorlogh*, op meer dan éene plaats. WAGENAAR, XII. 200. CERISIER, VI. 513.

(†) WAGEN. XII. 383. (‡) Art. VI van het Trakt. bij AITZEMA, X. (§) CERISIER, VI. 513.

betrokken, daar vele veroveringen door *Zeeuwen* waren gemaakt, en veler betrekkingen en kapitalen in dezelve gevestigd. Nu werden, bij het traktaat van 1661, tegelijk de *Oost-* en *Westindiſche* bezittingen, veroveringen op *Portugal*, geregeld. Naarmate dat rijk meer belang ſtelde in het bezit van *Brazilië*, was het, door dezen afſtand, rekkelijker omtrent de veroveringen, die de *Oostindiſche* Compagnie toen ook nog jongst in de *Oost* had gemaakt, in welke daarentegen *Holland* het meeste belang ſtelde. Zoo moest de *West-* voor de *Oostindiſche* Compagnie onderdoen, het belang van de provincie *Zeeland* voor dat van *Holland;* in den grond het duurzaam belang van allen voor het tijdelijk belang van één. De aanzienlijke uitkeer van de bedongene veertigmaal honderdduizend cruſaden, of acht millioenen, die men aan *Zeeland* deed, kon het onregt niet uitwiſchen, of het verlies herſtellen; een verlies, waarbij geen der andere, naderhand geleden, noch dat van *Nieuw-Nederland* in *Noord-Amerika*, noch dat van *Ceilon*, noch dat van de *Kaap de Goede Hoop*, op verre na in gewigt kon halen.

Is het verlies van *Brazilië* een treurig voorbeeld van de verderfelijke gevolgen van den naijver tuſſchen de zeeprovinciën onder elkander, met niet minder bekrompenheid ſtonden dikwijls beiden vereenigd tegen de landprovinciën over, en deze wederkeerig, op hare beurt, tegen de zeehandeldrijvende gewesten. *Holland* en *Zeeland*, geheel overgegeven aan handel en zeevaart, tegen vijandelijke legers gedekt, of door eenen voormuur van andere provinciën, of door de *Zeeuwſche* ſtroomen, bekommerden zich weinig over de inſtandhouding der legers; eene voltallige zeemagt was, voor hun provinciaal belang, genoegzaam; zonder dat zij den krijgsſtand bepaaldelijk verachtten, ſtond dezelve, gedurende het beſtaan der oude Republiek, bij deze in weinig aanzien. Van den anderen kant meenden *Gelderland* en de overige landprovinciën, dat niet de zeemagt, maar de landmagt de eerſte zorg vorderde. Ook hier gaf men in dit op-

zigt geen gehoor aan welbegrepen algemeen belang, maar aan eene te beperkte zucht voor eigen gewest. De landprovinciën lagen het eerst voor eenen vijandelijken inval bloot; de zonen harer aanzienlijke geſlachten zochten vooral in het leger bevordering, en de talrijke benden lagen in de land- en grensſteden in bezetting. Zoo werden dikwijls, in Stadhouderlooze tijden, door *Hollands* invloed, de legers geheel verwaarloosd, en onder het bewind der Stadhouders, door den invloed der landprovinciën, de zeemagt aan haar lot overgelaten; niet zelden bleef, door de verdeeldheid, zoo wel de verſterking van het eene als van het andere achter. Vele rampen, die het voormalig Gemeenebest hebben getroffen, en eindelijk ontbonden, waren regtſtreekſche of verwijderde gevolgen van dien heilloozen wedijver omtrent land- en zeemagt tusſchen de gewesten. Onze geheele geſchiedenis is hiervan een doorloopend bewijs. Naauwelijks was het Gemeenebest gevestigd, of de twist over het inſtandhouden van een minder of meerder aanzienlijk leger deed *Amſterdam* belegeren; eene gebeurtenis, die, naarmate men deze of die partij wilde believen, dikwijls in een geheel verſchillend licht is voorgeſteld; maar die, na de hitte der tijden op eenen afſtand beſchouwd, zoo wel getuigt tegen de zes gewesten, die, hoewel zij alle met elkander geene ſom opbragten ten algemeenen nutte gelijk aan die van *Holland*, echter in dezen wilden bovendrijven, als tegen eene ſtad, die, toen het verſchil omtrent het grooter of kleiner getal der af te danken benden zeer gering was (*), tegen genoegzaam het geheele bondgenootſchap volhield; als, eindelijk, tegen den Stadhouder, die tot zulke geweldige maatregelen overging. — In 1672, toen onze vloot aan de vereenigde magt van *Frankrijk* en *Engeland* zegevierend wederſtand kon bieden, was het geheele leger nog geen twintigduizend man ſterk. Genoegzaam weerloos, vielen die provinciën in de handen der vijanden; en, had de gedenkwaardige verdediging van *Groningen* den voortgang

(*) WAGENAAR, XII. 81.

van den vijand niet geſtuit, ware de landing der *Engelſchen* niet mislukt, dan had de geheele verovering der Republiek, welligt toen reeds, een volkomen, maar rampzalig einde gemaakt aan den twist over de vermeerdering van land- en zeemagt en de bijzondere provinciale belangen. — Het volgende tijdperk viel in een ander uiterſte. WILLEM DE III, als de toekomst radende, maakte de beſtrijding van *Frankrijk* tot het doel van zijn leven. Door hem, vervolgens door den Raadpenſionaris HEINSIUS, geheel met zijnen geest doordrongen, werd de Republiek magtig te land; de Hertogen VAN HOLSTEIN, de Prins VAN WALDECK, een drom van uitheemſche Vorſten en Heeren dienden in de legers van het kleine Gemeenebest; LODEWIJK DE XIV liet zijnen Minister van buitenlandſche zaken in *den Haag* om den vrede bidden: maar onze zeemagt zonk tot eene diepte, waaruit zij zich nimmer heeft opgeheurd. Alreede in 1747, toen de goudſtroomen van handel en zeevaart nog in volle breedte vloeiden, en *Grootbrittanje* nog niet was het *Grootbrittanje* der negentiende eeuw, vinden wij 's lands zeemagt zoo gering, dat *Engelſche* ſchepen het eiland *Walcheren* tegen den inval der *Franſchen* moesten dekken. Zoo ver is eindelijk de gewesteljke partijgeest gedreven, dat de landprovinciën er een punt van eer in ſtelden, niet in de vermeerdering der zeemagt te bewilligen, zonder dat ook de landmagt werd verſterkt. De *Amerikaanſche* oorlog breekt uit; onze oorlog met *Engeland* en binnenlandſche beroerten, bovenal uit den berooiden toeſtand onzer vloot geboren, volgen; en de Republiek der vereenigde provinciën, ontſtaan onder de baniere van *eendragt maakt magt*, wordt eindelijk ontbonden door den partijgeest harer burgers.

Veel van dit alles is te beſchouwen als het gevolg van tijden en omſtandigheden. Als afzonderlijke ſtaten waren de gewesten bij elkander gekomen, en moesten zich als zoodanig blijven beſchouwen, of zich verheffen boven gene eeuw, die niet uitging van algemeene beginſelen, maar van verkregene regten, privilegiën en ver-

bonden, die hierin historisch, niet wijsgeerig dacht, noch naar den geest des tijds denken kon. Had men de verderfelijke gevolgen vooruit kunnen berekenen, de anders zoo heldere blik, wijsheid en goede trouw der mannen van die dagen waarborgt ons, dat men een' geheel anderen weg had ingeslagen. Intusschen was het niet genoeg, dat men zichzelven nadeel toebragt: een volk, om braafheid en regtvaardigheid beroemd, dat, ook bij volle overmagt, nooit eenen onregtvaardigen oorlog begon, alle vreemden en verdrukten schuilplaats en milde ondersteuning gaf, was dikwerf onregtvaardig, door bekrompen, gewestelijk belang verblind, omtrent bijzondere personen, verdienstelijke mannen. *Hollands* en *Zeelands* mededinging staat ook hier weder op den voorgrond: één voorbeeld moge genoegzaam zijn. In 1665 wordt JOHAN EVERTSEN, naar dienstjaren en verdiensten, tot Luitenant-Admiraal van *Zeeland* benoemd. Maar nu zou misschien aan *Zeelands* oppervlootvoogd, bij afwezigheid van een' Luitenant-Admiraal van *Holland*, het opperbevel te eeniger tijd toekomen over de gemeene vloot. Dit liet de naijver van *Holland* niet toe. Naauwelijks is zijne benoeming bekend, of *Holland* begaat de grootste onregtvaardigheid, die men den grijzen EVERTSEN, om eigene daden niet minder dan om zijnen stam te eerbiedigen, ooit kon aandoen, en benoemt, bij het leven van zijnen eigen' Luitenant-Admiraal, op éénen dag, drie andere bevelhebbers tegelijk tot die hooge waardigheid, tegen alle voorvaderlijke gebruiken aan (*).

Niet alleen tegen mededingers maakte de gewestelijke geest onregtvaardig; tegen zwakken, waar aan geen' wedstrijd te denken was, deed men zich eveneens door dit beginsel gelden. Ook *Drenthe* had zich met de overige provinciën bij de Unie van *Utrecht* vereenigd; zoo had dit gewest onmiskenbaar dezelfde regten in het gemeenschappelijk bondgenootschap als de overige, — een

(*) J. C. DE JONGE, *Levensbeschrijving van* JOH. *en* CORN. EVERTSEN, 1820.

regt, dat het ook metderdaad eenigen tijd genoot (*). Intusschen, hoezeer het door zijne vroege en geheele hervorming de zaak der Unie opregtelijk moest zijn toegedaan, viel het weder in de handen der *Spanjaarden*, nadat de Graaf VAN RENNENBERG, toen Stadhouder, van wege de algemeene staten, van *Groningen*, *Ommelanden*, *Drenthe*, *Twente*, *Lingen* en *Overijssel*, door verraad, gemelde stad onder de gehoorzaamheid des Konings had teruggebragt, en *Koeverden* door 's staten volk was verlaten. Eerst nadat MAURITS *Koeverden* (1592) had heroverd, en *Groningen* (1594) bij verdrag had ingenomen, werd het gezag der algemeene staten in deze gewesten hersteld. Hoewel de *stad Groningen* nooit de Unie had aangenomen, maar zich aan de *Gentsche* bevrediging had willen houden (†), werd zij echter, zoo als men het uitdrukte, *gereunieerd in de Unie der geunieerde Nederlandsche provinciën*; zij zou met die van de *Ommelanden*, die op zichzelve, van den beginne af, in de Unie waren getreden, vertoonen de staten van *Stad en Lande*. *Drenthe*, daarentegen, weigerde men weder in de Unie te ontvangen. Vruchteloos vernieuwde het landschap zijne aanspraak, (1618, 1633, 1643, 1651) nu eens door *Groningen*, dan eens door *Friesland* ondersteund, of in zijne regten verdedigd. (§) Volkomen

(*) Hetgeen KOK zegt, *Vaderl. Woordenboek*, XIII. 6: „ Zij genoten dit voorregt slechts twee jaren," is eene dier onnaauwkeurigheden, waarvoor werken van zulk een omvang zeer blootstaan, en van welke KOK in het geheel niet vrij is. Volgens den authentieken druk der Unie, teekenden, van wege *der Graeffchappe van Drenthe*, Jr. JOHAN VAN ECHTEN en HINDRIK VOS VAN STEENWYCK eerst den 11 *Aprilis* 1580; RENNENBERG's verraad van *Groningen* is den 3 Maart van hetzelfde jaar: hiermede is die tweejarige zitting niet overeen te brengen. Zonder tijdsbepaling, zeggen die van *Drenthe*, in eene Memorie over dit punt, (bij AITZEMA op 1651.) „ dat zij sessie en stemme hebben gehad en genoten."

(†) *Tegenwoordige Staat van Stad en Lande*, I. 465.

(§) P. PAULUS, *Verklaring van de Unie van Utrecht*, I. 86 en verv.

vrij en onafhankelijk in zijn eigen beſtuur, en alzoo geheel verſchillend van de *Generaliteitslanden*, een betrekkelijk, hoewel gering, aandeel dragende in de algemeene lasten, en eenig krijgsvolk te zijner repartitie hebbende, bleef het, gedurende al den tijd van het beſtaan der oude Republiek, uitgeſloten uit de Staten Generaal en de overige hooge Collegiën. Staatkunde en onregtvaardige bekrompenheid, uit ijverzucht op provinciale magt, deden zoo geheel verſchillend handelen met deze ſtad en dit landſchap. Het opnemen van *Groningen*, als vereenigd wordende met de *Ommelanden*, kon in niets de magt der gewesten verminderen; en het was van belang, zulk eene ſterke ſtad naauw aan het bondgenootſchap te verbinden. Hoe wèl men gezien had, toonde het jaar 1672. Het wederaannemen, daarentegen, van *Drenthe*, als achtſte gewest, had de ſtemmen in de Staten Generaal, daar men niet hoofdelijk, maar gewestelijk ſtemde, van *zeven* tot *acht* gebragt, en het gezag van elk der andere gewesten betrekkelijk verkleind. Dit was de oorzaak, dat men een regt verkortte, dat zelfs BIJNKERSHOEK (*), de bevoegdſte beoordeelaar in deze zaak, als ontegenzeggelijk beſchouwde, en geheel gegrond was op het toenmalig beginſel van ſtaatsregt in de *Nederlanden*. Volgens dit beginſel toch hadden de kleine ſtemmende ſteden, ter ſtaatsvergadering van *Holland*, gelijke ſtem met het magtige *Amſterdam*; eene ſtad, die tegelijk de kroon en de hartader was van het Gemeenebest; eene bevolking van toen misſchien driemaal honderdduizend zielen werd op eenen gelijken voet vertegenwoordigd als plaatſen met twee- of drieduizend inwoners: alles rustte op verbonden en overeenkomſten, niet op algemeene beginſelen.

Hoezeer wij in de afſchaffing van dezen federativen grondſlag bij de vertegenwoordiging, en het aannemen van algemeene beginſelen, den voortgang des tijds moeten erkennen en danken, lijdt het echter geen twijfel, of ook deze ongelijke vertegenwoordiging heeft hare nuttige

(*) *Quaestiones Juris Publ.* Lib. I. Cap. XVI.

zijde gehad. Het is bekend, hoe menſchen, die zich een aanzienlijk vermogen in onze koopſteden hadden verworven, zich vervolgens in deze kleine ſtemhebbende ſteden dikwijls nederzetteden, gedreven door de niet verwerpelijke eerzucht, om daar met den tijd tot eerambten te geraken. Hierdoor verſpreidden zich de kapitalen en welvaart meer algemeen, en de levenskracht van den ſtaat bleef niet op enkele plaatſen bijeengeperst. Indien *Drenthes* uitſluiting van de Unie uit dit oogpunt wordt beſchouwd, wie vermag dan te bepalen, of het gemeene bondgenootſchap zich niet aanmerkelijk heeft benadeeld, door de inwoning voor rijke particulieren van alle aanlokſelen te berooven, den geest van afzondering aan te kweeken, de zucht en het vermogen tot ondernemingen te verlammen, waardoor een zwak geallieerd landſchap, in den loop van twee eeuwen, in eene ſterke en ontgonnene provincie had kunnen worden veranderd, en de al te kleine Republiek inderdaad vergroot, zonder haar grondgebied uit te breiden; want waarachtige en duurzame vermeerdering van de krachten van eenen ſtaat zal ſteeds, in de eerſte plaats, vermeerdering zijn van morele kracht, en noch door verovering, noch door willekeurige landverdeeling worden gegeven. Van dergelijken aard was de zwarigheid, die men maakte, om, na den noodlottigen oorlog van 1672, *Gelderland*, *Overijſſel* en *Utrecht* op nieuw in de Unie op te nemen, nadat zij langen tijd door den vijand met brandſchattingen waren bezwaard geweest, en blootgeſteld aan alles, wat van het verblijf van een vijandelijk heir, vooral in die dagen, onafſcheidelijk was. Niets was onregtvaardiger. De vestingen toch waren door het *geheele* bondgenootſchap verwaarloosd, het zwakke leger, des bevolen, achter den *Hollandſchen IJſſel* teruggetrokken, en genoemde provinciën buiten tegenweer en opengelaten voor magtige legers, aangevoerd door de eerſte veldheeren van *Europa*. Alzoo het ſlagtoffer geworden van de toenmaals algemeene verwaarloozing der landmagt, waarvan de ſchuld hoofdzakelijk bij de zeeprovinciën lag, moest *Gelderland*

hiervoor boeten met het verlies van eene plaats in den Raad van State, *Utrecht* de sterkten op haren bodem aan het beheer van *Holland* overlaten, en *Overijssel* aan *Friesland* en *Stad en Lande* het oppergezag afstaan over de *Ommerschans* en die te *Rooveen*; nog was het alleen op praeadvis van WILLEM DEN III, dat men niet verder was gegaan (*).

Eenmaal zullen misschien, bij eene opzettelijke, uitvoerige en vrije behandeling van de algemeene geschiedenis der vereenigde *Nederlanden*, de nadeelige gevolgen van den provincialen geest, die zich in deze weinige trekken reeds zoo duidelijk doen opmerken, in het helderst licht komen. En hoe wenschelijk is dit! Niets, voorzeker, is onedeler, dan de oude staats- en kerktwisten uit onze geschiedenis op te halen, om dezelve tot zaden van nieuwe verdeeldheden en partijschappen tusschen burgers en burgers te doen dienen; niets onedeler, dan de graven der helden, geleerden en staatsmannen onzer geschiedenis met eene heiligschennende hand om te wroeten, om hunne nagedachtenis van de zegening, waar zij is, te berooven, of om zich als te wapenen met hun vermolmd gebeente, ten einde den tijdgenoot aan te vallen. Voor eeuwig wijke zulk een geest! Maar de afdwalingen van een vroeger geslacht te beschouwen met de levendige overtuiging van de zwakheid en beperktheid der menschelijke natuur, die ook de grootste mannen aankleeft; om daaruit de lessen der ondervinding te halen: dit maakt de geschiedenis, naar de spreuk der oudheid, tot de leermeesteres des levens; tot eene school, waar waarachtige kennis en levenswijsheid meer dan elders kan worden verzameld; dan worden zelfs de misslagen van eene vroegere eeuw een weldadige en bezielende glosd, die zich verspreidt over het leven der volgende geslachten, en krachtig bijdraagt tot bevordering van algemeen menschelijk geluk en dien waren, wereldburgerlijken geest, die, ver van te strijden met de vaderlandsliefde, door deze wordt geschraagd, even gelijk de vaderlandsliefde

(*) WAGENAAR, XIV.

zelve, op hare beurt, ſteun vindt in de huiſelijke betrekkingen der burgers.

Zoo ergens eene geſchiedenis zulk eene leermeesteres des levens is, het is, zoo als wij zagen, die van ons land. Welmeenend doet zij zich hooren, en ſchijnt te zeggen: Geen *Nederlander* is er, die zich niet verheft op den roem van helden, als de MAURITSEN, DE RUITERS, TROMPEN en EVERTSENS; van ſtaatsmannen, gelijk de OLDENBARNEVELDS, de VAN REVERNINCKS, de DE WITTEN, de FAGELS, enz. enz.; van dichters, geleerden, verdienſtelijke mannen, gelijk de VONDELS, de DE GROOTS, de HEMSTERHUIZEN, de BOERHAAVES, de VAN HARENS, en eene oneindige reeks van anderen, hoewel hij niet met gene mannen uit dezelfde provincie mogt geboren zijn. Even als allen in hunnen roem deelen, allen, in meer- of mindere mate, de voordeelen genieten, door hen aangebragt, dat zoo het nationaal belang der *Nederlanders* meer en meer de plaats inneme van provincialen geest en provincialen haat, die, naar de uitſpraak van de onmiskenbare lesſen der ondervinding, voor een kort, tijdelijk en plaatſelijk voordeel, verderf en duurzaam nadeel over het geheel verſpreidt; dat een nationale volksgeest allen tot aller heil beziele; dat zij, die, als lot- en togtgenooten, één volksroem, ééne taal deelachtig zijn, ſtaan als één man! Zoo moge dan de herboren Staat, welke ſtormen zich verheffen, nu één in vorm, ontdaan van het oude foederalismus, onder één Staatshoofd, verheven boven gewestelijke partijdigheid, met verjongde levenskracht tieren, en voor de wereld en zichzelven worden, hetgeen, in minguntſtige omſtandigheden, voor die tijden het oude Gemeenebest, vergeleken met andere Staten, eenmaal is geweest; een verblijf van welvaart en voorſpoed; maar vooral een land, waar ruime en onbekrompene begrippen alle burgers bezielen, waar de zinſpreuk, weleer op de oude munten geſchroefd, thans in aller harten wordt gelezen: *Concordia res parvae crescunt.*

DE LOODSVISCH.

Men verhaalt, dat de haai zekeren kleinen visch, van het geslacht der *Gadus*, aan zich onderworpen heeft; dat deze zijnen meester op deszelfs togten vooruitzwemt, de vischrijkste plaatsen der zee opzoekt, en juist die prooi opspoort, waarnaar hij het begeerigste is — en dat de haai, niettegenstaande zijne vraatzucht, uit dankbaarheid voor zoo groote diensten, in goede verstandhouding leeft met eenen makker, die hem zoo nuttig is. Natuurkundigen, behoedzaam in het aannemen der weleens overdrevene berigten van reizigers, en de oorzaak van zoodanige vergezelling niet kunnende begrijpen, hebben de waarheid der zaak zelve in twijfel getrokken. Het blijkt echter, dat zij ongelijk hebben. De waarnemingen, die ik gelegenheid heb gehad te doen, gaan gepaard met omstandigheden, welke misschien door niemand vóór mij zijn opgemerkt.

In Mei des jaars 1798 bevond ik mij aan boord van het fregat de *Alceste*, tusschen kaap *Bon* en het eiland *Maltha*. De zee was effen, en de schepelingen verveelden zich wegens de langdurige stilte. Een haai, dien zij het schip zagen naderen, trok nu hunne opmerkzaamheid. Voor hem uit zwommen zijne geleiders, die zich op een' vrij regelmatigen afstand van elkander en van hem hielden. De twee loodsen kwamen nabij den achtersteven, bezigtigden, als 't ware, het vaartuig van het eene einde tot het andere, en vervolgden, na zich overtuigd te hebben, dat er niets was, waarvan zij gebruik konden maken, weder hunnen weg in de vorige rigting. Gedurende de verschillende bewegingen, welke zij maakten, verloor de haai hen niet uit het gezigt, of liever, hij volgde hen zoo naauwkeurig, alsof hij door hen wierd voortgesleept.

Zoodra hij ontdekt was, nam een der matrozen een' grooten haak, waaraan hij een stuk spek, tot aas, vastmaak-

te; maar de haai met zijne loodſen had zich reeds op eenigen afſtand verwijderd, eer de man dit in gereedheid had; evenwel wierp hij, op goed geluk af, het ſpek aan den haak in zee. Het geluid, door het vallen in het water veroorzaakt, was op aanmerkelijken afſtand hoorbaar. De zwemmende reizigers, door hetzelve getroffen, vertoefden. De beide loodsviſchen werden afgevaardigd, en keerden terug, om de oorzaak te onderzoeken. Gedurende hunne afwezigheid ſpeelde de haai op de oppervlakte van het water, en wentelde zich nu op den rug, dan weder op den buik, of duikte dieper, maar verſcheen telkens weder op dezelfde plaats. Toen de beide viſchjes de *Alceste* naderden, kwamen zij digt bij het ſpek, en keerden, zoodra zij het bemerkt hadden, met grootere ſnelheid, dan zij gekomen waren, naar den haai terug. Toen zij hem bereikten, vervolgde deze zijnen togt. De eene loodsvisch ter regter, de andere ter linker zijde, ſtreefden beide hem vooruit; waarop zij onmiddellijk eene wending maakten, en andermaal op den achterſteven aanhielden. De haai volgde hen, als kunnende alleen door hunne ſchranderheid de voor hem beſtemde prooi gewaar worden. Men heeft gezegd, dat de haai met een' zeer fijnen reuk begaafd is. Hetgene er plaats vond, toen hij het ſpek naderde, verdient allezins opmerking. Toen bleek mij, dat hij hetzelve niet gewaar werd, vóór het oogenblik, dat zijne gidſen het hem aanwezen; want niet eerder begon hij met grootere ſnelheid te zwemmen — of eigenlijk deed hij eenen ſprong, om het te grijpen. Eerst rukte hij er een gedeelte van af, waarin de haak niet was; maar bij een' tweeden aanval drong de haak door de linker lip, en zoo werd hij aan boord geheſchen.

Reeds twee uren bezig geweest zijnde met het ontleden van den haai, betuigde ik mijne ſpijt, dat ik geen beter onderzoek had gedaan naar de viſchjes, welke den haai zoodanigen dienst doen. Men verzekerde mij, dat zij waarſchijnlijk nog wel te vangen zouden zijn, daar zij zeker in de nabijheid van het ſchip waren verbleven; en inderdaad, na verloop van eenige minuten,

bood men mij een exemplaar aan, hetwelk ik bevond te behooren tot de *Gasterosteus* der natuurkundigen. Maar, wat beweegt deze vischjes tot het aangaan van zulk eene gemeenſchap met den haai? Is misſchien dergene, wat de haai wegwerpt, hun voedſel? Of leggen zij welligt zichzelven deze moeijelijke dienstbaarheid op, ten einde beſcherming en veiligheid in de nabijheid van zoo verſlindend dier te vinden?

IETS, OVER DE VRIJE OPHEFFING IN DE LUCHT, BIJ KLEINE, DRAADTREKKENDE SPINNEN.

Het ſchijnt zeer bezwaarlijk, de ſpanning der draden of webben der genoemde ſpinnen van den oever eener beek naar den overkant, of tusſchen vrij ver vaneenſtaande boomen, te verklaren. Men heeft onderſteld, dat de ſpinnen hare kleverige draden daarheen wierpen, opdat dezelve aan een bepaald punt zich zouden vasthechten; maar zulk eene onderſtelling ſchijnt weinig aannemelijk, bovenal wanneer de afſtand eenigzins aanmerkelijk is. Dr. VIRBY heeft jonge ſpinnen van verſchillende ſoort gezien, die, in een geſloten vertrek, en zonder behulp van den wind, zich naar welgevallen konden verheffen, zelfs van op de hand. Zij ſtegen naar boven, zonder onderſteuning, naar eenige plaats, een draad achterlatende, gehecht aan het punt, van waar zij opſtegen. Hij verklaart de opklimmende beweging dezer kleine luchtreizigers door de beweging van hun viertal paar pootjes, gezamenlijk werkende als roeiriemen of kleine vleugels; zoodat het een zwemmen in de lucht, of eene ſoort van vliegen, zoude zijn. Naar het meest aangenomen gevoelen, echter, maken de ſpinnen, ten einde zich in de lucht op te houden, gebruik van den ſtroom, die zich in de vrije lucht vormt. Welligt, daar het beestje, waarop de Heer VIRBY zijne waarneming gronde, zeer klein was, beſtond er in de lucht van het vertrek eeni-

ge ſtroom, bekwaam om het op te heffen. Diens onderſtelling evenwel gegrond zijnde, zou daardoor een duister punt in de zoo belangrijke natuurlijke historie dezer inſekten opgeklaard zijn.

IETS OVER ARNOLD MOONEN, BIJZONDER ALS LATIJNSCH DICHTER.

ARNOLD MOONEN, geboren te *Zwol* in 1644, leerling van de beroemde *Utrechtſche* Hoogleeraren FRANC. BURMANNUS en JOH. GEORG. GRAEVIUS, in 1674 Predikant te *Hardenberg*, en in 1679 te *Deventer*, waar hij den 17den van Wintermaand 1711 overleed, was een man van groote verdienſten.

Als kanſelredenaar was hij niet onvermaard; zijne uitgegevene leerredenen: *De lijdende Christus*, *Paulus te Athene*, *Paulus onder de Heidenen*, enz. leveren de kennelijkſte proeven van kanſelwelſprekendheid op. Dat hij een bekwaam taalkenner was, blijkt ons uit zijne *Nederduitſche Spraakkunst*, (volg. YPEY, *Geſch. der Ned. Tale*, bl. 537) het handboek voor alle taalminnaars, gedurende meer dan drie vierde der achttiende eeuw. Eene Kronijk van *Deventer*, enz. doet hem ons tevens als een beoefenaar der Geſchiedenis kennen; en als Dichter werd hij door zijne tijdgenooten zeer hoog geſchat, verdienende onder dezen geene geringe plaats. De door hem in 1700 uitgegevene Gedichten, en die, welke door de bezorging van POOT na zijnen dood in 1720 zijn uitgekomen, doen ons zien, dat het hem aan echt dichterlijk gevoel niet ontbrak, en hij onder de beste Dichters van dien tijd behoort gerangſchikt te worden. Dat hij ook in de Latijnſche Poëzij niet onbedreven was, is bekend. Minder bekend echter is het, dat ook daarvan meer dan ééne proeve in het licht verſchenen is. De Weleerw. Heer P. C. MOLHUYSEN ſchreef nog onlangs, in de zoo belangrijke Hiſtoriſche Aanteekeningen

op zijne, den 11den Januarij 1829, ter gelegenheid van de viering van den 250ſten verjaardag van de ſtichting der *Deventerſche* Hervormde Gemeente, gehoudene Leerrede: „ Somtijds behandelde hij" (MOONEN nam.) „ ook de Latijnſche lier, ſchoon ik niet weet, dat daarvan iets in druk is uitgegeven." (Zie gen. Leerrede, bl. 75.) Intuſſchen beſtaan er toch werkelijk zulke proeven, die het onwederſprekelijk bewijzen, dat MOONEN als Latijnsch Dichter ook wezenlijke verdienſten had. In het Latijnſche werk van BYNAEUS, onder den titel: A. BYNAEI *de Morte J. C.*, te *Amſterdam* in 1691 uitgekomen, wordt vooraan eene Elegie van hem gevonden, met dit opſchrift: *Elegia ad* PETRUM FRANCIUM, *oratorum et poëtarum nostri ſeculi facile principem*, *de* ANTONIO BYNAEO *collega deſideratiſſimo*. En na zijn overlijden is er van hem een bundel Latijnſche Gedichten, te *Groningen*, uitgegeven. Deze bundel, door aankoop mijn eigendom geworden, is in klein octavo gedrukt, en heeft ten titel: ARNOLDI MOONENII *Zwollani verbi divini ministri dum viveret Daventrienſis Poemata Latina. Groningae, apud* JOH. A VELSEN, 1716. En in de Latijnſche Voorrede van den Drukker wordt berigt, dat deze Gedichten naar het handſchrift van MOONEN, den *Steinfurtſchen* Hoogleeraar G. FRANCKEN, een' bloedverwant van den beroemden man, toebehoorende, en in dezelfde volgorde, als de overledene dezelve had gerangſchikt, zijn uitgegeven. Den hoogſchatteren en beminnaren der Latijnſche dichtkunst geen ondienst vermeenende te zullen doen, met hun dezen, thans zoo zeldzaam voorkomenden, bundel eenigzins nader te leeren kennen, wil ik hier ter proeve een paar ſtukjes uit denzelven mededeelen:

Epitaphium infantis, cui JOANNI SECUNDO *nomen.*

EPIGRAMMA.

Infans hoc recubat tumulo, ſublime Secundi,
Qui Belgas docuit Baſia, nomen habens.

Dixerat augurio Phoebus: Puer iste Secundo,
Ni fallant vatem fata, Secundus erit.
Obstitit ast cita mors: Jano nec ferre Secundum
Hagensi Superi nec potuere parem.

A. M. Z.

Het andere is van dezen inhoud:

In Pacem, inter belligerantes Europae Principes ipso Solstitio Autumnali anni CIↃIↃCXCVII *Ryswici conciliatam.*

Solstitio pax laeta redit; requescitur armis;
Sisteris & cursu, Gallice Phoebe, tuo.

A. M. Z.

Meer stukken zoude ik uit genoemden bundel wel willen aanvoeren, en zou hiertoe bijzonder het IXde Gedicht: DAPHNIS. *Ecloga in obitum Viri Nobil.* NICOLAI HEINSII; het XVIIde: *Elegia seu Prosopopoeia* B. VIRGINIS MARIAE *ad* J. MATTHAEUM, *de cultu* MARIAE *respondentem*; het laatste of XXVIIIste: *Anacreonticum in filiolum V. Cl.* ISAACO GRUTERO *natum*, kunnen kiezen; dan om derzelver uitgebreidheid moet ik dit achterwege laten. Ik wil ook thans niet breedvoeriger zijn, daar mijn oogmerk met deze kleine bijdrage alleen is, om MOONEN's verdiensten als Latijnsch Dichter eenigzins, uit zijne werken zelve, in het licht te stellen; terwijl ik welligt op dezelve nog wel eens nader terugkome.

ISAK VAN HARDERWIJK,
Predikant.

Katwijk aan Zee,
21 Julij 1829.

BOUW- EN BEELDHOUWKUNDIGE GEDENKSTUKKEN VAN HET OUDE BABYLONIË EN PERZIË.

Gelijk aan de oevers van den *Nijl* in *Egypte*, zoo ook bestond aan de oevers van den *Euphraat*, reeds in de vroegste

tijden, *Babylonië* of *Chaldea*, hetwelk de geschiedenis leert kennen, als een magtig rijk, en een der oudste zetels van beschaafdheid. Zelfs ook daar zijn nog sporen en overblijfsels zigtbaar van eene heerlijkheid, welke door de oudste Geschiedschrijvers geprezen, maar reeds vóór meer dan vijftien eeuwen verdwenen is. Maar, indien deze overblijfsels op ver of na niet zoo wèl onderhouden en luisterrijk zijn als de *Egyptische*, ligt de oorzaak hiervan niet daarin, dat de voortbrengselen der bouwkunst van de oude *Babyloniërs* minder reusachtig in derzelver aanleg en minder grootsch in derzelver uitvoering zijn geweest; maar is die alleen te zoeken in het onderscheid der bouwstoffen, welke den *Egyptenaar* ten dienste stonden, en die, welke aan den *Babyloniër* door zijn land werden aangeboden. Daar de *Egyptenaar* in de gebergten, welke het *Nijldal* omringen, menigvuldige steengroeven in zijne nabijheid vond, ontbraken dezelve geheel-en-al aan den *Babyloniër*, in de uitgestrekte vlakten, uit welke zijn vaderland bestaat, hetwelk daarenboven ook geheel van boschen ontbloot is, welke hem timmerhout zouden kunnen opleveren. Het is waar, de natuur vergoedde dit gemis door eenen onuitputtelijken voorraad van het beste leem, dat, in de zon gedroogd, of in den oven gebakken, eene verwonderlijke vastheid en duurzaamheid verkreeg. Maar zoodanig eene bouwstof laat noch eene zoo fijne bewerking toe, als marmer of eene andere natuurlijke en harde soort van steen, noch de daarvan vervaardigde gebouwen konden zoo zeer als de *Egyptische* het vermogen van den tijd trotseren. Daarom bestaan de overblijfselen der gedenkstukken van het oude *Babylonië* nog slechts uit bouwvallen, zonder eenigen geregelden vorm, van half vergane tigchelsteenen, en lagen van aardhars, welke, met stroo of riet vermengd, diende in plaats van kalk. Wij hebben eene meer naauwkeurige kennis van deze gedenkstukken te danken aan het eerst vóór korten tijd in het werk gesteld onderzoek door BEAUCHAMP, RICH, en voornamelijk door SIR PORTER. Vooral zijn belangrijk de bouwvallen van *Babylon*, op den oostelijken en westelijken oever van den *Euphraat*, waar de tegenwoordige stad *Hillah* (gewoonlijk *Helle* genoemd) gelegen is, welke waarschijnlijk binnen den omtrek van het oude *Babylon* ligt; voorts de door de *Arabieren* onder den naam *Birs-Nimrod*, d. i. Toren van NIMROD, aangeduide bouwval, op den westelijken oever van den *Euphraat*, ten zuiden van *Helle*, volgens een

zeer waarschijnlijk vermoeden een overblijfsel van den toren van *Babel*, of van den tempel van BELUS; eindelijk de ruïnen van *Akerkuf*, door de *Arabieren* ingelijks *Nimrodstoren* genaamd, op den westelijken oever van den *Tigris*, tegenover *Bagdad*.

Beter dan de gedenkstukken van *Babylonië* hebben die van het oude *Perzië* wederstand kunnen bieden aan de vernielende hand des tijds. De bouwvallen van *Persepolis* vertoonen nog zeer goed bewaard gebleevene sporen van derzelver voormalige pracht. Eenzaam en eenig in hunne soort, verheffen zij zich nog uit de zee der vergankelijkheid, welke alle gedenkstukken van menschelijke heerlijkheid rondom en in derzelver nabijheid, welke *Susa* en *Babylon* reeds lang heeft verzwolgen! Terwijl hunne grijze oudheid en majestueuze grootheid eerbied vorderen, prikkelt hunne raadselachtige gedaante de nieuwsgierigheid zelfs van den oppervlakkigen beschouwer. Die zuilen, welke tot geene der bekende bouworden behooren, die raadselachtige alphabets en opschriften, die wonderdieren aan den ingang, die menigte van afbeeldingen en gedaanten, welke derzelver muren bedekken, alles voert ons terug in de hoogste oudheid, in dat ver verwijderde tijdvak, over hetwelk de schemering der Oosterſche overlevering slechts eenen flaauwen lichtstraal doet opgaan. De afbeeldingen en beschrijvingen, welke CHARDIN, DE BRUIN, NIEBUHR, en in onzen leeftijd SER PORTER (de laatste met grootere naauwkeurigheid en volledigheid dan zijne voorgangers) geleverd hebben, geven ons een levendig denkbeeld van den omvang en de heerlijkheid van het geheel, waarvan zij eens bestanddeelen waren. De geheele omstreek van *Persepolis* is met oudheden bedekt, die evenwel van verschillende tijdvakken afkomstig zijn. Men moet dezelve in drie klassen verdeelen, tusschen welke een wezenlijk onderscheid is, zoo wel door den verschillenden smaak der afbeeldingen, die zich op dezelve bevinden, als door dat der alphabets en talen van derzelver opschriften. Tot de eerste klasse behooren de *Oud-Perzische* gedenkstukken; de tweede bestaat uit de kunstwerken en opschriften uit het tijdvak der *Sassaniden*, of van het *Nieuw-Perzische* rijk, hetwelk in de derde eeuw van onze jaartelling uit het vroegere *Parthische* ontstond; tot de derde klasse, eindelijk, behooren de *Arabische* en *Nieuw-Perzische* opschriften uit den tijd van het Kalifaat, na de zevende eeuw.

Wij bepalen onze opmerkzaamheid thans tot de oudheden der eerſte ſoort. Tot dezelve behooren vooral de overblijfſels van het Paleis van *Perſepolis*, door de hedendaagſche *Perzianen Tſchihl-Minar*, d. i. de *veertig zuilen*, genaamd. Zij zijn duidelijk overblijffels van een groot en heerlijk gebouw, hetwelk reeds door het buitengewone van deszelfs ligging de opmerkzaamheid tot zich trekt. Het ligt juist daar, waar het *Perziſche* gebergte ophoudt en de vlakte begint, zoodat het zelfs nog den voet van het gebergte bedekt, en als uit hetzelve uitkomt. De hooge rotsachtige bergketen, die uit het ſchoonſte grijze marmer beſtaat, opent zich halvemaanswijze, en ſluit het achterſte gedeelte van het gebouw nog binnen deszelfs hooge armen, terwijl intuſſchen het voorſte gedeelte des gebouws ver vooruitkomt in de vlakte. Door deszelfs ligging, en naar de geſteldheid van den grond, van welke de bouwmeester partij heeft getrokken, heeft het ganſche gebouw de gedaante van een amphitheater, daar het uit drie verdiepingen beſtaat, van welke de eene zich achter de andere verheft. Het is geheel van dat marmer gebouwd, hetwelk het gebergte zelf verſchafte; en de verbazend groote blokken ſteen zijn, zonder kalk, met zulk eene bewonderenswaardige kunst te zamen gevoegd, dat men dikwijls, met de grootſte opmerkzaamheid, de voegen naauwelijks ontdekken kan. Van het een terras vormende plat der onderſte verdiepingen geleiden trappen naar de hoogere, die zoo breed en gemakkelijk zijn, dat tien ruiters op dezelve te gelijk naast elkander kunnen rijden. De leuningen der trappen, zoo wel als de muren, welke de inwendige vertrekken van het Paleis van elkander afzonderden, zijn met eene menigte van voortbrengſelen der beeldhouwkunst bedekt, die voor den onderzoeker van het grootſte belang zijn. De leuningen zelve beſtaan uit een aanzienlijk getal menſchelijke figuren, die eenen plegtigen optogt ſchijnen voor te ſtellen, en, door verſchillende kleederdragt en andere eigenſchappen, op menigerlei wijze van elkander onderſcheiden zijn. Op de muren en aan de ingangen der achterſte gebouwen zijn gedeeltelijk perſonen van hoogen rang, met hun gevolg en eereteekens, gedeeltelijk gevechten van wilde of fabelachtige dieren, zoo wel onder elkander als met menſchen, afgebeeld. Hoogstwaarſchijnlijk was *Perſepolis* de verblijf- en de begraafplaats der Koningen van het oude *Perzië*, het heiligdom des volks, en de woonplaats van deszelfs Goden; en een

der beide grafteekens bij *Tſchihl-Minar* het graf van DARIUS HYSTASPIS, hetwelk, naar het verhaal van KTESIAS, door dezen Koning nog bij zijn leven gebouwd was, en in hetwelk hij na zijnen dood werkelijk begraven is.

Van *Suſa*, in de Hebreeuwſche geſchiedboeken *Schuſchan*, de winterreſidentie der *Perziſche* Koningen, zijn geene betere overblijfſelen bewaard gebleven, dan van *Babylon*, namelijk ongevormde puinhoopen van tigchelſteenen en lagen van aardhars. Want, volgens de berigten der oude Schrijvers, was *Suſa* van dezelfde bouwſtoffen als *Babylon* gebouwd. Twee *Duitſche* mijlen ten westen van de hedendaagſche ſtad *Desphul*, aan de rivier *Abzal*, in de provincie *Khuzistan*, vindt men de bouwvallen van *Suſa*, op den oostelijken oever van de rivier *Kerrah*, voorheen *Choäspes*. Onder de puinhoopen onderſcheiden er zich twee door hunne uitgebreidheid en hoogte, welke de bewoners van deze landſtreek het *Paleis* noemen. Aan den voet van den hoogſten puinhoop ſtaat een klein gebouw, van latere dagteekening, met een' koepel, onder hetwelk men zegt, dat het graf van den Profeet DANIËL zich bevindt. Tuſſchen de puinhoopen liggen eenige blokken marmer en graniet, welke gedeeltelijk met Hieroglyphen, gedeeltelijk met opſchriften bedekt zijn, beſtaande uit wigvormige karakters, even als die, welke ook op de *Babyloniſche* ſteenen en op de muren van *Perſepolis* gezien worden.

HISTORISCH VERHAAL VAN EEN' GRIEK, BEHOORENDE TOT DE EQUIPAGIE VAN HET TURKSCHE ADMIRAALSCHIP, TIJDENS DESZELFS VERBRANDING IN DE HAVEN VAN SCIO.

De *Turkſche* vloot, voor geenerlei gevaar beducht, lag gerustelijk geankerd voor *Scio*, in een' ſchoonen nacht der maand Junij: het was al laat; de aan boord gehouden wordende koffijhuizen waren reeds van derzelver bezoekers verlaten. De *Turken* gaven zich over aan den ſlaap, door elkander nederliggende, gelijk lastdieren, op het dek. De Kapitein-Pacha had zich opgeſloten in zijne prachtige kajuit; en, naardien er geene geregeld geordende nachtwaak aan boord van een *Turkſch* oorlogsſchip beſtaat, volgden zijne Officieren dien voorbeeld. Ik, benevens eenige *Griekſche* matrozen, die nog op de derde brug waren verbleven, wij

vermaakten ons, bij gebrek van beter, met den gang van een ſchip met zwart zeil gade te ſlaan, hetwelk wij van de eilanden van *Spalmadore* zagen opdagen, en, dwars door het kanaal, regelregt op ons aanhouden. Het ſpoedde zich zachtkens voort, en naderde meer en meer. Wij wendden er het oog niet van af, zonder dat het ons eenige vrees inboezemde, tot op het oogenblik, dat wij een ander zeil in het gezigt kregen. Toen eerst vatteden wij argwaan op, daar het eerst ontdekte vaartuig ons zoo digtbij was gekomen, dat het welhaast aan ſtuurboord van onze drie bruggen zich zou bevinden. Thans haastte ik mij, een' der *Turkſche* bevelhebbers te gaan waarſchuwen; maar deze overlaadde mij met verwenſchingen, dat ik hem in zijnen ſlaap ſtoorde, ſchold mij voor een' domkop, hoonde mij, door mijne moeder voor eene h... uit te maken, zeide al brommende, dat het zeker een *Smirnsch* koopvaardijſchip zijn zou, en, zich op de andere zijde wendende, ſliep hij weder in. Intusſchen naderde het verdachte ſchip al meer en meer. Ik keerde mij tot eenige *Turkſche* ſoldaten, die mij op dezelfde wijze als de Officier bejegenden, zich niet weinig verwonderende, dat ik mij veroorloofde de rust te verſtoren op zulk een ontijdig uur. Wat konde ik thans meer uitregten?

Toen ik weder op de ſtuurplecht kwam, was het vaartuig, dat mij zoo zeer ontruste, ons van achteren tot op een pistoolſchot genaderd. Het was eene brik, zwart gelijk Satan. Ik ontwaarde geene levende ziel aan boord, behalve hem, die het roer beſtuurde. Op eigen gezag riep ik hem toe, het ruime ſop te kiezen, of dat men hem in den grond zou boren. Men gaf geen antwoord; maar, begunſtigd door een labberkoeltje, kwam de brik ons eindelijk op het lijf, ſomber en zwijgend als het graf. Met alle oplettendheid deszelfs onverklaarbare bewegingen gadeſlaande, zag ik den man aan het roer zijnen post verlaten, na hetzelve aan bakboord te hebben vastgezet: terſtond daarop hoorde ik een geluid als van roei riemen; ik ontdekte toen aan den achterſteven eene ſloep, onder den wind van de brik wegſluipende. In een' oogwenk ſtiet nu de brik met geweld op de zijde van ons ſchip, waaraan zij, ten zelfden tijde, op eene wijze, welke mij toen onverklaarbaar was, zich vasthechtte, gelijk een polijp met duizend takken. Nog eer een derde der ſnurkende *Turken* was ontwaakt, eer een dozijn van hen hunne picken en andere vereischte werktuigen, om ons van een'

zoo verſchrikkelijken vijand te ontſlaan, hadden gegrepen, barstte de brik los.

Een ontzaggelijke volkaan braakt, in de geweldigſte uitbarſting, geene ijsſelijker vlammen, of dondert met ſchrikbarender gerucht, dan dit zwarte en, in vergelijking, nietige vaartuig, welks ontvlamde ingewanden hetzelve weldra, in duizend brokken, ten hemel wierp, om vervolgens, in een' digten vuurregen, in de golven, op ons dek en in ons want neder te ſtorten. Aldus vernielde het ſchip, dat ons den dood aanbragt, zichzelf, terwijl het ons vernielde. Nog zagen wij hen, die op ons dit zoo geduchte werktuig hadden afgezonden en deszelfs werking beſtuurd: vlug en vaardig vloog hunne ſloep over de oppervlakte heen; maar, wat ons betreft, behoefden zij den gang van het vaartuig niet te verhaasten, dewijl de *Turken* aan geheel iets anders hadden te denken, dan heh te vervolgen. Ons ſchip ſtond reeds in brand: de vlammen ſloegen midden in ons want, en wierpen op hetzelve een akelig ſchijnſel; zij braken op zoo vele plaatſen te gelijk uit, dat het verbijsterde ſcheepsvolk niet wist, werwaarts zich het eerst te wenden. De Kapitein-Pacha vloog naar het dek, als een mensch, die den klank der jongſte bazuin had gehoord. Hij verloor (men moet zulks erkennen) geenen tijd met onnut gejammer, maar deed eene ongemeene vastheid van geest blijken, en gaf de doelmatigſte bevelen; maar het vuur had zich reeds te zeer verbreid, en de algemeene verwarring was te groot, om iets van belang uit te rigten. Terwijl hij orders gaf, de vlammen te onderſcheppen, die alreeds de mars van den grooten mast aangrepen, riep men uit het ſcheepsruim, dat het benedenſte dek in vlam ſtond: terſtond verliet een deel der manſchap zijne zijde, en ſprong in zee. Vergeefs liep hij heen en weder, pogende, door dreigen en bidden, orde en eenheid in de verrigtingen daar te ſtellen: de matrozen wisten, in hunnen doodsangst, niet, wat zij deden. Vruchteloos liet hij hun zijne goudbeurs zien, en deelde dezelve onder hen uit: wat was goud voor menſchen, die wisten, dat een oogenblik verwijls, bij het vlamvatten der kruidkamer, hen onvermijdelijk zou doen in de lucht vliegen?

Sommige onzer ſloepen waren verbrand; de andere werden vlot gemaakt, en de menigte, die zich daarin wierp, deed ze, met hen, ten afgrond zinken. Intusſchen verſpreidde zich de brand meer en meer; elk oogenblik kon dezelve het

kruid bereikt hebben. Het geſchut, of dubbel geladen, of ook met ſchroot, begon te gloeijen. Door de vlammen aangegrepen, vuurde het, bij tusſchenpoozen, af, met donderenden ſlag en ſchok. Het woest geſchreeuw, de verwenſchingen, de redelooze handelwijze van ſommigen, de ſtompe ongevoeligheid en de ſprakelooze wanhoop van dezen, de volſlagene zorgeloosheid, het ſtuipachtig lagchen en de buitenſporige razernij van genen, (want meest allen gedroegen zich als zinneloozen) dit alles leverde voor het oor een gerucht en voor het oog een tooneel, bij niets te vergelijken!

Breed geeft men op van de onderwerping des *Muzelmans*, en den verwonderlijken invloed van de leer des Noodlots op zijn gemoed. Wat mij betreft, (voor zoo veel onze veege toeſtand mij tot dusdanige opmerkingen in ſtaat ſtelde) ik heb weinig gezien van die zoo hooggeroemde gelijkmoedigheid van ziel, van dat onwrikbaar geloof in den Profeet. Schier allen ſchenen mij op dezelfde wijze geſteld te zijn, als anderen in gelijke omſtandigheden; en, inderdaad, wanneer ik eenige weinige aanzienlijke *Turken* uitzonder, vertoonden de *Grieken*, die zoo verachte ſlaven, oneindig meer vastheid en tegenwoordigheid van geest, dan hunne meesters. Ver het meerendeel der *Turken* ſprong in zee, zonder te bedenken, of zij, al zwemmende, eenen togt van twee mijlen konden doen, noch zelfs, of zij zwemmen konden in 't geheel; want men begrijpt ligtelijk, dat, op ongeveer 800 *Turken*, een goed deel met zwaarlijvigheid was bezwaard. Geen van hen berekende het groot gevaar, dat hen dreigde, zelfs te midden der golven, van de ontzettende losbarſtingen van het geſchut. Ik wil niet pogen, mijnen eigen' moed te verheffen. Ik was buiten mijzelven, en het hoofd liep mij om, even als de overigen. Ik ſtond dus op het punt, mij desgelijks in zee te werpen, toen een *Griek*, een ſtadgenoot van mij, zoo dapper en bij de hand als een mijner landgenooten maar zijn kan, mij bij den arm greep, en haastig tot mij zeide: „Hoe nu! gij even zinneloos als die ſtomme *Turken*? Zoo gij in zee ſpringt, kan het niet misſen, of een dier logge ligchamen hecht zich aan u, en ſleept u met zich in den afgrond, of wel een kanonskogel vermorzelt u den kop. Het ſchip zal nog niet zóó ſpoedig in de lucht vliegen. Ziet gij niet, nu de kabels gekapt zijn, dat de wind ons met gang naar het land drijft, en dat ieder oogenblik ons nader bij het

eiland brengt? Volg mij, YORGHI!" Ik volgde mijn raadsman voor op het ſchip. Daar vond ik een aantal *Grieken*, die zich aan den boegſpriet of aan deszelfs want hadden vastgeklemd. Wij deden desgelijks, in ſtilte en ſchier zonder ademhalen het oogenblik verbeidende van het losbarſten der kruidkamer.

Ik vergat nog te zeggen, dat, vóór ik het dek verliet, ik den Kapitein-Pacha eene poging zag in het werk ſtellen, om, door middel van eene ſloep, die ſlechts ligt beſchadigd was, het ſchip te verlaten. Zijne ſlaven bragten in allerijl zijne ſchatten en kostbaarſte zaken aan boord derzelve; en reeds klom hij zelf langs het ſchip neder, toen een hoop *Turken*, door wanhoop gedreven, zich op de ſloep wierp. *Turken*, gouden ſerviezen, amber-pijpen, heerlijke ſhawls enz., met al wat de ſloep verder inhad, werd oogenblikkelijk met haar verzwolgen. Men heeft algemeen gezegd, dat de Kapitein-Pacha in de ſloep zelve gedood werd door den val van een deel der ſcheepsmasten; maar ik kan verzekeren, dat hij met het ſchip is in de lucht gevlogen. Toen ik mij voor op het ſchip begaf, zag ik hem, te midden van rook en vlammen. Hij ſtond, met den rug leunende tegen de zeilſchans, de armen over de borst geſlagen, en het hoofd opwaarts geheven naar den brandenden hemel, die zich over hem niet ontfermde. Een mijner medgezellen heeft mij berigt, dat men hem in deze houding nog gezien heeft op het oogenblik, dat de groote uitbarſting voorafging.

Niets anders kan ik van die uitbarſting vermelden, dan dat dezelve verſchrikkelijk was. Ik vernam alleen een' ijſelijken ſlag, een' ſchok, bij niets te vergelijken, een uitſlaan van vlammen, dat den ganſchen aardbol, als 't ware, met eene geheele verbranding ſcheen te dreigen, een' digten regen van brandende ſtoffen, die in zee neder-ploften met het geſis van tienduizend ſlangen te gader. De ſchok wierp nagenoeg ons allen verre van het gedeelte des ſchips, waar wij gevlugt waren. Eenigen (dit was het kleinſte gedeelte) kwamen om, verpleet door den val van zware ſtukken houts; de overigen zwommen naar den oever. Mijne ledematen hadden die kracht en vlugheid niet meer, welke, in mijne jeugd, mij in ſtaat ſtelden, om van *Stanchio* naar *Calymna* over te zwemmen; maar, geholpen door eene drijvende plank, welke het mij gelukte te grijpen, was ik echter een der eerſte *Grieken*, die den

kleinen vuurtoren, op het vernielde hoofd van *Scio* nog overeind ſtaande, bereikten.

Onze blikken naar het ſchip wendende, zagen wij, dat het voorſchip nog vlot ſcheen, en dat de fokkemast nog overeind ſtond; maar weldra werd alles verbrijzeld, en des anderen daags was er niets meer van het ontzaggelijk ſcheepsgevaarte te zien, dan eene masſa van wrakken, over de oppervlakte der wateren of op het ſtrand des eilands verſpreid. Van ongeveer negenhonderd perſonen, die zich aan boord bevonden, ontſnapten drie-en-tachtig aan den dood; ik meen te mogen verzekeren, dat daaronder niet één enkele *Turk* was. Vele ongelukkige *Grieken*, gevangenen of ſlaven, vergingen met het ſchip; onder dezen telde men drie jonge kinderen van *Scio*.

HANS KOMT DOOR ZIJNE DOMHEID VOORT.

O lepidum caput!

Dit zinrijk en gewigtig ſpreekwoord, M. T., heb ik voorgenomen met u te overwegen. Één verzoek heb ik ſlechts aan u, dat namelijk niemand uwer mij vrage, of ik de waarheid, in dit ſpreekwoord vervat, al of niet erkenne. Indien ik volgens mijne overtuiging ſprak, zou ik misſchien iets zeggen tegen mijn belang. Daartoe behoort, in de tegenwoordige wereld, nog al eenig menſchenverſtand, om zichzelven altijd te bedoelen, en het aan anderen niet te laten merken. Wat ik dus geloof omtrent dit ſpreekwoord, zeg ik niet; want waarom zouden wij alle groote en kleine Hanzen in hun ſtraatje opzoeken, en gevaar loopen, om van derzelver laſtig en kwellend gezelſchap nooit ontſlagen te worden?

Mijne gedachten houd ik thans tolvrij; en dit voorregt gun ik ulieden van harte insgelijks, trots alle *Grootinquiſiteurs* en die dit willen worden. Als een goed en inſchikkelijk Pleitbezorger wil ik thans de geldigheid van dit ſpreekwoord ontkennen, en alzoo, indien mijn krank vermogen mij dit toelaat, eene zaak goed maken, welke.... welke..... Doch het is waar, ik wilde mijne gedachten tolvrij houden, en ik zou mij thans bijna hebben verſproken.

Het ſpreekwoord, dat wij thans ter behandeling gekozen

hebben, ſchijnt weinige inſpanning te verdienen, weinige moeite ter verklaring te vereiſchen; en toch kan ik u, op mijn woord van eer, ronduit zeggen, dat hetzelve mij veel tijd en arbeid heeft gekost, voordat ik aan al mijne geleerde of, zoo gij dit liever verkiest, gelezene onderzoekingen eenig dragelijk fatſoen konde geven.

Om den loffelijken weg der geleerdheid in te ſlaan, heb ik mij vele moeite gegeven, om eenige Handſchriften te kunnen raadplegen, zonder hierin naar mijnen wensch geſlaagd te zijn. Indien het ſpreekwoord mindere tegenſpraak leed, of mindere ergernis verwekte, zou ik mij die vergeefſche moeite hebben getroost. Doch de waarheid van een ſpreekwoord te moeten erkennen, en daardoor zichzelven als ſchuldig te moeten aangeven, dat kan, dunkt mij, van niemand gevergd worden, al is deze ook de grootſte Hans in zijne ſoort. Het eerst zocht ik de Handſchriften bij Grooten en Aanzienlijken, zonder dat ik van derzelver *Hansheid* iets liet merken. Ik dacht deze zouden mij het beste kunnen onderrigten, was het niet door het geſchrevene, dan toch zeker door hetgeen hen tot die grootheid en aanzienlijkheid gebragt had. Doch hier klopte ik altijd aan een dooven mans deur. Hunne Handſchriften, die over dit ſpreekwoord handelden, hadden zij nooit te huis, en zij hadden ook te weinig tijd gehad, om regt en juist te weten, wat er in hunne boeken daaromtrent al of niet ſtond aangeteekend. Tot op dit oogenblik weet ik de reden niet, waarom deze menſchen, die anders zoo voorkomende zijn, en, bij het aanhooren van loftuitingen, zich zelfs boven verwachting geduldig betoonen, mij van conſideratie en advis niet wilden dienen, en dat juist in een punt, dat hun meer dan mijzelven aanging.

Anderen, die, naar het uiterlijke te oordeelen, volkomene Hanzen geleken, indien hun voorkomen ſlechts eenig bewijs had opgeleverd van hun voortkomen, ſtreelden zich daarmede, dat ik hunne zaak zou voorſpreken. In het vertrouwen gezegd, mijn oogmerk was in alle eenvoudigheid, met mijne geleerdheid te rade te gaan, geenszins met de wenſchen van deze eigenbatige menſchen. Zij mogen met dit ſpreekwoord alle knoopen doorhakken, en zich paaijen, wanneer anderen voortkomen, met deze fraaije ſpreuk, welke hun den ſlaap uit de oogen drijft en hun ledige magen en beurzen overlaat. Ik liet mij door hen de geldigheid van het reeds meer

genoemde ſpreekwoord niet opdringen. Hen vertrouwde ik niet, maar ik hield hen voor ketters, die opzettelijk dit ſpreekwoord bedorven hebben, opdat zij een kleed zouden hebben, met welk zij hunne naaktheid konden bedekken. Dus kort en goed geſproken, bij grooten en kleinen vond ik niets, wat mij aanſtond; er ſchoot mij dus niets over, dan de ongeſchondenheid van dit ſpreekwoord geheel en al te betwijfelen, zoo als ik dan ben doende mits deze. *Hans komt door zijne domheid voort!* Dat ſtrijdt toch zoo geheel en al tegen alle menſchelijke ondervinding, dat ik bijna de geheele wereld durf uitdagen, om mij ſlechts éénen hals aan te wijzen, die immer in het ſtraatje van onzen Hans heeft gewoond. Er valt dus niets te zeggen tegen elke verbetering (dat is, onder uw welnemen, nog iets meer, dan verandering) van dit misvormde ſpreekwoord. Het is zeker, het ſpreekwoord, zoo als men het ons in de handen heeft geſtopt, kan geene waarheid behelzen. Wie weet toch niet, dat niet alle Hanzen dom zijn, en dat niet alle dommen Hans heeten? Doch geſteld eens, dat niet iedereen dit wist, dan kon men nader onderzoeken, vooreerst, of allen, die voortkomen, *domme Hanzen zijn*, en ten tweede, of wel alle domme Hanzen *voortkomen*. Doch deze twee laatſte punten zullen nog lang, en misſchien wel altijd, in het duistere moeten blijven. — Deze gegronde redenering, op welke niets valt uit te zonderen, dwingt mij tot dit wettig beſluit: Het ſpreekwoord, zoo als wij thans hetzelve lezen, heeft zijn oud fatſoen verloren. Wie hiervoor nog nader bewijs verlangt, geeft van zijn oordeel geen hoog denkbeeld; wij wijzen hem op het gevoelen der groote wereld; deze zal niets inbrengen tegen dit ons beſluit.

Het heeft ons, zoo als gij ziet, eenige moeite gekost, tot de verbetering (indien gij met dit woord tevreden zijt) van dit ſpreekwoord de noodige toeſtemming te erlangen, en wij zullen daarom nu het ſpreekwoord eens ter dege *organiseren*. Dit vreemde woord moet gewoonlijk beteekenen: *verbeteren*.

Indien er nog maar ſtond: *Hans komt* MET *zijne domheid voort*, dan zou men dit ſpreekwoord zoo veel laten gelden als het kan. Het is wel ergerlijk: *Hans komt* MET *zijne domheid voort*; maar *door*... DOOR *zijne domheid!* Neen, dat loopt alle maat te buiten. Indien gij u wilt tevreden houden met deze verbetering van het ſpreekwoord: *Hans komt*

MET *zijne domheid voort*, dan ben ik ook tevreden, mits niemand mij de eer eener uitvinding ontroove, welke in de geleerde wereld nooit dan met eerbied zal worden genoemd. Vóór verſtandigen is één woord genoeg; en, daar ik de eer heb van tot verſtandigen te ſpreken, heb ik ſlechts één woordje veranderd. *Met* of *door*, zal iemand zeggen, dat komt op hetzelfde uit! Doch onder uw welnemen zeg ik u dan: „Alle taalgeleerden, of, (om naauwkeuriger in ons ge„val te ſpreken) alle woordgeleerden, mits doorgeleerd, „kennen dit onderſcheid door en door." Doch het belang der zaak vordert, dat ik dit met een luisterrijk voorbeeld opheldere. Men zegt b. v.: Een Ezel komt *met* zijne ooren of *met* zijnen ſtaart voort; alwie zijne oogen goed gebruikt, zal nooit zeggen: De Ezel komt *door* zijne ooren, *door* zijnen ſtaart voort. Wie ziet toch niet, dat de Ezel door zijne pooten voortkomt, en dat zijne ooren en zijn ſtaart hiertoe zoo veel doen als — niets? Indien *uitſtekendheid* het eenige middel ware, om in de wereld voort te komen, ja dan kon het er door: de Ezel komt DOOR zijne *ooren* voort; want behalve Ezelsooren is bij dit ſlag van volkje niets *uitſtekend*. Men houde hier op het oog, dat het geen verſchil oplevert, of het ſtomme dier op *vier*, dan op *twee* beenen loope (*). Doch, laat ons van den Ezel tot Hans en zijn belangrijk gezelſchap wederkeeren

Voor hen, die in deze fraaije verbetering van dit ſpreekwoord niet willen berusten, heb ik nog eene andere gezocht, en, tot mijne onuitſprekelijke vreugde, ſpoediger, dan ik denken durfde, gevonden. Als men ſlechts vier of vijf letters uitſchrapt, dan is alles in het juiste verband. Die vier of vijf letters meer of minder zijn toch maar beuzelingen, indien daardoor een ſpreekwoord kernachtiger, of, als ik het

(*) Indien *Prof.* MOSCATI gelijk heeft, zou er misſchien toch eenig onderſcheid plaats hebben. Doch Ezels zijn zelden met *obſtructies* gekweld. Volgens BJÖRNSTÄHL (*Reize*, enz. IIde D. bl. 279.) heeft genoemde Hoogleeraar, uit ontleedkundige gronden, willen bewijzen, dat de mensch op vier voeten moet gaan, en dat meest alle ziekten, inzonderheid zwaarmoedigheid en dergelijken, daarvan komen, omdat wij op twee beenen gaan. Dit diene, zoo het kan, als een *Recipe* voor Hypochondristen. *Probandum, ut fiat probatum.*

zeggen mag, fatſoenlijker wordt. Het fatſoen der fatſoenlijke wereld is niet altijd met het enkel uitſchrappen van vier of vijf letters tevreden of te redden. Neem ſlechts het woord *zijne* weg, en verklaar het maar voor onecht, of, hoe gij u ook het best hier redden kunt, en gij hebt dan het overheerlijke ſpreekwoord: *Hans komt door domheid voort.* Zoo blijft altijd de domheid *in petto*, of als wettig eigendom van Hans, of van zijne kruijers en voorthelpers. Zoo ontvangt ons ſpreekwoord meer houding voor de *elegante* wereld, welke zich uitnemend van dit alzoo verbeterde ſpreekwoord opregtelijk kan bedienen. Die zijne wereld verſtaat, moet wel eens bij beloften en andere aardigheden meer zeggen, dan hij meent, en bij berisping of veroordeeling minder uitdrukken, dan hij bedoelt. Hoe heerlijk kan hij zich dan bedienen van Hans en de *in petto* gelatene domheid! Ik voorzie, dat, indien deze mijne oorſpronkelijke verbetering in de groote wereld opgang maakt, dan elke Hans in gezelſchap van domheid ten minſte fatſoenlijk zal behandeld worden. Reeds bij voorraad verheugt mij deze gegronde verwachting, en vergoedt mij gedeeltelijk het hoofdbreken, dat mij deze, gelijk ik vertrouw, vernuftige gisſing gekost heeft.

Tot dusverre was ik met mijne gisſingen gekomen, en nog voornemens, ieder deel van ons ſpreekwoord te *organizeren*, toen ik op het onverwachtst iets ontdekte, dat mij ſtrengelijk verbood, op dezen, mij zoo aangenamen en vermakelijken, weg één voetſtap verder te gaan. De Geſchiedenis ſpreekt, en daartegen kunnen wij weinig uitregten. De Geſchiedenis zegt ons, dat wij lezen moeten: *Hans komt door dommekracht voort.* Dit zal niet ik, maar de Geſchiedenis zelve u verhalen. Mij is, na het lezen der geheele Geſchiedenis, niet gebleken, of deze dommekracht zelve handen had, of door handen bewogen werd. Het woord komt in mijn Handſchrift altijd voor op het einde van den regel. Dit doet het onderſcheid niet genoeg uitkomen tuſſchen dommekracht en domme kracht. Dit tot narigt.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

DE BEZOLDIGING DER ZONDE.

(*Een treffend Verhaal, op eene ware Gebeurtenis gegrond.*)

Omringd door al de zegeningen, welke het leven kan aanbieden, verſcheen ik op dit tooneel van beſtaan met zoodanige voordeelen, als ſlechts aan weinigen mogen geworden. Het is waar, een tijdsverloop van weinige jaren maakte mij tot een' onnoozelen wees; maar door een' vriendelijken en zorgvuldigen voogd benevens diens zuster, welke vrienden mijner ouders waren, werd hunne plaats op de liefderijkſte wijze vervuld, en op zoodanigen broeder, als ik had, konden niet velen zich beroemen. Hij was omtrent achttien maanden ouder dan ik; en, offchoon in onze neigingen, ſmaak en denkwijze een wezenlijk onderſcheid plaats greep, gevoelden wij echter eene ſterke en hartelijke genegenheid voor elkander. Alleen in de wereld zijnde, ontwaarden wij wederkeerig eene gehechtheid, hoedanige eeniglijk bij weezen in die mate plaats kan hebben. Ik wil, offchoon het mij bitter ſmartelijk valt, eene korte ſchets van mijnen broeder geven.

Meer bedaard, meer bedachtzaam, meer beſchaafd en verfijnd dan ik, tot zachte zwaarmoedigheid een weinig overhellende, de groote waarheden van den godsdienst diep gevoelende en in opregtheid behartigende, had hij een belangrijk karakter. Hij betoonde, bij voorkomende gelegenheden, ongemeene werkzaamheid van geest, doch nam weinig deel aan de gewone ontmoetingen des levens. Zijne genoegens waren ſteeds van ernſtigen en ſtillen aard. Hij ſcheen de vrolijkheid eer te dulden dan te genieten, en aan het gezellige leven meer deel te nemen uit gevoel van pligt, dan uit verlangen naar de genoegens der verkeering met menſchen. De natuur in hare wildſte en ſtoutſte gedaante te beſchouwen, — naar het woeste bulderen der zee te luisteren, — boven van eene rots te ſtaren op de onſtuimige golven, die aan derzelver voet ſchuimen en breken, — het toenemen des onweders op te merken, en naar het ſlingeren van den gevorkten bliksem uit te zien, — de plegtige ſtilte van eenen zomeravond te genieten, en te peinzen over het uitſpanſel des hemels, bezet met ontelbare werelden, — de geſteldheid en vermogens van den menſchelijken geest na te ſporen, en zich te

verdiepen in wetenſchappen, welke den mensch tot zijnen Schepper opleiden, en hem de grootheid van God en de uitgebreidheid der Goddelijke Liefde doen gevoelen; — dusdanige dingen waren het, waarin hij den meesten ſmaak had. In het najagen derzelven ſcheen hij dagelijks nieuw genoegen te vinden; genoegen, dat nooit vermindert. En, in weerwil van dien peinzenden ernst en van die afgetrokkenheid, meestal ongewoon in zoo gelukkige omſtandigheden, waren er weinigen meer algemeen en in waarheid bemind, dan de jonge *Sir* WALTER MOYSTON, van *Mountsfield*.

Ja, ook ik — ach! ik beminde hem. Vrolijk, onbeſtendig en driftig, — alleen in het tegenwoordige belang ſtellende, en om het toekomende mij geenszins bekommerende, — dikwerf meer geleid door de neiging des harten, dan door de keuze des verſtands; — meermalen ſlagtoffer van den hartstogt en ſlaaf van luimen, betoonde ik evenwel onwillekeurig hulde aan mijns broeders meerderheid. In alle oogenblikken van moeite en zwarigheid, — in elk uur van beproeving, zoo dikwijls lusteloosheid, teleurſtelling of trouweloosheid mij het leven onaangenaam maakte, wendde ik mij tot dit bij uitnemendheid begaafd wezen, om vertroost en bemoedigd te worden.

Wat zou ik thans niet geven, om dien tijd terug te roepen! Toen was ik gelukkig; want ik was onſchuldig. Wanneer ik des morgens ontwaakte, kon ik ſoms weenen van blijdſchap. De heilige kalmte der natuur, de ſtilte, de frischheid, de liefelijke geur doordrong mij de ziel; en dan, ja dan kon ik mijn hart ten Hemel verheffen; want misdaad had mij nog niet verwijderd van het vertrouwen op God.

Mijn broeder was twintig jaren oud, en ik had *Oxford* juist verlaten, toen Mevrouw DE COURCEY in onze nabuurſchap kwam wonen. Zij was de weduw van een braaf officier. Wegens de dapperheid van haren man betoonde men haar oplettendheid. Uit eenen ſtaat van overvloed en onafhankelijkheid was zij door zijnen dood tot een bekrompen beſtaan vervallen, en moest zich ſoberlijk behelpen. Deze omſtandigheid maakte het medelijden gaande. Zij was bovendien van aanzienlijke afkomst en had zeer beſchaafde manieren. Dit alles wekte eene levendige belangſtelling te haren voordeele, en men behandelde haar algemeen met veel hoffelijkheids, toen zij in onze buurt kwam wonen. En evenwel was zij een koud, eigenbatig, inhalig mensch, volleerd in

ſtreken en bedriegelijke kunſtenarijen. Met één woord, zij was *eene vrouw naar de wereld*, en kon veinzen, wat zij wilde, om ondeugd als deugd, en kunſtenarij als eenvoud te doen voorkomen. Zij werd vergezeld door hare dochter, ADELA DE COURCEY.

ADELA! — ik zie haar op dit oogenblik voor mij — dat helder en fraai voorhoofd, dat liefelijk blaauwe oog, dien ongedwongen, vrijen, vertrouwelijken glimlach, dien luchtigen, zwevenden gang, die zorgelooze, ja kinderlijke vrolijkheid in haar voorkomen, welke op zoo aangename wijze zich wist te verbinden met de dagelijkſche bezigheden des levens, en rondom haar overal eenen glans van genoegen te verſpreiden.

Dit innemend wezen te zien en te beminnen — te beminnen zonder hoop en tegen de ſtem der rede — te beminnen met al de kracht en al het vuur eener eerſte liefde, was ſpoedig mijn geval. Ik zeg, te beminnen zonder hoop en tegen de rede; want ik ontdekte maar al te ſpoedig, dat ADELA's ſchoonheid, hare onſchuld, haar ongeluk en de blijmoedige gelatenheid, waarmede zij aan den drang der omſtandigheden zich onderwierp, een' ſterken en blijvenden indruk op het hart mijns broeders gemaakt hadden. Ik zag, dat ik geene kans had. Nog beantwoordde ADELA de liefde van haren minnaar ten uiterſte koel en flaauw. Zij leefde onmiddellijk in zijne nabijheid; zij hoorde dagelijks van zijne onbeperkte goedwilligheid, van zijne opregte godsvrucht, van zijne nederigheid, van zijne onbaatzuchtigheid; zij had achting, eerbied voor hem, maar zij beminde hem niet. Bij hare moeder, integendeel, waren zijn rijkdom, zijn rang en zijne edelmoedige, voorkomende geaardheid zoo vele aanbevelingen, welke zijn aanzoek begunſtigden. Van dat uur af was mijne broederlijke genegenheid verbroken.

Voor de eerſte maal gevoelde ik nu, dat ik een *jonger* broeder (*) was. Voor de eerſte maal zwol mijn hart op van nijd en verbittering tegen WALTER, die niets kwaads vermoedde. Voor de eerſte maal beſchouwde ik, met zeker gevoel van voldoening, zijne ranke geſtalte en min of meer teringachtig voorkomen. Ik lette op de bedenkelijke kenteekenen van zijn teeder geſtel, en ik berekende — ja, ik berekende inderdaad, of het niet mogelijk ware, dat ik hem

(*) Het is bekend, dat in *Engeland* de oudſte zoon groote voorregten heeft.

kon overleven. Dan weder ſchenen betere gezindheden terug te keeren, en ik wilde tegen die verderfelijke, maar voorbijgaande opwellingen met mijne eigene zuiverheid van bedoeling en opregtheid des harten mij verzetten. Ik bragt mijzelven in bedriegelijken waan. Het was de droom eens krankzinnigen. Ach! gave God, dat ik vroeger de menſchelijke zwakheid had leeren kennen; dat ik de beperktheid van menſchelijk vermogen had ingezien, en opgeleid ware tot bidden om ſterkte en onderſteuning van boven! Waarom, helaas! gewende ik mij niet, mijne driften te bedwingen en te onderwerpen aan het gebied der rede! Waarom ſmeekte ik niet om Gods hulp tot het beſtrijden en onderdrukken van onbetamelijke neigingen!

Toebereidſelen tot de voltrekking des huwelijks werden er gemaakt. Bevelen tot het uitvoeren van deze en gene ſchikkingen voor het nieuwe huishouden waren er gegeven. Men had den trouwdag bepaald op den dag der meerderjarigheid van mijnen broeder. De aandoeningen mijner ziel kwamen wonderlijk wel overeen met het jaargetijde. Het was laat in den herfst. De dauw lag dik op het gras. Het veld was geheel bedekt met nevel, behalve waar een enkele zonneſtraal met den mist ſcheen te kampen. De bosſchen zwegen, en geen teeken van leven brak de eenzelvigheid des tooneels af, dan waar het donkere groen van een' ouden dennenboom afſtak bij de hangende gladde zaadhuisjes van den ontbladerden eik. Het was, alsof natuur haren doodſlaap insuimerde.

Mijn broeder noodigde mij uit tot eene wandeling. Dit gebeurde op eenen nevelachtigen en ſomberen morgen, zoo als ik er een' beſchreven heb. Ik kon mij dus verzekerd houden, dat de uitnoodiging eenig bijzonder doel had. Mijne verwachting was niet ongegrond. Hij ſprak tot mij over zijn voorgenomen huwelijk. Hij deed dit op de meest vertrouwelijke wijze, zonder eenige terughouding, — legde mij al zijne plannen voor het tegenwoordige, en zijne ontwerpen voor het toekomende open, — gaf mij met de meeste kieschheid te kennen, welke vermeerdering hij billijk geoordeeld had bij het erfdeel eens jongeren broeders te voegen; en bovendien verzekerde hij mij, dat door tijd of omſtandigheden nooit eenige vermindering in zijne liefde tot mij zou ontſtaan.

In ernſtig geſprek verdiept, hadden wij eene ſteilte bereikt.

De plaats was treurig en eenzaam, maar wild en ſchilderachtig in groote mate. Klimop bedekte hier en daar de kanten; eiken en hulstboomen, welker wortels voedſel in de ſpleten der rots vonden, weerden elders het daglicht, en verborgen gedeeltelijk den ſtroom, die beneden ruischte. Treurwilg en droevige cipres hingen over het water. Een weinig verder benedenwaarts zag men de rivier, nu woelende en ſchuimende in ſnellen loop, dan weder draaijende en rondwentelende in diepen dwarlſtroom, zich vereenigen met een anders traag vlietend beekje, en zoo vormde zulks een vrij aanmerkelijke vloed. Aldaar had het water meer dan 15 voet diepte.

Onachtzaam op den rand der ſteilte voortgaande, en over nieuwe plannen tot verbetering ſprekende, ſtruikelde mijn broeder en viel in de rivier. De geringſte poging van mijne zijde zou hem gered hebben. Zonder iets te wagen, zonder eenig gevaar voor mijzelven, ware zulks voldoende geweest, om zijnen dood te voorkomen. Daar lag juist een ſtruik nevens mij in het gras; had ik hem dien toegereikt, hij ware gered geweest. Ik ſtond daar onbewogen! Eene vijandige gezindheid ſteeg in mij op, en kreeg de overhand. Tweemaal kwam hij boven, en worſtelde krachtig met den ſtroom. Ik hoorde zijne ſtem, mij om hulp aanroepende. Ik zag zijn gelaat door doodsbenaauwdheid ontſteld — ik zag zijn oog op mij gevestigd, met de uitdrukking van angst, van ſmeeken om hulp, van verwijt en wanhoop, zoo als alleen de naderende dood kon voortbrengen. Hij gaf een akelig noodgeſchreeuw van zich, op een' dieperen, wilderen toon herhaald. Ik hoorde eene laatſte dompeling in het water. Daarop was er ſtilte rondom mij — het was de ſtilte van den dood! . . . . .

Ik keerde huiswaarts langs een' verren omweg, en maakte daarop terſtond gerucht. Zijn ligchaam werd een uur daarna gevonden. Ik aanſchouwde het lijk niet. Men drong mij, om het te zien; maar ik antwoordde, (en deze waren de eenige woorden van waarheid, die voor vele jaren van mijne lippen kwamen) dat *mijn gevoel het mij niet toelaat.*

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

NOODIG BESCHEID OP DE ANTIKRITIEK VAN DR. B. F. TIJDEMAN, IN DEN RECENSENT OOK DER RECENSENTEN, NO. VII, 1829.

Reeds vóór dat ik dit geſchrijf van den Heer TIJDEMAN onder de oogen kreeg, meldde mij een vriend deszelfs verſchijning in den *Recenſent*, met bijvoeging, dat hem nog nooit zoo iets brutaals en onbeſchofts was voorgekomen. Nu ja, dat zij zoo; maar men moet alles zoo erg niet nemen. De oude vrouwen van beiderlei geſlacht en allerlei jaren zeggen alles, wat zij weten en niet weten. STERNE zou zekerlijk den *Doctor*, bij dit zijn geſchrijf, onder zijne oude vrouwtjes geteld hebben; en dit doen wij hier ook mits dezen.

Den 7 April jl. ontving ik eenen brief, die hier volge, ten bewijze, dat de *Doctor* niet altijd zoo raast.

„ Weleerwaardig zeer geleerd Heer!

„ Ik heb mij ſtellig voorgenomen, de eer van EMANUEL SWEDENBORG tegen de bedenkingen en uitlatingen, voorkomende in No. VIII. bl. 321 verv. en No. XIV. bl. 604 der *Vaderl. Letteroeff.* 1828, naar mijn beste vermogen te verdedigen. Daar men nu mij van meer dan éénen kant onderrigt heeft, dat gij de Steller dier beide ſtukken zijt, waarin geoordeeld wordt, dat Hij, zijne ſchriften en derzelver hoogſchatters ten diepſte, niet alleen beklagenswaardig, maar ook te vernederen zijn, zoo neem ik de vrijheid Uw Eerw. door dezen in de eerſte plaats van mijn voornemen kennis te geven, opdat gij in een geſchrift, waarin ik mij genoodzaakt zie, zoowel uw oordeel als dat van anderen te moeten misbillijken, uwen naam niet zonder voorafgaande kennisgeving van den Schrijver, met eenig onaangenaam gevoel of onvoorbereid mogt aantreffen; en tevens, om u nog in de gelegenheid te ſtellen, van mij, indien ik kwalijk onderrigt ben, van die dwaling met uwe goede gronden te overtuigen, en alzoo mij voor het plegen van eenige verongelijking te beveiligen. Maar in de tweede plaats wend ik mij ook tot u, dien ik tot nog toe voor dien Anti-Swedenborgſchen Steller houde, met oogmerk om van u eenige opheldering te verzoeken, ten aanzien van eenen volzin in No. VIII. bl. 321 fin., dien ik belijden moet, niet te verſtaan. Ik lees daar: „ Wij oordeelen

„ alzoo nog over SWEDENBORG, zoo lang het niet al
„ zeker is uitgemaakt, wat JEDER, (*Geſchiedk. Verſch.* bl.
„ 247 volgg.) aangaande twee zijner beroemdſte *viſioenen*,
„ heeft aangeteekend." (*) Mag ik verzoeken, mij te onderrigten, of uwe bedoeling niet is, te zeggen: „ zoo lang
„ *het tegendeel* niet als zeker is uitgemaakt of bewezen, van
„ hetgeen JEDER daaromtrent berigt heeft?" Immers; zoo als de woorden daar nu in derzelver verband voorkomen, ſchijnen zij mij toe, in regtſtreekſche wederſpraak te ſtaan met hetgeen overigens uw duidelijk oordeel over SWEDENBORG is. JEDER immers verklaart die beide gevallen voor ſchurkeſtreken? Gij twijfelt immers aan die verklaring in geenen deele? Mede op grond van die verklaring houdt gij immers SWEDENBORG voor eenen ijlhoofdigen Dweeper en zijne ſchriften daarom, voor raaskallerij en droomen behel-

(*) Het hapert, mijns inziens, aan het doorzigt van den *Doctor*, dat hij mij niet verſtaat. JEDER verhaalt iets. Zijne bewijzen zijn mij nog niet geldende. Geſchikte en geloofwaardige bronnen noemt hij niet. SWEDENBORG is dus geen *bedrieger*; maar — een *bedrogene*? Zekerlijk ja. Op het punt van *viſioenen* beſtaat er geen derde geval. Hetgeen de Heer TIJDEMAN bl. 272 beweert nopens die gewaande *viſioenen*, wordt uit den mond van Koningin ULRIKA zelve duchtig weêrſproken; zie FREDERIK DE GROOTE, *zijne Familie, zijne Vrienden en zijn Hof*, door D. THIÉBAULT, bl. 278 volgg. Wij noemen SWEDENBORG eenen *dweeper*, om hem niet als *ſchurk* te brandmerken. Zie toe, Heer *Doctor!* dat uwe quaſi-verdediging hem niet openlijk aan de kaak ſtelle! Voor het overige moogt gij regtmatigen twijfel aangaande het *viſioen* van uwen SWEDENBORG gelijkſtellen met het gedrag van den *Joodſchen* Raad, die de krijgsknechten omkocht, om uit te ſtrooijen: *De Discipelen zijn des nachts gekomen, en hebben hem geſtolen, als wij ſliepen.* Dit getuigt van uwe blinde vooringenomenheid voor uwen Heilig. Magtſpreukig en redeloos zullen wel anderen dit uw oordeel noemen. Doch wij voor ons protesteren luide tegen de *profane* vergelijking, welke gij maakt tusſchen de *welbewezene* OPSTANDING des Zaligmakers en het *gewaande* VISIOEN van uwen SWEDENBORG. Op dit punt zult gij, voorwaar! bij Protestanten weinig bijval vinden. Uwe duizenden (?) zullen hier weinig uitregten. — v. W.

zende? En intusschen schijnen uwe woorden in te houden, dat gij aan JEDER's oplossing en verklaring *twijfelt*, en dat dezelve bij u nog *niet als zeker* is uitgemaakt. — Ziedaar wat mij duister en onverklaarbaar is; en daar ik vertrouw, dat het u om waarheid te doen is, en ik hoop, dat geene al te groote vooringenomenheid het u onmogelijk zal maken om dezelve aan te nemen of met welwillendheid te ontvangen; wanneer ook een opponent zelfs, mits met *redenen* voorzien, dezelve aanbeveelt, zoo durf ik, daar het ook mij om waarheid te doen is, van u antwoord en inlichting vertrouwen op dezen.

„ Ik heb intusschen de eer met (door u veroordeelde?) hoogachting mij te noemen

U. S. Uw Eerw. zeer gel. dw. Dr.

„ D. 5 April 1829. B. F. TIJDEMAN."

Zoo als van zelve sprak, was ik ongehouden en ongezind, op dezen onkieschen brief te antwoorden. Hetgeen den man door vrienden in het oor was gezegd, wilde hij op de daken prediken, maar zeker zijn van niet mis te tasten. Zelfs de Redactie van den *Recensent* heeft de schandelijke openbaarmaking van mijnen naam afgekeurd. Doch ik neem hem dit niet kwalijk. Want ik reken mij vereerd met de openlijke bekendmaking door den *Doctor*, dat ik, BARTUS VAN WILLES, JEZUS en de Apostelen hooger acht, dan E. SWEDENBORG en diens gewaande *visioenen*. In uw geschrift, ter verdediging van uwen Heilig bestemd, hoop ik, dat gij wat minder zult schelden, wat meer bewijzen, en minder verguizen hen, die niet als gij met uwe duizenden (waarschijnlijk wonende aan den overkant) aan den leiband loopen van SWEDENBORG en dergelijke niet uitlegkundige Heeren. U betwisten wij het genoegen niet, deze mannen droomerig na te sukkelen.

Om niet even zoo te handelen, in dit ons *Bescheid*, als Dr. TIJDEMAN, zullen wij niet antwoorden op hetgeen de *Doctor* bezijden de waarheid schrijft, of, uit liefde voor zichzelven en SWEDENBORG, verdraaid voorstelt. Alleen dit had in deze Antikritiek, die dan opgehouden had eene quasi-Antikritiek te zijn, gepast, dat aangetoond werd, dat SWEDENBORG bij de leer van *Vader, Zoon en H. Geest* niet heeft gedroomd, en dat het vertaalde stukje, *Opleiding tot Waarheid en Deugd*, geen prul is. *Sed hoc opus, hic labor*

est. Scheiden moet dus vergoeden, wat aan betoogkracht ontbreekt. Zoo handelt men op de *vischmarkt*, en *Doctor* TIJDEMAN volgt denzelfden betoogtrant.

Indien de man in het vervolg wederom *misdruk* maakt, (voor Theologisch misdruk schijnt hij tot nog toe als geschapen te zijn) moet hij ons niet kwalijk nemen, dat wij aanwijzen, waar zijn misdruk te koop is. Ons kon hij ook deze moeite besparen, indien hij bij dergelijk geschrijf eerlijk zijnen naam noemde. *Swedenborgiana curante B. F. Tydemanno.* Reeds deze titel zou hem overtuigen, dat hij de duizenden aan gene zijde der zee had te zoeken, maar dat hij die in ons meer uitlegkundig *Nederland* niet zal vinden.

Meer willen wij nu niet zeggen. Want de *Doctor* is tot nog toe elk bewijs tegen mij schuldig gebleven. Hij schrijft ook slechts aan Do. BERKHOUT in vereeniging met mij. Mijn vriend BERKHOUT wist nog niet, dat ik zoo dom was, als hem de *Doctor* wil beduiden, dat ik ben. Ik antwoordde op den brief niet, en nu kent de man in zijn onverstandig ijveren geene palen. Wij zullen zien, of hij naderhand grondiger schrijft.

VERTROUWEN OP GOD.

(*Vrij gevolgd naar een oud Hoogduitsch Kerklied van*)
PAUL GERHARD, *geb. in* 1606, *gest. in* 1676.

Gij zijt een mensch, en 's Hoogsten raad
Is voor uw oog verborgen.
Hij, die de wereld gadeslaat,
Wil niet, dat menschen zorgen.
Waarom gezwoegd op 's levens paân,
Met ijdle zorg en vrees belaân,
Staag, onder ramp en zegen,
Bij elken tred verlegen?

Gij tobt vergeefs! — Uw mijmerij
Moet uw' gelukstaat deren.
Wat stervling kan, hoe wijs hij zij,
Den loop der dingen keeren?

Ach, al die kommer ſtrekt daarheên,
Om u, door zorgen, groot en kleen,
In angst en ſmart te ſtorten,
Die 't veege leven korten.

Ei, werp toch heel uw zorg op Hem,
Die reeds zoo lang regeerde,
En wiens bewind, vol kracht en klem,
Vaak ramp in heil verkeerde.
Geef, mensch! geheel uw' ſtaat en ſtand,
Uw doen en laten in Gods hand!
Hij zal wel verder waken,
En 't lot u draaglijk maken.

Toen ge in den teedren moederſchoot
Als ſchepſel laagt verborgen,
En 't aanzijn als een plant genoot,
Waar waren toen uw zorgen?
Wie heeft reeds toen uw heil bedacht?
Wie u, als mensch, aan 't licht gebragt,
Ja, ligchaam, ziel en leven
U uit genâ gegeven?

Wie heeft gezorgd, dat niets ontbrak,
Toen ge onder ons kwaamt wonen,
Eer nog uw tong verſtaanbaar ſprak,
Uw hart zijn' wensch kon toonen?
Wie heeft uw moederborst gevuld,
En u in warme ſtof gehuld,
Toen 't naakte lijfje u kilde,
En door den luchtſtroom trilde.

Hef eenmaal 't aangezigt omhoog!
Hier onder en dáár boven
Valt u een magt en liefde in 't oog,
Die wij, naar eisch, nooit loven.
Heeft God niet vaak aan u gedaan,
Wat zelfs uw hoop, hoe driest door waan,
Konde in haar vlugt niet vatten,
Of ooit u waardig ſchatten?

En dezen Vader wildet gij
Uw heil niet aanvertrouwen?
Gij zoudt, van zorgen nimmer vrij,
Op deze Rots niet bouwen?
Vertrouw op Hem, en ſidder niet!
Wie ſtil geloovig op Hem ziet,
Kan, onder donderſlagen,
De borst van angst niet jagen.

P. R. FEITH.

DE KLEINE SAVOJAARDS.

Nismes is de eerſte groote verzamelplaats der arme knapen uit de gure dalen van *Piemont* en *Savoje*, die, naauwelijks 12 à 13 jaar oud, wanneer de lente verſchijnt, uittrekken, om, met Gods en goede menſchen hulp, zoo veel te verdienen, dat zij zichzelven en hunne armoedige ouders kunnen voeden. Wanneer de Maartſche zon hunne diepe dalen beſchijnt, waar nog de ſneeuw ſchittert en de rotſen kaal ſtaan, trekken van 20 tot 30 kinderen uit een dal, niets bij zich hebbende dan een ſtuk kaas en hard brood voor de twee eerſte dagreizen. Maar men neemt nog al ligt de kleine zwervers op, en beloont hun gezang en kleine dienſten met een nachtverblijf in de ſchuur of den ſtal en een ſtuk broods, tot dat zij in de groote ſteden van *Frankrijk* aankomen, en aldaar, door duizend kleine dienstbetooningen, een kapitaal van 4 of 5 gulden beſpaard hebben, waarmede zij in den herfst met blijdſchap naar hunne behoeftige ouders terugkeeren. Zelfs kinderen van 7, ja 6 jaar bevinden zich ſomwijlen onder deze kleine pelgrims.

ONWILLEKEURIGE LOFSPRAAK.

GAINSBOROUGH ſchilderde het portret van GARRICK; maar het was hem niet mogelijk, de gelijkenis te treffen. „Verd..... kerel!" riep hij eindelijk onverduldig uit; „hij neemt de gelijkenis aan van iedereen, maar „heeft niet één' trek van zichzelven!"

MENGELWERK.

IETS, OVER DE VERSCHILLENDE OOGPUNTEN, WAARUIT MEN, IN DEZE DAGEN, HET STRAFREGT BESCHOUWT, EN DE WIJZE, WAAROP DEZELVE VEREENIGD KUNNEN WORDEN.

Beproeft alle dingen en behoudt het goede.

PAULUS.

Bij het thans, meer in het openbaar, gevoerd wordend geſchil, tusſchen bekwame Regtsgeleerden, over de beginſelen, waarop dat gedeelte der Wetgeving, waaraan men gewoon is den naam van Strafregt te geven, behoort gegrond te zijn, kan het geene verwondering baren, dat het niet regtskundig gedeelte der Natie, dezen ſtrijd van gevoelens en grondbeginſelen aanſchouwende, een levendig aandeel neemt in den voortgang en de eindelijke beſliſſing van het groote pleitgeding, en de vermoedelijke zegepraal, welke, door eene der twee ſtrijdende partijen, ten laatſte zal behaald worden.

Het zou onbillijk zijn, deze belangſtelling ten kwade te duiden aan den burger van den Staat, *omdat* aan hem geene regtsgeleerde opleiding was te beurt gevallen. Immers wordt een Strafwetboek voor *burgers*, en niet maar alleen voor *Regtsgeleerden*, ontworpen en ingevoerd; en het kan en vermag den eerstgenoemden geenszins onverſchillig zijn, onder welk eene Wetgeving hij al dan niet leve, zijne *pligten* als *burger* zich *voorgeſchreven*, en zijne *regten gehandhaafd* zie.

Dit alles ſpreekt, dunkt ons, zoo duidelijk, en is zoo zeer op den aard der zaak gegrond, dat wij, offchoon niet tot de klaſſe der Regtsgeleerden behoorende, ons geregtigd beſchouwen, onze denkbeelden, met alle beſcheidenheid, in het midden te brengen; geheel overtuigd, dat de uitſpraken eener grondige Regtsgeleerdheid in geen

geval in ſtrijd kunnen zijn met de uitſpraken van het gezond verſtand en den toeſtand en de geſteldheid van den mensch, als lid eener beſchaafde en Christelijke burgermaatſchappij.

Wij zullen den ſtaat des geſchils voordragen met dezelfde woorden, waarmede dezelve, onlangs, door een bevoegd Regtsgeleerde zijn opgegeven (*). Zij luiden aldus: „Lang geloofden en leerden de beoefenaars der „ſtaatswetenſchappen, dat het hoofddoel van den Staat „gelegen is in de handhaving van orde, rust en veiligheid, in de waarborging onzer natuurlijke regten, „welk alles ſommigen onder het woord *zekerheid* bevatten; en dat de zedelijke volmaking, de vordering „van beſchaving en van nationale welvaart, als ondergeſchikte doeleinden moeten beſchouwd worden.

„Maar, volgens het gevoelen van latere wijsgeeren, „is de volmaking van het menſchelijk geſlacht, of de „ontwikkeling van deszelfs zedelijke vermogens, het „hooge of hoofddoel der maatſchappij; terwijl de beveiliging van het leven, van de bezittingen, en de handhaving der regten van de burgers met betrekking tot „andere burgers, de bevordering van welvaart en nijverheid, de beveiliging van den Staat en deszelfs regten „tegen andere Staten, doeleinden zijn, welke aan dat „hooge doel moeten ondergeſchikt wezen.

„Dit verſchil van denkbeelden, omtrent het hoofddoel „van den Staat, kan, zeg ik, op de beſchouwing van „het geheele Strafregt den grootſten invloed hebben. „Want, wanneer men die zedelijke volmaking als het „hoofddoel der maatſchappij aanneemt, zoo moet dan „ook alles aan de bereiking van dat hoofddoel ondergeſchikt worden. En, hoe zeer er dit niet noodzakelijk

(*) *Iets over de beginſelen, waarop het Strafwetboek, in* 1827, *aan de tweede Kamer der Staten-Generaal van het Koningrijk der Nederlanden overgegeven, rust: door Mr.* J. R. DE BRUEYS, *Hoogleeraar in de Regten aan de Hoogeſchool te Utrecht.* (*Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, IVde D. No. 3. bl. 387 enz.)

„ uit volge, zoo kan men er ligt uit beſluiten tot de „ noodzakelijkheid van het aannemen van dat ſtelſel van „ boete of zedelijke verbetering van gevangenen, hetgeen „ thans zoo vele voorſtanders vindt.

„ Maar wanneer men het oude ſtelſel, als ik dit zoo „ noemen mag, aankleeft, dan zal men het hoofddoel „ der ſtrafbedreiging, en, in dien zin, ook der ſtraffen, „ zoeken in de beſcherming van de maatſchappij en hare „ bijzondere leden, daar men de menſchen van het aan- „ randen derzelve, of van misdaden, zoekt terug te hou- „ den door de vrees voor het kwaad, dat op die aanran- „ ding volgen zal; en men zal gevolgelijk, ter bereiking „ van dit doel, al die ſtraffen bepalen, welke men, na „ overweging van alles, wat bij de zaak in aanmerking „ moet komen, noodig rekent, om op de menſchen dien „ indruk te maken, dat zij, door de vrees voor de daar- „ op geſtelde ſtraf, van het begaan van misdaden worden „ teruggehouden of afgeſchrikt; en dan mag zich de ze- „ delijke verbetering van den misdadiger alleen als een „ ondergeſchikt doel daarbij voegen."

Wanneer wij deze twee verſchillende begrippen, aangaande het *hoofddoel* der ſtraffen, door onderſcheidene beroemde Regtsgeleerden hooren voordragen en verdedigen, en daarbij letten op de reſultaten, welke uit die uiteenloopende denkbeelden worden afgeleid, dan wordt het, voor den oningewijde in het heiligdom van THEMIS, hoogstmoeijelijk, om zich, op gronden eener redelijke overtuiging, ten voordeele van een der hier boven ontwikkelde gevoelens te verklaren; gevoelens, ontwikkeld en voorgeſtaan door mannen, evenzeer vermaard door hunne regtsgeleerde kundigheden, als door hunne onpartijdigheid en waarheidsliefde, en, gelijk men billijk mag verwachten, wederzijds even afkeerig, om de belangen der maatſchappij aan eene kleingeeſtige ſtelſelzucht op te offeren.

Ondanks deze onzekerheid in het kiezen of verwerpen van een der voorgedragene begrippen, dringt zich aan het gezond verſtand de onveranderlijke grondſtelling op,

dat de Waarheid eeuwig één is en zijn moet, en dat men, onder welke vormen ook, nimmer met haar een verdrag kan treffen. En nu, aan deze grondſtelling de beide voorgedragene gevoelens toetſende, komt het vermoeden meer en meer tot rijpheid, dat in het eene zoo wel, als in het andere, waarheid en dwaling tevens ten grondſlag liggen.

Wij gelooven niet, dat men, met goed regt, dit ons oordeel partijdig zal noemen. Trouwens, er worden, onder de voorſtanders van beide ſtelſels van Strafregt, niet weinigen gevonden, die, offchoon zij aan het eene of andere de voorkeuze geven, een nader onderzoek, omtrent eene zoo belangrijke zaak, geenszins als overtollig beſchouwen, maar er op aandringen, „ dat men met „ bedaardheid onderzoeke, hoore en oordeele, overtuigd „ dat dan, en dan alleen, uit den ſchok der denkbeel„ den de waarheid kan voortkomen." (*)

Het zoogenoemde oude ſtelſel beveelt zich, door deze oudheid en de doorgeſtane proef van vele eeuwen, aan, en wordt, bij voorkeuze, door den geſtrengen *Regtsgeleerde* verkondigd. Het nieuwe is meer in den geest en toon van den *Wijsgeer*, die de gronden der Regtsgeleerdheid en die der Wijsgeerte gaarne met elkander in onderling verband wenschte te brengen. Dit ſtelſel mist het gezag der oudheid, en de ondervinding zal eerst na een aanmerkelijk tijdsverloop kunnen beſliſſen, in hoeverre hetzelve het zegel harer goedkeuring dragen kan. Het is, intuſſchen, geenszins raadzaam, een der beide ſtelſels, ter zake van derzelver onderſcheidende benaming van *oud* of *nieuw*, te kiezen of te verwerpen: *waarheid* alleen behoort hier ons oordeel te leiden.

Beide partijen hebben niet nagelaten, elkander de leemten en gebreken, welke zij in het tegenovergeſtelde gevoelen meenden te beſpeuren, met den vinger aan te wijzen; en zoo doende moest men wel, meer en meer, van elkanders algemeene denkwijs verſchillen. Minder ſcheen

(*) Zie, als boven, *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, bl. 409.

men het ſtelſel, dat men zelf voorſtond, te onderzoeken, ten einde, langs dien weg, de overtuiging te verkrijgen, dat hetzelve, geheel te onregte, van eene tegenovergeſtelde zijde, was aangevallen en beſtreden geworden. Verkleefdheid aan een eenmaal aangenomen begrip had wel eens partijdige beoordeeling van eens anders denkwijze ten gevolge; en, terwijl de voorſtanders van het oude ſtelſel aan de uitſpraken der Wijsgeerte, omtrent de grondbeginſelen der ſtrafwetten, geen overwegend gezag wilden toekennen, werden zij, door ſommige voorſtanders van het nieuwe gevoelen, van bekrompene begrippen en eene Middeleeuwſche geſtrengheid, ſoms luide genoeg, beſchuldigd en deswege gegispt.

In zulk een' ſtand van zaken, en bij deze uiteenloopende wijze van beſchouwing, moet de vriend der waarheid omzigtig zijn in zijn oordeel; ten einde, door eene oppervlakkige beſchouwing, met het verwerpen van de dwaling, welke beide ſtelſels aankleeft, niet tevens de zaak der Waarheid, die ook de zaak des Regts is, verworpen worde. En dan baart het hem al aanſtonds verwondering, bij het vaſtſtellen der grondbeginſelen van ſtrafwetten, *Regtsgeleerdheid* en *Wijsgeerte* (*) van elkander geſcheiden te zien. Er beſtond eenmaal een tijd, dat *Godsdienst* en *Wijsgeerte*, op gelijke wijze, van elkander verwijderd werden gehouden; en thans zien wij den weg geopend, waarop die beide elkander zusterlijk begroeten. Waarom zou eene gelijke vereeniging tuſſchen *Regtsgeleerdheid* en *Wijsgeerte* tot het gebied der onmogelijkheid behooren? Men ſpreekt

(*) Wanneer wij, hier en vervolgens, van *Wijsgeerte* en *Wijsgeeren* ſpreken, willen wij gehouden zijn, aan die woorden zoodanig eene beteekenis te verbinden, als waarmede dezelve, van SOCRATES af, de tijden door, door alle ware Wijzen gebezigd zijn; en gelijk dezelve nog onlangs, in de *Brieven over Hooger Onderwijs*, door den Utrechtſchen Hoogleeraar VAN HEUSDE uitgegeven, zijn gebezigd en verklaard geworden. Deze aanwijzing zal, wellligt, ter voorkoming van misverſtand, niet overtollig wezen.

van eene *wijsgeerige beoefening der Regtsgeleerdheid*, maar bevatten deze woorden geen onzin, indien de eene met de andere zich nimmer vereenigen laat? Het is zoo: *Regtsgeleerdheid* kan door den *Wijsgeer* gemist worden, zonder dat hij ophoudt Wijsgeer te zijn; maar de *Regtsgeleerde*, die nimmer in het heiligdom der *Wijsgeerte* is ingeleid, moge een' naam verwerven door zijne kundigheden, de roem, om zich naast de opperpriesters van THEMIS te mogen plaatsen, zal hem wel nimmer te beurt vallen. Men heeft gezegd: „De Wijsgeerte moet „wel invloed hebben op de strafwetten; maar wijsgeerige „beginselen zijn, tot het ontwerpen van goede wetten, „niet voldoende. Men gelooft, dat er een wijsgeerig „Strafregt is; niet in den zin, alsof er buiten de maat„schappij een zeker aantal van bepaalde straffen of straf„wetten bestonden; maar in dien zin, dat er zekere „algemeene beginselen zijn, waarop het Strafregt, in „ieder land, moet rusten, doch waarbij men niet kan „blijven staan." — Gaarne gelooven wij, dat het aan ons hapert; maar het denkbeeld, in deze manier van redenering opgesloten, komt ons voor niet bijzonder duidelijk te zijn. Gereedelijk willen wij toestemmen, dat wijsgeerige beginselen *alleen* niet voldoende zijn tot het ontwerpen van goede strafwetten; maar des te meer komt het ons voor, dat het wenschelijk blijft, dat, om ons van de woorden der H. Schrift te bedienen, *goedertierenheid en waarheid, geregtigheid en vrede elkander ontmoeten*, (PS. LXXXV: 11.) of, met andere woorden, dat *regtvaardigheid* en *wijsheid* elkander de hand bieden, en *beider* beginselen den grondslag helpen uitmaken, waarop de strafwetten behooren te rusten. Waarom toch getwist en gehaarkloofd, of de *Regtsgeleerdheid*, dan wel de *Wijsgeerte*, in den raad van wetgeving, het voorzitterschap zullen vervullen? Men sta die hooge bediening af aan de *Waarheid*, en benoeme *Wijsgeerte* en *Regtsgeleerdheid* tot hare bijzitters. Dan is er hoop, dat men *regtvaardige*, maar ook tevens *menschelijke* strafwetten bekomen zal, niet voor Heiden-

ſche volken, niet voor Grieken en Romeinen, Germanen en Galliërs, maar voor eene *Chriſtelijke* natie geſchikt en berekend.

Wanneer wij van eene wenſchelijke vereeniging der *Regtsgeleerdheid* en *Wijsgeerte* gewagen, dan bedoelen wij eene zoodanige vereeniging, welke aan beide *gelijk gezag* en *gelijke regten* toekent, bij het vaſtſtellen der grondbeginſelen van het Strafregt en de zamenſtelling van Strafwetboeken: wij ſchenken dan aan beide gelijken rang, zonder aan de eene boven de andere eenige bijzondere voorregten toe te ſtaan, of deze boven gene te verheffen. — In de beide opgegevene ſtelſels, oud en nieuw, is dit denkbeeld geheel uit het oog verloren. De voorſtanders van beide ſpreken van *hooge* en *hoofdbedoelingen* en van *doeleinden*, *welke daaraan ondergeſchikt behooren te wezen*; maar juist hierom ziet de vriend der waarheid zich gedrongen, de rigtigheid der beide ſtelſels te betwijfelen.

Dit gebrekkige is een gevolg van den gevoerden ſtrijd der denkbeelden. Want de voorſtanders van het oude ſtelſel, ſchrander genoeg om dat hunner partij niet geheel te wederſpreken, namen deszelfs *hoofdbegrip* aan, als een *ondergeſchikt doeleinde*. Hetzelfde had, omgekeerd, bij de tegenſtanders van het oude gevoelen plaats: men gaf wederzijds toe, zonder elkander te naderen; want nu was de ſtaat des geſchils ſlechts *vormelijk* veranderd, en de ſtrijd moest blijven voortduren. Geen wonder! men kan nimmer met de waarheid *tranſigeren*.

Waarom heeft men elkander niet geheel willen verſtaan, en beider *hoofdbedoeling* niet in één ſtelſel vereenigd! De een ſtelde meer den *burger*, de ander meer den *mensch* op den voorgrond. Maar, zijn dan die beiden zoo geheel onvereenigbaar? Kan men dan voor den *burger* niet een Strafwetboek zamenſtellen, hetwelk tevens voor den *mensch* geſchikt en berekend is? Was dan elk lid van den Staat geen *mensch*, alvorens *burger* te worden? En waar beſtaat de haarfijne grenslijn, welke de overtredingen van den *eerſten*, met groote naauwkeurigheid, van die des *laatſten* behoort af te ſcheiden?

Het is zoo, men kan hier met woorden ſpelen, en aangenomene, verouderde of nieuwe ſtelſels blijven aankleven; deze kan de *Abſchreckungs-*, gene de *Praeventions*-theorie als een meesterſtuk van *Regtsgeleerdheid* of *Wijsgeerte* verklaren; maar wat is hiermede gewonnen, wanneer de theorie der ſtraffen alleen en uitſluitend op een der beide gevoelens gegrond wordt? De ſtille burger, die zich evenmin voor Regtsgeleerde uitgeeft, als hij gereedelijk den verheven' naam van Wijsgeer afſtaat, wenscht ſlechts onder *goede* wetten te leven, en begeert een Strafwetboek, waarin niet ſlechts alleen de *burger*, afgeſcheiden van den *mensch*, en omgekeerd — maar waarin *burger* en *mensch*, in wederkeerig verband en betrekking, op den voorgrond ſtaan. Kan deze wensch immer met Regtsleer of Wijsgeerte onbeſtaanbaar geacht worden?

De voorſtanders der beide meergenoemde ſtelſels hebben deze vraag reeds, ſtilzwijgende, ontkennend beantwoord, door, wederzijds, een *ondergeſchikt doel*, nevens het door hen geliefkoosd *hoofddoel*, als behartigenswaardig te erkennen. Maar waarom is men elkander niet geheel op den gulden middelweg genaderd, en is men niet overeengekomen te zeggen: „ Het *doel* der ſtraffen, bij een „ Strafwetboek bepaald, is tweeledig: dezelve behooren „ te ſtrekken tot handhaving van orde, rust en veilig„ heid, *en* in de waarborging onzer natuurlijke regten, „ *en* in de zedelijke volmaking van het menſchelijk ge„ ſlacht, of de ontwikkeling van deszelfs zedelijke ver„ mogens." In deze bepaling vallen alle *hoofd-* en *nevenbedoelingen* weg. *Mensch* en *burger* ſtaan er in *gelijken rang* geplaatst. *Handhaving van het regt* en *voorſtand van wijsgeerig begrip* vereenigen zich zusterlijk te zamen. *Geſtrengheid* wordt door *zachtheid* beſtuurd, en de *laatſte* door de *eerſte* gewijzigd. Eindelijk: deze bepaling heeft tot doelwit *het geluk van allen.*

En nu vragen wij: zou het een ijdel droombeeld zijn, door deze of dergelijke bepalende omſchrijving van het doel der ſtraffen, de voorſtanders van het oude en die

van het nieuwe ſtelſel onderling te willen vereenigen? De gronden, door beiden voor hunne verſchillende gevoelens opgegeven, zijn toch geene Godſpraken. Wij eerbiedigen den lof van oude en nieuwere beroemde namen; maar de waarheid is nog eerbiedwaardiger. Een MICHAËLIS, een PESTEL, een DE RHOER mogen al geene mannen zijn, wier denkbeelden en leeringen uit de Middeleeuwen ontleend zijn; maar niemand zal wel aan hunne gevoelens het gezag der onfeilbaarheid toekennen. Het waren, in den echten zin des woords, Wijsgeeren, die de waarheid zochten, en, waar zij haar vonden, openbaarden; maar geeft dit *ons* de bevoegdheid, te verzekeren: „Nu is de waarheid gevonden! „Hier ſtaat het *non plus ultra* der Zuilen van HERCU„LES!" Men vergunne ons, beſcheidenlijk, te twijfelen: want *waar* en *wanneer* zal het opſporen der waarheid ophouden, de taak van Regtsgeleerde en Wijsgeer te zijn?

Is dē vereeniging der twee uiteenloopende ſtelſels, op de door ons voorgeſtelde wijze, niet onder de herſenſchimmen te rangſchikken, maar veeleer in den aard dezer verſchillende begrippen zelve, wèl beſchouwd zijnde, gegrond, dan beveelt zich dezelve inzonderheid aan door de groote voordeelen, welke daardoor kunnen verkregen worden, wanneer wij het door ons voorgeſlagen ſtelſel toepaſſen op dat gedeelte der Wetgeving, hetwelk uitſluitend den naam van Strafregt draagt.

Stemt men toch geheel met de voorſtanders van het oude ſtelſel in, dan loopt men al ligt gevaar, dat de wettelijke bepalingen zoo zeer aan het *hoofddoel* zullen beantwoorden, dat er ſchier geene plaats voor het *ondergeſchikte doeleinde* zal gevonden worden; met andere woorden, dat men het *eerſte* ſchier geheel, ten koste van het *laatſte*, ten grondſlag leggen zal. Hetzelfde nadeel ontſpruit uit de onvoorwaardelijke toetreding tot het nieuwe ſtelſel, maar in eene omgekeerde verhouding: met grooten ijver naar het *hoofddoel* ſtrevende, zullen de *ondergeſchikte bedoelingen* minder de aandacht wekken en aldra geheel uit het oog verloren worden, en de Wet-

geving, van welke der beide beginſelen ook uitgaande, zal, juist hierdoor, hoogst onvolkomen zijn.

Deze nadeelen zijn geenszins, althans niet in die mate, te vreezen, wanneer het door ons ontwikkeld ſtelſel ten grondſlag van het Strafwetboek gelegd wordt. Want, *voorerst*, wordt hierdoor het angstvallig onderzoek afgeſneden, wat men als *hoofd-* of *nevendoel* te beſchouwen hebbe: niets van elkander ſcheidende, maar van één bepaald punt uitgaande en naar één doelwit ſtrevende, moet er *eenheid* in alle ſtrafbepalingen gevonden worden, en hierdoor verkrijgen deze vastheid en kracht. *Ten tweede*, wordt uit het voorgedragen ſtelſel het voordeel geboren, dat elke wetsbepaling, die de orde, rust en veiligheid handhaven moet, ook tevens diene tot meerdere volmaking van den mensch, en de ontwikkeling zijner zedelijke vermogens; en dat, met inachtneming van het laatſte, het eerſte in geen geval op den achtergrond geplaatst worde. (*) *Ten derde*, zal eene zoodanige wetsbepaling, niet ſlechts den *burger*, maar ook te gelijk den *mensch* inſluitende, gelijken tred houden met den voortgang van den menſchelijken geest in beſchaving, kennis en verlichting.

Dat *eenheid* in beginſelen en bedoelingen, op het Strafregt toegepast, groote voordeelen aanbrengt, zal door

(*) Men zegge vrij, dat de voorſtanders van het afſchrikkingsſtelſel zich tevens *verpligt* hebben gevonden, door alle gepaste middelen, voor te komen, dat de misdadiger niet meer en meer verdorven worde; dat men hem moet pogen te verbeteren, vooral, en met dubbele zorge, wanneer het jeugdige misdadigers zijn: maar men vergunne ons te vragen, wat men, *in vroegere jaren*, ter verbetering van gevangenen, oudere en jongere, in ons Vaderland, gedaan hebbe? Op eene enkele plaats moge men al eenige loffelijke pogingen hebben aangewend, over het geheel en in de meeste gevangenisſen bleef men geheel werkeloos; ten ware men de wekelijkſche voorſtellen van Catechizeermeesters en Krankbezoekers als voldoende mogt willen doen voorkomen. En wat baat het, iets als pligt te erkennen, wanneer hetzelve niet door daden, althans over het geheel, worde achtervolgd en nagekomen?

de ſtrijdende partijen zelve gereedelijk worden toegeſtemd; en intusſchen hooren wij beiden van *hoofd-* en *ondergeſchikte bedoelingen* ſpreken. Kunnen zulke onderſcheidingen en wijzigingen immer eene gewenschte eenheid helpen daarſtellen? Wij twijfelen; en, naar onze wijze van beſchouwen, beſtaat er geen ander middel, om tot eenheid te komen, dan door te verbinden, wat nimmer had behooren geſcheiden te worden.

Maar, deze vereeniging tot ſtand willende brengen, zorge men tevens, dat de ſtrafwetten aan derzelver tweeledig doel — handhaving der algemeene zekerheid en zedelijke opleiding en verbetering — geheel kunnen beantwoorden. Barbaarſche, geſtrenge en den mensch onwaardige ſtrafbepalingen ſluiten de deur voor alle zedelijke verbetering; en, omgekeerd, drukt men te zeer op dit laatſte, hoe zal dan de veiligheid van den Staat kunnen gehandhaafd worden? Het eerſte moet alzoo nimmer het laatſte, het laatſte nimmer het eerſte buitenſluiten of nadeelig zijn. Men behoort te ſtraffen, en daarbij tevens pogen te verbeteren; maar men mag geen middel ter verbetering vaſtſtellen, hetwelk de ſtraf uit de ſtraf zou kunnen wegnemen.

Men heeft Wetboeken, in den geest van het oude ſtelſel ontworpen, barbaarsch en der Middeleeuwen waardig genoemd, en, omgekeerd, de voorſtanders van het nieuwe begrip voor philanthropiſche droomers verklaard; en men heeft daarin billijk noch betamelijk gehandeld. Beide ſtelſels tot één voegende, en naar elkander wijzigende, kunnen een ſchoon geheel opleveren; maar, op zichzelve blijvende beſtaan, kan de vriend der waarheid geen van beide goedkeuren.

Neen, een Strafwetboek moet zoo wel voor den *burger* als voor den *mensch* gegeven zijn. Den *burger* ſtraffende, wegens burgerlijke misdrijven, moet men den, voor verbetering vatbaren, *mensch* niet voorbijzien; en, den *mensch* als *mensch* behandelende, behoort de zekerheid van den *burger* in geen geval vergeten te worden.

Hoedanig een Strafwetboek, op deze grondſtelling rus-

tende, zou behooren zamengeſteld te worden, wagen wij niet, zelfs van verre, te beſlisſen; neen, wij vergenoegen ons alleen, met eene en andere opmerking onze korte beſchouwing der zaak in geſchil te beſluiten. (*)

De voornaamſte voorſtanders van het oude ſtelſel willen, over het geheel, de veiligheid van den Staat door ſtrenge wetsbepaling gewaarborgd hebben. Maar wij vragen: is dit middel, tot bereiking van het voorgeſtelde doel, altoos genoegzaam bevonden? Een blik op de alzoo ſtreng geſtraften overtuigt ons vaak van het tegendeel. De geſchavotteerde en eerloosverklaarde moet toch eenmaal in de maatſchappij terugkeeren; en hier vindt hij zich ſchier door elk geſchuwd, teruggeſtooten en veracht. De natuur ſpreekt intusſchen luide in hem, en vraagt de vervulling harer behoeften, ſpijs en drank, kleeding en huisvesting. Niemand geeft hem het een of het ander; en de weg, om het te verkrijgen, is overal voor hem afgeſloten. Wat blijft hem nu over, dan de keus tusſchen den hongerdood en den terugkeer tot vorig misdrijf? Hij kiest het laatſte, en wordt een aanranders van de bezittingen, ja van het leven van den naasten.— Ziedaar de korte levensgeſchiedenis van een aantal *ſtreng geſtraften*; en nu vragen wij: kunnen ſtrenge wetsbepalingen de algemeene veiligheid genoegzaam waarborgen; of loopt die veiligheid niet te grooter gevaar voor aanranding, naar mate er meer ſtreng geſtraft wordt?

Dan, welligt werkt het voorbeeld weldadig, door an-

(*) Wenſchelijk ware het, onzes inziens, evenwel, dat de *blijvende en ſteeds aanklevende ſchande* niet als beſtanddeel der ſtraf werd behouden. MONTESQUIEU zegt wel, en te regt: „ que la plus grande partie de la peine ſoit l'infamie „ de la ſouffrir;" maar de misdadiger *drage*, in den geest van MONTESQUIEU, die infamie *zelf*, en *gevoele* haar innig en diep, zonder dat hem dezelve, *door anderen*, onmeêdoogend, en, let wèl, *na zijne vrijſtelling*, *voor de voeten worde geworpen*. Of beſeft men dan niet, dat men, *juist door deze infamie-theorie*, elke *tijdelijke* ſtraf in eene *levenslange* verandert? En is dit betamelijk? is dit regtvaardig? is dit in den geest des Christendoms?

deren van het kwade af te ſchrikken? — Maar de ondervinding levert menig blijk van het tegendeel op. Dikwerf hoort men van zware misdrijven, kort na eene geduchte ſtrafoefening; en doorgaans oefent het misdrijf zijne handgrepen uit in het gezigt van het ſchavot en te midden van het angstgeſchrei van geſtraft wordende misdadigers. Wij ontkennen hiermede den invloed van het afſchrikkend voorbeeld niet geheel; maar nemen tevens aan, dat, wanneer er in de *praktijk uitzonderingen* beſtaan en, uit eigen aard, beſtaan *moeten*, men zich behoort te wachten, om eene *algemeene theorie* op alle perſonen en omſtandigheden te willen toepaſſen.

Het is zoo, men heeft gezien, dat het te pronk ſtaan op een ſchavot op den veroordeelde geen' indruk maakte, dat hij zelf en ook de omſtanders daarmede den ſpot dreven; men heeft gezien, dat de veroordeeling tot bloote gevangenisſtraf de misdadigers, na het aanhooren van hun vonnis, in een ſchaterend lagchen deed uitbarſten: (*) maar, wilde men, op grond van deze treurige ervaring, de ſtraffen verzwaren, welke ſtraftheorie zou men dan moeten invoeren, wanneer men den booswicht, veroordeeld om levende geradbraakt te worden, alle menſchelijk gevoel zoodanig heeft zien uitſchudden, dat hij, bij de herinnering aan eene vroeger begane gewelddadigheid, in eene vlaag van lagchen kan losbarſten? (†) Of zou hier ook de waarheid der opmerking bevestigd worden, dat hij, die *te veel* bewijst, bevonden wordt *niets* bewezen te hebben? Wij laten de beantwoording dezer vragen aan het waarheidsgevoel onzer Lezers over.

(*) Zie, als boven, *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving*, bl. 401. Dat het te pronk ſtaan, bij wezens, die geene ſchaamte gevoelen, den ſpotlust opwekt, is niet moeijelijk te verklaren. En zou het minachten der bloote gevangenisſtraf ook welligt veel voedſel ontvangen van de bewustheid, dat van den geſtelden termijn, doorgaans, bij een redelijk gedrag, gedurig *afſlag* te bekomen is?

(†) Zie VAN HOVE en TIJDEMAN, *over de zedelijke verbetering der Misdadigers*, bl. 120 enz.

Sommige voorſtanders van het nieuwe ſtelſel dwalen, onzes inziens, evenzeer, wanneer zij eene te verre gedrevene zachtheid in de ſtrafbepalingen op den voorgrond plaatſen. De ſtraf, hoe menſchelijk ook uitgedacht, behoort nimmer van dien aard te wezen, dat zij geen afſchrik zoude kunnen inboezemen, of dat de misdadiger zeer gereedelijk, ten koste van dezelve, den weg der ongeregtigheid verkieze. Straf behoort altoos ſtraf te blijven, en mag, aan de zijde van den Staat, nimmer in een kinderachtig magtbetoon ontaarden, indien men den boosdoener tuchtigen, en, in hem, een waarſchuwend en van het kwade afſchrikkend voorbeeld ſtellen wil. Men legge zich vrijelijk toe op de zedelijke verbetering van den misdadiger; maar bedenke daarbij, dat het geen vereischte ter verbetering van den gevangene is, de op hem rustende en welverdiende tuchtiging te verzachten; integendeel wende men die tuchtiging zelve, *als middel ter verbetering*, doeltreffend aan: want eene te verre gedrevene menschlievende handelwijze zou al ligtelijk in eene zwakheid ontaarden, geheel ongeſchikt om op oude en verharde booswichten te werken; en de gewone misdadiger zou, alsdan, zeer ſpoedig in den kerker een toevlugtsoord, ter beveiliging voor behoefte en kommer, wanen te vinden. (*)

Maar, daarenboven, het is niet moeijelijk, eene ware

(*) Geheel in dezen geest is het geſtelde in het *Jahresbericht der Direction der Straf- und Beſserungsanſtalt zu Naugardt für* 1828, waar wij lezen: „*So verabſcheuungswürdig „ zweckloſe Grauſamkeit gegen den Züchtling ſeyn mag, ſo „ grauſam und verhängnisſvoll iſt für das friedliche Publikum „ eine allzugroſſe und zweckloſe Gelindigkeit gegen denſelben. „ Die Detention im Zuchthauſe verliehrt für ihn alles Ab- „ ſchreckende, das ohnehin mit dem Dunkel der Unbekanntſchaft „ und der Ungewisſheit verlohren geht, und der Beamte legt „ dadurch den Grund zu Rückfällen, was dem Hauſe am En- „ de das Anſehn und den Ruf eines Aſyles für den Nothfall „ giebt.*" (Zie *Jahrbücher der Straf- und Beſserungsanſtalten, u. ſ. w. von Doctor* N. H. JULIUS, 1829, *4tes Heft. Berlin, bei* J. C. F. ENSLIN.)

bekeering geveinsdelijk voor te wenden, ten einde hierdoor vermindering van ſtraf en jammer te koopen: zachtheid, te verre gedrevene menſchenliefde werken dit ſnood bedrog, door den huichelaar geſpeeld, niet weinig in de hand; en welk eindig verſtand is in ſtaat, geesten te wegen en harten te doorgronden? Hoe veel gevaar beſtaat er dus niet om bedrogen te worden, wanneer men aan de opwellingen van zachte en menschlievende gevoelens te veel ingang verſchaft! Ja zelfs ten aanzien van hen, die niet beter willen ſchijnen dan zij zijn, werkt te groote toegevendheid daarom nadeelig, omdat de veiligheid van bezittingen en eigendommen geen' genoegzamen waarborg kan vinden in kerkers, die van Gods- en Gasthuizen alleen in naam verſchillen. (*)

Wij ontveinzen geenszins het moeijelijke der taak, om een Strafwetboek te vervaardigen, waarin de zekerheid van elks perſoon en bezitting evenzeer wordt gewaarborgd, als de deur ter zedelijke verbetering van den misdadiger opengeſteld. Maar, wij vorderen ook geen ideaal eener, in alles, volmaakte Wetgeving. Men volge ſlechts de wenken, die Regtsgeleerdheid en Wijsgeerte, in vereeniging met elkander, aanbieden; men neme proeven van hetgeen men vermag, en zoeke, meer en meer, op den weg der ervaring, de waarheid, en, in haar, het volmaakte, nader te komen; men zij niet ſlaafs ingenomen met eigene of anderer begrippen, maar beproeve alle dingen, het goede behoudende! Is de weg der groote geſtrengheid even ſchadelijk in de gevolgen, als het pad

(*) Iets dergelijks te willen, heeft men den voorſtanderen van het nieuwe ſtelſel wel eens te last gelegd. Maar, waartoe de zaak tot dit uiterſte gedreven? Of wordt de *Gevangenis* een *Godshuis*, wanneer men, door arbeid, ſchoolonderrigt, godsdienſtig onderwijs, zedelijke lektuur en menschkundige toeſpraak, aan de verbetering van onkundige, onbeſchaafde, verwaarloosde en onzedelijke wezens nuttig poogt te zijn? Men kan, met Gods hulp, veel goeds in een' kerker ſtichten, zonder dat dezelve daarom eene *begeerlijke verblijfplaats* worden zal.

eener overdrevene zachtheid; men kieze dan den middelweg, waarop de geſtrengheid door zachtheid wordt getemperd, en zachtheid van geſtrengheid kracht en nadruk ontleenen kan. Eindelijk, men zie op het *algemeene* en *groote*, minder op het *bijzondere* en *beperkte!* Men moet niet *te veel* willen, en zich *langzaam haasten.*

Ten ſlotte. Uit den maalſtroom van ſtrijdige begrippen wordt ten laatſte eenmaal de waarheid geboren. Mogt dit ſtukje hiertoe mede dienstbaar wezen! Wij hebben niemand verongelijkt, en geen begrip in een nadeelig of beſpottelijk licht zoeken te plaatſen. Zoo beoordeele en behandele men ook onzen arbeid! In het gebied der waarheid kan, niet zelden, een gering ſchijnend middel van een' gewenschten invloed zijn. Mogt onze poging mede aan dit groote doelwit ondergeſchikt bevonden worden, en Nederland er de goede vruchten van ſmaken; zoo zou deze onze gebrekkige arbeid niet geheel vruchteloos geweest zijn.

DIERLIJKE NATUURDRIFT.

De *Indiſche Ichneumon* is een klein diertje, op het oog ten naastenbij tusſchen Wezel en Eekhoren.) Dezelve is zeer nuttig voor de inboorlingen, wegens zijne aangeborene vijandſchap tegen de ſlangen, die anders elken voetſtap der reizigers gevaarlijk zouden maken. De blijken van ſchranderheid in dit diertje, welke ik gezien heb, zegt de Heer PERCIVAL, leveren een ſchoon bewijs van de wijsheid des Almagtigen, die aan ieder dier bijzondere eigenſchappen, overeenkomſtig deszelfs beſtemming, verleende. Als de *Ichneumon* eene ſlang, hoe groot dezelve ook zijn moge, ziet, zal hij terſtond ſnel daarop toeſchieten en die bij de keel grijpen, mits hij zich in eene opene plaats bevinde, waar hij weet, dat, in zeker kruid, een tegengift aanwezig is tegen den vergiftigen beet, in geval hij er een' mogt ontvangen. Ik was tegenwoordig bij eene proef, welke men te *Columbo*

nam, om zich van de waarheid der zaak te overtuigen. Aan den *Ichneumon*, welke daartoe moest dienen, toonde men eerst eene ſlang in eene beſlotene ruimte. Toen hij op den grond werd gezet, liet hij niet den minſten lust blijken, om zijne vijandin aan te vallen, maar liep in het vertrek rond, om te ontdekken, of er niet eenig gat of opening ware, waardoor hij zou kunnen ontſnappen. Toen hij er geen vond, keerde hij ſchielijk tot zijnen meester terug, en plaatſte zich aan diens boezem. Door geenerlei middel kon men hem bewegen, om van daar te gaan en der ſlange het hoofd te bieden. Doch zoodra hij buiten het huis gebragt en nabij de tegenpartij in eene opene plaats nedergezet was, viel hij terſtond de ſlang aan en vernielde die. Intuſschen verdween hij plotſeling voor eenige oogenblikken, en keerde daarop weder, nadat hij van zekere plant had gegeten. Deze heilzame natuurdrift ſpoort het dier aan, om tot die plant toevlugt te nemen, zoo dikwijls hij met eene ſlang in ſtrijd geraakt, hetzij dezelve vergiftig is, of niet. Die, waarmede men de proef nam, was van eene onſchadelijke ſoort.

DE ZONMIKROSCOOP.

Van alle werktuigen, door het vernuft uitgevonden ter ontwikkeling van de geheimen der Natuur, is er geen, dat meer onderwijs en vermaak verſchaft, dan de Zonmikroscoop. De allerkleinſte voorwerpen dijen, als door tooverkracht, uit tot reusachtige grootte en kolosſalen omvang. Al die kleine ellendelingen, welke beleefdheid ons verbiedt te onderſtellen, op het hoofd of in huis van één' onzer Lezers zich te bevinden, geplaatst voor dit ſchitterend werktuig, vertoonen zich aan ons als kudden olifanten. Vloeiſtoffen wriemelen, als 't ware, van bevolking. Leven is werkzaam zelfs in die zelfſtandigheden, waar het ongewapend oog geenerlei teeken van levend beſtaan ontdekt. Aarde, lucht en water zijn vervuld van kleine ſchepſelen, en wemelen van infuſoriën,

van wier tegenwoordig- of afwezigheid het bloote oog geene kennis draagt. De gewone levensmiddelen vertoonen zich als levende, en de waarnemer ontdekt met verbazing, dat hij, bij elk maal, veelligt zijne duizenden verslaat, gelijk SIMSON; een spotvogel voegde er misschien bij, met hetzelfde wapen! De vergelijking van den fijnsten fabrijkarbeid met draden als kabeltouw en de ruwste gewrochten der Natuur, is verre van eene pligtpleging aan menschelijke wetenschap of kunst. De bewerktuiging van planten en insekten, alsmede de voortbrengsels der kristallisatie, doen zich aan ons verbaasd gezigt voor, met eene klaarheid en sierlijkheid, onvergelijkbaar met eenige andere wijze van tentoonstelling.

BRIEF UIT EN OVER HET OOSTEN.

(Terugreis naar Cairo en togt naar den berg Sinai.)

De *Abbutigé* verliet ik de *Cangia*, en trok, met eenen gids, over eene bevallige vlakte en door eenige *Arabische* dorpen, in een van welke eene zeer vrolijke kermis gevierd werd. Deze ongelukkige bevolking wordt door belastingen, zwaar gedrukt (elke dadelboom betaalt jaarlijks eene schatting van verscheidene *para's*); vóór de regering van MOHAMMED ALI was zij veel gelukkiger; maar zij heeft door de veelvuldige doortogten zijner troepen geweldig geleden. Niet verre van daar bespeurde ik een gehucht der *Kopten*, 't welk mij voorkwam, het verblijf der eenvoudigheid en onschuld te zijn. De kerk is een oud, somber gebouw. De priester liet mij het heiligdom binnentreden; hij wees mij, op een' zegepralenden toon, twee slechte schilderijen in olieverw, voorstellende de Heilige Maagd, haren Zoon, en een' hunner Heiligen; vervolgens sprak hij met een' heiligen ijver den zegen over mij uit.

Nadat ik, te midden van de zandvlakte, een sierlijk *Arabisch* kerkhof, en eene fontein nevens hetzelve, door

eene edelmoedige voorzorg der Oosterlingen aldaar geplaatst, had opgenomen, kwam ik te *Siout*, eene ſtad bevolkt met *Turken*, *Arabieren*, *Nubiërs* en *Albanezen*. Mijn gids liet mij een zindelijk vertrek in gereedheid brengen; en, den volgenden morgen vroeg, hervatteden wij onzen togt door de woestijn. Na eenige uren reizens ontmoetten wij eene karavane; derzelver opperhoofd geleidde mij in zijne tent, en liet mij eenige half naakte Negerinnen zien, die hij beſtemde voor de liefhebbers te *Cairo*. Eindelijk kwamen wij in die hoofdſtad aan, nadat wij de ruïnen van *Hermopolis*, *Antinoë* en de piraden van *Saccarah* bezocht hadden, welke laatſte nog meer in verval zijn dan die van *Gizeh*, maar wier aanſchouwen bijna even grootsch is.

Ik nam mijnen intrek bij zekeren *Franschman*, ANSELIN genaamd, die den Heer CHATEAUBRIAND op zijne reizen vergezeld en zich te *Cairo* gevestigd had. Het is een kundig man, die zeer afgezonderd leeft, en wiens lange baard zeer afſteekt bij zijne *Europeſche* kleeding.

Men ontmoet in de ſtraten van *Cairo* eenige *Franſche Mammelukken*, die in dienst zijn van den Pacha; zij trekken een hoog loon. Zij ſtonden gedurende veertien jaren in blakende gunst bij hunnen meester; hebbende deze alstoen het behoud van zijn leven, bedreigd door een' opſtand zijner troepen, aan hen te danken gehad.

Men ziet, buiten de ſtad, op een *Turksch* kerkhof, het graf van den beroemden en ongelukkigen BURCKHARDT. Het langdurig verblijf van dien onverſchrokken reiziger onder de *Arabieren* had hem in gedaante en gewoonten naar een' *Bedouïn* doen gelijken. Dezen ſpreken nog met eerbied van den *Sheik* IBRAHIM (dit is de naam, waaronder hij bekend was). Men ontmoette hem dikwijls te paard in de woestijn, met de lans in de vuist en zijn' voorraad meel op den rug. Hij kwam ſomwijlen bij de *Franken* een praatje houden en een glas wijn drinken; maar hij hield zijne woning voor hen verborgen, ten einde, bij het ontvangen hunner bezoeken,

den argwaan der *Turken* en van den Pacha, wiens gunſteling hij was, niet op te wekken.

Offchoon de koffijhuizen te *Cairo* altijd bezet zijn met menſchen, zoo kan men er, zoodra een *verteller* het woord begint te voeren, eene ſpeld hooren vallen. De *Arabieren* geven, bij hunne verhalen, aan hunne verbeeldingskracht en hun geheugen den vrijen loop. Deze wondervolle verhalen, welker zedekunde ſomtijds voortreffelijk is, zijn zeer geſchikt, om een onwetend en ligtgeloovig volk te vermaken. Een *Turk* zou, met de pijp in den mond, den geheelen dag dezelve gaarne aanhooren. Voor het overige hebben die verhalen niets gemeen met onze anekdoten. De verbeeldingskracht der verhalers, zoo rijk en ſchilderachtig, zou, in onze luchtſtreken, als bevriezen, en zij zouden er hunne levendige manier van uitdrukking en hunne veelbeteekenende gebaren geheel verliezen. Men ziet er, die door het land reizen; maar de meest geachten onder hen houden hun verblijf in de ſteden. Somwijlen bepalen zij zich tot het opſmukken van het een of ander verhaal, ontleend uit de *Arabiſche Nachtvertellingen* of andere Oosterſche boeken. Hier waarborgt een buitengewoon verhaal den roem van deszelfs verdichter, gelijk een goed boek in *Europa* den naam van een' ſchrijver; het wordt algemeen verſpreid, gaat in alle koffijhuizen rond, en verſchaft aan de karavanen, wanneer deze hare halten houden, eene aangename tijdkorting. De vrouwen mogen dat genoegen niet ſmaken; maar, in vergoeding daarvoor, noodigen zij de *Almehs* van eene hoogere orde te harent, om te danſen, te zingen of muzijk te maken; eene aloude gewoonte, waarvan wij de ſporen vinden in hetgeen wij lezen van HERODIAS, danſende voor HERODES.

Ik heb een' zeer genoegelijken avond doorgebragt bij den Heer BOCKTY, *Zweedsch* zaakgelastigde, een man van diepe kunde en bijzondere belcefdheid. Het is dezelfde, die eene zijner dochters, vóór eenige jaren, tusſchen hare moeder en zuster in de ſtraten van *Cairo* wandelende, door de hand van een' dronken ſoldaat,

moest zien omkomen. Het ſchijnt, dat een groene ſluijer, dien zij droeg, aanleiding gaf tot deze onmenſchelijke daad. Men weet, dat het groen de kleur van den Profeet is, en dat den Christenen verboden is, dezelve te dragen.

Het paleis van den Pacha te *Shoubra*, aan de oevers van den *Nijl*, bevat, onder anderen, eene uitmuntende zaal. Prachtige kusſens en tapijten, fonteinen enz., door eene verfriſchende koelte omgeven, alles noodigt u uit tot weelderige rust. Achter hetzelve is een bevallige tuin, op de *Europeſche* wijze aangelegd, wiens met fijn gras bewaſsen grond en lustboschjes zich ſlingeren rondom eene ſierlijke kiosk, beſchaduwd door digt groen loof. De Pacha leeft ingetogen en wellustig tevens. Ik heb eens zijne *maitreſſen* zien uitgaan; zij waren acht in getal, maar zoo digt gekleed en met ſluijers bedekt, dat ik mij van hare gelaatstrekken of houding geen denkbeeld konde vormen. Gelukkig, in dit opzigt, de reiziger, die eenige kennis heeft van de Geneeskunde! het Serail heeft voor hem niets geheims. De titel van Geneesheer boezemt den geſnedene eerbied in, die zich haast, om hem naar binnen te geleiden. De vrouwen leggen alle bedwang af, zoodra zij hem zien; zij laten hem toe, te lezen in hare kwijnende oogen, hare hand te vatten, en met haar gemeenzaam te praten.

Men ziet, te *Cairo*, vele pelgrims uit *Mecca*: zij zijn de gunſten waardig, om welke zij ſmeeken; want die reis mag een proefſtuk van geduld en moed genoemd worden, vooral ten opzigte van degenen onder hen, die uit het midden van *Afrika* komen. De bedevaart der Christenen naar *Jeruzalem* is, daarbij vergeleken, ſlechts kinderſpel. Zij moeten onmetelijke woestijnen doortrekken en zich allerlei ſoort van ontberingen getroosten, en er wordt eene hooge en buitenſporige mate van geestdrijverij vereischt, om hen tegen dusdanige vermoeijenisſen te harden. De kooplieden, welke dien togt voor hunne zaken ondernemen, begeven zich op reis met ſlaven, kameelen en een' goeden leeftogt; maar de arme *Muzelmannen*, die de reis te voet doen, ſtellen zich aan

de uiterſte bezwaarnisſen bloot. De grijsaard, die zijne familie verlaat, om dien brandenden zand-oceaan door te trekken, ſtelt zich niets anders voor, dan dat hij dezelve nooit zal wederzien; want maar al te dikwerf gelijkt de terugtogt van eene karavaan pelgrims naar dien van een leger na het gevecht.

De Oosterlingen beminnen met geestdrift de warme baden, die zich in zeer groot aantal te *Cairo* bevinden. Voor *Europeërs* zijn dezelve eene zware proef. Gij gaat eerst geheel naakt in eene badſtoof, en blijft er in, tot dat het zweet u uit alle de poriën dringt; daarna brengt men u in het bad zelf; vervolgens ſtrekt men u uit op eene bank, en wordt gij door een' man derwijze gewreven, dat er alle uwe leden van kraken; eindelijk wordt gij in een ander kamertje gebragt, waar men u een rustbed, pijpen, koffij en ſorbet aanbiedt. Wanneer gij eens aan deze baden gewoon zijt, ontwaart gij, bij het verlaten derzelven, een gevoel van welbevinden, dat zich niet laat beſchrijven.

Korten tijd na mijne terugkomst te *Cairo* beſloot ik, den berg *Sinai* te bezoeken met een' mijner landslieden, zijnde een *Duitſcher*, de Heer W***, (*) een zendeling ter bekeering der *Joden*. Zijn bediende, mijn getrouwe MICHEL, zes *Arabieren* en acht kameelen maakten onze karavane uit.

Wij vertrokken den 29 October des namiddags, als op ſtok gezet op onze kameelen, en voorzien van een' voorraad water, kolen, koffij, rijst, meel en eene tent. Men ondervindt op den rug van den kameel eene vrij onaangename gewaarwording; want men wordt door den draf van het dier op eene ruwe wijze heen en weder geſchud; echter gewent men zich aan die beweging. Men legt, op die wijze, drie mijlen binnen het uur af. Na zonsondergang hielden wij halte in het midden der woestijn. Men ſtak vuren aan; men maakte den avondmaaltijd gereed. Ongelukkig ſcheurde het zeil onzer tent,

(*) Waarſchijnlijk JOSEPH WOLFF, die, vóór eenige jaren, te *Amſterdam* zich heeft doen kennen.

-en moesten wij in de opene lucht ſlapen. Wij lieten het herſtellen; maar het was ons in het vervolg van geen nut; want wij waren des avonds te vermoeid en hadden te weinig tijds tot ſlapen, dan dat wij er aan konden denken om de tent weder op te rigten.

Den 31ſten October ſtaakten wij vroeg onzen togt, om ons nachtverblijf te betrekken, vermoeid van het beklimmen der hooge duinen. Ik ontwaakte vóór het aanbreken van den dag, en begaf mij naar onze *Arabieren;* zij zaten bij groepen rondom een goed vuur, rookten en gebruikten koffij, terwijl JOUMA (dit is de naam van hun opperhoofd) het oog hield op de toebereiding van een' grooten koek, die gebakken werd. Onze escorte maakte een gedeelte uit van een' zwervenden ſtam, die gewoonlijk in de nabijheid van den berg *Sinaï* kampeert. De woestijn is deszelfs element; maar dezelve heeft volſtrekt geen woest voorkomen. De *Arabieren* doen hunne togten, met musketten gewapend, en zonder eenigen anderen leeftogt, dan een' kleinen zak meel. koffij, en den noodigen toeſtel, om een en ander te bakken en te koken.

Men ontdekt geene ſporen van vruchtbaarheid, dan nabij *Adjerud*, een gering dorpje, hetwelk achter eene rotsketen, omtrent vier mijlen van *Suez*, verſcholen ligt. Wij ſtaakten des avonds, voor eene poos, aan deze zijde dier bergen, onze reis. Die ſtreek is zeer onveilig, uit hoofde van de ſtruikroovers; onze gidſen, die hunnen togt wilden vervolgen, zagen zich genoodzaakt, dien nacht op de wacht te ſtaan. De Heer W***, die verſcheidene kisten met Bijbels naar den *Sinaï* voerde, ſtierf bijna van angst, dat wij door hen geplunderd zouden worden, en hij aldus het doel van zijnen togt niet zoude bereiken. Ten gelukke kwamen wij er met den ſchrik af.

Des voormiddags kwamen wij te *Suez*, waar wij een ongemeen vleijend onthaal vonden bij den *Engelſchen* Conſul. Vóór het middagmaal bezag ik de ſtad; zij is zeer klein, en omringd van zeer bouwvallige muren. Te *Suez* zijn de wateren der *Roodezee* zeer laag en is de golf zeer naauw; de oevers zijn ter regterzijde zeer ſteil, maar aan den kant van *Arabië* is eene uitgeſtrekte

zandvlakte. Nadat ik aan den maaltijd den *Jeruzalemſchen* wijn gedronken had, begaven wij ons naar onze escorte, die buiten de ſtad was gebleven, en wij gebruikten, met visch en koffij, een zoo ſmakelijk maal, alsof wij het in eene zaal hadden genuttigd. Op den volgenden morgen trokken wij de golf om, en ontmoetten, bij den ingang der woestijn, eenige bronnen, bekend onder den naam van *Fonteinen van* MOZES; offchoon het niet waarſchijnlijk is, dat MOZES, toen hij *Egypte* verliet, zijnen togt tot die plaats heeft uitgeſtrekt, dewijl hij, volgens de Heilige Schrift, de *Roodezee* droogvoets zou zijn doorgegaan. Het was uitmuntend ſchoon weder; er was volſtrekt geene wolk in de lucht, en, zoo ver het oog reikte, was er geen levend ſchepſel te zien. Deze diepe ſtilte en die zoo onbenevelde dampkring verwekken in de ziel eenen indruk, die niets ſombers bevat, en onbeſchrijfelijk aangename gewaarwordingen bij ons opwekt.

Den 4den November, des morgens, was onze watervoorraad bijna geheel uitgeput. Eenige uren daarna, bij den ingang der vallei van *Paran*, ontdekten wij eene fontein. Offchoon derzelver water eenigzins brak was, was het ons echter zeer dienſtig, om onzen dorst te leſchen en koffij gereed te maken. De woestijn had hier een nog woester voorkomen: zij beſtond, tot dusverre, ſlechts uit eene dorre zandvlakte, aan den gezigteinder met kleine bergen en rotſen; thans waren het ſteile bergen, die, de vallei onregelmatig omzoomende, haar een zeer romanesk voorkomen gaven.

Aan gene zijde der vallei wordt de weg meer en meer rotsachtig. Eene zware bui, die ons overviel, gaf aan denzelven een nog ſomberder aanzien. Toen het onweder voorbij was, beklommen wij, bij maanlicht, de bergen; en eenige uren daarna ſtaakten wij onzen togt, te midden der zandvlakte, om er den nacht door te brengen. Onze zwervende leefwijs had, in zekeren zin, hare aantrekkelijkheid. Op den middag hielden wij halte, en meestentijds gebruikten wij eenige ſpijze op den rug onzer kameelen; bij zonsondergang verpoosden wij, om ons avond-

eten te gebruiken, deden daarop eene wandeling, of hielden een praatje met elkander. Somtijds zetteden wij, na het avondeten, onzen togt voort tot in den nacht; alsdan ſtak men twee vuren aan, een voor ons, een ander voor onze escorte. Wat mij betreft, ik zat gaarne aan den haard der *Arabieren*, om, bij de flikkering der vlam, het oog te laten weiden op die ſchilderachtige en levendige groepen. Wij ſliepen bij het vuur, in onze mantels gewikkeld, en (wacht u wel, onzen toeſtand te beklagen!) de ſtilte van den nacht, het verwonderlijk azuur des hemels, bezaaid met nog ſchitterender ſterren, dan wij in onze gewesten zien', wekten eene alleraangenaamſte gewaarwording bij ons op. Zeer vroeg in den morgen beladden wij onze kameelen, en begaven ons op reis. Niets evenaart de ſchoonheid van den opgang der zon in de woestijn. Men ziet eerst de levendigſte tinten aan den gezigteinder ſchitteren en verdwijnen. Plotſeling komt de zon in al hare pracht te voorſchijn, en vervult de onmetelijke ruimte. Dit ſchouwſpel ziende, kunnen wij het ons verklaren, dat de *Perzen* op het denkbeeld kwamen, om de zon te aanbidden.

Wanneer men in de bergvlakte afdaalt, is het land doorſneden met enge valleijen, waar men eenige palmboomen ziet. Des anderendaags kwamen wij aan eene vlakte, omzoomd van zwartachtige bergen, welker hoekige ſpitſen zich aan den gezigteinder vertoonden. Die vlakte was als bezaaid met op zichzelve ſtaande rotſen en groene plekken. Wij ontmoetten er eenige reizigers, die, op hunne kameelen gezeten, ons begroetten met de woorden: *Vrede zij met u.* Aan den voet der bergen zagen wij, des avonds, de graffteden van eenige *Arabieren*, die in de woestijn geſtorven waren. Het waren wanſtaltige blokken, in het zand als weggezonken. Die ſoort van verſpreide kerkhoven in de onmetelijke eenzaamheid bevindt zich, over het algemeen, in de ſomberſte valleijen en te midden van afgronden. De *Arabieren*, hoewel *Muzelmannen*, hebben ſlechts zeer onvolledige godsdienſtige denkbeelden. Onze escorte, en die,

welke ons gedurende mijne reis vergezeld had, deden geene gebeden. W*** wendde vergeefsche pogingen aan, om JOUMA en zijne kameraden te bekeeren; wat zijn' bediende betreft, hij was katholijk, en zeide, met vrome gebaren, elken avond de litaniën der H. Maagd op. De pogingen van zijnen meester, om hem in een' Protestant te hervormen, leden schipbreuk op den heiligen ijver, die den man bezielde voor zijn geloof.

Des nachts hielden wij halte in eene engte, omringd door dorre en steile bergen, welker zijden helder verlicht waren door de maan. Te midden dier afgronden boden de *Arabieren*, in hun zoo schilderachtig kostuum, met de kameelen aan hunne zijde liggende, een zeer romanesk schouwspel aan. JOUMA en MICHEL gingen ons voor, om onze komst te berigten aan het klooster van den berg *Sinaï*. Den volgenden morgen, vóór het aanbreken van den dag, begaven wij ons weder op reis, in onze mantels gewikkeld, en staakten onzen togt, ten einde het ontbijt te gebruiken, in eene vallei, waar wij, gelukkiglijk, houts genoeg vonden, om een goed vuur aan te steken. Het kwam ons van pas; want het was een koude ochtend.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

HANS KOMT DOOR ZIJNE DOMHEID VOORT.

(*Vervolg en slot van bl.* 561.)

Onze Hans heette eigenlijk HANS VAN DER KNOL. Dien naam had hij verkregen door het gebruik, dat hij van de knollen maakte, om koortsen te verdrijven. Dit gelukte hem niet altijd, blijkens de spreekwijze: *iets verknollen*, door afgunstige ambtgenooten van VAN DER KNOL altijd gebruikt, wanneer Hans eenen patiënt *verknold* had. Dit zij ten zekeren bewijze, dat er eens, doch wáár weten wij niet, een HANS VAN DER KNOL geleefd heeft. Hiermede wordt niets benomen aan den roem van VAN DER KNOL, en van de wijze, op welke hij de koorts gewoon was zege-

vierend te beſtrijden. Hans was intusſchen een *beſtudeerd* man; dit is, als ik het zeggen mag, wel 20 pct. meer waardig dan *geſtudeerd* of *geleerd*. Het is mij om het even, en het doet ook in onze zaak niets af, zoo min als bij die Heeren, die dezen naam bezitten, of men deze hoogdravende titels als *bedrijvige* of *lijdelijke* deelwoorden voornemens is te verklaren. Hij was dan een beſtudeerd man, en ten bewijze hiervan ſtrekt zijn geleerdelijk veranderde naam, JOHANNES KNOLLIUS, onder welken hij, in de geleerde wereld, tot op dit oogenblik, met grooten roem bekend is. In de woonplaats van KNOLLIUS woonde ook een kleermaker. Den naam van dezen man meldt ons het geſchiedboek niet. Er zijn ſommige geleerden geweest, die hier aan JAN VAN LEYDEN dachten; maar deze geleerden zouden beter hebben gedaan, indien zij, zonder te veel te willen bepalen, nu en dan hunne geleerdheid met een *Jan van Leyden* had den laten afloopen. Doch *die* JAN VAN LEYDEN, dien zij nu een plaatsje gunden in hunne geleerde zotternijen, is voor die eer gevoelig, maar wil van dezelve geen gebruik maken. Want als kleermaker had JAN VAN LEYDEN geenen naam; zijne broodwinning kon hem dien niet bezorgen, en daarom beſloot hij Koning te worden; toen eerst ontving hij zijnen naam, toen hij *Koning van Munſter* werd; en Koningen, dit weet men, hebben altijd een' naam gehad, t. w. in de Geſchiedenis.

Doch de vriend van onzen KNOLLIUS was geen Koning, maar een eenvoudig burgerkleermaker. Daarom kon hem zijn ongeluk, dat ſtraks zal gemeld worden, het verdiende plaatsje in de korte kronijk achter den Almanak niet eens bezorgen. De Geſchiedenis, vooral wanneer die prachtig wordt uitgevoerd en met eene heerlijke opdragt voorzien is, geeft naauwkeurig verſlag van Koningen, al waren en bleven zij kleermakers en ſnijders tot aan het graf. Wien dit gelust, moge nieuwe en oude Geſchiedenisſen doorſnuffelen; en, indien hij naauwlettende is, zal hij eene menigte vinden van kleermakerachtige Koningen, of koningachtige kleermakers, dat toch inderdaad ſlechts weinig verſchilt. Wat hiervan de reden is, zult gij bij de *uitvinders* dier Geſchiedenisſen nooit ontdekken. Ook zijn de namen van behoorlijk gepatenteerde kleermakers (zoodanig een was de vriend van onzen KNOLLIUS) van te weinig belang, om de aandacht van den Geſchiedſchrijver, die *uit* en *voor* belang zijn werk ver-

rigt, zelfs ééne minuut bezig te houden. Dan eerst komen hunne namen in geſchrift, wanneer zij zich hebben onderſcheiden; dat is, wanneer zij den naam en den roem hebben verdiend of verkregen, dat zij niet alleen burgers, maar ook Vorſten en Koningen en Keizers hebben in de kleeren geſtoken.

Dezen misſlag der Geſchiedenis moeten wij ons getroosten. Het is een geluk voor ons, dat, al verzwijgt de Geſchiedenis den naam van onzen kleermaker, wij niet genoodzaakt kunnen worden tot het geloof, dat KNOLLIUS geen vriend heeft gehad, die kleermaker was. Want ſedert onheugelijke tijden maken de kleederen den man. Is het dan niet natuurlijk, ja géloofelijk, zelfs zeer noodzakelijk, dat er overal en altijd, dus ook in de woonplaats van onzen KNOLLIUS, een kleermaker, is aanwezig geweest? De ſtadgenooten van den kleermaker miskenden eenigermate de verdienſten van dezen belangrijken man. Door zijne bekwaamheid kwamen toch onderſcheidene groote mannen te voorſchijn. Ondankbaar is het gehandeld door dit geſlacht, hetwelk aan den kleermaker niet eens zijn wettig eigendom, zijnen naam, gegeven heeft. Misſchien had dat geſlacht die fraaije kleederen minder noodig dan volgende tijden, welke aan den kleermaker volſtrekt alles te danken hebben, die daarom ook hem als patroon diep vereeren, en hem, boven zijnen eenvoudigen naam, nog andere uit Frankrijk en Engeland medebrengen, welke de kleermaker ſlechts met veel moeite en niet zonder hulp weet thuis te brengen.

Deze bekwame, maar vergeten man had dan eens ſoep gegeten, en, het zij met of zonder opzet, een beentje ingeſlokt, dat onbeleefd genoeg was, om in zijne keel onbewegelijk post te vatten. Zoodra was niet deze ramp ter ooren gekomen van de bevolking zijner woonplaats, of geheel de ſtad, welke, volgens eigene overtuiging, den dienst des kleermakers volſtrekt niet misſen kon, beſtormde het huis van den armen KNOLLIUS, hem vreesſelijk bedreigende, indien hij den kleermaker niet ſpoedig *op de been* (ik wil zeggen, *op de tafel*) hielp. Onze KNOLLIUS had tot dusverre een' gelukkigen oorlog gevoerd tegen koortſen, en hij gevoelde het pijnlijke van zijnen toeſtand, toen hij geroepen werd, om den kleermaker te genezen. Oogenblikkelijk herſtelde hij zich, nadat de menigte zijn huis had verlaten. Zijne knollen konden hem niet baten, dit zag hij duidelijk,

maar wel de dommekracht en het windas van den timmerman. Aan het huis van dezen had hij 's voormiddags nog tegen koortsen *geageerd*; toen waren hem deze werktuigen bijzonder in het oog gevallen, en daarom besloot hij, die werktuigen voor eenige oogenblikken ter leen te vragen. Met deze instrumenten gewapend, zou hij een' geheelen os uit de keel des kleermakers gehaald hebben; wel te verstaan, indien er een os in gezeten had. De onmogelijkheid hiervan was aan KNOLLIUS nog niet gebleken. Want dat hing af, of van de grootte van den os, of van de ruimte van 's kleermakers keel, of van beide te gelijk. KNOLLIUS had gestudeerd, en hij wist daarom ook, uit de Geschiedenis, dat MILO van *Krotona* wel eenen vierjarigen stier op de schouders naar huis heeft gedragen zonder rusten, en dat hij denzelven op éénen dag heeft opgegeten. Juist dit geval van MILO deed hem wijsselijk besluiten, dat welligt de os in de keel zat, daar hij als Kantiaansch wijsgeer besloten had, aan tijd noch ruimte ooit te zullen denken. Hans had zijne maatregelen ook zoo goed genomen, dat hij, des noods, den kleermaker, met al deszelfs *ap-* en *dependentiën*, *binnen het minuut* in eene geheel andere provincie of wereld (dat komt hier op hetzelfde neder) had kunnen overtrekken. KNOLLIUS, die anders zeer *menschlievend* was, (want zonder *menschen* had hij immers geen praktijk?) begreep evenwel, dat het beentje niet in zijne eigene keel zat, maar in die des kleermakers; en hij zond daarom, hoe bedenkelijk ook hem het geval voorkwam, geen koren van den molen. Meester Vink werd dan door KNOLLIUS aanstonds overal betast, behalve waar hem de schoen wrong; ik wil zeggen, behalve in zijne keel. KNOLLIUS, die met blijdschap de begeerde werktuigen vernam, verzocht den kleermaker, dat hij den mond zou opendoen; en deze, om den gevaarlijken buurman te beter te doen bespieden, deed, ten einde den mond te wijder te kunnen opspalken, de oogen toe. In deze houding bleef de kleermaker eenigen tijd, en hij geloofde in allen ernst, dat de oogen van KNOLLIUS te beter zagen, hoe vaster hij de zijnen toedrukte. Doch KNOLLIUS had thans zijne aandacht op *gewigtiger* voorwerpen gevestigd. Hij had vast besloten, de keel des kleermakers, ten koste van alles, ruim te maken. Terstond legt hij in het kabeltouw een' vervaarlijk grooten knoop, om het beentje des te beter uit het naauwe keelgat in de wijde wereld te helpen. Hierop plaatst hij windas en dommekracht, opdat zoo zijne kuur zeker en onfeilbaar zou

gelukken. Het geſtommel van KNOLLIUS, die met deze wigtige inſtrumenten niet dagelijks omging, brak de doodſche ſtilte af, met welke iedereen de uitkomst dezer voorgenomene operatie afwachtte, maar deed intusſchen bij den kleermaker eene groote nieuwsgierigheid ontbranden naar hetgeen in zijne nabijheid omging. Zonder dat anderen het zagen, deed hij de oogen open, en hij ontdekte nu het eerst KNOLLIUS, in het zweet van zijn aanſchijn, zich met de dommekracht voorbereidende tot een' heftigen aanval op het beentje. Dit gezigt, door de bedenkelijke houding van KNOLLIUS nog belangrijker geworden, deed den kleermaker op eens in zulk verſchrikkelijk lagchen uitbarſten, dat allen van ontſtelenis opvlogen, en ieder dit lagchen beſchouwde als de laatſte ſtuip van den armen ſoepëter. KNOLLIUS ſtond hierbij onbewegelijk, met een beklemd hart, met een bedrukt gelaat, zonder tong of ſpraak, door de omſtanders, tot zijn geluk, niet opgenomen, maar voorbijgezien. Op eens vliegt hem iets in het aangezigt. Het ſoepbeentje, namelijk, had, uit vreeze voor het kabeltouw, de ingenomene poſitie gewillig ontruimd, maar, uit weêrwraak, een' geduchten uitval gedaan tegen den neus van KNOLLIUS. Hoe pijnlijk ook deze uitval was voor den operateur, zoo was dit geval toch van zeer veel belang voor zijnen roem en zijne beurs. Volgens het genie van KNOLLIUS, was hij de eerſte, die de ontruiming der keel van den beenſlikker aankondigde; en het laat zich begrijpen, dat hij nu liet blijken, op deze *retraite* van het beangſtigde ſoepbeentje gerekend te hebben. Kon deze man wel door domheid voortkomen, die zijne ſlimheid zoo heerlijk openbaarde? Die KNOLLIUS, die was eerst een man! Zijn vernuft, dit zag men klaar, had hem geholpen. Van dit oogenblik had niemand de eer van ziek te zijn geweest, die niet door KNOLLIUS *gecureerd* was. Een aantal van zieke en gezonde patiënten gaf hem praktijk en geld en een rijtuig met twee paarden, zoodat hij nu over viermaal meer pooten, dan te voren, *disponeren* kon, om voort te komen. Dat rijtuig bragt hem dan ook in de ſtadsregering, in adellijke familiën, en zoo al verder — zoo verre, als twee paarden voor een ligt en fraai rijtuig loopen kunnen. Doch de juiste bepaling hiervan behoort tot de diepe geleerdheid der Roskammers. Door de dommekracht, niet door domheid, kwam KNOLLIUS in de wereld voort, en wel ſpoedig en zeer gemakkelijk, zonder hoofd- of halsbreken.

Er blijven mij twee oogpunten overig, uit welke dit ons gewigtig spreekwoord nog kan, en had moeten, beschouwd worden. Ik bedoel een aardrijkskundig en een onoordeelkundig oogpunt, hetwelk met het oordeelkundige en geschiedkundige een schoon geheel zou hebben opgeleverd. — Doch het is beter wat, dan nietmetal; en daarom kon ik nu eindigen met de schoone belofte, dat wij bij nadere gelegenheid Hans of zijnen Ezel wel eens weder bij de ooren zullen trekken. Gij zijt evenwel, denk ik, nieuwsgierig, om te weten, hoe het spreekwoord b. v. aardrijkskundig of onoordeelkundig kan worden behandeld. Dit zal ik u met weinige woorden zeggen, en het blijft voor uwe rekening, indien gij mij niet begrijpt.

Aardrijkskundig kan men dit spreekwoord van Hans behandelen, door met hem de geheele wereld rond te reizen, en zorgvuldig op te merken, hoe Hans het maakt met zijn graauwtje, b. v. in Spanje, Frankrijk, Italië, Duitschland, buiten Europa. Gelijk kleederen en gewoonten verschillen, zoo verschilt ook Hans, naar mate gij hem onder verschillende luchtstreken opmerkt en gadeslaat. Want er is geen schepsel, dat meer van den invloed der winden te vreezen heeft, dan Hans, die, zoo hij ergens in zijn ligchaam daartoe een plaatsje heeft, van top tot teen letterlijk een windzak is. Zoo zult gij dan nu eenigzins begrijpen, wat eene aardrijkskundige behandeling van ons spreekwoord zeggen wil. Waar gij doolt of reist, dit zal u duidelijk blijken, overal komt Hans door zijne domheid voort; zoodat geen Hans het vaderlijk erfgoed behoeft, die de meer winstgevende domheid bezit, en daarom geld en goed voor zich kan ontberen. Maar in ons Nederland zal hij Hans met zijne domheid overal het laatste plaatsje, dat overig is, weltevreden zien innemen. Zoo weinig *hansheid* kleeft Nederlanders aan, dat alle Hansen de plaatsen *verdienen*, welke zij bekleeden. Dat zal ieder gelooven, en moeten gelooven, wel te verstaan zoo lang Hans alleen het woord mag voeren.

Het is hier de vraag niet, of domheid niet somtijds nuttig kan zijn. Dit valt niet te betwijfelen, en er was, en er is nog, eene heilige onkunde. Maar de domheid van hen, die zich dom houden, opdat gekken, die de kaart hebben, in hunne eigene oogen wijs zijn, is grooter kunst, dan de domheid *ex professo* te beoefenen. Of deze voorgewende domheid ook zedekundig kan worden goed gemaakt, even zoo

gemakkelijk als dit ſtaatkundig voor en door ſtaatkundigen reeds meermalen geſchied is, laat ik onbeſlist. Maar dit weet ik, dat deze ſtaatkundigen, die van geven en nemen weten, alleen dom zijn bij zulken, die nog hooger verheven zijn, dan hunne naamgenooten op ſchoorſteenen; en dat zij meer aan Plutus of Mammon denken, dan aan de zedekunde, bij welke ook hunne averegtſche domheid of ſlimheid niet bekend is, dan onder ingeſlokene waren of verbodene goederen. — Dit ſlechts in het voorbijgaan.

Wat nu aangaat het onoordeelkundige der behandeling van ons onderwerp, daarover laat zich niet *veel* met *weinige* woorden zeggen. Het zweeft voor mijnen geest als iets duisters en geheimzinnigs. Daarom is alles misſchien nog eenigzins gewigtig; even als de duisternis der Egyptiſche Hieroglyphen belang inboezemt aan geleerden, die zich misſchien ſchamen zouden over tijdverlies ter opheldering van aardigheden, die, aan het daglicht gebragt, als beuzelarijen zouden worden veracht. Zoo iets kan men wel nagaan, als men iets weet van dien geleerde, die bijna twee jaren zich had afgepijnigd, om een opſchrift te ontcijferen; die aanſtonds JULIUS CESAR bij het hoofd had, en naderhand, tot zijne ſpijt, ontdekte, dat het zoo fraaije opſchrift geene Latijnſche, maar Franſche geboorte had, en zeggen wilde: *Hier is de weg der Ezels naar de ſtad.* Zoo vele ezels vonden dien weg vóór hem, en onze geleerde, zelfs op het ſpoor der ezels, niet. Dit nu was onoordeelkundige oordeelkunde. Hij is de laatſte werkman nog niet geweest in dat gild. Zoodat ik maar zeggen wil, dat er ook geleerden zijn, die, juist door hunne geleerdheid, al zeer dom zijn. Dit dient tot narigt.

Duidelijker kan ik u vooralsnog de zaak niet maken. Misſchien zullen u die genen te regt kunnen helpen, die hunne oogen, ooren en herſenen ſparen, en daarom alle devotie toonen alleen met wijden mond. Zoo niet, dan wensch ik u allen toe, dat abrakadabraſſche taal nooit uwe herſenen of ooren vermoeije, en dat allen, om het even van welk gild, die abrakadabra en zulke verheven wijsheid uitkramen of verkoopen, *emeritus* mogen worden verklaard, *ſine ſtipendio et ſalvo honore*; dat is: dat zij worden op ſtal gezet, om, daar zij geen cent ooit verdiend hebben, nu enkel van de eer en den wind te leven, waaraan zij voor zich zelden gebrek hebben. *Mutato nomine cet.*

DE BEZOLDIGING DER ZONDE.

(*Vervolg en ſlot van bl.* 566.)

Binnen twee jaren was ADELA de mijne.

Nu was het onſtuimigst verlangen van mijn hart voldaan. Maar ik had zonde bedreven — zware en verſchrikkelijke zonde. Ik had derzelver bezoldiging ingeoogst — in vollen nadruk ingeoogst Ik bezat rijkdom. Ik bezat rang. Het voorwerp, dat ik zoo lang, zoo lang hopeloos had bemind, was het mijne. Niemand ter wereld kon mijnen wil mij betwisten of mijne wenſchen dwarsboomen. Misſchien zal men vragen, of ik nu gelukkig was? — *Gelukkig!* Ach! ſedert den dag des doods van mijnen broeder kende ik de beteekenis dezes woords niet meer. Spoedig, zeer ſpoedig trof mij vergelding. De Almagtige bezocht mij ſpoedig met zijne tuchtigingen. Ik hield ongemeen veel van kinderen. Ik bemerkte bij dezelven eene reinheid en onſchuld, welke mij toeſchenen van eene andere wereld te zijn. Gaarne was ik in gezelſchap van die lieve kleinen. Hunne hartelijke vrolijkheid, hun luſtig ſpelen, hunne onnoozele eenvoudigheid en hun innemend lagchen zouden mij, meende ik, ook in mijne ſomberſte uren, nog eenigermate aan mijzelven onttrekken. Ik ſmeekte God — want ik verſtoutte mij, te bidden! — om mij zoodanigen zegen te ſchenken. Er waren nog andere redenen, die mij vurig en dringend naar kinderen deden verlangen. Ik was de laatſte van mijnen ſtam. De naam van MOYSTON, een geſlacht van zoo treffelijke afkomst, een adel van zoo hooge oudheid, zoude met mij uitſterven. De uitgeſtrekte landgoederen zouden in dit geval eene familie verrijken, die zich reeds te onzen koste groot had gemaakt, en welke te noemen, zelfs mij hatelijk was. Om deze redenen, behalve mijne natuurlijke genegenheid voor kinderen, had ik een boven alle beſchrijving onrustig verlangen naar eigen kroost. Jaren gingen voorbij — *ik was kinderloos.*

Het geweten hernam allengs zijne regten en deed zich gelden. De gedaante van mijnen broeder vervolgde mij dreigend gelijk eene ſchim. Nacht en dag, in huis en daar buiten, in gezelſchap en in de eenzaamheid, was zijn beeld voor mij. Mijne gezondheid begon zigtbaar af te nemen. Tot geneeskundige hulp werd toevlugt genomen. Mijn arts verklaarde mij zenuwzwak en miltzuchtig, ried mij verandering van

lucht en plaats aan, deed mij van het eene verblijf naar het andere, naar *Brighton*, naar *Cheltenham* snellen, en schreef mij versterkende middelen en voedzame spijzen voor.

Het was vruchteloos. Ik walgde van de geleerdheid der geneeskundigen. Met versmading lachte ik om de zelfvoldoening hunner onkunde, — om het vertrouwen, waarmede zij van hunne bekwaamheid spraken. Mijne ziekte was boven het bereik hunner kunst; dit wist ik. Mijne kwaal was een knagend geweten. Mijn lijden kwam van de benauwdheid eener inwendige wroeging. Mijne koortsige dagen en rusteloze nachten werden veroorzaakt door een pijnlijk gevoel van bitter zelfverwijt, hetwelk, even als de gier de lever van PROMETHEUS, gestadig mijn inwendig leven aantastte, en maar al te zeer in waarheid een beeld was van *den worm, die nooit sterft.*

Na een treurig verblijf te *Malvern*, *Harrowgate*, *Buxton* en op verscheidene andere, aan dwaasheid en kostbare vermaken gewijde plaatsen, keerde ik naar *Mountsfield* terug met heimelijk verergerde ongesteldheid. Deze was nu tot zoodanige hoogte gestegen, dat ik niemand meer onder de oogen durfde komen. Met de hevigheid eens ijlhoofdigen drong ik er op aan, dat zelfs geen der dienstboden zich moest verstouten, mij te naderen. Wat zij ook te zeggen mogten hebben, of hoe noodzakelijk de boodschap ware, onder bedreiging, van hen oogenblikkelijk weg te jagen, gebood ik hun telkens, op staanden voet terug te keeren. Mijne vrouw redeneerde, betoogde, smeekte. Vergeefs. Ik begon mijnen geneesheer na te praten en de schuld op de geheele verwarring van mijn zenuwgestel te leggen. *Doctor* WARREN — hij is nu in zijn graf — wilde mij behoedzame voorzorg aanbevelen. *Behoedzaamheid! — voorzorg!* Zelfs den blik der huisbedienden, welke mij omringden, kon en durfde ik niet ontmoeten. Ik schroomde, ik vermoedde, zij zouden de geheime schuld lezen in de akelige vertwijfeling van mijn angstig voorkomen. Ik werd gehoorzaamd — zelfs letterlijk gehoorzaamd: ik kon naar mijne verkiezing over het landgoed wandelen, zonder eenig menschelijk wezen te ontmoeten. Ik kon de lange galerij van *Mountsfield* doorloopen, boven en beneden, heen en weder in de prachtige, maar eenzame vertrekken gaan, en, niet gestoord door de tegenwoordigheid of het geluid van eenig levend getuige, mijmeren over mijnen steeds toenemenden angst, wroeging en wanhoop.

De slaap verliet mij. Die minzame, aandoenlijke stem klonk steeds in mijne ooren — boven het razen van den huilenden storm — boven de golven der zee, wanneer zij met verschrikkelijk geweld op het strand braken — in de stilte van den middernacht en op den helderen middag — bij zang en dans — overal; waar ik mogt gaan, klonk mij, tot mijne gedurige beschuldiging, die stem in de ooren: HENDRIK! *lieve* HENDRIK! *red mij, red mij!*

Ik poogde aan mijn wroegend gewisse eenige verzachting toe te brengen door de meest uitgebreide milddadigheid. Ik zou gaarne den Regtvaardige hebben willen omkoopen door een leven, geheel aan het bestaan van hulpbehoevenden toegewijd. Aan armen, lijdenden, ouden en zwakken deelde ik van mijnen overvloed rijkelijk mede. Helaas! het scheen bijkans, alsof er een vloek op rustte. De voorwerpen mijner goedheid toonden, onwaardigen, ondankbaren, bedriegers te zijn, die op eene lastige wijze zich indrongen. Weinigen, zeer weinigen bleken, bij onderzoek, die hulp te verdienen, of werkelijk gebrek te lijden. En de zegeningen, welke *deze* mij toewenschten, schenen mij, in mijne ontstelde verbeelding, zoo vele uitdrukkingen van de bitterste spotternij te zijn; en bij de hartelijke uitboezemingen, die zij deden, *dat ik nooit elende mogt kennen*, was het mij, alsof een vijand tergende met mijn ongeluk den spot dreef en om mijne wanhoop lachte.

Maanden achter elkander had ik in dezen koortsachtigen toestand doorgebragt, toen er iets voorviel, dat aan den loop mijner gedachten eene andere rigting gaf. Op eene mijner eenzame omzwervingen door het bosch vond ik een klein jongsken, koud, hongerig en bijna zonder kleeding, weenende bij eene stervende moeder. Zij was de vrouw van eenen soldaat. Zij had haren man verloren. Zij keerde naar de plaats harer geboorte terug. Ziekte en gebrek hadden haar belet, verder te komen. Zij naderde haar levenseinde. Haar kleine medgezel — ik mag wel zeggen, haar vertrooster — was een knaapje van vijf jaren, met een open oog en een gelaat, vol van de fraaiste, zachtste, liefelijkste uitdrukking. Hij zat aan hare zijde, in kinderlijke onschuld, in hulpeloozen kommer. De toon, waarop hij met eene zachte stem geduriglijk zeide: „Schrei niet, moeder! schrei niet," terwijl hij het doodzweet haar van het voorhoofd veegde, trof mijn hart, hoe koud, woest en ongevoelig het thans ook ware.

De vrouw werd, onder behoorlijke verzorging, naar huis gebragt. Men beproefde aan haar de middelen der kunst, en deed aan haar, wat rijkdom vermogt, tot verligting van haar lijden. Het baatte flechts weinig. De dood wilde zijne prooi niet laten varen. Van uur tot uur werd zijne aannadering meer merkbaar. De treurende knaap bleef met kommervolle oogen en bevende lippen haar oppasfen, terwijl zij afnam; hij zat uren met zijne kleine hand in de haren geklemd, en toen de laatfte worfteling kwam, en wij hem noodzaakten de kamer te verlaten, plaatfte hij zich op den trap voor de deur, vroeg ftamelende ieder, die binnentrad of het vertrek verliet, en, daar telkens de antwoorden meer hopeloos werden, weende hij in ftilte. Toen wij hem den dood zijner arme moeder aankondigden, weigerde hij voedfel. Met geene lekkernijen konden wij zijnen eetlust opwekken. Hij zat bij de doodkist in kinderlijke droefheid, en treurde, als iemand, die niet vertroost wil worden.

Daar was in deze hulde van het kinderlijke hart iets, dat mij bijzondere belangftelling inboezemde. Ik wil hem houden, dacht ik, hem opvoeden en verzorgen. *Hij* ten minfte zal mij liefhebben. In de borst, waarin zoo veel liefde voor de moeder was, zal ook dankbaarheid huisvesten; en op hem, aan mij verbonden door de banden van ontelbare verpligtingen, zullen de luidruchtige vermaken der wereld geenen invloed hebben.

De prikkel van het oogenblik verloor weldra zijne kracht. Nadat mijne ziel zich bezig had gehouden met de verzorging van den kleinen wees, en de noodige fchikkingen tot diens opvoeding gemaakt waren, namen mijne gedachten allengs weder den vorigen loop, en de geringfte aanleiding was toereikend, om mijne vroegere ziekte met vernieuwd geweld te doen terugkeeren. Het duurde niet lang, of dit gebeurde. Ik had genoegen in het kerkgaan gevonden. Ja, hoe onwaarfchijnlijk dit welligt aan anderen voorkome, mijne gelukkigfte uren waren die, welke ik in de kerk doorbragt. Ik kon bidden, en ik bad. Ik begon den weldadigen invloed van den godsdienst te gevoelen; en had ik ooit een oogenblik, vrij van knagend zelfverwijt, het was, wanneer ik mij in het Huis des Heeren bevond. Getroffen door eenige plaats der Heilige Schrift, door de eene of andere toefpeling op mijnen gemoedstoeftand — tot kalmte gebragt door de plegtige ftilte in het heiligdom, of geroerd door de hartelijke prediking van

den goeden grijsaard, welke het Evangelie verkondigde, heb ik geweend, dikwijls bitter geweend, als ik dacht aan dien Hemel, uit welken ik mijzelven had buitengefloten. Ik weende, wanneer ik dacht aan den verschrikkelijken toestand, waarin ik zonder mededoogen mijnen edelaardigen broeder hulpeloos had gelaten. Ja, ik weende, zoo dikwerf ik overpeinsde, *wat ik had kunnen zijn*, en *wat ik was!* Evenwel waren het eigenlijk geene tranen van berouw. Wat een *verbroken* hart is, wist ik niet. Mijn hoogmoedig verstand had afkeer van alles, wat naar belijdenis van zonde en smeeken om vergiffenis geleek. Het besluit, waartoe ik telkens kwam, was: *Voor mij geene erbarming! Daar bestaat geen menschelijk wezen, waaraan ik mijn geheim zou willen mededeelen. De kanker mijner ziel, welke mij verteert, moge voortknagen aan mijn hart — ik wil dit geheim met mij in het graf nemen.*

Ik heb gezegd, dat mijne gelukkigste uren waren, die ik bij de openbare godsdienstoefening doorbragt. Doch, het duurde niet lang, dat ik deze kalmere oogenblikken mogt genieten. Op Paaschzondag meende ik te bemerken, dat Do. ALLEYNE het oog op mij gevestigd hield, terwijl hij langzaam, op zijnen diepen, deftigen toon, las: *Gij zult niet doodslaan.* Dit ging mij als door merg en been. Ik verbeeldde mij, in zijnen toon iets ongewoons te hooren, en in zijn' doordringenden blik eene bijzondere uitdrukking, in zijne anders liefderijke en zachte uitspraak zekere scherpheid en strengheid te ontdekken. *Zoude hij mij verdenken? Zoude hij dat durven doen?* Ik wilde hem trotseren. Ik kon niet. Ik was voor de laatste maal ter kerke geweest.

Mijne ziekte keerde nu met tiendubbel geweld terug. Ik was wederom niet in staat, de tegenwoordigheid mijner eigene bedienden te verdragen. Ik vorderde, dat zij nooit zich zouden vermeten, mij aan te zien, wanneer zij de tafel bedienden; hunne oogen mogten de mijnen niet ontmoeten. „Ik wil," zeide ik met toon en houding van een' krankzinnige, „door dienstboden niet begluurd worden in mijn eigen huis." Mijne goede vrouw nam het woord: „Maar, mijn waarde! neem in aanmerking, wat de lieden toch wel van zoodanig bevel zullen denken." Met toenemende drift hernam ik: „Het doet niets af; ik wil gehoorzaamd worden." ADELA's liefderijk antwoord was: „Goed, HENDRIK! goed. Uw wil, gij weet het, is altijd de mijne. Onderstel dan, dat wij ons geheel niet meer door hen laten oppassen; ik zelve," zeide

zij met den haar eigenen lieven lach, „ zal u bedienen. Wilt gij mij als uwen ſchenker aannemen?" Het voorſtel behaagde mij. Ik ſtemde er in toe. Maar, na verloop van eenigen tijd, ontwaarde ik tot mijn verdriet, dat de tegenwoordigheid van ADELA voor mij een pijnlijke dwang was. Ik deed haar den voorſlag, om alleen te eten. Slechts met tranen verzette zij er zich tegen, en — berustte.

Ik heb evenwel den moed niet, om alleen te ſlapen. Bij mijn ontwaken bevind ik mij telkens in doodsbenaauwdheid. De ſtille en ſombere plaats der wandeling is ſteeds voor mij. Ik hoor het ruiſchen van den ſtroom op eenigen afſtand — het laatſte ploffen in het water, toen mijn broeder voor altijd wegzonk. Ik zie de benaauwdheid op zijn ſmeekend gelaat, toen hij met den dood worſtelde. Nog is het mij, alsof ik hem, in den jongſten nood, voor de laatſte maal *help!* hoor roepen, en de luchtbellen, die uit zijne longen kwamen en op het water ſtaan bleven, kan tellen. Kortom, ik ben ellendig, — ellendig boven mate en verbeelding, — ellendig zonder hope in dit en in het toekomende leven! Want er ſtaat geſchreven: *De bezoldiging der zonde is de dood.*

GETAL DER JODEN IN VERSCHILLENDE AARDSTREKEN.

(HASSEL, in de *Geogr. Ephemeriden*, 1825. Vol. XVI. p. 385.)

Men berekende in 1825 het getal van *Joden* op nagenoeg 3,165,800 zielen, behalve 15,000 *Samaritanen* en 500 *Ismaëlïten*. Het getal der in *Europa* wonende *Joden* wordt op 1,918,053 geſchat, waarvan er 80,000 in de *Nederlanden* leven, terwijl *Frankrijk* er 60,000, *Engeland* 12,000, en *Zweden* ſlechts 450 telt.

IETS, OVER DE ENGELSCHE MODE-ROMANS.

Een *Engelsch* ſchrijver heeft gezegd, dat eene der aangenaamſte gewaarwordingen, welke een mensch kan ondervinden, die is, welke voor hem ontſpringt uit den galop van een vierſpan, dat zijne *berline* op een' welonderhouden weg doet voortvliegen. Wat mij betreft, ik houd het daarvoor, dat de meest *comfortable* van alle gewaarwordingen die zijn, welke ons bevangen, wanneer wij, onachtzaam op eene ſofa

uitgeſtrekt, digt bij een goed vuur en eene lamp, die het vertrek ſomber laat, om voor u haar licht onverdeeld te doen ſchijnen, een' vermakelijken roman lezen; maar dan moet die roman noch al te hartstogtelijk, noch al te vol avonturen zijn, opdat deze zoete geſteldheid niet verſtoord worde door aandoening des harten of der verbeelding. Men heeft in *Engeland* eene nieuwe ſoort van romans uitgedacht, opgeſteld om in de boven beſchrevene oogenblikken te worden gelezen. Zij zijn kort en vlugtig. Hunne tafereelen ontleenende uit den hoogeren leeftrant, kunnen zij alleen aan de groote wereld behagen. Men vindt dezelve op de piano's, op de toiletten. Gij loopt ze door, terwijl ge op het rijtuig wacht, dat u naar het bal moet brengen. Daarom ook noemt men deze nieuwe romanſoort *fashionable publications*. Om geacht en gelezen te worden, moet zij door eene aanzienlijke pen geſchreven zijn. Men vernoemt terſtond naar de afkomst des ſchrijvers, en zijn geſlachtboom moet even zuiver zijn als zijn ſtijl. Met den tijd zal het aanſpraak geven op adeldom, een' dezer romans geſchreven te hebben; en, in den loop der eeuwen, zal er even veel eere mede verbonden zijn, een' dezer elegante ſchrijvers tot voorvader gehad te hebben, als tegenwoordig een' der ſtrijders te *Hastings* onder zijne voorouders te mogen tellen. Zoo is de zuster van den Hertog van *Argyle*, Lady CHARLOTTA BURY, ſchrijfſter van den roman, *Alla Giornata*; Lord BLESSINGTON ſchreef *de Vavaſon*; Lord NORMANBY, *Matilda*; Lord RIBBLESDALE, *Granby*, enz.

ACH, WARE HET BIJ DE FRANSCHEN ALLEEN ZOO GESTELD!

— „Half vier," zeide mijn vriend tot mij; „'t is tijd." En wij begaven ons op weg.

De ſtraten van de *Chauſſée-d'Antin* hadden haar gewone aanzien, — rijkdom, zorgeloosheid en vermaak alomme; naauwelijks konde men, te midden van het geraas, ginds en elders den kreet der vonnis-uitroepers onderſcheiden, en in meer dan een van de ſchitterende hôtels der wijk wist men zelfs niet eens, dat de maatſchappij op dezen dag zich ſtond te wreken (gelijk de makers van wetten dat noemen), dat is te zeggen, een hunner leden dooden.

Maar, naar gelang wij de gemeene volksbuurten nader-

den, ontmoetten ons vele mannen, kinderen, en zelfs vrouwen, met haastigen tred naar hetzelfde punt zich ſpoedende.

Wij kwamen op de *place de Grève*, (het plein der teregtſtelling.) Daar was het afzigtigſte, walgelijkſte en haveloosſte graauw bijeen, dat zich ooit aan mijn oog vertoonde. Het was van dat uitvaagſel, dat zich de verbeelding voorſtelt, gevangenen aan de deur der kerkers moordende, rondom de ſchavotten danſende, en de ſtraten doortrekkende, met bloedende menſchenhoofden op pieken, bij wijze van banieren.

Afgrijſelijk was het voorkomen der mannen, met hun morſig aangezigt, zwarten baard, gele kleur, en dat ijzingwekkend mengſel van ellende en woestheid. En de vrouwen, goede Hemel! hoe ſchrikbarend zagen zij er uit; even gelijk die van 1793, met hare doffe oogen, gore lompen, loodkleurig aangezigt!

Dat graauw vermaakte zich, in verwachting, met wreede aardigheden; het was daar als in den ſchouwburg, in het *parterre* (den bak) van de guillotine; woordſpelingen op den ter dood veroordeelden, op zijne ſtraf, op zijn beroep; voorſpellingen, rakende zijne houding in de jongſte oogenblikken; verhandelingen, als 't ware, over het ſchavot en den beul; verklaringen over den aard en den duur der ſtraf, door lieden, bedreven in dat onderwerp; ouders, hunnen gretig luisterende kinderen de zamenſtelling der guillotine verklarende. Men telde en berekende elke minuut; elke opgemerkte beweging van den uurwijzer deed het gepeupel trillen van ongeduld en verlangen naar de verſchijning van den lijder!

Op de kaai, in de ſtraten, op het plein verdrong zich de ſchare; van tijd tot tijd noodzaakte zij de Gendarmes tot wijken, en alsdan tuimelde en verſtrooide zij zich in den ontruimden kring, zich ſpoedende naar, en onder het ſchavot door. Op de plaats zelve, op de borstwering, op den eerſten rang, bevond zich een troep ſoldaten van allerlei wapen, die aan hunne uniform zoo wel, als aan de wellevendheid der Gendarmes, deze bevoorregte plaats verſchuldigd waren, om alles zoo regt van nabij te aanſchouwen!

Hellevegen, ware *Megera's*, doorliepen de menigte, en ventten plaatſen uit aan venſters en balkons.

Zoo verliep een kwartieruurs, onder lagchen, gekſcheren, babbelen, drinken, dringen en vechten.

Toen nu het uurwerk van het ſtadhuis vier ſloeg, verhief zich een algemeene kreet van onbeſchrijfbaar wreed en barbaarsch

vermaak; een dier kreten, die het hart breken en de ziel verscheuren! Elk verhief zich op de teenen, en de mannen hunne vrouwen, en de kinderen beftegen kolommen en muren.

Daar fteeg eene wolk van ftof omhoog: de Gendarmes met gele fjerpen verfchenen, daarop de kar, vervolgens de beul, de prieſter, de veroordeelde. En er was een oogenblik van groote ftilte, zoodat fchier elke ademtogt fcheen opgefchort. En de lijder befteeg de trappen, die naar de eeuwigheid geleiden, en — alles was voorbij!

De volksmasfa verftrooide zich. Eenigen, nog gretiger naar lijfelijkheden, wilden het treurfpel ten einde toe aanfchouwen. Zij bleven het fchavot omringen, en volgden daarop de kar, die de roode mand naar *Clamart* overbrengt.

En toen ik dat alles had gezien, en, huiswaarts keerende, mannen en vrouwen elkander heel bedaard hoorde onderhouden over hetgeen gebeurd was, ftond mij klaar voor oogen al de barbaarschheid, welke nog blijft heerfchen, te midden der zoo hoog opgevijzelde befchaving van *Frankrijk*, waaronder de fchavot- en doodftraf den eerften rang bekleedt.

MIJN LAATSTE VRIEND.

(Uit het *Fransch.*)

't Is mij gelukt, de geneesheeren te logenftraffen, die beweren, dat het zamenftel der dieren hun het genot van het fpraakvermogen ontzegt. Dat die geleerden, tot ftaving dier bewering, vrij een aantal bewijzen bijbrengen, ontleend van het maakfel der luchtpijp en des kakebeens bij de beesten; dat de wijsgeeren aan wezens, onderworpen aan fchier alle onze wetten, vrij gene ziel, verftand, redenering enz. ontnemen: ik wil hen laten praten, maar vorder tevens, zoo zij al niet naar mij willen luisteren, dat zij, op mijne beurt, mij laten keuvelen.

Der wereld moede, een' afkeer gevoelende van derzelver gewaande vermaken, befloot ik ten laatfte, geheel afgefcheiden te leven van mijns gelijken, en betrok alzoo eene eenzame landelijke woning, welker toegang voor elk menfchelijk wezen gefloten bleef. Daár onderfcheidde ik, te midden der gedierten, met welke ik mijne eenzaamheid vervrolijkte, het aardigfte Ezeltje, dat zich met oogen zien laat: de uitdruk-

king van zijn gelaat, zijne naïve vrolijkheid, de vriendschap, welke hij mij betoonde, alles werkte zamen, om mij hem lief te doen krijgen, en weldra werd hij mijn begunstigde medgezel. Hoe jammer, riep ik uit op zekeren tijd, dat zijn blik zich met meer dan gewone welsprekendheid op mij vestigde; hoe jammer, dat dit wezen mijne minzame toespraak niet dan door balken en liefkozingen kan beantwoorden! Hoe gaarne zoude ik met hem praten! — Terstond werd ik, met behulp mijner ligt ontvlamde verbeelding, zoo warm op dit punt, dat ik zwoer, niet te zullen rusten, voordat ik geslaagd ware, dit mij zoo belangrijk geworden beest te doen spreken.

Inderdaad was mij de volvoering eener zoo verwonderlijke taak voorbehouden: mijne zorgen, nasporingen, proeven en geduld werden met het gelukkigst gevolg bekroond; en, na veel tijds besteed te hebben aan het volmaken zijner taal, sprak het Ezeltje in het einde beter *Fransch*, dan vele hedendaagsche schrijvers. Ik zal mijne lezers niet lastig vallen met het vermelden van de middelen, door mij gebezigd, om tot deze dusverre ongehoorde daadzaak te geraken; maar mij vergenoegen met hun het gevolg derzelve mede te deelen.

De vatbaarheid mijns geliefden kweekelings grensde aan het wonderbare; zijne vorderingen waren alzoo verbazend, en dusdanig werd weldra de kracht zijner bewijsredenen, dat meer dan een onzer redekundigen buiten staat zou geweest zijn, dezelve te wederleggen. Nooit zal ik den vriendschappelijken redetwist vergeten, dien wij te zamen voerden op een' schoonen herfstavond, terwijl wij gezeten waren onder een' digten eikenboom. Mijn lieve Ezel, zeide ik tot hem, zeg mij eens, hoe het bijkome, dat de menschen zich zóó zeer omtrent uwe natuur misgrepen hebben, dat zij aan uw geslacht de verstandelijke hoedanigheden ontzeggen, op wier bezit zij zelve zoo fier zijn. — Wat zal ik zeggen? antwoordde hij, de schouders optrekkende; uwe natuurkundigen en geleerden zijn alleen in staat, om over de oppervlakte der dingen te oordeelen; zij verbeelden zich, alles te doorgronden, wat vreemd is aan hun wezen, terwijl zij, zichzelven onderzoekende, omtrent hunne eigene natuur niet dan twijfelingen koesteren, welke zij hun best doen, aan huns gelijken op te dringen, als erkende waarheden. Nooit, dat ik weet, is het hun ingevallen, ons gewaarwordingen te weigeren; vermaak en smart hebben wij, naar hunne erkentenis, met u

gemeen. Wat is dus ongerijmder, dan ons verstand en denkvermogen te ontzeggen, daar zij verkondigen, dat het de gewaarwordingen zijn, die de denkbeelden opwekken? Ik weet, dat zij door het onbepaalde woord *instinct* de beweegoorzaak aanduiden, welke ons doet handelen; maar ik maak mij sterk, om, onder vier oogen, een' uwer geleerden te bewijzen, dat alles bij den mensch *instinct* is. — Ondertusschen, viel ik hem in de rede, zult gij mij toestemmen, dat uw geslacht zich nooit tot de hoogte van het onze zal verheffen in het stuk van kunsten en wetenschappen. — Kunsten en wetenschappen! hernam hij met een' verachtenden glimlach; gij bedriegt u grovelijk, bijaldien gij onze verwaarloozing in dezen aan iets anders toeschrijft, dan aan eene wijsgeerige onverschilligheid. Wat betreft de schilderkunst: waartoe zou ons de schets of het portret van ons gelijken dienen, terwijl wij de oorspronkelijken voor oogen hebben? Is het daarenboven niet oneindig aangenamer, zijne blikken te laten weiden in de levende bekoorlijkheden eener schoone, dan dezelve te vestigen op een onbezield mengsel van kleuren? Spreekt gij van muzijk: wat dwaasheid zou het voor ons zijn, onzen tijd te verkwisten in het voortbrengen, door middel van instrumenten, van toonen, welke nooit kunnen halen bij die, welke wij aan de Natuur verschuldigd zijn! En erkent gij zelf niet, dat de menschelijke stem het schoonste instrument is? Wel nu, wij zijn het op dit punt met u eens: wij beschouwen onze stem als de liefelijkste harmonie; maar wij blijven onszelven meer gelijk, naardien wij de instrumenten verwerpen. Ongetwijfeld hebt gij dáárom van de danskunst gezwegen, dewijl zij inderdaad de zotste is van alle uwe kunsten. En wat zal ik zeggen van uwe wetenschappen? Is de geneeskunde onfeilbaar? Helaas! Sterven er niet duizendmaal meer wezens van uwe soort aan ziekten, dan van de mijne? Hebben uwe ontdekkingen in de natuur- en scheikunde u gelukkiger gemaakt? Verre vandaar! Gij hebt aan dezelve slechts nieuwe twijfelingen en nieuwe behoeften te danken. Hetzelfde kan men zeggen van alle de wetenschappelijke hersenschimmen, welke u bezig houden, en van welke gij zoo veel ophefs maakt. — Maar, mijn lieve Ezel, wij hebben een wetboek van zedekunde..... — Fraaije zedekunde inderdaad! Wanneer ik uw geslacht gadesla, weet ik zelf niet, of het gevoel van verontwaardiging dan van medelijden bij mij de overhand heeft. Gij zijt lekker

en gulzig, wij zijn ſober en matig; gij zijt hoovaardig, wij verſmaden de kinderachtige onderſcheiding van rang en ſtand; gij zijt gierig, wij verachten een metaal, zóó nutteloos, dat de Natuur zelve het voorzigtiglijk in de ingewanden der aarde hield bedolven; gij verbeestelijkt u in den ſchoot der losbandigheid en jaagt ſchandelijke vermaken na, terwijl wij, wanneer wij onze hulde aan de ſchoonheid brengen, alleen aan eene natuurlijke aandrift gehoorzamen, die niets ongeoorloofds of onbetamelijks met zich brengt. Misſchien zult gij, overtuigd van de nietigheid der voorregten, op welke gij u verheft, de ſchrijfkunst, het uitſluitend eigendom van den mensch, ons hoog aanrekenen. Wel, wie zou ons beletten de pen op te vatten, zoo wij daarvan de nutteloosheid niet hadden ingezien? Inderdaad, de waarheid is één; elk draagt haar in zijnen boezem, en uwe geſchriften krielen van drogredenen, wonderſpreuken en dwalingen, die in het einde bij u de ſchrijfkunst onmisbaar hebben gemaakt, om de ketterijen te wederleggen, die ſommigen uwer ter bane hebben gebragt. Waartoe heeft de Natuur ons het geheugen geſchonken, indien niet om de herinnering te bewaren van hetgene wij noodig hebben te weten; en, dit zoo zijnde, waartoe dienen dan de boeken? Ik voorſpel het u, dus voer mijn wijsgeerige Ezel voort, wanneer de mensch zal gekomen zijn tot het toppunt der kennisſe, waartoe het hem gegeven is op te ſtijgen; wanneer hij de zwakheid en het misbruik der ſtudiën zal hebben ingezien, welke zijnen geest en zijn oordeel bederven, alsdan zal hij alle die ſchitterende beuzelarijen verzaken, en zich van lieverlede verheffen tot den ſtaat der rede, der wijsheid, der Natuur in 't kort, in welken *wij* leven, en van welken *hij* zich nimmer had behooren te verwijderen.

Deze laatſte woorden, op den toon en in de houding der geestverrukking uitgeſproken, maakten op mij eenen indruk, dien ik niet in ſtaat ben te uiten. Helaas! het was het laatſte onderhoud, 't welk ik met mijnen eenigen, oordeelkundigen, diepdenkenden vriend had: eenige dagen daarna was hij niet meer.

WELDADIGE KATTENTROUW.

Een arme *Ier* (en dezulken telt men bij duizendtallen!) vervoegde zich aan het Armenbeſtuur van *Manchester* om eenigen onderſtand. Bij het uiten van eenigen twijfel, of hij op de verlangde liefdadigheid wel genoegzame aanſpraak konde maken, antwoordde de man: „Ach, Mijnheeren! reeds voorlang „ ware ik van honger geſtorven zonder mijne kat." — „Zonder „ wat, zegt gij?" vroeg men verwonderd. — „Zonder mijne „ kat," herhaalde hij zeer ernſtig: „'t is wel waar, wat ik „ zeg; ik heb haar reeds elfmaal verkocht, telkens voor zes „ ſtuivers, en telkens is zij eerder weêr thuis als ikzelf."

MENGELWERK.

OVER DEN OORSPRONG DER DOOPSGEZINDEN VAN DE OUDE WALDENZEN.

De H. Schrift is de eenige grondregel van geloof en leven. Dit beginsel, door eerwaardige vaders der Christelijke kerk verdedigd, door de vroegste bestrijders van het Pausdom weder uit de vergetelheid opgehaald, werd door de Hervormers van de zestiende eeuw met onbezweken standvastigheid verkondigd. Duizenden onttrokken zich toen aan de heerschappij der Roomsche kerk, om, vrij van gewetensdwang en menschelijke dwalingen, hunne leer alleen te bouwen op de schriften des N. Verbonds. Hunne navolgers, schoon zij dit beginsel in de toepassing niet altijd getrouw bleven, hielden echter nooit op, deszelfs groote waarde te erkennen. Men kan dus in zekeren zin vaststellen, dat de H. Schrift de eenige toetssteen is, waaraan de Protestanten de zuiverheid der leeringen van hunne verschillende genootschappen moeten beproeven. Indien de mensch niet bloot stond voor dwalingen, vooroordeelen en ingenomenheid met de begrippen zijner vaderen, of van anderen, die aanspraak mogen maken op zijne hoogachting; indien dit, en wat dies meer zij, geenen aanmerkelijken invloed oefende op zijn oordeel over de leer des N. Verbonds; — men zou nooit eenig ander hulpmiddel behoeven, bij het onderzoek van de uiteenloopende gevoelens der Protestanten. Doch de geschiedenis en onze eigene ervaring kunnen ons leeren, hoe moeijelijk het zij, deze beletselen uit den weg te

ruimen, en, zonder ingenomenheid met onze gevoelens, de H. Schrift te lezen en te onderzoeken. Dat het den mensch mogelijk zoude zijn, om alle vooroordeelen en dwalingen ter zijde te ſtellen, durven wij niet beweren. Dit echter is zeker, dat er vele hulpmiddelen beſtaan, welke ons zulk een onderzoek gemakkelijker kunnen maken. De voornaamſte daarvan vinden wij in de beoefening van de geſchiedenis der Christelijke kerk. Zij toch maakt ons bekend met den oorſprong, den voortgang en de latere wijzigingen der godsdienstgeſchillen. Zij doet ons letten op den invloed der wijsbegeerte, van den afkeer tegen de Roomſche kerk, van den geest des tijds, het karakter en de omſtandigheden der Hervormers en der voornaamſte leeraren, ja zelfs van ſtaatkundige gebeurtenisſen. Hierdoor leert men het regte ſtandpunt kennen, waarop men zich plaatſen moet, om te kunnen onderſcheiden, welke leeringen haar beſtaan verſchuldigd zijn aan de medewerking van in- en uitwendige oorzaken bij derzelver eerſte belijders, welke daarentegen gehouden kunnen worden op het gezag der H. Schrift te rusten. Hieruit volgt tevens, dat de oorſprong en lotgevallen van eenig bijzonder kerkgenootſchap geenszins onverſchillig kunnen zijn voor deszelfs leden. Immers, ſchoon de waarheid van eenig kerkelijk ſtelſel nooit onmiddellijk afhangt van de geſchiedenis van deszelfs belijders, deze geſchiedenis kan toch veeltijds dienen, om de waarde van zulk een ſtelſel juist te beoordeelen. De beoefening dus van de geſchiedenis der Christelijke kerk, en van die van het bijzonder genootſchap, waartoe men behoort, is ſteeds van zeer veel nut voor allen, die zich meer bijzonder toewijden aan het onderzoek van godsdienſtige waarheden.

Het is de overweging hiervan, die mij aanſpoort, om in deze proeve beknoptelijk aan te toonen, welke redenen mij voorkomen te pleiten voor het gevoelen, *dat het Doopsgezind genootſchap afkomſtig is van die Christenen, welke reeds lang vóór de zestiende eeuw onder den naam van Waldenzen bekend waren.* De beperktheid van mijn beſtek duldt geene volledige ontwikkeling van

alle bewijzen, die hiervoor bijgebragt kunnen worden, en de ſtrekking van deze proeve brengt het ook niet mede. Doch ter zake. Ik zal, in de eerſte plaats, als ter voorbereiding, kortelijk ſpreken over de ongegrondheid van twee gewone gevoelens, rakende den oorſprong van het Doopsgezinde kerkgenootſchap; vervolgens uit de geſchiedenis zoeken aan te toonen, dat de leeringen der *Waldenzen* in de zestiende eeuw in ons vaderland waren doorgedrongen; ten derde de overeenkomst tusſchen de leer der *Waldenzen* en die der Doopsgezinden trachten te ſtaven; en eindelijk uit het gezegde een beſluit opmaken tot de hooge waarſchijnlijkheid der meergenoemde ſtelling, en dezelve nader bevestigen door de getuigenisſen van eenige beroemde mannen buiten het Doopsgezinde kerkgenootſchap.

I. Het is eene zeer algemeene dwaling, dat de Doopsgezinden van onze dagen hun beſtaan aan MENNO SIMONS te danken hebben. Zij is waarſchijnlijk toe te ſchrijven aan den naam *Mennonieten*, waarmede men hen, vooral in vroegere dagen, beſtempelde, en dien de zoogenaamde *Vlamingers* gaarne plagten te dragen; terwijl echter de *Waterlanders*, die meer afweken van de gevoelens van MENNO, liever *Doopsgezinden* genoemd werden. Het zou dwaasheid zijn, deze dwaling in het breede te wederleggen; want zij rust op onervarenheid in de geſchiedenis der Christelijke kerk. Het is eene uitgemaakte zaak onder de beste geſchiedſchrijvers, dat MENNO, verre van de ſtichter van het genootſchap der Doopsgezinden te zijn, zich gevoegd heeft bij hen, die, reeds langen tijd vóór dat hij het Pausdom verliet, die leeringen omhelsden, welke naderhand hem en zijne geloofsgenooten van de overige Protestanten onderſcheidden. Men zou dit, zoo het noodig ware, uit 's mans eigene woorden kunnen bevestigen (*). Doch dit neemt niet weg, dat hij voor een' der voornaamſte voorgangers der Doopsgezinden moet ge-

(*) Zie de *Godgeleerde Werken van* MENNO SIMONS, fol. *Amſt.* 1681, bl. 258.

houden worden, en, zoo om zijne leeringen en onbezweken ſtandvastigheid, als om zijne godsvrucht, eene bijzondere aanſpraak heeft op hunne hoogachting.

Anderen zijn er, die wel toeſtemmen, dat er vóór MENNO Doopsgezinden geweest zijn, maar hen allen, zoo wel als hunne navolgers, met den naam van *Wederdoopers* beſtempelen. Zij geven echter van deze benaming verſchillende redenen. Sommigen doelen door dezelve op de gewoonte der oude *Vlamingers*, om ook diegenen weder met den Doop te bedienen, die uit de eene gemeente tot de andere overgingen; of op het algemeen aangenomen gebruik onder alle Doopsgezinden, om ook die, welke den Kinderdoop hebben ondergaan, weder te doopen, wanneer zij tot jaren van onderſcheid zijn gekomen (*). Het zoude overbodig zijn, ons hiermede langer op te houden, daar zulks meer een leerſtellig, dan een geſchiedkundig onderzoek zou vereiſchen. Wij voegen hier alleen bij, dat de eerst aangevoerde reden, voor zoo ver ons bekend is, in onze dagen grootendeels hare kracht verloren heeft.

Eene meer algemeene reden, waarom de Doopsgezinden, vooral in vroegere tijden, *Wederdoopers* genoemd werden, is deze, dat men hunnen oorſprong afleidde van de beruchte ſekte van dien naam, welke in de zestiende eeuw, door verregaande ongeregeldheden, zich den haat van Roomsch en Onroomsch gelijkelijk berokkende. De geſchiedenis van deze oproermakers is bekend (†). Zij vertoonden zich voornamelijk in *Duitschland*, onder aanvoering van THOMAS MUNZER, MARKUS STUBNER en NIKOLAAS STORCK, en in ons vader-

(*) Zie MOSHEIM, *Kerk. Geſchied.* 2de Druk, *Amſt.* 1776. D. VII, 16de Eeuw, IIIde Afd., IIde D. H. III, bl. 228, in de Noot, waar het gezegde gevoelen door dien geleerden ſchrijver verdedigd wordt.

(†) Zie MOSHEIM, t. a. p. bl. 238 env. H. SCHIJN, *Geſchied. der Menn.* vert. door G. MAATSCHOEN, *Amſt.* 1743. D. I, bl. 220 env. BRANDT, *Historie der Reformatie*, *Amſt.* 1671. D. I, bl. 109 env. enz.

land onder JAN MATTHIJSZOON, JAN BOKELSZOON, anders JAN VAN LEIDEN genoemd, en vele anderen. *Munſter* was bovenal het tooneel hunner gruwelen; en ook de jaarboeken van ons vaderland kunnen getuigen, hoeveel onrust zij, voornamelijk in *Amſterdam* en in *Vriesland*, geſtookt hebben. Zij waren meest menſchen uit de heffe des volks, die voorgaven Goddelijke openbaringen te ontvangen, allen, die tot hunnen aanhang overgingen, herdoopten, een nieuw *Israël* wilden oprigten, aan de wereldlijke overheden alle gehoorzaamheid opzeiden, en de ongehoordſte dwaasheden en gruwelijkſte euveldaden begingen. Sommigen verdedigden zelfs de veelwijverij. JAN VAN LEIDEN, nadat hij zich tot Koning van *Munſter* had opgeworpen, koos zich vijftien vrouwen, waarvan hij er zelf naderhand ééne onthoofdde, omdat zij twijfelde aan de regtmatigheid zijner aanſlagen. Anderen liepen naakt door de ſtraten van *Amſterdam*, onder het geſchreeuw van: „Wee! wee! wee! de wrake Gods! de wrake Gods! de wrake Gods!" — Men moet zeker veel van hunne ongeregeldheden toeſchrijven aan den invloed van eene ſpoorlooze dweepzucht; maar het valt niet te ontkennen, dat ook bij anderen kwaadwilligheid en bedorvenheid van hart hiertoe aanleiding gegeven hebben. Het behoeft bijna geene melding, dat deze verdoolden, in eene eeuw van algemeene vervolging, overal de geeſtelijke en wereldlijke overheden gereed vonden, om hunne pogingen en verderen aanwas met vuur en zwaard te keer te gaan. Zij gaven zelven te veel aanleiding tot regtmatige beſchuldigingen, dan dat zij konden verwachten, het waakzaam oog der Roomschgezinden te ontvlugten. Doch dit niet alleen, zij berokkenden zich ook den haat van allen, die de Roomſche kerk hadden verlaten, en die om hunnentwille vele verdrukkingen moesten lijden, omdat de misdaden van eenigen aan alle Protestanten werden toegerekend.

Bovenal moesten voor hunne dwaasheden boeten die weerlooze Christenen, die, ſchoon afkeerig van de on-

geregeldheden dezer geestdrijvers, echter, omdat ook zij den Doop der bejaarden voorſtonden, met dezelven werden verward. Er is een tijd geweest, dat alle voorſtanders van den bejaarden Doop, zoo door Roomſchen als Protestanten, in éene klasſe werden gerangſchikt. Dit was eene dwaling, welke honderden met hun leven hebben moeten bezuren. Uit partijdigheid en onberadenheid voortgeſproten, werd zij door kwaadwilligen als een voorwendſel gebruikt, om ſtroomen onſchuldig bloed te vergieten. De tijd, echter, heeft de vooroordeelen doen ophouden en de waarheid in een helder licht geſteld. Langzamerhand werden er, ook buiten het Doopsgezinde genootſchap, mannen gevonden, die de oude Doopsgezinden van de gemeenſchap met deze dweepers hebben vrijgeſproken (*). Reeds vroeg hebben de beſtuurders van ons vaderland de vredelievende Doopsgezinden in hunne beſcherming genomen; en in onze dagen komen de meest geachte geſchiedſchrijvers hierin overeen, dat men de *Wederdoopers* van de Doopsgezinden zorgvuldig hebbe te onderſcheiden. Inderdaad, men kan zich kwalijk twee ſekten voorſtellen, die zoo veel in bedoeling en handelwijze verſchilden. De *Wederdoopers* rekenden zich ontſlagen van alle gehoorzaamheid aan wereldlijke overheden, en gaven zich over aan oproerigheid en losbandige driften. De Doopsgezinden predikten onderdanigheid aan de burgerlijke regering; zij waren ſtille en vredelievende burgers, en, ſchoon zelve huiverig voor het aannemen van wereldlijke magt, leerden zij, op gezag van PAULUS, dat de overheden van God zijn ingeſteld. De *Wederdoopers* grepen met dolle drift naar het zwaard, om alle banden der maatſchappij te verſcheuren. De Doopsge-

(*) B. v. FERICKIUS, *Hist. der Reform. door* M. LUTHER, *Delft* 1728, IIde D. en aldaar in *de gouden en zilveren Eergedachtenis van* LUTHER, bl. 304. BRANDT, t. a. p. bl. 124, 176 en Aant. 30, 31. MOSHEIM, t. a. p. bl. 243 env. IJPEIJ, *beknopt Overzigt van de Geſchiedenis der Hervorming der Christelijke Kerk in de 16de Eeuw*, *Gron.* 1817, bl. 98, 99 enz.

zinden onthielden zich van de wapenen, en wilden liever onregt verdragen, dan zich met geweld verdedigen. Waren het niet deze deugden, die veroorzaakten, dat ſtedelijke overheden dikwijls niet, dan met grooten tegenzin, de bloedige plakkaten tegen hen in werking bragten, — dat zelfs andersdenkenden morden over het onregt hun aangedaan, en dat zij door den Eerſten WILLEM krachtdadig tegen de lagen en vervolgingen hunner vijanden werden beſchermd? (*) Men herinnere zich, hoe MENNO meermalen zich openlijk heeft beklaagd over de vermenging van zijne geloofsgenooten met de *Wederdoopers* te *Munſter;* hoe hij ſteeds zijnen afkeer van hunne leeringen te kennen geeft (†). Men zou zich ook kunnen beroepen op de herhaalde betuigingen van 's mans medeſtanders, om zich van de blaam van gemeenſchap met deze geeſtdrijvers te zuiveren. Doch wenscht men getuigenisſen van andersdenkenden, verwerpt men het hunne, als de vrucht van eigenbelang en de zucht om zich te onttrekken aan de verdrukkingen; ERASMUS alleen

(*) BRANDT, t. a. p. bl. 587 en 609.

(†) Zoo b. v. ſpreekt hij in zijne *Werken*, fol. 148: „*Munſter* en heb ick van myn leefdage niet geſien, in haer gemeynſchap niet geweest. Verhope ook, door des Heeren genade, met ſoodanigen (ſoo daer noch eenige ſyn mochten) noch te eten, noch te drinken, gelyck my de Schrift leert, het ſy dan ſaeck, dat ſy haren grouwel van herten bekennen, rechtſchapen ende oprechte vruchten der boete doen, ende die waerheyt, ende dat Euangelium in rechter wyſe nakomen." En een weinig verder: „Alle degene, die dat kruice Christi van haer ſtooten, (gelyck die van *Munſter* deden) des Heeren woordt den rugge ende de hacken bieden, die wereltlycke liefde (hoewel in eenen goeden ſchyn) wederom aangrypen, den valſchen Godsdienst wederom toeſtaen, ende daer gemeynſchip mee hebben, in alle pronckerye ende hooveerdigheyt wandelen, volſuypen, wederom op den ruymen padt ende wegh treden ende gaen, (ſoo ſy alle ſchoon gedoopt waren, nadien ſy in des Heeren woordt niet en blyven) ſo en kennen wy ze niet, oft en zyn ſy onze medegenooten en broeders niet." Zie ook bl. 497.

moge hier ſpreken, onder zoo velen van MENNO's tijdgenooten en nakomelingen. Het gezag van hem, die door geleerdheid en godsvrucht zoo heerlijk uitblonk onder de Hervormers, wien de ongeregeldheden der *Wederdoopers* zoo veel ſmart verwekten, zal hier meer dan voldoende zijn. Volgens de gewoonte van zijnen tijd alle voorſtanders van den bejaarden Doop onder den naam van *Wederdoopers* begrijpende, laat hij zich dus over hen uit (*): „Sy (te weten die van *Zurich*) dringen daer „ dapper op, dat men geen ketters magh dooden, daer „ ſy ſelfs de Wederdoopers aen den hals ſtraffen, luyden, „ die in veel minder artykelen ſyn veroordeelt, en daer „ men van ſeit, dat in hun geſelſchap ſeer veele ſyn, „ die ſich van het booste tot het beste leven bekeert heb„ ben; en al is 't, dat ſy in ſommige opinien dwaesſelijk „ doolen, nochtans hebben ſy nooit kerken of ſteden in„ genomen, noch ſich met geen verbintenisſen ſterk ge„ maekt tegens de magt der overheden, nochte iemand „ uit ſyn gebied of goederen verdreven." En in zijnen brief aan ALPHONSUS FONSECA, Aartsbisſchop van *Toledo:* (†) „ De Wederdoopers, ſchoon zy overal „ in menigte zich opdoen, hebben echter nergens eene „ eigene kerke in bezittinge. Deeze zyn boven alle an„ deren pryswaerdig wegens hunne onſchuldige levens„ wyze; maer zy worden ook van alle overige gezin„ tens, en niet alleen van de *Rechtzinnigen* (Roomsch„ gezinden) onderdrukt."

Uit het gezegde volgt, dat alleen overeenkomst in gevoelen omtrent den Doop geenszins kan pleiten voor de

(*) Volgens de vertaling van BRANDT, t. a. p. bl. 104: de woorden zijn genomen uit eenen brief *aan de Broederen in Beneden-Duitschland en Oostvriesland.* Men kan het oorſpronkelijke lezen in de *Epistolae* ERASMI, MELANCHTHONIS *et* MORI, *Lond.* 1642. Lib. ult. Epist. 59.

(†) Volgens de vertaling van SCHIJN, D. I, bl. 336. Lees het oorſpronkelijke in de *Opera* ERASMI, *Lugd. Batav.* 1703. Tom. III. Pars altera, fol. 1175. Zie ook Tom. III. P. I. 911. II. 1139. 1186. 1509 et 1512.

verwantſchap der Doopsgezinden en *Wederdoopers*. Ik zwijg van het zeggen van ſommigen, dat de Wederdoop ook bij Roomschgezinden en Lutherſchen is in gebruik geweest, als ook van dat van anderen, dat ZWINGLIUS en OECOLAMPADIUS zich tegen den Kinderdoop hebben verklaard (*). Dat velen der *Wederdoopers* uit het midden der Doopsgezinden zijn voortgekomen, doet weinig ter zake. Het bewijst niets meer, dan dat ook leden van een achtingwaardig genootſchap tot dwalingen kunnen vervallen. Daarenboven zou men dit met even veel regt aan de Roomschgezinden en Lutherſchen kunnen tegenwerpen; want onder de eerſten wonnen deze geestdrijvers talrijke aanhangers, en de laatſten zagen tot hunne ſmart, dat een hunner leeraren te *Munſter* dit voorbeeld volgde (†); terwijl tevens, hetgeen vooral onze opmerking verdient, THOMAS MUNZER en NIKOLAAS STORCK voorheen leerlingen van LUTHER waren geweest.

Het blijkt derhalve, naar mijn inzien, ten duidelijkſte, dat de Doopsgezinden van onze dagen niet van de oproerige *Wederdoopers* afſtammen. Doch, welke is dan hun oorſprong? Dit willen wij thans nader onderzoeken.

II. Het gevoelen van vele geleerden in en buiten het Doopsgezinde kerkgenootſchap komt hierop neder, dat derzelver voorvaderen in de zestiende eeuw onmiddellijk afſtammen van de oude *Waldenzen*. Dit gevoelen komt mij voor, op vaste gronden te ſteunen, gelijk ik thans wil aantoonen, door vooreerst uit de geſchiedenis der *Waldenzen* te bewijzen, dat hunne leeringen toen ter tijd in ons vaderland waren doorgedrongen.

Het laat zich niet gemakkelijk bepalen, tot welk tijdvak der Christelijke kerk men het begin der *Waldenzen* moet brengen. De geſchiedſchrijvers verſchillen ten dezen aanzien meer, dan tien geheele eeuwen. Velen meenen, dat PETRUS WALDUS van *Lyon* in den jare 1160 de ſtichter van deze ſekte zou geweest zijn. Anderen be-

(*) SCHIJN, D. I. 234. D. II. 27.

(†) MOSHEIM, t. a. p. bl. 304.

weren, dat dezelve reeds in de eerſte, of ten minſte in de tweede eeuw heeft beſtaan. Het eerſte gevoelen is blijkbaar van allen grond ontbloot; het laatſte, ſchoon niet geheel verwerpelijk, is, naar mijn oordeel, nog niet genoegzaam bewezen, en het is zeer twijfelachtig, of men hieromtrent ooit tot volkomene zekerheid zal geraken. De afgezonderde woonplaatſen der *Waldenzen*, het gebrek aan gemeenſchap met de Roomſche kerk, en de vernieling hunner geſchriften gedurende dikwijls herhaalde vervolgingen, doen alle hoop op de volkomene beſliſſing van dit geſchil verloren gaan. Het is echter opmerkelijk, dat velen hunner eerſte vijanden hunne berigten rakende de oudheid van hunnen aanhang wel opgegeven, maar nooit wederſproken hebben. In één woord, uit alles, wat een naarſtig onderzoek omtrent dit onderwerp doet opſporen, mag het als genoegzaam zeker geacht worden, dat de *Waldenzen* reeds in de achtſte eeuw hebben beſtaan (*). Zij bewoonden de valleijen van *Piemont*, en hielden zich daar langen tijd ſchuil, vrij van de heerſchappij der kerk te *Rome*. De hemelhooge *Alpen*, die hen omringden, maakten den toegang tot hunne verblijfplaatſen zeer bezwaarlijk; en dit was de reden, waarom zij zoo lang onopgemerkt in ſtille rust konden voortleven. De ſtreken, door hen bewoond, waren vruchtbaar genoeg, om eene groote menigte menſchen te voeden, die met onvermoeide arbeidzaamheid eene eenvoudige leefwijze paarden. Afkeerig-

(*) Zie over de oudheid der *Waldenzen* vooral LEGER, *Histoire generale des Egliſes Evangeliques de Piemont ou Vaudoiſes. Leyde*, 1669, Livre I. Chap. 20—29. Voorts BRANDT, t. a. p. bl. 17 env. VENEMA, D. VI. *Hist. Eccles.* § 119. pag. 138. S. LUCII *Hist. Eccles. Magdeb.* fol. *Bas.* 1624, Tom. XII. Cap. 8. pag. 547. MOSHEIM, D. IV. Eeuw XII, Afd. II, Hoofdſt. V, bl. 387 env. J. F. MARTINET, *Kerk. Geſch. der Waldenzen*, 2de Druk, *Amſt.* 1775. 3de Hoofdſt. bl. 23. MARTEN SCHAGEN, *Hist. der Chriſtenen, die men gemeenlijk Waldenzen noemt. Amſt.* 1732. LIMBORCH, *Hist. Inquiſit.* fol. 30. Cap. 8. J. A. THUANI *Histor. ſui temporis*, Lib. VI. enz. enz.

heid van vele misbruiken, doch bovenal van de dwingelandij der Roomſche kerk, noodzaakte hen ook, om al het noodige en verkwikkelijke des levens binnen eigene grenzen te zoeken. Hun afgezonderd leven en de doelmatige tucht, welke in hunne kerk heerschte, gevoegd bij opregtheid des harten en belangſtelling in de zuivere leer des Evangelies, wapenden hen tegen de overmagt der dwalingen en verkeerdheden, welke zich toen over geheel *Europa* hadden verſpreid. *Het licht ſchijnt in de duisternis*, was hunne ſpreuk; en er zijn geene woorden, welke de kerk der *Waldenzen* krachtiger en eigenaardiger kunnen afſchilderen. Moet men zich, bij het naſlaan der geſchiedboeken van die eeuwen, bedroeven over de verbastering, in alle deelen der Roomſche kerk doorgedrongen; evenzeer vindt men ſtoffe tot blijdſchap, wanneer men zijne aandacht vestigt op de Christenen in de valleijen, die ſtandvastig den goeden weg bleven bewandelen. Weinige bijzonderheden zijn er omtrent hunne lotgevallen tot in de elfde eeuw bekend geworden. Zij hielden zich meerendeels bezig met het overwegen der H. Boeken, het behartigen van de werkzaamheden, waarmede zij zich het noodige levensonderhoud moesten verſchaffen, en het getrouw nakomen van de Evangeliſche geboden. Slechts weinigen van de hoofden hunner gemeenten ſchijnen zich met het beſchrijven hunner geſchiedenis te hebben bezig gehouden; en, zoo er al dergelijke ſchriften hebben beſtaan, niets daarvan heeft onze tijden bereikt. Het weinige, dat wij van hen weten, moeten wij opmaken uit de werken der Roomschgezinden, die tegen hen geſchreven hebben. Deze doen dan ook hulde aan hunne godsvrucht en voorbeeldige zeden, hoe ſterk zij ſomtijds mogen uitvaren tegen hunne ongehoorzaamheid aan de Algemeene Kerk. Zoo lang ook de *Waldenzen* binnen hunne valleijen beſloten bleven, en ſlechts zelden met andersdenkenden in aanraking kwamen, was er geene of weinige aanleiding, om hunne geſchiedenis te beſchrijven, of hunne gevoelens te ontwikkelen, te

meer daar zij de H. Schrift aanzagen als de eenige bron, waaruit zij hunne godsdienstkennis konden putten.

In de twaalfde eeuw nam hun toeſtand eene geheel andere wending. Zij werden meer en meer bekend in de naburige gewesten; hunne gevoelens begonnen zich onder de Roomschgezinden te verſpreiden, wonnen vele aanhangers, en werden welras door het grootſte deel van *Europa* alom bekend. Hoe kon het ook anders, zoodra men in ſtaat was, een vergelijkend oordeel te vellen tusſchen de navolgers van den Paus en die der *Waldenzen*? Ontdekte men bij de eerſten overal heerschzucht, gouddorst, bijgeloof, onkunde, gehechtheid aan uiterlijke plegtigheden, en verbastering van zeden; bij de laatſten droeg alles blijken van broederlijke eensgezindheid, hulpvaardigheid, helder doorzigt, opgeklaarde godsdienstkennis, hartelijke godsvrucht, en zuiverheid van zeden. Nu echter werd ook de rust der *Waldenzen* geſtoord. Zij zagen zich genoodzaakt, hunne leeringen te verdedigen, en ſtelden vele belijdenisſen en andere geſchriften op. Vele dezer ſchriften zijn door vervolgingen, verwoestingen en oorlogen verloren geraakt; doch andere zijn hier en daar bewaard gebleven, en naderhand door geleerde mannen bijeenverzameld. Veel hebben wij ten dezen aanzien te danken aan den onvermoeiden ijver van den vromen LEGER, die, eerst leeraar bij de *Waldenzen*, naderhand de vreesſelijke vervolgingen, in den jare 1655 begonnen, is ontvlugt, en in ons vaderland eene veilige ſchuilplaats gevonden heeft (*).

In deze eeuw had de verbastering der Roomſche kerk haar toppunt bereikt. De magt van den Paus was door aanmatiging en ſluwe ſtaatkunde zoo verre uitgebreid, dat alles voor dezelve moest bukken. Doch ſlechts een' korten tijd hield zij zich op deze onnatuurlijke hoogte ſtaande. Het tijdperk van haren hoogſten bloei was tevens het begin van hare verzwakking. Nog heerschten de Pausſen over de Vorſten; maar later werden zij van

(*) LEGER, *Hist. gen. des Egliſes Vaudoiſes*, Liv. I. Chap. 3—17.

dezen alleen ontzien, wanneer ſtaatkunde gebood, zich van den bijſtand des Algemeenen Vaders te verzekeren. Tot nog toe hadden wel enkelen aan de magt der Kerke getwijfeld; maar thans begonnen zich honderden aan deze magt te onttrekken. Bovenal begon men in *Frankrijk* de kluisters van gewetensdwang te verbrijzelen. De *Waldenzen* zonden derwaarts hunne leeraren, en met geen ongelukkig gevolg. Men ſtaat verbaasd, wanneer ons de geſchiedenis leert, hoe vele honderden, ja duizenden zich reeds in de twaalfde eeuw tegen de misbruiken in de Roomſche kerk durfden verklaren. Menig een godvruchtig en heldhaftig leeraar blonk onder dezelven uit, dien de *Waldenzen* vol vreugde onder hunne geloofsgenooten opnamen, op wien zij zich nog na verloop van eeuwen bleven beroemen. PETRUS DE BRUIS wederſprak, in het begin dier eeuw, openlijk het gezag van den Paus, en predikte vele leeringen, ſtrijdig met die der Algemeene Kerk. HENDRIK VAN TOULOUSE, ARNOLD VAN BRESCIA, en diens leerling ESPERON (*), volgden zijn voorbeeld; en zij allen vonden talrijke aanhangers, die eene broederlijke gemeenſchap onderhielden met de *Waldenzen*. Ook TANCHELIJN in *Vlaanderen* ging de ongebondenheid der geeſtelijken en de heerschzucht van het Roomſche hof te keer (†). Een gewelddadige dood was de vrucht zijner ſtoutmoedigheid. Zijne vijanden hebben gepoogd, zijn karakter in een affchuwelijk licht te ſtellen, en hierin zoo zeer aan hunne woede bot gevierd, dat hunne beſchuldigingen de kennelijke blijken dragen van gekwetſte eigenliefde en vuigen laster.

Eindelijk trad er in het laatſte gedeelte der twaalfde

(*) Men kan meer van deze mannen vinden bij MOSH. D. IV. bl. 381, 382, 386. LEGER, Liv. I. pag. 153—155 enz. Vanhier, dat de *Waldenzen* bij ſommigen met de namen van *Petrobrusſianen*, *Henricianen*, *Arnoldisten* en *Esperonisten* beſtempeld werden.

(†) BRANDT, bl 16. MOSH. D. IV. bl. 384. LEGER, Liv. I. pag. 154.

eeuw een man te voorſchijn, wiens naam de *Waldenzen* ſteeds met eerbied noemden, wien zij onder de voortreffelijkſten hunner voorgangeren hebben gerangſchikt. Het was PETRUS WALDUS van *Lyon*, die den ſchoot des overvloeds verliet, afſtand deed van zijne rijkdommen, en de rust zijns levens opofferde, om het woord der waarheid te prediken. Eene *Franſche* vertaling des Nieuwen Verbonds was de eerſte vrucht van zijnen ijver, en later hebben eene menigte aanhangers in *Frankrijk* en ook in *Bohemen* van denzelven getuigd (*). Zeer aanzienlijk was reeds toen ter tijd, in *Frankrijk* en de naburige landen, het getal van hen, die weigerden den Paus te gehoorzamen. De geſchiedboeken geven hiervan onwederſprekelijke bewijzen. Paus ALEXANDER III oordeelde het meer dan tijd, om den voortgang dezer ſekte door geweldige en algemeene maatregelen te ſtuiten. Hij riep te *Tours* eene kerkvergadering bijeen, waar vele beſluiten werden genomen, om de zoogenoemde ketters te verdelgen, en vele regelen vastgeſteld, naar welke hunne vervolgers zich hadden te gedragen (†). Velen der *Waldenzen* in *Frankrijk* zochten het zwaard hunner vijanden in de valleijen te ontvlugten. WALDUS volgde hen derwaarts. Velen namen ook de wijk in het zuidelijk gedeelte onzes vaderlands, waar zij, in de gemeene volkstaal, *Turlupijns* en *Piphles* werden genoemd (‡). Hierin, gelijk ook in hetgeen rakende TANCHELIJN is aangemerkt, vinden wij een bewijs, dat de gevoelens der *Waldenzen* reeds in de twaalfde eeuw in ons vaderland niet onbekend waren. WALDUS zelf is naderhand naar *Vlaanderen* vertrokken, heeft zich

(*) LEGER, Liv. I. pag. 12 et 156 etc. en voorts alle ſchrijvers, in deze afdeeling aangehaald.

(†) Zie over deze kerkvergadering en hare beſluiten LEGER, Liv. II. Chap. 1. pag. 4. CAESARIS BARONII *Annales Eccleſiaſtici*, Tom. XII, ad Ann. 1176 et 1178. LUCII *H. E. Magd.* Cent. XII. Cap. 5. § 344, ad Ann. 1183.

(‡) BRANDT, bl. 19. LEGER, Liv. II. pag. 329.

daar eenigen tijd opgehouden, en is door *Piaardije* naar *Bohemen* gereisd, waar hij in vrede geſtorven is. Het is waar, het verblijf van WALDUS in ons vaderland rust alleen op het getuigenis van THUANUS (*), van wien anderen het hebben overgenomen; maar het gezag van dien geſchiedſchrijver is zoo zeer gevestigd, dat men zijn zeggen niet ligtelijk kan in twijfel trekken, vooral daar het ſtilzwijgen der overigen zich wel laat verklaren uit de kortheid, waarmede zij over de lotgevallen van WALDUS gehandeld hebben.

De vervolgingen, tegen de *Waldenzen*, zoo in de valleijen, als in de overige landen van *Europa*, ondernomen, zijn van de dertiende tot de zestiende eeuw gedurig voortgezet, terwijl men hun ſlechts bij tuſſchenpoozen eenige verademing gunde. De Koningen van verſchillende gewesten leenden hiertoe hunne troepen, hèt zij uit bijgeloovige onderwerping aan den Paus, het zij om door diens gunst gelegenheid te krijgen ter bereiking van onderſcheidene oogmerken (†). Mijn beſtek verbiedt mij, van dit alles te ſpreken. Tot dusverre was ik iets breedvoeriger, om, zoo doende, den regten toeſtand der zaken des te beter te ontvouwen, en omdat, naar mijn oordeel, de geſchiedenis van het Doopsgezinde kerkgenootſchap met die der *Waldenzen* in een onafſcheidelijk verband ſtaat. Thans kan ik beknopter zijn, en mij alleen bij de *Waldenzen* in ons vaderland nog kortelijk bepalen.

(*) THUANUS, l. c.

(†) Zie over de vervolging der *Waldenzen* van de 12—15de eeuw, behalve vele anderen, VENEMA, Tom VI. § 121. 253. 460. *Martelaersſpiegel der wereloſe Chriſtenen. Haerl.* 1631. Inl. bl. 50 env: BRANDT, bl. 19. 20. SCHIJN, D. I. bl. 194 enz. LEGER, Liv. II. Chap. 1 et 2. *Hist. Eccl. ex* ABRAH. BZOVII *Poloni aliorumque virorum illust. Eccleſiasticis histor. monum. auctore* J. F. MARTENESIO ad Ann. 1208—1213 in Tom. II. *Hist. Eccleſ. ex illustriſ.* CAES. BARONII *annalibus aliorumque virorum illustr. monumentis, auctore* ABR. BZOVIO *Polono.*

Reeds omtrent den jare 1182 ondervonden zij in *Vlaanderen*, dat men in een' tijd van bijgeloof en gewetensdwang de waarheid niet kan verkondigen, dan ten koste van zijne rust, ja zelfs van zijn leven. WILLEM, Aartsbisschop van *Rheims*, zette den Graaf PHILIPS VAN DEN ELZAS aan, om de toenemende ketterij door brandstapels te beteugelen. De Vorst gaf aan deze aanmaning gehoor, het zij omdat hij den magtigen Prelaat, die tegelijk Kardinaal was en gezant van den Paus, niet durfde wederstaan, het zij uit verkeerden ijver voor de leer zijner kerke. Een groot getal *Waldenzen* werd toen levend verbrand. In het begin van de dertiende eeuw deden HENDRIK II en LODEWIJK III, Koningen van *Engeland* en *Frankrijk*, ten believe van Paus INNOCENTIUS III, de *Waldenzen* eenen hevigen oorlog aan, welke men verzekert, dat aan zevenduizend van dezelven het leven kostte, terwijl anderen bij geheele scharen naar ons vaderland en andere gewesten de vlugt namen. Het schijnt, dat de *Waldenzen* in *Vlaanderen* toen geene opzettelijke vervolging hebben ondergaan. Doch in den jare 1236—1238 was hun toestand des te meer te beklagen. Paus GREGORIUS IX stelde een *Dominikaner* monnik, ROBRECHT of ook wel BULGARUS genoemd, in die streken, tot Inquisiteur aan (*). Deze monnik had te voren onder de *Waldenzen* behoord, maar nam thans de gelegenheid waar, om hun zoo vele wreedheden aan te doen, dat men derzelver verhaal niet zonder siddering kan lezen. Zoo zeer misbruikte hij zijne magt, dat de Paus hem zelfs afzettede en tot eene eeuwige gevangenis verwees. Verder heb ik van eene algemeene vervolging tegen de *Waldenzen* in ons vaderland niets kunnen ontdekken tot aan het jaar 1460. Het schijnt echter, dat enkelen hunner den haat der Roomschgezinden ondervonden hebben. Met eenige zekerheid weet men dit van MATTHEUS LOLLARD, wiens lijk in

(*) Zie, over dezen BULGARUS, LIMB. *Hist. Inquis.* pag. 55.

den jare 1383 te *Utrecht* voor het Bisschoppelijk paleis is verbrand. Doch in het jaar 1460 werden de *Waldenzen* in *Vlaanderen* blootgesteld aan de woede der Inquisitie. Velen hunner werden gevangen genomen, gepijnigd en naar den brandstapel gesleurd, terwijl zij in het midden der vlammen God bleven verheerlijken (*). Deze vervolging heeft tot aan het jaar 1475 bij tusschenpoozen, nu eens met meerdere, dan met mindere heviglheid, voortgeduurd.

Het is dus buiten allen twijfel, dat er gedurende het laatste gedeelte der vijftiende eeuw zeer vele *Waldenzen* in ons vaderland werden gevonden. Men mag met regt vaststellen, dat hun getal in de veertig volgende jaren niet zal zijn verminderd, maar, bij de steeds toenemende rijpheid der volken voor eene geheele hervorming in het godsdienstige, veeleer zal zijn aangewassen. Wij maken derhalve deze stelling uit het verhandelde op: dat er ten tijde van LUTHER een zeer aanzienlijk getal van *Waldenzen* in ons vaderland bestond, en dat het dus zeer mogelijk is, dat de Doopsgezinden van de zestiende eeuw óf in naauwe betrekking stonden tot, óf dezelfde waren als deze *Waldenzen*. Dat zulks niet alleen zeer mogelijk, maar ook hoogstwaarschijnlijk, ja bijna zeker is, zal ik thans trachten te bewijzen, door, op gezag van geloofwaardige geschiedschrijvers, aan te toonen, dat de kenmerkende gevoelens der latere Doopsgezinden ook algemeen of gedeeltelijk door de oude *Waldenzen* werden beleden.

(*) LIMB. *Hist. Inquisit.* pag. 76. VENEMA, D. VI. § 460.

(*Het vervolg en slot hierna.*)

IETS OVER HET POLSVOELEN.

Het volgende geval, in *St. Thomas*-Hospitaal, te *Londen*, waargenomen, bewijst de noodzakelijkheid, van den pols in beide gewrichten te raadplegen.

De patiënt, van het mannelijk geſlacht, had eene zwarte kneuzing aan de linker zijde van den onderbuik ontvangen. De Heelmeester, den pols van het linker gewricht zoo klein en ſlap vindende, dat dezelve naauwelijks voelbaar was, onderſtelde, dat eene inwendige bloeding had plaats gegrepen, en hartſterkende middelen werden dienvolgens in ruime mate toegediend, om de levenswerkzaamheid te onderſteunen. Des anderen daags was de linker pols in denzelfden toeſtand; en, verſchijnſels opmerkende, welke eene toenemende werking van het hoofd en volheid in het bloedſtelſel aanwezen, onderzocht hij den pols in het regter gewricht, welken hij vol bevond en met zulk eene kracht ſlaande, dat hij oogenblikkelijk eene ruime aderlating te werk ſtelde. De linker pols werd door het bloedverlies niet aangedaan, en bleef zeer ſlap, toen de lijder reeds nagenoeg herſteld was.

WAARSCHUWING RAKENDE MINNEN.

Het aanbelang van matigheid in Minnen wordt door Dr. NORTH, in diens *Waarnemingen nopens de Stuipen bij Kinderen*, ten ſterkſte aangedrongen. Eene voorbeſchiktheid tot ſtuipachtige aandoeningen bij kinderen kan, zegt hij, oorſpronkelijk worden voortgebragt door het zuigen aan eene Min, die aan den drank verſlaafd is. Onderſcheidene malen heb ik kinderen behandeld, lijdende aan herhaalde hevige toevallen en ſtuipen, terwijl zij gezoogd werden door eene Min, overgegeven aan het drinken van jenever, en die weldra herſtelden door het verwisſelen van zoogſter.

BRIEF UIT EN OVER HET OOSTEN.

(Vervolg en ſlot van bl. 598.)

Eenige uren daarna kregen wij de bergen, die den *Si-*

naï omringen, in 't gezigt; zij maken eene keten uit, die zich uitſtrekt van dien gewijden berg tot *Tor*. Derzelver woeste naaktheid, zwarte ſpitſen en geſpleetene zijden verwekken een heilig ontzag; men zoude zeggen, dat zij nog rooken van den blikſem van JEHOVA!

De maan begon zich reeds aan den gezigteinder te vertoonen, toen wij aan een' hollen weg kwamen, die naar het klooster van den berg *Sinaï* geleidt, en waar onze gidſen ons van onze kameelen deden afſtijgen. Die engte heeft in het begin eene zachte helling, en verandert van gedaante, hoe verder men voorttreedt. Zij is niet meer dan tweehonderd roeden breed, en vormt den bodem van een' vervaarlijken afgrond, met ſteil opſtaande ſtukken rots van den berg, dwars door welken de *Arabieren* een voetpad hebben gemaakt. Waar is de berg *Sinaï*? vroegen wij aan elkander met een angſtig gevoel. De *Arabieren* trachtten ons, bij hun antwoord, den top van *Gabel Mouſa*, of den berg van MOZES, te doen opmerken: echter zetteden wij ſteeds onzen togt voort, ondanks al het affchrikwekkende eener woeste natuur. Waarom zoude zij, trouwens, op deze verſchrikkelijke plaats, hare bekoorlijkheden ten toon ſpreiden? Zoodanig moest de geſteldheid zijn van het wonderland, waar de Allerhoogſte zijne wetten afkondigde onder onweder en blikſemſtralen, en 't welk door het geluid der hemelſche bazuinen tot in deszelfs grondvesten geſchud werd.

Eindelijk verbreedt zich de vallei en valt uw oog vlak op den *Sinaï*, even woest, maar minder hoog, dan eenige hem omringende bergen. Zijn voet is omgeven van een' hoogen muur, die hem beſchermt tegen de invallen der *Arabieren*. Tegen dien muur ligt het klooster *St. Catharina*, 't welk geenen ingang heeft, dan op den berg. JOUMA ſliep buiten dat gebouw, welks ingang hem verboden was; MICHEL was er ontvangen geworden. Wij riepen hem met luider ſtemme, en dadelijk opende men een kruisraam, dat boven in den muur gemaakt was; men wierp ons een touw toe, welks einde ons tot gordel diende, en heesch ons, den een' na den ander', tot het

venſter op; hetzelfde deed men met onze pakkaadje; vervolgens bragten de monniken ons in onze cellen. MICHEL, die het nieuw-*Grieksch* zeer goed ſpreekt, en die onze eenige tolk bij deze kluizenaars was, had er eene voor C*** en voor mij, en eene andere voor W*** en deszelfs bediende verkregen. Deze cellen waren zeer klein, den vloer op de Oosterſche wijze ingelegd, voorzien met tapijten en kusſens, en verlicht door eene lamp, die aan de zoldering hing. Men oordeele over het genoegen, 't welk dit eenvoudig verblijf ons verſchafte. Het geluk ſpruit voornamelijk voort uit het kontrast van geſteldheid. Deze waarheid wordt op eene treffende wijze in het Oosten ondervonden. Eene bevallige vlakte, eene lagchende vallei zijn een Eden, wenneer men uit eene doodſche woestijn komt; en, wanneer de reiziger zijne krachten heeft uitgeput door het beklimmen der rotſen, is het verblijf, waar hij eene rustplaats vindt, om zich door den ſlaap te verkwikken, even aantrekkelijk als al de heerlijkheid onzer ſteden.

De monniken van het *St. Catharina*-klooster zijn twintig in getal; zij zijn, voor het grootſte gedeelte, zeer bejaard, en behooren tot de *Griekſche* kerk. Dit klooster werd geſticht door Keizer JUSTINIANUS; het is tamelijk ruim, en zeer goed onderhouden. Men zette ons een matig ſouper en een' gegisten drank voor, uit dadels bereid; daarop bezigtigden wij eene buitengalerij, vanwaar wij, boven onze hoofden, den bogtigen loop van den *Sinaï* opmerkten.

Des morgens zeer vroeg ontwaakten wij door de godsdienſtige gezangen der monniken, en wij ontbeten met hen ten negen ure: dit is de eenige maaltijd, dien zij gebruiken gedurende den loop van den dag; alleenlijk is het hun vergund, afzonderlijk eenig voedſel in hunne cel te gebruiken, bij zonsondergang. De maaltijd beſtaat uit wittebrood, een' ſchotel met groente, of eene gerſtebrood-ſoep, radijs, dadelwijn, waarvan ik reeds geſproken heb; maar nooit eten zij vleesch. De eetzaal is een lang vierkant, op welks muren het paradijs en de

hel geſchilderd zijn; men ziet er de veroordeelden in de koddigſte gedaanten, en de regtvaardigen in zinsverrukking aan den rand van het eeuwige vuur. Nabij de deur is een leerſtoel, waarin een der monniken zich plaatst, om de Heilige Schrift te lezen; van tijd tot tijd houdt hij op, en de monniken met eten, om zich aan overdenkingen over te geven. Toen er niets meer overig was, begaven zij zich weder naar de kapel, om hunne dankzegging te doen; vervolgens bragten zij ons in de galerij, om koffij te gebruiken, en allen nuttigden daarvan ten minſte een paar kopjes.

Die goede vaders zijn brave, doch voor het overige zeer onkundige lieden. Zij bewonen deze eenzame plaats, voor het grootſte gedeelte, ſedert vele jaren; en men kan uit hunne blozende kleur en ſterk ligchaamsgeſtel afnemen, hoe gezond de luchtſtreek aldaar is.

Men is verrast, wanneer men, op die plaats, eene ruime en fraaije kerk ziet, met marmer geplaveid, en een verguld altaar. Dit geſticht heeft de gedaante van een afgeknot kruis, en beſtaat uit drie vleugels. Een derzelven geleidt naar eene kleine kapel, aan welks einde men eene nis ziet, verlicht met drie kleine lampen; dáár vertoonde zich het brandende braambosch aan MOZES; aan de wanden hangen ſchilderijen, voorſtellende de H. Maagd, JEZUS CHRISTUS en verſcheidene Heiligen. In eene andere kapel ziet men het graf van ST. CATHARINA; hetzelve is van wit marmer, belegd met een zijden tapijt, en gedekt door eene prachtige *draperie*, geſpannen aan vier kolommen. De monniken erkenden, dat dit graf niet dan een wasſen afbeeldſel behelsde van hunne heilige Beſchermvrouw, en dat derzelver overblijfſelen, eenige dagen na haren dood, waren geroofd geworden door de Katholijken, naijverig de *Grieken* in het bezit te zien van een' ſchat, die de grootſte wonderen moest uitwerken. Zij voegden er bij, dat de Katholijken, nadat zij dezen kostbaren buit, dwars door de afgronden heen, tot op den top des bergs vervoerd hadden, zich dien zagen ontnemen door Engelen, die denzelven in den Hemel verplaatſten.

Men bewondert, aan de wanden der kerk, marmer van verſchillende kleuren, door den vromen ijver van het kapittel van *St. Sophia* van *Konſtantinopel* voortijds daar geplaatst. Het hoog altaar en de kolommen, die het verſieren, zijn voorzien met paarlemoer en ſchildpad, in het marmer gewerkt.

De opperſte des kloosters heeft in zijn uiterlijk voorkomen iets zeer beſchaafds en wellevends; hij vroeg ons, met veel belangſtelling, naar tijdingen uit *Griekenland*, en noodigde ons des avonds bij zich in zijne kamer, alwaar hij ons op een' maaltijd, voorzien van voortreffelijken witten wijn, onthaalde. Hij zeide ons, dat de bibliotheek van het klooster, vóór eenige eeuwen, een handſchrift bezat van eene hooge oudheid, 't welk aan hetzelve ontnomen werd op bevel van den Grooten Heer, die destijds regeerde. Dezelfde Vorst was zeer gastvrij onthaald geworden door de monniken van *Sinaï*. Ten einde die weldaad te erkennen, liet hij een bevelſchrift uitvaardigen, 't welk hun zijne beſcherming en die zijner opvolgers waarborgde; en, daar het hem onmogelijk was het te teekenen, (want hij kon niet ſchrijven) doopte hij zijne hand in den inkt, en drukte dezelve aan den voet van dat geſchrift. Ik weet niet, of de *Turken* deze anekdote kennen; intusſchen is dit zeker, dat zij veel eerbieds hebben voor de monniken van den *Sinaï*; en die der andere *Griekſche* kloosters, die in het Oosten reizen, zeggen bijna allen, ten einde onaangename ontmoetingen voor te komen, dat zij tot dat klooster behooren.

Het leven dier vrome kluizenaars is zeer eentoonig; zij durven zich in de woestijn niet wagen, uit vrees, dat de *Arabieren*, bij welke zij gehaat zijn, op hen jagt zullen maken, als op wilde dieren. Vóór zes jaren werden twee hunner, op eenige ſchreden afſtands van de poort, die op den berg *Sinaï* uitkomt, door *Bedouinen* gedood, die ſnaphaanſchoten op hen losten van boven eene naburige rots. De tuin, waartoe men toegang heeft door een' ondermardſchen gang, die met eene ſtevige deur geſloten is, is omringd van hooge muren. Hij is zijne vrucht-

baarheid aan hunne onvermoeide werkzaamheid verſchuldigd; het bebouwen van denzelven is hun eenig vermaak en hunne eenige toevlugt tevens. Men ziet er palmboomen, cipreſſen, populieren, amandel- en dadelboomen, vele moeskruiden, druiven, die dáár beter gekweekt worden dan te *Cairo*, van waar de wijnſtok herkomſtig is; ter zijde is eene melkerij, waar voortreffelijke kaas gemaakt wordt. Gedurende den *Egyptiſchen* veldtogt beval NAPOLEON, den grooten muur van den *Sinaï* hooger op te trekken, en gaf aan het klooster twee ſtukken geſchut ten geſchenke; maar de goede monniken hebben er nooit gebruik van gemaakt, ondanks het voordeel, 't welk zij van dezelve konden behalen op de *Arabieren*. Deze laatſten weten zeer wel, dat het brood van het klooster regt goed is, en zijn gewoon, wanneer zij gebrek hebben aan levensmiddelen, ſnaphaanſchoten te losſen onder de venſters en moordkreten aan te heffen, tot dat men hun de noodige mondbehoeften toewerpt; waarna zij, voor eenen tijd, zich verwijderen. De *Griekſche* monniken van *Cairo* verſchaffen aan hunne broeders op den *Sinaï* rijst en meel; de *Bedouinen* laten hen ongemoeid voorttrekken, in de hoop van hun deel daaraan te verkrijgen door het middel, waarvan ik zoo even geſproken heb.

Op eenigen afſtand van dit klooster ligt de vallei, die, in de Schrift, het land van *Midian* genoemd wordt, waar MOZES de kudden zijns ſchoonvaders JETHRO weidde. Men ziet in het midden dier eenzame vallei een boschje met palmboomen. Toen wij op dien kleinen togt uitgingen, ſtelde de opperſte ons voor, bij den een' of anderen *Arabier*, een jong geitje te koopen, indien wij den leefregel in het huis voor ons te ſpaarzaam bevonden. Deze aankoop kostte ons zeven piasters (*); maar ongelukkigerwijze was het dier, dat men ons voor een jong geitje verkocht, zoo taai, dat wij het niet konden eten.

(*) De *Egyptiſche* piaſter bedraagt iets minder dan 50 centen.

De oudſte van het klooster gaf ons des avonds een bezoek; hij was negentig jaren oud, en had zeventig van dezelve op den berg *Sinaï* doorgebragt! „Mijn leven," zeide hij ons, „is zachtkens heengegleden in deze eenzaamheid, waar wij niets zien dan de lucht, de woestijn en derzelver afgronden. Hier gelijkt de eene dag volmaakt naar den anderen. Dit woeste land is het beeld van het menſchelijk leven. Gelukkig hij, die het niet anders beſchouwt, dan als een' overgang naar de eeuwigheid, en die het uur zijner afreize met kalmte te gemoet ziet! Ik gevoel, dat het ſpoedig voor mij zal ſlaan; maar de ijdelheid der wereldſche vermaken heeft nooit mijn hart verleid; het is vrij, gelijk mijne zinnen, en ik verwacht den dood, zonder dien te vreezen of te wenſchen." Ten beſluite verzocht de ſtrenge kluizenaar ons dringend, hem eene flesch rum te geven. Offchoon ik er nog ſlechts één had behouden, bood ik hem die terſtond aan, en hij beval mijnen bediende, dezelve zorgvuldig te verbergen, bij het overbrengen naar zijne cel.

Des anderen morgens bezochten wij den *Sinaï*. Men klimt eerst langs een' trap, dien de *Grieken* in de rots gehouwen hebben; daarop gaat men langs een kronkelig pad, omgeven van vervaarlijke rotſen. Na verloop van een half uur ontmoet men éene bron van voortreffelijk water, en op eenigen afſtand eene in puin liggende kapel. Hooger, en ter halverwege den top, rust het oog op eene kleine, groene bergvlakte, in welker midden zich een eenzame palmboom verheft; aan den top vormen de rotſen een amphitheater. Wij kwamen vervolgens aan den top van den *Sinaï*, die het digtst in onze nabijheid was; dezelve is niet zeer breed, en men ziet er de overblijfſelen van twee kapellen, waar de *Griekſche* pelgrims zonder twijfel hunne godsdienſtoefeningen kwamen verrigten. De berg heeft vier ſpitſen. Die van het middelpunt, waar MOZES de tafelen der wet van JEHOVA ontving, is eene bergvlakte, en verheft zich boven de drie andere. Deze ligging der plaatſen ſtemt volkomen overeen met de

woorden der H. Schrift. De *Israëliten* bevonden zich aan den voet des bergs; de vlammen en de rook, die uit denzelven opging, moesten op hen eene des te verschrikkelijker uitwerking doen, naar mate zij in een' grooteren kring zich bewogen. Eindelijk, de zeventig grijsaards, wien het vergund was, de schitterende majesteit van JEHOVA, zijne voeten van saffier, enz. te aanschouwen, moesten geknield blijven liggen op eene der lagere bergvlakten. Hetgeen bevreemding baart, is de vernaauwing der vallei, van waar de ontelbare menigte *Israëliten* het wonder zag. De verbeelding stelt zich hen voor, gelegerd in een ruim veld, en geschaard voor hunne tenten, op een' grooten afstand van den scheidsmuur, dien zij, zonder verbeurte van hun leven, niet konden overschrijden. Maar men ziet, van de beide zijden van den *Sinaï*, niets dan eene lange keten steile bergen; en wij hebben in den omtrek dezer plaats niets bemerkt, dan de tamelijk breede vallei, door welke wij den berg bereikten. Die van *Midian* is dezelfde, in wier midden zich de steenrots van *Meriba* verheft, waarvan straks nader. „Waar meent gij," zeide ik tot den opperste, „dat de twaalf stammen zich bevonden op het oogenblik, toen JEHOVA aan het volk verscheen?" — „In alle deze omstreken," hernam hij, „in deze valleijen en op deze rotsen." W***, de Hoogduitsche zendeling, was geheel verrukt en opgetogen; trouwens hij was de zoon van een' Rabbijn van *Munchen* en tot het Christendom bekeerd geworden, en nu zag hij de plaats, waar God zijn volk bezocht en deszelfs roem vereeuwigde.

Bij het verlaten van den *Sinaï*, begaven wij ons met twee onzer *Arabieren* naar den berg *St. Catharina*, weleer de berg *Horeb*. Wij legden eerst eenige mijlen af in eene bergengte; het is de bodem van een' ontzettend diepen afgrond, langs welken zich eene reeks groene plekken kronkelt. In het midden ziet men een verlaten klooter, weleer bewoond door de monniken van *Sinaï*, die, ongetwijfeld, uit hetzelve verjaagd werden door de *Arabieren*, en wier cellen de tijd nog gespaard heeft. Nevens hetzelve strekt eene groep van prachtige palmboomen hare breede bladeren uit over eene verwoeste beslotene plaats, welker muren bijna geheel zijn ingezakt. De olijf-, populier- en andere boomen groeiden, nevens eene uitgedroogde bron, in het wild, en tierden welig. In eene der cellen vonden wij eenige oude godsdienstige boeken. De nacht ons in dit kluizenaarsverblijf overvallen hebbende, namen

wij eene cel op de eerſte verdieping in bezit; men legde er vuur aan, en wij hielden onzen avondmaaltijd met de medegenomene levensmiddelen, waarna men eenig loof op den grond ſpreidde, om tot rustplaats te ſtrekken; doch, daar onze verbeeldingskracht getroffen was door onze romaneske ligging, was het ons onmogelijk den ſlaap te vatten; en werden wij daarenboven in dit ons voornemen ten eenemaal verhinderd door een' onzer *Arabieren*, die ons eene ſerenade gaf op de guitar. Eindelijk geraakten wij toch in ſlaap, en den volgenden morgen, met het aanbreken van den dag, vervolgden wij onzen togt op de zijden van den berg *St. Catharina*. De opgang was naauw en ſteil, en er woei een ijskoude wind. Ten gelukke vonden wij, nevens eene fontein, eene plaats, waar de zon nimmer had doorgedrongen, en wij konden uitrusten; wij moesten vervolgens tot op den top klauteren, langs de rotſen boven onze hoofden.

De berg *St. Catharina* is de hoogſte van deze ſtreken. Van koude verkleumd, wierpen wij eenen vlugtigen blik op de overige omliggende bergen, wier blaauwachtige kruinen elkander afwisſelen, even als de golven der zee. Wij ſpoedden ons vervolgens, om naar de fontein terug te keeren. Men ſtak er een groot vuur aan, 't welk ons dubbel welkom was; want het kwam ons tevens van pas, om koffij te zetten, die aan onze verſtijfde leden nieuw leven gaf. Vroegtijdig in het klooster teruggekomen, genoten wij eenige rust tot twee ure; waarna wij een uitſlapje deden naar de ſteenrots van *Meriba*. Deze rots, geheel uit graniet beſtaande, heeft 5 roeden hoogte, en haar voet heeft 10 of 12 in omtrek. Zij ſtaat op zichzelve, in het midden eener enge vallei, en draagt het kenmerk van het wonder, 't welk haar beroemd heeft gemaakt. Van daar liet MOZES het water te voorſchijn komen, 't welk den dorst van Gods volk moest leſchen. Men ziet er vier of vijf bijna waterpas geſcheurde ſpleten, boven elkander, van anderhalf voet lengte en eenige duimen diepte, uitloopende in één goot, om het uitvloeijen van het water te bevorderen. De *Arabieren* hebben grooten eerbied voor de rots van *Meriba*. Zij gelooven, dat de bladeren, die men in hare openingen legt, de eigenſchap bezitten, om de kameelen te genezen. De vallei loopt uit op eene tamelijk uitgeſtrekte vlakte. Ik behoef hier niet bij te voegen, dat het onmogelijk is, bij het zien van dit gewest,

die plaats uit de H. Schrift letterlijk op te vatten, waar wij lezen, dat het water van die rots de *Israëliten* volgde op hunne reis naar het beloofde land. De loop van die beek, dwars door de brandende zandvlakte en de dorre bergen, zou elk oogenblik een wonder noodzakelijk hebben gemaakt, oneindig grooter, dan indien MOZES hetzelve overal had vernieuwd, waar zij gebrek aan water hadden; en het is misschien in dien zin, dat de bedoelde plaats moet worden opgevat.

NAPOLEON AAN ZIJN HOF.

[Door Mevrouw de Weduwe van den Generaal DURAND, *Eerste Staatdame van de Keizerin* MARIA LOUISA. (*)]

NAPOLEON sprak gewoonlijk met eene luide stem; en, wanneer hij in eene vrolijke luim was, kon men zijn schaterend lagchen op grooten afstand hooren. Hij zong gaarne, offchoon hij eene zeer valsche stem had en nooit wijs kon houden. Zijne lievelingsdeuntjes waren: *Ah! c'en est fait, je me marie*, en: *Si le Roi m'avait donné Paris, sa grand' ville.*

— Als hij eens in een der vertrekken van de Keizerin trad, vond hij daar eene jonge Dame, met den rug naar de deur gekeerd, zitten. Aan de genen, die zich voor haar bevonden, wenkte hij, dat zij zwijgen zouden. Hij naderde zachtkens achter haar, en bedekte haar alzoo de oogen met zijne handen. Zij kende niemand, dan den Heer BOURDIER, (een bejaard en achtingwaardig man, eerste Geneesheer der Keizerin) die zich zoodanige gemeenzaamheid zou kunnen veroorloven; en zij twijfelde geen oogenblik, of hij het was. *Houd op, Mijnheer* BOURDIER! riep zij; *meent gij, dat ik uwe leelijke, lompe handen niet herken?* (De Keizer had zeer schoone handen.) *Leelijke, lompe handen!* hernam NAPOLEON, terwijl hij haar het gezigt weder vrijliet; *gij zijt wel keurig, inderdaad!* Het arme meisje geraakte zoo zeer in verwarring, dat zij naauwelijks in staat was, zich naar een ander vertrek te begeven.

(*) Wij verbeeldden ons, dat, na alwat er over den buitengewonen Man alreeds gezegd en geschreven is, deze bijzonderheden en Anekdoten, ontleend uit het werk van eene Vrouw, welke zoo zeer in de gelegenheid was, hem van nabij gade te slaan, onzen Lezeren niet ongevallig konden zijn. *Redact.*

— De Keizer bevond zich eens in de kleedkamer zijner gemalin, en trapte, zonder het te willen, de eerſte Kamerjuffer op den voet. Terſtond maakte hij een luid geſchreeuw, alsof *hij* zich zeer gedaan had. *Wat ſcheelt u toch?* vroeg hem de Keizerin haastig. — *Niets*, antwoordde hij, in een ſchaterend lagchen uitbarſtende; *ik trapte Mejufvrouw op den voet, en ik ſchreeuwde, opdat zij het niet doen zoude. Gij ziet, dat ik mijn oogmerk bereikt heb.*

— Het is inderdaad treurig, te zien, hoe in alle tijden de letteren dienstbaar zijn gemaakt aan de laagſte vleijerij. Ik geloof, dat er nooit een Vorst op aarde heeft beſtaan, al was hij ook een dwingeland, welken de Zanggodinnen niet gehuldigd hebben. Ik wil geenszins eene optelling doen van de verzen, brieven, Oden enz., die in alle levende talen van *Europa* (het *Engelsch* alleen uitgezonderd) bij de geboorte des Konings van *Rome* in het licht kwamen. Het zij genoeg, te vermelden, dat het aantal der dichtſtukken, welke te dezer gelegenheid, zoo aan den Keizer, als aan de Keizerin, gezonden werden, in minder dan acht dagen tijds, over de tweeduizend beliep. NAPOLEON nam die allen aan, zonder ze te lezen, en met dezelve de verzoeken om allerlei gunstbewijzen, welke de dichters veelal met den geleibrief wisten te verbinden. — Ik weet van goederhand, dat eene ſom van honderdduizend francs, uit NAPOLEON's eigene kas, door den Heer DEQUEVAUVILLIERS, onder de makers der naar de *Tuilerîen* opgezondene dichtſtukken werden uitgedeeld.

— Eene bijzonderheid, voor welker echtheid ik kan inſtaan, vond plaats, toen de Keizer, na zijne terugkomst van het eiland *Elba*, *Parijs* verliet, om zich aan het hoofd des legers op de grenzen van *Vlaanderen* te ſtellen. Een dier dichters van den dag, namelijk, vervaardigde, onder medewerking van twee anderen, een tooneelſtuk voor het *Théâtre des Variétés*, opzettelijk zoo ingerigt, dat het, met eenige geringe veranderingen, even goed kon dienen, om de zegepraal van NAPOLEON, als om de wederkeering van LODEWIJK XVIII te vieren.

— Toen NAPOLEON met MARIA LOUISA in de *Nederlanden* reisde, begon men het eerst te bemerken, dat de goede verſtandhouding tusſchen hem en den Keizer van *Rusland* verminderde. Te *Amſterdam* had men in het vertrek der Keizerin eene fortepiano geplaatst, die als eene ſecretaire

gemaakt was; op dezelve ſtond een borſtbeeld des Keizers van *Ruſland*. Eenige oogenblikken na zijne aankomst wilde NAPOLEON zien, of de Keizerin wèl gehuisvest was. Haar vertrek bezoekende, werd hij het borſtbeeld gewaar, nam het weg, en hield het onder zijnen arm, zonder een woord te zeggen. Zoo liep hij alle kamers met hetzelve door, ofſchoon het vrij zwaar was. Heengaande, gaf hij het aan Mevrouw D....., zeggende, dat hij het weggenomen wilde hebben. Deze handelwijze verbaasde allen, die er getuigen van waren, dewijl men nog niet het minſte misverſtand tusſchen de beide Keizers bemerkt had.

— In *Holland* ſcheen NAPOLEON voor een oogenblik zekere genegenheid voor eene jonge Hofdame, die MARIA LOUISA vergezeld had, Prinſes ALDOBRANDINI, te gevoelen. Zij was zeer beminnelijk, had vernuft, en wist bijzonder wel te praten. Op eenen avond, dat zij ongemeen had geſchitterd, zeide hij tot de Keizerin en de Hertogin DE MONTEBELLO, dat zij, zoo zij *volmaakt* wilden worden, zich ſlechts hadden toe te leggen, om de Prinſes volkomen te gelijken. Dit was de eerſte maal, dat hij MARIA LOUISA in eene kwade luim bragt. Doch zij liet dezelve niet anders blijken, dan dat zij ſtilzweeg, en zij toonde geene gevoeligheid tegen de Prinſes. Maar de Hertogin vond zich diep beleedigd, en ſedert dien tijd hield zij niet op, der jonge Hofdame, bij elke gelegenheid, bijtende gezegden toe te voegen.

— Den 18 Mei 1812 kwamen de Keizer en Keizerin van *Oostenrijk* te *Dresden*, alwaar destijds NAPOLEON en MARIA LOUISA zich bevonden. Terſtond bij de eerſte zamenkomst gaf eerstgenoemde aan NAPOLEON te kennen, dat de BONAPARTES weleer ſouvereine Vorſten van *Treviſo* geweest waren. Hij zeide, daarvan volkomene zekerheid te hebben, dewijl hij zich de bewijsſtukken had laten voorleggen. Keizer FRANS hechtte aan het blijk van dezen adel zoo veel waarde, dat hij haastig NAPOLEON verliet, om dit berigt ook aan MARIA LOUISA mede te deelen, die er zich insgelijks over verheugde. NAPOLEON beweerde, „dat men het mis had, en dat zijn adeldom ſlechts van den ſlag van *Marengo* dagteekende."

— Toen de regering van NAPOLEON ten einde liep, hield hij zich eenigen tijd op te *Fontainebleau*. Het was in het begin der maand April 1814. Destijds kwam hij eens

met een nieuwspapier in de hand, en riep met verontwaardiging: *Zij zeggen, dat ik een lafaard ben!* Gewoonlijk ſprak hij over de ſtaatkundige voorvallen met zoo veel koelbloedigheids, alsof hij er niet het minſte perſoonlijk belang bij had. LODEWIJK XVIII was dikwerf het onderwerp zijner geſprekken. *De Franſchen*, zeide hij, *zullen hem de zes eerſte maanden beminnen; gedurende de zes volgende zullen zij allengs onverſchillig worden; en een jaar later, adieu! — o, ik ken ze!*

— Eens las hij een verhaal van de harde behandeling, welke de Paus ondergaan had, en zeide: *Ja, het is waar; de Paus werd mishandeld — harder behandeld, dan ik wilde.* — Op eenen morgen met den Generaal SEBASTIANI pratende, maakte hij de aanmerking, dat noch de *Ruſſen*, noch de andere Mogendheden hem overwonnen hadden; maar dat zijn ondergang was veroorzaakt door de vrijzinnige begrippen, dewijl hij deze te veel had willen onderdrukken in *Duitschland*.

— De troon des Konings van *Westfalen* (niet die van MURAT, gelijk men ten onregte beweerd heeft) werd gekocht door den eigenaar van het koffijhuis *les Mille Colonnes*, te *Parijs*, om aan zijne prachtige inrigting nog meer luister bij te zetten. Elken avond zat daarop de ſchoone *limonadière*, welker bekoorlijkheden alzoo des te betere uitwerking deden.

— Bij zekere gelegenheid zeide NAPOLEON tot zijnen broeder JÉRÔME: *Indien het waar is, dat de majesteit der Koningen in hunne gelaatstrekken ſtaat uitgedrukt, kunt gij gerusteljjk incognito reizen.*

— Toen NAPOLEON Eerſte Conſul was, ontving hij gaarne aan zijne tafel letterkundigen, geleerden en kunſtenaars. Op het land zijnde, ſpeelde hij met hen onderſcheidene ſpelen, en bij voorkeur een ſpel, dat de *Franſchen aux barres* noemen, zoo veel als bij ons dieſje-, ſchuilhokje- of vaartjeſpelen. Voor dit ſpel der jeugd had hij bijzonderen ſmaak behouden, buiten twijfel omdat hetzelve eenigermate als een beeld van den krijg beſchouwd kan worden. Nadat hij met de Keizerlijke waardigheid bekleed was, meende hij, dat het *décorum* hem verbood, zoo te blijven handelen. Hij veroorloofde zich derhalve alleen dergelijke oefening te paard, waarvan hij veel hield, ofſchoon hij dikwerf er afviel. Dit gebeurde eens te *Trianon*, terwijl hij zich vermaakte met de Keizerin na te zetten in een met heestergewas beplant grasperk.

Hij ſtond oogenblikkelijk op, zette zich, luidkeels lagchende, weder in den zadel, en reed voort, ſchreeuwende: *Caſſe-cou!* — Ook na zijn huwelijk met MARIA LOUISA heb ik hem evenwel nog vaartje zien ſpelen; en hij liep nog vlug, offchoon hij zeer vet was. Terwijl het Hof zich te *Rambouillet* bevond, ſpeelde men eens met een groot gezelſchap ſchuilhokje, waarbij de Keizer twee malen viel. Hij ſchoot met geweld toe op zijne tegenpartij, den Grootmaarſchalk, en deze ontweek telkens den aanval, zoodat NAPOLEON bij herhaling, vier ſchreden van hem, in het zand tuimelde. Hij rigtte zich op, zonder een woord te zeggen, en vervolgde het ſpel met dezelfde opgeruimdheid.

— Terwijl NAPOLEON met de Keizerin ontbeet, vroeg hij aan eene der eerſte Hofdames, wat wel de warme pastei, die op tafel was, mogt kosten. *Twaalf francs voor uwe Majesteit*, antwoordde zij glimlagchende, *en zes francs voor een' burgerman te Parijs.* — *Dat is te zeggen*, hernam de Keizer, *dat men mij beſteelt?* — *Neen, Sire!* ſprak zij; *maar het is het gebruik zoo, dat een Vorst altes veel duurder betaalt, dan zijne onderdanen.* — *Dat verſta ik niet*, riep hij met hevigheid, *en ik zal er orde op ſtellen.* Inderdaad gaf hij acht op bijzonderheden van het inwendige der huishouding, welke dikwijls door zeer veelen in hoogen en lageren ſtand niet worden nagegaan. — Op een' anderen tijd bevond hij zich bij MARIA LOUISA en had zijn' zakdoek vergeten. Men bood hem er een' aan, die der Keizerinne toebehoorde; dezelve was geborduurd en bezet met kant. Hij vroeg de Dame, die hem dezelve toereikte, naar den prijs daarvan. *Sire!* zeide zij, *deze doek zal 70 à 80 francs waardig zijn.* Hij liet haar de ſom nog eens herhalen, en, nadat hij haar wèl verſtaan had, ſprak hij tot haar: *Wel nu, zoo ik eene der Hofdames van de Keizerin ware, zou ik haar alle dagen een' zakdoek ontſtelen; dat bedroeg dan zekerlijk meer, dan mijn inkomen.* — *Het is gelukkig, Sire!* antwoordde zij hem lagchende, *dat hare Majesteit meer vertrouwde en minder baatzuchtige perſonen bij zich heeft, dan uwe Majesteit zich ſchijnt te willen doen voorkomen.* De Keizer ſtootte zich niet aan dit antwoord.

— Het ſchrift van NAPOLEON was altijd zeer ſlecht geweest, en in de laatſte tijden geheel onleesbaar geworden. Alleen zijne Geheimſchrijvers, die er aan gewoon waren, konden het ontcijferen. In zijne handteekening waren enkel

de drie eerſte letters te onderſcheiden; het overige beſtond uit eenige verwarde trekken. De post van Eerſten Secretaris des Keizers ging met onbegrijpelijk veel moeite gepaard. De Heer DE MENNEVAL bekleedde denzelven tien jaren lang. Eindelijk ſtelde NAPOLEON hem tot Secretaris van MARIA LOUISA aan, en zeide tot haar, toen hij hem aan haar voorſtelde, dat deze de achtingwaardigſte en beſcheidenſte man was, dien hij ooit gekend had; maar dat hij hem zich had laten dood werken. Daar ging inderdaad geen nacht voorbij, dat de Keizer hem niet roepen liet, om hem iets in de pen te geven; en dit gebeurde ſoms verſcheidene malen in éénen nacht.

— NAPOLEON had een buitengewoon ſterk geſtel. Hij ſliep, wanneer hij wilde. Hierom kon hij zoo gemakkelijk het werken bij nacht doorſtaan. Gewoonlijk begaf hij zich ten tien ure te bed, ſtond om een of twee ure reeds weder op, werkte tot vijf of zes, baadde zich, liet zich kleeden, ontving menſchen, ontbeet tegen tien ure, en begon weder te arbeiden tot den middag; dan ging hij bij zijne vrouw, of deed eene wandeling; doch was het werk dringend, zoo bleef hij er dikwerf tot den avond bij. Doorgaans kwam hij verſcheidene malen op een' dag bij de Keizerin, en zij gingen te zamen hunnen zoon zien. Als NAPOLEON een weinig tijds voor zich had, zette hij zich, na wat gepraat, zijne vrouw omarmd en met zijn kind geſpeeld te hebben, in een' armſtoel neder, en viel dan, onder het ſpreken, in diepen ſlaap. Hij ſliep dus, tot dat men hem kwam berigten, dat er op hem gewacht werd. Tuſchen zeven en acht ure hield hij, alleen met de Keizerin, het middagmaal; des zondags at hij met de familie.

— Wanneer men NAPOLEON een verzoekſchrift aanbood, ſtelde men het zijnen *Aide de Camp* ter hand, of ſtak het in zijn' zak; dit laatſte was een bijjk, dat hij het verzoek in overweging wilde nemen. Deed hij het ſtuk in den linker zak, dien men *den goeden zak* noemde, zoo mogt men gerust vertrouwen, dat hij, zelfs alvorens het onderzocht te hebben, geneigd was, hetzelve toe te ſtaan.

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

BRIEVEN, OVER DE ZOOGENOEMDE VERDEDIGING VAN PRINS MAURITS VAN ORANJE VAN MR. C. M. VAN DER KEMP TEGEN ADR. STOLKER, DOOR DEN LAATSTGEMELDEN.

No. IV.

Waarde Vriend!

Maanden zijn er, sedert mijnen laatsten, reeds verloopen, en echter kom ik nog zeer schoorvoetend tot het schrijven van dezen. Waarom? Omdat ik, hetgeen ik, blijkens mijnen eersten, schier onwillig aanving, met steeds vermeerderenden onwil heb voortgezet, en niet, dan met grooten weêrzin, vervolgen kan. Welke vrucht toch kan ik mij van dit geschrijf beloven? Ik heb het, reeds in den beginne, gezegd: bij den Heer v. D. KEMP *c. f.* schuur ik den *moriaan;* bij onkundige, oppervlakkige, onverschillige lezers, gelijk de meesten doorgaans zijn, regt ik mede niets uit; en kundigen, die, wat zij lezen, ook verstaan en beoordeelen kunnen, behoeven, over het geheel, mijne aanwijzing der drogredenen, onwaarheden en lasteringen niet, welke de schering en den inslag van mijns tegenschrijvers boekje uitmaken. Het eenig nut derhalve, dat ik mij kan voorstellen, is, dat ik eenige eenvoudige braven, voor het toekomende, tegen dezen schrijver waarschuwe, en hen overtuige, dat hij geen geloof of vertrouwen verdient, en men bij hem geene waarheid moet zoeken. Daar nu het tot hiertoe door mij geschrevene tot dit einde meer dan genoegzaam kan schijnen, walg ik schier van de moeite, om het nog al verder te toonen, en daaraan mijnen kostelijken tijd te spillen; en ware het nu niet, dat ik dacht mij, in vele, te kunnen bekorten, en mij slechts over weinige bijzonderheden iets breeder te behoeven uit te laten, ik zoude u wellig den tegenwoordigen zijn schuldig gebleven, en aan mijn schrijven zou een slot ontbroken hebben, hetgeen ik er dan nu echter aan wil toevoegen.

Ik bragt het, in mijnen laatsten, tot op bladz. 69. — Men zou zich zeer bedriegen, zoo men waande, dat, van daar tot op bladz. 160, of het einde van het boekje, mindere of minder erge leemten zouden zijn aan te wijzen, dan in het vorige. Geenszins. Het geheel is zich overal gelijk.

Wijzen wij dit flechts in eenige ſtalen aan! — Op bladz. 71 wordt, met volſtrekte onwaarheid, van de *Remonſtranten* vóór en in 1619 gezegd, dat zij de *vernietiging* der *Nederlandſche Geloofsbelijdenis* zochten. — Op bladz. 72 env. doet de ſchrijver weêr alle mogelijke, maar vergeefſche, moeite, om aan eene belofte van Prins MAURITS, aan de *Remonſtrantſche* Predikanten van *Utrecht* gedaan, zulk een' zin op te dichten, als in zijne kraam te pas komt, door te beweren: *hij kan dit niet gewild, hij kan nimmer die meening gehad, hij moet' dat bedoeld hebben* enz., en zoo maakt hij er *quid pro quo* van. Dit zelfde geweld doet hij ook, op bladz. 75, 76, aan 's Vorſten verzekering aan de Staten van *Overijſſel*, wegens de *Dordſche Synode*. 't Is kluchtig. Ik breng telkens 's Prinſen *eigene woorden* te berde. In plaats nu van te ontkennen, dat het zijne eigene woorden zijn, en te bewijzen, dat hij iets anders gezegd heeft, zoekt hij ons wijs te maken, dat hij geheel iets anders *gemeend* heeft, dan hij gezegd heeft. De LOGICUS, die, bij herhaling, aan anderen, valſchelijk, zoogenoemde *petitiones principii* te last legt, is er zelf, door geheel zijn boekje heen, aan ſchuldig. Hij ſtelt vooruit hetgeen hij bewijzen moest, en draaft er dan op door; en hij bemerkt niet eens, dat hij juist doet, wat ik gezegd heb, dat elk doen zou, die, op deze wijs, zoû willen beweren, dat de Vorst *vijand* der *Remonſtranten* geweest is, namelijk, dat hij hem tot een *uitſtekend huichelaar* zou maken. — Op bladz. 79 hooren wij, dat, zoo de *Synode van Zuidholland* iets onbehoorlijks beſloten had, het verwijt daarover meer ten laste der Staten, die de Synodale beſluiten hadden goedgekeurd, komen moet, dan der Synode zelf! — Volgens bladz. 80 *kan* MAURITS, al weder op dezelfde gronden, als boven, aan BERTIUS de belofte, dat hij, om zijne *Remonſtrantſche* gevoelens, geene ſchade zou lijden, niet gedaan hebben, en, volgens bladz. 82 tot 84, werd deze Hoogleeraar niet *meêdoogenloos* veroordeeld; dewijl hij flechts zijne ſchriften te wederroepen en ſchuldbekentenis te doen had, om zijne veroordeeling te voorkomen: want dit zegt immers niets voor een eerlijk man, wiens geweten hem getuigt, dat hij niets onbehoorlijks deed! Ook had de Synode aan 's mans veroordeeling *geene ſchuld:* want zij geſchiedde door *Curatoren der Leidſche Akademie:* wel, zoo als men *letterlijk* erkent, *op* AANDRIJVEN *der Synode; doch dit was* (zegt men) *flechts een getrouwe raad, waaraan de*

Curatoren niet gehouden waren! — Of die Synode ook een' deftigen verdediger in vriend VAN DER KEMP gevonden heeft! — Eindelijk, de afval van BERTIUS geſchiedde niet *nagenoeg in wanhoop*, gelijk ik uit alle deszelfs omſtandigheden had opgemaakt, en nog breeder zou kunnen aanwijzen, maar hij kwam daartoe *met welberaden zinnen.* Het zal dus wel louter *voorgeven* van zijne vrienden geweest zijn, toen zij, volgens BRANDT, (in zijn IVde D. bl. 308) aan de *Synode van Zuidholland* van 1620 lieten verklaren, dat zij *het daarvoor hielden, dat hij, zijne zinnen niet wel magtig zijnde, dit kwaad meer uit krankzinnigheid, dan door een rijp en bedaard oordeel, had gedaan.* — Op bladz. 85 wordt *listiglijk* verzwegen, hetgeen ik gemeld heb, en waarvan hier alles afhangt, dat de *Rotterdamſche* bevelhebbers zich bij MAURITS *beroemd* hadden, dat zij *den Baljuw en den Dijkgraaf van Schieland altijd ten dienst ſtonden tegen de Arminianen.* — Volgens bladz. 87 waren, na de *cataſtrophe* van 1618, MAURITS' tegenſtanders uit den weg geruimd, en behoefde hij niemand meer te vreezen, noch te aarzelen, om zich te verzetten tegen de maatregelen der Staten, welke hij afkeurde. Het zegt dus niets, wat de Heeren IJPEY en DERMOUT, in het IIde Deel van hunne *Geſch. der Nederl. Herv. Kerk* op bladz. 268 en 269, en wat ik zelf op bladz. 33 van mijn ſtukje, en breeder op bladz. 41 en 42, geſchreven hebben; en het beteekent even weinig, wat ik nog breeder, in hetzelfde ſtukje, over FREDRIK HENDRIK's onvermogen, om in de zaak van GROTIUS iets ten goede te doen, gezegd heb. — Hetgeen nu volgt, over MAURITS' wil of onwil, dat er ſoldaten zouden gebruikt worden tot het weren van de godsdienſtige vergaderingen der *Remonſtranten*, is wederom een zamenweefſel van drogredenen, dat mij der uitpluizinge niet waardig is. Zoo men zelfs toeſtond, dat, gelijk hier beweerd wordt, MAURITS ſlechts het gebruik der ſoldaten niet wilde, zonder zijne voorkennis en toeſtemming, zou dit hetzelfde zijn, als dat hij het in het geheel niet wilde: want kon men hem, waar hij zich ook bevond, zoo dikwijls als de *Remonſtranten* hier of elders vergaderden, verlof gaan vragen, om er onder te ſchieten? Doch misſchien heeft de Heer VAN DER KEMP wetenſchap, dat men zich toen reeds van *telegraphen* bediende, waarvan ik, op mijne eer, verzeker geene kennis te hebben! — Op bladz. 90 wordt gemeld, dat Prins MAU-

RITS, in eenen brief (aan de *Gedeputeerden* der *Noordhollandſche Synode*, en van den 2 Februarij 1619), na God gedankt te hebben, dat, ten gevolge der *Nationale Synode van Dordrecht*, de kerken weder met gezonde Leeraars waren voorzien, en de ongezonde afgedankt, de Predikanten zou VERZOCHT hebben, om, door de *controverſe* punten weinig aan te roeren, enz. hunne gemeenten weder tot de vorige rust en eenigheid *terug te brengen*. Doch, volgens den brief zelf, *verzocht* MAURITS DE GEDEPUTEERDEN, *om de Predikanten, in zijnen naam*, WEL ERNSTIG TE VERMANEN, en hun, des noods, zijnen brief te toonen. Wij zien hieruit, dat of alle, of ten minſte ettelijke Predikanten in *Noordholland*, ook na de *Dordſche* Synode, en na het AFDANKEN der *Remonſtranten*, nog zulke *zeloten* waren, die, in hunnen blinden ijver, in de lucht ſchermden, dat zij, door 's Prinſen *vermaning*, beteugeld moesten worden. Doch die vermaning zelve is zeer opmerkelijk. Opdat de gemeenten IN RUST zouden BLIJVEN, hadden de Staten van *Holland* voorheen gewild, dat de *controverſe* punten weinig geroerd zouden worden. Doch daartegen ging de kreet der *zeloten* op, en, ook volgens Mr. VAN DER KEMP, op bladz. 97, was dit *conſcientiedwang*, en *belette* de Leeraars, *om al den raad Gods te verkondigen*. De Leeraars weigerden dan ook, om aan het verlangen der Staten te voldoen, en roerden de gezegde punten eens ter dege, om de gemeenten IN ONRUST TE BRENGEN, gelijk hun naar wensch gelukte. — Geen wonder! de *Remonſtranten* moesten, door het roeren der punten, worden uitgedreven. Daartoe was het na de uitdrijving dier ketters niet meer noodig, en Prins MAURITS begreep dus, dat het, om de gemeenten weêr IN RUST TE BRENGEN, moest ophouden. Ook was het nu geen *conſcientiedwang* meer, en men behoefde aan de gemeenten *al den raad Gods* niet meer *te verkondigen!*

Doch ik bemerk, dat ik mij, in weerwil van mijn bepaald opzet, al weêr begin uit te breiden. Ik beteugel dan op nieuw mijne pen. — Ik had mij, in mijn ſtukje, hoofdzakelijk voorgeſteld, (gelijk ook deszelfs titel duidelijk opgeeft) te toonen, dat Prins MAURITS de *Remonſtranten, om hunne godsdienſtige gevoelens, geenszins vijandig* was geweest. Maar Mr. VAN DER KEMP beſtrijdt mij, op bladz. 91, alsof ik beweerd had, dat de Vorst hun, (let wel!) *om hunne godsdienſtige begrippen, gunſtig* geweest was. Van zulke kunstjes

moest hij zich bedienen, om wat tegen mij te zeggen te hebben. Het lust mij niet langer, om er zoo velen aan te wijzen, en het rappige van zijn geschrijf zoo van bladzijde tot bladzijde te toonen. Ik schenk hem derhalve alle de fraaiheden, die ik moge voorbijgaan, en sla maar eens eenige bladen te gelijk om, en zie, wat mij voorkomt. Daar heb ik bladz. 107, waarop gij, op *crediet* van den, bij Mr. VAN DER KEMP boven alles geloofwaardigen, bij mij meestal leugenachtigen CARLETON, kunt lezen, dat Prins MAURITS, in de Vroedschappen van *Delft* en *Schiedam*, in September 1618, verklaarde, dat EEN KLEIN HOOPJE *lieden* (ik herhaal, EEN KLEIN HOOPJE) *het oogmerk opgevat* HADDEN, (lees, in weerwil van onzen grooten taalkundige, HAD) *om hem, en al de Magistraten, die den Staat wél gedient hadden, te ontzetten.* Dat moet *een hoopje* van stoute en vreesselijke knevels geweest zijn, dat zulk *een oogmerk vatten* durfde, en den dapperen MAURITS, *met* DEN GROOTEN HOOP, *vrees* kon aanjagen! — Ik doe een' nieuwen greep, en krijg bladz. 117—119. Daar wordt gesproken van 't geen MAURITS gezegd had, dat *de gebannen Remonstrantsche Predikanten gearbeid hadden, om hem den voet te ligten.* Ik beweerde, dat hij dat in *drift*, of *kwaad humeur*, gezegd had, *waaraan hij, in zijne laatste jaren, geweldig onderworpen was.* Mr. VAN DER KEMP wil hier niets van weten, en heeft er (zegt hij) *nog volstrekt geen bewijs van aangetroffen.* Ik dacht, dat zeer vele van de gezegden van MAURITS, welke ik, in mijn stukje, heb bijgebragt, van zijne drift genoegzaam getuigden, vooral dat op bladz. 23. Maar onze vriend telt dat alles niet een zier. Misschien zal iets meer bij hem gelden, hetgeen Jonker VAN DER CAPELLEN, in zijne *Gedenkschriften*, D. I. bl. 348, van den Prins zegt: *worde, op syn ouderdom, geheel grynig en onverduldigh, als de saken niet gingen naar syn sin*; en oogenblikkelijk te voren had hij daarvan het volgend staaltje geboekt: „ 't Is gebeurt, dat, de„ zen winter, (1625) (als) de Staten hem communiceerden „ sekeren aanslagh, versoeckende daartoe syne ordre ende „ patenten, hy 't selve weigerde te doen, seggende tegen „ de Gecommitteerden, staande voor hem met blooten hoof„ de: *Faites ce que vous voudrez. Je ne le veux point.*" — Doch keeren wij tot de *gebannen Remonstrantsche Predikanten* terug. *Zij hadden* (zeide MAURITS) *gearbeid, om hem den voet te ligten.* Mr. VAN DER KEMP wil, dat hij *zulks ook*

voorzeker geloofde; en, om dit te bewijzen, heeft hij (gelijk gij zien kunt) niets meer noodig, dan eenvoudig zijn gemeenzaam *hocus pocus*, om *de gebannen Predikanten* in *de Barneveldisten* en *de Remonstranten* in *het gemeen* te transformeren, en nu is de zaak zoo klaar als modder! — Maar nu stooten wij, op bladz. 120, van zelf op het verhaal van den *Frieschen* Geschiedschrijver FURMERIUS, waarover Mr. VAN DER KEMP dan een' vreesselijken ophef maakt, en niet minder dan *tien* bladzijden spilt. Deze FURMERIUS dan heeft (gelijk ik, in eene aanteekening, op bladz. 47 en 48, berigt heb) gemeld, „ dat MAURITS, op den 26 Januarij 1608, „ eenen *Frieschen* Afgevaardigde ter algemeene Staatsvergadering eene oorvijg gaf, en hem zou doorstooten hebben, „ zoo er geene anderen waren toegeschoten, en dat, omdat „ de *Fries* zich voor het voortzetten van den oorlog, en tegen vrede of bestand verzette." De Advocaat noemt dit, in zijne beschaafde taal, *een stellige*, *een domme*, *een tastbare*, *een verfoeilijke*, *een vervloekte leugen*, en tracht het dan ook te weêrleggen. Hij doet dat, vooreerst, met het gezag van den Hoogleeraar G. DE WAL, die (in zijne *Oratie*, *de claris Frisiæ Jurisconsultis*, pag. 169) wegens FURMERIUS zegt, dat hij, volgens den *Gelderschen* Geschiedschrijver PONTANUS, te veel geloof gehecht heeft aan de verdichtselen der genen, welken hij volgde, en niet altijd naauwkeurig is. Dit nu is waar; maar het bepaalt zich tot de vroegste geschiedenis van *Friesland*, welke, gelijk die van alle volken, vol is van fabelen, welke FURMERIUS te ligtvaardig van vroegere beuzelaars heeft overgenomen: doch het strekt zich niet uit tot de latere geschiedenis, en vooral tot die van zijnen tijd; en het zegt niet, dat hij *deze* niet ter goeder trouwe zou hebben kunnen beschrijven. Het is ook waar, dat hij, door UBBO EMMIUS, op sommige punten, bestreden is; maar ook, dat hij zich tegen dezen verdedigd heeft; en, hebben anderen hem mingeacht, door SIBRANDUS SICCAMA en PIERIUS WINSEMIUS, Schrijvers van beroemden naam, is hij zeer geprezen. Maar Mr. VAN DER KEMP bestrijdt ook het verhaal, waarom het hier te doen is, op grond van inwendige kenmerken van valschheid. *Vooreerst* zou het op den 26 Maart 1608 geen plaats hebben kunnen hebben. Doch deswege is hij, door den Hoogleeraar TIJDEMAN, reeds teregt gewezen, in de *Mnemosyne*, D. VIII. bl. 394, en heeft moeten bekennen, (zie den *Recensent ook*

der Recenſenten voor November 1828, No. XI, bl. 477) dat dit bezwaar niet beſtond, dan in zijne *onkunde*. Hij had namelijk niet *geweten*, (hij had het behooren te *vermoeden* en te *onderzoeken*, eer hij zich ſtellig uitliet) dat men toen, in *Friesland*, nog den ouden ſtijl gebruikte. *Ten tweede: Een kind* zou, volgens hem, behooren te weten, dat MAURITS zich altijd. vóór *oorlog*, en TEGEN *vrede* of *beſtand* met den *Spanjaard* verklaarde! Ziedaar weder de diepſte onkunde, of de hoogſte onbeſchaamdheid! Geen *kind*, dat ooit eenig geaccrediteerd Schrijver, over de Nederlandſche Geſchiedenis van dien tijd, met oplettendheid gelezen heeft, is onkundig, dat MAURITS, die zich, in den beginne, allerſterkst *tegen vrede en beſtand* heeft uitgelaten, daarna, zoo ras hij zekerheid had, dat het hem in zijne inkomſten niet zou benadeelen, een ſterk ijveraar *vóór het beſtand* geweest is, hetwelk juist het verhaal van FURMERIUS onderſteld. Doch eindelijk, en *ten derde*, MAURITS kon zich zoodanig niet vergeten, als het verhaal meldt: want hij was, uit den aard, zeer zachtmoedig en van alle drift verwijderd. Hierop kan nu wel niemand eenig antwoord verwachten, na hetgeen hier, eene bladzijde vroeger, te lezen ſtaat. Voor het overige wie MAURITS' echt karakter kent, zal het verhaal geenszins zoo *ongeloofelijk* vinden, en althans het komt den Weled. geb. Heer en Mr., Jonkheer FRANS BEBLAERTS VAN BLOKLAND, *Raadsheer in het Hoog Geregtshof, zitting houdende in 's Gravenhage*, op gronden, door zijn Ed. gemeld, niet zoo geheel ongegrond voor, in zijne onlangs uitgegevene fraaije en belangrijke *Proeve van bevrediging der oude godgeleerde en ſtaatkundige geſchillen* enz., op bladz. 18 tot 20; en zijn Ed. onpartijdig oordeel zal wel duizendmaal opwegen tegen dat van Mr. VAN DER KEMP, van wiens ganſch raiſonnement, op bladz. 124 tot 129, wij, zoo wij het der moeite verder waardig rekenden, de nietigheid volkomen zouden kunnen aantoonen. Doch wij ſpringen het, met hetgeen daarop verder volgt, wegens MAURITS' verzekeringen omtrent de perſoonlijke veiligheid van OLDENBARNEVELD, na zijne gevangenneming, en wegens zijn zeggen tegen den Heer VAN VEENHUIZEN, aangaande de *Kloosterkerk*, maar weder over. Het rust alles op de reeds bij herhaling weêrlegde gronden, en moet maar wederom *een dom verſierde leugen* heeten.

(*Het vervolg hierna.*)

VERNUFT VAN EENEN OLIFANT.

Een Olifant (dus verhaalt een *Engelsch* ooggetuige) raapte, onder andere gewone kunstjes, een ſtuk gelds met de punt van zijne ſlurf bij herhaling van den grond op; toen eindelijk eene *fixpence* buiten zijn bereik, digt bij den wand van het ſpel, wegrolde. Het beest ſtrekte zijne ſlurf herhaalde keeren daarnaar vruchteloos uit, ſtond eenige oogenblikken ſtil, en ſcheen zich te bedenken, wat hem te doen ſtond; vervolgens ſtak hij zijne ſlurf, in eene regte lijn, uit, zoo ver hij vermogt, op een' kleinen afſtand boven het ſtuk gelds, en blies met groote kracht tegen den wand; de hoek, door den wederſtand van den wand voortgebragt, bragt den luchtſtroom onder het geld, gelijk het dier blijkbaar bedoeld en berekend had; en het was hoogst opmerkelijk, te zien, hoe daardoor de *fixpence* allengskens werd voortgeſtuwd, tot dat zij binnen deszelfs bereik kwam, waarna hij haar dadelijk opvatte en aan den meester ter hand ſtelde. Deze ingewikkelde berekening van natuurlijke middelen, te zijner beſchikking ſtaande, is het niet eene verſtandelijke poging, het bereik te boven gaande van een aantal menſchelijke wezens, en zou zij niet in hen als een vernuftig denkbeeld beſchouwd worden?

DANKBAARHEID VAN EENE HYENA.

In eene der Menageriën, te *Brighton* ten toon geſteld, bevond zich eene geſtreepte Hyena, die omtrent den opziener zoo wel, als zijne bedienden, den woesten aard, tot dusverre als dezer dierenſoort van nature eigen beſchouwd, in vollen nadruk aan den dag leide. Onder de bezigtigers bevond zich, op zekeren dag, een jong perſoon, die deszelfs kooi onbevreesd naderde, terwijl het dier woedend gromde en om zich heen beet, en, zijne hand door de traliën ſtekende, het zachtjes op den kop klopte. Onmiddellijk liet de Hyena de grootſte vreugde blijken, ſprong in zijne kooi rond als uitgelaten, wreef zich tegen des jongelings hand, en ſcheen hoogst verblijd over het ſtreelen derzelve. Het bleek vervolgens, dat dit dier, als een jong, door hem gevangen, naar *Engeland* overgebragt, en aan den opziener der Menagerie verkocht was; en, ſchoon niet minder dan zeven jaren ſinds

verloopen waren, was de vriendelijke bejegening van den eersten, naar het schijnt, steeds in dankbaar aandenken gebleven bij dit anders ontembaar geachte beest.

WELMEENENDE WAARSCHUWING AAN RIJMELAARS.

Eene Vertelling.

In overoude tijden, toen nog de Goden hunne magt over de menschenkinderen niet zelden door gedaantewisselingen derzelven betoonden, leefde een rijmelaar, die, zoodra hij een nieuw gezang gebaard had, hetzelve terstond zijnen geburen ter regter- en ter linkerzijde voordreunde, en hen daardoor niet zelden jammerlijk verveelde, en hun den kostbaren tijd ontstal. Geenerlei tegenweer, geen ingewikkeld of zelfs openlijk protest mogt baten; en wie niet, zonder complimenten, zich van zijn huisregt tegen hem bediende, was veroordeeld hem van het begin tot het einde aan te hooren. Een' zijner naaste buren inzonderheid vervolgde hij onophoudelijk, tot zelfs in diens tuin. Daar was het, dat de arme geplaagde eens, tot het uiterste gebragt, verzuchtte: „ Och, dat God APOL u met stomheid sloeg!" Dezen, sinds lang verontwaardigd over de ontheiliging der Dichtkunst door dezen indringer, behaagde het, dat gebed te verhooren. En zie! midden in een gedicht groeiden hem op staanden voet de beenen aaneen, en hechtéden zich, als een struikgewas, vast in den grond; bovenlijf en armen verdeelden zich in vele losse takken; de mond, die intusschen nog bestendig voortdeclameerde, zweeg ten laatste, en ving nu aan sterk te kaauwen: want de verzen des langen gedichts waren nu, al kaauwende, veranderd in stekelige, kleverige kogeltjes, die uit denzelven hervoortkwamen, en zich, als vruchten, aan de punten der takken zetteden. — De verschrikte buurman wilde vlugten; maar ook nu nog poogde hem de plaaggeest, als volwassen klisstruik, vast te houden, en plakte hem, daar hij zulks niet vermogt, voor 't minst eenige zijner omgeschapene verzen in het haar.

Ik laat de leering achterwege, opdat niet een of ander van hen, die door APOL tot klisen bestemd zijn, reeds vooraf in mijn haar verward geraken!

STOOMRIJTUIG OP EEN IJZERBAAN.

I.

Per Stoomkoets tien uur wegs in één uur af te leggen,
Is, over zee, gelukt. Daar mogt een Ier wel zeggen:
Wanneer 't zoo voort bleef gaan,
Kwam iemand eer hij àfreed àan.

II.

„ In één uur tien uur wegs!" — Naar evenredigheid
Dient de Aardbol uitgeleid:
Gij Wachters met uw teleskopen,
Zoo gij een Komeet wat digt voorbij ziet loopen,
Eilieve; hòùdt den gast,
En brugt er ons aan vast.

A. C. W. STARING.

MIJN UITSTAPJE DOOR TENGER. (*)

(Van *Probolingo* naar *Pasfaroeang*).

De nacht verdween en vlood in 't west,
De dageraad brak aan,
En doofde ſtraks de ganſche rest
Van 't flaauwend licht der maan.

Daar deed zich Tenger's bergenrei
Weêr glansrijk op voor 't oog,
Met bosch en rotſen en vallei
En dikken rook omhoog.

't Konvooi van knechten ſtond reeds klaar;
't Was bergvolk zonder ſchroom,
En onze paarden ſtonden daar
Met zadel, tuig en toom.

(*) Schoon zich ook dit reisverhaaltje door geene bijzondere dichterlijke waarde moge onderſcheiden, zoo vertrouwen wij, dat de gemakkelijke verſificatie zoo wel, als de losſe trant, hetzelve met genoegen zal doen lezen. *Redact.*

Men had den leeftogt reeds vergaard
En toog er mede voort,
En vlug nu ſtegen wij te paard,
Geſteveld en geſpoord.

Eerst ging de weg langs rijstveld heen
En koffijtuin en riet,
Tot ras 't bebouwde land verdween
En bosch ſlechts overliet.

Toen ging het op en hooger op,
En ſteiler werd de grond;
Zoodat ik in den zadelknop
Mijn eenig ſteunpunt vond.

Zoo ging het, uren achtereen,
Al op door ſtruik en ſtronk,
Tot man en paard te wank'len ſcheen
En hun de kracht ontzonk.

Toen ſtegen we af, en hielden paus,
En ſpijsden blij te moé:
Want honger bragt zijn beste ſaus
Hier aan den maaltijd toe.

Zoute eijeren en rijst en visch
En hoenders bij de vleet
En fleschjes rood; daar ſtond de disch,
Zoo goed als ooit, gereed.

De maag voorzien, en nu met moed
Weêr op 't geduldig dier,
En weêr aan 't klimmen, voet voor voet;
Het ſcheen ondoenbaar ſchier.

Zoo ging het voort tot aan de hut,
Beſtemd voor 't nachtverblijf;
Daar vond men tegen 't weêr een ſchut
En rust voor 't matte lijf.

Hier was de ſtreek regt woest en naat,
Met rots en diepe kloof
En eenwig ondermaarsch misbaar
Dreunde ak'lig de ooren doof.

De zon had nu geen invloed meer;
Het was hier guur en koud;
Zoodat wij haar, een plaag weleer,
Nu prezen honderdvoud.

Ook hier woont nog het echte ras,
Dat eertijds 't land bezat,
Toen Java nog Braminisch was
En reiner zeden had.

Gescheiden van de rest der aard',
Tevreden met zijn' staat,
Heeft het de aloude deugd bewaard
En kent geen later kwaad.

Zoo gul, zoo kinderlijk opregt,
Zoo vriendelijk en goed,
En zoo afkeerig van al 't slecht'
Had ik er nooit ontmoet.

Gelukkig leeft dit volk daarheen,
Met luttel vergenoegd,
Wel waard benijd door menigeen,
Die onder hoogheid zwoegt.

Merkwaardig ook bestond hun spijs
In aardapp'len alleen,
Daar elders rijst, naar Java's wijs,
Als onontbeerlijk scheen.

Den and'ren dag was man en paard
Al vroeg weêr op de baan,
En nu, door 't hooge berggevaart',
Naar Bromo's schrik-volkaan.

Ontzettend liep het smalle pad
Langs diepen afgrond heen,
En als mijn oog de diepte mat,
Werd mij het harte kleen.

Maar eindelijk verdween 't gevaar,
En eensklaps bleef men staan;
Het trotsch natuurtooneel was daar;
De Bromo grimde ons aan.

Een keten rotſen ſloot in 't rond
Een kom vol asch en zand,
Waarin de berg te braken ſtond
Uit brandend ingewand.

Beneden lag de vruchtbre grond
Zijn rijkſte ſchatten bloot;
Maar boven ſpoog de nauwe mond
Alleen verderf en dood.

't Verſchijnſel was wel ſchoon en grootsch,
Bij 't loeijend, barsch geluid;
Maar alles was er dor en doodsch
En der verwoesting buit.

Wij gleden langzaam naar beneên;
De paarden volgden ook,
En togen door die zandkom heen,
Omringd van asch en rook.

Aan 't eind', daar liep het pad ſteil op
En langs de rotſen heen,
Geheel vervaardigd, tot den top,
Van uitgeworpen ſteen.

Van daar ging 't rustig voort door 't woud;
Men ſchertſte en lachte en zong,
Toen eensklaps uit het digte hout,
Wat ſchrik! een tijger ſprong.

De paarden ſtonden als een muur,
Of men hen ſpoorde of ſloeg,
Tot 's volks geſchreeuw, bij 't ſnaphaanvuur,
Het monſter ſtraks verjoeg.

Nu vlugtte men, in vollen ren,
Zoo hard men jagen kon;
En 'k ſchaam mij niet, als ik beken,
Dat ik den togt begon.

Schoon menig ſtroom nog werd doorwaad,
Met welberaden gang,
Zoo kwamen wij, des avonds laat,
Toch nog te Pasf'roeang.

Regt blijde was ik dáár te zijn;
'k Was half uiteengewrikt;
Maar 's-Kapteintjins's beste wijn
Had alles ras geschikt.

'k Ging naar de legerstee mij spoên,
En de onde hairmatras
Van mijn' Chineschen vriend kwam toen
Uitmuntend mij te pas.

De dag verdween en vlood in 't west,
De nacht verving het licht;
De slaap hield me in den arm geprest,
En took mij oogen digt.

G. D. R.

HET GEWETEN. (*)

Niet slechts in 't aklig kerkerhol
Erlangt Gewetens stem den tol,
Of achter ijzren traliebouw
Knaagt wroeging, foltert naberouw;
Neen! waar de misdaad ook moog' wonen,
't Geweten zal zijne inspraak toonen.

Waan nimmer, dat 's kastijders hand
Niet tegen 't purper zij bestand;
De misdaad, schoon in goud gehuld,
Blijft voor 't Geweten éene schuld;
Een worm, die knaagt, schuilt in het harte;
Geen kruid of balsem stilt die smarte.

Baadt zich de boosheid in genucht',
Terwijl in keetnen de onschuld zucht;
Wij kennen de onrust noch den gloed,
Die in het hart des boôswichts woedt:
Geen zingenot kan die verkoelen;
Hij blijft zijn misdrijf steeds gevoelen.

(*) Ter aanmoediging van eenen 17jarigen Jongeling, vermeenden wij dit dichtstukje wél eene plaats te mogen inruimen. *Redact.*

Waar zich 't Geweten gelden doet,
Daar baat noch geld, noch overvloed;
Vergeefs, dat hij bij feestontbaal
En tintlend ſchuimende bokaal
Gewetensangst poogt te onderdrukken,
Zich aan zijn martling tracht te ontrukken.

Vergeefs, in 't fijnſte kristallijn,
Als water den Champagne-wijn
Gezwolgen; vruchteloos getracht,
Door zinbedwelming aan de magt
Van dien kastijder zich te ontrukken;
Vergeefs! zijn misdaad blijft hem drukken.

Vergeefs! die regter laat niet af;
De wroeging volgt hem tot in 't graf;
Door eigen onrust aangeſpoord,
Zweept hem een ſchrikgedaante voort,
En in verſchrikkelijke droomen
Komt hem het doodzweet overſtroomen.

Als hij met angſtig zelfverwijt
Zich op zijn ſponde nedervlijt,
Dan hoort hij om zijn legerſteê
Gedurig 't akelige wee;
Hij ziet zich door een doodshoofd dreigen,
Dat ſtikkend hem naar lucht doet hijgen.

Hij ziet een vreeslijk bloedgerigt,
En 't doodzweet ſtroomt van zijn gezigt;
Hij hoort een naar en bang geween,
En ſchimmen wáren om hem heen;
Bij 't klam en afgemat ontwaken
Voelt hij den regter weêr genaken.

Geweten! wee de ellendeling,
Die roekloos ſpel met u begint!
Hij, die uwe inſpraak loochnen kan,
Wee hem! want ſchriklijk wreekt ge u dan,
Gij, ſtil getuige onzer daden!
Op hem, die 't waagt uw magt te ſmaden.

Uw zwijgen zij gelijk aan 't graf,
Eens toch breekt gij dat zwijgen af;
Eens klopt de hand des wrekers aan,
En rust niet vóór hij is voldaan;
Hij moge eerst laat ons achterhalen,
Maar eens, toch zal hij 't zegepralen.

De ongodist noeme u een waan,
En poge uw ſtem te wederſtaan,
Die luide ook in zijn binnenſt ſpreekt
En hem vergeldings toekomst preekt;
Vergeefs poogt hij uw magt te fnuiken,
Uw' ſtangebeet door ſcherts te ontduiken.

Hij, die ons tot een tolk en gids
't Geweten ſchonk, heeft ons 't gewis
Niet doelloos in het hart gelegd,
Daar 't hier alle onze daden regt,
Nu zacht, dan dondrend zich laat hooren,
Dan kalmte weêr in 't hart doet gloren.

Al ſluimert onze deugd ook in,
Het blijft ſteeds onze gezellin,
En waar men ook zijn ſchreden zet,
Bewaakt het ons bij iedren tred;
En als wij de eeuwigheid genaken,
Wie kan, Gewiſſe! uw ſtem verzaken?

En deden we eens dien grooten ſtap,
Dan vordert gij ons rekenſchap,
En voor de vierſchaar van 't geregt
Is 't, dat gij dan ons lot beſlecht;
Daar zult ge óf onze voorſpraak wezen,
Of voor verdiende ſtraf doen vreezen.

O! hielden wij dit denkbeeld vast,
De deugd, gewis, leed minder last;
Bleef die gedachte ons immer bij,
Wij leefden meer gerust en vrij:
Dat wij dan den Ontfermer ſmeeken,
Dat ſteeds Gewetens ſtem blijv' ſpreken!

Goes, 1 Sept. 1829. J. F. BOSDIJK.

MENGELWERK.

OVER DEN OORSPRONG DER DOOPSGEZINDEN VAN DE OUDE WALDENZEN.

(Vervolg en slot van bl. 633.)

III. Vóór ik echter overga tot het aantoonen van de overeenkomst tusschen de gevoelens der Doopsgezinden en *Waldenzen*, moet ik met een paar woorden spreken over de verschillende aanhangen onder de laatsten.

Men heeft wel eens beweerd, dat de *Waldenzen* vóór de tijden der Hervorming niet zeer talrijk zijn geweest. Eene oplettende overweging hunner geschiedenis toont ons de ongegrondheid dezer stelling. Immers eene gezindheid, waarvan in de twaalfde en dertiende eeuw vele duizenden een' wreeden dood moesten ondergaan, die zich echter in de beide volgende eeuwen, in weerwil van hevige vervolgingen, meer en meer door alle landen van *Europa* verspreidde, kon zeker in de dagen van LUTHER geene kleine kudde uitmaken. Men raadplege hierover de beste, men raadplege Roomschgezinde geschiedschrijvers; en men zal zien, dat zij het getal der *Waldenzen*, bij het begin der zestiende eeuw, op vele duizenden, ja sommigen op achtmaal honderdduizend begrooten. Het valt ligtelijk in het oog, dat eene zoo aanzienlijke menigte, die daarenboven wars was van alle menschelijk gezag in zaken van godsdienst, niet steeds in denkwijze kon overeenstemmen. Wij zien dit bevestigd door de verschillende belijdenissen en berigten van hunne gevoelens, welke onze tijden bereikt hebben. Dit verhinderde echter niet, dat zij eene broederlijke gemeenschap onderhielden. Men denke ook niet, dat de *Waldenzen* in zoo vele aanhangen verdeeld waren, als zij bij verschillende namen genoemd worden. Want deze namen werden hun door hunne tegenstrevers gegeven, of naar

de gewesten, waar zij zich ophielden, of naar hunne voornaamste leeraren, of naar bijzondere omstandigheden, hunne gewoonten, gebruiken en wat dies meer zij. De geleerde IJPEY maakt bovenal onderscheid tusschen de *Waldenzen* en *Albigenzen*, meenende, dat de laatsten afstamden van de oude *Manicheërs*, en dat aan hen alle de dwaalbegrippen en verkeerdheden moeten toegeschreven worden, welke de Pausgezinden aan alle zoogenoemde ketters van de twaalfde tot de zestiende eeuw hebben te laste gelegd (*). Ook LIMBORCH komt ons voor, van deze meening niet vreemd te zijn (†). Gaarne beken ik mijn onvermogen, om hier te beslissen of nader te bevestigen. Gebrek aan voldoende berigten zal ons wel altijd beletten, om de verschillende leeringen der *Waldenzen* naauwkeurig te onderscheiden. Doch, keeren wij weder tot ons onderwerp. Ik liet deze aanmerking voorafgaan, omdat ik meen hieruit te moeten verklaren, dat niet alle schrijvers die stellingen, waarvan ik nu zal spreken, aan de *Waldenzen* hebben toegeschreven; schoon anderen, zoo van ouden als nieuwen tijd, en van gevestigd gezag, hierin geenszins aarzelen.

De verwerping van den Kinderdoop en de verdediging van dien der Bejaarden is een der voornaamste punten, waarin de Doopsgezinden van de overige Protestanten verschillen. Sommigen der *Waldenzen* komen hierin geheel, anderen gedeeltelijk met hen overeen. Een der oudste schrijvers, die ter bevestiging van dit gevoelen worden bijgebragt, is REINERIUS SACHONUS, die, voorheen leeraar bij de *Waldenzen*, nadat hij zeventien jaren onder hen verkeerd had, zich in de orde der Predikmonniken heeft laten aanschrijven, om mede te werken tot de uitroeijing zijner vorige geloofsgenooten. Deze heeft in het midden der dertiende eeuw tegen hen geschreven, en hun, behalve andere beschuldigingen, te laste gelegd, dat zij de noodzakelijkheid van den Kinder-

(*) IJPEY, t. a. p. bl. 159.

(†) LIMBORCH, l. cit. pag. 30, 31.

doop verwierpen (*). Sommigen, gelijk SCHIJN en anderen, hebben hieruit opgemaakt, dat alle *Waldenzen* den Kinderdoop hebben verworpen, of dat zij denzelven als geheel ongeoorloofd hebben aangezien. Doch deze redenering loopt te ver. Want REINERIUS beweert wel, dat zij de noodzakelijkheid van den Kinderdoop ontkenden, niet dat zij zich tegen denzelven verzetteden. Men kan daarenboven vele bewijzen aanvoeren, waaruit blijkt, dat deze plegtigheid werkelijk door hen is bedient, en dat zij hiervoor in hunne belijdenisſen zijn uitgekomen (†). Over het algemeen leert ons de geſchiedenis, dat de meeste *Waldenzen* den Kinderdoop aanzagen als iets, dat, welk eene nuttige ſtrekking het ook mogt hebben, echter niet ter zaligheid noodzakelijk was, zoo als dit door de Roomschgezinden werd beweerd. Wanneer er geene groote hinderpalen beſtonden, was ieder Christen, naar hunne meening, verpligt, zich of zijne kinderen te laten doopen. Doch op ongelegene tijden, b. v. in dagen van vervolging, of bij afwezigheid der leeraren, kon men dit veilig uitſtellen. Offchoon ik dus gaarne toeſtem, dat alle *Waldenzen* geene voorſtanders waren van den bejaarden Doop, is het er echter verre van af, dat ik het gevoelen van den geleerden VENEMA zou toegedaan zijn, die oordeelt, dat alles, wat van der *Waldenzen* gevoelens nopens de ongepastheid van den Kinderdoop gezegd wordt, zijnen oorſprong van daar ontleent, dat zij dikwijls gewoon waren, deze plig-

(*) E. MARTENE *Theſaurus Anecdotorum*, Tom. V. p. 1759. et ibi *ſumma Fratris* REINERII, *de ordine Fratrum Praedicatorum, de Catharis et Leonistis ſeu Pauperibus de Lugduno*; add. *Magna Bibliotheca Veterum Patrum Col. Agr.* 1612. Tom. XIII. p. 297 et ibi REINERII *ordinis Praedicatorum Liber contra Waldenſes Haereticos, nunc primum integre ex manuſcripto codice editus per* JAC. GRETSERUM *Societatis Jeſu*, en praeſertim fol. 303; verder leze men over dezen REINERIUS VENEMA, *H. E.* l. c. § 115. pag. 134. et LEGER, Liv. I. pag. 169.

(†) Zie ſlechts LEGER, Liv. I. pag. 45. 101. 108, 110, 116.

tigheid, als min noodzakelijk, uit te ſtellen (*). Het getuigenis van REINERIUS moge ons al geene vrijheid geven, om tot eene volſtrekte verwerping van den Kinderdoop bij ſommige *Waldenzen* te beſluiten, andere ſchrijvers geven dit echter duidelijk te kennen. Onder dezen zijn er, die bij erkende geloofwaardigheid genoegzame oudheid voegen, om niet van kwade trouw of onervarenheid verdacht te worden (†). Het zou mij te lang ophouden, om dezelven allen op te noemen. De ſchriften, waarin zij worden aangehaald, zijn genoeg bekend. Ik wilde ook ſlechts eene proeve leveren, en geene uitgewerkte verhandeling. Hiertoe heeft mijn onderwerp te grooten omvang. Ik zal mij dus bij één bewijs bepalen, hetwelk mij voorkomt groote kracht te bezitten, maar dat ik, tot mijne verwondering, als zoodanig nergens vond aangehaald. Ik meen hetzelve te vinden in de leeringen, welke toegeſchreven worden aan de navolgers van PETRUS DE BRUIS en HENDRIK VAN TOULOUSE. De geſchiedenis leert ons, dat deze niet alleen beweerden, dat de Doop niemand kon behouden, zonder

(*) Zie hier de woorden van VENEMA, T. VI. p 137. § 118. num. 2°: „ *Nec, quod ipſis imputatur, Paedobaptismum ſpreverunt, ſed pro re non neceſſaria habuerunt, ut ex ipſo* REINERIO *patet, qui ipſis tantum imputat, eos ſtatuiſſe, baptismum infantum eſſe inutilem. Liquet quoque ex* Calendario *eorum* Spirituali, *infantes ab ipſis fuiſſe ſacro lavacro tinctos. Interea cum eorum paſtores ſaepe abeſſent, baptismum omittebant potius, quam ut ſacrificulis committerent infantes, Paedobaptismum non tam eſſe neceſſarium exiſtimantes; unde facile oriri potuit ſuſpicio ſpreti ab ipſis infantum baptismi.*"

(†) Men zie, onder anderen, het reeds aangehaalde werk van J. F. MARTENESIUS ad Ann. 1199. fol. 28. MARTENE, *Theſ. Anecdotorum*, Tom. V. fol. 1777. et ibi *Tractatus de haereſi Pauperum de Lugduno, auctore anonymo. Magna Bibliotheca Veterum Patrum*, Tom. XIII. pag. 335 ſq. praef. 340b. et 341. LIMB. l. c. Cap. 8. fol. 31. *Liber Sent. Inquiſit. Tholoſanae, editus a* LIMBORCHIO, fol. 348 vel 176.

Men kan hierbij voegen de ſchrijvers, aangehaald bij SCHIJN, D. I. bl. 195—205, en BRANDT, bl. 19.

dat hij het Geloof daarbij voegde, en dat men dus niemand moest doopen, die niet tot jaren van onderscheid gekomen was; maar zelfs, dat zij, die den Kinderdoop hadden ondergaan, in rijpere jaren moesten herdoopt worden (*). Ik hecht aan dit bewijs daarom te meerdere kracht, omdat de leerlingen van dit edel tweetal bepaaldelijk in *Frankrijk* waren verspreid, en men, op grond der geschiedenis, mag vaststellen, dat de *Waldenzen*, die zich in ons vaderland bevonden, voornamelijk uit dat rijk derwaarts gevlugt, of door deze vlugtelingen onderwezen waren. PETRUS DE BRUIS nu en HENDRIK VAN TOULOUSE predikten in het begin en midden der twaalfde eeuw, en hunne aanhangers werden, tegen het einde van dezelve, te gelijk met die van PETRUS WALDUS, door de Roomsche kerk vervolgd. Wij zagen boven, dat toen velen hunner naar *Vlaanderen* de wijk namen. Men kan dus reeds eenigermate vermoeden, dat reeds toen hun gevoelen rakende den Doop in ons vaderland werd overgebragt. Wij worden hierin nader bevestigd door de volgende woorden van Mr. J. ANDRIESZ, in zijne *Historie van de oudheid en voortgang des Geloofs*, die men bij SCHIJN vindt aangehaald (†): „ Omtrent dit jaar (1181) zijn in *Vlaan-*„ *deren*, door het bevel des Graven PHILIPS VAN

(*) Zie, behalve MOSHEIM, D. IV. bl. 381–84 en anderen, s. LUCII *Hist. Eccles. Magdeb.* Centur. XII. Cap. 5. p. 332; waar de volgende artikelen uit de belijdenis der *Petro-Brusianen* voorkomen:

1°. *Infantes non baptisari aut salvari aliená fide; sed oportere sud, id est propriá fide, baptisari et salvari; seu baptismum sine propriá fide non salvare.*

2°. *Fidem propriam sine baptismo nihil posse.*

3°. *Parvulos infra aetatem intelligibilem constitutos baptismo Christi non posse salvari.*

4°. *Baptisatos in infantiá, postea adultos, iterum baptisandos; neque vero ideo rebaptisari eos, sed* recte *potius baptisari.*

Pag. 338 lezen wij ongeveer hetzelfde van de *Henricianen*.

(†) SCHIJN, D. I. bl. 195.

„ ELSATEN, vele ketters ter dood gebragt, die, be-
„ halve vele dwalingen, verachtten den Kinderdoop, het
„ heilige Sakrament des Altaars, en de Christelijke offer-
„ ande der Misse."

Een ander kenmerkend leerstuk der Doopsgezinden is de onthouding van den Eed. De meergenoemde REINERIUS getuigt, dat ook de *Waldenzen* van de dertiende eeuw zich van denzelven onthielden. Ook vinden wij in het *Boek der vonnissen van de Inquisitie te Toulouse* (*) een paar voorbeelden van dezulken, die geweigerd hadden hunne woorden bij eede te bevestigen, daar zij beweerden, dat elke eed van God verboden, ongeoorloofd en zondig was. Ook de Kardinaal CAESAR BARONIUS getuigt, dat er reeds in de twaalfde eeuw velen onder hen waren, die weigerden een' eed te doen (†). Men zou deze getuigenissen met nog vele andere kunnen vermeerderen, indien zulks niet overbodig ware. Men denke echter niet, dat alle *Waldenzen* in den eed even groote zwarigheid gevonden hebben; de geschiedenis kan ons het tegendeel leeren. Doch het is ons genoeg, dat er sommigen onder hen geweest zijn, die te dezen opzigte overeenstemden met de Doopsgezinden van de zestiende eeuw (‡).

De bekwame verdediger van de eer dezes genootschaps, de geleerde SCHIJN, heeft ook trachten aan te toonen, dat velen der *Waldenzen* met de Doopsgezinden overeenkwamen in hun gevoelen over het Overheidsambt en

(*) LIMBORCH, *Lib. Sent. Inquis. Tholos.* f. 39 vel 91 et 96 vel 207.

(†) C. BARONII *Ann. Eccles.* Tom. XII. ad 1178. fol. 744.

(‡) Zie, behalve de schrijvers, op bl. 19 aangehaald, *Liber* PETRI DE PILICHDORF, *S. Theol. Prof. contra sectam Waldensium, curante* JACOBO GRETSERO, *Societatis Jesu*, in *Magna Biblioth. Vet. Patr.* Tom. XIII. fol. 312 et praesertim 331ª. VENEMA, *H. E.* Tom. VI. Sec. XII. § 118. pag. 137. num. 3°.

den Oorlog (*). Het zij verre van mij, dat ik 's mans redenering als onvoldoende ter zijde ſtelle; zij heeft zeker eenige kracht ter overreding, doch niet die, welke zijne overige redenen kenmerkt. Ik twijfel ook, of hij zelf dit punt voor onbetwistbaar heeft gehouden. Men kan niet ontkennen, dat er eenige ſporen van dusdanige gevoelens in de geſchiedenis gevonden worden, en hier en daar ſchijnt een enkele onder de *Waldenzen* hierover zoo gedacht te hebben; doch deze voorbeelden zijn zeer weinig in getal. Het is ook waar, dat in het *Boek der Vonnisſen van de Inquiſitie te Toulouſe* (†) aan een' der *Waldenzen* wordt te laste gelegd, dat hij de wettigheid van het regterlijk gezag ontkende, en ook REINERIUS ſchijnt niet vreemd te zijn van eene dergelijke meening; doch aan den anderen kant zijn er te vele blijken van het tegendeel, dan dat men iets met genoegzame zekerheid kan bepalen (‡). Het komt mij voor, dat men ook, zonder hiervan overtuigd te zijn, een beſluit kan trekken tot der Doopsgezinden oorſprong van de *Waldenzen*. De overeenkomst in gevoelens over Doop en Eed, en vooral over den eerſten, als het algemeen kenmerkend leerſtuk van dat genootſchap, maakt zulks hoogstwaarſchijnlijk, ook dan, wanneer de leeringen rakende den Oorlog en het Overheidsambt van lateren oorſprong zijn, of ten minſte eerst na verloop van tijd meerdere aanhangers vonden, dan zij in vorige eeuwen hadden gehad.

Men beroept zich ook op de overeenkomst in kerkelijke tucht en in zeden tusſchen de beide meergenoemde genootſchappen (§), en met regt; doch deze overeenkomst is te bekend, en te zeer in het beloop van beider geſchiedenis ingeweven, dan dat wij hierbij lang behoeven ſtil te ſtaan. Hoe het ten dezen aanzien, vooral in vroegere dagen, onder de Doopsgezinden geweest is, behoef

(*) SCHIJN, D. II. bl. 14.

(†) *Liber Sent. Inquiſ. Tholoſ. edente* LIMB. fol. 96 vel 207.

(‡) VENEMA, *H. E.* l. c.

(§) SCHIJN, D. II. bl. 17—20.

ik niet te zeggen. Ook de *Waldenzen* waren ſtreng in hunne kerkelijke tucht, zorgvuldig in het beſtraffen, zelfs van kleinere misſlagen, en dat alles zonder eenig aanzien van perſonen. Zij hadden een' afkeer van alle weelde, en waren zeer eenvoudig in hunne kleeding, in hunne maaltijden, in hunnen geheelen handel en wandel. Zij waren ſtille en vredelievende burgers, die zich door naauwgezette vroomheid onderſcheidden, en zich veel ophielden met godsdienſtige bedrijven. Zij kwamen niet gaarne in herbergen, en onthielden zich angſtvallig van den dans (*) en ſoortgelijke vermaken, welke zij nog

(*) Zeer opmerkelijk is hun ſterke afkeer van het danſen. LEGER, Liv. I. pag. 195 etc. deelt het gevoelen hunner *Barbes* of leeraren daarover mede, zoo als hetzelve gevonden wordt in hunne oudſte handſchriften. Dit ſtuk begint aldus: „*La danſe est la proceſſion du Diable, et qui entre en la danſe entre en ſa proceſſion. Le Diable est le guide, le milieu, et la fin de la danſe. Autant de pas que l'homme fait à la danſe, autant de ſaus fait il pour aller en enfer. On pèche en la danſe en pluſieurs manieres: au marcher, car tous les pas ſont contés, ès attouchemens, ornemens, en l'ouye, en la veüe, au parler, ès menſonges, ès chanſons et autres vanités.*" En een weinig verder lezen wij: „*En outre les ornemens, que les femmes portent à la danſe, ſont comme couronnes pour pluſieurs victoires, que le Diable a eu des enfans de Dieu par leur moyen. Car le Diable n'a pas ſeulement un glaive en la danſe; mais autant de perſonnes belles et bien ornées qui y ſont. Car la parole de la femme est un glaive flamboïant. Et pourtant le lieu est bien à craindre, auquel l'ennemy a tant de glaives, veu qu'un ſeul de ſes glaives doit estre redouté. — D'avantage, le Diable frape en ce lieu là avec un glaive aiguiſé, car les femmes ne viennent pas volontiers à la danſe, ſi elles ne ſe fardent et ne ſe ornent, lequel fard et ornement est comme la meule, ſur laquelle le Diable aiguiſe ſon glaive; et la roüe qui ſe fait à la danſe est auſſi comme une meule du Diable, ſur laquelle le Diable aiguiſe ſes glaives. Ceux, qui ornent leur filles, ſont comme ceux qui mettent le bois ſec au feu, afin qu'il brûle mieux; car telles femmes allument le feu de luxure au cœur des hommes*" etc. Eindelijk wordt in dit ſtuk aangetoond, dat men, door te danſen, elk der tien geboden overtreedt.

deelden te veel aanleiding te geven tot verkeerde begeerlijkheden. Dit alles rust deels op hunne eigene belijdenisſen, deels op de getuigenisſen hunner vijanden, waarvan velen aan hunne goede hoedanigheden hebben hulde gedaan, ſchoon zij hen vervolgden als weerbarſtigen omtrent den Paus en de leer van de Kerk. Men zou eene lofrede op de *Waldenzen* kunnen zamenſtellen, alleen door de gunſtige getuigenisſen bijeen te voegen van diegenen, die tegen hen geſchreven hebben.

IV. Uit het verhandelde blijkt derhalve, naar mijn oordeel, duidelijk: voorecrst, dat het Doopsgezinde genootſchap noch van MENNO SIMONS, noch van de geestdrijvende *Wederdoopers* afkomſtig is; — ten tweede, dat er, van het laatſte gedeelte der twaalfde tot aan het begin der zestiende eeuw, zich een groot aantal menſchen in ons vaderland bevond, die de leeringen der *Waldenzen* waren toegedaan; — eindelijk, dat er eene opmerkingswaardige overeenkomst is tusſchen de gevoelens, tucht en zeden der Doopsgezinden en die van een aantal *Waldenzen*.

Mag men nu uit dit alles het beſluit opmaken, dat het Doopsgezinde kerkgenootſchap zijnen oorſprong te danken heeft aan die eerſte beſtrijders der Roomſche kerk; dat de ſtillen in den lande, bij welken MENNO zich gevoegd heeft, inderdaad tot de *Waldenzen* behoorden? Ik geloof ja. De aangevoerde bewijzen mogen al geene onwrikbare zekerheid aanbrengen, zij geven aan deze ſtelling echter eene mate van waarſchijnlijkheid, die zeer na aan zekerheid grenst. Van waar anders zouden de Doopsgezinden hunnen oorſprong ontleenen? Van die groote mannen, die in het begin der zestiende eeuw het werk der Hervorming met kracht hebben doorgezet? Maar die zelfde mannen erkenden hen niet voor hunne navolgers, en poogden wel eens hunnen aanwas te verhinderen. De Doopsgezinden beleden ook geheel verſchillende gevoelens. Hebben zij dan ook de eerſte beginſelen van zuivere Evangeliekennis uit den mond dier Hervormers ontvangen, en zijn zij naderhand afgeweken

van de leer, door hunne voorgangers verkondigd? Maar hoe komt het dan, dat wij reeds in het begin der zestiende eeuw van de Doopsgezinden melding vinden gemaakt; dat wij nooit iets lezen van zulk eene scheuring tusschen de eerste Protestanten; dat LUTHER, CALVIJN, ZWINGLIUS of anderen zich nooit hierover beklagen? Laat het dan of moeijelijk, of onmogelijk zijn te bepalen, tot welken aanhang onder de *Waldenzen* de Doopsgezinden moeten gerekend worden te behooren, dit, dunkt mij, mag men vaststellen, dat zij van een' derzelven afstammen, en dat hun oorsprong ten minste reikt tot de twaalfde eeuw. Ik zwijg er van, hoe belangrijk dit alles is voor de eer van dat genootschap; hoezeer het strekken kan, om de tegenwerping der Roomschgezinden te ontzenuwen, die de Doopsgezinden, even als de overige Protestanten, beschouwen als afvalligen van de ware Kerk, als belijders van menschelijke leeringen. Dit zou eene afzonderlijke beschouwing vorderen, en dan zou tevens blijken, dat het gezegde in zekeren zin op alle Protestanten kan worden toegepast. Evenmin kan ik hier naauwkeurig ontwikkelen, dat ook de Doopsgezinden buiten ons vaderland zich met die onder ons op eenen gelijken oorsprong mogen beroemen. De bevestiging hiervan rust op dezelfde of gelijkstoortige gronden, als boven zijn aangevoerd. Ik zal thans het verhandelde besluiten met de getuigenissen van eenige beroemde mannen buiten het Doopsgezinde kerkgenootschap.

Ik beroep mij in de eerste plaats op de verklaring van den beroemden Remonstrantschen Hoogleeraar PHIL. VAN LIMBORCH, die zich aan het einde van het achtste hoofddeel zijner *Geschiedenis der Inquisitie* (*) dus laat hooren: „ Ik heb over de *Waldenzen* en *Albigenzen* wat meer uitgeweid, opdat ieder uit het verhandelde moge oordeelen, of zij te voren één en dezelfde, dan wel twee verschillende sekten waren. Opdat

(*) LIMB. *Hist. Inquis.* Cap. VIII. p. 37.

ik openhartig voor mijn gevoelen uitkome; zij ſchijnen twee verſchillende ſekten geweest te zijn, en van vele leerſtukken, die hun nu worden toegeſchreven, niets geweten te hebben. Bovenal komt het mij voor, dat de *Waldenzen* menſchen geweest zijn, eenvoudig van leefwijze zoo wel als van verſtand, onbeſchaafd en ongeoefend; en, indien hunne leerſtukken en gebruiken wèl en zonder vooroordeel onderzocht worden, moet men bekennen, dat, onder alle Christelijke ſekten van onze dagen, geene meerdere overeenkomst met hen heeft, dan die, welke men *Mennonieten* noemt."

Van nog meer belang is het getuigenis van MOSHEIM, wien men anders niet zal beſchuldigen van te groote ingenomenheid voor het Doopsgezinde kerkgenootſchap (*): „Wij mogen," zegt hij, „in de eerſte plaats aanmerken, dat de *Mennonieten* het niet gansch en al mis hebben, wanneer zij roemen op hunne afkomst van de *Waldenzen*, *Petro-Brusſianen* en andere oude aanhangen, welke men doorgaans als getuigen der waarheid, in de tijden van algemeene duisternis en bijgeloof, aanziet. Vóór dat LUTHER en CALVIJN opſtonden, hielden zich in meest alle landen van *Europa*, bovenal in *Bohemen*, *Moraviën*, *Zwitſerland* en *Duitſchland*, vele perſonen op, die de volgende leerſtelling ſterk aankleefden, welke de *Waldenzen*, *Wickliffiten* en *Huſſiten* beweerd hadden, ſommigen op eene bedekte, anderen op een openbaarder wijze; te weten: „dat het „Koningrijk van Christus, of de zigtbare Kerk door „Hem op aarde opgerigt, eene verzameling was van ware „en wezenlijke Heiligen, en daarom ontoegankelijk „moest wezen voor de ſnooden en onregtvaardigen, en „ook ontheven van alle die inſtellingen, welke de menſchelijke voorzigtigheid aan de hand geeft, om den „voortgang der boosheid te ſtuiten, of de overtreders „te ſtraffen en te verbeteren." Deze grondregel is de ware oorſprong van alle de bijzonderheden, die gevon-

(*) *Kerk. Geſch.* D. VII. bl. 234, 235.

den worden in de leer en tucht der *Mennonieten*; en het is zeer zeker, dat het grootſte gedeelte van deze bijzonderheden goedgekeurd was door velen dergenen, die, vóór het aanbreken van den dageraad der Hervorming, het reeds gemelde denkbeeld, wegens de zigtbare Kerk van Christus; omhelsd hebben."

Niet min openhartig is de taal van VENEMA (*): „ Den naasten oorſprong der *Mennonieten*," zegt hij, „ leidt men met regt af van de *Waldenzen*, en van diegenen onder de *Wederdoopers*, die de onſchuld en zuiverheid der eerſte Kerk vernieuwd, en de hervorming verder voortgezet wenschten, dan LUTHER en CALVIJN begonnen hadden. De *Waldenzen* toch hadden de voornaamſte leerſtukken, indien men den oorſprong van het vleesch van Christus uitzondert, met de *Mennonieten* bijna gemeen, gelijk wij bij de overweging hunner geſchiedenis gezien hebben."

Wij beſluiten met de aanhaling van de volgende woorden van onzen beroemden tijdgenoot IJPEY (†): „ Wat de Doopsgezinden aangaat, lang vóór de tijden der Kerkhervorming waren zij aanwezig, maar verſpreid en verſtrooid. Stillen in den lande zijnde, onderwierpen zij zich, uit vrees van anders vervolgd te worden, meestal aan de openbare godsdienstverordeningen van de Roomschkatholieke kerk, en werden zij uit dien hoofde ten minſte als geene bijzondere geloofsgezindte door de geestelijkheid en het volk zoo zeer opgemerkt en gadegeſlagen. Zij waren verſpreid in *Engeland*, in *Duitschland*, in *Oostvriesland*, voornamelijk in ons vaderland. Doch, zoo haast LUTHER met kracht begonnen was de Kerk te hervormen, vereenigden zij zich al ſpoedig met deszelfs volgers, vasthoudende nogtans aan hunne eigene gevoelens, betrekkelijk den Doop der Bejaarden. Dit was dan wel de voorname reden, waarom de Doopsgezinden met de *Wederdoopers* verward werden, die, ten

(*) *Hist. Eccles.* Sec. XVI. § 463.
(†) IJPEY, t. 2. p. bl. 100.

aanzien van dat kenmerkend geloofspunt, zoo als wij gezien hebben, zich van hen niet onderscheidden. Ook dit was de reden, dat de Doopsgezinden, wegens den grooten haat, daardoor tegen hen opgevat, meer de woede van de vervolgzucht, zoo hier te lande als elders, ondervonden hebben, dan wel andere Onroomschen. Hier te lande werden zij tot één ordelijk genootschap vereenigd, ongeveer de jaren 1537 en 1538, door MENNO SIMONS, voorheen een' Roomschkatholieken priester te *Witmarsum*, in *Vriesland*, wiens invloed op de Doopsgezinden in *Oostvriesland* en *Duitschland* weldra insgelijks zigtbaar werd."

HOCUSPOCUS MET DEN KONINKLIJKEN WALVISCH TE OSTENDE.

(*Morgenblatt*, 1829.)

't Is niet de eerste maal, dat een Walvisch op de *Vlaamsche* kust gestrand is; maar de Geschiedenis heeft niet éénen aan te wijzen, die met den tegenwoordigen in eenig opzigt zich kan meten; gelijk deze ook de eerste is, die, niet voldaan met het bezoeken der *Europesche* kust, werkelijk eene reis door het vasteland heeft aangevangen.

In 1178 vereerde het Stadsbestuur van *Brugge* den Grave PHILIP een zeegedrogt, door een' heftigen storm op de kust van *Ostende* geworpen, dat 42 voet lang was. De *Vlaamsche* kronijken vermelden, dat in Nov. 1402, bij eenen orkaan, *acht* Walvischen voor dezelfde haven schipbreuk leden, waarvan de langste omtrent 70 voet haalde, en elk ongeveer 24 tonnen traan opleverde. Op den 20 Jan. 1762 vernam men op het strand tusschen *Blankenberg* en *Ostende*, een half uur van laatstgenoemde stad, een' Potvisch, die gedurende 5 dagen begaapt, en vervolgens, ten voordeele des Gouvernements, voor *f* 192-: verkocht werd. Eindelijk verscheen, op den

4 Nov. 1827, tusschen de *Engelsche* en *Belgische* kusten, het lijk van eenen Walvisch, welken het, na onderscheidene pogingen, eindelijk gelukte, door middel van drie zamenverbondene vaartuigen, nabij de haven van *Ostende* aan wal te slepen. Dat alle *Ostenders* ijlings toestroomden; dat alle nieuwsbladen de mare verbreidden; dat jong en oud uit de omstreken er op af kwamen, en dat alzoo bij menschengeheugen herbergiers, kooplieden en nieuwsgierigen te *Ostende* geen grooter geluk beleefd hadden, — dit alles behoeft geen betoog. Naar luid der oude beschreiden, hielden de Walvischen der vroegere eeuwen slechts van 13 tot 23 meters; terwijl onze eeuw met eenen 31 meters langen visch gezegend werd. Deszelfs vleesch enz. woog 83,000, deszelfs traan 20,000 kilogrammen, en het geheele beest moet 125,000, zoo niet 130,000 kilogrammen gewogen hebben. Een zekere Heer KESSELS kocht het schepsel voor *f* 3000-: en was over den koop zoo zeer voldaan, dat, naar de getuigenis van den Heer BERNAERT, in zijne *Notice sur la Baleine*, *Paris* 1829, men hem vruchteloos reeds verscheidene aanbiedingen deed, om denzelven af te staan; „ smeeken en beloften, niets kon hem bewegen." Den bezitter lag natuurlijk bovenal daaraan gelegen, zijnen eigendom eenen *naam* te doen verkrijgen; en daar de *Ostender* geleerden het niet durfden wagen den visch te doopen, en zelfs eenige voorbarige tongen het zeewonder tot een' ellendigen Potvisch wilden vernederen, begaf zich de Heer KESSELS zelf, met twee geleerden, naar *Parijs*, om den Heer CUVIER, het Orakel in dat vak, deswege te raadplegen. Een Orakel was hier des te noodzakelijker, daar de reizigers het beest niet *in natura* medebragten. Het gevolg dier reize en raadplegingen, welke den eigenaar eene maand tijds kosteden, was, dat de visch den naam van *Baleine Rorqual* verkreeg, als zijnen eigenlijken naam; de titel van *Koninklijken Walvisch* viel hem later ten deel.

Vóór zijne reis had de Heer KESSELS reeds het skelet zoo goed mogelijk doen reinigen en in deszelfs

geheel bijeengevoegd. Vijf dagen waren tot dien arbeid toereikend geweest, de nachten medegerekend, in welke beſtendig, bij toortslicht, 62 man daermede zich onledig hield. Reeds den 19 Nov. 1827 gaf de eigenaar een groot gastmaal in het *onderſte kinnebakken* des gedrogts; 16 danſers voerden in hetzelve eene *quadrille* uit, en 114 perſonen deden hunne *toasten* aan de kinnebaksbeenderen klinken.

In April 1828 had de Heer KESSELS een gehoor bij den Koning der *Nederlanden*. Z. M. gewaardigde zich, de Hem aangebodene Natuurmerkwaardigheid aan te nemen; maar wilde KESSELS nog eenige jaren het voordeel van dezelve laten behouden. Intusſchen verſcheen een zaakgelastigde te *Ostende*, om, in naam des Gouvernements, den Walvisch plegtig in ontvang te nemen. De Heer KESSELS noodigde, door de nieuwspapieren, alle boog- en ſcherpſchutters des Koningrijks tot de feesten uit, welke hij te dier gelegenheid aanregtte. Op den 19 April kondigden klokkenſpel, muzijk, trom en kanon dezelve aan. Op Zondag, 20 April, des morgens ten 7 ure, losten de Boog- en Scherpſchutters-genootſchappen *Sint Sebastiaan* en *Sint Andreas* hun geſchut, en gaven daardoor het ſein des aanvangs van het inwijdingsfeest. Ten 11 ure begaven zich die Broederſchappen op de Paradeplaats, en vereenigden zich aldaar met het Genootſchap der *Rhetorijkers*. De muzikanten hieven hunne beste ſtukken aan. De leden der Broederſchappen waren op het fraaiſte uitgedost en met hunne eereteekens verſierd. De *Rhetorijkers* onderſcheidden zich door groepen van kinderen, in kostelijke kleederdragt mythologiſche perſonen voorſtellende. Een jong meisje te paard, dat de rol der FAAM vervulde, volgde de ſtandaarddragers, en deelde onder het volk gedrukte berigten uit, waarop men las: „Wie heeft uit het „onlangs op onze kust geſtrande Zeegedrogt het grootſte „meesterſtuk der kunst in de *Nederlanden* gewrocht? „Het was KESSELS. Gevleugelde FAAM! dat uw „honderdvoudige mond zijnen lof door het ganſche we-

„ reidrond verbreide!" In het middelpunt vertoonden zich NEPTUNUS en AMPHITRITE, en vóór hen twee kleine knapen, met het opschrift: „Ons Rijk bezit het „ grootste Beest." AMOR en PSYCHE droegen kleine zijden banieren, met de woorden in goud: „*Rhetorica. Ostende.*" Vóór APOLLO en MINERVA droegen knapen een wapenschild, met het devies: „ Kunst en Wetenschap behooren tot ons gebied." Daarop volgden twee FLORA's, een wapenschild dragende, met het opschrift: „ Walvischfeest. Eere den Heere KESSELS!" Vervolgen wederom vier FLORA's, met geschrevene complimenten in de hand; drie *Mammelukken*, enz. Het *Belgische* schip *Flora*, feestelijk vlaggende, beantwoordde met zijn geschut de salvo's der Broederschappen. Thans begaven zich 26 muzikanten in het skelet, waarin een orkest geplaatst was, en speelden, bij het verschijnen van den Heer Gouverneur der provincie, een *potpourri*, hetwelk met het nationaal gezang en luid handgeklap besloten werd. Onder den muil van het dier, waar eene tafel gereed stond, werd nu het Protokol uitgevaardigd, waarbij den Heere KESSELS nog gedurende zes jaren het behoud van het skelet werd toegekend. Vervolgens ontvingen de oppersten der Genootschappen gedenkpenningen. De meisjes, tot dat der *Rhetorijkers* behoorende, complimenteerden den Heer Gouverneur, den Burgemeester, enz. De Heer KESSELS deed 1000 brooden, 1000 liters bier en 500 pond kaas onder de armen ronddeelen, en onthaalde het luisterrijk gezelschap op een glansrijk maal.

Tot den 23sten verdrong, als 't ware, het eene feest het andere; vuurwerken, luchtbollen, bals, waaronder een van 200 personen, met de tegenwoordigheid van den Prins van *Saksen-Weimar* vereerd. Op den 23sten kregen ook de werklieden van den Walvisch eenen maaltijd, en op den volgenden dag gaf de Heer KESSELS, in den buik des Wonderdiers, een Concert ten voordeele der armen. Op den 25sten vergunde hij allen des begeerigen, den Walvisch *gratis* te komen zien. De *En-*

gelſchen, de Staf en verdere Officiéren van het garnizoen, alsmede de Stad, gaven, op hunne beurt, gastmalen ter eere des Heeren KESSELS. De Burgemeester overhandigde hem eene gouden doos met ſpeelwerk, met het ſtadswapen en het opſchrift: „De Stad *Ostende* aan den Heer KESSELS." De aanſpraak des Burgemeesters werd door hem in dichtmaat beantwoord.

Naar *Gent* geroepen, verliet hij de muren van *Ostende* op den 5 Mei, na voor het dier en de feesten meer dan 112,000 franks ten beste te hebben gegeven. Teekenaars, ſchilders, vergulders, plaatſnijders, werktuigkundigen, timmerlieden, ſmids, behangers, logementhouders, koetſiers, daglooners — om kort te gaan, alle inwoners van *Ostende* trokken groote voordeelen van de onderneming des Heeren KESSELS. Één enkele visch bragt zulk een vertier in de ſtad *Ostende*, dat zij mag gezegd worden, van dat tijdſtip af, zich over de bij de Buskruidramp van den 19 Sept. 1826 geleidene ſchaden eenigermate te troosten.

De groote *Ostender* Koninklijke Walvisch bevindt zich thans te *Parijs*, heeft eene heerlijke woning nabij de *Tuilerien* en de Kamer der Afgevaardigden, wordt door de aanzienlijkſte perſonen bezocht, wekt van wege zijne ontzettende afmetingen verbazing, maar ſchijnt den *Parijzenaren* nietig, in vergelijking met het Budget, hetwelk, in een vlugſchrift, als met hem in geſprek wordt voorgeſteld.

ONDERHOUDING VAN DEN ZONDAG.

(Medegedeeld door den Heer, Mr. VAN GOENS, te *Hoorn*.)

De alom geachte Mr. R. FEITH heeft, in zijne uitmuntende, door TEYLER's Genootſchap bekroonde, Verhandeling, hoofdzakelijk *over den invloed van het burgerlijk beſtuur op zaken van Godsdienst*, (uitgegeven te *Haarlem* in 1826, in 8vo.) op bl. 87, opgeteekend:

„ Ik herinner mij ergens in een Engelsch werk van naam
„ gelezen te hebben, dat een aantal misdadigers, die ter
„ dood veroordeeld worden, voor hunne Regters belij-
„ den, *dat zij hunne geheele rampzaligheid aan hunne*
„ *verachting van den Zondag toeſchrijven*; dewijl zij
„ nog altijd door nagedachten teruggehouden en bekom-
„ merd werden, zoolang hun geweten hun dien dag deed
„ eerbiedigen, en zij op denzelven hunne pligten hoor-
„ den voorſtellen: maar dat zij, eenmaal dit juk afge-
„ ſchud hebbende, en hierdoor zich buiten de gelegen-
„ heid bevindende, om eenig godsdienſtig onderrigt te
„ ontvangen, en aan eenige, voor de ondeugd geduchte,
„ waarheden herinnerd te worden, als van zelve en on-
„ merkbaar van zedeloosheid tot zedeloosheid vervielen,
„ en eindelijk tot ondaden geraakten, die hun thans het
„ ſchavot deden beklimmen. Wat hiervan zij, de zaak
„ zelve is ten minſte menschkundig zeer waar."

Ik wil niet ontveinzen, dat, bij het lezen dezer uitſtekende Verhandeling, inzonderheid deze plaats veel indruks op mij maakte, en ik herinnerde mij onwillekeurig het menschkundig gezegde van CICERO: „*Ita ſerpit*
„ *illud inſitum in naturâ malum, conſuetudine peccan-*
„ *di liberâ, finem ut audaciæ ſtatuere ipſe ſibi non poſ-*
„ *ſit. — O conſuetudo peccandi! quantam habes ju-*
„ *cunditatem in improbis et audacibus, cum pœna ab-*
„ *fuit et licentia conſecuta est.*" — (*Orat. in* VERREM, *act.* 2. *l.* 3. *c.* 76.) Terwijl ik dezer dagen, door een zeer treffend voorbeeld, de aanhaling van den onſterfelijken FEITH bewaarheid vond.

Zekere PHILIPPE JOLIN, oud 26 jaren, had zich meermalen in het onmatig gebruik van ſterken drank vergeten, en was daardoor tot diepe zedeloosheid vervallen. Op zekeren dag, gelijk hij zelf voor den Regter beleed, had hij zich in drinkhuizen met zijne makkers opgehouden, en kwam berooid bij zijn' vader t' huis, omſtreeks den tijd van het middagmaal. Het maal nog niet gereed zijnde, ging hij wandelen in den tuin, en plukte eene lekkere peer. Zijn vader, die juist den vol-

genden dag den oogst zijner perenboomen zou verkoopen, werd daarover vergramd, en ſchold hem voor dief en deugniet uit. Deze woorden bragten den jongman buiten zichzelven; hij viel op zijn' bejaarden vader aan, greep hem bij de keel, en, een' grooten ſteen opnemende, die ongelukkig hem onder de hand kwam, verbrijzelde hij daarmede het hoofd van zijn' vader, die na eéne poos den geest gaf, terwijl hij in zijne laatſte blikken de uitdrukking van vergiffenis meende te lezen.

Op het eiland *Jerſey*, waar hij deze wandaad pleegde, werd hij te regt geſteld en ter dood veroordeeld, en onderging de doodſtraf op den 6 October dezes jaars.

Op het ſchavot, op het oogenblik dat hem de Eeuwigheid wachtte, ſprak hij tot de verzamelde menigte: „ Waarde Vrienden! Moge het ſchouwſpel van mijn treu„ rig lot u hoeden tegen het gebruik van ſterke dranken „ en andere ſlechte gewoonten! Ik vermaan vooral de „ *jonge lieden*, om den heiligen dag van den Sabbat niet „ te ontheiligen, en zich des Zondags getrouw naar de „ Godsdienstoefeningen te begeven: dat is voor hen een „ middel, óm ſlecht gezelſchap en heillooze verzoekin„ gen te mijden. God erbarme zich over mijne ziel!" En, toen hij den ſtrop reeds om den hals had, riep hij uit: „ Ik bezweer u nogmaals, om de onmatigheid te „ vlieden! Ouders, draagt zorg, om uwe kinderen naar de „ Kerk en de Zondagsſcholen te zenden, opdat zij in de „ pligten jegens God en de menſchen mogen worden on„ derwezen! — Ik ben de grootſte zondaar onder u al„ len; ik betuig de regtvaardigheid mijner veroordeeling, „ en ik ſterf verzoend met geheel de wereld." Weinige oogenblikken daarna gaf hij ſtuiptrekkende den geest.

Schoon ik het aangevoerde door den geachten FEITH niet overdreven oordeelde te zijn, kwam mij echter de zoo even vermelde treffende gebeurtenis, welke daarvan eene volkomene bevestiging behelsde, te belangrijk voor, dan dat ik dezelve niet onder de aandacht van anderen zoude brengen; opdat ook onbedachtzame jonge lieden, welke de openbare Godsdienstoefeningen, zoo al niet ver-

achten, uit ligtzinnigheid echter niet zelden gestadig verwaarloozen, daardoor zouden worden gewaarschuwd, en door voorbeelden van hunne ijdele denkwijze worden teruggebragt; terwijl de waarheid dezer gebeurtenis genoegzaam bevestigd is door de mededeeling in de *Gazette des Tribunaux de France du* 18 *Octobre* 1829, en ik deze mededeeling besluite met de woorden van een' hedendaagschen wijsgeerigen menschenvriend: dat hetgeen de School is voor den kindschen leeftijd, de openbare Godsdienstoefeningen in de Kerk voor den volwassen mensch zijn.

BRIEVEN, OVER DE ZOOGENOEMDE VERDEDIGING VAN PRINS MAURITS VAN ORANJE VAN MR. C. M. VAN DER KEMP TEGEN ADR. STOLKER, DOOR DEN LAATSTGEMELDEN.

(*Vervolg van bl.* 655.)

Wij komen dan, op bl. 134 env., tot het geschrijf over hetgeen ik, wegens de *vermoedelijke* redenen van MAURITS' *veete tegen* UITENBOGAERT, gezegd heb. Als zoodanig gaf ik, volgens den Heer VAN DER KEMP, op: 1. UITENBOGAERT's tegenstand tegen de afzondering; 2. zijne gemeenzaamheid met OLDENBARNEVELD; 3. eene zekere geheime reden. Geen wonder, dat onze vriend de twee eersten, als zeer voldoende, trachtt te doen gelden. Hij doet dat, omtrent de *eerste*, door te beweren, dat de afzondering *geene scheuring; maar eene bij Gods woord geoorloofde; ja gebodene afscheiding* was, welke UITENBOGAERT niet had behooren tegen te staan. Dit verdient geen woord meer. Wat, *den tweede*, UITENBOGAERT's gemeenzaamheid met OLDENBARNEVELD betreft: MAURITS moest die, volgens Mr. VAN DER KEMP, wel misbillijken, omdat hij OLDENBARNEVELD hield voor een' vijand en verrader zijns vaderlands. Ik zeg: men zal nooit aan iemand van een gezond hoofd en een braaf hart kunnen wijsmaken, dat MAURITS OLDENBARNEVELD daarvoor, in goeden gemoede, heeft kunnen houden; en derhalve heeft hij nooit *hem*, en veel min nog UITENBOGAERT, daarom kunnen haten. Wat aangaat de *derde*, of zoogenoemde *geheime reden*: daarover maakt onze vriend weder een vreesselijk gedier, en be-

klagt een aantal bladzijden. Welke was die reden?—UITENBOGAERT *had eenige gedachten, dat zijne Excellentie op hem verbitterd was, om zaken, die hij, tot kwijting van zijn ambt, had moeten doen. Hij ſtond daar echter niet op, en wilde die ook niemand openbaren.* Hij berigtte echter ook, dat zijn ambtgenoot ROSAEUS gezegd had, dat hij den Prins *het heilig Avondmaal had behooren te ontzeggen, om redenen* (zegt hij weder) *die ik verzwijge.* Ik hield het hieruit voor *waarſchijnlijk*, dat er *iets verkeerds in* MAURITS' *zedelijk gedrag* geweest moest zijn, waarover UITENBOGAERT hem had onderhouden, en hetgeen hij kwalijk had genomen; en ik ſchreef hierover nu verder eenigſijk dit: „Dat UITENBOGAERT dit niet openbaren wilde, doet eer aan „ zijne beſcheidenheid. Anderen, die meenden te weten, „ waarin het beſtaan had, zijn zoo beſcheiden niet geweest. „ Wij kunnen niet goedvinden, hier te melden, wat zij desswege geſchreven hebben." Wat doet nu Mr. VAN DER KEMP? Hij vangt aan met te zeggen, dat ik deze reden wel *met* QUASI *twijfelachtige woorden*, maar desniettemin *allerduidelijkst* opgeve, zoodat er *mijn wezenlijk gevoelen* uit kenbaar wordt. Hij is toch een ſnugger man! Mijne *twijfelachtige* woorden zijn hem *allerduidelijkst*, en hij kent er mijn *wezenlijk gevoelen* door! Waardoor? Wel, door de ſimpele ontdekking, dat mijne woorden ſlechts *quaſi twijfelachtig* zijn. En wat zal daaruit dan volgen? Wel, dat mijn *wezenlijk gevoelen* is, dat men moet gelooven, dat MAURITS waarlijk is beſmet geweest met al die *vuiligheid*, welke hij vervolgens melden zal, dat men hem, *naar* ZIJN *gevoelen*, heeft willen aanwrijven. Dat hij mij dit gevoelen werkelijk opdicht, en hoe *eerlijk* hij dat doet, zal ſtraks blijken. Ik wil hier over de eerſte bladzijden, welke hij over de zaak zelve geſchreven heeft, maar weder heenſijlen: want of ROSAEUS waarlijk gezegd had, hetgeen men UITENBOGAERT had aangediend, of niet, dan of de eerſte dit daarna ſlechts, uit vrees, dat hij over zijn zeggen in eenige ongelegenheid zou kunnen komen, had heeten liegen, (waarin een man van zijnen ſtempel geene zwarigheid kon vinden) is mij geen onderzoek waardig. Ik wil maar aanſtonds komen tot het onderzoek, (hetwelk de ſchrijver, op bladz. 140, zweetst niet te ſchromen) wat het was, *dat* IK *aan* MAURITS *zoo ſchoorvoetend te laat leg.* Hier ziet men het aanſtonds, dat hij mij, die niets meer gezegd heb, dan dat het *waarſchijnlijk* was,

dat er iets verkeerds in MAURITS' *zedelijk gedrag moet zijn*, alles te last legt, wat hij vervolgens te berde zal brengen. Nader doet hij dat op bladz. 141, waar hij ſchrijft, dat, als ik ſpreek van zulken, die het kwade van MAURITS MEENDEN *te weten*, dit, *in mijn' zin*, te zeggen is, dat zij het *ſtellig wisten;* waaruit dan volgen moet, dat ik, hun die *ſtellige wetenſchap* toeſchrijvende, zelf aan hetgeen zij geſchreven hebben niet kan twijfelen, en dus met hen MAURITS aan alles ſchuldig houde, wat zij, en, *nota bene*, wel naar de *valſche uitbreiding*, welke hij vervolgens aan hunne woorden geeft, verteld hebben. Wat naam verdient nu zulk eene kwaadaardigheid, die mij, in dommen ijver, alles aantijgt, wat deze hem ingeeft? Doch het is nog niet fraai genoeg. De *onbeſchaamde* ſlanst vervolgens neder, dat ik *niet geaarzeld heb*, *op bladz.* 48, *in de noot*, *den Vorst een moordenaar te noemen.* ONBESCHAAMDE, ſchrijf ik hier met nadruk: want, daar hij hier zelf de plaats aanwijst, waar ik den Vorst *een moordenaar* genoemd zou hebben, en daar de lezer aldaar niets vinden kan, dan het reeds meermalen gemeld verhaal van FURMERIUS, dat MAURITS, zoo er geene anderen waren tuſſchen geſchoten, een' *Frieſchen* Gedeputeerde ter vergadering van de Staten Generaal zou doorſtooten hebben, — wat denkbeeld kan hij zich daar anders maken, dan dat hij zich, bij elken lezer, die de plaats inziet, bewijzen zal een *leugenaar* en *lasteraar* te zijn? En echter durfde hij dit *niet alleen hier ſchrijven*, maar, ten bewijze, dat het hem niet onbedachtzaam is uit de pen gevloeid, het hierna, ik meen nog wel tweemalen, maar zeker op bladz. 159, *herhalen!* Blijkt hieruit nu niet, dat hij van alle ſchaamte volſtrekt ontbloot is? En zulk een moedwillig *valſch-beſchuldiger* zal dan nog den *uitſtekend-vromen* uithangen, en zich bij de genen, die daarvan inzonderheid den *uitwendigen* ſchijn vertoonen, als *voorvechter* opwerpen! *Ex uno diſce omnes!* — Laat ons intuſſchen niet verzuimen, hier wederom de nieuwe proef van zijn fijn en ſchrander *onderſcheidend* oordeel op te merken! Hetgeen MAURITS, volgens het verhaal, in verbijsterende drift, zou hebben *willen doen*, maar *niet deed*, is bij hem hetzelfde, alsof hij het werkelijk gedaan had! Hetgeen, zoo hij het gedaan had, een ongelukkige *manſlag* zou geweest zijn, is bij hem *moord!* En ik, die het verhaal van hetgeen hij doen wilde, maar niet deed, eenvoudig mededeel, zal daardoor den Vorst tot een *moordenaar* gemaakt

hebben! Dat heet *Advocaten-raisonnement*! — Maar nog beſpottelijker is het volgende. Ik heb (zegt hij op bladz. 140, 141) de *quaſi-beſcheidenheid* van UITENBOGAERT, die niets van MAURITS' kwaad melden wilde, *geroemd*, de *onbeſcheidenheid* van anderen, die het meenden te weten en gemeld hadden, *eenigermate gelaakt*, en gezegd, niet goed te vinden, om het ook te melden; ſchoon ik de plaatſen, waar het gemeld was, in de *aanteekening*, aanwees, opdat men, des noods, zien mogt, dat ik niets verdichtte. En nu maakt hij mij mijn ſtilzwijgen tot misdaad, en wel tot zwaarder misdaad, dan waaraan zij, die geſproken hebben, en door mij zijn aangehaald, naar zijn oordeel, ſchuldig zijn: want ik heb, door mijn zwijgen, het vermoeden verwekt, dat het bedoelde kwaad van MAURITS wel *van erger natuur* kon zijn, en *misſchien wel beſtond in de misdaad, die zich niet noemen laat!* — Hij geniete alle de eere, welke hem toekomt, wegens de onderſtelling der *mogelijkheid* van zulk vermoeden, hetwelk, zoo veel ik weet, nog nimmer is opgekomen in het hart van iemand hunner, die het kwaad van MAURITS gemeld hebben; een vermoeden, onbeſtaanbaar met hetgeen zij hem hebben te last gelegd, namelijk buitenſporige najaging van gemeenzaamheid met vrouwen, welke doorgaans geacht wordt *de misdaad, welke zich niet noemen laat*, uit te ſluiten. — Maar (om voort te gaan) dewijl ik, door mijn *ſtilzwijgen*, nog veel *onbeſcheidener* geweest zal zijn, dan anderen, en onze vriend, om geen ding in de wereld, in mijne fout vervallen wil, zoo gaat hij dan nu eens regt ZIJNE *beſcheidenheid* toonen, door al, wat ooit, door anderen, van MAURITS' buitenſporigheid gemeld is, op te halen, in de bijzonderheden uit te pluizen, en, door zijne verdichtſelen, nog te verzwaren. 't Is waar, dat dit heet te geſchieden, om *des Vorſten onſchuld* te toonen. Jammer maar, dat hij daarin droevig is te kort geſchoten, en alzoo den Vorst niet *verligt*, maar *beswaard* heeft! Zijne verdediging is niets meer, dan een *ellendig ſpinrag*, hetwelk met den ligtſten adem wordt weggeblazen. Zoo ik nu, (dewijl hij mij daartoe noodzaakt) door dit te bewijzen, den Vorst mede in een ongunſtiger daglicht ſtel, (hetgeen ik, door mijn ſtilzwijgen, had willen vermijden) is dit eeniglijk voor zijne rekening. — Ik heb gezegd, dat hij, hetgeen tot MAURITS' last geſchreven is, door zijne verdichtſelen, nog *verzwaart*. Wij zagen dit reeds, ten aanzien van het vermoeden van *on-*

natuurlijk kwaad; maar vervolgens zegt hij, op bladz. 144 en 146, dat de *Aanteekenaar bij* BRANDT *allerlei flechte vrouwsperſonen in het nachtvertrek van* MAURITS *laat* binnentreden: doch die eer komt wederom alleen hemzelven toe. De *Aanteekenaar* zegt, volgens VAN DER KEMP'S eigene opgaaf op bladz. 143, dat de ſoldaten niet *zien* mogten, WELKE VROUWEN, des nachts, bij MAURITS gebragt werden. Nu waren het wel, in zekeren zin, altijd *flechte* vrouwen, die zich hier aan den Prins kwamen aanbieden; doch zij konden toch wel vrouwen van de niet geringſte ſoort zijn, die door de ſoldaten niet *gezien* en welligt gekend konden worden: maar onder *allerlei flechte vrouwsperſonen*, gelijk Mr. VAN DER KEMP er van maakt, kan men niet wel anderen verſtaan, dan *allerlei gemeene fletten van de liederlijkſte ſoort*, waarvan wij toch, met zijn verlof, gelooven, dat MAURITS' kieschheid wel de uiterſte walg zal gehad hebben. — Nog verdicht hij, op bladz. 144, 145, *de ſchandelijkſte en ongeloofbaarſte feiten*, waarvan MAURITS, volgens UITENBOGAERT, behalve die, welke hij, in de bovengemelde nachtviſiten, met vrouwen moge bedreven hebben, ſchuldig geweest zou zijn, en die dan ook wel van *de misdaad, welke zich niet noemen laat*, opgevat konden worden. Niet het allergeringst gewag van zulke feiten heeft UITENBOGAERT, of iemand anders, ooit gemaakt. Alleen de *kieſche* en *onnoodige* Heer VAN DER KEMP heeft gemeend, dat hij die uitlegging wel aan hunne woorden kon geven, opdat hun voorgewend lasteren van MAURITS zich toch zoo zwart mogelijk zou voordoen; trouwens, volgens hem, (op gemelde bladz. 145) *komt de onnatuurlijkſte misdaad* AL OP HETZELFDE NEÊR met die, welke met vrouwen bedreven wordt, mits men daaraan, met hem, de *ſchandelijkſte beeſtachtigheid* leene, waarvan noch UITENBOGAERT, noch iemand anders, gemeld heeft. Hij zegt ondertusſchen te regt, dat de bijzonderheid, wegens de meergemelde nachtviſiten, eenigſlijk berust op het verhaal van JAN PARYS, dienaar van MAURITS, die de vrouwen, des nachts, bij hem bragt, en die daarna, om eenen gruwelijken moord, door hem, in het paleis van MAURITS zelf, gepleegd, op 's Vorſten eigen aandrang (wij vertrouwen echter, dat ook de aandrang der Justitie hierbij gegolden zal hebben) te regt geſteld, vervolgens ter dood veroordeeld, en geradbraakt is. En hier geeft hij zich nu de uiterſte moeite, om aan het verhaal van

dezen booswicht alle geloofwaardigheid te benemen, en het als *vervloekten laster* (gelijk hij het, op bladz. 147, noemt) ten toon te ſtellen. Hij tracht het als volſtrekt *ongeloofelijk* te doen voorkomen, dat MAURITS *de dienſten van* JAN PARIJS (gelijk hij zich uitdrukt) BELOOND *zou hebben, met ſterk te ijveren voor deszelfs teregtſtelling en veroordeeling.* Dit onderſtelt, dat MAURITS, zoo het geval waar was geweest, naar het oordeel van Mr. VAN DER KEMP, OM DE DIENSTEN VAN JAN PARIJS TE BELOONEN, niet alleen op zijne teregtſtelling en veroordeeling niet zou hebben aangedrongen, maar (dewijl daarin nog geene BELOONING lag) hem, zoo niet aan die *teregtſtelling*, (hetgeen wat heel ſterk geweest zou zijn) ten minſte aan derzelver *doodelijke* gevolgen (door, bij voorbeeld, te zorgen, dat hij ontvlugten kon) onttrokken zou hebben. Voorwaar eene voor den Vorst *zeer vereerende* onderſtelling van den man, die hem *verdedigen* zal! — Wat mij betreft: het is mij niet alleen zeer *geloofelijk*, maar zeer *aannemelijk*, dat MAURITS, wien ik gaarne, (de Heer VAN DER KEMP moge het gelooven, of niet) met den Heer DU MAURIER, (dien hij op bladz. 149 aanhaalt) in het algemeen *regtvaardigheid* en *braafheid* toeſchrijf, diep getroffen is geworden van *verfoeijing, afgrijzen* en *gramſchap*, toen hij den gruwel van JAN PARIJS vernam, die, met behulp van den infamen LA VIGNE, om zich meester te maken van de kleinooden van eenen Juwelier, die dezelve den Vorst te koop had komen aanbieden, den man, in het vorſtelijk paleis zelf, vermoord had. Ik geloof het gereedelijk, dat die Vorst, vol van het gezegd afgrijzen enz., en rillende op de gedachte, aan welke vermoedens hij zich zou blootgeven, zoo men hem in het minst verdenken kon, dat hij zulk een monſter aan het zwaard der geregtigheid onttrokken wenschte, op deszelfs teregtſtelling en veroordeeling aandrong, in weerwil van alle zulke fraaije *dienſten*, als waarvan hier questie is, welke hij hem gedaan mogt hebben. Maar Mr. VAN DER KEMP vindt het verhaal ook *ongeloofelijk*, omdat het onderſtelt, dat MAURITS ook *niet beducht zou zijn geweest, dat* JAN PARIJS *zijne wandaden* (dat zijn *de naachtviſiten*, welke de Prins van vrouwen ontving) *zou openbaren.* En ik voor mij geloof niet, dat de *vrees* hiervoor, welke zich toch niet zoo aanſtonds, zonder gelegenheid tot *koele* overweging, voor kon doen, eenen man van zulke levendige en ſpoedig werkende driften, als

MAURITS' was, zoo oogenblikkelijk bevangen kon; en ik denk, dat ik, aldus oordeelende, den Vorst vrij wat meer vereere, dan door eenige onderſtelling, dat hij zich, door gemelde vrees, voor openbaarmaking zijner (gelijk wij zien zullen) toch niet zoo onbekende wulpschheid, als Mr. VAN DER KEMP ons wil wijsmaken, met gevaar van verdenking van veel erger ſlechtheid, van den aandrang op ſtraf van zulk een' verworpeling, als JAN PARIJS, zou hebben laten weêrhouden. — Maar welk een geloof (vraagt onze *Antagonist*) kan men hechten aan de beſchuldiging van eenen ter dood veroordeelden moordenaar? — Ik antwoord: al het geloof, hetwelk aan zulk een' moordenaar, die een' onvermijdelijken dood voor oogen heeft, wien het geweten, hetwelk hij, in zijn uiterſte, wenscht te ontlasten, foltert, en die aan den geeſtelijke, hem gezonden, om zich tot ſterven te bereiden, (gelijk hier het geval was) zijne misdaden belijdt, niet geweigerd kan worden. — Mr. VAN DER KEMP noemt zijne belijdenis eene *reeriminatie*, als ware zij louter met dat oogmerk voortgebragt, om hem, uit kwaadaardigheid, omdat hij hem niet beſchermde, te lasteren: maar ik laat gaarne aan anderen het oordeel, of zulk eene onderſtelling, in eenen zich alzoo ter dood bereidenden, *natuurlijk* is. Had nog zijn bezwaren van MAURITS *eenig voorkomen* van moedwillige boosheid; bragt hij iets tot 's Vorſten laſt voort, hetwelk hij *niet had behoeven* te openbaren; het kon misſchien *verdacht* ſchijnen: maar, wilde hij zijn eigen kwaad aan zijnen biechtvader geheel bekend maken, dan konde hij het niet voorbij. „ Hij verhaalde aan UITENBOGAERT, (gelijk men bij onzen ſchrijver zelven, op bladz. 142, leest) „ wat hij al, in dienst van Prins MAURITS, gedaan had, „ hetwelk *niet konde geſchieden*, zonder ook de handelingen „ en manieren van het leven van zijne *Excellentie* te ver„ tellen."

Nu ſchermt onze vriend, op bladz. 147, nog met de volgende vraag: „ Hoe komt het, indien de beſchuldiging „ waar is, dat zij, *ten zelfden tijde*, niet ontdekt (dat is „ openbaar) is geworden?" DOMMER zou men het waarachtig niet kunnen verzinnen. De *beſchuldiging* (zoo als men ze gelieft te noemen) geſchiedde, volgens het verhaal zelf, voor niemand anders, dan voor den eenigen UITENBOGAERT, in de geheime biecht van den veroordeelden, en UITENBOGAERT (ſtaat er bij) *openbaarde die aan niemand.*

Zij is door hem *aan niemand verteld geworden*, *dan eerst na* MAURITS' *dood*. De *foldaten* (merkt onze man zelf aan) werden weggezonden, en konden dus niets openbaren. Zij hadden evenwel kunnen vertellen, dat zij werden weggezonden, hetwelk *vermoedens* had kunnen verwekken: maar (*riſum teneas, Amice!*) „ is het te denken," (gaat de vriend met vragen voort) „ dat de vrouwsperſonen zelve, „ die de eer hadden met den Vorst in zulke naauwe aanraking „ te zijn, dit nimmer zouden hebben verbreid en uitge„ ſtrooid?" Gij ziet, dat hij altijd denkt aan die *liederlijke ſtraatmadelieven*, — die *allerlei ſlechte vrouwsperſonen* van zijne uitvinding, — welke er natuurlijk veel eer in moesten ſtellen, zoo gemeenzaam met den Vorst te zijn; en dat hem ook nooit iets ter ooren is gekomen (of dat hij het ontveinst) van die *mondelijke overlevering*, welke men wil, dat wegens de vrouwen, die MAURITS des nachts bezochten, bewaard zou zijn gebleven, en welke ik wederom (en nu vooral omdat zij eene loutere vertelling is, wier grond ik niet ken) niet goedvind mede te deelen. — Maar Mr. VAN DER KEMP begrijpt ook niet, hoe *de andere bedienden van den Prins* hetgeen JAN PARIJS verteld heeft niet hebben wereldkundig gemaakt. Wel zeker! dat men de *foldaten* wegzond, was niet vreemd; maar het was geheel *natuurlijk*, dat men zich over de *huisbedienden* niet bekommerde. Waarom zouden die het niet hebben mogen weten, dat hun Heer *viſiten van Jufvrouwen* kreeg? En wat *belang* konden zij er bij hebben, om te zwijgen, hetgeen voor hen niet werd geheim gehouden? — Eindelijk: „ men leest niet, (volgens bladz. 148) dat er, *toen ten tijde*," (dat is, toen JAN PARIJS teregtgeſteld zou worden) „ zelfs de minſte ach„ terdocht daaromtrent," (dat is, omtrent het door hem verhaalde) „ ten laste van MAURITS, beſtaan heeft." Dat is toch *hoogstverwonderlijk!* In onzen tijd zouden aanſtonds honderd pennen gereed geweest zijn, om overal te verbreiden, hetgeen aan één eenigen man, in het diepst geheim, was bekend gemaakt, en deze aan niemand openbaarde! — *O caput lepidiſſimum, vel tribus Anticyris inſanabile!*

(*Het vervolg en ſlot hierna.*)

NAPOLEON AAN ZIJN HOF.

(*Vervolg en slot van bl.* 648.)

— De Keizer had uitdrukkingen en begrippen, die hem bijzonder eigen waren. Eens met de Keizerin gesproken hebbende over zekere personen, wier gedrag hem mishaagde, eindigde hij het onderhoud met deze woorden: *De kuischheid is voor de vrouwen, wat de dapperheid voor de mannen is; ik veracht den bloodaard en de vrouw zonder schaamte.*

De volgende Anekdote, voor welker echtheid ik durf instaan, dagteekent vóór NAPOLEON's echtscheiding, en is aan zeer weinige personen bekend:

Gedurende zijn laatste verblijf te *Milaan*, werd NAPOLEON getroffen door de theaterschoonheid der vermaarde GRASSINI, zoo wel als door de verhevene toonen harer bezielde stem, en deed haar rijke geschenken, ten einde haar aan zich te verbinden. Hij gelastte BERTHIER, met haar eene overeenkomst te treffen op glansrijke voorwaarden, en haar naar *Parijs* te geleiden. Zij deed de reis in het eigen rijtuig van BERTHIER. Rijk begiftigd, (met twintigduizend francs per maand) zag men haar op het tooneel zoo wel, als op concerten in de *Tuilerïen*, waar zij elk betooverde, schitteren. Maar NAPOLEON, alle opspraak willende vermijden, en aan JOSEPHINE, die zeer jaloersch was, geene achterdocht inboezemen, legde bij de schoone zangeresse niet dan vlugtig en steelswijs bezoeken af. Eene fiere en hartstogtelijke vrouw, echter, gelijk GRASSINI, welke niet alleen in hare stem, maar ook in hare verbeelding iets mannelijks had, kon zich niet vergenoegen met eene min zonder eerbewijs, en gevolgelijk voor haar zonder bekoorlijkheid. Zij nam de toevlugt tot een hulpmiddel, hetwelk haar onvermijdelijk moest doen vallen: zij werd verliefd op den beroemden Violist RODE; en deze, door eigenen hartstogt weggesleept, was onbedacht genoeg, om BERTHIER, die al hare stappen deed nagaan, te braveren. Op zekeren dag liet de Keizer FOUCHÉ, toen Minister der Policie, bij zich komen, en zeide, dat het hem verwonderde, dat hij, met zijne bekende bekwaamheid, niet beter zijne zaken verrigtte, en dat er dingen gebeurden, welke hem onbekend waren. De slimme vogel rook aanstonds lont, en had de stoutheid,

den: Keizer aldus aan te spreken: „Ja, Sire! er gebeuren „dingen, van welke ik geene kennis neem, maar die mij „evenwel bekend zijn. Bij voorbeeld: een man, niet groot „van gestalte, gekleed in een' blaauwen overrok, met een' „zwarten hoed, verlaat om de twee dagen het kasteel, „tusschen 8 en 9 ure des avonds, door de kleine deur van „het paveljoen *Marsan*, boven de keukens, stapt, vergezeld „van een' enkelen persoon, langer dan hij, maar even zoo „gekleed (*), in eene huurkoets, en rijdt regelregt naar de „straat *Chanterenne*, No. 28. Die kleine man zijt gij, om„trent wien de grillige zangeres, van tijd tot tijd, onge„trouwheden begaat ter gunste van RODE, den Violist, wo„nende in de straat *Mont-Blanc*, in het *Hôtel de l'Empire*."

Op deze rede sloot NAPOLEON, den Minister zijnen rug toekeerende, en met de handen op den rug op en neder gaande, een Italiaansch airtje, en gaf FOUCHÉ, die wel wist, hoe ver hij gaan kon, een stilzwijgend afscheid. Een zijner meest vertrouwde *Aides-de-camp* (†) kreeg nu bevel, de ongetrouwe te bewaken, die, hooghartig van aard, zich des weinig bekreunde. Weldra zong zij niet meer op bijzondere concerten, en ontving gevolgelijk geene geschenken; daarna onthield men haar haar traktement, meenende haar door behoefte te dwingen; maar, verzot op RODE, bleef zij onbewegelijk, en wees ook nu nog glansrijker aanbiedingen van de hand, welke BERTHIER haar vervolgens deed. Eindelijk ontving zij bevel, *Parijs* te verlaten. Zij nam met haren minnaar de wijk naar *Versailles*, van waar zij weldra te zamen hunne fortuin in *Rusland* gingen beproeven.

— Zoo zeer NAPOLEON behagen schiep, om de geheime minnarijen van anderen te verbreiden, zoo omzigtig was hij in het verbergen van de zijne. Er was eene *Poolsche* Dame, met name VALESKA, bij welke hij eenen zoon had. Gedurende zijne verbindtenis met JOSEPHINE werd hij haar dikwijls ontrouw; maar sedert zijnen echt met MARIA LOUISA werd die ontrouw zeldzamer.

— NAPOLEON werd boos, wanneer hij iemand *romans* zag lezen; men verborg ze, wanneer men hem hoorde komen; maar dikwijls verraste hij de lezeressen. Hij had aan zijnen *Bibliothecaris*, BARBIER, den last opgedragen, om eene keuze van boeken te doen, en deze aan MARIA LOUI-

(*) De Grootmaarschalk DUROC.

(†) De Divisiegeneraal JUNOT.

ZA te zenden. De Heer BARBIER, meer een man van letteren, dan wel een ſtreng Cenſor, voegde er ook de Hekeldichten van JUVENALIS bij. De Keizer kwam juist op het oogenblik, dat dezelve ontvangen werden. Dat werk gewaar wordende, knorde hij niet weinig, en zeide, dat dit boek voor jonge vrouwen niet paste. Hij gaf te kennen, dat voortaan elke bezending van boeken door zijn vertrek zoude gaan, en ontbood zijnen *Bibliothecaris*, die eene duchtige vermaning kreeg.

— Hij was zeer onverſchillig omtrent het geld en zeer milddadig; wie hem maar vroeg, weigeren kon hij bezwaarlijk. Bij zijn vertrek van *Malmaiſon* naar *St. Helena*, nam hij ſlechts driehonderd-zestig duizend *francs* mede; en dit was alles, wat hij bezat. In zijne eerſte brieven, aan JOSEPHINE, zijne eerſte vrouw, geſchreven, toen hij nog Generaal van het leger in *Italië* was, ſpreekt hij van het geringe vermogen, dat zijn vader hem heeft nagelaten, hetwelk 8000 à 10,000 *francs* beliep.

— De Keizer hield veel van kinderen. Zijne jonge pagiën beſchouwden hem veeleer als een' goeden vader, dan als een' oppermagtigen gebieder. Hij ſprak zeer gemeenzaam tot hen, bij voorkeur hen bij hunnen doopnaam noemende; en hij gaf ſoms boertende eenen bijnaam aan de genen, voor welke hij de meeſte genegenheid had. — Op het eiland *Elba* noodigde hij de kinderen van Mevrouw BERTRAND bijna alle zondagen, om des middags bij hem te eten; en hij liet deze kleinen zelden gaan, zonder hun eenig geſchenk te geven, hetzij van geld, hetzij van lekkernijen, welke hij te dien einde in den zak had geſtoken. Ik geloof niet, dat zoodanige gevoelens onbeſtaanbaar zijn met dat onverſchillig uiterlijke, of met al die blijken van onaandoenlijkheid, wanneer de toeſtand zoodanig was, dat zijne onverſchilligheid er niet alleen door geregtvaardigd werd, maar hem ook een *air* van heldenmoed bijzette. NAPOLEON was, bij zijn vertrek van *Elba*, toen hij afſcheid van zijne moeder en zuster nam, zoo zeer aangedaan, dat hij tot haar zeide: *Ik moet nu vertrekken, of ik zal nooit vertrekken.*

— Men verhaalt, dat de Keizer, met MARIA LOUISA pratende, zich beklaagde over de Keizerin van *Oostenrijk* en over de Aartshertogen, en dat hij, na zijne gevoeligheid tegen hen te hebben doen blijken, tot haar zeide: *Wat uwen vader aangaat, van hem heb ik niets te zeggen; hij is*

een betuil (genache). De Keizerin verſtond dit woord niet. Zoodra NAPOLEON zich verwijderd had, vroeg zij de daar zijnde Hofdames naar de beteekenis; niet ééne derzelven durfde de waarheid zeggen. Men gaf haar dus te kennen, dat dit woord *een deftig man, een man van gewigt* aanduidde. De Keizerin, noch de uitdrukking, noch de verklaring vergetende, maakte er, eenigen tijd later, toen zij met het bewind des *Franſchen* Keizerrijks belast was, een koddig gebruik van. Eens, namelijk, als men eene belangrijke vraag in den Raad behandelde, bemerkte zij, dat CAMBACÉRÈS nog niet had geſproken, en, zich tot hem wendende, zeide zij: *Ik wilde uwe meening over deze zaak wel eens vernemen, dewijl ik weet, dat gij een* GANACHE *zijt*. CAMBACÉRÈS kon op dit compliment niet anders doen, dan haar aankijken met de uiterſte verbazing, terwijl hij binnensmonds het woord *genache* herhaalde. *Ja*, zeide zij, *een* GANACHE, *een benadigd man, een man van gewigt: beteekent het woord dat niet?* Ieder zweeg hierop, en men zette de beraadſlagingen voort.

— Zoo dikwijls NAPOLEON met zijne ſtekelige zetten het Huis van *Oostenrijk* aanrandde, verdedigde MARIA LOUISA hetzelve met vuur. Eens, onder anderen, als hij tot haar ſprak van plannen, die de Keizer van *Oostenrijk* had, om zich meester te maken van eenige ſteden, welke hem vlijden, zeide hij: *Gij ziet, dat uw vader een roover is, en zich toeëigent, wat hem niet behoort.* — *Dat is waar*, antwoordde zij; *maar gij — gij roeft Koningrijken, en mijn vader neemt ſlechts eenige landſtreken.* NAPOLEON lachte zeer over het antwoord, en vroeg aan de tegenwoordig zijnde perſonen, of eene vrouw, die eerbied aan haren man verſchuldigd is, het regt had, om hem den naam van *roover* te geven.

— NAPOLEON wilde gaarne, dat zijn Hof ſchitterend was. Alle bedieningen aan hetzelve werden rijkelijk bezoldigd, en hij vorderde van de hooge ambtenaren, dat zij vertoningen maakten. Een middel, om hem te behagen, was, een goed huis en fraai huisraad, prachtige rijtuigen, en wat daartoe verder behoort, te hebben, feesten te geven en veel gezelſchap te ontvangen. Van zekere voorname lieden, die gerekend werden wat zuinig te leven, ſprekende, zeide hij ſomwijlen: *Het zijn vrekken, die hun geld ophoopen.*

— De kaptafel der vrouwen trok ook de opmerkzaamheid van NAPOLEON. Als hij in de zaal trad, wierp hij een' blik op alle. Dan ſcheen hij eene monſtering te houden. Hij zeide een' vleijend woord aan die gene, welke hij naar zijnen ſmaak vond; en dikwijls was een ſcherpe zet het deel van haar, welker opſchik hem mishaagde. Hij had een' tegenzin tegen de *ſhawls*, en nooit kon men ze in zijne tegenwoordigheid behouden. Die van *cachemire*, welke hij onwillens duldde en waarvan hij dikwijls ſprak, mishaagden hem nog het meest. Om dezelve in onbruik te doen geraken, liet hij er door den Heer TERNAUX vervaardigen, voor welke ISABEY de teekeningen maakte. Voor het oog waren ze zeker fraaijer, dan de *Oostindiſche*; evenwel had de *mode* meer invloeds, en men bleef de voorkeur geven aan het uitheemſche. — Diamanten vielen in zijnen ſmaak. Niets kon in pracht halen bij het gezigt der *Tuilerien* op eenen galadag. Dan zocht ieder te ſchitteren en zichzelven als te overtreffen; dit deden zelfs die genen, welke vóór gierig te boek ſtonden. Deze laatſten waren gedurig de voorwerpen der boerterijen en ſcherpe ſpotternijen van NAPOLEON.

— De Keizer bragt gewoonlijk den avond door in geſprek met een of twee zijner Ministers, die hij in eene kleine zaal bragt, alwaar een biljart voor de Keizerin was. NAPOLEON ſpeelde er zeer ſlecht op, zonder eenige oplettendheid, en altijd pratende. Daar toonde hij gewoonlijk zijn misnoegen, en knorde, als hij zich over iets te beklagen had. *Zijne* ſtem alleen werd gehoord; men antwoordde hem zelden. Ja, men hoorde behalve hem niemand; al was ook de zaal vol hovelingen, men kon geene andere ſtem onderſcheiden. Evenwel werd er geſproken, maar zeer zacht, en volgens het aangenomen gebruik van het oude Hof.

— Toen NAPOLEON naar *Elba* zou vertrekken, hield hij te *Salvagny*, de laatſte postplaats, vóór men te *Lyon* komt, ſtil, om het avondeten te gebruiken. Daarna ging hij alleen op den weg wandelen. Den Pastoor ontmoetende, ſprak hij dezen aan, en vroeg hem, of de lieden van zijne gemeente weltevreden met de verandering des beſtuurs ſchenen. Vervolgens, naar den hemel wijzende, die vol ſterren was, voegde hij er bij, dat hij eertijds de namen van alle geſternten kende; maar dat hij, die naderhand vergeten hebbende, hem verzocht te zeggen, hoe men er eene noemde, welke

hij met den vinger aanduidde, en die zich helderder dan de andere vertoonde. De goede Pastoor antwoordde, dat hij er niets van wist, en de onttroonde Keizer groette hem glimlagchend en begaf zich weder in de herberg.

UITTREKSEL UIT EENE VOORLEZING, GEHOUDEN OP DEN 15 JUNIJ 1829, DOOR DEN HEER LAUTS, HOOGLEERAAR IN DE NEDERDUITSCHE TAAL- EN LETTERKUNDE TE BRUSSEL.

— Hoezeer nu het *Fransch* beſtuur al de dichtgilden had vernietigd, zoo was de zucht voor de poëzij in *Vlaanderen* te zeer aangewakkerd, om zich eensklaps te laten ſmoren. Reeds kort na het verbod treffen wij dan ook wederom hier en daar een enkel gezelſchap aan, dat zich op nieuw vereenigt, en treur- en blijſpelen tracht te vertoonen. Als een werkzaam man, die met onderſcheiding verdient genoemd te worden, treffen wij den dichter HOFMAN, van *Kortrijk*, aan, die op het einde der 18de en in het begin der 19de eeuw in *Vlaanderen* algemeen bekend was geworden door zijne hekelende luim, waarvan hij onder anderen blijken gaf in zijn weekblad *de Sauſepan*, gedurende eenigen tijd te *Gent* in het licht gekomen, maar dat te ſcherp was, om lang onder het *Fransch* beſtuur voortgezet te worden. Zijne treurſpelen zijn inderdaad voortbrengſelen van meerdere verdienſte, en wij vinden hem reeds in 1796 met eenige „liefhebbers der tooneel- en dichtkunde" te *Iperen* bezig, ten voordeele der armen, een treurſpel te vertoonen, genaamd *Clarinde, of de rampzalige door de liefde.* Hij vervaardigde naderhand nog meer treurſpelen en ook andere gedichten, waarin verſcheldene loffelijke plaatſen voorkomen.

Zoo werd dan evenwel onder het *Fransch* beſtuur de *Nederlandſche* dichtkunst beoefend; doch de dichtgezelſchappen herkregen geen wettig beſtaan, tot dat men begon te begrijpen, dat er van die zucht voor de dichtkunst, ook ten voordeele der *Franſche* letterkunde, partij zou zijn te trekken.

Nu ſtond men, om een' aanvang te maken, aan de Kamer te *Aalst*, gezegd *de Catharinisten*, toe, zich op nieuw te vormen, en een' prijskamp uit te ſchrijven, mits ook prijzen voor *Franſche* verzen uitlovende. De oproeping gebeurde op het einde van 1807, en in den voorzomer van 1808 had de tooneelſtrijd plaats. Voor de prijsdinging was gevraagd een treur- of tooneelſpel, een groot zangſpel, en een blijſpel met zang, of eene klucht. Deze oproeping deed verſcheide-

de Kamers herleven, en de mededingers waren talrijker dan men verwacht had. Verſchillende prijzen werden gewonnen, en de *Bruſſelſche* liefhebbers van *den Wijngaard*, die zich te dier gelegenheid weder vereenigd hadden, behaalden den 2den prijs voor het zangſpel en den 1ſten voor het naſtuk. Behalve dit prijzen werden er nog eerpenningen uitgedeeld voor de beste ſpelers, voor de verstgekomenen, en voor die bij hunne optrede het ſierlijkst uitgedost waren. Voor het laatſte verkreeg *de Wijngaard* een' gouden penning.

Men had tevens een *Fransch* vers gevraagd, waarin *les Belges* zouden bezongen worden, en ſlechts *Belgen* om den prijs mogten kampen, „ *pour encourager*," heet het, „ *la poéſie françaiſe parmi les jeunes Belges.*" FRANÇOIS DE NEUFCHATEAU was tot de beoordeeling verzocht, en op den 14 van Louwmaand 1810 had, volgens diens beſlisſing, de uitreiking der prijzen plaats. Mijn ambtgenoot LESBROUSSART (*) behaalde den 1ſten prijs; de 2de werd weggedragen door LE MAYEUR, de 3de door P. BENAU. Mijn geachte ambtgenoot is te zeer bekend, dan dat ik iets ter gunſte zijner verzen zou behoeven te zeggen; de zucht voor den roem van zijnen geboortegrond ſtraalt daarin allerwegen door, en wordt nader door de keurige geſchiedkundige aanteekeningen geſtaafd.

Bij gelegenheid dier prijsuitdeeling werd door HOFMAN, van *Aalst*, (niet te verwarren met dien HOFMAN, van wien wij ſtraks geſproken hebben) een vers gelezen, en door BROECKAERT eene redevoering gehouden, een en ander in het *Nederlandsch*. Vervolgens trad WALLEZ op, en hield eene *Franſche* redevoering, die niet alleen door den ſtijl, maar ook door den inhoud belangrijk is. Hoezeer in het *Fransch* ſprekende, zwaait hij grooten lof aan de *Nederlandſche* dichtkunst toe; hij prijst de Rederijkers van *Aalst* wegens hunne pogingen, om de letterkunde hunner vaderen te handhaven. „ Maar," vervolgt hij, „ *parmi tant de titres* „ *que vous vous êtes acquis, M. M. à l'estime de vos concitoyens,* „ *il n'en 'est point de plus glorieux que l'heureuſe innovation* „ *dont vos ſtatuts* n'avaient pu prévoir" (let wel op deze uitdrukking). „ la nécesſité, *mais dont les eſprits juſtes et éclai-* „ *rés, libres de toute prévention, devaient ſ'empreſſer d'accueil-* „ *lir l'idée.* Devenus *Français, vous avez ſouhaité que*

(*) Hoogleeraar in de Algemeene Geſchiedenis.

„ *cette nouvelle partie du grand empire ſe distinguât également* „ *par des productions littéraires dans la langue* que nous „ AVONS REÇUE de la gloire et de la politique." Iets verder zegt hij: „ *Cependant cette langue, qui allait* devenir *la nô-* „ *tre, était encore pour nous, il y a quinze ans, un objet* „ *d'étude que l'éducation nous préſentait, à l'âge où Rome et* „ *Athènes commençaient à ouvrir pour nous les immortelles ar-* „ *chives de la ſcience et du génie.*"

Met voordacht ben ik hier wat uitvoerig. Wat bewijzen al die omſtandigheden; wat bewijzen de gezegden van WALLEZ, in 1810 te *Aalst*, onder de heerſchappij van NAPOLEON, uitgeſproken? Bewijzen ze niet meer dan alle valſche redeneringen, welke men dagelijks verſpreidt; bewijzen ze niet meer dan alle drogredenen, welke men tegenwoordig opeenſtapelt? Ja, nog in 1810 was de algemeene landtaal in *Vlaanderen* en *Braband* de *Nederlandſche* taal, en het *Fransch* beſtuur gaf zich moeite, om de *Franſche* taal in te voeren en te verſpreiden.

Sedert den tooneelſtrijd te *Aalst* in 1808 worden er ook te *Brusſel* en elders treur-, zang-, tooneel- en blijſpelen in het *Nederlandsch* vertoond; doch, althans in de voornaamſte ſteden van *Braband* en *Vlaanderen*, vertoont men tevens, om zich bij het beſtuur aangenaam te maken, nu en dan een ſtuk in de *Franſche* taal.

Doch bijna zoude ik vergeten te zeggen, dat de bekrooning van *Franſche* dichtſtukken ter eere der *Belgen* verzeld ging van eene gelijke plegtigheid ten aanzien van *Nederlandſche* gedichten, waarin evenzeer der voorvaderen roem werd bezongen. Eervol is het allezins voor de *Catharinisten* te *Aalst*, in de beide talen dat onderwerp te hebben opgegeven, in eenen tijd, toen men hun wilde diets maken, dat zij tot de „ *grande nation*" behoorden, en toen het hoog bewind allen *Nederlandſchen* geest bij de *Belgen* poogde uit te wisſchen.

De eerſte prijs voor het *Nederlandſche* vers op de *Belgen* werd behaald door P. J. DE BORCHGRAVE, van *Waeken*, een verdienſtelijk dichter, bij wiens overlijden door zijne kunstbroeders een gouden eerpenning werd uitgeloofd voor het beste treurvers. Het is eene waarheid, dat, terwijl zij op deze wijze zijne nagedachtenis huldigden, zijne vrienden zichzelven tevens vereerden. De tweede prijs werd behaald

door DAVID DE SIMPEL, van *Staeden*, in den ommerling van *Iperen*; de derde door een' ander' ingezeten van *Waeken*, den Heelmeester A. L. VAN DEN POEL. — Waarlijk, in hunne gedichten ontmoet men vele ſchoone, echt dichterlijke brokken!

Intusſchen had de tooneelſtrijd, welke het jaar te voren te *Aalst* had plaats gehad, de zucht voor dergelijke vertooningen aangemoedigd; en, het oprigten der dichtgilden niet meer tegengegaan wordende, maar zelfs, onder zekere voorwaarde, aangemoedigd, vormden zich op nieuw onderſcheidene Rederijker-gezelſchappen. Deze vertoonden treur-, zang-, tooneel- en blijſpelen, meestal vertalingen uit het *Fransch of Hoogduitsch*; oorſpronkelijke voortbrengſelen waren daaronder zeldzaam. Nu en dan ook vertoonde men, zoo als wij reeds aangemerkt hebben, eenige ſtukken in het *Fransch*, om zich bij den Maire en Prefect aangenaam te maken; hetgeen inzonderheid te *Brusſel* en in nog twee of drie groote ſteden plaats greep.

Vele mannen waren in het begin dezer eeuwe vervuld van ijver voor hunne vaderlandſche dichtkunst. Men las de werken van VONDEL, ook van HOOGVLIET en andere Noordelijke dichters; men werd meer en meer opmerkzaam op hunne ſchoonheden; zelfs was er in 1805 te *Iperen* een tijdſchrift uitgekomen, waarin op eene wetenſchappelijke wijze over dicht- en taalkunde werd gehandeld. De uitgever van dit werk, genoemd *Tijdverdrijf door* VAELANDE, was de arbeidzame Arts VAN DAELE, die daarbij in eenige andere liefhebbers van taalkunde en dichtkunst vlijtige medehelpers had. De lust wakkerde, zoo doende, meer en meer aan.

Men ziet zelfs wetenſchappelijke werken over de kruidkunde enz. in het *Nederlandsch* te voorſchijn komen; ambtenaren wagen het, in het *Nederlandsch* te ſchrijven. Maar de *Franſche* ſtaatkunde zoekt langs andere wegen haar doel te bereiken; men beneemt der jeugd de gelegenheid, zich in de moedertaal te oefenen. Naauwelijks betreedt de jeugd de ſchole, of zij wordt gedwongen, hare tong naar eene vreemde taal te plooijen, ſlechts de taal te ſpreken, „*reçue*," zoo als WALLEZ zegt, „*de la gloire et de la politique.*" Op die wijze met uitheemſche beginſelen gevoed, moest men eindelijk zijn' oorſprong, de roemrijke daden zijner voorvaderen vergeten; op die wijze moest de *Vlaamſche* tong-

val langzamerhand verbasteren, en ten laatſte geheel ontaarden!

Zonder heimelijken tegenſtand, zonder tegenvertoogen gebeurde evenwel dit alles in *Vlaanderen* en *Braband* niet; daarvan levert zelfs de Kamer der Notarisſen te *Brusſel* een bewijs: want, toen bevolen werd, dat alle hoegenaamde openbare ſtukken in het *Fransch* moesten opgeſteld worden, en toen het alleen vergund bleef, onderhandſche akten in de landtaal te ſchrijven, mits ter Inſchrijvingsburele aangeboden wordende, voorzien van eene vertaling, door een' gezworen vertaler geteekend, — toen bragt die Kamer te *Brusſel* hare bezwaren daartegen in; ook andere ligchamen deden zulks; doch alle klagten waren vruchteloos!

Dergelijke maatregelen, tot invoering van het *Fransch* bij den *Nederlandsch* ſprekenden landzaat, werden van dag tot dag ſtrenger en drukkender. Geen nieuwsblad vermogt langer in de landtaal te worden uitgegeven, zonder nevensgevoegde *Franſche* vertaling; ja ter naauwernood vergunde men, kerkboeken en dergelijke enkel in de *Nederlandſche* taal het licht te laten zien.

Diep getroffen door deze dwingelandij, oefende men zich des te vlijtiger in de landtaal; in de ſtilte oefenden de dichtgezelſchappen of hunne verſtrooide leden zich in de dichtkunst. Toen derhalve de nieuwelings herleefde Kamer der *Fonteynisten* te *Gent*, tegen den 17 van Hooimaand 1812, eenen wedſtrijd had uitgeſchreven, ſtroomden de *Nederlandſche* dichtſtukken van alle kanten toe.

Deze Kamer nam hare ſpreuk: „*mente, calamo et voce*," in de uitgeſtrektſte beteekenis, en zij ſchreef uit drie prijzen voor één dichtſtuk in het *Fransch* en drie voor één in het *Nederlandsch*, een en ander tot onderwerp hebbende de overwinning bij *Friedland* en den vrede van *Tilſit*; twee prijzen voor het welzeggen of uitgalmen in het *Fransch*, en gelijke prijzen voor het *Nederlandsch*, de alleenſpraak van den *Cid*, in het treurſpel van dien naam, door NOMSZ vertaald, tot voorwerp opgevende; voorts twee prijzen voor het fraaiſte ſchrift, en drie voor de fraaiſte uitvoering van drie muzijkſtukken.

Sommigen zullen zich misſchien verwonderen over de prijzen voor het fraaiſte ſchrift, en zulks beſchouwen als eene nieuwigheid; men verwondere zich des echter niet, wijl het geenszins eene nieuwigheid was. In de 16de en in het begin der 17de eeuw gebeurde het meermalen, dat ook voor

het beste ſchrift een prijs werd uitgeloofd, voornamelijk dàn, wanneer het ſlechts een *Refereinfeest* was; en men hechtte aan zoodanigen prijs even zoo wel waarde als aan alle andere. Wij ontmoeten zelfs in 1610 de *Haarlemſche* Kamer *het Speelkorentjen* bij *'t Lelyken van Calvarien* te *Antwerpen* om den prijs van het fraaiſte ſchrift mededingende, èn eene zilveren ſchrijfpen, ten blijke van zege, van de zoomen der *Schelde* naar de boorden van het *Spaarne* medevoerende.

Bij de *Gentſche* prijsuitdeeling werd er eene redevoering gehouden door den Heer CORNELISSEN, *Antwerpenaar*, doch toen reeds ſedert eenige jaren, en nog thans, te *Gent* woonachtig. In zijne redevoering vinden wij, blij vele trekken van geest en vernuft, ook eenige plaatſen, die bij ons onderwerp niet geheel te onpaſſe komen. Hij zegt onder anderen: „ RUBENS, VAN DYCK, JORDAENS *avaient* „ *fleuri avant le* POUSSIN, LESUEUR *et* LEBRUN; — „ CATS *et* VONDEL *étaient contemporains de* RONSARD, „ *de* BAIF, *de* BARTAS; *mais combien ils leur étaient ſu-* „ *périeurs pour la penſée et pour l'expreſſion poétique! Le* „ Palamede *de ce dernier*," van VONDEL namelijk, „ *où, à* „ *coté de quelques défauts de gout, on trouve des beautés du* „ *premier ordre, et des vers qui ſerviront toujours de modèle,* „ *précéda de longtemps les chefs-d'oeuvre de* P. CORNEILLE, „ *et même le* Wenceslas *de* ROTROU. *On ne connait pas aſſez* „ *en France la littérature Hollandaiſe.*" Wat verder laat hij zich op eene ſlechts luchtig verbloemde wijze uit over den dwang van het *Fransch* beſtuur ten aanzien der taal: „ *Lors-* „ *que*," heet het, „ *le Gouvernement, éclairé par l'autorité* „ *qui nous a prêté un appui bienveillant, a voulu permettre* „ *que la Chambre des* Fontainistes *reçut une nouvelle exiſ-* „ *tence, et fut réinſtallée*, il a dû compter *ſur notre ſollici-* „ *tude pour ce qui peut aider à conſerver parmi nous l'amour* „ *des ſciences et des arts, et à ranimer le gout des bonnes* „ *études et des lettres*; il n'a pas voulu bannir *de nos exer-* „ *cices littéraires l'uſage d'une langue qu'ont illuſtré les* „ VONDEL *et les* CATS; *mais* il a deſiré en même temps, „ *que la Société encourageat les progrès de la langue Fran-* „ *çaiſe, qui tend de jour en jour à devenir plus générale,* „ *plus européenne.*"

De Nederlandſche prijsverzen waren ten getale van *dertig*; op drie na werden ze in het licht gegeven, en onder die 27

waren er *twintig*, in welke de zoogenoemde *Hollandſche* ſpelling gevolgd was. Dit is een belangrijk verſchijnſel, reeds door mij in onderſcheidene vroegere dichtſtukken opgemerkt; een verſchijnſel, zoo veel te belangrijker, wanneer men het in vergelijking brengt met den penneſtrijd, een jaar of vijf geleden gevoerd, en nog niet geheel bekoeld, gedurende welken *Vlamingen* en *Brabanders*, met zekere hardnekkigheid, aan de zoogenoemde *Vlaamſche* ſpelling de voorkeur toekenden. Dit zoo algemeen navolgen der *Hollandſche* ſpelling in het jaar 1812 bewijst op eene overtuigende wijze, dat men de Noordelijke dichters met vlijt las.

De 1ſte prijs werd behaald door WILLEMS, van *Antwerpen*; de 2de door EUG. VAN DAMME, van *Brugge*, en de 3de door JEAN JACQ. LAMBIN, van *Iperen*. De Heer WILLEMS is dezelfde, die zich ſedert tien jaren in verſchillende opzigten omtrent de vaderlandſche letteren verdienſtelijk maakt; de beide anderen hebben nog in latere jaren dichtprijzen behaald. — Er zijn ook, behalve de bekroonde dichtſtukken, andere verzen, waarin men verdienſtelijke brokken ontmoet.

Wij allen weten, hoe anderhalf jaar na dezen *Gentſchen* prijskamp de heilbrengende omwenteling plaats had, waardoor de Noordelijke gewesten van *Nederland* zichzelven wederom in den rang der volken plaatſten, en onzen tegenwoordigen Koning tot Souvereinen Vorst uitriepen. Ook de Zuidelijke gewesten werden kort daarna van het juk verlost. Wat was natuurlijker, dan dat toen alomme in *Braband* en *Vlaanderen*, te *Gent* en te *Brusſel* de algemeene kreet opging om herſtel in de oude regten, om verlosſing van den drukkenden, van den ſlaaffchen last der vreemde tale? enz.

GELDOFFERS, ALLEEN DOOR HYDRIOOTEN, AAN DE GRIEKSCHE OMWENTELING GEBRAGT.

De *Griek* ALEXANDER SOUTZOS geeft in zijne *Histoire de la Révolution Grecque* (1829) zulks op, alleen met betrekking tot *eenigen* der rijkſte bewoners van het eiland *Hydra*, en vermeldt uitdrukkelijk, dat, behalve de door hem genoemden, nog andere *Hydriooten* het hunne ten behoeve der *Griekſche* zeemagt ſedert 1821 hebben bijgedragen. Volgens de door hem medegedeelde rekeningen, hebben de navolgende perſonen geſchonken als volgt:

	Francs.
De Gebroeders LAZAROS en GEORGE KONDURIOTIS	1,500,000
De Gebroeders STAMATIS en BASILIOS BUDURIS	550,000
De Familie der TSAMADOS	400,000
De Gebroeders JAKOB en EMMANUEL TOMBASIS	350,000
JOHANNES ORLANDOS	300,000
ANDREAS MIAULIS	250,000
DIMITRIOS BULGARIS	250,000
Diens beide Ooms JOHANNES en FRANS BULGARIS	200,000
De Broeders ANAGNOSTIS en NIKOL. OEKONOMOS	200,000
De Schoonvader van Kapitein SAÏNIS	250,000
ANAGNOSTIS PHONOS	150,000
	Fr. 4,400,000

Toen, kort na het uitbarſten van den opſtand in *Peloponneſus* (Maart 1821) de *Hydriooten* hunne koopvaardij- in krijgsvaartuigen gingen herſcheppen, ſprak de rijke LAZAROS KONDURIOTIS het volk aldus aan: „Sinds dertig jaren „heb ik ſlechts gearbeid, om mijne bezittingen te vermeer„deren: ik zal mij gelukkig achten, wanneer dezelve thans „tot bevordering van de onafhankelijkheid mijns vaderlands „kunnen dienen. Ik ben overtuigd, dat alle vermogende „*Hydriooten* deze gevoelens met mij deelen; maar, bijaldien „zij desniettegenſtaande tot geldelijke opofferingen zich on„geneigd mogten betoonen, verliest daarom den moed niet: „want ik ben alleen in ſtaat, de uitgaven voor de Marine „te beſtrijden." En waarlijk, de edele Patriot heeft er het zijne toe bijgedragen!

IETS OVER DE PAARDENTEELT IN ENGELAND, INZONDERHEID MET BETREKKING TOT HARDDRAVERS.

(*Polytechniſches Journal*, 1829.)

Men heeft op het vasteland geen juist denkbeeld van het eigenlijke doel der harddraverijen in *Engeland*, alsmede van de wijze, waarop dezelve plaats grijpen. De *Engelschman* dreſeert eenen harddraver, omdat deze hem telkenmale zoo veel waard is als de ſom bedraagt, welke op *zijn* paard ge-

wed werd, en die deze harddraver *gewonnen* heeft. Van deze verwedde ſom wordt door de keurmeesters naauwkeurige aanteekening gehouden, voor elk paard in het bijzonder (en geene weddenſchap geldt, die niet dusdanig geboekſtaafd is); en naar de ſom der bijzondere posten, die verwed worden, berekent men de waarde van het paard, dat deze weddenſchappen gewonnen heeft. Deze weddenſchappen worden niet ſlechts voor den tegenwoordigen wedloop, maar ook van twee tot drie jaren vooruit aangegaan. Er wordt op veulens gewed, tegen den tijd dat zij volwaſſen zullen zijn, ja zelfs op nog ongeworpene veulens. De weddenſchappen, die thans reeds, te *Newmarket* alleen, tot op het jaar 1833 zijn aangeteekend, bedragen eene ſom van meer dan 126,000 pond ſt., en daaronder zijn eenige enkele van 6000 pond ſt. Voor de in het laatst van April te *Newmarket* gehoudene harddraverij waren meer dan 30,000 pond ſt. ingeſchreven. In een land, alwaar men de waarde van een paard tot op 56 à 60,000 *Holl.* guldens brengen kan, en om zoo te ſpreken zeker is, deze ſom elk oogenblik te kunnen ontvangen, zonder dat men zelf een' penning behoeft te verwedden, is het natuurlijk, dat van de paardenteelt bijzonder werk wordt gemaakt. Naardien op het tweede en derde paard in rang in den wedſtrijd nog weddenſchappen worden aangegaan, zelfs voor aanzienlijke ſommen, verkrijgen ook middelmatige paarden hooge waarde; en alleen diegene heeft eigenlijk *verloren*, wiens harddraver beneden de laatſten gebleven, of, gelijk de keurmeesters zeggen, een *impostor* (bedrieger) geworden is.

HET WONDERKIND VAN PALERMO.

Palermo bezit thans eén dier wonderkinderen, die, hoezeer dan ook elders voorkomende, altijd even zeldzame als belangrijke verſchijningen blijven.

De *zevenjarige* VINCENT ZUCCARO, namelijk, lost, tot verbazing van geleerden zoo wel als alle anderen, de zwaarſte rekenkundige opgaven dadelijk op. Op den 30 Jan. 1829 ſtond hij, voor de Akademie der Wetenſchappen, eene proef door, ten aanhooren eener zeer talrijke vergadering. Twee Hoogleeraren hielden deswege naauwkeurige aanteekening. Het kind beantwoordde een groot getal der moeijelijkſte vraagſtukken, waarvan wij een paar, die onder de eenvoudigſte te tellen zijn, willen bijbrengen:

Een ſchip zeilt op den middag van *Napels* naar *Palermo*, en legt tien mijlen in het uur af; een ander zeven mijlen, en is ten zelfden tijde van *Palermo* naar *Napels* onder zeil gegaan. Op welk uur ontmoeten beide ſchepen elkander, en hoe vele mijlen heeft elk derzelven afgelegd, den afſtand der eene ſtad van de andere op 180 mijlen geſteld zijnde? — Het knaapje antwoordde op ſtaanden voet: „Het eerſte ſchip heeft $105\frac{5}{17}$, het tweede $74\frac{2}{17}$ mijlen afgelegd." — Men deed hem opmerken, dat hij niet had opgegeven, op wat uur de ſchepen elkander ontmoeteden. „Nu, dat ſpreekt van zelf!" antwoordde hij; „$10\frac{10}{17}$ uren na het afvaren." Dit antwoord lag inderdaad reeds in het eerſte opgeſloten, en het kind meende, dat het gezelſchap deze noodwendige verbinding even goed als hij zelf inzag, en hield het alzoo voor onnoodig, dit op te geven.

In drie achtereenvolgende ſtormen is het vierde, vervolgens het vijfde, eindelijk het zesde deel der ſchepelingen verongelukt, en nu zijn er nog 138 overgebleven. Hoe velen waren er in den aanvang bijeen? — Antwoord: „360." — Hoe hebt gij dit getal gevonden? — „Waren er 60 bijeen geweest, dan waren er na de ſtormen 23 overgebleven; 23 is het zesde deel van 138; dus waren er zesmaal 60 man, dat is 360." — Maar, hoe kwaamt ge juist aan 60, en niet aan 50 of 70 b. v.? — „Omdat 50 noch 70 zich met 4 noch met 6 laten deelen." Het kind handelt dus bij het rekenen niet volgens de als 't ware werktuigelijke wijze der gewone rekenaars.

De Regering wil dit wonderkind eene beſchaafde opvoeding doen genieten; niet altijd, echter, bereikt zulk eene opvoeding haar doel.

HERINNERING AAN MARAT EN CHARLOTTE CORDAY.

(*Histoire de France, par l'Abbé* DE MONTGAILLARD. *Paris*, 1827.)

Op den 13 Julij 1793 werd MARAT doorſtoken door CHARLOTTE CORDAY D'ARMANS, jongedochter. Het uitvaagſel des menschdoms had, als Geneesheer bij de Gardes van ARTOIS, weleer eenige opmerking verwekt, door de uitgave van een gezigtkundig ſtelſel, hetwelk ſlechts drie oorſpronkelijke kleuren erkende. CORDAY meende haar vaderland te bevrijden, door den verſchrikkelijkſten kop der

Hydra, die hetzelve verflond, te verpletten; maar — MARAT behoorde inderdaad niet tot de hoofden van eenige partij; de voornaamſte partijgangers verachtten hem: want zijne volksleiding, die alle gedragsregeling verwierp, was eene razernij zonder tusſchenpoozing. Men mogt hem vergelijken bij ſlijk, met bloed doortrokken! Wreedaardig uit inſtinkt, en den honden gelijk, door de *Engelſche* kolonisten tot de *Negerjagt* afgerigt, hechtte zich MARAT met woede aan zijne prooi, en leverde dezelve, bloedend, aan den beul ter flagtinge. Bandeloos ſpreker, gemeenſman van het graauw, was hij, voor de groote raddraaijers van het Jacobinisme, reeds niets meer, dan een verſleten werktuig; en het uiteinde van dien ellendeling ſchorſte noch verzwakte één der ontwerpen, door hunne vruchtbare onmenſchelijkheid uitgedacht: het was alzoo een welbeſtuurde, maar kwalijk aangebragte flag. Bovendien had de volſlagenſte moedeloosheid de inwoners der hoofdſtad bevangen; en (gelijk CORDAY zelve zich uitdrukte) „ *Parijs* begreep niet, hoe eene nietsbeteekenende vrouw, wier langſte leven nutteloos zou zijn geweest, zichzelve koelbloedig konde opofferen, om haar „ vaderland te redden." Met dat al is de daad van CORDAY, welke door de Ouden zou zijn vergood geworden, te midden van het onafzienbare veld der gruwelen van de *Franſche* Omwenteling, wat voor den wanhopigen reiziger de afdruk van een' menſchelijken voetſtap is in het zand der woestijne.

Op den 17 Julij werd CHARLOTTE CORDAY ter dood gebragt. Het lot bewust, dat haar verbeidde, bereidde zij zich daartoe voor met edelen en eenvoudigen moed, zonder eenige vertoonmaking, als iemand, die vermeent lang genoeg geleefd te hebben, na het bewijzen van een' belangrijken dienst aan het vaderland. Haar verhoor heeft hare geestkracht en de reinheid harer ziel voldoende geſtaafd. „ Herkent gij dit „ mes?" — „ Ja; 't is hetzelfde, waarmede ik dien *Anarchist* heb omgebragt." — „ Is het reeds lang geleden, dat „ gij dit ontwerp ſmeedde?" — „ Sinds den 31 Mei laatstleden." — „ Waarom hebt gij eenen man vermoord, dien gij „ niet eens kendet?" — „ Ik deed zulks, om honderdduizend „ menſchen te behouden." — „ Hebt gij u niet vooraf geoefend in het toebrengen van den ſteek?" — „ Neen." — „ 't Is evenwel bewezen, dat gij hem niet zoudt hebben „ gedood, indien gij hem een weinig lager hadt getroffen." —

„ Welnu, dat is dan bij toeval." En zoo vervolgens. Haar vonnis bragt geene verandering hoegenaamd teweeg in de zachte kalmte harer gelaatstrekken. Bedaard ſtapte zij op de noodlottige kar; en zelfs de uitjouwing, het gebrul, de verwenſchingen van het dom en woest gepeupel, dat haar volgde en zich rondom het ſchavot als verdrong, vermogt niet, die bedaardheid te verſtoren. Na zich door eene daad, die ver boven het bereik ſchijnt harer ſekſe, vermaard te hebben gemaakt, betoonde zij, door haar ſterven, zich verheven boven het gewone menschdom. Zij werd ter ſtrafplaatſe gevoerd, gehuld in een rood kleed, voor moordenaars beſtemd. Naardien de kloekmoedigheid der meeſte ſlagtoffers bij het volk eene ſoort van bewonderende verbazing begon te verwekken, welke de dwingelanden ontrustte, bedienden zij zich nu en dan van deze vermomming, die, door het afſtekende, het gelaat der veroordeelden bleek en naar deed ſchijnen.

Uit welk oogpunt ook beſchouwd, vertoonde ons MARAT eene ſoort van monſter. Zijne uitwendige vormen waren allerafzigtigst; zijne gelaatstrekken ondragelijk zelfs voor hen, die aan de leelijkſte zich gewend hadden. Hij haalde geene 5 voet lengte: de allerlaagſte gemeenheid van geneigdheden, de gulzigſte hebbelijkheden, de onbeſchaamdheid eens vuigen intriganta, de overſpanning eens dollemans, de ziel eens afgerigten ſchelms, — ziedaar zijne zedelijkheid! Wie zijn bloeddorſtig dagblad: *l'Ami du Peuple*, heeft gelezen, kent ook zijn gruwelwoord: „ dat men tweemaal „ hondderdduizend koppen moest afſlaan." En, inderdaad, hij was de ijverigſte bewerker der menſchenſlagterijen, in de groote ſteden opgerigt.

MARAT moest echter vergood worden. Zijne overblijfſels werden met groote ſtaatſie naar het *Pantheon* overgebragt; de ſchoone kunſten wedijverden bij de plegtigheid zijner Vergoding; de vermaarde ſchilder DAVID, die zich evenzeer onderſcheidde door zijn overdreven Jacobinisme als door zijne verhevene talenten, bezoedelde zijn penſeel door het tafereel van zijnen ſtervenden vriend; CUBIÈRE, gezegd DORAT, ook wel PALMÉSEAUX, gaf een dichtſtuk tot lof van het monſter in 't licht. Maar het was met name de Klub der *Cordeliers*, die het ſein gaf der vereering van haren Patroon! De ſchoonſte porfieren vaas van het Meubelmagazijn was beſtemd om zijn hart te bevatten, hetwelk ten toon geſteld

werd op eene ſoort van altaar, opgerigt in den tuin van het *Luxemburg*. Dáár droeg een ſpreker, tot eer van den nieuwen Heilig, eene rede voor, dus beginnende: „*O cor* „ JESUS! *o cor* MARAT! gij hebt gelijke regten op onze „ hulde!" De bedrijven des Zoons van MARIA worden in dit ſchandſtuk vergeleken bij die van den *Volksvriend*, de Apostelen bij de *Jakobijnen* en de *Cordeliers*, de *Pharizeër* bij de Aristocraten, de Tollenaar bij de Winkeliers, en het Godslasterlijk ſlot is: „ Was JEZUS een Profeet, MARAT „ is een God!"

NOG EEN BLIK OP DEN FRANSCHEN GRUWELTIJD.

De Nationale Conventie nam voor zich, als ſalaris, uit de ſchatkist van den Staat, de ſom van 30,523,248 fr. jaarlijks; en voor de Proconſuls, belast met de guillotine in de ſteden en de legers rond te voeren, 28,088,900 fr. Deze vervoerbare guillotine maaide, zoo te *Parijs* als in de voornaamſte Departementen, 21,612 koppen. Het beleg van *Lyon* kostte aan 43,299 inwoners het leven; de opſtand der *Vendée* kwam dat gewest op 202,000 perſonen te ſtaan; de Proconſul CARRIER alleen had 22,000 moorden op zijn geweten! Meer dan 180,000 landbouwers kwamen om het leven, en 250,000 *Franſchen* ontſnapten aan den dood, door op vreemden bodem eene ſchuilplaats te zoeken tegen de geweldenarijen en gruwelen van de Revolutionaire Regt- of liever ſlagtbank!

GEESTELIJKE LIEDEREN OP PROFANE ZANGWIJZEN.

Ten tijde der Religieverdeeldheden in *Frankrijk*, in de zestiende eeuw, toen de zeden nog vrij ruw en de ſmaak tamelijk grof was, gingen liederen van hoogst ontuchtigen inhoud van mond tot mond, en zelfs eerbare vrouwen vonden geene zwarigheid die mede te zingen. Niemand berispte zulks. Maar zongen zij eenen Pſalm in hare moederſpraak, of de berijmde tien Geboden, of eenig ander geestelijk lied, zoo ſtond te duchten, dat zij voor de *Chambre ardente* wierden geroepen, ja ten brandſtapel verwezen. Dan, gelijk te allen tijde ongepaste bevelen het menſchelijk vernuft ſcherpten, zoo was zulks ook hier het geval. Om het geweten en het

vurig verlangen naar geestelijk voedsel te bevredigen, zong men Gods geboden op de wijs van de Vaudeville: *Réveillez-vous, belle endormie!* en andere liederen op soortgelijke wijzen. Een tijdgenoot van MAROT, EUSTORGE DE BEAULIEU, vervaardigde eene verzameling van 160 Geestelijke Liederen, onder den titel: *Chrétienne Réjouissance*, tot gebruik der *Lutherschen*, welke doorheen op de wijzen van ontuchtige, toen in *Frankrijk* in zwang gaande, liederen gezet waren.

GRONDSLAG DER ZEGEPRAAL.

Opmerkelijk is het, hoe zelfs de ergste Despoot de volksmeening tracht te winnen, en door overtuiging ingang te vinden. MAHMOUD DE II had naauwelijks zijne bloedige hervormingen aangevangen, toen hij ook een oud vooroordeel trotseerde, om de magt van *alle* vooroordeelen te vernietigen. Hij liet een boek drukken, getiteld: *Grondslag der Zegepraal*. Een *handschrift* kon hem niet dienen; het boek moest spoedig en algemeen verspreid worden. Men vindt het alzoo veelvuldig te *Konstantinopel*, in klein 4to. of zeer groot 8vo., met smaak gedrukt op de boekdrukkerij, door den ongelukkigen SELIM aangelegd. Het is door *Armeniërs* gezet en gedrukt. Het papier werd uit *Europa* ontboden, daar de beide papiermolens, in de nabijheid van zoet water opgerigt, niet dan dik, grof schrijfpapier leveren. Hetgeen MAHMOUD deed, is slechts herhaling van het door SELIM beproefde. Deze deed desgelijks zulk een geschrift door den onderwijzer des tegenwoordigen Sultans, DEHELEBI EFFENDI, opstellen, waarin de toen reeds begonnen hervormingen, de *Nizam Dschedid*, of de herschepping van al het krijgsvolk naar *Europeesch* model, verdedigd en als noodzakelijk voorgesteld wordt.

WAAROM EN HOE.

Neen, niet voor goud of eermetaal
Grijp ik het speeltuig aan;
Al was mijn lied betoovrend schoon,
Nooit, nooit zoude ik een enklen toon
Uit roem- of gouddorst slaan.

Wat baat mij toch het handgeklap
En 't ſchaatrend volksgejoel?
Het ſchenkt een handvol lauwerblaân,
En legt ons daarvoor ketens aan;
Neen, weg met zulk een doel!

'k Ben vrij, en als ik zing, dan ſtroomt
De zang van 't vrije hart;
Dan welt hij uit een vrij gemoed,
En dan eerst doet het zingen goed,
Dan heelt het pijn en ſmart.

O, als ik zóó daarhenen kweel,
Dan voel ik mij zoo ligt,
Zoo opgeruimd, zoo wel te moê;
Dan zing ik maar, en — 'k weet niet hoe —
Toch wordt het een gedicht.

't Gaat altijd wel niet even goed,
En ſomtijds ſtroef en raar;
Wanneer ik dan het ſpeeltuig druk,
Zoo grijp ik wel, bij ongeluk,
Eens een verkeerde ſnaar.

Ook wil ik wel eens aaklig zijn,
En zing van dood en graf;
Maar dan ook voor mijzelv' alleen:
Want tranen van een ander — neen!
Die droog ik liever af.

En waarlijk, 'k heb mij menigmaal
Reeds met den dood vermaakt:
Niet met dien donkren gravennacht;
Maar met de Goddelijke kracht,
Die onze banden ſlaakt;

Die me eens daarhenen voeren zal,
Waar held Orion woont,
En waar die God, wien alles eert,
Die ons zoo goed, zoo zacht regeert,
Ver boven wolken troont.

En dacht ik dan daarbij aan u,
Die mij daar reeds verbeidt, —
Aan u, mijn Vosmaer! dierbre vrind!
Dien 'k zeker daar eens wedervind,
En me altijd dierbaar zijt:

Dan drong mij wel eens, eer ik 't wist,
Een traan in 't ſcheemrend oog;
Maar 't was geen bittre traan der ſmart,
Geen zucht van 't zaamgekrompen hart —
De weemoed dreef ze omhoog.

De weemoed! Die zijn zoet niet kent,
Verliest op aarde veel:
Dat zonderling, dat zacht genot,
Dat ook het allertreurigst lot
Verzacht door zijn geſtreel.

'k Was dikwerf bij de feestbokaal,
Vol tintelenden wijn,
Niet half zoo met mijn lot tevreên,
Als ik ſomtijds, en ganſch alleen,
Het ook in ſmart kan zijn.

Zit 't hart ons op de regte plaats,
En klaagt het ons niet aan,
Dan kan ook nooit de tegenſpoed,
Hoe zeer hij drukken moog, den moed
Geheel ter neder ſlaan.

Maar als ik vrolijk zing of kweel,
Dan ken ik zorg noch nood;
Dan ſpot ik zelfs met eigen druk;
Ik blaas ze weg, — en mijn geluk
Is onbeſchrijflijk groot.

Dan druk ik, in verbeelding, ſoms
Den aardbol aan het hart,
En kuste ik, als 't maar wezen kon,
(Geloof mij op mijn woord!) de zon,
En vraag: „wat is toch ſmart?"

Ja, zulk een uur is meer dan goud
En meer dan lauwren waard'!
Geen handgeklap, geen volksgejoel
Schenkt ons dat zaligend gevoel,
Het zaligſte der aard'.

En daarom, voor geen eermetaal
Grijp ik het ſpeeltuig aan;
Al was mijn zang betoovrend ſchoon,
Nooit, nooit zoude ik een' enklen toon
Uit roem- of gouddorst ſlaan.

Neen! 'k blijf zoo als ik ben; dan ſtroomt
De zang van 't vrije hart;
En welt hij uit een rein gemoed,
Dan ſchenkt hij meer dan overvloed,
En bant de felſte ſmart.

Zutphen. HENDRIK PAUL KRETSCHMER.

No. XIII. —— bl. 616. laatſte reg. ſtaat *als*, lees *dan*.
No. XIV. —— — 662. reg. 12. —— *mij oogen digt*, lees *mij de oogen digt*.

MENGELWERK.

VERHANDELING,

OVER

BALTHASAR BEKKER.

DOOR

J. P. AREND,

Leeraar in de Hoogduitsche en Engelsche Talen en Letterkunde aan de Doorluchtige School te Deventer. (*)

Het geloof aan de werkingen van eenen opperſten kwaden geest is misſchien zóo oud als de godsdienſtige begrippen der volken zelve. Zoodra de mensch eene foort van Hooger Wezen leerde vereeren, moest in hem, als van zelve, ſpoedig het denkbeeld geboren worden, dat het goed en kwaad, hetwelk hij rondom zich verſpreid zag, onmogelijk aan eene en dezelfde oorzaak konde worden toegeſchreven. Zijne verbeelding, door de geringe ontwikkeling zijner rede nog niet gewijzigd, ſchiep dus twee tegen elkander aandruiſchende magten, de eene goed, de andere kwaad; een leerſtelſel, dat wij bijna bij alle volken der aarde aantreffen, en welks oorſprong zich in den nacht der tijden verliest (†) Immers

(*) Deze Verhandeling werd in 1826 uitgeſproken in de vergadering der Maatſchappij *tot Nut van 't Algemeen* te *Deventer*.

(†) Volgens het getuigenis van onderſcheiden reizigers, wordt dit gevoelen overal naast het geloof aan een Opperwezen en aan onſterfelijkheid gevonden. Zelfs daar, waar de godsdienst het geloof aan kwade geesten verbiedt, heerscht evenwel dit gevoelen in eene hooge mate. Zoo zegt onder anderen FINLAYSON, in zijne onlangs (1826) te *London* uitgegevene *Miſſion to Siam in the years* 1821 *and* 22: „ The „ belief in the agency of evil ſpirits is univerſal (at *Siam*) „ and *though diſcountenanced by the religion of* BUDDHA (which „ the *Siameſes* profeſs) *they are more frequently worshipped*,

de oude ZOROASTER, wiens vervlijdenden leeftijd men niet juist bepalen kan, verkondigde dit stelsel, en zijn AHRIMANES is welligt reeds uit de Godenleer der *Brammen* ontleend (*). Geheel het Oosten, die bakermat van zoo vele godsdienſten en van zoo vele dwalingen zevens, omhelsde het gevoelen der twee beginſelen. TYPHON was bij de *Egyptenaren* de oorzaak van het kwaad; en het komt mij niet geheel onwaarſchijnlijk voor, dat de *Israëlitten*, gedurende hun verblijf in *Egypte*, uit dezen reeds eenigermate het denkbeeld van SATAN vormden, doch hetwelk zij eerst na de *Babyloniſche* gevangenſchap meer algemeen ſchijnen aangenomen te hebben. Van het Oosten ging dit gevoelen naar *Griekenland* (†) en verder naar het westelijk *Europa* over, zoodat het zelfs in de Godenleer der aloude *Scandinaviſche* volken aangetroffen wordt (‡).

In de Christelijke kerk vond het mede ſpoedig aanhangers en verdedigers, waartoe eenige verkeerd begrepene phraſen der Gewijde Schriften gewis veel aanleiding gaven. Het is waar, de navolgers van MANES in de derde eeuw werden door de zoogenoemde regtzinnigen verketterd en vervolgd; maar deze regtzinnigen geloofden evenwel aan de magt en de werkingen des Duivels, ja meenden zelfs, dat elk mensch, bij zijne geboorte, een' of meer dezer Duivelen een deel

---

than the latter. Nor will the darker periods of *Germany* Necromancy and pretended divination be found to exceed, in point of the incredible and the horrible, what is to be obſerved amongst the *Siameſe* of the preſent day."

(*) Zie VOSSIUS, *de Idolatria*, lib. I. c. 5. p. 16. Hoogstwaarſchijnlijk leefde ZOROASTER omtrent zeventig jaren vóór CYRUS. Zie de Verhandeling van TYCHSEN, *de Religionum Zoroaſtricarum apud veteres gentes veſtigiis*, in de *Comment. Soc. Goetting.* T. XI.

(†) HOMERUS, evenwel ſchrijft aan JUPITER alleen de uitdeeling beide van goed en kwaad toe. Immers leest bij ons, in het laatſte boek der *Ilias*, dezen God met twee vaten voor, uit welke hij goed en kwaad deelt, ſtervelingen toedeelt. Het eene vat bevat het goed, het ander het kwaad.

(‡) Zoo heette in de Godenleer der *Laplanders* de hoogſte goede God JUBBEL, en de hoogſte booze God PÄRELE of Duivel. Zie SCHUBERT, *Reis door Zweden*, 2 d. bladz.

krueg, die door den Doop moesten verdreven worden (*). Na de tijden van den Kerkvader AUGUSTINUS, werd de leer van een kwaad beginsel, of Duivel, een punt des geloofs, en speelde eene noodlottige rol in de volgende tijden, vooral sinds het begin der 13de eeuw, toen men de tooveraars en heksen geregtelijk begon te vervolgen, hetgeen zelfs tot in de jongstverloopene eeuw toe heeft voortgeduurd (†).

LUTHER en de overige hervormers der kerk waren deels nog zelve te zeer verkleefd aan sommige veronderde dwalingen, en konden ook deels niet, zonder het grootste gevaar, alles verwerpen, wat een verloop van eeuwen eerwaardig gemaakt, en waarop het, als 't ware, den stempel der waarheid gedrukt had. Onmenschkundig ware het toch geweest, het menschdom, tot zulk een verlagend bijgeloof terugvallen, op eens alle die banden te doen verbreken, aan welke het zoo lang en blindelings had geloopen; want gelijk het schadelijk is, plotseling uit eenen duisteren kerker aan den schitterenden zonnegians blootgesteld te worden, even zoo gewaagd is het, eensklaps een volk uit het diepste bijgeloof tot het heldere licht van waarheid en deugd te willen over-

(*) EUSEBIUS zegt, *Eccles. Hist.* lib. 7. c. 25, dat MANES zijn stelsel der twee beginselen uit *Perzië* bragt en in de Christelijke kerk invoerde. Deze MANES vond vele aanhangers, en volgens BAYLE (*Dict.* art. *Paulicens*) werd zijn gevoelen zoo algemeen in de Christelijke kerk aangenomen, dat door de zoogenoemde regtzinnigen, in *Thracië* en in *Bulgarije* alleen, 100,000 zijner aanhangers vermoord werden.

(†) Immers werd in 1750 te *Wurzburg* nog eene jonge Dame van aanzien als tooveres verbrand, (VOLTAIRE, *Dict. Phil.* art. BEKER) en zelfs in onze dagen heeft men lieden van tooverij zien beschuldigen. De Markgravin van *Anspach* verhaalt in hare *Memoirs* het volgende: „ The celebrated „ Mademoiselle LE NORMAND, who was so frequently con„ sulted by the Empress JOSEPHINE, and whom NAPO„ LEON himself did not totally disregard, was tried for „ witchcraft even a few years since, and it is surprizing, „ that the advocate, who prosecuted her, could seriously charge „ her *with being familiar with spirits, and actually declare* „ *that she was able to raise demons and the dead.*"

brengen. Verlichting en beſchaving, zoowel in de zede- als ſtaatkundige wereld, moeten trapswijze voortgaan, zoo zij vasten wortel zullen ſchieten. De Kerkhervormers konden dus, uit een menschkundig oogpunt beſchouwd, niet op eens alle verouderde dwalingen verwerpen, en onder deze was geene van de geringſte het geloof aan de werkingen van eenen boozen geest op den mensch en van zijne veelvermogende kracht.

Kort nadat de Hervorming door de Noordelijke gewesten van *Europa* was verſpreid geworden, deden zich wel van tijd tot tijd eenige ſchrandere en geleerde mannen op, welke openlijk in hunne ſchriften dit zoo heerſchend wangevoelen ondermijnden en beſtreden (*); maar hunne eeuw was gedeeltelijk nog niet rijp genoeg om hunne begrippen aan te nemen, en gedeeltelijk vereenigden zij, over het geheel, niet die uitgebreide kunde met dien onverſchrokken moed, welke bij dengenen gevorderd wordt, die ingewortelde dwalingen met eenen goeden uitſlag beſtrijden wil. Het bleef voor eenen *Nederlander* bewaard, de edele taak te volvoeren, om het menschdom van het ſchandelijkst en tevens belagchelijkst bijgeloof te bevrijden, waardoor het zoo lang gemarteld

(*) Onder de eerſte Duivelbeſtrijders behooren ERASMUS, JACOB VALLCK, CORNELIS LOOS, DAVID JORIS, JAKOB CATS, JACOBUS LUYT, GERARDUS TUYNING, DANIEL JONCTYS, J. VAN HEEMSKERK en ABRAHAM PAHLING, allen *Nederlanders*. Voorts PEDRO DE VALENCIA, THOMAS ERAST, HOBBES, ORCHARD en DAILLON. De voornaamſte evenwel en een der eerſte van allen was JOHANNES WIER, of WIERIUS, een *Nederlander*, te *Grave* in 1515 geboren. Hij ſtudeerde onder den beroemden CORNELIUS AGRIPPA, en werd Lijfarts van den Hertog van *Cleef*. Hij overleed in 1588. In zijne Verhandeling, *de Praestigiis et Incantationibus*, taxt hij met veel ſchranderheid het toen zoo algemeen heerſchend bijgeloof ten aanzien van den Duivel en der tooverijen aan. Het is opmerkelijk, dat, vroeger dan deze allen, in de 12de eeuw, COLOMAN, een *Hongaarsch* Kerkvoogd en naderhand zelfs Koning van *Hongarije*, het niet beſtaan van tooverijen openlijk beweerde, gelijk blijkt uit eene zijner wetten, welke onder anderen zegt: „De ſtrigis *quae non ſunt* nulla quaestio „ fiet."

was geworden. Dat *Nederland*, hetwelk twee eeuwen te voren door zijnen KOSTER den dageraad der verlichting over *Europa* deed opgaan; dat *Nederland*, welks ERASMUS en DE GROOT als twee heldere zonnen de wereld beschenen, en haar, door hunnen veelomvattenden geest, waarheid en regt leerden kennen; dat *Nederland*, hetwelk door zijn voorbeeld de onderdrukte volken tot vrijheid opriep, en hun vrijheid leerde verwerven en waarderen; dat *Nederland*, alsof het toen bestemd ware de leermeester van eene wereld te zijn, werd het vergund den man voort te brengen, die, met eenen onverschrokken moed, het rijk der dwaling aantastte en waggelen deed. Deze man, aan wien het Christendom, aan wien de geheele menschheid zoo veel verschuldigd is, was BALTHASAR BEKKER. Hem en zijne verdiensten u in het geheugen terug te roepen, zal het onderwerp dezer Verhandeling uitmaken; de herinnering toch aan eenen Edelen moet elk welkom zijn, die prijs weet te stellen op daugd en verdienste (*).

BALTHASAR BEKKER kwam den 20 Maart 1634 te *Metslawier*, een dorpje in *Friesland*, ter wereld, alwaar zijn vader, HENDRIK BEKKER, het predikambt bediende (†). Tot zijn zestiende jaar had hij dien waardigen vader tot leermeester, die niet alleen zijnen geest, maar ook zijn hart vormde; en BEKKER heeft naderhand dikwerf erkend, dat

(*) De volgende berigten over BEKKER's leven zijn, voor een groot gedeelte, ontleend uit het werkje, getiteld: *Beytrag zur Geschichte der Intolerans, oder Leben, Meinungen und Schicksale von* BALTHASAR BEKKER, *meist nach kirchlichen Urkunden, von* J. M. SCHWAGER, *Leipzig* 1780. NICERON, *Mémoires des Hommes illustres*, tom. XXXI. Voorts hebben wij de Woordenboeken van LUISCIUS, HOOGSTRATEN en CHAUFFEPIED, benevens de *Geschiedenis der Nederl. Herv. Kerk* van UYTENBOGAERT en DERMOUT, geraadpleegd. Wij hebben ook gebruik gemaakt van het een en ander, hetwelk wij onder het lezen van BEKKER's werken, ten aanzien van zijnen persoon, opteekenden.

(†) HEINRICH BEKKER was geboortig uit *Bielefeld*, in het Graafschap *Ravensberg*. Hier leefden nog afstammelingen dezer familie, van de vrouwelijke zijde, tot op het einde der voorgaande eeuw, in bijzonder aanzien.

hij het alleen aan deze zedelijke opvoeding te danken had, dat hij als jongeling zich aan geene buitensporigheden overgaf, waartoe hij, volgens zijn eigen opregt getuigenis, genoeg neiging en gelegenheid had (*). Na eerst te *Groningen* de voorbereidende en vervolgens te *Franeker* zijne godgeleerde ſtudiën met lof volbragt te hebben, werd hem de post van Rector der Latijnſche Scholen in laatstgenoemde ſtad opgedragen; doch de vele onaangenaamheden, met welke hij hier te kampen had, deden hem in 1657 volgaarne beſluiten, eene beroeping als Predikant naar *Oosterlittens* aan te nemen (†).

Het land is eene ware vormſchool voor groote Godgeleerden, en aan hetzelve hebben wij vele onzer beroemdſte mannen in dat vak te danken. Daar immers, niet geſtoord door laſtige bezoeken, kweekten zij de aan de Hoogeſchoolen opgegaarde kundigheden met ijver aan; daar wijdden zij die uren aan de letteren, welke zij in grootere ſteden aan het gezellig verkeer of het meer omſlagtige van hun ambt hadden moeten ten offer brengen; en daar werd dikmaals uit noodzakelijkheid, uit gebrek aan verſtrooijing datgene gewrocht, wat neiging alleen nimmer zoude hebben voortgebragt. BEKKER had op deze ſtandplaats tijd en rust, om zijne geliefkoosde ſtudiën voort te zetten. De beoefening der Oosterſche talen, in welke hij te *Groningen* reeds aanmerkelijke vorderingen gemaakt had; de wiskunde, maar bovenal de wijsbegeerte, en in het bijzonder die van DESCARTES, welke toen eenen grooten opgang maakte, vulden die uren aan, welke hem de getrouwe waarneming van zijn ambt overlieten; terwijl zij hem tevens voorbereidden, om de gewigtige taak loffelijk te kunnen volvoeren, tot welke hij beſtemd ſcheen.

Het is eene treurige waarheid, maar die door de geſchiedenis van vele eeuwen bevestigd is, dat zij, die zich boven hunne tijdgenooten in deugd of talenten verheffen, meest altoos het ſlagtoffer worden van haat en afgunst. Ook BEKKER's geheele levensloop levert hiervan een treffend bewijs op. Was zijn geduld reeds gedurende zijn verblijf te *Franeker* op de proef geſteld; had hij zich daar, door zijne meerdere

(*) Zie *Sterfbedde van* B. BEKKER, bl. 3.

(†) Niet *Oosterlingen*, zoo als WATKINS verkeerdelijk zegt in zijne *Biogr. Dict.* art. BEKKER.

bkwaamheden, den haat van minkundigen op den hals gehaald, dezelfde oorzaak bragt in *Oosterlittens* dezelfde uitwerking voort. Een man van zoo veel gezond verſtand en geleerdheid als BEKKER, en die daarenboven de zedelijke verbetering des menschdoms, met regt, als het hoofddoel zijns ambts beſchouwde, moest natuurlijk die dorre en ontſtichtende wijze van prediken afkeuren, welke in zijnen tijd en nog lang daarna in ons vaderland gebruikelijk was. Welk nut, welke zalving voor het vroom gemoed lag er toch wel opgeſloten in het taalkundig haarkloven over de eene of andere Bijbel-plaats; het twisten en vitten op den kanſel over eene jota of letter in den oorſpronkelijken tekst, waarmede men toen zoo gaarne zijne toehoorders verveelde, om zijne eigene geleerdheid te vertoonen? Waartoe diende dat onkieſche uitvaren tegen ondeugden, welke velen niet eens bij name kenden, maar die hun nu van den ſtoel der waarheid bekend gemaakt werden? Waarheen leidde dat openlijk verketteren en verdoemen van andersdenkenden, zoo geheel ſtrijdig met den liefderijken geest des Christendoms? BEKKER beſefte het onbetamelijke van dit alles ten volle, en had moeds genoeg, eenen anderen weg in te ſlaan. Hij verkondigde godsdienst en zedekunde, vermeerderde, uit eigene beweging, zijne predikbeurten, nam het godsdienſtig onderwijs der jeugd, toen geheel verwaarloosd, op zich, en ſchreef zelfs te haren behoeve een' kleinen Volkskatechismus (*).

Zoo veel ſtreven om nuttig te zijn, zulk eene moedige afwijking van ingeſlopene verkeerdheden, zoo veel ſchranderheid en onvermoeidheid in het waarnemen van zijnen post, wekten den naijver zijner ambtsbroederen op, en, daar zij hem niet konden evenaren, verkeerde die naijver ſpoedig in den bitterſten haat en afkeer. Niet alleen zijne uitgebreide kunde, maar ook zijne regtſchapenheid, berok-

(*) Niet in versmaat, zoo als SCHWAGER in navolging van CHAUFFEPIED zegt, maar in proza, onder den titel van: *Kindermelk, of Kortbegrip van den Heidelbergſchen Catechismus.* Deze werd in 1668 door een' anderen gevolgd, getiteld: *Geſneeden Broot voor de Kristen-kinderen*, enz. Beide werkjes zijn opgenomen in BEKKER's *Frieſche Godgeleerdheid*, bl. 567—624. In welk werk op eene luimige wijze de manier van katechiſeren, toen in gebruik, gegispt wordt; zie bl. 50.

konden hem vele onaangenaamheden. Hij toch konde niet dulden, dat kerkelijke gelden in slechte handen verbleven, maar verhief wijsmoedig zijne stem tegen de werkers der ongeregtigheid; en deze poogden nu, uit wraak, zijne beste maatregelen in het zwartste daglicht te plaatsen, en wendden alles aan, om zijne edele bedoelingen te wederstreven.

De man van waarachtige verdiensten, hoe door nijd en afgunst vervolgd, vindt toch nog altoos eenigen, die hem weten te waarderen, en die eenigen wegen ruim op tegen het duizendtal dier schepseltjes, welke hem haten en vervolgen, omdat zij hem niet kunnen evenaren of bereiken. BEKKER's verdienste had men ondertusschen al meer en meer leeren kennen en op prijs stellen. Hij deelde in de achting van onderscheidene verdienstelijke mannen, en hield eenen vertrouwelijken briefwisfel met zijnen voormaligen leermeester GARTMAN, COCCEIUS en andere schrandere geleerden, offchoon hij hunne gevoelens niet als Godsspraken beschouwde, maar in alles zijne oorspronkelijke wijze van denken bebield (*). Zijne regtzinnigheid werd nog door niemand betwijfeld, en elk onbevooroordeelde brave juichte zijne loffelijke oogmerken toe. Dit gaf aanleiding, dat hij, na ruim acht jaren te *Oosterlittens* als Predikant geslaan te hebben, in die zelfde hoedanigheid naar *Franeker* beroepen werd, waar de vorige haat tegen hem scheen ingesluimerd te zijn. Deze echter ontwaakte weldra op nieuw en inniger, toen hij den graad van Doctor in de Godgeleerdheid verwierf. Dit toch verleende hem het regt, en van hetwelk hij gebruik maakte, om godgeleerde voorlezingen te houden, ten einde der studerende jongelingschap nuttig te kunnen zijn. Dit wekte den nijd van vele broederen op, welke hem daarvan zochten af te brengen, en zij doerden slechts op eene voegzame gelegenheid, om al den zwadder uit hun boosaardig hart op den verdienstelijken man uit te storten (†). Deze gelegenheid bood zich maar al te spoedig aan, en zij is waarschijnlijk eene voorname reden geweest, waardoor het ontwerp, BEKKER eenen Akademischen leerstoel aan te bieden, in rook verdween. De eerste oorzaak van 's mans hernieuwde vervolging in *Franeker* was het schrijven van een

(*) Deze briefwisfel is naderhand in 't licht gegeven, en door BEKKER met eene voorrede verrijkt.

(†) Zie BEKKER's *Friesche Godgel.* bl. 2.

Berigt over de Wijsbegeerte van DESCARTES, in hetwelk hij trachtte te betoogen, dat die wijsbegeerte zich zeer wel met de Godgeleerdheid liet vereenigen (*). Dit deed een' godgeleerden strijd geboren worden, en daar BEKKER de zege behaalde, zoo ontvlamde dit slechts den haat zijner tegenpartij des te heviger, die dan ook weldra met een vernieuwd geweld losbarstte.

BEKKER had namelijk in den jare 1670 een' Katechismus voor Christenen geschreven, en, hoewel hij nog geheel regtzinnig was, in den smaak der toenmalige dagen, gebruikte hij echter de voorzigtigheid, dezen Katechismus, vóór dat dezelve werd uitgegeven, aan onderscheidene Hoogleeraren ter beoordeeling te zenden, en zij was door dezen met eene bijna algemeene goedkeuring bekroond geworden (†). Er bestond dus geene reden, om de uitgave te vertragen of op te schorten, en men konde onmogelijk alle die onaangenaamheden vermoeden, welke hieruit voor den schrijver zouden ontspruiten. De Katechismus was naauwelijks uitgekomen en binnen eenige maanden geheel uitverkocht, of zij werd even spoedig door sommige *Franeker* Hoogleeraren voor ketersch en als vol van *Sociniaansche* en *Cartesiaansche* dwalingen uitgekreten. De *Vaste Spijze der Volmaakten* (zoo was de titel van dezen Katechismus) was voor velen een harde kost, dien zij niet konden verteren, en de hevige ijveraars wilden zelfs, dat het werk onderdrukt en verboden moest worden. De gelukkige onbelangrijkheid, waarin nietsbeduidende godgeleerde geschillen in onze dagen vervallen zijn, verbiedt mij, hier die punten aan te roeren, welke BEKKER toen zoo vele onaangenaamheden berokkenden (‡). Zij

(*) Dit werkje had BEKKER in het Latijn geschreven, onder den titel van: *de Philosophia Carthesiana admonitio candida et sincera.* Het werd naderhand door 's mans zoon J. A. BEKKER in het Nederduitsch vertaald. De reden, waarom BEKKER dit werkje schreef, vindt men bij HEY en DERMOUT, in hunne *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, 2 d. bl. 487.

(†) Men leest deze *testimonia* in de *Friesche Godgel.* bl. 369—385.

(‡) Men vindt dezelve alle in de *Friesche Godgeleerdheid*, bl. 386—566, opgeteekend. Zie ook SCHWAGER, *Leben* BEKKERS, S. 10.

leeren ons echter dat meerdere licht beſeffen en waardeeren, hetwelk wij in den Godsdienſt mogen genieten; en wij kunnen ons niet genoeg verheugen, dat die nietige haarkloverijen, welke de kerk in de zeventiende eeuw beroerden, thans door eene zuivere godsdienſtige zedeleer vervangen worden. Immers, de verachting en het ſpottend medelijden van het algemeen zou dengenen volgen, die nu met dusdanige nietigheden den kanſel durfde onteeren. Dat men dit vrij aan onverſchilligheid toeſchrijve; driewerf heilrijk is zulk eene onverſchilligheid.

BEKKER beklaagde zich over het onregt, dat hem werd aangedaan, om door nog grootere onregtvaardigheid gevolgd te worden. In plaats van bij de Staten van *Vriesland* voldoening te verwerven, namen deze, door de kuiperijen zijner tegenpartij verblind, zijne vijanden in beſcherming, en gelastten hem zelfs, de zaak te laten berusten, toen hij dezelve voor hooger regtbank wilde brengen. Nog niet voldaan met zulk eene willekeurige handelwijze, beletteden zij hem voorlezingen te houden, en maakten daardoor eene geweldige inbreuk op het regt van Doctor; terwijl daarenboven het koopen en verkoopen des boeks op eene zware geldboete verboden werd. — De zaak liep echter hiermede niet ten einde. Zij geraakte ſpoedig (1671) in handen van de Synode te *Bolsward*; maar ook deze bevestigde het voorheen uitgeſproken vonnis der *Franeker* Faculteit. BEKKER klaagde met regt, dat men hem onverhoord had veroordeeld, en bood zelfs aan, die plaatſen in zijn werk te verbeteren, welke men als ketterſch en gevaarlijk beſchouwde, indien men hem deze ſlechts wilde aanwijzen. Men was hiertoe nog niet genegen. Nu beriep zich de vervolgde ſchrijver op de aanſtaande Synode te *Franeker*. Deze benoemde twaalf perſonen, om de zaak te onderzoeken. Deze lieden, zonder door eenige bijoogmerken gedreven te worden, gaven in hun verſlag te kennen, „ dat de aanmerkingen der onderſchei„ dene Klaſſen over dezen Katechismus zoo uiteenloopend „ waren en met elkander ſtreden, dat men niets zekers daar„ uit konde afleiden. Zij oordeelden, dat het boek van „ BEKKER, ſinds zij het een en ander veranderd hadden, „ zeer wel tot ſtichting der kerk gedrukt konde worden, „ wijl het een groot aantal geleerde en nuttige leſſen en „ wenken bevatte." Deze uitſpraak werd vervolgens door de Synode van *Harlingen* in 1674 goedgekeurd. De veron-

deringen der godgeleerden waren zoo onbeduidend, dat BEKKER dezelve in gemoede als de zijne konde aannemen. Nu bleef het boek, nadat het door geheel *Vriesland* tweemaal veroordeeld en tweemaal goedgekeurd was (*), Alle de pleiten tegen den schrijver werden voor nietig verklaard, en zijne vijanden tot zwijgen genoodzaakt. De namen dier onwaardigen liggen reeds lang in eene schandelijke vergetelheid bedolven; maar BEKKER leeft en zal leven, zoo lang het menschdom eerbied gevoelen zal voor zijne weldoeners.

Dit geschil was niet binnen *Vrieslands* perken bepaald gebleven. Ook de geestelijken in *Groningerland* waren door BEKKER's vijanden tegen hem in het harnas gebragt, en vervolgens was door de Synode van *Groningen* in 1672 de *Vaste Spijze*, ondanks het verbod der Staten van Stad en Lande, veroordeeld geworden. BEKKER beklaagde zich bij deze laatsten over die veroordeeling, en vond bij hen meer gehoor, dan bij de Staten van *Vriesland* (†).

Wij zijn eenigermate uitvoeriger geweest in het vermelden van dit geschil, dan hier wellig gevorderd wordt, ten einde daardoor eene kleine schets te kunnen geven van de beschaving, de godsvrucht en de getrouwe uitvoering van het regt in de zeventiende eeuw in ons vaderland; eene eeuw, welke sommigen zoo gaarne terugwenschen, en daardoor óf hunne onkunde, óf de boosaardigheid huns harten te kennen geven.

Te midden dezer voor BEKKER zoo onaangename geschillen, was hem echter een vereerend blijk gegeven, hoezeer men hem waardeerde en op zijne groote begaafdheden steunde. Het vaderland, in den jare 1672 door magtige vijanden van alle kanten aangevallen, stond op den rand des verderfs, terwijl inwendige oneenigheden de algemeene ellende verhoogden. In dien bangen tijd, waarin land en kerk met den volslagensten ondergang bedreigd werden en men aan redding wanhoopte, besloot de *Vriesche* geestelijkheid, om voor de belangen van beide te waken. Ongeveer tweehonderd *Vriesche* godgeleerden verschenen te *Leeuwarden*, en die aanzien-

(*) HOOGSTRATEN, *Woordenboek*, art. BEKKER.

(†) Zie *Gesch. der Herv. Kerk in Nederland*, 2 d. bl. 322, 323. CHAUFFEPIED geeft ons, in zijne *Dictionnaire*, art. BEKKER, p. 194, geene onwaarschijnlijke reden op, waarom de Staten van *Vriesland* zoo wederregtelijk en gestreng tegen BEKKER handelden.

lijke vergadering benoemde den verketterden BEKKER tot haren voorzitter, bij wiens monde zij de Staten van *Friesland* onder anderen verzochten, den Prins van *Nassau* tot Stadhouder en Kapitein-generaal hunner Provincie te benoemen, en als zoodanig naar het leger van den Staat te zenden. Dit voorstel, zoo wel als eenige andere ontwerpen, ten algemeenen nutte beraamd, vond bij de Staten gehoor. Reeds den volgenden dag trad de Prins in zijne vooroudelijke waardigheden, en vertrok kort daarop naar het leger. Zoo werd in *Friesland*, door het beleid en den invloed der geestelijkheid, zonder bloedstorting, die orde van zaken tot stand gebragt, welke in *Holland* door den schandelijken moord der DE WITTEN is bezoedeld geworden (*).

Hoewel BEKKER, na het afloopen der geschillen, in eer en goeden naam was hersteld, was evenwel *Franeker* voor hem eene gehate plaats geworden. De lust was hem benomen, om aan weder zijne godgeleerde voorlezingen te hervatten, om welke men hem eigenlijk meer, dan om zijne gevoelens, gehaat en zoo grievend vervolgd had. Hij staakte derhalve hiermede, hetgeen der Hoogeschole een wezenlijk nadeel toebragt; want onderscheidene studenten, aan BEKKER verknocht, verlieten nu deze plaats der onverdraagzaamheid en der vervolgzucht (†). BEKKER zelf wenschte niets vuriger, dan een verblijf, waarvan hij zoo zeer geergd was geworden, en waar de gekwetste eigenliefde zijner vijanden hem geene duurzame rust vergunnen zoude. Vandaar, dat hij volgaarne in 1674 een beroep naar het dorp *Leeuwen* in *Holland* aannam. Daar, even als voorheen op zijne eerste standplaats, was BEKKER geheel aan de vervulling zijner pligten en aan het studeervertrek als gebonden. Hij maakte nu eene gewenschte rust, en won hier de achting en liefde zijner gemeente. Zij mogt zich echter slechts kort in zijn bezit verheugen, daar hij in 1676 naar *Weesp* beroepen werd, en vervolgens eenigen tijd den legerdienst waarnam. Nu leefde de schrandere man, wijd hij niets schreef, in staat der vrede, en genoot, in den boezem zijns huisgezins en zijner vrienden, waarlijk gouden dagen. Zijn roem, als stichtelijk prediker, als braaf mensch, als verdienstelijk geleerde, verspreidde zich weldra naar het naburige *Amsterdam*, tot wier Kla-

(*) *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, 3 d. aant. bl. 226 vgg.
(†) LUISCIUS, *Woordenboek*, art. BEKKER.

ſis hij behoorde, en waar hij in 1679, doch niet zonder veel tegenſpraak en nadat hij van zijne regtzinnigheid een ſchriftelijk getuigenis had afgelegd, tot Predikant beroepen, en den 4 December van dat jaar als zoodanig bevestigd werd.

In deze groote en magtige ſtad deelde BEKKER weldra in de achting aller weldenkenden (*). Zijn ijver, zijne zucht voor het goede en ware, zijn uitmuntend karakter, zijne uitſtekende bekwaamheden als leeraar en als geleerde, moesten op den regten prijs worden geſteld in eene ſtad, waar een DE GROOT vereerd, VONDEL beſchermd en HOOFT geboren werd, en onder wier regeringsleden de ſchrandere WITSEN zich bevond. Zijne ambtgenooten waren hem, ten minſte in ſchijn, toegenegen; zijn leven vloeide dus als eene ſtille beek langs bloëmrijke velden daarheenen. Maar het geluk is kortſtondig op aarde, en zeer weinig is er noodig, om den gelukkigſten mensch tot den beklagenswaardigſten te maken. De fortuin verſpilt niet zelden hare gaven aan den onwaardigen; zij is gelijk aan die grillige ſchoonen, welke, de ſpeelbal van hare eigene lusten zijnde, den vuigen lustzoeker boven den opregten minnaar verkiezen en begunſtigen. BEKKER moest weldra op nieuw hare wispelturigheid gevoelen, en overtuigd worden, dat de man, die uit liefde voor het ware en goede de pen opvat, dit bijna altijd met opoffering van rust en welvaart moet betalen.

Het was niet zijn verdienſtelijk *Onderſoek van de bereke-ninge der Kometen*, in 1683 uitgegeven, en waarin hij, even als BAYLE in denzelfden tijd, het bijgeloof aan den invloed dier hemelligchamen op eene duidelijke, wijsgeerige en overtuigende wijze beſtreed, dat hem ernſtige onaangenaamheden berokkende (†). Het was niet zijne *Uitlegginge van den Propheet Daniel*, welke toen de goedkeuring van deskundigen mogt wegdragen, welke zijne rust ſtoorde. Want in die beide ſchijnt men toen nog geene ſporen van zoogenaamde ketterij gevonden te hebben (‡). Het verſchijnen van 's mans groote

(*) *Geſch. der Nederl. Herv. Kerk*, 2 d. bl. 557.

(†) Dit boeksken is vol gezonde en juiste redenering, en werd over het geheel wel ontvangen. De eerſte druk van hetzelve verſcheen te *Leeuwarden* in 1683 in 8vo., de tweede in 4to. te *Amſterdam* in 1692.

(‡) In 1688 verſcheen de eerſte uitgaaf der *Uitlegginge van den Propheet Daniel* in het licht, met eene opdragt aan

werk, *de betoverde Weereld*, waarin hij alle werkingen en allen invloed, ja bijna het beſtaan zelfs van eenen opperſten boozen geest ontkent, bragt de gemoederen van het gisten; en dit was de oorſprong van die haatelijke vervolgingen en onregtvaardigheden, welke de laatſte jaren van BEKKER's leven vergalden, en die eene eeuwige blaam op de geeſtelijkheid dier dagen werpen zullen.

Vóór dat wij tot het ſchetſen van dit merkwaardig gedeelte uit het leven des grooten mans overgaan, en hetwelk tevens in de *Nederlandſche* Kerkgeſchiedenis een niet onbelangrijk tijdperk uitmaakt, zal het dienſtig zijn, vooraf eenen blik te werpen op den toenmaligen zedelijken, maar vooral godsdienſtigen toeſtand van ons vaderland. Zulk een overzigt zal het ons duidelijk maken, waarom men toen zoo hevig tegen ſchrijver vervolgde, die, over het geheel, waarheden predikte, welke thans niemand, die gezond verſtand bezit, wagen zoude tegen te ſpreken.

Het is door alle tijden heen een algemeen gebrek geweest onder de menſchen, van altijd en onbepaald hun voorgeſlacht te verheffen, deszelfs deugden te vergrooten, en deszelfs ondeugden, zoo al niet geheel weg te redeneren, dan toch door een verkleinglas te beſchouwen; terwijl zij, blind voor de groote hoedanigheden en verdienſten van tijdgenooten, eeuwig klaagden over het afnemen van het menschdom in zedelijkheid en in menſchenwaarde (*). Of men dit, als een uitvloeiſel van

de Burgemeesters van *Amſterdam*. De tweede uitgaaf werd door BEKKER's zoon in 1698 in 4to. bezorgd. Dit werk levert een overtuigend bewijs op van de uitgebreide geleerdheid, de zeldzame ſchranderheid en ſcherpzinnigheid des ſchrijvers. Het is vol wetenswaardige opmerkingen en wenken. Jammer, dat de ſtijl niet meer gekuiſcht is.

(*) HOMERUS klaagt reeds over het afnemen van het menschdom, in het 12 boek der *Ilias*. Ook HORATIUS behoort tot deze eeuwige klagers: lib. 3. Od. 6. zegt hij:

Damnoſa quid non imminuit dies? etc.

Hetwelk onze BEKKER aldus vertaalt:

Hoe ſlijt de tijd der menſchen zeden!
Aleer veel beter dan op heden;
Doch enger dan het was te voren.
Noch ſnooder word na ons geboren.

Uitlegginge over Daniel, 2 d. bl. 6.

dankbaarheid jegens het voorgeslacht; dan wel als het gevoelen van onvredenheid tegen de tijdgenooten te beschouwen hebbe, zullen wij niet onderzoeken; maar het komt ons voor, dat het lijnregt aandruischt tegen de geschiedenis van de zedekunde der volken. Want raadpleegt men deze wijsgeerig en onbevooroordeeld; neemt men de weegschaal in de hand, om de heerschende deugden en ondeugden der onderscheidene natiën en tijdperken te beproeven, dan zullen wij ontwaren, dat de eeuwen nooit geheel tot één eeuw, tot één natie zal overslaan. Elk tijdperk heeft, gelijk elk volk, zijne bijzondere, eigenaardige deugden en gebreken. De menschelijke natuur toch is, over het geheel, overal dezelfde; opvoeding, gewoonte, toeval en omstandigheden slechts wijzigen haar. Deugd en ondeugd zijn derhalve nooit geheel van de aarde verbannen geweest, en kunnen er ook nooit geheel uit verbannen worden, zoo lang menschen menschen blijven. — Te vergeefs poogt dan een HELMERS onze vaderen tot halve Goden te verheffen; te vergeefs tracht hij hen in zijne zangen als vlekkeloos af te malen: men erkent hierin meer den vervoerden dichter, dan den onpartijdigen beoordeelaar. Zij hunners paarden ook gebreken bij goede hoedanigheden, gelijk elk, die dit verblijf der onvolmaaktheid bewoont. In den strijd zien wij hen door grootheid van ziel zoo wel, als door bewonderenswaardige dapperheid en onverslagdheid in het gevaar uitblinken; eene prijswaardige vaderlands- en vrijheidsliefde bezielde hen, en spoorde hen tot groote daden aan; wijze staatkunde in de raadsvergaderingen, stipte eerlijkheid, onkreukbare trouw en nooit vermoeide vlijt bij den handelaar, deden stroomen gouds in het vaderland vloeijen, en verhieven die kleine, der golven ontwoekerde, plek gronds tot een' der magtigste Staten van *Europa*. Menschlievendheid was een hoofdtrek in het *Nederlandsch* karakter; getuige hiervan de vele gestichten van weldadigheid, welke de vaderen ons, als het heerlijkst erfgoed en hier luisterrijkst gedenkteeken hunner deugd, hebben nagelaten; getuige hiervan de vele zwervende vreemdelingen, welke hier met open armen werden ontvangen, toen elders dwingelandij en godsdienshaat hen uit hunne haardsteden verdreven. Beschouwen wij hen nu van de andere zijde, dan kan men niet ontkennen, dat deze schoone hoedanigheden bevlekt werden door eene zekere ruwheid van zeden, welke zoo wel in hunne da-

den als geſchriften zigtbaar is (*); door eene onmiskenbaare neiging tot wellust en overdaad, hetgeen zoo dikwerf aan de pen der toenmalige hekelſchrijvers ſtof verſchafte (†); door eene hatelijke vervolgzucht, vernederend bijgeloof en verregaande onverdraagzaamheid tegen dengenen, die het waagde anders over den godsdienst te denken dan het gemeen. „Het „ is eene kwade gewoonte," dus drukt zich een tijdgenoot uit, „welke thans onder de broeders ingeſlopen is, die toch „ een en hetzelfde geloof belijden, en door denzelfden nie„ wendigen godsdienst verbonden zijn, dat, zoodra zich ie„ mand van den gebaanden weg verwijdert, en van anderen „ afgaat, hetzij in de wijze van zich uit te drukken, of in „ de manier zekere waarheden te behandelen, zekere Bijbel„ plaatſen te verklaren, of zijn gevoelen op eene nieuwe „ wijze voor te dragen, er zich terſtond beoordeelaars op„ doen, die hem van dwalingen en ketterijen beſchuldigen, „ hem den gehaten naam van *Arminiaan* of *Socinisan* toevoegen, „ en hem als zoodanig belasteren en aanklagen." (‡) Het twisten over den godsdienst, hetgeen men minder aan godsvrucht dan aan verkeerden godsdienstijver moet toeſchrijven, was in die dagen mode geworden, en gedurende de geheele zeventiende eeuw, gelijk de geleerde MOSHEIM wel te regt aanmerkt, leverden de *Vereenigde Nederlanden* een tooneel op van twist, gekijf en vijandſchap." (§) Hoewel eenige

(*) Men herinnere zich ſlechts de ruwe handelwijze van *Remonſtranten* en *Contraremonſtranten* tegen elkander; de onderlinge oproeren in vele provinciën tusſchen het volk en de grooten; den gruwzamen dood der DE WITTEN, enz. enz.; terwijl de werken van ROEMER VISSER, BREDERO, HEMDRIK BRUNO, OVERBEEK, FOCKENBROCH en anderen niet pleiten voor de beſchaafdheid en kieschheid der 17de eeuw.

(†) Behalve menigvuldige plaatſen in CATS, BREDERO, DE BRUNE DE JONGE, HOOFT en HEEMSKERK, bevestigt dit ook in het bijzonder HUYGENS, in zijn *Kastelick Mal* en elders.

(‡) Zie DE KLERK'S *Frieſche Godgel.* bl. 373.

(§) MOSHEIM, *Kerkel. Geſch.* 9 d. bl. 231. Om zich een juist denkbeeld te vormen van den noodlottigen toeſtand der *Nederlandſche* Hervormde Kerk in dit tijdvak, raadpleege men de Geſchiedenis dier Kerk door UYTENBOGAERT en DERMOUT, 2 d. bl. 291, 314, 407. Aant. bl. 298, 303, 332.

opgeklaarde geesten, zoo als wij reeds aanmerkten, het wangeloof aan tooverijen, duivelskunstenarijen, bezweringen en dergelijke zotheden bestreden hadden; hoewel, op het einde der zestiende eeuw, de hekserprocessen bijna geheel in ons vaderland afgeschaft waren, (iets, waarover VOETIUS zich niet schaamde openlijk te klagen (*)) werd echter dit belagchelijk bijgeloof, zoo wel hier te lande, als over geheel *Europa*, door de geestelijken omhelsd en beschouwd als onafscheidbaar met het geloof aan eenen God verbonden. Men durfde openlijk schrijven: „ Duivelloochenaars zijn op den „ weg om Godloochenaars te worden (†);" en: „ Duivel„ vreezendheid is ook Godvreezendheid (‡)." Men begreep niet, of wilde het niet begrijpen, dat, door den boozen geest zoo veel vermogen toe te kennen, men óf Gods magt óf Zijne liefde in twijfel trekken, of het oude gevoelen van twee evenmagtige beginselen omhelzen moest.

Geen wonder derhalve, dat een werk als *de betoverde Weereld*, waarin zoo openlijk deze verouderde dwaling tot in haar binnenste toe wordt aangetast, aller aandacht tot zich trok, en de geestelijkheid tegen den schrijver in beweging bragt. BEKKER zelf had in den beginne niet aan de werkingen en magt van den Duivel getwijfeld (§); ook heeft hij nooit dezelfs bestaan openlijk ontkend (**). Hij had zich

(*) Zie 's mans *Disputatio de Magia*. Deze geleerde, maar weinig oordeelkundige godgeleerde, ook genoeg bekend door zijnen strijd met CARTESIUS en COCCEJUS, vond reeds het verbond met den Duivel bij MATTH. IV: 9. en de hekstentogten in *Epheſen* VI. De schandelijke zoogenoemde waterproef, reeds in 1594 hier te lande afgeschaft, werd ook door VOETIUS verdedigd en zelfs aangeprezen.

(†) Zie S. DE VRIES, in zijn werkje tegen B. BEKKER, bl. 50.

(‡) *Bet. Weereld*, 4 b. bl. 276.

(§) Zelfs toen hij zijne *Vaste Spijze* in 't licht gaf, was hij nog van dat gevoelen. Zie onder anderen het 28ste hoofdstuk, de 47ste en 48ste vraag, van dat werk.

(**) Wij geloven echter gaarne, met een vriend van BEKKER, dat deze naderhand geheel aan het bestaan des Duivels getwijfeld heeft, maar, uit vrees voor meerdere vervolging, dit niet openlijk heeft willen bekend maken. Zie WALCH; *Phil. Lex.* p. 2542.

allengskens van zijne wanbegrippen ontslagen, toen eigen onderzoek en nadenken hem overtuigden, dat hij dwaalde; en eindelijk wierp hij moedig de kluisters af, welke hij met de overige Christen wereld zoo lange had getorscht (*). Deze overtuiging was niet de onvoldragen vrucht eener vlugtige overdenking, maar van eene dertigjarige bepeinzing. Hij had onbevooroordeeld den Bijbel beoefend, en, ondersteund door zijne uitgebreide geleerdheid en Oostersche taalkennis, die plaatsen met eenen wijsgeerigen geest getoetst, welke van den Duivel en zijn vermogen schenen te spreken, waardoor ten laatste de magt van dien gewaanden Vorst der Hel voor hem weinig meer dan eene koortsige hersenschim werd.

BEKKER had reeds op den kansel en elders, zoo als in zijn onderzoek over de Kometen, zijnen twijfel aan de groote magt des Duivels te kennen gegeven, en de gemoederen, als 't ware, op de ontvangst van het grootere werk eenigermate voorbereid. Nog meer deed hij dit door zijne *vertaling* benevens *aanmerkingen* en *wederlegging* van eene toen onlangs in *Engeland* voorgevallene toovergeschiedenis, welke veel opzien baarde (†). Sommigen lieten den *Amsterdamschen* Leeraar regt wedervaren; anderen spraken hem tegen, en verzochten nadere verklaring. Dit gaf den schrijver gelegenheid, om nieuwe stof en denkbeelden te verzamelen, en daardoor zijn werk, hetwelk oorspronkelijk slechts eene verhandeling zijn zoude, tot een groot boekdeel te doen uitdijen.

De twee eerste boeken der *betoverde Weereld* zagen in 1690 het licht; vervolgens werden de twee overige boeken afgewerkt en in 1693 uitgegeven (‡).

(*) Zie de Voorrede van de *bet. Weereld*.

(†) Men vindt dezelve in het 4 b. der *bet. Weereld*, hoofdst. 20.

(‡) De mij bekende uitgaven van dit werk zijn de volgende: De eerste twee boeken in 8vo. in 1690 bij HERONAUTA te *Leeuwarden*; vervolgens in 4to. te *Amsterdam* bij VAN DALEN in 1691; bij wien ook het derde en vierde boek tweemaal in 1693 gedrukt werd. Men heeft ook, ten minste van de twee eerste boeken, eene nieuwe uitgave te *Amsterdam* bij VAN DAMME in 1715. Het geheele werk werd in 1739 te *Deventer* bij M. DE VRIES in 2 deelen in 4to. herdrukt. Volgens het *Naamregister van Nederd. Boeken*, door

Groot was de indruk, welken dit werk op onderſcheidene rangen der maatſchappij maakte, en ſpoedig werd het in bijna alle levende talen van *Europa* overgebragt (*). Velen, wel is waar, konden het boek noch lezen, noch verſtaan, want BEKKER moet niet alleen gelezen, maar ook beſtudeerd worden, en dit was de oorzaak, dat velen den ſchrijver veroordeelden, zonder eigenlijk te weten, wat deze zeggen wilde. De predikanten hieven het geroep: „de kerk is „in gevaar!" aan. En inderdaad, hoe konden zij ook met onverſchillige oogen aanzien, dat een leerſtelſel, hetwelk zij als zuivere, onomſtootbare waarheid predikten, op eens in alle zijne nietigheid ten toon geſteld werd? Hoe konden zij dulden, dat vooroordeelen, met de melk ingezogen, en door het verloop van zoo vele eeuwen geheiligd, belagchelijk gemaakt werden? Liepen zij niet gevaar, de ſpot der gemeente te worden, als zoo op eens de magt van den Duivel gefnuikt werd, met wiens werkingen, aard en karakter zij zoo juist ſchenen bekend te zijn, en waarmede zij het menschdom bedreigden (†)? Dit alles moest natuurlijk hunne eigenliefde,

---

ARRENBERG, moet in dat zelfde jaar te *Amſterdam* bij DE WITT en KLIPPINK insgelijks eene nieuwe uitgaaf van hetzelve in 't licht verſchenen zijn. Dit werk werd zoo ſterk getrokken, dat er in twee maanden tijds over de 4000 exemplaren van verkocht werden. Zie WALCH, *Phil. Lex.* p. 2538.

(*) Er zijn in 1693 twee *Duitſche* vertalingen, zoo niet meer, van *de betoverde Weereld* uitgegeven; en in 1781 en 1782 werd door SEMLER eene nieuwe *Duitſche* overzetting te *Leipzig* bezorgd. De *Franſche* vertaling van 1694 in 4 deeltjes 12mo. heeft vier verſchillende vertolkers gehad, en is over het geheel ſlecht. Het eerſte boek is ook in het *Engelsch*, naar de *Franſche* vertaling, overgebragt te *Londen* in 1695 in 12mo.; en, zoo BRÜCKER en GUNDLING verzekeren, zou BEKKER's werk ook in het *Spaansch* en *Italiaansch* zijn overgezet. SCHWAGER, *Leben* BEKKERS, S. 189. Eene *Latijnſche* overzetting werd door BEKKER's zoon ondernomen, maar niet tot ſtand gebragt.

(†) Dus drukt BEKKER zich over zijne ambtgenooten uit: „Ik betone dat in de meeste plaatſen der H. S. ſülken „ſin niet ligt, als mijne meeste medebroeders al ſülkerwijs „van hunne meesters dat ontvangen hebben, dat ſo na-

dat vermogend beweegrad van alle onze daden, opwekken, en hen tegen den leeraar van zulke, in hun oog en voor hun belang, heillooze nieuwigheden aanzetten. Daarenboven kantte zich BEKKER inderdaad door zijne ſtellingen tegen de toenmalige leer der Hervormden in *Nederland* aan (*). Het was dus zeer natuurlijk, dat zich eene groote menigte van veelſoortige kampvechters opdeed, die in geſchriften de gevoelens van BEKKER met nadruk poogde te wederleggen. Onder dezelve bevonden zich mannen van aanzien en gezag in de *Nederlandſche* kerk, en de pligt der menſchenliefde gebiedt ons te gelooven, dat zich onder hen eenigen bevonden, die ter goeder trouw ijverden, en waarlijk meenden de waarheid aan hunne zijde te hebben. Deze mogen wij niet geheel miskennen; zij verdienen zelfs eenigermate onze achting, want zij ſtreden, even zoo wel als BEKKER, voor hetgeen zij dachten waarheid te zijn. De eerlijkſte man kan dwalen, en hij, die met overtuiging voor eene zaak ſtrijdt, hij moge de waarheid al dan niet op zijde hebben, is en blijft toch eerbiedwaardig. Het ſtaat elk vrij zijne gevoelens te uiten, mits hij dit met opregtheid en beſcheidenheid doe, en elk, die nieuwigheden predikt, ſtelt zich bloot aan tegenſpraak. Maar eeuwige ſchande rust op dengenen, die, tegen beter weten en alle overtuiging aan, alleen om aan zijn eigenbelang of vooroordeel gehoor te geven, de waarheid wederſtreeft en hare zonen vervolgt; hij is een peſt voor de maatſchappij en een afgrijzen in het oog van den menſchenvriend.

BEKKER's ambtgenooten en tegenpartij waren, gelijk toen maar al te dikwerf onder godgeleerden plaats vond, in het geheel niet bedeeld met dien geest van zachtmoedigheid, welke de leer, die zij verkondigen, zoo nadrukkelijk beveelt; en hun gedrag, ten aanzien van hunnen ſchranderen medeleeraar, bewijst dit onder anderen maar al te zeer.

Juist bevond deze zich als afgevaardigde van de klasſis in *den Haag*, toen men met de kerkelijke regtspleging tegen hem een begin maakte (†). Wij zullen niet in de bijzonderheden

„ geſchreven en gepreekt. So ſeggen ſe dat ik de Schrift „ verdraaie, omdat hen het geheel kompas daardoor verdraaid „ is, daar ſy eens geſteld zijn na te zeilen." *Bet. Wer.* 3 b. bl. 152.

(*) *Geſch. der Nederl. Herv. Kerk*, 2 d. bl. 559.

(†) Den 31 Mei 1691.

van dit hatelijk regtsgeding treden, hetwelk bijna anderhalf jaar geduurd heeft. Genoeg zal het zijn, hier aan te merken, dat, nadat de zaak voor onderscheidene kerkelijke regtbanken gebragt en gevonnisd was geworden, het berugte werk eindelijk in 1692, volgens een besluit van de Synode te *Alkmaar*, verfoeid, en de schrijver in zijn ambt geschorst werd; terwijl de *Amsterdamsche* Kerkeraad hem daarenboven, als een vreesselijk ketter, het gebruik des Avondmaals ontzegde. Alle de *Nederlandsche* Synoden hebben vervolgens deze vonnissen gewettigd en BEKKER veroordeeld (*). Kleine zielen mogen hierin iets schandelijks voor BEKKER vinden; de groote man verheft zich boven de vooroordeelen van het gemeen; hij acht dat alleen voor schande, wat godsdienst en rede hem als zoodanig afschilderen; hij laat zijn lot gelaten over aan Hem, die alleen beslissen kan, wat ware eer en schande is, en niet aan de uitspraak eener door vooroordeelen beroerde wereld.

Wanneer men de handelingen dezer schandelijke en belagchelijke regtspleging nagaat, moet men zich verwonderen over dien geest van leugen en trouweloosheid, van onkunde en onbeschaamdheid, welke toen de meeste *Hollandsche* leeraars bezielde. Zij lieten geene middelen, hoe laag en verachtelijk ook, onbeproefd, om den grooten man te doen vallen, die, ondanks alle hunne listen, welligt zoude gezegepraald hebben, indien hij wat minder edelmoedigheid en zucht tot vrede bezeten had (†). Niemand zijner onwaardige ambtgenooten immers waagde het, met hem in een' redetwist te treden, hoe hij ook daarop aandrong, en hen hoofd voor hoofd hiertoe uitdaagde; zoo zeer waren zij overtuigd van zijne bekwaamheid, en van hunne eigene nietigheid. Men vreesde hem, wijl hij door zijne krachtige bewijzen zoo wel, als door zijn vernuft, meer dan eens de geheele vergadering tot zwijgen noodzaakte; zoodat men dikwerf zich verheugde, hem met schik van den hals te kunnen schuiven. Niemand hunner wederlegde, eenigzins bondig, die stellingen in BEKKER, welke men voor ketterseh uitkreet; wat zeg ik? velen van diegenen, welke het werk verfoeiden, hadden het

(*) Ook de Staten van *Holland* schijnen het vonnis der Synoden bekrachtigd te hebben; want het blijkt, dat het drukken der *bet. Weereld* tweemaal, bij openbaren plakkate, verboden werd.

(†) SCHWAGER, *Leben* BEKKERS, S. 94 und 102.

hier gelezen, gelijk eenigen daarna openhartig betuigden (*). Men dreef eindelijk de ongerijmdheid zoo ver, dat men zelfs van den zestigjarigen geleerde, die zoo lang en zoo waardig het predikambt bedienд, en zelfs den graad van Doctor in de Godgeleerdheid verworven had, eene geloofsbelijdenis voor de Synode in vorderde, even alsof hij nog een eenvoudige leek geweest ware. Welke tijden! En wij klagen nog over den onzen!....

Terwijl het vonnis over BEKKER werd uitgesproken, en het gemeen, door de predikanten aangestookt, hem haatte en zelfs eens den dood dreigde (†), juichten de verstandigsten der gemeente, en diegenen, welke zijne schriften lezen konden en lazen, hem van harte toe. Onder dezen behoorden vele leden der toen reeds zeer verlichte *Amsterdamsche* regering, die ook vroeger, doch te vergeefs, den strijd had willen bijleggen. Niet dan met het grootste leedwezen moest zij het afzetten van den waardigen leeraar gedoogen, en, offchoon zij den slag niet geheel vermogt af te weren, deed zij echter al wat zij te zijnen voordeele doen konde. Zij liet hem namelijk zijne jaarwedde als predikant onverminderd behouden, en, zoo lang hij leefde, mogt niemand in zijne plaats beroepen worden. Hoe voldaan de ijveraars over dit besluit geweest zijn, laat zich gemakkelijk denken. BEKKER intusschen, nu door zijn ambt niet meer aan de stad verbonden, bragt thans zijnen meesten tijd op zijn buitenverblijf bij *Franeker* in rust en genoegen door (‡).

(*) SCHWAGER, *Leben* BEKKERS, S. 61. CHAUFFEPIED, art. BEKKER, p. 199.

(†) Idem, p. 69.

(‡) Over de geschiedenis van dit kerkelijk regtsgeding leze men:

I. *Kort en waarachtig Verhaal van 't gebeurde sedert den* 31 *May* 1691 *tot den* 21 *August.* 1692, door BEKKER zelf uitgegeven.

II. De kerkelijke Proceduren, ten deele door BEKKER, ten deele door PETRUS JACOBI, op last van de Synode, die dus hare eigen schande niet heeft kunnen verbergen, aan 't licht gebragt.

III. *De* BALTH. BECKERO, door W. H. BEKKER in 1723 in 4to. uitgegeven.

IV. SCHWAGER, *Leben* BEKKERS, S. 43—111.

Door al het twisten en veroordeelen was BEKKER's werk meer gelezen en zelfs buitenlands meer bekend geworden, dan anders wellig ooit het geval zoude geweest zijn, daar het veel te geleerd en te wijsgeerig is, om door het ongeletterd publiek gelezen te worden. Eene groote menigte voor- en tegenschriften, betrekkelijk *de betoverde Weereld*, kwam in alle gewesten van *Europa*, vooral hier te lande en in *Duitschland*, in het licht (*). Men sloeg gedenkpenningen te zijner eere of schande, en het regende schimpschriften tegen de advocaten des Duivels (†), die, zoo men uit het gewrocht tot de oorzaak mag besluiten, inderdaad door hun gedrag, meer dan door hunne schriften, den invloed en de werking van eenen oppersten boozen geest betoogden.

Laat ons nu kortelijk het boek zelf beschouwen, hetwelk toen zoo veel geruchts gemaakt heeft, en dat thans in eene onverdiende vergetelheid schijnt verzonken te zijn.

De beroemde BUFFON merkt aan: „ Weigeschrevene „ werken zullen de eenigste zijn, welke tot het nageslacht „ overgaan. De menigte der kundigheden, het zeldzame „ van den inhoud, de nieuwheid zelfs der ontdekkingen zijn „ geene zekere waarborgen voor onsterfelijkheid (‡)." BEKKER's werken bevestigen de juistheid dezer uitsprake. Immers, hoe veel schoons, oorspronkelijks en wetenswaardigs zij ook bevatten, zijn nogtans vele derzelve reeds geheel vergeten, wijl de stijl, noch zuiver, noch vloeijend, dikwijls barbaarsch en somtijds geheel onverstaanbaar zijnde, den lezer vermoeit en hem spoedig eenen tegenzin voor dezelve doet opvatten. En waarlijk, hij, die eens *de betoverde Weereld* heeft kunnen doorlezen, zal hiertoe bezwaarlijk ten tweedemale overgaan (§). Niet alleen zouden BEKKER's wer-

(*) Over BEKKER's voornaamste tegenschrijvers en verdedigers vindt men een beredeneerd verslag bij SCHWAGER, *Leben* BEKKERS, S. 112. Zie ook *Gesch. der Nederl. Herv. Kerk*, 2 d. bl. 562. BAYLE (*Lettre à Mr.* MINUTOLI) zegt, dat het getal dezer strijdschriften zoo groot was, dat dezelve bij elkander over de *vijftig* gulden kostten.

(†) CHAUFFEPIED, *Dict.*, art. BEKKER, p. 201. note R. et S.

(‡) Voyez *Discours de réception à l'Académie française*.

(§) VOLTAIRE heeft niet onaardig opgemerkt: „ *Je suis* „ *persuadé que si le Diable lui-même avoit été forcé de lire*

ken in waarde gewonnen, maar zij zouden ook niet tot zoo veel misverstand aanleiding gegeven hebben, indien zij, over het geheel, beknopter, de voordragt bevalliger, en de stijl zuiverder geweest ware. Weinig worden zij thans beoefend; en offchoon dit bij de meerdere verlichting onzer dagen ook niet zoo zeer gevorderd wordt, zoo verdiende toch *de betoverde Weereld* ten minste niet geheel vergeten te worden, daar dit werk niet alleen eenen schat van geleerdheid en schrandere opmerkingen bevat, maar ook daarom merkwaardig is, wijl het reeds die waarheden verkondigt, welke honderd jaren later in *Engeland* door FARMER en in *Duitschland* door SEMLER gepredikt, en als nieuwigheden voorgedragen werden.

In het eerste boek, hetwelk eene uitgebreide beleezenheid in de godsdienstgeschiedenis der aloude en hedendaagsche volken aanduidt, handelt de schrijver oordeelkundig over de gevoelens van alle volken en in alle tijden, ten aanzien van God en Geesten. Hiertoe raadpleegt hij steeds de beste en oorspronkelijkste bronnen, en legt het volkomenste getuigenis af, dat hij de Ouden bijzonder vlijtig bestudeerd heeft. Hij dringt tot in de oudste tijden door; hangt ons een tafereel op van deze gevoelens, en van derzelver trapswijzen voortgang bij de volken der onde wereld; vergelijkt daarop deze onderscheidene denkbeelden met elkander (Hoofdst. 11) en toont aan, dat de Ouden slechts eenen oppersten God erkenden, eenen onligchamelijken geest, die door de geheele natuur verspreid, het begin, midden en einde aller dingen, maar tevens eeuwig was. Van zijn onmiddellijk bestuur hingen echter niet alle dingen af; want de regering der wereld was onder vele Ondergoden verdeeld (Hoofdst. 12). Daarop redeneert hij zeer juist over den oorsprong der twee beginselen bij de *Perzen*, en over de wigchelarijen bij de aloude volken. Eindelijk komt hij (Hoofdst. 15) op de *Joden*, *Mahomedanen* en *Christenen*, en toont aan uit de schriften der Kerkvaders, die al te weinig door de Protestantsche geestelijkheid beoefend worden, hoe het bijgeloof aan den Duivel van tijd tot tijd in de kerk is ingesloopen; terwijl hij niet geheel ten onregte vader AUGUSTINUS, benevens allen, die aan de oppermagt van eenen boozen geest gelooven,

---

„ le Monde enchanté *de* BEKER, *il n'aurait jamais pu lui* „ *pardonner de l'avoir si prodigieusement ennuyé.*" *Dict. Phil.* art. BEKER.

van *Manicheïsmus* beſchuldigt. Hij komt eindelijk op de latere tijden, en gispt de Protestanten, dat ook zij dit wangevoelen zoo lang in hunne kerk geduld hebben.

Het tweede boek heeft hoofdzakelijk ten onderwerp, dat, „ hetgeen de H. S. van de werkingen der goede en „ kwade engelen zegt, verbloemd en als zinnebeeldig moet „ opgevat worden." De ſchrijver begint met een onderzoek, wat men door *geest* te verſtaan hebbe, en hoe men dit woord in den Bijbel moet opvatten (Hoofdſt. 1). De H. S. leert ons weinig over den aard der geesten; de natuur in het geheel niet; ook is de openbaring niet gegeven, om ons met de geheimen der natuur bekend te maken. Na vervolgens over het wezen van den geest geredekaveld, en de gevoelens der Ouden dienaangaande uiteengezet te hebben, wordt aangetoond, dat buiten de H. S. niet te bewijzen is, dat er engelen of andere geesten beſtaan. Hierop gaat de ſchrijver (Hoofdſt. 10, 11) tot zijn hoofddoel over, namelijk tot eene ſcherpzinnige en taalkundige toetſing van die plaatſen des Bijbels, in welke van Engelen en Duivelen geſproken wordt, of in welke men vermoedt, dat er van geſproken wordt, maar die eene andere beteekenis hebben of hebben kunnen. Eene ten uiterſte moeijelijke, zwaarwigtige en, voor die dagen, hoogstgevaarlijke taak, waartoe de moed van eenen grooten, onverſchrokken geest gevorderd werd. BEKKER ſpreidt in dit onderzoek vele Oosterſche taalkennis ten toon, en der Staten overzetting des Bijbels wordt dikwerf ſtreng gegispt; eene daad, welke in die dagen, toen men deze overzetting nog als heilig beſchouwde, niet ongewroken konde blijven (*). Aangetoond zijnde, dat de booze geest in den Bijbel evenmin, als in de Natuur, te vinden is, en het allerminst in die plaatſen, waar men hem vermoedde, zoo kan men hem, met reden, geene magt op de wereld toeſchrijven. Zijn rijk is dus herſenſchimmig, en de waarheid van den Christelijken godsdienst kan met zulke gevoelens niet beſtaan, terwijl ware godsvrucht grootendeels wegvalt, wanneer men zoo zeer voor den Duivel vreest.

Het derde boek toetst het bijgeloof, volgens welk ſommige lieden met den boozen geest in verbond zouden ſtaan, en door hem wonderen konden verrigten. Alle zoogenaamde toovergeſchiedenisſen in den Bijbel worden naauwkeurig on-

(*) *Geſch. der Nederl. Herv. Kerk*, 2 d. bl. 264 der Aant.

derzocht, en ten laatſte wordt aangetoond, dat in dezelve geen bewijs voor tooverij te vinden is; dat de H. S. integendeel dit wangevoelen, hetwelk aan de beoefening der godzaligheid zoo nadeelig is, wederſpreekt.

In het vierde of laatſte boek, eindelijk, wordt eene menigte van ſpookverteliſelen, door ouderen en nieuweren geboekt, met veel ſcherpzinnigheid en luim onderzocht, en derzelver onzekerheid, onwaarſchijnlijkheid of ongetrouwheid aangewezen.

Ziet daar eene dorre ſchets van dit zoo veel geruchts makend en belangrijk werk! Verwondert men zich over de vele vlijt en moeite, door den ſchrijver aan hetzelve te koste gelegd, die, als een oordeelkundig beſtrijder der dwaling, nu eens den ſchertſenden, dan den ernſtigen en treffenden toon weet te bezigen, niet minder verwekt het onze grootſte verwondering, hoe BEKKER in zijnen tijd reeds zoo ver kwam, „ toen de aarde nog in duisternis lag, en de „ theologiſche vrijheid in ketenen ſmachtede; toen nog aan „ alle einden der Christenheid zoogenaamde hekſen in rook „ opgingen, en de naam des Duivels op den predikſtoel meer „ gehoord werd, dan die van God (*)."

Gelijk alles, wat uit een onvolmaakt wezen voortvloeit, onmogelijk volkomen zijn kan, zoo zoude het inderdaad behagchelijk zijn, indien men zóó met het werk van BEKKER ingenomen ware, dat men hetzelve van alle misſlagen wilde vrijpleiten. Integendeel, behalve de gebreken in ſtijl, taal en voordragt, ontwaart de onpartijdige beoordeelaar er vele misſlagen en zwakheden in, die genoegzame ſtof tot bondige wederlegging zouden verſchaffen, maar op welke niet alle de tegenſchrijvers van BEKKER acht ſloegen. De meesten verſtonden hem niet, en poogden menigmaal alleen datgene te wederleggen, wat elk onbevooroordeeld denkend wezen voor waarheid erkennen moet.

BEKKER is, over het geheel, omſlagtig en niet zeer duidelijk in het voordragen en uiteenzetten zijner wijsgeerige en bovennatuurkundige begrippen, die niet zelden op zeer zwakke gronden berusten. Hij vervalt wel eens tot wijsgeerige en godgeleerde beuzeltaal, en ſpreekt zichzelven nu en dan tegen. Dikwerf worden in boert en ſchertſ, ja zelfs met oneerbiedigheid, zaken behandeld, welke eenen

(*) *Leben* BEKKERS, S. 39.

meer deftigen en ernftigen toon vorderden. Doch wie is altijd meester zijner verontwaardiging en fpotlust, wanneer hij de belagchelijkfte en krankzinnigfte begrippen met hardnekkigheid hoort verdedigen? Men kan ook niet ontkennen, dat BEKKER, om zich te redden, wel eens den knoop geweldig doorhakt; dat vele oude theologifche gevoelens hem nog aankleven, en dat zijne verklaringen niet altijd even goed geflaagd zijn. Doch niemand bereikte ooit bij de eerfte poging reeds de volmaaktheid. BEKKER heeft alles gedaan, wat hij doen konde; hij heeft gedaan alwat men, in zijne eeuw en in zijne betrekkingen, met reden van hem vorderen konde; hij heeft anderen tot nadenken gebragt, en hun den weg gemakkelijk gemaakt, om tot de waarheid op te ftijgen; en dit heeft, tot heil der menschheid, de heerlijkfte gevolgen gehad.

BEKKER bragt nu ambteloos, maar niet werkeloos, zijne overige dagen door. Hij gaf onderfcheidene Leerredenen in 't licht, en beftreedde overigens alle zijne zorg aan het bewerken zijns geliefkoosden onderwerps. Hoe meer men tegen hem woedde, hoe meer zijne fchriften gelezen en beoefend werden. Velen omhelsden zijne gevoelens, en verdedigden dezelve met even veel vernuft en geleerdheid. Onder dezen munt vooral uit de geleerde ANTONIUS VAN DALE, die met BEKKER genoegzaam dezelfde gevoelens, aangaande den boozen geest, koesterde (*), en in zijn beroemd werk *over de Orakelen der Heidenen* aantoont, dat de Duivel aan deze Godfpraken nooit eenig deel had, maar dat zij door de list en de bedriegerij der prieflers bewerkt werden; een gevoelen, hetwelk ook de fchrandere FONTENELLE, in zijne *Hiſtoire des Oracles*, als het zijne omhelsd heeft (†). Het twisten over BEKKER's ftellingen heeft tot in het laatst der verloopene eeuw voortgeduurd; zulk eene magt hebben ingewortelde vooroordeelen op den mensch: de tijd alleen doet hen eindelijk verdwijnen.

De 11 Julij des jaars 1698 maakte een einde aan de onrustige, maar roemvolle en nuttige loopbaan des grooten

(*) Zie zijne *Diſſert. de Orig. et Progr. Idolatriae.*

(†) FONTENELLE's *Hiſtoire des Oracles* is eigenlijk niets anders dan eene omwerking van VAN DALE's Verhandeling: *de Oraculis.* Trouwens dit betuigt ook FONTENELLE openlijk, in de Voorrede van het genoemde *Fransche* werk.

mans. Hij was door het zijdewee aangetast geworden, hetwelk hem na eenige weken in het graf sleepte. Gelijk bij meer andere helden der waarheid, die verouderde dwalingen bestreden, zoo ook bij onzen verdienstelijken Landgenoot, verspreidde men het gerucht, dat hij reeds berouw over zijne stellingen had, dezelve herroepen wilde, en zich in de volslagenste wanhoop bevond. Gelukkig, dat BEKKER in zijne ziekte door edele en achtingwaardige lieden bezocht werd, die ten volle tegenspraken, wat zijne voormalige ambtgenooten, die hem slechts om te bespieden kwamen bezoeken, uitstrooiden. Hij had te veel nagedacht, om in zijn gevoelen te kunnen wankelen. Hij beleed derhalve de waarheid, wier martelaar hij was, tot aan zijn einde; en zijn doodbed vertoont ons den eerbiedwaardigen man, die, even als een ADDISON, met datzelfde edele gevoel van eigenwaarde zeggen konde tot zijne vrienden: „Ziet, hoe gerust een „Christen sterft!" (*) Immers waren zijne laatste gesprekken, ons door zijnen zoon geboekt (†), zoo stichtelijk, zoo Christelijk, zoo gelaten, zoo vol vertrouwen op God, zoo liefdeademend voor zijne vijanden, die niet eens een gebed voor hem ten hemel wilden zenden, dat zij ons met den hoogsten eerbied vervullen voor den edelen man, die met HORATIUS getuigen konde: „Ik sterf niet geheel."

BEKKER was, wat zijn uiterlijk aangaat, niet door de natuur begunstigd (‡). Des te milder had zij hare uitstekendste gaven op zijnen geest uitgestort, en dit stelde hem zijkelijk schadeloos voor het gemis van ligchamelijke schoonheid. Wel verre van aan den leiband van anderen te loopen, was hij veeleer een zelfdenker, die zich zijn eigen weg baant, en slechts voor bewijzen, niet voor magtspreuken,

(*) JOHNSON, *Lives of the English Poets*, vol. 2. p. 257.

(†) Uitgegeven onder den titel van: *Het Sterfbedde van Dr.* BEKKER.

(‡) DE LA MONNOYE heeft op BEKKER's afbeeldsel het volgende puntdicht vervaardigd:

Oui, par toi de Satan la puissance est bridée;
Mais tu n'as cependant pas encore assez fait:
Pour nous ôter du Diable entierement l'idée,
BEKKER, *supprime ton portrait.*

bezwijkt. Hij behoorde tot die weinige geesten, welke hunne eeuw vooruitloopen, en die door de Voorzienigheid beſtemd zijn tot hervormers van menſchelijke begrippen en dwalingen. BEKKER bezat alle de vereischten, om als zoodanig een' op te treden, en ingeſlopene vooroordeelen te beſtrijden. Hij toch paarde bij eene zeldzame geleerdheid, vernuft en ſcherpzinnigheid, eene onverpoosde werkzaamheid en dien onwrikbaren, wijsgeerigen moed, met welken hij alle hinderpalen trotſeerde, en zonder welken een hervormer nooit ſlagen kan, hoe vele verdienſten hij anders ook mag bezitten. Schoon niet bedeeld met de gaven der uiterlijke welſprekendheid, welke trouwens toen ook geheel door de geeſtelijkheid verwaarloosd werd, verdient hij evenwel als Chriſtelijk Zedeprediker eene roemvolle onderſcheiding boven de meesten zijner tijd- en ambtgenooten, wier leerredenen gewoonlijk uit eene dorre aaneenſchakeling van Bijbelplaatſen beſtonden, zonder eenigen ſmaak bij elkander geraapt, en zonder eenig voedſel te verſchaffen voor verſtand en hart. BEKKER immers berispte met nadruk de dwalingen en verkeerdheden der menſchen; en, zoo dit niet altijd met de vereischte kieschheid en juistheid geſchiedde, moet men toch het goede doel toejuichen, en den man bewonderen, die ook hierin van anderen durfde afwijken, in eenen tijd, toen elke afdwaling van het oude als kettersch en *Arminiaansch* gedoemd werd. Niet alleen als veelomvattend Geleerde, maar ook als Dichter bezat BEKKER onmiskenbare verdienſten; en de weinige, ſchoon niet naar de kunst bewerkte, dichtſtukken, welke wij van hem bezitten, getuigen van zoo veel waarachtig dichterlijk gevoel, dat zij onder de beste voortbrengſelen uit het laatſte gedeelte der zeventiende eeuw behooren gerangſchikt te worden.

Aan deze voortreffelijke gaven van den geest paarde BEKKER ook uitſtekende hoedanigheden van het hart. Zijne welwillendheid, dienstvaardigheid, opregtheid, en gezelligheid in den omgang, worden door zijne tijdgenooten geroemd (*). Dit echter moet men in zijn karakter berispen, dat de eerzucht, dat Goddelijk geſchenk, wanneer hetzelve wèl gewijzigd wordt, hem te ſterk beheerschte; dat zijn bijtend en ſchertſend vernuft hem dikwijls buiten de palen der welvoegelijkheid en der betamelijkheid dreef; en eindelijk, dat

(*) HOOGSTRATEN, *Woordenb.*, art. BEKKER, bl. 147.

hij te veel op zijne ſchranderheid vertrouwde, en zich daardoor niet zelden in moeijelijkheden wikkelde, welke hij had kunnen en moeten voorkomen.

Zoo, M. H., was de levensloop, zoo was het karakter van BALTHASAR BEKKER; een man, die een onberekenbaar nut heeft toegebragt aan het rijk van godsdienst en deugd. Of was hij het niet, die het menschdom van alle onteerende vrees voor de ingebeelde magt van een wezen onthief, hetwelk bijna meer gevreesd en geëerbiedigd werd, dan God zelf? Was hij het niet, die de harten meer en meer het vertrouwen op Gods voorzienigheid en liefde inprentte, door dezelve den troost in te ſtorten en te overtuigen, dat God te goed en te magtig was, om een wezen naast zich te dulden, enkel berekend om zijne ſchepſelen te plagen? Was hij het niet, die, door allen invloed van een boos wezen op den mensch tegen te ſpreken, en alle zoogenaamde duivelskunſtenarijen te ontmaskeren, de eer en het leven zelfs van duizende onſchuldigen redde? Immers, men had ſlechts éénen vijand noodig, om, van tooverij aangeklaagd, voor eene regtbank, weinig minder dan een gevloekte Inquiſitieraad, geſleept en aan de vlammen ter prooije gegeven te worden! Het is waar, BEKKER was niet de eerſte ijsbreker in het beſtrijden dezer dwalingen; maar, zoo hij niet de eerſte was, is hij voorzeker de grootſte geweest. Geen zijner voorgangeren heeft met zoo vele geleerdheid, met zoo vele ſcherpzinnigheid, met zoo veel vernuft en vrijmoedigheid de zaak der menschheid bepleit, en dezelve zoo van alle zijden beſchouwd, als hij; niemand hunner baarde zoo veel opziens, noch werkte zoo op de gemoederen, als onze BEKKER, die dit wangeloof zulk een' ſlag heeft toegebragt, dat hetzelve na hem zich nooit weder algemeen heeft kunnen verſpreiden, maar integendeel van tijd tot tijd afgenomen en nu bijna geheel en al verdwenen is. Wie zal, na deze beſchouwing, kunnen ontkennen, dat BEKKER, in den volſten zin des woords, een weldoener voor het menschdom geweest is, en de hoogſte aanſpraak op deszelfs achting en eerbied maken kan? En wat is evenwel zijn lot geweest? Bij zijn leven gehaat en vervolgd, na zijnen dood bijna vergeten te worden. Voor veroveraars, die geeſels der volken, heeft de dwaasheid der menſchen praalgraven verſpild; terwijl men dikwerf te vergeefs zoekt naar de plaats, die het ſtof van den waardigen held der

deugd bewaart. Zoo toont zelfs niet een enkel eenvoudig opschrift u de zerk aan, waaronder het stoffelijk deel van BEKKER rust. Gij behoeft, edele verdediger der waarheid! ook geen eereteeken, waarmede zoo dikwerf de trotschheid van den erfgenaam de schijnverdiensten van een onwaardigen poogt te vereeuwigen. Gij hebt uzelven door uwe verdiensten eene eerzuil gesticht, welke de eeuwen trotseert! en die zoo onvergankelijk is als de deugd, verdiensten, die ook dan nog zullen geëerbiedigd worden, wanneer de vernielende stroom des tijds de praalgraven van marmer en sedum zal verdelgd hebben!

STATISTIEK VAN RUSLAND.

Te dezen jare is een statistiek werk over *Rusland* in het licht verschenen, door den Heer BALBI, waaruit wij de navolgende opgaven overnemen:

Dit Rijk omvatte:

	vierkante mijlen,	met:	
In 1462 —	295,900	6,000,000	inwoners.
1584 —	2,007,400	12,000,000	
1689 —	4,222,400	15,000,000	
1725 —	4,413,000	20,000,000	
1762 —	5,112,600	25,000,000	
1796 —	5,309,300	36,000,000	
1825 —	5,879,900	58,900,000	

Tegenwoordig bedraagt:

De omvang in vierkante mijlen	5,912,000	
De bevolking	60,000,000	
De inkomsten	400,000,000	franken.
De schuld	1,300,000,000	
De landmagt bestaat uit	1,039,000	man.
De zeemagt	130	oorlogsschepen van onderscheidene soort.

Rusland heeft alzoo in 366 jaren in vierkante mijlen eenen aanwas van 5,616,100, en in onderdanen van 54,000,000 bekomen.

HET HOF VAN DEN TEGENWOORDIGEN KONING VAN ZWEDEN.
NAAR HET VERHAAL VAN EEN ENGELSCH REIZIGER.

(*Le Mercure de France au XIXe. Siècle.*)

Het Hof van BERNADOTTE verſchilt voorzeker het meest van alle de tegenwoordige Hoven, zoo als men zulks ook verwachten moet wegens deszelfs bijzonderen toeſtand. Die Vorst bezit alleen den troon om de dienſten, die hij het volk bewijst; en het nut van den perſoon, of van den troon zelven, is de eenige waarborg voor de duurzaamheid dier regering. BERNADOTTE gevoelt dit, en hij weet, dat het hem alleen mogelijk kan zijn, om de kroon op het hoofd van zijnen zoon over te brengen, door zich naar den eisch van zijnen bijzonderen ſtand te ſchikken. Hij heeft ſlechts één ſoort van denkbeelden; die, welke zich tot zaken bepalen. De eenvoudigheid, waarmede hij mededeelt hetgeen hij weet, en erkent hetgeen hij niet weet, vormt een treffend kontrast met alles, wat ik aan andere Hoven heb waargenomen.

Tijdens mijn laatſte verblijf te *Stokholm* gaf BERNADOTTE mij een bijzonder gehoor, en betoonde zijne achting voor de welvoegelijkheid omtrent anderen, door mij op den dag, waarop ik hem voorgeſteld zou worden, te doen verwittigen, dat hij mij eerst een uur later dan het bepaalde zou kunnen ontvangen. Toen ik aan het paleis kwam, vond ik het ſlechts door eene enkele ſchildwacht bewaakt. Na groote portalen doorgegaan te zijn, kwam ik aan den voet van een prachtigen trap, die mij toegang verleende tot eene ruime zaal, waar ik echter, tot mijne verwondering, niemand vond, om mij den verderen weg aan te wijzen. Ik was omringd door porfier, jaspis, marmer, ſtandbeelden en ſchilderijen; maar, als ware ik in het paleis der Doods, vond ik geen enkel levend wezen. Eindelijk echter kwam een knecht in de liverei des Konings binnen, en geleidde mij in eene afdeeling, alwaar ik een aantal Officieren vond, met welke ik mij gedurende een kwartier uurs aangenaam onderhield. Ons gemeenzaam militair onderhoud had mij bijkans den Koning doen vergeten, toen een Kamerheer binnenkwam, mij de raadzaal deed doorgaan, alwaar al de Groot-officieren van den Staat vereenigd waren, en mij in de zaal der voorſtelling geleidde, alwaar hij

mij, zonder verdere ceremonie, verliet. Deze zaal was eene lange galerij, vervuld met ſchilderſtukken en met beeldwerk uit de ſchoone rotſen gehouwen, die zoo menigvuldig in *Zweden* zijn.

Toen de Koning mij zag, verliet hij eenige perſonen, met welke hij zich onderhield, en kwam naar mij toe, met eene gemeenzaamheid, die niets gemaakts had. Hij ſcheen in zijn geſprek alle gemeenplaatſen der Hoven te vermijden, die er, om zoo te ſpreken, het ceremonieel aanvullen, en die het onderhoud van Vorſten doorgaans zoo vertoonmakend en zinledig doen ſchijnen. Zijne vragen ſtrekten zich dadelijk tot voorwerpen van ſtellig belang uit; hij ſprak over *Zweden*: „Gij zult," zeide hij, „de gelukkige geſteldheid van mijn land zien. Gij zult er geen' enkelen Gendarme ontmoeten. Mijn volk is rustig, gelukkig en zedelijk. De Conſcriptie geſchiedt zonder den minſten dwang. Men leest in de kerken de tijdsbepaling af, waarop ieder zijne belasting moet komen betalen, en de ſchatpligtige brengt zelf zijn geld, hetgeen bijkans alle kosten van ontvangloon uitwint. In *Holland* betaalt ieder ſchatpligtige, als middelprijs, 18 percent van zijn inkomen, in *Pruiſen* 12, in *Denemarken* 12, en in *Zweden* ſlechts 5 percent. In *Engeland* betaalt gij voorzeker meer dan ergens elders; maar gij zijt ook het rijkſte volk der wereld." — Men heeft mij ſedert gezegd, dat de Koning, wanneer hij vreemdelingen ontvangt, altoos deze vergelijkingen maakt tuſſchen de *Zweedſche* ſchattingen en die van andere landen. De matigheid der belastingen in de twee Staten, die hij beſtuurt, is eene zaak, waarop hij zich, en met regt, het meest laat voorſtaan.

Zijne Majesteit trad vervolgens in vlugtige, maar zeer belangrijke, ſtaathuishoudkundige bijzonderheden over *Zweden*, deszelfs viſcherijen, mijnen, boſſchen, handel, en onderhield mij verder over zijnen bijzonderen ſmaak en genoegens, vooral over zijne zucht voor bloemen, en eindigde met mij, voor den volgenden dag, ten maaltijd te noodigen op de *Villa Botanica*, zijne lievelingsreſidentie, alwaar hij doorgaans in den zomer de perſonen noodigt, die hem zijn voorgeſteld.

Gedurende mijn leven heb ik vele Koningen ontmoet, maar nimmer een', wiens onderhoud zoo gemeenzaam en tevens zoo edel was, en die beter de verpligtingen van zijnen hoogen ſtand ſcheen te begrijpen. Ik wil echter geenszins

den hoogmoed der oude Dynastiën kwetsen, door roekeloos, uit het voorbeeld van BERNADOTTE, te bewezen, dat men den troon des te waardiger is, naar mate men minder bestemd was dien te beklimmen. — Opmerkelijk is de overvloed van zwart haar, waarmede de kruin van den Koning van *Zweden* nog bedekt is, ondanks zijnen tusschen de zestig- en zeventigjarigen ouderdom. Zijn gebogen neus, zijn breed voorhoofd, zijn levendige en doordringende blik zouden zelfs in den meestvergeten man elks aandacht trekken. Wanneer hij spreekt, is elk der spieren van zijn gelaat en van zijn ligchaam in gedurige beweging; zijne vragen zijn bepaald en juist, en hij schijnt ongeduldig te worden, wanneer niet ieder antwoord hem eenig onderrigt mededeelt. Men ziet dus, dat hij het ambt van Koning zoo als FREDERIK DE II begrijpt. In één woord, hij is, indien ik mij zoo mag uitdrukken, een *Zaakkoning*.

Het is waarlijk een zeldzaam schouwspel, het vertrouwen te zien, dat er tusschen BERNADOTTE en zijn volk bestaat. Die zorgeloosheid, een gevolg van zijn goed geweten als Koning, heeft iets treffends en opmerkelijks bij een' Vorst, die vreemd is aan het volk, dat hij bestuurt, de eenige onder alle de Souvereinen, welke *Europa* regeren, die van burgerlijke afkomst is, en een' troon beslaat, wiens vorige bezitters nog leven. Ieder kan het paleis doorgaan, de trappen opklimmen en in de zalen komen, zonder door schildwachten, knechts, pagies of kamerheeren aangehouden te worden; men ziet uit hetgeen mijzelven bejegend is, dat de grootste verlegenheid, waarin men komen kan, daarin bestaat, dat men niemand vindt om u den weg te wijzen. De Hoven van *Stokholm* en van *Petersburg* vormen te dien opzigte een kontrast, dat tot ernstige overdenkingen en scherpe tegenstellingen aanleiding zou kunnen geven.

Offchoon te *Stokholm* volkomen op zijne plaats, is BERNADOTTE het minder, wanneer hij zich verwijdert uit zijn *Scandinavisch* schiereiland, zoo als hij de twee rijken noemt, die hij regeert. Hij heeft er zich van kunnen overtuigen, toen hij, na den Maarschalk NEY, die op *Berlijn* marcheerde, geslagen, en na alzoo de gevolgen verhinderd te hebben van de overwinning, die NAPOLEON onder de muren van *Dresden* behaald had, zich bij de geallieerde Koningen vervoegde, die overwinnend uit den slag van *Leipzig* kwamen. Hij moet gevoeld hebben, dat hij niet onder hen

behoorde, uit de wederzijdsche gedwongenheid, welke bij dit onderhoud heerschte, niettegenstaande de belangrijke diensten, welke hij der Coalitie bewezen had. Nagenoeg hetzelfde is zijnen zoon overgekomen, die, toen hij in *Italië* reisde, de vereenigde Vorsten op het Congres te *Verona* bezocht; en toen hij, door de onbeschoftheid van eenige oude hovelingen, in die stad verzameld, niet anders uitgeduid werd, dan door den bijnaam van JEAN DE PARIS (*), met toespeling op den voornaam zijns vaders en zijne *Fransche* afkomst. Dezelfde kwalijkgezindheid vertoonde zich weder, toen de groote Hoven de huwelijksverbindtenis met dien jongen Prins weigerden, en de kleinere beletteden, dezelve aan te gaan. Overal ondervond hij niets dan weigering bij het aanbieden eener kroon, en hij was alzoo genoodzaakt, eene dochter van EUGÈNE BEAUHARNAIS te huwen, om den schijn te hebben, zich aan een koninklijk huis te verbinden.

Iets nog bedenkelijker was het ontworpen huwelijk tusschen den zoon van den voormaligen Koning van *Zweden* en de dochter van den Koning der *Nederlanden*; welk huwelijk voltrokken stond te worden, zoo als men zeide, op aanzoek van het *Russische* Hof, zoo naauw met dat van *den Haag* verbonden. Het is waarschijnlijk, dat dit ontwerp, zonder de dringende voorstellingen van BERNADOTTE, zou volvoerd zijn geworden. Die voorstellingen, echter, vonden ingang. De eerste vijandelijkheden van Keizer NIKOLAAS tegen *Turkije* waren niet gelukkig uitgevallen. *Oostenrijk* vereenigde zich op de flanken van het *Russische* leger. *Engeland* behield eene verdachte onzijdigheid; en de oude zuurdeesem der zamenzwering van 1824 gistte nog in de legerstaven van *Rusland*. Het Kabinet van *Petersburg* had te duchten, dat BERNADOTTE van dezen staat van zaken gebruik zou kunnen maken om zich te wreken, door te beproeven, de schoone provinciën te heroveren, aan *Zweden* ontnomen door de IWANS, PETER DEN I en ALEXANDER, in welke hij gewis vele medehelpers zou gevonden hebben, en waarin hij gemakkelijk een leger van meer dan 60,000 man zou hebben kunnen wapenen. Deze poging had voorzeker eener waagzieke en oorlogzuchtige natie behaagd, aan welke zij de glorierijke dagen zou herinnerd hebben, toen de *Oostzee* als een groote stroom door het *Zweedsche* gebied vloeide,

(*) Eene bekende Opera van dien naam.

dat haar bijkans geheel omringde, even als voorheen de heerschappij van MITHRIDATES de *Zwarte-zee* bezoogde. Het ware voor BERNADOTTE eene schitterende wijze geweest, om zijne regten op den troon van GUSTAAF te vestigen, door de ongelukken van KAREL DEN XII te herstellen. Hij zou nuttige bondgenooten hebben kunnen vinden in de *Poolsche* armee van 80,000 man, die de *Russen* onvoorzigtig genoeg in hunne achterhoede vereenigd en gelegerd lieten. Die heirmagt zou des te gereeder aan de roepstem gehoor gegeven hebben, omdat ze haar door een *Fransch* mond wierd toegevoegd. Op zulk eene wijze zou *Zweden* op nieuw eene eerste rol in de zaken van oostelijk *Europa* gespeeld hebben, en deszelfs belangen zouden, als vóór eene eeuw, in zamenstemming en vereeniging geweest zijn met die van *Polen* en *Turkije*. Maar de voldoening, welke men BERNADOTTE gaf, belette hem, tot zulk een uiterste te komen; en het wordt van dag tot dag waarschijnlijker, dat zijne volksgezindheid zoo wel, als de weinige eenstemmigheid der groote magten van *Europa*, hem later niet zullen noodzaken daartoe te komen, ten einde zijne erfopvolging tot den troon te verzekeren. Hij zal de eenige zijn, die zich heeft kunnen staande houden, onder alle, die uit den schoot der *Fransche* omwenteling gesproten zijn. BERNADOTTE is in dezelfde provincie geboren als HENDRIK DE IV; en de geslepenheid en behendigheid, welke men aan de inwoners dier provincie toekent, zullen voorzeker voor beiden niet zonder nut geweest zijn, om uit de zoo moeijelijke omstandigheden te geraken, waarin zij gewikkeld zijn geweest. Eene andere overeenkomst bestaat nog tusschen beide deze Vorsten; dat beiden, namelijk, van geloofsbelijdenis veranderd zijn, om ten troon te stijgen: de een, Protestant geboren, werd Roomschkatholijk; de ander, in de Roomschkatholijke kerk geboren, is Protestant geworden.

AFGELUISTERD GESPREK TUSSCHEN DEN HEER KESSELS EN DEN WALVISCH TE PARIJS. (*)

(Uit den *Figaro* van 14 Nov. 1829.)

De Heer KESSELS, (het onderste kakebeen van den Walvisch streelende.) Mijn zoogdier, hoe dank ik u!

(*) Nadat de Heer KESSELS van den Koning van *Frankrijk* het Kruis van het Legioen van Eer heeft verkregen.

De Walvisch. Ik wenschte, u meer dan dat te hebben ingebragt.

K. Een eerekruis is toch niet te verſmaden.

W. 't Is waar, dat het eereteeken van verdienſten, voor hetgeen gij verrigt hebt, eene belooning is, die verwondering baart. Ik kan u dit gulweg zeggen; wij zijn alleen.

K. Hetgeen ik verrigt heb, zegt ge? Heb ik geene aanmerkelijke geldſommen beſteed, om u te laten ontleden en verniſſen, uwe geledingen aaneen te rijgen, u uit de *Nederlanden* herwaarts te vervoeren, u het paleis te doen bouwen, dat gij bewoont? Gij kost mij meer van onderhoud, dan eene Prinſes; gij hebt lijfknechts, eene fraaije reiskoets, en uwe zaal is des avonds verlicht als die van een' Minister.....

W. Is het mijne ſchuld, dat ik u niet meer opbreng? Ik zou mij opblazen, zoo ik maar konde, om mij nog grooter te maken, en het volk te lokken, dat mij thans verlaat, alsof ik een hagedisje ware.

K. Het ware inderdaad niet meer dan billijk, dat men mij ſchadeloos ſtelde voor de kosten, welke ik heb moeten doen, om u aan de groote wereld te kunnen preſenteren.

W. Wel zeker; maar, naar mijn groot beesten-verſtand, is het de zaak van het Publiek, niet van eenig Gouvernement, u ſchadeloos te ſtellen.

K. Publiek en Gouvernement zijn één; wat het Publiek niet doet, doe het Gouvernement; zoo beſtaat er evenwigt. De Gouvernementen behooren de wetenſchappen aan te moedigen; en het is als Geleerde, dat ik het eerekruis ontving.

W. Uwe geleerdheid ben *ik*. En welke geleerdheid? Wat heb ik den *Franſchen* geleerd?

K. Van waar de baleinen komen.

W. Eene fraaije geleerdheid! Zoo ik verwaand ware, dan zou *ik* mij daarop moeten verheffen; maar ik laat *u* den roem, die mij alleen toekomt. Zeg mij eens, mijn waarde meester! zal uw eerekruis de guldens van nieuws in uwe kas doen ſtroomen?

K. Ik hoop het. Wij zullen voortaan aanzienlijker gezelſchap bij ons zien, en, zoo de dagbladen ons een weinig helpen, zal onze toeloop op nieuw beginnen.

W. Wat dat betreft, geloof ik, dat het afgedaan is. De *Parijzenaars* zijn zoo wuft!

K. Helaas! Thans loopen zij een klein monſter met twee beenen na, en verwaarloozen zij u, — u, de Koningin der Oceanen!

W. Elk zijne beurt. Eergisteren ik, gisteren de Olifant, vandaag RITTA-CHRISTINA; van de Giraffe spreekt niemand meer. Zeg eens, denkt gij niet, dat de vader van het tweehoofdige kind ook het eerekruis zal krijgen?

K. Zijt ge dwaas? Waardoor zou hij dat verdiend hebben?

W. Hij is vader van het kind; zijt gij ook de mijne bij geval?

K. Uw vader moge ik niet zijn; maar ben ik minder, dan dat? Nooit had men hier een' Walvisch gezien, vóór dat ik u hier bragt; en ik word met regt voor den uitvinder der *Rorquals* gehouden. Ik arbeidde alzoo voor de wetenschap.

W. Wat gij zegt!

(*Een Bediende brengt een' brief.*) Mijnheer, ziedaar een brief; hij komt uit den Plantentuin.

K. Geef!.... Geteekend: „ALI, Oppasser van de Giraffe." Wat mag die mij te zeggen hebben?

W. Ei, lees den brief hardop! Ik ben nieuwsgierig naar berigt wegens dezen lotgenoot uit *Afrika*, die, even als ik, uit de Mode is geraakt.

K. „SIDI-KESSELS! Uw gehoorzame Dienaar en Confrater brengt u zijnen groet." — Die onbeschaamde mijn Confrater!... „Vergun, dat ik u mijn compliment make „over het fortuintje, u bejegend. Men heeft mij gezegd, „dat gij het kruis van het Legioen van Eer bekomen hebt, „omdat gij een' Walvisch hebt medegebragt. Ik verheug mij „deswege; het geeft mij hoop, ten laatste mijne verdienste „erkend te zien. Gij moet inderdaad goede voorspraken hebben bij den Sultan van *Frankrijk!* Men wil, dat het de „gunst van een der roode *Muftis* is, waaraan gij het eereteeken zijt verschuldigd, dat thans uw ledig knoopsgat „siert. Ik verheel het niet, dat ik, zoo vele lieden, en „ook u, om hun genie en aan den Staat bewezene diensten, met het lintje ziende pronken, voornemens ben, om „deze kleine *amulet* te vragen. Wilt ge mij dan wel eens „zeggen, welken *Effendi* men moet gaan begroeten, om de „ster te verwerven, welke uw goede Engel u heeft gezonden? Onze regten op die gunst zijn nagenoeg dezelfde; „ja, ik zou durven beweren, dat de mijne de uwe te boven gaan. 't Is toch het geval alleen, dat den Walvisch „op de kust van *Ostende* den geest deed geven; het geval, „dat hem aan den oever wierp, waar gij u bevondt; het „geval, dat gewild heeft, dat gij gelds genoeg hadt, om

„ hem te koopen. Wat mij betreft, het geval deed niets „ voor mij. Ik heb mijne Giraffe in de woestijn opgezocht; „ ik heb daar tijgers ontmoet, tegen welke ik dapper ge„ vochten heb; ik heb mijn beest al jagende gevangen; ik „ heb het getemd; ik heb het opgepast, toen het krank was; „ ik heb een mij ongewoon klimaat getrotseerd, om het her„ waarts te geleiden: ik heb dus groote gevaren doorge„ staan; gij, geenerlei. Weeg in uw binnenste, en in uwe „ wijsheid, *mijne* verdienste tegen de *uwe*, welke u echter „ het eerekruis hebben verschaft, en zeg mij, wat mij te „ doen sta. Zend mij het adres van uwen goeden *Mufti*. Er „ ligt u meer aan gelegen, dan gij misschien denkt, dat ik „ verwerve, wat men u verleend heeft. Immers, wanneer „ *ik* het kruis bekome voor het vertoonen van de Giraffe, „ zal men het niet zóó buitengewoon vinden, dat *gij* het „ hebt voor het uitstallen van den Walvisch op het Plein „ van LODEWIJK XV. — Dat de Profeet u voor alle on„ heil behoede, en u al de kruisen der wereld zende! — Uw „ Confrater ALI."... Welk eene vermetelheid!

W. ALI heeft gelijk, mijn vriend! — Maar, daar komt mij ook eene vlaag van eerzucht aanwaaijen. Ik wil ook eene Ridderorde hebben. Ik verdien haar in elk opzigt.

K. Gij! Gij hebt reeds een' titel; gij zijt *Koninklijke Walvisch.*

W. Dat is niet genoeg; ik wil het roode lint.

K. Misschien het mijne wel? groote zottin!

W. Op mijn woord, dat ware billijk. Maar welaan, maken wij den peis. Men heeft u het eerekruis verleend om mijnentwille alleen; wij zullen het, beurtelings, om den anderen dag dragen.

K. Men zou u bespotten.

W. Dat ware voor u eene nieuwe bron van gewin.

(*Een kijker treedt binnen, en het gesprek neemt een einde.*)

EEN TOT DUSLANGE ONGEDRUKTE BRIEF VAN BONAPARTE AAN TALMA.

(*Mémoires et Souvenirs d'un Pair de France, Exmembre du Sénat conservateur. Paris*, 2 *Vol.* 1829.)

Navolgende Brief moge ten blijk verstrekken, in welk eene vertrouwelijke betrekking BONAPARTE met TALMA stond,

en tevens, in welke pijnlijke omstandigheden verstgemelde zich vóór den marsch naar *Italië* bevond. (TALMA had de rol van *Nero*, in *Britannicus*, met ongemeenen bijval gespeeld, en BONAPARTE *Toulon* ingenomen, toen de Brief werd geschreven.)

„ Ik heb als een leeuw voor de Republiek gevochten, Gij TALMA! en, tot loon daarvoor, laat men mij van honger sterven. Mijne hulpbronnen zijn alle uitgeput. De elendeling AUBRY (*) laat mij op het droogе zitten, in stede van mij iets te doen te geven. Ik gevoel in mij de kracht, de Generaals SANTERRE en ROSSIGNOL den voet te ligten; maar noch in de *Vendee* noch ergens elders vindt men een plekje, om mij te gebruiken. Gij zijt gelukkig. Uwe faam is van niemand afhankelijk. Twee uren, op de planken doorgebragt, brengen u voor de oogen van het Publiek, dat over den roem beschikt. Wij, soldaten, moeten een veel grooter schouwtooneel zoeken, en men vergunt ons niet altijd, dit te betreden. Klaag dus niet over uw lot. Blijf op uw theater; wie weet, of ik immer weêr op het mijne verschijne. Ik heb gisteren MONVEL gezien, een toonbeeld der vriendschap. BARRAS doet mij fraaije beloften; maar, zal hij die gestand doen? Ik twijfel. Terwijl ik zulks moet afwachten, is mijn laatste stuiver gevlogen. Kunt ge mij niet met eenige daalders helpen? Ik zal ze niet afslaan, en beloof u de teruggave, zoodra ik met mijnen degen het eerste Koningrijk veroover. Ach, lieve Vriend! hoe gelukkig waren niet de helden van ARIOSTO! *Zij* hingen van geen Oorlogsminister af. — Vaarwel! Geheel de uwe.

BONAPARTE."

(*) Toen Minister van Oorlog.

JACOVAKY RIZO NEROULOS,

OP ZICH ZELVEN.

(Naar het Nieuw-Grieksch van den Dichter, met behoud van de versmaat en het getal der regels van het oorspronkelijk.)

Waar mag die tijd vervlogen zijn, voor mij zoo vol van zegen,
Toen ik, door d'adem voortgestuwd der winden mij genegen,
Daar dobberde op de levenszee met ligtbewogen baren,
En straks behouden haven vond, die ik mogt binnenvaren!

Die haven was mijn eigen huis: daár was 't mij zoet te deelen,
Op elken dag, dien God mij gaf, in mijner kindren ſpelen;
Daár zat Gezondheid met ons aan voor alle vreemde gasten;
Zóó kweekte ik daárbuu teedre jeugdzwijl kenden leed noch lasten.

Maar o mijn Vaderland! o naam zoo heilig aan mijn harte!
Helaas! u ſpreek ik daaglijks uit, en ween van bittre ſmarte.
O Jad mijn dierbaar Vaderland, zoo dra gij ſlechts uw zonen
Bij uwe vanen zamenroept, zal ik er meê mij toonen.
Wat echte Griek voelt dan terſtond zijn'krijgsmoednietontvonken,
En blijft op nwe ſtemme doof, als in den ſlaap verzonken?

wonen,
(*) Ik trok het Noordlijk Duitschland door, waar zoo veel volken
Waar ſmaak voor kunst en wijsheidsmin zich in haar'luister toonen.
Ik toog het land der Zwitſers in, bezocht zijn ſchoone meren,
En zal, met alle Grieken, ſteeds zijn kieſche mildheid eeren.
't Geleerd Geneve had ik lief; 'tmoest mijn bewondring wekken;
Ik bad het 's Hemels gunſte toe, ging de Alpen overtrekken ....
Daar ſteeg ik af in 't Paradijs der Italjaanſche dalen ....
Toscane, lagchend, gastvrij oord! hoe zoet is 't óm te dwalen
In ieder woud, in elken hof van uw betoovrend Eden,
Waar naauwlijks, met beſchroomdenvoet, deWinter in durft treden!
Ik zag dat alles; maar helaas! dat ſchoon mag andren ſtreelen:
Ik liet een' zoon er in het graf, en moest een' rouwzang kwelen.
Soms zwierf ik langs het ſtrand der zee, en had geen medgezellen,
Dan ſlechts mijn eigen moedloosheid om mij te meer te kwellen.
Zoo dikwijls ik dan kielen zag daar dobbren op de baren,
Riep ik: Gelukkig al wie vaart! Ach, mogt ik medevaren!
Gij ſchepen, vooglen van de zee! ik bid u, hoort mijn bede:
Voert met uw witte vleuglen ééns ook mij naar Hydra's reede!

Eens joeg de ſtorm het wolkenheir, dat dreigend zamenpakte;
In de uitgegoten regenbui verdronk de ontvolkte vlakte....
De orkaan had eindlijk uitgewoed; ik ging den oever vinden
Des breedgeworden vloeds, en trad, met eenen van mijn vrinden,
Daar langzaam voort. Het laag geboomt lag om ons heen gevallen;
Wij zagen éénen trotſchen eik, ontworteld als die allen.
Ik wendde mij tot mijnen vriend; zóó klonk tot hem mijn rede:
Zie daár dien eik! de wilde ſtroom voert in zijn vaart hem mede.

(*) Zie op het eene en andere des Dichters *Geſchiedenis der nieuwere Griekſche Letterkunde*, vertaald door J. J. DE GELDER, Voorrede, bl XIX—XXI.

Nog kortlings was hij rijk van blad en wel voorzien van twijgen.
Hij liet op kruid en veldgewas zijn koele schaduw zijgen.
De vooglen zongen in zijn loof zoo zoet, zoo zielverblijend.
De herders bliezen op de fluit, aan zijnen voet zich vlijend.
Maar — hem ontwortelt een orkaan. Daar zwalkt hij overdolven,
En in den Arno neêrgeploft, is hij het spel der golven.

Mijn vriend! ik zie mijn eigen beeld in deze schrikvertooning,
Sinds ik in vreemde landen dool, verbannen uit mijn woning.

Middelburg, 1829. A. F. SIFFLÉ.

HENDRIK DE IV EN ZIJN KLEERMAKER.

De kleermaker van HENDRIK DEN IV van *Frankrijk* had een werkje over de Staatsverbetering opgesteld, en bood hetzelve den Koning aan, die het glimlagchend aannam, het doorbladerde, en vervolgens tot eenen Kamerdienaar zeide: „Roep mijnen Kanselier, opdat hij mij de maat van een' „rok neme, naardien mijn snijder begonnen is, over de ver„betering van den Staat te schrijven!"

NAPOLEON'S LOMPHEID JEGENS VROUWEN.

NAPOLEON was dikwerf zeer onaardig jegens de vrouwen. Zoo zeide hij eens, in het volle gezelschap, tot de schoone, blonde Hertogin VAN CHEVREUSE: „Wat is uw „haar rood!" — „Het kan zijn, Sire!" hernam zij; „maar „het is de eerste maal, dat mij een man dit zegt."

BIJ HET EINDE DES JAARS.

Daar bromt de klok: — hoor! 't uur is daar,
Waarin een ras vervlogen jaar
Zijn' afscheidgroet ons geeft, om nooit weêr op te treden.
't Bukte ook, o Tijd! voor uw geweld;
't Is als een schim daar heen gesneld,
En, met zijn vreugd en smart, ons als een droom ontgleden.

Wie toch, wie bleef bevrijd van ſmart?
Hoe menig fel benepen hart
Verkwijnt nog onder 't wigt der onverpoosde ſlagen,
Die 't wisſ'lend lot, zoo vaak te wreed,
Bij 't onafwendbaar zielelead,
Hier, op dit ſtoffooneel, den ſterveling doet dragen!

Hier treurt de vriend op 't vriendengraf;
De medgezel, dien 't lot hem gaf,
Om naar het eind' der baan verbroederd voort te ſtreven,
Ontviel hem op zijn hobb'lig pad;
En, wat voor hem deze aard' bevat,
Hij voelt, wat hij verloor, en 't graf niet weêr kan geven.

Dáár ſtaart de diep bedrukte gaê,
Met floers omhuld, de lijkbaar na:
Ach! 't dierbaarst, wat zij had, den wellust harer oogen,
Men draagt het naar den grafkuil heen;
Haar kreet dringt ons door merg en been,
Roert zelfs de kilſte borst met innig mededoogen.

Ook 't weesje knielt ginds biddend neêr:
„ Ach! vader, moeder zijn niet meer;
„ Zij lieten mij alleen, toen zij deze aarde ontvloden!
„ Vergeefs pleng ik hier traan bij traan;
„ Vergeefs roep ik hier beiden aan;
„ Geen enk'le klank dringt door in 't zwijgend rijk der dooden!"

Hoe velen traden, blij van zin,
Met ons 't vervlogen tijdperk in,
En ſluim'ren reeds in 't ſtof, van moeite en zorg ontſlagen!
Wat toeft ons nu? — een blij verſchiet,
Dat vreugd en welvaart lagchend biedt;
Of, zal de toekomst ons een' zwaren last doen dragen?

Vergeefſche vragen! — Wie onttrekt
Den Tijd 't geheim, dat hij bedekt,
Omſluijerd met een' mist van 't ontoegank'lijkst duister?
Geen ſterv'ling rukt dien ſlagboom weg:
Wat ook 't verſtand ons openlegg',
De toekomst wijkt ſlechts voor een' ſtraal van Hemelluister.